ସଂକ୍ଷିପ୍ତ

ଓଡ଼ିଆ ଜ୍ଞାନକୋଷ

Encyclopaedia Orissana

UTKAL UNIVERSITY

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ

ଓଡ଼ିଆ ଜ୍ଞାନକୋଷ

Encyclopaedia Orissana

ପ୍ରଥମ ଭାଗ

ଅ—ଔ

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ

ଭୁବନେଶ୍ୱର

ପ୍ରକାଶକ
ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
ବାଣୀବିହାର, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ—୫୦୦୦
୨ ଜାନୁଆରୀ ୧୯୭୩

ମୂଲ୍ୟ—ପନ୍ଦରଟଙ୍କା

ମୁଦ୍ରାକର :—

୧ ରୁ ୩୧ ଫର୍ମା—
ଲାଲା ନଗେନ୍ଦ୍ରକୁମାର ରାୟ
ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳ ୟୁନିଭରସିଟି ପ୍ରେସ୍,
କଟକ—୧

ଅବଶିଷ୍ଟ ଫର୍ମା—
ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ପରିଡ଼ା
ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ପ୍ରେସ୍,
କଟକ—୨

ପୂର୍ବ-ଭାଷ

ମନୁଷ୍ୟର ଜ୍ଞାନରାଶିକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ମାତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସଜାଡ଼ିବାର ଉଦ୍ୟମ ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଚୀନା ଓ ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ହୋଇଥିବାର ଜଣାପଡ଼ୁଛି । କିନ୍ତୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ପାଦରୁ ବିଭିନ୍ନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭାଷାରେ ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆ (ବା ଜ୍ଞାନର ଏକ-ସମଗ୍ର-ବୃତ୍ତ) ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରସାର ଅଧିକ ହୋଇଅଛି ।

ଭାରତୀୟ ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟରେ ଏ ଉଦ୍ୟମ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗତିକରି ଚାଲିଛି । ହିନ୍ଦୀ ନାଗରୀ ପ୍ରଚାରିଣୀ ସଭା, ପ୍ରକାଶିତ ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦସାଗର, ବଙ୍ଗଳା ବିଶ୍ୱକୋଷ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଜ୍ଞାନକୋଷ, ତେଲୁଗୁ ଜ୍ଞାନକୋଷ ଇତ୍ୟାଦି ଏ ଦିଗରେ ଏକ ଏକ ମାଇଲ୍-ଖୁଣ୍ଟ । ବଙ୍ଗଳା ଅକ୍ଷରରେ ମୁଦ୍ରିତ ସଂସ୍କୃତଭାଷାର ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ ଭାରତୀୟ ପୌରାଣିକ ଜ୍ଞାନରାଶିର ଏକ ନିପୁଣ ସଂଗ୍ରହ ।

ପୂର୍ବ ଉଦ୍ୟମ

ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଏ ଉଦ୍ୟମ ଯଥାର୍ଥଭାବେ ଗତ ଶତାବ୍ଦୀରେ କରାଯାଇ ପାରି ନ ଥିଲେହେଁ ଚଳିତ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବିବିଧ-ସଂଗ୍ରହ ନାମରେ କେତେକ ସାହିତ୍ୟିକ ଏ ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଲାଲ ମାଧବ ଲାଲ (ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍)ଙ୍କର ବିବିଧ-ସଂଗ୍ରହ, ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସ ପ୍ରକାଶିତ ଭାଗୀରଥି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ରତ୍ନକୋଷ, ଲାଲ ନଗେନ୍ଦ୍ରକୁମାର ରାୟଙ୍କ ବିବିଧ ସଂଗ୍ରହ ଓ ଅକ୍ଷୟକୁମାର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ବିବିଧ-ସାରସଂଗ୍ରହ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ନିକଟରେ ଶ୍ରୀ ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଓ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦଙ୍କର ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ବାଲକୃଷ୍ଣ କରଙ୍କର 'ଶିଶୁ ସଙ୍ଗୀତ' ଯେବେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରିଥାଆନ୍ତା, ତେବେ ତାହା ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତମ ଚିଲ୍‌ଡ୍ରେନ୍‌ସ ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆ ବା ବୁକ୍ ଅବ୍ ନଲେଜ୍, ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଶୁ ଜ୍ଞାନକୋଷ ହୋଇ ପାରିଥାଆନ୍ତା । ପ୍ରସ୍ତାବିତ ୮ ଖଣ୍ଡ ସ୍ଥାନରେ ମାତ୍ର ୩ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି ।

୧୯୨୮ ରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ 'ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦ' ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ତଥ୍ୟମୂଳକ ଓଡ଼ିଆ ବିଶ୍ୱକୋଷ ରଚନା କରିବା ପାଇଁ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ, ତାହା, ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ ନ ସରୁଣୁ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଆ ଜ୍ଞାନକୋଷ ରଚନାର ଇତିହାସ

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେବା ପରେ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ଜ୍ଞାନକୋଷ ସଙ୍କଳନ କରିବାର ପ୍ରୟାସ ଉଠିଥିଲା,—ଶିକ୍ଷାବିତ୍, ଅଧ୍ୟାପକ, ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଲେଖକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ଏ ବିଷୟରେ ଡକ୍ଟର ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବ ୧୯୪୯ ରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସେନେଟ୍ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ । ପରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନୟନ କମିଟି ଆଗରେ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉଠିଥିଲା । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ୭।୨।୧୯୫୧ ରେ ଶ୍ରୀ ମାନସିଂହ ଏକ ନିବେଦନ ଓଡ଼ିଶାର ଲେଖକ, ସାମ୍ବାଦିକ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ କି ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନକୋଷ କରାଯିବା ସମୀଚୀନ ତା'ର ଏକ ଆଦର୍ଶ ବା ନମୁନା ଜ୍ଞାନକୋଷ ସେ ୧୯୫୫ ରେ ନିଜ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ଏହା ପରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଡକ୍ଟର ମାନସିଂହଙ୍କୁ ତାମିଲ ଏବଂ ତେଲୁଗୁ ଜ୍ଞାନକୋଷର କାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାପାଇଁ ମାଡ୍ରାସ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପଠାଇଲେ । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଶେଷରେ ସେ ବିଷୟରେ ଏକ ବିବରଣୀ, ୧୪।୨।୫୭ ରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସିଣ୍ଡିକେଟ ଆଗରେ ସେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ । ସେହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଏକ ଯୋଜନା ବହୁ ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା ପରେ ୨୮।୬।୫୭ ରେ ସେନେଟ୍‌ରେ ଅନୁମୋଦନ ଲଭିଥିଲା ।

୧୯୫୭ ନଭେମ୍ବର ମାସ ଶେଷକୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାନସିଂହ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜ୍ଞାନକୋଷ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟରୂପେ ଯୋଗଦେଲେ । ଜ୍ଞାନକୋଷ ବିଭାଗ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ୧୯୫୮ ରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଜ୍ଞାନକୋଷ କିପରି ତିଆରିହୁଏ ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତା କାହାରି ନ ଥିଲା । କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା କାଳରେ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ବିଦେଶୀ ଓ ଦେଶୀୟ ଜ୍ଞାନକୋଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସହିତ ପତ୍ରାଳାପ କରାଗଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ପରିମାର୍ଜିତ ହେଲା ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପନ୍ଥା ଜ୍ଞାନକୋଷ ସଙ୍କଳନ ପାଇଁ ନିମ୍ନର ପାଞ୍ଚଟି ସୋପାନ ସ୍ଥିର କରାଗଲା :—

ପ୍ରଥମ ସୋପାନ— ଯେଉଁ ଶବ୍ଦରାଜି ଓଡ଼ିଆ ଜ୍ଞାନକୋଷରେ ରହିବା ଉଚିତ ସେଗୁଡ଼ିକର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥଳରୁ ସଂଗ୍ରହ । (ଇଂରାଜୀ ଓ ଏପରିକି ମାରାଠୀ, ହିନ୍ଦୀ ବା ବଙ୍ଗଳା ଜ୍ଞାନକୋଷର ଶବ୍ଦମାଳା ଠିକ୍ ଆମ ଶବ୍ଦମାଳା ନୁହେଁ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ବୃହତ୍ ଉଭୟ ପାଇଁ, ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆଖିରଖିହିଁ ଆମେ ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଷୟମାଳା ସଂଗ୍ରହ କରିଛୁ ।)

ଦ୍ୱିତୀୟ ସୋପାନ— ସଂଗୃହୀତ ଶବ୍ଦ (ବିଷୟ) ମାନଙ୍କୁ ଉଭୟ ବର୍ଣ୍ଣାନୁକ୍ରମେ ଓ ବିଷୟାନୁକ୍ରମେ ଓ ପ୍ରତି ବିଷୟର ଶବ୍ଦାବଳୀକୁ ପୁଣି ଆକାରାଦି କ୍ରମେ ସଜ୍ଜିତ କରିବା ।

ତୃତୀୟ ସୋପାନ— ସଂଗୃହୀତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟର ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ତାଲିକାର ବର୍ଦ୍ଧନ ବା ଖଣ୍ଡନ କରିବା ଏବଂ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା ପାଇଁ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟିଦେବା ।

ଚତୁର୍ଥ ସୋପାନ— ପ୍ରବନ୍ଧସବୁ ଲେଖାଯିବା ପରେ ସେ ସବୁର ସଂଶୋଧନ ଓ ସମ୍ପାଦନ । ଆଉଥରେ ଲେଖା ହେବା ପରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ପୁଣି ସଂଶୋଧନ ଓ ପୁଣି ଲେଖା । ତା'ପରେ ଚିତ୍ର-ସଂଯୋଗ ଓ ପାରସ୍ପରିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ (ରେଫରେନ୍ସ) ।

ପଞ୍ଚମ ସୋପାନ— ମୁଦ୍ରଣ ଓ ବିକ୍ରୟ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ବୃହତ୍ ଜ୍ଞାନକୋଷ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଏବଂ ଏକବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ (ଜାନୁୟାରି ୧୯୫୮ରୁ ଜାନୁୟାରି ୧୯୫୯ ଭିତରେ) କାମ ପ୍ରାୟ ଚତୁର୍ଥ ସୋପାନରେ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷଜ୍ଞ କମିଟି ଗଢ଼ାଯାଇ ସଂପୃକ୍ତ କମିଟିର ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ଆମର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟ ଗତିକରିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ସବୁ ଅସୁବିଧାସତ୍ତ୍ୱେ ଏହାର ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ ୧୯୬୧-୬୨ ରେ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଦେବାପାଇଁ ଆଶା କରାଗଲା । (୧୯୫୮-୫୯ ର ବାର୍ଷିକ ରିପୋର୍ଟ)

କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ତଦାନୀନ୍ତନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ୧୬।୨।୧୯୫୯ରେ ପାଇଲୁ । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଉପକାର ପାଇଁ ଜ୍ଞାନକୋଷର ସଦ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂସ୍କରଣ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଡକ୍ଟର ମହତାବ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପଦେଷ୍ଟାମଣ୍ଡଳୀ ଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ହୋଇ ଏ ଦିଗରେ ତୁରନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଜ୍ଞାନକୋଷ ସମ୍ପାଦନାର ଜଟିଳତା

ଏଠାରେ ଜ୍ଞାନକୋଷ ସମ୍ପାଦନାର ଜଟିଳତା ବିଷୟରେ ପାଠକମାନଙ୍କର ସମ୍ୟକ ଧାରଣା ପାଇଁ ଜ୍ଞାନକୋଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧତମ ଓ ବୃହତ୍ତମ ଜ୍ଞାନକୋଷ, ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆ ବ୍ରିଟାନିକାର ଅଭିଜ୍ଞତା ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଉଅଛି । ବହୁ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ମଧ୍ୟଦେଇ ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆ ବ୍ରିଟାନିକା ୧୭୬୮ରେ ଛଅଣିକିଆ ଖଣ୍ଡରେ ବାହାରି ବର୍ତ୍ତମାନ ବିରାଟାକାର ଚତୁର୍ବିଂଶ ଖଣ୍ଡରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଅଛି । ବ୍ରିଟାନିକାରେ ମୁଦ୍ରିତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ୫୭୧୯ଟି ଘାଟି ଦେଇ ଗତିକରେ । ତବେ ସୁଦ୍ଧା ଏଥିରେ ପ୍ରତି ନୂତନ ସଂସ୍କରଣରେ ଭୁଲ୍‌ଭଟକା ରହିଯାଏ ବୋଲି ବ୍ରିଟାନିକାର ପରିକଳ୍ପନା—ସଂସ୍ଥା ସାହସର ସହିତ ଏବେ ବି ମାନୁଅଛନ୍ତି । ବ୍ରିଟାନିକାର ପରିକଳ୍ପକବର୍ଗ ତାର ବହୁ ଆଦ୍ୟ ସଂସ୍କରଣବେଳେ ତାର ପାଠକମାନେ ଭୁଲ୍ ଦେଖାଇଦେବା ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ଘୋଷଣା କରୁଥିଲେ ।

ବ୍ରିଟାନିକାର ଲେଖକଙ୍କ ଭିତରେ ୪୩ ଜଣ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାରପ୍ରାପ୍ତ । ପୁଣି ସେଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଲେଖିବାକୁ ଏକବର୍ଷ ସମୟ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ସର୍ପିଳ ଗତିରେ ବ୍ରିଟାନିକାର ଲେଖା କିପରି ଲେଖକ ଓ ସମ୍ପାଦକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗତିକରେ ତାହା ବ୍ରିଟାନିକା ପ୍ରେରିତ ପୁସ୍ତକରୁ ଗୃହୀତ ଏଥି ସଂଲଗ୍ନ ଚିତ୍ରରୁ ହିଁ ବୁଝାପଡ଼ିବ ।

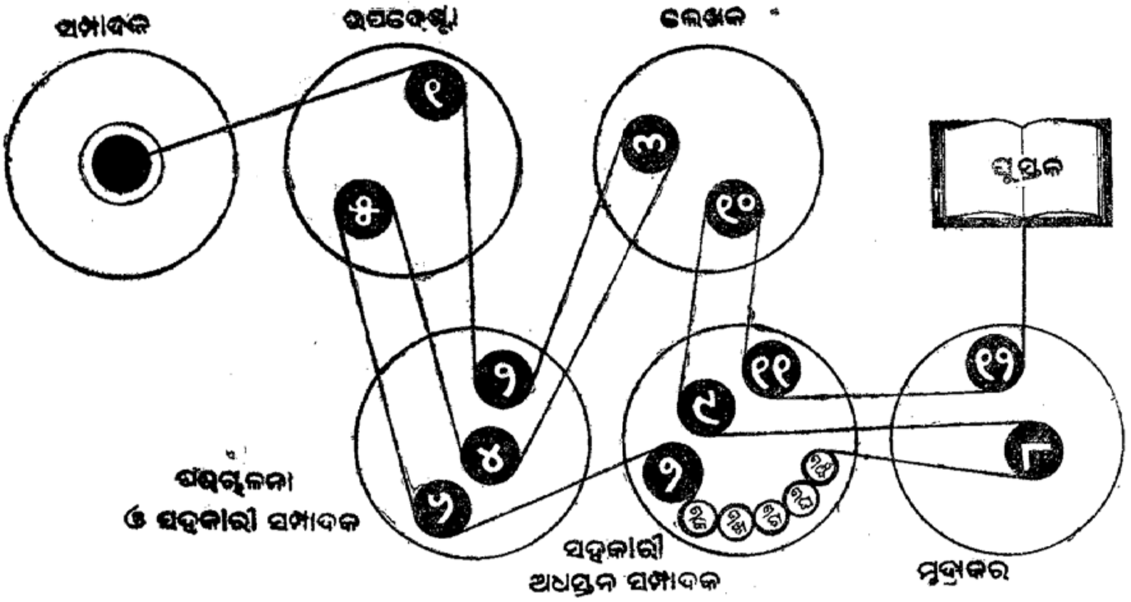

ଜ୍ଞାନକୋଷ ସଂକଳନ ଧୈର୍ଯ୍ୟସାପେକ୍ଷ

ଏଠାରେ କେବଳ ବ୍ରିଟାନିକା ବିଷୟରେ କୁହାଗଲା । କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ଅଭିଧାନ ଏବଂ ଜ୍ଞାନକୋଷ ଅଫିସ୍‌ର ସମ୍ପାଦନା ଘେନି ଯାହା ଜଣାଯାଇଅଛି ସେଥିରୁ ବୁଝାଯାଉଛି ଯେ ଏହା ଧୀରେ ସୁସ୍ଥେ ହେବା କାମ । ଇଂରାଜୀର ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ୍ ଅଭିଧାନକୁହିଁ ପୂର୍ତ୍ତି କରିବାପାଇଁ ୭୦ ବର୍ଷ ଲାଗିଯାଇଥିଲା । ବଙ୍ଗଳା ବିଶ୍ୱକୋଷଟି ଶେଷକରିବାକୁ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁଙ୍କୁ କଲିକତା ପରି ଜ୍ଞାନକେନ୍ଦ୍ରରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ୪୮ ବର୍ଷ ଲାଗିଯାଇଥିଲା । ମାଡ୍ରାସ୍ ପରି ଜ୍ଞାନକେନ୍ଦ୍ରରେ ରହି ତେଲୁଗୁ ଓ ତାମିଲ୍ ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆର ପରିକଳ୍ପକବର୍ଗ ୧୯୪୮ରେ ଆରମ୍ଭ କରି ୧୯୫୮କୁ, ଦଶବର୍ଷ ଭିତରେ ଶେଷକରିବେ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ୧୯୬୨ ଶେଷକୁ ତେଲୁଗୁରେ ମାତ୍ର ଚାରି ଖଣ୍ଡ ଓ ତାମିଲରେ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ଅନୁକୂଳ ସହାନୁଭୂତି ପାଇ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୀ ବିଶ୍ୱକୋଷ ୧୯୫୭ରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୧୯୬୨ ଶେଷଯାଏ ଆଦ୍ୟଖଣ୍ଡଟି ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏପରି ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଭୁଲ୍ ପଶିଯିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନା ଥିବାର ଧରିନେଇ ଓ ତଥାପି ଏହାକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ନିର୍ଭୁଲ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ, ପରାମର୍ଶ-ଦାତା-ବୋର୍ଡ ଏହାର ସମଗ୍ର ପାଣ୍ଡୁଲିପିକୁ ଗୋଟିଏ କମିଟିଦ୍ୱାରା ସମୀକ୍ଷିତ କରାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ କମିଟିର ମେମ୍ବର—ଅଧ୍ୟାପକ ରତ୍ନାକରପତି, ଶ୍ରୀ ଶରତ୍‌ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖାର୍ଜୀ ଓ ଡ଼ାକ୍ତର ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ । ଏମାନେ ଲେଖାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆଖି ପକେଇ ଯାହା ଯାହା ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ଅନୁସାରେ ଲେଖାସବୁ ବଦଳାଯାଇଛି । ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଡ଼କ୍ଟର ହରିହର ମିଶ୍ର, ରସାୟନ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଡକ୍ଟର ବିମ୍ବାଧର ନାୟକ ଓ ପ୍ରାଣିବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଡକ୍ଟର ବସନ୍ତକୁମାର ବେହୁରାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମୀକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ଆମର ବୈଜ୍ଞାନିକ ସହକର୍ମୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଶରତ୍‌ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଅନେକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ସଂଶୋଧନ କରିଛନ୍ତି ଓ ଅଧିକାଂଶ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏସବୁ ସାବଧାନତା ପରେ ଯାଇ ପାଣ୍ଡୁଲିପିକୁ ଛାପାଖାନାକୁ ପଠାଯାଇଛି ।

ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଜ୍ଞାନକୋଷ ପାଇଁ ସମ୍ପାଦକ ମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ଆଖିରେ ରଖାଯାଇଛି ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରାଇମେରି ବା ମାଇନର ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ । ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ଏହି ଖଣ୍ଡିକ ବହି ପଡ଼ିଲେ ସେମାନେ ଯେପରି ବହୁ ଜ୍ଞାନ ସେହି ପଲ୍ଲୀରେ ରହି ପାଇପାରିବେ ଏହାହିଁ ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଜ୍ଞାନ-କୋଷକୁ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନର ଅଭିଧାନ କହିଲେ, ବୃହତ୍ ଜ୍ଞାନକୋଷକୁ ମାନବିକ ଚିନ୍ତାର

କ୍ଷୁଦ୍ର ଏବଂ ବୃହତ୍ ଜ୍ଞାନକୋଷର ତୁଳନା

ମଞ୍ଜୁଷା କହିବାକୁ ହେବ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଏହି ଜ୍ଞାନକୋଷରେ ସାମ୍ୟବାଦର କାର୍ଲ୍‌ମାର୍କ୍ସ ପ୍ରଭୃତି ବିଖ୍ୟାତ ମନୀଷୀମାନଙ୍କର କେବଳ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ବୃହତ୍ ଜ୍ଞାନକୋଷରେ ସାମ୍ୟବାଦ' ମାର୍କ୍ସ ବାଦ, ତର୍କମୂଳକ ଭୌତିକବାଦ ଉପରେ ଏକ ଏକ ବଡ଼ ପ୍ରାମାଣିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ଥାନ ପାଇବ । ସେହିପରି ପୌରାଣିକ ନାୟକ ନାୟିକାମାନଙ୍କ ଉପରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜ୍ଞାନକୋଷର ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ପରିଚୟ ଦିଆଯାଇଛି, କିନ୍ତୁ 'ପୁରାଣ' ଉପରେ ଆଲୋଚନାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ । ତାହାର ସ୍ଥାନ, ବୃହତ୍ ଜ୍ଞାନକୋଷ ।

ସାଧାରଣତଃ ବିଦେଶୀ ଜ୍ଞାନକୋଷମାନଙ୍କରେ ସଂଜ୍ଞା ରହେ ଆଗ, ନାମ ରହେ ପରେ । ଉଇଲିୟମ୍ ସେକ୍ସ-ପିୟରଙ୍କୁ ଆମେ 'ଉ'ରେ ଖୋଜି ପାଇବା ନାହିଁ, ପାଇବା 'ସ'ରେ, ସେକ୍ସପିୟର ଉଇଲିୟମ୍ ରୂପେ । ଏ ପୁସ୍ତକରେ ଇଉରୋପୀୟ ନାମ ଗୁଡ଼ିକ ସେହି କ୍ରମରେ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଭାରତୀୟ ନାମଗୁଡ଼ିକୁ କିନ୍ତୁ, ଆମେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାରତୀୟ ରୀତିରେ ଦେଇଛୁଁ । ତେଣୁ, ଆମ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର 'ଠ' ରେ ନ ରହି, 'ର' ରେହିଁ ଅଛନ୍ତି । ଇଉରୋପୀୟ ରୀତି ଧରିଥିଲେ ଦ—ଅକ୍ଷରରେ ଦାଶ-ଶବ୍ଦ ତଳେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ୩ ଇତିହାସ ରହିଯାଇଥାଆନ୍ତା । ଭାରତୀୟ ନାମଗୁଡ଼ିକୁ ଭାରତୀୟ ରୀତିରେ ଲେଖିବାର ଏହା ଏକ କାରଣ ।

ଏହାର ନାମ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜ୍ଞାନ-କୋଷ ହେଲେହେଁ ଓ ଏହାର ଅଧିକାଂଶ ଲେଖା ଯଥାସମ୍ଭବ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରଖାଯାଇଥିଲେହେଁ, କେତୋଟି ଲେଖା ଜାଣି ଜାଣି କିଞ୍ଚିତ୍ ବିସ୍ତୃତ କରାଯାଇଅଛି । ଯଥା—ଗାନ୍ଧିଜୀ, ଯଥା—ଓଡ଼ିଶା । ଜାତି-ପିତା ବାପୁଜୀଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ ଜୀବନ-ଦର୍ଶନ ଉପରେ ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକର ଏକ ନିର୍ଭୁଲ ଅଥଚ ପ୍ରେରଣାଦାୟୀ ଚିତ୍ର ସମ୍ମୁଖରେ ଧରି ରଖିବା ପାଇଁ ସଂପୃକ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ବିସ୍ତୃତ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛୁଁ । ସେହି କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଶା-ପ୍ରବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଦୀର୍ଘ ହୋଇଅଛି । ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଜ୍ଞାନକୋଷ । ଓଡ଼ିଆ ପାଠକ ପାଇଁ ଏହା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଏ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଶା, ଓଡ଼ିଆ ଜାତି, ତାର ସାହିତ୍ୟ, କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହାର ପାଠକକୁ ସମ୍ୟକ ଧାରଣା ଯେପରି ଦିଏ, ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସେ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଗଢ଼ାଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଆର ନିଜସ୍ୱ ପର୍ବ ପର୍ବାଣୀ, ପିଠାପଣା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଲୁପ୍ତହୋଇ ଆସୁଛି । ପୂରା ବିସ୍ମୃତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅନ୍ତତଃ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥାଉ ଏହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏକ ବିଚାର ହୋଇଅଛି ।

ପରିଶେଷରେ କେତେକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ସଙ୍କେତ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି, ସେ ଗୁଡ଼ିକର ଟୀକା ଏଠାରେ ଦିଆଗଲା:—

ପା: ଓ—ପାରମାଣବିକ ଓଜନ

ପା: ସ — ପରମାଣବିକ ସଂଖ୍ୟା

ସେ: —ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍

ଘନତା ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଅଛି, ସେହି ସଂଖ୍ୟା ବସ୍ତୁଟିର ପ୍ରତି ଘନ ସେଣ୍ଟିମିଟର୍‌ରେ କେତେ ଗ୍ରାମ୍ ପିଣ୍ଡ ଅଛି, ତାହା ବୁଝାଉଅଛି । ଘନତା ଗ୍ୟାସୀୟ ଏକକରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥିଲେ, ଏକ ଲିଟର୍ ମଧ୍ୟରେ ୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ଓ ୭୬୦ ମିଲିମିଟର୍ ଚାପରେ କେତେ ଗ୍ରାମ୍ ପିଣ୍ଡ ଥାଏ, ତାହା ବୁଝାଏ । କଠିନତା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ସଂଖ୍ୟା, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତୁଳନାତ୍ମକ ଧାରଣା ଜନ୍ମାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ଏହି ଖଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରେସରେ ୩୧ଶ ଫର୍ମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ପରେ କେତେକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ପ୍ରେସରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି ।

ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଜ୍ଞାନକୋଷର ବାକିତକ ଏହିପରି ଦୁଇଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ବୋଲି ଆଶା । ପାଠକମାନେ, ଏହି ଖଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ମୁଦ୍ରଣ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରମାଦ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବେ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ('କ' ଠାରୁ 'କ୍ଷ' ଯାଏ) କି କି ବିଶେଷ ବିବରଣ ରହିବାକୁ ସେ ଚାହାନ୍ତି, ତାହା ଜଣାଇଲେ ଉପକୃତ ବୋଧକରିବୁ ।

ତା ୨୧।୧।୧୯୬୩
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କନ୍‌ଭୋକେସନ୍

ଓଡ଼ିଆ ଜ୍ଞାନକୋଷ ସମ୍ପାଦକ ମଣ୍ଡଳୀ

ଓଡ଼ିଆ ଜ୍ଞାନକୋଷ ପରାମର୍ଶକ-ବୋର୍ଡର ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ

୧ । ଡକ୍ଟର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା
୨ । ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ
୩ । ଶ୍ରୀ ବିବୁଧେନ୍ଦୁ ମିଶ୍ର
୪ । ଶ୍ରୀ ହରିହର ମହାପାତ୍ର
୫ । ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର
୬ । ଶ୍ରୀ ମହେଶଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ
୭ । ଶ୍ରୀ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖାର୍ଜୀ
୮ । ଡକ୍ଟର ଗୋପାଳ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ
୯ । ପଣ୍ଡିତ ଅନନ୍ତ ତ୍ରିପାଠୀ ଶର୍ମା
୧୦ । ଶ୍ରୀ ରତ୍ନାକର ପତି
୧୧ । ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ସାମନ୍ତରାୟ
୧୨ । ଡକ୍ଟର ରମାନାଥ ମହାନ୍ତି
୧୩ । ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥ
୧୪ । ଡକ୍ଟର ବସନ୍ତ କୁମାର ବେହୁରା
୧୫ । ଡକ୍ଟର ହରିହର ମିଶ୍ର
୧୬ । ଡକ୍ଟର ଦୟାନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ
୧୭ । ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ, ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର
୧୮ । ଡକ୍ଟର ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ଆବାହକ

ଜ୍ଞାନକୋଷ ବିଭାଗର କର୍ମଚାରୀବୃନ୍ଦ

ମୁଖ୍ୟ ସଙ୍କଳକ—
୧ । ଡକ୍ଟର ମାୟାଧର ମାନସିଂହ
ସହକାରୀ ସଙ୍କଳକ—
୨ । ପଣ୍ଡିତ ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ
୩ । ଶ୍ରୀ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ
୪ । ଅଧ୍ୟାପକ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର
ଭାଷା ସହାୟକ—
୫ । ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର
୬ । ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର
ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ—
୭ । ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ କାନୁନଗୋ
୮ । ଶ୍ରୀ ସୁନାମଣି ସାମଲ
ପ୍ରୁଫ୍‌ରିଡ଼ର୍—
୯ । ଶ୍ରୀ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ମହାନ୍ତି
ଲିପିକାର
୧୦ । ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ
୧୧ । ଦଧିବାମନ ସୂତାର

ବିଦାୟ ନେଇଥିବା କର୍ମଚାରୀଗଣ

ସହକାରୀ ସଙ୍କଳକ
୧ । ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ରାୟ
୨ । ଶ୍ରୀମତୀ ବସନ୍ତଲତା ପଟ୍ଟନାୟକ
୩ । ଶ୍ରୀ ମଦନ ମୋହନ ମିଶ୍ର

ଅ

ଅ—ଭାରତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ପ୍ରଥମ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣସ୍ଥାନ କଣ୍ଠ । ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ଅ-କାରର ଯୋଗ ଅପେକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଜର୍ମାନ୍ ଓ ଫରାସୀ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଭାଷାରେ ଅ-କାରର ପ୍ରୟୋଗ ନ ଥିଲେହେଁ 'ଅ' ଧ୍ୱନିର ପ୍ରୟୋଗ ଅଛି । 'ଅ' କାରଟି ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ଆଦିବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାରୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତାହାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହିଛନ୍ତି- "ଅକ୍ଷରାଣାମ-କାରୋଽସ୍ମି"—ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅ-କାର । ବାଇବ୍‌ଲ୍ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଉକ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ । ଯଥା - "I am Alpha and Omega" (Revelation 1-8) ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ବାଗ୍‌ବିନିମୟବେଳେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ପଦର ଅନ୍ତସ୍ଥିତ ଅ-କାର ଉଚ୍ଚାରିତ ନ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାରେ ସର୍ବଦା ପଦାନ୍ତସ୍ଥିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣରେ ଅ-କାର ଯୁକ୍ତହୋଇଥାଏ । ଯଥା - 'ଉଚିତ୍' କୁହାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯାଏ - 'ଉଚିତ' । ଏହିପରି ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ଅସଂଯୁକ୍ତ କିମ୍ବା-ପଦର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ 'ଅ', ଲେଖାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲେହେଁ କଥାବାର୍ତ୍ତାବେଳେ ଏହା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ନାହିଁ । 'ଯାଉଅଛି'= 'ଯାଉଛି', 'ଖାଉଅଛି' = 'ଖାଉଛି' ଇତ୍ୟାଦି । ପୂର୍ବେ ଆମଦେଶରେ ଚାଟଶାଳୀମାନଙ୍କରେ ଅବଧାନମାନେ 'ଅ'କୁ 'ସ୍ୱରେ ଅ'ଓ 'ଆ'କୁ 'ସ୍ୱରେ ଆ' ବୋଲି କହି ଶିକ୍ଷାଦେଉଥିଲେ । ନୂତନ ରୀତିର ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ପରେ ଏହି ଧାରା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ପରନ୍ତୁ ଏହା ନିରର୍ଥକ ନ ଥିଲା ବୋଲି ମନେ କରିବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ଅଛି । 'ସ୍ୱରେ' ପଦଟି ଉଚ୍ଚାରଣଯୋଗ୍ୟତା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବା 'ଅ' କାର ଠାରୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ଅସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର 'ଅ' କାରକୁ ପୃଥକ୍ ରୂପେ ବୁଝାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । 'ସ୍ୱରେ ଆ' ବୋଲି ଯାହାକୁ କହୁଥିଲେ, ତାହା ଦ୍ରାବିଡ଼ଭାଷା-ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ-ବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା 'ଆ' କାରକୁ ବୁଝାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ ।

ପ୍ରାଚୀନପୋଥିରେ ଓ ପୁରାତନକାଳର ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରେ କେତେଗୋଟି ଶବ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ-ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ 'ଅ'-କାର 'ଏ'-କାରରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ଯଥା—କନକ = କନେକ ; ଚମ୍ପକ = ଚମ୍ପେକ ଇତ୍ୟାଦି । ଆଜିକାଲି ଏପ୍ରକାର ପ୍ରୟୋଗ ଆଉ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ପାଣିନିଙ୍କ ମତରେ ଅ' କାର 'ସଂବୃତ' , ଅର୍ଥାତ୍ ଅ' କାର ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାବେଳେ କଣ୍ଠନାଳୀ ସଙ୍କୁଚିତ ହୁଏ । ପରନ୍ତୁ ବ୍ୟାକରଣଶାସ୍ତ୍ରୀୟ-ପ୍ରକ୍ରିୟା ପାଇଁ ଏହାକୁ 'ବିବୃତ' ବୋଲି ମାନିବାକୁ ପଡ଼େ । ବିବୃତ ସ୍ୱରର ଉଚ୍ଚାରଣବେଳେ କଣ୍ଠନାଳୀ ପ୍ରସାରିତ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଅନ୍ୟ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣପରି 'ଅ' କାର ହ୍ରସ୍ୱ, ଦୀର୍ଘ ଓ ପ୍ଲୁତ ଭେଦରେ ତିନି ପ୍ରକାର । ଏକମାତ୍ରା-ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱର 'ହ୍ରସ୍ୱ', ଦୁଇମାତ୍ରା-ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱର 'ଦୀର୍ଘ' ଓ ତିନିମାତ୍ରା-ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱର 'ପ୍ଲୁତ' । ଥରେ ମାତ୍ର ପଲକ ପଡ଼ିବାରେ ଯେତିକି ସମୟ ଅତିବାହିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ମାତ୍ରା କହନ୍ତି । 'ଅ' ର ଉଚ୍ଚାରଣ ସେତିକି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କରାଯାଏ । 'ଅ' ର ଦୀର୍ଘ ରୂପ ହେଉଛି-'ଆ' । ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୁଇମାତ୍ରା-ପରିମିତ-କାଳ ମଧ୍ୟରେ କରାଯାଇଥାଏ । ପ୍ଲୁତ 'ଅ' ର ଉଚ୍ଚାରଣକାଳ ତିନିମାତ୍ରା-ପରିମିତ । କାହାରିକୁ ଡାକିବାବେଳେ, ଗାଇବାବେଳେ ବା ରୋଦନବେଳେ ଏହା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ହ୍ରସ୍ୱସ୍ୱରର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ରୀତି ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅଅଁଳା— (Phyllanthus emblica) ସଂସ୍କୃତ

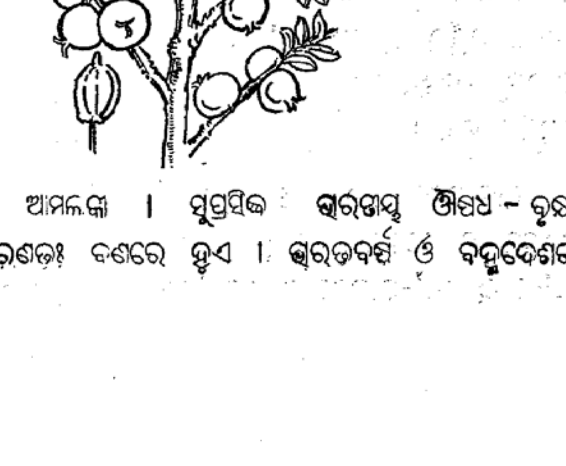

ନାମ ଆମଳକୀ । ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାରତୀୟ ଔଷଧ - ବୃକ୍ଷ, ସାଧାରଣତଃ ବଣରେ ହୁଏ । ଭାରତବର୍ଷ ଓ ବର୍ମ୍ମାଦେଶର ଅରଣ୍ୟରେ ବହୁଳଭାବରେ ଜନ୍ମେ । ଗଛର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ୨୦-୨୫ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । କାଠ ଶକ୍ତ ଓ ଲାଲବର୍ଣ୍ଣ । କାଠ ଉପରେ ୧/୩ ଇଞ୍ଚ ମୋଟର ଛେଲି ଥାଏ । ପତ୍ରର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଲମ୍ବା । ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ପକ୍ଷାକାର ଓ କୋମଳ ଲୋମଯୁକ୍ତ । ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ହରିତ୍-ଆଭାଯୁକ୍ତ । ଫଳ ଗୋଲାକାର ଏବଂ ଫିକା ହଳଦିଆ । ବସନ୍ତକାଳରେ ଫୁଲ ଫୁଟେ ଓ ଶୀତଦିନରେ ଫଳ ପାଚେ । ଫଳର ସ୍ୱାଦ ଖଟାଳିଆ କଷା । ଅଅଁଳା ଶରୀରପକ୍ଷରେ ବହୁ ଉପକାରୀ । ଜୀବନିକା-ଗ (ଭିଟାମିନ—ସି) ର ମାତ୍ରା ଅନ୍ୟ ଫଳମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଅଁଳାରେ ବହୁଗୁଣ ଅଧିକ । ସେଥିପାଇଁ ବିଗତ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ-ମାନଙ୍କରେ ଏହାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଆୟୁର୍ବେଦମତରେ ଏହାର ଫୁଲ ମୂତ୍ର-ଧାରକ, ଫଳ ଉଦରାମୟ ଓ ରକ୍ତ-ଆମାଶୟର ନିବାରକ । ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଏହାର ଚେର, ଛେଲି, ଫଳ, ପତ୍ର, ଓ ମଞ୍ଜି ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ରାଶିତେଲ ବା ନଡ଼ିଆତେଲରେ ଅଅଁଳାରସକୁ ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ମିଶାଇ ତୈଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହା ନାନାବିଧ ମୁଣ୍ଡ-ରୋଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଚ୍ୟବନ-ପ୍ରାଶ ପ୍ରଭୃତି ବିଖ୍ୟାତ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ରସାୟନ ଔଷଧମାନଙ୍କରେ ଅଅଁଳାହିଁ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ଲୁଗା ରଙ୍ଗକରିବା ପାଇଁ ଏହି ଗଛର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଚମଡ଼ା ପରିଷ୍କରଣ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅଅଁଳାର ଛେଲି ଓ ଫଳର ରସ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଅଅଁଳାର ମୋରବ୍ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ଓ ମୁଖରୋଚକ ଖାଦ୍ୟ । ଅଅଁଳାରେ ପ୍ରଚୁର ଜୀବନୀଶକ୍ତି ଥିବାରୁ ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ଧାତ୍ରୀ-ଫଳ' ।

ଅଅଁଳା ନବମୀ— କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ । ଏହା 'ଧାତ୍ରୀନବମୀ' ବା 'ଅଅଁଳା-ନବମୀ' ନାମରେ କଥିତ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଦିନ ଅଅଁଳାବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ବିଷ୍ଣୁ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଅଅଁଳା ଅତିଶୟ ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଓ ରସାୟନଦ୍ରବ୍ୟ ବୋଲି କଥିତ ଅଛି । ତାହାର ଅମ୍ଳ ରସଦ୍ୱାରା ବାୟୁ, ମଧୁର ରସ ଦ୍ୱାରା ପିତ୍ତ, ଏବଂ କଷାୟ ରସ ଓ ରୂକ୍ଷ-ଗୁଣଦ୍ୱାରା କଫ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଏହାକୁ ତ୍ରିଦୋଷ

ଧର୍ମ୍ମରେ ଧର୍ମାଗୃହର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କରିଦିଆଯାଇଛି । ଅଁଳାର ଫଳ ପକ୍ୱ ହେବା ସମୟରେ, ଅର୍ଥାତ୍ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ନବମୀ-ତିଥିରେ ଧାତ୍ରୀ-ସ୍ନାନ-ବିଧି ପରମ୍ପରାସୂତ୍ରରେ ଚାଲି ଆସୁଅଛି । ଧାତ୍ରୀ-ବୃକ୍ଷତଳେ ହବିଷ୍ୟକାରିଣୀ ବିଧବା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନେ ବସି ଅଁଳାରେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ସ୍ନାନ କରାଇଥାନ୍ତି ଓ ସେହି-ଦିନଠୁଁ କାର୍ତ୍ତିକବ୍ରତର ସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଅଁଳାବଟା ବୋଳିହୋଇ ସ୍ନାନ କରିଥାନ୍ତି । ଉକ୍ତ ନବମୀ ଦିନରୁ ଅଁଳାର ମାଳା ଦେବତା ଲାଗିହୋଇଥାନ୍ତି ଓ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଧାରଣ କରନ୍ତି ।

ଧାତ୍ରୀଫଳ-ବିଲିପ୍ତାଙ୍ଗୋ ଧାତ୍ରୀଫଳବିଭୂଷିତଃ
ଧାତ୍ରୀଫଳ-କୃତାହାରୋ ନରୋ ନାରାୟଣୋ ଭବେତ୍ ।
(ପଦ୍ମୋତ୍ତରଖଣ୍ଡ)

ଏହି ନବମୀରେ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିରରେ ଧାତ୍ରୀ-ଫଳର ମାଳା ବହୁଳଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏତଦ୍-ବ୍ୟତୀତ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ବିଧବାମାନେ ଅଁଳାଗଛ-ମୂଳରେ ଦାମୋଦରରୂପୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ସମର୍ପଣ କରି ଭୋଜନ କରିଥାନ୍ତି ।

ଅଇଘରା—ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ସବମୂଳକ ହିନ୍ଦୁପର୍ବ ବିଶେଷ । ଏହି ଉତ୍ସବ ଓଡ଼ିଶାର ମାଘପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତିରେ ଏବଂ ଦୋଳ-ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପୂର୍ବରାତିରେ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହା ଅଇଘରା, ଓ ଅଗିରାଆଦି ନାମରେ କଥିତ । ଏହା ସଂସ୍କୃତ 'ଅଗ୍ନିଗୃହ' ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ।

ଗ୍ରାମଅଗି— ମାଘ-ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ରାତିରେ ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଥବା ଗାଁ'ର ଦେବାଳୟ ନିକଟରେ ବଡ଼ କୁଟାଗଦାରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଏହି ଉତ୍ସବର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରାଯାଏ । ସେହି ନିଆଁକୁ ଲୋକେ ବିଭିନ୍ନ କଞ୍ଚାପରିବା ଫିଙ୍ଗନ୍ତି । ଅଗି (ନିଆଁ) ଲିଭିଲେ ପାଉଁଶ ଖେଳାଇ ପୋଡ଼ାପରିବା ଲୋକେ ବାହାରକରି ଆଣି ଖାଇଥାନ୍ତି । ବସନ୍ତ-ନିବାରଣ ଲାଗି ଏବଂ ବାଞ୍ଝ ମଢ଼ଛର ସନ୍ତାନ ଆଶାରେ ଏହି ପରିବା ଖାଇବାର କୁସଂସ୍କାର ଅଦ୍ୟାପି ରହିଛି । ଉତ୍କଳର ପ୍ରତିଗ୍ରାମରେ ଏହି ଉତ୍ସବ କରାଯାଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଶୀତଋତୁରେ ଅଗ୍ନି-ସେବନ ଗ୍ରାମରୁ ପ୍ରାୟଶଃ କମି ଆସେ ।

ଦେବ-ଅଗି— ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମୀର ପୂର୍ବରାତ୍ରି ଜନପଦ ଏବଂ ନଗରମାନଙ୍କରେ ଦେବାଳୟର ଅଗ୍ନିକୋଣରେ ଶୁଖିଲା କାଠ ଠିଆଭାବରେ ସଜାଡ଼ି ତା' ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ମେଣ୍ଢା ରଖି ତହିଁରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦିଆଯାଏ । ଅଗ୍ନିଙ୍କର ବାହନ ମେଷ ହେତୁ, ଏ ବିଧି ପାଳିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଅଗ୍ନି-ଉତ୍ତାପରେ ମେଷ ପୂର୍ବ-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥରେ ପଳାଇଯାଏ । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ପିଠୋଉରେ ମେଷଟିଏ ଗଢ଼ି ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଠାକୁରମାନେ ପଟୁଆରରେ ସେଠାକୁ ଆସି ଭୋଗ ଖାଇ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସପ୍ତବାର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ଫେରିଯାନ୍ତି । ଓଢ଼ଣଷଷ୍ଠୀ ବା ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ ଦିନ ଠାକୁର ଶୀତବସ୍ତ୍ର ଲାଗିହୋଇ ଶୀଳକୋଇଲାର ନିଆଁ ଉହ୍ଲେଇ ଲାଗି ଦିଅନ୍ତି । ଶୀତ-ବସ୍ତ୍ର ବା ଓଢ଼ଣୀ ମାଘ ଶୁକ୍ଳଚତୁର୍ଥୀ ଯାଏ ରହେ ଏବଂ ଏ ଦିନର ଅଗି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିସାରିଲେ ଦେବତାଙ୍କର ଅଗ୍ନି-ଲାଗି ବନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ । ତା' ପରଠାରୁ ଶୀତଳ ଫଗୁ ବା ଅବିର ଖେଳ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଶୁକ୍ଳଦଶମୀଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀଦିନକୁ ଗ୍ରାମବ୍ୟାପୀ ହୋଇଯାଏ ।

ଏହି ଦେବ-ଅଗ୍ନି ବା ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ପୂର୍ବ-ରାତ୍ରର ଅଇଘରା - ଉତ୍ସବ ସର୍ବଭାରତୀୟ । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଏହା 'ମେଢ଼ାର ଘରପୋଡ଼ାନ,' ଉତ୍ତର ଭାରତରେ 'ଦଣ୍ଡ-ରାକ୍ଷସୀ-ପୂଜା,' ଓ 'ଭଦ୍ରାପୁଚ୍ଛେ ହୋଲିକା ଦହନ' କୁହାଯାଏ । ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ବିଷ୍ଫୋଟକ-ରୋଗ-ଯୋଗିନୀର ଦହନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶୁଷ୍କ ତୃଣାଚ୍ଛାଦିତ ଗବବୃକ୍ଷ ଦହନ କରାଯାଇ ଥାଏ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରେ 'ହୋଲଛା' ନାମରେ କଥିତ ହୋଇ ଏହି ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଏ ଉତ୍ସବ ହୁଏ କିନ୍ତୁ ଅଗ୍ନି ଜଳାଯାଏ ନାହିଁ । ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିରରେ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପୂର୍ବ ଦିବସର ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ଦୋଳ-ମଣ୍ଡପର ଅଗ୍ନିକୋଣରେ ଏହି ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ, ଏବଂ ପୁରୀ ଶାସନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱାରରେ ଦ୍ୱାରିଭୋଗ ଖାଇ ଠାକୁର ଗ୍ରାମ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଇଘରା କରନ୍ତି ।

ଅଇଣ୍ଡିଆ—ଏକପ୍ରକାର ଶିଶୁ-ରୋଗ । ଗର୍ଭବତୀ ମାତାର ସ୍ତନ୍ୟ ପାନକଲେ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଏହିରୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ରୋଗରେ କାଶ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ବାନ୍ତି, କୃଶତା, ଉଦର-ବୃଦ୍ଧି

ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଏ ରୋଗ ହେଲାମାତ୍ରେ ଶିଶୁର ଚିକିତ୍ସା କରାଇବା ଉଚିତ । ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ଶିଶୁକୁ ମା'ର ସ୍ତନ୍ୟ ପିଇବାକୁ ନଦେବା ଓ ଖାଦ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ।

ଅଇନୁ—କ୍ୟୁରାଇଲ୍ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ, ଦକ୍ଷିଣ ଶାଖାଲିନ୍ ଓ ଜାପାନର ହେକାଇଡ଼ୋ ଦ୍ୱୀପରେ ବାସ କରୁଥିବା ଆଦିମ ककେଶୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀ । ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ୧୯୫୬ରେ ମୋଟ ୧୭,୦୦୦ ଥିଲା । ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ସଂଖ୍ୟା କମି ଆସୁଛି । ପ୍ରତିବେଶୀ ଜାପାନୀ ଓ ଚୀନାମାନଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ପ୍ରାୟଶଃ ବିରଳ-କେଶ ଥିବା ସ୍ଥଳେ, ଅଇନୁମାନେ ପ୍ରଚୁରଭାବରେ ଲୋମଶ । ଏମାନଙ୍କର ପୁରୁଷମାନେ ଦୀର୍ଘଶ୍ମଶ୍ରୁଯୁକ୍ତ ଓ ଏମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଚନ୍ଦାରୋଗ ଆଦୌ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଏମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନି, ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଓ ନଦୀର ପୂଜା କରିଥାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀର ଜାତି ବୋଲି ଧରାଯାଇଥାଏ ।

ଅଇର ଗଉଡ଼—(ଆଭୀର ଦେଖ)

ଅଉରଙ୍ଗାବାଦ—ପୂର୍ବେ ହାଇଦ୍ରାବାଦ ରାଜ୍ୟ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶର ଜିଲ୍ଲା । ଆୟତନ ୬୨୧୨ ବ: ମା: । ଉତ୍ତରରେ ପୂର୍ବଖାନ୍ଦେଶ, ପୂର୍ବରେ ବୁଲଦାନା, ଦକ୍ଷିଣରେ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀ, ପଶ୍ଚିମରେ ନାସିକ୍ ଜିଲ୍ଲା । ଜନସଂଖ୍ୟା ୧୧.୯୭ ଲକ୍ଷ । ଅଧିକାଂଶ ହିନ୍ଦୁ (୮୫%) ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର-ଭାଷାଭାଷୀ ୮୦% । ଜିଲ୍ଲାର କିଛି ଅଂଶ ପର୍ବତମୟ । ସେହିଅଂଶରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଏଲୋରାର ଗୁହାମନ୍ଦିର ଏବଂ ଅଜନ୍ତାର ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକ ଅବସ୍ଥିତ । ଆନ୍ଧ୍ର, ଚାଲୁକ୍ୟ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରକୂଟବଂଶୀୟ ଯାଦବ ରାଜାମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଦେବଗିରି ଏହି ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ତାହାହିଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦୌଲତାବାଦ ଦୁର୍ଗରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ତୁଙ୍ଗ ପର୍ବତର ଶିଖରଦେଶରେ, ସପ୍ତପ୍ରାଚୀରବେଷ୍ଟିତ ଏହିଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଭାରତୀୟ ଦୁର୍ଗଗଠନର ଏକ ନମୁନା । ଦୌଲତାବାଦ ଦୁର୍ଗ ଅଉରଙ୍ଗାବାଦ କ୍ୟାଣ୍ଟନ୍‌ମେଣ୍ଟ ସହରଠାରୁ ୭ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମହମ୍ମଦ ତୋଗଲକଙ୍କ ଅସ୍ଥାୟୀ ରାଜଧାନୀ ଭାବରେହିଁ ଦୌଲତାବାଦ ଭାରତ ଇତିହାସରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଅଉରଙ୍ଗାବାଦ ସହରର ସ୍ଥାପନକର୍ତ୍ତା ମାଲିକ୍ ଅମ୍ବର (୧୬୧୦) । ସେ ଏହାର ନାମ ରଖିଥିଲେ ଫତେନଗର । ଖ୍ରୀ: ୧୬୫୩ରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ସୁବାଦାର ହୋଇ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଏହାର ନାମ ହେଲା ଅଉରଙ୍ଗାବାଦ୍ । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଜୀବନର ଶେଷ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଏହିଠାରେ କଟାଇଥିଲେ । ଏହିଠାରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ସମାଧି ଏଲୋରା ଓ ଦୌଲତାବାଦ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନିରାଡ଼ମ୍ବର ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହିଠାରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ପ୍ରିୟତମା ପତ୍ନୀଙ୍କ ସ୍ମୃତିରେ ତାଜମହଲ ଭଙ୍ଗୀରେ ବିବିକା-ମକବାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଏଠାରେ ଏକ ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ । ସହରର ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସତୁରି ହଜାର । ଏହା ମାନମଦ ଜଙ୍କସନ୍ ଠାରୁ ୭୦ ମାଇଲ । ଏଠାରୁ ହାଇଦରାବାଦ୍ ୩୧୫ ମାଇଲ, ଅଜନ୍ତା ୬୦ ମାଇଲ ଓ ଏଲୋରା ୩୨ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସହରର ଦୁଇଟି ଅଂଶ । ସାଧାରଣ ଅଂଶଠାରୁ କ୍ୟାଣ୍ଟନ୍‌ମେଣ୍ଟ ଅଂଶ କ୍ରୋଶାଧିକ ଦୂର ।

ଅଏଲ୍ କ୍ଲଥ୍—ଟେବୁଲ୍ ଓ କାନ୍ଥ ପ୍ରଭୃତିରେ ଆବରଣରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବସ୍ତ୍ରବିଶେଷ । ଏହି ବସ୍ତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଲା—ଏହା 'ଜଳସହ', ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ମଧ୍ୟଦେଇ ଜଳ ଭେଦକରି ଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜାରରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅଏଲ୍‌କ୍ଲଥ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମେ ଆମେରିକା ଓ ପରେ ପରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଲଙ୍କାଷ୍ଟାରଠାରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଆମେରିକାନ୍ ବା ଲଙ୍କାଷ୍ଟାର୍ ବସ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଅଏଲ୍‌କ୍ଲଥ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ବହୁପୂର୍ବରୁ ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ଏହିଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଉକ୍ତ ବସ୍ତ୍ରର ନିର୍ମାଣପ୍ରଣାଳୀ ଏହିପ୍ରକାର—ତେନ୍ତୁଳି ମଞ୍ଜିକୁ ଭିଜାଇ ବାଟି ସାଧାରଣ ବସ୍ତ୍ର ଦେହରେ ଲେପି ଦିଆଯାଏ । ଏହି ଲେପ ଶୁଖିଗଲେ ଜଳସହ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବସ୍ତ୍ର ଦେହରେ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ କରାଯାଇ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଏହାର ସାଧାରଣ ନାମ ପଟ । ଏହି ପଟରୁହିଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶବାସିଗଣ ପ୍ରଥମେ ଜଳସହ ବସ୍ତ୍ରନିର୍ମାଣର କଳ୍ପନା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କର ମତ । ଇଂରାଜୀ ଅଭିଧାନରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ବସ୍ତ୍ରବାଚକ ଜାକୋନେଟ୍ (Jaconet = ଜଗନ୍ନାଥୀ)

ଶବ୍ଦ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜାରରେ ବିକ୍ରୟ ହେଉଥିବା ଅଏଲକ୍ଲଥ୍ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉପାୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ସାଧାରଣ ସୂତାଲୁଗାର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ତୈଳ ଏକାଧିକବାର ଲେପି ଦିଆଯାଏ । ଏହି ତୈଳରଙ୍ଗର ପ୍ରଲେପ ଶୁଖିଗଲେ ବସ୍ତ୍ରଟି ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ନମନୀୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହିପ୍ରକାର ବସ୍ତ୍ର ଦେହରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଚିତ୍ର ଛାପି ସେଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ପାଇଁ ବାର୍ଣ୍ଣିସ୍ ବୋଲି ଦିଆଯାଏ । ଆମ ଦେଶରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଜଳଯୋଗୁଁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବାରୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଅଏଲ୍‌କ୍ଲଥ୍ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଅଏଲ୍‌କ୍ଲଥ୍ ତିଆରି ହେଉଅଛି ।

ଅଏଲପାମ୍—(ତୈଳ-ତାଳ) ପଶ୍ଚିମ ଆଫ୍ରିକାର ବିଶିଷ୍ଟ ଅରଣ୍ୟ ସମ୍ପଦ । ଗଛ, ନଡ଼ିଆଗଛ ପରି । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଉଚ୍ଚତା ୬୦ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଫଳ ଉପରେ ଗୁଆ ଭଳି କଡ଼ାଳିଆ ଚୋପା ଥାଏ । ଫଳର ମଞ୍ଜି ଓ ତା ଚୋପାରୁ ତେଲ ବାହାରେ । ସେଇ ତେଲରୁ ସାବୁନ, ମାର୍ଜାରିନ୍ ଓ ମହମବତୀ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ତୈଳ ଓ ଗୋ-ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଏହି ବୃକ୍ଷର ତୈଳ ଓ ମଞ୍ଜି ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକାର ଦେଶମାନେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଆମଦାନି କରିଥାନ୍ତି ।

ଅଏଲର୍ ଲିଓନାର୍ଡ୍ (Euler, Leonhard; 1707-1783)—ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗଣିତଜ୍ଞ । ଉଚ୍ଚ-ଗଣିତର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ । ରୁଷିଆର ମହାରାଣୀ କାଥେରିନ୍ ପ୍ରଥମଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ସେ ସେଣ୍ଟପିଟର୍ସ୍‌ବର୍ଗ (ଲେନିନ୍-ଗ୍ରାଡ୍) ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମେ ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନର ଓ ତିନିବର୍ଷ ପରେ ଗଣିତର ଅଧ୍ୟାପକଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଗଣିତର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗକୁ ତାଙ୍କର ଅତୁଳନୀୟ ଦାନ ରହିଛି । କଳନ ଓ ଜ୍ୟାମିତି ତାଙ୍କର ଗବେଷଣାର ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ ଥିଲା । ଏହାଛଡ଼ା ଭୂଗୋଳ-ବିଜ୍ଞାନ, ତରଳଗତି-ବିଜ୍ଞାନ (Hydrodynamics) ଓ ଆଲୋକବିଜ୍ଞାନକୁ ତାଙ୍କର ଦାନ ରହିଛି । ୧୭୪୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ପ୍ରୁସିଆ ରାଜା ଫ୍ରେଡେରିକଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ବର୍ଲିନ୍ ଯାଇଥିଲେ ଓ ପ୍ରୁସିୟାନ୍ ଏକାଡେମୀର ଡିରେକ୍‌ଟରଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଅଏଲର୍ସଙ୍କ ଫର୍ମୁଲା, ଅଏଲର୍ସଙ୍କ ଇକ୍ୱେସନ୍ ଇତ୍ୟାଦିଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କର ନାମ ବିଜ୍ଞାନଜଗତରେ ଅମର ହୋଇ-ରହିଛି । ତାଙ୍କର ଶେଷଜୀବନରେ ସେ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ପୁଅଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗବେଷଣାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଲେଖି ଚାଲିଥିଲେ ।

ଅଂଶ—(Shares) କୌଣସି ଏକ କାରଖାନା ସ୍ଥାପନକରିବା ବା ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ପାଇଁ ଆଜିକାଲି ଏତେ ଟଙ୍କା ଦରକାର ଯେ, ଜଣେ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଜୁଟାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଏବେ ବହୁଲୋକ ଏକାଠି ହୋଇ ଏସବୁ କରୁଛନ୍ତି । ଏକାଠି ହୋଇ ବ୍ୟବସାୟ କଲେ ତାକୁ ଯୌଥ ବ୍ୟବସାୟ କୁହାଯାଏ । ଯୌଥ କମ୍ପାନୀ (ଦେଖ) ମୂଳଧନ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ଅଂଶର ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଥାଏ ଓ ସେହି ଅଂଶ କିପରି ଭାବେ କେତେ କିସ୍ତିରେ ଆଦାୟ ହେବ ତହିଁର ଘୋଷଣା ମଧ୍ୟ ଯୌଥ କୋମ୍ପାନୀ କରିଥାଆନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଏପରି ଅଂଶ କିଣନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ କୋମ୍ପାନୀର ଅଂଶୀଦାର କୁହାଯାଏ ଏବଂ ସେ ଯେତେ-ଗୋଟି ଅଂଶ କିଣିଥାନ୍ତି, ତାହାର ଅନୁପାତରେ ଲଭ୍ୟାଂଶ ପାଇଥା'ନ୍ତି ବା କ୍ଷତି ସହ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଏପରି ଅଂଶର ପ୍ରକାର-ଭେଦ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ବିଳମ୍ବରେ ବା ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଦେବା ଅଂଶକୁ 'ବିଳମ୍ବିତ ଅଂଶ' ବା 'ଡେଫର୍ଡ୍ ସେୟାର' କୁହାଯାଏ । ଏପରି ଅଂଶରେ ଲଭ୍ୟାଂଶର ପରିମାଣ ଅଳ୍ପ ଏବଂ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଲଭ୍ୟାଂଶ ଦିଆଯିବ ବୋଲି ଚୁକ୍ତିଥାଏ । ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ଅଂଶକୁ ସର୍ବାଗ୍ରେ ଦେୟ ଅଂଶ (Preference Shares) କହନ୍ତି । ଏହି ଅଂଶ କିଣିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସର୍ବାଗ୍ରେ ଲଭ୍ୟାଂଶ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଅଂଶାଇ—ପଗ୍ଭର୍ଦ୍ଧ୍ୟ ଓ ପଗୁ ଘା'ରେ ଜନ୍ମ ଥିବା ସୂତାପରି ସରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଧଳା କୃମିକୁ ଅଂଶାଇ କୁହାଯାଏ । ମଣିଷ ଦେହରେ କୌଣସି କ୍ଷତ ଅଯତ୍ନରେ ରହିଲେ ସେଥିରେ ମାଛି ବସି ଡିମ୍ବ ଦିଅନ୍ତି । ସେହି ଡିମ୍ବରୁହିଁ ଅଂଶାଇ ଜାତ

ହୋଇ ଉକ୍ତ ଘାଆର ପଚ୍‌ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି । ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚଳିତ ଭାଷାରେ 'ମାଛଆପାଡକ' କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଏହା ଘୋର ପାପର ଫଳ ବୋଲି ଏଥିପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ୫୦ ରକମର ମାଛି ଏପରି ଅଂଶାଇ ଡିମ୍ବ ଦେବାର ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛନ୍ତି ।

ଅଂଶୁକାୟ୍ଵ (Star Fish)—ଏକଜାତୀୟ ସାମୁଦ୍ରିକ ପ୍ରାଣୀ । ଏମାନଙ୍କର ଆକାର ନକ୍ଷତ୍ର ପରି । କାରଣ ଏହାର ୫ ଗୋଟି ପାଦ ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ର-ପିଣ୍ଡରୁ

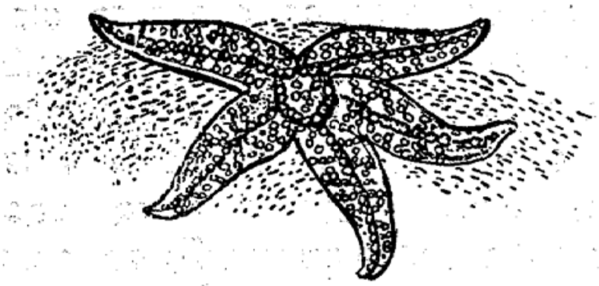

ସମାନ୍ତରଭାବେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଥାଏ । ସବୁ ପାଦ, ତଳ-ପାଖରେ ଥିବା ମୁହଁ ସହିତ ସଂଲଗ୍ନ । ଏମାନଙ୍କର ସାଧାରଣତଃ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପାଦ ବା ବାହୁ ଦେଖାଯାଉ ଥିଲେହେଁ ୬ । ୭, ଏପରିକି ୪୦ଟା ଯାଏ ବାହୁ ଥିବାର ଅଂଶୁକାୟ୍ଵ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏହି ବାହୁ କାହାର କାହାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ, ପୁଣି କେତେକଙ୍କର ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର । ଏହାର ମୁହଁପାଖରେ ଗୋଟିଏ ମୁହଭଳି ଫାଶ ଦ୍ୱାରା ବାହୁଗୁଡ଼ିକ ସଂଯୁକ୍ତ । ଏହି ଜୀବର ରକ୍ତ-କୋଷ ଅଛି ମାତ୍ର ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ନାହିଁ । ଆକାରରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେହେଁ ଏମାନେ ବହୁତ ଖାଇ ଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ଯାହା ପାଆନ୍ତି, ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଖାଇଲାବେଳେ ବଡ଼ ହୋଇ ଯାଏ ବୋଲି ଏମାନେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବଡ଼ ମାଛ, ଶାମୁକା ଓ ଗେଣ୍ଡା ଆଦି ମଧ୍ୟ ଗିଳି ପକାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ବାହୁ ଛିଣ୍ଡିଗଲେ ପୁଣି ନୂଆ ବାହୁ ବାହାରିଥାଏ ।

ଅଂଶୁପା—କଟକ ଜିଲ୍ଲା ବାଙ୍କୀ ମହକୁମା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ହ୍ରଦ । ସାପୁଆର ମୁହାଣ ପୋତି ହୋଇ ଯିବାରୁ ସେହି ନଦୀର ଗତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସରଣ୍ଡା ପାହାଡ଼ ତଳେ ଖାଲରେ ନଦୀର ପାଣି ଜମିଯିବାରୁ ଏହି ହ୍ରଦର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଏହା କଟକଠାରୁ ୧୬ ମାଇଲ ଏବଂ ବାଙ୍କୀଠାରୁ ୬ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ହ୍ରଦ ଅଗଭୀର । ଦୁଇ ତିନି ଗୋଟି ଗର୍ତ୍ତ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ସାଧାରଣ ଗଭୀରତା ପ୍ରାୟ ୩ ଫୁଟ । ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଅଢ଼େଇମାଇଲ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ଏକମାଇଲ ମାତ୍ର । ହ୍ରଦଟି ପଦ୍ମପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରାକୃତିକ ଆବେଷ୍ଟ ସୁନ୍ଦର । ହ୍ରଦର ତଟରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରନାମକ ଗ୍ରାମ ଅବସ୍ଥିତ । କବିବର ରାଧାନାଥ ଏହି ଅଂଶୁପାକୁ ସ୍ମରଣ କରି ଲେଖିଥିଲେ—

ସ୍ୱରୂପା ଅଂଶୁପା ଲୋକେ ଅଗୋଚର
ପୂଜାସ୍ପଦ ହେଲା ଗୋଷ୍ପଦ ପୁଷ୍କର ।

ଅଂଶୁପା ହ୍ରଦରୁ ପ୍ରଚୁର ମାଛ ଆମଦାନି ହୁଏ ।

ଅକ୍ ପକ୍ଷୀ—ପୃଥିବୀରୁ ଲୁପ୍ତବଂଶ ଏକ ପକ୍ଷିଜାତି । ଏମାନେ ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ବିସ୍କେ ଉପସାଗର ଠାରୁ ଗ୍ରୀନ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚତା ଗୋଟିଏ ରାଜହଂସର ଉଚ୍ଚତା ସହିତ ସମାନ । ଏମାନେ କିନ୍ତୁ ମୋଟେ ଉଡ଼ି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଓ ପିଠିରେ କଳା ପର ଥାଏ । ପେଟତଳଟି ଧଳା ପରରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ । କିନ୍ତୁ ଏମାନେ ଆଉ ଦେଖା ଯାଉନାହାନ୍ତି । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ୧୮୪୪ ଖ୍ରୀ: ଅଃରୁ ଏମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋପ ପାଇଗଲେଣି । ଏହିଜାତିର ଏକପ୍ରକାର ଗ୍ରେଟ ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ି ପାରନ୍ତି ଏବଂ ଶୀତଦିନେ ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡର ଉପକୂଳମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଗ୍ରେଟ ଅକ୍ ଲମ୍ବରେ ୮ଇଞ୍ଚରୁ ବଡ଼ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅକରକରା (Anacyclus Pyrethrum)-ଏହା ଉତ୍ତର-ଆଫ୍ରିକାରେ ସ୍ୱାଭାବିକ-ଭାବରେ ଜନ୍ମୁଥିବା ଏକ ଉଦ୍ଭିଦ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ମଧ୍ୟ ଗୃଷ କରାଯାଉଛି । ଆଫ୍ରିକାରୁ ଏହା ଭାରତକୁ ଆସିଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏହିବୃକ୍ଷ ବହୁବର୍ଷ ବଞ୍ଚିରହେ । ପତ୍ରର ଆକୃତି ଗୁଚ୍ଛାକାର, ମୂଳ ଭଙ୍ଗ-ପ୍ରବଣ ।

ଛେଲି ଛଡ଼ାଇଲେ କାଠ ଧଳା ଦେଖାଯାଏ । ମୂଳକୁ ଚୋବାଇଲେ ପ୍ରଥମେ ମିଠା ଓ ପରେ ରାଗୁଆ ଲାଗେ । ଅକରକରା ଉଷ୍ଣ, ଉତ୍ତେଜକ ଏବଂ ଅଳ୍ପମାତ୍ରାରେ ସେବିତ ହେଲେ କ୍ଲାନ୍ତି ଦୂର କରିଥାଏ । କବିରାଜୀରେ ରୋଗ-ବିଶେଷରେ ଏହାର ପ୍ରଲେପ ଏବଂ କ୍ୱାଥ ଆଦିର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ବିଧି ଅଛି । ପୀନସ ରୋଗରେ ଅକରକରାର ନସ୍ୟ ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ ।

ଅକାନବନ୍ଦି (Stephania Hernandifolia)

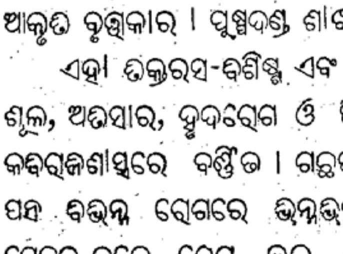

ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଅବିଦ୍ଧକର୍ଣ୍ଣୀ । ଏହା ଏକପ୍ରକାର ଲତା । ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବଂ ନାତିଶୀତୋଷ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଜନ୍ମେ । ପତ୍ରର ଆକୃତି ବୃତ୍ତାକାର । ପୁଷ୍ପଦଣ୍ଡ ଶାଖାଯୁକ୍ତ ଓ ପୁଷ୍ପ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ।

ଏହା ତିକ୍ତରସ-ବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ବିଷ, କଣ୍ଡୁ, ବାନ୍ତି, ଜ୍ୱର, ଶୂଳ, ଅତିସାର, ହୃଦରୋଗ ଓ ପିତ୍ତଜ୍ୱରର ନାଶକ ବୋଲି କବିରାଜଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଗଛର ଶୁଖିଲା ମୂଳ, ଛେଲି ଏବଂ ପତ୍ର ବିଭିନ୍ନ ରୋଗରେ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତ ମିଶାଇ ସେବନ କଲେ ରୋଗ ଭଲ ହୋଇଥାଏ । ବଥ ପାଚି ନ ଥିଲେ ଏହାର ପତ୍ର ଲଗାଇଲେ ପାଚିଯାଏ ।

ଅକାଳକୁଷ୍ମାଣ୍ଡ—ଅସମୟରେ ଫଳିବା ପାଣି-କଖାରୁକୁ ଅକାଳକୁଷ୍ମାଣ୍ଡ କୁହାଯାଏ । ଶବ୍ଦାର୍ଥ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି, ଏହା ଆମ ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋଟିଏ ଗାଳି । ମହାଭାରତରେ ଅଛି, ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ରାଣୀ ଗାନ୍ଧାରୀ ପ୍ରଥମେ ଏକ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ପରି ମାଂସପିଣ୍ଡଟିଏ ପ୍ରସବ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେଥିରୁ କ୍ରମେ ଶତପୁତ୍ର ବାହାରିଥିଲେ । ସେମାନେ ନିଜର ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି ଯୋଗୁଁ କୁରୁବଂଶକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ପରିବାରର ବା ସମାଜର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟାୟ, ଅସାମାଜିକ ବା ଅହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ, ତାକୁ ଲୋକେ ଅକାଳକୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ବୋଲି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ କରି କହିଥାନ୍ତି ।

ଅକାଳୀଦଳ—ଗୁରୁନାନକ (ଖ୍ରୀ୧୪୬୯--୧୫୩୯) ଜାତିବର୍ଣ୍ଣହୀନ ନିରାକାର ଏକେଶ୍ୱରୋପାସନାତ୍ମକ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଯେଉଁମାନେ ଏହି ନବ ଧର୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଖ୍‌ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନନାୟକ ହେଉଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ 'ଗୁରୁ' କୁହାଯାଉଥିଲା । ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ସିଂହ (୧୬୭୬-୧୭୦୮) ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କର ଦଶମ ଗୁରୁ ହୋଇଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନେ ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ମମ ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଗୁରୁଗୋବିନ୍ଦସିଂହ ନିଜର ଅନୁଚରମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମ-ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱଧର୍ମରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣର ଦୀକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ଦଳେ ଶିଖ୍ ଏହି ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜକୁ 'ନିର୍ମଳ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ' ବୋଲି ଅଭିହିତ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଗୁରୁଗୋବିନ୍ଦସିଂହଙ୍କ ଦଳ ଅକାଳ ବା ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁହୀନ ପୁରୁଷଙ୍କର ଉପାସନା କରିବାରୁ ଅକାଳୀଦଳ ନାମରେ ପରିଚିତ । ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଅକାଳୀ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅତି ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଦୁଃସାହସିକ ସୈନିକ-ଦଳରୂପେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ପୋଷାକ ଥିଲା ନୀଳବର୍ଣ୍ଣର କୋଟ୍, ଅଣ୍ଟାରେ ମାଟିଆ ରଙ୍ଗର ପଟି, କାନ୍ଧରେ ଲୌହ ଶିକୁଳି, ମଣିବନ୍ଧରେ ଲୁହାର କଡ଼ା ଏବଂ ହାତରେ କୃପାଣ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଅକାଳୀ ଏହି ପରିଧାନକୁ ଅତି ଗୌରବା-ବହ ମନେକରି ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଅକାଳୀମାନଙ୍କର ଧର୍ମ-ପୀଠ ଅମୃତସରର ହରମନ୍ଦିର ନିକଟସ୍ଥ ଅକାଲ୍‌ତଖତ୍ ବା ଅକାଳଙ୍କର ସିଂହାସନ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଅକାଳୀ

ଆନ୍ଦୋଳନର କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ରହିଅଛି । ଅକାଲୀମାନେ ରଣଜିତ୍ ସିଂହଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ କାବୁଲ୍ ଯାଏ ଏକ ବିରାଟ ଶିଖ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ୧୯୧୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହି ଅକାଲୀମାନଙ୍କର ପବିତ୍ର ଜାଲିଆନାୱାଲାବାଗ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ତତ୍ପରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ ଅକାଲୀମାନେ ସେଥିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଯୋଗ କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ଶିଖ ଗୁରୁଦ୍ୱାରମାନଙ୍କରେ ମହନ୍ତମାନେ ନାନା ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳକର୍ମ କରୁଥିବାରୁ ଅକାଲୀମାନେ ତହିଁର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ କରି ଶିରୋମଣି ଗୁରୁଦ୍ୱାର-ପ୍ରବନ୍ଧକ ଆଇନ କରାଇ ନେଇଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଅକାଲୀମାନେ ଭାରତରେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । (ଶିଖ୍ ଦେଖ)

ଅକ୍‌ଟ୍ରୟ୍ (Octroi)— ଜିଲ୍ଲା ବା ସହର ଭିତରକୁ ବାହାରୁ ଆସୁଥିବା ପଣ୍ୟଉପରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନୀୟ ଟିକସ୍ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ଅକ୍‌ଟ୍ରୟ୍ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଟିକସ୍ ଧାର୍ଯ୍ୟକରିବା ପାଇଁ ପୂର୍ବେ ଦୁଇପ୍ରକାର ପ୍ରଥା ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ପଣ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଅନୁପାତରେ, ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ପଣ୍ୟର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ । ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏପରି ଟିକସ୍ ଅସୁବିଧାଜନକ ବୋଲି ଏହା କ୍ରମେ ଉଠିଯାଉଅଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ କେବଳମାତ୍ର ସମ୍ବଲପୁର ସହରରେ ଅକ୍‌ଟ୍ରୟ୍ ଟିକସ୍ ଚାଲୁଅଛି ।

ଅକ୍‌ଟୋବରବିପ୍ଳବ—(ରୁଷ ବିପ୍ଳବ ଦେଖ)

ଅକ୍ରୂର—ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପିତୃବ୍ୟ ଓ ପରମ ଭକ୍ତ । ଏହାଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ସ୍ୱଫଲ୍କ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଗାନ୍ଧିନୀ । ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ବଳରାମଙ୍କୁ କଂସର ଆଦେଶରେ ଧନୁର୍ଯାତ୍ରା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋକୁଳରୁ ମଥୁରାକୁ ଆଣିଥିଲେ । ସ୍ୟମନ୍ତକ ମଣି ଏହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିଲା ।

ଅକ୍‌ଲାଣ୍ଡ (Auckland) — ନିଉଜିଲାଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟର ବୃହତ୍ତମ ନଗର ଓ ବନ୍ଦର । ୧୮୪୫-୬୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ନଗରୀ ପ୍ରୋକ୍ତ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ୧୮୬୫ରେ ରାଜଧାନୀ ୱେଲିଂଟନ୍‌କୁ ଉଠିଯାଇଛି । ଏହା ବହୁ ଶିଳ୍ପ ଓ ବିଦ୍ୟାପୀଠର କେନ୍ଦ୍ର । ପୃଥିବୀର ରମଣୀୟତମ ନଗରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଏକତମ । ଏହାର ପ୍ରାକୃତିକ ବନ୍ଦର ବୃହତ୍ତମ ଜାହାଜମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇପାରେ । ଭାରତର ଏକକାଳୀନ ଇଂରେଜ ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ ଅକ୍‌ଲାଣ୍ଡଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏହି ନଗର ନାମିତ ହୋଇଥିଲା । ଜନସଂଖ୍ୟା ୩୬୧୬୦୦ । (ନିଉଜିଲାଣ୍ଡ ଦେଖ)

ଅକ୍‌ସ୍‌ଫୋର୍ଡ୍—(ନଗର ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ) । ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା ଆଲଫ୍ରେଡ଼ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଜଧାନୀ ରୂପେ ଏହି ନଗର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରଧାନ ମଠ ଏହି ନଗରରେ ଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ସେହି ମଠହିଁ ବିଦ୍ୟା-କେନ୍ଦ୍ରରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଲଣ୍ଡନନଗରୀରୁ ଏହା ୫୫ ମାଇଲ୍ ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଏହି ନଗର ଇଂରେଜ ଇତିହାସ ସହିତ ନାନାଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ଓ ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଦ୍ୟା ଓ ନାନା ସାଂସ୍କୃତିକ ଆନ୍ଦୋଳନର କେନ୍ଦ୍ରରୂପେ ବିଖ୍ୟାତ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଆରମ୍ଭ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ବୋଲି ଧରାଯାଉଛି । ପ୍ରଥମରେ କେବଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାର କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲେହେଁ ଗତ ୫୦୦ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଏହା ବହୁ ଭାଷା ଏବଂ ବିଷୟର ଅଧ୍ୟାପନା ଓ ଉଚ୍ଚ ଗବେଷଣାର କେନ୍ଦ୍ରରୂପେ ପୃଥିବୀବିଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଚାଳନା, ଏହାର ନିଜର ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ଛାତ୍ର ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ହାତରେ । ଚାନ୍‌ସେଲର ନିୟମତଃ ଉଚ୍ଚତମ କର୍ତ୍ତା ହେଲେହେଁ, ସକ୍ରିୟ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ହେଉଛନ୍ତି ଭାଇସ୍‌ଚାନ୍‌ସେଲର । ସେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ କଲେଜର ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍-ମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ବଛା ହୋଇଥାନ୍ତି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନ ପ୍ରତି କଲେଜ ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । କିନ୍ତୁ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଶୃଙ୍ଖଳାରକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରୋକ୍‌ଟର୍ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ଅଣ୍ଡର ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍‌ମାନଙ୍କର ପରମ ଆତଙ୍କ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

୧୯୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁହିଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରବେଶାଧିକାର ପାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କଲେଜର ପୃଥକ୍ ପୁସ୍ତକାଳୟ ଥିଲେହେଁ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କେନ୍ଦ୍ର ପୁସ୍ତକାଳୟ-ରୂପେ ବିଖ୍ୟାତ ବୋଡ୍‌ଲିଆନ-ପୁସ୍ତକାଳୟ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଏହା ୧୯୦୨ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରସଭା (ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ ଇଉନିଅନ୍) ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ତର୍କସଭା । ଏଠାର ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର 'ଇଣ୍ଡିୟାନ୍ ମଜଲିସ୍' ମଧ୍ୟ ଏକ ମାନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଗଠିତ ଅନେକ କଲେଜର ଅଟ୍ଟାଳିକାଦି ସ୍ଥାପତ୍ୟଦିଗରୁ ମଧ୍ୟ ମନୋରମ ।

ଅକ୍ସସ୍ ନଦୀ— ମଧ୍ୟଏସିଆର ନଦୀ । ଆଧୁନିକ ନାମ ଆମୁଦରିଆ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍‌ନାମ ଅକ୍ସସ୍, ପ୍ରାଚୀନ-ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହି ନଦୀର ନାମ 'ବକ୍ଷୁ' ବା (ବିକ୍ଷୁ)ରୁ ଗୃହୀତ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ଏହି ନଦୀ ପାମୀର ମାଳଭୂମିରୁ ବାହାରି ରୁଷିଆର ତୁର୍କମେନସ୍ଥାନ ଓ ଉଜ୍‌ବେକସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଆରଲ୍ ସାଗରରେ ପଡ଼ୁଛି । ଉତ୍ପତ୍ତି-ସ୍ଥଳରୁ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ନଦୀ ଆଫଗାନସ୍ଥାନର ଉତ୍ତର ସୀମା-ରେଖା ହୋଇ ରହିଛି । ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୧୪୫୦ ମାଇଲ୍ । ଏହି ସୁଗଭୀର ନଦୀରୁ କେନାଲ୍‌ଦ୍ୱାରା ଜଳ ନେଇ ସୋଭିଏଟ୍ ସରକାର ଜଳସେଚନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ନଦୀତଟରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ତୂଳା ଗଛ ହୁଏ । ଏହାର ଉଭୟ ତଟରେ ବୌଦ୍ଧ-ଧର୍ମ-ପ୍ରସାରର ବହୁ ଚିହ୍ନ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଅକ୍ଜାଲିକ୍ ଏସିଡ୍ (Oxalic Acid) — ବିଷାକ୍ତ ଜୈବିକ ଅମ୍ଳରସ-ବିଶେଷ । ୨୨୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ତାପରେ କାଠଗୁଣ୍ଡ ଓ ସୋଡ଼ାର ଦ୍ରବଣ (Fusion) ଦ୍ୱାରା ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହା ଛିଟଲୁଗା, ରଙ୍ଗ ଓ କାଳି ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଅକ୍ସି ଆସେଟିଲିନ୍ ଅଗ୍ନିଶିଖା— ଉଚ୍ଚତାପ-ବିଶିଷ୍ଟ ତୀବ୍ର ଅଗ୍ନିଶିଖାବିଶେଷ । ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଆସେଟିଲିନ୍‌ଗ୍ୟାସ୍-ସ୍ରୋତ ସହିତ ଅମ୍ଳଜାନଗ୍ୟାସ୍ ମିଶାଇବାଦ୍ୱାରା ଏହି ଉଚ୍ଚତାପ-ବିଶିଷ୍ଟ ଅଗ୍ନିଶିଖା ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ଦୁଇଟିକୁ ସାଧାରଣତଃ ୩ ଠାରୁ ୧୨ ପାଉଣ୍ଡ ଚାପରେ ରଖାଯାଏ । ଏହି ଅଗ୍ନିଶିଖାର ଉଷ୍ଣତା ପ୍ରାୟ ୫୫୦୦ ଫାରେନ୍-ହିଟ୍ ପରିମିତ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ଆସିଟିଲିନ୍ ଗ୍ୟାସ୍ ଜଳିଥାଏ ଏବଂ ଅମ୍ଳଜାନ ତାକୁ ଜଳିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଏହି ଅଗ୍ନିଶିଖା ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୁହାପଟିକୁ କ୍ଷଣକରେ କାଟି ଦେଇପାରେ ଏବଂ ସହଜରେ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହେଉ ନଥିବା ବସ୍ତୁକୁ ମଧ୍ୟ ଦ୍ରବୀଭୂତ କରିଦେଇପାରେ । କଳ-କାରଖାନାରେ ଏହି ଶିଖାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ବହୁତ ବେଶୀ । ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ କଠିନ ଧାତବପଦାର୍ଥ ତରଳାଇ ଯୋଡ଼ା-ଯାଏ । ଧାତବ ପଦାର୍ଥର ଏହିପ୍ରକାରେ ଯୋଡିବା ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ୱେଲ୍‌ଡ଼ିଂ କୁହାଯାଏ ।

ଅଖା—(ଖୋଟ ଦେଖ)

ଅଗର୍ ଅଗର୍—କେତେକ ସାମୁଦ୍ରିକ ଉଦ୍ଭିଦରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଅଠାଜାତୀୟ ପଦାର୍ଥ । ମାଳୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ, ପୂର୍ବଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ, ନିଉଜିଲାଣ୍ଡ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ଏହାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦ୍ୱୀପଗୁଡିକରୁ ପ୍ରଚୁର ଅଗର୍‌ଅଗର୍ ଚୀନଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ଚୀନ୍-ଦେଶରେ ଅଗର୍‌ଅଗର୍ ସହିତ ଚିନି ମିଶାଇ ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ସିଙ୍ଗାପୁର ଏବଂ ସିଂହଳରୁ ମଧ୍ୟ ଏହା ବହୁତ ପରିମାଣରେ ଆମଦାନି ହୁଏ । ଗଳଗଣ୍ଡ, ଉଦରୀ, ଶୋଥ ଓ କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରେ ଅଗର୍‌ଅଗର୍ ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅଗର୍‌ଅଗର୍‌ର ଅଠା ରେଶମ ନିର୍ମିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯୋଡ଼ିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଚିଲିକା ହ୍ରଦର ଦଳରୁ ଅଗର୍‌ଅଗର୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାପାଇଁ ଏକ ନୂତନ କାରଖାନା ବସୁଛି ।

ଅଗଷ୍ଟ (August)—ବର୍ତ୍ତମାନ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଅନୁସାରେ ବର୍ଷର ଅଷ୍ଟମମାସକୁ ଅଗଷ୍ଟ କୁହାଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବେ ଏ ମାସକୁ ସେକ୍‌ଟିଲିସ୍ (ରୋମାନ୍ ପାଞ୍ଜି ଅନୁ-ସାରେ ଷଷ୍ଠ ମାସ) ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ରୋମ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଗଷ୍ଟସ୍ (ଦେଖ) ଏହି ମାସଟି ନିଜପକ୍ଷରେ ଶୁଭସୂଚକ ଦେଖି ନିଜର ନାମାନୁସାରେ ଏହାର ନାମକୁ ଅଗଷ୍ଟ ବୋଲି ଚଳା-ଇଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ସେକ୍‌ସଟିଲିସ୍ ମାସରେ ଦିନସଂଖ୍ୟା ୩୦

ଥିଲା । ତତ୍‌ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମାସକୁ ଜୁଲିଅସ୍ ସିଜର ନିଜ ନାମରେ ଜୁଲାଇ ବୋଲି ଚଳାଇଥିଲେ । ଏହା ୩୧ ଦିନିଆ ମାସ । ଅଗଷ୍ଟସ୍ ଜୁଲାଇମାସ ସହିତ ଅଗଷ୍ଟମାସକୁ ସମାନ କରିବା ପାଇଁ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ୩୧ ଦିନିଆ ମାସ କଲେ । ଅଧିକା ଦିନଟି ଫେବୃଆରୀ ମାସରୁ ଆସି ଅଗଷ୍ଟରେ ଯୋଡ଼ାହେଲା । ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ପ୍ରଥମ ଦଶକ ମଧ୍ୟରେ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଅଗଷ୍ଟସ୍ ସିଜର୍—(ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୬୩- ୧୪ ଖ୍ରୀ: ଅ:) ଅଗଷ୍ଟସ୍ ସିଜର, ଜୁଲିଅସ୍ ସିଜର୍ (ଦେଖ)ଙ୍କ ପାଳିତପୁତ୍ର ଓ

ରୋମ - ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ସେ ରୋମ୍ ନଗରରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୬୩ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୩ ତାରିଖ ଦିନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ଥିଲା ଅକ୍ଟେଭିଅସ୍ । କିନ୍ତୁ ପରେ ରୋମର ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର - ଶାସନକୁ ଦଳିତ କରି ସେ ନିଜକୁ ଅଗଷ୍ଟସ୍ ବା ସମ୍ରାଟ୍-ପଦବୀରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରୋମକୁ ସେ ଯେଉଁ ବିସ୍ତୃତ ଓ ସମୃଦ୍ଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦେଇଗଲେ ତାହା ବହୁଶତାବ୍ଦୀ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥିଲା ଓ ଇଉରୋପୀୟ ଇତିହାସକୁ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । (ଦେଖ- 'ଅଗଷ୍ଟୀୟ ଯୁଗ') ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ଅଗଷ୍ଟସ୍ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ପିତା ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ମରିଯିବାରୁ ସେ ଜୁଲିଅସ୍ ସିଜର୍‌ଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସିଥିଲେ । ଜୁଲିଅସ ସିଜର୍‌ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେହିଁ ସେ ଜାଣିଲେ ଯେ ସେ ଉଇଲ୍‌ରେ ତାଙ୍କ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର କରାଯାଇଛନ୍ତି । ନିଜର ମଫସଲ ଗାଁରୁ ସେ ଯେତେବେଳେ ନିଜର ଅଧିକାର ଦାବୀ କରିବାକୁ ରୋମ ଆସନ୍ତି, ଲୋକେ ମଫସଲିଆ ଟୋକା ବୋଲି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ଦେଖାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ, ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସୀ ତରୁଣ ଅକ୍ଟେଭିଅସ୍ ୧୪ ବର୍ଷକାଳ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଲଢ଼ି ଶେଷରେ ସମଗ୍ର ରୋମ ରାଜ୍ୟର ସର୍ବେସର୍ବା ହୋଇଥିଲେ ।

ଅଗଷ୍ଟୀୟ ଯୁଗ— ରୋମୀୟସମ୍ରାଟ୍ ଅଗଷ୍ଟସ୍ (ଦେଖ)ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ଅଭିବର୍ଦ୍ଧିତ ଲାଟିନ୍ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଯୁଗକୁ ବୁଝାଏ । ଏହି ଯୁଗରେ ଭର୍ଜିଲ୍, ହୋରେସ୍, ଓଭିଡ୍ ଓ ଲିଭି ପ୍ରଭୃତି ଲାଟିନ୍‌ଭାଷାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଓ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟିଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରାଣୀ ଆନ୍‌ଙ୍କର ଓ ଫ୍ରାନ୍‌ସରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୁଇଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକୁ ଓ ସମସାମୟିକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଯେହିସେହି ଦେଶର ଅଗଷ୍ଟାନ୍ ଯୁଗ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଅଗଷ୍ଟିନ୍, ସେଣ୍ଟ୍— ଏହିନାମରେ ଦୁଇଜଣ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ପ୍ରଚାରକ ସଭ୍ୟଜଗତରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଜଣେ ମହାତ୍ମା, ଯାହାଙ୍କର 'କନଫେସନ୍ସ' ବା 'ଅପରାଧସ୍ୱୀକାର' ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନର ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତ ଓ ସଂଯମ-ପ୍ରଲୋଭନର ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନାରୂପେ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଉତ୍ତର- ଆଫ୍ରିକାରେ । ସେ ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଇଟାଲୀର ମିଲାନ ସହରର ପ୍ରଧାନ ଗୀର୍ଜାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପୁରୋହିତଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ କ୍ରମେ ସେହି ଧର୍ମର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସନ୍ଥ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ୩୫୪ ଖ୍ରୀ: ଅ: ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୪୩୦ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସେଣ୍ଟ୍ ଅଗଷ୍ଟିନ୍ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମ-ପ୍ରଚାରକ ମାତ୍ର । ସମକାଳୀନ ପୋପ୍ ତାଙ୍କୁ ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ପଠାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଅଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଓ ପୌତ୍ତଳିକ ଉପାସନାର ଦେଶ ଥିଲା । ଅଗଷ୍ଟିନ୍‌ଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ପ୍ରଚାର ଫଳରେ କେଣ୍ଟର ରାଜା ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ହେଲେ ଓ କ୍ରମେ ଜନସମାଜରେ ଏହି ଧର୍ମ ବ୍ୟାପିଲା । ତାଙ୍କର କୃତକାର୍ଯ୍ୟତାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସମସାମୟିକ ପୋପ୍ ତାଙ୍କୁ ବିଶପ୍‌ପଦକୁ ଉନ୍ନୀତ କରିଥିଲେ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଇଂଲଣ୍ଡର ଧର୍ମ-କେନ୍ଦ୍ର କାଣ୍ଟରବରୀର ପ୍ରଥମ ବିଶପ୍ । ଖ୍ରୀ:୬୦୪ ରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା ।

ଅଗସ୍ତି—[ଅଗ+ଅସ୍ତି = ଅଗସ୍ତି] (ଅଗସ୍ତ୍ୟ) — ପୁରାଣ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଋଷି । ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବିନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତ (ଅଗ = ପର୍ବତ)ର ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଏହି ନାମ

ହୋଇଥିଲା । ତା' ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ନାମ ଥିଲା 'ମାନ' । ବୈଦିକଦେବତା ମିତ୍ର ଓ ବରୁଣଙ୍କର ମିଳିତ – ତେଜଃରୁ ସେ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଏକ ନାମ ମୈତ୍ରାବରୁଣି । ବଶିଷ୍ଠ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହିତ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ସାୟଣ ତାଙ୍କ ଭାଷ୍ୟରେ ବୃହଦ୍-ସଂହିତାର ଶ୍ଳୋକ ଉଦ୍ଧାର କରି ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ସମୁଦ୍ର-ଶୋଷଣ ଅଗସ୍ତିଙ୍କ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଅଲୌକିକ ଘଟଣା । ପାତାଳବାସୀ ଅସୁରଙ୍କ ଉପଦ୍ରବରୁ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକରିବାପାଇଁ ସେ ଏକ ଗଣ୍ଡୂଷରେ ସମଗ୍ର ସମୁଦ୍ରକୁ ପାନ କରି ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ପୁରାଣ କହେ । କେତେକ ପୁରାଣରେ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ପିତା ପୁଲସ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ସେ ଜାତ ହୋଇଥିବା ମଧ୍ୟ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଋଗ୍‌ବେଦର ଅନେକ ମନ୍ତ୍ରର ସେ ଦ୍ରଷ୍ଟା । ଅଗସ୍ତି ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣର ଓ କେତେକ ବୈଦ୍ୟକଶାସ୍ତ୍ରର ରଚକ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି । ରାମାୟଣର ବର୍ଣ୍ଣନାନୁସାରେ ସେ ବିନ୍ଧ୍ୟ-ପର୍ବତର ଦକ୍ଷିଣରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ରାମଙ୍କୁ ବନବାସ କାଳରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥିତ କରିଥିଲେ । ରାମ ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଧନୁ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ତାମିଲ-ସାହିତ୍ୟରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଦ୍ରାବିଡ଼-ମାନଙ୍କର ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଉପଦେଷ୍ଟାରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଲୋପାମୁଦ୍ରା । ଲୋପାମୁଦ୍ରାଙ୍କର ଜନ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମହାଭାରତରେ ସୁନ୍ଦର ଗଳ୍ପଟିଏ ଅଛି । (ଲୋପାମୁଦ୍ରା ଦେଖ) ।

ଅଗସ୍ତିବୃକ୍ଷ (Grandiflora)— ସାଧାରଣତଃ

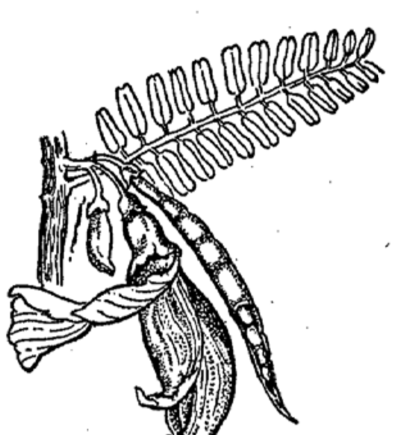

ପ୍ରାୟ ୨୦ ହାତ ଉଚ୍ଚର ବୃକ୍ଷ । ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ଜନ୍ମେ । ଏହାର ଶାଖା ଏବଂ ଗଣ୍ଡି ସରଳ । ଦୀର୍ଘବୃନ୍ତର ଦୁଇ ପାଖରେ ୧୦ । ୧୨ ଯୋଡ଼ା ପତ୍ର ଥାଏ । ଫଳ ବୃହଦାକାର ଏବଂ କଢ଼ ଅବସ୍ଥାରେ ଚନ୍ଦ୍ର-କଳାପରି ବଙ୍କା । ଧଳା, ଲାଲ, ନୀଳ ଓ ପୀତ ଏହିପରି ଚାରିରଙ୍ଗର ଫୁଲ ଫୁଟୁଥିବା ଚାରିପ୍ରକାର ଅଗସ୍ତିଗଛ ଅଛି । ଏହି ଗଛ ଦ୍ରୁତ ବୃଦ୍ଧି-ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ଫୁଲ ଓ ପତ୍ରକୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପୂଜାଉପବାସ ବେଳେ ବ୍ୟଞ୍ଜନରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । କବିରାଜୀ ମତରେ ଅନ୍ଧାରକଣା, ଅପସ୍ମାର, ପ୍ଲୀହା ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରେ ଅଗସ୍ତିଗଛର ପତ୍ର, ପୁଷ୍ପ, ଚେର, ଛେଲି ଆଦି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ ।

ଅଗିଆବାତ— (Urticaria) ଏକପ୍ରକାର ଚର୍ମରୋଗ । ଦେହଯାକ କୁଣ୍ଡାଇ ହୋଇ ମନ୍ଦା ମନ୍ଦା ଫୁଲିଯିବା ଏହି ରୋଗର ଲକ୍ଷଣ । ଆକ୍ରାନ୍ତସ୍ଥାନର ବର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତାଭ ହୋଇ-ଉଠେ । କେତେପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟଯୋଗୁଁ ଏହି ରୋଗ ହୋଇଥାଏ । ରକ୍ତରେ କାଲ୍‌ସିଅମ୍ ଅଭାବ ଘଟିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏହି ରୋଗ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ । ତଥାପି ବଡ଼ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦିଏ । କୋଷ୍ଠ ପରିଷ୍କାର ରଖିଲେ ଏବଂ ଜୀବନକା-(ଦେଖ) ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାକ-ସବଜି ଖାଇଲେ ଏ ରୋଗ ଶୀଘ୍ର ଭଲ ହୋଇଯାଏ । କଣ୍ଡୂ ବନ୍ଦ କରିବାପାଇଁ ବାହ୍ୟିକ ଔଷଧ ମାଲିସ କରାଯାଇପାରେ ।

ଅଗୁରୁ— (Aloe Wood) ପୂର୍ବ-ଏସିଆ ଦେଶଜ ଆକୁଇଲାରିଆ ଜାତୀୟ ଏକ ବୃକ୍ଷର କାଷ୍ଠହିଁ ଅଗୁରୁ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହା ଏକ ଚିରଶ୍ୟାମଳ ବୃକ୍ଷ । ଏହାର ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବା ଓ ସରୁ । ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ ଧଳା ଏବଂ ଗୁଚ୍ଛଗୁଚ୍ଛ ହୋଇ ଫୁଟିଥାଏ । ଏହିଜାତୀୟ ପୁରାତନ ୫୦ । ୬୦ ବର୍ଷର ବୃକ୍ଷରୁ ଏକପ୍ରକାର ଶକ୍ତ ଓ ଖୁବ୍ ଗାଢ଼ କୃଷ୍ଣରଙ୍ଗର ମଞ୍ଜ ମିଳେ । ଏହା ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଅଗୁରୁ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଅଗୁରୁବୃକ୍ଷ ପୁରୁଣା ହେଲେ ଏଥିରୁ ଏକପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ରସ ମଧ୍ୟ ବାହାରେ । ଏହି ରସ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲେ ଏଥିରୁ ଧୂଣା-ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ନିର୍ଗତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଅଗୁରୁ କୁହାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷରୁ ୩ । ୪ ସେର ଅଗୁରୁ ମିଳିଥାଏ । ଅଗୁରୁ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରର— ୧—କୃଷ୍ଣ ଅଗୁରୁ ୨ — ଦାହ-ଅଗୁରୁ, ୩—ସ୍ୱାଦ ଅଗୁରୁ, ୪—ମଙ୍ଗଳ-ଅଗୁରୁ, ୫—କାଷ୍ଠଅଗୁରୁ । ଆଣ୍ଠୁଗଣ୍ଠି ବାତ ଓ ବ୍ରୋଙ୍କାଇଟିସ୍ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରେ ଅଗୁରୁ ଔଷଧରୂପେ

ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସମଗ୍ର ସଂସ୍କୃତ-ସାହିତ୍ୟରେ ଅଗୁରୁ ଗନ୍ଧ-ଦ୍ରବ୍ୟ ଭାବରେ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କାଳିଦାସଙ୍କ କାବ୍ୟାବଳିରେ ନାୟିକାମାନେ ଅଗୁରୁକାଷ୍ଠ ଓ ଗୁଗୁଳର ଧୂପ ଦ୍ୱାରା କେଶକୁ ସୁରଭିତ କରିବାର ପ୍ରଚୁର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଘର ମଧ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧିତ କରାଯାଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଗୁରୁର 'ସେଣ୍ଟ୍' ବା ଅତର ବଜାରରେ ମିଳୁଛି ।

ଅଗ୍ନି—(ଦେବତା) ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଦେବତା । ସେ ଭୂମି, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ଓ ଆକାଶ-ଏହି ତିନସ୍ଥାନରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅଗ୍ନି, ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ଏହି ତ୍ରିବିଧ ରୂପରେ ପ୍ରକଟିତ ହୁଅନ୍ତି । ବେଦର ବହୁମନ୍ତ୍ର ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କ ସ୍ତୁତିରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଋଗ୍‌ବେଦର ବଶିଷ୍ଠ-ରଚିତ ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ରରେ ଅଗ୍ନି, କ୍ରବ୍ୟାଦ (ରାକ୍ଷସ) ମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଅଷ୍ଟଦିକ୍‌ପାଳଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଗ୍ନି ଜଣେ । ସେ ପୂର୍ବ-ଦକ୍ଷିଣ କୋଣର ଅଧିପତି । ପୁରାଣରେ ଋଷି ଅଙ୍ଗିରା (ଦେଖ) ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଜନକରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ମହାଭାରତରେ ବହୁ ଚରୁଭକ୍ଷଣଫଳରେ ସ୍ୱଶକ୍ତି ହରାଇଥିବା ଅଗ୍ନି, ଅର୍ଜୁନ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସହାୟତାରେ ଖାଣ୍ଡବ-ବନ ଦଗ୍ଧ କରି ପୂର୍ବ-ତେଜଃ ପୁଣି ପାଇଥିବା କଥା ଲିଖିତ ହୋଇଛି ।

ଅଗ୍ନି—(ବିଜ୍ଞାନ) ଯେଉଁ ପଦ୍ଧତିରେ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ରାସାୟନିକ ପଦାର୍ଥ ଗ୍ୟାସୀୟ ଅବସ୍ଥା ଧାରଣ କରି ରାସାୟନିକ ସଂଯୋଜନ ସମୟରେ ତାପ ଓ ଆଲୋକ-ଶିଖା ସୃଷ୍ଟିକରେ ତାହାକୁହିଁ ଅଗ୍ନି କୁହାଯାଏ ।

କେବେ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଅଗ୍ନିର ବ୍ୟବହାର ଜାଣିଲା ବା ପ୍ରଥମେ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନ କରି ଶିଖିଲା .ସେ **କାଳ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ** ଅନିର୍ଣ୍ଣିତ । ତେବେ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ପ୍ରାୟ ୫୦,୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ମନୁଷ୍ୟ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନ କରିବାର ଉପାୟ ବା ତା'ର ବ୍ୟବହାର ଜାଣିଥିଲା ବୋଲି ଧରାଯାଇପାରେ ।

ଅତି ପ୍ରାଚୀନଯୁଗରେ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ବ୍ୟାପାର ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଅଗ୍ନିକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ବିଶେଷ ଯତ୍ନଶୀଳ ଥିଲେ । କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱାଳିତ ହୋଇ ରଖାହେଉଥିଲେ ବହୁଦୂର ଦେଶର ଲୋକମାନେ ସେ ଅଗ୍ନିକୁ ନେବାପାଇଁ ଆସୁଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ କୌଣସି ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଅଥବା ମହାପୁରୁଷ ସହିତ ଯଦି ସେହି ଅଗ୍ନିର ପ୍ରଜ୍ୱାଳନ ଜଡ଼ିତ ରହିଥିଲା ତେବେ ସମସ୍ତେ ସେହି ଅଗ୍ନିକୁ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ଅଧିକ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେଉଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରଜ୍ୱାଳିତ ଅଗ୍ନି ଦୈବକ୍ରମେ ଲିଭିଗଲେ ତାହା ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ଚିହ୍ନ ବୋଲି ଲୋକେ ଭାବୁଥିଲେ । ସଭ୍ୟଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଆଦିମ ସଂସ୍କାର ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ।

ଅଗ୍ନିର ଉପ୍ଯୋଗିତା ତଥା ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ହେତୁ ପୁରାତନ ଯୁଗର ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଏହାକୁ ଦେବତାରୂପେ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍, ରୋମାନ୍ ଓ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଗଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଗ୍ନି ଅନ୍ୟତମ ଶ୍ରେଷ୍ଠଦେବତା ରୂପେ ପୂଜିତ ହେଉଥିଲେ । ପୁରାତନ ଇହୁଦୀଧର୍ମର ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିପୂଜା (ଦେଖ) ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଥିଲା । ଏହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମରେ ଅଗ୍ନିର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ରହି ଆସିଛି । ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାବିଧ ଆଖ୍ୟାୟିକା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଗ୍ରୀକ୍ କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ପ୍ରମିଥିୟସ୍-ନାମକ ଜଣେ ବୀର ଅଗ୍ନିକୁ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଧରାପୃଷ୍ଠକୁ ଆଣିଥିଲେ । ନିଉଜିଲଣ୍ଡ ନିକଟସ୍ଥ କୁକ୍‌ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର ପୋଲିନେସିଆନ୍ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ଗଳ୍ପରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେ ଦେଶର ବୀର 'ମେଭଇ' ପାତାଳପୁରରୁ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନ କରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଶିକ୍ଷାକରି ଆସିଥିଲେ । କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରସ୍ତୁତକରିବା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ସୁନ୍ଦର ଗଳ୍ପ ଅଛି । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଆଦିବାସୀଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ କାହାଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ କାରକୋରକନାମକ କନିକା ବାଳକା ବହୁତ ସାପଥିବା ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଦିନେ ସାପ ମାରିବା ସମୟରେ ବାଳିକାଟିର ବାଡ଼ିଟି ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଏବଂ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଅଗ୍ନିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ପାରସ୍ୟବାସୀଙ୍କ ବିଖ୍ୟାତ 'ଶାହନାମା' କାବ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ବୀରବର 'ହୁସେନ୍' ସର୍ପ ବଧକରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତର ନିକ୍ଷେପ କରିଥିଲେ । ସେହି ପ୍ରସ୍ତର ସର୍ପ-ଦେହକୁ ଆଘାତ ନ କରି ଗୋଟିଏ ପାଷାଣ ସ୍ତୂପକୁ

ଆଘାତ କରିବାରୁ ସେହି କଳାରଙ୍ଗର ପ୍ରସ୍ତରରୁ ଆଲୋକ ବିଚ୍ଛୁରିତ ହୋଇଥିଲା । ତାହାହିଁ ହେଲା ଅଗ୍ନିର ଜନ୍ମ । ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର 'କୁଇଗି' ଜାତିଙ୍କ ମତରେ 'ତୋହିନ୍' ନାମକ ଜଣେ ଦେବତା ନିଜର ପାଦୁକା ଘର୍ଷଣଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ । ଉତ୍ତର-ଆମେରିକାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଗୋଟିଏ ମଇଁଷି ରାତ୍ରିକାଳରେ ପ୍ରସ୍ତରମୟ ଭୂମିରେ ବିଚରଣକରିବା ସମୟରେ ତାହାର ଖୁରାର ଆଘାତରେ ସେଥିରୁ ଅଗ୍ନି ନିର୍ଗତ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତୀୟଙ୍କ ମତରେ ଋଷି ଅଙ୍ଗିରାହିଁ ପ୍ରଥମେ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଅଗ୍ନି ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀଗୁଡିକର ପ୍ରଧାନ ସମତା ହେଉଛି ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ବା ପଶୁମାନଙ୍କର ଚଳପ୍ରଚଳ ସମୟରେ ମର୍ଦ୍ଦିତ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ଘର୍ଷଣରୁ ଅଗ୍ନିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗର ଉତ୍ପତ୍ତିହିଁ ଅଗ୍ନିର ପ୍ରଥମ କୃତ୍ରିମ ପ୍ରକାଶ । ସମ୍ଭବତଃ ପ୍ରସ୍ତରାଦିର ଘର୍ଷଣଦ୍ୱାରା ବା ଅରଣ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ବାତ୍ୟାଚାଳିତ ଶୁଷ୍କ ବୃକ୍ଷଶାଖାଦିର ପରସ୍ପର ଘର୍ଷଣଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବାର ଦେଖି ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଅଗ୍ନି-ଉତ୍ପାଦନ କରିବାର କୌଶଳ କ୍ରମଶଃ ଆୟତ୍ତ କରିଥିବ ।

ତେଣୁ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନ କରିବାର ଅତି ପ୍ରାଚୀନପନ୍ଥା ହେଉଛି ଘର୍ଷଣ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିର ଏକତ୍ରୀକରଣ ଏବଂ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନି-ଉତ୍ପାଦନ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଏକ ଅତିପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ଧତି ଥିଲା , କିନ୍ତୁ ତାହା ବହୁଳଭାବରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆର୍କିମେଡିସ୍ (ଦେଖ) କନ୍ତ୍ରିକ ଦର୍ପଣ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ସାହାଯ୍ୟରେ ରୋମ- ଦେଶୀୟ ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନଙ୍କର ପୋତାଦି ଭସ୍ମୀଭୂତ କରିବାର କାହାଣୀ ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଚୀନ୍ ଦେଶରେ ଦର୍ପଣସାହାଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି-ଉତ୍ପାଦନର କୌଶଳ ଏହାପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଆଦିମାନବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘର୍ଷଣ ପ୍ରଥାହିଁ ବିଶେଷ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏହିପ୍ରଥାରେ ଭୂମି-ଉପରେ ଖଣ୍ଡେ କାଠ ରଖି ତା' ଉପରେ ଆଉଖଣ୍ଡେ କାଠକୁ ଜୋରରେ ଚାପିଧରି ଏକଡ଼ ସେକଡ଼ କରି ଘୁରାଇବାଦ୍ୱାରା ଭୂମିସ୍ଥିତ କାଠ ଦେହରେ ଗର୍ତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ କାଷ୍ଠଟିକୁ ଏହି ଗର୍ତ୍ତମଧ୍ୟରେ ରଖି ପୁଣି ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଘର୍ଷଣ କଲେ ଅଗ୍ନିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗର ଉତ୍ପତ୍ତି ଘଟେ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଏହି ଅଗ୍ନିକୁ ଅତିଶୀଘ୍ର ସହଜ ଦହନୀୟ ପଦାର୍ଥର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆଣି ଅଗ୍ନିକୁ ଆୟତ୍ତ କରାଯାଏ । ଘର୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି ଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନି-ଉତ୍ପାଦନ କରିବାର ଆଧୁନିକ ଆବିଷ୍କାର ହେଲା ଦିଆସିଲି । ଦିଆସିଲିର ଆମଦାନି ପୂର୍ବରୁ ଆମଦେଶରେ ଚକମକି ପଥରରେ ଲୁହାଖଣ୍ଡର ଆଘାତଦ୍ୱାରା ଲୋକେ ଅଗ୍ନି ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନ, ତଥା ବ୍ୟବହାର କରିବାର ବିଧିବିଧାନ ଜାଣିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ଦୈହିକ ମାନସିକ ତଥା ସାମାଜିକ ଉନ୍ନତିର ପଥକୁ ବହୁମୁଖୀ କରିଛି ।

ଅଗ୍ନିଚିତ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାଜପେୟୀ—

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ଜୀବିତ ଥିବା ଜଣେ ଉତ୍କଳୀୟ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ । ସେ ସ୍ମୃତିକାର ବିଦ୍ୟାକରଙ୍କ (ଦେଖ) ପୌତ୍ର । ନୈମିଷାରଣ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ସେ 'ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତଦୀପିକା', 'କୁଣ୍ଡଲକ୍ଷଣବିବୃତି', 'କର୍ମାଙ୍ଗପଦ୍ଧତି' ପ୍ରଭୃତି ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ରଚନା କରିଥିଲେ । କାତ୍ୟାୟନଙ୍କ ଶୁଲ୍‌ବସୂତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଶୁଲ୍‌ବ-ବାର୍ତ୍ତିକ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଡକ୍ଟର ପି. ଭି. କାଣେଙ୍କ ମତରେ ଶୁଲ୍‌ବସୂତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ଏହା ଏକ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦାଶ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ବିଶାଖା । ସେ ଆଧୁନିକ ରାୟପୁର ନିକଟସ୍ଥ ରତ୍ନପୁରର ରାଜା ରାମଦେବଙ୍କ ସଭାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର 'ଶୁଲ୍‌ବବାର୍ତ୍ତିକ' ଖ୍ରୀ ୧୪୩୪ରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଯାଇଛି । ହଣ୍ଟର ପ୍ରଭୃତି ଐତିହାସିକମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର (ପୁରୀ) ଅଧିବାସୀ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି ।

ଅଗ୍ନିନିର୍ବାପକ ଯନ୍ତ୍ର— (Fire - Extinguisher)

ହଠାତ୍ ନିଆଁ ଲାଗି ବ୍ୟାପିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାକୁ ଲିଭାଇବା ପାଇଁ ଏହିଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ପବନରେ ଥିବା ଅମ୍ଳଜାନ ସଂଯୋଗରେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ଅଗ୍ନିସଂଯୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥକୁ

ବାୟୁସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ କରି ଅଗ୍ନି ନିର୍ବାପନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରା-ଯାଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବା ଧାତୁନିର୍ମିତ ପାତ୍ରରେ ବାଇସୋଡ଼ା ଏବଂ ସଲ୍‌ଫିଉରିକ୍ ଏସିଡ୍ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବେ ରଖା-ଯାଇଥାଏ । ପାତ୍ରଟିର ନିର୍ମାଣପ୍ରଣାଳୀ ଏପରି ଯେ ଦର-

କାରବେଳେ ତହିଁର ଗୋଟିଏ ମୁହଁରେ ଚାପଦେଲେ ଯାନ୍ତ୍ରିକ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯୋଗୁଁ ସେହି ଏସିଡ୍ ଆସି ବାଇସୋଡ଼ା ସହିତ ମିଶିଯାଏ । ଦୁହିଁଙ୍କ ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଯେଉଁ ରାସାୟନିକ କ୍ରିୟା ଘଟେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳନାମକ ଭାରି ଗ୍ୟାସ୍ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ଅଗ୍ନିନିର୍ବାପକ । ଭିତରର ଅତ୍ୟଧିକ ଚାପ ଯୋଗୁଁ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ପ୍ରବଳ-ବେଗରେ ନଳୀମୁହଁ ଦେଇ ବାହାରି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ବସ୍ତୁରେ ପଡ଼ିତ ହୁଏ ଏବଂ ତାହାକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଏ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ପବନ ନ ପାଇ ନିଆଁ ଲିଭିଯାଏ । ବଜାରରେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁର ସମ୍ମିଶ୍ରଣଦ୍ୱାରା ଭିନ୍ନ-ଭିନ୍ନ ଅଗ୍ନିନିର୍ବାପକ ଯନ୍ତ୍ର ବିକ୍ରି କରାଯାଉଅଛି ।

ଅଗ୍ନିପୁରାଣ—ଅଷ୍ଟାଦଶ ସଂସ୍କୃତ ମହାପୁରାଣ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟବର୍ଣ୍ଣନା ସହିତ ଏଥିରେ ମନ୍ଦିର-ଶିଳ୍ପ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଉତ୍ତରଭାରତର ନାଗରଶିଳ୍ପ ଓ ଦକ୍ଷିଣଭାରତର ଦ୍ରାବିଡ଼ଶିଳ୍ପ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ଦିର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଏହି ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ନାଗର-ଶିଳ୍ପକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ଦିର ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ।

ଅଗ୍ନିପୂଜା—ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଅଗ୍ନିପୂଜା ବିଦ୍ୟମାନ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ପାଦନ ଏପରି କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ଥିଲା ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଅଗ୍ନି ରକ୍ଷା-କରିବାପାଇଁ ବିଶେଷ ଯତ୍ନବାନ୍ ଥିଲେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଆଦିମଜାତି ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଅଗ୍ନି ରକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ଆଣ୍ଡାମାନ ଓ ପାପୁଆର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ପାଦନର କୌଶଳ ଜାଣି ନଥିବାରୁ ଦୈବକ୍ରମେ ଅଗ୍ନି ଲିଭିଗଲେ ଅନ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ ଜ୍ୱଳନ୍ତା ଅଙ୍ଗାର ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣନ୍ତି । ଅଗ୍ନିସଂଗ୍ରହପାଇଁ ଆଦିମ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହାଦି ମଧ୍ୟ ଘଟିଥାଏ । ତେଣୁ ଜୀବନର ଉତ୍ସ-ସ୍ୱରୂପ ଓ ସଭ୍ୟତାର ସଞ୍ଜୀବନୀ ଅଗ୍ନିକୁ ମଣିଷ ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ପୂଜାକରି ଆସିଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍, ରୋମାନ୍, ଇରାନୀ ଓ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅଗ୍ନିକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠଦେବତା ରୂପେ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ରୋମ ଓ ପେରୁଦେଶରେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଦେବୀମନ୍ଦିରରେ ନିୟୋଜିତ କୁମାରୀ ପରିଚାରିକାଗଣ ପ୍ରତ୍ୟହ ପବିତ୍ର ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରୁଥିଲେ । ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ପତ୍ତି-ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମରେ ଆଖ୍ୟାୟିକା ମିଳିଥିବାରୁ ମନେହୁଏ ଅଗ୍ନିକୁ ଧର୍ମ ବା ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗଳ୍ପ ସହ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ ସବୁ ଧର୍ମରେ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ଯଜ୍ଞପରାୟଣ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟର ଅଗ୍ନିପୂଜା ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଅଙ୍ଗ ଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଭାବରେ ଅଗ୍ନିକୁ ପୂଜା କରେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ମସ୍ତକସ୍ଥିତ 'ଶିଖା' ବା ଚୂଟି, ଶିଖାବାନ୍ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ପୂଜାର ପ୍ରତୀକମାତ୍ର

ବୋଲି କୌଣସି କୌଣସି ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ମତ । ଆସିରୀୟା, କାଲଡିୟା, ଫିନିସିୟା ଓ ପାରସ୍ୟଦେଶବାସି-ଗଣ ଅଗ୍ନିପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଆର୍ଯ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ବିବାହ, ଉପନୟନ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହ ଅଗ୍ନିପୂଜା ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ । ପ୍ରାଚୀନ ଇହୁଦୀ, ମେକ୍‌ସିକୋବାସୀ ଓ ଇରାନୀମାନେ ଅଗ୍ନି-ପୂଜକ ଥିଲେ । ଇରାନୀମାନେ ଅଗ୍ନି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା 'ଆତର' ଶବ୍ଦର ବୈଦିକ ଅଥର୍ବନ୍ ଶବ୍ଦ ସହ ବହୁ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । ସେହିପରି ସ୍ଲାଭ୍‌ମାନଙ୍କର ଅଗନ୍ (Ogun) ବା ତାହାର ପ୍ରାଚୀନରୂପ 'ଅଗ୍‌ନି' (Ogni) ଶବ୍ଦର ବୈଦିକ ଶବ୍ଦ 'ଅଗ୍ନି' ସହ ସାମ୍ୟ ଅଛି । ଭାରତପରି

ଇରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନିଯାଗ ଓ ସୋମଯାଗ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଇରାଣୀମାନଙ୍କ 'ହଓମ' ଭାରତୀୟ 'ହୋମ' ର ଅନ୍ୟ ନାମ । ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ଅଗ୍ନିକୁ ଇଗ୍ନିସ୍ (Ignis) ଓ ଲିଥୁଆନିୟାନ୍ ଭାଷାରେ ଉଗ୍ନିସ୍ (Ugnis) କୁହାଯାଏ । ଏଥିରୁ ମନେହୁଏ ଯେ ବହୁଯୁଗ ପୂର୍ବେ ଅଗ୍ନିର ଆବିଷ୍କାର ସବୁ-ଜାତିର ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା ଓ ଏହା ଏକନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ଭାରତୀୟ ରୀତି ଅନୁଯାୟୀ ଅଗ୍ନି ପୂର୍ବ-ଦକ୍ଷିଣ କୋଣର ଅଧିକାରୀ ଓ ଦଶଦିକ୍‌ପାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ।

ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣ— ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଶେଷ ରାଜା । ପିତାଙ୍କ ନାମ ସୁଦର୍ଶନ । ରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ସୁଶାସକ ବୋଲି ଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ମଦ୍ୟ ଓ ନାରୀପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଆସକ୍ତି ହେତୁ ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭକଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ତାଙ୍କ ଶବକୁ ଉଦ୍ୟାନର ଏକ ନିର୍ଜନାଂଶରେ ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ ପକାଇ ଦେଲେ ଓ ତାଙ୍କର ଗର୍ଭବତୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇଥିଲେ । କାଳିଦାସଙ୍କ ରଘୁବଂଶ ମହାକାବ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରଘୁ-ବଂଶୀୟ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ରାଜାମାନଙ୍କର ଗୌରବମୟ ଚରିତ ପରେ ଅନୈତିକତା ଓ ଅନାଚାର ଫଳରେ କୁଳ ଓ ଦେଶ ଉପରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ତାହାର ଅପ୍ରୀତିପ୍ରଦ ବର୍ଣ୍ଣନା, କାବ୍ୟର ଶେଷାଂ-ଶରେ ରୁଗ୍ଣ ଓ ଅଳ୍ପାୟୁ ରାଜା ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଇତିବୃତ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣ-ନାରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଛି । ମହାକବି ଦେଶ ଓ ଜାତିଆଗରେ ଏହିଭାବରେ ଏକ ମହନୀୟ ଆଦର୍ଶ ଜାଣି ଜାଣି ଛାଡ଼ିଯାଇ-ଥିବାର ବୋଧହେଉଛି ।

ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ (Dyspepsia)— ପରିପାକଶକ୍ତିର ହ୍ରାସ । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଭୋଜନରେ ଅରୁଚି, କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା, ଖାଇବାକୁ ଛିଟି, ବମନ ପ୍ରଭୃତି ଉପସର୍ଗ ଜାତ ହୁଏ । ମନରେ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ରହେ ନାହିଁ, ବକ୍ଷଃସ୍ଥଳରେ ଜ୍ୱାଳା, ଖାଇବା ପରେ ପେଟ ଭାରହେବା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାପରେ ନିଦ୍ରା-ଅଭାବ, ଆଳସ୍ୟ, ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା, ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ, ହୃତ୍‌ସ୍ପନ୍ଦନ ଆଦି ଘଟି କ୍ରମେ ଶରୀରକୁ ଦୁର୍ବଳ କରିପକାଏ । ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମର ଅଭାବ, ପ୍ରତ୍ୟହ ଗୁରୁପାକ ଦ୍ରବ୍ୟର ଭୋଜନ, ଧୂମପାନ, ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟ-ସେବନ, ମନସ୍ତାପ ପ୍ରଭୃତି କାରଣରୁ ଏବଂ ଜ୍ୱର, ହୃଦ୍‌ରୋଗ ଓ ଯକୃତ୍-ରୋଗରୁ ମଧ୍ୟ ଏହା ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ୟାୟାମ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ଦିନଚର୍ଯ୍ୟା ଓ ମିତାହାରହିଁ ଏ ରୋଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଔଷଧ । ତେବେ ଚିକିତ୍ସକଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ବହୁ-ରୋଗର ଲକ୍ଷଣ ।

ଅଗ୍ନିମିତ୍ର—(ଆନୁମାନିକ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୧୪୮-୧୪୦) ସୁଙ୍ଗବଂଶର ରାଜା ଓ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର । ସେ ରାଜା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ବିଦିଶାର ଆଞ୍ଚଳିକ ଶାସକରୂପେ ପିତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ଓ ମାତ୍ର ୮ ବର୍ଷ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ଅଗ୍ନି-ମିତ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କାଳିଦାସଙ୍କ 'ମାଳବିକାଗ୍ନିମିତ୍ର' ନାଟକ ଲିଖିତ ।

ଅଗ୍ନି-ସହ ଇଟା (Fire brick)— ଅଗ୍ନି-ସହ ମାଟି କିମ୍ବା ସିଲିକା ଓ ମାଗ୍‌ନେସିଆ ପ୍ରଭୃତି ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର ଇଟା । ଏହା ଲୁହା ତରଳାଇବା ଭାଟି-ମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କାରଣ ଏହି ଇଟା ହଜାର ହଜାର ଡିଗ୍ରୀ ଉତ୍ତାପ ପାଇ ମଧ୍ୟ ଅବିକୃତ ରହିପାରେ । ଏହି ଇଟାର ନିର୍ମାଣ ପ୍ରଣାଳୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏବଂ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦାମିକା । ଭାରତରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ଅଗ୍ନିସହ ଇଟା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପାରୁ ନଥିବାରୁ ଭିଲାଇ, ଦୁର୍ଗାପୁର ଏବଂ ରାଉରକେଲା ଇତ୍ୟାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାପାଇଁ ଏହାକୁ ବିଦେଶରୁ ଆମଦାନି କରିବାକୁ ପଡୁଅଛି ।

ଅଗ୍ନି-ସହ ମୃତ୍ତିକା (Fire-Clay)—ଏକ-ଜାତୀୟ ମାଟି, ଯାହାକି ଖୁବ୍ ବେଶି ଉତ୍ତାପ ସହ୍ୟ କରିପାରେ । ଏହି ମାଟିରେ ନିର୍ମିତ ପାତ୍ରମାନ ଅତ୍ୟଧିକ ଉତ୍ତାପରେ ଫୁଟା ଫାଟେ ନାହିଁ । ୧୬୦୦ ଡିଗ୍ରୀ ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ଉତ୍ତାପରେ ଏହା ତରଳି ଥାଏ । ଏପ୍ରକାର ମାଟି, କେବଳମାତ୍ର କୋଇଲା ଖଣିରେ କୋଇଲା ସ୍ତରରେ ଦୁଇଫୁଟ ବହଳରେ ମିଳେ ।

ଅଗ୍ନ୍ୟାଶୟ—(Pancreas) ମଣିଷର ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଅନେକପ୍ରକାର ଗ୍ରନ୍ଥି ଅନେକପ୍ରକାର କାମ କରେ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରାନ୍ତ୍ର-ସଂଯୁକ୍ତ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥିକୁ ଅଗ୍ନ୍ୟାଶୟ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥି ନଳୀଯୁକ୍ତ ଓ ନଳୀହୀନ-ଏପରି ଦୁଇ ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆହାରକୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇବାରେ ମୁଖ୍ୟ ସହାୟକ । ନଳୀଯୁକ୍ତ ଅଂଶରୁ ତିନୋଟି ଜୀର୍ଣ୍ଣକାରୀ

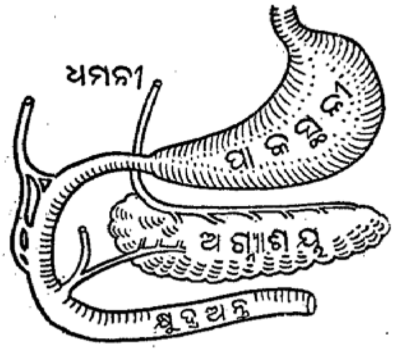

ରସ ଆସି ଗ୍ରହଣୀରେ ଖାଦ୍ୟହିତ ମିଶି ଖାଦ୍ୟକୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି । ଅଗ୍ନ୍ୟାଶୟ - ରସରେ ଥିବା ତିନିଗୋଟି ଜୀର୍ଣ୍ଣକାରୀ ଉପାଦାନ ଖାଦ୍ୟରେ ଥିବା ଶ୍ୱେତସାର, ପୁଷ୍ଟିସାର ଓ ସ୍ନେହସାର (ଚର୍ବି, ତେଲ) ଜାତୀୟ ଅଂଶକୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇଦିଏ । ନଳୀହୀନ ଅଂଶରେ ଇନ୍‌ସୁଲିନ, ନାମକ ଏକ ଅନ୍ତଃସ୍ରାବ କ୍ଷରିତ ହୋଇ ରକ୍ତ ସହିତ ମିଶେ । ଇନ୍‌ସୁଲିନ୍ ଶରୀରର ସବୁ ଅଂଶରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ଗ୍ଲୁକୋଜ ଶର୍କରାର ଦହନ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ । ଇନ୍‌ସୁଲିନ୍‌ର ଅଭାବ ଘଟିଲେ ଗ୍ଲୁକୋଜ-ଶର୍କରା ଉପଯୁକ୍ତଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ନ ହୋଇ ମୂତ୍ର ସ୍ରୋତରେ ବାହାରିଯାଏ ଓ ସେଥିଯୋଗୁଁ ମଧୁମେହ ବା ବହୁମୂତ୍ର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ତେଣୁ ବହୁମୂତ୍ର ରୋଗରେ ଇନ୍‌ସୁଲିନ ଇନ୍‌ଜେକ୍‌ସନ ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

ଅଗ୍ରିମ—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିନେବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାର ମୂଲ୍ୟର କେତେକାଂଶ କ୍ରେତା, ବିକ୍ରେତାକୁ ଅଗ୍ରିମରୂପେ ଦେଇଥାଏ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ ମାଲ ପାଇଲାବେଳେ ବା ପାଇଲାପରେ ଦେବାକୁ ଚୁକ୍ତି କରିଥାଏ । ବ୍ୟାଙ୍କ୍‌ମାନଙ୍କରେ ଲୋକେ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଜମା ରଖିଥାନ୍ତି, ସେହି ଟଙ୍କାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରି ଆୟର ପନ୍ଥା ସୁଗମ କରିବାଲାଗି ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଉପଯୁକ୍ତ ଜାମିନ୍ ରଖି ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ତାହା କରଜସ୍ୱରୂପ ଦେଇଥାଏ । କରଜ ଟଙ୍କାର ପରିମାଣ ସ୍ଥିରକରି ବ୍ୟାଙ୍କ୍ କିଛି ଟଙ୍କା ଅଗ୍ରିମ ଦିଏ ଏବଂ ପରେ କିସ୍ତିବନ୍ଦିରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ମୋଟ ଚୁକ୍ତି କରିଥିବା ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଦିଏ ନାହିଁ । ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଏପରି ଟଙ୍କା ଅଗ୍ରିମ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ କରଜ ନେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଆର୍ଥିକାବସ୍ଥା, ବ୍ୟବସାୟ-ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ହିସାବ ଫର୍ଦ୍ଦ ଭଲଭାବରେ ଯାଞ୍ଚ କରିଥାଏ । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ବେପାରୀଙ୍କ ମାଲ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଛଡ଼ାଇ ନିଜ ଗୋଦାମରେ ରଖି ବେପାରୀଙ୍କଠାରୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଉକ୍ତ ଟଙ୍କା ଆଦାୟକରି ଟଙ୍କାର ପରିମାଣାନୁସାରେ ମାଲ ଛାଡ଼ ଦେଇଥାଏ । ଏପରି କରିବାଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଓ ବେପାରୀ ଉଭୟେ ଉପକୃତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥାଭାବରୁ ଅଚଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ଅଗ୍ରିମ ଟଙ୍କା ଦେବାନେବା ଦ୍ୱାରା ଦେଶରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ବିକାଶ ସହଜସାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । (ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଦେଖ)

ଅଘୋରୀ—ଶୈବସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ । ଏମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଘୃଣାଶୂନ୍ୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବୋଲି ଭାରତରେ ବିଦିତ । ମଦ, ମାଂସ, ମଳ, ମୂତ୍ର, ଏପରିକି ଶବମାଂସ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ଖାଇ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଜଟା ଓ ଦାଢି ଆଦି ରଖନ୍ତି ଏବଂ ମଶାଣିରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ବରାବର ନର-କପାଳ ଏବଂ ଏକ ଲୌହତ୍ରିଶୂଳ ସାଥିରେ ରଖିଥାନ୍ତି, ହାଡ଼ମାଳ ବା ରୁଦ୍ରାକ୍ଷମାଳ ଗଳାରେ ଝୁଲାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଏମାନେ ତନ୍ତ୍ରମତେ ଆରାଧନା କରିଥାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଆଦିସ୍ଥାନ ବରୋଦା । ଚୀନ୍ ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନ୍‌ସାଂ ଅଘୋରୀ-ପନ୍ଥୀମାନଙ୍କ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ମହାଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନାମ ହେଉଛି ଅଘୋର ଅର୍ଥାତ୍ ଅଭୀଷଣ । ଅଘୋରୀମାନେ ଏହି ଅଘୋର ଶିବଙ୍କର ଉପାସନା କରନ୍ତି । ପ୍ଲିନୀ, ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ । ଏକସମୟରେ ପାରସ୍ୟଦେଶରେ ଅଘୋରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲେ ।

ଅଙ୍କ—(୧) ଗଣିବା ଓ ହିସାବକରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଚିହ୍ନମାନ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଅଙ୍କ କୁହାଯାଏ । ଏହି ସଂଖ୍ୟାଲିଖନ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଥମେ ମିଶର ଓ ପରେ ବାବିଲନ୍‌ରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିବାର ଇତିହାସରୁ ମିଳେ । ସେତେବେଳେ ଏକ ଠାରୁ ନଅ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଙ୍କ ଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଏହାର ଲିଖନରୀତି ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଥିଲା । ଆମେରିକାର ମେକ୍‌ସିକୋ ରାଜ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଚୀନ ମାୟାସଭ୍ୟତା (ଦେଖ)ର ବିକାଶ ଘଟିଥିଲା, ସେଠାରେ ବିନ୍ଦୁ ଓ ସମାନ୍ତର ରେଖା ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କ ଗଣନା

କରାଯାଉଥିଲା । ଇଉରୋପରେ ଓ ଇଉରୋପ ଅନୁକରଣରେ ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାଲିଖନ-ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଚଳିତ, ତାହା ଭାରତୀୟ ଆବିଷ୍କାର । ଆରବଦେଶର ମାଧ୍ୟମରେ ସେହି ପଦ୍ଧତି ଇଉରୋପକୁ ଯାଇଥିବାରୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପୂର୍ବେ ତାକୁ ଆରବିକ୍ ପଦ୍ଧତି ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଏବେ ଏହା ଭାରତୀୟ ବୋଲି ସର୍ବତ୍ର ସ୍ୱୀକୃତ । ପ୍ରଥମେ ଶୂନ୍ୟର ବ୍ୟବହାର କେହି ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଶୂନ୍ୟ-ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦଶମିକ-ପ୍ରଣାଳୀ ଭାରତୀୟ ଗାଣିତିକମାନଙ୍କର ଗଣିତ-ବିଜ୍ଞାନକୁ ମହାଦାନ । ରୋମକ-ପଦ୍ଧତିରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏନାହିଁ । ଏହି ପଦ୍ଧତିରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅକ୍ଷରରେ ସଂଖ୍ୟା ଆରୋପିତ କରି ସେହିଗୁଡ଼ିକୁହିଁ ଅଙ୍କଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ବିଧି ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଘଣ୍ଟା ଆଦିରେ ତାହା ଏବେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଭାରତବର୍ଷ ପରି ଚୀନ୍‌ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା-ଲିଖନ ପ୍ରଣାଳୀ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ସଂଖ୍ୟାଲିଖନର ଆବଶ୍ୟକତା ପ୍ରଥମେ ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଇଥିଲା । ଅତଏବ ମିଶର୍, ବାବିଲନ୍, ଭାରତ ଓ ଚୀନ୍‌ରେ ଅଳ୍ପ ଆଗେ ପଛେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ସଂଖ୍ୟା-ଲିଖନ-ବିଧି ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

(୨)—ନାଟକର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାୟକୁ ଅଙ୍କ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣନା ନାଟ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ଅନୁକୂଳ ନୁହେଁ । ଏଣୁକରି ବିଷୟବସ୍ତୁର ଯଥାଯଥ ବିନ୍ୟାସ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରି ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଉତ୍ତେଜନା ଓ ବିସ୍ମୟ ସୃଷ୍ଟିକରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ବିଷୟବସ୍ତୁର ସମାବେଶରେ ବିଶେଷ ତତ୍ପରତା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାନ୍ତି । ଫଳତଃ ସେମାନେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦୃଶ୍ୟକୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଅଙ୍କ ବା ଅଧ୍ୟାୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରନ୍ତି ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍କ ଶେଷ ହେଲେ କୁଶୀଲବ ଏବଂ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ କିଛିକ୍ଷଣ ବିଶ୍ରାମ ଦିଆଯାଇ ନାଟକ ସ୍ଥଗିତ ରଖାଯାଏ ।

୩—ଅଳଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ର-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦଶରୂପକ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ରୂପକର ନାମ ଅଙ୍କ ।

୪—ଓଡ଼ିଶାରେ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳର ଗଣନାକୁ ଅଙ୍କ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହି ଅଙ୍କ-ଗଣନା ପ୍ରତିରାଜାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଆରମ୍ଭରୁ ଆରବ୍ଧ ହୋଇ ସେ ରାଜାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲେ । ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ସୁନିଆ (ଦେଖ) ପର୍ବରେ ଏହି ଅଙ୍କ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏହି ଅଙ୍କ ଗଣନାରେ ୧, ୦ ଓ ୬ ଥିବା ସଂଖ୍ୟା ଗଣନା କରାଯାଏ ନାହିଁ । କେବଳ ପ୍ରଥମ ଦଶକର ଛ' ସଂଖ୍ୟାଟି ଗଣାଯାଏ । ଗଙ୍ଗବଂଶର ରାଜା ତୃତୀୟ ଅନନ୍ତବର୍ମା ବଜ୍ରହସ୍ତଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳଠାରୁ (ଖ୍ରୀ.୧୦୩୭—୭୦) ଅଙ୍କ - ଗଣନା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି ।

ଅଙ୍କନ—ଭାବ, ବସ୍ତୁ ଅଥବା ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରାଣୀର ରୂପକୁ ରେଖାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅଙ୍କନ କୁହାଯାଏ । ମନୋଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତକରିବା ନିମନ୍ତେ, ପେନ୍‌ସିଲ୍, କଲମ, ବର୍ଣ୍ଣତୂଳୀ ଓ ବିଟାଳି ପ୍ରଭୃତିର ମାଧ୍ୟମଦ୍ୱାରା ଏହା ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଦୈନନ୍ଦିନ ଘଟଣାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ରେଖା ଓ ସ୍ୱଳ୍ପ-ବର୍ଣ୍ଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ବହୁସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସ୍ପେନ୍‌ର ଆଲ୍‌ତାମିରା (ଦେଖ) ପର୍ବତ ଗୁମ୍ଫାରେ ଗୁମ୍ଫାସ୍ଥିତ-ମନୁଷ୍ୟର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଅଙ୍କନ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଅକ୍ଷର-ସୃଷ୍ଟିର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ରେଖାଙ୍କନ ଦ୍ୱାରା ଭାବର ଆଦାନ-ପ୍ରଦାନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ଆସୀରୀୟମାନେ କଞ୍ଚାମାଟି ଉପରେ 'କୀଲକ ଲିପି' ଦ୍ୱାରା ମନୋଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ । ମିଶରୀୟମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରଲିପି ଏହାର ଅନ୍ୟ ଏକ ନିଦର୍ଶନ ।

(ସରଳ ରୈଖିକ ଚିତ୍ର)

ଅଙ୍କନରେ ରେଖାହିଁ ପ୍ରଧାନ । ରେଖା ଦୁଇପ୍ରକାର—'ସରଳ' ଓ 'ବକ୍ର' । ଏହି ଦୁଇ ମୌଳିକ-ରେଖା ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେକୌଣସି ରୂପର ଅଙ୍କନ କରାଯାଇପାରେ । କେବଳ ସରଳ-ରେଖା ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର ଚକ୍ଷୁଃ-ପ୍ରୀତିକର ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରାକୃତିକ ସମସ୍ତ ଜୀବ ଓ ନିର୍ଜୀବ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଦୁଇପ୍ରକାର ରେଖାର ସମନ୍ୱୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ-ଶକ୍ତି ଓ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିର ପ୍ରଖରତା ଅଙ୍କନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ-ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ଲାଭକଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ସ୍ମୃତିମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ଓ କ୍ରମେ ସରଳ ବିଷୟରୁ ଜଟିଳ ବିଷୟ ଆଡ଼କୁ ଶିଳ୍ପୀ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ଫଳତଃ ବସ୍ତୁର ଓ ପ୍ରାଣୀର ଆକାର ସହିତ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣୀର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗପରିମାପ ସହିତ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ।

ପରିମାପ ଓ ଶରୀର-ସଂସ୍ଥାନ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ପରିଚୟ ଲାଭକରିବା ପରେ ପାତ୍ରସମାବେଶ ଓ ସଂଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥାଏ । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ଭୂୟୋଦର୍ଶନ ସାହାଯ୍ୟରେ ପାତ୍ରସମାବେଶ କରିବାପରେ ତଦୁପରି ବର୍ଣ୍ଣ-ଲେପନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଏ ।

ଯେଉଁ ରେଖାଦ୍ୱାରା ରୂପର ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ, ସେହି ରେଖାମଧ୍ୟରେ ଛନ୍ଦ ଓ ବଳିଷ୍ଠତା ନ ଥିଲେ ଅଙ୍କିତ ବିଷୟଟି ନିରର୍ଥକ ହୋଇଥାଏ । ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଏକାଂଶର ରେଖା ସହିତ ଅନ୍ୟ ଅଂଶର ରେଖାର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ, ମିତ୍ରତା ଓ ସଙ୍ଗତି ରକ୍ଷାକରିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଯଦି ଏକ ଅଂଶ ଗୁରୁ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଂଶଟି ଲଘୁ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ରେଖାର ଭାରସାମ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଶିଳ୍ପୀ ନିଜର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାବଳରେ ଓ ଦୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଖରତାଦ୍ୱାରା ବିରୋଧୀ ଓ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ରେଖାମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଐକ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ରର ଗୌରବ-ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରଚନାକୌଶଳର ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ।

(ବନ୍ଧ ରୈଖିକ ଚିତ୍ର)

ଅନେକ ସମୟରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ରମଧ୍ୟରେ ରେଖାର ଭାର-ସାମ୍ୟ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ଶିଳ୍ପୀ ଶୂନ୍ୟ-ସ୍ଥାନକୁ ଏପରି ସୁନିର୍ବାଚିତ ରୂପଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ କରନ୍ତି, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଦର୍ଶକର ମନ ଚିତ୍ର-ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼େ ।

ଅଙ୍କନକାର୍ଯ୍ୟରେ ଆପେକ୍ଷିକ ପରିମାପ ଅର୍ଥାତ୍ ମସ୍ତକ କେତେ ବଡ଼ ହେଲେ ସମଗ୍ର ଦେହଟି ତାହା ତୁଳନାରେ କେତେ ବଡ଼ ହେବା ଉଚିତ, ତାହା ବିଚାର କରିବାକୁ ହେବ । ରୂପ-ସଂଯୋଜନା ଓ ଗତି ମଧ୍ୟ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ । ପରିମାପରେ ଭ୍ରମ ରହିଲେ ଚିତ୍ର ଯେପରି ମନୋଜ୍ଞ ହୁଏ ନାହିଁ, ରୂପ-ସଂଯୋଜନା ମଧ୍ୟରେ ଭାରସାମ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଚିତ୍ରଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସଙ୍ଗତି-ସମ୍ପନ୍ନ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଭାରସାମ୍ୟ ଦିଗରୁ ବିଚାରିଲେ ଚୈନିକ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତକୋଟିର ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ନିମ୍ନଭାଗରେ ପାତ୍ର-ସମାବେଶ କରିବା ପରେ ଶୂନ୍ୟାକାଶକୁ କେତୋଟି ବାଉଁଶ-ପତ୍ର ଦେଇ ଅଥବା 'ଶିଳ୍ପି-ପରିଚୟ'ର ଏକ ଲମ୍ବ ତାଲିକା ଦେଇ ଏପରି ସଜ୍ଜିତ କରାଯାଇଥାଏ ଯେ ସମଗ୍ର ଚିତ୍ରଟି ଖାପଛଡ଼ା ତ' ହୁଏନାହିଁ, ବରଂ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇଥାଏ ।

ଆଲୋକ, ଛାୟା ଓ ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ୟାସ ବେଳେ ମିଶ୍ର ଓ ଅମିଶ୍ର-ବର୍ଣ୍ଣ ଏପରି କୌଶଳସହକାରେ ଅଙ୍କିତଚିତ୍ରରେ ଦିଆ ହୁଏ ; ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଦୂର ଓ ନିକଟର ପଦାର୍ଥ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ଓ ଛନ୍ଦ-ରକ୍ଷା କରିପାରନ୍ତି । ସଂଯମ ଓ ସଙ୍ଗତି ଛନ୍ଦ-ଲୀଳାର ପ୍ରାଣ । ଭୂଦୃଶ୍ୟ ଚିତ୍ରଣବେଳେ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ଓ ଦୂରସ୍ଥ ବସ୍ତୁର ପାରସ୍ପରିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ଶିଳ୍ପୀ ସର୍ବଦା ସୁଯୋଗ ଅନ୍ୱେଷଣ କରେ । ପ୍ରକୃତିମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତରେ ରେଖାର ଅବସ୍ଥିତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ରେଖା ବିନା ପ୍ରକୃତିର ରୂପକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା କଦାପି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏହାରି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମମାନ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ-ସାହାଯ୍ୟରେ ରେଖାର ବିଲୋପ-ସାଧନ କରି ଶିଳ୍ପୀ ଚିତ୍ରକୁ ରମଣୀୟ କରି ପାରନ୍ତି । ବର୍ଣ୍ଣର କ୍ରମିକ ଗାଢ଼ତା ଓ ଲଘୁତା ଦ୍ୱାରା ଦୂର ଓ ନିକଟର ସମ୍ବନ୍ଧ ରକ୍ଷାକରାଯାଏ ଏବଂ ଦ୍ୱୈମାନିକ ରେଖାର ବିସ୍ତୃତିସହିତ ଆଉଗୋଟିଏ ମାନ ସଂଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ ଅଳ୍ପ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଦୂରତ୍ୱ ଦେଖାଇ ଶିଳ୍ପୀ ଚିତ୍ରମଧ୍ୟରେ ଏକ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଚମତ୍କାରିତା ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରେଖା ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ନିକଟ, ଦୂର ଓ ଉଚ୍ଚନୀଚଭାବ ଚିତ୍ରଟିକୁ ମନୋରମ କରେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ପଟ ସମତଳ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା, ତାହା ତୃତୀୟ-ମାନ ଓ ବାସ୍ତବତାର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ବହନକରି ମନୋଜ୍ଞ ଚିତ୍ରପଟରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ ।

ଏହି ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍କନର ଅନ୍ୟନାମ ଚିତ୍ର ।

ଅଙ୍କରାନ୍ତ (*Solanum Xanthocarpum*)—ଆୟୁର୍ବେଦୀୟନାମ ହେଉଛି କଣ୍ଟକାରିକା, ପ୍ରଚଳିତ-ନାମ—ଭେଜି । ଏକପ୍ରକାର ଅତି ଲଟାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ, ନଈବାଲି ଓ ବାଲିଆ ମାଟିରେ ଜନ୍ମିଥାଏ ।

ଏହାର ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ଓ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ କଣ୍ଟା-ଯୁକ୍ତ । ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ବାଇଗଣ ପରି ଏବଂ ପତ୍ର ବାଇ-ଗଣପତ୍ର ପରି । ଫଳ ପାଚିଲେ ହଳଦିଆ ହୋଇଥାଏ । ଅଙ୍କରାନ୍ତ ଧଳା ଓ ଲାଲ୍—ଏପରି ଦୁଇ-ପ୍ରକାରର ଅଛି । ଏହାର ରସ କଟୁ, ତିକ୍ତ ଓ ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ । କବିରାଜରେ ଅଙ୍କରାନ୍ତ ଅନେକ ଔଷଧର ଉପାଦାନ । ଏହାର ରସ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ଅଶ୍ମରୀ ଆଦି ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।

ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମ (*Germination*)— ମଞ୍ଜିରୁ ଗଜା ବାହାରିବାକୁ ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମ କୁହାଯାଇଥାଏ । ମଞ୍ଜି ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନୀଶକ୍ତି ହରାଏ ନାହିଁ । ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ତଳର ଇଜିପ୍ଟର ପୀରାମିଡ଼ ଭିତରେ ଥିବା ଗହମକୁ ବୁଣିଲାପରେ ତହିଁରୁ ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମ ହେଲା । ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉଷ୍ମତା, ଜଳ ଓ ଅମ୍ଳଜାନ ମିଳିଲେ ବୀଜରୁ ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମ ହୁଏ ।

ଅଧିକାଂଶ ମଞ୍ଜିର ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମ ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ୮୦° ଠାରୁ ୧୦୦° ଫାରେନ୍‌ହାଇଟ୍ ଉଷ୍ମତା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ଅଙ୍କୁର ପ୍ରଥମେ ବାୟୁସ୍ଥିତ ଅମ୍ଳଜାନ ବ୍ୟବହାର କରେ । କୌଣସି କୌଣସି ବୀଜର ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମବେଳେ ଅମ୍ଳଜାନ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ ଓ ତାହାହିଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବୀଜମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍କୁରର ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ ଶ୍ୱେତସାର, ପୁଷ୍ଟିସାର ଓ ସ୍ନେହସାର ଖାଦ୍ୟ ଆଗରୁ ସଞ୍ଚିତ ଥାଏ । ବୀଜରୁ ଚେର ବାହାରି ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାପାଇଁ ସମର୍ଥ ହେବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୀଜ-ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଖାଦ୍ୟ ଅଙ୍କୁରର ବୃଦ୍ଧି ଘଟାଇଥାଏ । କେତେକ ବୀଜରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ଥାଏ ଓ ଏଥିରୁ ପ୍ରଥମେ କାଣ୍ଡ ବାହାରିଲାପରେ ଚେର ବାହାରେ । ଏହାକୁ ଆଧିମୃତ୍ତିକ (*epigeal*) ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମ ବୋଲା-ଯାଏ । ଯେଉଁ ବୀଜମାନଙ୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ନ ଥାଏ, (ଯଥା-ଲାଉ) ତହିଁରୁ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଚେର ବାହାରି ଆସି ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରେ । ଏହାକୁ ଅଧୋମୃତ୍ତିକ (***Hypogeal***) ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମ ବୋଲିଯାଏ ।

ଅଙ୍କୁଶ-କୃମି (ହୁକ୍ ଓ୍ୱାର୍ମ— *Necator Americanus*)—ପରାଙ୍ଗ-ପୁଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର କୃମି । ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ପଶି ଏମାନେ ଅନ୍ତ୍ର-ଝିଲ୍ଲୀରେ ରହି ରକ୍ତ ପାନକରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ସ୍ୱଳ୍ପାୟତ ଶରୀରର ଗଠନ ବଳିତା ପରି ଗୋଲ । ପେଟ ଭିତରେ ମାଈ କୃମି ଅସଂଖ୍ୟ ଅଣ୍ଡା ଦିଏ । ଅଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକ ଆଣୁବୀକ୍ଷଣିକ । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଳ ସହିତ ବାହାରି ଆସନ୍ତି ଏବଂ ଓଦା ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଉଷ୍ମ ଜାଗା ପାଇଲେ ସେମାନଙ୍କ ଅଣ୍ଡାରୁ ଛୁଆ ବାହାରନ୍ତି । ଏହିପରି ଦୂଷିତ ସ୍ଥାନରେ ଖାଲି ପାଦ ରଖିଲେ ଏମାନେ ତଳିପା-ଚମ ଫୁଟାଇ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି ଓ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଦେଇ ପୁଣି ଅନ୍ତ୍ରରେ ଯାଇ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ମଣ୍ଡଳ ଓ ତନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ-ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଏହି କୃମିଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅଙ୍କୁଶକୃମି ଯୋଗୁଁ ରକ୍ତ-ହୀନତା, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଜଠର-ବ୍ୟଥା, ପରିଶେଷରେ ଉଗ୍ର ରକ୍ତହୀନତା ରୋଗ ଜନ୍ମେ । ରୋଗୀ ଦିନୁଁ ଦିନ ଦୁର୍ବଳ ଓ କ୍ଷୀଣ ହୋଇପଡ଼େ ।

କୃମି-ଆକ୍ରମଣର ଚିକିତ୍ସା, ପ୍ରତିଷେଧ ଓ ନିରାକରଣ ସହଜ ଏବଂ ସରଳ । ଆଧୁନିକ ରାସାୟନିକ ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର ଯୁଗରେ ଆରୋଗ୍ୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ । ଗୃହପଟ ସଫା ରଖିଲେ ଓ କୌଣସିପ୍ରକାର ପାଇଖାନା ବ୍ୟବହାର କଲେ, ଏହି କୃମିର ଆକ୍ରମଣ ନିରୋଧ କରିହେବ । କୃମି ଆକ୍ରମଣର ନିରୋଧ ପାଇଁ ସ୍ୱଳ୍ପବ୍ୟୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭାବରେ ଗାତପାଇଖାନା ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇଛି ।

ଅଙ୍କୋଳ—ଧଳାକାଠର ବନ୍ୟ କଣ୍ଟାଗଛ । ପତ୍ର ଛ'କୋନିଆ । ଫଳ ମଧୁର, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁପାକ ଓ

ବଳକାରକ । ଏହାର ରସ ଦାହ, କ୍ଷୟ ଓ ରକ୍ତଦୋଷ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଏହାର ଫଳ ବଚ୍ଛାନାଗମୂଳର ବିଷ ହରଣ କରେ । ରକ୍ତ, ଶ୍ୱେତ ଏବଂ କୃଷ୍ଣ – ଏପରି ତିନି-ପ୍ରକାର ଫୁଲ ଫୁଟେ ବୋଲି ଅଙ୍କୋଲ ଗଛ ତିନିଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଆରେ ଏହାକୁ ଧଳାଙ୍କୁ ଓ ଆଙ୍କୁଲ କହିଥାନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଏହାର ଚେରର ଚୋପା ବମନ-କାରକ । ଚେରର ଗୁଣ୍ଡ କୁଷ୍ଠ ଓ ଉପଦଂଶ ଘା' ଶୁଖାଇ ଦିଏ ।

ଅଙ୍ଗ—(୧) ପ୍ରାଚୀନ ରାଜ୍ୟ । ଆଧୁନିକ ଭାଗଲପୁର ଏବଂ ମୁଙ୍ଗେର ଜିଲ୍ଲାର ବୃହତ୍ତମ ଅଂଶ ଓ ସାନ୍ତାଳ-ପ୍ରଗଣାର କେତେକାଂଶକୁ ନେଇ ଏହା ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ରାଜଧାନୀର ନାମ ଥିଲା 'ଚମ୍ପା' । ଏହି ରାଜ୍ୟ ଅନାର୍ଯ୍ୟ-ବହୁଳ ଥିବାରୁ ଏଠାକୁ ତୀର୍ଥ-ଯାତ୍ରାରେ ଆସୁଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ନିଜ ଦେଶକୁ ଫେରି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରୁଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧଯୁଗରେ ଖ୍ୟାତ ଷୋଡ଼ଶ ଜନପଦ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଏକତମ । ରାମାୟଣ-ବର୍ଣ୍ଣିତ ଲୋମପାଦ ଏହି ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଥିଲେ । ମହାଭାରତରେ ଅଛି ଯେ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଏହି ରାଜ୍ୟର ରାଜପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିଥିଲେ ।

(୨) ହିନ୍ଦୁପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଦୀର୍ଘତମା ଋଷିଙ୍କ ଗୃରଗୋଟି ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ । ଏହାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଅଙ୍ଗଦେଶର ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା ।

(୩) ମହାନଦୀର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ଉପନଦୀ । କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର ନୂଆପଡ଼ା ସବ୍‌ଡିଭିଜନରୁ ବାହାରି କୁଟିଳ ଗତିରେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । ପୂର୍ବତନ ବୋଡ଼ାସମ୍ବର ଜମିଦାରୀ ଅଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ବାଟ ଯାଇ ନଦୀଟି ବଲାଙ୍ଗିରପାଟଣା ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମହାନଦୀରେ ମିଳିତ ହୋଇଛି ।

ଅଙ୍ଗଦ—(୧) ହିନ୍ଦୁପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ପୁତ୍ର । ହିମାଳୟ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ 'ଅଙ୍ଗଦ' ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ।

(୨) ଗଦଙ୍କର ପୁତ୍ର । ଏହି ଗଦ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଭାଇ । ତେଣୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ 'ଗଦାଗ୍ରଜ' କୁହାଯାଏ ।

(୩) କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାରାଜ ବାଳିଙ୍କର ପୁତ୍ର । ବାଳିଙ୍କୁ ନିହତ କଲାପରେ ରାମ ଏହାଙ୍କୁ ଯୌବରାଜ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଲଙ୍କା-ଯୁଦ୍ଧରେ ଏହାଙ୍କ ବୀରତ୍ୱ 'ଅଙ୍ଗଦପଞ୍ଜି' ନାମକ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

(୪) ଜଣେ ଶିଖ୍ ଗୁରୁ । ସେ ପୁରୀକୁ ଆସିଥିଲେ ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ମଣି ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ ।

ଅଙ୍ଗରାଗ—(*Cosmetic*) ଶରୀର-ଶୋଭାବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ତତ୍‌ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ମାନସିକ-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତାର ବୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ବିବିଧ ତୈଳ, ଅଞ୍ଜନ, ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ, ରଞ୍ଜନଦ୍ରବ୍ୟ ଆଦି ମନୁଷ୍ୟ-ସମାଜରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ

ଅଙ୍ଗରାଗାନୁରାଗିଣୀ ନାୟିକା ।
ବୋଇତାଳ ମନ୍ଦିର, ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

ଆସୁଅଛି । ଏହି ସବୁ ବସ୍ତୁକୁ ଅଙ୍ଗରାଗ କୁହାଯାଏ । ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଯୌନ-ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରହିଅଛି । ଭାରତୀୟ

ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗରାଗର ପ୍ରଚୁର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ । ବେଦଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଅମରକୋଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବିଧଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅଙ୍ଗରାଗସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ସଙ୍କେତ ଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତନ, ବିଲେପ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ପରାଗ, ତୈଳ, ବର୍ତ୍ତୀ, ଧୂପ, ଗନ୍ଧୋଦକ, ମୁଖବାସ, ରଞ୍ଜକ, କେଶବଲ୍ୟ, ବିଲୋମକ, ନଖପ୍ରମାର୍ଜକ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ରବ୍ୟର ନିର୍ମାଣପ୍ରଣାଳୀ ଓ ବ୍ୟବହାରବିଧି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଅଙ୍ଗରାଗ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ଏକ ବିଶେଷ ଅଙ୍ଗ ହୋଇ ଉଠିଛି ଏବଂ ଲିପ୍-ଷ୍ଟିକ୍, କ୍ରିମ୍, ଫେସ୍ ପାଉଡ଼ର, ସାବୁନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଅଙ୍ଗରାଗ ଦ୍ରବ୍ୟ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ଏବେ ବଡ଼ ବଡ଼ କାରଖାନାମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ଓ ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟରେ ମୂଳଧନରୂପେ କୋଟି କୋଟି ମୁଦ୍ରାର ବିନିଯୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଅତି ଅସଭ୍ୟ ନରନାରୀ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗରାଗ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହା ମାନବର ଏକ ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି । (ପ୍ରସାଧନ ଦେଖ)

ଅଙ୍ଗଶୋଷ—(*Atrophy*) ଶରୀରର ପେଶୀମାନଙ୍କ ଶକ୍ତିହୀନତା କିମ୍ବା କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତି-ଜନିତ ବ୍ୟାଧି । ଅଙ୍ଗ-ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ସଞ୍ଚାଳନରେ କିଛି ବାଧା ଘଟିଲେ ଏହା ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ହାଡ଼ଭଙ୍ଗାରେ ସାମୟିକଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଅଚଳ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ନାୟୁ (ନର୍ଭ-*Nerve*) ଖଣ୍ଡିଆଦଣ୍ଡିଆ ହେଲେ କିମ୍ବା କୌଣସି ରୋଗଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ଅଥବା ରକ୍ତ-ପ୍ରବାହ ବ୍ୟାହତ ହେଲେ ଏହି ରୋଗ ଘଟିଥାଏ । ଶିଶୁଙ୍କ ପକ୍ଷାଘାତ ରୋଗରେ କିମ୍ବା ସ୍ନାୟୁର ଆଘାତରେ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗଶୋଷ ଘଟେ, ତାହା ଏକପ୍ରକାର ସ୍ଥାୟୀ । ଏହା ଶୈଶବରୁ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଯାଏ କ୍ରମେ ବଢ଼ିଚାଲେ । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ପେଶୀ, ଚର୍ମ ଏବଂ ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରଭୃତିର ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ମସ୍ତିଷ୍କର ଶୋଷ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗଶୋଷର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ଅଙ୍ଗାମିନାଗା—ନାଗା (ଦେଖ) ମାନଙ୍କର ସାତଗୋଟି ଉପଜାତି ଭିତରୁ ଅଙ୍ଗାମି ନାଗାମାନେ ସଂଖ୍ୟା, ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତାରେ ସମଧିକ ଉନ୍ନତ । ସେମାନେ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଜାତିର ଏକ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଏବଂ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ନୀତି ଅନୁସରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଅଙ୍ଗାମିମାନେ ପର୍ବତର ସାନୁ-ଦେଶରେ ଜଳ-ସେଚନ ଦ୍ୱାରା କୃଷି କରିଥାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର କୃଷିଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସାରୁ, ଧାନ, ରବି-ଫସଲ ଓ କପା ପ୍ରଧାନ । ଏମାନେ ଭାତ ଓ ମାଛମାଂସ ଖାଆନ୍ତି ଏବଂ ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମାଛ ମାରିଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ସ୍ୱାଧୀନତା-ପ୍ରିୟ ଓ ଉତ୍ତମ ବେଶଭୂଷା ପିନ୍ଧିବାରେ ଆଗ୍ରହୀ । ଧନୁଶର ଓ ବର୍ଚ୍ଛା ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ର । ଇଂରେଜମାନେ ଏହି ନାଗାଜାତିକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବାକୁ ବହୁ ଅଭିଯାନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

(ନାଗାଙ୍କ ବେଶଭୂଷା)

ଅଙ୍ଗାର— ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଦଗ୍ଧ କାଠରୁ ଯେଉଁ ଅବିଶୁଦ୍ଧ, ଛିଦ୍ରବହୁଳ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣର ପଦାର୍ଥ ରହିଯାଏ ତାହାହିଁ ଅଙ୍ଗାର ବା କାଠ-କୋଇଲା । ବହୁକାଳପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୁହା ତରଲାଇବା ପାଇଁ ଏହି ଅଙ୍ଗାରହିଁ ଏକମାତ୍ର ଜାଳେଣୀରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଏହା ସୁନାରି, ଅଠାରି, କୁମ୍ଭାର ସମସ୍ତେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ କାଠଗଡ଼ମାନ ଗଦା କରି ସେଥିରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦିଆଯାଉଥିଲା ଏବଂ ପରେ କାଠ ପୋଡ଼ିଗଲେ ତାହା ଉପରେ ବାଲି ବା ମାଟି ପକାଇ ନିଆଁ ଲିଭାଇ କୋଇଲା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଧରଣର କୋଇଲା ନାନାବିଧ ଶିଳ୍ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି, ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳରେ ଭୁଷି, କରତଗୁଣ୍ଡି, ହାଡ଼, ପ୍ରଭୃତିକୁ ଜଳାଇ ତହିଁରୁ ମଧ୍ୟ କୋଇଲା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଅଛି ।

ଅଙ୍ଗାର-ଆତ୍ମୀକରଣ (*Carbon-Assimilation*)—ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ହେତୁ ସବୁଜ ଉଦ୍ଭିଦ ଜଗତରେ

ପତ୍ର-ହରିତ୍ (*Chlorophyll*) ଦ୍ୱାରା ଶ୍ୱେତସାରର ସୃଷ୍ଟିକ୍ରିୟା ଓ ଅମ୍ଳଜାନର ମୋଚନକୁ ଅଙ୍ଗାର-ଆତ୍ମୀକରଣ କୁହାଯାଏ ।

ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପରି ବୃକ୍ଷଲତା ଶ୍ୱାସକ୍ରିୟାରେ ଅମ୍ଳଜାନ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି । ଏହା ଦେଖି ଆଶଙ୍କା କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଦିନେ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଅମ୍ଳଜାନ-ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ କେବଳ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ । ତେଣୁ ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ଜୀବନଧାରଣ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ଅଙ୍ଗାରାତ୍ମୀକରଣ (*Carbon-Assimilation*) ବା କିରଣ-ସଂଶ୍ଳେଷଣ (*Photo Synthesis*) ପ୍ରକ୍ରିୟା-ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ଗୃହୀତ ଓ ଅମ୍ଳଜାନ ନିର୍ଗତ ହେଉଥିବାରୁ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଅମ୍ଳଜାନର ଭାରସାମ୍ୟ ସୁରକ୍ଷିତ ରହିଅଛି ।

ବୃକ୍ଷଲତାଦି ସମସ୍ତ ସବୁଜ ବୀଜକୋଷରେ ପତ୍ରହରିତ୍ (*Chlorophyll*) ନାମରେ ଏକ ସବୁଜକଣା ଥାଏ । ଏହି ପତ୍ରହରିତ୍ର ପାଖେପାଖେ ଜଳକଣା ଥାଏ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ସବୁଜ ବସ୍ତୁରେ ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରକାଶ-ରାସାୟନିକ-ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ (*Photo Chemical Process*) ଜଳରୁ ଉଦ୍‌ଜାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇଯାଏ ଓ ଅମ୍ଳଜାନ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇଥିବା ଉଦ୍‌ଜାନ କେତେକ ଅନୁଘଟକ (*Catalyst*) ସାହାଯ୍ୟରେ ବହୁ ଅଜ୍ଞାତ ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା, ବୃକ୍ଷର ଶ୍ୱାସକ୍ରିୟାରେ ନିର୍ଗତ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ସହ ରାସାୟନିକ ଯୌଗିକ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଅଳ୍ପଦିନ ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ ଅଙ୍ଗାର-ଆତ୍ମୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ଆସୁଥିବା ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳରୁ ଅମ୍ଳଜାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ବହୁ ବୈଜ୍ଞାନିକଙ୍କ ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ବର୍ତ୍ତମାନ ସିଦ୍ଧ ହେଲଣି ଯେ ନିର୍ଗତ ହେଉଥିବା ଅମ୍ଳଜାନ ଜଳର ମୌଳିକ ଉପାଦାନ ।

ପୂର୍ବକଥିତ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ଓ ଉଦ୍‌ଜାନର ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଯୌଗିକପଦାର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ତାହାହିଁ ଶ୍ୱେତସାରଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ । ଗଛ ଏଥିରୁ ଚର୍ବିଜାତୀୟ, ଛେନାଜାତୀୟ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ । ପରନ୍ତୁ ଅଙ୍ଗାର-ଆତ୍ମୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବୃକ୍ଷଦେହରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ତାପଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇଥାଏ । କୋଇଲା ଓ କାଠ ପ୍ରଭୃତି ଜାଳେଣୀରେ ଏହି ତାପଶକ୍ତି ଥାଏ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଚଳୁଥିବା ଅଧିକାଂଶ ଯନ୍ତ୍ର, ପ୍ରକୃତିର ଏହି ସଞ୍ଚିତ ତାପଶକ୍ତି ଉପରେହିଁ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଅଙ୍ଗାର-ଆତ୍ମୀକରଣ ନ ହେଉଥିଲେ ବୃକ୍ଷରେ ତାପ-ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚିତ ରହନ୍ତା ନାହିଁ ଏବଂ କୋଇଲା, କାଠ ପ୍ରଭୃତି ଜାଳେଣି ଜଳି ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ତେଣୁ, ଅଙ୍ଗାର-ଆତ୍ମୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ଯେ କେବଳ ଅମ୍ଳଜାନ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ମାନବ ସମାଜକୁ ଆଶୁମୃତ୍ୟୁମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରୁଛି ତା ନୁହେଁ, ଏହା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଅଗ୍ରଗତିର ଉତ୍ସସ୍ୱରୂପ ।

ଅଙ୍ଗାରକ (*Carbon*) —ସୃଷ୍ଟିର ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥ (ଦେଖ) ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗାରକ ସର୍ବପ୍ରଧାନ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଅଙ୍ଗାରକ ଏତେ ବେଶୀ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ଯେ, ଏହି ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା କରିବାପାଇଁ ରସାୟନବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରବିଭାଗ ଖୋଲାଯାଇଛି । ଏହି ବିଭାଗକୁ ଜୈବ-ରସାୟନ କୁହାଯାଏ । ଏହି ବିଭାଗର ଏପରି ନାମକରଣ ହେବାର କାରଣ ଏହି ଯେ ଅଙ୍ଗାରକ ବିନା କୌଣସି ଜୀବର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଅଙ୍ଗାରକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଦ୍ଭିଦ ଓ ପ୍ରାଣୀର ଶରୀର ଗଠନର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ଆମ ଶରୀର ମଧ୍ୟ ଏହି ନିୟମରୁ ବହିର୍ଭୂତ ନୁହେଁ । କାଠ, କୋଇଲା, କିରାସିନି, ପେଟ୍ରୋଲ ପ୍ରଭୃତି ଯେକୌଣସି କଠିନ, ତରଳ ବା ଗ୍ୟାସୀୟ ଜାଳେଣିରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅଙ୍ଗାରକ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ଲୁଣ ଓ ପାଣିକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଆମର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗାରକ ଅଛି । ଖାଦ୍ୟ ଆମ ଶରୀରକୁ ତାପ ଯୋଗାଉଥିବା ଜାଳେଣୀ ମାତ୍ର ; କିନ୍ତୁ ଅଙ୍ଗାରକ ନ ହେଲେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ଜାଳେଣୀର କାମ କରି ନପାରେ ।

କୋଇଲା ଓ ଅଙ୍ଗାର ଦେଖିବାକୁ କଳା । ତେଣୁ ଅଙ୍ଗାରକର ବର୍ଣ୍ଣ କଳା ବୋଲି ହଠାତ୍ ମନେ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ହୀରା ମଧ୍ୟ ଏକ ବିଶୁଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗାରକ । ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ର ସୀସା ପ୍ରକୃତ ସୀସା ନୁହେଁ ; ଏହା ଧୂସରବର୍ଣ୍ଣର ଗ୍ରାଫାଇଟ୍-ନାମକ ଏକ ଅଙ୍ଗାରକ-ମାତ୍ର । ଅଙ୍ଗାରକ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଯେପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ, ଆକାରରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବିଭିନ୍ନ ହୋଇପାରେ । ହୀରା ସ୍ଫଟିକାକାର ; ମାତ୍ର ଅଙ୍ଗାରକର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆକୃତି ନାହିଁ ।

ଅଙ୍ଗାରକର ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ନାନାପ୍ରକାରର ହୋଇପାରନ୍ତି । ପଥରଚୂନ, ଖଡ଼ି, ଭିନେଗାର୍, ଭେସ୍‌ଲିନ୍, ସିଲ୍କ ପ୍ରଭୃତି, ଏପରିକି ଚିନି ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗାରକର ଯୌଗିକ । ଆମେ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ଯେଉଁ ଗ୍ୟାସ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଁ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗାରକର ଏକ ଯୌଗିକ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ରହିଅଛି ।

ଜ୍ଞାତବ୍ୟ:— ସଙ୍କେତ C (ସି)

ପା. ସ. ୬

ପା. ଓ. ୧୨.୦୧୦.

ଅଙ୍ଗାର କାମ୍ଳ (*Carbon-di-oxide*) — ଅଙ୍ଗାରକ-ଘଟିତ ଗ୍ୟାସ୍‌ବିଶେଷ । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଏହାକୁ Co_2, ବୋଲି ସଙ୍କେତରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଏଥିରୁ C (କାର୍ବନ) ଅଙ୍ଗାରକ ପାଇଁ ଓ O (ଅକ୍ସିଜେନ) ଅମ୍ଳଜାନ ପାଇଁ ଲେଖାଯାଏ । Co_2 ଅର୍ଥ ପ୍ରତିଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ଅଣୁରେ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗାରକ ପରମାଣୁ ଓ ଦୁଇଟି ଅମ୍ଳଜାନ ପରମାଣୁ ଅଛି ।

ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ଗ୍ୟାସ ବର୍ଣ୍ଣହୀନ ଓ ଗନ୍ଧହୀନ । ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଶତକଡ଼ା ୦.୦୪୭ ଠାରୁ ୦.୪ ଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ଦେଖାଯାଏ । ୧୭ଶହ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଫରାସୀ ରସାୟନବିତ୍ ହେଲ୍‌ମଣ୍ଟ ପ୍ରଥମେ ଏହି ଗ୍ୟାସ ଓ ବାୟୁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ ।

ଆମର ନିଃଶ୍ୱାସରେ ନିର୍ଗତ ହେଉଥିବା ଗ୍ୟାସ୍‌ରେ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ରହିଥାଏ । ଜୈବ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଜଳିବା ବା ସେଗୁଡ଼ିକର ବିପାକ (ଇଷ୍ଟ-ଦେଖ) ବେଳେ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ କେତେବେଳେ ହେଲେ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ-ଶୂନ୍ୟ ନ ଥାଏ ।

ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ଗୋଟିଏ ଅତି ଉପାଦେୟ ବସ୍ତୁ । ବୃକ୍ଷଲତାମାନେ ପତ୍ର-ହରିତ୍‌ରେ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍‌ରୁ ଅଙ୍ଗାରକ ନେଇ ଶ୍ୱେତସାର ଓ ଶର୍କରା ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏଥିରୁ ବୃକ୍ଷଲତାମାନେ ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ପାଆନ୍ତି ଓ ଫଳମୂଳରେ ଆମ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ଭରିରଖନ୍ତି । ସୋଡ଼ା ଲେମୋନେଡ୍‌ରେ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ଥିବା ହେତୁରୁ ତହିଁରୁ ଫେଣଉଠେ । ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ଯୋଗୁଁ ତାହା ମଧ୍ୟ ସୁସ୍ୱାଦୁ ହୋଇଥାଏ । ଇଷ୍ଟ ଦ୍ୱାରା ପାଉଁରୁଟି ଓ ଇଣ୍ଡୁରି ପରି ପିଠାମାନଙ୍କରେ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ଜାତ ହେବାଦ୍ୱାରା ସେଗୁଡ଼ିକ ଫୁଲି ନରମ ହୁଏ ।

ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ଗ୍ୟାସ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପାଣିରୁ ବରଫ ପରି ଏହାକୁ କଠିନ ଆକାର କରାଯାଇପାରେ । ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳର ଏହି କଠିନ ଆକାରକୁ 'ଶୁଷ୍କ ବରଫ' କହନ୍ତି । ସାଧାରଣ ବରଫଠାରୁ ଏହା ଅଧିକ ଥଣ୍ଡା; ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଜିନିଷରେ ଏହା ରହେ ତାକୁ ଆର୍ଦ୍ର କରିଦିଏନାହିଁ । ତେଣୁ ଖାଦ୍ୟ-ବସ୍ତୁକୁ ତାଜା ରଖିବାପାଇଁ ଏପରି ବରଫ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ବାଷ୍ପ ଜଳିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁ ନଥିବାରୁ ତାହା ନିଆଁ ଲିଭାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

(ଅଗ୍ନିନିର୍ବାପକ ଯନ୍ତ୍ର ଦେଖ)

ଅଙ୍ଗାର-ପର୍ଣ୍ଣ —ଦେଖ ଚିତ୍ରରଥ ।

ଅଙ୍ଗିରା—ଅଗ୍ନିର ଆବିଷ୍କାର ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିବା ଋଷିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ ତିନିଜଣ ଋଷିଙ୍କ ନାମ 'ଅଗ୍ନି' ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ରହି ଆସିଛି । ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଭୃଗୁ, ଅଥର୍ବ ଓ ଅଙ୍ଗିରା । ଏହି ଅଙ୍ଗିରା ଋଷି ପ୍ରଥମେ କାଷ୍ଠଦ୍ୱୟର ଘର୍ଷଣରୁ ଅଗ୍ନି-ଉତ୍ପାଦନ କରିବା-ପ୍ରଣାଳୀ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସପ୍ତର୍ଷିମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ଆସନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ଅଗ୍ନିକୁ ମଧ୍ୟ ଆଙ୍ଗିରସ ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଏ, ତାହା ବୋଧହୁଏ ଅଙ୍ଗିରାଙ୍କର ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ପାଦକତ୍ୱ ହେତୁ । ଋଗ୍‌ବେଦରେ (୫,୧,୬) ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ଯେ, ଦେବତାମାନଙ୍କର ଯଜ୍ଞ-ଭାଗ-ବହନକାରୀ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ଦିବ-ପୁତ୍ର ବା ଦେବପୁତ୍ର ଅଙ୍ଗିରା ଅରଣି ମଧ୍ୟରେ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ଦେବତା ଓ ପଣିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଘଟିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏବଂ ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଙ୍ଗିରା ଓ ତତ୍‌ପୁତ୍ରଗଣ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସହାୟତା କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଦେବଗୁରୁ ନାମରେ ପରିଚିତ । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଅଙ୍ଗିରାଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାପ୍ରକାର ଉପାଖ୍ୟାନ ଅଛି । ଅଙ୍ଗିରା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମାନସପୁତ୍ରମାନଙ୍କମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ । ସେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ଅଗ୍ନିଙ୍କ କନ୍ୟା (ଆଗ୍ନେୟୀ)ଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଚକ୍ଷୁସ୍‌ମନୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ଉରୁଙ୍କ ଔରସରେ ଅଙ୍ଗିରା ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଓ ମତ୍ସ୍ୟ-ପୁରାଣରେ ଲିଖିତ

ଅଛି । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁତ୍ରାଦିଙ୍କ ନାମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସବୁ-ପୁରାଣ ଏକମତ ନୁହନ୍ତି । ସ୍ମୃତି, ସ୍ୱଧା ଓ ସତ୍ୟ—ଏହି ତିନିଗୋଟି ଦକ୍ଷଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନାମ୍ନୀ କର୍ଦ୍ଦମଋଷିଙ୍କ କନ୍ୟା ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟମତରେ ବୈଦିକ ଋକ୍‌ସକଳ ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ଓ 'ହବିଷ୍ମନ୍ତଃ' ନାମକ ପିତୃଗଣ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର । ଏହାଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଆଉ ତିନିଗୋଟି ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି—ଉତଥ୍ୟ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ । ଭାଗବତରେ ଅଛି ଯେ, ରଥୀତରନାମକ ଜଣେ ନିଃସନ୍ତାନ ରାଜାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀର ଗର୍ଭରୁ ଅଙ୍ଗିରାଙ୍କ ଔରସଜାତ ସନ୍ତାନମାନେ ଆଙ୍ଗିରସ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ ।

ଅଙ୍ଗୁର (*Vitis vinifera*) — ସୁମିଷ୍ଟ କୋଳି-ବିଶେଷ । ସଂସ୍କୃତରେ ଏହାର ନାମ ଦ୍ରାକ୍ଷା । ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ଉପକୂଳରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଧରି ଏହାର ଚାଷ ହୋଇ ଆସିଛି । ଗ୍ରୀକ୍, ରୋମାନ୍ ଓ ପର୍ସିଆନ୍‌ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ଫଳ ଓ ତଜ୍ଜନିତ ମଦ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ଥିଲା । ଏବେ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍ଗୁର ଚାଷ କରାଗଲାଣି । ମାଟି-ଗୁଣରେ ଏହାର ମିଷ୍ଟତା ଗୁଣ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଫଳର ଉପର ଆବରଣ ସବୁଜ ବା ବାଇଗଣିଆ ରଙ୍ଗର ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଏକ ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଖାଦ୍ୟ ।

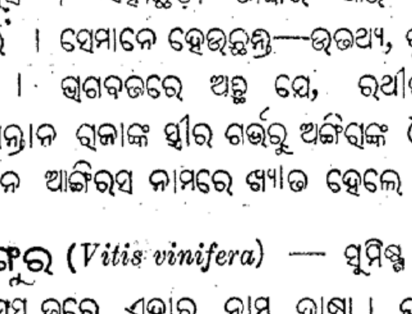

ଏହାର ରସରୁ ବହୁପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଅଙ୍ଗୁର ବଡ଼, ସାନ ଏପରି ଦୁଇ ଆକାରର ଅଛି । ଏହାକୁ ଶୁଖାଇ ମୁନାକା ଏବଂ କିସ୍‌ମିସ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ରୁଚକର ଏବଂ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ହିସାବରେ ଅଙ୍ଗୁର ସର୍ବତ୍ର ଆଦରଣୀୟ । କବିରାଜି ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଅଙ୍ଗୁର-ରସ-ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦ୍ରାକ୍ଷାରିଷ୍ଟ ଏକ ପୁଷ୍ଟିକାରକ ସାଲସା ।

ଅଙ୍ଗୁଳକପତ୍ତନ— ଆଧୁନିକ ଅନୁଗୁଳର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟମ ଶତକରେ ଭଞ୍ଜବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଏହି ସ୍ଥାନର ଶାସକ ଥିଲେ । ତା ପରେ ସ୍ତମ୍ଭ (ସୁଲ୍‌କି) ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଭଞ୍ଜମାନଙ୍କୁ ବିତାଡ଼ିତ କରି ୮ମ ଓ ୯ମ ଶତକରେ ଏହିସ୍ଥାନର ଶାସକ ହେଲେ । ୮ମ ଶତକର ବୌଦରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ନେତ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ତାମ୍ରଶାସନରେ ଅଙ୍ଗୁଳକପତ୍ତନର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ବୋଧହୁଏ ଭଞ୍ଜମାନେ ଅଙ୍ଗୁଳକପତ୍ତନରୁ ସୁଲ୍‌କିମାନଙ୍କ-ଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ବୌଦକୁ ଚାଲିଗଲେ ଓ ସେଠାରେ ରାଜ୍ୟସ୍ଥାପନ କଲେ । (ଅନୁଗୁଳ ଦେଖ)

ଅଙ୍ଗୁଳିମାଳ— ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ଦସ୍ୟୁ । ବୌଦ୍ଧ ତ୍ରିପିଟକଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅଙ୍ଗୁଳିମାଳର ଉଲ୍ଲେଖ ମିଳେ । ସେ ଏକହଜାର ବ୍ରାହ୍ମଣସନ୍ତାନ ମାରିବାର ଏକ ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣକରି ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ସେ ଯାହାକୁ ମାରୁଥିଲେ ତାହାର ଅଙ୍ଗୁଳି କାଟି ମାଳାକରି ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କର ଡାକନାମ ଥିଲା ଅଙ୍ଗୁଳିମାଳ । ଶେଷକୁ ସେ ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିରେ ଲିପ୍ତ ଥିଲାବେଳେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବାରୁ ତାଙ୍କର ଜୀବନଗତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା ଓ ସେ ନିଜର ବ୍ରାହ୍ମଣହତ୍ୟା-ବୃତ୍ତି ଛାଡ଼ି ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ ହେଲେ ।

ଅଙ୍ଗୁତ୍ତର ନିକାୟ— ବୌଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଉପଦେଶାତ୍ମକ ସୂତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଏଥିରେ ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି ଇତ୍ୟାଦି କ୍ରମରେ ସଂଗ୍ରଥିତ ହେବାରୁ ଏହାକୁ 'ଏକୁତ୍ତର' ବା ଅଙ୍ଗୁତ୍ତର କୁହାଯାଏ । ନିକାୟ, 'ସମୂହ' ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ କରେ । ତେଣୁ ଏହାର ଅର୍ଥ ଏକାଦିକ୍ରମେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ସଂଖ୍ୟାବଦ୍ଧ ସୂତ୍ରସମୂହର ସମଷ୍ଟି । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭିକ୍ଷୁଗଣ କିପରି ସଂଯମପରାୟଣ ହୋଇ ନିର୍ବାଣ ଲାଭ କରିବେ ତାର ସମସ୍ତ ପନ୍ଥା ବିଶଦଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଅଙ୍ଗୁତ୍ତର ନିକାୟ ସୁତ୍ତ-ପିଟକର ୪ର୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ । ସୁତ୍ତପିଟକ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ନିକାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ପଞ୍ଚ ନିକାୟର ବିଭାଗ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବହୁସମ୍ମତ ମତବାଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଏଥିରେ ୧୧ଟି ନିପାତ ବା ବିଭାଗ ଅଛି । ଏଥିରେ ସୂତ୍ରସଂଖ୍ୟା ବୌଦ୍ଧଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ୯୫୫୭ ହେଲେହେଁ ପଣ୍ଡିତମାନେ

କେବଳ ୨୫୦୦ ଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ବାକୀତକ ପୁନରାବୃତ୍ତି-ମାତ୍ର । ଅତଏବ, ଅଗ୍ନି ଓ ଋଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ବୃନ୍ଦବଚନ-ଗୁଡ଼ିକ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନଲାଭ କରିଛନ୍ତି ତାହା ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟସୂତ୍ରର ପ୍ରତିଧ୍ୱନିମାତ୍ର । ପ୍ରାଚୀନଭାରତର ବିଚାର ଓ ଦଣ୍ଡର କଠୋରତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରନିକାୟର ଦୁକ (୨ୟ) ନିପାତରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ଜନ୍ମେ । (ତ୍ରିପିଟକ ଶବ୍ଦ ଦେଖ) ·

ଅଙ୍ଗ୍ରମୈନ୍ୟୁ—ଜରାଥୁଷ୍ଟ୍ର-ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ପାର୍ଶି ଧର୍ମରେ ପାପର ଦେବତାଙ୍କର ନାମ । ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ଅହ୍ରିମନ୍ । ଏହି ପାପର ଦେବତା ଅଙ୍ଗ୍ରମୈନ୍ୟୁର ବୌଦ୍ଧ-ପିଟକ-ବର୍ଣ୍ଣିତ ମାର ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମପୁସ୍ତକ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶଇତାନ (*satan*) ସହ ସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି । ସର୍ବପ୍ରକାର ପାପ, ରୋଗ, ମୃତ୍ୟୁ ଓ ସର୍ବବିଧ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଏହାର ସୃଷ୍ଟି । ପାର୍ଶି-ଧର୍ମମତରେ ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳରେ ସତ୍ ଓ ଅସତ୍ ଦୁଇଟି କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ । ସମସ୍ତପ୍ରକାର ପବିତ୍ର ଓ ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟର କର୍ତ୍ତା, ଆହୁରମଜ୍ଦା (ଦେଖ) । ସେ ଈଶ୍ୱର । ଅଙ୍ଗ୍ରମୈନ୍ୟୁ ବା ଅହ୍ରିମନ୍ ସର୍ବଦା ପୁଣ୍ୟର ବିରୋଧୀ । ତେଣୁ ଆହୁର୍ମଜ୍ଦା ଓ ଅଙ୍ଗ୍ରମୈନ୍ୟୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶାଶ୍ୱତ ଶତ୍ରୁତା ରହିଅଛି । ଆହୁର୍ମଜ୍ଦା ପୁଣ୍ୟ-ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ତତ୍ପର ଓ ଅଙ୍ଗ୍ରମୈନ୍ୟୁ ପୁଣ୍ୟ-ବିନାଶ ପାଇଁ ସର୍ବଦା ଉଦ୍ୟତ । ପାର୍ଶି ଧର୍ମ-ମତରେ ଅଙ୍ଗ୍ରମୈନ୍ୟୁ ପରିଣାମରେ ପରାଜିତ ହେବ ଓ ଭୂଗର୍ଭରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ (ଜରାଥୁଷ୍ଟ୍ର, ଆହୁର୍ମଜ୍ଦା ଇତ୍ୟାଦି ଦେଖ) ।

ଅଚିନ୍ତ୍ୟଭେଦାଭେଦ— ଏହା ଗୋଟିଏ ବୈଷ୍ଣବୀୟ ମତବାଦ । ବଙ୍ଗୀୟ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଏହି ମତର ଅନୁଗାମୀ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଏହି ମତର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୋଲି କଥିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅଚିନ୍ତ୍ୟ, ଭେଦ ଓ ଅଭେଦ ଏହି ତିନି ପଦର ସମାସ-ବଳରେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ-ଭେଦାଭେଦ ପଦଟିର ସୃଷ୍ଟି । ଭେଦାଭେଦ-ବାଦର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ । ସେ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ଭାଷ୍ୟରେ ଅଦ୍ୱୈତବାଦର ଖଣ୍ଡନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭେଦାଭେଦ-ବାଦର ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ ଓ ଅଭେଦ ଉଭୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ବ୍ରହ୍ମ କାରଣ-ରୂପରେ ଅଭିନ୍ନ ହେଲେହେଁ କାର୍ଯ୍ୟରୂପେ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍‌ଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ତଥାପି ଜୀବ ଓ ବ୍ରହ୍ମର ଭେଦ ଔପଚାରିକ ବା ଅନିତ୍ୟ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୈଷ୍ଣବସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଏହି ଭେଦକୁ ନିତ୍ୟରୂପେ ମାନି କହନ୍ତି ଯେ ଏକ-ଆଧାରରେ ଭିନ୍ନତା ଓ ଅଭିନ୍ନତାରୂପକ ଦୁଇଟି ବିରୁଦ୍ଧଗୁଣର ଅବସ୍ଥିତି ସତ୍ତ୍ୱେ ଉଭୟର ସତ୍ତା ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିବାରୁ ଏପ୍ରକାର ଭେଦାଭେଦ ଜ୍ଞାନ, ଚିନ୍ତାର ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଯାଏ । ତେଣୁ ଏହା ଅଚିନ୍ତ୍ୟ । ଏହାହିଁ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ-ଭେଦାଭେଦ ।

ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି । ଏ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ସେ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ-କାଳରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ ଏବଂ ସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ବୋଲି କଥିତ । ତାଙ୍କର ୧୦୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା ବୋଲି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଏହି ଅନୁସାରେ ସେ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମଭାଗରେ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମକାଳ ସଠିକଭାବରେ ନିରୂପିତ ହୋଇନାହିଁ । ସେ କଟକଜିଲ୍ଲାର ନେମାଳ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଶେଷଜୀବନରେ ସେ ସେହି ଗ୍ରାମରେ ମଠ କରି ରହିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ନେମାଳ ମଠରେ ତାଙ୍କର ଗାଦି ଅଛି ଏବଂ ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଉକ୍ତ ମଠର ମହନ୍ତ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ସେ ଖିଲ (ସାତଖଣ୍ଡିଆ) ହରିବଂଶ, ଶୂନ୍ୟସଂହିତା, ଅଣାକାର ସଂହିତା, ଗୁପ୍ତ ଭାଗବତ, ଗୋପାଳଙ୍କ ଓଗାଳ ଏବଂ ମାଳିକା ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଓଡ଼ିଆବହିର ଲେଖକ । ତାଙ୍କ ମାଳିକାରେ ଅନେକ ବିଷୟର ଅର୍ଥବୋଧ ନ ହେଉଥିଲେହେଁ ତାହା ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ଗୋପାଳଙ୍କ ଓଗାଳ ଲେଖିଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋପାଳ ଜାତିର ଗୁରୁଭାବେ ପୂଜିତ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ୧୨ ଜଣ ଶିଷ୍ୟ ଗୋପାଳ ଥିଲେ । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଶୂନ୍ୟବାଦୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ-ପ୍ରେମତତ୍ତ୍ୱକୁ ସେହି ଶୂନ୍ୟବାଦ ଭିତରେ ରୂପାୟିତ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ପଦ୍ମାବତୀ ଥିଲା । ସେ ରଣପୁରଠାରେ କିଛିକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ ।

ଅଜ—(୧) ଯାହାର ଜନ୍ମ ନାହିଁ । ଏହା ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଭୃତି ଦେବତାଙ୍କର ବିଶେଷଣରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ-

ଥାଏ । (୨) ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା । କେତେକସ୍ଥଳରେ ଏହାଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ରଘୁ, ଆଉ କେତେକସ୍ଥଳରେ ଦିଳୀପ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବିଦର୍ଭ-ରାଜକନ୍ୟା ଇନ୍ଦୁମତୀ ଏହାଙ୍କୁ ସ୍ୱୟମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ । କାଳିଦାସଙ୍କ ରଘୁବଂଶରେ ଏହି ସ୍ୱୟମ୍ବର-ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ପରେ ଇନ୍ଦୁମତୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଓ ତତ୍କାଳୀନ ଅଜଙ୍କ ବିଳାପର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତି ମନୋହର । ଇନ୍ଦୁମତୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ-ପରେ ପ୍ରାପ୍ତ-ବୟସ୍କ ପୁତ୍ର ଦଶରଥଙ୍କ ହସ୍ତରେ ରାଜ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣକରି ଅଜ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ ।

ଅଜଗର—ଭାରତର ବୃହତ୍ତମ ଓ ପୃଥିବୀର ପଞ୍ଚମ ଦୀର୍ଘତମ ସର୍ପ । ବିଷହୀନ । ପୃଥିବୀରେ ସାତଜାତି ଅଜଗର ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଜାତି ଅଜଗର ବୃହତ୍ତମ, ତା'ର ବୈଜ୍ଞାନିକନାମ—"ପାଇଥନ୍ ରେଟିକୁଲେଟସ୍" (*Python reticulatus*) । ବର୍ମା, ମାଳୟ, ଶ୍ୟାମ, ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍, ନିକୋବର୍ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଓ ଫିଲିପାଇନ୍ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଏହାର ବାସଭୂମି । ଏମାନେ ୩୩ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବା ହୁଅନ୍ତି ।

ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଅଜଗର ଦେଖାଯାଏ ତା'ର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ "ପାଇଥନ୍ ମୋଲ୍ୟୁରସ୍" (*Pythonmolurus*)

ଭାରତ ଭିନ୍ନ ବର୍ମା, ମାଳୟ, ଶ୍ୟାମ, ଜାଭା, ସୁମାତ୍ରା ଓ ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ବାସକରନ୍ତି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ଯେତେ ଅଜଗର ସାପ ଦେଖା ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆସାମଠାରେ ମରା ଯାଇଥିବା ୧୯ ଫୁଟ ୨ ଇଞ୍ଚ ବା ୫୮୪୨ ମିଲିମିଟର ଲମ୍ବ ସାପଟି ଦୀର୍ଘତମ ମାତ୍ର ସାଧାରଣତଃ ଏହି ସାପ ଲମ୍ବାରେ ୮ରୁ ୧୬ ଫୁଟ ଯାଏ ହୋଇଥାଏ ।

ଅଜଗର ସାଧାରଣତଃ ଖୋଲା ପାହାଡ଼ିଆ ସ୍ଥାନରେ ଏବଂ ନଦୀ ବା ଝରଣା ନିକଟରେ ବାସ କରେ । ସେ ଆଳସ୍ୟ-ପରାୟଣ, ମାତ୍ର ବଳବାନ୍ । ସରୀସୃପ, ପକ୍ଷୀ ଓ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଅଜଗରର ଆହାର । ଖାଦ୍ୟ ପାଖକୁ ଆସିଲେ ସେ ଖାଦ୍ୟ ଦେହରେ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇଯାଏ ଓ ମୁଣ୍ଡକୁ କାମୁଡ଼ି ଧରେ । ସାପଟିର ମାଂସପେଶୀ ଉପରେ ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଜୀବଟି ମରିଯାଏ । ଏହାପରେ ଅଜଗର ଖାଦ୍ୟକୁ ମୁଣ୍ଡପଟୁ ଗିଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ଗିଳିବା ସମୟରେ ତା' ପାଟିରୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଲାଳ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ୧୮ ଫୁଟିଆ ଅଜଗର, ୪ ଫୁଟ ୨ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବବିଶିଷ୍ଟ ଏକ କଲରାପତିଆ ବାଘକୁ ଗିଳିବାର ଜଣାଯାଇଛି ।

ଅଜଗର ସ୍ଥଳଭାଗରେ ରହେ । ମାତ୍ର ପ୍ରାୟ ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ରହିପାରେ ।

ମାଈ ଅଜଗର ଥରକେ ୧୦୭ଟି ଯାଏ ଅଣ୍ଡା ଦିଏ । ଅଣ୍ଡା ଗୁଡ଼ିକଟେ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ ସେ ତାକୁ ଉଷୁମାଏ । ଛୁଆ ଫୁଟିଗଲେ ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଏ ।

ଅଜନ୍ତା— ଭାରତବର୍ଷର ଏକପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅପରପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ଥାନରେ ଭିତ୍ତିଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ହାଇଦରାବାଦ ରାଜ୍ୟର ଅଜନ୍ତା-ଚିତ୍ରପୁଞ୍ଜ ସର୍ବ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଔରଙ୍ଗାବାଦ ଜିଲ୍ଲାର ଅଜନ୍ତାଗ୍ରାମ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ

ବୃଷଯୁଦ୍ଧ, ଅଜନ୍ତା ।

ଇନ୍ଦାଦ୍ରି ପର୍ବତର ୨୯ ଗୋଟି ଗୁହାମଧ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧଜାତକର ଘଟଣାବଳୀ ଭିତ୍ତିଗାତ୍ରରେ ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଇନ୍ଦାଦ୍ରି ବା ଅଜନ୍ତା ପର୍ବତଟି ପଶ୍ଚିମ-ଘାଟ ପର୍ବତମାଳାର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଏବଂ ଏହାର ସମ୍ମୁଖରେ ଖରସ୍ରୋତା ବାଘୁର୍ ନଦୀ ସାତଗୋଟି ପ୍ରପାତ ସୃଷ୍ଟିକରି ପ୍ରଧାବିତ ହେଉଛି । ସ୍ଥାନଟି ଯେପରି ନିର୍ଜନ, ସେହିପରି

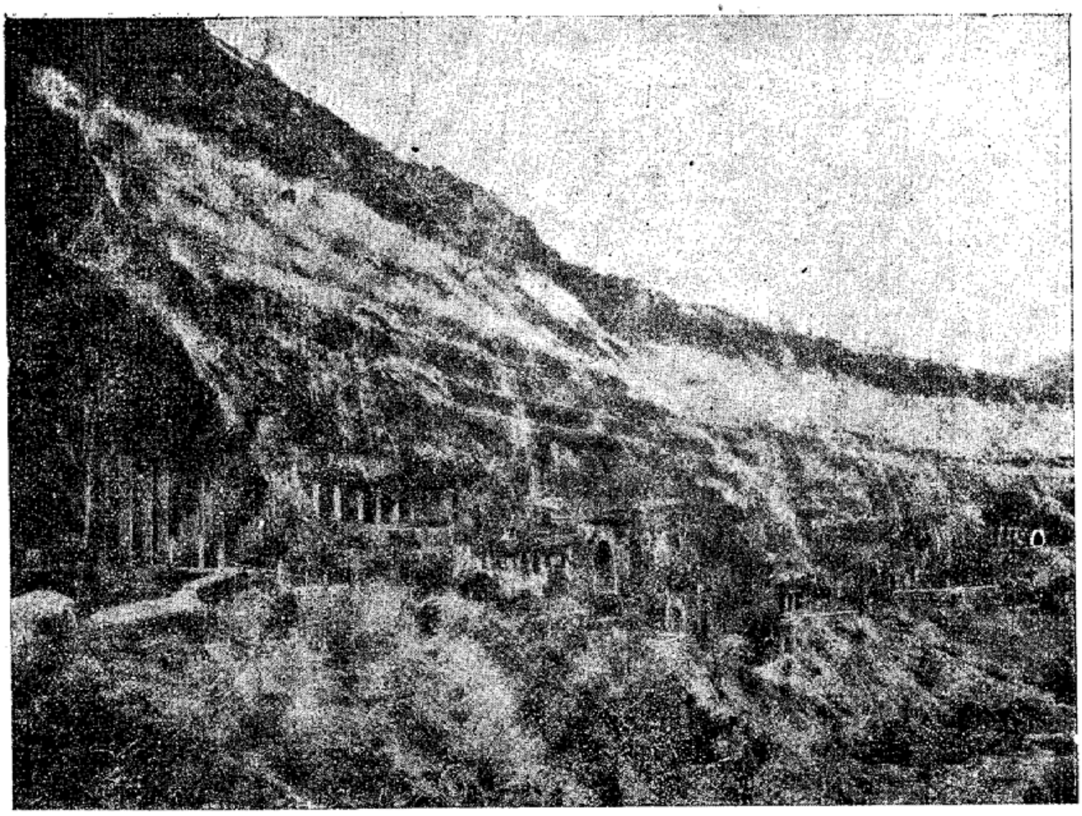

ଇନ୍ଧ୍ୟାଦ୍ରି ପର୍ବତ ଗାତ୍ରରେ ଖୋଦିତ ଅଜନ୍ତାର ଗୁହା ମନ୍ଦିର ଶ୍ରେଣୀ ।

ରମଣୀୟ । ନିକଟସ୍ଥ ବନଭୂମି ଗୁଳ୍ମଲତା-ଶବଳିତ ଓ ନାନା ବନ୍ୟପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ମଧୁର କାକଳୀରେ ମୁଖରିତ ହୋଇ ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭାକୁ ଅଧିକ ଉପଭୋଗ୍ୟ କରିଅଛି ।

ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକ ପର୍ବତଦେହରେ ଖୋଦିତ ହୋଇ ସ୍ତୂପ, ଖିଲାଣ, ସ୍ତମ୍ଭ, ଅଳିନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଯେପରି ଗହ୍ୱର ସ୍ଥାପତ୍ୟର ନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି, ସେହିପରି ପରମ ରମଣୀୟ ଚିତ୍ରରାଜି ମଣ୍ଡିତହୋଇ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଚିତ୍ରକଳାର ଗୌରବ ଘୋଷଣା କରୁଛି । ଏହି ଚିତ୍ରପୁଞ୍ଜ ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀ. ପୂର୍ବ ୨୦୦ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୮ମ ବା ୯ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଶେଷ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଇଅଛି । ଦୀର୍ଘ ୮୦୦ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶିଳ୍ପୀଗୋଷ୍ଠୀ ଦ୍ୱାରା ଏହି ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁମ୍ଫାର ଚିତ୍ରଣପଦ୍ଧତି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ୨୯ଟି ଗୁମ୍ଫା ମଧ୍ୟରୁ ୪ ଗୋଟି ଚୈତ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ୨୫ ଗୋଟି ବିହାର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁମ୍ଫାମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶକରିବା ପାଇଁ ସୋପାନଶ୍ରେଣୀ ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ବିହାର ମଧ୍ୟରେ ୪ ନମ୍ବର ଗୁହା ଓ ଚୈତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ୧୦ ନମ୍ବର ଗୁହା ସର୍ବବୃହତ୍ । ବିହାରର ବାରଣ୍ଡାରେ ସ୍ତମ୍ଭଗୁଡ଼ିକ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏବଂ ଏହି ବାରନ୍ଦାର ଏକାଂଶରେ ଗୋଟିଏ ଅତିରିକ୍ତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଅଛି । ବିହାରଗୁଡ଼ିକର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ଉପାଶ୍ରୟ ଗୃହ (*Hall*) ଏବଂଏହାର କାନ୍ଥ ଏବଂ ସ୍ତମ୍ଭଗୁଡ଼ିକ ଅପୂର୍ବ ଚିତ୍ରଦ୍ୱାରା ଶୋଭିତ । ଉପାଶ୍ରୟ ଗୃହର ଦୁଇପଟେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଗର୍ଭଗୃହ ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ରଧାନ ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାରର ସମ୍ମୁଖରେ ଉପାଶ୍ରୟର ଶେଷଭିତ୍ତିକୁ ସ୍ପର୍ଶକରି ରାଜାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଧ୍ୟାନସ୍ତିମିତ-ନେତ୍ର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବୁଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ଧର୍ମୋପଦେଶଦେବା ଭଙ୍ଗୀରେ ବିରାଜିତ ।

ଚୈତ୍ୟ-ଗୁହାଗୁଡ଼ିକ ଅଜନ୍ତା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ଭଜନାଳୟ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଅସ୍ତଗାମୀ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅଭିମୁଖୀ ହୋଇଥିବାରୁ

ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟରେ ଅସ୍ତକାଳୀନ ରଶ୍ମି ଏମାନଙ୍କର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରିଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚୈତ୍ୟଗୃହର ପଛ-କାନ୍ଥକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ତୂପ ଦେଖାଯାଏ । ଚୈତ୍ୟ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପାଇଁ ତିନିଗୋଟି ଦ୍ୱାର ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଶିଷ୍ଟ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟବିମଣ୍ଡିତ । ମଧ୍ୟଦ୍ୱାର ଦେଇ ଆଗନ୍ତୁକଗଣ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି ଓ ବାମ ପଟ ଦେଇ ବହିର୍ଗତ ହୁଅନ୍ତି । ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଗୃହର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷଭାବରେ ଗଠିତ । ଉପାଶ୍ରୟର ଅଳିନ୍ଦରେ ଥିବା ନାଗସ୍ତମ୍ଭ ଗୁଡ଼ିକ ନାନା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ତକ୍ଷଣଶିଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ବିମଣ୍ଡିତ । ଉପାଶ୍ରୟର ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗରେ ଦକ୍ଷିଣପଟକୁ ଥିବା ଗୋଟିଏ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଗୋଟିଏ ହରିଣମୁଣ୍ଡ ସହିତ ଚାରିଗୋଟି ହରିଣର ଗଣ୍ଡି ଏପରି କୌଶଳରେ ସୁସମ୍ବଦ୍ଧ କରାଯାଇଛି ଯେ ଏହାକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ଚାରିଗୋଟି ହରିଣ ଭିନ୍ନଭଙ୍ଗୀରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା ପରି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଶୀକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜଣେ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟ ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ଏଠାକୁ ଆସି ଗୁଳ୍ମାଚ୍ଛାଦିତ ଅଜନ୍ତା ଚିତ୍ର-ପୁରୀ-ଗୁଡ଼ିକୁ ଆବିଷ୍କାରକରି ଲୋକ ଗୋଚରକୁ ଆଣିଲେ । ଏହା ପରେ ପରେ ଆହୁରି ଅନେକପ୍ରକାର ବିବରଣୀ ଏହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଫର୍ଗୁସନ୍ ଏହି ଶୈଳବିହାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବା ପରେ, ଏହାର ପ୍ରଶଂସା ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମେଜର ଗିଲ୍ ଏହି ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ନକଲ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍କଳିତ ନକଲ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଲଣ୍ଡନ କ୍ରିଷ୍ଟାଲ୍ ପାଲେସରେ ରକ୍ଷିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ କିଛିକାଳପରେ ଭୟାବହ ଅଗ୍ନି-

ନାଯ୍ତିକା, ଅଜନ୍ତା କାଣ୍ଡରେ କ୍ରିଷ୍ଟାଲ୍ ପାଲେସ୍ ସହିତ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ପୁନର୍ବାର ବମ୍ବେ କଳା-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମିଃ ଗ୍ରିଫିଥ୍‌ସ୍ ଅଜନ୍ତା-ଚିତ୍ରାବଳୀର ନକଲ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଲେ ଓ ତାଙ୍କକୃତ ବିରାଟ 'ଅଜନ୍ତା' ଗ୍ରନ୍ଥ ୧୮୯୬ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସେ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇଗଲାଣି । ଏମାନଙ୍କର ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କାଳଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେହେଁ ଅଜନ୍ତାର କେତେକ ଭିତ୍ତି-ଚିତ୍ରକୁ, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ରେଖାର ଅନୁପମ ବିନ୍ୟାସ ଓ ଭାବର ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରକାଶ ଯୋଗୁଁ ବିଶ୍ୱକଳାର ଶୀର୍ଷତମ ସ୍ଥାନରେ ରଖା-ଯାଉଛି ।

ପ୍ରଥମତଃ ଅଜନ୍ତା ବୁଦ୍ଧ-ଜୀବନର ଏକ ବିରାଟ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ; ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଏଥିରେ ପାର୍ଥିବ ଫଳ, ପୁଷ୍ପ, ଲତା, ପଶୁପକ୍ଷୀ, ଜୀବଜନ୍ତୁ ବାସ୍ତବଗୀତରେ ଓ ଆଳଙ୍କାରିକ ନକ୍ସା ମଧ୍ୟରେ ରୂପାୟିତ ; ତୃତୀୟତଃ ଐତିହାସିକ ଘଟନା ଯଥା—ପାରସ୍ୟ ଦୂତର ଆଗମନ ଓ ଚତୁର୍ଥତଃ ସମାଜ, ରାଜନୀତି, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ଥ, ନୃତ୍ୟ, କ୍ରୀଡ଼ା, ନାରୀର ବେଶ-ଭୂଷା, ବ୍ୟସନବିଳାସ, ପ୍ରଣୟୀର ବିଶ୍ରମ୍ଭାଳାପ ଓ ଜୀବନର ସକଳ ବିଷୟ ଏହି ଚିତ୍ରପୁଞ୍ଜରେ ରୂପ, ରେଖା ଓ ବର୍ଣ୍ଣର ମହିମାରେ ମହିମାନ୍ୱିତ ହୋଇଅଛି । ଅଜନ୍ତା ଏକସହସ୍ର ବର୍ଷର ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚିତ୍ରଫଳକ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଅଜାତଶତ୍ରୁ—ପାଟଳୀପୁତ୍ର (ପାଟଣା ଦେଖ) ନଗରୀର ସ୍ଥାପୟିତା ମଗଧରାଜ ବିମ୍ବିସାର (ଦେଖ)ଙ୍କ ପୁତ୍ର । ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ବୁଦ୍ଧଗୟାନିକଟସ୍ଥ ଉରୁବେଲା ବଣକୁ ଯାଇଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତିପରେ ବିମ୍ବିସାର ତଥାଗତଙ୍କୁ ରାଜୋଚିତ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଜାତ-ଶତ୍ରୁ, ଯୌବନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଦ୍ଧତ ଥିଲେ ଏବଂ ନିଜର ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ବୃଦ୍ଧ ପିତାଙ୍କୁ, ନିଜେ ଶୀଘ୍ର ରାଜା ହେବା ଲୋଭରେ, ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ଅନାହାରରେ ମାରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ମାତାଙ୍କଠାରୁ ପିତୃ-ସ୍ନେହର କାହାଣୀ ଶୁଣି ସେ ଅନୁତାପ କରିଥିଲେ । କେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବଦତ୍ତ (ଦେଖ)ର ପ୍ରରୋଚନାରେ ଅଜାତଶତ୍ରୁ ପିତୃ-ବନ୍ଧୁ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ଅନୁତପ୍ତ-

ହୃଦୟରେ ସେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଶରଣ ପଶି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଶାସକ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କର ଅସ୍ଥି ଓ ଚିତାଭସ୍ମ ଆଣି ରାଜଗୃହଠାରେ ଏକ ବିରାଟ ସ୍ତୂପମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧ ଓ ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତୋଟି କଥୋପକଥନ ବୌଦ୍ଧସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ—(ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ଦେଖ).

ଅଜ୍ଞାତଯୋଦ୍ଧା (ଅନ୍‌ନୋନ୍ ଓ୍ୱାରିଅର୍) —ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଅଜ୍ଞାତନାମା ସୈନିକ ଯୁଦ୍ଧ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣବଳି ଦେଲେ, ସେହିମାନଙ୍କ ସ୍ମୃତିକୁ ସମ୍ମାନିତ କରିବାପାଇଁ ଏହି ଶବ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିଲା । ଫ୍ରାନ୍ସର ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ମରି ଫରାସୀ ମାଟିରେ କବର-ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବା ଏକ ଇଂରେଜ ସୈନିକର ମୃତଦେହକୁ ଉତ୍‌ଖାତ କରି ତାକୁ ପୁଣି ଆଣି, ଇଂଲଣ୍ଡର ଜାତୀୟ ବୀରମାନେ ଯେଉଁ ୱେଷ୍ଟମିନ୍‌ଷ୍ଟର (ଦେଖ) ଆବିରେ ସମାଧିସ୍ଥ ହୁଅନ୍ତି, ସେହିଠାରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା, ରାଣୀ, ଓ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ସମାଧିସ୍ଥ କରାଯାଇଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡର ଜଳ, ସ୍ଥଳ, ଆକାଶ-ବାହିନୀର ପ୍ରଧାନ ସେନାପତିଗଣ ଏହି ଅଜ୍ଞାତ-ଯୋଦ୍ଧାର ଶବାଧାରର ବାହକ ହୋଇଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଅନୁକରଣରେ ଫ୍ରାନ୍ସ, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର, ଇଟାଲୀ, ବେଲ୍‌ଜିୟମ୍, କାନାଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜନିଜର ଅଜ୍ଞାତଯୋଦ୍ଧାଙ୍କୁ ସେହିପରି ନିଜ ନିଜ ଦେଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ମାନ ଦେଇଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧପରେ କେବଳ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ତାର ଅଜ୍ଞାତ-ଯୋଦ୍ଧୃବର୍ଗଙ୍କୁ ପୂର୍ବପରି ସମ୍ମାନ ଦେଇଅଛି ।

ଅଜ୍ଞେୟତାବାଦ (*Agnosticism*) —୧୮୬୯ରେ ଟି. ଏଇଚ. ହକ୍ସ୍‌ଲି ଏହି ମତ ପ୍ରଚାର କରିଛନ୍ତି ଯେ ଆତ୍ମାଟି ମର ବା ଅମର, ପାରତ୍ରିକ ଜୀବନ ଅଛି କି ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ସଠିକ ଜ୍ଞାନ ମନୁଷ୍ୟ-ବୁଦ୍ଧିରେ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଈଶ୍ୱର ଅଛନ୍ତି କି ନାହାନ୍ତି ସେ କଥା ମଧ୍ୟ କେହି ଦୃଢ଼ଭାବରେ କହିପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ହକ୍ସ୍‌ଲିଙ୍କ ମତରେ ମନୁଷ୍ୟ, କୌଣସି ମତକୁ ଅନ୍ଧଭାବରେ ମାନି ନ ଯାଇ ସର୍ବଦା ଯୁକ୍ତି-ପ୍ରବଣ, ମୁକ୍ତ ମନକୁ ଜାଗ୍ରତ ରଖିଥିବା ଦରକାର ।

ଅଞ୍ଜନ—କଜ୍ଜଳ (ଦେଖ), ସୁର୍ମା ପ୍ରଭୃତି ଆଖିରେ ଲଗାଇବା ଦ୍ରବ୍ୟ । କେତେକ ଚକ୍ଷୁରୋଗରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମଲମ ମଧ୍ୟ ଅଞ୍ଜନ ପରି ଲଗାଇବାକୁ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଅଞ୍ଜନ ଲଗାଇଲେ ଆଖି ଥଣ୍ଡା ରହେ ଏବଂ ନିର୍ମଳ ହୁଏ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶାଇ ବା ବାଟି ଅଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ଆମଦେଶରେ ଆଖିରେ କଳାପିନ୍ଧିବା ଏକ ପ୍ରସାଧନ-କ୍ରିୟା । ମାଆମାନେ ଚକ୍ଷୁରୋଗର ପ୍ରତିଷେଧ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଆଖିରେ କଜ୍ଜ୍ୱଳ ପିନ୍ଧାଇଥାଆନ୍ତି ।

ଅଞ୍ଜନା—ପଶ୍ଚିମ-ହିମାଳୟରେ ପ୍ରବାହିନୀ...

ଅଞ୍ଜଦ୍ୱୀପ—ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର କାନାଡ଼ା-ଜିଲ୍ଲା ନିକଟରୁ ୫ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦ୍ୱୀପ । ଏହା ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଅଧିକୃତ ଗୋଆର ଅପରାଧି-ନିବାସ ଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଆରବଦେଶବାସୀମାନେ ପୋତାଶ୍ରୟ ନିର୍ମାଣ ସକାଶେ ଏହାକୁ ବିଜୟ-ନଗର (ପ୍ରାଚୀନ) ରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ ବଳପୂର୍ବକ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ପରେ ଏହା ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଆସିଲା । ଭୌଗୋଳିକ ଟଲେମି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତକରେ ଏହି ଦ୍ୱୀପର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବିଷୟରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ୧୩୪୨-ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଐତିହାସିକ ଇବନ ବାତୁଟା ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ ।

ଅଟକଳ (*Estimate*)—ଯେ କୌଣସି ଯୋଜନାରେ ଆଜିକାଲି, ପୂର୍ବରୁ ଦରଦାମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ମିଳାଇ ମୋଟ କେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ଲାଗିବ, କଳନା କରାଗଲା ପରେ

ଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରାକ୍‌କାଳୀନ ହିସାବ ନିରୂପଣକୁ ଅଟକଳ ବା 'ଏଷ୍ଟିମେଟ୍' କୁହାଯାଏ । ଏବେ ଦେଶରେ ବହୁମୁଖୀ ଯୋଜନାମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଅଗ୍ରସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଏଣୁ ଏଷ୍ଟିମେଟ୍ ବା ଅଟକଳ କରିବା ଆଜିକାଲି ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦରକାର ହେଉଅଛି । ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟରେ ଆୟବ୍ୟୟ ସ୍ଥିରକରିବା ପାଇଁ ଏହିପରି ଅଟକଳ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାକୁ ସାଧାରଣତଃ ବଜେଟ୍ (ଦେଖ) କୁହାଯାଏ ।

ଅଟୋମାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ— ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୨୯୯ରୁ ୧୯୨୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁରସ୍କରାଜ୍ୟକୁ ପୂର୍ବେ ଅଟୋମାନ୍-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଓସ୍‌ମାନ୍ ନାମକ ତୁର୍କୀବୀର ୧୨୯୯ରେ ପ୍ରାଚୀନ ବାଇଜାଣ୍ଟିନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଏକାଂଶକୁ ଜୟକରି କ୍ରମେ ନିଜର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ କ୍ରମେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ୧୪୫୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବାଇଜାଣ୍ଟିନ୍ ରାଜଧାନୀ କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପ୍‌ଲ୍ ଜୟ କଲେ ଏବଂ ସେହିଠାରେ ନିଜର ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଉନ୍ନତି ଘଟିଥିଲା ସୁଲେମାନ୍‌ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ, ୧୫୨୦—୧୫୬୬ ମଧ୍ୟରେ । ହଙ୍ଗେରୀଠାରୁ ମେସୋପଟମିଆଁ ଓ ମିଶର, ଟ୍ୟୁନିସ୍, ତ୍ରିପଲି, ଆଲ୍‌ଜେରିଆ ପ୍ରଭୃତି ଏହାଙ୍କର କରଦ ରାଜ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଓସ୍‌ମାନ୍‌ଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଇଉରୋପୀୟ ନାମ ହୋଇଥିଲା, 'ଅଟୋମାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ' । ଏହାପରେ ସୁଲ୍‌ତାନ୍‌ଙ୍କ କ୍ଷମତା ଊଣା ପଡ଼ିଗଲା ଏବଂ ଉଜୀର୍ ବା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ସର୍ବେସର୍ବା ହୋଇ ରହିଲେ । କ୍ରମେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ କରଦରାଜ୍ୟମାନ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଏହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଇଉରୋପରୁ ଲୋପ ପାଇ ଅଳ୍ପାଂଶରେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ-ଏସିଆରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲା । ଗଣନେତା ଆତାତୁର୍କ କେମାଲ୍‌ପାଶା (ଦେଖ)ଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ତୁରସ୍କରେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା ଏବଂ ଶେଷ ଅଟୋମାନ୍ ସୁଲ୍‌ତାନ୍ ୧୯୨୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନିର୍ବାସିତ ହେଲେ (ତୁର୍କୀ ଦେଖ) ।

ଅଟ୍ଟାଳକ (*Tower*)—ଯେଉଁ ସୌଧର ଉଚ୍ଚତା ତାହାର ପ୍ରସ୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ବହୁଗୁଣ ବଡ଼, ତାହାକୁହିଁ ଅଟ୍ଟାଳକ ବା 'ଟାୱାର' କୁହାଯାଏ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଅଟ୍ଟାଳକ ନିର୍ମାଣର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ନଗର ବା ଗଡ଼କୁ ବିପଦଆପଦରୁ ରକ୍ଷାକରିବା । ଏହି ଉଚ୍ଚ ସୌଧ-ଶିଖରରେ ପ୍ରହରୀମାନେ ଜଗିରହି ଦୂରରୁ ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ବିପଦବେଳେ ପ୍ରତି-ଆକ୍ରମଣ ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ ମନ୍ଦିରର ମୁଖଶାଳା ଓ ପ୍ରାସାଦର ତୋରଣ ଓ ପ୍ରାଚୀର ଉପରେ ଏପରି ଅଟ୍ଟାଳକ ନିର୍ମିତ ହେଉଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ୨୭୭୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ମେସୋପଟମିଆରେ ଅଟ୍ଟାଳକ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଅଛି । ଭାରତବର୍ଷରେ ନାଳନ୍ଦା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୩୦୦ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚର ଏକ ଅଟ୍ଟାଳକ ରାଜା ନରସିଂହ ଗୁପ୍ତ ବାଳାଦିତ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଚୀନ-ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଇଟା ପଥର ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ଅଟ୍ଟାଳକ ଥିଲା । ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଇଉରୋପ-ଖଣ୍ଡରେ ଅନେକ ରାଜା ଓ ସାମନ୍ତ ନିଜ ନିଜ ଦୁର୍ଗରେ ଅଟ୍ଟାଳକ ନିର୍ମାଣ କରି ତାହିଁର ସାମରିକ ଉପଯୋଗ କରୁଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଅଟ୍ଟାଳକ-ମଧ୍ୟରେ ଲଣ୍ଡନର ଅଟ୍ଟାଳକ (ଟାଓ୍ୱାର୍ ଅଫ୍ ଲଣ୍ଡନ୍) ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ରାଜାଙ୍କର ଅଭିଷେକଦ୍ରବ୍ୟ-ସମ୍ଭାରର ଭଣ୍ଡାରଘର । ପାରିସ୍‌ର ଆଇଫେଲ୍ ଟାୱାର ଏକ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଅଟ୍ଟାଳକ । ଅଟ୍ଟାଳକର ନିର୍ମାଣକଳା ସାଧାରଣ ସୌଧଠାରୁ ଭିନ୍ନ ।

ଅଟ୍ରି—ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଅନ୍ତର୍ଗତ 'ବାଘମାରୀ' ଗ୍ରାମନିକଟସ୍ଥ ଅଞ୍ଚଳ । ଏହା ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସହର ଠାରୁ ଆଠମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ବିଲ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ଉଷ୍ଣ-ପ୍ରସ୍ରବଣ ଅଛି । ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣ ନିକଟରେ ଗନ୍ଧକଘଟିତ ଉଦ୍‌ଜାନ (*Sulphuretted Hydrogen*) ବାଷ୍ପର ଗନ୍ଧ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲେହେଁ ଜଳରେ ଗନ୍ଧକର ସତ୍ତା ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରସ୍ରବଣ ନିକଟରେ ବହୁଦୂର-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଙ୍କଡ଼ାପଥର ଓ ଚୂନପଥରର ସ୍ତରସବୁ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ନିକଟରେ ହଟକେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ମେଳା ହୁଏ । ପାତାଳ ସାତଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ତୃତୀୟଟିତଳ ବା ବିତଳର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା ହଟକେଶ୍ୱର ଶିବ । ଅଟ୍ରିର

ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ବିତଳରୁ ଆସୁଥିବାର ଅନୁମାନ କରି ବୋଧହୁଏ ଏଠାର ଶିବଙ୍କର ନାମ ହଟକେଶ୍ୱର ରଖାଯାଇଛି ।

ଅଠରନଳା —କଟକ-ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ-ସଡ଼କ ଉପରେ ପୁରୀ ଅଳ୍ପଦୂର ଥାଇ ଭାର୍ଗବୀର ଗୋଟିଏ ଶାଖାନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ସେହି ନଦୀ ଉପରେ ପ୍ରାଚୀନ ଧରଣରେ ନିର୍ମିତ ୧୮ ଗୋଟି ଫୁକାରବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ପୋଲ ଅଛି । ଏହାକୁ ଅଠରନଳା କୁହାଯାଏ । ଏହି ପୋଲର ନିର୍ମାତାଙ୍କ

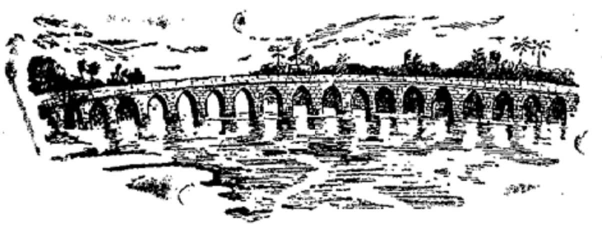

ସମ୍ପର୍କରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ମିଳୁନାହିଁ । ମାଦଳା-ପାଞ୍ଜିର ମତାନୁଯାୟୀ ଏହାକୁ ମତ୍ସ୍ୟକେଶରୀ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଏହା ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ୨୭୮ ଫୁଟ୍ ଓ ପ୍ରସ୍ଥରେ ୩୮ ଫୁଟ୍ । ଯାଜପୁରଠାରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଝରଣା ଉପରେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଅଠରନାଳିଆ ପୋଲ ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ କୌଣସି ଦମ୍ପତିର ଅଠରଟି ସନ୍ତାନ ହେଲେ, ସେମାନେ ଅଠରନଳା ପୋଲ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାହା ସହିତ ହଙ୍ଗାତି ବସିବାର ବେଳେବେଳେ ଶୁଣାଯାଏ ।

ଅଠା (*Gum*)—କାଗଜପତ୍ର ଯୋଡ଼ିବା ଏବଂ ପୁସ୍ତକ-ବନ୍ଧାଇ ପ୍ରଭୃତିରେ ଯୋଡ଼ାଇକାମ କରିବାଲାଗି ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଅଠା କୁହାଯାଏ । ଅଟା, ମଇଦା, ତେନ୍ତୁଳିମଞ୍ଜି ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଏହା କୃତ୍ରିମଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । କେତେପ୍ରକାର ଗଛର କ୍ଷୀରକୁ ମଧ୍ୟ ଅଠାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଆମଦେଶରେ କଇଥ, ବେଲ, ବବୁର ଗଛରୁ କ୍ଷୀର ବାହାରି, ଜମି କଠିଣ ହୋଇଗଲେ ତାହାକୁ ଗୁନ୍ଦ କୁହାଯାଏ । ସେହି ଗୁନ୍ଦକୁ ପାଣିରେ ଦ୍ରବୀଭୂତ କଲେ ଅଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ମିଶର, ଆରବ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଏକପ୍ରକାର କଣ୍ଟାଗଛ ଜନ୍ମେ । ତାହାର କ୍ଷୀରରୁ ଯେଉଁ ଅଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ତାହା 'ଗମ୍-ଆରବିକା' ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହା ଛାପାଖାନାରେ ଛାପା କାମରେ ବହୁଳଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅଡିଟର୍ ଜେନେରାଲ୍—ଏହାଙ୍କର ପୂରାପଦବୀ ଅଡ଼ିଟର୍ ଜେନେରାଲ୍ ଓ କଣ୍ଟ୍ରୋଲ୍‌ର ଅର୍ଥାତ୍ ନିୟନ୍ତ୍ରକ ଓ ମହାଲେଖାପରୀକ୍ଷକ । ଭାରତୀୟ ରାଜ୍ୟସଂଘର ହିସାବ-କିତାବ୍ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏ ମୁଖ୍ୟତମ ପଦାଧିକାରୀ । ସେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ମୁଦ୍ରାଙ୍କିତ ନିଯୁକ୍ତିପତ୍ର ପାଇ ସ୍ୱପଦ ଗ୍ରହଣକରିବା ପୂର୍ବରୁ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କର କିମ୍ବା ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବେ ଶପଥ ବା ଅନୁଧ୍ୟାନ (*affir mation*) କରନ୍ତି:—"ମୁଁ ଭାରତର ନିୟନ୍ତ୍ରକ-ମହାଲେଖା-ପରୀକ୍ଷକରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମରେ ଶପଥ କରୁଅଛି (ଅଥବା ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ସହି ପ୍ରତିଜ୍ଞାନ କରୁଅଛି) ଯେ ମୁଁ ବିଧିଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଭାରତର ସମ୍ବିଧାନ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ନିଷ୍ଠା ରଖିବି ଏବଂ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ବକ ତଥା ନିଜର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗ୍ୟତା-ଜ୍ଞାନ ଓ ବିବେକ ଅନୁସାରେ ନିଜ ପଦର କର୍ତ୍ତବ୍ୟମାନ ଭୟ ଓ ପକ୍ଷପାତ ବିନା ଏବଂ ଅନୁରାଗ ଓ ଦ୍ୱେଷ ବିନା ପାଳନ କରିବି ଓ ବିଧିମାନଙ୍କର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିବି ।" ଏହି ପଦାଧିକାରୀ ମାସକୁ ଟ ୪୦୦୦ ଙ୍କା ବେତନ ପାଆନ୍ତି । 'ଭାରତୀୟ ରାଜ୍ୟସଂଘ ସଂସଦ' (*Parliament*)ରହିଁ ତାଙ୍କର ବେତନ-ପରିମାଣ ଓ ସେବାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସର୍ତ୍ତମାନ ଆଇନ କରି ସ୍ଥିର କରିବାର ଅଧିକାର ଅଛି, ଏପରିଭାବରେ ତାଙ୍କର ବେତନ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଗଲା ପରେ ନିୟନ୍ତ୍ରକ-ମହାଲେଖା-ପରୀକ୍ଷକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଭାରତସରକାର ଅଥବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ରାଜ୍ୟସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ପୁନଶ୍ଚ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦ ବା ଚାକିରି ଗ୍ରହଣ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭାରତୀୟ ଲେଖା-ପରୀକ୍ଷା (*audit*) ଏବଂ ଲେଖା-ବିଭାଗରେ ସେବା କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସେବାସର୍ତ୍ତ ଓ ମହାଲେଖାପରୀକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରଶାସନୀୟ ଶକ୍ତିସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିୟମ-ପ୍ରଣୟନ ତାଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି କେବଳ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିହିଁ କରନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କୁ ଦେୟ ବେତନ ଓ ଭତ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ଓ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ସେବା କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବେତନ ଓ ଭତ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ଭାରତର ସଞ୍ଚିତ ନିଧି (*Consolidated fund of India*) ଉପରେ ଭାରିତ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ତାହା ସଂସଦ (*Parliament*) ରେ ବିଚାରଣୀୟ

ଓ ଗ୍ରାହ୍ୟ ବା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ମହାଲେଖା-ପରୀକ୍ଷକଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହେ ଓ ସରକାର ତାଙ୍କ ଉପରେ ବା ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପରେ କୌଣସି ରକମର ପ୍ରଭାବ ପକାଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟସଂଘର ବା ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ଲେଖା (*accounts*) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂସଦ-ପ୍ରଣୀତ ବିଧି ଅନୁସାରେ ଅଥବା ପୂର୍ବରୁ ଚାଲିଆସୁଥିବା ବିଧି ଅନୁସାରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବା ଯେ ସବୁ ଶକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗ ଦରକାର, ମହାଲେଖାପରୀକ୍ଷକ ସେ ସବୁ କରିବେ । ନିୟନ୍ତ୍ରକ-ମହାଲେଖା ପରୀକ୍ଷକ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଅନୁମୋଦନ ଅନୁସାରେ ଯେପରିଭାବରେ ରାଜ୍ୟସଂଘରେ ଓ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଲେଖାମାନ (*accounts*) ରଖିବାର ବିଧାନ ଦେବେ, ଉକ୍ତ ଲେଖାମାନ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭାବରେ ରଖାଯିବ । ତାଙ୍କର ସଂଘଲେଖାସମ୍ବନ୍ଧୀ ପ୍ରତି-ବେଦନମାନ (*audit reports*) ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯିବ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ତାହା ସଂସଦର (*Parlia-ment*) ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଦନରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଇବେ । ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟଲେଖାସମ୍ବନ୍ଧୀ ପ୍ରତିବେଦନମାନ ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବ ଓ ରାଜ୍ୟପାଳ ତାହା ରାଜ୍ୟର ବିଧାନମଣ୍ଡଳରେ ପେଶ୍ କରିବେ । ମହାଲେଖା ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରିବାକୁ ହେଲେ, ତାହା କେବଳ ପ୍ରମାଣିତ ଅସଦାଚରଣ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାରେ ଅସାମର୍ଥ୍ୟ ଯୋଗୁଁ କରାଯାଇପାରିବ , ମାତ୍ର ଏହା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କର ଅନୁମତିକ୍ରମେ ସମସ୍ତ କଥା ସଂସଦରେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ଓ ତାଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ସଂସଦର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଦନରେ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ-ସଂଖ୍ୟାର ବହୁମତଦ୍ୱାରା ଏବଂ ଉପସ୍ଥିତ ଓ ମତଦାନକାରୀ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟୂନ ଦ୍ୱିତୃତୀୟାଂଶ ବହୁମତଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ । ସମ୍ବିଧାନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା ପରେ ଶ୍ରୀ ଏ.କେ.ଚନ୍ଦ୍ ଭାରତର ପ୍ରଥମ ନିୟନ୍ତ୍ରକ ଓ ମହାଲେଖା-ପରୀକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଅଡ଼ିସିଅସ୍— ଗ୍ରୀକ୍‌ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ଇଥାକାର ରାଜା ଓ ଗ୍ରୀସ୍-ଟ୍ରୟ ସଂଗ୍ରାମରେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଯୋଦ୍ଧା । ଗ୍ରୀକ୍ ନାମ 'ଇଉଲିସସ୍' କିନ୍ତୁ ରୋମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ତାହା ଅଡ଼ିସିଅସ୍ ହୋଇଯାଇଛି ଓ ସେହିନାମରେହିଁ ସେ ବେଶି ପରିଚିତ । ଟ୍ରୋଜାନ୍ (ଟ୍ରୟ ଦେଖ) ଯୁଦ୍ଧରୁ ଫେରି ଇଉଲିସସ୍‌ଙ୍କୁ ଦଶବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାନା ସଙ୍କଟ ଓ ପ୍ରଲୋଭନ ଭିତରେ ଗତି କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଇଉଲିସସ୍‌ଙ୍କର ଏହି ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କାହାଣୀ ହୋମର୍‌ଙ୍କର କାବ୍ୟ ଅଡ଼ିସିଅସ୍‌ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ନିଜ ରାଜ୍ୟ ଇଥାକାକୁ ଫେରି ଇଉଲିସସ୍ ଦେଖନ୍ତି ଯେ , ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପେନଲୋପିଙ୍କ ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ଏକଶତ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କ ପ୍ରାସାଦର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଆସ୍ଥାନ ପକାଇ ରହିଛନ୍ତି । ଇଉଲିସସ୍ ଫେରି ଆସିଥିବାର ସଙ୍କେତ ପାଇ ଚତୁରୀ ପେନଲୋପି ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ, ଇଉଲିସସ୍‌ଙ୍କ ଧନୁରେ ଯେ ଗୁଣ ଦେଇପାରିବ, ସେ ତାକୁହିଁ ବିଭା ହେବେ । ଛଦ୍ମବେଶରେ ଇଉଲିସସ୍ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଯୋଗ ଦେଲେ କିନ୍ତୁ କେବଳ ସେହି ସେ ଧନୁକୁ ବଙ୍କା କରିପାରିଲେ । ପୁଣି ସେହି ଧନୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଯୋଗୀମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ ।

ଅଡୁବନ୍ ସୋସାଇଟି — ଆମେରିକାର ପକ୍ଷୀ-ପ୍ରେମୀ ଜନ୍ ଜେମ୍‌ସ୍ ଅଡୁବନ୍‌ଙ୍କ (୧୭୮୫-୧୮୫୧) ନାମାନୁସାରେ ଗଠିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ୧୮୮୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନ୍ୟୁୟର୍କ ସହରରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ମାଂସ ଓ ପର-ବ୍ୟବସାୟୀ ଏବଂ ଶିକାରୀମାନେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପକ୍ଷୀ ଶିକାର କରି ସେମାନଙ୍କ ବଂଶ ଲୋପ କରିବାକୁ ଯାଉ-ଥିବାରୁ ଏହାର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବା ପାଇଁ ଆମେରିକାର ପ୍ରାଣି-ବିତ୍‌ଗଣ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢିଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଫଳରେ ୧୯୧୮ ମସିହାରେ ଦେଶାନ୍ତରଗାମୀ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ (*miqratory birds*) ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡ, କାନାଡ଼ା ଓ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ସରକାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଚୁକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହେଲା । ଆମେରିକା , ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ କାନଡ଼ାରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ବହୁଶାଖା ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଅଣଖୁଆ (*Saccharum Arundina*)— ଘାସଜାତୀୟ ଉଦ୍ଭିଦ । ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଆଖୁଗଛ ପରି । ପତ୍ରମାନ ଆଖୁପତ୍ର ପରି । ଗଛଟି ସରୁଆ ଆଖୁ ଭଳି ସଳଖ

ଧକ୍କା ଦେଉଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଉକ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କଣାଗୁଡ଼ିକ ଧକ୍କା ଖାଇ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ଫିଙ୍ଗି ହୋଇଯାନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଘଟଣାଟିକୁ ବୁଝିବାପାଇଁ ଅଣୁମାନଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାରକରିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଜଣେ ଇଂରେଜ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌-ବିଜ୍ଞାନବିତ୍ ରବର୍ଟ୍ ବ୍ରାଉନ୍ ଏହିପରି କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କଣାମାନଙ୍କର ଗତିକୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏହି ଗତିକୁ 'ବ୍ରାଉନୀୟ ଗତି' (*Brownian movement*) କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଉକ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କଣାଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ରାଉନୀୟ କଣା ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ବ୍ରାଉନୀୟ ଗତିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିନିଷ ଅଣୁମାନଙ୍କର ସମାହାରରେ ଗଠିତ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥର ଅଣୁଗୁଡ଼ିକ ଅସଂଲଗ୍ନ । ଉଦଜାନ ବାଷ୍ପ-ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ଉଦଜାନ ଅଣୁର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀସ୍ଥାନରେ ଉଦଜାନ ନଥାଏ । ଲୁହାରେ ଦୁଇଟି ଲୁହାର ଅଣୁ-ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ-ସ୍ଥାନରେ ଲୁହା ନ ଥାଏ ।

ଅଣୁମାନଙ୍କର ଗତିହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରିଣୀ ଶକ୍ତି ଦେଇଥାଏ । ବସ୍ତୁମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅଣୁମାନଙ୍କର ଏହି ଶକ୍ତିର ସମାହାରହିଁ ଉଷ୍ଣତା । ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁର ଉଷ୍ଣତା ବୃଦ୍ଧିର ଅର୍ଥ—ସେଥିରେ ଥିବା ଅଣୁମାନଙ୍କର ଗତିର କ୍ଷିପ୍ରତା-ବୃଦ୍ଧି । ବିପରୀତଭାବରେ ଦେଖିଲେ ଯଦି ଗିଲାସେ ଗରମ ପାଣିକୁ ଥଣ୍ଡା କରାଯାଏ, ତେବେ ଆମକୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ, ସେଥିରେ ଥିବା ଅଣୁଗୁଡ଼ିକର ଗତିର କ୍ଷିପ୍ରତା କମିଯାଇଛି । ତରଳ ପଦାର୍ଥରେ ଅଣୁମାନେ ଏଣେତେଣେ ଗତି କରୁଥାନ୍ତି । ପାଣି ଗିଲାସକ ଅଧିକ ଥଣ୍ଡା ହୋଇଗଲେ, ଏଥିରେ ଥିବା ଅଣୁଗୁଡ଼ିକର କ୍ଷିପ୍ରତା ଏତେ କମିଯାଏ ଯେ, ସେମାନେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଥିବା ଆକର୍ଷଣଶକ୍ତି ଫଳରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେହିଁ ରହିଯାନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଆମେ ବରଫ ପାଉଁ । ବରଫ ମଧ୍ୟରେ ଅଣୁଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ଥାନର ଚାରି-ପାଖରେ ଦୋହଲୁଥାନ୍ତି । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୀତିରେ ସଜାଡ଼ି ହୋଇ ରହି ଅଣୁମାନେ ଏ ଅବସ୍ଥାରେ କମ୍ପୁଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଯଦି ଏହାର ଉଷ୍ଣତା ଆହୁରି କମାଇ ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ଅଣୁଗୁଡ଼ିକର ଏହି କମ୍ପନ ମଧ୍ୟ ଆହୁରି କମିଯିବ । ଯଦି ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅଣୁଗୁଡ଼ିକର ଗତି ଆପାତତଃ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବାର ପ୍ରତୀତ ହେବ, ତେବେ ବସ୍ତୁଟି ଉଷ୍ଣତାହୀନ ବୋଲି ବୁଝାଯିବ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ପାଣିର ଉଷ୍ଣତା ବଢିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଥିରେ ଥିବା ଅଣୁମାନଙ୍କର ଗତିର କ୍ଷିପ୍ରତା ବଢ଼େ ଓ କ୍ରମେ ଏହି କ୍ଷିପ୍ରତା ଏତେ ବଢ଼ିଯାଏ ଯେ, ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଆକର୍ଷଣ-ଶକ୍ତିକୁ ଏଡ଼ି ଅଣୁମାନେ ଏଣେତେଣେ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଆମେ ବାଷ୍ପ ପାଇଥାଉଁ । ବାଷ୍ପ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଅଣୁମାନେ କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ଏଣେତେଣେ ଗତି କରୁଥାନ୍ତି ଓ ପରସ୍ପରକୁ ଆଘାତ କରୁଥାନ୍ତି ।

ହିଲିୟମ୍, ନିୟନ୍, ଆରଗନ୍ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ବାଷ୍ପର ଅଣୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପରମାଣୁ (ଦେଖ) ମାତ୍ର । ଉଦଜାନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁ ଏକାପ୍ରକାରର ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ପରମାଣୁର ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଉଦଜାନ ପରମାଣୁ କୁହାଯାଏ । ସେହିପରି ଅମ୍ଳଜାନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଅମ୍ଳଜାନ ପରମାଣୁ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ । ଜଳର ଅଣୁରେ ତିନୋଟି ପରମାଣୁ ଥାଆନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହି ତିନୋଟି ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଟି ଉଦଜାନ ପରମାଣୁ ଓ ଗୋଟିଏ ଅମ୍ଳଜାନ ପରମାଣୁ । ସେହିପରି ଚିନିର ଗୋଟିଏ ଅଣୁରେ ୧୨ଟି ଅଙ୍ଗାରକ ପରମାଣୁ, ୨୨ଟି ଉଦଜାନ ପରମାଣୁ ଓ ୧୧ଟି ଅମ୍ଳଜାନ ପରମାଣୁ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ଅଣୁରେ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଏକାପ୍ରକାରର ପରମାଣୁ ଥାଏ, ସେହି ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକୁ ମୌଳିକ ବସ୍ତୁ କୁହାଯାଏ । ଯଥା—ହିଲିୟମ୍, ନିୟନ୍, ଉଦଜାନ, ଅମ୍ଳଜାନ, ସୁନା, ଲୁହା ଇତ୍ୟାଦି । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ଅଣୁମାନଙ୍କରେ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ପ୍ରକାରର ପରମାଣୁ ଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ । ମୋଟରେ ପ୍ରାୟ ୧୦୦ ପ୍ରକାରର ପରମାଣୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲଣି । ତେଣୁ ଧରିନେବାକୁ ହେବ ଯେ, ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍ ପ୍ରାୟ ୧୦୦ଟି ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥରେ ଗଢ଼ା । ସମଗ୍ର ଜଗତ୍ ଏହି ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ରାସାୟନିକ ସଂଯୋଗଦ୍ୱାରା ଗଠିତ । ଯଥା—ଉଦଜାନ ଓ ଅମ୍ଳଜାନର ରାସାୟନିକ ସଂଯୋଗଦ୍ୱାରା ଜଳ ଗଠିତ । ଉଦଜାନ, ଅମ୍ଳଜାନ ଓ ଅଙ୍ଗାରକର ରାସାୟନିକ ସଂଯୋଗଦ୍ୱାରା ଚିନି ଗଠିତ । କିନ୍ତୁ ବାୟୁ ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ କିମ୍ବା ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଅମ୍ଳଜାନ, ଯବକ୍ଷାରଜାନ, କେତେକ ପରିମାଣରେ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ, ଜଳୀୟବାଷ୍ପ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ୟାସ୍ ମିଶିକରି ଥାଏ । ତେଣୁ ବାୟୁକୁ ଏକ ମିଶ୍ରଣ କୁହାଯାଏ । ମିଶ୍ରଣରେ ଥିବା

ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକର ଅଣୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ରହିଥାନ୍ତି । ଆମେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ଦେଖୁଥିବା ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ ଏହିପରି ମିଶ୍ରିତ ପଦାର୍ଥ । ଯଥା—ଦୁଧ, କାଠ, କଂସା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅଣୁଗୁଡ଼ିକର ଓଜନ ମଧ୍ୟ ଅତି କମ୍ । ସେଗୁଡ଼ିକର ଓଜନ ସ୍ଥିର କରିବାପାଇଁ ଉଦଜାନସ୍ଥ ପରମାଣୁର ଓଜନକୁ ଏକକ ଧରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ଅଣୁ ଉଦଜାନର ପରମାଣୁଠାରୁ କେତେ ଗୁଣ ଭାରି, ତାହା ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଆପେକ୍ଷିକ ଓଜନକୁ ସେହି ଅଣୁର ଆଣବିକ ଓଜନ (*Molecular Weight*) କୁହାଯାଏ ।

ଅଣୁ (ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନ)—ଭାରତୀୟ ଷଡ଼୍ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । କଣାଦ-ପ୍ରଣୀତ ବୈଶେଷିକ-ଦର୍ଶନ ଅନୁସାରେ ସକଳ ଜାଗତିକ ପଦାର୍ଥ ଅଣୁ ବା ପରମାଣୁରୁ ଉଦ୍ଭୂତ । ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନରେ ଅଣୁ ଓ ପରମାଣୁର ବ୍ୟବହାରରେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅଣୁର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ଅନୁଭୂତ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅନୁମାନସିଦ୍ଧ । ବୃକ୍ଷ, ମାଟି, ଜୀବ ଆଦି ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ବହୁ ଅଣୁର ସଂଯୋଗରୁ ଜାତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଦୁଇ ଅଣୁର ସଂଯୋଗରେ ଦ୍ୱ୍ୟଣୁକ, ତିନିଅଣୁର ସଂଯୋଗରେ ତ୍ର୍ୟଣୁକ ଓ ପୁଣିରୁ ଚତୁରଣୁକ ଆଦି ଅଣୁମାନଙ୍କର ସଂଯୋଗରୁ ପୃଥିବୀ, ଜଳ, ଅଗ୍ନି ଓ ବାୟୁ ପ୍ରଥମେ ଉତ୍ପନ୍ନ । ପୃଥିବ୍ୟାଦିର ମୂଳ-କାରଣରୂପ ଅଣୁ ବା ପରମାଣୁ ନିତ୍ୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ନାଶ ନାହିଁ । କାରଣ, ଦ୍ରବ୍ୟର ପରମାଣୁମାନଙ୍କର ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ନାଶ କୁହାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ପରମାଣୁର କୌଣସି ଅଂଶ ନ ଥିବାରୁ ତାହାର ନାଶ ଅସମ୍ଭବ । ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଂଶ ଥିବ, ତାହା ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା ସମ୍ଭବ; ପରମାଣୁ ଅଂଶହୀନ, ଅତଏବ ତାର ଉତ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଯେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଭାଗକରିବା ପରେ ଯେଉଁ ଅଂଶର ଭାଗ ଆଉ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ, ସେହି ଅବିଭାଜ୍ୟ ଅଂଶକୁ ଅଣୁ ବା ପରମାଣୁ କୁହାଯାଏ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଜଳ, ପୃଥିବୀ ଆଦିର ପରମାଣୁ ପରସ୍ପର ପୃଥକ୍, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳର ପରମାଣୁ ପୃଥିବୀର ପରମାଣୁ ଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଓ ଭିନ୍ନଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ । ପୃଥିବୀ, ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ ଓ ଆକାଶ ଏହି ପଞ୍ଚଭୂତ ମଧ୍ୟରେ, ବୈଶେଷିକ ମତରେ କେବଳ ଆକାଶହିଁ ନିତ୍ୟ ।

ଆକାଶ ଶବ୍ଦର ବାହକ ଓ ଶବ୍ଦର ଅନୁଭୂତିରୁ ତଦାଧାର ଆକାଶର ଅବସ୍ଥିତି ଅନୁମେୟ । ଏହା ପରମାଣୁ ପରି ନିତ୍ୟ, ଅତଏବ ପରମାଣୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ନୁହେଁ । କାଳ, ଦିକ୍, ଆତ୍ମା ଓ ମନସ୍ ବୋଲି ଅପର ଚାରିଗୋଟି ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପରମାଣୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ନୁହନ୍ତି, ଅତଏବ ପରମାଣୁ ପରି ନିତ୍ୟ ।

ବୈଶେଷିକ ମତରେ ଈଶ୍ୱର ବା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ନିତ୍ୟ ପରମାଣୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗତି ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ସଂଯୋଗ ଘଟେ ଓ ସଂଯୁକ୍ତ ପରମାଣୁମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟାନୁସାରେ ଦ୍ୱ୍ୟଣୁକାଦିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ତିନି ବା ତତୋଧିକ ଅଣୁ ମିଶି ତ୍ର୍ୟଣୁକ ବା ତ୍ରସରେଣୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଓ ଏହା ଆକାଶରେ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ରାକାରରେ ଉଡୁଥିବା ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଦ୍ୱ୍ୟଣୁକାଦିମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟା-ଗମ୍ୟ; ତେଣୁ କେବଳ ତଜ୍ଜନିତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ସତ୍ତା ଅନୁମେୟ ।

ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର (*Microscope*)—ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ବସ୍ତୁ (ଅଣୁ) ବଡ଼ ଆକାରରେ ଦେଖାଯାଏ (ବୀକ୍ଷଣ) , ତାହାକୁ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ ।

ସାଧାରଣତଃ ଦୂରରେ ଥିବା ଜିନିଷ ନିକଟତର ହେଲେ କ୍ରମେ ବଡ଼ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ ; ମାତ୍ର ୨୫ ସେଣ୍ଟିମିଟରରୁ ନିକଟକୁ ଆସିଲେ ବସ୍ତୁଟି ଆକାରରେ ବଡ଼ ଦେଖାଗଲେ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତଳ-କାଚ (*Convex lens*) ସେହି ବସ୍ତୁ ଓ ଆଖି ମଧ୍ୟରେ ରଖିଲେ ବସ୍ତୁଟି ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ପ୍ରକୃତରେ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମେ ବସ୍ତୁଟିକୁ ନଦେଖି ଏହାର ପ୍ରତିବିମ୍ବକୁହିଁ ଦେଖିଥାଉଁ । ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଆମ ଆଖିକୁ ବସ୍ତୁ-

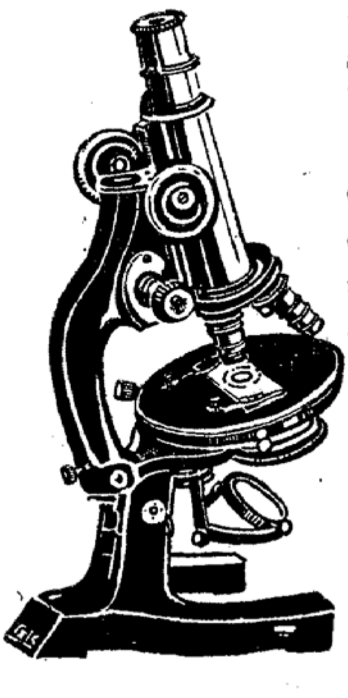

ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର

ଠାରୁ ବଡ଼ ଦେଖାଯାଏ । ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତଲ-କାଚକୁ 'ସରଳ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର' ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତଲ-କାଚକୁ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ-ଯନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ବସ୍ତୁଟି ଏହି କାଚ ଓ ଏହାର ରଶ୍ମି-କେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ରହିବା ଦରକାର ।

ଜଟିଳ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର :— ସାଧାରଣତଃ ଆମେ ଯେଉଁ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ-ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରୁଥାଉଁ ତାହା ଏକାଧିକ ଉତ୍ତଲ-କାଚ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଉତ୍ତଲକାଚ ବ୍ୟବହାର କରି କୌଣସି ଜିନିଷର ପ୍ରତିବିମ୍ବକୁ ୫୦ଗୁଣରୁ ଅଧିକ ବଡ଼ କରାଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏକାଧିକ ଉତ୍ତଲକାଚ ବ୍ୟବହାର କରି ଯେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ପ୍ରତିବିମ୍ବକୁ ପ୍ରାୟ ୩୦୦୦ ଗୁଣ ବଡ଼ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏପ୍ରକାର ଗଠିତ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଜଟିଳ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ ।

ଜଟିଳ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରର ମୋଟାମୋଟି ତିନିଗୋଟି ଅଙ୍ଗ ଥାଏ । (୧) ସଂଗ୍ରାହକ (୨) ବସ୍ତୁବୀକ୍ଷ (ଚିତ୍ରରେ-ବ) ଓ (୩) ନେତ୍ରବୀକ୍ଷ (ଚିତ୍ରରେ-ନେ) । 'ସଂଗ୍ରାହକ' ଦ୍ୱାରା ଆଲୋକ ସଂଗୃହୀତ ଓ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ ଦୃଶ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଭାବେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । 'ବସ୍ତୁବୀକ୍ଷ' ବସ୍ତୁର ନିକଟତର କାଚ । ବସ୍ତୁରୁ ବିଚ୍ଛୁରିତ ହେଉଥିବା ଆଲୋକ ଏହି କାଚ ମଧ୍ୟଦେଇ ଗତି କରିବା ପରେ ନେତ୍ରବୀକ୍ଷ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ବୃହଦାକାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ତିଆରି କରେ । ଚିତ୍ରରେ, କ ଖ ବସ୍ତୁ ଓ କ' ଖ' ଏହାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ । 'ନେତ୍ରବୀକ୍ଷ' ଏହି ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ପ୍ରତିବିମ୍ବ 'କ' 'ଖ' କୁ ସରଳ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରପରି ଆହୁରି ବଡ଼ କରି ଦେଇଥାଏ । ତେଣୁ ଆମେ 'କ' 'ଖ' ପ୍ରତିବିମ୍ବଟି ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଜଟିଳ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖା ଯାଉଥିବା ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଏହିପରି ଭାବରେ ଦୁଇସ୍ତରରେ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉଥିବାରୁ ବହୁତ ବଡ଼ ଆକାରରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

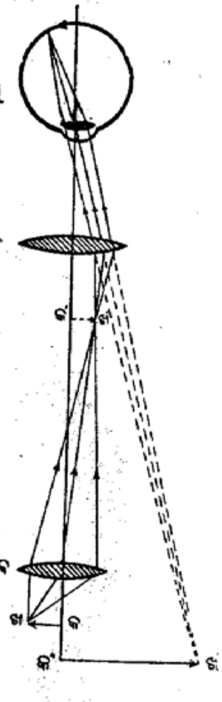

ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ

ଏହି ଜଟିଳ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖିବାପାଇଁ ବସ୍ତୁଟିକୁ ବସ୍ତୁବୀକ୍ଷତଳେ ଖଣ୍ଡିଏ କାଚ ଉପରେ ରଖା ଯାଇଥାଏ । ଏହି କାଚଖଣ୍ଡି ଗୋଟିଏ ଧାତୁପଟା ଉପରେ ଦୁଇଟି ଚପୁଆଣି ସାହାଯ୍ୟରେ ଆଣ୍ଟି ରଖା ଯାଇଥାଏ । ଏହି ଧାତୁ ପଟାରେ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର ଥାଏ ଏବଂ ବସ୍ତୁଟି ଏହି ଛିଦ୍ର ସିଧାରେ ରହିଲେ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖିହୁଏ । ବସ୍ତୁଟି ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଦେଖାଯିବା ପାଇଁ ବସ୍ତୁବୀକ୍ଷ ଓ ନେତ୍ରବୀକ୍ଷ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥିବା ଧାତୁନିର୍ମିତ ନଳୀଟିକୁ ପେଚ ସାହାଯ୍ୟରେ ଉପର ତଳ କରାଯାଏ । ବସ୍ତୁଟି ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଦେଖାଗଲେ ଏହାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର କରିବାପାଇଁ ନିମ୍ନସ୍ଥ 'ସଂଗ୍ରାହକ'କୁ ବିଭିନ୍ନଦିଗରେ ଘୁରାଇବାକୁ ହୁଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବସ୍ତୁର ପ୍ରାୟ ୧୦ ହଜାରଗୁଣ ବଡ଼ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖିବା ସମ୍ଭବ ହେଉଅଛି । ଏହା ଯେଉଁ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଦେଖା ଯାଉଅଛି, ତାହାକୁ ଅଲ୍‌ଟ୍ରାମାଇକ୍ରୋସ୍କୋପ୍ ବା ଅଧି - ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ - ଯନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ । ଏହା ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଜଟିଳ-ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର । କେବଳ ଏଥିରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ନିକଟରେ ଆଲୋକର ପରିମାଣ ବଢ଼ାଇ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ । ଏହି ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ବସ୍ତୁର ଆକାର ବହୁଗୁଣ ବଡ଼ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଅଙ୍ଗ-ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ସୀମିତ ହୋଇଯାଏ ।

୧୯୩୨ ମସିହାରେ ଏକ ନୂତନ ଧରଣର ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି ହେଲା । ଏହି ଯନ୍ତ୍ରରେ ଆଲୋକ ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ଋଣ ବିଦ୍ୟୁତ୍ କଣ' ବା ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରନ୍ ରଶ୍ମି ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା । ତେଣୁ ଏହାର ନାମ ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରନ୍ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର । ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରନର ତରଙ୍ଗ-ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଆଲୋକର ତରଙ୍ଗ-ଦୈର୍ଘ୍ୟଠାରୁ ବହୁତ ସାନ । ତେଣୁ ଏହି ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରାୟ ୩୦ ହଜାର ଗୁଣ ବଡ଼ ଦେଖାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ

ଆଲୋକ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରନ୍ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାରୁ ଉତ୍ତଳକାଚ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବା ଚୁମ୍ବକକ୍ଷେତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ

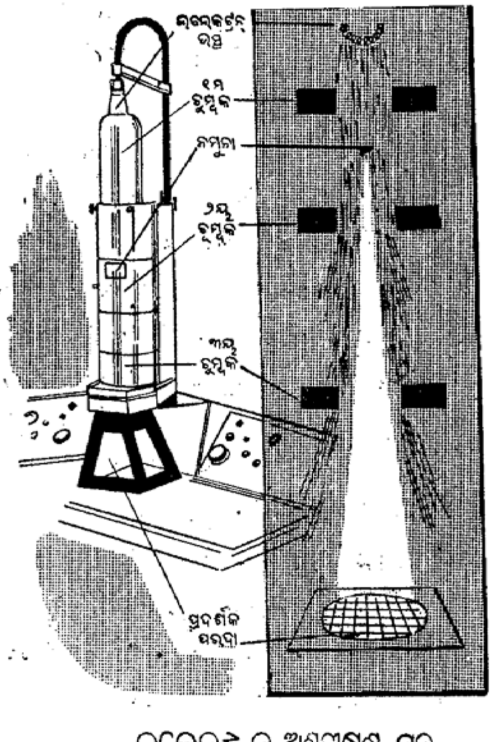

ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରନ୍ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର

ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରନ୍ ରଶ୍ମିଗୁଡ଼ିକୁ ସଂହତ କରାଯାଇଥାଏ । ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରନ୍ ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯେଉଁ ପରଦାରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖାଯାଉଥାଏ ତାହା ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଧରଣର ପରଦା ।

ଅଣୁବ୍ରତ—ଜୈନଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କର ଆଚରଣୀୟ ବ୍ରତବିଶେଷ । ଏହା ପାଞ୍ଚଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ (୧)—ଅହିଂସା (୨)—ସତ୍ୟ (୩)—ଅସ୍ତେୟ (୪)—ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ (୫)—ଅପରିଗ୍ରହ ।

(୧) ସ୍ଥୂଳଭାବରେ ଜୀବହିଂସାର ପରିତ୍ୟାଗକୁ ଅହିଂସା କୁହାଯାଏ ।

(୨) କାହାର ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ହେତୁ ବା କାହାର ପ୍ରତି ଦ୍ୱେଷ ହେତୁ ଅସତ୍ୟ କହିବାରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବାର ନାମ ସତ୍ୟ ।

(୩) ମନ୍ଦ ଅଭିଳାଷ ପୋଷଣ କରି ସ୍ଥୂଳତଃ ଅନ୍ୟର ବସ୍ତୁ ଅପହରଣକୁ ସର୍ବଥା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାର ନାମ ଅସ୍ତେୟ ।

(୪) ପର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଲାଳସା ବର୍ଜନ କରି ସ୍ୱ-ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବାହିଁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ।

(୫) ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିର ଲିପ୍ସାକୁ ନିୟମିତ କରି ପରଠାରୁ କିଛି ହେଲେ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବାର ନାମ ଅପରିଗ୍ରହ ।

ଏହି ଅଣୁବ୍ରତ, ଶ୍ରାବକ ବା ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କର ଅବଲମ୍ବନୀୟ । ସାଧୁମାନେ ଅତି କଠୋରଭାବରେ ଏହା ପାଳନ କରୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଆଚରଣୀୟ ଏହି ବ୍ରତକୁ ମହାବ୍ରତ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଅଣୁବ୍ରତ ଆନ୍ଦୋଳନ—ଜୈନମୁନି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀ ତୁଳସୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଓ ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ୬୫୦ ଜଣ ପରିବ୍ରାଜକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୧୯୫୦ ସାଲରୁ ମଧ୍ୟଭାରତ ଓ ଉତ୍ତରଭାରତର ନାନାସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଚାରିତ ଏକ ନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନ । ଏହା ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅପରିଗ୍ରହ ଭଳି ଶାଶ୍ୱତ ଆଦର୍ଶଗୁଡ଼ିକୁ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ରୂପ ଦାନକରି ଜନତାସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଚାର କରୁଅଛି । ଧର୍ମ ଓ ଜାତି ନିର୍ବିଶେଷରେ ଏହାର ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ । ଭୂଦାନକର୍ମୀଙ୍କ ଭଳି ଅଣୁବ୍ରତର ପ୍ରଚାରକମାନେ ମଧ୍ୟ ପଦଯାତ୍ରା କରି ଜନତା ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିଥାନ୍ତି । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର "ଅଳ୍ପମପ୍ୟସ୍ୟ ଧର୍ମସ୍ୟ ତ୍ରାୟତେ ମହତୋଭୟାତ୍" ଭଳି ଅଣୁବ୍ରତ ଆନ୍ଦୋଳନ ମଧ୍ୟ କହେ ଯେ ଅଣୁମାତ୍ର କୌଣସି ବ୍ରତକୁ ପାଳନ କରିପାରିଲେ ମନୁଷ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ସେହି ବ୍ରତକୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ପାଳନ କରିପାରିବ । ସାର୍ଥକଜୀବନର ଅର୍ଥ—ସଂଯମ ଓ ସଚ୍ଚରିତ୍ର ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜୀବନ—"ସଂଯମଃ ଖଲୁ ଜୀବନମ୍" । ଜୀବନର ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଶାନ୍ତିମୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟକୁ କେତୋଟି ନିୟମ ବା ବ୍ରତ ପାଳନ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦିଏ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀ ତୁଳସୀଙ୍କ ମତରେ ଭୌତିକତା ବର୍ତ୍ତମାନ ମାନବଜୀବନକୁ ଏକ କୁହେଳିକାର ଆଚ୍ଛାଦନରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ରଖିଅଛି । ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟିକୁ

ନୈତିକତା ଆଡ଼କୁ ଫେରାଇ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନରେ ଯେ ଆତ୍ମ-ଚେତନା ଓ ଚରିତ୍ର-ଶୁଦ୍ଧି ଭୌତିକ ସାଫଲ୍ୟଠାରୁ ମହତ୍ତର, ତାହା ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ମାନବର ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ଉନ୍ନତିଠାରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟାପକ, ସର୍ବତୋମୁଖୀ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି କାମନା କରେ ଏବଂ ଏହା ବିଶ୍ୱାସକରେ ଯେ ପାରିବାରିକ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଯାପନ କରି ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଏହାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ପନ୍ଥାରେ ସର୍ବତୋମୁଖୀ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ-ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି ନିଜର ଓ ଅନ୍ୟର କଲ୍ୟାଣ-ସାଧନ କରିପାରେ । ଅଣୁବ୍ରତର ସଂଯମ ପଥ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ଯେ ପରିସ୍ଥିତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉ ବା ନହେଉ ପ୍ରଥମେ ବ୍ୟକ୍ତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ କାମ୍ୟ । ଅସାଧୁତାର ପରିବେଷ୍ଟନୀ ମଧ୍ୟରେ ଯଦି ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତି ସାଧୁତାର ବ୍ରତ ପାଳନ କରିବାରେ ଦୃଢ଼ ରହେ, ତେବେ କ୍ରମଶଃ ଏହା ସଂକ୍ରାମକ ହୋଇ ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବାନ୍ୱିତ କରିବ ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ପରିବେଷ୍ଟନୀ ମଧ୍ୟ ବଦଳିବ । ତେଣୁ ଅଣୁମାତ୍ର ସାଧୁତାର ବ୍ରତ ଯେଉଁ ମାତ୍ର କେତୋଟି ଲୋକ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ସାଧୁତା ଯେ ନିଶ୍ଚୟ ବ୍ୟାପିଯିବ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ତୁଳସୀ ଦୃଢ଼ତାର୍ବକରେ ଏକଥା ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅଚୌର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ସଂଯମ, ଅପରିଗ୍ରହ ଓ ଆତ୍ମବିଶ୍ଳେଷଣ ଉପରେ ଖୁବ୍ ଜୋର୍ ଦିଏ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀତୁଳସୀଙ୍କ ମତରେ ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ, ବୈଦିକ, ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ୟଧର୍ମକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବାର ବିଭିନ୍ନ ବିଚାରଧାରା ମାତ୍ର । ସତ୍ୟଧର୍ମ ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକବସ୍ତୁ ଏବଂ ସ୍ୱକୀୟ ସାଧନା ଓ ତପସ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ଲାଭ କରେ, ତାହାହିଁ ତାହାର ଧର୍ମ । ଏ ଭଳି ଧର୍ମ ଉପରେ ଜୈନ ବା ବୌଦ୍ଧ ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ କୌଣସି ମାର୍କା ମରାଯାଇ ନ ଥାଏ । ଧର୍ମର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ତାମାନେହିଁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବା ମତଭେଦ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭେଦରେ ଧର୍ମ ଉପଲବ୍ଧିର ପଦ୍ଧତି ଭିନ୍ନ ହେଲେହେଁ ମୂଳତଃ ଧର୍ମ ଏକ ; ତେଣୁ ଅଣୁବ୍ରତ ଆନ୍ଦୋଳନ ସର୍ବବାଦିସମ୍ମତ ନୀତିମାନ ଆହରଣ କରି ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରେ ଯଦ୍ୱାରା ମୌଳିକ ଧର୍ମର ଆଚରଣ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ ଏବଂ ଧର୍ମାନୁ-ସରଣକାରୀ ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ବିରୋଧ ରହିବ ନାହିଁ । ଅଣୁବ୍ରତ ଆନ୍ଦୋଳନ ସବୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର "ମରାଲ୍ ରି'ଆର୍ମାମେଣ୍ଟ" ଆନ୍ଦୋଳନ ଭଳି ନୈତିକତାର ଅବନତିକୁ ଜଗତର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁରବସ୍ଥାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ଉନ୍ନତତର ମନୁଷ୍ୟ-ଚରିତ୍ର-ଗଠନ କରିବାରେ ପ୍ରୟାସୀ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀ ତୁଳସୀ କହିଅଛନ୍ତି, "ଅଣୁବ୍ରତ ମାନେ ସାନ ବ୍ରତଟିଏ । ଏହିଭଳି ବ୍ରତଗ୍ରହଣ ପରମ୍ପରା ଭାରତୀୟ ମାନସ-ଧାରାର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଅବଦାନ । ମୁଁ କୌଣସି ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର କରି ନାହିଁ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନଦ୍ୱାରା ମୁଁ କେବଳ ଭାରତର ସେହି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ଧତିକୁ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ବାଟ ଦେଖାଇଅଛି ମାତ୍ର" । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି—ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆତ୍ମ-ସଂଯମ-ପଥରେ ଚାଳିତ କରିବା ଏବଂ ଅହିଂସା ଓ ବିଶ୍ୱଶାନ୍ତିର ଭାବନା ପ୍ରସାର କରିବା । ଜୀବନ-ଶୁଦ୍ଧି ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ଯେ କୌଣସି ପୁରୁଷ ବା ନାରୀ ଅଣୁବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ । ଅଣୁବ୍ରତର ପ୍ରତିପାଦିତ ଅହିଂସା ବ୍ରତ ପାଳନ ପାଇଁ ଅଣୁବ୍ରତୀ ନିରପରାଧ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ସଙ୍କଳ୍ପ-ପୂର୍ବକ ଆଘାତ କରିବେ ନାହିଁ, ହତ୍ୟା ବା ଧ୍ୱଂସ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କୌଣସି ଦଳ ବା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନରେ ଯୋଗ ଦେବେ ନାହିଁ, ଜାତିଭେଦ ମାନି କାହାରିକୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବା ଘୃଣ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରିବେ ନାହିଁ, ସକଳ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ତିତିକ୍ଷା-ଭାବ ପୋଷଣ କରିବେ ଓ ଭ୍ରାନ୍ତଧାରଣା ବା ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ କାହାରି ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଚାର କରିବେ ନାହିଁ, କାହାରି ସହିତ ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର କରିବେ ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି । ଏହିଭଳି ଭାବରେ ସତ୍ୟ, ଅଚୌର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅପରିଗ୍ରହ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ରତରେ ମଧ୍ୟ ଅଣୁବ୍ରତୀକୁ ନାନାବିଧ ବିଧିନିଷେଧ ମାନି ଚଳିବାକୁ ହେବ, ଯଦ୍ୱାରା ବ୍ୟଷ୍ଟିର ଓ ସମାଜର ଜୀବନ ଦିନକୁ ଦିନ ସୁନ୍ଦରତର ଓ ସଂଯତ ହୋଇ ଉଠିବ ବୋଲି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀ ତୁଳସୀଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଅଣୁବ୍ରତ ପ୍ରାର୍ଥନାର ଶେଷ ଚାରୋଟି ପଂକ୍ତି ହେଉଛି:—

"ଭୌତିକବାଦୀ ପ୍ରଲୋଭନୋ ମେଁ ଲିପ୍ତ ନ ହୃଦୟ
ଲୁଭାୟେଁ ହମ୍
ଆତ୍ମ-ସାଧନାକେ ସତ୍‌ପଥମେଁ ଅନୁବ୍ରତୀ ବନ୍
ଯାଏଁ ହମ୍

ପୃଥରେ ବ୍ୟକ୍ତ, ସମାଜ ବ୍ୟକ୍ତସେ, ଜସ୍‌କା ଅସର୍ ଗ୍ରସ୍ତପର ହୋ
ଜାଗ୍ ଉଠେ ଧନ୍ ଧନ୍‌କା ମାନବ୍ ସ୍ନେହି ଜାଗ୍ରତ ଘର ଘର ହୋ ।"

ଅଣ୍ଟିଓକ୍ (*Antioch, Antakirya*)— ସିରିଆ ରାଜ୍ୟର ସହର । ଐତିହାସିକ ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନରେ ଏହାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଅରନ୍ତସ୍ ନଦୀ ତଟରେ ଆଲେପ୍ପୋ ସହରଠାରୁ ୬୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମହାବୀର ଆଲେକ୍‌ଜେଣ୍ଡରଙ୍କ ସେନାପତି ସେଲ୍ୟୁକସ୍ ନିଜ ପିତା ଅଣ୍ଟିଓକସ୍‌ଙ୍କ ନାମରେ ଏହି ନଗର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଅଶୋକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଏଠାକୁ ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ପରେ ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ପ୍ରଚାରର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନ ହେଲା । ଖ୍ରୀ: ୫୩୮ରେ ପାରସ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ ଖସରୁ ଏହି ନଗରୀର ଧ୍ୱଂସ-ସାଧନ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରୋମାନ୍-ସମ୍ରାଟ୍ ଜଷ୍ଟିନିୟାନ୍ ପୁନର୍ବାର ଏହି ନଗରୀ ନିର୍ମାଣ କରି ନାମ ଦେଲେ—ଥିଓପୋଲିସ୍ (ଦେବପୁରୀ) । ଖ୍ରୀ: ୬୩୮ ରେ ଏହା ଆରବମାନଙ୍କର ଅଧିକାରକୁ ଆସିଲା । ୧୨୬୮ ରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହୋଇ ସୀରିୟାନ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ମହନ୍ତ ବା ବିଶପ୍‌ଙ୍କ ବାସସ୍ଥଳ ହେଲା । ଜନସଂଖ୍ୟା ୩୦ ହଜାର ।

ଅଣ୍ଟେରିଓ—କାନଡାର ପ୍ରଦେଶ । ଆୟତନ ୪୧୨୫୮୨ ବର୍ଗମାଇଲ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୪୭ ଲକ୍ଷ । ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଧାନ ନଗର ଟୋରେଣ୍ଟୋ । ଏଠାରେ ସୁନା, ନିକେଲ୍ ଆଦି ବହୁ ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ ମିଳେ । ନାଏଗ୍ରା ଜଳପ୍ରପାତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଦୀମାନଙ୍କ ଜଳପ୍ରବାହରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏଠାରେ ବହୁ ଶିଳ୍ପ-କାରଖାନା ଚାଲୁଛି । ପୁଣି ଏହି ସ୍ୱଳ୍ପଜନାଧ୍ୟୁଷିତ ପ୍ରଦେଶରେ ସାତଗୋଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଛଡ଼ା ବହୁ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ଅଛି ।

ଅଣ୍ଡକୋଷ (*Testicles*)—ଶରୀରର ଅବୟବ-ବିଶେଷ । ଜୀବମାନଙ୍କର ପୁଂ-ବୀଜାଧାରକୁ ଅଣ୍ଡକୋଷ କୁହାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ପୁରୁଷର ଅଣ୍ଡକୋଷ ପରି ସ୍ତ୍ରୀ-ଜାତିର ଡିମ୍ବକୋଷ ଥାଏ । ଅଣ୍ଡକୋଷ ନିମ୍ନୋଦର ଗର୍ଭରେ (*Abdominal Cavity*) ପୁଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ଧୀରେ ଧୀରେ କୋଷାଧାର ଭିତରକୁ ଖସି ଆସେ । କୋଷ ଏକ ଥଳୀ-ବିଶେଷ । ଅଣ୍ଡଦ୍ୱୟ ରେତଃରଜ୍ଜୁ ଦ୍ୱାରା (*Spermatic Cord*) କୋଷାଧାରର ଦୁଇଟି ଥଳୀରେ ଝୁଲି ରହିଥାଆନ୍ତି ।

ପରିଣତ ଅଣ୍ଡକୋଷ ଡିମ୍ବାକାର । କୋଷାଧାରର ଦୁଇଟି ପୃଥକ୍ ଥଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଣ୍ଡଦ୍ୱୟ ଆବଦ୍ଧ ଥାଆନ୍ତି । ଏହି ଥଳୀକୁ ଟିଉନିକା ଭେଜିନାଲିସ୍ (*Tunica Vaginalis*) ଥଳୀ କୁହାଯାଏ । କୋଷଗାତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଅନ୍ତର୍ତ୍ୱକ୍ ରହିଅଛି ସେଥିରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣର ଏକପ୍ରକାର ତରଳ ପଦାର୍ଥ ବାହାରିଥାଏ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅଣ୍ଡଦ୍ୱୟ କୋଷାଧାରର ଥଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଉପର ତଳ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ରୋଗ ବା କୌଣସି ଆଘାତ ଯୋଗୁଁ ଏହି ତରଳ ପଦାର୍ଥର ଆଧିକ୍ୟ ଘଟିଲେ ଜଳକୋଷ ରୋଗ (*Hydrocele*) ହୋଇଥାଏ । ବାତ-ଜ୍ୱର ପ୍ରଭାବରୁ ମଧ୍ୟ କୋଷାଧାରର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ଅଣ୍ଡକୋଷ ଦୁଇଟି ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ: ନଳୀଯୁକ୍ତ ଓ ନଳୀ ବିହୀନ । ଅଣ୍ଡକୋଷ ଘନଶ୍ୱେତ ଆବରଣ ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ଥାଏ । ଏହି ଆବରଣକୁ ଟିଉନିକା ଆଲ୍‌ବୁଜିନିଆ (*Tunica albuginea*) କୁହାଯାଏ । ଏହା ଭିତ୍ତିମଧ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କକ୍ଷରେ ବିଭକ୍ତ । ଏଥିରେ ଶୁକ୍ରକୀଟ-ଉତ୍ପାଦକ କୋଷସମୂହ ଥାଆନ୍ତି ଓ ସେମାନେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ନଳୀଦ୍ୱାରା ଅଣ୍ଡସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ଥାନ୍ତି । ଏହି ନଳୀଗୁଡ଼ିକ ଦେଇ ଅଣ୍ଡ-ଦେହରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ଶୁକ୍ରକୀଟଗୁଡ଼ିକ ଶୁକ୍ରକୋଷକୁ ଓ ସେଠାରୁ ଶୁକ୍ରନଳୀକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ସେଠାରେ ଶୁକ୍ରରସ ଜମା ହୋଇ ରହେ ଏବଂ ଏହି ସ୍ଥାନରୁ ମୂତ୍ରନଳୀ ମଧ୍ୟଦେଇ ବାହାରକୁ ଯାଏ । ଅଣ୍ଡର ନଳୀହୀନ ଅଂଶରୁ ନିର୍ଗତ ଅନ୍ତଃକ୍ଷରିତ ରସ ରକ୍ତସ୍ରୋତରେ ମିଶେ । ଏହି ରସ ପୁରୁଷର ପୁରୁଷତ୍ୱ ରକ୍ଷାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ଅଣ୍ଡ୍ରେ ସେଟ୍‌ସିଗ୍ରିଡ୍ (୧୮୮୨—୧୯୪୯)— ନରୱେର ଔପନ୍ୟାସିକା । ପିତା ନରୱେଜିଆନ୍ ଓ ମାତା ଡାନିସ୍ । ସୁବିଦିତ ପୁସ୍ତକ-କ୍ରାଇଷ୍ଟିନ୍ ଲଭ୍‌ରାନ୍‌ସଡାଟେର୍ । ୧୯୨୮ରେ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲେ ।

ଅଣ୍ଡା—ପ୍ରାଣିଜଗତରେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତି-ଦେହରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ପ୍ରଜନନକାରୀ କୋଷ-ସମୂହ । ଏହା ପରିପକ୍ୱ ହୋଇ ପୁରୁଷର ଶୁକ୍ରକୀଟ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ନୂତନ ଜୀବନର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ମାଛ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତପ୍ରାଣୀର ସ୍ତ୍ରୀଜାତି-ଗର୍ଭରେ ପ୍ରଥମେ ଅଣ୍ଡାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ଗର୍ଭରେହିଁ ଏହି ଅଣ୍ଡା ପରିପକ୍ୱ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହା ପୁରୁଷର ଶୁକ୍ରକୀଟ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଜରାୟୁର ନଳୀରେ ପ୍ରାଥମିକ ଜୀବକୋଷର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ମାତୃ ରକ୍ତସ୍ରୋତରୁ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏହା ପୁଷ୍ଟ ହୁଏ ଓ କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧନ ଫଳରେ ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ-ଗଠନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । କେବଳ ପ୍ଲାଟିପାସ୍ (ଦେଖ) ନାମକ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀ ଛୁଆ ଜନ୍ମ ନ କରି ଅଣ୍ଡା ପ୍ରସବକରେ । ମାତ୍ର ପକ୍ଷୀ, କୀଟପତଙ୍ଗ, ସରୀସୃପ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟ ଜୀବମାନେ ଅଣ୍ଡା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଜୀବମାନଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଶୁକ୍ରକୀଟ ଅଣ୍ଡାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଏକକ ଜୀବକୋଷ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିଥାଏ ।

ପଶୁପକ୍ଷୀମାନେ ମାଟିରେ କୃତ ଗର୍ତ୍ତରେ, ଗଛର କୋରଡ଼ରେ, ନୀଡ଼ରେ ଅଥବା ନିର୍ଜନ-ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଅଣ୍ଡା ପାରନ୍ତି ବା ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରନ୍ତି । ମାଛ, ବେଙ୍ଗ ଓ ମଶା ପ୍ରଭୃତି ପାଣିରେ ଅଣ୍ଡା ଦିଅନ୍ତି । ଏକପ୍ରକାର ବୁଢିଆଣୀ ନିଜର ପେଟତଳେ ଅଣ୍ଡା ବୋହି ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଅଣ୍ଡାରୁ ଛୁଆ ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମା'କୁ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ନେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ହଂସ, କୁକୁଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମା' ଅଣ୍ଡାଉପରେ ବସି ଏହାକୁ ଉଷୁମାଏ, ମାତ୍ର କୁମ୍ଭୀର ନିଜ ଅଣ୍ଡାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତପ୍ତ ହୋଇ ଫାଟିଯିବା ପାଇଁ ବାଲିରେ ଥୋଇ ଦେଇଥାଏ । ବୁଢିଆଣୀ ନିଜ ଅଣ୍ଡାର ଚତୁଃପାଖରେ ଏକପ୍ରକାର ଜାଲ ରଚନା କରିଥାଏ । ଏହିପରିଭାବରେ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଣ୍ଡାରୁ ଛୁଆ ନ ବାହାରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମା' ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅତି ଯତ୍ନସହକାରେ ରକ୍ଷା କରିଥାଏ ।

ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଅଣ୍ଡଜ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଥରକେ ଦେଉଥିବା ଅଣ୍ଡାର ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ନୁହେଁ । ଘରଚଟିଆ ଚଢେଇ ଥରକରେ ୨ରୁ ୪ଟି ଅଣ୍ଡା ଦେବାସ୍ଥଳେ, କଇଁଛ ୫୦ରୁ ୧୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଣ୍ଡା ଦେଇଥାଏ ଏବଂ ଉଇ ଦିନକମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ୮୦ହଜାର ଅଣ୍ଡା ଦିଏ । କୁକୁଡ଼ା ଓ ହଂସ ପ୍ରଭୃତି ଏକାଦିକ୍ରମେ ୭ ଦିନରୁ ୨୧ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟହ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଅଣ୍ଡା ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଅଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକର ଆକାର ଓ ଓଜନରେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । କେତେକ ଅଣ୍ଡା କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁଆକାରର ହୋଇଥାନ୍ତି । ଓଟପକ୍ଷୀର ଅଣ୍ଡା ସବୁଠାରୁ ବୃହତ୍ । ଏହାର ଲମ୍ବ ୧ ଫୁଟ ଓ ଓଜନ ୩ ପାଉଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ।

ସାଧାରଣତଃ ପକ୍ଷୀମାନେ (ପାରା, ହଂସ, କୁକୁଡ଼ା ଓ ଘରଚଟିଆ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ପକ୍ଷିଜାତି ବ୍ୟତୀତ) ବସନ୍ତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଥର ଅଣ୍ଡା ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପକ୍ଷୀର ଅଣ୍ଡାରେ ସାଧାରଣତଃ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଚାରୋଟି ଜିନିଷ ଥାଏ । (୧) ଖୋଳ, (୨) ଝିଲ୍ଲୀପରି ଚର୍ମ, (୩) ଶ୍ୱେତାଂଶ, ଓ (୪) କୁସୁମ (ପୀତାଂଶ) । ସାଧାରଣତଃ ଅଣ୍ଡା କହିଲେ କୁକୁଡ଼ାଅଣ୍ଡାହିଁ ବୁଝାଯାଏ, କାରଣ ଏହି ଅଣ୍ଡା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଓଜନ ପ୍ରାୟ ଅଧଛଟାଙ୍କି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଶତକଡ଼ା ୧୨ ଭାଗ ଏହାର ଖୋଳ ଏବଂ ଝିଲ୍ଲୀ । ଏହି ଖୋଳ କାର୍ବୋନେଟ୍-ଅଫ୍-ଲାଇମ୍ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଖାଦ୍ୟର ଉପଯୋଗୀ ନୁହେଁ । କୁକୁଡ଼ା ଅଣ୍ଡାରେ-ଶତକଡ଼ା ୫୮ ଭାଗ ଶ୍ୱେତାଂଶ ଓ ୩୦ ଭାଗ ପୀତାଂଶ (କୁସୁମ) ଥାଏ । ଶ୍ୱେତାଂଶର ଶତକଡ଼ା ୮୫.୭ ଭାଗ ଜଳ, ୧୨.୭ ଭାଗ ପୁଷ୍ଟିସାର (ପ୍ରୋଟିନ୍), ୦.୨୫ ଭାଗ ସ୍ନେହସାର (ଚର୍ବି) ଓ ୦.୫୯ ଭାଗ ବିଭିନ୍ନ ଲବଣ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ । ଏହି ଶ୍ୱେତାଂଶକୁ ଅଣ୍ଡାର ଅନ୍ନସାର (*Albumen*) ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଅଣ୍ଡାର ପୀତାଂଶ (କୁସୁମ) ଶ୍ୱେତାଂଶଠାରୁ ଅଧିକ ଘନ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁଷ୍ଟିକର । ଏଥିରେ ଶତକଡ଼ା ୫୦ ଭାଗ ଜଳ, ୧୬.୨ ଭାଗ ପୁଷ୍ଟିସାର (ପ୍ରୋଟିନ୍), ୩୧.୭୫ ଭାଗ ସ୍ନେହସାର-(ଚର୍ବି) ଓ ୧.୦୯ ଭାଗ ବିଭିନ୍ନ ଲବଣ ଥାଏ । ଏଥିରେ କିଛି କିଛି ଅଂଶ ଚୂନ, ଲୁହା ଓ ଫସ୍‌ଫରସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଅତି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଶ୍ୱେତାଂଶ ଅପେକ୍ଷା

ପୀତାଂଶରେ ପୁଷ୍ଟିସାର ଓ ସ୍ନେହସାର ଭାଗ ଅଧିକ । କୁସୁମରେ କ-ଜୀବନୀକା ଓ ଘ ଜୀବନୀକା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଅଣ୍ଡା ପୁଷ୍ଟିକର ଓ ସହଜ ପାଚ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଶିଶୁ ତଥା ରୋଗୀଙ୍କର ପୁଷ୍ଟିକର ପଥ୍ୟ ଭାବେ ସର୍ବତ୍ର ଗୃହୀତ । ଅତ୍ୟଧିକ ମାନସିକ ଏବଂ ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଣ୍ଡା ଖାଇବା ଉଚିତ । ସାଧାରଣ-ଦୁର୍ବଳତା, ଅସ୍ଥି-ବିକୃତି ଓ ଯକ୍ଷ୍ମା ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରେ ପ୍ରଚୁର ଅଣ୍ଡା ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ବିଶେଷ ଉପକାର ମିଳେ ।

ସାଧାରଣତଃ କୁକୁଡ଼ା, ହଂସ, ବତକ ଓ ମାଛ ପ୍ରଭୃତିର ଅଣ୍ଡା ଖିଆଯାଇଥାଏ । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳସ୍ଥ ଅଧିବାସୀମାନେ କଇଁଛ ଡିମ୍ବ ମଧ୍ୟ ଖାଇଥାନ୍ତି ।

ରନ୍ଧନଦ୍ୱାରା ଅଣ୍ଡାର କେତେକ ପୁଷ୍ଟିକର ଅଂଶ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଇଅଛି ଯେ ରନ୍ଧନ ଉପରେ ଅଣ୍ଡାର ପରିପାକ-କ୍ରିୟା ନିର୍ଭର କରେ । ସାମାନ୍ୟ ସିଝାଯାଇଥିବା ଅଣ୍ଡା ୧¾ ଘଣ୍ଟାରେ, କଞ୍ଚାଅଣ୍ଡା ୨¼ ଘଣ୍ଟାରେ, ଅଣ୍ଡାର ପୋଚ୍ ୨½ ଘଣ୍ଟାରେ ଓ ବହୁସମୟବ୍ୟାପି ସିଝା ଯାଇଥିବା ଅଣ୍ଡା ତିନି ଘଣ୍ଟାରେ ହଜମ ହୋଇଥାଏ ।

ଡିମ୍ବ ଏକ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ବହୁଦେଶରେ ଏହା ଦୈନନ୍ଦିନ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ସେଥି-ପାଇଁ ଏହା ଏକ ଲାଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ-ଅଛି । ବହୁସ୍ଥାନରେ କୁକୁଡ଼ା, ହଂସ ଓ ବତକ ପ୍ରଭୃତି ରଖି ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ବହୁ ଅର୍ଥ ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅଣ୍ଡାକୁ ବିଶେଷ ଉପାୟରେ ଶୁଖାଇ ଦେଇ ଏହାର ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁ ଟିଣଡବା ମାନଙ୍କରେ ରଖି ଦୂରଦେଶମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପଠାଯାଉଅଛି ।

ଅତର୍କିତ ଶାସନ-ଦଖଲ (*Coupd'etat*)— ଏହି ଶବ୍ଦଟି ଫରାସୀ ଭାଷାର 'କୁଦତାର୍' ଶବ୍ଦର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମତ ବିରୁଦ୍ଧରେ କିମ୍ବା ଜନମତ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ବଳପୂର୍ବକ କୌଣସି ଦେଶର ଶାସନବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିମିତ୍ତ ଅତର୍କିତଭାବରେ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଆଘାତ ଦେବାର କୌଶଳକୁ ଏହି ନାମ ଦିଆଯାଇଥାଏ । କେତେକସ୍ଥଳରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରି-ଶାସନର ଲୋପ ପାଇଁ ଏପରି କରାଗଲେ, ତାହା ପଛରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ସମର୍ଥନ ଥାଏ । ତେବେ ସାଧାରଣତଃ ସାମରିକ-ବାହିନୀର ନେତୃବୃନ୍ଦହିଁ ଏହା କରିଥାନ୍ତି । ଏ ଭଳି ଘଟଣା ଘନ ଘନ ଦକ୍ଷିଣଆମେରିକାରେ ଘଟିଛି । ଏହି କେତେବର୍ଷ ଭିତରେ ମିଶର, ଇରାକ୍ ତଥା ପାକିସ୍ଥାନ ଓ ବର୍ମାରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଘଟିଅଛି ।

ଅତସୀ (*Usitatissimum liun*)—ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବର୍ଷଜୀବୀ ଉଦ୍ଭିଦ-ବିଶେଷ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚତା ୨ ଠାରୁ ୪ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ । ପତ୍ର ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା । ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ଏଥିରେ ଫୁଲ୍ ଏବଂ ଫଳ ହୁଏ । ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଏବଂ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ । ବୀଜ କୋଷ ୬ ରୁ ୮ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୀଜକୋଷରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବୀଜଥାଏ ।

ଅତସୀର ବୀଜରୁ ତୈଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏକମହଣ ଅତସୀ-ବୀଜରୁ ପ୍ରାୟ ୧୨ ଠାରୁ ୧୪ ସେର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୈଳ ବାହାରେ । ଏହି ତୈଳ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ବାର୍ନିଶ୍ ଓ ଛାପାଖାନା କାମରେ ଏହି ତୈଳ ବହୁ-ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଅତିକାୟ ସରଟ୍ (*Dinosaur*)—(ପ୍ରାଗୈତି-ହାସିକ ଜୀବ ଦେଖ) ।

ଅତିବଡ଼ୀ—(ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଦେଖ)

ଅତିବୃଦ୍ଧି (*Hypertrophy*)— ଦେହର କୌଣସି ଅଂଶର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଲେ ଚିକିତ୍ସାବିଜ୍ଞାନରେ ଏହାକୁ ଅତିବୃଦ୍ଧି କୁହାଯାଏ । ଦେହର କୌଣସି ଅଂଶକୁ ଅତିରିକ୍ତ ଚାଳିତ କଲେ ଅଥବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ସେହି ଅଂଶରେ ରକ୍ତ-ସରବରାହ ଅଧିକ ହେଲେ, ଅତିବୃଦ୍ଧି ହୋଇ-ଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟାୟାମକାରୀମାନଙ୍କ ଦେହର କୌଣସି କୌଣସି ଅଂଶରେ ଅତିବୃଦ୍ଧି ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ହୃତପିଣ୍ଡ, ମୂତ୍ରାଶୟ ପ୍ରଭୃତି ଦେହର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଅତିବୃଦ୍ଧିର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଅତିବ୍ୟାପ୍ତି— ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାର ଲକ୍ଷଣ— ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଲକ୍ଷଣ-ଗମନ; ଅର୍ଥାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟଠାରେ ସଙ୍ଗତ

ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ ତାହାଠାରେ ଲକ୍ଷଣଟି ଯଦି ଖାଟେ, ତେବେ ତାହା ଲକ୍ଷଣର ଅତିବ୍ୟାପ୍ତି ।

ମନେକର ଯଦି ଗୋ' (ଗୋରୁ)କୁ ଚିହ୍ନାଇବାକୁ ଯାଇ "ଯାହାର ଶୃଙ୍ଗ ଅଛି ସେ ଗୋରୁ"—ଏହିପ୍ରକାର ଲକ୍ଷଣ କେହି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ, ତେବେ ତାହା ଅତିବ୍ୟାପ୍ତି-ଦୋଷରେ ଦୁଷ୍ଟ ହେବ । କାରଣ ଶୃଙ୍ଗବତ୍ତ୍ୱ କେବଳ ଗୋରୁର ଚିହ୍ନ ନୁହେଁ । ମହିଷ, ଛାଗ, ମୃଗାଦି ବହୁପ୍ରାଣୀ ଶୃଙ୍ଗବାନ୍ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଗୋରୁଠାରେ ସଙ୍ଗତ ହେଲେହେଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋରୁ (ଲକ୍ଷ୍ୟ) ଶୃଙ୍ଗବାନ୍ ହୋଇଥିଲେହେଁ ତଦତିରିକ୍ତ ମହିଷ ପ୍ରଭୃତି (ଅଲକ୍ଷ୍ୟ) ମଧ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗବାନ୍ ଅଟନ୍ତି । ତେଣୁ ପ୍ରୋକ୍ତ ଲକ୍ଷଣଟି ବକ୍ତାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଗୋରୁକୁ ବୁଝାଇଲେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ଭିନ୍ନ ମହିଷାଦିଠାରେ ସଙ୍ଗତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହା ଅତିବ୍ୟାପ୍ତି-ଦୋଷରେ ଦୁଷ୍ଟ ।

ଅତିମାନବ (*Superman*)—ଜର୍ମାନ୍ ଦାର୍ଶନିକ ନିତ୍‌ସେ (ଦେଖ) ଏହି କଳ୍ପନା ପ୍ରଥମେ କରିଥିଲେ । ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ମଣିଷ ନିଜର ନୈତିକ ଓ ପ୍ରାଣ-ଶକ୍ତିର ଚରମ ବିକାଶ ସାଧନ କଲେ, ଅତିମାନବରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରେ । ମାନବିକ ଶକ୍ତିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶହିଁ ଅତିମାନବିକତା ଓ ଏହିପରି-ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଅତିମାନବହିଁ ଜଗତରେ ବରେଣ୍ୟ । ତେଣୁ ନିତ୍‌ସେଙ୍କ ମତରେ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍, ନେପୋଲିୟନ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଜୟୀବୀର-ମାନେହିଁ ଆଦର୍ଶ ମାନବ । ଦୟା, ବିନୟ, ନୀତି ପ୍ରଭୃତି ମାନବିକ ଗୁଣକୁ ସେ ଦୁର୍ବଳ ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ ବୋଲି ଚିହ୍ନିତ କରି, ସେ, ବିଜୟୀ ବୀର ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଶାସକ, ଧୂର୍ତ୍ତ ଓ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇପାରେ ବା ମିଥ୍ୟା କହିପାରେ ବୋଲି ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲେ । ନିତ୍‌ସେଙ୍କର ଏହି ମତବାଦର ପ୍ରଭାବରେ ଜର୍ମାନୀର ରାଜଶକ୍ତି ନିଜର ସାମରିକ କ୍ଷମତା ବୃଦ୍ଧି କରି ନିଜର ଦୁର୍ବାର ପୌରୁଷ ବିଶ୍ୱ ଆଗରେ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଘଟାଇଲା । ପରେ ଏକପକ୍ଷରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟମାନେ ଓ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ନାତ୍‌ସୀମାନେ ନିତ୍‌ସେଙ୍କର ଏହି ମତବାଦକୁ ବ୍ୟାପକଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ, ନିତ୍‌ସେଙ୍କର ଅତି-ମାନବବାଦ ବା ଶକ୍ତିପୂଜା-ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଅଭିପ୍ରାୟ ପ୍ରକୃତରେ ଧ୍ୱଂସ-ମୂଳକ ନ ଥିଲା । ମହାଶକ୍ତିଶାଳୀ ଅତିମାନବ, ଅଜ୍ଞ ଓ ଦୁର୍ବଳକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିପାରେ କେବଳ ସମୂହ-ଲୋକ-କଲ୍ୟାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ।

ଅତିଶ୍ରୁତିକ (*Ultrasonics*)— ଏହି ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'ଶବ୍ଦାତୀତ' । ଏକ ବିଶେଷ ଧରଣର ଶବ୍ଦତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି ଏବଂ ତାହାଁର କ୍ରିୟା ବିଜ୍ଞାନର ଯେଉଁ ବିଭାଗରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଅତିଶ୍ରୁତିକ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଧରଣର ଶବ୍ଦତରଙ୍ଗ ବାୟୁ, ଜଳ ଓ କଠିନ ବସ୍ତୁ, ଯେ କୌଣସି ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରସରି ପାରେ ଏବଂ ଏହାର କମ୍ପନାଙ୍କ ସାଧାରଣ ଶବ୍ଦର କମ୍ପନାଙ୍କଠାରୁ ବହୁଗୁଣ ବେଶୀ ବୋଲି ଖାଲିକାନରେ ଶୁଣି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଭଳି ତରଙ୍ଗ, ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଓ ଚୁମ୍ବକୀୟ ତରଙ୍ଗର ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏପରି ଅତି-ଶ୍ରୁତିକ ତରଙ୍ଗକୁ ଜଳୀୟ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଅଣୁ-ଗଠନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭିନବ ତଥ୍ୟ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ସାବୁନ ଆଦି ବ୍ୟବହାର ନ କରି କେବଳମାତ୍ର ଗରମ ପାଣିରେ ମଇଳା ଲୁଗାପଟା ବୁଡ଼ାଇ ସେଥିରେ ଅତିଶ୍ରୁତିକ ଶବ୍ଦ-ତରଙ୍ଗ ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଲୁଗାପଟା ଚମତ୍କାରଭାବେ ପରିଷ୍କୃତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ଦୁଧ ଓ ଅନ୍ୟ ପାନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ଜୀବାଣୁ ନଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଅତିଶ୍ରୁତିକ ଶବ୍ଦ-ତରଙ୍ଗର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଅଛି ।

ଅତିସାର (*Diarrhoea*)—ଉଦରାମୟ ରୋଗ । କୁଭୋଜନ, ଗୁରୁପାକ-ଦ୍ରବ୍ୟର ଭୋଜନ ଓ ଅଧିକ ଭୋଜନ କଲେ ତାହା ସହଜରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନେ ପୂର୍ବୋକ୍ତରୂପେ ଭୋଜନକଲେ କିମ୍ବା ପଚି ସଡ଼ା ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଦି ଖାଇଲେ ସେମାନଙ୍କର ଅତିସାର ରୋଗ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ଦୂଷିତ ଜଳପାନରୁ ଏହି ରୋଗ ହୋଇପାରେ । ଶୀତ ବା ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ ନ କଲେ ସାଧାରଣତଃ ଏହି ରୋଗ ହୋଇଥାଏ । କାରଣ ଅନ୍ତ୍ରନାଡ଼ୀ ଗରମ ହୋଇଗଲେ ବା ତାହିଁରେ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିଲେ ସେଥିରେ ପ୍ରଦାହ ଜାତ ହୋଇ ଅତିସାର ହୋଇଥାଏ । ସାନ ପିଲାଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଉଠିଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଅତିସାର ହୋଇ-ଥାଏ । ଏହି ରୋଗରେ ତଳପେଟ ପୀଡ଼ା, ମୁହୁର୍ମୁହୁ ମଳ-ତ୍ୟାଗ ଇଚ୍ଛା ଓ ପତଳା ଝାଡ଼ା ହୁଏ । ନାଲି, ଫେଣ ଆଦି, ମଳ ସହିତ ବାହାରେ । ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଏ ଓ ଜ୍ୱର, ତୃଷା, ଜିହ୍ୱାର ମଳିନତା ଆଦି ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । କେବେ କେବେ

ଏହି ରୋଗ ହଇଜା ପରି ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଦୁଇ ତିନି ପ୍ରକାର କୃମି ପେଟରେ ଜନ୍ମିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ରୋଗ ଘଟିଥାଏ; ସୁତରାଂ ଅତିସାରରୋଗୀ ପକ୍ଷରେ ମଳ ପରୀକ୍ଷା କରାଇ ପ୍ରକୃତ ରୋଗ-କାରଣ ଜାଣି ଶୀଘ୍ର ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା କରାଇବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଅତୀଶ (ଅତୀଷ)ଦୀପଙ୍କର—ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ତାନ୍ତ୍ରିକ । ଗୌଡ଼ ଦେଶରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ତିବ୍ବତୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରୁ ଜଣାଯାଏ । ସେ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ (୧୦୪୧) ତିବ୍ବତକୁ ଯାଇ ବୌଦ୍ଧତନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ସେ ବଜ୍ରଯାନ ଓ କାଲଚକ୍ର-ଯାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ ପୁସ୍ତକ ଓ ଆଉ କେତେକ ପୁସ୍ତକର ଟୀକା ଲେଖିଛନ୍ତି; । ଶାନ୍ତିଦେବଙ୍କ ବୋଧି-ଚର୍ଯ୍ୟାବତାରର ଗୋଟିଏ ଭାଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । କଦମ୍ବ ନାମକ ଗୋଟିଏ ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ।

ଅତ୍ୟୁତ୍ପାଦନ—(ଉତ୍ପାଦନ ଦେଖ) ।

ଅତ୍ରି—ବହୁ ବେଦମନ୍ତ୍ରର ଦ୍ରଷ୍ଟା ବା ରଚକ ଏହି ମହର୍ଷି, ଅଗ୍ନି, ଇନ୍ଦ୍ର, ଋ, ଅଶ୍ୱିନୌ ଓ ବିଶ୍ୱେଦେବାଃଙ୍କର ସ୍ତୁତିମାନ ରଚନା କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେ ମହାଭାରତାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦଶଜଣ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ପୁରାଣରେ ସେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମାନସ-ପୁତ୍ର ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଦକ୍ଷକନ୍ୟା ଅନସୂୟା (ଦେଖ) ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ । ରାମାୟଣରେ ଅଛି ଯେ, ରାମ ଚିତ୍ରକୂଟର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ଅତ୍ରିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର । ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳରେ ଗୋଟିଏ ତାରା ଅତ୍ରିଙ୍କ ପ୍ରତୀକ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ।

ଅଥର୍ବ ବେଦ ସଂହିତା—ପୁରାନାମ ଅଥର୍ବା-ଙ୍ଗିରସ ସଂହିତା । ଏହି ସଂହିତାର ଦୁଇଟି ଶାଖା—ଶୌନକୀୟ ଓ ପୈପ୍ପଲାଦ । କିନ୍ତୁ ଦୁଇ ଶାଖା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱଳ୍ପଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ୨୦ କାଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ । ସମୁଦାୟ କାଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ସୂକ୍ତସଂଖ୍ୟା ୭୩୦ (ଏକ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାମୂଳକ ବହୁ ମନ୍ତ୍ରକୁ ସୂକ୍ତ କୁହାଯାଏ) । ମନ୍ତ୍ର (ଦେଖ) ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୬୦୦୦ । ଏହି ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୧୨୦୦ ମନ୍ତ୍ର ଋଗ୍‌ବେଦରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଛି । ବିଂଶ କାଣ୍ଡରେ ୧୪୩ ସୂକ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ୧୨ଟି ସୂକ୍ତ ଛାଡ଼ି ବାକି ସବୁ ଅବିକଳ ଭାବେ ଋଗ୍‌ବେଦରୁ ଅଣାଯାଇଛି । ଯଜୁର୍ବେଦସଂହିତା ପରି ଏହି ଅଥର୍ବବେଦ ସଂହିତାର ପ୍ରାୟ ଏକଷଷ୍ଠାଂଶ ମନ୍ତ୍ର ଗଦ୍ୟାତ୍ମକ ।

ବିଷୟ—ପ୍ରଥମ କାଣ୍ଡରୁ ତ୍ରୟୋଦଶ କାଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରର ଅନିଷ୍ଟସାଧନ ଓ ନିଜ ଅନିଷ୍ଟର ଶାନ୍ତି ସକାଶେ ମନ୍ତ୍ରସବୁ ବିଭାଗ-ବିହୀନ ଭାବରେ ସନ୍ନିବେଶିତ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶଠାରୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଞ୍ଚକାଣ୍ଡରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ; ୧୪ଶ କାଣ୍ଡର ବିଷୟ ବିବାହବିଧି ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ଏଥିରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରମାନ ଋଗ୍‌ବେଦର ୧୦ମ ମଣ୍ଡଳରୁ ଆନୀତ । ୧୫ଶ ମଣ୍ଡଳର ସକଳ ମନ୍ତ୍ର 'ବ୍ରାତ୍ୟ ଦେବତା'ଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଋଗ୍‌ବେଦରେ ବ୍ରାତ୍ୟର ଅର୍ଥ ସଂସ୍କାରହୀନ ଓ ବେଦର ଅନଧିକାରୀ ଆର୍ଯ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଅଥର୍ବବେଦରେ ଏହାର ଅର୍ଥ ମହାନ୍‌ପୁରୁଷ ପ୍ରଜାପତି ବା ପରମାତ୍ମା । ଷୋଡ଼ଶ ଓ ସପ୍ତଦଶ କାଣ୍ଡ ଅଭିଚାର ମନ୍ତ୍ରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଅଷ୍ଟାଦଶ କାଣ୍ଡରେ ମୃତାହ ବା ପିତୃକୃତ୍ୟ-ବିଷୟକ ମନ୍ତ୍ର-ସମୂହ ସନ୍ନିବେଶିତ । ଊନବିଂଶ କାଣ୍ଡଟି ପରିଶିଷ୍ଟାଂଶ । ଏଥିରେ ଅଥର୍ବବେଦର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ବିଂଶକାଣ୍ଡରେ ସୋମଯାଗ ନିମନ୍ତେ ଋଗ୍‌ବେଦୀୟ ମନ୍ତ୍ରମାନ ସନ୍ନିବେଶିତ ।

ଅଥର୍ବବେଦ ସଂହିତାରେ ଅତ୍ୟଧିକ ପରିମାଣରେ ଆଭିଚାରିକ ମନ୍ତ୍ର ଥିବାରୁ ଏହା ବେଦ ବୋଲି ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଉ ନଥିଲା । କେବଳ ଋକ, ଯଜୁଃ ଓ ସାମବେଦକୁ ବେଦତ୍ରୟୀ କୁହାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯଜ୍ଞକର୍ମରେ ଆଭିଚାରିକ ମନ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭୂତ ହେବାରୁ ଓ ଅଃ ବେଃ ସଂହିତାର ଶେଷରେ ଶ୍ରୌତ-ଯାଗ- (ଦେଖ) ବିଷୟକ ମନ୍ତ୍ରମାନ ସନ୍ନିବେଶିତ ହେବାରୁ ଏହା ୪ର୍ଥ ବେଦ ବୋଲି ପରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲା ।

ଅଥର୍ବବେଦ ସଂହିତାର ଶୌନକୀୟ ଶାଖା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ-ଭାବରେ ସାୟଣଭାଷ୍ୟ ସହିତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ପୈପ୍ପଲାଦ ସଂହିତାର ସାତଗୋଟି କାଣ୍ଡ କେବଳ ପ୍ରକାଶିତ

ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ପଣ୍ଡିତମାନେ ପୈପ୍ପଳାଦ ଶାଖାର ଅନ୍ୟ କାଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକ ଲୁପ୍ତ ବୋଲି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧରି ନେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏବେ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଶାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ୨୦ କାଣ୍ଡବିଶିଷ୍ଟ ପୈପ୍ପଳାଦ ଶାଖା ମିଳିଛି । ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ (ଭୁବନେଶ୍ୱର)ରେ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆଲିପିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୈପ୍ପଳାଦ ଶାଖାର ପୋଥି ମିଳିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ସେହି ଶାଖାର ଲୋପ ବିଷୟରେ ଥିବା ଧାରଣା ବଦଳିଛି ।

ଅଥର୍ବା (ଅଥର୍ବନ୍)— ଋଗ୍‌ବେଦରେ ୧୪ ଥର ଅଥର୍ବନ୍ ଓ ବହୁଥର ଅଥର୍ବାମାନଙ୍କ ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଅଗ୍ନି-ପୁରୋହିତରୂପେ ବେଦରେ ଏହି ଋଷି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଅଗ୍ନି ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ଭୃଗୁ ଓ ଅଙ୍ଗିରାଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କ ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ତନ୍‌ଜଣଯାକ ବୈଦିକ ଆର୍ଯ୍ୟ-ସମାଜରେ ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ପାଦନ ପ୍ରଣାଳୀର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ (ଅଙ୍ଗିରା ଓ ଅଗ୍ନି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) । ଋଗ୍‌ବେଦର (୬-୧୬-୧୩) ତୈତ୍ତିରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବାଜସନେୟୀ-ସଂହିତାରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଛି ଯେ, ଅଥର୍ବା ପୁଷ୍କରରୁ ଅଗ୍ନିକୁ ଉତ୍ପାଦିତ କରିଥିଲେ । ଏହି ପୁଷ୍କର ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପଦ୍ମପତ୍ର ବୋଲି ସାୟଣ କହିଅଛନ୍ତି । ଆଉ କେହି କେହି ପୁଷ୍କର ଅର୍ଥ ଅରଣି-କାଷ୍ଠ-ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଛିଦ୍ର ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଘର୍ଷଣଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ପାଦନ ପ୍ରଥମେ ଅଥର୍ବା କରିଥିଲେ ଓ ବୋଧହୁଏ ଅଙ୍ଗିରା ଏହି ପ୍ରଣାଳୀର ଉନ୍ନତିବିଧାନ କରିଥିଲେ । ଅଥବା ଅଥର୍ବା ବୃକ୍ଷଶାଖାର ନିବିଡ଼ ଘର୍ଷଣରୁ ଜାତ ଏବଂ କୋଟରରେ ବିଦ୍ୟମାନ ବନାଗ୍ନିକୁ ଶୁଷ୍କ ପଦ୍ମପତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସଂଗ୍ରହକରିବା ବିଧିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଭୃଗୁ ଓ ଅଙ୍ଗିରାଙ୍କ ନାମର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଏକବଂଶୀୟ ରୂପେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଋଗ୍‌ବେଦର କୌଣସି ମନ୍ତ୍ର ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇ ନଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କ ନାମର ବହୁବାର ଉଲ୍ଲେଖ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନତାକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରୁଛି । ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଓ ପୁରାଣମାନଙ୍କରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଅଥର୍ବା ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସହ ଘନିଷ୍ଠଭାବେ ସଂପୃକ୍ତ ।

ଅଦନ୍ତ—(ଆଜବେଷ୍ଟସ୍ ଦେଖ)

ଅଦା (*Zingiber Officinale*)— ପ୍ରାୟ ସବୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳୀୟ ଦେଶରେ ଚାଷ କରାଯାଉଥିବା ମୂଳ-ଜାତୀୟ ଗୁଳ୍ମ । ଭାରତବର୍ଷ ଓ ଚୀନରେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଅଦାର ଚାଷ ଚାଲି ଆସୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପଶ୍ଚିମ-ଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ବିସ୍ତୃତ-ଭାବରେ ଏହାର ଚାଷ କରାଯାଏ । ଅଦାର ଗଣ୍ଠି ପୋତିଲେ ତହିଁରୁ ଗଛ ବାହାରେ । ଗଛର ପତ୍ର ହଳଦିଆ ପଡ଼ିଗଲେ ଅଦା ପାଚିଲା ହେଲା ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼େ ।

ଅଦାର ରସ ଏକଜାତୀୟ ମଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅଦାକୁ ଶୁଖାଇଲେ ଶୁଣ୍ଠି ହୋଇଥାଏ । ଉଭୟ ଅଦା ଓ ଶୁଣ୍ଠି ନାନା ଔଷଧରେ ଏବଂ ତରକାରୀ ମସଲା ତଥା ଆଚାରର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଉପାଦାନରୂପେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ଜୀର୍ଣ୍ଣକାରକ । ଏକପ୍ରକାର ଅଦା ଅଛି, ଯାହାର ଗନ୍ଧ, କଞ୍ଚା ଆମ୍ବର ଗନ୍ଧ ପରି । ଓଡ଼ିଶାରେ ତାହାର ନାମ ଆମ୍ବକଷିଆ ଅଦା । ଭାରତବର୍ଷ, ଜାମାଇକା, ସିଏରାଲିଓନ୍ ଅଦାର ପ୍ରଧାନ ରପ୍ତାନିକାରକ ଦେଶ । ଚୀନ୍‌ରେ ପ୍ରଚୁର ଅଦା-ଚାଷ କରାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ତାହା ବିଶେଷଭାବରେ ସେହି ଦେଶରେ ଆଚାରରୂପେହିଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅଦାଲତ (*Court of Justice*)—ଅଦାଲତ ଶବ୍ଦ ଆରବୀ ଭାଷାରୁ ଆନୀତ । ଭାରତବର୍ଷରେ ବିଭିନ୍ନ ରାଜତ୍ୱରେ ବିଚାରପ୍ରଣାଳୀ ବିଭିନ୍ନ ଥିଲା । ୧୮୭୭ ପରେ ଇଂରେଜମାନେ ଆଧୁନିକ ଧରଣର ବିଚାରାଳୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଅଦାଲତ ବର୍ତ୍ତମାନ ୩।୪ ପ୍ରକାରର ହୋଇଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଫୌଜଦାରୀ ଓ ଦେଓ୍ୱାନି, ଏହି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ଅଦାଲତ ପ୍ରଧାନ । ଜମିବାଡ଼ି ସ୍ୱତ୍ୱାସ୍ୱତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ଦେଓ୍ୱାନି ଅଦାଲତରେ ଓ ଦଙ୍ଗା, ଚୋରି, ଜନାକାରି, ହତ୍ୟା, କଳି ପ୍ରଭୃତି ଫୌଜଦାରୀ ଅଦାଲତରେ ବିଚାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଆଇନ୍ ଓ ସାକ୍ଷ୍ୟ-

ଆଇନ୍ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଅଛି ଏବଂ ବିଚାରାଳୟଗୁଡ଼ିକୁ ତଳୁ ଉପର ଆଡ଼କୁ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଅଧିକ କ୍ଷମତାପନ୍ନ କରାଯାଇଛି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରତି ଷ୍ଟେଟ୍‌ରେ ହାଇକୋର୍ଟ ଓ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ପାଇଁ ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାଛଡ଼ା ଶ୍ରମିକ-ମାଲିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ଉପରେ, ଆୟକର ଓ ବିକ୍ରୀକର ପ୍ରଭୃତିର ବିଚାର-ପାଇଁ ଶ୍ରମିକ-ଅଦାଲତ, ଆୟକର-ଅଦାଲତ ଏବଂ ବିକ୍ରୀକର-ଅଦାଲତମାନ କାମ କରୁଅଛି । ଏବେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ-ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ଗ୍ରାମ-ପଞ୍ଚାୟତ ଅଦାଲତ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଅଛି ।

ଅଦାଲତ ଅବମାନନା— ବିଚାରାଳୟରେ ବିଚାରକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଜାତ କରାଇବାକୁ ଅଦାଲତ ଅବମାନନା କୁହାଯାଏ । ଏହା ଫୌଜଦାରୀ ଓ ଦେୱାନି, ଦୁଇ ପ୍ରକାର ହୋଇପାରେ । ବିଚାରକଙ୍କ ନାମରେ କୁତ୍ସାରଟନା କରିବା, ଗାଳିଦେବା, ତାଙ୍କର ଗୌରବହାନି କରିବା, ବିଚାରାଳୟରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ସୃଷ୍ଟି କରିବା, ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଧମକ ଦେବା, ବିଚାରକଙ୍କ ହୁକୁମ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ଫୌଜଦାରୀ ଅବମାନନାଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । ଏଥିନିମିତ୍ତ, ବିଚାରକ ଆସାମୀକୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବିଚାର କରି ଜେଲ୍ ବା ଜରିମାନା ବା ଉଭୟବିଧ ଦଣ୍ଡ ଦେଇପାରନ୍ତି । ବିଚାରାଳୟ ବାହାରେ ହାକିମଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଖରାପ ମନ୍ତବ୍ୟ କରିବା, ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ହାଜର ନ ହେବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା, ବିଚାରାଧୀନ ମୋକଦ୍ଦମା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେବା ଏବଂ ଅନ୍ୟଭାବରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବା ପ୍ରଭୃତି ଅପରାଧ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ହାକିମ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବିଚାର କରି ଦଣ୍ଡ ଦେଇପାରନ୍ତି । ଦେୱାନି ଅବମାନନା ହେଉଛି ବିଚାରକଙ୍କର ଆଦେଶ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା କିମ୍ବା ଦୁଇପକ୍ଷର ମାମଲାରେ କୌଣସି ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବାଧା ଜାତ କରାଇବା । ଏଥିପାଇଁ ଜେଲ୍ ବା ଜରିମାନା ହୋଇପାରେ ।

ଅଦାହ ଆଲୋକ (*Phosphorescence*)— ଦହନଶକ୍ତି ନ ଥିବା ଆଲୋକ । ଜୁଳୁଜୁଳିଆ ପୋକ, କାନକୁଟୁରି ବିଲ୍ଲୀ, କେତେକ ସମୁଦ୍ର ମାଛ ଦେହରୁ ଏପ୍ରକାର ଆଲୋକ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଫସ୍‌ଫରସ (ଦେଖ) ପବନ ମଧ୍ୟରେ ରହିଲେ ତା ଚାରିପାଖେ ଏକ ଗ୍ୟାସ୍ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ସେହି ଗ୍ୟାସ୍ ଏହିପରି ଆଲୋକ ବିକିରଣ କରେ । ଅନ୍ୟ କେତେକ ବାଷ୍ପ ଓ ଜୀବ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଆଲୋକ ବିକିରଣ କରନ୍ତି । ଫସ୍‌ଫରସ୍‌ରୁ ଏପରି ଆଲୋକ ବିକିରଣର କାରଣ ଏହି ଯେ ସେ ଗ୍ୟାସ୍‌ରେ ଆଲୋକ ପଡିବାଦ୍ୱାରା ତା'ର ପରମାଣୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ; କିଛି ସମୟପରେ ପରମାଣୁଗୁଡିକ ପୁଣି ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥାକୁ ଫେରି-ଯିବାବେଳେ ସେଥିରୁ ଆଲୋକ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଜୀବ-ମାନଙ୍କଠାରେ ଏହା କିପରି ଜାତ ହୁଏ, ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଠିକ୍ ଭାବେ ଜଣାଯାଇ ନାହିଁ (ଖଦ୍ୟୋତ ଦେଖ) ।

ଅଦିତି—ଦେବମାତା ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା । ଋଗ୍‌ବେଦର କେତେକସ୍ଥଳରେ ଅଦିତି, ଦକ୍ଷଙ୍କର ମାତୃରୂପେ, ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ କନ୍ୟାରୂପେ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଆଠଗୋଟି ଆଦିତ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ଶରୀରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ଯଜୁର୍ବେଦରେ ଏ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପତ୍ନୀରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତରେ ତାଙ୍କର ମାତୃରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣରେ ଏହାଙ୍କୁ କଶ୍ୟପଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ଦକ୍ଷଙ୍କ ମାତା ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ସମୁଦ୍ରମନ୍ଥନରୁ ଜାତ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପହୃତ ଅଦିତିଙ୍କର କୁଣ୍ଡଳଦ୍ୱୟକୁ ପ୍ରାଗ୍‌ଜ୍ୟୋତିଷ-ପୁରର ନରକାସୁର ହରଣ କରି ନେଇଥିବା ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି କୁଣ୍ଡଳଯୁଗକୁ କୃଷ୍ଣ ନରକାସୁରବଧ ପରେ ଦେବକୀରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ଅଦିତିଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

ଅଦୃଷ୍ଟବାଦ (*Fatalism*)—ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭୂଖଣ୍ଡର ଜୀବନବାଦ ନୈରାଶ୍ୟମୟ ଓ ଆଲସ୍ୟଜନକ ବୋଲି ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ପୃଥିବୀର ସବୁ ସଭ୍ୟଜାତିର ଚିନ୍ତାଜଗତରେ ଏହାର ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଏହି ମତ ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ନିଜର କିଛି ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ମନୁଷ୍ୟ-ଭାଗ୍ୟରେ ଯାହା କିଛି ଘଟୁଛି, ସବୁ ବିଧାତାକର୍ତ୍ତୃକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି; ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବ୍ୟତିରେକେ ଗଛର ଶୁଖିଲା ପତ୍ର ମଧ୍ୟ ଝଡ଼େ ନାହିଁ । ଏହି ମତବାଦ ଅନେକ ସମୟରେ ବିଫଳ-ପ୍ରଯତ୍ନ ମଣିଷ ପ୍ରାଣରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଲେହେଁ ସେଥି ସହିତ ତାହାର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସକୁ ବିଶେଷ ଦୁର୍ବଳ କରିଥାଏ ।

ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନରେ ଏହା ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଂଶ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ କରାଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଏହା ମିଥ୍ୟା । ଦିନେ ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳକବାଳିକାଙ୍କୁ ଜଗତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ହିତୋପଦେଶ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିଲି ଯେ,

> ଉଦ୍‌ଯୋଗିନଂ ପୁରୁଷସିଂହମୁପୈତି ଲକ୍ଷ୍ମୀ-
> ର୍ଦୈବେନ ଦେୟମିତି କାପୁରୁଷା ବଦନ୍ତି ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଉଦ୍‌ଯୋଗଶାଳୀ ପୁରୁଷ-ପ୍ରଧାନଙ୍କୁ ହିଁ ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରଣ କରିଥାନ୍ତି । "ଭାଗ୍ୟରେ ଥିଲେ ମିଳିବ" ଏହା କେବଳ କାପୁରୁଷର ବାଣୀ । ଆଜି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁବକ ଯୁବତୀର ଏହି ଆଦର୍ଶ ରହିବା ଉଚିତ ।

ଅଦ୍ୱୈତବାଦ— ଶଙ୍କର-ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବେଦାନ୍ତ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଅଦ୍ୱୈତବାଦ କୁହାଯାଏ । ଏହାର ଅପର ନାମ ଦ୍ୱୟ—ମାୟାବାଦ ଓ ବିବର୍ତ୍ତିବାଦ । ଏହି ନାମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମାୟାବାଦ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଏହି ମତ ଅନୁସାରେ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍ ବାସ୍ତବ-ସତ୍ତ୍ୱରହିତ ଓ ଭ୍ରାନ୍ତିମୟ । ମାୟାଯୋଗୁଁହିଁ ଏହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବାସ୍ତବ ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ । ଏହି ମାୟା ଅଗ୍ନିର ଦାହିକା ଶକ୍ତି ପରି ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକଶକ୍ତିମାତ୍ର । ତାହାର ବଳରେ ଏକ ଓ ଅଦ୍ୱୟ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ନାନାରୂପ, ନାନା-ନାମରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଛି । ନଚେତ୍, ହୁଏତ ସଂସାର ବୋଲି କିଛି ନଥାନ୍ତା । ଏହା ଠିକ୍ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକର ଯାଦୁକ୍ରିୟା ପରି । ନିପୁଣ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ବ ଟାକୁଆ ପୋତି ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ତହିଁରୁ ବୃକ୍ଷ, ପୁଷ୍ପ ଓ ଫଳ ଉତ୍ପାଦିତ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ତାହା ସତ୍ତ୍ୱହୀନ ଓ ଅସତ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବ ପରିଅନୁଭୂତ ହେଉଥିବାରୁ ଅସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହାହିଁ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକର ମାୟା । ତାହାର ସୃଷ୍ଟି ମାୟାମୟ । ସେହିପରି ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍ ବ୍ରହ୍ମର ମାୟାଶକ୍ତିର ଫଳମାତ୍ର । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ ଅସତ୍‌କୁ ସତ୍ ବୋଲି ମନେକରୁ, ତାହା ମାୟା-ପ୍ରଭାବିତ ଅବିଦ୍ୟା ବା ଅଜ୍ଞାନ ଦୋଷରୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଅବିଦ୍ୟା-ଜନିତ ଭ୍ରମ ଦ୍ରଷ୍ଟୃଗତ ବା ଦୃଶ୍ୟଗତ ହୋଇପାରେ । ଅବିଦ୍ୟା, ବସ୍ତୁର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପକୁ ଆବୃତ କରି ରଖେ ବା ଅନ୍ୟ ରୂପରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ଦଉଡ଼ିକୁ ସାପ ବୋଲି ଏବଂ ଶାମୁକାକୁ (ସିପ) ରୂପା ବୋଲି ବୁଝିଥାଉଁ । ଏହା ଆତ୍ମଗତ ଅଜ୍ଞାନର କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ଦୁଇପ୍ରକାର ପ୍ରତୀତିର ମୂଳରେ ଅଜ୍ଞାନର ଦୁଇଟି ଶକ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ । ତାହା ହେଉଛି— ଆବରଣ ଶକ୍ତି ଓ ବିକ୍ଷେପ ଶକ୍ତି । ଆବରଣ-ଶକ୍ତି ଦଉଡ଼ିର ପ୍ରକୃତ ରୂପକୁ ଆବୃତ କରି ସର୍ପରୂପକୁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରେ । ଅପର ଶକ୍ତିଟି ଅର୍ଥାତ୍ ବିକ୍ଷେପ-ଶକ୍ତି ଶାମୁକାକୁ ରୂପା ରୂପେ ପ୍ରତୀତ କରାଏ । ପରନ୍ତୁ ସର୍ପଜ୍ଞାନ ଓ ରଜତଜ୍ଞାନ ଉଭୟହିଁ ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନ । ଜାଗତିକ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରକାର ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଅଜ୍ଞାନ ବା ଅବିଦ୍ୟାମୋହିତ ଜୀବ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତର ମୂଳୀଭୂତ ଏକମେବାଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ରହ୍ମ ବା ଆତ୍ମା ବା ଚିତ୍‌କୁହିଁ ଅଜ୍ଞାନତାବଶତଃ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ବସ୍ତୁରୂପେ ନାନାଭାବେ ଦେଖୁଛି । ବିଦ୍ୟା ବା ଜ୍ଞାନ ଉଦିତ ହେଲେ ପ୍ରପଞ୍ଚର ଏହି ନାନାତ୍ୱ ଦୂର ହୋଇଯାଏ ଓ ପରମତତ୍ତ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମହିଁ ଜଗତ୍-ରୂପେ ବିବର୍ତ୍ତିତ ବୋଲି ପ୍ରତୀତି ଜନ୍ମେ । ଏହି ଜ୍ଞାନ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମାୟାର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରେ । (ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନାନ୍ମୁକ୍ତିଃ) । ପୁଣି ପୃଥକ୍ତ୍ୱର ଭ୍ରମ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୋହାନ୍ଧ ଜୀବଠାରେ ଦୁର୍ବାର ଅହଂଜ୍ଞାନ ଜାତ କରାଇଥାଏ । ଜଗତର ସକଳ ଦୁଃଖ, ସକଳ ଅଶାନ୍ତି, ସକଳ ସଂଘର୍ଷ ଜୀବର ପ୍ରବଳ ଅହଂ ବା ପୃଥକ୍-ଜ୍ଞାନରୁହିଁ ଆସେ । ଶଙ୍କରଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମ ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍, ଚିତ୍ ଓ ଆନନ୍ଦମୟ । ଜାଗତିକ ଆନନ୍ଦ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଓ ଦୁଃଖଜନକ । ବ୍ରହ୍ମୋ-ପଲବ୍ଧିହିଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପରମ ଆନନ୍ଦ ଓ ସୁଖ ଦେଇପାରେ । ଅବିଦ୍ୟୋପହିତ ଚୈତନ୍ୟହିଁ ଜୀବ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଧୀନ ମାୟା, କିନ୍ତୁ ଜୀବ ମାୟାର ଅଧୀନ । ଜୀବ ଜ୍ଞାନସାହାଯ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟିରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଅଦ୍ୱୈତତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କଲେହିଁ ସଂସାରଚକ୍ରରୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିଥାଏ ।

ଅଧିକାର ପତ୍ର (*Bill of Rights*)— ବ୍ରିଟିଶ୍-ସମ୍ବିଧାନ-ଇତିହାସରେ ଏହା ଏକ ଗୁରୁତର ଉପକରଣ ବା ସାଧନ । ବ୍ରିଟିଶଜାତି ଆଜନ୍ମ ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରିୟ । ବାକ୍ୟ, କର୍ମ, ଚିନ୍ତା, ଧର୍ମ, ଅର୍ଥନୀତି ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କରିବାକୁ ଯାଇ ଏ ଜାତି ପ୍ରାଣପାତ କରି ଆସିଅଛି ଓ ସେଥିପାଇଁ ନିଜ ଦେଶ ରାଜାଙ୍କର ଏକଚ୍ଛତ୍ର-ଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ

ଲଗି ତାହାଙ୍କୁ ବହିଷ୍କୃତ କରନ୍ତି ବା ଶେଷରେ ତାଙ୍କର ଶିରଚ୍ଛେଦ କରନ୍ତି । ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ, ଯେତେବେଳେ ଇଂଲଣ୍ଡର ସାମନ୍ତମାନେ ମିଳିତ ହୋଇ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ରାଜା ଜନ୍‌ଙ୍କୁ ବାଧ କଲେ ମାଗ୍ନାକାର୍ଟା (ଦେଖ) ରେ ଦସ୍ତଖତ ଦେବାକୁ । ସେହି ମାଗ୍ନାକାର୍ଟା ବା ଗ୍ରେଟ୍‌ଚାର୍ଟର୍ ଇଂଲଣ୍ଡର ଅଲେଖା ସମ୍ବିଧାନର ମୂଳଦୁଆ ହୋଇ ରହିଛି । ମାତ୍ର ମଧ୍ୟଯୁଗର ବ୍ରିଟିଶ ରାଜାମାନେ ତାକୁ ଆଂଶିକ ଭାବରେ ମାନିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଟ୍ୟୁଡର ଓ ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ ରାଜାମାନେ ତାକୁ ଫାଙ୍କି ଦେବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ଯଥେଚ୍ଛାଚାରର ଶାସନ ଚଳାଇଲେ । ମନମୁଖୀ ଆଇନ ପାଶ୍ କରି ଟିକସ ଆଦାୟ କରିବା, ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବିନା ବିଚାରରେ ଜେଲଦଣ୍ଡ ଦେବା ବା ଇଂଲଣ୍ଡର ସାଧାରଣ ଧର୍ମମତକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ପକ୍ଷପାତୀ ହେବା, ଏହିପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ କର୍ମ ଫଳରେ ପ୍ରଥମ ଚାର୍ଲସ୍‌ଙ୍କର ଶିରଚ୍ଛେଦ ଘଟିଲା । ଚାର୍ଲସ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟପୁତ୍ର ରାଜଗାଦି ପାଇଲା ପରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦାବୀକୁ ବାକ୍ୟରେ ମାନି ନେଲେ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଠିକ୍ ବିପରୀତ କାମ କଲେ । ସେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଧର୍ମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ଇଂଲଣ୍ଡର ଉପାସନା-ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଉକ୍ତ ଧର୍ମମତ ପ୍ରଚଳିତ କଲେ । ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ବିନା ଅନୁମତିରେ ଅର୍ଥ-ସଂଗ୍ରହ କଲେ ଓ ଲୋକମାନଙ୍କୁ, ବିଶେଷତଃ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟମାନଙ୍କୁ ବିନା ବିଚାରରେ ଦଣ୍ଡ ଦେଲେ । ଉତ୍ୟକ୍ତ ଜନତା ବିଦ୍ରୋହ କରି ତାଙ୍କ ଝିଅ ଓ ଜାମାତାଙ୍କୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜଗାଦିରେ ବସିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ଜେମ୍‌ସ୍ ଭୟରେ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଗଲେ । ବିନା ରକ୍ତପାତରେ ଏ ବିଜୟ ହାସଲ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଏହାକୁ "ଅ-ରକ୍ତ ବିପ୍ଳବ" କୁହାଯାଏ । ରାଜା ଜେମ୍‌ସ୍‌ଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଜାମାତା ଉଇଲିୟମ୍ ଓ ମେରୀ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଏକ "ଅଧିକାର ଘୋଷଣା" (*Declaration of Rights, Feb. 1689*) ତାଙ୍କ ଆଗେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଗଲା । ଏଥିରେ ପୂର୍ବତନ ରାଜା ଜେମ୍‌ସ୍‌ଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅବୈଧ ଘୋଷଣା କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘୋଷଣା କରାଗଲା ଯେ, ରାଜା ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ବିନା ଅନୁମତିରେ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ବା କୌଣସି କାନୁନ୍‌କୁ ବହୁକାଳ ଧରି ଅକାମି (*Suspend*) କରିପକାଇ ରଖି ପାରିବେ ନାହିଁ, ବିନା ବିଚାରରେ କାହାକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଇପାରିବେ ନାହିଁ ବା କାହାର ସମ୍ପତ୍ତି ବାଜ୍ୟାପ୍ତ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଏହାଛଡ଼ା ନିର୍ବାଚନରେ ସ୍ୱାଧୀନତା, ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ବାକ୍‌ସ୍ୱାଧୀନତା, ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ୍ ବା ଲୋକସଭାର ପୌନଃପୌନିକ ଅଧିବେଶନ, ଜୁରୀ-ବିଚାର, ରୋମାନ୍ କାଥଲିକ୍‌ମାନଙ୍କୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜଗାଦିରୁ ବଞ୍ଚିତକରିବା ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଥିଲା । ଏହି ସର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମେ 'ବିଲ୍ ଅଫ୍ ରାଇଟ୍‌ସ୍' ରୂପେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ୧୬୮୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଆଇନରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହାଦ୍ୱାରା ଚିରକାଳ ଲାଗି ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ବା ଜନତାର ଶକ୍ତି ଦୃଢ଼ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରାଜାମାନଙ୍କର ଯଥେଚ୍ଛାଚାରିତାର ବିଲୋପ ସାଧିତ ହେଲା ।

୧୭୮୩ ସାଲରେ ଯେତେବେଳେ ଆମେରିକାର ଇଂରେଜ ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକ ଚିରକାଳ ଲାଗି ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନରୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କଲେ ଏବଂ ତତ୍ରତ୍ୟ ମୁଖ୍ୟନେତାମାନେ ଶାସନ ଲାଗି ସମ୍ବିଧାନର ଗଠନ କରି ବସିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଜାତିର ଏହି ଅଧିକାରପତ୍ରକୁହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ କରି ଧରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆମେରିକାନ୍ ଅଧିକାର ପତ୍ରରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକସଭାର କ୍ଷମତାକୁ ସୀମିତ କରାଯାଇ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପରେ ଅଧିକ ଜୋର ଦିଆ ଯାଇଛି ।

ଯେତେବେଳେ ଫରାସି-ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ ହେଲା (୧୭୮୯) ଅତ୍ୟାଚାରିତ ଓ ପରିପିଷ୍ଟ ବିପ୍ଳବଦଳ ଜାତୀୟ ବିଧାନସଭା (*National Assembly*)କୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଆମେରିକାର ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅଧିକାରପତ୍ରର ଆଦର୍ଶରେ ଏକ ଅଧିକାର-ପତ୍ର ମଞ୍ଜୁର କରିବାଲାଗି ବାଧ କରିଥିଲେ । ଏ ପତ୍ରରେ ବ୍ୟକ୍ତି-ସ୍ୱାଧୀନତା, ସାମ୍ୟନୀତି, ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମ୍ପତ୍ତିର ନିରାପତ୍ତା ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଗରିକକୁ ଆଶ୍ୱାସ ଦିଆଯାଇ ମାନବଜାତିର ଏହି ମୂଳ ଅଧିକାରଗୁଡ଼ିକୁ ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ରକ୍ଷାକରିବା ଲାଗି ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବରୁ ଜାତ ଏହି ଅଧିକାର ପତ୍ରରେ ସମଗ୍ର ମାନବଜାତିର ଅଖଣ୍ଡ ଆଶା ନିହିତ ଥିବାର ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ।

ଅଧିବର୍ଷ—ଏହି ଶବ୍ଦଟି ଦୁଇଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ପ୍ରଥମତଃ ଯେଉଁ ବର୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଅଧିମାସ ବା ମଳ-ମାସ ପଡ଼େ, ସେ ବର୍ଷକୁ ଅଧିବର୍ଷ ବା ଅଧିବତ୍ସର ବୋଲାଯାଏ । ଭାରତୀୟ ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁସାରେ ସୌରମାସ ଏବଂ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ ଉଭୟ ଗଣନା କରିବାର ବିଧି ଅଛି । ସୌରମାସ ଅନୁସାରେ ଏକବର୍ଷ ୩୬୫ ଦିନ ୬ ଘଣ୍ଟା । କିନ୍ତୁ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ ଅନୁସାରେ ଏକବର୍ଷ ୩୫୪ ଦିନ । ସୁତରାଂ ଚାନ୍ଦ୍ରବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା ସୌରବର୍ଷ ୧୧ ଦିନ ୬ ଘଣ୍ଟା ଅଧିକ । ଏଣୁ ଉଭୟବିଧ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସାମ୍ୟ ରଖିବା ଲାଗି ଚାନ୍ଦ୍ରମାସଗଣନାରେ ଅଢ଼େଇବର୍ଷ ଅନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଅଧିକାମାସ ଗଣନା କରାଯାଏ । ଏହି ଅଧିକା ମାସକୁ ଅଧିମାସ ବା ମଳମାସ ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ଦୁଇଟି ଅମାବାସ୍ୟାଯୁକ୍ତ ଏବଂ ରବିସଂକ୍ରାନ୍ତି-ବର୍ଜିତ ।

ଇଂରାଜି *Leap year* କୁ ମଧ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଜ୍ୟୋତିଷ ପରିଭାଷାରେ ଅଧିବର୍ଷ କୁହାଯାଉଛି । ସାଧାରଣ ଗଣନାରେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷକୁ ୩୬୫ ଦିନ ଧରାଯାଏ କିନ୍ତୁ, ପ୍ରକୃତରେ ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରିକ୍ରମା କରିବାକୁ ପୃଥିବୀକୁ ଲାଗେ ୩୬୫ ଦିନ ୬ ଘଣ୍ଟା । ଛଅ ଘଣ୍ଟା ଏକ ଦିନର ଏକ-ଚତୁର୍ଥାଂଶ... ହିସାବରେ ଅସୁବିଧା ହେବ ବୋଲି ପ୍ରତିବର୍ଷ ସହିତ ଏହି ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶର ହିସାବ ନ କରି, ତିନିବର୍ଷ ଯାଏଁ ବର୍ଷକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ୩୬୫ ଦିନ ଧରାଯାଏ ଏବଂ ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷଟି ୩୬୬ ଦିନ ଧରାଯାଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାସ ତୁଳନାରେ ଫେବୃୟାରୀ ମାସର ଦିନସଂଖ୍ୟା ସବୁଠାରୁ କମ୍ । ତେଣୁ ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷର ଫେବୃୟାରୀକୁ ୨୯ ଦିନ ଧରାଯାଏ । ଏଣୁ ଯେଉଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୪ ଦ୍ଵାରା ବିଭାଜ୍ୟ ସେହି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦକୁ "ଲିପ୍‌ଇୟର୍" ବା ଅଧିବର୍ଷ ବୋଲାଯାଏ । ପ୍ରତି ଅଧିବର୍ଷର ଦିନସଂଖ୍ୟା ୩୬୬ ଏବଂ ସେ ବର୍ଷ ଫେବୃଆରୀମାସ ୨୯ ଦିନ ।

କିନ୍ତୁ ଆହୁରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଚାର କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ଏକ ବର୍ଷକୁ ଯେଉଁ ୩୬୫ ଦିନ ଓ ଅଧିକା ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଧରାହୋଇଛି, ଅଧିକା ଚତୁର୍ଥାଂଶଟି ପ୍ରକୃତରେ ୬ ଘଣ୍ଟା ନୁହେଁ, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ୫ ଘଣ୍ଟା, ୪୮ ମିନିଟ୍ ଓ ୪୬ ସେକେଣ୍ଡ । ତେଣୁ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଦିନ ଅପେକ୍ଷା ଏହା ପ୍ରାୟ ୧୧$\frac{1}{4}$ ମିନିଟ୍ ଊଣା । ଅଧିବର୍ଷଦ୍ଵାରା ପ୍ରତି ଚାରିବର୍ଷରେ ଦିନେ ବଢ଼ାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଏହି ୧୧ ମିନିଟ୍ କ୍ରମେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପ୍ରାୟ ୧୨୯ ବର୍ଷରେ ପୂରାପୂରି ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ପରିଣତ ହୁଏ ଏବଂ ୪୦୦ ବର୍ଷରେ ହୁଏ ମୋଟାମୋଟି ତିନି ଦିନ । ଏହି ଅଧିକ ସମୟ ବାଦ୍ ଦେବା ପାଇଁ ୧୫୮୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା ।

ଏହି ବର୍ଷ ତ୍ରୟୋଦଶ ପୋପ୍ ଗ୍ରୀଗରି, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ-ସଂଶୋଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକ ବିଧାନ ଦେଲେ ଯେ ପ୍ରତି ଶତପୂରକ ଅବ୍ଦକୁ ଅଧିବର୍ଷ ନ ଧରି କେବଳ ଯେଉଁ ଶତପୂରକ ଅବ୍ଦ ୪୦୦ ଦ୍ଵାରା ବିଭାଜ୍ୟ ତାହାକୁହିଁ ଅଧିବର୍ଷ ଧରାଯିବ । ଫଳରେ ପ୍ରତି ୪ ଶହ ବର୍ଷରେ ତିନୋଟି ଅଧିବର୍ଷ କଟିଯିବ ବା ୩ ଦିନ କମିଯିବ । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ୧୯୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୪ ଦ୍ଵାରା ବିଭାଜ୍ୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ୪୦୦ ଦ୍ଵାରା ବିଭାଜ୍ୟ ନ ହେବାରୁ, ୧୯୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦକୁ ଅଧିବର୍ଷ ବୋଲି ଗଣନା କରାହୋଇନାହିଁ । ତେଣୁ ୧୮୯୬ ଠାରୁ ୧୯୦୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଯାଏଁ ଅଧିବର୍ଷ ମୋଟେ ପଡ଼ିନାହିଁ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମଠାରୁ ପୋପ୍ ଗ୍ରୀଗରି ଉକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ-ସଂସ୍କାର ନ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଦଶଦିନ ବଳକା ରହିଥିଲା । ତେଣୁ ସେହି ଦଶଦିନକୁ ବାଦ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଆଉ ଏକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଲେ ଯେ ୧୫୮୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଅକ୍ଟୋବର ୫ ତାରିଖକୁ ଅକ୍ଟୋବର ୧୫ ତାରିଖ ବୋଲି ଧରାଯିବ ।

ଗ୍ରୀଗରିଙ୍କ ଏହି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ-ସଂସ୍କାରକୁ ସବୁ ରୋମାନ୍ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଦେଶମାନେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଲେ, କିନ୍ତୁ ଗ୍ରୀକ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ତଥା ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍ ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଏ ସଂସ୍କାର ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ଏକଶହ ସତୁରି ବର୍ଷ ପରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୭୫୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଏ ସଂସ୍କାର ଗ୍ରହଣକରିବାକୁ ଯାଇ, ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୩ ତାରିଖକୁ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୪ ତାରିଖ କରିଥିଲା । ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ଏ ସଂସ୍କାର ଗ୍ରହଣକଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଭାବିଲେ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ଠକାଇ ଏଗାର ଦିନର ମୂଲ୍ୟରୁ ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରୁଛି । ଫଳରେ, ଦେଶର ନାନାସ୍ଥାନରେ ଦଙ୍ଗା ମାଡ଼ଗୋଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗିଗଲା ।

ଜାରମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ରୁଷ୍‌ଦେଶ ଗ୍ରୀକ୍-ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ-ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ତେଣୁ ଗ୍ରୀଗରିଙ୍କ ସଂସ୍କାର ରୁଷ୍ ଗ୍ରହଣ କରି ନଥିଲା । ଫଳରେ ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପର ଅନ୍ୟାନ୍ୟଦେଶ

ତୁଳନାରେ ତାହାର ତାରିଖ ଗଣନା ୧୩ ଦିନ ପଛୁଆ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ସୋଭିଏଟ୍ ସରକାର ଅବଶ୍ୟ ଏ ସଂସ୍କାର ଗ୍ରହଣ କରି ସାରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ୧୯୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ମାର୍ଚ୍ଚ ଏବଂ ନଭେମ୍ବର ମାସର ଯେଉଁ ଯୋଡ଼ିଏ ବିପ୍ଳବଦ୍ୱାରା ସେ ଦେଶର ଆମୂଳଚୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ଯେଉଁ ବିପ୍ଳବଯୋଡ଼ିକ "ମାର୍ଚ୍ଚ ବିପ୍ଳବ" ଓ "ନଭେମ୍ବର ବିପ୍ଳବ" ନାମରେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛି, ଏହି ସଂସ୍କାର ଫଳରେ ସେ ବିପ୍ଳବଯୋଡ଼ିକ ଆଜିକାଲି ଫେବୃଆରି ଏବଂ ଅକ୍ଟୋବର – ବିପ୍ଳବ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଅଧିରକ୍ତସ୍ରାବ (*Haemophilia*)— ରୋଗ-ବିଶେଷ । ରକ୍ତ ଜମାଟ ନ ବାନ୍ଧିବା ଏହି ବ୍ୟାଧିର ଲକ୍ଷଣ ।

ରକ୍ତ ଜମାଟ ବାନ୍ଧୁ ନ ଥିବାରୁ ଏହି ରୋଗୀମାନଙ୍କ ଦେହରେ ହେଉଥିବା ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷତ ଦେଇ ଅବାରିତ-ଭାବରେ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହୋଇଥାଏ । ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ମଧ୍ୟ ସମୟ ସମୟରେ ଶରୀରର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ (ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ଗଣ୍ଠି ପ୍ରଭୃତିରେ) ଘଟୁଥିବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ରୋଗୀର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ରୋଗଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିବା ମନୁଷ୍ୟର ଦେହରେ ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର କରିବା ବିହିତ ନୁହେଁ ।

ଏହି ରୋଗ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ-ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଏ ରୋଗ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକର ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କଠାରେ ଏ ରୋଗ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କଠାରେ ଏ ରୋଗ ଦେଖା ଦେଇପାରେ । ତେଣୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଏ ରୋଗର ବାହକରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

କ୍ୟାଲସିଅମ୍‌ର ଲବଣ ଓ ଅଣ୍ଡାର ଧଳାଅଂଶ ପ୍ରଭୃତି ଖାଇଲେ ରୋଗର ଆଂଶିକ ଉପଶମ ଘଟିଥାଏ । ଏକପ୍ରକାର ସର୍ପବିଷର ପ୍ରଲେପଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ରକ୍ତସ୍ରାବ ବନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ ।

ଅଧିରଥ—(ଦେଖ-କର୍ଣ୍ଣ) ।

ଅଧିହୃଷ୍ୟତା (*Allergy*)— ଏହା ଏକ ପାରି-ଭାଷିକ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଚଳିତ । ସ୍ପନ୍ଦନ, ସ୍ପର୍ଶକାତରତା, ଓ ରୁଚି ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣ ବା ଶକ୍ତି କେତେକ ମଣିଷଙ୍କର ସାଧାରଣ ଅପେକ୍ଷା ଅତ୍ୟଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଥାଏ । ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଗୁଣ ବଂଶଗତ । ଏମିତି କେତେକ ଖାଦ୍ୟ ଅଛି, ଯାହା ସାଧାରଣତଃ ଲୋକପକ୍ଷରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଭାବିକ; ଅଥଚ ଜଣେ ଜଣେ ଲୋକ ସେହି ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ବାନ୍ତି କରିପକାନ୍ତି ଅଥବା ସେଥି-ଯୋଗୁଁ ଅନେକପ୍ରକାର ଚର୍ମରୋଗ ଭୋଗିଥାନ୍ତି । ଏହିପରି କୌଣସି କୌଣସି ବିଶେଷ ଗନ୍ଧ ବା ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ-ପକ୍ଷେ ବଡ଼ ଅରୁଚିକର ଓ ଅହିତକର ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଅଥଚ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷେ ତାହା ଅତି ରୁଚିକର । ଏହି ବିଶେଷ-ପ୍ରବୃତ୍ତି ବା ପ୍ରକୃତିକୁ ଅଧିହୃଷ୍ୟତା ବା ଆଲେର୍ଜି କୁହାଯାଏ । ଶ୍ୱାସରୋଗ (ଆଜମା)ର ଏହି ଆଲେର୍ଜିହିଁ ପ୍ରଧାନ ହେତୁ ବୋଲି ଧରି ଯାଉଛି ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣ—ସଂସ୍କୃତ-ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ । ଏଥିରେ ରାମଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ମୂଳ-ରାମାୟଣର ସାତଗୋଟିଯାକ କାଣ୍ଡର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଏଥିରେ ସନ୍ନିବେଶିତ । ଶ୍ରୀରାମ "ଏକମେବାଦ୍ୱିତୀୟ" ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ପ୍ରକାଶରୂପେ ଓ ସୀତା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅଂଶରୂପେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥିଲେ—ଏହାହିଁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ । ବ୍ୟାସ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚକ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ରାମଶର୍ମାନାମକ ଜଣେ ଶିବଭକ୍ତ ଏହାକୁ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଶିବପାର୍ବତୀଙ୍କ କଥୋପକଥନ ଛଳରେ ଏହା ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଦୁଇଟି ପରିଚ୍ଛେଦ ଅତି ପବିତ୍ର ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନେ ମାନନ୍ତି । ଯଥା—ରାମହୃଦୟ ଓ ରାମଗୀତା । ରାମ-ହୃଦୟରେ ରାମଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପ୍ରକୃତିର ପରିଚୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି ଏବଂ ରାମ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅଭେଦ-ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଛି । ରାମଗୀତାରେ ବୈରାଗ୍ୟସାଧନ ଓ ଆତ୍ମସମାଧି ଦ୍ୱାରା ପରଂବ୍ରହ୍ମରେ ଲୀନ ହେବାର ପ୍ରଣାଳୀ ବିବୃତ ହୋଇଛି । ତୁଳସୀଦାସଙ୍କ ରାମଚରିତମାନସ ଏହି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ରାମାୟଣ ଦ୍ୱାରା ସମଧିକ ପ୍ରଭାବିତ । ଆମ ଉତ୍କଳ-ଭାଷାରେ ଏହାର ଏକାଧିକ ପ୍ରାଚୀନ ଅନୁବାଦ ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଲୋକଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତି ସମାଦୃତ ।

ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ— ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ବା ଅନିୟଙ୍କଭୀମଦେବ ନାମରେ ଓଡ଼ିଶାର ଗଙ୍ଗବଂଶ (ଦେଖ)ରେ ୩ଜଣ ରାଜା ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଐତିହାସିକ ବିବରଣ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

(୧) ଅନିୟଙ୍କଭୀମ ଅନନ୍ତବର୍ମା-ବଜ୍ରହସ୍ତ (ଖ୍ରୀ: ୧୦୨୨-୧୦୧୪)—ଗଙ୍ଗବଂଶର ରାଜା କାମାର୍ଣ୍ଣବଦେବ (ଦେଖ) ଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ଭାଇ ବିଜୟାଦିତ୍ୟ ୩ ବର୍ଷ ଶାସନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଖ୍ରୀ: ୧୦୨୨ରେ କାମାର୍ଣ୍ଣବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅନିୟଙ୍କଭୀମ ରାଜା ହେଲେ । ଏ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ନିକଟସ୍ଥ ମୁଖଲିଙ୍ଗମ୍ ଠାରେ ଥିବା ଅନିୟଙ୍କଭୀମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ ।

(୨) ଅନିୟଙ୍କଭୀମଦେବ ଦ୍ୱିତୀୟ(ଖ୍ରୀ: ୧୧୯୦-୯୮)—ମହାପ୍ରତାପୀ ଅନନ୍ତବର୍ମା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଦେବ (ଦେଖ)ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କର ଚାରିପୁତ୍ର କାମାର୍ଣ୍ଣବ, ରାଘବ, ରାଜରାଜ ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଅନିୟଙ୍କଭୀମ ଯଥାକ୍ରମେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ରାଜରାଜ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଯିବାରୁ ରାଜକର୍ମ ପାଇଁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ତେଣୁ ସେ ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ଅନିୟଙ୍କଭୀମଙ୍କୁ ରାଜପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରାଇଥିଲେ ।

ତାମ୍ରଶାସନ ଓ ଶିଳାଲେଖରେ ଅନିୟଙ୍କଭୀମ ଓ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଉଭୟ ନାମ ମିଳେ । ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଙ୍କ ରାଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରଲେଖାଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ଦ୍ୱିତୀୟ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଦାସଗୋବା ତାମ୍ରଶାସନରୁ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ତିଆରି କରାଇବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି । ବୋଧହୁଏ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିରର କେତେକ ସଂସ୍କାର କରାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ କେତେକ ତାମ୍ର ଶାସନରେ ଦେବଦାସୀ-ପ୍ରଥା ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ଦାନଶୀଳ ରାଜାଥିଲେ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ବହୁ ତାମ୍ରଶାସନ ମିଳିଛି । ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ରାଜା ବିଜୟୀବୀର, କାବ୍ୟପ୍ରେମୀ, ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମା ଓ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପଟ୍ଟମହିଷୀଙ୍କ ନାମ ବାଘଲ୍ଲ ଦେବୀ ଥିଲା ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାଜ-ରାଜ ତୃତୀୟ ତାଙ୍କ ପରେ ରାଜାହେଲେ ।

ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ତୃତୀୟ (ଖ୍ରୀ: ୧୨୧୧-୩୮)—ରାଜରାଜ ତୃତୀୟଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ତୃତୀୟ ଖ୍ରୀ: ୧୨୧୧ ରେ ରାଜା ହେଲେ । ସେ ଚାଳୁକ୍ୟ ରାଜକନ୍ୟା ମହାଲ୍ଲାଣ ଦେବୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ।

ମାଦଳାପାଞ୍ଜି ବିବରଣ ଅନୁଯାୟୀ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ତୃତୀୟଙ୍କ ଅମଳରେ ରାଜସ୍ୱ ସଚିବ ଦାମୋଦର ବଡ଼ପଣ୍ଡା ଓ ଈଶାନ ପଟ୍ଟନାୟକ (ଦେଖ)ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାର ଭୂବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ମୋଟ ରାଜସ୍ୱର ପରିମାଣ ଅନ୍ୟୁନ ୪ କୋଟି ୪୩ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଥିଲା ବୋଲି ସ୍ୱର୍ଗତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରଥମେ ତିଆରି କରିଥିଲେ ବୋଲି ମାଦଳାପାଞ୍ଜିରେ ଅଛି । ବୋଧହୁଏ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଏହି ଦୁର୍ଗର ପୁନର୍ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ।

ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ତୃତୀୟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ନଗରୀ ତାମ୍ରଶାସନ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲେଖ, ଚାଟେଶ୍ୱର ଶିଳାଲେଖ, ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ଓ ପାତାଳେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ଶିଳା-ଲେଖରୁ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ ତଥ୍ୟ ମିଳେ । ସେହିପରି ଦ୍ରାକ୍ଷାରାମ ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲେଖ, ସିଂହାଚଳ ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲେଖ, ଶ୍ରୀକୂର୍ମ ମନ୍ଦିରର ଶିଳାଲେଖ ପ୍ରଭୃତିରୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ ସମ୍ବାଦ ମିଳେ । ସେ ତୁଳାପୁରୁଷ-ଦାନ ଓ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ-ମହାଦାନ ପ୍ରଭୃତି କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏକ ବିଶାଳ ସେନା-ବାହିନୀ ଥିଲା ଓ ଅଭିଲେଖମାନଙ୍କରୁ ତାଙ୍କର ବହୁ ସେନାପତିଙ୍କ ନାମ ମିଳେ । ତାଙ୍କର ସୋମଲ ଦେବୀ ଓ କସ୍ତୁରା ଦେବୀ ନାମରେ ଦୁଇଟି ରାଣୀ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରାଦେବୀ ହୈହୟବଂଶଜ ପରମର୍ଦ୍ଦିଦେବଙ୍କୁ ବିବାହ କରି-ଥିଲେ । ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରାଦେବୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ତୃତୀୟଙ୍କ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମା ରାଣୀ କସ୍ତୁରା ଦେବୀ ଗର୍ଭଜାତ ନରସିଂହଦେବ ରାଜା ହେଲେ ।

ଅନଧିକାର-ପ୍ରବେଶ (*Trespass*)—କୌଣସି ଲୋକର ଜମିବାଡ଼ୀ ବା ଗୃହରେ, ତାହାର ଅନୁମତି ବିନା ଅନ୍ୟର ପ୍ରବେଶକୁ ଆଇନରେ ଅନଧିକାର-ପ୍ରବେଶ କୁହାଯାଏ । ଲୋକ ଯଦି ଅଜ୍ଞାତରେ କାହାର ଜମିବାଡ଼ୀରେ ପ୍ରବେଶ କରେ, ତେବେ ଦୋଷ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ତାକୁ ବାରଣ

କାଳପରେ ଯେ ଗୃହ ନ ଗଲେ ଅନଧିକାର-ପ୍ରବେଶ ଦୋଷରେ ଅପରାଧୀ ହୁଏ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ଜମିବାଡ଼ୀର କ୍ଷତି ନ ଘଟିଲେହେଁ ଅନଧିକାର-ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ଲୋକ ଅପକ୍ରିୟା-ଆଇନ (ଦେଖ) ରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ । ଯେଉଁଠାରେ ବିଶେଷ ଆଇନଦ୍ୱାରା ପ୍ରବେଶ ନିଷିଦ୍ଧ କରାଯାଇଥାଏ, ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶକଲେ ଦଣ୍ଡବିଧି ଦଫାରେ ଶାସ୍ତି ମିଳେ ।

ଅନନ୍ତ ଗୁମ୍ଫା—(ଦେଖ ଖଣ୍ଡଗିରି) ।

ଅନନ୍ତ ଦାସ— ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସମୟର ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ଓଡ଼ିଆକବି । ନିଜ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ନାମରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ । ଅନନ୍ତ ଦାସ ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ବୋଧଗମ୍ୟଭାଷାରେ ପରିବେଷିତ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ସମୟର ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୀତିକ ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । କେତେକ ଭଜନ, ଚଉତିଶା ବ୍ୟତୀତ ସେ ଉଦୟବାଖର, ଛତିବାଖର, ଟୀକାବାଖର, ଆଗତଚୁମ୍ବକ-ମାଳିକା ଏବଂ ହେତୁଦୟ ଭାଗବତଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି-ଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ହେତୁଦୟ-ଭାଗବତ' ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ ।

ଅନନ୍ତଦାସ ସାନ୍ଧିବିଗ୍ରହିକ— ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜ (ଦେଖ)ଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅନନ୍ତଦାସ ସାନ୍ଧିବିଗ୍ରହିକ 'ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ' ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ଟୀକାକାର । ସେ ଗଜପତି ନିଃଶଙ୍କ ଭାନୁଦେବଙ୍କ (୧୪୧୪-୩୫) ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଲେଖାର କାଳ ଖ୍ରୀ: ଅ: ୧୪୨୦-୧୪୩୦ ମଧ୍ୟରେ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ସେ ନିଃଶଙ୍କ ଭାନୁ-ଦେବଙ୍କ ରାଜସଭାର କବି ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣର ଟୀକାର ନାମ ଲୋଚନ ।

ଅନନ୍ତବର୍ମା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଦେବ (ଖ୍ରୀ: ୧୦୭୭ ୧୧୪୭) — ଦେବେନ୍ଦ୍ର ବର୍ମାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅନନ୍ତବର୍ମା-ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ନାମ ଧାରଣକରି କଳିଙ୍ଗର ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମାତାଙ୍କର ନାମ ରାଜସୁନ୍ଦରୀ । ସେ ଚୋଳରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ତାମ୍ରଶାସନରେ ସେ ଶକାବ୍ଦ ୯୯୯ (ଖ୍ରୀ: ୧୦୭୭)ରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇଥିବା କଥା ଲିଖିତ ହୋଇଛି । ସେ ପ୍ରାୟ ୭୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏହା ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଦୀର୍ଘତମ ରାଜତ୍ୱ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ସେ ଜଣେ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଜା ଥିଲେ । ସେ ନିଜର ରାଜ୍ୟ-ସୀମା ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ଯାଏ ବଢ଼ାଇଥିଲେ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ-ମନ୍ଦିର ପ୍ରଥମେ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଶୈବ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ ବୈଷ୍ଣବ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାକୁ ନିଜର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନରେ ରଖିବାପାଇଁ ବହୁ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନକରି ୧୧୧୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏକଛତ୍ରାଧିପତି ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ରାମାନୁଜ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ନିମିତ୍ତ ଆସିଥିଲେ । ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ-ଦେବ, ମୁଖଲିଙ୍ଗ, ଶ୍ରୀକୂର୍ମ ଓ ସିଂହାଚଳରେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ ଓ ଅନେକ ସାହି, ଜଳାଶୟ, ଦୁର୍ଗ, ପାଟଣା ଆଦି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ୧୧୮ ଗୋଟି ଅଭିଲେଖ ମିଳିଅଛି । ମୃତ୍ୟୁର ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ସେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର କାମାର୍ଣ୍ଣବଙ୍କୁ ଯୁବରାଜ-ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରି ତାଙ୍କ ହାତରେ ଶାସନ-ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ । ୧୧୪୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା ।

ଅନନ୍ତବର୍ମା ବଜ୍ରହସ୍ତ—ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ ବଜ୍ରହସ୍ତ ୩ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ । କଳିଙ୍ଗର ରାଜା ବା ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାଧିପତି । ରାଜତ୍ୱ ସମୟ—ଖ୍ରୀ: ୧୦୩୭—୧୦୭୦ । ପିତା ମଧୁକାମାର୍ଣ୍ଣବ (ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଙ୍କ ପୁତ୍ର ନୁହନ୍ତି) । ମାତା ବୈଦୁମ୍ବବଂଶୀୟା ବିଜୟା ମହାଦେବୀ (ବୈଦୁମ୍ବବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶର ଚିତୁରଜିଲ୍ଲାନ୍ତର୍ଗତ ମଦନପଲ୍ଲୀ ନାମକ ତାଲୁକାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ) । ବଜ୍ରହସ୍ତ (୩ୟ)ଙ୍କ ଉପାଧି ଥିଲା ମହାରାଜାଧିରାଜ—ପରମେଶ୍ୱର—ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାଧିପତି । ଏହି ରାଜାଙ୍କ ସମୟରୁ ରାଜତ୍ୱକାଳ ଗଣନା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ "ଅଙ୍କ" (ଦେଖ) ଗଣନାପଦ୍ଧତି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ରାଜଧାନୀ—ମୁଖଲିଙ୍ଗମ୍ (ପାରଳା ଖେମୁଣ୍ଡିର ୧୭ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଆନ୍ଧ୍ର-ରାଜ୍ୟସ୍ଥ ଶ୍ରୀକାକୁଲମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ) ।

ବଜ୍ରହସ୍ତ ୩ୟଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ କଳିଙ୍ଗ ଅସ୍ଥାୟୀ-ଭାବରେ ଦକ୍ଷିଣର ଚୋଳସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବଜ୍ରହସ୍ତ ନିଜ ବାହୁବଳରେ ଦେଶକୁ ଚୋଳ-କବଳରୁ ମୁକ୍ତକରି ସ୍ୱାଧୀନ କଳିଙ୍ଗଦେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏଥିପୂର୍ବରୁ ପଞ୍ଚଧା-ବିଭକ୍ତ କଳିଙ୍ଗଦେଶକୁ ସେ ପୁନର୍ବାର ଏକ-ଶାସନାଧୀନ କରିଥିଲେ । ବଜ୍ରହସ୍ତ ୩ୟଙ୍କ ତାମ୍ର-ଶାସନରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଗୋତ୍ର ଆତ୍ରେୟ ଏବଂ ଏମାନେ ମହେନ୍ଦ୍ରପର୍ବତ ଉପରିସ୍ଥିତ ଗୋକର୍ଣ୍ଣେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କର ଭକ୍ତ ଥିଲେ ।

ଅନନ୍ତବର୍ମା ମଧୁକାମାର୍ଣ୍ଣବ—ଖ୍ରୀ: ୧୧୪୭-୧୧୫୭ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସକ । ପିତା—ଉତ୍କଳ-ବିଜେତା ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଅନନ୍ତବର୍ମା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଦେବ । ମାତା-କସ୍ତୁରିକାମୋଦିନୀ । ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଦେବଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେହିଁ କାମାର୍ଣ୍ଣବଙ୍କ ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ (୧୧୪୨) ହୋଇଥିଲା । ଅନ୍ୟନାମ—ରାଜରାଜ ଦେବ ଓ ଜଟେଶ୍ୱର ଦେବ । କାମାର୍ଣ୍ଣବ ସାହସୀ, ଦାନୀ ଓ କୀର୍ତ୍ତିମାନ୍ ଥିଲେ । ସେ ନିଜକୁ ସୁନାରେ ଓଜନ କରାଇ ସେହି ସୁନାକୁ ବିତରଣ କରୁଥିଲେ । କାମାର୍ଣ୍ଣବ ଅପୁତ୍ରିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଅତଏବ ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ରାଘବ ସିଂହାସନାରୋହଣ କରିଥିଲେ ।

ଅନନ୍ତବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିର— ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ବିନ୍ଦୁସାଗର କୂଳରେ ଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର । ଏହାର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦିନେ ଅତି ରମଣୀୟ ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଅଧୁନା ବହୁମୂର୍ତ୍ତି ଜଳବାୟୁର ପ୍ରଭାବରେ ବିକୃତ ହୋଇ-ଗଲେଣି । ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ବଳରାମ, ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର ଶିଳା-ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ତୃତୀୟ ଅନଙ୍ଗଭୀମଙ୍କ କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରାଦେବୀ ନିଜ ମୃତସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୨୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହି ଦେଉଳ ତୋଳାଇଥିଲେ । ବିମାନ, ଜଗମୋହନ, ନାଟମନ୍ଦିର ଓ ଭୋଗମଣ୍ଡପକୁ ନେଇ ଏହି ମନ୍ଦିର ଗଠିତ । ଏହି ମନ୍ଦିରର ଅନ୍ନପ୍ରସାଦ ସର୍ବ-ସାଧାରଣଙ୍କୁ ବିକ୍ରୟ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ମନ୍ଦିର-ଗାତ୍ରରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଶିଳାଲେଖ ରହିଅଛି । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲେଖ ପାଠକଲେ ମନେହେବ ଯେ ଭଟ୍ଟ ଭବଦେବ ବୋଲି ଜଣେ କେଉଁ ବଙ୍ଗୀୟ ରାଜା ବା ମନ୍ତ୍ରୀ ଏହି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଥିଲେ । ଏହା କେତେବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଡ଼ ବଡ଼ ଐତିହାସିକ-ମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମରେ ପକାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତକଥା ହେଉଛି ଯେ, ମେଜର୍ ଜେନେରାଲ୍ ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ ନାମକ ଏକ ସାମରିକ

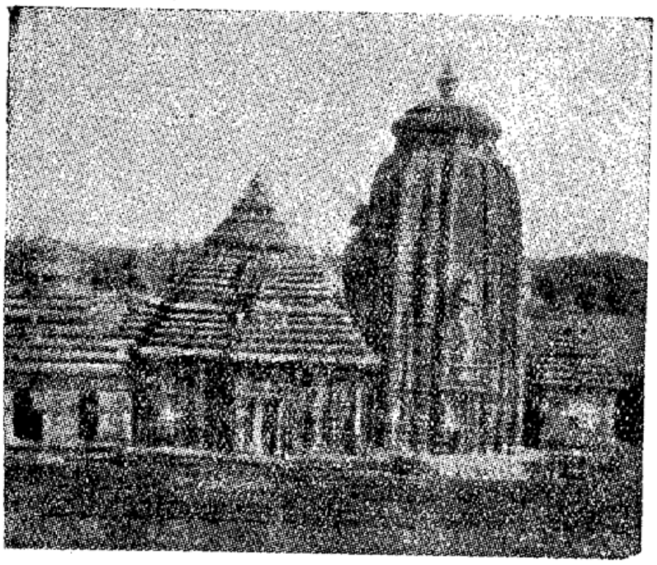

ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିର

କର୍ମଚାରୀ ଖ୍ରୀ: ୧୮୧୪ରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରୁ ବହୁମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଶିଳାଲେଖ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ-ବାସୁଦେବ, ମେଘେଶ୍ୱର ଓ ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ଶିଳାଲେଖ-ମାନ ଥିଲା । ଅନନ୍ତ-ବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିରର ମୌଳିକ ଶିଳାଲେଖ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲଣ୍ଡନ ଯାଦୁଘରେ ରହିଅଛି । ୧୮୩୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲେଫ୍ଟନାଣ୍ଟ୍ ମାର୍‌ଖମ୍ କିଟ୍ଟୋ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସିଥିଲେ । ପଣ୍ଡାମାନେ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ୍ ସାହେବ ବଳାତ୍କାରରେ ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଶିଳାଲେଖ ନେଇଯିବା କଥା ଅଭିଯୋଗ କରି ସେ ସବୁ ଫେରିସ୍ତ ଦେବାପାଇଁ ଦାବୀ କରିଥିଲେ । ୧୮୩୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ତିନିଗୋଟି ଶିଳାଲେଖ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ପଠାଇ ଦେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅନନ୍ତବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲେଖ ବଦଳରେ ଢାକା ଜିଲ୍ଲାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଭଟ୍ଟଦେବଙ୍କର ଶିଳାଲେଖ ସେଥିରେ ଥିଲା । ତାହାହିଁ ମନ୍ଦିରରେ ଲଗାଇ ଦିଆଗଲା ଏବଂ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ସେଠାରେ ରହିଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଅସଲ ଶିଳାଲେଖର ପ୍ରତିକୃତି ଲଣ୍ଡନରୁ ମିଳିଲା ପରେ ଐତିହାସିକମାନଙ୍କର ଭ୍ରାନ୍ତଧାରଣା ଦୂର ହେବାରୁ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଅଛି ।

ଅନନ୍ତବ୍ରତ—ଭାଦ୍ରମାସ ଶୁକ୍ଳ-ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ତିଥିରେ ଏହି ବ୍ରତର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରାଯାଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ଅନନ୍ତ-ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ଏହି ବ୍ରତ ଏକାଦିକ୍ରମେ ଚଉଦବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଲାପରେ ଉଦ୍‌ଯାପନ ଉତ୍ସବ କରାଯାଏ । ଏଥିରେ ନୈବେଦ୍ୟ ପାଇଁ ଚଉଦପ୍ରକାର ପିଷ୍ଟକ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାରର ଚଉଦଟି ଲେଖାଏଁ ତିଆରି କରାଯାଏ । ଏହି ବ୍ରତକୁ ବନବାସ କରୁଥିବା ପାଣ୍ଡବମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉପଦେଶକ୍ରମେ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ଭବିଷ୍ୟ-ପୁରାଣରେ ଏହି ବ୍ରତର କଥା ଅଛି । ସେଥିରେ ସର୍ବଦେବମୟ ଚରାଚରରୂପୀ ବିଷ୍ଣୁହିଁ ଅନନ୍ତ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସଂସାର-ରୂପ ଅନନ୍ତ-ମହାସମୁଦ୍ରରୁ ଉଦ୍ଧାରପାଇବା ଓ ଅତୁଳ ସୁଖୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ-କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ବ୍ରତ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଲୋକାଗ୍ରହରୁ ଏହା ସର୍ପ-ପୂଜାର ଅବଶେଷ ପରି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ । ସର୍ପମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରି ପୂଜାକରିବା ଓ ସର୍ପାକାରର ଧାତବ-ସୂତ୍ର ଧାରଣକରିବା ପ୍ରଥା ଏବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । 'ଅନନ୍ତ' ସର୍ପରାଜ ଶେଷଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ । ଏହି ସର୍ପରାଜ ଅନନ୍ତଙ୍କ କୁଣ୍ଡଳୀ ଉପରେ ବିଷ୍ଣୁ କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ରରେ ଯୋଗନିଦ୍ରା ଯାଇଥାନ୍ତି ବୋଲି ହିନ୍ଦୁପୁରାଣର କଳ୍ପନା । କୁଣ୍ଡଳୀକୃତ-ଶରୀର ସର୍ପରାଜ ଅନନ୍ତ, ଅନନ୍ତହୀନ କାଳଚକ୍ରର ପ୍ରତୀକ ଛଡ଼ା ବୋଧହୁଏ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ।

ଅନନ୍ତମୂଳ (*Hemidesmus Indicus*)—ଔଷଧି-

ଲତାବିଶେଷ । ଓଡ଼ିଆରେ ଏହାକୁ ଚେମ୍ବଡ଼ାଲଇ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହା ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ପତ୍ର ଆକାରରେ ଜାମୁପତ୍ର ପରି, କିନ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଶ୍ରେଷ୍ଟ ଓ ସରୁ । ପତ୍ର କିମ୍ବା ଲତା ଛିଣ୍ଡାଇଲେ ଧଳା କ୍ଷୀର ବାହାରେ । ଏହାର ଚେର ବହୁତ ଗଭୀରକୁ ମାଡିଥାଏ । ଏହି ଚେରହିଁ ବହୁ କବିରାଜୀ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ରସର ଆସ୍ୱାଦ ତିକ୍ତ । ଏହା ବିବିଧ ଚର୍ମରୋଗ, ଆମବାତ ଓ ରକ୍ତଦୋଷରେ ହିତକାରୀ । ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିଶୁ-ମାନଙ୍କୁ ଅନନ୍ତମୂଳର ଖଡ଼ୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ସେମାନେ ତାହାକୁ ଗୁନ୍ଥୁଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ରୋଗରୁ ରକ୍ଷା ପାଉଥିଲେ । ଅନନ୍ତମୂଳ ସାଲସା ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିରାଜୀ ଔଷଧ ।

ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ବର୍ମା—(ମାଠର-ବଂଶ ଦେଖ)

ଅନପସୃତ ମୃତ୍ତିକା—(ମୃତ୍ତିକା ଦେଖ)

ଅନରଣ୍ୟ—ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ-ବଂଶୀୟ ରାଜା । ସେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ବେଳେ ରାବଣ ଦିଗ୍‌ବିଜୟରେ ଆସି ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କଲା । ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ଭଳି ବିନା-ଯୁଦ୍ଧରେ ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ ନକରି ରାବଣ ସହିତ ସେ ଯୁଦ୍ଧ କରି-ଥିଲେ ଏବଂ ସେ ରଥରୁ ପତିତ ହୋଇ ମୃତ ହେଲେ । ରାବଣର ବିଜୟ ଏହି ଥର ନୃପତିଙ୍କ ପ୍ରାଣହୀନ ଶରୀର ଉପରେ-ହିଁ ଘଟିଲା । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ସେ ଏହି ଭବିଷ୍ୟଦ୍‌-ବାଣୀ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ଯେ ତାହାଙ୍କ ବଂଶଜ ରାମ ରାବଣକୁ ନିହତ କରିବେ ।

ଅନର୍ଘ ରାଘବ—(ମୁରାରି ମିଶ୍ର ଦେଖ) ।

ଅନଶନ—(୧) ବୈଦ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିହିତ ଲଙ୍ଘନର (ଭୋଜନ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା) ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର । ରୋଗ ବିଶେଷରେ, ଅବସ୍ଥା-ବିଶେଷରେ, ଓ କାଳ-ବିଶେଷରେ ଏହା ହିତକର ବା ତଦ୍ବିପରୀତ ହୋଇଥାଏ । ବୈଦିକଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଷା, ଶରତ୍ ଓ ହେମନ୍ତ ଋତୁକୁ ବିସର୍ଗକାଳ ଓ ଅପର ତିନିଗୋଟି ଋତୁକୁ ଆଦାନକାଳ କହନ୍ତି । ବିସର୍ଗକାଳରେ ଅଧିକ ଅନଶନ (ଉପବାସ) ସହନଯୋଗ୍ୟ; ମାତ୍ର ଆଦାନକାଳରେ ତାହା ଅସହ୍ୟ ।

(୨) ଆଜିକାଲି ଅନଶନ, ଧର୍ମଘଟ ପରି ରାଜନୀତିର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ହୋଇଛି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ରାଜନୀତି-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଯୋକ୍ତା । ଜୈନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟୋପ-

ବେଶନ—ଅର୍ଥାତ୍ ମରଣପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୋଜନ-ତ୍ୟାଗର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଇତିହାସ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଭାରତୀୟ ସମ୍ରାଟ୍ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ମୌର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ-ଜୀବନରେ ସିଂହାସନ ତ୍ୟାଗକରି ମହୀଶୂରର ଶ୍ରାବଣବେଲ-ଗୋଲଠାରେ ଜୈନ-ପ୍ରାୟୋପବେଶନ ରୀତିରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିବାର ଜନଶ୍ରୁତି ।

ଗାନ୍ଧୀବାଦରେ ଅନଶନ କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟାଚାରୀର ମନର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ନିଜର ଚିତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧି ପାଇଁ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ (ଶବ୍ଦ ଦେଖ)ରେ ତଥା ଅନ୍ୟ କେତେକ ଘଟଣାରେ ଯେଉଁ କେତେକ ଦେଶଭକ୍ତ ଏହାକୁ ପାଳନକରି ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରିଅଛନ୍ତି, ଯତୀନ୍ ଦାସ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ । ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡର ସିନ୍‌ଫିନ୍ ନେତା ମାକ୍‌ସୁଇନ୍, ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରିତ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ରାମରକ୍ଷସ ଓ ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟର ପୋଟି ଶ୍ରୀରାମୁଲୁ ଅବିଚାରର ପ୍ରତିବାଦରୂପେ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନଶନ କରିଥିଲେ ।

ଅନସୂୟା—ଋଷି ଅତ୍ରିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ । ଚିତ୍ରକୂଟ ପର୍ବତର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ଆଶ୍ରମରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହିତ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେ ନିଜର ତପଃ-ପ୍ରଭାବରେ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରିଣୀ ହୋଇଥିଲେ । ବନବାସକାଳରେ ରାମ ଓ ସୀତା ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଅନସୂୟା ସୀତାଙ୍କୁ ଚିର-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଦାୟକ ଅଙ୍ଗରାଗ ଓ ଚିର ଅମ୍ଳାନ-ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ବୋଲି ରାମାୟଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଦୁର୍ବାସା ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର (ଅତ୍ରି ଦେଖ) ।

(୨) ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କର ଦୂରଦୃଷ୍ଟି-ସମ୍ପନ୍ନା ସହଚରୀ ।

ଅନାକାପଲ୍ଲୀ (*Anakapalli*)— ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟ ବିଶାଖାପାଟଣା ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ସହର ଓ ଓ୍ୱାଲ୍‌ଟେୟାର୍ ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍‌ଠାରୁ ୨ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଜନସଂଖ୍ୟା-୪୦୧୫୭ । ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ବହୁ ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଏଠାରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଗୁଡ଼-ବ୍ୟବସାୟ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଅନାକ୍ରମଣ ଚୁକ୍ତି (*Non-aggression Pact*)— "ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଧୀନଦେଶ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନଦେଶ ଉପରେ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ଉଭୟ ଦେଶର ବିରୋଧ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଆଳାପ ଆଲୋଚନାଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବେ"—ଏହି ମର୍ମରେ ଦୁଇଟି ବା ତତୋଽଧିକ ଦେଶମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଚୁକ୍ତି କରାଯାଏ ତାହାହିଁ ହେଉଛି ଅନାକ୍ରମଣ ଚୁକ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଜଗତରେ ଏଭଳି ଚୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଆକ୍ରମଣ ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦକରିବା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ । ନିକଟରେ ପଞ୍ଚଶୀଳାତ୍ମକ ସମସ୍ତ ପୂର୍ବଚୁକ୍ତି ଭଙ୍ଗକରି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଚୀନ୍ ତିବ୍ବତକୁ ବର୍ବରଭାବରେ ଆକ୍ରମଣ କରି ଲୁଣ୍ଠନ ଓ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାରେ ଲାଗିଛି (ଦେଖ ପଞ୍ଚଶୀଳ) ।

ଅନାଥପିଣ୍ଡିକ—ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଭକ୍ତ ଓ ଦାନୀ । ନାମାନ୍ତର ଅନାଥପିଣ୍ଡଦ । ସେ ଏ ଦୁଇଟି-ଯାକ ନାମକୁ ନିଜ ବଦାନ୍ୟତା ହେତୁ ଉପାଧିରୂପେ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ପ୍ରକୃତ ନାମ ସୁଦତ୍ତ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିବାର ପ୍ରଥମବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକ ରାଜଗୃହ (ଦେଖ) ଠାରେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ତାଙ୍କ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଶ୍ରବଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ୱୟଂ ସେହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଶ୍ରାବସ୍ତୀର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ । ସେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଶ୍ରାବସ୍ତୀଠାରେ ବର୍ଷାଋତୁ କଟାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ ଓ ବୁଦ୍ଧ, "ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନ ତଥାଗତ ମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ" ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସେ କୋଶଳରାଜ ପ୍ରସେନଜିତଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜେତକୁମାରଙ୍କର ଜେତବନ ନାମକ ପ୍ରମୋଦଉଦ୍ୟାନକୁ ୧୮ କୋଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ବିନିମୟରେ କିଣି ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରନିକାୟ, ଓ ଜାତକ ପ୍ରଭୃତି ପାଲିଗ୍ରନ୍ଥ-ମାନଙ୍କରେ ଏହାଙ୍କ ଚରିତ ବିଶଦଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଅନିଦ୍ରା (*Insomnia*)— ନିଦ୍ରା ନ ହେବା ରୋଗ । ସଭ୍ୟମାନବ-ଜୀବନରେ ଏହା ଆଜିକାଲି ଏକ ସାଧାରଣ ଉପସର୍ଗ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ତିନିପ୍ରକାର ଅନିଦ୍ରାରୋଗ ଦେଖାଯାଏ । ୧ମ—ଶୋଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ମଧ୍ୟ ନିଦ ହୁଏନାହିଁ, ୨ୟ—ହଠାତ୍ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଯାଇ ପୁଣି ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ୩ୟ—ଘନ ଘନ ଚେଇଁଉଠିବା । ଏହାର କାରଣ ଶାରୀରିକ ଅବା ମାନସିକ ଉଭୟ ହୋଇପାରେ । କୌଣସି କାରଣରୁ ଅଶାନ୍ତି, ଆତଙ୍କ, ମାନସିକ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା, ଉଦ୍‌ବେଗ ଅବା ଅସ୍ୱସ୍ତି ଘଟିଲେ ଅନିଦ୍ରା ରୋଗ ଘଟିପାରେ ।

ଏହାଛଡ଼ା ଘନ ଘନ ପ୍ରସ୍ରାବ, କାଶ, କମ୍ପ, ରକ୍ତସ୍ରୂପ, ସର୍ବାଙ୍ଗ କୁଣ୍ଡେଇହେବା ଅଥବା ମସ୍ତିଷ୍କ-ପ୍ରଦାହ ପ୍ରଭୃତି କାରଣରୁ ମଧ୍ୟ ଅନିଦ୍ରା ରୋଗ ଘଟିପାରେ ।

ଅନେକକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉନ୍ମାଦ ରୋଗର ଏହା ହେଉଛି ପୂର୍ବ-ଲକ୍ଷଣ । ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ-ଦର୍ଶନ, ନାନା ବିଶୃଙ୍ଖଳାମୟ ଚିନ୍ତା, ମାନସିକ ଅବସାଦ ପ୍ରଭୃତି ବହୁବିଧ କାରଣରୁ ଲୋକ ଉନ୍ମାଦଗ୍ରସ୍ତ ହେବା-ପୂର୍ବରୁ ଅନିଦ୍ରା ରୋଗ ଭୋଗିଥାଏ । ଅତି ସାବଧାନତା ସହିତ ରୋଗର କାରଣ ବୁଝି ଚିକିତ୍ସା କରିବା ତୁରନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ-(୧)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୌତ୍ର ଓ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଶୋଣିତପୁରର ରାଜା ବାଣଙ୍କ କନ୍ୟା ଉଷା ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଓ ପରେ ଗୋପନରେ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଅଣାଇ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ବାଣାସୁର ଏହା ଜାଣିପାରି ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ବଳରାମ ଯାଦବମାନଙ୍କ ସହ ଯାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଉଷା ସହିତ ଦ୍ୱାରକାକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । (୨) ଅନିରୁଦ୍ଧ, ଭଗବାନଙ୍କ ଚତୁର୍ବ୍ୟୂହ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟୂହ ।

ଅନୀୟଙ୍କଭୀମଦେବ (୧)—
(ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ଦେଖ)

ଅନୀକିନୀ—(ଅକ୍ଷୌହିଣୀ-ଦେଖ) ।

ଅନୀଶ୍ୱର-ବାଦ (*Atheism*)—ଈଶ୍ୱର-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମତବାଦ । ଆଜିକାଲି ଦୁଇପ୍ରକାର ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦଟି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ଏକାବେଳକେ ଅସ୍ୱୀକାର ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ହେଉଛି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପେକ୍ଷା । ଆଜିକାଲି ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ଅର୍ଥଟି ବହୁଳଭାବେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଉଅଛି । ପୃଥିବୀ ଇତିହାସରେ ଅନେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନୀଶ୍ୱରବାଦୀ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ (ଦେଖ—ଅଜ୍ଞେୟତାବାଦ, ଈଶ୍ୱରବାଦ) ।

ଅନୁଗୁଳ— ଢେଙ୍କାନାଳଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ସବ୍-ଡିଭିଜନ୍‌ର ସଦର ମହକୁମା । ସହରଟିର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୧୬୧୪୮ (୧୯୬୧) । ପ୍ରାଚୀନ ଖିଞ୍ଜଳି ମଣ୍ଡଳର ରାଜଧାନୀ ଅଙ୍ଗୁଲକପତ୍ତନ (ଦେଖ)ରୁ ଅନୁଗୁଳ ନାମ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ ହୁଏ । ୧୮୪୭ ଖ୍ରୀ:ରେ ଅନୁଗୁଳର ଶେଷରାଜା ସୋମନାଥ ସିଂହ କନ୍ଧମାଳର ବିଦ୍ରୋହୀ ଚକ୍ରବିଶୋଇ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ଓ ସରକାରଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରାଇ ନ ଦେବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ କରି ଇଂରେଜମାନେ ଅନୁଗୁଳ ରାଜ୍ୟକୁ ୧୮୪୭ ଖ୍ରୀ:ରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନରେ ରଖିଲେ । ତତ୍ପୂର୍ବେ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ପୁରୁଣାଗଡ଼ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ ତଥା ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଅନୁଗୁଳ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ଏହା ନୀଳକଣ୍ଠ ପୁରୋହିତ, ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର, କୃଷ୍ଣ ବେହେରା, ନୃସିଂହ ରାୟଗୁରୁ ଆଦି କବି ଓ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ କର୍ମଭୂମି ଥିଲା । ଗଡ଼ଜାତ-ମିଶ୍ରଣ ପରେ ଅନୁଗୁଳକୁ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଗଲା । ସହରଟି ଏକ ଆଞ୍ଚଳିକ ବ୍ୟବସାୟ କେନ୍ଦ୍ର । ଏଠାର ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ପୋଲିସ୍ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ୍,' 'ବେସିକ୍ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ୍' ଓ 'ନବଜୀବନ-ମଣ୍ଡଳ' ପ୍ରଧାନ । କଟକ-ସମ୍ବଲପୁର ରାସ୍ତାରେ ଅନୁଗୁଳ ପ୍ରଧାନ ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ । ଏଠାରେ ପ୍ରଚୁର କମଳାଲେମ୍ବୁ ମିଳେ ।

ଅନୁଘଟକ (*Catalyst*) — ରାସାୟନିକ-କ୍ରିୟାକୁ ଦ୍ରୁତତର କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ପଦାର୍ଥ-ସମୂହ । ଅନୁଘଟକଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଲା ଏହି ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱୟଂ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହି ମଧ୍ୟ ରାସାୟନିକ କ୍ରିୟାକୁ ଦ୍ରୁତତର କରିଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତ ସମୟରେ ଅନୁଘଟକ-ଗୁଡ଼ିକର ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ । ରାସାୟନିକ ଶିଳ୍ପରେ ନାନାପ୍ରକାର ଧାତବ ଅନୁଘଟକ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ସୁନା ଓ ପ୍ଲାଟିନମ୍ ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବା କୌଣସି ଧାତବ ଜାରେୟ ରାସାୟନିକ କ୍ରିୟାରେ ଅନୁଘଟକର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ କୌଣସି କୌଣସି ଜୈବପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଅନୁଘଟକର କାମ କରିଥାଏ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଇଷ୍ଟ୍ (*Yeast*) । ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଶର୍କରା ଆଲ୍‌କହଲ୍ (*Alcohol*) ରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ପ୍ରଧାନ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଔଷଧ ମକରଧ୍ୱଜରେ ସୁନା ଅନୁଘଟକ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଅନୁପାତ-(*Ratio*)—ଦୁଇଟି ସମଜାତୀୟ ରାଶିର ତୁଳନା କରିବାକୁ ହେଲେ ଉଭୟଙ୍କୁ ସମଜାତୀୟ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଏକକରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରି, ଉକ୍ତ ରାଶିଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟଟିର କେତେଗୁଣ ବା କେତେ ଅଂଶ ତାହା ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିପରି ଦୁଇଟି ରାଶିର ତୁଳନା କରି ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ (*Integral*) ବା ଖଣ୍ଡ (*Fractional*) ସଂଖ୍ୟା ମିଳେ ତାହାକୁ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଶିର ଅନୁପାତ କୁହାଯାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ— ଚାରିଅଣା ଏକଟଙ୍କାର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ; ଅତଏବ ଏକଟଙ୍କା ସହିତ ଚାରିଅଣାର ଅନୁପାତ $\frac{୧}{୪}$ । କ ଓ ଖ ଯଦି ଦୁଇଟି ସମଜାତୀୟ ରାଶି ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ସେମାନଙ୍କର ଅନୁପାତକୁ ସାଧାରଣତଃ $\frac{କ}{ଖ}$ ବା କ: ଖ, ଏହିପରି ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ । କ ଓ ଖ ଏହି ଦୁଇଟି ରାଶିକୁ ଅନୁପାତର ପଦ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରଥମ ପଦ 'କ' କୁ ପୂର୍ବରାଶି ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦ 'ଖ' କୁ ଉତ୍ତର ରାଶି କୁହାଯାଏ ।

କୌଣସି ଅନୁପାତରେ ପୂର୍ବରାଶି ଉତ୍ତରରାଶି ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼, ସମାନ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ ଏହି ଅନୁପାତ-ଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଗୁରୁ-ଅନୁପାତ, ସମାନ-ଅନୁପାତ ଓ ଲଘୁ-ଅନୁପାତ କୁହାଯାଏ ।

କୌଣସି ଅନୁପାତର ପୂର୍ବରାଶିକୁ ଉତ୍ତରରାଶି ଓ ଉତ୍ତରରାଶିକୁ ପୂର୍ବରାଶି କରି ଲେଖିଲେ ଯେଉଁ ଅନୁପାତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଅନୁପାତର ବ୍ୟସ୍ତ ଅନୁପାତ କୁହାଯାଏ (*Inverse Ratio*), ଯେପରି କି $\frac{୩}{୨}$ ଅନୁପାତଟି $\frac{୨}{୩}$ ଅନୁପାତର ବ୍ୟସ୍ତ-ଅନୁପାତ ଅଟେ ।

ଅନୁପାନ—କବିରାଜି ଔଷଧ ସେବନରେ ଅନୁପାନ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଏ । ଔଷଧ ଗୋଟିଏ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୋଗରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅନୁପାନ ଯୋଗେ ତାହିଁର ଗୁଣ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ଆୟୁର୍ବେଦର ମତ । ଯଥା- ମକରଧ୍ୱଜକୁ ସର୍ଦ୍ଦିରେ ଅଦାରସ ଅନୁପାନରେ ଏବଂ ଧାତୁ ଦୌର୍ବଲ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ଲଧୁଆ ପାଣି ଅନୁପାନରେ ଦିଆଯାଏ । ଅନୁ = ପଶ୍ଚାତ୍ । ଅର୍ଥାତ୍ ଔଷଧ ପଛେ ପଛେ ଏହା ପାନ କରାଯାଏ ବୋଲି ଏହାର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । ଏହା ଅକାରିତ ଭେଷଜରସ । ରୋଗପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାରିତ-ଔଷଧ ସହିତ ବା ପରେ ଏହା ସେବନ କରାଯାଏ ।

ଅନୁପାର୍ଜିତ ଆୟ(*Unearned income*)— କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକ ନିଜ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ବିନା ପରିଶ୍ରମ ଓ ବିନା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଯେଉଁ ଲାଭ ପାଇଥାଏ, ତାହାହିଁ ଅନୁପାର୍ଜିତ ଆୟ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଉତ୍ତରାଧିକାର-ସୂତ୍ରେ ଧନ ପାଇବା ଏହି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ଆୟ ।

ଏବେ ସବୁ ସଭ୍ୟଦେଶରେ ଏହିପ୍ରକାର ଆୟ ଉପରେ ଉଚ୍ଚହାରରେ ଟିକସ ବସୁଛି । ସାଧାରଣରେ ଏହା 'ମୃତ୍ୟୁକର' ନାମରେ ପରିଚିତ । ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ଧନଲୋକ ମଲାପରେ ଯିଏ ତାର ସମ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହେବ, ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣ ଉପରେ ସେହି ସମ୍ପତ୍ତିର ଯାହା ବଳକା ତା'ଉପରେ ରାଷ୍ଟ୍ରରହିଁ ଅଧିକାର ବୋଲି ରାଷ୍ଟ୍ର ଦାବୀକରେ । କାରଣ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ତ ନିଜେ ସେସବୁ ଅର୍ଜନ କରିନାହିଁ, ସେସବୁ ସେ ଏକା ଭୋଗିବ କାହିଁକି ? ଅନ୍ତତଃ କିଛି ଅଂଶ ସେ ସମାଜର ସମୃଦ୍ଧି କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ଦେଇଦେବା ଉଚିତ । ଏହି ନୀତି ଉପରେହିଁ ମୃତ୍ୟୁକରକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରାଯାଇଅଛି ।

ଅନୁପ୍ରାସ—ଧ୍ୱନିର ଅନୁବର୍ତ୍ତନ । ପଦ୍ୟ ବା ଗଦ୍ୟରେ ପଦମାନଙ୍କରେ ସମଧ୍ୱନିକ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର । ଯଥା- ଲଳିତ-ଲବଙ୍ଗ-ଲତା-ପରିଶୀଳନ-କୋମଳ-ମଳୟ-ସମୀରେ । ଏହି ପଦ୍ୟାଂଶରେ ଲ, ଳ ର ବହୁଳତା ଅନୁପ୍ରାସ ଆଣି ପାରିଛି । ସେହିପରି ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଲାବଣ୍ୟବତୀରେ" "ଦେଖି ନବକାଳିକା ବକାଳିକାମାଳିକା ଆଳୀକାଳିକାକାନ୍ତ ସ୍ମରି" । ଇଂରାଜୀରେ- *Full fathom five thy father lies* (*Tempest, Shakespeare*) ଏଠାରେ F ବର୍ଣ୍ଣର ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ସଂସ୍କୃତ ଓ ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟ ଭାଷା ଯମକ ଓ ଅନୁପ୍ରାସ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟରେ ଏହା ଅତିବେଶୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଇଂରାଜୀରେ ଚସର୍, ଟେନିସନ୍ ଓ ସ୍ୱିନ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

(ଦେଖ-ଅଳଙ୍କାର)

ଅନୁବନ୍ଧ (*By-law*)—ଆଜିକାଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା-ସଭାରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଆଇନ୍ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ, ସେହିସବୁ ଆଇନର ମୂଳ ଆଦର୍ଶକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ସବୁର ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଗବିଧିମାନ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଣୟନ କରିଥାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାର ସମର୍ଥନ ଆଉ ଲୋଡ଼ା ହୁଏନାହିଁ । ଏହାକୁ 'ଅନୁବନ୍ଧ' ବା 'ବାଇ-ଲ' କୁହାଯାଏ । ଏହି ଅନୁବନ୍ଧମାନ ଆଇନ୍‌ର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦରକାରୀ ଦଫା ଉପରେ ରଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଉକ୍ତ ଦଫାକୁ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଦ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

ଅନୁମତ ରାଜ୍ୟ – (*Mandatory State*)—(ମାଣ୍ଡେଟରି ଷ୍ଟେଟ୍) ଜାତିସଂଘର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଏବଂ ଜାତି-ସଂଘର ପ୍ରତିନିଧି-ଭାବରେ କୌଣସି ପ୍ରଧାନରାଷ୍ଟ୍ର ଯେଉଁ ଅନୁନ୍ନତ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ଶାସନ କରିଥାଏ, ତାକୁହିଁ ଅନୁମତ-ରାଜ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଶାସକ-ରାଷ୍ଟ୍ରର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହିବ ଯେ, ଅଳ୍ପ କେତେବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟ ନିଜେ ଯେପରି ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ସ୍ୱୟଂଶାସିତ ହୋଇପାରିବ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଜାତିସଂଘ, ପରାଜିତ ଜର୍ମାନୀଠାରୁ ଟୋଗୋଲାଣ୍ଡ୍ ଓ କାମେରୁନ୍ ଏବଂ ପ୍ରିନ୍ସବିସ୍‌ମାର୍କ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଛଡ଼ାଇ ଆଣି ବ୍ରିଟିଶ୍ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଅଧୀନରେ ରଖାଇଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ନିକଟରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ପାଇବାକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି ।

ଅନୁମାନ—ଅନୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପଛରେ ଯେଉଁ ମାନ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ, ତାହା ଅନୁମାନ । ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେବ-କାହା ପଛରେ ? ଏହାର ଉତ୍ତର ଦିଆଯାଉଛି—ମନେକର ଜଣେ ଦୂରରେ କୌଣସି ପର୍ବତରୁ ଧୂଆଁ ଉଠୁଥିବାର ଦେଖିଲା । ସେ ତହିଁରୁ ଜାଣିଗଲା ଯେ ସେ ପର୍ବତରେ ନିଆଁ ଅଛି । କାରଣ, ପୂର୍ବରୁ ପାକଶାଳା ପ୍ରଭୃତିରେ ସେ ଦେଖିଛି ଯେ ନିଆଁ ଥିବାରୁ ଧୂଆଁ ଉଠେ । ନିଆଁକୁ ନ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଦୂରରୁ ଧୂଆଁକୁ ଦେଖିବା ପରେ ତାହାର ନିଆଁର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିଲା ତାହା ଅନୁମାନରୁ ଜାତ । ଅତଏବ ଜଣାଗଲା ଯେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଦେଖିଲାପରେ ତାହାର ସହଚର-ରୂପେ ଅନ୍ୟବସ୍ତୁ ଥିବା ଯେଉଁ ମାନସିକନିଷ୍ପାଦଳରେ ଜଣାପଡ଼େ, ତାହାହିଁ ଅନୁମାନ ।

ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲିଙ୍ଗ (ଧୂଆଁ)ରୁ ଲିଙ୍ଗୀର (ଅଗ୍ନିର) ଜ୍ଞାନହିଁ ଅନୁମାନ ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ । ସତ୍ୟ ଓ ମିଥ୍ୟା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅନୁମାନ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ପ୍ରମାଣର ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ । ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଅନୁମାନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ।

ଅନୁରାଧା—ସପ୍ତଦଶ ନକ୍ଷତ୍ର । (ନକ୍ଷତ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଦେଖ) ।

ଅନୁରାଧାପୁର— ସିଂହଳର ଉତ୍ତର-ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଜିଲ୍ଲା । ଆୟତନ ୪୦୦୮ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା-ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ଲକ୍ଷ । ଏଠାରେ ପ୍ରଚୁର ଧାନ-ଚାଷ ହୁଏ । ଏହା ସିଂହଳର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ । ଏହି ନଗରୀଠାରୁ ୧୬ ମାଇଲ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ ଅଟ୍ଟାଳିକା, ପ୍ରାସାଦ ଓ ବୌଦ୍ଧ-ବିହାରର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏଠାର ଅଭୟ-ଗିରି-ମହାବିହାର ବୌଦ୍ଧ-ବିଦ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ଖ୍ୟାତ ଥିଲା । କଲମ୍ବୋଠାରୁ ରେଲପଥରେ ୧୨୭ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଏହା ଅବସ୍ଥିତ ।

ଅନୁଶାସନ—ଏହି ଶବ୍ଦଟି ଉପଦେଶ, ଆଜ୍ଞା, ବ୍ୟୁତ୍ପାଦନ (ବିଶ୍ଳେଷଣ) ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଭାଗବତରେ "ଆଶ୍ରୁତ୍ୟାତ୍ମାନୁଶାସନଂ" ବୋଲି ପ୍ରୟୋଗ ଅଛି । ଏହା ଉପଦେଶ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ । ଅମର-କୋଷରେ "ନାମ-ଲିଙ୍ଗାନୁଶାସନମ୍" ପଦର ଅର୍ଥ ଶବ୍ଦର ଲିଙ୍ଗର ବିଶ୍ଳେଷଣ । ଏହା ବ୍ୟୁତ୍ପାଦନ ଅର୍ଥର ଉଦାହରଣ ।

ଭୂମି ପ୍ରଭୃତିର ଦାନପତ୍ରକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶାସନ କୁହା-ଯାଉଥିଲା । ଏଠାରେ ଶାସନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଯାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବଂଶଧରଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଅନୁଶାସନ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ । ମହାଭାରତର ଗୋଟିଏ ପର୍ବର ନାମ ଅନୁଶାସନ ପର୍ବ । ଏହା ଭୀଷ୍ମଙ୍କର ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପଦେଶସମୂହର ସମଷ୍ଟି । ଏଥିରେ ନାନା ଉପାଖ୍ୟାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦାନଧର୍ମ, ଲୋକଜୀବନଯାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ବିଷୟର ଉପଦେଶ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ଅଶୋକ ଯେଉଁ ବିଧିନିଷେଧାତ୍ମକ ଉପଦେଶ ଗିରଗାତ୍ର ଓ ଶିଳାସ୍ତମ୍ଭାଦିରେ ତତ୍କାଳୀନ ଓ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜା ପ୍ରଜା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

ଖୋଦିତ କରାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ଅନୁଶାସନ କୁହାଯାଏ ।

ଅନୁଶାସନ ଲେଖାଯିବାବେଳେ ସାନ୍ଧିବିଗ୍ରହିକ ଏହା ସ୍ୱୟଂ ଲେଖିବେ ବା ଲେଖାଇବେ, ଏହି ବିଧି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି । (ଅଶୋକ ଅନୁଶାସନ ଦେଖ)

ଅନୁଷ୍ଟୁଭ୍(ପ୍)—ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧତମ ଛନ୍ଦଃ । ଏହାର ପ୍ରତିପାଦରେ ଆଠଅକ୍ଷର । ଏହି ଆଠ ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଚମଟି ଲଘୁ ଓ ଷଷ୍ଠଟି ଗୁରୁ ହେବାହିଁ ନିୟମ । ସପ୍ତମ ଅକ୍ଷରଟି, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ହ୍ରସ୍ୱ ବା ଲଘୁ ହେବ ଓ ପ୍ରଥମ ତଥା ତୃତୀୟ ପାଦରେ ଦୀର୍ଘ ହେବ । ଅନ୍ୟ ଅକ୍ଷରଗୁଡିକ ଲେଖକର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଲଘୁ ବା ଗୁରୁ (ହ୍ରସ୍ୱ ବା ଦୀର୍ଘ) ହୋଇପାରେ । କାଳିଦାସଙ୍କ ଶ୍ରୁତବୋଧରେ ଏହାର ଲକ୍ଷଣ-ଉଦାହରଣ, ଏହିପରି :—

"ଶ୍ଲୋକେ ଷଷ୍ଠଂ ଗୁରୁ ଜ୍ଞେୟଂ ସର୍ବତ୍ର ଲଘୁ ପଞ୍ଚମମ୍ ।
ଦ୍ୱିଚତୁଃପାଦୟୋର୍ହ୍ରସ୍ୱଂ ସପ୍ତମଂ ଦୀର୍ଘମନ୍ୟୟୋଃ ।"

କାଳିଦାସଙ୍କ ଶ୍ରୁତବୋଧ ଅନୁଯାୟୀ ଏହି ଲକ୍ଷଣାକ୍ରାନ୍ତ ଛନ୍ଦଃର ନାମହିଁ ଶ୍ଲୋକ । ଐତରେୟ ଆରଣ୍ୟକ ଓ ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଏହି ଛନ୍ଦଃର ନିନ୍ଦାରେ ମୁଖର । ପିଙ୍ଗଳଙ୍କ ମତରେ ଏହାର ପ୍ରସ୍ତାର (ଭେଦ) ସଂଖ୍ୟା- ୨୫୬ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଉଦାହରଣ ଶ୍ଲୋକର ଗଣନିୟମ ।

ଯଥା—ଗୁ ଗୁ ଗୁ ଗୁ ଲ ଗୁ ଗୁ ଗୁ
ଗୁ ଗୁ ଗୁ ଲ ଲ ଗୁ ଲ ଗୁ
ଲ ଲ ଗୁ ଗୁ ଲ ଗୁ ଗୁ ଗୁ
ଗୁ ଲ ଗୁ ଗୁ ଲ ଗୁ ଲ ଗୁ

ସଂକେତ—ଗୁରୁ—'ଗୁ'; ଲଘୁ— 'ଲ' ।

ଅନ୍ତପାଳ ବା ଅନ୍ତଦୁର୍ଗପାଳ—କୌଟିଲ୍ୟଙ୍କ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର-ବର୍ଣ୍ଣିତ ରାଜ୍ୟସୀମାନ୍ତ-ରକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ରାଜକର୍ମଚାରୀ । ସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଦୁର୍ଗର ଏମାନେ ଅଧିନାୟକ । ଏମାନଙ୍କ ଅନୁମତି ବ୍ୟତିରେକେ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ ବା ରାଜ୍ୟରୁ ବହିର୍ଗମନ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଶତ୍ରୁ ଓ ମିତ୍ରମାନଙ୍କର ଗତିବିଧି ଲକ୍ଷ୍ୟକରିବା ଏମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ଏମାନଙ୍କ ଗତିବିଧିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଗୁପ୍ତଚର ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । କାରଣ, ଏମାନେ ବେଳେବେଳେ ସ୍ୱାର୍ଥପରବଶ ହୋଇ ତସ୍କରମାନଙ୍କୁ ବିରୁଦ୍ଧ ନ କରି ଅବାଧ ଗତି ପାଇଁ ସୁବିଧା ଦେଉଥିଲେ ଓ ବାଣିଜ୍ୟକାରୀଙ୍କ ଠାରୁ ଅନ୍ୟାୟଭାବେ ପାଉଣା ଆଦାୟ କରିବାଦ୍ୱାରା ବାଣିଜ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ । ଆଜିକାଲିକାର କଷ୍ଟମ୍‌ସ୍ ଅଫିସରମାନଙ୍କ ସହିତ ଏମାନେ ତୁଳନୀୟ ।

ଅନ୍ତଃକାଳୀନ-ସରକାର(*Interim Government*)—ଅନେକ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଜ୍ୟରେ ନିର୍ବାଚନର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ବାଚନର ଅନାବିଳତା ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ଏକ ଅଦଳୀୟ ଶାସକ-ଚକ୍ର ଲୋଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି । ପୁଣି କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂଖ୍ୟାଗୁରୁ ଦଳ କୌଣସି କାରଣରୁ ଶାସନ-ଦାୟିତ୍ୱ ନିଜ ଉପରକୁ ନେବାକୁ ସାମୟିକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ ମାମୁଲି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଶାସକ-ସମିତି ମଧ୍ୟ ଗଢିବା ଦରକାର ହୁଏ । ଏ ଦୁଇକ୍ଷେତ୍ରରେ ରାଜ୍ୟପାଳ ବା ଶାସକ ନିଜର ଇଚ୍ଛାରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରିରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସମୂହଭାବରେ ଅନ୍ତଃକାଳୀନ ସରକାର କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଅନ୍ତର୍ଦହନ-ଇଞ୍ଜିନ୍—ସବୁପ୍ରକାର ଇଞ୍ଜିନ୍‌କୁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା:- ଅନ୍ତର୍ଦହନ-ଇଞ୍ଜିନ୍ ଓ ବହିର୍ଦହନ-ଇଞ୍ଜିନ୍ । ଯେଉଁ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ଗୁଡିକରେ ସିଲିଣ୍ଡର୍ ଭିତରେହିଁ ଇନ୍ଧନ ଜଳାଇ ତାପ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥାଏ ତାହାକୁ ଅନ୍ତର୍ଦହନ ଇଞ୍ଜିନ୍ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଇଞ୍ଜିନ୍ ଗୁଡିକରେ ସାଧାରଣତଃ କୋଲ୍‌ଗ୍ୟାସ୍, ବାୟୁ-ମିଶ୍ରିତ ପେଟ୍ରୋଲ୍ ବା ଗ୍ୟାସୋଲିନ୍ କିମ୍ବା ଡିଜେଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ଇନ୍ଧନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ୧୮୬୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏଲିନ ଲିନୋଆର୍ ପ୍ରଥମେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଅନ୍ତର୍ଦହନ ଇଞ୍ଜିନ୍ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।

ଅତି ସାଧାରଣ ଧରଣର ଅନ୍ତର୍ଦହନ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ଏକ ଆବଦ୍ଧ ସିଲିଣ୍ଡର ଥାଏ । ଏହି ସିଲିଣ୍ଡର୍ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପିଷ୍ଟନ୍ ଲାଗିଥାଏ । ପିଷ୍ଟନ୍‌ଟି ସିଲିଣ୍ଡର୍ ମଧ୍ୟରେ ତଳକୁ ଯିବା (ଚ-ଗ୍ରାହ୍ୟ ଆଘାତ) ସମୟରେ ଏହାର ଉପରିବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ

ଜ୍ୱଳନଗ୍ୟାସ୍ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ପିଷ୍ଟନ୍‌ଟି ଉପରକୁ ଉଠିବା ସମୟରେ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ଚାପଦ୍ୱାରା ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଯାଏ (ଚ-ସଂପୀଡ଼ନାଘାତ) ଏବଂ ଏହି ସଙ୍କୁଚିତ ଗ୍ୟାସ୍‌କୁ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ-ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରାଯାଇଥାଏ (ଚ-ଶକ୍ତିଆଘାତ) । ଜ୍ୱଳନଯୋଗୁଁ ବାଷ୍ପ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୋଇ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ପିଷ୍ଟନ୍‌ଟି ତଳକୁ ଦାବିହୋଇଆସେ । ପିଷ୍ଟନ୍‌ଟି ପୁଣି ଉପରକୁ ଆସିଲେ ଜଳିଯାଇଥିବା ଗ୍ୟାସ୍ ବାହାରିଯାଏ (ଚ-ନିର୍ଗମାଘାତ) ପିଷ୍ଟନ୍‌ଟି ଏହିପରି ଯିବାଆସିବା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଏଥିରେ ଲାଗିଥିବା (ସିଲାଇ କଳର ଚକପରି) କ୍ରାଙ୍କ୍‌ସାଫ୍ଟ୍ ବୁଲିବାକୁ ଲାଗେ ଓ ତତ୍‌ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଏକ ମୋଟା ଗୋଲାକାର ଲୁହା ଚକ୍ର ବୁଲି ଇଞ୍ଜିନ୍‌ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଏ । ଏହିପରି ଆବଦ୍ଧ ସିଲିଣ୍ଡର୍ ମଧ୍ୟରେ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତଭାବରେ ଜ୍ୱଳନକ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦିତ ହେବାରୁ ଗ୍ୟାସ୍ ପ୍ରସାରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍‌ର ଚାପ ପିଷ୍ଟନ୍‌ଟିକୁ ଚାଳିତ କରାଏ । ଏହିପରି ଇଞ୍ଜିନ୍ କାର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ଇଞ୍ଜିନ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । (୧) ଲୋ-କମ୍ପ୍ରେସନ୍ ବା ସ୍ପାର୍କ୍ ଇଗ୍ନିସନ୍, (୨) ହାଇ-କମ୍ପ୍ରେସନ୍ ବା କମ୍ପ୍ରେସନ୍-ଇଗ୍ନିସନ୍ । ପ୍ରଥମ-ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ଗୁଡ଼ିକରେ ସିଲିଣ୍ଡର ମଧ୍ୟରେ ବାଷ୍ପୀୟ ଦାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ବ୍ୟାଟେରୀରୁ ନିର୍ଗତ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦଗ୍ଧ କରାଯାଏ । ହାଇ-କମ୍ପ୍ରେସନ୍ ତୁଳନାରେ ଏହାର ଶକ୍ତି କମ୍ । ଦ୍ୱିତୀୟଶ୍ରେଣୀର ଯନ୍ତ୍ରରେ ସିଲିଣ୍ଡର୍ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବାୟୁର ଚାପକୁ ଅତିମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ାଇ ଦିଆଯାଏ । ତଦ୍ୱାରା ବାୟୁ-ତାପର ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଥାଏ । ଏହି ଉତ୍ତପ୍ତ ବାୟୁରେ ତୈଳ ସିଞ୍ଚନ କଲେ ତୈଳ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଜଳି-ଉଠେ । ଏହି ଯନ୍ତ୍ରର ଓଜନ ଓ ଶକ୍ତି ଲୋ-କମ୍ପ୍ରେସନ୍ ଯନ୍ତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ।

ଅନ୍ତର୍ଦହନ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକର ଶକ୍ତି-ତୁଳନାରେ ଓଜନ ବହୁତ କମ୍ ଏବଂ ଅତି ସହଜରେ କ୍ରିୟାଶୀଳ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବ୍ୟାବହାରିକ ସୁବିଧା-ନୁସାରେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ରହିତ କରାଯାଇପାରେ । ଇଞ୍ଜିନ୍‌ଗୁଡ଼ିକ କାର୍ଯ୍ୟକରିବା ସମୟରେହିଁ କେବଳ ଇନ୍ଧନ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ମୋଟରଗାଡ଼ି ବା ଉଡ଼ାଜାହାଜର ଉଦ୍ଭାବନ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

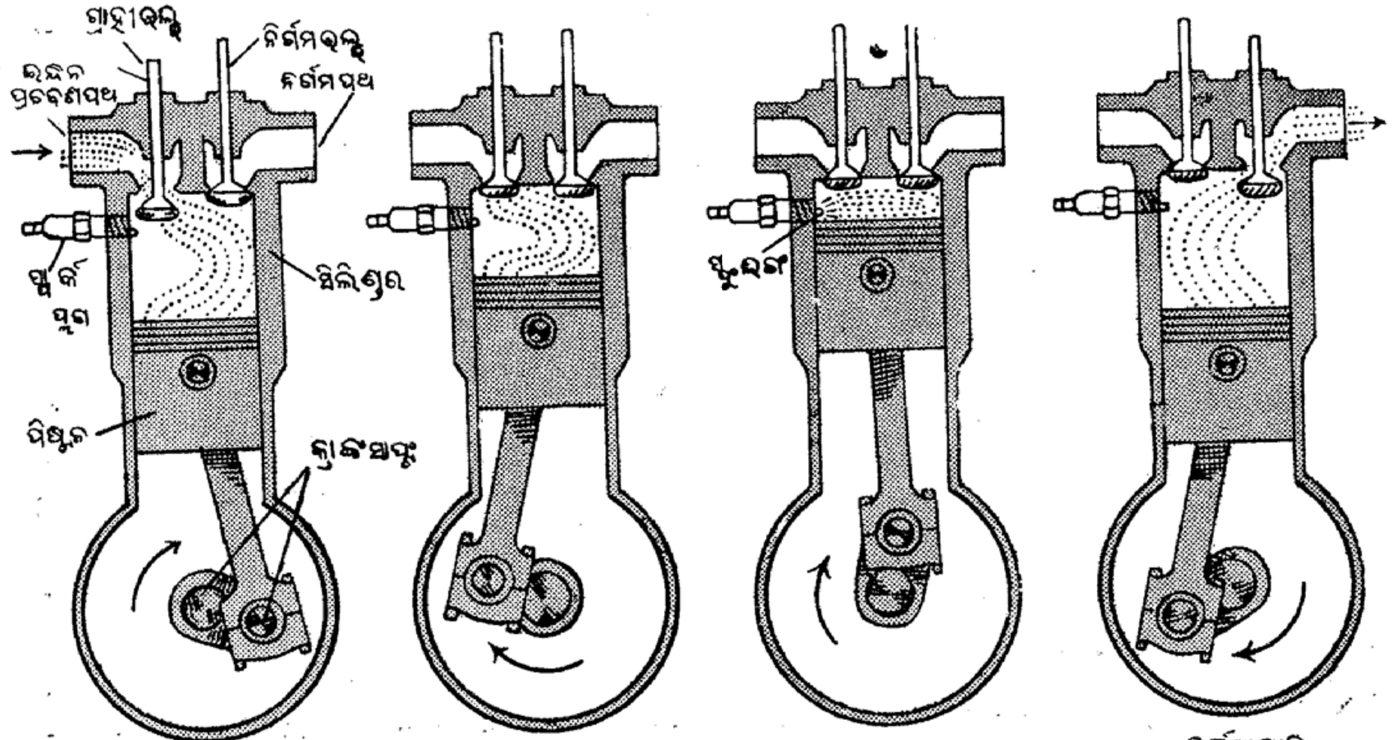

ଗ୍ରାହୀ ଆଘାତ ସଂପୀଡ଼ନାଘାତ ଶକ୍ତି ଆଘାତ ନିର୍ଗମାଘାତ

ଅନ୍ତର୍ଭେଦ (*Diffusion*) — ପରସ୍ପର ସ୍ପର୍ଶରେ ଥିବା ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ମିଶିଯିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଗ୍ୟାସ୍‌ମାନଙ୍କର ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅତି ପ୍ରବଳ । ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ ଗ୍ୟାସ୍ ଯେତେ ଓଜନିଆ ହେବ ଅନ୍ୟ ଗ୍ୟାସ୍ ମଧ୍ୟରେ ମିଶିଯିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ତା'ର ସେତେ କମିଯିବ । ହାଇଡ୍ରୋଜେନ୍ ପରି ହାଲୁକା ଗ୍ୟାସ୍ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ପରି ଓଜନିଆ ଗ୍ୟାସ୍ ତୁଳନାରେ ଶୀଘ୍ର ଅନ୍ୟବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିପାରେ । ତରଳ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭେଦ ଦେଖାଯାଏ ; ମାତ୍ର ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଭେଦ-ହାର ଗ୍ୟାସ୍ ଅପେକ୍ଷା କମ୍ । ତେଣୁ ବସ୍ତୁର ଅଣୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଆକର୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭେଦ ପରିମାଣ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଏ । କଠିନ ପଦାର୍ଥରେ ଏହାର ହାର ଏତେ କମ୍ ଯେ, ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ତଥାପି ପାଲିସ୍ ସୁନାକୁ ପାଲିସ୍ ସୀସା ସ୍ପର୍ଶରେ ରଖିଲେ କେତେଦିନ ପରେ ସୀସା ମଧ୍ୟରେ ସୁନା ଓ ସୁନା ମଧ୍ୟରେ ସୀସା ମିଶିଯାଇ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଅନ୍ତର୍ଭୂମ ନର୍ଦ୍ଦମା (*Sewerage*) — ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀ ନଗରବହୁଳା । ମାତ୍ର ଦୁଇଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପୃଥିବୀରେ ଏତେ ସହର ନ ଥିଲା, କି ସହରମାନଙ୍କରେ ଏତେ ଲୋକ ବସବାସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ବହୁ ଲୋକ ଏକତ୍ର ହେଲେ ପ୍ରଥମ ସମସ୍ୟା ସେହି ଲୋକମାନଙ୍କର ମଇଳା – ନିଷ୍କାସନ । ଗାଆଁମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଧାନବିଲ, ପଦାଜାଗା କିମ୍ବା ଜଙ୍ଗଲ ଥିବାରୁ ଜନତାର ମଳମୂତ୍ର-ନିଷ୍କାସନ-ସମସ୍ୟା ସେଠାରେ ନ ଥାଏ । ମାତ୍ର ଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ ସହରରେ ଖୋଲାଜାଗା ଦୁର୍ଲଭ । ଏଣୁ ସହରମାନଙ୍କର ମଇଳା ଓ ମଇଳାପାଣି ଆଦି ନିଷ୍କାସିତ କରି ଦୂରରେ ନେଇ ପକାଇବା ବା ଦୂରରେ ମାଟିତଳେ ତାକୁ ପୋତିଦେବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ସହରମାନଙ୍କରେ କିମ୍ବା ଜୁଆରିଆ ନଦୀ-ତଟସ୍ଥ ସହରରେ ଏ ସବୁ ମଇଳା ହୁଏତ ସମୁଦ୍ର ବା ନଦୀରେ ଫିଙ୍ଗି ଦିଆଯାଇପାରେ । ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ କଥା ବିଚାରିବାର ଅଛି । ଜୁଆରିଆ ନଦୀରେ ଭଟ୍ଟାବେଳେ କେବଳ ଏପରି କାମ କରିବା ସମ୍ଭବ ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ମଇଳା ସବୁ ସମୁଦ୍ରକୁ ଚାଲିଯାଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ସେତକ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ପୁଣି ଜୁଆର ଆସିଲେ ସେ ସବୁ ମଇଳା ଉଠାଣି ଆସି ଆଖପାଖ ସହର ଓ ଗ୍ରାମରେ ନାନାବିଧ ରୋଗ ଜାତ କରାଇପାରେ । କାରଣ ଆମ ଦେଶର ନଈକୂଳିଆ ଲୋକେ ନଦୀ ପାଣିକୁହିଁ ପାନୀୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି । ମଇଳାପାଣି ଓ ଆବର୍ଜନାକୁ ପକ୍କା-ନାଳଦ୍ୱାରା ଖୁବ୍ ଦୂରକୁ ନେଇ କୌଣସି ଏକ ପରିତ୍ୟକ୍ତ, ଲୋକବସତିହୀନ ସ୍ଥାନରେ ଛାଡ଼ିବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନୀତିସମ୍ମତ । ତେବେ ଏହି ନାଳଗୁଡ଼ିକ ଖୋଲା ରହିଲେ ବିପଜ୍ଜନକ । ତେଣୁ ଏଥିପାଇଁ ଅଧିକାଂଶ ସହରରେ ମାଟିର ଅନେକତଳେ ଇଟା ଗାନ୍ଥିନିଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ-ନାଳ ନିର୍ମାଣ କିମ୍ବା ସିମେଣ୍ଟ ବା ଲୁହାର ମୋଟା ମୋଟା ନଳୀ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ନାଳ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଇଞ୍ଜିନିୟର୍‌ମାନେ ମଇଳାମିଶ୍ରିତ ଜଳର ବେଗ, ପରିମାଣ, ପଙ୍କ ଜମିବାର ସ୍ଥାନ, ପବନ ଚଳାଚଳ ପାଇଁ ଛିଦ୍ରଆଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥାଆନ୍ତି । ଏସବୁ ନ କଲେ ଭୂମିନିମ୍ନସ୍ଥ ନାଳ ଶୀଘ୍ର ପଙ୍କ କାଦୁଅରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଯିବାର ଆଶଙ୍କା ଥାଏ ଏବଂ ବାୟୁର ନିର୍ଗମ-ପଥ ନ ଥିଲେ ତହିଁରେ ବିଷାକ୍ତ ଗ୍ୟାସ୍‌ର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ନାଳମାନଙ୍କର ଠାବେ ଠାବେ ଭିତରକୁ ପଶିବା ପାଇଁ ଜଳାବାଟ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ସେହି ବାଟେ ଲୋକ ପଶି ନାଳୀକୁ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ସଫା କରିଥାଆନ୍ତି । ନାଳୀ ପୁଣି ଏପରି ଭାବରେ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ ଯେ, ତାହା ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଜଳସ୍ରୋତ ଅନବରତ ଚାଲିଥାଏ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ପାଣିପାଇପ୍ ଲାଗି ନ ଥିବା ସହରରେ ସବୁ ଘର ସହିତ ସଂଯୋଗ ରକ୍ଷାକରି ମଇଳା ନାଳ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସେପରି ସହରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ନିଜର ପାଇଖାନା ପାଇଁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସେପ୍‌ଟିକ୍ ଟ୍ୟାଙ୍କ୍ ନିର୍ମାଣ କରିପାରନ୍ତି । ଆମେରିକା ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରରେ ରାସ୍ତାତଳ-ମଇଳା-ନର୍ଦ୍ଦମା ବେଳେବେଳେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ-ନଦୀର ଶଯ୍ୟାତଳେ ମଧ୍ୟ ଯାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରଥା ଆଧୁନିକ ନଗର-ସଭ୍ୟତାର ଏକ ଉନ୍ନତ ବିକାଶ । ଏହା ନ ଥିଲେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଅଳ୍ପସ୍ଥାନରେ ରହି ଚଳାଚଳ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା । ଯେଉଁଠି ସହରର ମଇଳାକୁ ସମୁଦ୍ର ବା ନଦୀରେ ପକାଇବାର ସୁବିଧା ନାହିଁ, ସେଠାରେ

ଷଠୀଘରର ଷଷ୍ଠଦିନ କରାଯାଏ । ଇନ୍ଦୁତିଶାଳ କାନ୍ଥରେ ମାଟିରେ ଏକଦ୍ୱାରବିଶିଷ୍ଟ ଚତୁଷ୍କୋଣ କୋଠିଟିଏ ନିର୍ମାଣ କରି ତହିଁରେ କଉଡ଼ି ଖଞ୍ଜି ଦିଅନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଷଷ୍ଠୀଦେବୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ତିଆରି କରାହୁଏ । ସଧବା ନାରୀମାନେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନରେ ତାହା ମଣ୍ଡିଣି କରନ୍ତି ଏବଂ ଛଅ ତିଅଣ (ଷଡ଼ରସ) ଓ ଘୃତ, ଅର୍ପଣ କରି ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ଓ ହୁଳହୁଳି ମଧ୍ୟରେ ଷଠୀଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା-କରନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଛଅତିଅଣରୁ ପୁଆତିକୁ ଟିକେ ଟିକେ ସେଦିନ ଦିଆଯାଏ । ସପ୍ତମଦିନର ପୂର୍ବ ପାହାନ୍ତାରୁ ଏକ ଶିଳପୁଆ କବାଟତଳେ ରଖିବା ପ୍ରଥାକୁ ଏପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରାହୁଏ ଯେ ଷଠୀ-ଦେବୀ ଅଷ୍ଟମ ଦିନ ମାଆକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଶିଳପୁଆ-ରୂପିଣୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଦୁଆରତଳେ ରଖି ଦିଅନ୍ତି ରଖାଯାଏ । ଅଷ୍ଟମଦିନଟି ଶିଶୁପକ୍ଷରେ ମାରକ ଦିବସ ବୋଲି ପ୍ରାଚୀନ-କାଳରୁ ହିନ୍ଦୁସମାଜରେ ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ରହି ଆସିଛି । ତେଣୁ ସେଦିନ ଷଠୀ ଦେବୀ ଶିଶୁ ଓ ପ୍ରସୂତିକୁ ଛୁଇଁ ନ ଯାଇ ପଥରପରି ଅଚଳା ହୋଇ ରହନ୍ତୁ—ଏହାହିଁ ଶିଳପୁଆ ସ୍ଥାପନର ସୂଚନା । ଏଗାରରାତ୍ର ଦିନ ପୁଣି ପଞ୍ଚୁପୂଜା ସିଝା ହୁଏ, ପଞ୍ଚୁଆତିଦିନ ଯେପରି ବିଧିରେ ଶିଶୁର ସ୍ନାନ, ପୁଆତିର-ସ୍ନାନ ଅନୁଡ଼ି ବିସର୍ଜନ, ଶଯ୍ୟାଦି ବିସର୍ଜନ କରାଯାଏ; ଦ୍ୱାଦଶ-ଦିନ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏଦିନଠାରୁ ପୁଆତି ଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ । ପୁତ୍ର ହୋଇଥିଲେ ଏକବିଂଶ ଦିବସରେ ଏବଂ କନ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ ତ୍ରିଂଶତ୍ ଦିବସରେ ପ୍ରସୂତି ପାକସ୍ପର୍ଶ କରିଥାଏ । ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଣାଳୀ ପରିଗୃହୀତ ପ୍ରସୂତିଚର୍ଯ୍ୟା ପ୍ରଭାବରେ ଏ ରୀତିସବୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଲୋପ ପାଇବାକୁ ବସିଲାଣି । ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସୂତିଚର୍ଯ୍ୟା ଓ ଇନ୍ଦୁଡ଼ୀଶାଳ ନିରୂପଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାବିଧି ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।

ଅନ୍ତ୍ର (*Intestine*)—ପାକସ୍ଥଳୀରୁ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସାରିତ ଅନ୍ନବହନ ନଳୀର ଅଂଶ ବିଶେଷ । ଏହାର ଲମ୍ବ ୨୮ ଫୁଟ । ଏହା କ୍ଷୁଦ୍ରଅନ୍ତ୍ର ଓ ବୃହତ୍ ଅନ୍ତ୍ର ଏହିପରି ଦୁଇଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଅଛି । କ୍ଷୁଦ୍ରଅନ୍ତ୍ର ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସରୁ ଏବଂ ବୃହତ୍-ଅନ୍ତ୍ର ମୋଟା । କ୍ଷୁଦ୍ରଅନ୍ତ୍ରର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ୨୩ ଫୁଟ୍ । ଗ୍ରହଣୀ (*Duodenum*), ମଧ୍ୟାନ୍ତ୍ର (*Jejunum* ଏବଂ ଶୋଷାନ୍ତ୍ର (*Ilium*) କୁ ନେଇ କ୍ଷୁଦ୍ରାନ୍ତ୍ର ଗଠିତ ଏବଂ ବଦ୍ଧନଳୀ, ମଳନଳୀ ଓ ମଳାଶୟକୁ ନେଇ ବୃହଦନ୍ତ୍ର ଗଠିତ । କ୍ଷୁଦ୍ରାନ୍ତ୍ରର ପୃଷ୍ଠଦେଶ ସମତଳ ଓ ମସୃଣ ଏବଂ ବୃହଦନ୍ତ୍ର କୁଞ୍ଚିତାକାରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

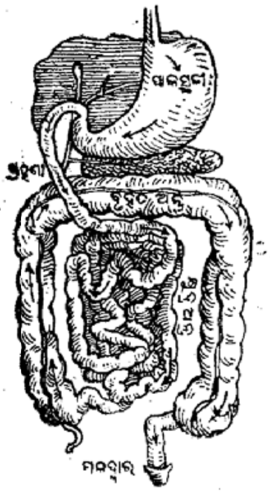

ଅନ୍ତ୍ରଦେହରେ ରକ୍ତବାହୀ ନାଡ଼ୀ, ଶିରା ଓ ସ୍ନାୟୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଥାଆନ୍ତି । ବସ୍ତି-ଦେଶରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅବୟବ ପରି ଅନ୍ତ୍ରର ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତ୍ର-ବେଷ୍ଟନୀ ରହିଅଛି । ଏହି ବେଷ୍ଟନୀ ଅନ୍ତ୍ରକୁ ଘେରି ରହିଅଛି ଏବଂ ବସ୍ତି-ପ୍ରଦେଶର ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗ ସହିତ ଅନ୍ତ୍ରକୁ ଝୁଲାଇ ରଖିଅଛି । ସ୍ନାୟୁ-ଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଅନ୍ତ୍ରବେଷ୍ଟନୀ ମଧ୍ୟ-ଦେଇ ଅନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରି-ଅଛନ୍ତି ।

ପରିପାକ ଓ ପରିଶୋଷଣ ଅନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । କ୍ଷୁଦ୍ରାନ୍ତ୍ରରେ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ରବପଦାର୍ଥରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଏପରି ଏକ ସରଳ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଏହା ଅତି ସହଜରେ ରକ୍ତବାହିନାଡ଼ୀ ଏବଂ ଲସିକା-ବାହୀ ନାଡ଼ୀ ଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ହୋଇପାରେ । କ୍ଷୁଦ୍ରାନ୍ତ୍ରରେ ପରିପାକ-କ୍ରିୟା ସୀମାବଦ୍ଧ, କିନ୍ତୁ ପରିଶୋଷଣକ୍ରିୟା ଉଭୟ ଅନ୍ତ୍ରରେ ହୋଇଥାଏ ।

ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସରୁ ଅନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟଦେଇ ଗତି-କରିବା ସମୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧଦ୍ରାବ (*Semi-fluid*) ହୋଇଯାଆନ୍ତି; ମାତ୍ର ବୃହଦନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପରେ ପ୍ରକୃତ ପୁରୀଷର ଆକାର ଧାରଣ କରିଥାଏ ।

ଯଦି ଅନ୍ତ୍ରର ଯେ କୌଣସି ଅଂଶରେ ରକ୍ତପ୍ରବାହ ବନ୍ଦହୁଏ ତେବେ ଅନ୍ତ୍ରର ସନ୍ଧିସ୍ଥ-ଅବସ୍ଥା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇ-ପାରେ । କୋଷ୍ଠ-କାଠିନ୍ୟ ଓ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ଉଦରାମୟ ରୋଗରେ ଅନ୍ତ୍ରରେ କ୍ଷତ ହୋଇଥାଏ । କର୍କଟରୋଗ ସାଧାରଣତଃ ବୃହଦନ୍ତ୍ରରେ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଅନ୍ତ୍ରରେ କୌଣସି ରୋଗ ହେବାର ଜଣାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ପ୍ରତିକାର କରାଯିବା ଉଚିତ ।

ଅନ୍ତ୍ରକୋଷ (*Hernia*)— ରୋଗବିଶେଷ । ଶରୀରସ୍ଥ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯନ୍ତ୍ର ବା ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକର କିୟଦଂଶ ନିଜର ଆଧାରର ପ୍ରାଚୀରସ୍ଥ କୌଣସି ଛିଦ୍ରପଥ ଦେଇ ବହିର୍ଗତ ହେବାକୁ ଅନ୍ତ୍ରକୋଷ କୁହାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ଅନ୍ତ୍ରକୋଷ କହିଲେ ତଳପେଟରେ ଥିବା ଅନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକର କିଛିଅଂଶ ତଳପେଟର ପ୍ରାଚୀରଦେହସ୍ଥ କୌଣସି ଛିଦ୍ର-ଦେଇ ବହିର୍ଗତ ହେବାକୁ ବୁଝାଏ । ଅତ୍ୟଧିକ ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ ହେତୁ ତଳପେଟର ପ୍ରାଚୀରର କୌଣସି ଦୁର୍ବଳ ଅଂଶ ଫାଟିଯାଏ । ତଳପେଟର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଚାପବୃଦ୍ଧି ଯୋଗୁଁ ଏଥିମଧ୍ୟସ୍ଥ ଯନ୍ତ୍ରର କିଛିଅଂଶ ସେହି ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟଦେଇ ବାହାରକୁ ଆସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଚର୍ମତଳେ ମାଂସପେଶୀ ଫୁଲିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଅତି ଯନ୍ତ୍ରଣା-ଦାୟକ । ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ଚିକିତ୍ସା ନ କଲେ ସମୟ ସମୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥାଏ । ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସା ଓ ଅନ୍ତ୍ରକୋଷ-ବନ୍ଧନୀ (ଟ୍ରସ୍) ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ଏହିରୋଗର ଉପଶମ ଘଟେ ।

ଅନ୍ତ୍ରପୁଚ୍ଛଦାହ (*Appendicitis*)— ମଣିଷର ଉଦରମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଅନ୍ତ୍ରନଳୀର ସଂଯୋଗ ସ୍ଥଳରେ ମୋଟା କିଆପରି ଖଣ୍ଡିଏ ଛୋଟ କୋମଳ ପଦାର୍ଥ ତଳକୁ ଝୁଲୁଅଛି । ଏହାର ଭିତର ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ନଳୀପରି ଫାଙ୍କା । ଏହି କୋମଳ କିଆପରି ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ତ୍ରପୁଚ୍ଛ ବା *appendix* କୁହାଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀର-କ୍ରିୟାରେ ଏହାର ପ୍ରକୃତ ଆବଶ୍ୟକତା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣା ପଡ଼ିନାହିଁ, ଏବଂ ଦରକାର-ବେଳେ ଏହାକୁ କାଟି କାଢ଼ିଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ମଣିଷର କିଛି କ୍ଷତି ଘଟିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କୌଣସି କାରଣରୁ ଏହି ଅନ୍ତ୍ରପୁଚ୍ଛରେ ପ୍ରଦାହ ଜାତହେଲେ ଅନ୍ତ୍ରପୁଚ୍ଛଦାହ ରୋଗ ହେଲା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । କେବେ କେବେ ଏହି ଅତିସୂକ୍ଷ୍ମ ନଳୀରେ ମାଛକଣ୍ଟା ବା ଅନ୍ୟ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ପଶିଗଲେ ଭୟଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜାତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହା ସାଙ୍ଘାତିକ ହୁଏ । ଯନ୍ତ୍ରଣା ବେଳେବେଳେ ରହି ରହି ହୁଏ, ବେଳେବେଳେ ତଳୁ ଉପରକୁ ଗତିକରେ । ଫଳରେ ଜ୍ୱର ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ପ୍ରଦାହ ପ୍ରବଳ ହେଲେ ଏହି ଅଂଶଟି ଛିଣ୍ଡିଯାଏ ବା ଫାଟିଯାଏ । ତେଣୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହଠାତ୍ ବନ୍ଦହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଅବସ୍ଥା ମାରାତ୍ମକ ହୋଇଉଠେ । ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ଅନ୍ତ୍ର ବିଷାକ୍ତ ହୋଇଯାଏ ବୋଲି ଏକମାତ୍ର ଅସ୍ତ୍ର-ଉପଚାର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିପାରେ । ରୋଗର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ରୋଗୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ରାମ ନେଲେ ତାହା ଆପେ ଆପେ ଭଲ ହୋଇଯାଇପାରେ । କେତେକ ଅବସ୍ଥାରେ ଡାକ୍ତରମାନେ ଆଜିକାଲି ଆବିଷ୍କୃତ ଆଣ୍ଟିବାଇଓଟିକ୍ ଔଷଧଆଦିର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଆନ୍ତି । ଡାହାଣପଟ କଟିହାଡ଼ର ସମ୍ମୁଖରେ ନାଭିଆଡ଼କୁ ପ୍ରାୟ ୩ ଇଞ୍ଚ ଦୂରରେ ଏହି ଅନ୍ତ୍ରପୁଚ୍ଛ ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ରଦାହବେଳେ ପେଟ ଉପରୁ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନଟି ଟିପିଲେ ପଥରପରି ଶକ୍ତ ଜଣାପଡ଼େ । ଆଜିକାଲି ବାପ-ମାଆଙ୍କର ଅନ୍ତ୍ରପୁଚ୍ଛ ରୋଗ ଦେଖି ପୁଅମାନେ ଆପଣାର ଅନ୍ତ୍ରପୁଚ୍ଛ ଅସ୍ତ୍ର ଉପଚାର ଦ୍ୱାରା ଆଗରୁ କାଟି କାଢ଼ି ଦେବାର ଦେଖାଯାଉଅଛି । ଏହା ଏକ ପ୍ରତିଷେଧକ ପନ୍ଥା ।

ଅନ୍ତ୍ରପ୍ରଦାହ (*Enteritis*)— କ୍ଷୁଦ୍ର-ଅନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଦାହ । ଏହା ସବୁ ବୟସରେ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ହେବା-ପୂର୍ବରୁ କମ୍ପ ହୁଏ । ଏହାପରେ ଜ୍ୱର, ଶୋଷ, ନାଭିମଣ୍ଡଳରେ ବେଦନା ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ପେଟକୁ ଚିପିଲେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବଢ଼ିଯାଏ । ଏହି ରୋଗ ସହିତ ଉଦରାମୟ ହୁଏ ଏବଂ ବାରମ୍ବାର ପତଳା ଝାଡ଼ାହୁଏ । ବାରମ୍ବାର ବମନ-ହେତୁ ପେଟରେ କିଛି ଖାଦ୍ୟ ରହେ ନାହିଁ । ଏହି ରୋଗରେ ରୋଗୀ ପ୍ରଳାପ କରେ ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ଥିରତା ଓ ଅସ୍ୱସ୍ତି ବୋଧକରେ । ଏଣୁ ଏହିରୋଗର ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ଶୀଘ୍ର କରାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଅନ୍ତ୍ରବେଷ୍ଟ-ପ୍ରଦାହ (*Peritonitis*)—ଅନ୍ତ୍ର-ଉପରେ ପତଳା ଧଳାରଙ୍ଗର ଗୋଟିଏ ଚର୍ମର ଆବରଣ ଅଛି । ଏହାକୁ ପେରିଟୋନିୟମ୍ ବା ଅନ୍ତ୍ରବେଷ୍ଟ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଚର୍ମରେ ବେଳେ ବେଳେ ପ୍ରଦାହ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରଦାହ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ । ସବୁବୟସରେ ଏହି ରୋଗ ଜାତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ବିଶେଷକରି ପ୍ରସବ ପରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଏହି ରୋଗ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ବେଶୀ । ପେଟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ଏହି ଉତ୍କଟରୋଗ ଜାତ ହୋଇପାରେ । ରୋଗର ପୂର୍ବଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି କମ୍ପ, ତତ୍ପରେ ପ୍ରବଳ ଜ୍ୱର, ତୃଷା ଏବଂ ଉଦରବେଦନା । ତତ୍ପରେ

ପେଟ ଫାମ୍ପି ଉଠେ ଏବଂ ଉପରଅଂଶ ଶକ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ରୋଗୀ ପେଟଉପରେ ହାତ ଛୁଆଇଁ ଦିଏନାହିଁ । କାଶ ଓ ମଳମୂତ୍ରତ୍ୟାଗ ବେଳେ ରୋଗୀ ପ୍ରବଳ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରେ। ଏପରିକି ଶ୍ୱାସ-ପ୍ରଶ୍ୱାସ ନେଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରେ । ଏହି ରୋଗର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ମୃତ୍ୟୁ ନ ଘଟିଲେ ଅନ୍ତ୍ରବେଷ୍ଟରେ ଏକପ୍ରକାର ରସ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇଯାଏ । ପ୍ରସୂତୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗର୍ଭସ୍ଥ ସନ୍ତାନର ମୃତ୍ୟୁ, ଫଳ ଛିଣ୍ଡି ଦୂଷିତବାଷ୍ପ ସଞ୍ଚାର କିମ୍ବା ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରତକ୍ରିୟାରେ ଏହି ରୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ରୋଗରେ ଆଶୁ ଚିକିତ୍ସା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଅନ୍ତ୍ରଶୂଳ(*Colic*)— ପାକସ୍ଥଳୀରେ ଭୀଷଣଭାବେ କାମୁଡ଼ିହେବା ଭଳି ଯନ୍ତ୍ରଣା । ତୀବ୍ର ଅଜୀର୍ଣ୍ଣରୋଗ ଯୋଗୁଁ କିମ୍ବା ଅନ୍ତ୍ରକୁ ଯାଉଥିବା ବସ୍ତୁର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ-ଗମନରେ ବାଧା ଘଟିଲେ ଏହି ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ଅନ୍ତ୍ରର ପେଶୀମାନେ ଏହି ବାଧା, ନିଜର ସ୍ୱାଭାବିକ ରୀତିରେ ଲଙ୍ଘନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି, ଏଥିଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟ ତୀବ୍ର ମୋଡ଼ିହେବା-ରୂପକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜାତହୁଏ । ଅନ୍ତ୍ରରେ ଘା'ଘାଉଡ଼ ବା ପ୍ରଦାହ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶୂଳ ହୋଇଥାଏ । ଗଲ୍‌ବ୍ଲାଡର୍‌ରୁ ଗଲ୍‌ଷ୍ଟୋନ୍ (ଦେଖ) ପିତ୍ତନାଳୀ ଦେଇ ଅନ୍ତ୍ରକୁ ଗତିକଲେ ଯେଉଁ ତୀବ୍ର ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ ତାହା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତ୍ରଶୂଳ (କଲିକ୍) । ଏହି ଶୂଳକୁ ପୈତ୍ତିକଶୂଳ କୁହାଯାଏ । ମୂତ୍ରାଶୟରୁ ପଥର ଖସିଲେ ମୌତ୍ରାଶୟିକ ଶୂଳ ଜାତହୋଇଥାଏ ।

ଅନ୍ତ୍ରାବରୋଧ (*Obstruction of the bowels* — ଏହା ଏକ ଭୟଙ୍କର ବ୍ୟାଧି । ଅନ୍ତ୍ରନାଡ଼ି ମୋଡ଼ି ହୋଇଗଲେ, ଅନ୍ତ୍ରଭିତରେ ଅନ୍ତ୍ରର ପ୍ରବେଶ ହେତୁ ଅନ୍ତ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବାଧା ଜାତ ହେଲେ ଏହି ରୋଗ ଉପୁଜିଥାଏ । ରୋଗର କାରଣ ପ୍ରଥମେ ପରୀକ୍ଷାକରି ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼େ । ରୋଗୀର ତଳପେଟ, ଊରୁଦେଶ କିମ୍ବା ଅଣ୍ଡକୋଷରେ ଫୁଲା ଦେଖାଯାଉଛି କି ନାହିଁ, ତାହା ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ କୌଣସି କୌଣସି ରୋଗୀ ମଳ ବାନ୍ତି କରିଥାନ୍ତି । ଉଦରପୀଡ଼ା ଏବଂ ବାରମ୍ବାର ବାନ୍ତି ଏହି ରୋଗର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ । ଏହି ରୋଗରେ ଭିତରର ଅବରୁଦ୍ଧ ସ୍ଥାନ ଟିକିଏ ଫୁଲିଉଠେ । ରୋଗୀର ନିଦ୍ରା ହୁଏନାହିଁ, ନାଡ଼ୀର ଗତି ଅନିୟମିତ ହୁଏ । ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ବିଧିମତେ କରା ନ ଗଲେ ଅନ୍ତ୍ର ପଚି-ଯାଇପାରେ ।

ଅନ୍ଧକ— (୧) ହିନ୍ଦୁପୁରାଣାନୁସାରେ ଦିତିଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ସହସ୍ର-ବାହୁ ସହସ୍ର-ମସ୍ତକ ଓ ତଦନୁରୂପ ହସ୍ତପଦ-ବିଶିଷ୍ଟ ଅସୁର । ସ୍ୱର୍ଗରୁ ପାରିଜାତ ବୃକ୍ଷକୁ ନେଇ ଆସିବାକୁ ଯତ୍ନ କରିବାରୁ ଶିବଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିଲା । ଦୁଇହଜାର ଆଖି ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଅନ୍ଧପରି ଗତି କରୁଥିବାରୁ ତାହାର ନାମ ଅନ୍ଧକ ହୋଇଛି । ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିବାରୁ ଶିବ ଅନ୍ଧକାରି ନାମରେ ପରିଚିତ ।

(୨) ଯାଦବବଂଶୀୟ ଯୁଧାଜିତଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଭାଇଙ୍କ ନାମ ବୃଷ୍ଣି । ଏହି ଦୁହିଁଙ୍କଠାରୁ ଅନ୍ଧକ-ବୃଷ୍ଣି ବଂଶର ଉତ୍ପତ୍ତି: ବୃଷ୍ଣି ଶବ୍ଦ ମେଷ-ପାଳକକୁ ବୁଝାଏ ।

ଅନ୍ଧକୂପ-ହତ୍ୟା—ବଙ୍ଗଳାର ନବାବ ସିରାଜ-ଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହା ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଏକ କଳଙ୍କମୟ କିନ୍ତୁ ବିବଦମାନ ଅଭିଯୋଗ । ଇଷ୍ଟ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀର ଫୋର୍ଟ-ଉଇଲ୍‌ୟମ୍ ଦୁର୍ଗକୁ ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲା ଦଖଲ କରିବାରୁ ସେଠାରେ ୧୬୦ ଜଣ ଇଂରେଜ ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ହଲ୍‌ଉଏଲ୍‌ନାମକ ଜଣେ ଇଂରେଜ ଡାକ୍ତର ତାଙ୍କର ନେତା ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୧୪୬ ଜଣଙ୍କୁ ଦୁର୍ଗମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ୧୮ଫୁଟିଆ ଘରେ ବନ୍ଦୀକରି ରଖାଯାଇଥିଲା । ଏ ଘଟଣା ଜୁନ୍ ୨୦ତାରିଖ ୧୭୫୬ରେ ଘଟିଥିଲା । ଅତ୍ୟଧିକ ଉତ୍ତାପ-ଯୋଗୁଁ ଏବଂ ପବନ ଅଭାବରୁ ୧୨୩ ଜଣ ମରି ଯାଇଥିଲେ । ହଲ୍‌ଉଏଲ୍ ସାହେବ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ବିବରଣୀରେ ଏହାକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ଇଂରେଜମାନେ ଏଥିପାଇଁ ନବାବ ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେଇଥିଲେ, ମାତ୍ର କ୍ଲାଇବ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ହେଲାବେଳେ ଇଂରେଜପକ୍ଷରୁ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଦୌ ଉଠି ନ ଥିବାରୁ ଘଟଣାର ଐତିହାସିକତା ସନ୍ଦେହଜନକ । ୧୮ଫୁଟ୍ ଲମ୍ବ ଓ ସେହି ପରିମାଣର ପ୍ରସ୍ଥବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ କୋଠରୀରେ ୧୪୬ ଜଣ ପଶି-ପାରିବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏହି ଘଟଣାକୁ ନେଇ

ଲର୍ଡ଼ କର୍ଜନ ୧୯୦୬ରେ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ମାର୍ବଲ-ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ସେହି ସ୍ତମ୍ଭକୁ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଚଳାଇଥିଲେ ଏବଂ ଶେଷକୁ ବଙ୍ଗଳାର ମନ୍ତ୍ରୀ ଫଜଲୁଲ୍ ହକ୍ ତାହା ଉଠାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ଅନ୍ଧଙ୍କ-ଶିକ୍ଷା—ମୂକ-ବଧିରଙ୍କ ପରି ଅନ୍ଧଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେବା ମଧ୍ୟ ଏକ ଆଧୁନିକ କଲ୍ୟାଣକର ଆବିଷ୍କାର । ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି କୌଣସି ଅନ୍ଧବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରତିଭା ଯୋଗୁଁ, ବିଖ୍ୟାତ ଗାୟକ ଅବା ବାଗ୍ମୀ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଲକ୍ଷଲକ୍ଷ ଅନ୍ଧ ନରନାରୀ ଓ ଶିଶୁଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ସାଧାରଣତଃ ଶୋଚନୀୟ । ସେଥିନିମିତ୍ତ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁ ସଭ୍ୟରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଅନ୍ଧଙ୍କର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳନ କରାଗଲାଣି । ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ନଥିବାରୁ ଅନ୍ଧମାନେ ବହି ପଢ଼ିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ଏକପ୍ରକାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚନୀଚ-ଅକ୍ଷର-ଚିହ୍ନ-ଯୁକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରଣ କରାଯାଏ । ଏହି ଅକ୍ଷରପ୍ରଣାଳୀ ଫ୍ରାନ୍ସର ଲୁଇ ବ୍ରେଲ୍ ନାମକ ଜଣେ ଅନ୍ଧ ମୋଚି ପ୍ରଚଳନ କରିଥିଲେ । ତିନିବର୍ଷ ବୟସବେଳେ ଲୁଇ ବ୍ରେଲ୍ ବାପାଙ୍କ ଚମଡ଼ା କାରଖାନାରେ ଚମଡ଼ା-ସିଲାଇ-ତାକ୍ଷଣ ନେଇ ଖେଳୁ ଖେଳୁ ତାହା ଆଖିରେ ଏପରି ବାଜିଗଲା ଯେ ସେ ପୂରା ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଚମଡ଼ା-ସିଲାଇ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁହିଁ ସେ ପରେ ଅନ୍ଧଙ୍କ ପାଇଁ ଅକ୍ଷର ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଏହି ପଦ୍ଧତିର ନାମ 'ବ୍ରେଲ୍-ସିଷ୍ଟମ୍' । ଅନ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେବାର ଚେଷ୍ଟା ଇଉରୋପରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁହିଁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଭାଲେନ୍‌ଟିନ୍ ହାଓଇ ନାମକ ଏକ ଫରାସୀ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ୧୭୮୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କାଗଜଉପରେ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ କରି ଅକ୍ଷରମାନ ନିର୍ମାଣ କରି ଅନ୍ଧପିଲାଙ୍କୁ ବର୍ଣ୍ଣଶିକ୍ଷା ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷାଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶରେ ଇଂଲଣ୍ଡ, ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ, ଜର୍ମାନୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଏଭଳି ଶିକ୍ଷା-ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇଥିଲା । ଛଅଟି ଉଚ୍ଚ ବିନ୍ଦୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଶିଖାଇ ପାରିବାର ପଦ୍ଧତି ଲୁଇବ୍ରେଲ୍ ୧୮୨୯ରେ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମାତ୍ର ନିଜ ପଦ୍ଧତିର ଅପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ୧୮୫୨ରେ ମରିଗଲେ । ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ବ୍ରେଲ୍‌ଙ୍କ ଆବିଷ୍କୃତ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଭିନ୍ନରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଶେଷକୁ ୧୯୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବ୍ରେଲ୍-ପଦ୍ଧତିକୁ ମୂଳପଦ୍ଧତିରୂପେ ବ୍ୟବହାର-କରି ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ପଦ୍ଧତି ଆନ୍ତର୍ଜାତିକଭାବେ ଗୃହୀତ ହେଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ରୀତି ଅନୁସରଣ କରି ଅନ୍ଧ-ଛାତ୍ରମାନେ ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ଓକିଲ୍, ବାରିଷ୍ଟର୍, ଲେଖକ, ଟାଇପିଷ୍ଟ୍ ଆଦି ହୋଇପାରୁଛନ୍ତି । ଅନ୍ଧଙ୍କ ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ସରକାରୀ ଓ ସରକାରୀ-ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ରହିଅଛି । କଲିକତାର ଅନ୍ଧ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଭାରତବର୍ଷରେ ସର୍ବ-ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏଠାକାର ଜଣେ ଛାତ୍ର ଓକିଲାତି ପାସ୍‌କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟର ସଦସ୍ୟ । କଲିକତା ଅନ୍ଧ-ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଭାରତର ସର୍ବାଞ୍ଚଳରୁ ଅନ୍ଧଛାତ୍ରମାନେ ଆସି ଶିକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି ।

ଅନ୍ଧତ୍ୱ— ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିର ଅଭାବ । କୌଣସି କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ଆଂଶିକ ବା ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇଥାଆନ୍ତି । ସମସ୍ତ ସମୟରେ କାହାରି କାହାରି ଚକ୍ଷୁରେ ଆଲୋକର ଅନୁଭୂତିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଥାଏ । ଚକ୍ଷୁର ଏହି ଅବସ୍ଥାକୁ ଅନ୍ଧତ୍ୱ କୁହାଯାଏ ।

ଅକ୍ଷିଗୋଲକ, ମସ୍ତିଷ୍କସ୍ଥିତ ଦୃଷ୍ଟିକେନ୍ଦ୍ରର (*Visual centre*) ଅକ୍ଷିଗୋଲକସ୍ଥିତ ସ୍ନାୟୁଗୁଚ୍ଛ (*Nerve tracts*) ଓ ରୂପବହ ସ୍ନାୟୁର (*Optic nerve*) ସ୍ୱାଭାବିକ ସୁସ୍ଥତା-ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ନିର୍ଭରକରେ । ଚକ୍ଷୁର ଉକ୍ତ ଅଂଶ-ଗୁଡ଼ିକମଧ୍ୟରୁ ଯେକୌଣସିଟି ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ବା ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, ଅଥବା ଏହି ଅଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକରେ ଜନ୍ମଗତ ଦୋଷ ଥିଲେ ଅନ୍ଧତ୍ୱ ଜାତହୁଏ । ଅକ୍ଷିଗୋଲକରେ ଆଘାତ, ଜନ୍ମକାଳରେ ଚକ୍ଷୁ ଦୂଷିତ ଥିବା ହେତୁ ଚକ୍ଷୁଃପ୍ରଦାହ, ଅକ୍ଷିକକ୍ଷରେ (*Orbit*) ଅର୍ବୁଦ, ଚକ୍ଷୁରେ ପରଳ (*Cataract*) ପ୍ରଭୃତି ରୋଗର ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ନହେଲେ ଅନ୍ଧତ୍ୱ ଘଟେ । ଯୌନ-ବ୍ୟାଧି ଓ ବହୁମୂତ୍ରରୋଗ ଅନ୍ଧତ୍ୱର ଏକ ପ୍ରବଳ କାରଣ । ପିତା ବା ମାତାର ଯୌନରୋଗ ହେତୁ ସନ୍ତାନ ଉତ୍ତରାଧିକାର-ସୂତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇପାରେ ।

ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଜଣାଯାଇଅଛି ଯେ, ଅନ୍ଧମାନଙ୍କ-ମଧ୍ୟରୁ ଶତକଡ଼ା ୨୦ ଜଣ ଜନ୍ମହେବାର ବର୍ଷକମଧ୍ୟରେ ଓ ଶତକଡ଼ା ଦଶଜଣ ୧୦ ଠାରୁ ୨୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ରୋଗଯୋଗୁଁ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରେ ଚକ୍ଷୁର ଯତ୍ନ ନେଲେ ଏହି ରୋଗ ହୁଏ-ନାହିଁ ।

ଚକ୍ଷୁ ଆମର ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ସେଥିପାଇଁ ଚକ୍ଷୁର ସ୍ୱଳ୍ପ ଅସୁସ୍ଥତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା କରାଯିବା ଉଚିତ ।

ଅନ୍ଧାରକଣା (*Nightblindness*)—ଚକ୍ଷୁରୋଗ-ବିଶେଷ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀର ମୁକୁରିକା (*Retina*) ଦୁଇପ୍ରକାର କୋଷରେ ଗଠିତ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର କୋଷର ଆକାର ଲମ୍ବା ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି କୋଣାକାର । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକରେ ଲମ୍ବାକାର କୋଷସଂଖ୍ୟା ଊଣା ହୁଏ ଏବଂ ମୃଦୁ କିମ୍ବା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଆଲୋକରେ ଏହାର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଯାଏ । ଏହି-ଜାତୀୟ କୋଷରୁ ଏକପ୍ରକାର ଦୃଷ୍ଟି-ରସର କ୍ଷରଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ରସଟିରେ 'କ' ଜୀବନିକା ['ଏ' ଭିଟାମିନ୍] ବହୁତ ଥାଏ । ସୁତରାଂ ଏହି ଜୀବନିକାହିଁ ହେଉଛି ପରୋକ୍ଷଭାବରେ ଅନ୍ଧାରରେ ଦେଖିବାର ପ୍ରଧାନ ଉପକରଣ । ସୁତରାଂ ଯେଉଁମାନଙ୍କର 'କ' ଜୀବନିକା ଅଭାବ ଘଟେ, ସେମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷି-ଗୋଲକରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟିରସ କ୍ଷରିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଣୁ ସେମାନେ ରାତିରେ ଦେଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ତୁଙ୍କର ଯକୃତରେ 'କ' ଜୀବନିକା ପ୍ରଚୁର ରହିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଅନ୍ଧାରକଣା ରୋଗରେ ଏପରି ଯକୃତ୍ ଖାଇବା ଆମ ମଫସଲମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ।

ଅନ୍ଧାରକଣା ରୋଗଯୋଗୁଁ ମଣିଷ ଅନ୍ଧକାରରେ ଚଳ-ପ୍ରଚଳ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । 'କ' ଜୀବନିକା ମିଶ୍ରିତ ଔଷଧ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ଏହି ରୋଗ ସହଜରେ ଭଲ ହୋଇ-ଯାଏ । ଜୀବନିକା-ଅଭାବ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେତେକ ବଂଶଗତ ରୋଗ ଏବଂ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ଯୋଗୁଁ ଏହା ଘଟିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ସେପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ଧାରକଣା ରୋଗ ସହଜରେ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ନ—ଏହି ପଦଟି ଅଦ୍ [ଭକ୍ଷଣାର୍ଥକ] ଧାତୁରୁ ବିଶେଷ ସୂତ୍ରବଳରେ 'କ୍ତ' ପ୍ରତ୍ୟୟଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପାଦିତ ହୋଇ-ଅଛି । ଏହାର ଯୌଗିକ ଅର୍ଥ ସର୍ବପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ-ଦ୍ରବ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଭାତ (ପକ୍ୱ ତଣ୍ଡୁଳ) ଏହାର ରୂଢ଼ ଅର୍ଥ । ବଶିଷ୍ଠ-ସ୍ମୃତି-ମତରେ ବହିରାବରଣ (ଚୋପା) ଯୁକ୍ତ ଶସ୍ୟକୁ ଧାନ୍ୟ, ଚୋପାରହିତ ଧାନ୍ୟକୁ ଆମ ଓ ରନ୍ଧାଯାଇଥିବା ଆମକୁ ଅନ୍ନ କୁହାଯାଏ । ଆୟୁର୍ବେଦମତରେ ଧୌତ ତଣ୍ଡୁଳକୁ ପାଞ୍ଚଗୁଣ ଜଳରେ ସିଝାଇ ପେଜ ଗାଳିଦେଲେ ସେହି ଅନ୍ନର ନାମ ହୁଏ 'ଭକ୍ତ' ବା 'ଭାତ' । ତାହାହିଁ ପଥ୍ୟ, ରୁଚିକର ଓ ଶୀଘ୍ର ହଜମ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଅଧୁଆ ଚାଉଳକୁ ପେଜ ନ ଗାଳି ଯେଉଁ ଅନ୍ନ ରନ୍ଧାଯାଏ ତାହା ଗୁରୁପାକ, ଅରୁଚି-କର ଓ କଫବର୍ଦ୍ଧକ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ଅନ୍ନ-ଉତ୍ପାଦନ ଯେପରି କାମ୍ୟ ଥିଲା, ସେହିପରି ଅନ୍ନଦାନ ଅତି ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଥିଲା । କର୍ମଶେଷରେ ଗୃହସ୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲା—

"ଅନ୍ନଂ ଚ ନୋ ବହୁ ଭବେଦତିଥୀଂଶ୍ଚ ଲଭେମହି
ଯାଚିତାରଶ୍ଚ ନଃ ସନ୍ତୁ ମା ଯାଚିଷ୍ମହି କଞ୍ଚନ ।"

"ଆମର ବହୁ ଅନ୍ନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବହୁ ଅତିଥିଙ୍କୁ (ସତ୍କୃତ କରିବା ପାଇଁ) ଲାଭ କରୁଁ । ଆମ ନିକଟକୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଯାଚକ ଆସନ୍ତୁ । ଆମେ ଯେପରି କାହାକୁ ଯାଚ୍ଞା ନ କରୁଁ ।" ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର କାମ୍ୟ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା । ତେଣୁ ବହୁ-ଉତ୍ପାଦନ ସ୍ୱତଃ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ।

ଅନ୍ନପ୍ରାଶନ—ଶିଶୁର ବୟସ ୬ ମାସ କିମ୍ବା ୮ ମାସ ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଠିକ୍ ଦାନ୍ତ ଉଠିଲାବେଳେ ପ୍ରଥମ ଅନ୍ନ ଖୁଆଇବା ବିଧି । ଏଥିନିମିତ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ଗୃହସ୍ଥ ଘରେ ଏକ-ପ୍ରକାର ସଂସ୍କାର କର୍ମ କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥିରେ ପୂଜାଆଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ରହିଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଏହାକୁ ଖିରଖିଆ କହିଥାନ୍ତି ।

ଅନ୍ନସାର (*Albumen*) — ପ୍ରୋଟିନ୍‌ଜାତୀୟ ପଦାର୍ଥ । ଏହା ବିଭିନ୍ନ ଶସ୍ୟବୀଜ ତଥା ପ୍ରାଣିଦେହରେ ଥାଏ । ଡିମ୍ବର ଶ୍ୱେତାଂଶରେ, ମଟରଛୁଇଁ ଓ ଗହମ ପ୍ରଭୃତି ଶସ୍ୟରେ ଏହି ଆଲବ୍ୟୁମେନ ପ୍ରଚୁର ଥାଏ । ଏହା ଏକ ଜଟିଳ ଅଙ୍ଗାରକ-ଯୌଗିକ । ଜୀବନ୍ତ ଶରୀରରେ ଥିବା ଏହି ଉପାଦାନ ଜୀବନୀଶକ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନରେ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ଜଳରେ ଏହା ଦ୍ରବଣୀୟ ଏବଂ ଉତ୍ତାପ-ସଂଯୋଗରେ ଘନୀଭୂତ ହୋଇଯାଏ ।

ଅନ୍ୟଦେଶୀ (*Alien*)—ଯଦି କୌଣସି ଏକ ସ୍ୱାଧୀନଦେଶର ପ୍ରଜା ଅନ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନଦେଶରେ ବାସକରେ, ତେବେ ସେହିଦେଶରେ ସେ 'ଅନ୍ୟ -ଦେଶୀ' ବୋଲି ଅଭିହିତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ପୁଣି ଶତ୍ରୁରାଜ୍ୟରୁ ଆଗତ ଏବଂ ମିତ୍ର-ରାଜ୍ୟରୁ ଆଗତ ଲୋକଙ୍କୁ 'ଶତ୍ରୁ-ଅନ୍ୟଦେଶୀ' ଏବଂ 'ମିତ୍ର-ଅନ୍ୟଦେଶୀ' ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଅନ୍ୟଦେଶରେ ଏପରି ବାସକରିବାର ଅଧିକାର, ଛାଡ଼ପତ୍ର ବା *Passport* ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ନିରାପତ୍ତା ପାଇଁ ଅନ୍ୟଦେଶୀ-ମାନଙ୍କ ଉପରେ କଟକଣା ସର୍ବତ୍ର ଅଛି । ଶାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ମୁମୂର୍ଷୁ ଭୀଷ୍ମ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି ଯେ, ବିଦେଶୀ ରାଜଦୂତଙ୍କୁ ନଗର ଭିତରେ ଜାଗା ଦେବନାହିଁ ।

ଅନ୍‌ହିଲ୍‌ଓ୍ୱାରା (*Anhilwara*) — ପତ୍ତନ, ନଗର, ପୁର, ଅନ୍‌ହିଲ୍ଲାଟକ, ବାଟକ, ଅନ୍‌ହିଲ୍‌—ଇତ୍ୟାଦି ବହୁନାମରେ ଖ୍ୟାତ ସ୍ଥାନ । ଏହା ଗୁଜରାଟର ସମୁଦ୍ର-ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରାଚୀନ ନଗରୀ । ବଲଭୀ ରାଜବଂଶର ପତନ ପରେ ସୌରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଯଶୋରାଜ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବନରାଜ (୭୪୬) ଏହି ନଗରୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ୧୪ଶ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଗୁଜୁରାଟର ଶ୍ରେଷ୍ଠନଗରୀ ଥିଲା । ଏହି ନଗରୀରୁ ୧୫୦ରୁ ଅଧିକ ଶିଳାଲେଖ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଛି ଓ ମଧ୍ୟ-ଯୁଗର ଇତିହାସ ବିଷୟରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅମୂଲ୍ୟସମ୍ପଦ । ଏହାର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ନାହାରୱାଲା ବା ପାଟଣ ।

ଅପକୃତ-ଆଇନ୍‌ (*Tort*) —ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଦେୱାନି ଓ ଦଣ୍ଡବିଧି ଆଇନ୍ ପ୍ରଚଳିତ, ସେଥିରେ ଜମିବାଡ଼ୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱତ୍ୱାସ୍ୱତ୍ୱ ଏବଂ ମାଡ଼ ଫୌଜଦାରୀ ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ଦୋଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜେଲ୍‌ ଜରିମାନା ଆଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଦେୱାନି ଆଇନ ବଳରେ ହୃତ ଅଧିକାର ଫେରିପାଇବା ଓ କ୍ଷତିପୂରଣ ଓ ଖର୍ଚ୍ଚା ପାଇବାର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଏହା ଛଡ଼ା ଏପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅବସ୍ଥା ଉପୁଜିଥାଏ, ଯେଉଁଥିରେ କାହାକୁ ମାଡ଼ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା କାହାର ସ୍ୱତ୍ୱ ବା ଧନ କେହି ନିଏନାହିଁ ଅଥଚ ଜଣକର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ବା କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ମାନହାନି କିମ୍ବା ମାନସିକ କଷ୍ଟ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଏ ସବୁକୁ 'ଟର୍ଟ୍' ବା 'ଅପକୃତ' କୁହାଯାଏ । ଏପରି କଥା ବା କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅଦାଲତର ନିଷ୍ପତ୍ତିକ୍ରମେ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷତିପୂରଣ ମଧ୍ୟ ପାଇପାରେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦଫାଓ୍ୱାରୀ କୌଣସି ଲିଖିତ ଆଇନ୍ ନାହିଁ । ବଡ଼ ବଡ଼ ହାକିମଙ୍କର ପୂର୍ବତନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନୁସାରେ ଏହିଶ୍ରେଣୀର ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରାଯାଇ ଅବସ୍ଥା ଅନୁପାତରେ କ୍ଷତିପୂରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ସବୁ ସଭ୍ୟଦେଶରେ 'ଅପକୃତ' ଏକ ବିଶେଷ ଆଇନଗତ ପାଠ୍ୟବିଷୟ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ମାମଲା ହୋଇଥାଏ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଇଂରେଜ ଆଇନ୍ ପ୍ରଚଳନ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଏ ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ମକଦ୍ଦମା ହୋଇଅଛି ଓ ହେଉଅଛି । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହା ଯେ ଏକ ଅତି ପୁରୁଣା ପ୍ରଥା ତାହା ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କ୍ୟ, ବ୍ୟାସ, ବୃହସ୍ପତି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ମୃତିକାରମାନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଇଂରେଜି 'ଟର୍ଟ୍' (*Tort*) ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ସିଧା, ସାଧାରଣ, ସରଳ-ମାର୍ଗର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ।

ଅପଗ୍ରନ୍ଥି (*Adenoids*)— ମଣିଷ ମୁହଁର ଉପର ତାଳୁର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଦନ୍ତ ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଅଛି ତାହା ଟିକିଏ ଶକ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ପଛ ଅଂଶଟି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନରମ । ଏହି ନରମ ଅଂଶ ପଛପଟକୁ ଏକପ୍ରକାର ଫମ୍ପା ଶିରଗୁଚ୍ଛ ଥାଏ । ଊଣାଅଧିକେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏପରି ଏକ ଶିରାଗୁଚ୍ଛ ଅଛି; କେବଳ ତାହା ବଡ଼ ହୋଇଗଲେ ରୋଗ ଘଟାଏ । ପିଲାଦିନୁଁ ଯଦି ଏପରି ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବୃଦ୍ଧି ଦେଖାଯାଏ, ତେବେ ତାହାକୁ କାଟି ଦେବା ଉଚିତ । କାରଣ ଏହା ବଡ଼ ହେଲେ ନାକ ବାଟେ ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସରେ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହାର ଚିକିତ୍ସା ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ହୁଏ ।

ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହି ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଶିରା-ବିକୃତିକୁ ଅର୍ଶଗ୍ରନ୍ଥି କୁହାଯାଏ । ନରମ ଥିଲାବେଳେ ଏଥିରୁ ଅଳ୍ପକେ ରକ୍ତସ୍ରାବ ଘଟିଥାଏ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥି ଅଧିକ ବଡ଼ ଏବଂ ଶକ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ୱାସ-କ୍ରିୟାରେ ବାଧା ଜନ୍ମାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ଏହା ଉପରପାଟି ଦାନ୍ତମାଢ଼ିକୁ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରିପକାଏ, ଏବଂ ଉପର-ତାଳୁକୁ ଅଧିକ ବଙ୍କାଇଦିଏ । ଲୋକ ନାକବାଟେ ନିଃଶ୍ୱାସ ନେଇ ନ ପାରିବାରୁ ପାଟିବାଟେ ନିଃଶ୍ୱାସ-ନେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ । ଏଥିନିମିତ୍ତ କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅନ୍ତ୍ରପ୍ରଦାହ ମଧ୍ୟ ଜାତହୁଏ । ଲୋକର ମସ୍ତିଷ୍କ ଦୁର୍ବଳ, ମନ ଗୃଉଁକା, ଏବଂ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇଉଠେ । ଦୂଷିତ ଖାଦ୍ୟ, ଦୂଷିତ ବାୟୁ ଏବଂ ଅପରିଷ୍କୃତ ସ୍ଥାନରେ ବାସ ଯୋଗୁଁ ଏହି ରୋଗ ଘଟିପାରେ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଏହା ବଂଶଗତ ରୋଗବିଶେଷ ଅଟେ । ନରମ ଥିବାବେଳେ ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର କରାଇ ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ କରାଯାଇପାରେ । ଯାହାଙ୍କର ରକ୍ତସ୍ରାବ ବେଶୀ ଘଟେ ତାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର କରିବା ଅନୁଚିତ । ଏଣୁ ଏପରି ମାଂସଳ ଶିରାର ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଲାକ୍ଷଣି ଚିକିତ୍ସା କରାଇବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଅପମିଶ୍ରଣ (*Adulteration*)— ଅଧିକ ଲାଭ ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଶୁଦ୍ଧ ପଣ୍ୟସ୍ଥାନରେ ବିକୃତ ପଣ୍ୟ ଚଳାଇବା କିମ୍ବା ଅସଲପଣ୍ୟ ବୋଲି କହି ନକଲି ବସ୍ତୁ ଯୋଗାଇବା ଅଥବା ଅନ୍ୟ ଶସ୍ତା ବସ୍ତୁ ତହିଁରେ ମିଶାଇ ବିକ୍ରୟକରିବା କ୍ରିୟାକୁ ଅପମିଶ୍ରଣ କୁହାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏହି ଶବ୍ଦଟି ଖାଦ୍ୟବସ୍ତୁ, ଔଷଧ ବା ପ୍ରସାଧନ-ସାମଗ୍ରୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧିକ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଆଜିକାଲି କୋଠା-ବାଡ଼ି, ପୋଲ ପ୍ରଭୃତି କାମରେ ସିମେଣ୍ଟରେ ଅଧିକ ବାଲି ମିଶାଇ ଠିକାଦାରମାନେ ବେଶି ଲାଭ କରୁଛନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଅପମିଶ୍ରଣ । ପଶମ ଓ ପାଟଲୁଗାରେ ଛଣ କିମ୍ବା କାର୍ପାସ-ସୂତା ମିଶାଇବା ମଧ୍ୟ ଅପମିଶ୍ରଣ ।

ଆଜିକାଲି ନୈତିକତାର ମାନଦଣ୍ଡ ବହୁ ତଳକୁ ଖସି ଯାଇଥିବାରୁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁଦେଶର ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସବୁପ୍ରକାର ସମ୍ଭାବ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର ଓ ଅବସ୍ଥାରେ ନିକୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ କିମ୍ବା ନକଲି ପଣ୍ୟକୁ ଅସଲଭାବରେ ଚଳାଇବା ବହୁ-ବ୍ୟାପକ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଏଥିନିମିତ୍ତ ଜର୍ମାନୀ, ଫ୍ରାନ୍ସ, ରୁଷିଆ, ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାରେ କଠୋର ଦଣ୍ଡବିଧି ଆଇନ୍‌ମାନ ୧୯୬୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ଚାଲୁ କରାଯାଇଅଛି ଏବଂ ଅପମିଶ୍ରଣକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କେନ୍ଦ୍ରରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପରୀକ୍ଷାଗାରମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଅପମିଶ୍ରଣ କ୍ରିୟା ଲୁପ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ଯେତେଦିନଯାଏ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର ଅସାଧୁଲାଭର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଲୋପ ନ ପାଇବ କିମ୍ବା ଖାଉଟି ଜନସାଧାରଣ ନିଜର ବୈଧ-ଅଧିକାର ରକ୍ଷାକରିବାକୁ ସକ୍ରିୟଭାବରେ ଜାଗ୍ରତ ନ ହେବେ, ସେତେଦିନଯାଏ ଅପମିଶ୍ରଣ-ପ୍ରଥା ସମୂଳେ ଲୋପ ପାଇବ ନାହିଁ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିତାପର କଥା ଏହି ଯେ, ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହି କୁତ୍ସିତ, ଅମାନୁଷିକ ଓ ଅସାମାଜିକ ଅପରାଧ ସମଗ୍ର ଜାତିପକ୍ଷରେ ଏକ ଗଭୀର ସମସ୍ୟା ହୋଇ ଉଠିଲାଣି । ବିଶେଷତଃ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟରେ ଅପମିଶ୍ରଣ ବ୍ୟାପକ ହେବା ହେତୁ ଏ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଦୁର୍ବଳ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ କ୍ରମେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଧ୍ୱଂସାଭିମୁଖୀ ହେଉଛି ।

ଅପରାଜିତା (*Clitoria pernata*)—ଲତା-ବିଶେଷ । ଧଳା, କଳା ଏବଂ ନୀଳ ଏପରି ତିନିରଙ୍ଗର ଫୁଲ ଧରୁଥିବା ତିନିପ୍ରକାର ଅପରାଜିତା ଲତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଧଳା ଅପରାଜିତା ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ଚେର ମୂତ୍ରକାରକ ଓ ବମନକାରକ । ବୈଦ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଏହା ଶୀତଳ, ତିକ୍ତ ଓ ଚକ୍ଷୁପକ୍ଷେ ହିତକାରୀ । ଏହା ଶୋଥ ଓ ଉଦରୀ ରୋଗରେ ସେବ୍ୟ ।

ଅପରାଧ (*Crime*)— ଯେଉଁ କାମ ଦେଶର ଆଇନ ଅନୁସାରେ ନିଷିଦ୍ଧ ଏବଂ ଯାହା କଲେ ଲୋକ ଆଇନ-ଅନୁସାରେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବା କଥା, ତାହାହିଁ ଅପରାଧପଦବାଚ୍ୟ ।

ଅପରାଧ ନାନାଶ୍ରେଣୀର । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅନ୍ୟର ଶରୀର ଓ ଜୀବନପ୍ରତି କ୍ଷତିକାରକ ହେଲେ ଆଉ କେତେକ ଲୋକର ଧନସମ୍ପତ୍ତି, ମାନସମ୍ଭ୍ରମ ପ୍ରଭୃତିର କ୍ଷତିକାରକ । ପୁଣି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଛି, ଯାହା କି ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷଭାବରେ କ୍ଷତିକାରକ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସାମାଜିକ । ଏହି ସବୁ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଅପରାଧ ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ରା ଅନୁସାରେ ଦଣ୍ଡର ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟ ଊଣାଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ବିଚାରପାଇଁ ଆମଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ବିଚାରକ ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଅପରାଧୀମାନଙ୍କର ଫୌଜଦାରୀ ଦଣ୍ଡବିଧି ଓ କାର୍ଯ୍ୟବିଧି ଅନୁସାରେ ବିଚାର ହୋଇଥାଏ ।

ଅପରାଧ ବିଜ୍ଞାନ (*Criminology*) —କିପରିଭାବରେ ଅପରାଧୀକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିବ ବା ଅପରାଧକୁ ଧରିପାରିବ, ପୁଣି ଲୋକେ କାହିଁକି ଅପରାଧ କରିଥାନ୍ତି, ଏ ସବୁର ବିଜ୍ଞାନ-ସମ୍ମତ ଆଲୋଚନାହିଁ ଅପରାଧ-ବିଜ୍ଞାନ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଭିନ୍ନ ମତବାଦ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଲୋକର ଅପରାଧକରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାଧାରଣ କାରଣ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ବଂଶଗତ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ; ପୁଣି କେତେକ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ସଙ୍ଗଦୋଷ ଓ ଆବିଳ ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅଶିକ୍ଷା ଏବଂ ପ୍ରଲୋଭନରୁ ଉପୁଜିଥାଏ । ଆଧୁନିକ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ଅନେକ ଗବେଷଣା କରି ପ୍ରମାଣ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଅପରାଧୀ ବୋଲି କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ଓ ଅପରାଧୀ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ସହଜାତ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ପ୍ରଭେଦ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥାର ପ୍ରଭାବ ଯୋଗୁହିଁ ଅପରାଧୀ ଅପରାଧ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ପୂର୍ବେ ଅପରାଧର ଦଣ୍ଡ ପ୍ରତିଶୋଧମୂଳକ ଥିଲାବେଳେ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗବେଷଣାପରେ ଏବେ ଦଣ୍ଡ ହେଉଛି ସଂସ୍କାରାତ୍ମକ । ଏବେ ସଭ୍ୟଦେଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାରାବାସରେ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଡାକ୍ତର ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସାଧାରଣ ଅପରାଧୀ ଓ ଏପରିକି ନରହତ୍ୟାକାରୀର ମଧ୍ୟ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ, ବଂଶଗତ ଓ ମାନସିକ ଘଟଣାମାନଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା କରି, ସେହି ଅନୁସାରେ ତା'ର 'ଚିକିତ୍ସା' କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଆଜି ସମଗ୍ର ସଭ୍ୟ-ଜଗତରେ ଅପରାଧୀପ୍ରତି ମାନବୋଚିତ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଅଛି ।

ଅପରାଧ-ଉପନିବେଶ (*Penal settlement*)—ପୃଥିବୀର ସବୁ ସଭ୍ୟଦେଶରେ ନରହତ୍ୟାଦି ଗୁରୁତର ଅପରାଧ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମାଜରୁ ଦୂରରେ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୁର୍ଗମ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ନେଇ ରଖାଯାଏ । ଅନେକ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦୁର୍ଗମ ଦ୍ୱୀପରେ ଏଭଳି ଦଣ୍ଡାଦେଶ-ପ୍ରାପ୍ତ ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ଆବଦ୍ଧକରି ରଖିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଦଣ୍ଡାଦେଶ ଭୋଗିଲାପରେ ସେମାନେ ସେଠାରେ ବସବାସ କରିପାରନ୍ତି । ଏହାହିଁ 'ଅପରାଧ-ଉପନିବେଶ' । ବ୍ରିଟିଶ୍ ଅମଳରେ ଆଣ୍ଡାମାନ୍ ଦ୍ୱୀପ ଭାରତର ଏପରି ଅପରାଧ-ଉପନିବେଶ ଥିଲା । ତେଣୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡର ସାଧାରଣ ନାମ— ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର । ଏକସମୟରେ ଖାସ୍ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପ ଟାସ୍‌ମାନିଆ ଇଂଲଣ୍ଡର ଅପରାଧ-ଉପନିବେଶ ଥିଲା । ରୁଷିଆର ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଅପରାଧୀ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରବିରୋଧୀ ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ ତୁଷାରମୟ ସାଇବେରିଆରେ ଅଟକି ରଖାଯାଇ ସେଠାରେ ଖଣିମାନଙ୍କରେ କାମ କରିବାକୁ ଦିଆଯାଏ ।

ଅପରାଧ-ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ (*Extradition*) — କୌଣସି ରାଜ୍ୟର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଯଦି କୌଣସି ଆଇନ୍-ବିରୁଦ୍ଧ କାମ କରି ଅନ୍ୟରାଜ୍ୟକୁ ପଳାଇଯାଏ, ତେବେ ତାକୁ ସେଠାରୁ ଧରାଇଆଣିବା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ 'ଏକ୍ସ୍‌ଟ୍ରାଡିସନ୍' ବା 'ଅପରାଧ-ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ' ବ୍ୟବସ୍ଥା କୁହାଯାଏ । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା କେବଳ ସେହି ସେହି ରାଜ୍ୟଭିତରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପାରସ୍ପରିକ ସନ୍ଧିସର୍ତ୍ତରେ ଏପରି କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ଥାଏ । ରାଜନୈତିକ ଅପରାଧ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଅସାମାଜିକ ଓ ଆଇନବିରୁଦ୍ଧ ଅପରାଧ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଧରାଇଆଣିବା ପାଇଁ ପୃଥିବୀର ବହୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ସଭ୍ୟ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ସର୍ତ୍ତ-ସମ୍ବଳିତ ସନ୍ଧିପତ୍ର ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ତଦନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟ

କରାଯାଇଥାଏ । ଏହିବ୍ୟବସ୍ଥା ନିମିତ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଧି-ନିଷେଧ ମଧ୍ୟ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅପରେଶନ୍—(ଶଲ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ଦେଖ)

ଅପର୍ଣ୍ଣା—(ପାର୍ବତୀ ଦେଖ)

ଅପସ୍ମାର (*Epilepsy*) —ସ୍ନାୟବିକ-ଦୁର୍ବଳତା-ଜନିତ ଏକପ୍ରକାର ମାନସିକ ବିକୃତି । ଏହି ରୋଗର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି—ରୋଗୀ ହଠାତ୍ ଚେତା ହରାଇ ପଡ଼ିଯାଏ । ଅତ୍ୟଧିକ ଭାବ-ପ୍ରବଣତା, ସ୍ନାୟୁମଣ୍ଡଳୀରେ ଗୁରୁତର-ବ୍ୟାଧି-ଜନିତ କୌଣସି ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଉପୁଜିଲେ ଏହିରୋଗ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ସ୍ନାୟୁରୋଗ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ମସ୍ତିଷ୍କର ସ୍ନାୟୁରେ କୌଣସି ସ୍ଥାୟୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇ ନଥାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉଭୟେ ଏହି ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଏହି ରୋଗରେ ବଂଶଗତ ପ୍ରଭାବ ବା ଦୋଷ ମଧ୍ୟ କିଛି ରହିଥାଏ । ଏହି ରୋଗ ଶୈଶବରେହିଁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଏବଂ ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ ପରେ ତତ୍କାଳୀନ ଘଟଣାବଳି ରୋଗୀ ଚିତ୍ତରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପସରି ଯାଇ ଥାଏ । ଅପସ୍ମାରର ଲକ୍ଷଣ ଅନେକ ଏବଂ ଜଟିଳ ମଧ୍ୟ ଅଟେ । ଏହା କାୟିକ ଓ ମାନସିକ ଉଭୟବିଧ ହୋଇପାରେ । କାୟିକ ଲକ୍ଷଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା, କମ୍ପ, ବାକ୍‌ଶକ୍ତିରୋଧ, ସ୍ପର୍ଶଶକ୍ତି-ଲୋପ, ବମନ, ମସ୍ତକବ୍ୟଥା, ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିଲୋପ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ଏବଂ ମାନସିକ ଲକ୍ଷଣ-ମଧ୍ୟରେ ନାନା ବସ୍ତୁର ସନ୍ଦର୍ଶନ, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ସ୍ନାୟୁର ଆକ୍ଷେପ, ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି-ବିଲୋପ, ଓ ପ୍ରଳାପ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଧାନ । ଆମ-ଦେଶରେ ଏପରି ରୋଗୀ ବିଶେଷତଃ ରୋଗିଣୀ ଦେଖିଲେ ତାହାକୁ ଅଶିକ୍ଷିତମାନେ ଡାହାଣୀ ଭୂତର ଆବେଶ ବୋଲି ଭାବି ଝଡ଼ା ଫୁଙ୍କା କରାଇଥାଆନ୍ତି । ଅନେକ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ସାମୟିକ ବାହ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ-ଲୋପ ଅବସ୍ଥାକୁ ଡାକ୍ତରମାନେ ଏହି ରୋଗର ପ୍ରକୋପ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମତ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ହଠାତ୍ ଚେତା ବୁଡ଼ିଯାଇ ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଲାଭକରୁଥିବା ଏହି ଅପସ୍ମାର-ବ୍ୟାଧିର ଏକ ଅଂଶ ବୋଲି ବର୍ତ୍ତମାନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜୀବନୀ-ଲେଖକମାନଙ୍କର ମତ । ଏପରିରୋଗରେ ଔଷଧ-ପ୍ରୟୋଗ ବୈଜ୍ଞାନିକ ରୀତି ନୁହେଁ । ରୋଗୀର ଲକ୍ଷଣ ଏବଂ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି କିଭଳି ଚିକିତ୍ସା ଲୋଡ଼ା, ତାହା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ମୋଟଉପରେ ଔଷଧ ଅପେକ୍ଷା ମାନସିକ ଚିକିତ୍ସା ଅଧିକ ଫଳପ୍ରଦ । ରୋଗ ସ୍ୱଭାବତଃ ମାରାତ୍ମକ ନ ହେଲେହେଁ ଗାଧୁଆ ତୁଠରେ, କୂଅରୁ ପାଣି କାଢ଼ିଲାବେଳେ କିମ୍ବା ରନ୍ଧନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଘଟିଲେ ମାରାତ୍ମକ ପରିଣାମ ଘଟାଇଥାଏ ।

ଅପକ୍ଷୟନ (*Depreciation*)—କୌଣସି ବ୍ୟବ-ସାୟୀର ସମ୍ପତ୍ତି ଆରମ୍ଭବେଳେ ଯାହାଥାଏ, ତାହା କ୍ରମେ ଊଣା ହୋଇଯିବାକୁ ଏହି ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଏ । ଶିଳ୍ପକାରଖାନାମାନଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମିଆଦିର କୋଠାବାଡ଼ୀ, ଭୂମି ପ୍ରଭୃତିର ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ବ୍ୟବହାର-ଜନିତ କ୍ଷୟକ୍ଷତିଯୋଗୁଁ ମୂଲ୍ୟ-ହ୍ରାସ ଘଟିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯଥାକାଳରେ ଯଥାରୀତି ମରାମତି କଲେ ମଧ୍ୟ ତହିଁର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ମୂଲ୍ୟ ଆଉ ରହେନାହିଁ । ପଟା ନେଇଥିବା ଜମିବାଡ଼ୀର ମିଆଦି ଊଣାହେବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଊଣା ହୋଇ ଆସୁଥାଏ । ଏହି କାରଣରୁ ବ୍ୟବସାୟର ବାର୍ଷିକ ଲାଭକ୍ଷତି ଫର୍ଦ୍ଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲାବେଳେ ତହିଁର ମୋଟ ମୂଲ୍ୟ-ହ୍ରାସ ନିରୂପଣ କରାଯାଏ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଅତି ସହଜ । ପୁଣି କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଏକ ଜଟିଳ କାମ । ସଚରାଚର ପ୍ରତିବର୍ଷ ସମ୍ପତ୍ତି-ମୂଲ୍ୟର ଶତକଡ଼ା ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାଂଶ ଏପରି ଡିପ୍ରିସିଏସନ୍‌ରେ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଯନ୍ତ୍ରପାତିମାନ ଚାଲୁ ରହିଲେ କ୍ରମେ ଘୋରିହୁଏ ଏବଂ ଆଗଭଳି କାମ ଦିଏନାହିଁ । ଏଣୁ ତହିଁର କଣା-ମୂଲ୍ୟର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାଂଶ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଅପକ୍ଷୟନ ହେତୁ ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହା ବ୍ୟବସାୟରେ ପ୍ରତିବର୍ଷର କ୍ଷତି ବା ଖର୍ଚ୍ଚ ବାବଦରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବା କଥା । ଆୟକର-ବିଭାଗ ନିମିତ୍ତ ଏହାକୁ ରୀତିମତେ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଅପକ୍ଷାଳନ (*Detergent*)—ସବୁପ୍ରକାର ମଇଳା ଦୂର କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁସବୁ ସାବୁନଜାତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାହା ଅପକ୍ଷାଳନ-ଶ୍ରେଣୀ-ଭୁକ୍ତ । ମଫସଲ ଲୋକେ ଏଥିପାଇଁ ସାବୁନ୍ ବଦଳରେ ସାଜିମାଟି, କ୍ଷାର

(ପାଉଁଶ) ଆଦି ବ୍ୟବହାର କରଥାନ୍ତି । ଏବେ ସଫା କରିବାପାଇଁ କେତେକ କୃତ୍ରିମ ରାସାୟନିକ ପଦାର୍ଥ ତିଆରି ହେଉଅଛି । ସଂଯୋଜନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ହେଉଥିବା ଏହି କୃତ୍ରିମ ପଦାର୍ଥକୁ ସାଧାରଣତଃ ଅପକ୍ଷାଳନ ବୋଲି କୁହାଯାଉଅଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ମଇଳା ପୃଥକ୍ କରିଦେବା, ମଇଳା ଶୋଷିନେବା, କଠିନ ପାଣିକୁ (ଯେଉଁଥିରେ ସାବୁନ୍ ଫେଣ ହୁଏ ନାହିଁ) କୋମଳ କରିଦେବା ପ୍ରଭୃତି କାମ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଅପାମାର୍ଗ (*Achyranthes aspera*) — ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାରତୀୟ ଔଷଧ-ଗୁଳ୍ମ । ଏହା ଭାରତରେ ସର୍ବତ୍ର

ଅପାମାର୍ଗ

ଜନ୍ମେ । ଉଚ୍ଚରେ ପ୍ରାୟ ଏକହାତ ହୁଏ । ଶାଖାସବୁ ବହୁ ବିସ୍ତୃତ ହୁଏ । ପତ୍ର ଡିମ୍ବାକୃତି ଓ ଅଳ୍ପ ହୋଇଥାଏ । ଫୁଲ ଦେଖିବାକୁ ସବୁଜ-ଆଭାଯୁକ୍ତ-ଶ୍ୱେତ । ଫଳସବୁ ଲୁଗାରେ ବା ଜୀବଜନ୍ତୁ ଦେହରେ ଲଗିଯାଏ । ଫୁଲର ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁସାରେ ଭିନ୍ନପ୍ରକାର ଅପାମାର୍ଗ ଦେଖାଯାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଅର୍ଶ, ଘା, ଚର୍ମରୋଗ, କୁକୁର ଓ ସାପ-ବିଷରେ ଏହାର ମଞ୍ଜି ଓ ପତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କଟା ଘା'ରେ ଅପାମାର୍ଗ-ପତ୍ର-ରସ ଲଗାଇଲେ ରକ୍ତ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ଅପାମାର୍ଗ ଫୁଲ-ଡେମ୍ଫକୁ ବାଟି ବଟିକା-କରି ଚିନିସହିତ ଖାଇଲେ ପାଗଳାକୁକୁର ବିଷ ନଷ୍ଟହୁଏ ଓ ଏହାର ଡେମ୍ଫ ବିଛୁଆମୁଡ଼ାରେ ଉପକାରୀ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଅପେରା—ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ସେହି ନାଟକର ଅଭିନୟ, ଯାହାର କଥୋପକଥନ ସଙ୍ଗୀତାଶ୍ରିତ । ଏହି ଇଉରୋପୀୟ-ବିନୋଦନ ଇଟାଲିରେ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଆମଦେଶର ଯାତ୍ରା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଅପେରା-ଧର୍ମୀ । ଧର୍ମମୂଳକ ହେଲେ ଏପ୍ରକାର ଅଭିନୟକୁ ଇଉରୋପରେ ଅରେଟୋରିଓ କୁହାଯାଏ ।

ଅପୋସମ୍ (*Opossum*)—ମାର୍ସୁପିଆଲ ବା ଦ୍ୱିଗର୍ଭକ - ଶ୍ରେଣୀୟ ପ୍ରାଣୀ-ବିଶେଷ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ମୂଷା ପରି । ଏମାନେ ୩୩ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବା ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଏଥି-ମଧ୍ୟରୁ ଲାଞ୍ଜର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ୯ ଠାରୁ ୧୩ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅପୋସମ୍

ଏଗୁଡ଼ିକର ଦେହରେ ଧୂସରଆ-ଧଳାରଙ୍ଗର ଲୋମ ଥାଏ । ଲୋମବିହୀନ ଗୃହୀତି ପାଦ ଏମାନଙ୍କ ଶରୀରର ବିଶେଷତ୍ୱ । ସ୍ତ୍ରୀ ଅପୋସମ୍ର ପେଟତଳେ ଏକ ଥଳୀ ଥାଏ । ଥରକେ ସେ ବାରଟିଯାଏ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରେ । ଜନ୍ମ ହେଲାବେଳେ ଶିଶୁ ଅପୋସମ୍ଗୁଡ଼ିକ ଅପରିଣତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଓ ପ୍ରାୟ ଛଅସପ୍ତାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମା'ର ଥଳୀରେ ବାସକରିଥାନ୍ତି । ଅପୋସମ୍ ତା'ର ପଛ ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟିକୁ ହାତରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ ଏବଂ ଲାଞ୍ଜକୁ ଗଛଚଢ଼ିବା କାମରେ ବ୍ୟବହାର କରେ । ଏହା ଅଧିକସମୟ ଗଛଉପରେ ରହେ । ଫଳ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ, ମାଛ, ସରୀସୃପ, ଛୋଟ ପକ୍ଷୀ, ଅଣ୍ଡା, ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ ।

ହଠାତ୍ ଆକ୍ରାନ୍ତହେଲେ ଅପୋସମ୍ଗୁଡ଼ିକ ବେହୋସ୍ ହେଲାପରି ପଡ଼ିଯାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଖୁବ୍ଶୀଘ୍ର ପୁଣି ସଂଜ୍ଞା ଫେରି-ପାଇ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଆଠବର୍ଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିପାରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଲୋମ ପୋଷାକତିଆରି ପାଇଁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅପୋସମ୍ ଉତ୍ତର, ମଧ୍ୟ, ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା ଏବଂ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ଅପ୍ସରା— ସମୁଦ୍ରମନ୍ଥନରୁ ଜାତ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁନ୍ଦରୀ । ଅପ୍ ବା ଜଳରୁ ସେମାନେ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅପ୍ସରା କୁହାଯାଏ । ବେଦରେ ମଧ୍ୟ ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱର ଶ୍ରେଷ୍ଠସୁନ୍ଦରୀ ଭାବରେ ଉର୍ବଶୀ କେବଳ ବୈଦିକ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଖ୍ୟାତତମା । କିନ୍ତୁ ପୁରାଣରେହିଁ ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ବହୁଳଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ । ପୁରାଣ ଅନୁଯାୟୀ ସମୁଦ୍ର-ମନ୍ଥନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲାପରେ ଅସୁର ବା ଦେବତା କେହି ଏମାନଙ୍କୁ ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେନାହିଁ । ତେଣୁ ଏମାନେ ସାଧାରଣୀ ହୋଇ ରହିଗଲେ । ଏମାନେ ଗନ୍ଧର୍ବ-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ସ୍ୱର୍ଗରେ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ଅଭିନୟାଦି କରନ୍ତି । ବାୟୁପୁରାଣରେ ଏମାନଙ୍କର ଚଉଦଗୋଟି ଓ ହରିବଂଶରେ ସାତଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀ ହବାର ଲେଖା ହୋଇଅଛି । କାଶୀ-ଖଣ୍ଡର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ତିନ-କୋଟି ପଚାଶଲକ୍ଷ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଏକହଜାର ଷାଠିଏ ମୁଖ୍ୟ । ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ମୁନିମାନଙ୍କର ତପୋଭଙ୍ଗ ପାଇଁ ଦେବତା-ମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କୁ ପଠାଇଥାନ୍ତି । ପୁରୁରବା ଓ ଉର୍ବଶୀ ପରି ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କର ବିବାହ ମଧ୍ୟ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ଅପ୍‌ସାଲା—ସୁଇଡେନ୍‌ର ରାଜଧାନୀ । ଷ୍ଟକ୍‌ହୋଲ୍‌ମ୍‌-ଠାରୁ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରେ ୪୦ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଐତିହାସିକ ସହର । ଜନସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର ୭୧ ହଜାର । କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପୃଥିବୀବିଖ୍ୟାତ । ୧୪୭୭ରେ ଏହା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗୀର୍ଜା ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଅଛି ।

ଅଫିମ— ଶକ୍ତିଶାଳୀ ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ-ବିଶେଷ । ଏହାକୁ ଅଧିକମାତ୍ରାରେ ଖାଇଲେ, ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟ ଘଟିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ପରିମିତ ପରିମାଣରେ ସେବନ କଲେ ଏହା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଦାୟକ ବୋଲି କେତେକ ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଯନ୍ତ୍ରଣା-ନିବାରକ ଓ ନିଦ୍ରାଦାୟକ ପଦାର୍ଥଭାବରେ ଡାକ୍ତରମାନେ ଏହାକୁ ବୁଦ୍ଧି ବିଚାରି ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି ।

'ପପି' ବୃକ୍ଷର ଅପରିପକ୍ୱ ଫଳର ରସରୁହିଁ ଏହି ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହିଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଚାଷ ଏସିଆମାଇନର, ଭାରତ, ଚୀନ୍, ତୁର୍କୀ ଓ ମାସିଡୋନିଆରେ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ଅଫିମ ଭାରତରେହିଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହି ଗଛର ମଞ୍ଜିଗୁଡ଼ିକ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ବୁଣାଯାଏ । ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ଏଥିରେ ଧଳା ବା ଗୋଲାପୀ ରଙ୍ଗର ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଏଥିଉତ୍ତାରୁ ଏଥିରେ ସବୁଜରଙ୍ଗର ଫଳ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଫଳଗୁଡ଼ିକ ବଡବଡ଼ କୁକୁଡ଼ା-ଅଣ୍ଡା ପରି ହୋଇଗଲେ ପାଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହାର ଉପର ଚୋପା ଚିରି ଦିଆଯାଏ । ସେଥିରୁ ଦୁଧପରି ଧଳା ରସ ବାହାରେ ଏବଂ ତାହା କ୍ରମେ ଘନୀଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ରସକୁ ସଂଗ୍ରହକରି ଜଳୀୟଅଂଶ ଶୁଖିଗଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହିପରି ରଖାଯାଏ । ଏହାପରେ ଏହି ଘନୀଭୂତ ରସକୁ କାରଖାନାରେ ଏପରି ଚକଟାଯାଏ ଯେ ଶେଷକୁ ଏହା ଲାଲ୍-ଆଂଶିଆ କଳା ଗୁଡ଼ ପରି ହୋଇଯାଏ । ତାହାହିଁ ଅଫିମ ।

ନାନାଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ଅଫିମ ଏକ ଘୋର ଅପକାରକ ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ । କିଛିକାଳ ଅଫିମ ସେବନକଲେ ଏହା ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ । ଅତ୍ୟଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଅଫିମ-ସେବନଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ, ରକ୍ତହୀନ ଓ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼େ । ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀର ଓ ମନ ଉପରେ ଏହାର କ୍ରିୟା, ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜୀ-ଲେଖକ ଡି. କ୍ୱିନ୍‌ସିଙ୍କର "ଅଫିମ-ସେବୀର ଆତ୍ମସ୍ୱୀକୃତି" ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଅଫିମସେବନର ଏହି ମନ୍ଦଫଳ ଯୋଗୁଁ ଏହାର ସେବନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ପୃଥିବୀର ଏକ ସମସ୍ୟା ହୋଇପଡ଼ିଛି ଏବଂ ଏଇଥିପାଇଁ ଅଫିମ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିକ୍ରୟକୁ ସବୁଦେଶରେ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରା-ଯାଇଅଛି ।

ଅଫିମ ଯୁଦ୍ଧ— ଅଫିମ ନିମିତ୍ତ ଚୀନ୍ ଏବଂ ଇଂଲଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଥିଲା, ଇତିହାସରେ ତାହା ଅଫିମ-ଯୁଦ୍ଧ ବୋଲି ପରିଚିତ । ଭାରତବର୍ଷ ଇଷ୍ଟ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଅଧୀନକୁ ଆସିଲା ପରେ ସେ କମ୍ପାନୀ ଏ ଦେଶରେ ଅଫିମ-ଚାଷ ଏକ ଲାଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟ ବୋଲି ଜାଣିପାରି ତାହାକୁ ନିଜ ହାତରେ ରଖିଲେ । ଏବଂ ଏହି ମାରାତ୍ମକ ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟକୁ

ପ୍ରାଚ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ଜାତିମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବିକି ପ୍ରଚୁର ଲାଭ ଉଠାଉଥିଲେ । ଚୀନଦେଶ ଥିଲା କମ୍ପାନୀର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବଜାର । ୧୮୪୦ ରେ ଏହି କମ୍ପାନୀର କେତେଖଣ୍ଡି ଜାହାଜ ଅଫିମ ନେଇ ଚୀନ୍‌କୁ ବିକିବାକୁ ଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଚୀନ୍‌ର ତତ୍କାଳୀନ ସରକାର, ଜାତି-ଉପରେ ଏହି ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟର ଘୋର ଅପକାରିତା ବୁଝି ପାରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଚୀନ୍-ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହି ଜାହାଜ-ମାନଙ୍କର ଅଫିମ ନିଜଦେଶରେ ପୂରାଇ ନ ଦେବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରି ସେ ସବୁକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନ୍ ଓ ଚୀନ୍‌ର ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଲା । ଚୀନ୍ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କୁ ହଂକଂଦ୍ୱୀପ ଛାଡ଼ିଦେଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବନ୍ଦରରେ ଅବାଧ ବାଣିଜ୍ୟର ସୁବିଧା ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଚୀନ୍‌ସରକାର ଅଫିମ ବିକ୍ରୀ କରିବାର ବୈଧ ଅଧିକାର ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଦେଲା ନାହିଁ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ଅନବରତ ନାନାଦି ବିବାଦ ଲାଗିରହିଲା । ୧୮୫୬ ରେ ପୁଣି ଥରେ ଅଫିମ ଯୋଗୁଁ ଚୀନ୍ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବ୍ରିଟେନ୍ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧଫଳରେ ଚୀନ୍ ଦେଶରେ ଅଫିମଗୃହ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରାଗଲା ଏବଂ ଭାରତରୁ ପ୍ରେରିତ ଅଫିମ ମଧ୍ୟ ଚୀନ୍‌ରେ ଅବାଧରେ ବିକ୍ରୟ କରାଗଲା । ସେତେବେଳକୁ ଚୀନ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଅତି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ଏପରି ସନ୍ଧି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ମୁନାଫାଖୋର ଇଂରେଜ ପୁଞ୍ଜିପତିମାନଙ୍କର ଏପ୍ରକାର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଗୁଣ୍ଡାମି ଫଳରେ ଚୀନାମାନଙ୍କ ପରି ଏକ ବିରାଟ ସଭ୍ୟଜାତିକୁ ବହୁକାଳ ଅଫିମନିଶାରେ ଢୁଳାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବିଂଶଶତାବ୍ଦୀରେ ନବଜାଗ୍ରତ ଚୀନାଜାତି ଅଫିମର ଅଭିଶାପରୁ ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ କରି ପାରିଛି । ଚୀନ୍ ସରକାର ଜାତିକୁ ଏହି ଅଭିଶାପରୁ ଉଦ୍ଧାରକରିବା ପାଇଁ ସମଗ୍ର ଚୀନ୍‌ରେ ଅଫିମ-ଅଭ୍ୟାସ-ନିରାକରଣ କେନ୍ଦ୍ରମାନ ଖୋଲିଥିଲେ ।

ଅବକାରୀ ଟିକସ (*Excise duties*)—ପ୍ରତ୍ୟେକଦେଶରେ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଯେତେପ୍ରକାର କର ଆଦାୟ କରାଯାଏ, ତାହା ପ୍ରଧାନତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା :—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଏବଂ ପରୋକ୍ଷ । ଜମିର ଖଜଣା ଓ ଆୟକର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କର । କିରାସିନ, ଲୁଣ, ଦିଆସିଲି ଇତ୍ୟାଦିରେ ଯେଉଁ ଟିକସ ନିଆଯାଏ, ତାହା ପରୋକ୍ଷ କର । ଅବକାରୀ ଟିକସ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଏକ ପରୋକ୍ଷ ଟିକସ । ଏହା ଶୁଳ୍କ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ । ବିଦେଶରୁ ଆମଦାନି ପଣ୍ୟଉପରେ ବାଣିଜ୍ୟଶୁଳ୍କ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଆୟବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ତଥା କେତେକ ଅବକାରୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନକୁ ସୀମାମଧ୍ୟରେ ରଖିବାପାଇଁ, ସ୍ୱଦେଶଜାତ ପଣ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଅବକାରୀ କର ବସାଯାଇଥାଏ । ପ୍ରଥମେ ଏହି ଟିକସ ଅଫିମ, ଗଞ୍ଜେଇ, ମଦ ଆଦି ଉପରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା । ଏବେ ଲୁଗା ଉପରେ, ଦିଆସିଲି, ଧୂଆଁପତ୍ର ଏବଂ କେତେପ୍ରକାର ଔଷଧ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଅବକାରୀ ଟିକସ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟମହାଯୁଦ୍ଧ ଭିତରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବିକ୍ରିଟିକସ ଏହି ପରୋକ୍ଷ-ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଟିକସର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ନମୁନା ।

ଅବଟୁଗ୍ରନ୍ଥି (*Thyroid gland*)—ବେକ ପାଖରେ ଥିବା ଏକପ୍ରକାର ନଳୀ ଗ୍ରନ୍ଥି । ଏଥିରୁ ଏକପ୍ରକାର ରସର କ୍ଷରଣ ହୁଏ । ସେହି ରସରେ ଆଇଓଡ଼ିନ୍ ଥାଏ ଏବଂ ତାହା ଖାଦ୍ୟକୁ ଶରୀରର ପୋଷଣକ୍ରିୟାରେ ନିୟୋଜିତ କରେ । ଅବଟୁ-ଗ୍ରନ୍ଥିରୁ ଏହି ରସ-କ୍ଷରଣର ଅଭାବ ଘଟିଲେ ପିଲାମାନେ ବାଙ୍ଗର ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । "ସର୍ବାଙ୍ଗାସନ" ଏହି ଅବଟୁ-ଗ୍ରନ୍ଥି ରସର କ୍ଷରଣ-କ୍ରିୟାରେ ବହୁତ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଅବତଳ କାଚ (*Concave lens*)- ଲେନ୍ସ ଦେଖ ।

ଅବତାର—ହିନ୍ଦୁଦେବତା, ବିଶେଷତଃ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର, ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ସ୍ୱଧାମ ତ୍ୟାଗକରି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ଅବତରଣ ବା ଓହ୍ଲାଇବା, ଅବତାର ନାମରେ ଜ୍ଞାତ ।

ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟରେ (ତୈତ୍ତିରୀୟ ସଂହିତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଭୃତି) ପ୍ରଜାପତି (ବ୍ରହ୍ମା) ଜଳମଗ୍ନ ବିଶ୍ୱକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ବରାହରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଲିଖିତ ହୋଇଛି । ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମା କୂର୍ମରୂପ ଧାରଣ କରି ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ସେହି ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, ମନୁଙ୍କ ସନ୍ଧ୍ୟାବନ୍ଦନ ପାଇଁ ଆହୃତ ଜଳରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟ, ଆଗାମୀ ପ୍ରଳୟରେ ତାହାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା-

କରିବ ବୋଲି କହିବାରୁ ମନୁ ତାହାକୁ ପାଳନ କଲେ । କ୍ରମେ ସେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବାରୁ ବୃହତ୍‌ରୁ ବୃହତ୍ତର ଜଳାଶୟକୁ ନୀତ ହୋଇ ଶେଷରେ ସମୁଦ୍ରକୁ ନୀତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଳୟକାଳ ଆସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଗୋଟିଏ ପୋତ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ମନୁଙ୍କୁ କହିଥିଲା । ତଦନୁସାରେ ମନୁ ପୋତ ନିର୍ମାଣ କଲେ । ପ୍ରଳୟ ଆସିବାରୁ ମନୁ ସେ ପୋତ ଉପରେ ବସିଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସେହି ମତ୍ସ୍ୟ ଆସିବାରୁ ମନୁ ତାହାର ଶୃଙ୍ଗରେ ପୋତଟିକୁ ବାନ୍ଧିଦେଲେ । ତହୁଁ ସେ ତାହାକୁ ନିରାପଦ ସ୍ଥାନକୁ ନେଇଗଲା । ବାଇବେଲ୍‌ରେ ଥିବା ନୋଆଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁହାଯାଇଥିବା ଗଳ୍ପସହିତ ଏହି ଗଳ୍ପର ଚମତ୍କାର ସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି (ନୋଆ ଶବ୍ଦ ଦେଖ) । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏହିପରି ଦଶଗୋଟି ଅବତାର । ଯଥା—ଦୁଇଟି ଜଳଜୀବ—ମତ୍ସ୍ୟ ଓ କୂର୍ମ, ଦୁଇଟି ବନ୍ୟଜୀବ—ବରାହ ଓ ନୃସିଂହ, ଗୋଟିଏ ଅର୍ଦ୍ଧମାନବ—ବାମନ, ତିନିଗୋଟି ପୂର୍ଣ୍ଣମାନବ—ପରଶୁରାମ ଶ୍ରୀରାମ ଓ ବଳରାମ ବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ସକୃପ—କରୁଣାବତାର ବୁଦ୍ଧ, ଅକୃପ—(କୃପାହୀନ) କଳ୍କି । ପ୍ରତ୍ୟେକର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଉଅଛି :—

୧ । ମତ୍ସ୍ୟ—ପୂର୍ବୋକ୍ତ ମନୁ ଓ ମତ୍ସ୍ୟ ଆଖ୍ୟାନଟି ବୈଦିକ-ସାହିତ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ମତ୍ସ୍ୟାବତାର । ଭାଗବତ ପୁରାଣରେ ମନୁଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସତ୍ୟବ୍ରତନାମକ ଦ୍ରାବିଡ଼ ରାଜାଙ୍କ ନାମ ଦେଖାଯାଏ । ସତ୍ୟବ୍ରତଙ୍କ ସନ୍ଧ୍ୟାବନ୍ଦନବେଳେ ଜଳ-ଅଞ୍ଜଳିରେ ହରି ମତ୍ସ୍ୟରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଆସନ୍ନ ପ୍ରଳୟର କଥା ଜଣାଇଥିଲେ । (ଏଣିକି ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ଠିକ୍ ପୂର୍ବ ଆଖ୍ୟାନ ଭଳି) । ହୟଗ୍ରୀବ ନାମରେ ଅସୁରଟିଏ ବେଦକୁ ହରଣକରି ନେଇଥିଲେ । ପ୍ରଳୟ ଶେଷରେ ହରି ମତ୍ସ୍ୟରୂପରେ ହୟଗ୍ରୀବଙ୍କୁ ମାରି ବେଦକୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ।

୨ । କୂର୍ମ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅବତାର । ବିଷ୍ଣୁ ପାତାଳରେ କୂର୍ମରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଦେବ ଓ ଅସୁର ମିଳି ସମୁଦ୍ରମନ୍ଥନ କଲାବେଳେ କୂର୍ମଙ୍କ ପୃଷ୍ଠରେ ମନ୍ଥନ-ଦଣ୍ଡରୂପେ ମନ୍ଦରପର୍ବତ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା ।

୩ । ବରାହ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ତୃତୀୟ ଅବତାର । ସେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନାସାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରଳୟମଗ୍ନା ପୃଥିବୀର ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ବିଷ୍ଣୁ ଏହିରୂପ ଧରି ନିଜ ଦନ୍ତ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । ପୃଥିବୀର ଉଦ୍ଧାର ପରେ ସେ ପ୍ଲକ୍ଷ ଦ୍ୱୀପର ସୁମନ ପର୍ବତରେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ-ନାମକ ଅସୁରକୁ ମଧ୍ୟ ନିହତ କଲେ ।

୪ । ନୃସିଂହ—ନରହରି, ନୃହରି ଓ ନରସିଂହ ନାମରେ ପରିଚିତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଚତୁର୍ଥ ଅବତାର । ଶରୀରର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ସିଂହପରି ଓ ଅଧୋଭାଗ ମନୁଷ୍ୟପରି ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କୁ ନରସିଂହ କୁହାଯାଏ । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁନାମକ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଅସୁରକୁ ମାରିବାପାଇଁ ବିଷ୍ଣୁ ଏହିରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ପୁତ୍ର ପ୍ରହ୍ଲାଦ (ଦେଖ) ଜନ୍ମତଃ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ଥିବାରୁ ସେ ତାକୁ ନାନା ଉପାୟରେ ମାରିବାକୁ ପ୍ରଯତ୍ନ କରି ବିଫଳମନୋରଥ ହୋଇଥିଲା । ଦିନେ "ବିଷ୍ଣୁ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଓ ସର୍ବତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇପାରନ୍ତି" ବୋଲି ପୁତ୍ର ମୁଖରୁ ଶୁଣି ତାହାର ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ସମୀପସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ସ୍ତମ୍ଭରେ ପଦାଘାତ କଲାମାତ୍ରେ ତହିଁରୁ ଏହି ନରସିଂହ-ମୂର୍ତ୍ତି ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁକୁ ନଖରେ ଚିରି ଦେଇଥିଲେ ।

ଏହି ଚାରିଗୋଟିଯାକ ଅବତାର ସତ୍ୟଯୁଗରେ ଘଟିଥିଲା ।

୫ । ବାମନ—ଋଗ୍‌ବେଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷ୍ଣୁ (ସୂର୍ଯ୍ୟ)ଙ୍କର ତ୍ରିପାଦ ବିକ୍ରମଣକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଏହି ଅବତାର ରୂପିତ ହୋଇଅଛି । ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ଦୈତ୍ୟରାଜ ବଳି ନିଜ ତପସ୍ୟା ଓ ଭକ୍ତିବଳରେ ତ୍ରିଲୋକର ଆଧିପତ୍ୟ ଲାଭ କରି-ଥିଲେ । ଦେବତାମାନେ ନିଜ ଅଧିକାର ହରାଇ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହୋଇଗଲେ । ଏହାର ପ୍ରତିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁ କଶ୍ୟପ ଓ ଅଦିତିଙ୍କ ପୁତ୍ରରୂପେ ଖର୍ବକାୟ ହୋଇ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ନାମ ବାମନ । ବାମନ ବଳି ନିକଟକୁ ଯାଇ ତିନିପାଦ ଭୂମି ମାଗିଲେ । ଦାନଶୀଳ ବଳି ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ବାମନ ଦୁଇ ପାଦରେ ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅଧିକାର କରି ତୃତୀୟ ପାଦରେ ବଳିକୁ ପାତାଳକୁ ଠେଲିଦେଲେ ।

୬ । ପରଶୁରାମ—ଏହାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ରାମ । କିନ୍ତୁ ପରଶୁକୁ ପ୍ରଧାନ ଆୟୁଧରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ପରଶୁରାମ

ଭାବରେ ଅଧିକ ପରିଚିତ । ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ଜମଦଗ୍ନିଙ୍କ ପୁତ୍ରରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଉତ୍ପୀଡ଼ନରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ (ଜମଦଗ୍ନି ଦେଖ) ।

୭ । ରାମ—ରାମାୟଣ କଥାର ନାୟକ । ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଅଯୋଧ୍ୟାରାଜ ଦଶରଥଙ୍କ ପୁତ୍ରରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରାବଣକୁ ନିହତ କରିଥିଲେ । (ରାମାୟଣ ଓ ରାମ ଦେଖ) ।

୮ । ବଳରାମ—ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଏହାହିଁ କୃଷ୍ଣ ଅବତାର । କିନ୍ତୁ କେତେକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ-ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କର ଏହି ବଡ଼ଭାଇଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅଂଶାବତାରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି (କୃଷ୍ଣ ଶବ୍ଦ ଦେଖ) ।

୯ । ବୁଦ୍ଧ—ଅହିଂସାତ୍ମକ ବେଦ-ବିରୁଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଐତିହାସିକ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର କଳିଯୁଗୀୟ ଅବତାର ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ଯଜ୍ଞାଦି ବୈଦିକକର୍ମର ନିନ୍ଦା ଓ ଜାତିଧର୍ମର ଲୋପସାଧନ କରିଥିଲେ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି (ବୁଦ୍ଧ ଦେଖ) ।

୧୦ । କଲ୍କୀ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏହି ଦଶମ ଅବତାର କଳିଯୁଗର ଶେଷରେ ଘଟିବ । କଲ୍କୀ ଧଳାଘୋଡ଼ା ଉପରେ ବସି କୋଷମୁକ୍ତ ତରବାରିଦ୍ୱାରା ଦୁଷ୍ଟ ଓ ମ୍ଳେଚ୍ଛମାନଙ୍କୁ ନିହତ କରିବେ ।

ଭାଗବତରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାର ଅସଂଖ୍ୟେୟ ବୋଲି କଥିତ ହେଲେହେଁ ବାଇଶିଗୋଟି ବିଶିଷ୍ଟ ଅବତାରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଏହି :— ୧—ବ୍ରହ୍ମା । ୨—ବରାହ । ୩—ନାରଦ । ୪—ନର ଓ ନାରାୟଣ । ୫—କପିଳ ମହର୍ଷି । ୬—ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ । ୭—ଯଜ୍ଞ । ୮—ଋଷଭ । ୯—ପୃଥୁ । ୧୦—ମତ୍ସ୍ୟ । ୧୧—କୂର୍ମ । ୧୨ । ଧନ୍ୱନ୍ତରି । ୧୩—ମୋହିନୀ । ୧୪—ନରସିଂହ । ୧୫—ବାମନ । ୧୬—ପରଶୁରାମ । ୧୭—ବେଦବ୍ୟାସ । ୧୮—ରାମ । ୧୯—ବଳରାମ । ୨୦—କୃଷ୍ଣ । ୨୧—ବୁଦ୍ଧ । ୨୨—କଲ୍କୀ ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଅବତାରକଳ୍ପନାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର କ୍ରମ-ବିବର୍ତ୍ତନ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟପଦାର୍ଥ ଜଳ । ତହିଁରୁ ଜଳଚର ମତ୍ସ୍ୟ ଉଦ୍ଭୂତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ ଜଳ ଓ ସ୍ଥଳ ଉଭୟତ୍ର ବିଚରଣଶୀଳ କୂର୍ମର ସୃଷ୍ଟି । ତତ୍ପରେ ବନ୍ୟଜୀବ ବରାହ, ତତ୍ପରେ ଅର୍ଦ୍ଧମାନବ ନରସିଂହ । ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବତାର ଖର୍ବକାୟ ବାମନ ବା ଅନୁନ୍ନତ ମାନବ । ତାଙ୍କ ପରେ ଯୋଦ୍ଧୃବିଦ୍ୟାରେ ଧୁରନ୍ଧର ମାନବ ପରଶୁରାମ । ତହୁଁ ଆଦର୍ଶମାନବ, ରାମ । ତତ୍ପରେ ଯୋଦ୍ଧା, ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ଧର୍ମଜ୍ଞ ଓ ଧର୍ମସଂସ୍ଥାପକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ତତ୍ପରେ ହିଂସାରହିତ ଶାନ୍ତିକାମୀ ବୁଦ୍ଧ ଓ ତତ୍ପରେ ଦୁଷ୍ଟନାଶୀ କଲ୍କୀ ।

ଅବତଂସକ— ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ବ୍ରତାଚରଣ ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଲେଖକ ସ୍ୟମନ୍ତଭଦ୍ର ନାମକ ବୌଦ୍ଧ-ଭିକ୍ଷୁ । ଏହି ଅବତଂସକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଶେଷଅଧ୍ୟାୟ "ଗଣ୍ଡବ୍ୟୂହ" ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ଶୁଭାକର (ଖ୍ରୀ: ୭୮୫-୮୫୦) ସ୍ୱରାଜତ୍ୱର ଏକାଦଶ ବର୍ଷରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀ: ୭୯୫ରେ ନିଜହାତରେ ଲେଖି ଚୀନ୍ ସମ୍ରାଟ୍ ଟେଟ୍-ସୁଙ୍ଗଙ୍କ ନିକଟକୁ ଉପହାରସ୍ୱରୂପ ପଠାଇଥିଲେ ।

ଅବଧୂତ— ଭାରତୀୟ ସନ୍ନ୍ୟାସି-ସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ । ଏଥିରେ ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ଉଭୟଙ୍କ ଭକ୍ତ ଥାଆନ୍ତି । ମହାନିର୍ବାଣ ତନ୍ତ୍ରରେ ଚାରିପ୍ରକାର ଅବଧୂତଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଶଙ୍କର-ବିଜୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦଶ ପ୍ରକାର ଅବଧୂତଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ଯଥା :—ତୀର୍ଥ, ଆଶ୍ରମ, ବନ, ଅରଣ୍ୟ, ଗିରି, ପର୍ବତ, ସାଗର, ସରସ୍ୱତୀ, ଭାରତୀ ଏବଂ ପୁରୀ । ଏମାନଙ୍କର ବସବାସ, ସାଧନ-ପ୍ରଣାଳୀ ଏବଂ ଆଚାର-ବ୍ୟବହାରନେଇ ଏମାନଙ୍କର ଏପରି ନାମକରଣ କରାଯାଇଅଛି । ଅବଧୂତମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଜଟା, ହାଡ଼ମାଳା, ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ, ଡମ୍ବରୁ, ନରକପାଳ, ଭସ୍ମ, ରକ୍ତଚନ୍ଦନ, ଲେଙ୍ଗୁଟି, ମୃଗଚର୍ମ, କାଷ୍ଠଦଣ୍ଡ ଓ ପରଶୁ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ବୈଷ୍ଣବ ଅବଧୂତମାନେ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ । ଭାଗବତ ୧୧ଶ ସ୍କନ୍ଧରେ ଜଣେ ଅବଧୂତ ଯଦୁରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ତାଙ୍କର ସାଧନ-ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଗୁରୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସ୍ତକଥା ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିବାର ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।

ଅବନା—ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ଏକପ୍ରକାର ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କାବ୍ୟ-ରଚନାରୀତି । ଅବନା କହିଲେ ଯେଉଁ

ରଚନାରେ 'ବନା' ଅକ୍ଷର ନ ଥାଏ । ବନା ବା ବନ୍ଧବାର ଅର୍ଥ—ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣରେ ଆ, ଇ, ଈ, ଉ, ଊ, ଏ, ଐ, ଓ, ଔ, ଏହି ନଅଗୋଟି ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ସଂଯୋଗ । ଏହା-ବ୍ୟତୀତ ଅବଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱର ଅର୍ଥାତ୍ ଉଚ୍ଚାରଣପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅ' ତଥା ଋ, ୠ, ଌ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ସ-ସ୍ୱର ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର-(ସଂଯୋଗବର୍ଣ୍ଣ) ଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହୃତହୋଇ ପ୍ରାନ୍ତାନୁପ୍ରାସ-ସମ୍ବଳିତ କବିତା ରଚିତ ହେଲେ ତାହାକୁ ଅବନା କୁହା-ଯାଏ ।

ଆମ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଋ, ୠ, ଏବଂ ଌ, ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ହେଲେହେଁ ଅକ୍ଷର ବନ୍ଧବାବେଳେ ଏମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ସ୍ୱରମାନଙ୍କର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହ ଯୋଗକୁ କାରାନ୍ତ କରି ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ । ଯଥା :—କ୍+ଆକାର = କା, କ୍+ଇକାର = କି ଇତ୍ୟାଦି । ପରନ୍ତୁ କ୍+ଋଫଳା = କୃ, କ୍+ଌଫଳା = କ୍ଌ । ଋ, ଌର ଯୋଗ ଯ୍, ର୍, ଲ୍, ଝ୍, ର ଯୋଗ ପରି ଫଳାନ୍ତ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ତେଣୁ କୃ, ପ୍ରଭୃତି ଅବନା ଅକ୍ଷରରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅବନାର ଉଦାହରଣ :—

ନରବରକ କର ତ ଶ୍ରବଣ
ଅସମ ପରମ ରମ୍ୟ ଈକ୍ଷଣ
ମଦନ-ମଦ-ବରଧନ-କର
ସରଳ ପରଲ ତରଲ ତର
ଦମ୍ଭ- ଧରଷକ
ବୟଃସ୍ଥଜନ ପ୍ରଳୟସର୍ଜକ । (ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି)

ସଂସ୍କୃତ ଅଲଙ୍କାରଗ୍ରନ୍ଥର ଚିତ୍ରାଲଙ୍କାର ପ୍ରକରଣରେ 'ସର୍ବଲଘୁ' 'ସର୍ବଗୁରୁ' ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଚିତ୍ରାଲଙ୍କାର ଅଛି । ଅବନା ତାହାର ଅନୁକରଣ ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ରାମକଥା ବର୍ଣ୍ଣନାକରି ଅବନାରସତରଙ୍ଗ ନାମରେ ଏକ ପୂରା କାବ୍ୟ ଏହି ଭାବରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ଅବନ୍ତୀ—ମାଳବଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ । ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଉଜ୍ଜୟିନୀ । ତା' ପୂର୍ବ ସମୟରେ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ମାହିଷ୍ମତୀ । ୭ମ, ୮ମ ଶତକରୁହିଁ ଏହି ଭୂଭାଗ ଅବନ୍ତୀ ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ମାଳବନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇଆସୁଛି । ବୋଧହୁଏ ମଲ୍ଲଜାତୀୟ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ନାମରୁ ମାଳବ ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି । ବୌଦ୍ଧ-ସାହିତ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭାରତର ଷୋଡ଼ଶ ଜନପଦ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଗୋଟିଏ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସମୟରେ ଅବନ୍ତୀରାଜ ପ୍ରଦ୍ୟୋତ ଉଜ୍ଜୟିନୀରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏଠାରେ ବହୁ ଖ୍ୟାତ-ନାମା ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ ଥିଲେ ।

ଅବରୋହ ପ୍ରଣାଳୀ (*Deduction*)—ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଚାର-ପ୍ରଣାଳୀ । ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥାରୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ଅନୁସାରେ କରାଯାଇଥାଏ । ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍ ଏହା ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଉଦାହରଣ—ମନୁଷ୍ୟ ମରଣଶୀଳ, ରାମ ଏକ ମନୁଷ୍ୟ । ତେଣୁ ରାମ ମରଣଶୀଳ ।

ଅବଲୁସ୍ (*Ebony*)—ମରିସସ୍, ସିଂହଳ ଓ ଭାରତବର୍ଷରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଅତି କଠିନ, ଗାଢ଼ ଓ ଚିକ୍କଣ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣର କାଠ । ଏହି କାଠରେ ମେଜ, ଚୌକି ପ୍ରଭୃତି ବିବିଧ ଗୃହ-ସରଞ୍ଜାମ, ବଂଶୀ ଆଦି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଏବଂ ଅନେକ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହା ମୂଲ୍ୟବାନ୍ କାଠ, କାରଣ ଏହା ଟାଣ, ସ୍ଥାୟୀ ଓ ସୁନ୍ଦର । ୧୬ଟି ପ୍ରକାର ଗଛ ଏହିଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର—ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେବତା । ଏହି ନାମଟିର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବିଷୟରେ ନାନା ମତ ଦେଖାଯାଏ । ଅବଲୋକିତ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ, (କାହାରି କାହାରି ମତରେ) ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍ । ଈଶ୍ୱର ଅର୍ଥ ପ୍ରଭୁ । ତେଣୁ ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱରର ଅର୍ଥ ସର୍ବ-ଜଗତ୍ର ନାଥ । ତାଙ୍କର ଅପରନାମ ମଧ୍ୟ ଲୋକନାଥ ଓ ଲୋକେଶ୍ୱର । ତାଙ୍କର ଆଉ ଏକ ନାମ ମଧ୍ୟ ପଦ୍ମପାଣି । ହିନ୍ଦୁ ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଦ୍ମଧାରଣ କରୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ନାମ ପଦ୍ମପାଣି । ସୂର୍ଯ୍ୟହିଁ ବିଷ୍ଣୁନାମରେ ବେଦାଦିରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ରୂପାନ୍ତର ବୋଲି ଧରାଯାଇଅଛି । ବଜ୍ରପାଣି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ନାମାନ୍ତର । ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ (ଦେଖ) ରୂପେହିଁ

ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର ପୂଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାନ୍ତରେ (୩୯୯) ଭାରତକୁ ଆସିଥିବା ଚୀନ୍ ପରିବ୍ରାଜକ ଫାହିୟାନ୍ ଏ ଦେଶରେ ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱରଙ୍କ ପୂଜା ବହୁସ୍ଥଳରେ ଦେଖିଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର ଅପାର କରୁଣାର ଅବତାର । ତାଙ୍କର କଠୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଏହି ଯେ, ଯେଉଁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ସମସ୍ତ ଜୀବ ମୁକ୍ତ ବା ନିର୍ବାଣ ଲାଭ କରି-ନାହାନ୍ତି, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ନିଜର ନିର୍ବାଣ କାମନା କରିବେନାହିଁ ।

ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର

ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମି (*Infrared Rays*)— ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନରଙ୍ଗର ଆଲୋକ ସୂର୍ଯ୍ୟ-କିରଣରେ ଥାଏ । ଏହି ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ଆଲୋକମାନଙ୍କର ତରଙ୍ଗର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଆଲୋକ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ଅଦୃଶ୍ୟ ରଶ୍ମି ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ମିଳେ । ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମି ଏହି ରଶ୍ମିମାନଙ୍କମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ (ଆଲୋକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଚୁମ୍ବକ ତରଙ୍ଗ ଦେଖ) । ସୂର୍ଯ୍ୟ-କିରଣରୁ ମିଳୁଥିବା ଆଲୋକଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମରେ କହିଲେ ଏହାର ଆରମ୍ଭରେ ଲୋହିତ ଓ ଶେଷରେ ବାଇଗଣୀ ରହିବ । ଲୋହିତ ଆଲୋକର ତରଙ୍ଗ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରାୟ ୦'୦୦୦୭ ମିଲିମିଟର । ତେଣୁ '୦୦୦୭ ମିଲିମିଟର୍ ଠାରୁ ଅଧିକ ଦୈର୍ଘ୍ୟର ରଶ୍ମି ବର୍ଣ୍ଣାଳୀରେ ଲୋହିତର ପୂର୍ବରୁ (ବା ନିମ୍ନରୁ) ରହେ ବୋଲି ଏହି ରଶ୍ମିକୁ ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମି କୁହାଯାଏ ।

କୌଣସି ଜିନିଷ ଉତ୍ତପ୍ତ ହେଲେ ତାହା ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରେ । ଉତ୍ତପ୍ତ ଧାତୁରୁ ଲୋହିତ ରଶ୍ମି ବାହାରୁ-ଥିବାରୁ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଏପରି ଦେଖାଯାଏ । ମାତ୍ର ଲୋହିତ ଦେଖାଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତପ୍ତଧାତୁ ପାଖରେ ହାତ ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଷ୍ଣତା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଏହାର କାରଣ, ସେହି ଧାତୁରୁ ସେତେବେଳେ ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମି ବାହାରୁଥାଏ । ଯଦି ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତପ୍ତ ଧାତୁକୁ ଅନ୍ଧାରଘର ଭିତରେ ରଖି ତା'ର ଫଟୋ ନିଆଯାଏ, ତେବେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଫଟୋ ଉଠା-ଯାଇ ପାରିବ । ଅବଶ୍ୟ ମନେରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, କାମେରାରେ ଏହି ଫଟୋପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଫିଲ୍ମ ସାଧାରଣ ଫିଲ୍ମ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ ।

ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମି ସହଜରେ ମେଘ ଓ କୁହୁଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ଭେଦ କରିପାରେ । ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମିର ଏହି ଭେଦ-କରିବା ଶକ୍ତି ଥିବାରୁ କୁହୁଡ଼ିରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଥିବା ଦୂର ଜିନିଷ ମାନଙ୍କର ଫଟୋ ଉଠାଇବାରେ ଏହା ବିଶେଷ ଦରକାର ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ସୁଦୂର ତାରକାମାନଙ୍କରୁ ଆସୁଥିବା ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମିର ସାହାଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍ ନେବା ଏବେ ସମ୍ଭବ ହେଉଛି ।

କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମିରେ ରଖାଗଲେ ଗରମ ହୋଇଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିରୁ ମିଳୁଥିବା ତାପ'ର ଅଧିକ ଅଂଶ ସେଥିରେ ଥିବା ଏହି ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମିର ଫଳ । ଚିକିତ୍ସା-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମିର ଏହି ଗୁଣ କେତେକ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଚର୍ମ ଭେଦ କରି ଦେହର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଏହି ରଶ୍ମିର ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣାରେ ଅଣୁମାନଙ୍କର ନିର୍ଣ୍ଣୟପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଅମ୍ବର—ସଂସ୍କୃତ ଆବିରରୁ ଜାତ । ଅନ୍ୟନାମ ଫଗୁ । ଏହି ଲୋହିତ ରଜ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବସନ୍ତୋତ୍ସବ (ଦୋଳ, ଓଡ଼ିଶାର ପର୍ବ ପର୍ବାଣି ଦେଖ) ସମୟରେ ବହୁତ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ବର୍ଣ୍ଣବିଭବମୟ ବସନ୍ତଋତୁର ପ୍ରତୀକ ପରି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ । ଅମ୍ବର ପାଳୁଅ ବା ଆଳୁଗୁଣ୍ଡରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଆଳୁ ବା ପାଳୁଅର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଯେତେ ଚିକ୍କଣ ହୋଇଥାଏ, ଅମ୍ବର ସେତେ ଭଲ ହୁଏ । ତତ୍ପରେ ଲୋଧ ବା ବକମ କାଷ୍ଠକୁ ପାଣିରେ ସିଝାଇ ତହିଁରୁ କଷ ବାହାର କରାଯାଏ । ଏହି କଷଯୁକ୍ତ ପାଣିରେ ପାଳୁଅ ବା

ଆଳୁ-ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁ ମିଶାଇ ଶୁଖାଇ ଦିଆଯାଏ । ଏହାହିଁ ଅବିର । କେତେକସ୍ଥାନରେ ସାରୁ ବା ଆମ୍ବ-ହଳଦିରୁ ଏକପ୍ରକାର ଅବିର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହି ଅବିରହିଁ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ଅବିର, ବସନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ଚର୍ମରୋଗର ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିଥାଏ ବୋଲି କଥିତ ।

ଅବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରସ୍ତାବ (*Vote of no-confidence*)-ଏବେ ପୃଥିବୀର ଅନେକ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନ-ପଦ୍ଧତି ଚାଲିଛି । ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ରାଜ୍ୟରେ ରାଜଶାସନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ବି, ପ୍ରକୃତ ଶାସନକ୍ଷମତା ଗଣ-ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ହାତରେହିଁ ନ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ । ସେମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ରାଜ୍ୟର ଆୟବ୍ୟୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସଭାର ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଦଳର ନେତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଅବା ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଭାବରେ ମନୋନୀତ କରନ୍ତି । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରିରୂପେ ବାଛି ମନ୍ତ୍ରି-ମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ନ୍ତି । ଯେତେବେଳଯାଏ ଏହି ମନ୍ତ୍ରିଦଳ ପ୍ରତିନିଧି-ସଭାରେ ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ସମର୍ଥନ ପାଉଥାନ୍ତି ସେତେବେଳଯାଏ ତାଙ୍କ ଶାସନ ସୁରୁଖୁରୁରେ ଚାଲିଥାଏ । ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଏପରି-ଭାବରେ କାମ କରୁଥିବେ, ଯେପରି କି ତାଙ୍କର ସାଧୁତାରେ କାହାରି ସନ୍ଦେହ ରହିବନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ସାଧୁତାଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ତୁଟିଲେ, ବିରୋଧୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣିପାରିବେ । ଏହା ସଂଖ୍ୟାଲଘୁଦଳ-କର୍ତ୍ତୃକ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ସମାଲୋଚନା ଓ ଦୋଷ-ତ୍ରୁଟି ପ୍ରଦର୍ଶନର ଏକ ବିଶେଷ ଅସ୍ତ୍ର । ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଏପରି ପ୍ରସ୍ତାବର ଆଶଙ୍କାରେ ସାବଧାନତାସହିତ କାମ କରିଥାନ୍ତି । ଆମ ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଉଭୟ କେନ୍ଦ୍ର ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାରେ ବେଳେ ବେଳେ ଅବିଶ୍ୱାସପ୍ରସ୍ତାବମାନ ଘନଘନ ଆଗତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ଅଥଚ ଭୋଟବେଳେ ଅତି ମୁଷ୍ଟିମେୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଭୋଟ ଦେବାର ଦେଖାଗଲା । ଏଥିରେ ଅଯଥା ସମୟର ଅପବ୍ୟୟ ହେଉଛି ଦେଖି ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାର ନିଜକୃତ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଭାରତର କେତେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଅନ୍ୟୂନ ୨୦ଜଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ ଠିଆହେଲେ ଯାଇ ଅବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଆଗତ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଆଯିବ ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଅଛି ।

ଅବ୍ଦ (*Era*)—ଏହି ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ବର୍ଷ । କୌଣସି ଘଟଣାର କାଳନିରୂପଣ କରିବାପାଇଁ ଏବଂ କାହାପରେ କଅଣ କେବେ ଘଟିଛି, ତାହା ଜାଣିବାପାଇଁ ପୃଥିବୀର ଅନେକଦେଶରେ ନାନାପ୍ରକାର ବର୍ଷଗଣନାପଦ୍ଧତି ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କ ସିଂହାସନାରୋହଣ ଅଥବା ବଡ଼ ଯୁଦ୍ଧର କାଳଠାରୁ ଅବ୍ଦ ପ୍ରଚଳନ ହୋଇଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଏବଂ ହିଜିରି ସାଲ ଚାଲୁଅଛି । ଆମ ଭାରତବର୍ଷରେ ପୂର୍ବରୁ ଶକାବ୍ଦ ଏବଂ ସମ୍ବତ୍ ଏପରି ଦୁଇଟି ଅବ୍ଦ ଚଳି ଆସୁଥିଲା । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତରେ କେଉଁ ଅବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ଜଣା ନାହିଁ । କହ୍ଲଣଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ରାଜତରଙ୍ଗିଣୀରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରାବ୍ଦର ଉଲ୍ଲେଖ ମିଳେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରାଜା ହେବା ଦିନଠାରୁ ଏହାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ମହାଭାରତର ଶାନ୍ତି-ପର୍ବରେ କଳ୍ୟବ୍ଦର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଆମଦେଶର ପଞ୍ଜିକାମାନଙ୍କରେ କଳ୍ୟବ୍ଦ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ଭାରତରେ ଶକାବ୍ଦ, ହର୍ଷାବ୍ଦ, ବୁଦ୍ଧାବ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ଚଳିଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜନ୍ମର ୧୬୨ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଇହୁଦୀମାନେ ନିଜର ପର୍ବ-ପର୍ବାଣୀ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଅବ୍ଦ ଚଳାଇ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ମାନି ଚଳି ଆସୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ, ତାହା ଅବଶ୍ୟ ଯଥାର୍ଥରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜନ୍ମ ବା ମୃତ୍ୟୁପରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ନଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜନ୍ମଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଗଣିବା ବିଧି ୫୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ତାପରେ ମଧ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦକୁ ଏକାଧିକବାର ସଂଶୋଧିତ କରାଯାଇଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ବର୍ଷାରମ୍ଭ ଯେ ଜାନୁଆରୀ ପହିଲାରୁ ହୁଏ, ତାହା ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରୋମ-ସମ୍ରାଟ୍ ଜୁଲିୟସ୍ ସିଜର୍ଙ୍କ ଅମଳରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ପୋପ୍ ତ୍ରୟୋଦଶ ଗ୍ରୀଗରି ୧୫୮୨ରେ ଆଉଥରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ସଂସ୍କାର କରିଥିଲେ ।

ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅବ୍ଦର ଆରମ୍ଭକାଳ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ଗଣିତ-ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ପୃଥିବୀକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ଚାରିପାଖରେ ଥରେ ବୁଲି ଆସିବାକୁ ଯେତିକି ସମୟ ଲାଗେ ତାହା ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ୩୬୫ ଦିନ । ଏପରି

ବର୍ଷକୁ ସୌରମାନବର୍ଷ କୁହାଯାଏ । ଅନ୍ୟ କେତେକ ଦେଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଗତି ଅନୁସାରେ ମାସ ଓ ବର୍ଷ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ର ୨୯ ଦିନରେ ଥରେ ୨୭ ଗୋଟି ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବୁଲିଆସେ । ଏହାକୁ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସ କୁହାଯାଏ । ସୁତରାଂ ଚାନ୍ଦ୍ରବର୍ଷ, ସୌରବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା କେତେଦିନ ଅଳ୍ପ-ପଡ଼େ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ହିଜିର ଅବ୍ଦ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ ଅନୁସାରେ ଗଣାହୁଏ ।

ଆମ ଭାରତବର୍ଷରେ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ ଓ ସୌରମାନ ଦୁଇ-ପ୍ରକାର ମାସ ଚଳୁଅଛି । ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମେଷରାଶିକୁ ଆସନ୍ତି । ତାହାହିଁ ଆମଦେଶରେ ବର୍ଷାରମ୍ଭ । ବହୁବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ (ଏପ୍ରିଲ୍ ୧୩ ତାରିଖ) ସୂର୍ଯ୍ୟ ମେଷରାଶିକୁ ଯାଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଣିତ-ଜ୍ୟୋତିଷର ହିସାବ ଅନୁଯାୟୀ ମେଷସଂକ୍ରମଣ ଏହି ଦିନର ୨୨ ଦିନ ଆଗରୁ ହେଉଅଛି । କ୍ରାନ୍ତି-ବିନ୍ଦୁର ଚଳନ ଯୋଗୁଁ ଏପରି ଘଟୁଛି, ଅଥଚ ଆମର ଲୋକେ ସେହି ପୁରୁଣା ଦିନଟି ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରଖିଅଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀସାରା କାଲେଣ୍ଡର୍-ମାନଙ୍କର ବହୁବିଧତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କାଲେଣ୍ଡର୍-ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ସଂଯୁକ୍ତ-ରାଷ୍ଟ୍ର-ପରିଷଦର ସାଂସ୍କୃତିକ କମିଟି (ଇଉନେସ୍କୋ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଥିଲେ । ତଦନୁସାରେ ଡକ୍ଟର ମେଘନାଦ ସାହାଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଏକ କମିଟି ଗଢ଼ା ହୋଇଥିଲା । କମିଟି ଦେଶସାରା ବୁଲି ବଡ଼ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ଏପ୍ରିଲ ୧୩ ତାରିଖ ବଦଳରେ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୨ ତାରିଖକୁ ମେଷ-ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲି ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି କମିଟିର ଶକାବ୍ଦହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ମଞ୍ଜୁରିପ୍ରାପ୍ତ ଅବ୍ଦ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଦେଶରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ, ବିକ୍ରମ-ସମ୍ବତ୍ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଅବ୍ଦମାନ ସମାନଭାବରେ ଲୋକେ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦକୁ ସରକାର ନିଜେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଚିଠି ପତ୍ର ଲେଖାରେ ଚଳାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଜପତି ରାଜାମାନଙ୍କର ଅଙ୍କ ବା ଅବ୍ଦ ସୁନିଆଁ (ଦେଖ) ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

ଅବ୍ଦୁଲ୍ ଗଫୁର୍ ଖାଁ—ଅଖଣ୍ଡ ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ-ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଠାଣ-ନେତା । ଦେଶମୁକ୍ତି - ସଂଗ୍ରାମର ସେନାପତିଭାବରେ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ସାଧୁତା ଓ ମାନବିକତା ଯୋଗୁଁ ସେ ସାରା ଭାରତ-ବର୍ଷରେ "ସୀମାନ୍ତ-ଗାନ୍ଧି" ନାମରେ ପରିଚିତ ଓ ସମ୍ମାନିତ ହେଉଥିଲେ । ୧୮୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଉତ୍‌ମାଞ୍ଜାଇଠାରେ

ସୀମାନ୍ତଗାନ୍ଧି ଅବ୍ଦୁଲ୍ ଗଫୁର୍ ଖାଁ ।

ଜନ୍ମ । ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଠ ପଢ଼ିଲା ପରେ ତତ୍କାଳୀନ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସେନାବିଭାଗରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଆସିଥିଲା । ତାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସେ ନିଜ ଗାଁରେ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲିଲେ । ୧୯୧୫ ମସିହାରେ ସରକାର ସେହି ସ୍କୁଲ୍‌ଟିକୁ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ବହୁବାର କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କଲେ । ୧୯୨୯ରେ 'ଖୁଦାଇ ଖିଦ୍‌ମତ୍‌ଗାର୍' (ଈଶ୍ୱର ସେବକ) ନାମକ ଏକ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ-ବାହିନୀ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ଏହି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନେ ଲାଲ ବର୍ଣ୍ଣର କୁର୍ତ୍ତା ପିନ୍ଧୁଥିବାରୁ 'ଲାଲକୁର୍ତ୍ତା' ଦଳ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଭାରତ-ବିଭାଗର ସେ ଘୋର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ 'ପାକିସ୍ଥାନ'ରେ ପାଖ୍ତୁନ୍‌ମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ପାଖ୍ତୁନିସ୍ଥାନ' ଦାବି କରୁଥିବାରୁ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଅଭଡ଼ା—ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ଅନ୍ନଭୋଗ । ଏହା ଖାଇବାବେଳେ ଜାତି ବିଚାର କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରଥା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ବଡ଼ ଠାକୁରଙ୍କର ଏହି ଅନ୍ନପ୍ରସାଦର ରନ୍ଧନ-

ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ଧରଣର । ଯେଉଁ ମାଟିହାଣ୍ଡିରେ ଅନ୍ନ ଆଦି ରନ୍ଧାଯାଏ ତାହାକୁ କୁଡ଼ୁଆ କୁହାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରସାଦକୁ ହାଣ୍ଡିରୁ ବାହାରକରି ବଢ଼ାଯାଏ ନାହିଁ ବା ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ ନାହିଁ ବୋଲି ଏହାର ପ୍ରକୃତନାମ ଅ-ବଢ଼ା । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ଭାଷଣରେ ଅଭଡ଼ା ବୋଲି ପ୍ରଚଳିତ । ରନ୍ଧନ-ପାତ୍ର କୁଡ଼ୁଆକୁ ଭାଙ୍ଗି ଏହି ଅନ୍ନ-ପ୍ରସାଦ ଖାଇବାକୁ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ ।

ଅଭିଚାର—ହିଂସା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଭିଚାର କୁହାଯାଏ । ଅଥର୍ବବେଦରେ ତଥା ତନ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଯନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ମାରଣ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ, ବଶୀକରଣ, ବିଦ୍ୱେଷଣ ଓ ଉଚ୍ଚାଟନ ନାମରେ ଯେଉଁ ଛଅପ୍ରକାର କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ଅଭିଚାରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଶତ୍ରୁ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଦୁର୍ଗାପୂଜାରେ ମହାନବମୀ ଦିନ ଛାଗକୁ (ବଳି ଶବ୍ଦ ଦେଖ) ଶତ୍ରୁରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଯେଉଁ ହନନକରିବା ବିଧି ଅଛି ତାହା ଏକ ଅଭିଚାର (ତନ୍ତ୍ରସାର) । ଅଥର୍ବବେଦୀୟ ଶ୍ୟେନାଦି ଯାଗ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଅଭିଜାତ ତନ୍ତ୍ର (*Aristocracy*)—ଗ୍ରୀସ୍‌ଦେଶର ରାଜନୀତିରେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ପ୍ଲେଟୋ, ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରୀକ୍ ଚିନ୍ତା-ନାୟକମାନଙ୍କର ମତ ଥିଲା ଯେ, ଇତର-ଲୋକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଦେଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦେଶ ଶାସିତ ହେବା ସର୍ବଥା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ସର୍ବଦେଶରେ ସାମନ୍ତ-ତନ୍ତ୍ର ଏହି ନୀତି ଉପରେ ଦିନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସବୁ ଦେଶରେ ତାହା ଶେଷକୁ ସ୍ୱାର୍ଥ-କୈନ୍ଦ୍ରିକ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରେଣୀଶାସନରେହିଁ ପରିଣତ ହେଲା । ଫଳରେ ପ୍ରଥମେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଓ ପରେ ନିମ୍ନବିତ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟ ଶାସନରେ ଅଂଶ ନେବାପାଇଁ ଦାବୀ କଲେ ଓ ପାଇଲେ । ଅଭିଜାତ ଓ ସାମନ୍ତଶ୍ରେଣୀ ନୂତନ ପରିସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ଇତର ଜନସାଧାରଣ ସହିତ ସମାନ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ବା ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ ଘଟିଲାଭଳି କାହିଁ କାହିଁ ଏକାବେଳେକେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇଗଲେ । କେବଳ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଅଭିଜାତ-ତନ୍ତ୍ର ଓ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ମନୋହର ସମବାୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେଠାରେ ଡିମୋକ୍ରାସି ବା ଗଣତନ୍ତ୍ରଶାସନ (ଦେଖ) ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲେହେଁ ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଧନ, ସୁଯୋଗ ଓ ପ୍ରଭାବର ସୁବିଧା ଭୋଗ କରୁଥିବା କେତୋଟି ପ୍ରାଚୀନ ପରିବାରର ଏକପକ୍ଷରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଦଳ (କଞ୍ଜର୍‌ଭେଟିଭ୍ ପାର୍ଟି) ଓ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶ୍ରମିକ-ଦଳ (ଲେବର୍ ପାର୍ଟି) ନିର୍ବାଚନଫଳ ଅନୁସାରେ ଶାସକ ଓ ବିରୋଧିଦଳରୂପେ ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ସେ ଦେଶଟିକୁ ଶାସନ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ବସ୍ତୁତଃ ଇଂଲଣ୍ଡର ଅଭିଜାତ ଦଳ (କଞ୍ଜର୍‌ଭେଟିଭ୍ ପାର୍ଟି) ଇଂଲଣ୍ଡର ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଏପରି ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଓ ସମୃଦ୍ଧି ଦାନ କରିପାରିଛି ଯେ ଗତ ଦୁଇ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ଇଂରେଜ୍ ଜାତି ଲେବର୍ ପାର୍ଟିକୁ ଭୋଟ୍ ନ ଦେଇ, ସେହି ତଥାକଥିତ ଅଭିଜାତଦଳଙ୍କୁହିଁ ଶାସନ-କ୍ଷମତା ଦେଇ ଆସୁଅଛି ।

ଭାରତବର୍ଷ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବା ପରେ ପରେ ରାଜା, ମହାରାଜା, ଓ ଜମିଦାରଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଛେଦ କରି ଦିଆଗଲା । ଏମାନେ ଦିନେ ଭାରତର ତ୍ରିଚତୁର୍ଥାଂଶ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ରାଜନୀତିରେ ପଶି ପୁଣି ପୂର୍ବ ପରି ଦେଶର ଶାସନରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର 'ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ' ଏହିପରି ଏକ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଆନୁଗତ୍ୟ ନ ପାଇବାରୁ ଏହି ଦଳ ନିଜର ସତ୍ତା ହରାଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଦଳରେ ମିଶିଗଲା ।

ଅଭିଜ୍ଞାନ-ଶାକୁନ୍ତଳମ୍—କାଳିଦାସ (ଦେଖ) ରଚିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତନାଟକ । ଏହା ସାତଗୋଟି ଅଙ୍କରେ ସମାପ୍ତ । ଦଶବିଧ ରୂପକ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ନାଟକ-(ଡ୍ରାମା ଦେଖ) ନାମକ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

କାଳିଦାସଙ୍କ ନାଟକ ମହାଭାରତୀୟ ଶକୁନ୍ତଳୋପାଖ୍ୟାନ (ଆଦିପର୍ବ) ର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ମହାକବିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ରସାନୁଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧନ ଦ୍ୱାରା ଏହା ଏକ ଅପୂର୍ବ କାବ୍ୟ-ନାଟକରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ମହାଭାରତୀୟ କଥାବସ୍ତୁର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଏହିପରି ।

ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ନରପତି ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ (ଦୁଷ୍ମନ୍ତ) ମୃଗୟା-ବିହାର-କ୍ରମରେ କଣ୍ୱଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ସେତେବେଳେ କଣ୍ୱ ଫଳମୂଳ ଆହାରଣପାଇଁ ବନକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଯୁବତୀ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ଏକାକିନୀ ଥିବାର ଦେଖି ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ । ଶକୁନ୍ତଳା ଯଥୋଚିତ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପରେ ନିଜର, ଅପ୍ସରା ମେନକାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ଓ କଣ୍ୱଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତିପାଳନ ପ୍ରଭୃତି କଥା ଜଣାଇଲେ । ତାଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୋହିତ ରାଜା ଗାନ୍ଧର୍ବବିଧିରେ ବିବାହ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ପ୍ରଥମେ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେହେଁ ଶେଷକୁ ଶକୁନ୍ତଳା ତାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ରାଜାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହେବ ବୋଲି ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଜବାବ ପାଇଲା ପରେ ସମ୍ମତା ହେଲେ । କଣ୍ୱଋଷି ଆଶ୍ରମକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ରାଜା ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ଗାନ୍ଧର୍ବବିଧିରେ ବିବାହକରି ଶାପ-ଭୟରେ ସେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । କିନ୍ତୁ କଣ୍ୱମୁନି ଫେରିଆସି ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନୁମୋଦନ କଲେ ।

ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଭୂମିଷ୍ଠ ହେଲା । ଛଅବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ପୁତ୍ର କଣ୍ୱଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଅତିଶୟ ଚପଳତା ହେତୁ ଆଶ୍ରମବାସୀ ପ୍ରାଣିବର୍ଗଙ୍କୁ ପୀଡ଼ା ଦେଉଥିବାରୁ ତାହାକୁ କଣ୍ୱ ସର୍ବଦମନ ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଷଷ୍ଠବର୍ଷୀୟ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଶକୁନ୍ତଳା ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କ ନଗରକୁ ଗଲେ । ଦୁଷ୍ମନ୍ତ କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କର ନିନ୍ଦାଭାଜନ ହେବା ଭୟରେ ଜାଣିଶୁଣି ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ । ଶକୁନ୍ତଳା ରାଗି ଫେରି-ଆସିବାବେଳେ ଆକାଶବାଣୀ ହେବାରୁ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ପତ୍ନୀ-ରୂପେ ଓ ସର୍ବଦମନଙ୍କୁ ଯୁବରାଜରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହାହିଁ ମହାଭାରତୀୟ ଉପାଖ୍ୟାନର ସାରକଥା ।

କାଳିଦାସ ଏହି କଥାବସ୍ତୁକୁ ନାଟକୀୟ ଔଚିତ୍ୟ-ରକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରିଅଛନ୍ତି । କାଳିଦାସଙ୍କ ବିବରଣ ଏହିପରି :—ମୃଗୟାବିନୋଦୀ ରାଜା ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ମୃଗର ଅନୁସରଣ କରି ଆକସ୍ମିକଭାବେ କଣ୍ୱଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଓ କେତେଜଣ ମୁନିଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଆଶ୍ରମମଧ୍ୟକୁ ଗଲେ । ସେତେବେଳେ କଣ୍ୱ ତୀର୍ଥାନ୍ତରକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ । ଅତିଥି-ସତ୍କାରର ଭାର କନ୍ୟା ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତଥିବାରୁ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍କାର ଘଟିଲା । ସେହି ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନରେ ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ହେଲେ । ରାଜା ମଧ୍ୟ ନିଜର ଅଭିଳାଷର ଅନୁରୂପ ଅନୁରୋଧ ମୁନିମାନଙ୍କଠାରୁ ପାଇ ସେହିଠାରେ କେତେଦିନ ରହିଲେ । ସେହି ଭିତରେ ତାଙ୍କର ଶକୁନ୍ତଳା ସହିତ ଗାନ୍ଧର୍ବବିଧିରେ ବିବାହ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଗଲା । ଉପହାରଚ୍ଛଳରେ ରାଜା ପ୍ରଥମଦିନ ଯେଉଁ ମୁଦ୍ରିକାଟି ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ ତାହାହିଁ ତାଙ୍କ ବିବାହର ଏକମାତ୍ର ସାକ୍ଷୀ ବା ଅଭିଜ୍ଞାନରୂପେ ରହିଲା । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ନିଜ ଗୃହକୁ ନେଇଯିବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ରାଜା ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଏହାର ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ପ୍ରଣୟପଥର ନୂତନ ପଥିକା ଶକୁନ୍ତଳା ପ୍ରଣୟୀ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତଙ୍କର କଥା ତନ୍ମୟଭାବରେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିବାବେଳେ ମହାକ୍ରୋଧନ ତପସ୍ୱୀ ଦୁର୍ବାସା ହଠାତ୍ ସେହି ଆଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚି "କିଏ ଅଛ" ବୋଲି ଡାକ ଛାଡ଼ିଲେ । ପ୍ରିୟଚିନ୍ତାରେ ମଗ୍ନା ମନ୍ଦଭାଗିନୀ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ସେ ଡାକ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । କ୍ରୁଦ୍ଧ ଦୁର୍ବାସା କଠୋର ଅଭିଶାପ ଦେଇ କହିଲେ, "ତନ୍ମୟ ହୋଇ ତୁ ଯାହାକୁ ଚିନ୍ତା କରୁଥିବାରୁ ମୋପରି ଜଣେ ଅତିଥିର ଉପସ୍ଥିତିକୁ ସୁଦ୍ଧା ଜାଣିପାରିଲୁ ନାହିଁ ; ସେହି ଲୋକ, ପାଗଳ ଯେପରି ପୂର୍ବକ୍ଷଣର କଥା ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଥାଏ ସେହିପରି ତୋତେ ମନେ ପକାଇବ ନାହିଁ ।" ଶକୁନ୍ତଳାର ସଖୀ ଦୁହେଁ ଦୂରରେ ଥାଇ ଏହା ଶୁଣିଲେ ଏବଂ ଧାଇଁଆସି ମୁନିଙ୍କ କୋପ ପ୍ରଶମିତ କଲେ । ମୁନି କିଞ୍ଚିତ୍ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ "ଅଭିଜ୍ଞାନ ଥିଲେ ଚିହ୍ନି ପାରିବ" ବୋଲି କହି ଚାଲିଗଲେ ।

କ୍ରମେ କାଳ ଗଡ଼ି ଚାଲିଲା । କଣ୍ୱ ତୀର୍ଥରୁ ଫେରି ଶକୁନ୍ତଳା ଓ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଗତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜାଣି ପାରିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଶକୁନ୍ତଳା ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା । ତେଣୁ କଣ୍ୱ ଦୁଇଟି ଶିଷ୍ୟ ଓ ଗୌତମୀନାମ୍ନୀ ବୃଦ୍ଧାଙ୍କ ସହ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ନିଜ ସ୍ୱାମୀ ନିକଟକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ତେଣେ ଶାପ-ପ୍ରଭାବରେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ସବୁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କଲେନାହିଁ । ମାର୍ଗରେ ଶଚୀତୀର୍ଥ ଜଳରେ ଗାଧୋଇଲା ବେଳେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କ ପରିପୁଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗୁଳିର ଅଭିଜ୍ଞାନ-ମୁଦିଟି ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗୁଳିରୁ ଖସିପଡ଼ିଲା ଓ

ଶକୁନ୍ତଳା କିନ୍ତୁ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଦେଖାଇ ନ ପାରି ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତା ହେଲେ । ମୁନିଶିଷ୍ୟ ଦୁହେଁ ଗୌତମୀଙ୍କ ସହ ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରିଗଲେ । ଶୋକବିହ୍ୱଳା ଶକୁନ୍ତଳା ସେଠାରେ ଅରକ୍ଷଣୀୟା ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବାବେଳେ ରାଜପୁରୋହିତଙ୍କ ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ଶକୁନ୍ତଳାର ଗର୍ଭମୋଚନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୋହିତଙ୍କ ଗୃହରେ ରହିବାର ସ୍ଥିରହେଲା କିନ୍ତୁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ପୁରୋହିତଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଯାଉଥିବାବେଳେ ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଗୀୟଜ୍ୟୋତି ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ କେଉଁଆଡ଼େ ଘେନି ଚାଲିଗଲା ।

କେତେଦିନପରେ ହସ୍ତିନାର ନଗରରକ୍ଷକ ଗୋଟିଏ ଧୀବରଠାରୁ ରାଜନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ରିକାଟିଏ ପାଇ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଲେ । ମୁଦ୍ରିକାଟିକୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ଶକୁନ୍ତଳା-ଗତ ସମସ୍ତ କଥା ରାଜାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ନିଜର ବିବାହିତା ପତ୍ନୀକୁ ସର୍ବସମକ୍ଷରେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିବାରୁ ସେ ଦୁଃଖରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତପ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆହ୍ୱାନକ୍ରମେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକକୁ ଗମନ କଲେ । କାର୍ଯ୍ୟସମାପ୍ତି ପରେ ଫେରିବାବେଳେ ହିମାଳୟପାଦଦେଶସ୍ଥ କଶ୍ୟପମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଶକୁନ୍ତଳା ଓ ନିଜ ଔରସରେ ଶକୁନ୍ତଳାଗର୍ଭଜାତ ସୁନ୍ଦର ପୁତ୍ର ସହ ଆକସ୍ମିକଭାବରେ ସାକ୍ଷାତ୍କାର ଘଟିଲା । ଦୀର୍ଘ ବିରହ ପରେ ଦୁହେଁ ମିଳିତ ହେଲେ । ଏହାହିଁ କାଳିଦାସୀୟ କଥାବସ୍ତୁର ସାର-ସଂକ୍ଷେପ ।

ପଦ୍ମପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଶକୁନ୍ତଳୋପାଖ୍ୟାନ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ତାହା କାଳିଦାସଙ୍କ ନାଟକର ଅନୁରୂପ । ପଦ୍ମପୁରାଣ କାଳିଦାସଙ୍କ ପରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିବାରୁ କାଳିଦାସଙ୍କ କଥା-ବସ୍ତୁକୁ ଅନୁସରଣ କରି ପୁରାଣକାର ନିଜର ଆଖ୍ୟାୟିକା ରଚନା କରିଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ମହାଭାରତର ରୁକ୍ଷ କଥାବସ୍ତୁ ମହାକବି କାଳିଦାସଙ୍କ ଲେଖନୀରେ କି ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ କମନୀୟତା ଲାଭ କରି ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଉଠିଛି ତାହା ଶକୁନ୍ତଳା-ନାଟକର ପାଠକମାତ୍ରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ସରଳା କିଶୋରୀରୂପେ, ପ୍ରଣୟିଦତ୍ତପ୍ରାଣା ସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରେୟସୀରୂପେ ଶକୁନ୍ତଳା କାଳିଦାସଙ୍କ ହାତରେ ସମଗ୍ର ନାରୀଜୀବନର ଚିରନ୍ତନ ଗୌରବମୟୀ ପ୍ରତୀକରୂପେ ବିଶ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନା । ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଅଭିଶାପ, କଠୋର ହେଲେହେଁ ଶକୁନ୍ତଳାର ଏହି ରୂପାନ୍ତରପ୍ରାପ୍ତିର କାରଣ । ବିନା ଦୁଃଖରେ ଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ୱ ଫୁଟେ ନାହିଁ । ମହାକବି କାଳିଦାସ ଏହି ପରମତମ ସତ୍ୟକୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମା ନାୟିକା ଶକୁନ୍ତଳାଠାରେ ମଧ୍ୟ ଆରୋପ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି ।

କି ପ୍ରାଚ୍ୟ, କି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ, ସମସ୍ତ କାବ୍ୟରସିକମାନେ କାଳିଦାସଙ୍କ ଏହି ଅପୂର୍ବ ନାଟକର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରି-ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚ୍ୟ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତରେ :—

"କାବ୍ୟେଷୁ ନାଟକଂ ରମ୍ୟଂ ନାଟକେଷୁ ଶକୁନ୍ତଳା
ତତ୍ରାପି ଚ ଚତୁର୍ଥୋଽଙ୍କସ୍ତତ୍ର ଶ୍ଲୋକଚତୁଷ୍ଟୟମ୍" ।

କବିମାନଙ୍କର ନାନାବିଧ କୃତି ମଧ୍ୟରୁ ନାଟକଶ୍ରେଣୀର କୃତି ରସାବହ ହୋଇଥିବାରୁ ମନୋହର । ନାଟକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶକୁନ୍ତଳା ନାଟକଟି ମନୋହରତମ । ତାହାର ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ ତହୁଁ ମନୋହର । ପୁଣି ସେହି ଅଙ୍କରେ ଥିବା ଚାରିଗୋଟି ଶ୍ଲୋକ ଅତି ମନୋହର । ପଦଲାଳିତ୍ୟ, କଳ୍ପନାର ଚମତ୍କାରିତା, ଅନ୍ତର୍ନିଗୂଢ଼ ଭାବରାଜିର ସରସ-ବର୍ଣ୍ଣନ, ଚରିତ୍ର-ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟଗୁଣାବଳୀରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ-ଥିବାରୁ କାଳିଦାସଙ୍କ ଶକୁନ୍ତଳା-ନାଟକଟି ଏପରି ପ୍ରଶଂସନୀୟ ହୋଇଅଛି । ଏହି ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ ଇଉରୋପରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବାପରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜର୍ମାନ୍ କବି ଗେଟେ ଯେଉଁ ଅଭିମତ ପଦ୍ୟାକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, ତାହାର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦଟି ପାଠକମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଦେଲେ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଷୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ କୁହାଗଲା ବୋଲି ମନେ କରାଯିବ । ତାହା ଏହି—

"ତୁମେ ବର୍ଷାଦ୍ୟରେ ବସନ୍ତର ପୁଷ୍ପଶୋଭା ଓ ଅପ-ସ୍ରିୟମାଣ ସମ୍ୱତ୍ସରର ପକ୍ୱ ଫଳର ସ୍ୱାଦ ଏକତ୍ର ଭୋଗ କରିବାକୁ ଚାହଁ ? ତୁମେ କି ତାହା ଚାହଁ, ଯାହା ଏକାଧାରରେ ଆତ୍ମାକୁ ମୋହିତ, ସନ୍ତର୍ପିତ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟ କରେ ? ତୁମେ କି ଏପରି ବସ୍ତୁ ଚାହଁ ଯହିଁରେ ଭୂଲୋକ ଓ ସ୍ୱର୍ଲୋକର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବେ ? ତେବେ 'ଶକୁନ୍ତଳା' ଏହି ନାମଟିକୁହିଁ ମୁଁ କହିବି, ସେହି ଗୋଟିକ ନାମରେ ସମସ୍ତ ବକ୍ତବ୍ୟ କୁହା ହୋଇଯାଇଥିବ ।"

ଜର୍ମାନୀର ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ସିଲର୍ ମଧ୍ୟ ଏକ ପତ୍ରରେ ଶକୁନ୍ତଳା-ନାଟକ ବିଷୟରେ ଲେଖିଛନ୍ତି :—

ସମଗ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍-ସଭ୍ୟତାରେ ଏପରି ମନୋଜ୍ଞ ନାୟିକା ବା ମନୋଜ୍ଞ ପ୍ରଣୟର କାବ୍ୟିକ ଚିତ୍ରଣ ନାହିଁ, ଯାହା କି ଶକୁନ୍ତଳା ସହିତ କଷ୍ଟକଳ୍ପିତ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ତୁଳିତ ହୋଇପାରେ ।

ଅଭିଧମ୍ମ ପିଟକ (ଦେଖ—ତ୍ରିପିଟକ)—ଅଭିଧମ୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ମନୋବିଜ୍ଞାନ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ପଞ୍ଚଶିଷ୍ୟ ସାତଜଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ, ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍କଳିତ ବୌଦ୍ଧ-ଧର୍ମର ପବିତ୍ର ପୁସ୍ତକ ତ୍ରିପିଟକ-ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଲୋକାନ୍ତରରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଆତ୍ମା କିପରିଭାବରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥାଏ, ଭୂତସମୂହର ସ୍ୱରୂପରେ ବିଦ୍ୟମାନତାର କାରଣ ପରମ୍ପରା, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଗୁଣଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଯଦିବା ଏଥିରେ କୌଣସି ନୂତନ ମତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇନାହିଁ, ବୁଦ୍ଧ-ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଧର୍ମପନ୍ଥାର ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଆଲୋଚନାହିଁ ଏହାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

ଏଥିରେ ନିମ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଦେଖାଯାଏ ।

୧-**'ଧର୍ମସଙ୍ଗନି'**—ବିଭିନ୍ନ ଲୋକରେ ଜୀବନର ଅବସ୍ଥାର ଚିତ୍ରଣ ଏଥିରେ ରହିଛି । ୨-**'ବିଭଙ୍ଗ'**—ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟକ ୧୮ଟି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏହା ରଚିତ । ୩—**'କଥାବତ୍ଥୁ'**—ବିଗ୍ରହ—ବିତର୍କ ମୂଳକ ସହସ୍ର ସନ୍ଦର୍ଭରେ ଏହା ସଂଗ୍ରଥିତ । ୪—**'ପୁଗ୍ଗଲ-ପନ୍ନତ'**—ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଗୁଣଧର୍ମ ବିଷୟ ଏହିଗ୍ରନ୍ଥରେ ବିବୃତ ଅଛି । ୫—**'ଧାତୁକଥା'**—ଏଥିରେ ଭୂତସମୂହର ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । ୬—**'ଯମକ'**—ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁ ପରସ୍ପର-ବିରୋଧୀ ଦୁଇଭାବ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ସେ ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ୭—**'ପଠନ'**—ଏଥିରେ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବା ସତ୍ତା ପ୍ରଭୃତିର ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ଅଭିଧାନ—ବର୍ଣ୍ଣମାଳା-ଅନୁକ୍ରମେ ଲଖିତ **କୌଣସି** ଭାଷାର ଶବ୍ଦାର୍ଥମୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଯାସ୍କଙ୍କ ନିରୁକ୍ତ ବୋଧହୁଏ **ପୃଥିବୀର** ପ୍ରାଚୀନତମ ଅଭିଧାନ । ତାପରେ ଚୀନ୍‌ଭାଷାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଅଭିଧାନ ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାପଡ଼େ । ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆରବୀଭାଷାରେ ଏକ ବୃହତ୍ ଅଭିଧାନ ସଙ୍କଳିତ ହୋଇଥିଲା । ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ରୋମାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଭ୍ୟୁଦୟ-ବେଳେ ଲାଟିନ୍-ଭାଷାରେ ବହୁ ଅଭିଧାନ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଅଭିଧାନର ମୂଳପତ୍ତନ ଦିଅନ୍ତି ଡକ୍ଟର୍ ଜନ୍‌ସନ୍ । ତାଙ୍କ ଅଭିଧାନଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାକୁ ୧୭୪୭ରୁ ୧୭୫୭ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୦ବର୍ଷ ଲାଗିଗଲା । ଭାରତବର୍ଷରେ ଅମରସିଂହକୃତ ଅମରକୋଷ ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଭିଧାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ । ଅମରସିଂହଙ୍କ ବହୁପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କୃତ ଅଭିଧାନ ହେଉଛି କାତ୍ୟାୟନଙ୍କ ନାମମାଳା, ବାଚସ୍ପତିଙ୍କର ଶବ୍ଦାର୍ଣ୍ଣବ, ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କର ସଂସାରାର୍ଣ୍ଣବ ଏବଂ ବ୍ୟାଡ଼ିଙ୍କର ଉତ୍ପଳିନୀ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୯୫୦ରେ ହଳାୟୁଧଙ୍କ ଅଭିଧାନରତ୍ନମାଳା, ଯାଦବ ପ୍ରକାଶଙ୍କର ବୈଜୟନ୍ତୀ, ଏବଂ ହେମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅଭିଧାନ-ଚିନ୍ତାମଣି ମଧ୍ୟ ବିଖ୍ୟାତ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷନାମକ ଏକ ସଂସ୍କୃତ ଅଭିଧାନ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହାଛଡ଼ା କେତେକ ଜୈନାଗ୍ରନ୍ଥି ଅନେକ ଅଭିଧାନ ରଚନା କରିଯାଇଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱପ୍ରକାଶ, ଅନେକାର୍ଥ-କୋଷ, ନାନାର୍ଥାର୍ଣ୍ଣବସଂକ୍ଷେପ, ଅନେକାର୍ଥଶବ୍ଦ-କୋଷ, ଏକାକ୍ଷର କୋଷ, ଦ୍ୱିରୂପ କୋଷ ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ଅଭିଧାନ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂସ୍କୃତରେ ମିଳେ । ଏସବୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଭିତରେ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଇଉରୋପଖଣ୍ଡରେ ଅଭିଧାନଲେଖା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତକରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜୀ ଜର୍ମାନ୍, ଫ୍ରାନ୍‌ସ୍, ରୁଷୀୟ, ଇଟାଲୀୟ ଏବଂ ଫରାସୀ ଭାଷାରେ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଭିଧାନମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଅକ୍ସ୍‌ଫୋର୍ଡ୍ ଅଭିଧାନକୁ ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଭିଧାନ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଏହା ଶେଷ ହେବାକୁ ୭୦ବର୍ଷ ଲାଗିଥିଲା । ଏହା ଦଶଖଣ୍ଡରେ ସମାପ୍ତ । ଏଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦର ଇତିହାସ ଓ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସହ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯୁଗରେ ତାହାର ବ୍ୟବହାର ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଇଛି । ଇଉରୋପରେ ଅଭିଧାନ-ସଙ୍କଳନର ଉଚ୍ଚ ପରମ୍ପରା ଯୋଗୁଁ

ଫରାସୀ, ଜର୍ମାନୀ ଓ ସ୍ୱୀଡ଼ିଶ୍ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଅଭିଧାନସବୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଭିଧାନଗ୍ରନ୍ଥ :—ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କ ଓଡ଼ିଆଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ ଅଭିଧାନ, ଡାଲଟେର ପରିଷ୍କୃତ ପ୍ରମୋଦଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହଙ୍କ କୃତ ପ୍ରମୋଦ-ଅଭିଧାନ ଓ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଭିଧାନ-ସଙ୍କଳନ ବହୁବ୍ୟାପକ । କେବଳ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାଷା ନୁହେଁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଭିଧାନସବୁ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଇଂରାଜୀ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଅସଭ୍ୟ ଭାଷା (ସ୍ଲାଙ୍ଗ୍) ର ମଧ୍ୟ ଅଭିଧାନ ସଙ୍କଳିତ ହୋଇଛି ।

ଅଭିନବ ଗୀତ ଗୋବିନ୍ଦ—ରାଧାକୃଷ୍ଣ-ବିଷୟକ ଗୋଟିଏ ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଜୟଦେବଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର ଅନୁକରଣରେ ଲିଖିତ । ଯଦ୍ୟପି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାର ଲେଖକ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ (ଖ୍ରୀ: ୧୪୬୭-୧୪୯୭) ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ, ତଥାପି ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ସମୟରେ 'କବିଚନ୍ଦ୍ର ଦିବାକର ମିଶ୍ର' (ଦେଖ) ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହା ରଚିତ ଓ ମହାରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଦିବାକର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଭାରତାମୃତ ମହାକାବ୍ୟରେ ଏକଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି :—

"କାବ୍ୟେ ତସ୍ୟ ସହୋଦରାଦଭିନବଶ୍ରୀଗୀତଗୋବିନ୍ଦତଃ" ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ, କବି ଦିବାକରଙ୍କର "ଅଭିନବ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ" ନାମରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟ ଥିଲା ।

ଅଭିନବଗୁପ୍ତ—ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦାର୍ଶନିକ ଓ ଆଲଙ୍କାରିକ । ଜନ୍ମସ୍ଥାନ କାଶ୍ମୀର । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦଶମ ଶତକର ଶେଷଭାଗ ଓ ଏକାଦଶ ଶତକର ଆଦ୍ୟଭାଗରେ ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ । କାଶ୍ମୀରୀୟ ଶୈବଧର୍ମ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ବସୁଗୁପ୍ତ (୯ମଶତାବ୍ଦୀ) ଙ୍କ "ସ୍ପନ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର" ଓ ସୋମାନନ୍ଦ (ଖ୍ରୀ: ଅ: ୯୦୦) ଙ୍କ "ପ୍ରତ୍ୟଭିଜ୍ଞା-ଶାସ୍ତ୍ର" ଉକ୍ତ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀର ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥ । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅଦ୍ୱୈତବାଦ ଉପରେ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ବିଶେଷ ଭାବରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ହେଉଛନ୍ତି ଅଭିନବଗୁପ୍ତ । ପ୍ରତ୍ୟଭିଜ୍ଞା-ଶାସ୍ତ୍ର ଉପରେ ସେ ବିସ୍ତୃତ ଟୀକା ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ଧ୍ୱନ୍ୟାଲୋକ ଉପରେ 'ଲୋଚନ' ନାମକ ବିଖ୍ୟାତ ଟୀକା ତାଙ୍କର ଅନବଦ୍ୟ କୃତି । ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଉପରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଟୀକା ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ମତରେ ଧ୍ୱନିମାତ୍ରେ ରସମୂଳକ । ବସ୍ତୁଗତ ଏବଂ ଅଲଙ୍କାରଗତ ଧ୍ୱନି, ପରିଶେଷରେ ରସଧ୍ୱନିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟ-ଦର୍ପଣର ପ୍ରଣେତା ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜ ଅଭିନବଗୁପ୍ତଙ୍କର ଏହି ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରି କାବ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଅଭିନବ ବାରଣସୀ କଟକ—

(ଦେଖ, କଟକ)

ଅଭିନବ ବେଣୀସଂହାର—

(ଦେଖ ଦିବାକର ମିଶ୍ର)

ଅଭିନୟ—ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ବା ଅନ୍ୟତ୍ର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅବସ୍ଥାର ଅନୁକରଣ କରିବାର କଳା, ଅଭିନୟ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଅଭିନୟ ମନୁଷ୍ୟର ଏକ ସହଜାତ କଳା । ଶିଶୁମାନେ ଏକତ୍ର ହେଲେ ବଡ଼ମାନଙ୍କର ଚାଲିଚଳଣି, କଥୋପକଥନ ବା କାହାଣୀମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ରସବୁର ଅଭିନୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଅନ୍ତି । ଅଜା କପରି ପାଟି ପାକୁଳେଇ ପାକୁଳେଇ ପାନ ଖାଆନ୍ତି, ପିଉସୀ କପରି ଖନେଇ ଖନେଇ କଥା କହନ୍ତି, କାହାଣୀର ବିଲୁଆ-ବିଲୁଈ କିପରି ବାଘକୁ ଠେଙ୍ଗାଏ ପିଟିଲେ ଯେ ବାଘ ଗର୍ଜି ଗର୍ଜି ପଳେଇଲା— ଶିଶୁମାନେ ବିନା ଶିକ୍ଷାରେ ଏସମସ୍ତ ଅଭିନୟକରି ଚାଲନ୍ତି ଓ ତାହା ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ପ୍ରଚୁରଭାବେ ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଅଭିନୟ ପରି ଅଭିନୟର ଭୋଗ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ତେଣୁ ଯାତ୍ରାଦି ଦେଖିବାପାଇଁ ବାଳକ ବାଳିକାମାନେ ସର୍ବଦା ଉତ୍ସାହୀ । ସେମାନଙ୍କର ସରସ, କଳ୍ପନାପ୍ରବଣ ପ୍ରାଣରେ ସେ ସବୁ ଯେପରି ସତ୍ୟ ଓ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ, ବାସ୍ତବବାଦୀ ବଡ଼ଙ୍କ ଆଖିରେ ସେପରି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସହଜାତ ଗୁଣ ହୋଇଥିବାରୁ ଅଭିନୟ ଏକ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ମାନବିକ କଳା । ଭାରତବର୍ଷ, ମିଶର, ଗ୍ରୀସ୍,

ଚୀନ୍ ପ୍ରଭୃତି ସକଳ ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତାରେ ଅଭିନେତାର ସ୍ଥାନ ସମାଜରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ଅଭିନୟ, ଏକ ଗୌରବାବହ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ବନ୍ତ କଳା ଭାବରେ ସମ୍ମାନିତ ଥିଲା । ସ୍ୱୟଂ ଶିବ ଏହି କଳାର ଜନକ ବୋଲି ଓ ଭରତନାମକ ଋଷି ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଏହାର ଆଦ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୋଲି ଧରାଯାଆନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁକଳ୍ପିତ ସ୍ୱର୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟାଭିନୟର ସ୍ଥାନ ଥିଲା । ସେଠାରେ ଅପ୍ସରାମାନେ ଅଭିନେତ୍ରୀ ହୋଇ ବାହାରୁଥିଲେ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଉର୍ବଶୀ ଥରେ 'ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ ବିବାହ' ନାଟକରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଭିନୟବେଳେ ତାଙ୍କୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଯେତେବେଳେ ପଚରାଗଲା, ସେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ସେ 'ପୁରୁଷୋତ୍ତମ' କହିବା ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ନିଜ ପ୍ରଣୟହେତୁରୁ 'ପୁରୁରବା' କହିପକାଇ ଦଣ୍ଡସ୍ୱରୂପ ପୃଥିବୀରେ ମାନବୀରୂପେ ଜନ୍ମ ନେବାର ଅଭିଶାପ ପାଇଥିଲେ । ପୌରାଣିକ ଓ ମଧ୍ୟଯୁଗର ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଚୁର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରମାଣ କରେ ଯେ ନାଟକ, ନାଟ୍ୟକଳା ଓ ଅଭିନେତା-ଅଭିନେତ୍ରୀ ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ସମ୍ମାନାର୍ହ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ମୁସଲମାନ୍ ରାଜତ୍ୱବେଳେହିଁ ଭାରତବର୍ଷର ଏହି ଅତି-ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା ଏକପ୍ରକାର ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା କହିଲେ ଚଳେ ।

ଭାରତରେ ଅଭିନୟକୁ ଚାରିଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇଥିଲା ଯଥା—(୧) ଆଙ୍ଗିକ, (୨) ବାଚିକ, (୩) ଆହାର୍ଯ୍ୟ, (୪) ସାତ୍ତ୍ୱିକ ।

ଆଙ୍ଗିକ—ଚକ୍ଷୁ, ମୁଖ, ହସ୍ତ ପଦାଦିର ଭଙ୍ଗୀଦ୍ୱାରା ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଆଙ୍ଗିକ ଅଭିନୟ କୁହାଯାଏ ।

ବାଚିକ—ନାଟକୀୟ ଚରିତ୍ରର ବୀଭତ୍ସ, କରୁଣ, ରୌଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଭାବକୁ ତଦୁପଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ବାଚିକ ଅଭିନୟ କୁହାଯାଏ ।

ଆହାର୍ଯ୍ୟ—ବୟସ ଅନୁପାତରେ ନାନା ବିଚିତ୍ର ବେଶ-ଭୂଷାରେ ସଜ୍ଜିତହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରର ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଆହାର୍ଯ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

ସାତ୍ତ୍ୱିକ—ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ରର ମନୋଭାବକୁ ନିଜ-ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଗ୍ରହଣକରି ସ୍ୱେଦ, ରୋମାଞ୍ଚ, ସ୍ତମ୍ଭ, କମ୍ପନ, ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଓ ସ୍ୱରଭଙ୍ଗାଦି ଭାବ ଦେଖାଇବାକୁ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଅଭିନୟ କୁହାଯାଏ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତବର୍ଷ ପରି ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟ ଓ ଅଭିନୟକଳା ଅତି ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଭାରତବର୍ଷ ଅଧିକାର କରି ଯେପରି ହିନ୍ଦୁକଳାକୁ ନଷ୍ଟ କଲେ, ରୋମାନ୍‌ମାନେ ସେହିପରି ଉନ୍ନତତର ଗ୍ରୀକ୍-ସଭ୍ୟତାକୁ ଜୟକରି ଗ୍ରୀସ୍‌ର ନାଟ୍ୟ ଓ ଅଭିନୟକଳାକୁ ଏକପ୍ରକାର ଲୋପ କରିଦେଲେ । ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ରାଜାଦେଶଦ୍ୱାରା ଅନୈତିକତାର କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ଥିଏଟର୍‌ସବୁକୁ ବନ୍ଦକରି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଅଭିନେତାମାନେ ସମାଜର ଏକ ଅପାଂକ୍ତେୟ ଶ୍ରେଣୀ ବୋଲି ଗଣିତ ହେଲେ । ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟଯୁଗ ଧରି ଏହି ଧାରଣା ବଳବତ୍ତର ଥିଲା । ଷୋଡ଼ଶସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସେକ୍ସ୍‌ପିଅର୍ ତାଙ୍କର ଅମର ନାଟକାବଳୀ ଲେଖିଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଅଭିନେତାମାନେ ସମାଜରେ ମାନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି ଗଣିତ ହେଉ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀବେଳକୁ ଅବସ୍ଥା କ୍ରମେ ବଦଳିଲା । ସେକ୍ସ୍‌ପିଅର୍‌ଙ୍କ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ-ଭୂମିକା ବାଳକମାନେହିଁ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଅଭିନେତ୍ରୀ ଦେଖାଦେଲେ । କ୍ରମେ ଥିଏଟର୍‌ସବୁ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀ ହେବା ପାଇଁ ଏତେ ଲୋକ ବାହାରିଲେ ଯେ ସେଥିପାଇଁ ରୀତିମତ ଶିକ୍ଷଣାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏବେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଦେଶରେ କୌଣସି ଥିଏଟର୍-ସଂସ୍ଥା ବିନା ଡିପ୍ଲୋମାରେ କୌଣସି ନୂତନ ଅଭିନେତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସାଧାରଣତଃ ଅଭିନୟ-ଡିପ୍ଲୋମା ପାଇଁ ଦୁଇବର୍ଷକାଳ ଏକ କଠୋର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଭିତରଦେଇ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ସାଧାରଣ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଛଡ଼ା କୁସ୍ତିକସରତ୍, ଘୋଡ଼ାଚଢ଼ା, ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ, ତରବାରି-କ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । ଅଭିନେତା ବା ଅଭିନେତ୍ରୀର ଦେହ ଓ ଅବୟବ ଯେପରି ସର୍ବଦା କ୍ଷିପ୍ର, ଶକ୍ତିମାନ୍, ଆଜ୍ଞାବହ ଓ କର୍ମକ୍ଷମ ରହିବ ତାହାହିଁ ସମଗ୍ର ତାଲିମ୍‌ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥାଏ । ପୁଣି ବଚନ ବା

ଅବସ୍ଥବିଶ୍ଳେଷଣ ସହିତ କେଉଁଠି ଓ କାହିଁକି ଅଭିନୟକୁ ଅଧିକ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାପାଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୀରବତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ହେବ ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚଳ ରହିଯିବାକୁ ହେବ, ତା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ବା ଡିପ୍ଲୋମା ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଯେକୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଭିନେତା ହୋଇଯିବ; ଏହା ମଧ୍ୟ ଆଶା କରାଯାଏନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ କଳା ପରି ଅଭିନୟ-କଳା ମଧ୍ୟ ସହଜାତ-ପ୍ରତିଭା-ସାପେକ୍ଷ । ତେଣୁ ଅଭିନୟର ସାର୍ଥକତା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଅଭିନେତା ବା ଅଭିନେତ୍ରୀର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ଅବଶ୍ୟ, ଅଭିନୟର ଉତ୍କର୍ଷ ନିର୍ଭରକରେ ପୁଣି ନାଟ୍ୟକାରର ରଚନା ଉପରେ । ରଚନା ଯଦି ଦରିଦ୍ର ହୁଏ ତେବେ ଅଭିନେତାର ପ୍ରତିଭା ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇଯିବ । ତଥାପି ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ଅଭିନେତା ବା ଅଭିନେତ୍ରୀ ନିଜର ଅଭିନୟ ନୈପୁଣ୍ୟରେ ବାଜେ ରଚନାକୁ ମଧ୍ୟ ମହିମମୟ କରିପକାଇଥିବାର ଜଣାଅଛି । ଇଂରେଜ୍ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ସେକ୍ସ୍‌ପିଅରୀୟ-ନାଟକମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର, ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀମାନଙ୍କର କଷଟି ପଥର । ହ୍ୟାମ୍‌ଲେଟ୍, ଅଥେଲୋ, କିଂ ଲିୟର୍, ମାକ୍‌ବେଥ୍, ଡେସ୍‌ଡିମୋନା, ପୋର୍ଶିଆ, ଅଫେଲିଆ ପ୍ରଭୃତି ସେକ୍ସପିଅରୀୟ ପାତ୍ରଗଣଙ୍କ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରି ପୁରୁଷକୁ ପୁରୁଷ ଇଂଲଣ୍ଡର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀମାନେ ବିଶ୍ୱ-ଖ୍ୟାତିର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଇଂରେଜ-ରାଜତ୍ୱରେହିଁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଓ ନାଟ୍ୟକଳାର ପୁନରାବିର୍ଭାବ ଘଟିଲା । କଲିକତା, ବମ୍ବେ, ମାଡ୍ରାସ୍ ପ୍ରଭୃତିରେ ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀଗଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଶ୍ ଆର୍ଥିକସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ଓ ମାନ-ସମ୍ମାନ ପାଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଭିନୟକଳା ଅତି ଉଚ୍ଚକୋଟିକୁ ଆସିଥିଲେହେଁ, ଅଭିନେତା ଅଭିନେତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜାଜନକ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ— ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ଔରସରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଭଗିନୀ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ, ମନୋହରରୂପ ବାଳକବୀର । ସେ ମହାଭାରତ-ଯୁଦ୍ଧର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିବସରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିଥିଲେ, ଏବଂ ସେହି ଯୁଦ୍ଧର ତ୍ରୟୋଦଶ ଦିବସରେ ଏକାକୀ ସପ୍ତରଥୀଙ୍କ ସହ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧକରି ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କର କନ୍ୟା ଉତ୍ତରା ଏହାଙ୍କର ପତ୍ନୀ । ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ପରୀକ୍ଷିତ ହସ୍ତିନାର ସିଂହାସନରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଅକୁତୋଭୟତା ଲାଗି ଅଭିମନ୍ୟୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ମହାଭାରତର ଅଭିମନ୍ୟୁ-ବଧ ଘଟଣା ଅତ୍ୟନ୍ତ କରୁଣ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର (୧୭୫୭-୧୮୦୬)—ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଷ୍ଣବ କବି । କଟକଜିଲ୍ଲାରେ ଯାଜପୁର ନିକଟ ବାଲିଆଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ । ପିତାଙ୍କ ନାମ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ତୁଳସୀ । ଶିକ୍ଷା ଓ ଦୀକ୍ଷା-ଗୁରୁ ଥିଲେ ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା । ଭକ୍ତଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଅଭିମନ୍ୟୁ କେତେଖଣ୍ଡି କାବ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ତାହିଁମଧ୍ୟରେ ପ୍ରୀତି-ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି, ବିଦଗ୍ଧ-ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି, ସୁଲକ୍ଷଣା, ପ୍ରେମକଳା, ପ୍ରେମତରଙ୍ଗିଣୀ ଏବଂ ରସବତୀ ପ୍ରଧାନ । ଏହାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରଚନା ହେଉଛି ବିଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି । ବାଲ୍ୟକାଳର ରଚନା 'ବାଘଗୀତ' ଓ 'ଚଢ଼େଇଗୀତ' ଇତ୍ୟାଦି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅପଟାନ୍ତର । ବିଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣିରେ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର ଏକଦିଗରେ ବୈଷ୍ଣବଦର୍ଶନ ଓ ଅନ୍ୟଦିଗରେ ରାଧା-କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପାରସ୍ପରିକ ଅନୁରାଗ ପରମ ରମଣୀୟ କଳାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଯାଇଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିରହରେ ଜନନୀ ଯଶୋଦାଙ୍କ ବିଳାପ ଓ ବିରହିଣୀ ରାଧାର କରୁଣ ଖେଦୋକ୍ତି-ସବୁ ଗଭୀର କରୁଣରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାନ୍ତି । ବିଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କାବ୍ୟ ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଗୀତ ଓ ପଠିତ ।

ଅଭିସ୍ୟନ୍ଦ (ଆଖିଧରା) (*Opthalmia*)—ଚକ୍ଷୁର ଏକପ୍ରକାର ରୋଗ । ଏହିରୋଗ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଅଛି । ସଚରାଚର ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣମାନ ସବୁଥିରେ ସମାନ, ତାହା ହେଉଛି ତୀବ୍ର ଆଲୋକ ପ୍ରତି ଅସହନତା, ଆଖି ଖୁଣ୍ଟିହେବା, ବାଲି ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲେ ଯେପରି କର୍ କର୍ ହୁଏ ସେପରି ହେବା, ଆଖିରୁ ବହୁତ ଲେଞ୍ଜରା ବହିବା, ରାତିରେ ଶୋଇ ସକାଳୁ ଉଠିଲାବେଳକୁ ଆଖିପତା ଲାଗିଯିବା ଇତ୍ୟାଦି । ମଣିଷର ଚକ୍ଷୁଗୋଲକର ଉପରେ ଥିବା ସ୍ୱଚ୍ଛାବରଣରେ କୌଣସି କାରଣରୁ ପ୍ରଦାହ ଜନ୍ମିଲେ ତାହା ଫୁଲିଯାଏ

ଏବଂ ସେଥିରୁ ପାଣି ନିଗିଡ଼େ । ଏହି ଝିଲ୍ଲୀରେ ଥିବାବେଳେ ରୋଗ ଅଧିକ ସଂକ୍ରାମକ ହୋଇଥାଏ । କ୍ରମେ ଆଖି ଗୋଲକର ସୂକ୍ଷ୍ମପର୍ଦ୍ଦାଯାଏ ଏହି ରୋଗ ମାଡ଼ିଯାଇଥାଏ । ରକ୍ତରେ ବିଷକ୍ରିୟା, ମସ୍ତିଷ୍କରେ ପ୍ରଦାହ ବା ଟାଇଫଏଡ୍ ରୋଗର ପରିଣାମ ରୂପେ ଏହିରୋଗ ମଧ୍ୟ ଜାତ ହୋଇପାରେ । ଜନନୀର ଯୌନବ୍ୟାଧି ହେତୁ ଶିଶୁମାନଙ୍କଠାରେ ଏହା ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏହା ଅନ୍ଧତ୍ୱର ଏକ ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଏହି ରୋଗକୁ ଆଦୌ ଅବହେଳା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଅଭ୍ର (*Mica*)—ଏହା ଏକ ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ ଉପ-ଧାତୁ । ଭାରତର ବହୁ ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଶେଷତଃ ଛୋଟନାଗପୁର ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଭ୍ରଖଣିମାନ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ହଜାରିବାଗ ଜିଲ୍ଲାର କୋଦର୍ମା ଓ ଆନ୍ଧ୍ରରାଜ୍ୟର ନେଲ୍ଲୋର୍ ଅଭ୍ରଖଣି ପୃଥିବୀ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଅଭ୍ରକୁ ଅତି ସହଜରେ କାଗଜପରି ପତଳା ପରସ୍ତରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ଓ ସେସବୁକୁ ସହଜରେ ବଙ୍କାଇ ହୁଏ । ଅନେକ ରକମର ଅଭ୍ର ଅଛି ଏବଂ ଭୂ-ତତ୍ତ୍ୱଶାସ୍ତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ଅଧିକାଂଶ ଅଭ୍ର କାଚପରି ସ୍ୱଚ୍ଛ ଓ ଶୁଭ୍ର । କେତେକ ପୁଣି ରଙ୍ଗିନ୍ ବା ଈଷତ୍ ରକ୍ତାଭ ବା ସବୁଜ । ଭାରତ ଛଡ଼ା ସିଂହଳ, ବ୍ରାଜିଲ, ମାର୍କିନ୍ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ ଏବଂ କାନେଡ଼ାରେ ଅଭ୍ରଖଣିମାନ ଅଛି । ତେବେ ଭାରତବର୍ଷହିଁ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଅଭ୍ର ରପ୍ତାନି କରିଥାଏ । ଅଭ୍ର ଅତ୍ୟଧିକ ତାପସହ ଏବଂ ସ୍ୱଚ୍ଛ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଯଥୋପଯୋଗୀ ପ୍ରୟୋଜନରେ କାରଖାନାମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅଭ୍ରର ବଡ଼ଗୁଣ ହେଉଛି ଯେ ତାହା ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଶକ୍ତିର ଅପରିବାହକ । ଏଣୁ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ରପାତିରେ ଅଭ୍ରର ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ । ଜର୍ମାନୀ ଏବଂ ଇଂଲଣ୍ଡର ରସାୟନାଗାରମାନଙ୍କରେ ଏବେ କିନ୍ତୁ କୃତ୍ରିମ ଅଭ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇପାରୁଛି । ମାତ୍ର ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ବେଶୀ ପଡ଼ୁଛି । ଆମେରିକା ଭାରତବର୍ଷରୁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଅଭ୍ର ଆମଦାନି କରେ । ଖଣିରୁ ବାହାର କଲାବେଳେ ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅଭ୍ରଖଣ୍ଡ ଅନେକ ସମୟରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହୋଇଯାଏ । ପୂର୍ବେ ଏହା ଅଦରକାରୀ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏବେ କିନ୍ତୁ ଚୂନା-ଅଭ୍ର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ବ୍ୟବହାରରେ ଲଗାଗଲାଣି । ରଙ୍ଗ (ପେଣ୍ଟ୍) ରେ ଅଭ୍ର ବ୍ୟବହାର ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏକତମ ।

ଅମର କୋଷ—ଅମରସିଂହ (ଦେଖ) ରଚିତ ଅଠର ବର୍ଗରେ ବିଭକ୍ତ ସଂସ୍କୃତ କୋଷଗ୍ରନ୍ଥ । ଏହି ଅଠର ବର୍ଗର ନାମ ଯଥା—(୧) ସ୍ୱର୍ଗ, (୨) ପାତାଳ, ୩) ଭୂମି, (୪) ପୁର, (୫) ଶୈଳ, (୬) ବନୌଷଧି, (୭) ସିଂହାଦି, (୮) ମନୁଷ୍ୟ, (୯) ବ୍ରହ୍ମ, (୧୦) କ୍ଷତ୍ରିୟ, (୧୧) ବୈଶ୍ୟ (୧୨) ଶୂଦ୍ର, (୧୩) ପ୍ରାଣୀ, (୧୪) ବିଶେଷ୍ୟନିଘ୍ନ, (୧୫) ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ, (୧୬) ନାନାର୍ଥ, (୧୭) ଅବ୍ୟୟ ଓ (୧୮) ଲିଙ୍ଗାଦିସଂଗ୍ରହ । ପୃଥିବୀର କୋଷଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହାକୁ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇ ଥାଏ । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦାବଳୀର ଏହା ଗୋଟିଏ ସୁପରିଚିତ ଓ ବିଖ୍ୟାତ ଭଣ୍ଡାର । ପୂର୍ବେ ଶବ୍ଦ-ସମୃଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷେ ଅମର-କୋଷର ପଠନ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ତେଣୁ ଆମ ଦେଶରେ, "ଅମର ଜୁମର ନିଠେଇ ଘୋଷ, ଆଉ ସବୁ ପାଠ ଗୁଳରେ ଖୋଷ ।" ଏହି ଉକ୍ତିଟି ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଅମର = ଅମର କୋଷ, ଜୁମର = ଜୁମରନନ୍ଦିକୃତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର ବ୍ୟାକରଣ ।

ଅମରନାଥ—କାଶ୍ମୀର ପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁତୀର୍ଥ । ଶ୍ରୀନଗରଠାରୁ ଅମରନାଥ ଯିବା ରାସ୍ତାରେ ୨୫ଟି ହିନ୍ଦୁତୀର୍ଥ ଅଛି । ଅମରନାଥ ଜନ-ମାନବହୀନ ସ୍ଥାନ । ହିମାଳୟର ୧୬୩୦୬ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗର ଗୁହାମଧ୍ୟରେ ଏକ ତୁଷାରମୟ ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଦ୍ୟମାନ । ଶୁକ୍ଳ-ପକ୍ଷରେ ଶିବଲିଙ୍ଗର ବୃଦ୍ଧି ଓ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ କ୍ଷୟ ଘଟେ । କେବଳ ଶ୍ରାବଣମାସରେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନେ ଦଳବାନ୍ଧି ଦୁର୍ଗମ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇପାରନ୍ତି ।

ଅମରପୋଇ (*Cardiospermusn halicacalrum*)—କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାଖାଯୁକ୍ତ, ଦନ୍ତୁରିତ ଡିମ୍ବାକୃତି ମୋଟା-ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ । ଏହାକୁ ପତ୍ରଗଜା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ, କାରଣ ଏହାର ପତ୍ରରୁ ଅନ୍ୟ ଡ଼ାଳ ବାହାରି ବଂଶବୃଦ୍ଧି କରିଥାଏ । ଅମରପୋଇପତ୍ରର ରସ ନାନା କବିରାଜି ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବିସୂଚିକା ରୋଗୀକୁ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଗୋଲମରିଚ ସହ ଏହାର ପତ୍ରକୁ ବାଟି ପିଆଇଲେ ଆଶାତୀତ ସୁଫଳ ଘଟେ । ଏହା ସୁପରୀକ୍ଷିତ ଚୁଟ୍‌କା ।

ଅମର ସିଂହ—ଅମରକୋଷ (ଦେଖ) ନାମକ ଅଭିଧାନଗ୍ରନ୍ଥର ରଚକ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସଭାର ତଥାକଥିତ ନବରତ୍ନ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ବୋଲି ପ୍ରବାଦଟିଏ ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ, କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କୌଣସି ଐତିହାସିକତା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର କୋଷ-ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରକୃତ ନାମ—'ନାମଲିଙ୍ଗାନୁଶାସନ' । ସେ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଉଇଲ୍‌ସନ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ । କିନ୍ତୁ ଲାସେନ୍ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ସେ ଜୀବିତ ଥିଲେ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ଡ଼କ୍ଟର୍ କିଥ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ । ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ-ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧିକ କିଛି ଜଣାନାହିଁ ।

ଅମରାବତୀ— (୧) ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନଗରୀ । ଅମର ବା ଦେବତାମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ । ଏହା ମେରୁପର୍ବତର ଏକାଂଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଶୋଭା ସମୃଦ୍ଧିରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟା ବୋଲି ପୁରାଣାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହାର ଅପର ନାମ ଦେବପୁର ଓ ପୂଷଭାସା ।

(୨) ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶର କୃଷ୍ଣାନଦୀକୂଳସ୍ଥ ଗୁଣ୍ଟୁର୍-ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାଚୀନ ନଗର । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବନାମକ ଜଣେ ଉତ୍କଳରାଜଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଏଠାରେ ବସ୍ତୁତଃଭାବରେ ଐତିହାସିକ କୀର୍ତ୍ତିମାଳାର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଦେଖାଯାଏ । ହୁଏନ୍‌ସାଂ ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏଠାରେ ମିଳୁଥିବା ବୌଦ୍ଧଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ଭାରତୀୟକଳାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଦର୍ଶନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ ଓ ସେହି କାରଣରୁ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ।

(୩)—କଟକଜିଲ୍ଲାର ଯାଜପୁର ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ ୨୦°୩୭' ଉତ୍ତର ଅକ୍ଷାଂଶ ଓ ୮୬°୪' ପୂର୍ବ ଦ୍ରାଘିମାରେ ଅମରାବତୀ ପାହାଡ଼ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଛତିଆଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଛତିଆପାହାଡ଼ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ପାହାଡ଼ର ପୂର୍ବଦିଗରେ, ମାଦଳାପାଞ୍ଜି-ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉତ୍କଳର ପଞ୍ଚକଟକ ମଧ୍ୟରୁ ଅମରାବତୀକଟକ ବା ଅମରାବତୀଦୁର୍ଗର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହି ଦୁର୍ଗଟି ଚତୁଷ୍କୋଣାକାର ଓ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଦ୍ୱାର ପୂର୍ବମୁଖ ଥିଲା । ଭଗ୍ନଦୁର୍ଗମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଉଚ୍ଚ ମଣ୍ଡପ, କେତୋଟି ଭଗ୍ନ ସ୍ତମ୍ଭ ଓ ଗୋଟିଏ ପତନୋନ୍ମୁଖ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀଙ୍କର ସୁନ୍ଦର କାରୁକଳାସମନ୍ୱିତ ଦୁଇଟି ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ରାଧାନାଥ ଏହି ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ-କରିହିଁ ଲେଖିଛନ୍ତି—

> "ସ୍ନେହେ ବଢ଼ାଇଲେ ବଳାରାତିପ୍ରିୟା
> ଯା' କଟକ-ଠେକ ଟଙ୍କୋଳ ଛତିଆ ।"

ଦୁର୍ଗର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଥିବା କାନ୍ଥକୁ ଭାଙ୍ଗି ପୂର୍ତ୍ତବିଭାଗ ଓଡ଼ିଶା-ଟ୍ରଙ୍କ୍‌ରୋଡ୍ ତିଆରିକରିବା ପାଇଁ ପଥର ବୋହିଆଣି-ଥିଲେ । ପର୍ବତର ପଶ୍ଚିମଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରୋଟ ଗୁମ୍ଫା ଅଛି । ଏହା କୌଣସି ଜୈନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର ବୋଲି ଅନୁମାନ ।

ଅମରୁଶତକ—ସଂସ୍କୃତରେ ଅମରୁନାମକ ଜଣେ କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଶହେଗୋଟି ଶ୍ଳୋକର ସମଷ୍ଟି । ବିଭିନ୍ନ ପାଣ୍ଡୁଲିପିରେ ୯୦ ଠାରୁ ୧୧୫ ଗୋଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, ପରମଯୋଗୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ କାମ-ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଜ୍ଞାନଲାଭ ପାଇଁ କାୟ-ବ୍ୟୂହ-ବିଦ୍ୟାବଳରେ ଅମରୁ-ନାମକ ଜଣେ ମୃତରାଜାଙ୍କ ଶବରେ ନିଜ ଜୀବକୁ ପ୍ରବିଷ୍ଟ କରାଇଥିଲେ । ତତ୍କାଳରେ ଅନ୍ତଃପୁର-କାମିନୀମାନଙ୍କ ସହ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ସେ ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜି-ଥିଲେ, ତାହାହିଁ ଏହି ଶତକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଆଲଙ୍କାରିକମାନେ ଏଥିରୁ ବହୁଶ୍ଳୋକକୁ ଉଦାହରଣରୂପେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି । ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ମତରେ ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ କାବ୍ୟପରି ଚମତ୍କାରୀ । ଏହାର ରଚନାକାଳ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀ ବା ତାହାର ଅଳ୍ପପୂର୍ବ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଆଦିରସାତ୍ମକ କିନ୍ତୁ କେତେକ ଟୀକାକାର ଏ ଗୁଡ଼ିକର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । କବିତା-ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ଶବ୍ଦାଲଙ୍କାର ଓ ଅର୍ଥାଲଙ୍କାରରହିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ।

ଅମଲାତନ୍ତ୍ର (*Bureaucracy*)—ଜନସାଧାରଣର ସେବା (ସର୍ଭିସ) କରୁଥିବା ଅମଲାମାନଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ଓ କ୍ଷମତାରୁ

ଏହି ଶବ୍ଦଟିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଅମଲାତନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମକର୍ତ୍ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ, ସୀମା ଏବଂ କ୍ଷମତା ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । କାର୍ଯ୍ୟସମ୍ପାଦନାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମଚାରୀ, ଦକ୍ଷତା ଏବଂ ପଦ୍ଧତିର ଗୋଟାଏ ପରିକଳ୍ପିତ ମାନଦଣ୍ଡ ରକ୍ଷା-କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଏହି ମାନଦଣ୍ଡକୁ ଜଗିବାପାଇଁ ଜଣକ ଉପରକୁ ଆଉଜଣେ ଅଧିକ କ୍ଷମତା-ପ୍ରାପ୍ତ ଓ ବେତନ-ପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ସମଗ୍ର ଶାସନ-ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତ । ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ-ବିଭାଗ ଗ୍ରାମରୁ ଥାନା, ଥାନାରୁ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍, ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଜିଲ୍ଲା, ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଡିଭିଜନ୍, ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ଦେଶ-ଯାଏ ବ୍ୟାପ୍ତ । ଏଭଳି ଶାସନ-ପ୍ରଣାଳୀରେ କାର୍ଯ୍ୟର ଶୃଙ୍ଖଳା ଯେତିକି ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ଯନ୍ତ୍ରବତ୍ କର୍ମ ହେଉଥିବାରୁ ଓ ପ୍ରକୃତ କ୍ଷମତା ଯାଇ ଉପରେ କେନ୍ଦ୍ରୀକୃତ ହୋଇ ରହୁ-ଥିବାରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିବାରେ ଅଯଥା ବିଳମ୍ବ ମଧ୍ୟ ଘଟେ । ଇଂରେଜ୍ ଅମଳରେ ଭାରତବର୍ଷ ପ୍ରଥମେ ଏମିତି ଅମଲାତନ୍ତ୍ର-ଶାସନରେ ପରିଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା ପରେ ରାଜ୍ୟଶାସନ-ପ୍ରଣାଳୀରୁ ସେହି ରୀତି ଅପସୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଭାରତସରକାର ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ନିଜର ଶାସନ-ଦାୟିତ୍ୱ ଦେବା ଓ ଶାସନ-ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ କରିବା ଦିଗରେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରାମ-ପଞ୍ଚାୟତ ଓ ଜିଲ୍ଲାପରିଷଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାରୁ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷମତା ବ୍ୟୁରୋକ୍ରାସି (ଅମଲାତନ୍ତ୍ର) ହାତରୁ ଲୋକ-ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଚାଲିଗଲାଣି ।

ଅମାବାସ୍ୟା (ପୌରାଣିକ)—କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ପଞ୍ଚ-ଦଶୀ ତିଥି । 'ଅମା' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ସହ' । 'ବସ୍' ଧାତୁର ଅର୍ଥ ବାସକରିବା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁହେଁ ଏହି ଦିନ ସମ-ରେଖାରେ ଉପର-ତଳ ହୋଇ ଏକରାଶିଗତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଅମାବାସ୍ୟା କୁହାଯାଏ । ଏହାହିଁ ଶବ୍ଦଟିର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି-ଲଭ୍ୟ ଅର୍ଥ ।

ପୁରାଣମତରେ ଯେଉଁଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୁଇଟିମାତ୍ର କଳା ବାକିଥାଏ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଅମାନାମକ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ ସେହିଦିନକୁ ଅମାବାସ୍ୟା କହନ୍ତି । "ଅମାଖ୍ୟରଶ୍ମୌ ବସତି ଅମାବାସ୍ୟା ତତଃ ସ୍ମୃତା" ।

ହିନ୍ଦୁମତରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ଷମଧ୍ୟରେ ଘଟୁଥିବା ବାରଗୋଟି ଅମାବାସ୍ୟା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

୧—ମାର୍ଗଶୀର୍ଷରେ ଦୀପାବଳୀ-ଅମାବାସ୍ୟା । ଏ ତିଥିରେ ଦେବ-ମନ୍ଦିରରେ ଦୀପଦାନ-ଉତ୍ସବ ହୋଇଥାଏ ।

୨—ପୌଷମାସରେ ବଉଳ-ଅମାବାସ୍ୟା । ଆମ୍ବବଉଳ ଏହି ତିଥିରୁ ଦିଶିଆଯାଏ । ଏହି ଦିନକୁ କାଁ ଭାଁ ଆମ୍ବ-ବଉଳ ଦେଖାଯାଏ । ଏ ଦିନ ଗୃହସ୍ଥମାନେ 'ବଉଳ-ଗଇଣ୍ଠା' (ବଉଳପରି ବହୁଶାଖାବିଶିଷ୍ଟ ଗଇଣ୍ଠା) ପ୍ରସ୍ତୁତକରି ନିଜର କୌଣସି ଗଛମୂଳେ ପୋତିଥାନ୍ତି ଓ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ବଫସଲ ଭଲହୁଏ ବୋଲି ମନେ କରିଥାନ୍ତି ।

୩—ମାଘମାସରେ ତ୍ରିବେଣୀ-ଅମାବାସ୍ୟା । ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା, ସରସ୍ୱତୀର ତ୍ରିବେଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ତ୍ରିପ୍ରବାହ ତ୍ରିବେଣୀନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ । ଉକ୍ତ ପ୍ରବାହରେ ସ୍ନାନ ଏହି ତିଥିରେ କରାଯାଇଥାଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗଜପତି ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଙ୍ଗାର ଏକ ଶାଖାର କୂଳରେ ନିର୍ମିତ ଏକ ଘାଟ ତ୍ରିବେଣୀନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରୟାଗ ଯାଇ ନ ପାରନ୍ତି, ସେମାନେ ଉକ୍ତ ଘାଟରେ ସ୍ନାନ କରିଥାଆନ୍ତି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସମୁଦ୍ର ବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଦୀ ପ୍ରଭୃତି ତଟରେ ପୁଣ୍ୟାର୍ଥୀ ଲୋକେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି ।

୪—ଫାଲ୍‌ଗୁନ (ଫଗୁଣ) ମାସରେ ଉଜ୍ଜାଗରଣ-(ଜାଗର) ଅମାବାସ୍ୟା । ଏହାର ପୂର୍ବଦିବସ ରାତ୍ରିରେ ଶିବମନ୍ଦିରରେ ଜାଗର ଜାଳି ଉଜାଗରରହିବା ବିଧି ।

୫—ଚୈତ୍ର (ଚଇତ) ମାସରେ ବାରୁଣୀ-ଅମାବାସ୍ୟା । ତ୍ରୟୋଦଶୀତିଥିରୁ ଏହି ଅମାବାସ୍ୟା ଯାଏ, ଗଙ୍ଗାଦି ପବିତ୍ର ସରିତରେ ସ୍ନାନ କଲେ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

୬—ବୈଶାଖମାସରେ ବୈଶାଖ-ଅମାବାସ୍ୟା ।

୭—ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ ସାବିତ୍ରୀ-ଅମାବାସ୍ୟା । ଏ ତିଥିରେ ସାବିତ୍ରୀ ସ୍ୱ-ପତି ସତ୍ୟବାନଙ୍କୁ ଦୃଢ଼ ମନୋବଳ ଘେନି ମୃତ୍ୟୁ-ମୁଖରୁ ରକ୍ଷାକରିଥିବାର କଥା ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ

ହୋଇଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁନାରୀମାନେ ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶାରେ, ଏ ବ୍ରତ ସମ୍ମାନିତଭାବରେ ପାଳନ କରିଥାଆନ୍ତି ।

୮—ଆଷାଢ଼ମାସରେ ବିଜୟା-ଅମାବାସ୍ୟା । ଏ ଦିନ ଅନବସର ମନ୍ଦିରରୁ ଜଗନ୍ନାଥାଦି ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ପୀଠୋପରି ଅବସ୍ଥାପନ ବିଧି ହୋଇଥାଏ ।

୯—ଶ୍ରାବଣମାସରେ ଚିତ୍ରକ-(ଚିତାଲାଗି) ଅମାବାସ୍ୟା । ଏହାକୁ ଚିତୋଉ-ଅମାବାସ୍ୟା ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ଦେବତା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚିତା ଲାଗିହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଘରେ ଘରେ ଚିତୋଉପିଠା କରାଯାଇଥାଏ ।

୧୦—ଭାଦ୍ର (ଭାଦ୍ରବ) ମାସରେ ସପ୍ତପୁରୀ-(ସାତପୁରି) ଅମାବାସ୍ୟା । ସାତପ୍ରକାର ପୁରରେ ଏ ଦିନ ପିଠା ତିଆରି କରାଯାଏ । ଛେନା, ନଡ଼ିଆ, ରାଶି, ମୁଗ, ବୁଟ, ଚଣା, ମକା-ଏହି ସପ୍ତବିଧ ପୁର ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରସ୍ତୁ ଦିଆଯାଇ ପିଠା ହୁଏ ।

୧୧—ଆଶ୍ୱିନ (ଅଶିଣ) ମାସରେ ମହାଳୟା-(ମହାଳା) ଅମାବାସ୍ୟା । ପିତୃ ଓ ମାତୃ ଉଭୟକୁଳର ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଏ ଦିନ ହିନ୍ଦୁମାନେ କରିଥାଆନ୍ତି ।

୧୨—କାର୍ତ୍ତିକମାସରେ ପ୍ରଦୀପ-(ପଯ୍ୟା) ଅମାବାସ୍ୟା । ଇତ୍ୟାଦି ଦଶବିଶ୍ୱେଦେବ, ସନକାଦି ସପ୍ତମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ନିଜର ପିତୃ-ମାତୃ-କୁଳର ତିନିପୁରୁଷଙ୍କୁ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଦୀପ ଦାନ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଅମାବାସ୍ୟା (ବୈଜ୍ଞାନିକ)—ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖ ।

ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର—ଯେଉଁ ପଦ୍ୟରେ ଅକ୍ଷରସଂଖ୍ୟା ସମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯତି (ଅନ୍ତ୍ୟାକ୍ଷର) ମିଳେ ନାହିଁ ତାହାକୁ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ପଦ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ କବିତା ସାଧାରଣତଃ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ଲିଖିତ । କିନ୍ତୁ ଲୌକିକ ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ଏଭଳି ବୃତ୍ତ ପୂର୍ବେ ପ୍ରଚଳିତ ନଥିଲା । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଙ୍ଗୀୟକବି ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ ଇଂରେଜୀ ଓ ଫରାସୀ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁକରଣରେ ଏହି ଛନ୍ଦରେ ନିଜର ମେଘନାଦ-ବଧ କାବ୍ୟ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ରଚନାକରି ପ୍ରଥମେ ଭାରତୀୟଭାଷାରେ ଏହାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ କବିବର ରାଧାନାଥ ଓଡ଼ିଆରେ ମହାଯାତ୍ରା କାବ୍ୟ ଏହି ଛନ୍ଦରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଇଂରେଜକବି ମିଲ୍ଟନ୍‌ଙ୍କ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର-ରଚନା ଗୌରବମୟ ।

ଅମୀର ଖସ୍ରୁ—ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତକର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉର୍ଦ୍ଦୁ କବି । ସେ ଜାତିରେ ତୁର୍କୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଅମୀର ସଫିଉଦ୍ଦିନ୍ । ୧୨୫୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ସେ ସମ୍ରାଟ୍ ଘିୟାସୁଦ୍ଦିନ୍ ତୋଗଲକ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧୁଭାବରେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥ 'ତୋଘଲକ୍-ନାମା' ତତ୍କାଳୀନ ଭାରତର ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୀତିକ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସୂଚନା ଦିଏ । ତୋଘଲକ୍-ନାମା ବ୍ୟତୀତ ସେ ଆଉ ୯ଟି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । 'ଲାୟଲା ମଜନୁ' ନାମକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରୂପକଥାକୁ ସେ ପ୍ରଥମେ କାବ୍ୟିକ ଚିତ୍ରଣ ଦେଇଥିଲେ ।

ଅମୃତ—ବେଦରେ ଅମୃତଶବ୍ଦ ନାନାବିଧ ହୋମୀୟଦ୍ରବ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବିଶେଷତଃ ସୋମରସ ମଧ୍ୟ ଅମୃତନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଏହାର ଅପର ନାମ ନିର୍ଜର (ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟନାଶକ) ଓ ପୀୟୂଷ । ହିନ୍ଦୁପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ପୂର୍ବେ ଦେବତାମାନେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଅସୁରମାନଙ୍କ ସହ ମିଶି କ୍ଷୀର-ସମୁଦ୍ରକୁ ମନ୍ଦର ପର୍ବତ ଓ ବାସୁକିସର୍ପ ସାହାଯ୍ୟରେ ମନ୍ଥନ କରିବାରୁ ଏହା ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ବିଷ୍ଣୁ ମୋହିନୀରୂପ ଧରି ଏହାକୁ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ପରିବେଷଣ କରିଥିଲେ । ଅସୁରମାନେ ଅମୃତରୁ ଭାଗ ନ ପାଇବାରୁ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ମହାଭାରତ, ରାମାୟଣ ତଥା ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଏହା ମନୋହରଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଅମୃତଭଣ୍ଡା (*Carica Papaya*)—ସୁସ୍ୱାଦୁ ଓ ପୁଷ୍ଟିକର ଫଳ । ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ବ୍ରାଜିଲ୍‌ରାଜ୍ୟ । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ଏହାକୁ ପ୍ରଥମେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆଣିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ବାଡ଼ିବଗିଚାରେ ଏହାର ଚାଷ କରାଯାଉଅଛି । ସମସ୍ତ ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳୀୟ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଗଛ ହୁଏ । ଗଛ ୨୫।୩୦ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ ଏବଂ ସିଧା ସଳଖେ ବଢ଼ିଥାଏ । ଗଛ, ଅଣ୍ଡିରା ଓ ମାଈ, ଏପରି ଦୁଇପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ । ଅଣ୍ଡିରାଗଛରେ ଫଳ

ହୁଏ କିନ୍ତୁ ଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ। ସ୍ତ୍ରୀପୁଷ୍ପର ୫ଟା ପାଖୁଡ଼ା । ଫଳ ଦୁଇପ୍ରକାର—ଲମ୍ବ ଏବଂ ଗୋଲାକାର । ଫଳ ପାଚିଲେ ହଳଦିଆ ଦେଖାଯାଏ । ଫଳଭିତରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କଳା ଓ ଧୂସର ବର୍ଣ୍ଣର ମଞ୍ଜି ଥାଏ । କଞ୍ଚାଫଳରୁ

ଦୁଧପରି ଧଳା ଘନ ଅଠା ବାହାରେ । ବର୍ଷତମାମ ଫୁଲ ଫଳ ଧରୁଥିବାରୁ ତରକାରି ଦ୍ରବ୍ୟ ଭାବରେ ଏହାର ଉପକାରିତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଶୀ । ଚାରା ପକାଇ ୩।୪ ଥର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଲଗାଇବା ଦ୍ୱାରା ଛୋଟଗଛରେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଆକାରର ଫଳ ଫଳାଇ ହୁଏ । ଗଛ ମଜବୁତ୍ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ବଡ଼ ଅମୃତଭଣ୍ଡାଗଛ ମଧ୍ୟ ପବନରେ ସହଜରେ ଭାଙ୍ଗି-ପଡ଼େ । ଅମୃତଭଣ୍ଡାର ଅଠା ବା କ୍ଷୀର ଏକ ଉପକାରୀ ଔଷଧ । ଏଥିରେ ପେପ୍‌ସିନ୍‌ଜାତୀୟ ଜୀର୍ଣ୍ଣକାରକ ପଦାର୍ଥ ଅଛି । ଜୀର୍ଣ୍ଣଶକ୍ତିର ଅଭାବ ହେଲେ ଏହି ପେପ୍‌ସିନ୍ ଔଷଧରୂପରେ ଦିଆଯାଇଥାଏ । କଞ୍ଚାମାଂସକୁ ଅମୃତଭଣ୍ଡାପତ୍ରରେ ଭଲକରି ଗୁଡ଼ାଇ ମାଟିତଳେ ପୋତିଦେଲେ ତାହା ଆପେ ଆପେ ସିଦ୍ଧମାଂସ ପରି ନରମ ହୋଇଯାଏ ବୋଲି ଅନେକ ଦେଶରେ ସେହିପରି ମାଂସ ସିଦ୍ଧ କରିଥାନ୍ତି । ଅମୃତଭଣ୍ଡାରେ ଜୀବନୀକା-ପରିମାଣ ଅଧିକ । ଏଣୁକରି କଞ୍ଚାଫଳ (ତରକାରି ରୂପେ) ଓ ପାଚିଲା ଫଳ ଖାଇବାକୁ ଡାକ୍ତରମାନେ ବରାବର ଉତ୍ସାହିତ କରିଥାନ୍ତି ।

ଅମୃତ ମଣୋହି— ଦେବତାଙ୍କର ସୁସ୍ୱାଦୁ ଭୋଗ । ଏହାହିଁ ଶବ୍ଦଟିର ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା କେବଳ ପୁରୀ, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୋଗକୁ ଏବଂ ଭୋଗ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଖଞ୍ଜା ବୃତ୍ତିବାଡ଼ୀକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଜଗନ୍ନାଥ-ଦେବଙ୍କ ପାଇଁ ସକାଳୁ ରାତିଯାଏ ବହୁବାର ବହୁପ୍ରକାର ଭୋଗର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ସେଥିରୁ କେତେକ ଭୋଗ କୋଠ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ, କେତେକ ପଣ୍ଡା ପଡ଼ିହାରୀଙ୍କ ତରଫରୁ ଏବଂ କେତେକ ମଠ ମହନ୍ତ ଓ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କରାଯାଇ-ଥାଏ । ତିଥିବିଶେଷରେ ଏବଂ ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ଏହି ଭୋଗ-ମାନଙ୍କର ପରିମାଣ ଊଣା ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ୬୪ ପଉଟି ଭୋଗ କରାଯାଏ । ହୁଏତ ଏକସମୟରେ ଏହା ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଅଧିକ ଯାତ୍ରୀ ସମାଗମବେଳେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ହେଉଥାଇପାରେ ; କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣଦିନରେ ଏହା ହୁଏନାହିଁ । ପୂର୍ବେ ଏହି ଭୋଗମାନ ପୁରୀର ରାଜା ଯୋଗାଉଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ୧୮୦୩ରେ ଓଡ଼ିଶା ଦଖଲ କଲାପରେ ପୁରୀ-ମନ୍ଦିରର ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ପାଦ୍ରୀମାନେ ଏଥିରେ ଆପତ୍ତି କଲେ । ସେମାନେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଶାସକ ହିନ୍ଦୁମନ୍ଦିରର ପରିଚାଳକ ହେବା, ପସନ୍ଦ କଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଇଂରେଜ୍ ସରକାର ବାଧ୍ୟହୋଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବାପୂଜାଦାୟିତ୍ୱ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କୁ ପୁଣି ଫେରାଇଦେଲେ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ସେତେ-ବେଳକାର ହିସାବମତେ ବାର୍ଷିକ ୨୭ହଜାର ଟଙ୍କା ଆୟର ଜମିଦାରୀ ଖଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ୨୭ହଜାରୀ ମାହାଲହିଁ ଅମୃତମଣୋହି ମାହାଲ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା, ଜମିଦାର ଓ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଅନେକ ଜମିବାଡ଼ୀ ଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସବୁତକ ଅମୃତମଣୋହିର ସାମିଲ୍ ହୋଇଅଛି ।

ଅମୃତସର—ଶିଖ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କେନ୍ଦ୍ର । ଭାରତର ପୂର୍ବପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବଡ଼ ସହର ଏବଂ ଏକ ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ-କେନ୍ଦ୍ର । ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ତିନିଲକ୍ଷ । ଏଠାରେ ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ଧର୍ମମନ୍ଦିରସଂଲଗ୍ନ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଅମୃତସର ନାମରୁ ସହରର ନାମ ହୋଇଛି । ସମ୍ରାଟ୍ ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଚତୁର୍ଥ ଶିଖ୍‌ଗୁରୁ ରାମଦାସ ଏହି ସରୋବର ଖୋଳାଇ ତାର ଚାରିପଟେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଛୋଟମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଗୁରୁ ଅର୍ଜୁନ ସିଂହ ଏଠାରେ ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନକରି ତାକୁ ଅମୃତସର ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ଏଠାର ପ୍ରଧାନ ଶିଖ୍‌ମନ୍ଦିରର ନାମ

'ଦରବାର-ସାହେବ' । ମହାରାଜ ରଣଜିତ୍ ସିଂହ (ଦେଖ) ଏହି ମନ୍ଦିରର ଚୂଡ଼ାକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଚ୍ଛାଦିତ କରଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ

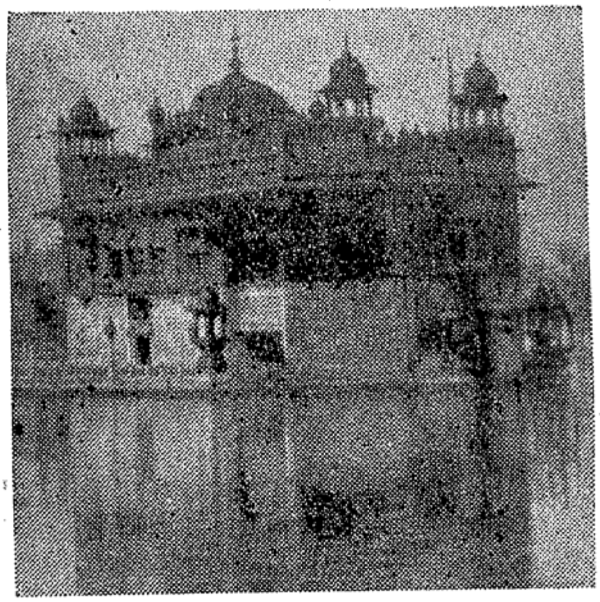

ଅମୃତସର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମନ୍ଦିର

ଏହାକୁ 'ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମନ୍ଦିର' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ମନ୍ଦିରମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ନଛତ୍ର, ଅସ୍ତ୍ରାଗାର ଏବଂ ଗ୍ରନ୍ଥାଗାର ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ବିଷୟ ।

ଅମ୍ବା—(ଦେଖ ଭୀଷ୍ମ) ।

ଅମ୍ବିକା—(ଦେଖ ଭୀଷ୍ମ) ।

ଅମ୍ବୁବାଚୀ—ଅମ୍ବୁ+ବଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍= ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳ ବର୍ଷାର ସୂଚନା । ଏହାହିଁ ଓଡ଼ିଶାର ରଜପର୍ବ (ଓଡ଼ିଶାର ପର୍ବପର୍ବାଣି ଦେଖ) । ଯେଉଁସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆର୍ଦ୍ରା-ନକ୍ଷତ୍ରର ପ୍ରଥମପାଦରେ ରହନ୍ତି ଓ ଯେତେସମୟ ରହନ୍ତି ତାହାକୁ ଅମ୍ବୁବାଚୀ କୁହାଯାଏ । ସର୍ବମୋଟ ୩ ଦିନ ୨୦ ଦଣ୍ଡ ହେଉଛି ଏହିକାଳ । ଏହା ପରଠାରୁ ବର୍ଷାର ସୂଚନା ମିଳେ । ଅମ୍ବୁବାଚୀରେ ଶାସ୍ତ୍ର-ପାଠ, ପାକକ୍ରିୟା, ଭୂମି-କର୍ଷଣ ଆଦି କାମ ନିଷିଦ୍ଧ ।

ଅମ୍ଭି—ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତକ୍ଷଶିଳାରେ ଅମ୍ଭି ନାମକ ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ । ଭାରତର ଧନୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଯେଉଁ ବୈଦେଶିକମାନେ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୨୭ର ବସନ୍ତକାଳରେ ଏକଲକ୍ଷ କୋଡ଼ିଏହଜାର ପଦାତିକ ଏବଂ ପନ୍ଦରହଜାର ଅଶ୍ୱାରୋହୀଙ୍କ ସହିତ ଆସିଥିବା ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍ (ଦେଖ) ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ । କିନ୍ତୁ ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତର ତକ୍ଷଶିଳା ଏବଂ ଅଭିସାର ଏ ଦୁଇଟି ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଯଦି ଏକାଠି ହୋଇ ତାଙ୍କର ବିରୋଧ କରିଥାନ୍ତେ ତେବେ ହୁଏତ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କ ଭାରତ-ଅଭିଯାନ କାବୁଲ୍ ନଦୀତୀରରୁ ଏପଟକୁ ଆସିପାରି ନ ଥାନ୍ତା ।

କିନ୍ତୁ ତକ୍ଷଶିଳାର ବୃଦ୍ଧ ନରପତି (ଅମ୍ଭିଙ୍କର ପିତା) ହିନ୍ଦାଇଥା ନଗରଠାରେ (ବର୍ତ୍ତମାନ ଜେଲାଲବାଦ୍ ସହରର ପଶ୍ଚିମାଂଶ) ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କର ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ସେ ଅଭିସାରର ରାଜା ପୁରୁଙ୍କଠାରୁ ନିଜ ପୁତ୍ର ଅମ୍ଭିଙ୍କର ଭାବି-ବିପଦ ଆଶଙ୍କା କରି ବଳବାନ୍ ବୈଦେଶିକଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡ଼ିଥିଲେ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ସେତେବେଳେ ତକ୍ଷଶିଳା ପରି ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ବହୁଜନପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ନ ଥିଲା । ସିନ୍ଧୁନଦୀର ପୂର୍ବ-ପାର୍ଶ୍ୱରେ ତାହାର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ତକ୍ଷ-ଶିଳା ରାଜ୍ୟ ଏକାକୀହିଁ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କୁ ବାଧା ଦେଇ-ପାରିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ପୁରୁଙ୍କ ତେଜସ୍ୱିତାରେ ଈର୍ଷ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କୁ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତଭାବେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଏହି ସମୟରେ ତକ୍ଷଶିଳାର ବୃଦ୍ଧ ନରପତି ମୃତ୍ୟୁ ଲଭନ୍ତେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅମ୍ଭି ପିତାଙ୍କ ପଥ ଅନୁସରଣ କରି ଏକ ମହୋତ୍ସବରେ ଆଲେକ୍-ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜଧାନୀକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣକରି ଆଣି ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲେ, ଅଧିକନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଏହି ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଉପଢୌକନସ୍ୱରୂପ ସାତଶହ ଅଶ୍ୱ, ତିରିଶଟି ହସ୍ତୀ, ତିନି-ସହସ୍ର ବଳଦ ଏବଂ ବହୁ ଧନରତ୍ନ ଦେଇ ସେ ଆଲେକ୍-ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ ।

ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍ ତକ୍ଷଶିଳାରେ ସସୈନ୍ୟରେ ବିଶ୍ରାମ କରି ଓ ଏପରି ଏକ ଭାରତୀୟ ଗୃହଶତ୍ରୁର ସମସ୍ତ ସହଯୋଗ ଲାଭକରି ସହଜରେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବହୁ ରାଜ୍ୟ କରଗତ କରିଥିଲେ ।

ସ୍ୱଦେଶି-ଚରଣରେ ଆତ୍ମ-ବଳୀଦାନ କରିଥିବା ଭାରତୀୟ ନରପତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ କୁଳାଙ୍ଗାର ଇତିହାସରେ ଲୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଛନ୍ତି, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଏହି 'ଅର୍ମ୍ନି' ସର୍ବପ୍ରଥମ କହିଲେ ଚଳେ ।

ଅମ୍ଳ ବା ଏସିଡ଼୍(*Acid*)— ଏସିଡ଼୍ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଏକପ୍ରକାର ବିପଜ୍ଜନକ ତରଳପଦାର୍ଥ ବୋଲି ମନେ କରାଯାଇଥାଏ । ଲୋକେ ମନେକରନ୍ତି ଯେ ଏସିଡ଼୍ ଦେହରେ ଲାଗିଲେ ଚମ ପୋଡ଼ିଯିବ, ଲୁଗାପଟା ଜଳି କଣା ହୋଇଯିବ ଇତ୍ୟାଦି । ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଏସିଡ଼୍ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଏସିଡ଼୍ ସାଧାରଣତଃ ମାରାତ୍ମକ ନୁହନ୍ତି । ଆମ ଖାଦ୍ୟରେହିଁ ଏପରି ଅନେକ ଏସିଡ଼୍ ଅଛି, ଯାହା ବିନା ଆମେ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇପଡ଼ିବା । ଔଷଧ ପାଇଁ, ରଙ୍ଗ ପାଇଁ ଓ ସେହିପରି ନାନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନେକପ୍ରକାରର ଏସିଡ଼୍ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏସିଡ଼୍‌କୁ ଆମ ଭାଷାରେ ଅମ୍ଳ କୁହାଯାଏ ।

ଏସିଡ଼୍‌କୁ ଚିହ୍ନିବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସହଜ ଉପାୟ ଅଛି । ନୀଳ ଲିଟ୍‌ମସ୍ (*Litmus*) କାଗଜ ଖଣ୍ଡିଏ ଏସିଡ଼୍‌ରେ ବୁଡ଼ାଇଲେ ତାହା ଲାଲ୍ ହୋଇଯାଏ । ଏସିଡ଼୍‌ର ସ୍ୱାଦ ଆମ୍ବିଳା, ମାତ୍ର ତାର ଏ ଗୁଣ ଉପରେ ନିର୍ଭରକରି ତାକୁ ଚିହ୍ନିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ନିରାପଦ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଏସିଡ଼୍‌ରେ ଉଦଜାନର ପରମାଣୁ ରହିଥାଏ । ଏସିଡ଼୍‌ରୁ ଏହି ଉଦଜାନ ପରମାଣୁ ବହୁ ଧାତୁଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇପାରେ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ହାଇଡ୍ରୋକ୍ଲୋରିକ୍ ଏସିଡ଼୍‌ରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଦସ୍ତା ପକାଇଦେଲେ ଉଦଜାନ-ବାଷ୍ପ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଆକାରରେ ଏଥିରୁ ବାହାରିଯାଏ । ଦସ୍ତା ହାଇଡ୍ରୋ-କ୍ଲୋରିକ୍ ଏସିଡ଼୍‌ର କ୍ଲୋରିନ୍ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ତେଣୁ ଧାତୁ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲେ ଯଦି କୌଣସି ତରଳ ପଦାର୍ଥରୁ ଉଦଜାନ ବାହାରେ ତେବେ ସେହି ତରଳ ପଦାର୍ଥକୁ ଗୋଟିଏ ଅମ୍ଳ ବା ଏସିଡ଼୍ ବୋଲି ସାଧାରଣତଃ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ବହୁପ୍ରକାରର ଅମ୍ଳ ଅଛି । ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଉଛି-ଜୈବିକ, ଅଜୈବିକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅମ୍ଳରେ ଉଦଜାନ ପରମାଣୁ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜୈବିକ ଅମ୍ଳମାନଙ୍କରେ ଏହାସାଙ୍ଗକୁ ଅଙ୍ଗାରକ ପରମାଣୁ ରହିଥାଏ, ମାତ୍ର ଅଜୈବିକ ଅମ୍ଳମାନଙ୍କରେ ଅଙ୍ଗାରକ ପରମାଣୁ ଆଦୌ ନ ଥାଏ । ମନେରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଉଦଜାନ-ପରମାଣୁ-ଯୁକ୍ତ ବହୁ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ ଅମ୍ଳ ନୁହନ୍ତି । ସେହିପରି ଉଦଜାନ ଓ ଅଙ୍ଗାରକ ଉଭୟ ପରମାଣୁ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ ଜୈବିକ ଅମ୍ଳ ନୁହନ୍ତି ।

ଅଜୈବିକ ଅମ୍ଳଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ କାରଖାନାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଆମେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ବିଶେଷ ପରିଚିତ ହୋଇ ନ ଥାଉଁ । ହାଇଡ୍ରୋକ୍ଲୋରିକ୍ ଏସିଡ଼୍ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଆମ ଶରୀରମଧ୍ୟରେ ଜାତ ହୋଇ ଖାଦ୍ୟ ହଜମ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ହାଇଡ୍ରୋଫ୍ଲୋରିକ୍ ଏସିଡ଼୍ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଅମ୍ଳ କାଚ କ୍ଷୟ କରିପାରେ । ତେଣୁ ତାପମାନଯନ୍ତ୍ର ଉପରେ ପାରାଫିନ୍ ବୋଳିଦେଇ ସେଥିରେ ଚିହ୍ନ କରିଦେଲେ, ହାଇଡ୍ରୋଫ୍ଲୋରିକ୍ ଏସିଡ଼୍ ଗ୍ୟାସ୍ ଏହି ଚିହ୍ନଠାରେ କାଚର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ତାକୁ କ୍ଷୟକରେ । ପରେ ପାରାଫିନ୍ କାଢିନେଲେ ତାପମାନ-ଯନ୍ତ୍ର-ଦେହରେ ଉକ୍ତ ଚିହ୍ନଠାରେ ଦାଗ ରହିଯାଏ । ଏହିପରି ତାପମାନ-ଯନ୍ତ୍ର ଉପରେ ଚିହ୍ନ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଅଜୈବିକ ଅମ୍ଳମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଜୈବିକ ଅମ୍ଳମାନଙ୍କ ସହିତ ଆମେ ବିଶେଷ ପରିଚିତ । ଛେନାଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ଆମର ଶରୀରଗଠନ କରିଥାଏ ସତ, ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ଆମିନୋ ଏସିଡ଼୍‌ନାମକ କେତେକ ଅମ୍ଳ ମଧ୍ୟ ଆମର ଶରୀର-ଗଠନ ପାଇଁ ଦରକାର ହୁଏ । ମାଛ, ମାଂସ, ଦୁଧ ପ୍ରଭୃତିରୁହିଁ ଏହି ଅମ୍ଳ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ମିଳିଥାଏ । ଗ-ଜୀବନକା ଏହିପରି ଏକ ଜୈବିକ ଅମ୍ଳମାତ୍ର । କମଳା, ଲେମ୍ବୁ, ଅଙ୍ଗୁର, ବିଲାତିବାଇଗଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ଏହି ଅମ୍ଳ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଥାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ନିକୋଟିନିକ୍ ଏସିଡ଼୍, ସାଇଟ୍ରିକ୍ ଏସିଡ଼୍ ପ୍ରଭୃତି ଆଉ ଅନେକ ଜୈବିକ ଅମ୍ଳ ଆମ ଶରୀର ଦରକାର କରିଥାଏ ।

ଅମ୍ଳଜାନ (*Oxygen*)—ରାସାୟନିକ ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥ । ସ୍ୱାଦ, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଗନ୍ଧବିହୀନ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍‌ଟି ମନୁଷ୍ୟର

ଜୀବନଧାରଣ ଲାଗି ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ବାୟୁର ଏକ-ଚତୁର୍ଥାଂଶ (ପରିମିତରେ) ଏହି ଗ୍ୟାସ୍‌ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥରେ ଏହା ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ପୃଥିବୀର ବହିରଂଶର କଠିନ ଆବରଣର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁରେ ଏହାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଜଳର ଶତକଡ଼ା ୮୮.୮ ଭାଗ ଓ ମାନବଦେହର ଶତକଡ଼ା ୬୦ ଭାଗ ଏହି ଅମ୍ଳଜାନ ଗ୍ୟାସ୍‌ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ । ଏହା ଫ୍ଳୋରିନ୍ ଏବଂ ନିଷ୍କ୍ରିୟ ଗ୍ୟାସ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୌଳିକ-ପଦାର୍ଥ ସହିତ ଯୌଗିକ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।

୧୭୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଖ୍ୟାତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜେ. ପ୍ରିଷ୍ଟ୍‌ଲି ପାରଦିକ ଜାରେୟକୁ (*Mercuric Oxide*) ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ପ୍ରଥମତଃ ଅମ୍ଳଜାନ ଗ୍ୟାସ୍ ପାଇଥିଲେ । ଏ. ଏଲ୍ ଲଭ୍ୱାଜେଁ (ଦେଖ) ଦେଖିଥିଲେ ଯେ, ଏହାଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଅଧିକାଂଶ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ ଅମ୍ଳାତ୍ମକ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ପ୍ରଥମକରି ଏହାର ନାମ ଅମ୍ଳଜାନ ଦେଇଥିଲେ । ଗବେଷଣାଗାରରେ ପୋଟାସିଅମ୍ କ୍ଳୋରେଟ୍‌କୁ ଏହାର ଏକତୃତୀୟାଂଶ ମାଙ୍ଗାନିଜ୍-ଡ଼ାଇ-ଅକ୍ସାଇଡ୍ ସହିତ ମିଶାଇ ଉତ୍ତପ୍ତକରି ଅମ୍ଳଜାନ ଗ୍ୟାସ୍‌ର ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଏ । ପାରଦିକ ଜାରେୟକୁ ଉତ୍ତପ୍ତକରି ମଧ୍ୟ ଅମ୍ଳଜାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ମାତ୍ର ବ୍ୟାବସାୟିକ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ତରଳ ବାୟୁରୁ ପାତନକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଅମ୍ଳଜାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।

ଅମ୍ଳଜାନ, ଜଳରେ ଅଳ୍ପପରିମାଣରେ ଦ୍ରବଣୀୟ, ମାତ୍ର ଆଲକହଲ୍‌ରେ ଅଧିକ ଦ୍ରବଣୀୟ । ଜଳମଧ୍ୟରେ ଅମ୍ଳଜାନ ମିଶିଥିବାରୁ ଜଳଚର ପ୍ରାଣୀମାନେ ଜଳରେ ବଞ୍ଚିପାରନ୍ତି । ଏହା ସ୍ୱୟଂ ଦାହ୍ୟବସ୍ତୁ ନୁହେଁ ମାତ୍ର ଦହନ-କ୍ରିୟାରେ ଏହା ଏକ ଅତି ଉତ୍ତମ ସହାୟକ । ଅମ୍ଳଜାନର ସହାୟତା ବିନା କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଦହନ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ।

ଅମ୍ଳଜାନ, ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରଣ ଲାଗି ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ । ଖାଦ୍ୟ, ପାନୀୟ ଓ ଶ୍ୱାସରୂପରେ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବଦା ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛି । ପ୍ରାଣୀଶରୀରରେ ସଞ୍ଚିତ ହେଉଥିବା ଦୂଷିତ ପଦାର୍ଥ ଏହି ଅମ୍ଳଜାନଦ୍ୱାରା ଶୋଧିତ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ବାୟୁରେ ଅମ୍ଳଜାନଭାଗ କମିଗଲେ ନାନାବିଧ ବ୍ୟାଧି ଦେଖାଯାଏ । ଅମ୍ଳଜାନକୁ କୋଲ୍‌ଗ୍ୟାସ୍, ଆସିଟିଲିନ୍, ମିଥେନ୍ ବା ଉଦଜାନ ସହିତ ମିଶାଇ ଜଳାଇଲେ ଅତ୍ୟୁଷ୍ଣ ଅଗ୍ନିଶିଖାମାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅଗ୍ନିଶିଖା ଧାତୁମାନଙ୍କର ଝଳାଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଚିକିତ୍ସାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅମ୍ଳଜାନର ବ୍ୟବହାର ଅତି ବ୍ୟାପକ । ନିଉମୋନିଆ, ବ୍ରୋଙ୍କାଇଟିସ୍ ଓ ହୃଦ୍‌ରୋଗରେ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ସଙ୍କଟଜନକ ଅବସ୍ଥାବେଳେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।

ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅମ୍ଳଜାନର ତିନୋଟି ପରମାଣୁକୁ ଏକତ୍ର କରାଯାଇ ଏକ ନୂତନ ଗ୍ୟାସ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହାକୁ ଓଜୋନ୍ କୁହାଯାଏ । ଏହା ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳର ବାୟୁରେ ବହୁତ ପରିମାଣରେ ଥାଏ । (ଓଜୋନ୍-ଦେଖ)

<u>ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ</u>

ସଙ୍କେତ:— ୦
ପା. ସଂ:— ୮
ପା. ଓ:— ୧୬
ଘନତା:—୧. ୪୨୯୦୪ (ଗ୍ୟାସୀୟ)
ତରଳାଙ୍କ:—୨୧୮. ୮°ସେ.
ସ୍ଫୁଟନାଙ୍କ:—୧୮୩.୦° ସେ

ଅୟନ-ଚଳନ (*Precession of the equinoxes*)—ଏହା ଗାଣିତିକ ଜ୍ୟୋତିଷସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏକ

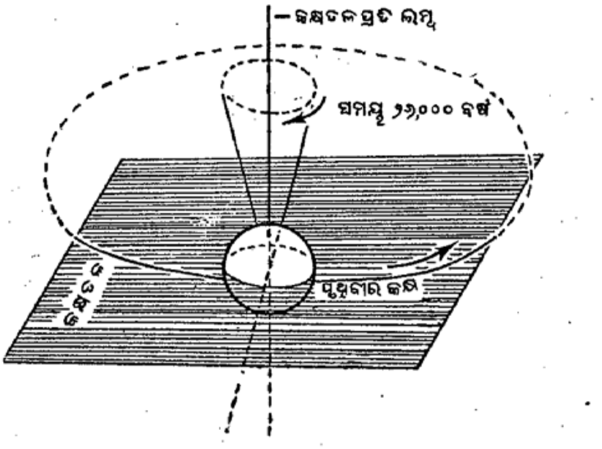

ଅୟନ ଚଳନ

ଘଟନା । ଖ'ଗୋଳର ଉତ୍ତର-ମେରୁ ସ୍ଥିର-ତାରକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୃତ୍ତାକାରରେ ଗତି କରେ । ଏହି ବୃତ୍ତ ଯେଉଁ

କୋନ୍‌ର ଭୂମିର ସୀମାରେଖା, ସେହି କୋନ୍‌ର କୋଣ ୨୩½ ଡିଗ୍ରୀ । ୨୬୦୦୦ ବର୍ଷରେ ଖ'ଗୋଳର ଉତ୍ତରମେରୁ ଏହି ବୃତ୍ତରେ ଥରେ ଘୂରିଥାଏ । ଆଜି ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବତାରା ଖ'ଗୋଳ ମେରୁର ନିକଟତମ ହୋଇଅଛି, ପ୍ରାୟ ୧୩୦୦୦ ବର୍ଷ ପରେ ଏହା ଆଉ ଖ'ଗୋଳ ମେରୁର ନିକଟତମ ହୋଇ ରହିବନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଖ'ଗୋଳ ମେରୁ ପ୍ରଥମ ଅଭିଜିତ୍ (*Vega*)ର ନିକଟତମ ହେବ । ଏହିପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଫଳରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଆକାଶର ଯେଉଁ-ଅଂଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉଛି, କାଳକ୍ରମେ ତାହାର କେତେକ ଅଂଶ ଲୁଚିଯିବ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ନୂତନ ଅଂଶ ଆମକୁ ଦେଖାଯିବ ।

ଖ'ଗୋଳ-ମେରୁର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖ'ଗୋଳ ନିରକ୍ଷବୃତ୍ତର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି । ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟର ଖ'ଗୋଳ ଉପରେ ପ୍ରତୀୟମାନ ଗତିପଥର (ରବିମାର୍ଗ) ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏନାହିଁ । ଏହି ଦୁଇପଥ ଦୁଇଜାଗାରେ ପରସ୍ପରକୁ ଛେଦ କରିଅଛି । ଏହି ଦୁଇ ଛେଦବିନ୍ଦୁକୁ ବିଷୁବ-ବିନ୍ଦୁ କୁହାଯାଏ । ଖ'ଗୋଳ ନିରକ୍ଷବୃତ୍ତ ନିଜର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରୁଥିବାରୁ ବିଷୁବବିନ୍ଦୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୫୦".୨୬ ପଶ୍ଚିମଆଡ଼କୁ ଘୁଞ୍ଚିଯାଏ । ସୁତରାଂ ଏହି ବିନ୍ଦୁ ୩୬୦ ଡିଗ୍ରୀ ଘୁଞ୍ଚିବାପାଇଁ ୨୬୦୦୦ ବର୍ଷ ଲାଗେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହି କାରଣରୁ ଗୋଟିଏ ବିଷୁବବିନ୍ଦୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାର ଏକବର୍ଷ ନ ହେଉଣୁ ସେହି ବିଷୁବବିନ୍ଦୁ ଉପରକୁ ଆସିଯାଏ । ସମୟର ଏହି ବ୍ୟତିକ୍ରମକୁ ଅୟନଚଳନ କହନ୍ତି ।

ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଭାରତର ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍‌ମାନେ ଏକଥା ଜାଣି ପାରିଥିଲେ । ଇଉରୋପୀୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମ ସମୟକୁ ଏହାର ସନ୍ଧାନ ପାଇଥିଲେ । ଗ୍ରୀକ୍ ପଣ୍ଡିତ ହିପାର୍‌କସ୍ ବୋଧହୁଏ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୧୩୦ରେ ଏହା ପ୍ରଥମକରି ଇଉରୋପରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ଆମର ପାଞ୍ଜିମାନଙ୍କରେ ଅୟନଚଳନ ଫଳରେ ହେଉଥିବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ହିସାବକୁ ନିଆଯାଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଭାରତସରକାରଙ୍କ ପଞ୍ଜିକା-ସଂସ୍କାର-କମିଟି ଏହାକୁ ଗଣନାକରି ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ଏପ୍ରିଲ୍ ୧୩ ତାରିଖରୁ ୨୩ଦିନ ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚେଇ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୨ ତାରିଖକୁ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । କାରଣ:—ପୃଥିବୀକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଆକର୍ଷଣ କରୁଛନ୍ତି । ଏହି ଆକର୍ଷଣ ଫଳରେ ପୃଥିବୀ କକ୍ଷତଳକୁ ଢଳିପଡ଼ନ୍ତା । ଆମେ ଜାଣୁ ଯେ ଗୋଟିଏ ନଟୁ ଭୂମି ପ୍ରତି ଲମ୍ବଭାବରେ ରହି ଘୂରୁ ଘୂରୁ ଯଦି କୌଣସି କାରଣରୁ ଅବନତ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ତାହା ସେହି ଲମ୍ବର ଚାରିପାଖେ ଘୂରେ । ଘୂରିବା ସମୟରେ ଉକ୍ତ ଲମ୍ବ ପ୍ରତି ନଟୁ-ଅକ୍ଷ'ର ଅବନତି ସର୍ବଦା ସମାନ ରହିଥାଏ । ଏହି କାରଣରୁ ନିଉଟନ୍ ଚିନ୍ତାକଲେ ଯେ ପୃଥିବୀ ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣଗୋଲକ ନ ହୋଇ ମେରୁଠାରେ ଚେପ୍ଟା ଓ ନିରକ୍ଷବୃତ୍ତଠାରେ ସ୍ଫୀତ ହୋଇଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ଆକର୍ଷଣ ଫଳରେ ଢଳି ନପଡି ନଟୁ ପରି ଘୂରେ । ଏହିପରି ଘୂରିବା ସମୟରେ ଏହା ସର୍ବଦା କକ୍ଷତଳ ପ୍ରତି ଲମ୍ବ ଏକ ଆନୁମାନିକ ଶଙ୍କୁ ସହିତ ୨୩½ କୋଣ କରିଥାଏ । ପୃଥିବୀର ଏପରି ଘୂର୍ଣ୍ଣନ ଫଳରେ ସ୍ଥିର ତାରକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖ'ଗୋଳର ଉତ୍ତର-ମେରୁ ବୃତ୍ତାକାରରେ ଗତି କରେ; ତେଣୁ ଅୟନଚଳନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ନିଉଟନ୍‌ଙ୍କର ଏହି ଯୁକ୍ତି ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଅଯୋଧ୍ୟା ୧—(ପୌରାଣିକ)—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁଙ୍କର ରାଜଧାନୀ । ରାମାୟଣର ନାୟକ ଏହିଠାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ସରଯୂ-କୂଳସ୍ଥିତ ଏ ନଗରୀଟି ଭାରତବର୍ଷର ସାତଗୋଟି ପବିତ୍ରନଗରୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଏହି ପୌରାଣିକ ନଗରୀର ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥିତି ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ସଠିକ୍ ଭାବରେ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇ-ପାରିନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଆଯୋଧ୍ୟାର ଆୟତନ ଦୀର୍ଘରେ ଅଠଚାଳିଶ କ୍ରୋଶ ଓ ପ୍ରସ୍ଥରେ ଆଠକୋଶ ଥିଲା । ରାମାୟଣରେ ଏହାର ସମୃଦ୍ଧିର ବର୍ଣ୍ଣନା ବିଶଦଭାବରେ ଅଛି ।

(୨) ଆଜିକାଲି ଅଯୋଧ୍ୟା ବା ଔଧ୍ ନାମକ କୌଣସି ରାଜନୀତିକ ପ୍ରଦେଶ ଆଉ ନାହିଁ । ପୂର୍ବେ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ଲକ୍ଷ୍ନୌ ଓ ଫୈଜାବାଦ୍ ବିଭାଗର ୧୨ଟି ଜିଲ୍ଲାକୁ ନେଇ ଗଠିତ ଭୂଭାଗକୁ ଔଧ କୁହାଯାଉଥିଲା । ମୋଗଲମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଔଧନାମକ ଏକ ସୁବା ଥିଲା । ଖ୍ରୀ: ୧୮ଶ ଶତକରେ ଔଧର ସ୍ୱାଧୀନ ନବାବଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଲକ୍ଷ୍ନୌ ।

୧୮୫୬ରେ ଡାଲ୍‌ହାଉସି ଶେଷ ନବାବଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରି ଔଧକୁ ବ୍ରିଟିଶ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ କଲେ ଓ ଜଣେ ଚିଫ୍-କମିଶନରଙ୍କୁ ଶାସନ-କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଦେଲେ; ୧୮୭୭ରେ ଆଗ୍ରାପ୍ରଦେଶ ସହିତ ଏହା ଯୋଡ଼ାଗଲା ଓ ପ୍ରଦେଶର ନାମ ହେଲା "ଇଉନାଇଟେଡ୍ ପ୍ରଭିନ୍‌ସେସ୍ ଅଫ୍ ଆଗ୍ରା ଏଣ୍ଡ ଅଉଧ୍।" ପରେ ସାଧାରଣ ନାମ ହେଲା ଇଉ. ପି. ବା ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶ । ଅଉଧ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

(୩) ଅଯୋଧ୍ୟା-(ଆଧୁନିକ) ଏହି ସହର ଘର୍ଘରାନଦୀତୀରସ୍ଥ । ରାମାୟଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରୀର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ଆଜିକାଲି ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏହି ନଗରୀକୁ ସେହି ତୀର୍ଥ ବୋଲି ମାନନ୍ତି । ଏହା କଲିକତାଠାରୁ ୫୩୮ ମାଇଲ୍ ।

ଅର୍ (*Ur*)—ପ୍ରାଚୀନକାଳର ସୁମେରୀୟ (ଦେଖ) ସଭ୍ୟତାର କେନ୍ଦ୍ର-ନଗର । ଏହା ଇଉଫ୍ରେଟିସ୍ ନଦୀର ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଘୀରନାମକ ସ୍ଥାନରେ ମାଟି ଖୋଳାହେବାରୁ ପ୍ରାଚୀନକାଳର ବହୁ ସୁମେରୀୟ କୀର୍ତ୍ତିର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଧରି ଅର୍ ନଗରୀ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଛି । ଏହି ଲୁପ୍ତ ନଗରୀକୁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଚୀନତମ ନଗରୀ ବୋଲି ଥରେ ଇଉରୋପୀୟ ଐତିହାସିକମାନେ କହୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋର ଆବିଷ୍କାର ଫଳରେ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଆଉ ଗୃହୀତ ହେଉନାହିଁ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ସେହି ସୁଦୂର ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ମଧ୍ୟ ମହେଞ୍ଜୋଦାରୀୟମାନଙ୍କର ଅର୍‌ବାସୀଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇସାରିଛି ।

ବ୍ରିଟିଶ୍ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ଓ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ଭାନିୟାନ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ର ମିଳିତ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଇଂରେଜ୍ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ସର୍ ଲିଓନାର୍ଡ୍ ଉଲି ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ନଗରକୁ ଖୋଳି ଯାହା ବାହାର କରିଛନ୍ତି ତାହା ବାସ୍ତବିକ ବିସ୍ମୟକର । ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୦୦୦ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳର ଯେଉଁସବୁ ଗୃହ, ଦାଣ୍ଡ, ନର୍ଦ୍ଦମା, ବଜାର ଓ ଏପରିକି ସ୍କୁଲଘର ଓ ସ୍କୁଲରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ପିଲାଙ୍କ ପଟା (ମାଟିର) ସବୁ ବାହାରିଛି, ସେ ସବୁ ପ୍ରମାଣିତ କରୁଛି ଯେ ସୁମେରୀୟମାନେ ଥରେ ସଭ୍ୟତାର ଉଚ୍ଚତମ ସ୍ତରକୁ ଉଠିଥିଲେ । ଏବେ ଇରାକର ରାଜଧାନୀ ବାଗ୍‌ଦାଦ୍‌ରେ ଯେଉଁପ୍ରକାର ଘରେ ଲୋକମାନେ ରହୁଛନ୍ତି, ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୦୦୦ ବର୍ଷତଳର ସୁମେରୀୟମାନେ ଠିକ୍ ସେହି ଧରଣର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟମୟ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ । ଖନନପୂର୍ବରୁ ଅର୍ ଏକ ବିରାଟ ଆବର୍ଜନା-ସ୍ତୂପ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ବାବିଲୋନ୍ ଓ ପରେ ଇରାନ୍ ବା ପର୍ସିଆର ଆକ୍ରମଣ ଏହି ସମୃଦ୍ଧ ନଗରୀକୁ ଧ୍ୱଂସସ୍ତୂପରେ ପରିଣତ କରିଥିଲା । ନବାବିଷ୍କୃତ ନଗରୀର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳରେ ସୁମେରୀୟମାନଙ୍କର ଚତୁଷ୍କୋଣାକାର ମନ୍ଦିର ଜିଗୁରାଟ୍ ଏବେ ବି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।

ଅରବିନ୍ଦ ଘୋଷ (୧୮୭୨-୧୯୫୦)—ସୁବିଖ୍ୟାତ ଭାରତୀୟ ରାଜନୈତିକ ବିପ୍ଳବୀ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମବାଦୀ ଦାର୍ଶନିକ । ଜନ୍ମ କଲିକତାରେ, ୧୫ ଅଗଷ୍ଟ ୧୮୭୨ରେ । ପିତା କେ. ଡି. ଘୋଷ ବିଲାତ-ଫେରନ୍ତା ସିଭିଲ୍ ସର୍ଜନ୍ ଥିଲେ ଓ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ

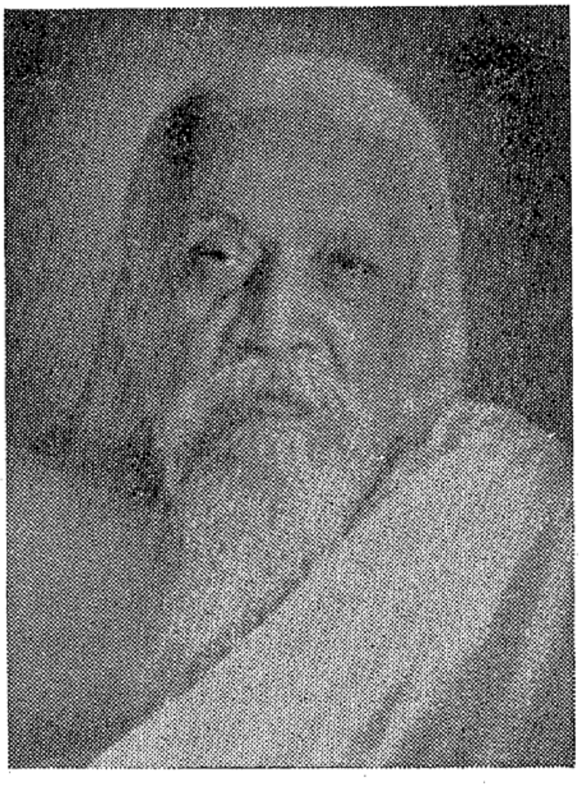

ଅରବିନ୍ଦ ଘୋଷ

ପୂରା ସାହେବୀ ଢାଞ୍ଚାରେ ବଢ଼ାଇବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସେ ଅରବିନ୍ଦ ଓ ତାଙ୍କର ସାନଭାଇଙ୍କୁ ପିଲାଟିବେଳୁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପଢ଼ିବା

ପାଇଁ ପଠାଇଦେଇଥିଲେ । ଅରବିନ୍ଦ ସାତବର୍ଷ ବୟସରୁ ଲଣ୍ଡନର ସେଣ୍ଟପଲ୍‌ସ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ କେମ୍ବ୍ରିଜ୍‌ର କିଂସ୍ କଲେଜ୍‌ରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଶେଷକଲେ । ପଠଦ୍ଦଶାରେ ସେ ଗ୍ରୀକ୍, ଲାଟିନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଓ ଇଂରାଜୀ କବିତା-ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ଲାଭକରିଥିଲେ । ସେକାଳର ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ପରୀକ୍ଷାରେ ଅସାଧାରଣ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଘୋଡ଼ା-ଚଢ଼ାରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍‌ରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରି-ନଥିଲେ । ଫଳରେ ୧୮୯୩ରେ ବରୋଦା ଷ୍ଟେଟ୍‌ରେ ରେଭିନ୍ୟୁ ବିଭାଗରେ ଚାକିରି କରି ପରେ ଉକ୍ତ ଷ୍ଟେଟ୍‌ର କଲେଜ୍‌ରେ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟର ଅଧ୍ୟାପକ ହେଲେ । ୧୯୦୬ ରେ ବଙ୍ଗଭଙ୍ଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେତୁ ବଙ୍ଗଳାକୁ ଚାଲିଆସି କଲିକତାରେ ନବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜାତୀୟ-କଲେଜ୍‌ରେ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ୍‌ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଓ 'ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍' ନାମକ କାଗଜର ସମ୍ପାଦକ ହୋଇଥିଲେ । ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍‌ର ସମ୍ପାଦକଭାବରେ ତାଙ୍କର ଲେଖାର ସାରବତ୍ତା ଏବଂ ଓଜସ୍ୱିତା ଯୋଗୁଁ ସେ ଅଚିରେ ଜାତୀୟବାଦୀମାନଙ୍କର ନେତା ହୋଇ ଉଠିଲେ । ୧୯୦୮ରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେ ରାଜଦ୍ରୋହୀ ଏବଂ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରକାରୀ ବୋଲି ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବର୍ଷେ କାଳ ଆଲିପୁର ଜେଲ୍‌ରେ ବନ୍ଦୀ ରହିବା ପରେ ତତ୍‌କାଳୀନ ତରୁଣ ବାରିଷ୍ଟର ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସଙ୍କ (ଦେଖ) ନିପୁଣ ଓକିଲାତିରେ ନିରପରାଧ ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଖଲାସ ପାଇଲେ । ବରୋଦାରେ ଚାକିରିକରିବା ବେଳୁ ଅରବିନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ କିଛି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଯାଇଥିଲା ଏବଂ ଆଲିପୁର ଜେଲ୍‌ରେ ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କର କେତେକ ରହସ୍ୟମୟ ଅଭିଜ୍ଞତା ଘଟିଲା । ତେଣୁ ଜେଲ୍‌ରୁ ଖଲାସ ହୋଇ ସେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସାଧନାରେ ଅଧିକ ମନ ଦେଲେ ଓ ଇଂରେଜ୍ ସରକାରର ଅବାଞ୍ଛିତ ନଜରରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ଫରାସୀ ଅଧିକୃତ ପଣ୍ଡିଚେରୀକୁ ଚାଲିଯାଇ ସେଠାରେ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକରି ଯୋଗସାଧନାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କଲେ । କ୍ରମେ ପଣ୍ଡିଚେରୀର 'ଅରବିନ୍ଦ ଆଶ୍ରମ' ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଉଠିଛି ଓ ତାହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସାଧନାର କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇଛି । ସେହିଠାରେ ରଚିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ଅରବିନ୍ଦଙ୍କ ପୁସ୍ତକାବଳି ତାଙ୍କୁ ଏକ ବିରାଟ ଚିନ୍ତାନାୟକ ଓ ତତ୍ତ୍ୱଦ୍ରଷ୍ଟାରୂପେ ବିଶ୍ୱସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ କରାଇପାରିଛି । ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ରଚନା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେହିଁ ଲିଖିତ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ଗୀତା ଉପରେ ପ୍ରବନ୍ଧାବଳି' ଏବଂ ବିରାଟ 'ଦିବ୍ୟ-ଜୀବନ' ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ୫ ଡିସେମ୍ବର ୧୯୫୦ରେ ସେ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ମୃତ୍ୟୁପରେ ପୂରା ଦୁଇଦିନ ଧରି ତାଙ୍କର ଶବ ଏପରି ଜୀବନ୍ତ ପରି ସତେଜ ଥିଲା ଯେ, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ସମାଧି ଦିଆଯାଇନଥିଲା । ପରେ ସରକାରୀ ଫରାସୀ ଡାକ୍ତର ଶବରେ ବିକାରର ଚିହ୍ନ ଆରମ୍ଭହେବାର ଦେଖି ଆଦେଶ ଦେବାରୁ ତାଙ୍କର ସମାଧିର୍ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ 'ଅରବିନ୍ଦ-ଆଶ୍ରମ' ଶ୍ରୀ ମା'ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରି-ଚାଳିତ । ସେଠାରୁ 'ନବଜ୍ୟୋତିଃ' ବୋଲି ଓଡ଼ିଆରେ ଏକ ଉଚ୍ଚଦରର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି ।

ଅରାଷ୍ଟ୍ରବାଦ (*Anarchism*)—ଏକ ରାଜନୈତିକ ମତବାଦ । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଶାସନହୀନତା ବା ଶାସନର ଅଭାବ । ସମସ୍ତପ୍ରକାର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଅବା ସଂଗଠିତ ନେତୃତ୍ୱ ବା ରାଷ୍ଟ୍ରନାମକ ଶାସନକଳର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଲୋପସାଧନ କରି ତତ୍‌ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ରାଷ୍ଟ୍ରହୀନ-ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକରିବା ଏହି ମତବାଦର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି ମତ ଅନୁସାରେ ରାଜତନ୍ତ୍ର, ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର, କିମ୍ବା ସମାଜବାଦୀ ଗଣତନ୍ତ୍ର, ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାସନ-ବ୍ୟବସ୍ଥାହିଁ ମନ୍ଦ, ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଉତ୍ପୀଡ଼କ । ସୁତରାଂ ସବୁପ୍ରକାର ଶାସନ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲୋପକରି ସ୍ୱାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତିସଂଘ-ଭିତ୍ତିରେ ସମାଜକୁ ପୁନର୍ଗଠିତ କରିବା ଏହି ମତବାଦୀଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ସେପରି ପୁନର୍ଗଠିତ ସମାଜରେ କୌଣସି ବଳ-ପ୍ରୟୋଗକାରୀ ସଂଗଠନ, ସଶସ୍ତ୍ରବାହିନୀ, ଆଇନ ଅଦାଲତ, ଜେଲଖାନା ବା ଶାସ୍ତି ଆଦି କିଛି ରହିବ ନାହିଁ । କେବଳ ସ୍ୱାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ ସଂଘଗୁଡ଼ିକ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ପାରସ୍ପରିକ ଚୁକ୍ତି-ବନ୍ଧନରେ ଆବଦ୍ଧ ରହିବେ ଏବଂ ସବୁ ସଂଘ ସେହି ଚୁକ୍ତିକୁ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ପାଳନ କରିବେ । ଏହି ମତବାଦୀଙ୍କ ଭିତରେ ପୁଣି ଅନେକ ଦଳ ଅଛନ୍ତି । ସେଥି-ମଧ୍ୟରେ କେହି ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ପନ୍ଥାରେ ଆସ୍ଥାବାନ, କେହି ପୁଣି

ଗୁପ୍ତହତ୍ୟା, ସନ୍ତ୍ରାସବାଦ ଏବଂ ବୈପ୍ଳବିକ ଉପାୟର ପକ୍ଷପାତୀ । ଅରାଷ୍ଟ୍ରବାଦର ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଉଇଲ୍ୟମ୍ ଗଡ୍‌ୱିନ୍ (୧୭୫୬-୧୮୩୬) ଫ୍ରାନ୍ସର ପିୟେର୍ ଯୋଶେଫ୍ ପ୍ରୁଧୋଁ (୧୮୦୯-୧୮୬୫) ଏବଂ ରୁଷିଆର ମାଇକେଲ୍ ବୁକାନନ୍ (୧୮୧୪-୧୮୭୬) ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରୁଷୀୟ ଲେଖକ କାଉଣ୍ଟ ଟଲ୍‌ଷ୍ଟୟ୍ (୧୮୨୮-୧୯୧୦) ପ୍ରଧାନ ।

ଅରୁଣ—ଅର୍ଥ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ଆକାଶ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରେ । ତାହାର ପ୍ରତୀକରୂପେ ଅରୁଣଦେବତା କଳ୍ପିତ । ସେଥିପାଇଁ ଅରୁଣୋଦୟ ହୋଇଗଲେ ସକାଳ ହେଲା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସାରଥି । ପିତା କଶ୍ୟପଋଷି । ବିନତା ଏହାଙ୍କର ଜନନୀ, ମାତୃଗର୍ଭରୁ ସେ ଅଣ୍ଡ ଆକାରରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପଞ୍ଚଶତ ବର୍ଷ ଅତୀତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅଣ୍ଡ ନ ଫଟିବାରୁ ଜନନୀ ଉତ୍କଣ୍ଠିତା ହୋଇ ତାହାକୁ ଫଟାଇ ଦେବାରୁ, ତହିଁରୁ ଅର୍ଦ୍ଧଗଠିତ ସନ୍ତାନ ଜାତହେଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ତେଜସ୍ୱୀ ସନ୍ତାନ ମାତାଙ୍କ ଉପରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଲାଲବର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ଅରୁଣ ହେଲା । ଊରୁ ନଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ ଅନୂରୁ । ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସପ୍ତାଶ୍ୱକୁ ପରିଚାଳନା କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଶ୍ୟେନୀ । ତାହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସମ୍ପାତି ଓ ଜଟାୟୁ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ଅରୁଣ ସ୍ତମ୍ଭ—ବିଷ୍ଣୁ-ପ୍ରତିମା ସମ୍ମୁଖରେ ଗରୁଡ଼-ଲାଞ୍ଛିତ ସ୍ତମ୍ଭର ସ୍ଥାପନ ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦିରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟସାରଥି ଅରୁଣଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି-ଲାଞ୍ଛିତ ସ୍ତମ୍ଭର ସ୍ଥାପନ ଭାରତୀୟ ମନ୍ଦିର-ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଏକ ପରମ୍ପରା । ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ପଶ୍ଚିମରେ ମୂଲତାନ୍ ଏବଂ ପୂର୍ବରେ କୋଣାର୍କରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ବିଗ୍ରହ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୨ୟ ଶତକରେ ଟଲେମି କୋଣାଗଡ଼ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜାର ପ୍ରଚଳନ ଥିବା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ସମ୍ଭବତଃ ଏହାହିଁ କୋଣାର୍କ । ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ପୀଠରେ ପରେ ବିଶାଳ ବିସ୍ମୟକର ସୂର୍ଯ୍ୟ-ମନ୍ଦିର ଗଢ଼ା ଯାଇଥିଲା ଏବଂ ସେହି ମନ୍ଦିରର ସମ୍ମୁଖରେ ଅରୁଣ ସ୍ତମ୍ଭଟି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଖଣ୍ଡିଏ ମାତ୍ର କଳା-ମୁଗୁନି ପଥରରୁ ଖୋଦିତ ଏବଂ ଉଚ୍ଚରେ ପ୍ରାୟ ୩୪ ଫୁଟ । ସ୍ତମ୍ଭଟି ଷୋଳ ପହଲିଆ । ଏହାର ଭୂମି-ସଂଲଗ୍ନ ଅଂଶଟି ଚାରିକୋଣିଆ ଏବଂ ବେଦୀ ଭଳି ଖୋଦିତ । ଏଥିରେ ନାନା ବିଚିତ୍ର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ତପୂରେ ଷୋଳ-

ଅରୁଣ ସ୍ତମ୍ଭ

ପହଲିଆ ଭାବରେ ସ୍ତମ୍ଭଟି ସିଧା ସଳଖେ ଗଢ଼ାଯାଇ ଶିଖର-ଦେଶରେ ଏକ ଚାରିକୋଣିଆ ଏବଂ ସ୍ତରବିଶିଷ୍ଟ ବେଦିକା ଅଛି ଏବଂ ତହିଁ ଉପରେ ଅରୁଣ-ମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦିତ । କୁହାଯାଇଥାଏ ଯେ ସ୍ତମ୍ଭଟିର ଲମ୍ବ ପ୍ରକୃତରେ ବହୁତ ବେଶୀ ଏବଂ ମାଟିତଳେ କେତେ ଫୁଟ ରହି ଭାରସାମ୍ୟ ରକ୍ଷା କରୁଅଛି । ସ୍ତମ୍ଭଟିର ଶିଖର-ଦେଶର କଣ୍ଠରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ାଏ ତଳକୁ ଲମ୍ବିଥିବା ମାଳାର ଚିହ୍ନ ହୋଇଅଛି ।

କୋଣାର୍କର ମନ୍ଦିର ଭାଙ୍ଗିଯିବା ପରେ ତତ୍ରତ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ପୁରୀକୁ ଅଣାଯାଇଥିଲା, ମାତ୍ର ସ୍ତମ୍ଭଟି ସେହିଠାରେ ଥିଲା ।

କାଳେ ତାହା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ଏହା ଭାବି ବାବା ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ନାମକ ଜଣେ ମରହଟ୍ଟା ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏହାକୁ ପୁରୀକୁ ଅଣାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଠାକୁରରାଜା ଥିଲେ ଖୋରଧାର ରାଜା ୨ୟ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ । ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ପୁରୀ ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ଠାରୁ, ଠାକୁରରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ, ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଶାସକଙ୍କ ଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଏହି କାମରେ ହାତ ଦେଇଥିଲେ । ପୁରୀଠାରୁ କୋଣାର୍କ ପ୍ରାୟ ୨୧ ମାଇଲ । ଏତେ ଦୂରରୁ ସ୍ତମ୍ଭଟି ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣଭାବେ ଆଣିବା କିପରି ଦୁରୂହ ବିଷୟ ତାହା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଘଟଣାରୁ ଜଣାପଡ଼ିବ ।

୧୯୦୩-ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବଡ଼ଲାଟ୍ ଲର୍ଡ କର୍ଜନ୍ କୋଣାର୍କର ନବଗ୍ରହ ପ୍ରସ୍ତର କଲିକତା ଯାଦୁଘରକୁ ନେବାକୁ ମନଃସ୍ଥ କରି ତାହାକୁ ସମୁଦ୍ରକୂଳକୁ ଟାଣାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ୨ ଶହ ଗଜ ନେବାକୁ ବହୁ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ଲାଗିଗଲା । ସମୁଦ୍ର ସେଠାରୁ ୨ ମାଇଲ ଦୂର । ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଆଦେଶ ମତେ ନବଗ୍ରହ ପ୍ରସ୍ତରଟିକୁ ୨ ଫାଳ କରି ଦିଆଗଲା; ତେବେ ମଧ୍ୟ ସମୁଦ୍ର କୂଳ-ଯାଏ ନେଇ ହେଲାନାହିଁ । ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ଯେତେବେଳେ ସର୍ବବିଧ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ସୁବିଧାସତ୍ତ୍ୱେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଦୀର୍ଘ ପଥର ଖଣ୍ଡିଏ ୨ ମାଇଲ ନେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ୨୧ ମାଇଲ ଯାଏ ଏତେ ବିଶାଳ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣଭାବରେ କେବଳ କାୟିକ ଶକ୍ତିରେ ବହି ଆଣିବା କିପରି ବ୍ୟାପାର, କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ହେବ । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ ମରହଟ୍ଟା ଶାସନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର ସ୍ଥାପତ୍ୟ-କୌଶଳ ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ତମ୍ଭଟି ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ସିଂହଦ୍ୱାର-ସମ୍ମୁଖରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ଏବଂ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦର୍ଶକଙ୍କର ଚିରବିସ୍ମୟଜନକ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ହୋଇ ରହିଅଛି ।

ଅରୁନ୍ଧତୀ—କର୍ଦ୍ଦମଋଷିଙ୍କ କନ୍ୟା, ବଶିଷ୍ଠଋଷିଙ୍କ ସାଧ୍ୱୀ ପତ୍ନୀ । ସେ ନକ୍ଷତ୍ରରୂପେ ସପ୍ତର୍ଷି-ମଣ୍ଡଳଗତ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ନିକଟରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଆସନ୍ନ-ମରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଅରୁନ୍ଧତୀଙ୍କୁ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ସ୍ଖଳନ ଆଶଙ୍କା କରି ଅର୍ଜିଥିବା ପାପ ଫଳରେ ସେ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ତେଣୁ ସହଜରେ ଦେଖା-ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ମହାଭାରତରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଛି । ବିବାହ-କାଳରେ ସପ୍ତପଦ ଗମନ ପରେ ବର ବଧୂକୁ ଅରୁନ୍ଧତୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଦେଖାଇଦେବା ବିଧି ଏବେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ଅର୍ଥାତ୍ ନବ-ପରିଣୀତା କନ୍ୟା ବରର ଚରିତ୍ରରେ କେବେ ହେଲେ ସନ୍ଦେହ କରିବ ନାହିଁ, କଲେ ଅରୁନ୍ଧତୀ ପରି ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହେବ, ଏହାହିଁ ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ।

ଅରେଲିୟସ୍, ମାର୍କସ୍(ଖ୍ରୀ:୧୨୧-୧୮୦)—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜର୍ଷି । ପତନୋନ୍ମୁଖ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶେଷ ସମୟକୁ ଏହି ରାଜର୍ଷିଙ୍କର ଜନ୍ମ । ରୋମ୍-ସମ୍ରାଟ୍ ଆଣ୍ଟୋନିୟସ୍ ପାୟସ୍ ଅପୁତ୍ରିକ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟ-ପୁତ୍ରଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପୋଷକ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେ ୧୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରୋମ୍‌ର ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେ ଓ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ତାଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହଦମନ ଓ ବିଶୃଙ୍ଖଳ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା କରିବାରେ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଶତ ଯୁଦ୍ଧବିଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ସମ୍ରାଟ୍ ତାଙ୍କର ଚିତ୍ତଶାନ୍ତି ହରାଇ ନ ଥିଲେ କି ଶତ୍ରୁ ପ୍ରତି କଠୋର ବ୍ୟବହାର କରୁ ନ ଥିଲେ । ମାର୍କସ୍ ତାଙ୍କର ଅନବଦ୍ୟ ଦୟା, ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ, ସମଦୃଷ୍ଟି ଓ ନ୍ୟାୟ-ପରାୟଣତା ହେତୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଥିଲେହେଁ ସେ ସୁଦକ୍ଷ ଶାସକ ଓ ସେନାପତି ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ରାଜକାର୍ଯ୍ୟର ସହସ୍ର ଅଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ସେ ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି ଲାଗି ପ୍ରତିଦିନ କିଛି ସମୟ ଧ୍ୟାନରେ ବ୍ୟୟ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁସ୍ତକ "ମେଡିଟେସନ୍ସ୍" (ଧ୍ୟାନାବଳି) ରେ ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଅନୁଭୂତି, ଆତ୍ମଚିନ୍ତା ଓ ଜୀବନ-ଦର୍ଶନ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏ ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡି ପୃଥିବୀ-ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଅର୍କେଷ୍ଟ୍ରା—(ଐକ୍ୟତାନ ବାଦ୍ୟ ଦେଖ)

ଅର୍ଜୁନ (୧)—ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଓ ମହାଭାରତ, ପୁଣି ବିଶେଷକରି ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ମୁଖ୍ୟନାୟକ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଔରସରେ କୁନ୍ତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜାତ ହୋଇ-ଥିଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରେ କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବ ଭାଇମାନଙ୍କ ସହିତ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ସାଧାରଣଭାବରେ ଓ ପରେ ପରଶୁରାମଙ୍କ-ଠାରୁ ବିଶେଷଭାବରେ ଅସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଜତୁଗୃହ-

ଦାହ ପରେ ଛଦ୍ମବେଶରେ ବୁଲୁଥିବାବେଳେ ଲକ୍ଷ ବିଦ୍ଧ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଲାଭକରିଥିଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଖାଣ୍ଡବବନ ପୋଡ଼ିଦେଇ ଅଗ୍ନିଦେବଙ୍କୁ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଅଗ୍ନି, ପ୍ରତ୍ୟୁପକାରରୂପେ ତାଙ୍କୁ 'ଗାଣ୍ଡୀବ' ଧନୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ନାଗକନ୍ୟା ଉଲୂପୀ, ମଣିପୁର ରାଜକନ୍ୟା ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦା ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭଗିନୀ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ସେ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏହି ତିନିଜଣଙ୍କଠାରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଇରାବାନ୍, ବଭ୍ରୁବାହନ ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ ନାମରେ ତାଙ୍କର ତିନି-ପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଦିବ୍ୟ-ଅସ୍ତ୍ର ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତପସ୍ୟା କରିବାପାଇଁ ହିମାଳୟରେ ଥିଲାବେଳେ ସେଠାରେ କିରାତରୂପୀ ଶିବଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଶିବଙ୍କଠାରୁ ସେ ପାଶୁପତ-ଅସ୍ତ୍ର ଲାଭ କରିଥିଲେ । ବାରବର୍ଷ ବନବାସ ପରେ ଏକବର୍ଷ ପାଇଁ ବିରାଟରାଜ୍ୟରେ ଛଦ୍ମନାମ ଓ ଛଦ୍ମବେଶରେ ବିରାଟ-ରାଜପରିବାରରେ ନୃତ୍ୟ-ଶିକ୍ଷକ-ରୂପେ ଅଜ୍ଞାତବାସ କରୁଥିବାବେଳେ ସେ କୌରବ ଓ ତ୍ରିଗର୍ତ୍ତ ରାଜଙ୍କର ମିଳିତ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ମହାଭାରତୀୟ ଯୁଦ୍ଧର ଆରମ୍ଭରେ ଉଭୟପକ୍ଷୀୟ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହାଙ୍କୁ ଗୀତାର ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧର ଦଶମଦିନରେ ସେନାପତିର ଭାର ନେଇ ସେ ଅଜେୟ ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଆସନ୍ନ ମରଣଦଶା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନରେ ସୁଶର୍ମା ଏବଂ ତାଙ୍କର ଚାରିଭାଇ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଦିବସରେ ଜୟଦ୍ରଥ, ସପ୍ତଦଶ ଦିବସରେ କର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ-ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ସମାପ୍ତି ପରେ ଶିଶୁପୁତ୍ର-ଘାତକ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଙ୍କୁ ଧରିଆଣି ଶିରୋମଣି-ହରଣପୂର୍ବକ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ଅଶ୍ୱରକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାଇ ଅନେକ ଦେଶର ରାଜାଙ୍କୁ ପଦାନତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଅଭିଯାନରେ ନିଜ ପୁତ୍ର ବଭ୍ରୁବାହନ ସହ ଯୁଦ୍ଧକରି ମୃତପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲେ । ତତ୍କାଳରେ ଉଲୂପୀ ତାଙ୍କୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରିଥିଲେ । ସେ ଦକ୍ଷିଣରେ ନିଷାଦ ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଗୁଜୁରାଟ-ବାସୀଙ୍କୁ ଜିଣି ହସ୍ତିନାକୁ ଅଶ୍ୱ ସହ ଫେରି ଆସିଥିଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ କାଳରେ ସେ ଦ୍ୱାରକାକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି-କ୍ରିୟାରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଏହାପରେ ନିଜ ଭାଇମାନଙ୍କ ସହ ସଂସାରତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ହିମାଳୟ ଅଭିମୁଖରେ ମହାଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଅର୍ଜୁନ ଯେପରି ମହାଯୋଦ୍ଧା ସେହିପରି ଜ୍ଞାନୀ, ଉଦାର ଓ ରୂପବାନ୍ ପୁରୁଷ ଥିବାର କଥିତ ହୁଏ ।

ଅର୍ଜୁନ—(୨)—(କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ଦେଖ)

ଅର୍ଜୁନ ଦାସ—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ କବି; "ରାମବିଭା" ନାମକ କାବ୍ୟର ରଚୟିତା । ଏହିକାବ୍ୟ ପ୍ରାଚୀସମିତି ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ (ଖ୍ରୀ: ୧୪୬୭-୧୪୯୭) ସମୟରେ କବି ଏହି କାବ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଏ, କିନ୍ତୁ କବିଙ୍କ ସମୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇନାହିଁ ।

ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ (*Terminalia Arjuna*)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଭେଷଜବୃକ୍ଷ । ଭାରତର ନାନାସ୍ଥାନରେ

ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷର ପତ୍ର, ପୁଷ୍ପ ଓ ଫଳ

ଜନ୍ମେ । ଗଛ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ହୁଏ । ବର୍ଷାଦିନେ ସାନ ସାନ ସୁନ୍ଦର ଧଳାଫୁଲ୍ ଫୁଟେ । ଏହାର ଛେଲି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଙ୍କୋଚକ ଏବଂ ବଳକର । ଚମଡ଼ା ଓ ଲୁଗା ରଙ୍ଗାଇବା ଲାଗି ମଧ୍ୟ ଏହି ଛେଲି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ସବୁ-ପ୍ରକାର ପୀଡ଼ାରେ କବିରାଜମାନେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର କରାଇଥାନ୍ତି । ଏହାକୁ ସିଝାଇ ସେହି ପାଣିରେ ଘା ଧୋଇଲେ ଆଉ ପୂଯ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅର୍ଜୁନ ସିଂହ—ସିପାହୀ-ବିଦ୍ରୋହରେ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିବା ସିଂହଭୂମିଜିଲ୍ଲା ପୋଡ଼ାହାଟ ରାଜ୍ୟର ଓଡ଼ିଆ ଜମିଦାର । ୧୮୫୭ରେ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ ବେଳେ ବିହାରର ରାମଗଡ଼ ସୈନ୍ୟ ଗୁଉଣୀର ସିପାହୀମାନେ ବିଦ୍ରୋହ କଲେ । ରାଜା ଅର୍ଜୁନ ସିଂହ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ । ୧୮୫୭ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ କ୍ୟାପ୍ଟେନ୍ ବାର୍ଚ୍ଚ ସିଂହଭୂମିଜିଲ୍ଲାର ସାମରିକ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଲେ ଓ ସେ ପୋଡ଼ାହାଟ ରାଜାଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ଅର୍ଜୁନସିଂହଙ୍କର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜାଙ୍କ ସହି ପାରିବାରିକ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନା-କ୍ରମେ ଅର୍ଜୁନସିଂହ ଗ୍ରେଟନାଗପୁର ଯାଇ ପୋଡ଼ାହାଟରେ ସିପାହୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ସରକାରୀ ସମ୍ପତ୍ତି କମିଶନରଙ୍କୁ ଫେରାଇଦେଲେ, କିନ୍ତୁ କମିଶନର ତାଙ୍କୁ ରାଉଁବସା ଫେରିଯାଇ କ୍ୟାପ୍‌ଟେନ୍ ବର୍ଚ୍ଚଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।

ଅର୍ଜୁନ ସିଂହ ଏ ଅପମାନଜନକ ବ୍ୟବହାର ଆଶା କରି ନ ଥିଲେ । ସେ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଆସିଲା ପରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ଦେୱାନ୍ (ଜଗବନ୍ଧୁ) ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହରେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ସେତିକିବେଳେ ସିଂହଭୂମିର କୋହ୍ଲମାନେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ମାତି ଉଠିଲେ । ଅର୍ଜୁନ ସିଂହ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କୋହ୍ଲମାନଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ ।

୧୮୫୭ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଲେଫ୍‌ଟେନାଣ୍ଟ୍ ବର୍ଚ୍ଚ ଦଳେ ଶିଖ୍‌ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ପୋଡାହାଟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଅର୍ଜୁନ ସିଂହଙ୍କର ଦଳେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ଆତ୍ମୀୟଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟକ୍ରମେ ଲେଫ୍‌ଟେନାଣ୍ଟ୍ ବର୍ଚ୍ଚ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାଭୂତ କଲେ ଓ ରାଜବାଟୀ ଆଗରେ ଦେୱାନ୍ ଜଗୁଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ତାଙ୍କ ଶବ ଝୁଲାଇ ଦେଲେ । ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହରେ ଜଗୁ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ସହୀଦ୍ ।

ରାଜା ଅର୍ଜୁନ ସିଂହଙ୍କୁ ୧୮୫୮ ମସିହା ଫେବ୍ରୁଆରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଦୀକରି ରଖାଗଲା । ତା ପରେ ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରାଗଲା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ସରକାର ଖାସ୍ ଅଧୀନକୁ ନେଇଗଲେ ।

ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର (*Economics*)—ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ 'ଇକନମି' ଶବ୍ଦଟିକୁ ଗୃହସ୍ଥର ସମସ୍ତ ଜମାଖର୍ଚ୍ଚକୁ ବା ମିତବ୍ୟୟିତାକୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ପରେ ଏହା ରାଷ୍ଟ୍ରସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ପଲିଟିକାଲ୍ ଇକନମି ବା ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ମିତବ୍ୟୟିତାକୁ ବୁଝାଇଲା । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏହା ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରପେକ୍ଷ ବିଦ୍ୟାରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସାଧାରଣଭାବରେ ଇକନମିକ୍ସ ବା ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା । ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ତା'ର ଅଧିବାସୀଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି-ଉତ୍ପାଦନ ଓ ତା'ର ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟ ବିଚାର କରୁଥିବା ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବୁଝାଉଅଛି । ଧନର ଉତ୍ପାଦନ ଏବଂ ତା'ର ବିନିଯୋଗ, ମନୁଷ୍ୟର ଅଭାବ ଓ ତାର ମୋଚନ, ପଣ୍ୟମାନଙ୍କର ଚାହିଦା, ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିନିଯୋଗ, ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଏବଂ ତା'ର ବିନିମୟ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ଏହିଶାସ୍ତ୍ରର ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ । ଆଡ଼ାମ୍ ସ୍ମିଥ୍ (ଦେଖ)ଙ୍କର 'ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ' ଏହି ବିଜ୍ଞାନର ସୂତ୍ରପାତ କରେ । ଆଜି ପୃଥିବୀରେ ନାଗରିକର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ସହିତ ସମଗ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ରର ସାମାଜିକ, ସାମରିକ ଏବଂ ଆର୍ଥିକ ନୀତି ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରାହିଁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଅଛି । ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ, ଅର୍ଥ, ବ୍ୟାଙ୍କ୍, ବଜାରର ଦରଦାମ୍, ମଜୁରି, ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟ ଏବଂ ଦେଶର ମୁଦ୍ରା-ବିଧିବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରାନୁଯାୟୀ ଆଜି ପରିଚାଳିତ । କୌଟିଲ୍ୟ (ଦେଖ)ଙ୍କର ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ଅର୍ଥ' ଶବ୍ଦ ଥିଲେହେଁ ତାହା ଆଦୌ ଏହି ଅର୍ଥରେ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର ନୁହେଁ, ଯଦିବା ଏହି ପୁସ୍ତକର କେତେକ ଅଧ୍ୟାୟ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଆୟବ୍ୟୟ ନେଇ ରଚିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର ବା ଇକନମିକ୍ସ ପୃଥିବୀର ସବୁ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ପାଠ୍ୟବିଦ୍ୟା । ସମ୍ପତ୍ତିର ଅନ୍ୟତମ ଉତ୍ପାଦକଭାବରେ ଶ୍ରମିକର ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଏଥିମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି ।

ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ (*Subsidy*)—ଦେଶରେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପର ବିକାଶ ପାଇଁ ଜାତୀୟ ସରକାର ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟରୂପେ ଦିଅନ୍ତି, ତାହାକୁ 'ସବ୍‌ସିଡ଼ି' ବା ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଦେଶଜାତ କୌଣସି ଶିଳ୍ପ ବିଦେଶୀ ପ୍ରତି-ଯୋଗିତା ଯୋଗୁଁ ଉନ୍ନତି କରିପାରୁ ନ ଥିବାର ଦେଖିଲେ

ସରକାର ଦେଶୀଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ବିଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ସହିତ ସମାନ ରଖିବାକୁ ଦେଶୀୟଶିଳ୍ପକୁ ସେହି ପରିମାଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ପ୍ରତିଯୋଗୀ ବିଦେଶୀ-ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ଆମଦାନି-ଶୁଳ୍କ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହା କରିବାଦ୍ୱାରା ଆଶା କରାଯାଏ ଯେ, ନିଜ ଦେଶର ସେହି ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରମେ ବିଦେଶୀ ପ୍ରତିଯୋଗୀର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇପାରିବ ଏବଂ ଦେଶ ଆଉ ବିଦେଶୀ ପଣ୍ୟକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ସ୍ୱଦେଶଜାତ କେତେକ ପଣ୍ୟକୁ ବିଦେଶକୁ ପଠାଇଲେ ଯେଉଁ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ, ସେ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ବିଦେଶରେ ଲାଭପାଇବା ସମ୍ଭବପର ନ ହେଲେ ଦେଶୀୟ ସରକାର ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ସେହି ମାଲ ରପ୍ତାନିର ସୁବିଧା କରିଥାନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ କେତେକ ପଣ୍ୟର ବଜାର-ଦର ଶସ୍ତା କରିବାକୁ ଶିଳ୍ପପତିମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଲୋକେ ଶସ୍ତାଦରରେ ନିଜର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବସ୍ତୁ, ବିଶେଷକରି ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇ ପାରୁଥିଲେ । ଏହି ସାହାଯ୍ୟ ଟଙ୍କା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଭିନ୍ନ ଟିକସ ବସାଇ ଆଦାୟ କରିଥାନ୍ତି ।

ଅର୍ଦ୍ଦିତ (*Facial Paralysis*)—ମୁଖମଣ୍ଡଳର ପକ୍ଷାଘାତ । ଦୁଇପ୍ରକାର ସ୍ନାୟୁଦ୍ୱାରା ମୁଖମଣ୍ଡଳର ସ୍ପନ୍ଦନ-କ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ଦୁଇପ୍ରକାର ସ୍ନାୟୁ ହେଉଛି ସପ୍ତମ ଯୁଗଳ-ସ୍ନାୟୁର ମୁଖମଣ୍ଡଳସ୍ଥ ଶାଖା ଏବଂ ପଞ୍ଚମ ଯୁଗଳ-ସ୍ନାୟୁର ତୃତୀୟାଂଶର ଆବୃତ୍ତିହୀନ ଶାଖା । ପଞ୍ଚମ ଯୁଗଳ-ସ୍ନାୟୁର ପ୍ରଥମ ଶାଖା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟାଂଶ ଓ ତୃତୀୟାଂଶର ଆବୃତ୍ତିଯୁକ୍ତ ଶାଖାଦ୍ୱାରା ମୁଖମଣ୍ଡଳର ସ୍ପର୍ଶାନୁଭବ-କ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସପ୍ତମ ଯୁଗଳ-ସ୍ନାୟୁ କିମ୍ବା ପଞ୍ଚମ ଯୁଗଳ-ସ୍ନାୟୁର ତୃତୀୟାଂଶର ସ୍ପନ୍ଦନକାରୀ ଶାଖାରେ କୌଣସି ଆଘାତ ଲାଗିଲେ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟକାରଣରୁ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟିଲେ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ପକ୍ଷାଘାତ ଘଟେ । ଯେଉଁ ପାଖଟା ଏହି ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ, ରୋଗୀ ସେହି ପାଖର ଆଖି ବନ୍ଦ କରିପାରେନାହିଁ । ତାହାର ମୁହଁର ଦୁଇପାଖ ଅସମାନ ହୋଇଯାଏ, ଗାଲର ଅସ୍ଥି ଟିକିଏ ଝୁଲିପଡ଼େ, ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ପାଖର ନାସାପୁଟ କୁଞ୍ଚିତ ହୁଏ-ନାହିଁ, ରୋଗୀ ହସିଲେ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ପାଖ ବଙ୍କେଇ ଯାଏ, ଭଲଭାବରେ ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଓଷ୍ଠ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଖାଇବା ପିଇବାରେ ବାଧା ଘଟେ ନାହିଁ । ଶାରୀରିକ-ଦୁର୍ବଳତା ହେତୁ କିମ୍ବା ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତିର ନିଦ୍ରିତାବସ୍ଥାରେ ମୁହଁରେ ଶୀତଳବାୟୁ ଲାଗିଲେ ଏପରି ପୀଡ଼ା ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଦନ୍ତଶୂଳ, ସ୍ନାୟୁଶୂଳ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ରୋଗ ନିମିତ୍ତ ମଧ୍ୟ ଏପରି ପକ୍ଷାଘାତ ଘଟିପାରେ; ସାଧାରଣତଃ ଏହା ମାରାତ୍ମକ ନୁହେଁ । ଯଥାରୀତି ଚିକିତ୍ସା କରାଗଲେ ରୋଗ ସହଜରେ ଭଲ ହୋଇଯାଏ ।

ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର—ଶିବ ଓ ପାର୍ବତୀଙ୍କର ମିଳିତରୂପ ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିର ଦକ୍ଷିଣାଙ୍ଗ ପୁରୁଷ—ଶିବ ଓ ବାମାଙ୍ଗ-ସ୍ତ୍ରୀ— ପାର୍ବତୀ । ଏହା ସୃଷ୍ଟିକ୍ରିୟାର ପ୍ରତୀକରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଛି । ବେଦର ଦ୍ୟୌଃ ଓ ଆକାଶ, ଅଗ୍ନି ଓ ସୋମ, ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନର ପ୍ରକୃତି

ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର

ଓ ପୁରୁଷହିଁ ପୁରାଣଯୁଗରେ ପରମେଶ୍ୱର ଓ ପାର୍ବତୀ ନାମ ଧରି ଜଗତ୍‌ର ପିତୃ-ମାତୃ-ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ବୋଲି ବୋଧହୁଏ । ପ୍ରଜାପତି ପ୍ରଥମେ ଏକାକୀ ଥିଲେ । ଉପରେ ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଜାତହେବାରୁ ସେ ନିଜଦେହକୁ ଦୁଇଭାଗ କରି ଏକଭାଗକୁ ପୁରୁଷରୂପେ ଓ ଅନ୍ୟଭାଗଟିକୁ ନାରୀରୂପେ ପରିଣତ କଲେ । ଏହି ନାରୀ-ପୁରୁଷର ସମନ୍ୱିତ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର ମୂର୍ତ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏଲୋରାର କୈଳାସମନ୍ଦିରରେ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି, ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମଥୁରାରେ ଅଛି ଓ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ଶାର ଖିଚିଂ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ମଥୁରାସ୍ଥ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ପ୍ରାଚୀନତମ ଓ କୁଷାଣକାଳରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ—ଏହା ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ମଗଧ-ଦେଶର ଭାଷା ଥିଲା । ଜୈନଧର୍ମ-ପ୍ରଚାରକ ମହାବୀର ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧ-ମାଗଧୀ ଭାଷାରେ ନିଜର ଧର୍ମମତ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ପିଲା, ବୁଢ଼ା, ଶିକ୍ଷିତ, ଅଶିକ୍ଷିତ, ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୁଷ ସମସ୍ତେ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରୁଥିଲେ । ମହାବୀରଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ନିଜ ଗୁରୁଙ୍କର ଉପଦେଶମାନ ଏହି ଭାଷାରେ ଗ୍ରନ୍ଥାକାରରେ ସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ **'ଆଗମ'** ନାମରେ ପରିଚିତ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜୈନ ଆଗମମାନ ଏକତ୍ର ହୋଇଥିଲା । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀକୁ ଆର୍ଷ-ପ୍ରାକୃତ ବୋଲି କହି-ଅଛନ୍ତି । ମଗଧଦେଶର ଅଧିକରେ (ପୂର୍ବଭାଗରେ) ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ ବା ପ୍ରାଚ୍ୟମାଗଧୀ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧମାଗଧୀ ଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଆସାମୀ ପ୍ରଭୃତି ଭାରତର ପ୍ରାଚ୍ୟଖଣ୍ଡର ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ଘଟିଅଛି ।

ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗବାତ—(ପକ୍ଷାଘାତ, *Paralysis* —ଅଙ୍ଗ-ସଞ୍ଚାଳନର ଶକ୍ତି ଲୋପପାଇବାକୁ ଅଥବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମତା ନଷ୍ଟହେବାକୁ ପକ୍ଷାଘାତ କୁହାଯାଏ । ଏପରି ରୋଗ ତିନି ଶ୍ରେଣୀର ଦେଖାଯାଏ ଯଥା :—ମସ୍ତିଷ୍କଗତ, ମେରୁଦଣ୍ଡ-ଗତ, କିମ୍ବା ସ୍ନାୟୁଇତ୍ୟାଦିର ବାହ୍ୟିକ ଆଘାତ-ଜନିତ । ମସ୍ତିଷ୍କର ସ୍ନାୟୁକେନ୍ଦ୍ର ନଷ୍ଟ ବା ବିକୃତ ହେଲେ କିମ୍ବା ପୃଷ୍ଠ-ନାଡ଼ୀକୁ ଯେଉଁ ସ୍ନାୟୁ-ତନ୍ତୁମାନ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଏପରି ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ମୃଗୀ ଓ ଅପସ୍ମାର ରୋଗ ଏହାର ଏକ ସାଧାରଣ ହେତୁ । ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଅସ୍ଥାୟୀ-ଦୁଇପ୍ରକାର ପକ୍ଷାଘାତ ଘଟିଥାଏ । ଅସ୍ଥାୟୀ ଦୀର୍ଘ ବିଶ୍ରାମଦ୍ୱାରାହିଁ ଭଲହୋଇ ଯାଇପାରେ । ଯେଉଁ ପକ୍ଷାଘାତର କାରଣ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ, ତାହା ସ୍ଥାୟୀ-ଆକାର ଧରେ । ଏହାର ଆଶୁ ଚିକିତ୍ସା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଅର୍ଶ (*Piles*)—ମଳଦ୍ୱାରର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶସ୍ଥ ଶିରା ଫୁଲି ଗୋଟିକାଆକାର ଧରିବାକୁହିଁ ଅର୍ଶରୋଗ ନାମ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହା ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଏବଂ ବହିଃସ୍ଥ—ଏପରି ଦୁଇଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । ମଳଦ୍ୱାର ଭିତରଆଡ଼କୁ ଏପରି ଫୁଲିଥିଲେ ଏହା ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଏବଂ ମଳଦ୍ୱାର-ମୁହଁର ବାହାରପଟେ ଫୁଲିଥିଲେ ଏହାକୁ ବହିଃସ୍ଥ ଅର୍ଶ କୁହାଯାଏ । ମଳଦ୍ୱାର ମୁହଁ ପାଖରେ ଯେଉଁ ମୁଦ୍ରପରି ପେଶୀ ଅଛି, ସେହିଠାରେହିଁ ଏହା ଘଟିଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ କ୍ରମାଗତ କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତାହିଁ ଅର୍ଶର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ଅତି ମସଲମିଶା ତରକାରୀ ଖାଇବା, ମଳତ୍ୟାଗବେଳେ କୁନ୍ଥେଇବା, କୋଷ୍ଠ-କାଠିନ୍ୟ, ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଗର୍ଭାବସ୍ଥା, ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହୀନତା, ମଳଦ୍ୱାରରେ ଘା ପ୍ରଭୃତି ଜାତହେବା ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଶରୋଗ ଘଟେ । ବହୁତ କୁନ୍ଥେଇ କରି ମଳତ୍ୟାଗ କଲେ କିମ୍ବା ଦୀର୍ଘସମୟ ଅଣ୍ଡା କିମ୍ବା ଗରମ ଜାଗାରେ ପିଚ୍ଛ ମାଡ଼ି ବସିରହିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ରୋଗ ଦେଖା ଦେଇଥାଏ । ଡାକ୍ତରଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁଯାୟୀ ଖାଦ୍ୟରେ ସାବଧାନ ହେଲେ ଏହି ରୋଗ ଆୟତ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅର୍ହତ୍—ଭାଗବତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ କୋଙ୍କ, ବେଙ୍କ ଓ କୁଟକ ଦେଶର ରାଜା । ସେ ଆଦି ଜୈନାଚାର୍ଯ୍ୟ ଋଷଭଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ଜୈନଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଜୈନଧର୍ମରେ ଅର୍ହତ୍ ଓ ଅରିହନ୍ତ ଏକାର୍ଥବାଚକ ଶବ୍ଦ । ତୀର୍ଥଙ୍କର (ଦେଖ) ମାନେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ପୂଜା ଆରାଧନା ନିମନ୍ତେ ଅର୍ହ ବା ଯୋଗ୍ୟ, ଅତଏବ

ସେମାନଙ୍କୁ ଅର୍ହତ୍ ବା ଯୋଗ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ଅର୍ହତ୍ ବା ଅର୍ହନ୍ତ । ଅରି ବା ମୋହରୂପକ ଶତ୍ରୁର ହନନକର୍ତ୍ତା ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ତୀର୍ଥଙ୍କରଙ୍କୁ ଅରିହନ୍ତ କୁହାଯାଏ । ଜୈନମାନେ ତୀର୍ଥଙ୍କରମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କହନ୍ତି—ଣମୋ ଅରିହନ୍ତାଣମ୍ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟ ଉଦୟଗିରିସ୍ଥିତ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲେଖର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଲେଖାଯାଇଛି—ଣମୋ ଅରିହନ୍ତାଣଂ ।

ଅଲକା—ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ କୁବେରଙ୍କ ରାଜଧାନୀ । ଏହା ମେରୁପର୍ବତର ପୃଷ୍ଠରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ଏଠାରେ ବାସକରନ୍ତି । ବସୁସ୍ଥଳୀ, ବସୁଧାରା ଓ ପ୍ରଭା—ଏଗୁଡ଼ିକ ଏହାର ନାମାନ୍ତର । କାଳିଦାସଙ୍କ ମେଘଦୂତ କାବ୍ୟରେ ଅଲକାନଗରୀର ମନୋହର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ।

ଅଲଙ୍କାର—(୧)—ଯାହା ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରେ ତାକୁହିଁ ଅଲଙ୍କାର କୁହାଯାଏ । ହାର, ଖଡ଼ୁ, ବଳା ପ୍ରଭୃତି ମନୁଷ୍ୟ-ଶରୀରର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅଲଙ୍କାର କୁହାଯାଏ । ସେହିପରି କାବ୍ୟର ଯାହା ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧକ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଅଲଙ୍କାରନାମରେ ପରିଚିତ । ଲୌକିକ ଅଲଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଣୀର ରକ୍ତମାଂସାଦି ନିର୍ମିତ ଦେହକୁ ଭୂଷିତ କରେ । ସେହିପରି କାବ୍ୟଗତ ଅଲଙ୍କାର କାବ୍ୟର ଶରୀରୀଭୂତ ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥକୁ ଅଲଙ୍କୃତ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ମମ୍ମଟ କହିଅଛନ୍ତି:—

ଉପକୁର୍ବନ୍ତି ଯେ ସନ୍ତମଙ୍ଗଦ୍ୱାରେଣ ଜାତୁଚିତ୍ ।
ହାରାଦିବଦଲଙ୍କାରାସ୍ତେଽନୁପ୍ରାସୋପମାଦୟଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ହାରପ୍ରଭୃତି ଅଲଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ଶରୀରକୁ ଶୋଭିତ କରିବାଦ୍ୱାରା ପରମ୍ପରାରେ ଶରୀରଧାରୀ ପୁରୁଷର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧକ-ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଲାପରି କାବ୍ୟଗତ ଅନୁପ୍ରାସାଦି ଓ ଉପମାଦି ଅଲଙ୍କାରବର୍ଗ ଯଥାକ୍ରମେ କାବ୍ୟଶରୀରୀଭୂତ ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥକୁ ଶୋଭିତ କରି କାବ୍ୟର ଆତ୍ମଭୂତ ରସର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧକ-ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନ ଧ୍ୱନ୍ୟାଲୋକରେ ଅଲଙ୍କାର ଓ ଅଲଙ୍କାର୍ଯ୍ୟର ଭେଦ-ନିରୂପଣ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଆଳଙ୍କାରିକମାନେ କେବଳ ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟରେ ଅଲଙ୍କାର୍ଯ୍ୟ ରସର ପ୍ରାଧାନ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲେ ଓ ଶ୍ରବ୍ୟକାବ୍ୟରେ ଅନୁପ୍ରାସାଦି ଶବ୍ଦାଲଙ୍କାର ଓ ଉପମାଦି ଅର୍ଥାଲଙ୍କାରର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ମାନୁଥିଲେ । ପରେ ଅଲଙ୍କାର ଶବ୍ଦର ଶୋଭାଜନକ ଓ ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧକ ଅର୍ଥକୁ ଏକାଠି ଘେନି ଗୁଣ, ରୀତି, ରସ ପ୍ରଭୃତିର ବିଚାରରେ ଅଲଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ର (ନିମ୍ନରେ ଦେଖ) ନାମରେ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ପୂର୍ଣ୍ଣାବୟବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ତଥାପି ପରବର୍ତ୍ତୀ-କାଳରେ ମମ୍ମଟ ପ୍ରଭୃତି ଆଳଙ୍କାରିକବର୍ଗ ଅଲଙ୍କାରକୁ (ଶବ୍ଦାଲଙ୍କାର ଓ ଅର୍ଥାଲଙ୍କାରକୁ) କାବ୍ୟର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହା କାବ୍ୟରେ କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାବ୍ୟର କାବ୍ୟତ୍ୱହାନି ଘଟେନାହିଁ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ମତ । ପରନ୍ତୁ ଉଦ୍ଭଟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକକାର ଜୟଦେବ ଅଲଙ୍କାରହୀନ କାବ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ଅକଳ୍ପନୀୟ ବୋଲି କହିଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଅଲଙ୍କାର କାବ୍ୟ-ଶୋଭାର ଉତ୍ପାଦକ ନୁହେଁ । ଏହା କେବଳ କାବ୍ୟଗତ ରସାଦିଜନିତ ଶୋଭାର ବର୍ଦ୍ଧକମାତ୍ର । ଅଲଙ୍କାର, ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥର ଅନିତ୍ୟ ବା ଅସ୍ଥିର ଧର୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା କେତେବେଳେ ଶବ୍ଦକୁ, କେତେବେଳେ ଅର୍ଥକୁ କ୍ୱଚିତ୍ ବା ଉଭୟକୁ ଅଲଙ୍କୃତ କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ତେଣୁ (୧) ଶବ୍ଦାଲଙ୍କାର (୨) ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର (୩) ଉଭୟାଲଙ୍କାର ଭେଦରେ ତିନିପ୍ରକାର । ଏହି ଭେଦ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରକାର ଭରତ-ମୁନିଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ଦେଖା ଦେଇଛି । ଭରତ ଉପମା, ରୂପକ, ଦୀପକ ଓ ଯମକ ଏହି ଚାରିଗୋଟିମାତ୍ର ଅଲଙ୍କାରର ନାମ ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଚଳିତ ଅଲଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ତିନିଗୋଟି ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର ଓ ଶେଷୋକ୍ତଟି ଶବ୍ଦାଲଙ୍କାର ।

ଅଲଙ୍କାର—(୨) ଅଲଂକ୍ରିୟତେ ଅନେନ ଇତି ଅଲଙ୍କାରଃ । ଯାହାଦ୍ୱାରା ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରାଯାଏ । ମଣ୍ଡନାନୁରାଗ ମନୁଷ୍ୟର ଏକ ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ସେହି କାରଣରୁ ଆଦିମକାଳରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତପ୍ରକାର ବ୍ୟବହୃତ ଦ୍ରବ୍ୟ, ନିଜର ଆବାସ ଏବଂ ଚୈତ୍ୟ, ବିହାର, ମନ୍ଦିର, ମସଜିଦ୍ ପ୍ରଭୃତି ଦେବାବାସମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ମଣ୍ଡନର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଏପରି ବ୍ୟାପ୍ତ ।

ଗୁହାବାସୀ ମାନବ ତାହାର ଆଦ୍ୟ ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ଗୁହାଭ୍ୟନ୍ତରକୁ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରଦ୍ୱାରା ଯେପରି ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିଲା, ସେହିପରି ଖଣ୍ଡିଏ ହାଡ଼କୁ ସୁନ୍ଦର ହରିଣମୁଣ୍ଡ ଭଳି ଖୋଦନ କରି ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିଥିଲା । ତେଣୁ ଯାହା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ କେବଳ ସେତିକି ନିର୍ମାଣକରି ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ରହିପାରିନାହିଁ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ପ୍ରୟୋଜନାତିରିକ୍ତ ଭାବରେ ସୁନ୍ଦର ଓ ମନୋହର କରିବାକୁ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଇ ଆସିଛି । ସେହି ଆଗ୍ରହର ପଛରେ ଅଛି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପ୍ରୀତି ମନୁଷ୍ୟର ଏକ ସହଜାତ ଆକର୍ଷଣ ।

ଅଳଙ୍କରଣ, ଯୁଗଭେଦରେ ଯେପରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ବିଚିତ୍ର । ଆନନ୍ଦର ଅନୁଭବ ପାଇଁ କି ଧନୀ କି ଦରିଦ୍ର, କି ସଭ୍ୟ କି ଅସଭ୍ୟ ନିଜନିଜର ନିପୁଣତା ଓ ସମ୍ଭାବନା ଅନୁସାରେ ନିଜର ଦେହକୁ ତଥା ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ରାଦିକୁ ଏବଂ ବାସଗୃହକୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ମଣ୍ଡନ କରିଥାଆନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟସମାଜର ଆଦିମତମ ଅଳଙ୍କରଣ ଓ ମଣ୍ଡନକୁ ପରୀକ୍ଷା କଲେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ତହିଁରେ ସଭ୍ୟଯୁଗୋଚିତ ଖୋଦନ-କୌଶଳ, ରେଖାର ସଂଯୋଜନା, ବର୍ଣ୍ଣର ବିନ୍ୟାସ ଓ ସୁରୁଚି ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଲଙ୍କାରିକକଳ୍ପନା, ଯାହାକି ମଣ୍ଡନର ମୂଳବସ୍ତୁ, ତାହାମଧ୍ୟରେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ପ୍ରକୃତିର ପୁଷ୍ପ, ଫଳ, ପତ୍ର, ଲତା, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ଇତ୍ୟାଦି ସକଳପ୍ରକାର ସଜୀବ ଓ ନିର୍ଜୀବ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତୀକରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ରୂପାୟିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ମସ୍ତକଭୂଷା, ଗଳାର ହାର, ବାହୁର ଅଳଙ୍କାର ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ମଇଁଷି ଶିଙ୍ଗ, ଶିକାର-ଦନ୍ତ, କଉଡ଼ି, ପୋହଳା, କାଚମାଳି, ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡ, ପୁଣି ବିଭିନ୍ନ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ରଙ୍ଗିନ୍ ପର ଓ ଡେଣା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରକୃତିରୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବରେ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖୁଁ ।

ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଆଜିଯାଏ ପୃଥିବୀର ସର୍ବତ୍ର ଏବଂ ଆମର ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ରୌପ୍ୟାଦି ଧାତୁରେ ଅଳଙ୍କାର ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ଅଧିକ ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ ପାଇଁ ତହିଁରେ ମୋତି, ମାଣିକ୍ୟ, ପ୍ରବାଳ ପ୍ରଭୃତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ସଂଯୋଗ ମଧ୍ୟ କରାଯାଉଅଛି । ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶ ଭାରତରେ ମନୁଷ୍ୟଦେହ ବିଶେଷଭାବରେ ବସ୍ତ୍ରାବରଣ ଦରକାର କରୁ ନ ଥିବାରୁ ଅଙ୍ଗଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ ପାଇଁ ବହୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଅଳଙ୍କାର ଏଠାରେ କଳ୍ପିତ ଓ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଆସିଛି । ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିରଗାତ୍ରସ୍ଥ ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର ଏହା ପ୍ରମାଣିତ କରେ । ଭାରତୀୟଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ଯେତେପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଥିବାର ଦେଖୁଁ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନତଃ ମସ୍ତକପାଇଁ ଲଲାମକ, କର୍ଣ୍ଣପାଇଁ କର୍ଣ୍ଣପୂର କିମ୍ବା କୁଣ୍ଡଳ, ଗଳାପାଇଁ ପ୍ରଲମ୍ବିକା, ବାହୁପାଇଁ କେୟୂର, ଅଣ୍ଟାପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରହାର, କାଞ୍ଚୀ ବା ମେଖଳା, ପାଦପାଇଁ ନୂପୁର, ଓ ଅଙ୍ଗୁଳିପାଇଁ ଅଙ୍ଗୁରୀୟକ ପ୍ରଧାନ । ନାସିକାପାଇଁ କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅଳଙ୍କାର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବକାଳରେ ନାସିକାରେ ଅଳଙ୍କାର ସଂଯୋଜନା କୌଣସି ମନ୍ଦିରସ୍ଥ ପ୍ରତିମାରେ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିବାରୁ, ପୂର୍ବେ ଭାରତବର୍ଷରେ ନାରୀମାନେ ନାସିକାରେ ଅଳଙ୍କାର ବ୍ୟବହାର କରୁ ନ ଥିଲେ ବୋଲି ଧରିନେବାକୁ ହେଉଛି ।

ଅତୀତରେ ଆମର ଓଡ଼ିଶାଦେଶରେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନକୁ ଅଳଙ୍କୃତ କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟାପକବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଥିଲା । ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଯେତେପ୍ରକାର ପର୍ବପର୍ବାଣି ଦେଖାଯାଏ, ସବୁଥିରେ ବସିବାସ୍ଥାନରୁ ଆରମ୍ଭକରି ସର୍ବତ୍ର କିଛି ନା କିଛି ଅଳଙ୍କରଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଚିତା, ମୁରୁଜ, ଠା, ଝୋଟି ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ମାଟିରେ ଲୋକେ ବସୁଥିଲେ ବା ଚାଲୁଥିଲେ ତାହାର ମଧ୍ୟ ମଣ୍ଡନକରିବା ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କ ଉତ୍ସବ କୁମାର-ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତିରେ ଜହ୍ନିଫୁଲର କୋଠି ଓ ମଣ୍ଡନ ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ରୀତି ହୋଇଆସିଛି । ଗୁରୁବାରରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ପୂଜାର ଆୟୋଜନ ପାଇଁ ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାରରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଗୋଷଘରର ବଡ଼ବଡୁଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିଠଉରେ ନାନାପ୍ରକାର ଚିତ୍ର, ପ୍ରତି ଓଡ଼ିଆର ଘର-ତଳରେ ଲେଖା ଯାଇଥାଏ । ସେଥିରେ ଏକକ ସ୍ୱରୂପ ପଦ୍ମ, କଉଡ଼ି, ଧାନମେଣ୍ଢା ଓ ହାତୀ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ ଏବଂ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଦ”ର ଚିହ୍ନ ମଧ୍ୟ ଅଙ୍କିତ କରାଯାଇଥାଏ । ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ସେହିପରି ନବାଗତଙ୍କୁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରାଯିବ, ସେଠାରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ପଦ୍ମଚିତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ମନୋହର ଚିତା ପକାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରଦୀପ

ରଖାଯିବ, ତା'ତଳଭାଗଟି ଏକ ସୁନ୍ଦର ଝୋଟିଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଉତ୍କଳର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ, ଅତିଥିଶାଳା ଓ ଉପବେଶନକରିବା ସ୍ଥାନ ଅଲଙ୍କୃତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ଦିରସ୍ଥ ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କରେ ଯେତେପ୍ରକାର ଅଲଙ୍କାର ଦେଖାଯାଏ, ତାହା ପ୍ରାୟ ଦଶମ ଓ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଚଳିତ ଅଲଙ୍କାର । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଅଲଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକହିଁ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇ ଅନ୍ୟରୂପ ଧାରଣ କରୁଛି । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତିମାଶିଳ୍ପରେ ନାସିକା ସାଧାରଣତଃ ଅଲଙ୍କାରହୀନ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସମାଜରେ ନାରୀର ନାସିକା, ନୋଥ, ଫୁଲଗୁଣା, ନାଟମୟୂରଗୁଣା, ଦଣ୍ଡୀ, ବସଣୀ, ନାକଚଣା ପ୍ରଭୃତି ବହୁପ୍ରକାରର ଗହଣାଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣରୂପେ କାନଫୁଲ, ବାଉଳୀ, ମଲ୍ଲୀକଢ଼ି, କୁଣ୍ଡଳ, ଫାସିଆ, ନୋଳି ଇତ୍ୟାଦି ଏବେ ବି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି । ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟ, ନାନାସ୍ଥାନରେ ଏସବୁ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ କେଶ ଓ ମସ୍ତକର ଅଲଙ୍କାର ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାରର ଅଛି । ମସ୍ତକରେ ଗିରିଡ଼ିଚନ୍ଦ୍ର, କେତକୀ, ଅଳକା, ସୁନ୍ଥା ଓ ଜୁଡ଼ାମଧ୍ୟରେ ପାନପତ୍ର, ଝିଆଣିଆ, ଗୋଜିକାଠି ପ୍ରଭୃତି ପୂର୍ବେ ଏବଂ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ବାହୁରେ ବାଜୁବନ୍ଧ, ବାହୁଟି, ତାଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ବିଚିତ୍ର ଅଲଙ୍କାରମାନ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲି ଓ ଏବେ ବି ଅଛି । ମଣିବନ୍ଧରେ ଚୁଡ଼ି, କଙ୍କଣ ବଟଫଳ, ଖଡ଼ୁ, କତୁରିଆ ଓ ବନ୍ଦୁରିଆ ପ୍ରଭୃତି; କଟିରେ କାଞ୍ଚୀ, ତ୍ରିଧାରି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରହାର, ଗୋଡ଼ରେ ଗୋଡ଼ଖଡ଼ୁ, ପାହୁଡ଼, ବଳା, ପା'ପଦ୍ମ, ପାଉଁଜି, ଝୁମୁକି, ନୂପୁର, ଚକବାଙ୍କି, ଭଣ୍ଡାକଳସ ଓ କଣ୍ଠରେ ହରଡ଼ଫାଳି, ଗୁପସରି, ଧାନୁଆ, ସୋରିଷିଆ, ପୁଷ୍କରୀ, ତେଉଁରିଆ ପ୍ରଭୃତି ନାନାପ୍ରକାର ହାର ଲମ୍ବିତ ହୋଇ ବକ୍ଷୋଦେଶର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରିଥାଏ । ମୋତି, ମାଣିକ୍ୟାଦିର ସଂଯୋଗରେ ଏହିସବୁ ଅଲଙ୍କାରମାନଙ୍କର ନିର୍ମାଣ ପୁଣି ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧାତୁ-କଳାର ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଏହିସବୁ ଅଲଙ୍କାରର ପ୍ରଶସ୍ତି ଭଞ୍ଜୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ମିଳେ ।

ଉତ୍କଳରେ କାହିଁକି, ବହୁ ଦେଶରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଦେହରେ ଚିତା କୁଟାଇ ମଧ୍ୟ ଶରୀରର ଅଲଙ୍କରଣ ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ଆମ ଦେଶର ପଲ୍ଲୀବାସିନୀ ନାରୀମାନଙ୍କ ପରି ଇଉରୋପୀୟ ପୁରୁଷମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅବୟବରେ ନାନାପ୍ରକାର ଚିତା କୁଟାଇ ଦେହର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ, ଅଲଙ୍କରଣ ମନୁଷ୍ୟର ଏକ ଗଭୀର ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ।

ଅଲଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ର—ଯହିଁରେ କାବ୍ୟର ସାମୟିକ ଉତ୍କର୍ଷମୂଳକ ଅଲଙ୍କାର ଓ ଆତ୍ମଭୂତ ରସ ପ୍ରଭୃତି ତତ୍ତ୍ୱର ବିଚାର କରାଯାଇଥାଏ ତାହାହିଁ ଅଲଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ର ।

ଋଗ୍‌ବେଦର ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଉପମା, ରୂପକ, ସ୍ୱଭାବୋକ୍ତି ଓ ଅତିଶୟୋକ୍ତି ଅଲଙ୍କାର ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସେ ଯୁଗରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ବିଚାରାତ୍ମକ କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯାସ୍କଙ୍କ ନିରୁକ୍ତରେ କର୍ମୋପମା, ଭୂତୋପମା, ରୂପୋପମା, ସିଦ୍ଧୋପମା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଥିବାରୁ ତତ୍‌ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଗାର୍ଗ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଆଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏତଦ୍‌ବିଷୟକ ବିଚାର-ଧାରା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ ।

ଯାସ୍କଙ୍କ କାଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଅନ୍ତତଃ ତତ୍କାଳରୁ ଅଲଙ୍କାରର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ରୁଚିଭେଦ ହେତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆଲଙ୍କାରିକମାନେ କାବ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗକୁ ବିଭିନ୍ନ କାଳରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ଶାସ୍ତ୍ରମାନ ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଛଅଗୋଟି ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଯଥା :—(୧) ରସ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, (୨) ଅଲଙ୍କାର-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, (୩) ରୀତି ବା ଗୁଣ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, (୪ ବକ୍ରୋକ୍ତି-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, (୫) ଧ୍ୱନି-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, (୬) ଔଚିତ୍ୟ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ।

(୧) ପ୍ରଥମ ବା ରସ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଭରତମୁନି (ଦ୍ୱିତୀୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ) । ରସର ଅନୁଭୂତି, କେବଳ ଅଭିନୟମୟ ନାଟ୍ୟରୁ ଘଟେ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାରକରି ତଦନୁରୂପେ ଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି ।

(୨) ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ଅଲଙ୍କାର ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଭାମହ (୬ଷ୍ଠ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ) । ତାଙ୍କପରେ ଦଣ୍ଡୀ (ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ), ଉଦ୍ଭଟ (ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ) ଓ ରୁଦ୍ରଟ (ନବମ ଶତାବ୍ଦୀ) ଏହି ମତର ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ପରିପୋଷକ ।

(୩) ରୀତି-ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବାମନ (ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀର ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧ) । ଏହାଙ୍କ ମତରେ ଚମତ୍କାର-ଅର୍ଥର ପ୍ରତିପାଦକ ଶବ୍ଦସଙ୍ଘଟନାତ୍ମକ ରୀତିହିଁ କାବ୍ୟର ମୁଖ୍ୟାଂଶ ବା ଆତ୍ମା । ଦଣ୍ଡୀ ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ ରୀତି ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେହେଁ ଅଲଙ୍କାରକୁହିଁ କାବ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ ବୋଲି କହି ଅଛନ୍ତି ।

(୪) ବକ୍ରୋକ୍ତି (ଦେଖ) ସମ୍ପ୍ରଦାୟ । ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ କୁନ୍ତକ (ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧ) । ସେ ବକ୍ରୋକ୍ତିକୁ କାବ୍ୟର ଆତ୍ମା ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି ।

(୫) ଧ୍ୱନି-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ । ଏହାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନ (ନବମ ଶତାବ୍ଦୀ) । ତାଙ୍କର ସୁବିଖ୍ୟାତ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ଧ୍ୱନ୍ୟାଲୋକ'ରେ ସେ ଧ୍ୱନି (ଦେଖ)କୁ କାବ୍ୟର ଆତ୍ମା ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏହି ମତର ପ୍ରସ୍ଥାପନ କରି ଅଭିନବ ଗୁପ୍ତ (ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ) ସୁଧୀବୃନ୍ଦଙ୍କର ଚିରସମ୍ମାନାସ୍ପଦତା ଅର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି । କାବ୍ୟପ୍ରକାଶକାର ମମ୍ମଟ [୧୧ ଶ ଶତାବ୍ଦୀ], ରୁଯ୍ୟକ [୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀ], ହେମଚନ୍ଦ୍ର [୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀ], ପୀୟୁଷବର୍ଷ ଜୟଦେବ [୧୩ ଶ ଶତାବ୍ଦୀ], ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜ [୧୪୧୪-୧୪୩୫], ପଣ୍ଡିତରାଜ ଜଗନ୍ନାଥ [୧୭ଶ-ଶତାବ୍ଦୀ] ପ୍ରଭୃତି ଏହି ମତର ଅନୁସରଣରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

[୬] ଔଚିତ୍ୟ [ଦେଖ] ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—ଏହାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ କ୍ଷେମେନ୍ଦ୍ର [୧୧ ଶ ଶତାବ୍ଦୀ] ଭରତ ଓ ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ମତକୁ ଅନୁସରଣ କରି ସୁଦ୍ଧା ଔଚିତ୍ୟକୁ ମୁଖ୍ୟ କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ଯେଉଁ ଛଅଟି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର କଥା କୁହାଗଲା, ଏଥି-ମଧ୍ୟରୁ ଔଚିତ୍ୟ, ବକ୍ରୋକ୍ତି, ଧ୍ୱନି ଓ ରସତତ୍ତ୍ୱହିଁ ମୁଖ୍ୟ । ଔଚିତ୍ୟ, କାବ୍ୟରେ ବାସ୍ତବତା [ଅସମ୍ଭାବ୍ୟ ଘଟନାର ଅଭାବ]କୁ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରେ । ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନ ମଧ୍ୟ ଔଚିତ୍ୟ-ବ୍ୟତିରେକେ ରସପୁଷ୍ଟି ସର୍ବଥା ବ୍ୟାହତ ହୁଏ ବୋଲି ଦୃଢ଼ଭାବେ କହିଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ଅଲତା—ଲାଖ-ରଙ୍ଗ-ପାଣିରେ ତୂଳାକୁ ବୁଡ଼ାଇ ତାହାକୁ ଶୁଖାଇ ଦେଲେ ଅଲତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହିପରି-ଭାବରେ ହିନ୍ଦୁ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଆମଦେଶରେ ପାଦ-କଡ଼ରେ ଏବଂ ପାଦାଙ୍ଗୁଳିରେ ଅଲତା ଲଗାଇଥାଆନ୍ତି । ଏହା ଆମଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏକ ବହୁପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସାଧନ-ସାମଗ୍ରୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ନାଲିରଙ୍ଗର ଦ୍ରବଣକୁ ଅଲତା-ନାମରେ ବଜାରରେ ବିକ୍ରି କରାଯାଉଅଛି । ମନୁସଂହିତା ଓ ମହାଭାରତରେ ଲାକ୍ଷା ବା ଅଲତାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଅଲତା ଲାକ୍ଷାଶିଳ୍ପର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶ ମାତ୍ର ।

ଅଲାଇଚ (*Amomum subulatum*)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାରତୀୟ ମସଲା । ଦକ୍ଷିଣଭାରତର ମାଲବାର ଅଞ୍ଚଳରେ, ସିଂହଳରେ ଏବଂ ପୂର୍ବଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ମିଳେ । ଫଳଭେଦରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ଗଛ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଗଛଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ୬ । ୮ ଫୁଟ୍ ଯାଏ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଫଳକାକୃତି । ଅଲାଇଚମଞ୍ଜିର ଚୂନା ବା ଗୋଟା ଅଲାଇଚ ତରକାରୀରେ ମସଲାରୂପେ ଓ ତାର ଚୂନା ବା ନିର୍ଯାସ ଔଷଧରୂପେ ଭାରତବର୍ଷରେ ବହୁଳଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଇଉରୋପରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ରୋଚକ ମଶଲାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଭାରତରେ ଅଲାଇଚର ଏକ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି, ଏହାର ମଞ୍ଜିକୁ ପାନରେ ମିଶାଇ ଖାଇବା । ବୈଦ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଶୀତଳ, ଏବଂ ପିତ୍ତ ଓ କଫ ନାଶକ ।

ଅଲଭ୍ (*Olea europaea*)—ଭୂମଧ୍ୟସାଗରୀୟ ଅଞ୍ଚଳଜାତ ଚିରହରିତ ବୃକ୍ଷ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚତା ୨୦ ଠାରୁ ୪୦ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଫୁଲ ପୀତବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଫଳ ଡିମ୍ବାକୃତି । ଏହି ବୃକ୍ଷ ଉର୍ବର ଓ ଜଳ ନିଷ୍କାସିତ ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଭଲ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଲଭ୍‌ଗଛ ୧୦୦୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚି ରହିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି

ଗଛର ଖୋଳପା ଓ ମଞ୍ଜି ଦେହରୁ ଅଲଭ୍‌ତେଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଅଲଭ୍‌ମଞ୍ଜିରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ତେଲ ଜାଳେଣିରୂପେ ଏବଂ ସାବୁନ୍ ତିଆରି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅଲଭ୍‌ଫଳରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଥିବା ତେଲକୁ ଶୋଧିତ କରି ଇଉରୋପର ଲୋକେ ରୋଷାଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏବଂ ଔଷଧରୂପେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ଗ୍ରୀକ୍‌ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଅଲଭ୍‌ବୃକ୍ଷ, ଦେବୀ ଆଥେନାଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଦାନ । ସେହି କାରଣରୁ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ନଗରୀ ଏଥେନ୍ସକୁ ଆଥେନା ଦେବୀଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ନାମିତ କରିଅଛନ୍ତି । ବାଇବଲ୍ ଅନୁସାରେ ମହାପ୍ଲାବନ ପରେ କପୋତଦ୍ୱାରା ଆନୀତ ଏକ ଅଲଭ୍‌ଶାଖା ନୋଆଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିପଥାଗତ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଭିଦ ହୋଇଥିବାରୁ, ଏହି କପୋତ ଓ ଅଲଭ୍ ଶାଖା ସମଗ୍ର ଇଉରୋପୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ଶାନ୍ତିର ପ୍ରତୀକରୂପେ ଚିତ୍ରିତ ଓ ବିବୃତ ହୋଇ ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ଅଲଭ୍ ଶାଖା

ଅଲମ୍ପିଆ—ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ସାଂସ୍କୃତିକ ପୀଠ । ଦକ୍ଷିଣ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ପେଲୋପନେସସ୍ ଉପଦ୍ୱୀପର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଓ ତନ୍ନିକଟସ୍ଥ ବିରାଟ ପଡ଼ିଆ । ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୭୭୬ ଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୩୯୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷକାଳ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ା ଓ ଶାରୀରିକ କସରତ୍‌ର ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଓ ଉତ୍ତମ ନାଟକମାନଙ୍କର ଅଭିନୟ ଏହିଠାରେ ହେଉଥିଲା । ବିଜୟୀମାନେ କେବଳ ଅଲଭ୍ ବୃକ୍ଷର ପତ୍ରରେ ନିର୍ମିତ ମୁକୁଟକୁହିଁ ପୁରସ୍କାରରୂପେ ପାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବିଜୟୀ ନଗର ବା ନାଗରିକମାନେ ଅନ୍ୟ ନାନାଭାବରେ ସମ୍ମାନିତ ହେଉଥିଲେ । (ଅଲମ୍ପିକ୍ କ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖ) ।

ଅଲମ୍ପିକ୍ କ୍ରୀଡ଼ା—ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ରେ ଆଲ୍‌ଫିଅସ୍ ନଦୀ କୂଳରେ ପେଲୋପନିଜ୍ ସମତଳ ଭୂମିର ଅଲମ୍ପିଆ (ଦେଖ) ନାମକ ପଡ଼ିଆରେ ପ୍ରତି ଚାରିବର୍ଷରେ ଥରେ ଖେଳ କସରତ୍ ହେଉଥିଲା । ଗ୍ରୀକ୍ ଦେବତା ଜିଉସ୍‌ଙ୍କ ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ଏହି ଖେଳ କସରତ୍ ଉତ୍ତର ଅୟନାନ୍ତ ପରେ ପ୍ରଥମ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା-ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିଲା ଓ ପାଞ୍ଚଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗି ରହୁଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୭୭୬ଠାରୁ ଅଲମ୍ପିକ୍ ଖେଳରେ ଜିଣିଥିବା ବୀରମାନଙ୍କର ନାମର ତାଲିକା ମିଳୁଥିଲେହେଁ ଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯେ ତାର ବହୁପୂର୍ବରୁ ଗ୍ରୀସ୍‌ରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ଏକହଜାର ବର୍ଷ ନିୟମିତଭାବେ ଚାଲିଲା ପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୩୯୪ରେ ଗ୍ରୀସ୍‌ବିଜେତା ରୋମାନ୍‌ମାନେ ଏହାକୁ ବନ୍ଦ କରିଦେଇଥିଲେ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଅଲମ୍ପିକ୍ ଖେଳକୁ ସମୟ-ନିର୍ଦ୍ଧାରକ ମାନରୂପେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଚାରିବର୍ଷକୁ ଏକ ଅଲମ୍ପିଆଡ୍ (*Olympiad*) କୁହାଯାଉଥିଲା । ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ କାୟିକ ଉନ୍ନତି, ମାନସିକ ଓ ଆତ୍ମିକ ବିକାଶ ଭଳି ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଗରିକର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ ହେବା ଉଚିତ । ଅଲମ୍ପିକ୍ ଖେଳପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗ୍ରୀକ୍‌ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ଓ ଯୁଦ୍ଧବିଗ୍ରହକୁ ସାମୟିକ ବନ୍ଦ କରିଦିଆଯାଉଥିଲା ଓ ଅଲମ୍ପିକ୍ କ୍ରୀଡ଼ାପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରପେକ୍ଷତା ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଉଥିଲା ।

ଅଲମ୍ପିକ୍ ଖେଳ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବାର ପ୍ରାୟ ୧୫୦୦ ବର୍ଷ ପରେ ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌ର ବାରନ୍ ପିଏ ଦ୍ୟ କୋବର୍ତ୍ତାଁ ଇଉରୋପରେ ଅଲମ୍ପିକ୍ କ୍ରୀଡ଼ାର ପୁନଃପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ୧୮୯୪ ମସିହାରେ ଦ୍ୟ କୋବର୍ତ୍ତାଁ ପାରିସ୍‌ରେ ୧୫ଟି ଦେଶର ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କୁ ଡାକି ଗୋଟିଏ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ବସାଇଲେ । ଏହି କଂଗ୍ରେସରେ ସ୍ଥିରହେଲା ଯେ ଅଲମ୍ପିକ୍-କ୍ରୀଡ଼ାର ପୁନଃ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଯିବ ଓ ଏହା ପୁଣି ପ୍ରତି ଚାରିବର୍ଷରେ ଥରେ ଲେଖାଏଁ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବ । ୧୮୯୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଏଥେନ୍ସ୍‌ଠାରେ ଏଥିପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ରୀଡ଼ାଙ୍ଗନ (*Stadium*) ନିର୍ମିତ ହେଲା ଓ ସେଠାରେ ପ୍ରଥମେ ଆଧୁନିକ ଅଲମ୍ପିକ୍ କ୍ରୀଡ଼ା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ତା ପରେ ୧୯୦୦ରେ ପାରିସ୍, ୧୯୦୪ରେ ସେଣ୍ଟ୍‌ଲୁଇସ୍, ୧୯୦୮ରେ ଲଣ୍ଡନ୍, ୧୯୧୨ରେ ଷ୍ଟକ୍‌ହୋମ୍, ୧୯୨୦ରେ ଆଣ୍ଟୱାର୍ପ୍, ୧୯୨୪ରେ ପାରିସ୍, ୧୯୨୮ରେ ଆମଷ୍ଟରଡ଼ାମ୍, ୧୯୩୨ରେ ଲସ୍‌ଏଞ୍ଜେଲସ୍ ୧୯୩୬ରେ ବର୍ଲିନ୍, ୧୯୪୮ରେ ଲଣ୍ଡନ୍, ୧୯୫୨ରେ ହେଲସିଙ୍କି, ୧୯୫୬ରେ ମେଲ୍‌ବୋର୍ଣ୍ଣ ଓ ୧୯୬୦ରେ ପାରିସ୍‌ରେ ଅଲମ୍ପିକ୍ କ୍ରୀଡ଼ା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରଥମ

ମହାଯୁଦ୍ଧ ହେତୁ ୧୯୧୬ରେ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ହେତୁ ୧୯୪୦ ଓ ୧୯୪୪ରେ ଏହି କ୍ରୀଡ଼ା ସ୍ଥଗିତ ରଖାଯାଇଥିଲା ।

ଅଲମ୍ପିକ୍ କ୍ରୀଡ଼ା-ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଅଲମ୍ପିକ୍ କମିଟିଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ଏହି ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ଅଲମ୍ପିକ୍ ସବ୍‌କମିଟିମାନ ଅଛି । ଜାତି, ଗୋଷ୍ଠୀ, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ରାଜନୈତିକ ମତନିର୍ବିଶେଷରେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶ ତଥା ନାଗରିକର ଏହି ପ୍ରତି-ଯୋଗିତାରେ ଯୋଗଦେବାର ଅଧିକାର ଅଛି । ବହୁ-ବିବାଦ-କଳୁଷିତ ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ବିଶ୍ୱଭ୍ରାତୃଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପାଇଁ ଅଲମ୍ପିକ୍‌ର ଦାନ ମହନୀୟ । ବିଶ୍ୱ ଅଲମ୍ପିକ୍ କ୍ରୀଡ଼ାପ୍ରତି-ଯୋଗିତାରେ ବହୁବର୍ଷଧରି ଭାରତବର୍ଷ (ଅଖଣ୍ଡ) ହକି-ଖେଳରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଆସିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସମ୍ପ୍ରତି-ଭାବରେ ଏବେ ଅଲମ୍ପିକ୍ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ଓ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା ଭିତରେ ଦୁଇପକ୍ଷ ବାଣ୍ଟି ହୋଇଗଲା ପରି ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ଅଧିକାଂଶ ପୁରସ୍କାର ହୁଏତ ଏ ପକ୍ଷ ନହେଲେ ସେ ପକ୍ଷକୁ ଯାଉଛି ।

ଅଲେଖ ଧର୍ମ—ଉତ୍କଳରେ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ, ନିରାକାର ଓ ଶୂନ୍ୟବାଦୀ ଧର୍ମ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମଭାଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତ

ଅଲେଖ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ

ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହାର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟିଥିଲା । ମହିମାଗୋସାଇଁଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଘଟନାବଳି ସମ୍ପର୍କରେ ସଠିକ ଖବର କିଛି ମିଳେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ କହେ ଯେ ସେ ଢେଙ୍କାନାଳର କପିଳାସ ପର୍ବତରେ ବହୁକାଳ କଠୋର ତପସ୍ୟା ପରେ ଏହି ଧର୍ମର ତତ୍ତ୍ୱ ଲାଭକରି ତାହା ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ସେ ସେହି ଢେଙ୍କାନାଳର ଜୋରନ୍ଦା ଗ୍ରାମରେ ସମାଧିସ୍ଥ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ଅଲେଖଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ-ପୀଠ ସେହିଠାରେହିଁ ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ମାଘସପ୍ତମୀ ଦିନ ଅଲେଖଧର୍ମୀମାନଙ୍କର ସେହିଠାରେ ବାର୍ଷିକମେଳା ହୁଏ । ଅଲେଖଧର୍ମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରହି, ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ କ୍ରମେ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶରୁ ଆସାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସାରିତ ହେଉଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଅଲେଖଧର୍ମ ଯେ ବହୁ ପ୍ରାକ୍ତନ ଭାବ-ଧାରା-ପ୍ରଭାବିତ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କର, ବିଶେଷତଃ ଅକାଳୀ ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କର ଈଶ୍ୱର, ସାଧାରଣରେ ଅଲଖ୍-ନିରଞ୍ଜନ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଅଲେଖ-ପୂଜକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କବିର ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ତରଭାରତର ସାଧକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ନିରାକାରବାଦୀହିଁ ଥିଲେ । ଶଙ୍କର-ପ୍ରଚାରିତ ବେଦାନ୍ତ-ବାଦ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନିରାକାର ଓ ନିର୍ଗୁଣ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରେ । ଅଲେଖଧର୍ମର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଏହି ଯେ ଏହା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମପ୍ରଭାବିତ ପରି ମନେହୁଏ । ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୌଦ୍ଧବସତି ସବୁ ରହିଛି । ମହିମାଗୋସାଇଁ ସେହି ବୌଦ୍ଧାଧ୍ୟୁଷିତ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠଭାବରେ ପରିଚିତ-ଥିବାର ଅନୁମାନ ହୁଏ । ମହିମାଗୋସାଇଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ବୁଦ୍ଧ ବା ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଗୋସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ତାଙ୍କ ଅନୁଚରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପରି ଅଲେଖମାନେ ଅହିଂସ । ସେମାନେ ଜାତି ମାନନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣବିରୋଧୀ । ଏମାନଙ୍କର ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପରି ତ୍ରି-ଶରଣ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଓ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ପରି ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ଖାଦ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତିନାହିଁ । ସର୍ବୋପରି ଏମାନଙ୍କର ନିରାକାର, ନିର୍ଗୁଣ ଈଶ୍ୱର ବିଶେଷ-ଭାବରେ ଶୂନ୍ୟରୂପରେହିଁ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଶୂନ୍ୟବାଦ ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧ-ଧର୍ମରୁ ଉଦ୍ଭୂତ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସହିତ ଏମାନଙ୍କର

ଆଂଶିକ ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ମନେକର ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ-ପାଦରେ କେତେକ ଅଲେଖ-ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ତଥାକଥିତ ବୃଦ୍ଧାବତାରରୂପେ ପରିଚିତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନିଜର ଦେବତା ବୋଲି ଦାବୀ କରି ପୁରୀମନ୍ଦିର ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ । ସେ ଯାହାହେଉ, ଏହି ଧର୍ମ ଲୋକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ପ୍ରତିମାପୂଜାଦି ସକଳ ବାହ୍ୟ ଆଚରଣରୁ ନେଇ, କଠୋର ନୈତିକଜୀବନ ଉପରେ ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥିବାରୁ, ଉତ୍କଳର ଅନେକାଂଶରେ ସମାଜର ନାନାସ୍ତରରେ ଏ ଧର୍ମର ଗଭୀର ନୈତିକ ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଧର୍ମର କବି ଭୀମଭୋଇ (ଦେଖ)ଙ୍କ ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ ଭଜନମାଳା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅମୂଲ୍ୟସମ୍ପଦରୂପେ ବିବେଚିତ ହୁଏ । ଏହି ଭଜନଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳର ଜନସମାଜରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ନୈତିକ ଉନ୍ନତିର ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମାଧ୍ୟମ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଅଲ୍‌ଓ୍ୱାର—ରାଜସ୍ଥାନର ପୂର୍ବତନ କରଦରାଜ୍ୟ, ଆୟତନ ୩୧୫୮ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ରାଜସ୍ୱ ୪୦ ଲକ୍ଷ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଲ୍‌ଓ୍ୱାର୍ ରାଜସ୍ଥାନର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା । ଆୟତନ ୩୨୪୫ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ନଅ ଲକ୍ଷ । ଗ୍ରାମ ସଂଖ୍ୟା ୧୮୧୭ ଓ ସହର ୧୧ । ଅଲ୍‌ଓ୍ୱାର୍ ସହରର ଜନସଂଖ୍ୟା ୫୮ ହଜାର । ଦିଲ୍ଲୀଠାରୁ ରେଲ୍‌ପଥରେ ୯୮ ମାଇଲ୍ । ରାଜପ୍ରାସାଦ ଅତି ମନୋରମ । ପ୍ରାସାଦର ଗ୍ରନ୍ଥାଗାରରେ ପାରସୀକ ଗୁଲିସ୍ତାନ୍‌ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରତିଲିପି ଅଛି । ଏହିଗ୍ରନ୍ଥର ନକଲ୍ ନିମନ୍ତେ ୧ ଲକ୍ଷ ୩୦ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଅଲ୍‌ଓ୍ୱାର୍ ଓ ଜୟପୁର ରାଜବଂଶର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଏକ । ୧୮୦୩ ରେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା-ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲା । ଏ ରାଜ୍ୟ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କୁ କଚ୍ଛ କର ଦେଉ ନ ଥିଲା । ଭାରତୀୟ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇଥିବାରୁ ୧୯୩୩ ରେ ତତ୍କାଳୀନ ମହାରାଜା ଗାଦିଚ୍ୟୁତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ କେବଳ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ୧୯୪୮ ରେ ରାଜ୍ୟ ଭାରତର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେବାପରେ ମହାରାଜା ଟ ୫, ୨୦, ୦୦୦୧ ଙ୍କା ବାର୍ଷିକ ଭତ୍ତା ପାଉଛନ୍ତି ।

ଅଲଓ୍ୱେ—କେରଳରାଜ୍ୟର ସହର । ପ୍ରବାଦ ଅଛି—ଅଲ୍‌ଓ୍ୱେ ନଦୀତଟରେ କାଲଟୀନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ) ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ସେଥିନିମନ୍ତେ ଶିବରାତ୍ରି ଦିନ ଏଠାରେ ବଡ଼ ମେଳା ହୁଏ । କୋଚିନ୍ ଠାରୁ ୧୭ ମାଇଲ ଉତ୍ତରରେ ରେଳପଥ ଉପରେ ଏହି ନଗର ବିଦ୍ୟମାନ । ଜନସଂଖ୍ୟା—୧୬,୩୫୪ । ଏହିଠାରେ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ମୃତ୍ତିକା (*Rare earth*) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗବେଷଣାଗାର ଓ କାରଖାନା, ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ସହଯୋଗରେ କେରଳ ରାଜ୍ୟସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି (୧୯୫୨) । ଏଠାକୁ ଷ୍ଟିମର-ଦ୍ୱାରା ବୋମ୍ବାଇଠାରୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ ।

ଅଲ୍‌ଷ୍ଟର୍— (ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ ଦେଖ)

ଅଶୋକ—(୧) [ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୭୩-୨୩୨] ଐତିହାସିକମାନଙ୍କ ମତରେ ସମଗ୍ର ମାନବ-ଇତିହାସରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠମାନବଧର୍ମୀ ସମ୍ରାଟ୍ ଓ ପୃଥିବୀର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଷ୍ଟ୍ରନାୟକ । ଏହାଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଯୋଗୁହିଁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବିଶ୍ୱଧର୍ମରେ ପରିଣତ ହେଲା । ମୌର୍ଯ୍ୟ ନରପତି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ପୌତ୍ର ଓ ବିନ୍ଦୁସାରଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୭୩ ରେ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । ଅଶୋକ ସିରିଆର ଗ୍ରୀକ୍ ନରପତି ଆଣ୍ଟିଓକସ ଓ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ଗ୍ରୀକ୍‌ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ଟଲେମୀଙ୍କ ସମସାମୟିକ । ଅଶୋକଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରେ କାବୁଲ୍ [ପାରୋପାମିସାଡ], ହେରାଟ୍ [ଆରିଆ], କାନ୍ଦାହାର (ଆରାକୋସିଆ) ଓ ବେଲୁଚିସ୍ଥାନର କଚ୍ଛ-ଦେଶ [ଜେଡ୍ରୋସିଆ] ଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ କାବେରୀ-ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଭାରତର ପୂର୍ବ-ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏକ-

ଅଶୋକ

ମାତ୍ର ସ୍ୱାଧୀନରାଜ୍ୟ କଳିଙ୍ଗକୁ ନିଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟାନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବା

ପାଇଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବାବ୍ଦ ୨୬୧ ରେ ଅଶୋକ କଳିଙ୍ଗ (ଓଡ଼ିଶା) ଆକ୍ରମଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହି କଳିଙ୍ଗ-ଯୁଦ୍ଧ ଅଶୋକଙ୍କ ଜିଘାଂସା ଓ ରାଜ୍ୟଲିପ୍ସା ପ୍ରତି ଏକ ଚରମ ଆଘାତ ଦେଲା । କଳିଙ୍ଗ-ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ଲୋକ ବନ୍ଦୀ ଓ ଏକଲକ୍ଷ ଲୋକ ନିହତ ହେଲେ । [ଦେଖ-ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ-ଅନୁଶାସନ], ଏହି ରକ୍ତାକ୍ତ ସମର ତରୁଣ ଅଶୋକଙ୍କ ମନରେ ଗଭୀର ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କଲା ଓ ସେ କ୍ରମେ ହିଂସା, ହତ୍ୟା, ଓ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରତି ବିତୃଷ୍ଣ ହୋଇ କରୁଣାର ଉତ୍ସ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ । ଏହିପରିଭାବରେ ବିଜିତର ପ୍ରାଣଦାନରେ ବିଜେତାର ଅଭୂତପୂର୍ବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ଜିଘାଂସାରୁ କରୁଣାର ଜାଗୃତି ସୃଷ୍ଟି କରି କଳିଙ୍ଗଯୁଦ୍ଧ ପୃଥିବୀ ଇତିହାସରେ ଏକ ଯୁଗାନ୍ତର-କାରୀ ଘଟଣାରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧର ଚାରି ବର୍ଷ ପରେ ଅଶୋକ ମଥୁରାର ବୌଦ୍ଧସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଉପଗୁପ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୫୭ ରେ ବିଧିବଦ୍ଧଭାବରେ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ-ଘୋଷ ଧର୍ମ-ଘୋଷରେ ପରିଣତ ହେଲା ଓ ଚଣ୍ଡାଶୋକ ତେଣିକି ଧର୍ମାଶୋକ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲେ ।

ଅହିଂସାଧର୍ମବ୍ରତୀ ଅଶୋକ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ବୃକ୍ଷରୋପଣ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶ୍ରମଣ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ-ମାନଙ୍କ ଆରାଧନା ପାଇଁ ଶତଶତ ଆଶ୍ରମ ଓ ସଂଘାରାମ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଅନନ୍ତର ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବାହାରେ ଥିବା ଚୋଳ, ପାଣ୍ଡ୍ୟ, ସତ୍ୟପୁତ୍ର ଓ କେରଳପୁତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବନ୍ଧୁରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଓ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟ ସିରିଆ, ଇଜିପ୍ଟ, ମାସିଡ଼ୋନିଆ, ସିରିନ୍ ଓ ଏପିରସ୍ ପ୍ରଭୃତିରେ ମଧ୍ୟ ସେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଚିକିତ୍ସାଳୟମାନ ଖୋଲିଥିଲେ । ସୁଦୂର-ଅତୀତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟଶତକରେ ଏହି ଦୂରଦ୍ରଷ୍ଟା, ଜୀବ-ଦୁଃଖ-କାତର ଭାରତୀୟ ସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କର ଏ ପ୍ରକାର ଉଦାର ମାନବିକତା-ପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ମମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସମଗ୍ର ଇତିହାସକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଆସୁଛି । ରାଜତ୍ୱର ତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଷରେ ଅଶୋକ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ନୈତିକ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ନିମିତ୍ତ 'ଧର୍ମ ମହାମାତ୍ର' ନାମରେ ଏକ ନୂତନ ସଚିବସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ଯାହା ଇତିହାସରେ ଅନନ୍ୟ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ 'ଯୁକ୍ତ' [ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀ], 'ରାଜୁକ' [ରାଜ୍ୟପାଳ] ଓ 'ପ୍ରାଦେଶିକ' (ଅଞ୍ଚଳ ଶାସକ) ମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅହିଂସା-ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ପାଇଁ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ନୀତିମାନ୍ ସମ୍ରାଟ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ଉଚ୍ଚ ନୈତିକତାର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ନିଜର ବହୁ ବିସ୍ତୃତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତରସ୍ତମ୍ଭ ବା ପର୍ବତଗାତ୍ରରେ ବହୁଶିଳାଲେଖ ଖୋଦିତ କରାଇଥିଲେ । ସମଗ୍ର ମାନବ ଇତିହାସରେ ଏପ୍ରକାର ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଘୋଷଣା ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ୟ । ଏହି ଅନୁଶାସନ-ମାନଙ୍କରେ ଅଶୋକ ନିଜକୁ 'ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ' 'ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ' ବା 'ଦେବପ୍ରିୟ' ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ କରିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବିନ୍ଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଦାତିଆ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗୁର୍ଜ୍ଜରଠାରେ ମିଳିଥିବା ଶିଳାଲେଖରୁ ଓ ହାଇଦରାବାଦର ରାଇଚୁରଜିଲ୍ଲାର ମାସ୍କିଠାରେ ପ୍ରାପ୍ତ ଶିଳାଲେଖରୁ 'ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ ଅଶୋକ' ନାମ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପଞ୍ଚମ ଶିଳାଲେଖ ଓ ଆଲ୍ଲାହାବାଦରୁ ମିଳିଥିବା ଶିଳାଲେଖରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ତାଙ୍କର ବହୁ ଭ୍ରାତା ଓ ଭଗିନୀ ଥିଲେ । କାରୁବାକୀନାମ୍ନୀ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରାଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ତିବରନାମକ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । (ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନ ଦେଖ) ।

ଅଶୋକ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେହେଁ ଓ ତାଙ୍କର ବହୁ ଅନୁଶାସନ ହୀନଯାନ ଧର୍ମର ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରୁଥିଲେହେଁ ଦଶମ ଶିଳାନୁଶାସନ ମହାଯାନର ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ଉପାସନା ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦିଏ । ବସ୍ତୁତଃ ତାଙ୍କ ଅନୁଶାସନ ଗୁଡ଼ିକରେ ସକଳ ଧର୍ମପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି, ଯାହାକି ଇଉରୋପରେ ବିଂଶଶତାବ୍ଦୀପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସେ ଇହଲୋକସର୍ବସ୍ୱ ଆଜୀବକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଉପାସନାର୍ଥେ କେତୋଟି ଗୁମ୍ଫା ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୌଦ୍ଧ ଥିଲେହେଁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗମାର୍ଗ ବା ଚତୁଃସତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ସେ କରି ନ ଥିଲେ, ବରଂ ସର୍ବଧର୍ମର ସାର୍ବଜନୀନ ସାରତତ୍ତ୍ୱହିଁ ତାଙ୍କ ଅନୁଶାସନମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତମ୍ଭାନୁଶାସନ ଓ ସପ୍ତମ ଶିଳାନୁଶାସନରେ ସେ ଦାନ, ଦୟା, ସତ୍ୟ, ଶୌଚ, ସାଧୁତା, ସଂଯମ, କୃତଜ୍ଞତା ଓ ଦୃଢ଼ଭକ୍ତିକୁହିଁ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମାଚରଣ ବୋଲି କହିଯାଇଅଛନ୍ତି । ଅପରପକ୍ଷରେ ନାଗରିକମାନଙ୍କୁ ପାପ, କ୍ରୋଧ, ନୈଷ୍ଠୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଈର୍ଷ୍ୟାଠାରୁ

ଦୂରରେ ରହିବାପାଇଁ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ଯଜ୍ଞରେ ବଳିପ୍ରଥା ବନ୍ଦ କରିଦେଇଥିଲେ ଓ ନିଜେ ଶିକାରରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ବିବାହ ବା ମୃତ୍ୟୁବେଳେ କରାଯାଉଥିବା କେତେକ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ନୀତି-ବହିର୍ଭୂତ ବୋଲି ନିଷିଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ।

ଅଶୋକଙ୍କ ଶାସନକାଳର ସପ୍ତଦଶବର୍ଷରେ ତୃତୀୟ ବୌଦ୍ଧ ମହାସଭା ଆହୂତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସଭା ପାଟଳୀପୁତ୍ରରେ ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତ ତିସ୍ସ ବା ଉପଗୁପ୍ତଙ୍କ (ଉତ୍ତର ଭାରତରୁ ମିଳିଥିବା ତଥ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ) ସଭାପତିତ୍ୱରେ ବସିଥିଲା । ନଅ ମାସ ଆଲୋଚନା ପରେ ଏଠାରେ ଥେରବାଦୀମାନଙ୍କର ମତ ଗୃହୀତ ହେଲା । ଏହି ସଭାରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବାଣୀର ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତିବେଶୀ-ରାଜ୍ୟକୁ ଦୂତ ପଠାଇବା ସ୍ଥିର ହେଲା । ଭିକ୍ଷୁ 'ମଧ୍ୟାନ୍ତିକ' କାଶ୍ମୀର ଓ ଗାନ୍ଧାର ଦେଶକୁ, ଭିକ୍ଷୁ 'ମଧ୍ୟମ' ହିମାଳୟ ପାଦଦେଶରେ ଥିବା ଦେଶମାନଙ୍କୁ 'ମହାଦେବ' ମହିଷ ମଣ୍ଡଳକୁ (ମହୀଶୂର); ଭିକ୍ଷୁ 'ମହାଧର୍ମରକ୍ଷିତ' 'ଶୋଣ' ଓ 'ଉତ୍ତର ସୁବର୍ଣ୍ଣଭୂମି'କୁ (ବର୍ମା), ଓ ଭିକ୍ଷୁ 'ମହାରକ୍ଷିତ', ମହାରାଷ୍ଟ୍ରଦେଶକୁ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଯାଇଥିଲେ । ଅଶୋକଙ୍କ ପୁତ୍ର ମହେନ୍ଦ୍ର (ହୁଏନସାଂଙ୍କ ମତରେ ଭାଇ) ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କଲା ପରେ ଲଙ୍କାକୁ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଯାଇଥିଲେ ଓ ପରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ କନ୍ୟା ସଂଘମିତ୍ରା ପବିତ୍ର ବୋଧିଦ୍ରୁମର ଏକ ଶାଖା ନେଇ ଲଙ୍କାକୁ ଯାଇଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଦୁଇ ସ୍ଥାନରେ,—ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ଧଉଳି ଓ ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲାର ଜଉଗଡ଼ଠାରେ ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନମାନ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛି । ଏହି ଅନୁଶାସନରେ ଧଉଳି, ତୋଷଳୀରୂପେ ଓ ଜଉଗଡ଼ 'ସମାପା' ନାମରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଐତିହାସିକମାନେ ମନେକରନ୍ତି ଯେ, ସେତେବେଳେ ତୋଷଳୀ କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଓ ସମାପା ଆଞ୍ଚଳିକ - ପ୍ରତିଷ୍ଠା - ସମ୍ପନ୍ନ ଏକ ନଗରୀ ଥିଲା । କଳିଙ୍ଗ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏହି ଅନୁଶାସନମାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ଅନୁଶାସନ ପରି ପାଲିଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଓ ଏଥିରେ ଏକାଦଶ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ତ୍ରୟୋଦଶ ଅନୁଶାସନମାନ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଶାସନ ଖୋଦିତ ହୋଇଛି (ଅଶୋକ ଅନୁଶାସନ ଦେଖ) । ଏହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କଳିଙ୍ଗ ଅନୁଶାସନମାନଙ୍କରେ ସମଦର୍ଶୀ ରାଜା ଅଶୋକ ସମସ୍ତ ମାନବଜାତିକୁ ନିଜର ସନ୍ତାନ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଅଛନ୍ତି ।

ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଅଶୋକଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଏହି ମୌର୍ଯ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ ଯେଉଁ ପରମମାନବିକ ଶାସନ ଦେଇଯାଇଥିଲେ, ପରବର୍ତ୍ତୀ-କାଳରେ ପୃଥିବୀର କୌଣସି-ଶାସକ ସେହି ମହାନୁଭବତାର ସୀମା ସ୍ପର୍ଶ କରିବାପାଇଁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିନାହାନ୍ତି । ଭାରତର ଗିରିବନପ୍ରାନ୍ତରରେ ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନ ତାଙ୍କ ମହାପ୍ରାଣତା ଓ ସମଦର୍ଶିତାର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ଉଦାହରଣରୂପେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ, ହର୍ଷଙ୍କ ଧର୍ମପୋଷକତା ବା ଆକବରଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ବିସ୍ତାର ଅଶୋକଙ୍କ ଅକ୍ଷୟ-କୀର୍ତ୍ତି ତୁଳନାରେ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ।

ଅଶୋକ (୨) (*Saraca indica*)—ଭାରତୀୟ କାବ୍ୟକବିତାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ । ୨୫।୩୦ ଫୁଟ୍ ଯାଏ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ ଓ ଭାରତର ସର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ଫୁଲ ପେଣ୍ଡା ପେଣ୍ଡା ହୋଇ ଫୁଟେ । ଫୁଲ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବା ଏବଂ ଘନସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । ଫୁଲ ଲଘୁ ସୌରଭ-ବିଶିଷ୍ଟ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହାର ଛେଲି ଯାବତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ମାର୍ଚ୍ଚ, ଏପ୍ରିଲ୍ ମାସରେ ଫୁଲ ଫୁଟେ ଏବଂ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ଫଳ ହୁଏ । ଭାରତୀୟ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଦୋହଦ (ଦେଖ) ଗ୍ରାହୀ ବୃକ୍ଷରୂପେ ଏହାର କବି-ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ।

ଅଶୋକ ପତ୍ର ଓ ପୁଷ୍ପ

ଅଶୋକ-ଅନୁଶାସନ— ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବାଣୀର ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକ (ଦେଖ) ଭାରତର ସର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ପର୍ବତଗାତ୍ରରେ ବା ଶିଳାସ୍ତମ୍ଭ ମାନଙ୍କରେ କେତେକ ଅନୁଶାସନ ଖୋଦିତ କରାଇଥିଲେ । ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ-

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସବୁ ଅଜ୍ଞାତ ଓ ଅପଠିତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିବା ପରେ ୧୮୩୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରିନ୍ସେପ୍ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୋଟି ଶିଳାଲେଖ ଆବିଷ୍କାର କରି ପୁରାତନ ଗ୍ରୀକ୍ ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି-ସମ୍ବଳିତ ଏକ ଦ୍ୱିଭାଷୀ ମୁଦ୍ରା ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରଥମକରି ତହିଁରେ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିମାନ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ପ୍ରିନ୍ସେପଙ୍କ ପରେ ଭାରତର ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଭାଗର ତତ୍କାଳୀନ ଡ଼ିରେକ୍ଟର୍ ଜେନେରାଲ୍ ସର୍ ଆଲେକ୍ଜାଣ୍ଡର୍ କନିଂହାମ୍ ୧୮୭୭ ମସିହାରେ ଅଶୋକ-ଲିପି-ସମୂହର ଏକ ଆପେକ୍ଷିକ ପାଠ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ପରେ ପରେ ସ୍ମିଥ୍, ଭଣ୍ଡାର୍କର, ଉଲ୍ନର୍, ରାଧାକୁମୁଦ ମୁଖର୍ଜି ଓ ଦିନେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ସରକାର୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଐତିହାସିକଗଣ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ ଗବେଷଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧ୍ୟାପକ ବଡ଼ୁଆଙ୍କ ମତହିଁ ଆଧୁନିକତମ ।

ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ମାନେ ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି—ଶୈଳାନୁଶାସନ ଓ ସ୍ତମ୍ଭାନୁଶାସନ । ପୁଣି ଶୈଳାନୁଶାସନକୁ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଶୈଳାନୁଶାସନ, ବୃହତ୍ ଶୈଳାନୁଶାସନ ଓ ଗୁମ୍ଫାରେ ଖୋଦିତ ଲେଖ । ସେହିପରି ସ୍ତମ୍ଭାନୁଶାସନକୁ ମଧ୍ୟ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ— କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ତମ୍ଭାନୁଶାସନ, ମଧ୍ୟମ ସ୍ତମ୍ଭାନୁଶାସନ ଓ ବୃହତ୍ ସ୍ତମ୍ଭାନୁଶାସନ ।

ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାକୃତଭାଷାରେ ଲିଖିତ । ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଥିବା ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକ ଖରୋଷ୍ଠୀ ଲିପିରେ ଲେଖାଯାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଲେଖଗୁଡ଼ିକ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିରେ ଲିଖିତ । ଖରୋଷ୍ଠୀ ଲିପି ଦକ୍ଷିଣରୁ ବାମକୁ ଲେଖା ଯାଉଥିଲା । ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆରେ ପ୍ରଚଳିତ ଆରାମାଇକ୍ ଲିପିର ପ୍ରଭାବଯୋଗୁଁ ଗାନ୍ଧାର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ଲିପି ସେତେବେଳେ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଖରୋଷ୍ଠୀ ଓ ବ୍ରାହ୍ମୀ ବ୍ୟତୀତ ପଶ୍ଚିମ ପାକିସ୍ଥାନର ରାଓଲପିଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ ଆରାମାଇକ୍ ଲିପିରେ ଲିଖିତ କେତୋଟି ଅନୁଶାସନ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ।

ସିଂହାସନ-ପ୍ରାପ୍ତିର ଦ୍ୱାଦଶବର୍ଷରେ (ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୨୫୭) ଅଶୋକଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଅନୁଶାସନ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଅଶୋକ ପ୍ରଥମେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଳାନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଦିତ କରାଇ ପରେ ବୃହତ୍ ଶିଳାନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଦିତ କରାଇଥିଲେ ।

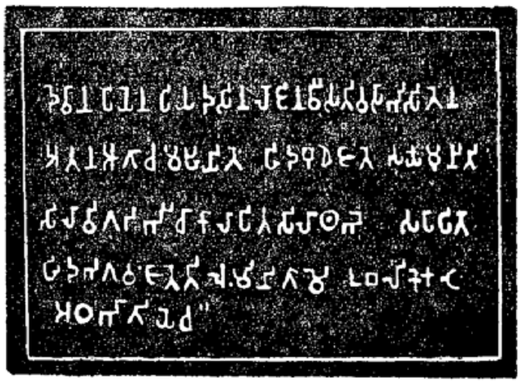

ଅଶୋକ ଅନୁଶାସନ (ଲୁମ୍ବିନୀ)

ଗୁମ୍ଫାରେ ଖୋଦିତ ଲେଖମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ରାଜତ୍ୱର ତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଷରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ତୃତୀୟଟି ରାଜତ୍ୱର ବିଂଶତିତମ ବର୍ଷରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ତମ୍ଭାନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ସବୁଗୁଡ଼ିକର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳ ସ୍ଥିର କରାଯାଇନାହିଁ । ତେବେ ନେପାଳର ତରାଇରେ ମିଳିଥିବା ସ୍ତମ୍ଭଶିଳାଲେଖ (ଲୁମ୍ବିନୀ ଅନୁଶାସନ) ଅଶୋକଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଏକବିଂଶତିତମ ବର୍ଷରେ ଖୋଦିତ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଭାବରେ ଜଣାଯାଇଛି । ଠିକ୍ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲେଖ ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ କପିଳେଶ୍ୱରଠାରେ ମିଳିଛି, କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଯେ ତାହା ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ଐତିହାସିକ ସମୀକ୍ଷା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ ।

ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ସରଳ ଓ ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ନିରାଡ଼ମ୍ବର । ପ୍ରକାଶନରୀତି ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପରିଚାୟକ । ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ସରଳ ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଜୀବନ, ପ୍ରଜା-ବତ୍ସଳତା ଓ ଲୋକପ୍ରିୟତା ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଧଉଳୀ ଓ ଜଉଗଡ଼ଠାରେ ମିଳିଥିବା ଶିଳାଲେଖଗୁଡ଼ିକରେ ଏକାଦଶ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ତ୍ରୟୋଦଶ

ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକ ନାହିଁ । ତା' ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଶାସନ ଦିଆ ଯାଇଅଛି (ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ଅନୁଶାସନ ଦେଖ) । ତ୍ରୟୋଦଶ ଅନୁଶାସନରେ କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧର ଭୟାବହ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ ବୋଧହୁଏ କଳିଙ୍ଗବାସୀଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ହେବାର ଆଶଙ୍କାରେହିଁ ଉଦାରହୃଦୟ ସମ୍ରାଟ୍ ଏହା ଓଡ଼ିଶାରେ ରଖାଇ ଦେଇ ନ ଥିଲେ ।

ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ଅନୁଶାସନ—

ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତିନୋଟିକୁ ସମଗ୍ରଭାବରେ କଳିଙ୍ଗ ଅନୁଶାସନ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଗୋଟିକରେ (ତ୍ରୟୋଦଶ) କଳିଙ୍ଗଯୁଦ୍ଧର ବର୍ଣ୍ଣନା । ଆଉ ଦୁଇଟି କଳିଙ୍ଗ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । କଳିଙ୍ଗଯୁଦ୍ଧର ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେଉଁ ତ୍ରୟୋଦଶ ଅନୁଶାସନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଅଛି, ତାହା କଳିଙ୍ଗବାସୀଙ୍କ ମନରେ କାଳେ ଆଘାତ ଦେଇପାରେ ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଏହି ଅନୁଶାସନ କଳିଙ୍ଗ ବା ଏପରିକି କଳିଙ୍ଗ ନିକଟରେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଇ ନାହିଁ । କଳିଙ୍ଗର ଧଉଳୀ ଓ ଜଉଗଡ଼ଠାରେ ଥିବା ଶିଳାଲେଖମଧ୍ୟରେ କେବଳ ତ୍ରୟୋଦଶ ନୁହେଁ, ଏକାଦଶ ଓ ଦ୍ୱାଦଶ ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ସେ ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଶାସନ ନବବିଜିତ ତୋଷଳୀରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ।

ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ହଜାରା ଓ ପେଶାୱାର ଜିଲ୍ଲାରେ, ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶର କାଲସିଠାରେ, ସୌରାଷ୍ଟ୍ରର ଗିର୍ଣ୍ଣାର, ଆନ୍ଧ୍ରର ଏରାଗୁଡ଼ି ଓ ବମ୍ବେର ଥାଣା ଜିଲ୍ଲାରେ ତ୍ରୟୋଦଶ ଅନୁଶାସନଟି ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ କଳିଙ୍ଗ-ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ପର୍କରେ ଏହିପରି ଲେଖାଯାଇଛି ।

"ଅଭିଷେକର ଅଷ୍ଟମ ବର୍ଷରେ ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ ରାଜା କଳିଙ୍ଗଦେଶକୁ ଜୟ କରିଥିଲେ । ସେଠାରୁ ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ଲୋକ (ବନ୍ଦୀ ରୂପେ) ଅପସାରିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଏକଲକ୍ଷ ଲୋକ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାଠାରୁ ବହୁଗୁଣ ଲୋକ ମରିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ କଳିଙ୍ଗ ଅଧୁନା ଅଧିକୃତ ହେବାପରେ ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ ରାଜାଙ୍କର ଧର୍ମାଚରଣ, ଧର୍ମାଭିଳାଷ ଓ ଧର୍ମାନୁଶାସନ ତୀବ୍ରଭାବେ (ଜାତ) ହେଲା । କଳିଙ୍ଗକୁ ବିଜୟ କରି ଦେବାନାଂପ୍ରିୟଙ୍କର ଅନୁତାପ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଅବିଜିତ ରାଜ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ବିଜିତ ହେଲା ପରେ ସେଠାରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ହତ୍ୟା, ମୃତ୍ୟୁ ଓ ବନ୍ଧନ ଘଟିଲା, ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ବେଦନାଦାୟକ ଓ ଗୁରୁତର ବୋଲି ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ ରାଜା ମନେକରୁଅଛନ୍ତି । ଦେବାନାଂପ୍ରିୟଙ୍କର ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତର ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଏହି ଯେ ସେଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରମଣ ବା ଅନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ତାଙ୍କର ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା) ମାତା, ପିତା ଓ ଗୁରୁଙ୍କର ନିୟମପୂର୍ବକ ସେବା, ଶୁଶ୍ରୂଷା କରୁଥିଲେ, ପୁନଶ୍ଚ ମିତ୍ର, ପ୍ରିୟଜନ, ଅନୁଚର ଓ ଜ୍ଞାତିବର୍ଗଙ୍କଠାରେ ତଥା ଦାସ ଓ ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି (ଦାସଭୃତକ) ଦୃଢ଼ଭକ୍ତିତା ଓ ସମୁଚିତ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଗଲା ବା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ହିଂସା ଆଚରଣ କରାଗଲା ବା ସେମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟଜନଙ୍କ ଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରାଗଲା । ଉତ୍ତମରୂପେ ଅବସ୍ଥାପିତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ, ଯାହାଙ୍କର ମିତ୍ର, ପ୍ରିୟଜନ, ଅନୁଚର ଓ ଜ୍ଞାତିବର୍ଗଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ନଥାଏ, ସେମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ମିତ୍ରାଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ପୀଡ଼ା ପ୍ରଦାନ କରାଗଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପୀଡ଼ିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏଭଳି (ଦୁଃଖ) ଯେ ଲୋକ ସମାଜରେ ବିସର୍ପିଯାଏ, ତାହାକୁ ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ ରାଜା ଗୁରୁତର ବୋଲି ମନେ କରୁଛନ୍ତି । ଯୋନଦେଶ (ଯବନ ଦେଶ) ବ୍ୟତୀତ ଏପରି କୌଣସି ଦେଶ ନାହିଁ ଯେଉଁଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଶ୍ରମଣ ନାହାନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏପରି କୌଣସି ଜନପଦ ନାହିଁ ଯେଉଁଠାରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ନିଜ ଅନୁଚର-ଠାରେ ଆଗ୍ରହ ନଥାଏ । ଅତଏବ ନୂତନ-ଲବ୍ଧ ଏହି କଳିଙ୍ଗରେ ଯେତେ ଲୋକ ମୃତ ବା ନିହତ ହୋଇଛନ୍ତି ବା ବନ୍ଦୀରୂପେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଅପସାରିତ ହୋଇଛନ୍ତି, ତା'ର ଶହେ ଭାଗରୁ ଭାଗେ ବା ସହସ୍ରଭାଗରୁ ଭାଗେ ଆଜି (ମୃତ ବା ହତ) ହେଲେ ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ ତାହାକୁ ଗୁରୁତର ମନେ କରିବାହିଁ ନିଶ୍ଚିତ । ଯେ (ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି) ଅପକାର କରୁଛି ବା କରିବ, ସେ କ୍ଷମା-ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ ତାହାକୁ କ୍ଷମା କରିବେ । (କିନ୍ତୁ) ଦେବାନାଂପ୍ରିୟଙ୍କ ବିଜିତ (ଭୂମିରେ) ଯେଉଁ ଅରଣ୍ୟବାସୀମାନେ (ଅଟବ୍ୟଃ) ଅଛନ୍ତି, ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ବିଷୟ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛନ୍ତି ଯେ, ଅନୁତପ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର (ପ୍ରଭାବ) ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଅଛି; (ତେଣୁ) ସେମାନଙ୍କୁ କୁହାଯାଉଛି ଯେ ସେମାନେ

(ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ) ଲଜ୍ଜିତ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ (ତାହା ହେଲେ) କେହି ହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ । ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି ଯେ ସମସ୍ତଲୋକ କାହାର କ୍ଷତି କରନ୍ତୁ ନାହିଁ, (ବରଂ) ସଂଯମୀ, ସମଚର୍ଯ୍ୟାବିଶିଷ୍ଟ (ସମଦର୍ଶୀ) ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହୁଅନ୍ତୁ ।"

ଓଡ଼ିଶାର ଧଉଳୀ ଓ ଜଉଗଡ଼ଠାରେ କଳିଙ୍ଗଶାସନକାରୀ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ଅନୁଶାସନ ଖୋଦିତ କରାଯାଇଅଛି, ତାହାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କଳିଙ୍ଗ ଅନୁଶାସନ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଅନୁଶାସନମାନଙ୍କରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଧଉଳୀକୁ 'ତୋଷଲୀ' ଓ ଜଉଗଡ଼କୁ 'ସମାପା' ବୋଲି କୁହାଯାଇଅଛି । ଜଉଗଡଠାରୁ ମାତ୍ର କେତେମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ସୋମପେଣ୍ଟନାମକ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସାୟ କେନ୍ଦ୍ର ଅଦ୍ୟାପି ବିଦ୍ୟମାନ । ନାମଗତ ସାମ୍ୟ ହେତୁରୁ ଓ ତତ୍କାଳୀନ 'ସମାପା'ରେ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳୁଥିବାରୁ 'ସମାପା' କଳିଙ୍ଗର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜିଲ୍ଲା ବା ବିଭାଗ (*Division*) ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ନିମ୍ନରେ ଦୁଇସ୍ଥାନର ଅନୁଶାସନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ଦିଆଗଲା :—

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କଳିଙ୍ଗ ଅନୁଶାସନ—୧-(ତୋଷଲୀ) ।

"ଦେବାନାଂପ୍ରିୟଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ତୋଷଲୀର ମହାମାତ୍ର ଓ ନଗର ବ୍ୟବହାରକଗଣ (ସିଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍)ଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହା କୁହାଗଲା ଯେ ମୁଁ ଯାହା ବୁଝିପାରୁଛି, ତାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବାପାଇଁ ମୁଁ ଇଚ୍ଛା କରେଁ ଏବଂ ମୋ ପକ୍ଷରେ ତାହା ପ୍ରଥମ ସୋପାନରୁ ଆରମ୍ଭ କରାଯିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ମୋ ବିଚାରରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେବାହିଁ ଏ ବିଷୟରେ ମୁଖ୍ୟସୋପାନ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେ ବହୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଉପରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛ, ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,—ଆମ୍ଭେମାନେ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରୀତି-ଭାଜନ ହେଉଁ, ଏହା ନୁହେଁ କି ?

ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ମୋର **ଅପତ୍ୟ-ସଦୃଶ** । ମୋର ଅପତ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଯେପରି କାମନା କରିଥାଏଁ ଯେ, ଐହଲୌକିକ ଓ ପାରଲୌକିକ ହିତ ଓ ସୁଖ ସେମାନେ ଲାଭ କରନ୍ତୁ, ସେହିପରି ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତାହାହିଁ କାମନା କରେଁ । ମୋର ଏହି (ଅନୁଶାସନ) ଯେତେ ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଛି, ତାହା ତୁମ୍ଭେମାନେ ପାଇ (ବୁଝି) ପାରୁନାହିଁ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେହି କର୍ମଚାରୀ ଏହାର ମର୍ମ ବୁଝିପାରିଛି (ବୋଲି କୁହାଯାଉ ଥିଲେହେଁ) ସେ ତା'ର କେତେକାଂଶକୁ ବୁଝିଛି ସିନା, ସମଗ୍ର ଅନୁଶାସନଟିକୁ ବୁଝିନାହିଁ (ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ) ।

ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏଥି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦିଅ ଯେ ନିୟମ ମାନି ଚଳୁ-ଥିଲେ ବା ମୁଖ୍ୟ (ଏକପୁରୁଷାଃ) ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁବ୍ୟକ୍ତି (ବିନାଦୋଷରେ) ବନ୍ଧନ ବା ପରିକ୍ଳେଶ (ପୀଡ଼ା, ଯନ୍ତ୍ରଣା) ପାଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ବିନା କାରଣରେ ଯଦି ବନ୍ଧନାଦି ଘଟି-ଥାଏ, ବହୁ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି (ବହୁଜନାଃ) ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବହୁକାଳ ଦୁଃଖଭୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ ଯେ ଏପରି ସ୍ଥାନରେ, ଆମ୍ଭେମାନେ କିପରି ମଧ୍ୟମପନ୍ଥା (ନିରପେକ୍ଷତା) ଅବଲମ୍ବନ କରିବା । ଈର୍ଷ୍ୟା, କ୍ରୋଧ, ନୈଷ୍ଠୁର୍ଯ୍ୟ, ଅବିମୃଷ୍ୟକାରିତା, ଅନାବୃତ୍ତି, [ପୁନରାଲୋଚନାରଅଭାବ] ଆଳସ୍ୟ, କ୍ଳାନ୍ତି,—ଏ ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ହେତୁରୁହିଁ କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଲୋକେ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରେ ଏହି (ଦୋଷ) ଗୁଡ଼ିକ କିପରି ଉତ୍ପନ୍ନ ନ ହେବ, ତାହାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ଏମାନଙ୍କର (ଅନୁବୃତ୍ତିର) ମୂଳ କାରଣ ହେଉଛି କ୍ରୋଧହୀନତା ଓ ବିମୃଷ୍ୟକାରିତା । ଯେଉଁମାନେ ରାଜନୀତି-ପରିଚାଳନାରେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି, ସେମାନେ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ କର୍ମପ୍ରବଣ ହେବା, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ରହିବା ଓ ଅଗ୍ରଗତି କରିବା ଉଚିତ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁମାନେ ଏଭଳି ପୂର୍ବକଥିତମତେ ବୁଝିପାରିଛନ୍ତି, ସେ କହିବେ ଯେ ନିଜର ଋଣମୁକ୍ତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅ, [ଯେଉଁଥି-ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଛ, ସେହିକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରି] ଦେବାନାଂ-ପ୍ରିୟ ଏହିପରିଭାବରେ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଯେ ତାହାର ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରତିପାଳନ କରିଛି, ସେ ମହାଫଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛି । ଯେ ତାହା ନ କରିବ, ସେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଅନିଷ୍ଟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ । ଏହାକୁ ଅଯଥାଭାବରେ ସମ୍ପାଦନ କଲେ ସ୍ୱର୍ଗକାମନା ବା ରାଜସେବା ନିଷ୍ଫଳ ହେବ । ଏହାର ଦୁଇଟି ଆହରି (ପ୍ରାଣଶକ୍ତି; ରାଜସେବା ଓ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି) ଏହାକୁ ଛାଡ଼ି ମୋ ମନ କିପରି ଅନ୍ୟତ୍ର ଗତି କରିବ ? ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରତିପାଦନ କରି ତୁମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗର ଆରାଧନା କର ଓ ମୋର [ରାଜାଙ୍କର] ଋଣରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଅ ।

ଏହି ଲିପି ତିଷ୍ୟନକ୍ଷତ୍ରରେ ପଠନୀୟ । ତିଷ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଯେ କେହି ଏହା ଶୁଣିବା ଉଚିତ । ଏହିଭଳି କଲେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ୟକ୍ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେବ ।

ଏଥିନିମିତ୍ତ ଏ ଲିପି ଲିଖିତ ହେଲା ଯେ ଏଠାରେ ଥିବା ନଗରବ୍ୟାବହାରିକଗଣ ଶାଶ୍ୱତ [କାଳାନ୍ତରରେ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ] ସମୟ [ସିଦ୍ଧାନ୍ତ] ପ୍ରୟୋଗ କରିବେ ଯାହା ଫଳରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବନ୍ଧନ ବା ପୀଡ଼ା ଲାଭକରିବ ନାହିଁ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ମୁଁ ଅକଠୋର ହୃଦୟ, କ୍ରୋଧ-ଶୂନ୍ୟ ଏବଂ ସ୍ନିଗ୍ଧକର୍ମୀ ମହାମାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପରି-ଦର୍ଶନ କରିବାପାଇଁ ପଠାଇବି । ସେମାନେ ଏ ବିଷୟକୁ ବୁଝି·········ମୋର ଅନୁଶାସନ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବେ । ଏଥିପାଇଁ ଉଜ୍ଜୟିନୀରୁ କୁମାର ମଧ୍ୟ ସମପଦାରୂଢ଼ କର୍ମଚାରୀ ପଠାଇବେ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ୩ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚୟ ପଠାଇବେ । ତକ୍ଷଶିଳାରୁ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ପଠାଯିବ । ଯେତେବେଳେ ସେହି ମହାମାତ୍ରମାନେ ପରିଦର୍ଶନ କର୍ମରେ ଆସିବେ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ନିଜଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇବା ସହ ରାଜାଙ୍କ ଉପଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଉଛି ନା ନାହିଁ, ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବେ ।"

[୨] ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କଳିଙ୍ଗ ଅନୁଶାସନ-ଦ୍ୱିତୀୟ [ଜଉଗଡ଼]

"ଦେବାନାଂପ୍ରିୟ ଏହିପରି କହୁଛନ୍ତି,—ରାଜାଙ୍କ ବଚନ ବହନ କରୁଥିବା ସମାପାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ମହାମାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କୁହାଯାଉଛି ଯେ ମୁଁ ଯାହା କିଛି ଦେଖୁଛି [ବୁଝିପାରୁଛି] ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଇଚ୍ଛାକରୁଛି ଯେ କିପରି ତାହାକୁ [ସେହି ଇଚ୍ଛାକୁ] କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବି । ଏହି ବିଷୟରେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେବାହିଁ ମୁଖ୍ୟ ସୋପାନ ବୋଲି ମୁଁ ବିବେଚନା କରେଁ । ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ମୋର ପ୍ରଜା [ଅପତ୍ୟ] ସଦୃଶ । ଯେପରି ନିଜ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଇଚ୍ଛା କରିଥାଏଁ ଯେ ସେମାନେ କିପରି ସର୍ବ-ବିଧ ଐହଲୌକିକ ଓ ପାରଲୌକିକ ହିତ ଓ ସୁଖରେ ଯୁକ୍ତ ହେବେ, ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସେହି ଇଚ୍ଛା ପୋଷଣ କରେଁ । ରାଜା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ କି ପ୍ରକାର ଅଭିପ୍ରାୟ ପୋଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏହା ଜାଣିବା ପାଇଁ **ଅବିଜିତ-ଅନନ୍ତର**-ଦେଶବାସୀଙ୍କ (ସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟଲୋକଙ୍କ) ମନରେ ଇଚ୍ଛା ଜାତ ହେଉଥିବ । ମୋର ଏହି ଅଭିପ୍ରାୟ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିବା ଉଚିତ ଯେ ସେମାନେ ମୋ ବିଷୟରେ ଭୟରହିତ ଓ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ମୋଠାରୁ ସୁଖ ଲାଭ କରନ୍ତୁ ଓ ଦୁଃଖ ଲାଭ ନ କରନ୍ତୁ, ଏହାହିଁ ରାଜା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ଏ ବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେବ ଯେ ତାଙ୍କର କ୍ଷମାଯୋଗ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅପରାଧକୁ ରାଜା କ୍ଷମା କରିବେ । ସେମାନେ ମୋ [ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ] ଧର୍ମ ଆଚରଣ କରନ୍ତୁ, ଇହ-ଲୋକ ଓ ପରଲୋକ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦିଅନ୍ତୁ [ଆରାଧୟେୟୁଃ] । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଋଣଶୂନ୍ୟ ହେବି ବୋଲି ଉପଦେଶ ଦେଉଅଛି । ମୋ ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ଜଣାଇଦେଇ ମୋର ଯାହା ଧୃତି ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ତାହା ଯେ ଅଚଳ, ତାହା ମଧ୍ୟ, [ଜଣାଇଦେଉଛି ।] ତେଣୁ ଏହିପ୍ରକାର କର୍ମ ଆଚରଣ କରିବ । ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଆଶ୍ୱାସନା ଦେବ ଯେ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ବୁଝିବେ (ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ପିତା ଯେପରି, ରାଜା ସେହିପରି । ରାଜା ନିଜ ପ୍ରତି ଯେପରି ସଂବେଦନଶୀଳ, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତଦ୍ରୂପ ସଂବେଦନଶୀଳ । ରାଜାଙ୍କର ଅପତ୍ୟମାନେ ଯେପରି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେପରି । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶଦାନପୂର୍ବକ ମୋର ଯେ ଧୃତି ଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଚଳ, ଏହା ବୁଝାଇ ଏହି ବିଷୟରେ ମୁଁ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ କର୍ମାଧ୍ୟକ୍ଷ (ଆୟୁକ୍ତିକ) ହେବି । ତୁମ୍ଭେମାନେହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେବାରେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଐହଲୌକିକ ଓ ପାରଲୌକିକ ହିତ ଓ ସୁଖ ସମ୍ପାଦନାରେ ସମର୍ଥ । ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟକରି ତୁମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗର ଆରାଧନା କରିବ ଓ ମୋ ଠାରୁ ଋଣମୁକ୍ତ ହେବ । ମହାମାତ୍ରମାନେ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କାଳାନ୍ତରରେ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ (ଶାଶ୍ୱତ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଗ କରିବେ ଓ ଅନନ୍ତର-ରାଜ୍ୟବାସୀ-ମାନେ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେବେ ଓ ଧର୍ମାଚରଣ କରିବେ, ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଠାରେ ଏହି ଲିପି ଲେଖାଗଲା । ଏହି ଲିପିକୁ ପ୍ରତି ଚତୁର୍ମାସ୍ୟାରେ ତିଷ୍ୟ (ପୁଷ୍ୟା) ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଶୁଣିବା ଉଚିତ । ତଦ୍‌ବ୍ୟତିରେକେ (ଅନ୍ୟ ଦିନରେ) ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଇପାରେ । କୌଣସି ଉତ୍ସବକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ କେହି ଲୋକ ଏହାକୁ ଶୁଣିପାରେ । ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ତୁମ୍ଭେମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେବ ।"

(ମୂଳ ପାଲି ଓ ସଂସ୍କୃତ ପାଠ ସହିତ ତୁଳନା କରି ଏଠାରେ ଅନୁବାଦ ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁବାଦ ଠାରୁ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବା ସମ୍ଭବ) ।

ଅଶୋକସ୍ତମ୍ଭ— ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା ପରେ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରତୀକରୂପୀ ଜାତୀୟ ପତାକା, ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଜାତୀୟ ସଙ୍କେତ ନିର୍ବାଚନ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କମିଟି ବସିଲା । ଜାତୀୟ ସଙ୍କେତ ବାଛିବାରେ ବହୁଚିନ୍ତା ଓ ବହୁ ଗବେଷଣା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥିଲା । ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ଶତଦଳ ପଦ୍ମହିଁ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଉପଯୁକ୍ତ ସଙ୍କେତ ହେବାର କଥା । ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦୀର୍ଘ ଆଲୋଚନା ପରେ ସାରନାଥସ୍ଥ ଅଶୋକସ୍ତମ୍ଭର ଶୀର୍ଷଭାଗକୁହିଁ ସାମାନ୍ୟ ଅଦଳ ବଦଳ କରି ଜାତୀୟ-ସଙ୍କେତ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ସାରନାଥରେ ଏହି ଅଶୋକସ୍ତମ୍ଭ, ଗୌତମବୁଦ୍ଧ, ସାରନାଥର (ଋଷିପତ୍ତନ) ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ନିଜ ଧର୍ମର ସାରକଥା ତାଙ୍କର ପଞ୍ଚଶିଷ୍ୟଙ୍କ ଆଗରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ, ସେହି ସ୍ଥାନରେ ସେହି ଧର୍ମଚକ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତନର ସ୍ମାରକରୂପେ, ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସ୍ତମ୍ଭର ଶୀର୍ଷଦେଶରେ ଅଧୋମୁଖ ଘଣ୍ଟାକୃତି ପଦ୍ମ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଫଳକ ଥିଲା । ତାହା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଧାବମାନ ଅଶ୍ୱ, ଗୋଟିଏ ବୃଷଭ, ଗୋଟିଏ ହସ୍ତୀ ଓ ଗୋଟିଏ ସିଂହ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ପାରସ୍ପରିକ ବ୍ୟବଧାନ ସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଚକ୍ର ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଖୋଦିତ ଫଳକର ଉପରିଭାଗରେ ଚାରିଗୋଟି ସିଂହର ମୂର୍ତ୍ତି ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠଦେଶ ସବୁ ପରସ୍ପରକୁ ଲଗାଲଗି ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଏହି ସିଂହଚତୁଷ୍ଟୟ ପୁଣି ଏକ ଚକ୍ରକୁ ଟେକି ଧରିଥିଲେ । ତାହାହିଁ ଧର୍ମଚକ୍ର । ଏହି ସ୍ଥାପତ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରେ ଗୂଢ଼ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ପୂରି ରହିଥିଲା । ବୌଦ୍ଧମତରେ ହାତୀ ପୂର୍ବଦିଗର, ଘୋଡ଼ା ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗର, ବୃଷଭ ପଶ୍ଚିମ ଓ ସିଂହ ଉତ୍ତରଦିଗର ପ୍ରତିନିଧି । ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସିଂହକୁ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ରାଜା, ବୃଷଭକୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଓ ଅଶ୍ୱକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ଧରା ଯାଇଥିଲା । ବୌଦ୍ଧମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟରେ ବୈଦିକ ପରମ୍ପରାକୁ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିହିଁ ପରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ସର୍ବୋପରି ଥିବା ସିଂହଚତୁଷ୍ଟୟ ସ୍ତମ୍ଭର ଉପଯୁକ୍ତ ବୀର୍ଯ୍ୟ-ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟମୟ ଅଳଙ୍କାରରୂପେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଧର୍ମଚକ୍ରକୁ ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କରି ଚାରିଦିଗକୁ ବୁଦ୍ଧ-ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମର ଘୋଷଣା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ସୂଚାଉଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନ ସରକାର ଏହି ସ୍ତମ୍ଭଶୀର୍ଷର ସବାଉପରୁ ଧର୍ମଚକ୍ରଟିକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ବାକିତକ ଭାରତୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରର ସଙ୍କେତରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିବା ଅଂଶର ନିମ୍ନସ୍ଥ ଚକ୍ର ଏକପକ୍ଷରେ ନ୍ୟାୟ ଓ ଧର୍ମର ପ୍ରତୀକ ପରି ସେହି ପୂର୍ବର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମଚକ୍ରର ପରମ୍ପରାକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନବଯୁଗର 'ପ୍ରଗତି'ର ଚିହ୍ନରୂପେ ମଧ୍ୟ ଧରାଯାଉଛି । ବୁଦ୍ଧ-ଅଶୋକ-ସମ୍ପର୍କିତ ଏହି ଐତିହାସିକ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ନବଯୁଗର ବୁଦ୍ଧ ବାପୁଜୀଙ୍କର ଜୀବନମନ୍ତ୍ର ଓ ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା-ସଂଗ୍ରାମର ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର ଅହିଂସାର ମଧ୍ୟ ଦ୍ୟୋତକ । ସମଗ୍ର ଜଗତରେ ବୁଦ୍ଧ ଓ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ସମ୍ମାନିତ । ଭାରତ-ବାହାରେ କୋଟି କୋଟି ଜନତାର ଚକ୍ଷୁରେ କେବଳ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମି ଭାବରେହିଁ ଭାରତ ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ର । ତେଣୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାରତୀୟ ସଙ୍କେତ ଏହି ବୌଦ୍ଧ-ପ୍ରତୀକ ପରି ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରି ନ ପାରେ । ଏହିପରି ନାନା କାରଣରୁ ଏହି ଅଶୋକ-ସ୍ତମ୍ଭର ଶୀର୍ଷ, ଜାତୀୟ ସଙ୍କେତରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଅଛି । ବାପୁଜୀଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ଜୀବନ-ମନ୍ତ୍ର ଓ ଭାରତୀୟ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶାସନ ଓ ପରରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରଧାନ ନୀତି 'ସତ୍ୟ'ର ସମ୍ମାନପାଇଁ ମୁଣ୍ଡକ ଉପନିଷଦରୁ 'ସତ୍ୟମେବ ଜୟତେ' ଏହି ମହାବାଣୀଟି ଅଶୋକ-ସ୍ତମ୍ଭ-ଶୀର୍ଷ ତଳେ ମିଶାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଅଶୋକ ଚକ୍ର

ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ— ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବ । ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ ତିଥିରେ ଏହି ପର୍ବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଏ ଦିନ

ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଆଠଗୋଟି ଅଶୋକ କଳି ଜଳ ସହିତ ପାନକଲେ ଲୋକ ଶୋକରହିତ ହୁଏ ବୋଲି ଲିଙ୍ଗ-ପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଏହି ତିଥିରେ ରଥଯାତ୍ରା ହୁଏ ଓ ବହୁଲୋକଙ୍କର ସମାଗମ ଘଟିଥାଏ । ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମାକୁ ରଥାରୂଢ଼ କରାଇ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ କୋଣରୁ ରାମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଣାଯାଏ । ଏ ରଥର ନାମ ରୁକୁଣା ରଥ ।

ଆହୁରିମଧ୍ୟ ଏ ଦିନ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର-ଜଳରେ ସ୍ନାନକଲେ ପୁଣ୍ୟ-ଲାଭ ହୁଏ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ଅଛି ।

ଅଶୌଚ—ବୈଦିକ କର୍ମାଦି କରିବାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ-କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟତାର ନାମ ଅଶୌଚ । ଅଶୌଚ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଥା—ଜନନାଶୌଚ ଓ ମରଣାଶୌଚ । ଦେଶଭେଦରେ ଅଶୌଚ କାଳର ପରିମାଣ କମ୍ ବା ବେଶୀ ହୋଇଥାଏ । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଶୂଦ୍ରଙ୍କର ମରଣାଶୌଚ କାଳ ଏକମାସ, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ସବୁବର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ସେ'କାଳ ଦଶଦିନ ମାତ୍ର । ଏ ପ୍ରକାର ଅଶୌଚ ପାଳନ କେବଳ ଭାରତରେ ଥିଲା ଓ ଅଛି—ଏହା ନୁହେଁ । ହିବ୍ରୁଜାତିର ଲୋକେ ସପ୍ତାହରୁ ଏକମାସବ୍ୟାପୀ ମରଣାଶୌଚ ପାଳୁଥିଲେ । ଗ୍ରୀସ୍ ଅଧିବାସୀମାନେ ମଧ୍ୟ ୩୦ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଶୌଚ ପାଳୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଅଶୌଚ-ପାଳନ-ପଦ୍ଧତି ଓ ଭାରତୀୟ ଅଶୌଚ ପାଳନ ପଦ୍ଧତି ମଧ୍ୟରେ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ ଥିଲା । ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ବୟସର ଅଳ୍ପତା ଓ ଆଧିକ୍ୟ ତଥା ଜ୍ଞାତିସମ୍ପର୍କର ଦୂରତା ଓ ନିକଟତା ଯୋଗୁଁ ଅଶୌଚକାଳ ହ୍ରସ୍ୱ ବା ଦୀର୍ଘ ହୋଇଥାଏ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଅଶୌଚରେ ସ୍ପର୍ଶ-ଦୋଷ ନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ସେମାନେ ମୃତବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ବା ଭକ୍ତି ଜଣାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଳାକନା ଖଣ୍ଡେ ବାହୁ ଉପରେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ।

ଏହି ଅଶୌଚର ଧାର୍ମିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା ସାମାଜିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଅଧିକ । ତେଣୁ ସମାଜବିରୋଧୀ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ କରି ମୃତ୍ୟୁଲାଭ-କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଦାହ, ଅଶୌଚପାଳନ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦି, ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିଷିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଅସାଧାରଣ ବୀରତ୍ୱ, ଓ ଉଦାରତା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ମରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଶୌଚକାଳର ପରିମାଣ ଅଳ୍ପହେବା ବିଧି ମଧ୍ୟ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ।

ଅଶ୍ଳେଷା—ନବମ ନକ୍ଷତ୍ର । (ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳ ଦେଖ)

ଅଶ୍ୱ—ଚତୁଷ୍ପଦ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀ । ଅଶ୍ୱ, ଜେବ୍ରା ଓ ଗଧ ସମଶ୍ରେଣୀୟ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସମଜାତୀୟ ମିଳନ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସାଧାରଣତଃ ଫଳପ୍ରସୂ ହୁଏନାହିଁ ।

ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଅଶ୍ୱର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପୃଥିବୀ-ପୃଷ୍ଠରେ ଥିବାର ସୂଚନା ମିଳେ । ପ୍ରାଣିତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ପାଞ୍ଚ-ଆଙ୍ଗୁଳିବିଶିଷ୍ଟ ଠେକୁଆ ପରି ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ ଆଧୁନିକ ଅଶ୍ୱର ଆଦିପୁରୁଷ । ଏହି ଠେକୁଆ ଆକାରରୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ରୂପ ନେବାକୁ ଘୋଡ଼ାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ବହୁକାଳ ଲାଗିଥିବ । ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୦୦୦ ଠାରୁ ୩୦୦୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେଷ କିଛି ଜଣା ନଥିଲା । ପ୍ରାୟ-ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୦୦୦ରୁ ଅଶ୍ୱର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଥମେ ବାବିଲୋନ୍ ସଭ୍ୟତାରେ ଦେଖାଯାଇଥିଲା । ଏହା ପ୍ରାୟ ସ୍ଥିରୀକୃତ ଯେ କେନ୍ଦ୍ର-ଏସିଆରୁ ପ୍ରଥମତଃ ଅଶ୍ୱ ଏସିଆମାଇନର ଓ ଭୂମଧ୍ୟସାଗରୀୟ ଅଞ୍ଚଳର ସଭ୍ୟଦେଶମାନଙ୍କୁ ଅଣାଯାଉଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦୁଇ ବା ତିନିହଜାର ବର୍ଷ ବେଳକୁ ଅଶ୍ୱ ଏକ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକମାତ୍ର ମଙ୍ଗୋଲିଆରେ ବନ୍ୟ ଅଶ୍ୱ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

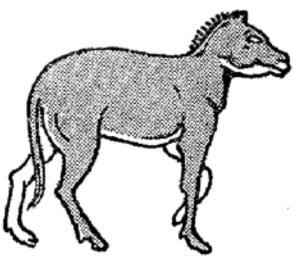

ଅଶ୍ୱ (ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥା)

ଅଶ୍ୱର ଆଦି ପୁରୁଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦରେ ୫ଟି ଲେଖାଏଁ ଅଙ୍ଗୁଳି ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଥିରୁ ତିନୋଟି ଅଙ୍ଗୁଳି ଏକାବେଳେକେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯାଇଛି ଓ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଖୁରାର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟିଛି । ଆଉ ଦୁଇଟି ଖୁରା-ଉପରେ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଧାରଣ କରି ରହିଅଛି ।

ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କର ଶରୀର କଳା, ଧୂସରିଆ, ଛୁପ୍ ଛୁପ୍‌କିଆ କଳା ଓ ଈଷତ୍ ପୀତାଭ କଳା ପ୍ରଭୃତି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣର ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚତା ସାଧାରଣତଃ ୬୦ଇଞ୍ଚ ଓ ଓଜନ ୨୦୦୦ ପାଉଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ଘୋଡ଼ାର ୪୦ଟି ଓ ଘୋଡ଼ୀର ୩୬ଟି ଲେଖାଏଁ

ଦାନ୍ତ ଥାଏ । ଘୋଡ଼ାର ଦାନ୍ତ ଦେଖି ତାହାର ବୟସ କଳନା କରାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କର ବେକରେ କେଶର ଓ ଲାଞ୍ଜରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କେଶ ଥାଏ । ଘୋଡ଼ା ସାଧାରଣତଃ ୨୦ବର୍ଷ ଠାରୁ ୩୦ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚେ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ଆରବ ଦେଶର ଘୋଡ଼ାଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଛୋଟ ଜାତିର ଘୋଡ଼ାଗୁଡ଼ିକୁ ଟଟ୍ଟୁ କୁହାଯାଏ ।

ଘାସହିଁ ଘୋଡ଼ାର ସାଧାରଣ ଖାଦ୍ୟ । ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିବା ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କୁ କୋଳଥ, ବୁଟ, ଗହମ ପ୍ରଭୃତି ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ଏମାନଙ୍କର ପରିପାକ-ଯନ୍ତ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ଅଶ୍ୱକୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ମର୍ଦ୍ଦନ କରାଗଲେ ତାହାର ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ରହେ । ଅଶ୍ୱର ଦେହକୁ ବୁରୁଶ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ଝାଡ଼ିଦେଲେ ତହିଁରେ ପୋକ ବା ଉକୁଣୀ ପ୍ରଭୃତି ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଶ୍ୱର ରହିବା ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ସର୍ବଦା ପରିଷ୍କୃତ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ପୃଥିବୀର ବହୁସ୍ଥାନରେ ଘୋଡ଼ାମାନଙ୍କର ମାଂସ ଓ ଦୁଗ୍ଧ—ଉଭୟ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଘୋଡ଼ା ଚମଡ଼ାରେ ଯୋତା ଓ ହାତମୋଜା ତିଆରି ହୁଏ । ଘୋଡ଼ାର

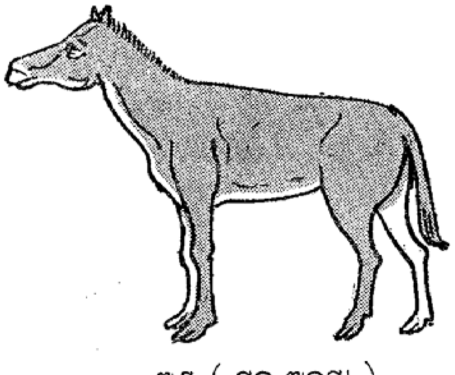

ଅଶ୍ୱ (ପର ଅବସ୍ଥା)

କେଶରରେ ବୁରୁଶ୍ ଓ ପୋଷାକମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ ଓ ଏହାର ଲାଞ୍ଜର କେଶ ତାର-ବାଦ୍ୟମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର ଦୁଗ୍ଧରୁ ଏକପ୍ରକାର ମଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ-ଥାଏ ।

ରେଳଗାଡ଼ୀର ଆବିଷ୍କାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଶ୍ୱ ମନୁଷ୍ୟର କ୍ଷିପ୍ରତମ ବାହନ ଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ଅଶ୍ୱ କ୍ଷତ୍ରିୟ-ଧର୍ମର ପୁଣ୍ୟତମ ପ୍ରତୀକ ଥିଲା । ଅଶ୍ୱମେଧଯଜ୍ଞ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ରାଜାର ଏକ ସ୍ୱପ୍ନର ବସ୍ତୁ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ-ମାନେ ଯୁଦ୍ଧ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁଳଭାବରେ କେବଳ ହାତୀ ଉପରେ ନିର୍ଭରକରି ରହିବାରୁ, କ୍ଷିପ୍ରଗାମୀ ଅଶ୍ୱଉପରେ

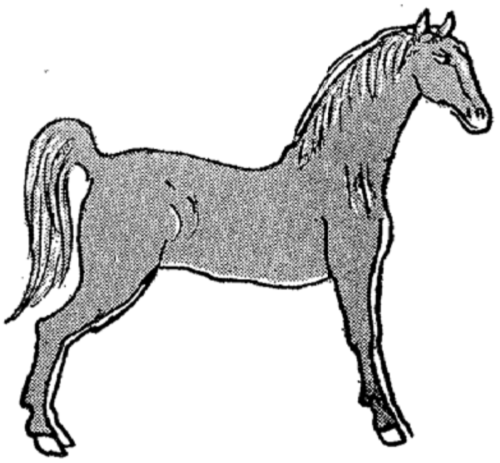

ଅଶ୍ୱ (ଆଧୁନିକ)

ନିର୍ଭର କରୁଥିବା କେନ୍ଦ୍ର-ଏସିଆର ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନେ ସହଜରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଅଶ୍ୱ ପୃଷ୍ଠରେ ବସି ଖେଳାଯାଉଥିବା 'ପୋଲୋ' ଖେଳ ପୃଥିବୀ-ବିଖ୍ୟାତ । ଇଙ୍ଗ୍ଲେଣ୍ଡ ତଥା ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଘୋଡ଼ା-ଦୌଡ଼ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଏକ ଅତି କୌତୂହଳପ୍ରଦ ବିଷୟ ହୋଇ ରହିଅଛି ।

ବୀର ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କର ଅଶ୍ୱ ବୁସିଫେଲସ୍ ଓ ରାଣା ପ୍ରତାପଙ୍କ ଅଶ୍ୱ ଚୈତକ ଇତିହାସ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (*Withania somnifera*)—ଭାରତ-ବର୍ଷର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜାତ ହେଉଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଔଷଧୋ-ପଯୋଗୀ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ । ଏହା ଦୁଇଫୁଟ୍‌ରୁ ପାଞ୍ଚଫୁଟ୍ ଯାଏ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ଡାଳ ଗୋଲାକାରରେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥାଏ । ପତ୍ରର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ୪ଇଞ୍ଚ ଏବଂ ଅଗ୍ରଭାଗକୁ ସରୁ । ପତ୍ରରେ ଧଳା ଆଂଶୁ ରହିଥାଏ । ଫୁଲ ରଙ୍ଗ ହରିତ୍ କିମ୍ବା ପୀତାଭ, ମଞ୍ଜି ଚେପ୍ଟା, ଚେରର ଗନ୍ଧ ଘୋଡାଗନ୍ଧ ପରି ହୋଇଥିବାରୁ ଗୁଳ୍ମର ଏପରି ନାମ ହୋଇଛି ।

ଏହି ଗଛର ଛେଲି କବିରାଜମତରେ ବଳକାରକ ରସାୟନ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧାର ମଞ୍ଜି ମୂତ୍ରକାରକ ଓ ନିଦ୍ରାକାରକ । ଚେର, ବାତ

ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧାଶାଖା

ଓ ଅମ୍ଳରୋଗନାଶକ । ନାନାବିଧ ସାଲସାରେ ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଅଶ୍ୱଘୋଷ—ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଖ୍ୟାତନାମା କବି ଓ ଦାର୍ଶନିକ । କିନ୍ତୁ କାଳିଦାସ ପ୍ରଭୃତି ମହାକବିମାନଙ୍କ ପରି ଏହାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବକାଳ ମଧ୍ୟ ସଂଶୟାଚ୍ଛନ୍ନ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁସାରେ ଅଶ୍ୱଘୋଷ ସମ୍ରାଟ୍ କନିଷ୍କଙ୍କର ସଭାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । କନିଷ୍କଙ୍କର ସମୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଥମଶତାବ୍ଦୀ ବୋଲି ନିର୍ବିବାଦରେ ଗୃହୀତ । ତେଣୁ ଅଶ୍ୱଘୋଷଙ୍କର ସମୟ ଅତିବେଶୀ ହେଲେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୦୦ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ଅଶ୍ୱଘୋଷଙ୍କ କାବ୍ୟର ଶେଷାଂଶରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେ ସାକେତବାସୀ ଓ ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମାତାଙ୍କ ନାମ ଥିଲା ସୁବର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷୀ । ଅଶ୍ୱଘୋଷ ଆର୍ଯ୍ୟ, ଭଦନ୍ତ, ମହାକବି ଓ ମହାବାଦୀ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ସମାଜରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧଚରିତ ପଢିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ରାମାୟଣ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁସାରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ହିନ୍ଦୁବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ ଓ ପରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ସର୍ବାସ୍ତିବାଦ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ହୋଇ କ୍ରମେ ମହାଯାନରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀ: ଅ: ୬୭୧—୯୫ରେ ଭାରତରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ଇତ୍‌ସିଙ୍ଗ୍‌ଙ୍କ ବିବରଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଅଶ୍ୱଘୋଷ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁରୁରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ରଚିତ କାବ୍ୟମାନ ସଂଘରେ ପଠିତ ହେଉଥିଲା । 'ମହାଯାନଶ୍ରଦ୍ଧୋତ୍ପାଦ' ଓ 'ବଜ୍ରସୂଚୀ' ନାମକ ଦୁଇଟି ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ ତାଙ୍କ ରଚିତ ବୋଲି ପରମ୍ପରା କହେ । ଏହା ଛଡ଼ା ବୁଦ୍ଧଚରିତ ଓ ସୌନ୍ଦରାନନ୍ଦନାମକ କାବ୍ୟଦ୍ୱୟ ଏବଂ 'ଶାରିପୁତ୍ର ପ୍ରକରଣ'-ନାମକ ନାଟକ ତାଙ୍କର କୃତ ବୋଲି ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଜଣାପଡ଼ିଅଛି । ଶଂସିତ ତିନଗୋଟି କୃତି ନିମିତ୍ତ ଅଶ୍ୱଘୋଷ ଅମର ହୋଇ ରହିବେ । ଇତ୍‌ସିଙ୍ଗ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ବୁଦ୍ଧଚରିତରେ ୨୮ ଗୋଟି ସର୍ଗ ଥିଲା । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ୧୩ଟି ସର୍ଗ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ଏହି ମହାକାବ୍ୟରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ସମଗ୍ର ଜୀବନୀ ସୁନ୍ଦରଭାବେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି । କେତେକଙ୍କ ମତରେ ବୁଦ୍ଧଚରିତର ପ୍ରଭାବ କାଳିଦାସଙ୍କ ରଘୁବଂଶରେ ପଡ଼ିଅଛି । ସୌନ୍ଦରାନନ୍ଦ କାବ୍ୟରେ ଥିବା ୧୮ଗୋଟି ସର୍ଗରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଭ୍ରାତା ନନ୍ଦ ଓରଫ୍ ସୁନ୍ଦର ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବା କଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି କାବ୍ୟଟି ମହାବର୍ଗ ଓ ନିଦାନକଥା ନାମକ ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁସରଣରେ ରଚିତ । ଶାରିପୁତ୍ର ପ୍ରକରଣ ନବଅଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ପ୍ରକରଣ । ଏଥିରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଦୁଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିଷ୍ୟ ଶାରିପୁତ୍ର ଓ ମୌଦ୍ଗଲ୍ୟାୟନଙ୍କର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଅଶ୍ୱତ୍ଥ (*Ficus, religiosa*)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାରତୀୟ ବୃକ୍ଷ । ଓଡ଼ିଶାରେ ସାଧାରଣ ନାମ ଓସ୍ତ । ବୌଦ୍ଧମାନେ ଏହାକୁ ବୋଧିଦ୍ରୁମ କହନ୍ତି । କାରଣ ବୁଦ୍ଧ ଏକ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ-ଗଛତଳେ ବୋଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ପିପ୍ପଳ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ।

ଏହା ଏକ ବୃହତ୍ତ ବୃକ୍ଷ । ଚାରିଦିଗକୁ ଏହାର ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ବସନ୍ତଋତୁରେ ଏହାର ପତ୍ର କଅଁଳି ଉଠିଲେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ବୃକ୍ଷଟି ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଧାରଣ କରିଥାଏ । ଏହାର ପତ୍ରର ଅଗ ଲମ୍ବା ଏବଂ ତେଣ୍ଟଆଡ଼ୁ ତାହାର ଆକାର ପାନପରି । ଏ ଗଛ ପଡ଼ିଆରେ କୋଠାଛାତରେ, ଦେଉଳର ପଥରସନ୍ଧିରେ, ଇଟାଫାଙ୍କରେ, ଗଛ-ସନ୍ଧିରେ, ଯତ୍ର ତତ୍ର ଉଠିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସାମାନ୍ୟ ପବନରେ ଏହାର ପତ୍ର ହାଲିଥାଏ । ଏହି ବୃକ୍ଷର ପୃଷ୍ଠ

ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବର୍ଷରେ ଦୁଇଥର ଫଳ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ପାଚିଲା ଫଳ ପକ୍ଷୀମାନେ ଖାଇଥାଆନ୍ତି । ଏହି ଫଳ ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଔଷଧରୂପେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ହାତୀ, ଗୋରୁ, ମଇଁଷି, ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା ଆଦି ଜନ୍ତୁ ଓସ୍ତପତ୍ର ଖାଇବାକୁ ଭଲପାଆନ୍ତି । ଏହି ଗଛର ଅଠାକୁ ବରକ୍ଷୀର ସହିତ ମିଶାଇ ଶବରମାନେ କାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି ।

ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ହିନ୍ଦୁ ଓ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏକ ପବିତ୍ର ବୃକ୍ଷ । ଏହା 'ବିଷ୍ଣୁ-ବୃକ୍ଷ' ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ପୁରାଣମତରେ ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାସକରୁଥିବା ହେତୁ ଉକ୍ତ ବୃକ୍ଷ-ମୂଳରେ ରାତ୍ରି ଯାପନ ନିଷିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଅଥଚ ଏହି

ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ପତ୍ର

ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ବେଦୀ ନିର୍ମାଣକରି ବିଷ୍ଣୁପୂଜା କଲେ ଅକ୍ଷୟ ପୁଣ୍ୟ ଓ ଐହିକ ଶ୍ରୀ ଲାଭ ହେବାର ମଧ୍ୟ କଥିତ ଅଛି । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରେ ସକଳ ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ 'ମୋତେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥବୃକ୍ଷ ବୋଲି ଜାଣ' ଏକଥା ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ କହିଅଛନ୍ତି । ଋଗ୍-ବେଦରେ ଏବଂ ସାୟଣଙ୍କ ଭାଷ୍ୟରେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥବୃକ୍ଷର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ପଦ୍ମପୁରାଣରେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥର ଜନ୍ମବିବରଣ ଦେଇ ଯେଉଁ ଗଳ୍ପଟି ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ହରପାର୍ବତୀଙ୍କ ନିର୍ଜନ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ବ୍ୟାଘାତ ସୃଷ୍ଟିକରିବାରୁ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଶାପରେ ବ୍ରହ୍ମା ପଳାଶ, ବିଷ୍ଣୁ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଶିବ ବଟବୃକ୍ଷ ହୋଇଥିଲେ । ଲୋକେ ପୂର୍ବେ ଏହାର ପବିତ୍ରତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହାର ପତ୍ରଟିଏ ମଧ୍ୟ ଛିଣ୍ଡାଇବାକୁ ପାପ ମନେ କରୁଥିଲେ ।

ଏହି ଗଛ ଛାଲିର କ୍ୱାଥ, ଚର୍ମରୋଗନିବାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରଧାନ ଔଷଧ ।

ବୋଧିଦ୍ରୁମତଳେ ଭଗବାନ୍ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ଏହା ବୌଦ୍ଧ ଜଗତରେ ଏକାନ୍ତ ବନ୍ଦନୀୟ ବୃକ୍ଷ । କିନ୍ତୁ ସବୁ ପବିତ୍ରତା ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଜଗତରେ ଏହି ବୃକ୍ଷପରି ମନୁଷ୍ୟ-କୀର୍ତ୍ତିର ଶତ୍ରୁ ଆଉ କେହି ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ ।

ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା—(୧) କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର । ମାତାଙ୍କ ନାମ କୃପୀ, ସେ ଥିଲେ କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଭଗିନୀ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପକ୍ଷରେ ରହି ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ପିତାଙ୍କଠାରୁ ସର୍ବପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରୟୋଗ-କୌଶଳ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଅଧିକନ୍ତୁ ନାରାୟଣାସ୍ତ୍ର ଓ ବ୍ରହ୍ମଶିରନାମକ ଅସ୍ତ୍ରର ମଧ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମଶିର ଅସ୍ତ୍ରର ବିନିମୟରେ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ପାଇବା ଆଶାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ଚକ୍ରକୁ ଉଠାଇ ନ ପାରିବାରୁ ଅପଦସ୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଊରୁଭଙ୍ଗ ପରେ ସେ କୃପ ଓ କୃତବର୍ମାଙ୍କ ସହିତ ପାଣ୍ଡବ ଶିବିରରେ ପ୍ରବେଶକରି ପିତୃହନ୍ତା ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କୁ, ଶିଖଣ୍ଡୀଙ୍କୁ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଶିଶୁପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମାରି ସେମାନଙ୍କ ମସ୍ତକକୁ ଆସନ୍ନମରଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନକୁ ଦେଖାଇଥିଲେ । ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାରେ ଅର୍ଜୁନ ଏହାଙ୍କୁ ଧରିଆଣି ରକ୍ଷାକବଚରୂପେ ଥିବା ତାଙ୍କ ମସ୍ତକର ମଣିକୁ ତାଙ୍କଠାରୁ କାଢ଼ିନେଇ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସେହି ମଣିକୁ ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କଲେ । ହିନ୍ଦୁପୁରାଣ ଅନୁଯାୟୀ ସେ ସାତଜଣ ଅମର ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ।

(୨) ଏହି ନାମରେ ମାଳବ ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ହାତୀ ଥିଲା । ଅଜେୟ ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ବାହିଲେ । ସେହି ହାତୀକୁ ମାରିଲା ପରେ ପ୍ରଚାର କରାଗଲା ଯେ, 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତଃ'—ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ମରିଗଲା । ଯୁଦ୍ଧରତ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ଏହି କଥା ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ନିଜ ପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ମରିଗଲା ଭାବି ହତୋତ୍ସାହ ହୋଇଗଲେ । କଥାର ସତ୍ୟତା ଜାଣିବାପାଇଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ପଚାରିବାରେ ସେ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣାକ୍ରମେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ କହିଲେ, 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତଃ' ଏବଂ ଅନୁଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, 'ଇତି ଗଜଃ' (ହାତୀ) । ଦ୍ରୋଣ ଅସ୍ତ୍ରତ୍ୟାଗ କରି ବସି ପଡ଼ିଲେ । ଏହିସମୟରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଭାଇ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ତାଙ୍କ ଶିରଶ୍ଛେଦ କଲେ । ଆମ ଦେଶରେ ଏବେ ବି ଲୋକେ କହନ୍ତି, 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତ, ନରେ ବା (କୁ) ଞ୍ଜରେ ବା' । ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଜୀବନରେ ଏଇତକ ମିଥ୍ୟା କହିଥିବାରୁ ପରେ ତାଙ୍କୁ ନରକ-ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଅଶ୍ୱପତି—ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ଏକାଧିକ ରାଜାଙ୍କର ନାମ ।

(୧) ବୈଦିକଯୁଗର ରାଜା ଅଶ୍ୱପତି ଅତି ଜ୍ଞାନୀ ପୁରୁଷ ଥିଲେ ଏବଂ ଋଷିମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା-କରିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ମିଥ୍ୟା, ଅସଦାଚାର, ଅଧର୍ମ, ଅଶିକ୍ଷା ଓ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକ ନଥିଲେ ।

୨— ମହାଭାରତବର୍ଣ୍ଣିତ ରାଜା ଅଶ୍ୱପତି ମଦ୍ରଦେଶର ନୃପତି ଥିଲେ । ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧା ସାବିତ୍ରୀ ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ଥିଲେ ।

୩—ରାମାୟଣର ବର୍ଣ୍ଣନାମତେ କେକୟ ଦେଶରେ ଅଶ୍ୱପତିନାମକ ଏକ ରାଜା ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର କନ୍ୟା କୈକେୟୀ ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଭରତ ଏହାଙ୍କର ଦୌହିତ୍ର ।

୪—ଭାରତବର୍ଷରେ ଗୃହଗୋଷ୍ଠି ଗୌରବାନ୍ୱିତ ରାଜବଂଶ ଅଶ୍ୱପତି, ଗଜପତି, ନରପତି ଓ ଛତ୍ରପତି ଉପାଧି ଧାରଣ କରୁଥିଲେ । ମଦ୍ରଦେଶର ନୃପତିମାନେ ଅଶ୍ୱପତି, କଳିଙ୍ଗ (ଉତ୍କଳ)ର ଅଧିପତିମାନେ ଗଜପତି, କାଶୀର ରାଜା ନରପତି ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ରାଜା ଛତ୍ରପତି ନାମ ଧାରଣ କରୁଥିଲେ ।

ଅଶ୍ୱମେଧ—ରାଜା ବା ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦନୀୟ ଯଜ୍ଞ-ବିଶେଷ । ଏହି ଯାଗ ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସର ଏକବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଗୋଟିଏ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣର ଘୋଡ଼ାକୁ ବୈଦିକରୀତିରେ ସଂସ୍କୃତ କରି ରକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସହିତ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ସକାଶେ ଛାଡ଼ିଦିଆଯାଏ । କେହି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ଘୋଡ଼ାକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ବିଚରଣରେ ବାଧା ଦେଲେ ବା ଅଟକାଇଲେ ରକ୍ଷକମାନେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଘୋଡ଼ାକୁ ମୁକ୍ତ କରନ୍ତି । ବର୍ଷକ ପରେ ଯଜମାନ, ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ଆଦି ଋତ୍ୱିକ୍ (ଯାଗକର୍ତ୍ତା) ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯଜୁର୍ବେଦୀୟ ରୀତି ଅନୁସାରେ ଯାଗ କରନ୍ତି । ଯଜ୍ଞଯୂପରେ(ଖମ୍ବ) ଘୋଡ଼ାକୁ ବାନ୍ଧି ବଧ କରାଯାଏ ; ଅଶ୍ୱର ମେଦ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ବରୁଣ, ଅଶ୍ୱିନ୍ ଆଦି ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆହୁତିରୂପେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ତା'ପରେ ଯଜମାନ ଓ ଯଜମାନ ପତ୍ନୀ ତୀର୍ଥଜଳରେ 'ଅବଭୃଥ' ସ୍ନାନ କରି ଏହି ଯାଗ ଶେଷକରନ୍ତି । ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଗ କରି ରାଜା ନିଜକୁ ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଶାସକ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରନ୍ତି । ଏହି ଯାଗ କରିବାଦ୍ୱାରା ଯଜମାନ ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କରେ ଓ ରାଜ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ।

ଅଶ୍ୱଶକ୍ତି (*Horse power*)— ଯନ୍ତ୍ରଶକ୍ତିର ପରିମାଣକୁ ଦର୍ଶାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଏକକ-ବିଶେଷ । ଜେମ୍‌ସ୍ ୱାଟ୍ ପ୍ରଥମେ ଏହି ଅଶ୍ୱଶକ୍ତି ଏକକକୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଶକ୍ତିମାନ୍ ଅଶ୍ୱର କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବାର ଶକ୍ତିର ହାର ସହିତ ସମତା ରଖି ଏକ ଅଶ୍ୱଶକ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରାଯାଇଅଛି । ୫୫୦ ପାଉଣ୍ଡ୍‌କୁ ଏକ ସେକେଣ୍ଡ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟୟ କରାଯାଉଥିବା ଶକ୍ତିର ପରିମାଣ ଏକ ଅଶ୍ୱଶକ୍ତି ସହିତ ସମାନ । ଏକ ଅଶ୍ୱଶକ୍ତି ୭୪୬ ୱାଟ୍ ସହିତ ସମାନ ।

ଅଶ୍ୱିନୀ—ପ୍ରଥମ ନକ୍ଷତ୍ର । [ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳ ଦେଖ]

ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର—ବୈଦିକ ଦେବତାଯୁଗଳ । ବେଦର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ଏ ଦୁହେଁ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଯାଆଁଳା ପୁଅ । ସେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଯୌବନ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ, ଓ କ୍ଷିପ୍ର-ଗାମିତା ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣ ଚିରସ୍ଥାୟୀ । ଅଶ୍ୱ

ବା ପକ୍ଷି-ଯୋଜିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଥରେ ଚଢ଼ି ଉଷାଦେବୀଙ୍କର ଆଗମନ ପୂର୍ବରୁ ଏମାନେ ଆଗମନ କରନ୍ତି ।

ପୁରାଣର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ଏ ଦୁହେଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପୁତ୍ର । ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ କନ୍ୟା ସଂଜ୍ଞା ସେମାନଙ୍କର ଜନନୀ । ସଂଜ୍ଞା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପତ୍ନୀତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲାପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ତେଜ ସହି ନ ପାରିବାରୁ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଂଜ୍ଞାଙ୍କ ପ୍ରୀତି ପାଇଁ ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜ ଦେହକୁ ଚଞ୍ଛାଇ ଦେଲେ । ତଥାପି ସୂର୍ଯ୍ୟତେଜ ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ସଂଜ୍ଞା ଘୋଟକୀରୂପରେ ବନକୁ ଗୁଲିଗଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘୋଟକ ରୂପରେ ତାଙ୍କର ଅନୁଧାବନ କରି ବନରେ ତାଙ୍କ ସହି ମିଳିତ ହେଲେ ଓ ସେହି ମିଳନ ଫଳରେ ଅଶ୍ୱିନୀ-କୁମାର-ଦ୍ୱୟଙ୍କ ଜନ୍ମ । ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ସେ ଦୁହେଁ ସ୍ୱର୍ଗର ବୈଦ୍ୟ ଓ ପୃଥିବୀରେ ଚିକିତ୍ସାଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିକ । ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ମାଦ୍ରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ, ତାଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନାକ୍ରମେ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ଔରସରେ ନକୁଳ ଓ ସହଦେବ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଘୋଟକୀଗର୍ଭରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଙ୍କର ଶରୀର ମନୁଷ୍ୟ ପରି, କିନ୍ତୁ ମୁଖ ଘୋଟକର ମୁଖ ପରି ଥିଲା ।

ଅଷ୍ଟଧାତୁ— ଆଠପ୍ରକାର ଧାତୁ । ଯଥା—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ, ତାମ୍ର, ରଙ୍ଗ, ଦସ୍ତା, ସୀସକ, ଲୌହ ଏବଂ ପାରଦ ।

ଅଷ୍ଟପଦୀ (*Octopus*)—ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁ ସାଗରରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅମେରୁଦଣ୍ଡୀ ଶିରଃପଦୀ ପ୍ରାଣୀ । ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ଆଠଟି ଗୋଡ଼ ବା ବାହୁ ବାହାରିଥାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଶୁଆ ଥଣ୍ଟପରି ବଙ୍କା ଓ ଶକ୍ତ । ବଡ଼ ଅଷ୍ଟପଦୀ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଆକାରର ହୋଇଥାଏ, ବାହୁ ପ୍ରସାରିତ ହେଲେ ୪।୫ ଫୁଟ, ଲମ୍ବ ହୁଏ । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ କୂଳଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ସମୁଦ୍ରତଳରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଏମାନେ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ

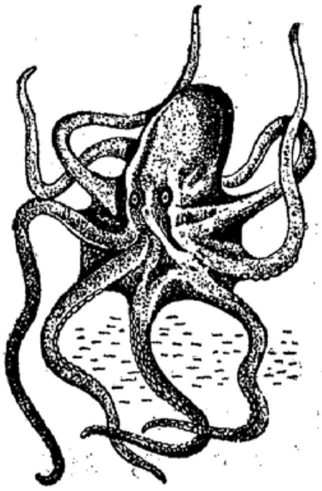

ଅଷ୍ଟପଦୀ

ବଦଳାଇ ପାରନ୍ତି । ଅଷ୍ଟପଦୀ କଙ୍କଡ଼ା, ମାଛ ଇତ୍ୟାଦି ଖାଆନ୍ତି । ବାହୁରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ମାଂସଳ ଶୋଷକ (*Sucker*) ଥିବାରୁ କୌଣସି ଜୀବକୁ ଥରେ ଧରି ପକାଇଲେ ସେ ସହଜରେ ଖସି ପଳାଇ ଯାଇପାରେନାହିଁ । ଶତ୍ରୁର ଆକ୍ରମଣରେ ଏହାର ବାହୁଟିଏ ଛିଡ଼ିଗଲେ ତା ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାହୁ ଉଠେ । ଶତ୍ରୁକୁ ବଳରେ ନ ପାରିଲେ ଏହା କାଳୀ-ଥଳୀରୁ କାଳୀ ନିର୍ଗତ କରି ପାଣିକୁ ରଙ୍ଗିନ୍ କରିଦିଏ ଓ ପଳାଇ ଯାଏ । ଭାରତରେ କଚ୍ଛ ଉପ-ସାଗରରେ ଅଷ୍ଟପଦୀ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଗୋପାଳ-ପୁରଠାରେ ସମୁଦ୍ରରେ ଯେଉଁ ଅଷ୍ଟପଦୀ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ-*Octopus globosus* । ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକାରେ କେହି କେହି ଅଷ୍ଟପଦୀର ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି ।

ଅଷ୍ଟବସୁ – ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଯେଉଁ ୩୩ ଗୋଟି ଦେବତା ମୁଖ୍ୟ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବସୁନାମକ ଦେବତାଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଆଠ ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଷ୍ଟବସୁ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏମାନଙ୍କର ନାମଗୁଡ଼ିକ ବିଗ୍ଭର-କଲେ ଜଣାଯାଏ, ଯେପରିକି ବୈଦିକ-କାଳରେ ଋଷିମାନେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ପ୍ରକୃତିକୁହିଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବସୁନାମ ଦେଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଯଥା-(୧) ଆପଃ (ଜଳ) ୨-ଧ୍ରୁବ (ଧ୍ରୁବ-ନକ୍ଷତ୍ର), (୩) ସୋମ (ଚନ୍ଦ୍ର), (୪) ଧର (ପୃଥିବୀ) (୫) ଅନିଳ (ପବନ), (୬) ଅନଳ (ଅଗ୍ନି), (୭) ପ୍ରଭାସ (ପ୍ରାତଃ-କାଳ), (୮) ପ୍ରତ୍ୟୁଷ (ଅଗ୍ନି) । (ମନ୍ତବ୍ୟ :—ପ୍ରଫେସର 'ଡାଓସନ୍' ଦେଇଥିବା ଅର୍ଥ ଏଠାରେ ଲେଖାଗଲା । ମନେ ହୁଏ ପ୍ରତ୍ୟୁଷର ଅର୍ଥ ପ୍ରାତଃକାଳ ଓ ପ୍ରଭାସର ଅର୍ଥ ଅଗ୍ନି ହେବା ଉଚିତ) ।

ଅଷ୍ଟମହାସିଦ୍ଧି—ପାତଞ୍ଜଳ ଯୋଗଦର୍ଶନର ବିଭୂତି ପାଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଆଠଗୋଟି ସିଦ୍ଧି ବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଠାରେ ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧଭାବେ ଏହି ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ସାଧନାବଳରେ ଯୋଗୀ ଏହି ମହାଗୁଣଗୁଡ଼ିକର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅଷ୍ଟସିଦ୍ଧିର ନାମ ଯଥା—(୧) ଅଣିମା, (୨) ଲଘିମା, (୩) ମହିମା, (୪) ପ୍ରାପ୍ତି, (୫) ପ୍ରାକାମ୍ୟ, (୬) ବଶିତ୍ୱ, (୭) ଈଶିତ୍ୱ, (୮) ଯଥାକାମାବସାୟିତା ।

ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ଅଣିମା, (ଅଣୁପରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପଧାରଣ ଶକ୍ତି) ଲଘିମା (ଲଘୁ ଅର୍ଥାତ୍ ହାଲୁକା ହେବା ଶକ୍ତି), ମହିମା (ମହାନ୍ ବା ପୂଜ୍ୟହେବା ଶକ୍ତି), ପ୍ରାପ୍ତି (ଅଭିଳଷିତକୁ ପ୍ରାପ୍ତ କରାଇବା ଓ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଶକ୍ତି), ଏହି ଚାରିଗୋଟି ସିଦ୍ଧି ବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ସଂଯମ ଦ୍ୱାରା ପଞ୍ଚଭୂତକୁ ଜୟ କଲାପରେ ଜାତ ହୁଅନ୍ତି । ଭୂତଗଣଙ୍କର ଜୟ କହିଲେ (ପଞ୍ଚଭୂତ ଦେଖ) କ୍ଷିତ୍ୟାଦି ଭୂତଗଣଙ୍କର ସ୍ଥୂଳରୂପ ଓ ସ୍ଥୂଳ ଅବସ୍ଥାର ଜୟକୁ ବୁଝାଏ । ଏହିପରି ସଂଯମଦ୍ୱାରା ଭୂତଗଣଙ୍କର ସ୍ୱରୂପ ଓ ଅବସ୍ଥାକୁ ବୁଝି-ପାରିଲେ ପ୍ରାକାମ୍ୟ (ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପିପାରିବା ଶକ୍ତି) ନାମକ ମହାସିଦ୍ଧିର ଉଦୟ ହୁଏ । ତତ୍ପରେ ଈଶିତ୍ୱ (ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ) । ତତ୍ପରେ ଅଷ୍ଟମସିଦ୍ଧି ଯଥାକାମାବସାୟିତା, (ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାନ ଶକ୍ତି) ଜାତ ହୁଏ । ଭୂତ-ଗଣଙ୍କର ସୂକ୍ଷ୍ମଶରୀରକୁ ଜୟ କରିପାରିଲେ ଶେଷ ଚାରିଗୋଟି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଲବ୍ଧି ଘଟିଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଅପରନାମ, ବିଭୂତି ବା ଭୂତି ।

ଅଷ୍ଟମାଙ୍ଗଳିକ—ଦୁର୍ଗାପୂଜା, ବିବାହ ପ୍ରଭୃତି ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅବଶ୍ୟ କରଣୀୟ । ଏଥିରେ ଆଠ ପ୍ରକାର ମଙ୍ଗଳ ପଦାର୍ଥ ଲୋଡ଼ା ହୋଇଥାଏ, ଯଥା:—ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଗୋ, ହୁତାଶନ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ଘୃତ, ଆଦିତ୍ୟ, ଜଳ ଓ ରାଜା । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ମୃଗରାଜ (ସିଂହ), ବୃଷ, ନାଗ (ହସ୍ତୀ), କଳସ, ଚାମର, ବୈଜୟନ୍ତୀ (ଧ୍ୱଜା), ଭେରୀ ଏବଂ ପ୍ରଦୀପ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଆଠପ୍ରକାର ମଙ୍ଗଳ ଦ୍ରବ୍ୟ । ଏହି ଆଠଟି ଦ୍ରବ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ଯୋଗୁଁ ଏହାକୁ ଅଷ୍ଟମାଙ୍ଗଳିକ କୁହାଯାଏ ।

ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗମାର୍ଗ—ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ସମସ୍ତ ଉପଦେଶ ନିଜ ପ୍ରଚାରିତ ଚାରିଗୋଟି ଆର୍ଯ୍ୟସତ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରୟକରି ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛି । ସେହି ଆର୍ଯ୍ୟସତ୍ୟ ହେଉଛି—ଦୁଃଖ, ଦୁଃଖ ସମୁଦୟ (ଦୁଃଖର ହେତୁ), ଦୁଃଖ ନିରୋଧ ଓ ଦୁଃଖନିରୋଧମାର୍ଗ । ଅନ୍ତିମ ସତ୍ୟଟି ଦୁଃଖକୁ ନିରୁଦ୍ଧ କରିବାର ଉପାୟ ବା ମାର୍ଗ । ଏହି ମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଦୁଃଖରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ନିର୍ବାଣ ଲାଭ କରେ ବୋଲି ବୁଦ୍ଧ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏହିମାର୍ଗର ଆଠଗୋଟି ସୋପାନ ଅଛି । ତେଣୁ ଏହାର ନାମ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗମାର୍ଗ ବା ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗମାର୍ଗ ।

ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ସୋପାନର ନାମ ସମ୍ୟକ୍ ଦୃଷ୍ଟି । ଅର୍ଥାତ୍ ମିଥ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ । ଜୀବ ଓ ଜଗତର ଅଯଥାର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ହେତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଦୁଃଖଭାଜନ ହୋଇଥାଏ । ତାହାର ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ ବା ସତ୍ୟସ୍ୱରୂପ ଜାଣିଗଲେ ସେ ଆଉ ଦୁଃଖ ପାଏନାହିଁ । ଏହାହିଁ ନିର୍ବାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ମାର୍ଗର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ । ଦ୍ୱିତୀୟ ସୋପାନର ନାମ ସମ୍ୟକ୍ ସଙ୍କଳ୍ପ । ସତ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧି ଘଟିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେହି ସତ୍ୟର ଅନୁସରଣ ପାଇଁ ଦୃଢ଼ ଅଭିଳାଷ ଜାତ ନହେଲେ ତାଦୃଶ ଜ୍ଞାନ ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ଏହା ନିର୍ବାଣଗାମି-ମାର୍ଗର ଦ୍ୱିତୀୟ ସୋପାନ । ତୃତୀୟଟିର ନାମ ସମ୍ୟକ୍-ବାକ୍ । ଦ୍ୱିତୀୟ ସୋପାନର ଅର୍ଥାତ୍ ସମ୍ୟକ୍-ସଙ୍କଳ୍ପର ଅଧିକାରୀ ହେଲେହେଁ ମାନବ ଯଦି ଅସତ୍ୟ, କଟୁ, ଓ ନିଃସାର ବାକ୍ୟପ୍ରୟୋଗରୁ ବିରତ ନ ହୁଏ ତେବେ ତାହାର ସମ୍ୟକ୍-ସଙ୍କଳ୍ପ ସଙ୍କଳ୍ପରେହିଁ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୋଇଯାଏ । ସେ ଆଉ ନିର୍ବାଣପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ-ପାରେନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହି ତୃତୀୟ ସୋପାନ ଅନତିପାତ୍ୟ ବା ଅବଶ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନୀୟ । ଚତୁର୍ଥ ସୋପାନର ନାମ ସମ୍ୟକ୍-କର୍ମାନ୍ତ । କେବଳ ସଦିଚ୍ଛା ପୋଷଣ ଓ ସାଧୁଭାଷଣ ନୀତି ମାନବକୁ ନିର୍ବାଣପଥରେ ଅଗ୍ରଗାମୀ କରାଇ ପାରେନାହିଁ । ତେଣୁ ତାହା ସହିତ ସତ୍କର୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ ବା ସଚ୍ଚରିତ୍ରତା ଅବଶ୍ୟ ପାଳନୀୟ । ତେଣୁ ଏହା ଚତୁର୍ଥ ସୋପାନ । ପଞ୍ଚମ ସୋପାନର ନାମ—ସମ୍ୟକ୍-ଆଜୀବ ବା ସନ୍ମାର୍ଗରେ ଜୀବିକାନିର୍ବାହ । ଏହାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ମାନବର ସମ୍ୟକ୍-ସଙ୍କଳ୍ପ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଜୀବିକାର୍ଜନରେ ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟର ବିକ୍ରୟାଦି ଜନ-ଅକଲ୍ୟାଣକର ଉପାୟର ପରିହାର ଓ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ବିହିତ ଉପାୟର ଅନୁଷ୍ଠାନହେତୁ ଚତୁର୍ଥ ସୋପାନ (ସମ୍ୟକ୍‌କର୍ମାନ୍ତ) ସାଫଲ୍ୟମଣ୍ଡିତ ହୁଏ । ଷଷ୍ଠ ସୋପାନର ନାମ ସମ୍ୟକ୍ ବ୍ୟାୟାମ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପାଞ୍ଚଗୋଟିଯାକ ବିଷୟକୁ ମାନସକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରି ରଖିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଯତ୍ନ ତାହାହିଁ ସମ୍ୟକ୍ ବ୍ୟାୟାମ । ମାନସକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଅତୀତର ଦୃଢ଼ମୂଳ ଅସମ୍ୟକ୍ (ଅସତ୍) ଚିନ୍ତା ଓ ଧାରଣାର ନିର୍ମୂଳନ ତଥା ପୁନରୁତ୍ଥାନର ନିରାକରଣପୂର୍ବକ ସଚ୍ଚିନ୍ତାର ରୋପଣପାଇଁ ଅନବରତ ଯତ୍ନଶୀଳ ନ ହେଲେ ମାନବ ମାର୍ଗଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇପାରେ । ତେଣୁ ସମ୍ୟକ୍ ବ୍ୟାୟାମର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ତଥା ଅବଲମ୍ବନୀୟତା ଅତ୍ୟଧିକ । ସପ୍ତମ

ସୋପାନର ନାମ ସମ୍ୟକ୍ ସ୍ମୃତି । ପୂର୍ବ-ପୂର୍ବମାର୍ଗର ଅନୁଶୀଳନରେ ଉପଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନକୁ ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣରଖିବା ଏହି ମାର୍ଗର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଜାଗତିକ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁକୁ ଯଥାର୍ଥ ସ୍ୱରୂପରେ ଦେଖିବା ଓ ଭାବିବା ଉଚିତ । ମୁଁ ଓ ମୋର (ଅହଙ୍କାର ଓ ମମତା) ଭାବକୁ କୌଣସିଠାରେ ପ୍ରୟୋଗ ନ କରିବା ବିଧେୟ । ଅନ୍ୟଥା ଦେହ, ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୁଭୂତ ବିଷୟ (ରୂପରସାଦି) ପ୍ରଭୃତି ଅନିତ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ନିତ୍ୟରୂପେ ଭାବି ସାଧକ ମାର୍ଗଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇପାରେ, ତେଣୁ ଏହି ମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନୀୟ । ଅଷ୍ଟମ ସୋପାନର ନାମ ସମ୍ୟକ୍-ସମାଧି । ଏହାର ଚାରିଗୋଟି ଅବସ୍ଥା—ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ସତ୍ୟର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ତାହାର କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଫଳରେ ଶୁଦ୍ଧଚିନ୍ତା-ଜନିତ ଆନନ୍ଦର ଉଦ୍ଭବ ଘଟେ । ଦ୍ୱିତୀୟାବସ୍ଥାରେ ମାନବ ନିଶ୍ଚଳ ଧ୍ୟାନବଳରେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆନନ୍ଦର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ । ତୃତୀୟାବସ୍ଥାରେ ସାଧକ ପୂର୍ବକଥିତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆନନ୍ଦକୁ ମଧ୍ୟ ଉପେକ୍ଷା କରେ ଓ ଶାରୀରିକ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରତି ତାହାର ଅନାସକ୍ତି ଜନ୍ମେ । ଏକତ୍ୱ ଓ ଅଭେଦ ଜ୍ଞାନର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏହାର ଚତୁର୍ଥ ଅବସ୍ଥା । ଏହି ଅବସ୍ଥାହିଁ ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନ ବା ନିର୍ବାଣାବସ୍ଥା ।

ଏହି ଅଷ୍ଟମାର୍ଗ (ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ନୀତି) ତିନିଗୋଟି ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରୁଛି । ଯଥା—୧ ଶୀଳ, ଅର୍ଥାତ୍ ନୈତିକତାମୟ ମାନସିକ ଓ ବ୍ୟାବହାରିକ ଜୀବନଯାପନ, (୨) ପ୍ରଜ୍ଞା, ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓ ଜନକଲ୍ୟାଣମୟ ଚିନ୍ତା, (୩)—ସମାଧି, ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକୋତ୍ତର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅବସ୍ଥା ଯାହା ମନୁଷ୍ୟର ଅହଂଜ୍ଞାନ ନାଶକରି ମନୁଷ୍ୟକୁ ସୃଷ୍ଟି ସହିତ ଏକୀଭୂତ କରିଦିଏ । ଚରମଜ୍ଞାନ ବା ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନର ଲବ୍ଧିପାଇଁ ଏହି ତିନିଗୋଟିର ଅନୁଶୀଳନ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ତାହାର ସାହାଯ୍ୟରେ ମାନବ ଚରମ ଶାନ୍ତି ବା ନିର୍ବାଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।

ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ (ଯୋଗ)—ପାତଞ୍ଜଳଙ୍କ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରରେ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିକୁ ନିରୋଧକରି ରଖିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଆଠଗୋଟି ଉପାୟ ଉପଦିଷ୍ଟ ହୋଇଛି, ତାହାକୁ (ଯୋଗର) ଆଠଗୋଟି ଅଙ୍ଗ କୁହାଯାଏ । ତାହା ହେଉଛି— ୧—ଯମ, ୨—ନିୟମ ୩—ଆସନ, ୪—ପ୍ରାଣାୟମ, ୫—ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ୬—ଧ୍ୟାନ, ୭—ଧାରଣା ଓ ୮—ସମାଧି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଯମଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଞ୍ଚଗୋଟିକୁ ବହିରଙ୍ଗ କହନ୍ତି ଓ ଧ୍ୟାନ , ଧାରଣା ଓ ସମାଧି —ଏହି ତିନିଗୋଟି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ । ଯୋଗୀ ପ୍ରଥମେ ବହିରଙ୍ଗ ଗୁଡିକର ସାଧନରେ ଅଧିକାରୀ ହୁଏ । ଯମ ଓ ନିୟମ ଦୁଇଟି ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଶୀଳ ଓ ତପସ୍ୟାର ଦ୍ୟୋତକ । ‘ଯମ’ ପଦଟି ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅସ୍ତେୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅପରିଗ୍ରହ, ଏହିପରି ପଞ୍ଚବିଧଶୀଳକୁ ବୁଝାଏ । କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀର ଦ୍ରୋହ ନ କରିବାକୁ ଅହିଂସା ଓ କାହାରି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ସ୍ପୃହା ନ ରଖିବା ଅସ୍ତେୟ । ବିଷୟରୁ (ରୂପରସାଦିରୁ) ମନକୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇବା ଅପରିଗ୍ରହ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ସେହିପରି ନିୟମ ମଧ୍ୟ ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର । ଯଥା—ଶୌଚ, ସନ୍ତୋଷ, ତପଃ, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଓ ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରଣିଧାନ । ବାହ୍ୟ ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତର ବା ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଶୁଦ୍ଧିର ନାମ ଶୌଚ ଓ ମୋକ୍ଷ-ବିଷୟକ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁଶୀଳନ ବା ପ୍ରଣବ (ଓଁକାର)ର ଜପକୁ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ କୁହାଯାଏ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି-ସହକାରେ ସମସ୍ତ କର୍ମର ସମର୍ପଣହିଁ ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରଣିଧାନ ।

ତୃତୀୟ ଅଙ୍ଗର ନାମ—ଆସନ । ସୁଖଦାୟକ ଓ ସ୍ଥିର ଉପବେଶନଭଙ୍ଗୀକୁ ଆସନ (ଦେଖ) କହନ୍ତି । ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଙ୍ଗର ନାମ ପ୍ରାଣାୟମ । ଏହା ନିଃଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଗତିର ବିଚ୍ଛେଦସ୍ୱରୂପ । ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ସ୍ଥିରତା ଦେବାପାଇଁ ଏହା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ପ୍ରାଣର ସ୍ଥିରତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନଃର ସ୍ଥିରତା ଉତ୍ପାଦନରେ ସହାୟତା କରେ । ଏହି ପ୍ରାଣର ସ୍ଥିରତା ଓ ମନର ସ୍ଥିରତାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସାଧନାର ନାମ ପ୍ରତ୍ୟାହାର । ମନ ସ୍ୱାଭାବିକ ବହିର୍ମୁଖତାକୁ ଛାଡି ଅନ୍ତର୍ମୁଖ ହୁଏ ବୋଲି ଏହାର ନାମ (ପ୍ରତି—ବିପରୀତ, ଆହାର-ବୃତ୍ତି) ପ୍ରତ୍ୟାହାର । ମନ ଓ ପ୍ରାଣ ସଂଯତ ହେଲାପରେ ଏକାଗ୍ରତା ଆସେ । ଧ୍ୟେୟବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନ ଏକରୂପରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଲେ ତାହାକୁ ଧ୍ୟାନ କହନ୍ତି । ଧାରଣା ହେଉଛି—ଚିତ୍ତକୁ ନାସାଗ୍ର, ଜିହ୍ୱାଗ୍ର, ହୃଦୟ ପ୍ରଭୃତି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅବୟବରେ ବା ଭୂତ, ଭୌତିକ ବା କୌଣସି ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଧାରଣ ବା ନିବଦ୍ଧ କରି ରଖିବା । ଏପରି ଧାରଣ କରିବ, ଯେପରିକି ଚିତ୍ତ ତହିଁରୁ କେବେହେଲେ ବିଚ୍ୟୁତ ହେବନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରକାର

ଚିତ୍ତର ଧାରଣ ବା ବନ୍ଧନର ନାମ ଧାରଣା । ଧ୍ୟାନ ଓ ଧାରଣା ପରସ୍ପର ସଂଯୁକ୍ତ । ଏହି ଧାରଣାରେ ସ୍ଥିତି ଘଟିଲେ ଧ୍ୟାନ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଧ୍ୟାନର ପରିପକ୍ୱାବସ୍ଥାହିଁ ସମାଧି । ସେହି ଦଶାରେ ଧ୍ୟେୟ, ଧ୍ୟାତା ଓ ଧ୍ୟାନର ଭେଦ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯାଏ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଧାନ୍ୟ—ଧାନ କହିଲେ ଆଜିକାଲି ଗୋଟିଏମାତ୍ର ଶସ୍ୟକୁ ବୁଝାଏ, କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବକାଳରେ ଅନ୍ୟ ୧୭ ଗୋଟି ଶସ୍ୟ ତହିଁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲି । ସେହି ଅଷ୍ଟାଦଶ ଧାନ୍ୟ ହେଉଛି ଧାନ, ଗହମ, ଯବ, ତିଳ, କାଙ୍ଗୁ, କୋଳଥ, ବିରି, ମୁଗ, ମସୁର, ସୋରିଷ, ବଡ଼ଶିମ୍ବ, ବାଜୁଙ୍ଗା, ଚଣା, ସୁଆଁ, ଗରଗଡ଼, ହରଡ଼, କୁଟି ଓ ବାଉଁଶ-ଧାନ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ—ଔପନିଷଦିକ ଯୁଗ ପରେ ଭାରତରେ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱମାନ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ନାନା କାହାଣୀ ସମ୍ବଳିତ ୧୮ ଖଣ୍ଡ ପୁରାଣ (ଦେଖ) ରଚିତ ହୋଇଥିଲି । ନିମ୍ନରେ ପୁରାଣ ଓ ଉପପୁରାଣ ମାନଙ୍କର ନାମ ଓ ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା ଦିଆଗଲି ।

୧—ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା—୧୦ ହଜାର ।
୨—ପଦ୍ମପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୫୫ ହଜାର ।
୩—ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୨୩ ହଜାର ।
୪—ଶିବ ବା ବାୟୁ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୨୪ ହଜାର ।
୫—ଭାଗବତ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୧୮ ହଜାର ।
୬—ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୧୪୫୦୦ ।
୭—ନାରଦ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୨୫ ହଜାର ।
୮—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୯ ହଜାର ।
୯—ଅଗ୍ନି ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୧୫୪୦୦ ।
୧୦—ବ୍ରହ୍ମ ବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୧୮ହଜାର ।
୧୧—ଲିଙ୍ଗ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୧୧ ହଜାର ।
୧୨—ବରାହ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୨୪ ହଜାର ।
୧୩—ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୮୧୧୦୦ ।
୧୪—ବାମନ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖା ୧୦ ହଜାର ।
୧୫—କୂର୍ମ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୧୭ ହଜାର ।
୧୬—ମତ୍ସ୍ୟ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୧୪ ହଜାର
୧୭—ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୧୯ ହଜାର
୧୮—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁରାଣ—ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ୧୨ହଜାର

ଏହି ପୁରାଣମାନଙ୍କର ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ବିଷୟରେ ବିଭିନ୍ନ ମତ ଦେଖାଯାଏ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଉପପୁରାଣ—ଉପପୁରାଣ ବହୁତ ମିଳେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ପ୍ରାଚୀନ ଓ କେତେକ କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଅର୍ବାଚୀନ । ପ୍ରଧାନ ଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଦିଆଗଲି ।

୧—ଦେବୀ ଭାଗବତ—ପ୍ରାୟ ୧୧୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରଚିତ । ୨—ସନତ୍କୁମାର, ୩—ନୃସିଂହ, ୪—ନନ୍ଦୀ, ୫—ଦୁର୍ବାସା, ୬—ନାରଦ (ଉପ), ୭—କପିଳ, ୮—ମାନବ, ୯—ଉଶନସ୍, ୧୦—ବାରୁଣ, ୧୧—କାଳୀ, ୧୨—ବାଶିଷ୍ଠଲିଙ୍ଗ, ୧୩—ମାହେଶ୍ୱର, ୧୪—ଶାମ୍ବ, ୧୫—ସୌର, ୧୬—ପାରାଶର, ୧୭—ଶିବ [ଧର୍ମ], ୧୮—ମାରୀଚ ।

ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଭାଗବତ ଓ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁରାଣର ମଧ୍ୟ ୧୯ଶ ଓ ୨୦ଶ ଉପପୁରାଣ ରୂପରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏମ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଉପପୁରାଣମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ନିରୂପଣ କଠିନ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶାଟବୀରାଜ୍ୟ—(ଦେଖ କଳିଙ୍ଗ)

ଅଷ୍ଟାଧ୍ୟାୟୀ— ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ । ପାଣିନି, (ଦେଖ) ବୈଦିକ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ପଦସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଏହି ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହା ଆଠ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ତେଣୁ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏପରି ନାମ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାୟରେ ୪ପାଦ, ପାଦ ମାନଙ୍କର ସର୍ବନିମ୍ନ ସୂତ୍ରସଂଖ୍ୟା ୩୮ ଓ ସର୍ବାଧିକ ୨୨୩ । ଗ୍ରନ୍ଥର ସମୁଦାୟ ସୂତ୍ରସଂଖ୍ୟା ୩୯୭୯ । ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦ୍ୟରେ ଅକ୍ଷର-ଗଣନାସ୍ୱରୂପ ୧୪ଟି ସୂତ୍ର ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକର ନାମ ମାହେଶ୍ୱର ସୂତ୍ର । ଅର୍ଥାତ୍ ପାଣିନି ବହୁଦିନ ତପସ୍ୟା କରି ଏହି ୧୪ଟି ସୂତ୍ର ମହାଦେବଙ୍କଠାରୁ ପାଇଥିଲେ ଓ ସେହି ଅକ୍ଷରମାଳାକୁ ସମ୍ବଳ କରି ନିଜ ବ୍ୟାକରଣ ଲେଖିଥିଲେ ବୋଲି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ।

ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣମାନଙ୍କରେ ଯେପରି ସନ୍ଧି, ଶବ୍ଦ, ଧାତୁ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକରଣ ଦେଖାଯାଏ, ଅଷ୍ଟାଧ୍ୟାୟୀରେ

ସୋପାନର ନାମ ସମ୍ୟକ୍ ସ୍ମୃତି । ପୂର୍ବ-ପୂର୍ବମାର୍ଗର ଅନୁଶୀଳନରେ ଉପଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନକୁ ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣରଖିବା ଏହି ମାର୍ଗର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଜାଗତିକ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁକୁ ଯଥାର୍ଥ ସ୍ୱରୂପରେ ଦେଖିବା ଓ ଭାବିବା ଉଚିତ । ମୁଁ ଓ ମୋର (ଅହଙ୍କାର ଓ ମମତା) ଭାବକୁ କୌଣସିଠାରେ ପ୍ରୟୋଗ ନ କରିବା ବିଧେୟ । ଅନ୍ୟଥା ଦେହ, ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୁଭୂତ ବିଷୟ (ରୂପରସାଦି) ପ୍ରଭୃତି ଅନିତ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ନିତ୍ୟରୂପେ ଭାବି ସାଧକ ମାର୍ଗଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇପାରେ, ତେଣୁ ଏହି ମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନୀୟ । ଅଷ୍ଟମ ସୋପାନର ନାମ ସମ୍ୟକ୍-ସମାଧି । ଏହାର ଚାରିଗୋଟି ଅବସ୍ଥା—ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ସତ୍ୟର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ତାହାର କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଫଳରେ ଶୁଦ୍ଧଚିନ୍ତା-ଜନିତ ଆନନ୍ଦର ଉଦ୍ଭବ ଘଟେ । ଦ୍ୱିତୀୟାବସ୍ଥାରେ ମାନବ ନିଶ୍ଚଳ ଧ୍ୟାନବଳରେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆନନ୍ଦର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ । ତୃତୀୟାବସ୍ଥାରେ ସାଧକ ପୂର୍ବକଥିତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆନନ୍ଦକୁ ମଧ୍ୟ ଉପେକ୍ଷା କରେ ଓ ଶାରୀରିକ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରତି ତାହାର ଅନାସକ୍ତି ଜନ୍ମେ । ଏକତ୍ୱ ଓ ଅଭେଦ ଜ୍ଞାନର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏହାର ଚତୁର୍ଥ ଅବସ୍ଥା । ଏହି ଅବସ୍ଥାହିଁ ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନ ବା ନିର୍ବାଣାବସ୍ଥା ।

ଏହି ଅଷ୍ଟମାର୍ଗ (ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରଚାରିତ ନୀତି) ତିନିଗୋଟି ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରୁଛି । ଯଥା—୧ ଶୀଳ, ଅର୍ଥାତ୍ ନୈତିକତାମୟ ମାନସିକ ଓ ବ୍ୟାବହାରିକ ଜୀବନଯାପନ, (୨) ପ୍ରଜ୍ଞା, ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓ ଜନକଲ୍ୟାଣମୟ ଚିନ୍ତା, (୩)—ସମାଧି, ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକୋତ୍ତର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅବସ୍ଥା ଯାହା ମନୁଷ୍ୟର ଅହଂଜ୍ଞାନ ନାଶକରି ମନୁଷ୍ୟକୁ ସୃଷ୍ଟି ସହିତ ଏକୀଭୂତ କରିଦିଏ । ଚରମଜ୍ଞାନ ବା ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନର ଲବ୍ଧିପାଇଁ ଏହି ତିନିଗୋଟିର ଅନୁଶୀଳନ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ତାହାରି ସାହାଯ୍ୟରେ ମାନବ ଚରମ ଶାନ୍ତି ବା ନିର୍ବାଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।

ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ (ଯୋଗ)—ପାତଞ୍ଜଳଙ୍କ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରରେ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିକୁ ନିରୋଧକରି ରଖିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଆଠଗୋଟି ଉପାୟ ଉପଦିଷ୍ଟ ହୋଇଛି, ତାହାକୁ (ଯୋଗର) ଆଠଗୋଟି ଅଙ୍ଗ କୁହାଯାଏ । ତାହା ହେଉଛି— ୧—ଯମ, ୨—ନିୟମ ୩—ଆସନ, ୪—ପ୍ରାଣାୟମ, ୫—ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ୬—ଧ୍ୟାନ, ୭—ଧାରଣା ଓ ୮—ସମାଧି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଯମଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଞ୍ଚଗୋଟିକୁ ବହିରଙ୍ଗ କହନ୍ତି ଓ ଧ୍ୟାନ , ଧାରଣା ଓ ସମାଧି —ଏହି ତିନିଗୋଟି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ । ଯୋଗୀ ପ୍ରଥମେ ବହିରଙ୍ଗ ଗୁଡିକର ସାଧନରେ ଅଧିକାରୀ ହୁଏ । ଯମ ଓ ନିୟମ ଦୁଇଟି ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଶୀଳ ଓ ତପସ୍ୟାର ଦ୍ୟୋତକ । 'ଯମ' ପଦଟି ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅସ୍ତେୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅପରିଗ୍ରହ, ଏହିପରି ପଞ୍ଚବିଧଶୀଳକୁ ବୁଝାଏ । କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀର ଦ୍ରୋହ ନ କରିବାକୁ ଅହିଂସା ଓ କାହାରି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ସ୍ପୃହା ନ ରଖିବା ଅସ୍ତେୟ । ବିଷୟରୁ (ରୂପରସାଦିରୁ) ମନକୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇବା ଅପରିଗ୍ରହ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ସେହିପରି ନିୟମ ମଧ୍ୟ ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର । ଯଥା—ଶୌଚ, ସନ୍ତୋଷ, ତପଃ, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଓ ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରଣିଧାନ । ବାହ୍ୟ ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତର ବା ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଶୁଦ୍ଧିର ନାମ ଶୌଚ ଓ ମୋକ୍ଷ-ବିଷୟକ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁଶୀଳନ ବା ପ୍ରଣବ (ଓଁକାର)ର ଜପକୁ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ କୁହାଯାଏ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି-ସହକାରେ ସମସ୍ତ କର୍ମର ସମର୍ପଣହିଁ ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରଣିଧାନ ।

ତୃତୀୟ ଅଙ୍ଗର ନାମ—ଆସନ । ସୁଖଦାୟକ ଓ ସ୍ଥିର ଉପବେଶନଭଙ୍ଗୀକୁ ଆସନ (ଦେଖ) କହନ୍ତି । ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଙ୍ଗର ନାମ ପ୍ରାଣାୟମ । ଏହା ନିଃଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଗତିର ବିଚ୍ଛେଦସ୍ୱରୂପ । ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ସ୍ଥିରତା ଦେବାପାଇଁ ଏହା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ପ୍ରାଣର ସ୍ଥିରତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନଃର ସ୍ଥିରତା ଉତ୍ପାଦନରେ ସହାୟତା କରେ । ଏହି ପ୍ରାଣର ସ୍ଥିରତା ଓ ମନର ସ୍ଥିରତାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସାଧନାର ନାମ ପ୍ରତ୍ୟାହାର । ମନ ସ୍ୱାଭାବିକ ବହିର୍ମୁଖତାକୁ ଛାଡି ଅନ୍ତର୍ମୁଖ ହୁଏ ବୋଲି ଏହାର ନାମ (ପ୍ରତି—ବିପରୀତ, ଆହାର-ବୃତ୍ତି) ପ୍ରତ୍ୟାହାର । ମନ ଓ ପ୍ରାଣ ସଂଯତ ହେଲାପରେ ଏକାଗ୍ରତା ଆସେ । ଧ୍ୟେୟବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନ ଏକରୂପରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଲେ ତାହାକୁ ଧ୍ୟାନ କହନ୍ତି । ଧାରଣା ହେଉଛି—ଚିତ୍ତକୁ ନାସାଗ୍ର, ଜିହ୍ୱାଗ୍ର, ହୃଦୟ ପ୍ରଭୃତି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅବୟବରେ ବା ଭୂତ, ଭୌତିକ ବା କୌଣସି ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଧାରଣ ବା ନିବିଷ୍ଟ କରି ରଖିବା । ଏପରି ଧାରଣ କରିବ, ଯେପରିକି ଚିତ୍ତ ତହିଁରୁ କେବେହେଲେ ବିଚ୍ୟୁତ ହେବନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରକାର

କିଛୁକାଳ ପ୍ରଚଳିତ ରହିଲା । ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ଶେଷରେ ୧୯୧୮ରେ, ଅଷ୍ଟ୍ରିଆରେ ରିପବ୍ଲିକ୍ ବା ଗଣତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହେବାରୁ ହାପ୍‌ସ୍‌ବର୍ଗ ରାଜ-ପରିବାର ଓ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଟ୍ରେସିହ ପଦବୀ ମଧ୍ୟ ଇତିହାସରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା ।

ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (୧୯୧୪) ବହୁ-ଶତବର୍ଷ ଧରି ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ କହିଲେ ଏକ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । ୧୪ଟି ଜାତି ଓ ଉପଜାତି ଏହି ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଆୟତନ ଥିଲା ୧୧୫୫୩୩ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ୩କୋଟି । ସେ ସମୟରେ ହଙ୍ଗେରି ଅଷ୍ଟ୍ରିଆର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା ଓ ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟକୁ 'ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ—ହଙ୍ଗେରି' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଆଧୁନିକ ଯୁଗୋସ୍ଲାଭିଆର ଅନେକାଂଶ, ସମଗ୍ର ଚେକୋସ୍ଲୋଭାକିଆ, ଓ ଆଲ୍‌ବାନିଆ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶ ଏହି ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧର ମୁଖ୍ୟତମ କାରଣ ଥିଲା ଅଷ୍ଟ୍ରିଆର ଯୁବରାଜଙ୍କର ହତ୍ୟା (୧୯୧୪, ୨୪ ଜୁନ୍) । ଚାରିବର୍ଷ ଯୁଦ୍ଧପରେ ଜର୍ମାନି ମାତ୍ର ୩୪୦୬୪ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଓ ଜନସଂଖ୍ୟାରେ ମାତ୍ର ୭୦ ଲକ୍ଷରେ ସୀମିତ ହୋଇ ରହିଲା (ପୂର୍ବର ୩କୋଟି ସ୍ଥଳେ) । ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତି ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ନିଜର ନୂତନ ନୂତନ ରାଷ୍ଟ୍ର ଗଢିଲେ । ଭିଏନାରେ ରିପବ୍ଲିକ୍ ବା ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧର ପୂର୍ବରୁ ହିଟ୍‌ଲର୍ ଜର୍ମାନ୍‌ଭାଷାଭାଷୀ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକତ୍ର କରିବା ବାହାନାରେ ୧୯୩୮ ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୧ ତାରିଖରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଅଷ୍ଟ୍ରିଆକୁ ଜବରଦସ୍ତି ଜର୍ମାନି ସହିତ ମିଶାଇ ଦେଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଶେଷକୁ (୧୯୪୫) ଇଂଲଣ୍ଡ, ଫ୍ରାନ୍ସ, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ରୁଷିଆ, ଅଷ୍ଟ୍ରିଆକୁ ଚାରିଭାଗ କରି ଶାସନ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏମାନେ କ୍ରମେ ଅପସରି ଯିବାରୁ ୧୯୪୯ରେ ପୁରାତନ ରିପବ୍ଲିକ୍ ଶାସନତନ୍ତ୍ର ଅଷ୍ଟ୍ରିଆରେ ପୁନଃ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା ।

ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ହେଲେହେଁ ଜର୍ମାନ୍-ଭାଷାଭାଷୀ ଦେଶ । ଅଷ୍ଟ୍ରିଆର ଜର୍ମାନ୍‌ମାନେ ଅଧିକାଂଶତଃ ରୋମାନ୍ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ । ଭାଷା, ଚେହେରା ଓ ସାମାଜିକତାରେ

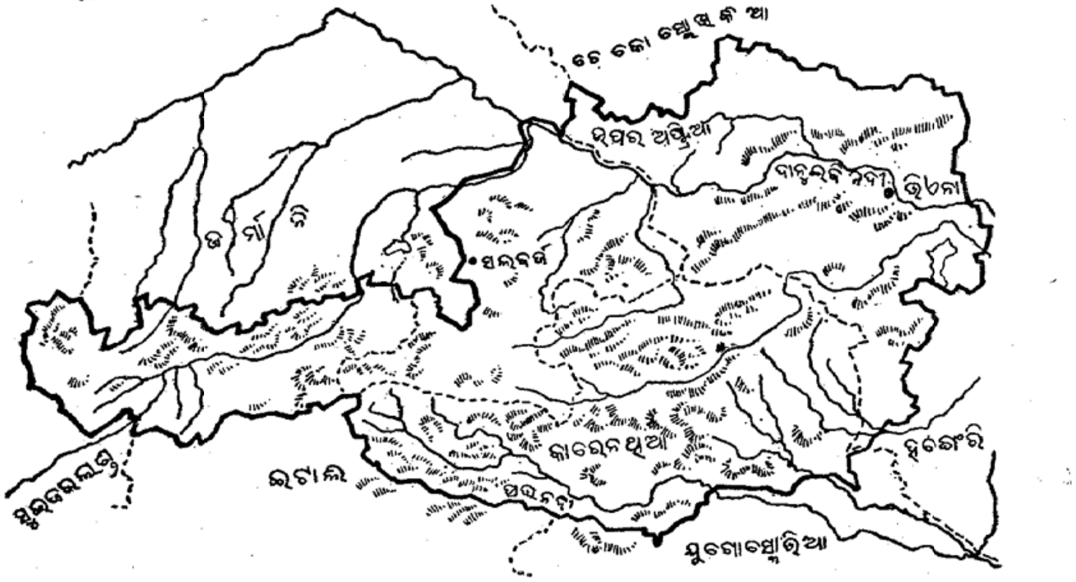

ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ

ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ ପରାଜିତ ହେଲେ । ଭର୍ସାଇଲ୍ ସନ୍ଧି ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଗଲା ଏବଂ ଐତିହାସିକ ବିରାଟ ଅଷ୍ଟ୍ରୋ-ହଙ୍ଗେରୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ବସ୍ତୁତରେ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆନ୍‌ମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ଜର୍ମାନିର ବାଭେରିଆନ୍‌ମାନଙ୍କ ସହିତ ନିବିଡ଼ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ । ଅଷ୍ଟ୍ରିଆନ୍‌ମାନେ ଏକ ପରିଶ୍ରମୀ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପ୍ରିୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରିୟ ଜାତିଭାବରେ ସମଗ୍ର

ଇଉରୋପରେ ବିଖ୍ୟାତ । ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଆଉ ନାହିଁ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରାକ୍ତନ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଭିଏନା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ବପରି କଳା ଓ ଜ୍ଞାନ-ଚର୍ଚ୍ଚାର ଏକ ବିଶ୍ୱ-ବିଖ୍ୟାତ କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ରହିଛି । ହେଡ଼ନ୍‌, ମୋଜାର୍ଟ୍‌, ବିଠୋଭେନ୍‌, ସୁବର୍ଟ, ବ୍ରାମ୍ସ୍‌ ପ୍ରଭୃତି ଇଉରୋପର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁର-କାର ଗଣ ସମସ୍ତେ ଏହି ଭିଏନାରେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ପାଇଥିଲେ । ଚିକିତ୍ସାବିଦ୍ୟା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଭିଏନା ବିଖ୍ୟାତ । ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ-ବିଜ୍ଞାନର ସ୍ରଷ୍ଟା ସିଗ୍‌ମଣ୍ଡ ଫ୍ରଏଡ଼୍‌ ଏହିଠାରେ କାମ କରୁଥିଲେ । ଭିଏନାର ଥିଏଟର ଓ ସଙ୍ଗୀତଶାଳା ସବୁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ସମଗ୍ର ଇଉରୋପରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ତ ଭାବରେ ବିଖ୍ୟାତ । ଉଭୟ ପ୍ରାକୃତିକ ଓ ମାନବିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉପଭୋଗ ପାଇଁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବହୁସହସ୍ର ପର୍ଯ୍ୟଟକ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆକୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆନ୍‌ କୃଷିଜୀବୀ । କର୍ଷଣଯୋଗ୍ୟ ଭୂମିର ପରିମାଣ ବେଶୀ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଭୂମି-ସ୍ୱାମୀ, ତାର ପରିବାର ଓ ଭୃତ୍ୟାଦିଙ୍କୁ ଘେନି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖମାର, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱୟଂ-ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତ୍‌ । ପିନ୍ଧିବା-ପୋଷାକ ଓ ଆସବାବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ଯାହା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ଅଷ୍ଟ୍ରିଆନ୍‌ କୃଷକ ତା'ର ଖମାରର ଚ୍ଛୋଟ ସଂସାରରେ ସେ ସମସ୍ତହିଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାଏ ବା କରାଇଥାଏ । ପୁଣି ଅଷ୍ଟ୍ରିଆର ଏହି ପଲ୍ଲୀବାସୀ କୃଷକଗଣ ଏପରି ଗଭୀରଭାବରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଦେଶର ଦୀର୍ଘ ଇତିହାସର ଝଡ଼-ଝଞ୍ଜା ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦୌ ଛୁଇଁ ନାହିଁ । ସେମାନେ ବରଂ ତାଙ୍କର ଇତିହାସର ସକଳ ଐତିହ୍ୟକୁ ନିଜନିଜର ଚ୍ଛୋଟ ଚ୍ଛୋଟ ଖମାରର ଚ୍ଛୋଟ ପରିସର ଭିତରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନ୍ତ ରଖି ପାରିଛନ୍ତି ।

ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ—ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ପ୍ରଶାନ୍ତ-ମହାସାଗରସ୍ଥିତ ବ୍ରିଟିଶ୍‌-କମନ୍‌ୱେଲ୍‌ଥର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦ୍ୱୀପରାଜ୍ୟ । 'ଅଷ୍ଟ୍ରାଲ୍‌' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଦକ୍ଷିଣ । ନିରକ୍ଷବୃତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବା ହେତୁ ଏହିଦେଶର ନାମ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ହୋଇଅଛି ଓ ଏହା ପୃଥିବୀର ବୃହତ୍ତମ ଦ୍ୱୀପ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଏକ ମହାଦେଶ ବା ଦ୍ୱୀପ-ମହାଦେଶ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଏହି ମହାଦେଶର ଆୟତନ ଟାସ୍‌ମାନିଆ ଦ୍ୱୀପ ସମେତ ୨୯, ୭୪, ୫୮୧ ବର୍ଗ ମାଇଲ୍‌, ଅଖଣ୍ଡ ଭାରତର ପ୍ରାୟ ଦୁଇଗୁଣ । ଏହି ଦ୍ୱୀପ-ରାଜ୍ୟର ଉପକୂଳଭାଗ ୧୨୨୧୦ ମାଇଲ୍‌ । ଉ. ଦ. ରେ ୧୯୭୧ ଓ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ୨୪୦୦ ମାଇଲ୍‌ । ଭୌଗୋଳିକମାନଙ୍କ ମତରେ ସମଗ୍ର ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଦିନେ ଏସିଆ ମହାଦେଶ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ଥିଲା । ଉପକୂଳର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବାଂଶରେ ଅଗଭୀର ସମୁଦ୍ରରେ ବାରଶହ ମାଇଲ୍‌ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରବାଳ-ପାହାଡ଼ (ବାରିୟାର୍‌ ରିଫ୍‌) ସମାନ୍ତରାଳଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଓ ପୃଥିବୀରେ ଏକ ଅନନ୍ୟ-ସାଧାରଣ ଦୃଶ୍ୟ । ଦେଶର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମକରକ୍ରାନ୍ତି ରେଖା ଯାଇଛି । ଏଠାରେ ଡିସେମ୍ବରରୁ ଫେବୃୟାରୀ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଓ ଜୁନ୍‌ରୁ ଅଗଷ୍ଟ ଶୀତ କାଳ । ଏଠାର ଜଳବାୟୁ ସାଧାରଣତଃ ଶୁଷ୍କ, କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତରାଂଶରେ ପ୍ରଚୁର ବୃଷ୍ଟିପାତ ହୁଏ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଉକାଲିପ୍‌ଟାସ୍‌ ବୃକ୍ଷର ଜନ୍ମଭୂମି ହେଉଛି ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଇଉକାଲିପ୍‌ଟାସ୍‌ବୃକ୍ଷ ୪୦୦ଫୁଟ୍‌ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ଦଶ ହଜାର ପ୍ରକାରର ବୃକ୍ଷଲତା ଏ ଦେଶରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି, ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ କି ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ବ୍ୟତୀତ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟତ୍ର ଜାତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ମହାଦେଶମାନଙ୍କରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ବହୁଯୁଗରୁ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ବହୁ ବିସ୍ତୃତ ତୃଣଭୂମି ଦେଖାଯାଏ । ମଧ୍ୟ ଓ ଅଳ୍ପ ପଶ୍ଚିମକୁ ମରୁଭୂମି । ଦେଶର ଦକ୍ଷିଣାଂଶରେ ଗହମ, ଯବ ପ୍ରଭୃତି ବହୁବିଧ ଫସଲର ଚାଷ ହୁଏ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଜୀବଜନ୍ତୁ ଅନନ୍ୟଭାବରେ ଅଦ୍ଭୁତ । କଙ୍ଗାରୁ, ଅପୋସାମ୍‌, ଏକିଡ୍ନା, ଡିଙ୍ଗୋ ଓ ପ୍ଲାଟିପସ୍‌ ପ୍ରଭୃତି ଜୀବ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ଲାୟାର, କାକାତୁଆ, ଟିଟ୍ରା, ଓ କଉଇ ପ୍ରଭୃତି ଏ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ପକ୍ଷୀ । ଘୋଡ଼ା, ଗୋରୁ, ଶୂକର ଏଠାରେ ନଥିବାରୁ ଔପନିବେଶିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏଦେଶକୁ ଆମଦାନି କରାଯାଇଥିଲେ କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ମାଂସ ଓ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନରେ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନଦେଶ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଖନିଜ ମଧ୍ୟରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିଖ୍ୟାତ । ତମ୍ବା, କୋଇଲା, ମାଙ୍ଗାନିଜ୍‌ ପ୍ରଭୃତି ଖନିଜ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ମିଳେ । ୧୯୬୩ ସାଲରୁ ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍‌ ଉତ୍ପାଦନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି ।

ସପ୍ତଦଶ ଶତକ ପୂର୍ବରୁ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅଜ୍ଞାତ ଥିଲା । ଓଲନ୍ଦାଜ୍‌ମାନେ ପ୍ରଥମେ ଏହାର ନାମକରଣ କରିଥିଲେ 'ନଉ ଆଇଲାଣ୍ଡ୍' (ନବ ଦ୍ୱୀପ) । ୧୭୭୦ ରେ କ୍ୟାପ୍ଟେନ୍ କୁକ୍, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଉପକୂଳ ଆବିଷ୍କାର କଲେ ଓ ସମଗ୍ର-ଦ୍ୱୀପକୁ ଇଂରେଜ୍ ଅଧିକୃତ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ । ୧୭୮୮ରେ ଇଂରେଜ୍ ଅପରାଧୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରାହିଁ ପ୍ରଥମେ ଏଦେଶରେ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ-ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ୧୮୫୧ଠାରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଣି ଆବିଷ୍କୃତ ହେବାରୁ ବିଦେଶରୁ ଦଳ ଦଳ ଲୋକ ଆସି ଏଠାରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବର୍ବର ଥିଲେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଯୋଗୁଁ ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଟାସ୍‌ମାନିଆ ଦ୍ୱୀପରୁ ସେମାନେ ଏକାବେଳେକେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । କେବଳ ପ୍ରକୃତ

ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ

ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ୪୭ ହଜାର ଯାଏ ଅଛନ୍ତି ଓ ପୂର୍ବ ପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦଳ ବାନ୍ଧି ଯାଯାବର ଜୀବନ ଯାପନକରନ୍ତି । ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜନସଂଖ୍ୟା ୮୯ ଲକ୍ଷ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ କମନ୍‌ୱେଲ୍‌ଥ୍ ୭ଟି ଆଦି ଉପନିବେଶ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ରାଜ୍ୟକୁ ନେଇ ଗଠିତ, ଯଥା—(୧) କୁଇନ୍‌ସ୍‌ଲାଣ୍ଡ, (୨) ନିଉସାଉଥ୍‌ୱେଲ୍‌ସ୍, (୩) ଭିକ୍ଟୋରିଆ, (୪) ସାଉଥ୍ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, (୫) ୱେଷ୍ଟର୍ନ୍ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, (୬) ଟାସ୍‌ମାନିଆ ,(୭) ନର୍ଦ୍ଦର୍ନ୍ ଟେରିଟୋରି (୮) କ୍ୟାପିଟାଲ୍ ଟେରିଟୋରି । ଶେଷୋକ୍ତ କ୍ୟାପିଟାଲ୍ ଟେରିଟୋରି ମଧ୍ୟରେ ରାଜଧାନୀ କାନ୍‌ବେରା ଅବସ୍ଥିତ । ନର୍ଦ୍ଦର୍ନ୍ ଓ କ୍ୟାପିଟାଲ୍ ଟେରିଟୋରି କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଖାସ୍ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଶାସିତ ହୁଏ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ଶାସନବିଷୟରେ ବହୁଳଭାବରେ ସ୍ୱାଧୀନ । ୧୯୦୧ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ କମନ୍‌ୱେଲଥ୍ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜା ବା ରାଣୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ୍ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ଦାୟୀ ରହନ୍ତି ।

ମେଷ-ଲୋମ ବା ପଶମ ଉତ୍ପାଦନରେ ପୃଥିବୀରେ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ସ୍ଥାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଥମ । ପ୍ରଚୁର ଲହୁଣୀ ଓ ଚିଜ୍ (ଛେନା ଜାତୀୟ ପଦାର୍ଥ) ମଧ୍ୟ ସେ ଦେଶରୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ଦେଢ଼କୋଟି ଏକର ଜମିରେ ଗହମ ଚାଷ ହୁଏ ଓ ଏଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ଶସ୍ୟ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ଶିକ୍ଷାବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଅଗ୍ରଣୀ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ କମନ୍‌ୱେଲ୍‌ଥ୍‌ର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦ୍ୱୀପ ଓ ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ବିଦ୍ୟମାନ । ଯଥା—ପାପୁଆ, ନିଉଗିନି, ନର୍‌ଫୋକ୍ ଦ୍ୱୀପ, ନୌରୁଦ୍ୱୀପ ଓ ଆଣ୍ଟାର୍କଟିକ୍ ମହାଦେଶ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ଏସିଆବାସୀ ଓ ଆଫ୍ରିକାବାସୀମାନେ ନାଗରିକ ଅଧିକାର ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଅସନ (*Terminalia tomentosa*)—ଭାରତବର୍ଷର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ଓ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳସ୍ଥ ଜଙ୍ଗଲଜାତ ବଡ଼ ବୃକ୍ଷ । ଏହା ଉଚ୍ଚରେ ୮୦।୯୦ ଫୁଟ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହାର ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ୮।୯° ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ । ଗଛର କାଠ ରକ୍ତାଭ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ନାନାକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ଗଛର ସୁଷିରମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ସମୟରେ ପ୍ରସ୍ତରୀଭୂତ ଲବଣଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ । ଗଛର ଛାଲି ଅତିସାର ଓ ପ୍ରଦର ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ବୋଲି କବିରାଜ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖାଅଛି । ଛାଲିର କ୍ୱାଥ କ୍ଷୟନିବାରକ । ଏହା ଛଡ଼ା ଚମଡ଼ା କଷାଇବା ପାଇଁ ଏହି ଛାଲି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହାର ପତ୍ର ଟସର ପୋକମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ଗଛରେ ସେମାନେ କୋଷା ବାନ୍ଧଥାନ୍ତି ।

ଅସରପା—ଏକ ଶ୍ରେଣୀର କୀଟ । ଦେହ ଚେପ୍‌ଟା, ଚିକ୍କଣ ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ବାଦାମୀରୁ କଳା । ଜାତିଭେଦରେ ½ ଇଞ୍ଚରୁ ୨ଇଞ୍ଚ ଯାଏ ଲମ୍ବା ହୁଅନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳୀୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

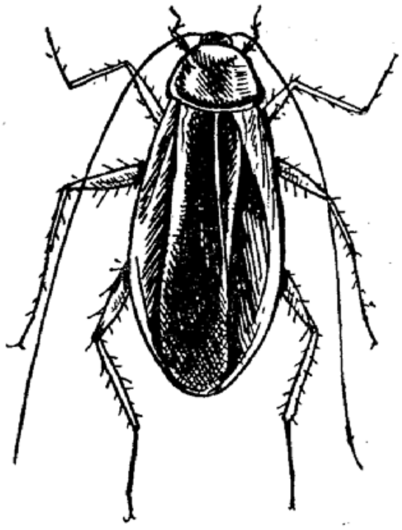

ଅସରପା

ସାଧାରଣତଃ ରାତିରେ ବାହାରନ୍ତି । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରାୟ ୧୨୦୦ ଜାତିର ଅସରପା ଅଛନ୍ତି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଭାରତରେ ପ୍ରାୟ ୧୨୩ ଜାତିର ଅସରପା ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଘରେ, ବିଶେଷତଃ ଭଣ୍ଡାର-ଘର ଓ ରୋଷାଇ-ଘରେ ଯେଉଁ ଅସରପା ଉତ୍ପାତ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ, *Periplaneta americana* । ମଇଳା ଟାଙ୍କି, ନର୍ଦ୍ଦମା, ପେଡ଼ି, ପେଟରା ସବୁଠାରେ ଏମାନେ ଚଲବୁଲ କରନ୍ତି । ସବୁଠି ମୁହଁ ମାରୁଥିବାରୁ ଓ ସବୁଠି ଚଲବୁଲ କରୁଥିବାରୁ ଏମାନେ ବହୁ ରୋଗ-ଜୀବାଣୁର ବାହକ । ମାଈ ଅସରପା

ଏକ ଖୋପା ଭିତରେ ଅଣ୍ଡା ଦିଏ । ଏହି ଖୋପା ଦେଖିବାକୁ ପଇସା-ରଖା ବ୍ୟାଗ୍ ପରି । ଖୋପାର ଗୋଟିଏ ପାଖ ଦାନ୍ତଦାନ୍ତିଆ । ସିଗାରେଟ୍-କେସ୍‌ରେ ସିଗାରେଟ୍ ରହିଲା ପରି ଅଣ୍ଡା-ଖୋପାର ଦୁଇପାଖରେ ଆଠୋଟି କରି ଷୋହଳ ଗୋଟି ଅଣ୍ଡା ଥାଏ । ମାଈ ଅସରପା ଅଣ୍ଡା-ଖୋପା ଧରି ବୁଲୁଥାଏ । ଅନ୍ଧାରୁଆ ଉଷୁମ ଫାଟ ଜାଗା ଦେଖି ନିଜ ଦେହରୁ ନିର୍ଗତ ଏକପ୍ରକାର ଅଠାଳିଆ ରସ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେଠାରେ ତାହାକୁ ଲଗାଇଦେଇ ଚାଲିଯାଏ । ଅଣ୍ଡା ଫୁଟିଲେ ଛୁଆ ଅବିକଳ ଅସରପା ପରି ହୋଇଥାନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ପର ନଥାଏ । ଅସରପାଙ୍କ ଦେହର ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥିରୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ରସ ବାହାରେ ।

ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ—୧୮୮୫ ମସିହାରେ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର (ଦେଖ) ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା ଓ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆରମ୍ଭରୁ କେତେବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ଶାସନତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଧିକାର ଦେବା ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କୁ କେବଳ ନିବେଦନ କରୁଥିଲା । ତତ୍କାଳୀନ ଭାରତୀୟ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କର ବ୍ରିଟିଶ୍-ଶାସକମାନଙ୍କର ନ୍ୟାୟପରାୟଣତା ଉପରେ ଗଭୀର ଆସ୍ଥା ଥିଲା । ସେହି ବିଶ୍ୱାସହେତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ [ଦେଖ] ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ବୁଅରଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ସେ ବ୍ରିଟିଶଙ୍କ ପାଇଁ ଗୁଜରାଟରେ ସୈନ୍ୟ-ସଂଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଭାରତୀୟ ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଅକୁଣ୍ଠ ସାହାଯ୍ୟଯୋଗୁଁ ଇଂରେଜ ସରକାର ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ରାଜନୈତିକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ-ସମ୍ପର୍କରେ ଯଥାର୍ଥ ବିଚାର କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ମଧ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ କେନ୍ଦ୍ର-ଶାସନ-ସଂସ୍ଥାରେ କେତେଜଣ ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟ ନେବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି କରାଗଲା ନାହିଁ । ୧୯୧୯ରେ ଏହି ଶାସନସଂସ୍କାର ଆଇନକୁ କଂଗ୍ରେସର ଅମୃତସର ଅଧିବେଶନରେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ ବିରୋଧ କଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଗାନ୍ଧି, ବ୍ରିଟିଶ୍‌ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଶାସନ-ସଂସ୍କାରର ପୋଷକତା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ପରେ ରାଓଲାଟ୍ ଆଇନ୍ ଓ ଜାଲିଆନାୱାଲାବାଗ୍ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ [ଦେଖ] ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମତ-ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇଦେଲା । ୧୯୨୦ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ କଲିକତାଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା କଂଗ୍ରେସର ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନରେ ସେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର କର୍ମସୂଚୀ ଦେଲେ । ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରକୁ ଏକ 'ସଇତାନ ସରକାର' ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏପରି ଏକ ସରକାର ସହିତ କୌଣସିମତେ ସହଯୋଗ ନ କରି ଅ-ସହଯୋଗ କରିବାପାଇଁ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ଆଲିଭ୍ରାତୃ-ଦ୍ୱୟ ଓ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁ (ଦେଖ) ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ କରିଥିଲେ । ଏହା ଫଳରେ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ଉତ୍ତେଜନାର ଢେଉ ଖେଳିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସରେ ଗୃହୀତ ଏହି ଅସହଯୋଗ ପ୍ରସ୍ତାବର ପ୍ରତୀକରୂପେ, ନିମ୍ନଲିଖିତ କର୍ମସୂଚୀ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଥିଲା—[୧] ସରକାର ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ତ୍ୟାଗ କରିବା [୨] ସରକାରୀ ଦରବାର ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯୋଗ ନ ଦେବା [୩] ସ୍କୁଲ୍ ଓ କଲେଜରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଠାଇଆଣି ଜାତୀୟ-ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପଢ଼ାଇବା [୪] ଓକିଲ ଓ ମହକିଲମାନେ ବ୍ରିଟିଶ୍ କୋର୍ଟ୍ କଚେରି ତ୍ୟାଗକରି ପଞ୍ଚାୟତରେ ମକଦ୍ଦମା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା [୫] ମେସୋପଟେମିଆକୁ ନିଆଯାଉଥିବା କିରାଣୀ, ମଜଦୁର ଓ ସୈନ୍ୟ-ବିଭାଗରେ ଯୋଗ ନ ଦେବା [୬] ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ନ କରିବା ଓ ଭୋଟ୍ ନ ଦେବା । [୭] ବିଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ବସ୍ତ୍ର ବର୍ଜ୍ଜନକରିବା ।

ସେହିବର୍ଷ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ନାଗପୁରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା କଂଗ୍ରେସର ସାମ୍ବତ୍ସରିକ ଅଧିବେଶନରେ ଏହା ପୁଣି ଆଲୋଚିତ ହେଲା । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ (ଦେଖ) ଓ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ [ଦେଖ] ନିର୍ବାଚନରେ ଯୋଗ ନ ଦେବା ପାଇଁ ଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରିଶେଷରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଉଭୟଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରିଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବ ସର୍ବସମ୍ମତିକ୍ରମେ ଗୃହୀତ ହୋଇଗଲା; କେବଳ ପଣ୍ଡିତ ମଦନମୋହନ ମାଳବ୍ୟ, ମିଷ୍ଟର୍ ଜିନ୍ନା, ଆନି ବେସାନ୍ତ ଓ ବିପିନ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଲ ଏହାର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ ।

ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବ ବ୍ୟତୀତ ନାଗପୁର କଂଗ୍ରେସରେ ଭାରତ ପାଇଁ ସ୍ୱରାଜ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ପ୍ରସ୍ତାବ ପାଶ୍ ହୋଇଗଲା । ଏହି ସ୍ୱରାଜ ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟତର ଧାରଣା ପରେ ଲାହୋର କଂଗ୍ରେସ୍‌ରେ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଅହିଂସ-ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣରେ ଚଳାଇଲେ ଏକବର୍ଷରେ ସ୍ୱରାଜ ଆସିବ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ମତ ଦେଲେ ଓ ଦେଶସାରା ବୁଲି ଅହିଂସ ଅସହଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଚାର କଲେ । ସେ ନିଜେ ପ୍ରଥମେ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ କାଇଜର୍-ଇ-ହିନ୍ଦ୍ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ୍‌ଙ୍କୁ ଫେରାଇଦେଲେ । ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ନିଜର ରାଜ-ଦତ୍ତ ଉପାଧିମାନ ଫେରାଇଦେଲେ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ, ମୋତିଲାଲ୍ ନେହରୁ, ଲଜ୍‌ପତ୍ ରାୟ, ବିଠଲ୍ ଭାଇ ପଟେଲ୍, ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ୍, ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ, ରାଜଗୋପାଳ ଆଚାରୀ, ଡକ୍ଟର୍ ଆନ୍‌ସାରୀ ପ୍ରଭୃତି ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ହଜାର ହଜାର ଛାତ୍ର ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜ୍ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ 'ବିହାର-ବିଦ୍ୟାପୀଠ', 'କାଶୀ-ବିଦ୍ୟାପୀଠ', 'ବଙ୍ଗ-ଜାତୀୟ-ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ', ତିଲକ-ବିଦ୍ୟାପୀଠ ଓ ଜାତୀୟ ମୁସ୍ଲିମ୍-ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଖୋଲିଲା । ଖଦଡ଼ ଜାତୀୟ-ପରିଧାନ ରୂପେ ଗୃହୀତ ହେଲା ଓ ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ର ସ୍ତୂପାକାରରେ ପୋଡ଼ାଗଲା । କଂଗ୍ରେସ, ନିର୍ବାଚନରେ ଯୋଗ ଦେଲା ନାହିଁ । ୧୯୨୧ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ଇଂରେଜ ଯୁବରାଜଙ୍କର (ବର୍ତ୍ତମାନର ଡିଉକ୍ ଅବ୍ ଉଇଣ୍ଡ୍‌ସର୍) ଭାରତ ଆସିବାପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ଏହାକୁ ବର୍ଜ୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିରକଲା ।

କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଅପୂର୍ବ ଉନ୍ମାଦନାରେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ସବୁଠାରେ ଅହିଂସ ହୋଇ ରହିପାରିଲା ନାହିଁ । ଯୁବରାଜଙ୍କ ଆଗମନବେଳେ ବମ୍ବେଠାରେ କେତେକ ହିଂସାତ୍ମକ କାଣ୍ଡ ଘଟିଥିଲା । ୧୯୨୨ ଫେବୃୟାରୀ ୪ ତାରିଖ ଦିନ ଚୌରିଚୌରା (ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ) ଠାରେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ଜନତା ଗୋଟିଏ ଥାନା ପୋଡ଼ିଦେଲେ ଓ କେତେଜଣ ପୋଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହି ହିଂସାତ୍ମକ କାଣ୍ଡରେ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେ ସେତେବେଳକୁ ବର୍ଦ୍ଦୋଲିଠାରେ 'ଖଜଣା-ନିରୋଧ' ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଚୌରିଚୌରା ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ-ହେତୁ ସେ ହଠାତ୍ ଅସହଯୋଗ-ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । କିଛି ସମୟ ପରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ୍ ଲର୍ଡ ରିଡ଼ିଙ୍ଗ୍‌ଙ୍କ ଆଦେଶକ୍ରମେ ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରାଗଲା ।

ଏହିପରି ଅସହଯୋଗ-ଆନ୍ଦୋଳନ ହଠାତ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ-କାଳର ଐତିହାସିକମାନଙ୍କ ମତରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଖିଆଲ ହେତୁ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ୨୦ବର୍ଷ ପଛେଇ ଦିଆଗଲା । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଅସହଯୋଗ-ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରଚାର ଯୋଗୁଁହିଁ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ବିରାଟ ଭାରତବର୍ଷର ଯୁଗଯୁଗନିଦ୍ରିତ ସାଧାରଣ ଜନତା ଭିତରେ ଜାତୀୟତାର କମ୍ପନ ବ୍ୟାପକଭାବରେ ଖେଳିଗଲା ।

ଅସୁର—ଋଗ୍ ବେଦରେ ବହୁବାର ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଓ ଅଗ୍ନି, ଇନ୍ଦ୍ର, ବରୁଣ ଆଦି ପ୍ରଧାନ ଦେବତାମାନଙ୍କର ବିଶେଷଣ । ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ, ଅସୁ-ର=ମହାପ୍ରାଣବିଶିଷ୍ଟ ବା ଅ-ମରଣଶୀଳ । ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଇନ୍ଦ୍ର ବରୁଣ ଆଦି ଦେବତାମାନେ ନିଜେ ସୁର ଓ ଅସୁର ବୋଲି ମଧ୍ୟ ବିଦିତ । ଏପରି ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧାର୍ଥକ ବ୍ୟବହାରର ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଏହିପରି ମତ ଦେଖାଯାଏ—

ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ନିଜର ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗକରି ପ୍ରଥମେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଇରାନ୍ ବା ପାରସ୍ୟରେ ପଦାର୍ପଣ କଲେ । ସେଠାରେ ରହିବା କାଳର ଆଦ୍ୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ନିଜର ସ୍ତୁତ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ବା ପ୍ରକୃତିର ମହାଶକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଅସୁର ବା ଅହୁର୍ ନାମରେ ନାମିତ କରୁଥିଲେ । ମୂଳତଃ ଅସୁର ଓ ଦେବ ଶବ୍ଦର କୌଣସି ଅର୍ଥଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ବହୁଦିନ ରହିବା ପରେ କେତେକ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ଦେବ' ଶବ୍ଦ 'ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ରାକ୍ଷସ' ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା, ଯେପରି ଅସୁର ଶବ୍ଦ ଭାରତରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ-ସମୟରେ ରାକ୍ଷସ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା । ଇରାନ୍‌ରେ ଦେବ ଓ ଅସୁର ଶବ୍ଦର ଯଥାକ୍ରମେ ମନ୍ଦ ଓ ଭଲ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାରର କାରଣସ୍ୱରୂପ କୁହାଯାଏ ଯେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ସେଠାରେ ପରସ୍ପର ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କଳହରେ ରତ ହେଲେ । ଇରାନ୍‌ରେ ଦେବ ଓ ଅସୁର

ପୂଜକ ଦୁଇପ୍ରକାର ଆର୍ଯ୍ୟଦଳ ଥିଲେ । ଭାରତକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ଏହି ଦୁଇପ୍ରକାର ଶାଖା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶରେ ଦସ୍ୟୁ ଓ ଦାସରୂପକ ନୂତନ ଶତ୍ରୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାରୁ ସେହି କଳହ କଥା ଭୁଲିଯାଇ ସେମାନେ ଏକପ୍ରକାର ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ ଅନୁସରଣ କଲେ । ଭାରତକୁ ଆସିଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୌଳିକ ଦେବ-ପୂଜକ ଓ ଇରାନ୍‌ର ଅହୁର୍ ବା ଅସୁର୍-ପୂଜକ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏକତ୍ର ରହୁଥିଲେ । ସେମାନେ କାଳକ୍ରମେ ନିଜର ଧର୍ମବିରୋଧଭାବ ତ୍ୟାଗକରି ଏକ ହୋଇଗଲେ । ଅତଏବ ଦୁହିଁଙ୍କ ମତରେ ଦେବତା-ମାନେ ଅସୁର ଓ ଦେବ ମଧ୍ୟ । ଏହା ଋଗ୍‌ବେଦର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ସମୟର କଥା,—ଏହା ପ୍ରଫେସର୍ ମ୍ୟାକ୍ସ୍‌ମୁଲର୍‌ଙ୍କ ମତ । ଭାରତକୁ ଆସିବାପରେ ଏଠାର ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅସୁର ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ବୈଦିକୋତ୍ତର-କାଳୀନ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ‘ଅସୁର’ ଶବ୍ଦ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆଦିବାସୀଙ୍କୁ ବୁଝାଏ । ଏହି ଅସୁର୍ ବା ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ସହିତ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ବହୁ ସଂଘର୍ଷ ଘଟିଥିଲା । ଛୋଟନାଗପୁର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସୁରନାମଧେୟ ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ଅସ୍ଥି—ଜୀବଶରୀରସ୍ଥ ଶକ୍ତ ଟିସୁ୍ୟବିଶେଷ । ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ, ସରୀସୃପ, ପକ୍ଷୀ ଓ ମତ୍ସ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର କଙ୍କାଳ ଏହି ଶକ୍ତ ଟିସୁ୍ୟଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ । ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ମନୁଷ୍ୟର କଙ୍କାଳ ୨୦୬ଟି ଅସ୍ଥିଦ୍ୱାରା ଗଠିତ । ଅସ୍ଥି-ଦେହରେ ଶତକଡ଼ା ୩୧ ଭାଗ ଜୈବ ପଦାର୍ଥ ଓ ୬୯ ଭାଗ ଧାତବ ପଦାର୍ଥ ଥାଏ । ଧାତବ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କାଲ୍‌ସିୟମ୍ ଫସ୍‌ଫେଟ୍ ପ୍ରଧାନ । ସମସ୍ତ ଅସ୍ଥି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ୫୮% ଏହି କାଲ୍‌ସିୟମ୍ ଫସ୍‌ଫେଟ୍ । ଧାତବ ପଦାର୍ଥର ଉପସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ହାଡ଼ ଶକ୍ତ ହୁଏ । ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଅସ୍ଥିରେ ଧାତବପଦାର୍ଥ କମ୍ ଥିବାରୁ ଏହା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନରମ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଶିଶୁମାନେ ପଡ଼ିଗଲେ ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥି ସହଜରେ ଭାଙ୍ଗେ ନାହିଁ (ଅସ୍ଥିଭଙ୍ଗ-ଦେଖ) ।

ଅସ୍ଥି ଉପରେ ଏକ ପତଳା ଅଥଚ ଶକ୍ତ ଆବରକ-ଝିଲ୍ଲି ଥାଏ । ଏହାକୁ ଅସ୍ଥି-ଆବରକ ଝିଲ୍ଲି କୁହାଯାଏ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହାଡ଼ର ଶେଷଭାଗ (ଗୁଡିଏ କେତୋଟି ହାଡ଼ ଛଡ଼ା) ଅନ୍ୟ ଏକ ହାଡ଼ ସହିତ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଖଞ୍ଜା-ଠାରେ ଆବରକ ଝିଲ୍ଲି ନ ଥାଏ । ଆବରକ ଝିଲ୍ଲି ତଳେ ହାଡ଼ ଅତି ଶକ୍ତ । ମାତ୍ର ହାଡ଼ର ଭିତର ଅଂଶ ନରମ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ହାଡ଼ର ମଧ୍ୟଭାଗ ପୋଲା ଏବଂ ତହିଁରେ ମଜ୍ଜା ଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ହାଡ଼ ଦେହରେ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୁଷିର ବା ନଳୀ-ବାଟ ଅଛି । ଏହି ରାସ୍ତା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ରକ୍ତର ସାର ଅଂଶ ହାଡ଼ ମଧ୍ୟକୁ ଯାଏ । ଆକାର-ପ୍ରକାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀରସ୍ଥ ଅସ୍ଥିକୁ ଚାରିଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା— ଦୀର୍ଘାସ୍ଥି, କ୍ଷୁଦ୍ରାସ୍ଥି, ପ୍ରଶସ୍ତାସ୍ଥି ଓ ବିଷମାସ୍ଥି । ବିଶେଷ ଆକାରର ଅସ୍ଥିଦ୍ୱାରା ଶରୀରର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଅଂଶ ଗଠିତ ହୁଏ । ଯେପରିକି ଦୀର୍ଘାସ୍ଥି ଦ୍ୱାରା ହାତ, ଗୋଡ଼, କ୍ଷୁଦ୍ରାସ୍ଥି ଦ୍ୱାରା ହାତ କବଜା ପ୍ରଭୃତି ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର କଙ୍କାଳ ଗୋଟିଏ ହାଡ଼ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥିଲେ ସେମାନେ ଚାଲି ବୁଲି କରିପାରନ୍ତେ ନାହିଁ ବା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଧରିପାରନ୍ତେ ନାହିଁ । କଙ୍କାଳର ଅସ୍ଥିଗୁଡ଼ିକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଓ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରାଣୀ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଗୋଡ଼, ହାତ ବଙ୍କାଇ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ । ଅସ୍ଥିଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଶରୀରର କୋମଳ ଅଂଶମାନ ସହଜରେ ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଅସ୍ଥି-ଅଙ୍ଗାର (ହାଡ଼—କୋଇଲା) ଚିନି ସଫାକରିବା ପାଇଁ ଓ ଅସ୍ଥି-ଚୂର୍ଣ୍ଣ ସାରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଛେଳିର ଗୋଡ଼-ହାଡ଼ର ମଜ୍ଜା ରୋଗୀମାନଙ୍କର ଏକ ସହଜ-ପାଚ୍ୟ ପଥ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସ୍ଥିରେ ଛୁରୀବେଣ୍ଟ, ପାନିଆ ଓ କଲମ ନିର୍ମିତ ହେଉଅଛି । ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଅସ୍ଥିକୁ ଅସ୍ତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

ଅସ୍ଥିଭଙ୍ଗ (*Fracture*)—ଶରୀରର ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନର ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଯିବା । ଭାଙ୍ଗିବାର ରୀତି ଓ ରୂପ ଅନୁସାରେ ଏହାର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ କରାଯାଇଅଛି । ସରଳ ବା ସାଧାରଣ ଅସ୍ଥିଭଙ୍ଗରେ ହାଡ଼ର କୌଣସି ଅଂଶ ଚମଡ଼ା ଫୁଟାଇ ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଇ ନ ଥାଏ । ଜଟିଳ ଅସ୍ଥି-ଭଙ୍ଗରେ

ହାଡ଼ ଚମଡ଼ାକୁ ଭେଦକରି ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ଖଣ୍ଡିଏ ହାଡ଼ର ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନ ଫାଟିଯିବା, କୌଣସି ଠାରେ ହାଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା ହୋଇ ବାହାରକୁ ନ ଦିଶିଲେ ମଧ୍ୟ ଭିତରେ ଅନ୍ୟ ଅଙ୍ଗରେ ଫୋଡ଼ ହୋଇଯିବା, କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ହାଡ଼ ଦବିଯିବା, ପୁଣି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ହାଡ଼ ଲମ୍ବଭାବେ, ତିର୍ଯ୍ୟକ୍‌ଭାବେ ଅବା ଆଡ଼ଭାବେ ଫାଟିବା ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ରକମର ଅସ୍ଥିଭଙ୍ଗ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ଅସ୍ଥିଭଙ୍ଗର ସରଳ , ଜଟିଳ, ମିଶ୍ରିତ , ବନ୍ଧ ଏବଂ ନତ—ଏହିଭଳି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭେଦ ରହିଅଛି । ଯେଉଁଠାରେ ହାଡ଼ ଚମଡ଼ା ଫୁଟାଇ ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ସେଠାରେ ହାତଦ୍ୱାରା ତାହା ସ୍ପର୍ଶକଲେ ଜଣାପଡ଼େ , ଅଥବା ରଞ୍ଜନ-ରଶ୍ମି ସାହାଯ୍ୟରେ ଜଣାପଡ଼ିଥାଏ । ଭଗ୍ନ ଏବଂ ଖସିଯାଇଥିବା ହାଡ଼କୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବା ହେଉଛି ଅସ୍ଥିଭଙ୍ଗ-ଚିକିତ୍ସାର ପ୍ରାଥମିକ ପଦ୍ଧତି । ଜଟିଳ ଅସ୍ଥିଭଙ୍ଗରେ ଦୁଇ ତିନି ପ୍ରକାର ଫଳପ୍ରଦ ଔଷଧ ଆଜିକାଲି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଅଛି । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଭଗ୍ନ ହାଡ଼କୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଖସାଇ ନିଜସ୍ଥାନକୁ ଅଣାଯାଇପାରେ ଅଥବା ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର କରି ତାହା କରାଯାଇପାରେ । ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭଙ୍ଗସ୍ଥାନର ଦୁଇ ପାଖରେ ପଟା ବାନ୍ଧି ଅବା ପ୍ଲାଷ୍ଟର୍ ଅଫ୍ ପ୍ୟାରିସ୍‌ର ପୁଟ ଲଗାଇ ସ୍ଥିର ରଖାଯାଏ । ଏପରି ହେଲେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ହାଡ଼ ପୁଣି ଯୋଡ଼ି ହୋଇଯାଏ । କେତେକ ଗୁରୁତର ପରିସ୍ଥିତିରେ ଗୁଣ୍ଡା ହୋଇଥିବା ହାଡ଼କୁ ବାହାର କରି ସେହି ଜାଗାରେ ଅନ୍ୟ ହାଡ଼ ଯୋଡ଼ିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଏ । ଅସ୍ଥିଭଙ୍ଗର ପ୍ରକୃତି-ଅନୁପାତରେ ରୋଗୀକୁ ଦୀର୍ଘକାଳ ବା ଅଳ୍ପକାଳ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ରହିବା ପାଇଁ ଡାକ୍ତରମାନେ ମତ ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ଅସ୍ଥିମାର୍ଦ୍ଦବ (*Ricket*)—ପିଲାଙ୍କ ରୋଗବିଶେଷ । ୧୩।୧୪ ବର୍ଷଯାଏ ପିଲାଙ୍କୁ ଏହି ରୋଗ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଖାଦ୍ୟରେ ଜୀବନୀକା (ଦେଖ) ଡି' ଜାତୀୟ ବସ୍ତୁର ଅଭାବ ହେଲେ ପିଲାଙ୍କ ଅସ୍ଥି ଭଲଭାବରେ ପୁଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଗୋଡ଼ର ହାଡ଼ , ଦେହର ଓଜନ ସମ୍ଭାଳି ନପାରି ବଙ୍କାଇ ଯାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ହାଡ଼ମାନ ପୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଦାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଉଠେ ନାହିଁ ବା ଉଠିଲେ ଶକ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ସ୍ଥାନରେ ରହିଲେ ଏବଂ ଉଚିତ ଖାଦ୍ୟ ନ ଖାଇଲେ, ଏପରି ରୋଗ ଘଟିଥାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ଶିଶୁ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଥିଲା ବେଳେ; ଗର୍ଭିଣୀ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ନ ପାଇଲେ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁର ଅବୟବ ଏହି ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ଏକମାତ୍ର ଚିକିତ୍ସା ଭିଟାମିନ୍‌ଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା ଏବଂ ଭିଟାମିନ୍ ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ୍ ନେବା ।

ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ—ସ୍ପର୍ଶର ଅଯୋଗ୍ୟ । ଯାହାକୁ ଛୁଇଁଲେ ଛୁଇଁବା ଲୋକ ନିଜକୁ ଅଶୁଚି ମନେକରେ । ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଚଣ୍ଡାଳ, ପୁକ୍କସ, ନିଷାଦ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ତ୍ୟଜାତିର ନାମ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିଲେହେଁ ସେମାନେ ଯେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ, ଏପରି ମତ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେନାହିଁ । ଧର୍ମସୂତ୍ର ରଚନା ବେଳେ (ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ) ଅସ୍ପୃଶ୍ୟଜାତି ବିଷୟରେ ନିୟମମାନ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ଗ୍ରାମର ଶେଷ ସୀମାରେ ସେମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥଳ ନିରୂପିତ କରିଦିଆଗଲା । ଏମାନେ ଅନ୍ତ୍ୟଜ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଓ ନୀଚ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ ।

ବୌଦ୍ଧଯୁଗରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା କ୍ରମେ ଶିଥିଳ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଜୈନଗ୍ରନ୍ଥ ମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ସ୍ପୃଶ୍ୟାସ୍ପୃଶ୍ୟବିଚାର ଜୀବିକାର ହୀନତା ଓ ଅସାମାଜିକ କ୍ରିୟା ପ୍ରଭୃତି କେତେକ କାରଣରୁହିଁ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ ଓ ଚିରନ୍ତନ ବୋଲି ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା ।

କେବଳ ଭାରତରେ ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଅପବିତ୍ରତା-ଜନିତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ମିଶରରେ ଘୁଷୁରି ପାଳୁଥିବା ଲୋକ, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଥିଲା । ପାରସ୍ୟରେ 'ଅହୁର୍ ମଜ୍‌ଦାଙ୍କ' ଧର୍ମର ପୂଜକମାନେ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ରହିଲେ ଅଶୁଚିରୂପେ ଗଣିତ ହେଉଥିଲେ । ଏହି ଅଶୁଚିତାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସ୍ନାନଦ୍ୱାରା କରାଯାଉଥିଲା । ବର୍ମାରେ ସାତଗୋଟି ନୀଚଜାତି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ । ଜାପାନରେ 'ଏତ' ଓ 'ହିନ୍ନି' ଜାତିର ଲୋକଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶକରିବା ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା ।

ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟ (ଦେଖ) ପ୍ରଥମେ ଭାରତରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବର୍ଜନ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଭାରତୀୟ କଂଗ୍ରେସରେ ୧୯୧୭ ମସିହାରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବଟିଏ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେହେଁ, ୧୯୩୨ ମସିହାଠାରୁ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଏହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ ଯତ୍ନ କରାଗଲା । ସେହି ସମୟରୁ 'ହରିଜନ-ସେବକ ସଂଘ' ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ସ୍ୱାଧୀନତା-ପରେ ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଏକ ଅପରାଧରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି ।

ଅହମଦ୍‌ନଗର—ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରାଜ୍ୟର ଜିଲ୍ଲା । ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୃଷ୍ଟିପାତ ହେତୁ (୨୪") ଉର୍ବର-ଭୂମି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଶସ୍ୟାଭାବ ଘଟେ । ଆୟତନ ୬୭୦୨ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୧୪.୧୦ ଲକ୍ଷ । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଚାଲୁକ୍ୟ, ରାଷ୍ଟ୍ରକୂଟ, କାଲଚୁରି ପ୍ରଭୃତି ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ଦେବଗିରିର ଯାଦବବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଏହା ଅଧିକାର କଲେ । ୧୪୯୦ରେ ବାହମନୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ହେବାରୁ ସାମନ୍ତ ଆହମଦ୍ ନାଇଜାମଶାହ ନିଜ ନାମରେ ଏହି ନଗର ଓ ଏକ ସ୍ୱାଧୀନରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଖ୍ରୀ: ୧୬୦୦ରେ ଆକବର୍ ଚାନ୍ଦବିବିଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ଏହି ରାଜ୍ୟ ମୋଗଲ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କଲେ । ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ଦମନକରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଏହି ନଗରୀରେ କିଛିକାଳ ବାସ କରିଥିଲେ (୧୬୮୩-୧୭୦୭) ଓ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା । ୧୭୫୯ରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଓ ୧୮୧୭ରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଏହି ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଗାନ୍ଧି, ଜବାହାରଲାଲ ନେହରୁ ପ୍ରମୁଖ ବହୁ ଭାରତୀୟ ନେତା ଏଠାର ଐତିହାସିକ ଦୁର୍ଗରେ ଅନ୍ତରୀଣ-ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ।

ଅହମଦାବାଦ—ନବଗଠିତ ଗୁଜୁରାଟ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ, ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ନଗର ଓ ଗୁଜୁରାଟୀ ଶିକ୍ଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ମୁଖ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର । ସାବରମତୀ ନଦୀର ବାମତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ରେଲ୍‌ପଥରେ ବମ୍ବେଠାରୁ ୩୦୯ ମାଇଲ୍ ଓ କଲିକତାଠାରୁ ୧୨୯୯ ମାଇଲ୍ । ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ରେଲ୍‌ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍ । ବିମାନ ଘାଟି ମଧ୍ୟ ଅଛି । ବ୍ୟବସାୟ ଏବଂ ଶିଳ୍ପ ବିଷୟରେ ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ବମ୍ବେ ପରେ ଏହି ନଗରର ସ୍ଥାନ । ସକଳ ପ୍ରକାରର କଳକାରଖାନା ସଂଖ୍ୟା—୧୫୦ । ତା' ମଧ୍ୟରେ ଲୁଗା ଓ ସୂତାକଳ ୭୪ । ଅହମଦାବାଦ ଭାରତୀୟ ବସ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପର ପ୍ରାଣ-କେନ୍ଦ୍ର କହିଲେ ଚଳେ । ଏକ ଗୁଜରାଟୀ ପ୍ରବାଦ କହେ ଯେ ଅହମଦାବାଦର ପ୍ରାଣ ତିନୋଟି ସୂତା ଉପରେ ଝୁଲେ – କପାସୂତା, ରେଶମ-ସୂତା ଓ ସୁନାସୂତା । ବସ୍ତ୍ର-ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟତୀତ ସୁନାରୂପା ଓ ଜରୀର କାମ ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟ ଅହମଦାବାଦ ବିଖ୍ୟାତ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟଯୁଗର ମୁସଲମାନ୍ ସମୟର ବହୁ ମସ୍‌ଜିଦ୍ ଓ କବର ଗୃହ ଦେଖାଯାଏ । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ୍ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ମଧୁର ମିଶ୍ରଣ ଏଗୁଡ଼ିକର ବିସ୍ମୟକର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ସ୍ଥାନୀୟ ମ୍ୟୁନିସିପାଲ୍ ଗ୍ରନ୍ଥାଗାର ଅତିଶୟ ସମୃଦ୍ଧ । ସାବରମତୀ ନଦୀର ଅପର ପାରରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମ ଅବସ୍ଥିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ହରିଜନ-ସେବକ ସଂଘର କେନ୍ଦ୍ର । ସହରର ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୮ ଲକ୍ଷ । ଏହି ଐତିହାସିକ ନଗରର ଗଠନପ୍ରଣାଳୀ, ରାସ୍ତା ଓ ସାହୀମାନଙ୍କର ଯୋଜନା ମଧ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଯୁକ୍ତ । ନଗରଟି କୋଟିପତିମାନଙ୍କର ପୀଠ ବୋଲି ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ବିଦିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୁଜରାଟ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ନଗରୀ ନିକଟରେ ନିର୍ମିତ ହେବାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଅହମଦାବାଦ ଜିଲ୍ଲା—ଗୁଜୁରାଟ ରାଜ୍ୟର ଜିଲ୍ଲା । ଅଧିବାସୀମାନେ ଗୁଜୁରାଟୀ ହିନ୍ଦୁ । ଆୟତନ ୩୫୨୯ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୧୭.୮୫ଲକ୍ଷ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଲକ୍ଷାଧିକ । ଦେଶ ସମତଳ, ସାବରମତୀ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ନଦୀ ନାହିଁ । ତୁଳା ଓ ଚିନାବାଦାମ ଏଠିକାର ପ୍ରଧାନ କୃଷିଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ।

ଅହମ୍ମଦ ଶାହ ଦୁରାଣୀ—ବିଖ୍ୟାତ ଆଫଗାନ୍ ବୀର । ଅନ୍ୟ ନାମ ଅହମଦ୍ ଶାହ ଆବ୍‌ଦାଲ୍ଲୀ । ସେ ପାରସ୍ୟର ସମ୍ରାଟ୍ ନାଦୀର୍‌ଶାହଙ୍କର ଦାସ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖି ନାଦୀରଶାହ ତାଙ୍କୁ ଶେଷରେ ନିଜର ପ୍ରଧାନ

ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନର ଶାସକ କରିଥିଲେ । ୧୭୪୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନାଦିରଶାହ ମରିବା ପରେ ଦୁରାଣୀ ନିଜ ପ୍ରଭୁର ସିଂହାସନ ପାଇବା ଆଶାରେ ପାରସ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ପରାସ୍ତ ହୋଇ କାନ୍ଦାହାରକୁ ଫେରିଆସିଲେ ଓ ୧୭୪୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦିଲ୍ଲୀ ଜୟକରିବା ପାଇଁ ବାହାରିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦିଲ୍ଲୀ ସମ୍ରାଟ୍ ମହମ୍ମଦ ଶାହଙ୍କ ପୁତ୍ର ଆହମ୍ମଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇ ପୁଣି ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ୍ ଫେରିଗଲେ । ଇତିମଧ୍ୟରେ ମହମ୍ମଦ ଶାହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଆହମ୍ମଦ ଶାହ ଦିଲ୍ଲୀର ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେ । ଦୁରାଣୀ ସେହିବର୍ଷ ପୁଣି ଥରେ ଆକ୍ରମଣ କରି ଆହମ୍ମଦଙ୍କଠାରୁ ପଞ୍ଜାବ ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ । ଏ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତରେ ମରହଟ୍ଟା ଶକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ହୋଇଉଠିଥିଲା ଓ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଦୁରାଣୀଙ୍କଠାରୁ ପଞ୍ଜାବ ଛଡ଼ାଇ ନେବାପାଇଁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଭାରତର ମୁସଲମାନ୍ ରାଜାମାନେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ପରି ଗୋଟିଏ ହିନ୍ଦୁଶକ୍ତିର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନକୁ ସହି ନ ପାରି ଦୁରାଣୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଫଳରେ ୩ୟ ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁରାଣୀ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପୁନଃ ସ୍ଥାପନର ସ୍ୱପ୍ନ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହୋଇଗଲା । ଦୁରାଣୀ ଦିଲ୍ଲୀ ଲୁଟ୍ କରି ଦିୱାନୀଖାସ୍‌ର ବୈପ୍ୟଗ୍ଧତ ଭାଙ୍ଗିନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ୧୭୭୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କାନ୍ଦାହାରଠାରେ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦୋସ୍ତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅହମ୍ମଦ୍ ଶାହ ଦୁରାଣୀଙ୍କ ବଂଶହିଁ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ ଶାସନ କରୁଥିଲେ ।

ଅହଲ୍ୟା—ଗୌତମ ଋଷିଙ୍କର ଅତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବତୀ ପତ୍ନୀ । ରାମାୟଣର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ବିଧାତା ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ-ରୂପେ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଗୌତମଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ଛଦ୍ମ ବେଶରେ ଆସି ତାଙ୍କର ସତୀତ୍ୱ ଅପହରଣ କରି ଗୌତମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଭିଶପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଅଭିଶପ୍ତା ଅହଲ୍ୟା ପାଷାଣରୂପରେ ଗୌତମଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପଡ଼ି ରହିଥିଲେ । ରାମଙ୍କ ପାଦସ୍ପର୍ଶରେ ସେ ପୁଣି ନିଜ ରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । କୁମାରିଲଭଟ୍ଟଙ୍କ ମତରେ ଅହଲ୍ୟା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ରାତ୍ରି ଓ ଇନ୍ଦ୍ର ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଅହଲ୍ୟାହରଣର ଅର୍ଥ—ରାତ୍ରିର ଅନ୍ଧକାରର ଅପନୟନ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ।

ଅହଲ୍ୟାବାଈ—ମହୀୟସୀ ଭାରତୀୟ ନାରୀ । ଖ୍ରୀ: ୧୭୨୫ ରେ ଔରଙ୍ଗାବାଦ ଜିଲ୍ଲାର (ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ରାଜ୍ୟ) ବୀଡ଼ ତାଲୁକାସ୍ଥିତ "ଚୌଣ୍ଡେଁ" ଗ୍ରାମରେ ଅହଲ୍ୟା ଜନ୍ମ-ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା ମାଣକୋଜୀ ଶିନ୍ଦେ ସେହି

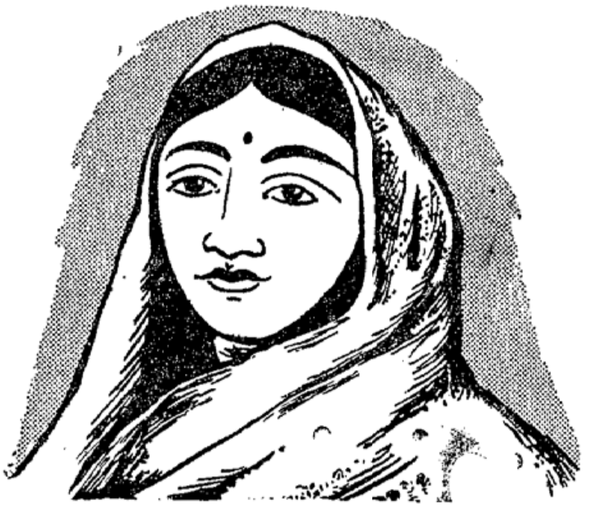

ଅହଲ୍ୟାବାଈ

ଗ୍ରାମର ପଟେଲ ବା ସରବରାକାର ଥିଲେ । ଖ୍ରୀ: ୧୭୩୩ ରେ ଇନ୍ଦୋରର ମହାରାଜା ମହ୍ଲାର ରାଓଙ୍କ ପୁତ୍ର ଖଣ୍ଡେରାଓଙ୍କ ସହିତ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ବୟସ ୮ ଓ ଖଣ୍ଡେରାଓଙ୍କ ବୟସ ୧୦ ବର୍ଷ ମାତ୍ର । ଏହି ବିବାହ ଫଳରେ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କର ମାଲେରାଓ ନାମକ ପୁତ୍ର ଓ ମୁକ୍ତା ବାଈ ନାମ୍ନୀ କନ୍ୟାସନ୍ତାନ ଜାତହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ୨୯ ବର୍ଷ ବୟସବେଳେ ତାଙ୍କର ପତି ଖଣ୍ଡେରାଓ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ପତିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଖବର ଶୁଣି ଅହଲ୍ୟା ସତୀ ହେବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ୱଶୁର ମହ୍ଲାର ରାଓଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଓ ଶିଶୁ ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ କଲ୍ୟାଣଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ସତୀ-ବ୍ରତରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପୁତ୍ର ମାଲେରାଓ ମଧ୍ୟ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣର ଦଶମାସ ପରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଶ୍ୱଶୁର ବୃଦ୍ଧ ଓ ପୁତ୍ରଶୋକରେ ଉତ୍ସାହହୀନ ଥିବାରୁ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ଉପରେ ରାଜ୍ୟର ଶାସନଭାର ପଡ଼ିଲା । ଦେଖାଗଲା ଯେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ସୈନ୍ୟଚାଳନା ଛଡ଼ା ରାଜ୍ୟଶାସନର ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଅହଲ୍ୟା ବାଈ ଦକ୍ଷତା ସହିତ ସମ୍ପାଦନ କରିପାରିଲେ ।

ଖ୍ରୀ: ୧୭୬୬ରେ ମହ୍ଲାର ରାଓଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ରାଜ୍ୟଶାସନର ଭାର ପୂରା ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ।

ମାଲେରାଓଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦତ୍ତକପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣକରିବା ନିମନ୍ତେ କେହି କେହି ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, କିନ୍ତୁ ଅହଲ୍ୟାବାଈ ଦତ୍ତକପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ ବିଷୟରେ ଆଦୌ ରାଜି ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଓ ସମସ୍ତ ଜୀବନ ରାଜ୍ୟର ସୁଶାସନ ଓ ଜନ କଲ୍ୟାଣରେହିଁ ବ୍ୟୟିତ କରିଥିଲେ ।

ଅହଲ୍ୟାବାଈଙ୍କ କୌଟୁମ୍ବିକ ଜୀବନ କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖମୟ ଥିଲା । ନିଜେ ଯୌବନରେ ବିଧବା ହେଲେ; ପୁଅ ରାଜ୍ୟାସୀନ୍ ହେବାର ଅଳ୍ପସମୟ ପରେ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭିକଲେ; ଏହା ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ଭାଇ ମଧ୍ୟ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ; କନ୍ୟା ମୁକ୍ତା ବାଈଙ୍କ ପୁଅ ୨୩ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମରିଗଲେ ଓ ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ସ୍ତ୍ରୀ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ସତୀ ହୋଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ; ମୁକ୍ତା ବାଈ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ବିଧବା ହେବାରୁ ସତୀ ହୋଇ ମଲେ । ଏହିପରି ଚାରିପାଖ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଅହଲ୍ୟା ଖୁବ୍ ସାହସ ସହିତ ରାଜ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରି ଖ୍ରୀ: ୧୭୯୫ରେ ୭୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗକଲେ ।

ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ଜୀବନ ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରୁ ଧର୍ମ ଓ ନୀତି ଆଡ଼କୁ ତଳିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ୟାମୟ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ଦେଖିପାରିହିଁ ମହ୍ଲାର ରାଓ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ-ସମ୍ପାଦନର ଭାର ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଅହଲ୍ୟା ପ୍ରତିଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟପୂର୍ବରୁ ସ୍ନାନକରି ସନ୍ଧ୍ୟାପୂଜାରେ ବହୁସମୟ ବ୍ୟୟ କରି ତା ପରେ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ ଓ ତା'ପରେ ଭୋଜନ ସମାପନ କରି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ମହ୍ଲାର ରାଓ ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ଖଜଣାଖାନାରେ ୧୬ କୋଟି ଟଙ୍କା ରଖି ଯାଇଥିଲେ; ଅହଲ୍ୟା ବାଈ ସେହି ଟଙ୍କାର ସଦୁପଯୋଗ କରି ବହୁ ସ୍ଥାୟୀ ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାଇ-ଅଛନ୍ତି । କଲିକତାଠାରୁ କାଶୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ କଲିକତାରୁ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଡ଼କ (ଜଗନ୍ନାଥ ସଡ଼କ) ଅହଲ୍ୟା ବାଈଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ମହାକୀର୍ତ୍ତି । ଗୟା ସହରସ୍ଥିତ ବିଷ୍ଣୁପଦ ମନ୍ଦିର ଓ କାଶୀର ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶ୍ୱନାଥ ମନ୍ଦିର ମହୀୟସୀ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ କୃତି । ଜୁନାଗଡ଼ସ୍ଥିତ ଭଗ୍ନ ସୋମନାଥମନ୍ଦିରର ପୁନର୍ନିର୍ମାଣ କରି ସେଠାରେ ମୂର୍ତ୍ତିର ପୁନଃପ୍ରତିଷ୍ଠା ମଧ୍ୟ ସେ କରାଇଥିଲେ । ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଭାରତର ବହୁ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରେ ବହୁ ଅନ୍ନଛତ୍ର ଓ ଧର୍ମଶାଳା ନିର୍ମାଣ ସକାଶେ ଅଜସ୍ର ଟଙ୍କା ସେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଥିଲେ । ଏହି ପୁଣ୍ୟମୟୀ ନାରୀଙ୍କର ସ୍ମୃତି ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । (ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଜ୍ଞାନକୋଷ)

ଅହିଂସା—ମନୁଷ୍ୟ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀର କୌଣସି କ୍ଷତି ନ କରିବାହିଁ ହେଉଛି ଅହିଂସା । ସମଗ୍ର ମାନବେତିହାସରେ ଏହି ନୀତି ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଭାରତବର୍ଷରେହିଁ ପ୍ରଚରିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ ଉପନିଷଦର ୩ୟ ଅଧ୍ୟାୟର ୧୭ସୂତ୍ରରେ ଏହାର ପ୍ରଥମ ସୂଚନା ରହିଅଛି । ସେଥିରେ ପଞ୍ଚ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ନୀତି ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଅନ୍ୟତମ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହାର ଅଳ୍ପ ପରେ ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଭାରତରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲାରୁ ସେମାନେ ଅହିଂସା ନୀତିକୁ ପରମ ଧର୍ମ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କଲେ । କେତେକ ଶ୍ରେଣୀର ଜୈନ ଅଦୃଶ୍ୟ ଜୀବର ବିନାଶ ଆଶଙ୍କାରେ ଦାନ୍ତଘଷିବା ଓ ଗାଧୋଇବା ମଧ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଥିଲେ । ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବରେ ଭାରତରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଅହିଂସା ଏକ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମନୀତି ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ଆସିଅଛି । ବୌଦ୍ଧମାନେ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ଏକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ସୀମାମଧ୍ୟରେ ରଖିଥିଲେ । ଅଶୋକ ତାଙ୍କର ଅନୁଶାସନରେ ଏହି ନୀତି ଉପରେ ଖୁବ୍ ଯୋର୍ ଦେଇଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ଜୈନ ତୀର୍ଥଙ୍କର ପରି ଏହାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଳନ କରିବା ସପକ୍ଷରେ ନ ଥିଲେ ବୋଲି, ବୌଦ୍ଧମାନେ ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ମାଂସ ଆହାର କରିବାରେ ନିଷେଧ ନ ଥିଲା । ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗର ପ୍ରଥମ ଅଙ୍ଗର ନାମ ଯମ । ତାହା ପଞ୍ଚବିଧ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅହିଂସା ପ୍ରଥମ (ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ଦେଖ) । ମୀମାଂସକମାନେ ଯଜ୍ଞବିହିତ ବଧକୁ ଅହିଂସା କହୁଥିଲେ । ମନୁ ସ୍ମୃତିରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ସମର୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ-ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ ଅହିଂସ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ପଞ୍ଚମହାଯଜ୍ଞ (ଦେଖ) ହିଂସାଜନିତ ପାପରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ବିହିତ ହୋଇଥାଏ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ଏହି ଅହିଂସା ନୀତିକୁ ପରାଧୀନ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର

ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି, ସମଗ୍ର ମାନବେତିହାସରେ ଏକାଧାରରେ ଏକ ରାଜନୈତିକ ଯାଦୁକର ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନରନାୟକମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଏକତମ ବୋଲି ଧରାଯାଆନ୍ତି ।

ଅହିରାଜ (*Naja hannah*)—ପୃଥିବୀର ବୃହତ୍ତମ ସାପ । ମାତ୍ର ଭାରତରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅହିରାଜ ଆକାରରେ ସାନ । ଭାରତରେ ମିଳୁଥିବା ସାପମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରେ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ । ଇଂରାଜୀରେ କିଂ କୋବ୍ରା (*King Cobra*) ଓ ହାମାଡ୍ରିଆଡ଼ (*Hamadryad*)କୁ ହାଯାଏ । ପ୍ରାଣିବିଜ୍ଞାନ ନିୟମାନୁସାରେ ଏହାକୁ ଏକ ଜାତି ଗୋଷ୍ଠୀରୂପେ

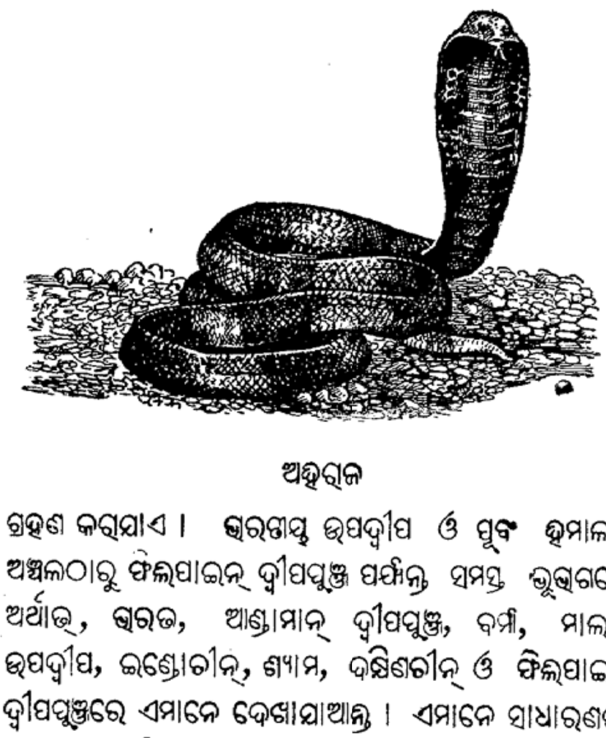

ଅହିରାଜ

ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ଭାରତୀୟ ଉପଦ୍ୱୀପ ଓ ପୂର୍ବ ହିମାଳୟ ଅଞ୍ଚଳଠାରୁ ଫିଲିପାଇନ୍ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଭୂଭାଗରେ ଅର୍ଥାତ୍, ଭାରତ, ଆଣ୍ଡାମାନ୍ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ, ବର୍ମା, ମାଳୟ ଉପଦ୍ୱୀପ, ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍, ଶ୍ୟାମ, ଦକ୍ଷିଣଚୀନ୍ ଓ ଫିଲିପାଇନ୍ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ଏମାନେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ପର୍ବତ ଓ ତନ୍ନିକଟସ୍ଥ ଘନ ଅରଣ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲେହେଁ ଓଡ଼ିଶା, ବଙ୍ଗଳା, ଆସାମ ଓ ବର୍ମାର ସମତଳ ଭୂମିରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ବିଷାକ୍ତ ଓ ବିଷହୀନ ଉଭୟପ୍ରକାର ସର୍ପ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଆହାର । ଭାରତରେ ମିଳିଥିବା ସବୁଠାରୁ ଦୀର୍ଘ ଅହିରାଜର ଲମ୍ବା ୧୫ ଫୁଟ ୫ଇଞ୍ଚ ବା ୪.୬୯୯ ମିଲିମିଟର୍ । ଶ୍ୟାମରେ ମରାଯାଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଅହିରାଜର ଲମ୍ବା ଥିଲା ୧୮ଫୁଟ୍ ୪ଇଞ୍ଚ ବା ୫.୫୮୮ ମିଲିମିଟର୍ । ଏହାର ଲାଞ୍ଜ ସମଗ୍ର ଦେହର ୧/୫ ଭାଗ ହୁଏ । ପନ୍ଦରଫୁଟିଆ ଅହିରାଜର ଓଜନ ମାତ୍ର ୮ସେର ହୋଇଥାଏ । ପୂର୍ଣ୍ଣବୟସ୍କ ଅହିରାଜ ସାଧାରଣତଃ ୮।୯ ଫୁଟ୍ ଲମ୍ବା ହୋଇଥାଏ । ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣ ସାଧାରଣତଃ ଫିକା ହଳଦିଆ-ବାଦାମୀ । ପିଠିରେ ୩୨ରୁ ୪୩ଟି ଫିକା ରଙ୍ଗର ପଟି ପଡ଼ିଥାଏ । କଣ୍ଠଦେଶ ଫିକା ହଳଦିଆ ବା ଧଳା । ମାର୍ଚ୍ଚଠାରୁ ମେ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ମାଈ ଅହିରାଜ ୨୧ରୁ ୪୦ଟି ଯାଏ ଅଣ୍ଡା ଦିଏ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଶୁଖିଲା-ପତ୍ର-ଗଦାତଳେ ରଖି ତା' ଉପରେ ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇ ଉଷୁମାଏ । ଅଣ୍ଡିରା ଅହିରାଜ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ମାଈ ଅହିରାଜକୁ ଏତେବେଳେ ଜଗିରହିବା ଦେଖାଯାଇଅଛି । ଲଣ୍ଡନର ରିଜେଣ୍ଟ୍ ପାର୍କ୍ ଚିଡ଼ିଆଖାନାରେ ଗୋଟିଏ ଅହିରାଜ ୧୨ ବର୍ଷ ୭ମାସ ବଞ୍ଚିଥିଲା । ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ପାଇଲାମାତ୍ରେ ବା ଉତ୍ତେଜିତ ହେଲେ ଅହିରାଜ ଦେହର ପ୍ରାୟ ୧/୩ ଅଂଶ ଟେକିରଖି ଫଣା ମେଲାଇ ଫଁ ଫଁ ଗର୍ଜନ କରେ । ଅହିରାଜ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରାଗୀ, ଦାମ୍ଭିକ ଓ ଚତୁର । ସେ ଦଂଶନ କଲେ ଆହତ ପ୍ରାଣୀର ୧୦।୧୫ ମିନିଟ ମଧ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।

ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ା—ପଣାଖେଳ, ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ା ବା ଜୁଆ ଖେଳ । ବାହାଡ଼ା ବୃକ୍ଷର ନାମ ଅକ୍ଷ । ତାହାର ଫଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ବା ତାହାର କାଠରେ ତିଆରି କାଠିଦ୍ୱାରା ଏହି ଖେଳ ପ୍ରଥମେ କରାଯାଇଥିଲା ବୋଲି ଏହାର ନାମ ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ପୃଥିବୀର ସବୁ ସଭ୍ୟ ଦେଶରେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଏହାର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ବାହାଡ଼ା ବୃକ୍ଷର ଫଳ ବା କାଠରୁ ପରେ ଅନ୍ୟ କାଠ, ହାତୀ-ଦାନ୍ତ, ଧାତୁ ବା ମୃତ୍ତିକାରେ ନିର୍ମିତ କାଠି ସାହାଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଖେଳ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ମିଶର, ବାବିଲୋନ୍, ସୁମେରୁ, ଆସିରିଆ ଓ ଭାରତର ଜନସାଧାରଣରେ ଏହା ଏକ ପ୍ରିୟ ବିନୋଦନ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଏହି କ୍ରୀଡ଼ାର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଉଥିଲା । ରାଜା ଜିତଧନର ଶତକଡ଼ା ପାଞ୍ଚଭାଗ କରରୂପେ ପାଉଥିଲେ । ଧୂର୍ତ୍ତ ଓ କପଟ-କ୍ରୀଡ଼କମାନେ ଲୋକଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ହରଣ କରି ନେବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ଏହା

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ରାଜକୀୟ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ କରାଯିବାର ବିଧି ଥିଲା । ମନୁ ସ୍ମୃତିରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ଅକ୍ଷ-କ୍ରୀଡ଼ାର ନାମ ଅଛି । ଅପ୍ରାଣିକୃତ ଓ ପ୍ରାଣିକୃତ । କାଠି ସାହାଯ୍ୟରେ (ଅପ୍ରାଣୀ ସାହାଯ୍ୟରେ) କୃତ କ୍ରୀଡ଼ାର ନାମ ଦ୍ୟୂତ ଓ ମେଣ୍ଢା, କୁକୁଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି (ପ୍ରାଣିଙ୍କ) ଲଢ଼ାଇଦ୍ୱାରା କୃତ କ୍ରୀଡ଼ାର ନାମ ସମାହ୍ୱୟ । ଏ ଦୁଇଟି ଯାକ କ୍ରୀଡ଼ା ଭାରତରେ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଚାଲୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବେଦରେ ଏହି କ୍ରୀଡ଼ାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ମଧ୍ୟରୁ ମୃତ୍ତିକା-ନିର୍ମିତ ଅଗ୍ନି-ଦଗ୍ଧ ପଶାକାଠି ମିଳିଥିବାରୁ ତତ୍‌ପୂର୍ବରୁ ଏହାର ପ୍ରଚଳନ ଏ ଦେଶରେ ଥିଲା ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ବାହାଡ଼ା-ଫଳ ଅକ୍ଷରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା କଥା ସାୟଣ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ନାରଦ-ସଂହିତାରେ ଅକ୍ଷ ଓ ଶଳାକା, ଦୁଇପ୍ରକାର କ୍ରୀଡ଼ାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଆଜିକାଲି ହେଉଥିବା ପଶାଖେଳ ସେ କାଳର ଶଳାକା-କ୍ରୀଡ଼ା ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଅକ୍ଷରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବାହାଡ଼ା ଫଳ ଚଉଆଁଶିଆ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହାର ଚାରିପାଖରେ ଏକଠାରୁ ଚାରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇ ପାରୁଥିଲା । ସେଥିରୁ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ନେଇ କ୍ରୀଡ଼କମାନେ ଖେଳୁଥିଲେ । ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଟୀକାରେ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞର ଶେଷରେ ପୁରୋହିତମାନେ ଯଜ୍ଞଶାଳାର ଉତ୍ତରଭାଗରେ ବୃଷ-ଚର୍ମ ବିଛାଇ ତଳମୁହାଁ କରି ରଖାଯାଇଥିବା ପିତଳ ପାତ୍ର ଉପରେ ପାଞ୍ଚକଡ଼ା କଉଡ଼ି ପକାନ୍ତି । ଯୋଡ଼ ସଂଖ୍ୟାର ଦାନ ପଡ଼ିଲେ ଜଣକର ଓ ବିଯୋଡ଼ ଦାନ ପଡ଼ିଲେ ଆଉ ଜଣକର ଜୟ ହେବ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଖେଳ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ପଣ ରହେ ଯଜମାନ ପ୍ରଦତ୍ତ ଗୋଟିଏ ଗାଈ । ଏହିପରି ଜୟ ପରାଜୟର ବିଚାର କରାଯାଉଥିଲା ।

ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ତତ୍‌କାଳରେ ଦ୍ୟୂତ-କ୍ରୀଡ଼ାର ବହୁଳ ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ତିଥିଟି ଦ୍ୟୂତ-କ୍ରୀଡ଼ାପାଇଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ଓ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । ଏହି ତିଥିରେ ହର ପାର୍ବତୀ ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ା କରିଥିଲେ ଓ ପାର୍ବତୀ ଜିଣିଥିବାରୁ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ସୁଖରେ କଟାଇଥିଲେ । କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା (ଆଶ୍ୱିନପୂର୍ଣ୍ଣିମା) ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାର ପ୍ରଶସ୍ତ ତିଥି । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ା ଯେ ଏକ ନିନ୍ଦ୍ୟ ବ୍ୟସନ, ତାହାର ଯଥେଷ୍ଟ ସୂଚନା ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଛି । ଦ୍ୟୂତରେ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ଏକ ନାଗରିକର କରୁଣ ମନସ୍ତାପ ଋଗ୍‌ବେଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ମହାଭାରତର ପ୍ରଧାନ ନାୟକ ପ୍ରଥମ ପାଣ୍ଡବ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ା-ଦୁର୍ବଳତା ଯୋଗୁଁହିଁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଘଟିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଜୁଆଡ଼ିଆ' ଏକ ଘୃଣ୍ୟ ଶବ୍ଦ ।

ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜରେ ବିବାହ ଶେଷରେ ଜୁଆଖେଳର ବିଧାନ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଚାଲୁଛି । ବରକନ୍ୟା କଉଡ଼ି ପକାଇ ଖେଳନ୍ତି । କଞ୍ଚା ମାଟିଘଡ଼ିମାନଙ୍କୁ ଖଇରେ (ଲିଆ) ପୂରାଇ ଆଗରେ ରଖି ଖେଳାଇବା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଧହୁଏ, ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପରି ଦ୍ୟୂତରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଜିଣି ନବବଧୂର ଜୀବନବ୍ୟାପି ସୁଖଭୋଗ କରିବାର ବାସନା । ପତ୍ନୀର ସୁଖ ସ୍ୱାମୀର ମଙ୍ଗଳରେ । ତେଣୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଖେଳରେ ଜିଣିବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ-ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିବା । ରାଷ୍ଟ୍ରବିଧି ଅନୁସାରେ ପଣ ରଖି ପଶା ପ୍ରଭୃତି ଖେଳିବା ଅପରାଧଜନକ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ଆଜିକାଲି ବିନା ପଣରେହିଁ ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ପାଇଁ ପଶାଖେଳ କରାଯାଉଛି ।

ଅକ୍ଷପଟଳ(୧)— ହିସାବରକ୍ଷକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଏଥିରେ ଶାସନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସର୍ବପ୍ରକାର ବ୍ୟୟାଦିର ହିସାବ ରଖାଯାଉଥିଲା । କୌଟିଲ୍ୟଙ୍କ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର, କଲ୍ହଣଙ୍କ ରାଜତରଙ୍ଗିଣୀ ଓ କୌଣସି କୌଣସି ଶିଳାଲିପିରେ ଏହାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । 'ଗଣନାଧିପତିଙ୍କର ସ୍ଥାନ' ଏହାର ଅପର ନାମ । ଏହା ରାଜଧାନୀ, ବୃହତ୍ତମ ନଗର ଓ ଦୁର୍ଗମାନଙ୍କରେ ରହୁଥିଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର ମୁଖ ପୂର୍ବ ବା ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ କରାଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି କୌଟିଲ୍ୟଙ୍କ ମତ । କର୍ମଚାରୀମାନେ ଶ୍ରେଣୀଭେଦରେ ଏଠାରେ ବସୁଥିଲେ । ଖାତାପତ୍ର ରଖିବାକୁ କାଠ ପ୍ରଭୃତିରେ ଠଣାମାନ ରଖା-ଯାଇଥିଲା । ପ୍ରତି ବିଭାଗରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଓ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣତି କଣ ହେଲା—ତାହା ଲିଖିତ ହେବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁସ୍ତକ ରହୁଥିଲା । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ 'କର୍ମାନ୍ତ' ବା ଦ୍ରବ୍ୟୋତ୍ପାଦନ ସ୍ଥାନରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟର ବୃଦ୍ଧି, କ୍ଷୟ, ବ୍ୟୟ, ଅବଶେଷ (ବାକୀ), କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପଦ ତଥା ବେତନ ଓ ଅନ୍ୟ ଭୃତ୍ୟଙ୍କର ବେତନ ପ୍ରଭୃତିର ହିସାବ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ

ଲିପିବଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା । ଗଚ୍ଛିତ ରତ୍ନମାନଙ୍କର ତଥା ବନ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟ, ବର୍ଣ୍ଣ, ଓଜନ, ଆକୃତିଗତ ଦୈର୍ଘ୍ୟାଦି ସହ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଂଗ୍ରହରେ ବ୍ୟୟର ପରିମାଣ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯାଉଥିଲା । ଦେଶ, ଗ୍ରାମ, ଜାତି, କୁଳ ଓ ସଂଘ ପ୍ରଭୃତିର ଧର୍ମ, ବ୍ୟବହାର ଓ ଚରିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା । ଯଦି କୌଣସି ରାଜକର୍ମଚାରୀ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ବାସସ୍ଥାନ, ନିଷ୍କରବୃତ୍ତି, ଅଶ୍ୱଗଜାଦିର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଭୃତି ଅଧିକାର ଲାଭ କରୁଥିଲା, ତାହା ମଧ୍ୟ ସେହି ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖାହୋଇ ରହୁଥିଲା । ଏପରିକି ରାଜାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁତ୍ର-ମାନଙ୍କର ରତ୍ନ, ଭୂମି, ଦୈନନ୍ଦିନ ଦେୟ ଓ ଅତିରିକ୍ତ ଦେୟ, ଉତ୍ସବାଦିରେ ଧନଲାଭ ପାଇଁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଧନାଦିର ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ସେହି ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖା ହେଉଥିଲା । ଅନ୍ୟରାଜା ସହିତ ସନ୍ଧି-ବିଗ୍ରହାଦି କର୍ମରେ ଯାହା ଯାହା ଲବ୍ଧ ହେଉଥିଲା ବା ଦିଆଯାଉଥିଲା, ତାହାର ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଏଥିରେ ରହୁଥିଲା । ଏଥିରୁ ରାଜ୍ୟର ଆର୍ଥିକାବସ୍ଥା ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣି ହେଉଥିଲା ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗର ପରିକଳ୍ପିତ କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କି କି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି, କଅଣ ବା ବାକି ଅଛି ତାହାର ହିସାବ ମିଳୁଥିଲା ।

ଅକ୍ଷପଟଳ(୨) (*Cataract*)—ଚକ୍ଷୁରୋଗ-ବିଶେଷ । ଆଖିରେ ପରଳ ପଡ଼ିବାକୁ ଏହି ରୋଗ କୁହାଯାଏ । ଆଖିର ଧଳା ଡ଼ୋଳା ଉପରେ ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରଦା ଜନ୍ମି ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିକୁ ଝାପ୍‌ସା କରିଦିଏ । ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାରର । ଯଥା—କଠିନ ଓ କୋମଳ । ବୁଢ଼ାମାନଙ୍କ ଆଖିରେ କଠିନ ପରଳ ପଡ଼ିଥାଏ । କୋମଳ ପରଳ ଈଷତ୍ ନୀଳାଭ । ଆଖି ଓ ମସ୍ତକରେ ଆଘାତ, ଦୈହିକ ଦୁର୍ବଳତା ଓ ପ୍ରସ୍ରାବପୀଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ନାନାକାରଣରୁ ଏହି ରୋଗ ଜନ୍ମିଥାଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଚକ୍ଷୁକୁ ଅଧିକ ସମୟ ତୀବ୍ରାଲୋକରେ ବିସ୍ଫାରିତ କରି ରଖିଲେ ଏହିରୋଗ ଜନ୍ମିଥାଏ । ଔଷଧ, କିମ୍ବା (ପରଳ ପୂରୁଣା ହୋଇଗଲେ) ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର ଦ୍ୱାରା ଭଲ ହୋଇପାରେ ।

ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ତୃତୀୟାକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟା କହନ୍ତି । ଏହିଦିନ ସତ୍ୟଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ତେଣୁ ସେହି ଦିନରେ ଦାନପ୍ରଭୃତି କରି ଜନାର୍ଦ୍ଦନଙ୍କର ଅର୍ଚ୍ଚନା କଲେ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହୁଏ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହିଦିନ ଧାନବୁଣା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଚାଷୀ-ମାନେ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି କରି ବିଲକୁ ଯାଇ ଧାନବୁଣା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ଅକ୍ଷିମୁଠି କୁହାଯାଏ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥଗଢ଼ା ଏହି ଦିନ ଆରବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଏହି ଦିନଟିକୁ ଅତି ଶୁଭଦିନ ବୋଲି ମାନି ଆଉ କିଛି ନ ବିଚାରି ନାନା ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଦିନରେ କରିଥାଆନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ ଏହି ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଏକୋଇଶି ଦିନ ଯାଏ ଚାଲେ । (ଅକ୍ଷିମୁଠି ଦେଖ)

ଅକ୍ଷୟବଟ— ପ୍ରୟାଗତୀର୍ଥ (ଆଲହାବାଦ)ଠାରେ ଗଙ୍ଗା ଓ ଯମୁନାର ସଙ୍ଗମ-ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଗୋଟିଏ ବଟବୃକ୍ଷ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସଙ୍ଗମର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଆଲାହାବାଦ୍ ଫୋର୍ଟ (ଦୁର୍ଗ) ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପ୍ରାଚୀନବୃକ୍ଷର ଏକ ଅଂଶକୁ ଅକ୍ଷୟବଟ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନେ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନସାଙ୍ଗ ମତାନୁଯାୟୀ ପ୍ରୟାଗ ନଗରୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଏକ ହିନ୍ଦୁମନ୍ଦିର ଥିଲା । ମନ୍ଦିରର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗରେ ଏକ ବିରାଟ ବଟବୃକ୍ଷ ଥିଲା । ଅକ୍ଷୟ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ଆଶାରେ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ବୃକ୍ଷ ତଳେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରୁଥିଲେ । ଐତି-ହାସିକ କନିଂହାମ୍‌ଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ଦୁର୍ଗସ୍ଥିତ ଅକ୍ଷୟବଟ ହୁଏନ୍‌ସାଂ-କଥିତ ବଟବୃକ୍ଷର କିୟଦଂଶ । ଐତିହାସିକ ଅବ୍‌ଦୁଲ୍ କାଦିର ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ ଏହି ବୃକ୍ଷରେ ଆରୋହଣ କରି ଲୋକେ ପୁଣ୍ୟ ଆଶାରେ ଗଙ୍ଗାରେ ଲମ୍ଫ ଦେଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରୁଥିବାରୁ ଆକ୍‌ବର ବାଦଶା ବୃକ୍ଷକୁ କାଟି ତାହାର ଏକାଂଶମାତ୍ର ଦୁର୍ଗମଧ୍ୟରେ ରୋପିତ କରିଥିଲେ । ଏହି ବୃକ୍ଷାଂଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁର୍ଗର ନିମ୍ନାଂଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଅକ୍ଷର—ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ଇତିହାସରେ ଅକ୍ଷର ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଉଦ୍ଭାବନ । ଭାବ ଓ ଚିନ୍ତାର ପ୍ରକାଶ ଲାଗି ଭାଷା ଆବଶ୍ୟକ ; ଏହି ଭାଷା ଜାତ ହୁଏ ମୁଖନିର୍ଗତ ଧ୍ୱନିରୁ । ଏହି ଧ୍ୱନିକୁ ଚିରକାଳ ଧରି ରଖିବାକୁ ବା ଅକ୍ଷୟ ରଖିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ହେତୁ ଅକ୍ଷର ବା ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ସୃଷ୍ଟି ।

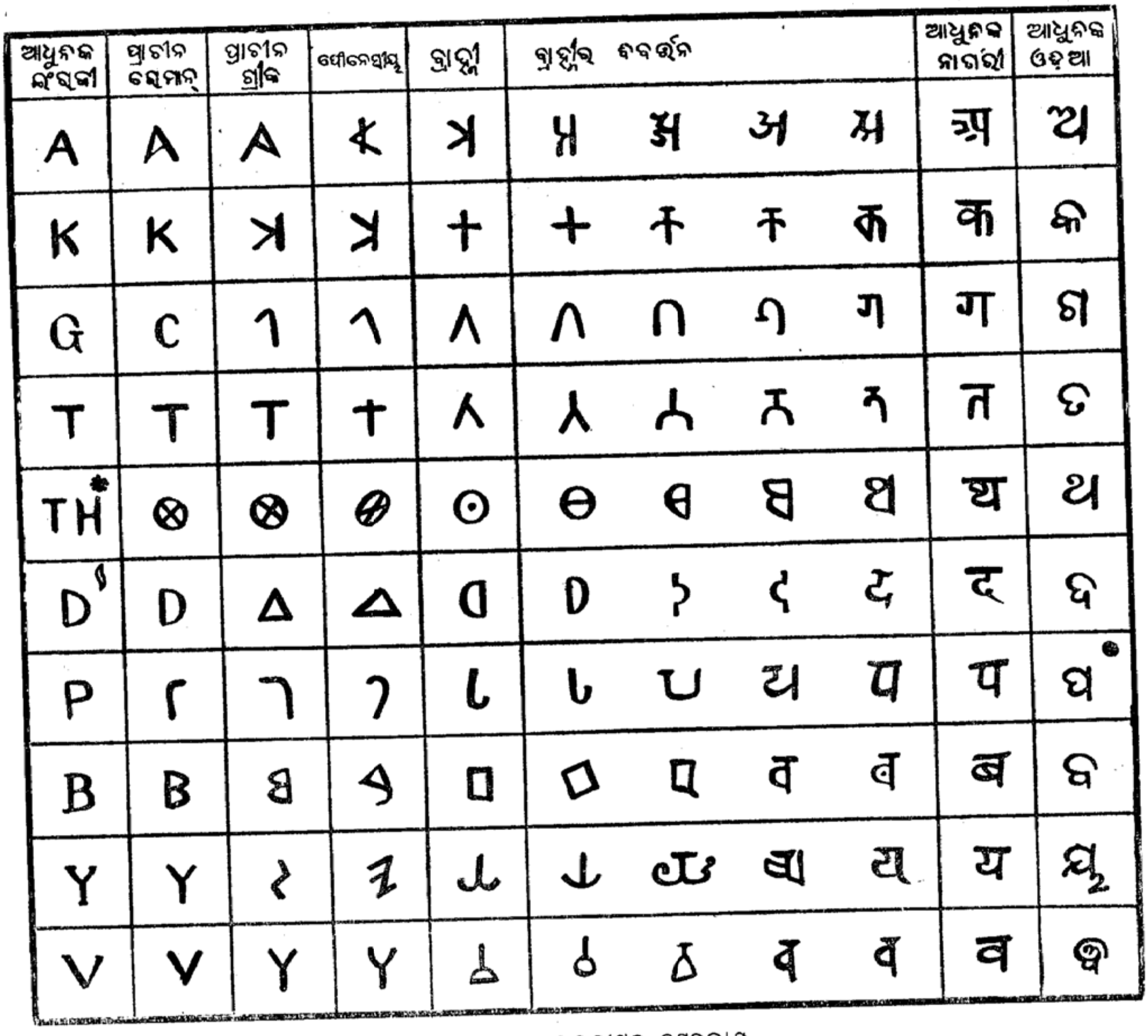

ଅକ୍ଷରର ତୁଳନାତ୍ମକ କ୍ରମବିକାଶ

ଏହି ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ବା ଅକ୍ଷରର ସୃଷ୍ଟି କେଉଁ କାଳ ବା ଦେଶରେ ପ୍ରଥମେ ଉଦ୍ଭାବିତ ହେଲା ସେ ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବିଭିନ୍ନ ମତ ପୋଷଣ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏକଥା ସତ୍ୟ ଯେ ଅକ୍ଷର ଆବିଷ୍କାର ପୂର୍ବରୁ ଆଦିମାନବ ନିଜ ଭାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଲାଗି ନାନା ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲା । ଲିଖନପ୍ରଣାଳୀ ଜାଣିଲା ପୂର୍ବରୁ ଆଦିମାନବ ନିଜର ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ପ୍ରଚଳିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭାବ-ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ପୁରାତନ ସିଦିଆନ୍ (ଦକ୍ଷିଣ ରୁଷିଆର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ)ମାନେ ପାରସ୍ୟବାସୀଙ୍କୁ ଥରେ ଗୋଟିଏ ବାର୍ତ୍ତା ପଠାଇଲେ । ତାହା ପତ୍ରାକାରରେ ନ ହୋଇ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କର ଛବିର ସମଷ୍ଟି ଥିଲା, ଯଥା—ପକ୍ଷୀ, ମୂଷା, ବେଙ୍ଗ ଏବଂ ପାଞ୍ଚୋଟି କାଣ୍ଡଶର । ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ

ହେଲା , ହେ ପାରସୀକ, ତୁମେ ପକ୍ଷୀପରି ଉଡ଼ିପାରିବ କି ? ମୂଷାପରି ଗାତରେ ଲୁଚିଯାଇ ପାରିବ କି ? ବେଙ୍ଗ ପରି ପଙ୍କ କାଦୁଅରେ ଡେଇଁ ପାରିବ କି ? ଯଦି ନ ପାର ତେବେ ଆମ୍ଭ କାଣ୍ଡଶରକୁ ଗ୍ରହି ଯୁଦ୍ଧରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୁଅ । ସେହିପରି ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ଭାରତୀୟମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଶାନ୍ତିର ପ୍ରତୀକ-ସ୍ୱରୂପ ଚିହ୍ନିତଚିତ୍ର କାଠି ବା ନଳୀ-ପିଙ୍କା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । କେତେକ ଜାତି ଲାଲ, କଳା ଓ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର ମାଳି ସାହାଯ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ, ବିପଦ ପ୍ରଭୃତିର ସଙ୍କେତ କରୁଥିଲେ । କେତେକ ଆଦିମମାନବ ଶାମୁକା ବା କଉଡ଼ି ବ୍ୟବହାର କରି ଯୁଦ୍ଧ, ମିଳନ, ଶାନ୍ତି, ବନ୍ଧୁତା, ଓ ଋଣ ପରିଶୋଧ'ର ଭାବ ଜ୍ଞାପନ କରୁଥିଲେ । ଆଜିକାଲି ସ୍ମାରକ-ସ୍ୱରୂପ ଆମ୍ଭେମାନେ ନୋଟ୍ ବହିରେ ଟିପିଲାଭଳି ଆଦିମ-ମାନବ କେତେଗୁଡ଼ିଏ 'ସ୍ମୃତିସହାୟକ' ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଗଣ୍ଠି ପକା ଦଉଡ଼ି ଓ ଠେଙ୍ଗା ଏହି କାମପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଚୀନ୍, ତିବ୍ବତ, ପାରସ୍ୟ ଓ ମେକ୍ସିକୋର ଆଦିମମାନବ ପୁଣି ମାଲେନେସିଆଠାରୁ ଫର୍ମୋଜା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାସକରୁଥିବା ଗୋଷ୍ଠୀ, ମଧ୍ୟ ଓ ପଶ୍ଚିମ-ଆଫ୍ରିକା, କାଲିଫର୍ଣ୍ଣିଆ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପେରୁର ଆଦିମ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟ ଏହି ରୀତିରେ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଆମେ ସ୍ମାରକସ୍ୱରୂପ ଲୁଗାକାନି ବା ରୁମାଲରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇଥାଉଁ ।

ଏହା ପରେ ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ପର୍ବତଗୁହା ବା ପ୍ରସ୍ତର-ଗାତ୍ରରେ ଚିତ୍ରକାଟି ଭାବ-ପ୍ରକାଶ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କଲା । ଏହିଠାରୁ 'ଚିତ୍ରଲିପି' ଯୁଗର ଆରମ୍ଭ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଅବା କୌଣସି ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରତୀକ ଥିଲେହେଁ ଧ୍ୱନି ବା ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦର ଲିଖନ ସଙ୍ଗେ ଏହାର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା । ଏହି ଚିତ୍ରଲିପିର ପ୍ରଚଳନ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ପଲିନେଶିଆ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, ପଶ୍ଚିମ ଆଫ୍ରିକା, ଉତ୍ତର ଏବଂ ମଧ୍ୟ ଆମେରିକାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏ ରୀତିର ଚିତ୍ରଲିପି, ଯଥା—ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ବୃକ୍ଷ କେବଳ ସେହି ସେହି ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । କ୍ରମେ 'ଚିତ୍ରଲିପି' (*Hieroglyphic writing*) 'ଭାବଲିପି' (*Ideographic script*)କୁ ଉନ୍ନୀତ ହେଲା । ଏହା ଫଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବପରି ଚନ୍ଦ୍ରରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନରହି ମାସକୁ ବୁଝାଇଲା । ଏକ 'ବୃତ୍ତ' ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରତୀକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ 'ଦିବସ' ଓ ଉତ୍ତାପ ବା ଆଲୋକ ଅର୍ଥ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ-ସମ୍ପୃକ୍ତ 'ଦେବତା'ଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲା । ମନୁଷ୍ୟର ପାଦ ଚଳନ ଶକ୍ତି' ବା 'ଗତି'କୁ, ମନୁଷ୍ୟର ପାଟି 'ଶବ୍ଦ'କୁ, ଚକ୍ଷୁ 'ଦର୍ଶନ'କୁ ଏବଂ କର୍ଣ୍ଣ 'ଶ୍ରବଣ' କ୍ରିୟାକୁ ବୁଝାଇଲା । ଏହି ଭାବଲିପି-ପ୍ରଣାଳୀରେ ଉତ୍ତର-ଆମେରିକାର ଇଣ୍ଡିଆନ୍‌ମାନେ ଗୋଟାଏ ପାଲର ଚିତ୍ରଦ୍ୱାରା 'ପବନ', ସର୍ପଦ୍ୱାରା 'ଜୀବନ' ଓ ଇଗଲ୍ ଦ୍ୱାରା 'ଦୁଃସାହସ'ର ଧାରଣା ଦେଉଥିଲେ ।

ପୂର୍ବକାଳରେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ 'ଭାବଲିପି' ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କେତୋଟିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଲିଖନ-ପ୍ରଣାଳୀର ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇପାରିବ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମେସୋ-ପୋଟାମିଆ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର 'ଶରଶୀର୍ଷ ଲେଖ', (*Cuneiform writing*) ପ୍ରାଚୀନ ମିଶରର 'ଚିହ୍ନଲିପି', (*Hieroglyphics*) ଭାରତର ସିନ୍ଧୁ ଉପତ୍ୟକାର ଲିଖନ-ପ୍ରଣାଳୀ, ଚୀନ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦମାଳା, ମେକ୍ସିକୋର ଆଜଟେକ୍ ଓ ମଧ୍ୟଆମେରିକାର ମାୟାମାନଙ୍କ ଲିଖନ-ରୀତି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ମାତ୍ର ଏସବୁ ଅଧିକାଂଶ ଉଭୟ ଚିହ୍ନଲିପି ଓ ଭାବଲିପିର ସମାହାର ହେତୁ ବଡ଼ ଜଟିଳ ଓ ଦୁର୍ବୋଧ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ସହସ୍ର ବର୍ଷରୁହିଁ ଅକ୍ଷରର ଇତିହାସ ସୁଲଭ ହୋଇଅଛି । ଏକ ସମୟରେ ମିଶର, ମେସୋପୋଟାମିଆ ଓ କ୍ରୀଟ୍‌ରେ ପ୍ରଚଳିତ ଲିଖନପ୍ରଣାଳୀକୁ ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଉଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ସିରିଆ ଓ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ର ସେମିଟିକ୍ ଅଧିବାସୀମାନେ ଅକ୍ଷରର ପ୍ରଥମ ଜନ୍ମଦାତା । ଏହି ସେମିଟିକ୍ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ହେଲା ଏହି ଯେ ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ଧ୍ୱନି ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜାତି ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଏହା କରିପାରି ନ ଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ-ସହସ୍ରାବ୍ଦର ଶେଷାଂଶକୁ ଓ ପ୍ରଥମ ସହସ୍ରାବ୍ଦର ପ୍ରଥମଭାଗରେ କାନାନାଇଟ୍, ଆର୍‌ମିନୀୟ, ଦକ୍ଷିଣ ସେମିଟିକ୍ ଏବଂ ଗ୍ରୀସ୍‌ଦେଶବାସୀ, ଆପଣା ଆପଣାର ମୂଳବର୍ଣ୍ଣ ଆବିଷ୍କାର କରି ସାରିଥିଲେ । କାନାନାଇଟ୍

ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରୁ ହିବ୍ରୁ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଉତ୍ପତ୍ତି । ତାହାର ଆରାମାଇକ୍ ଶାଖାରୁ ଏସିଆର ଶତାଧିକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ସୃଷ୍ଟି । ଯଥା— ଆରବୀ, ସିରୀୟ, ଆଭେସ୍ତା, ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଓ ମାଞ୍ଚୁ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା । ଇଥିଓପୀୟ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଏହାର ଏକମାତ୍ର ଆଧୁନିକ ବଂଶଧର ।

ଗ୍ରୀକ୍ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଉଦ୍ଭବ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ସହସ୍ରାବ୍ଦ । ସେମିଟିକ୍ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଭଳି ଗ୍ରୀକ୍ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଦକ୍ଷିଣରୁ ବାମକୁ ଲେଖା ହେଉଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୦୦ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ଗ୍ରୀକ୍ ଅକ୍ଷର ବାମରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଓ ଉପରୁ ତଳକୁ ଲେଖାହେଲା । ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ସେମିଟିକ୍‌ମାନଙ୍କର ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଲିପିଗୁଡ଼ିକୁ ବଦଳାଇ ଆଧୁନିକ ରୂପ ପ୍ରଦାନକରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସୁସଙ୍ଗ ଓ ସୁନ୍ଦର କରିପାରିଥିଲେ । ଏହି ଗ୍ରୀକ୍ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରୁ ସମଗ୍ର ଇଉରୋପୀୟ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଅଛି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଭାରତରେ ଆଦିମଯୁଗର ଲେଖାପ୍ରଣାଳୀ ହରପ୍ପା, ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ ପ୍ରଭୃତି ସିନ୍ଧୁ ଉପତ୍ୟକାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥଳରେ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ଯୁଗର ଲିପିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚିତ୍ରାକ୍ଷର ଓ ଭାବାକ୍ଷର ଉଭୟର ନମୁନା ପାଉଁ । ଏହି ଭାବାକ୍ଷରରୁ 'ବ୍ରାହ୍ମୀ' ବା ଅଶୋକାକ୍ଷରର ଉତ୍ପତ୍ତି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଉଅଛି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ-ଏସିଆର ଲିପିକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ସାରିଥିଲେ । ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ବ୍ରାହ୍ମୀ-ଲିପିର ସ୍ରଷ୍ଟା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ବା ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବା ତତ୍‌ପୂର୍ବରୁ 'ବ୍ରାହ୍ମୀ' ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତରେ ଏହି ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପିହିଁ ସବୁ ଲିପି ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ବିଜ୍ଞାନ-ସମ୍ମତ ଭାବରେ ଗଠିତ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ପ୍ରତି ଅକ୍ଷର ବା ଚିହ୍ନ ଗୋଟିଏମାତ୍ର ଧ୍ୱନିର ସଙ୍କେତ ବହନ କରେ ଏବଂ ପ୍ରତି ଉଚ୍ଚାରିତ ବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ଥାନନିରୂପଣ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ କରାଯାଇଅଛି । ଏହି ବ୍ରାହ୍ମୀ-ଅକ୍ଷର ପଞ୍ଜାବଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମହୀଶୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମଗ୍ର ଅଶୋକ-ଶିଳାଲେଖରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଛଡ଼ା 'ଖରୋଷ୍ଠୀ'-ନାମକ ଆଉ ଏକ ଲିପି ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ (ଗାନ୍ଧାର)ରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମୀର ବ୍ୟାପକତାଦୃଷ୍ଟେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାକୁହିଁ ଭାରତର ଜାତୀୟଲିପି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଁ । ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଯାବତୀୟ ମୁଖ୍ୟଭାଷା-ଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଜନ୍ମଦାତା ବ୍ରାହ୍ମୀ । କେବଳ ଲିଖନ ପ୍ରଣାଳୀର ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେତୁ ତାହା କାଳକ୍ରମେ ବିଭିନ୍ନ ଶୈଳୀ ବା ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆକାରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବହୁତ ସାମ୍ୟର ନିଦର୍ଶନ ପାଉଁ ।

ଅକ୍ଷଶକ୍ତି (*Axis powers*)—ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଜର୍ମାନୀ, ଇଟାଲୀ ଏହି ଦୁଇ ମହାଶକ୍ତିର ଏକ ସନ୍ଧିପତ୍ର ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୩୬ରେ ଇଟାଲୀ ଆବିସିନିଆ ଆକ୍ରମଣ କଲା । ସ୍ପେନ୍ ଓ ଜର୍ମାନୀ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟସବୁ ଇଉରୋପୀୟ ରାଜ୍ୟ ତହିଁର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ଜର୍ମାନୀ ଇଟାଲୀକୁ ବରଂ ସମର୍ଥନ କଲା । ସେତିକିବେଳୁ ଜର୍ମାନୀ ଓ ଇଟାଲୀର ଐକ୍ୟ ସାଧିତ ହେଲା ଏବଂ ଏହି ଦୁଇ ଦେଶର ମୈତ୍ରୀକୁ 'ବର୍ଲିନ୍-ରୋମ ଅକ୍ଷ' ବୋଲି କୁହାଗଲା । ପରେ ଜାପାନ ଏହାଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହା-ଯୁଦ୍ଧରେ ସେମାନଙ୍କର ଐକ୍ୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଥିଲା ।

ଅକ୍ଷାଂଶ (*Latitude*)—ବିଷୁବ-ରେଖାଠାରୁ ଉତ୍ତର ଅବା ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା କୌଣସି ସ୍ଥାନର କୌଣିକ ଦୂରତ୍ୱକୁ ଅକ୍ଷାଂଶ କୁହାଯାଏ । ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମ ଏବଂ ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଲମ୍ବିତ ଯୋଡ଼ିଏ ପ୍ରାମାଣିକ ରେଖା ବିନା ପୃଥିବୀ-ପୃଷ୍ଠରେ କୌଣସି ବିନ୍ଦୁର ସ୍ଥାନ-ନିରୂପଣ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ପୃଥିବୀ-ପୃଷ୍ଠରେ ସୁମେରୁ ଓ କୁମେରୁଠାରୁ ସମାନ ଦୂରରେ ପୃଥିବୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଏକ ବୃତ୍ତ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଅଛି । ଏହାକୁ ବିଷୁବରେଖା ବା ନିରକ୍ଷବୃତ୍ତ କୁହାଯାଏ । ଏହି ବୃତ୍ତଠାରୁ ସମାନ୍ତରରେ ସୁମେରୁ ଓ କୁମେରୁମଣ୍ଡଳ ଯାଏ ଏକ ଏକ ଡ଼ିଗ୍ରୀ ବ୍ୟବଧାନରେ ଅନ୍ୟ ଅନେକ ବୃତ୍ତ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଅଛି । ନିରକ୍ଷବୃତ୍ତଠାରୁ ୯୦° ଉତ୍ତରରେ ସୁମେରୁ ଏବଂ ୯୦° ଦକ୍ଷିଣରେ କୁମେରୁ ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ରତି ଡ଼ିଗ୍ରୀ ପୁଣି ୬୦ ମିନିଟ୍ ଏବଂ ପ୍ରତି ମିନିଟ୍ ୬୦ ସେକେଣ୍ଡ୍‌ରେ ବିଭକ୍ତ । ସୁତରାଂ କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଅବସ୍ଥିତି-ନିରୂପଣ ନିମିତ୍ତ ଉତ୍ତର ବା ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଅକ୍ଷାଂଶର ଡ଼ିଗ୍ରୀ ଓ ମିନିଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଦେଲେ ଜଣାପଡ଼ିବ **ଯେ, ସ୍ଥାନଟି**

ସେହି ଅକ୍ଷାଂଶ-ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ସୁମେରୁ କୁମେରୁ ମଧ୍ୟଦେଇ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ-ଦିଗ୍-ବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତମାନ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଅଛି, ତାହାକୁ ଦ୍ରାଘିମା କୁହାଯାଏ । ବିଷୁବରେଖାଠାରୁ ଯେପରି ଅକ୍ଷାଂଶ ଗଣନା କରାଯାଏ, ସେହିପରି ଗ୍ରୀନ୍‌ଉଇଚ୍‌ନାମକ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଯାଇଥିବା ଦ୍ରାଘିମାଠାରୁ ଦ୍ରାଘିମା ଗୁଡ଼ିକର ଗଣନା କରାଯାଏ । ମନେକର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନର ଅକ୍ଷାଂଶ ୩୦° ଉତ୍ତର ଓ ଦ୍ରାଘିମା ୩୫° ପଶ୍ଚିମ ବୋଲି ଦିଆଯାଇଅଛି । ତେବେ ଆମେ ବିଷୁବରେଖାର ଉତ୍ତରକୁ ୩୦° ଯାଇ, ସେହି ଅକ୍ଷାଂଶ ଉପରେ ଶୂନ୍ୟ-ଚିହ୍ନିତ ଦ୍ରାଘିମାଠାରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ୩୫° ଗଲେ ସେ ସ୍ଥାନ ପାଇବା । ସୁତରାଂ କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଅକ୍ଷାଂଶ ଓ ଦ୍ରାଘିମା ଜାଣିଗଲେ ସେହି ସ୍ଥାନର ଅବସ୍ଥିତି ନିଶ୍ଚିତଭାବରେ ଜଣାପଡ଼େ ।

ଅକ୍ଷାଂଶ ନିରୂପଣ କରିବାର କେତେକ ଉପାୟ ଅଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଧ୍ରୁବତାରାର ଉନ୍ନତି ନିରୂପଣକରି ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ଅକ୍ଷାଂଶ-ନିର୍ଣ୍ଣୟ ସବୁଠାରୁ ସହଜ । ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଧ୍ରୁବତାରାର ଉନ୍ନତି ଯେତିକି ସେ ସ୍ଥାନର ଅକ୍ଷାଂଶ ମଧ୍ୟ ସେତିକି, ଏହା ଛଡ଼ା ମଧ୍ୟାହ୍ନ-ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଏବଂ ଅୟନ-କୋଣ ନିରୂପଣକରି ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷାଂଶର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି ଅକ୍ଷାଂଶ-ଜ୍ଞାନ ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ଜାହାଜ ଏବଂ ଉଡ଼ାଜାହାଜଚାଳକମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଦରକାର । ଅନେକେ ଅକ୍ଷାଂଶ ଓ ଅକ୍ଷରେଖାକୁ ଏକାର୍ଥବୋଧକ ବୋଲି ଭାବିଥାଆନ୍ତି, ମାତ୍ର ଦୁହେଁ ଏକ ନୁହନ୍ତି । ଅକ୍ଷାଂଶ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ କୋଣ ଏବଂ ଅକ୍ଷରେଖା ହେଉଛି ବୃତ୍ତାର୍ଦ୍ଧ ।

ଅକ୍ଷିମୁଠି—ଓଡ଼ିଆ କୃଷକର ଧାନବୁଣା ଅନୁକୂଳ । ଅଳ୍ପ କେତେ ମୁଠା ବିହନ ଧାନ ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା (ଦେଖ) ଦିନ କ୍ଷେତରେ ବୁଣାହେବା ଯୋଗୁଁ ଏହାକୁ ଅକ୍ଷିମୁଠି କୁହାଯାଏ ।

ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳତୃତୀୟା ଦିନ ସ୍ନାନ ସାରି କୃଷକ ତା' ପତ୍ନୀ ହସ୍ତରୁ ହଳଦୀ, ଚନ୍ଦନ, ସିନ୍ଦୁରଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ ବିହନ-ଧାନ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଗଉଣୀକୁ ଶଙ୍ଖ ହୁଳହୁଳି ଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରେ ମୁଣ୍ଡରେ ଥୋଇ ଓ ଅନ୍ୟ ଏକ ନୂତନ ଟୋକେଇରେ ପିଷ୍ଟକଆଦି ଖାଦ୍ୟ ସହିତ ହଳ ନେଇ କ୍ଷେତକୁ ଯାଏ । ସେଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଭୋଗ ସମର୍ପଣ କରି ଉକ୍ତ ନୈବେଦ୍ୟକୁ କିଆରିର ଇଶାଣ-କୋଣରେ ପୋତିଦେଇ ହଳ ବୁଲାଏ, ଏବଂ ବିହନ ମୁଠା ମୁଠା ବୁଣେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାହିଁ ପ୍ରଚଳିତ ବପନୋତ୍ସବ ।

ଅକ୍ଷୌହିଣୀ—ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ରାଜାମାନଙ୍କର ସୈନ୍ୟସଂଖ୍ୟାଜ୍ଞାପନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ । ଏଥିରେ ରଥ, ଗଜ, ଅଶ୍ୱ, ପଦାତି ସମସ୍ତେ ମିଶିକରି ରହିଥାଆନ୍ତି । ଏହିପରିଭାବରେ ଏକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀରେ ରଥସଂଖ୍ୟା ୨୧୮୭୦, ହସ୍ତୀ ୨୧୮୭୦, ଅଶ୍ୱ ୬୫୬୧୦, ପଦାତି ୧୦୯୩୫୦ (ଚତୁରଙ୍ଗ ଦେଖ) । ଏକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀର ଏକ ଦଶମାଂଶକୁ ଅନୀକିନୀ, । ଏକ ଅନୀକିନୀର ୩ଁକୁ ଚମୂ, ଚମୂର ୩ଁ ପୃତନା, ପୃତନାର ୩ଁ ବାହିନୀ, ବାହିନୀର ୩ଁ ଗଣ, ଗଣର ୩ଁ ଗୁଲ୍ମ, ଗୁଲ୍ମର ୩ଁ ସେନାମୁଖ ଏବଂ ସେନାମୁଖର ୩ଁକୁ ପତ୍ତି କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏକ ପତ୍ତି ଗୋଟିଏ ରଥ, ଗୋଟିଏ ହାତୀ, ୩ଟି ଅଶ୍ୱ ଏବଂ ୫ଟି ପଦାତି-ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହେଉଥିଲା ।

ଆ

ଆ—(୧) ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ । ଉଚ୍ଚାରଣ-ସ୍ଥାନ କଣ୍ଠ । ଏହା ଦୀର୍ଘ ଓ ପ୍ଳୁତ ଭେଦରେ ଦୁଇପ୍ରକାରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ ।

(୨) ଉପସର୍ଗବିଶେଷ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଏହା ନାନା ଅର୍ଥର ବୋଧକ ହୁଏ । ଯଥା—ସମ୍ବନ୍ଧଗରେ, ଅଭିବ୍ୟାପ୍ତି, ଗ୍ରହଣ, ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତି, ଈଷଦର୍ଥ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଆଇ. ଏ. ଇ. ଏ.—(ଇଉ. ଏନ.—ଦେଖ)

ଆଇ. ଏ. ଏସ୍.— *I. A. S.* ବା ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଆଡ୍‌ମିନିଷ୍ଟ୍ରେଟିଭ୍ ସର୍ଭିସ୍ ବା ଭାରତୀୟ ପ୍ରଶାସନୀୟ ସେବା । ଏହା ଭାରତର ପ୍ରଶାସନ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସରକାରୀ ଅଫିସରଗୋଷ୍ଠୀ । ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନର ୩୧୨ ଦଫା ଅନୁସାରେ ଆଇନ ହୋଇଅଛି ଯେ ଯଦି ରାଜ୍ୟ-ପରିଷଦ ମାନଙ୍କରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହିଥିବା ଓ ମତ ଦେଉଥିବା ସଭ୍ୟମାନେ ୨/୩ ଅଂଶ ଭୋଟଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରକରନ୍ତି ଯେ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ହିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କୌଣସି ଏକ ଅଖିଳ ଭାରତୀୟ ସେବା ବା ଅଲ୍ ଇଣ୍ଡିଆ ସର୍ଭିସ୍ ସୃଷ୍ଟିକରିବା ପ୍ରୟୋଜନ, ତେବେ ସଂସଦ (*parliament*) ରାଜ୍ୟସଂଘ (ଇଉନିୟନ) ଓ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ (ଷ୍ଟେଟ୍‌ସ୍) ପାଇଁ ଏକ ବା ଏକରୁ ଅଧିକ ନିଖିଳଭାରତୀୟ ସେବା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବେ ଓ ତହିଁରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ଓ ନିଯୁକ୍ତି ପରେ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସେବାର ସର୍ତ୍ତମାନ କଅଣ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ନିୟମମାନ ପ୍ରଣୟନ କରିପାରିବେ । ଭାରତ ସରକାର ଏହି ଆଇନ୍ ବଳରେ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ଗଠନ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ଗଠିତ ଓ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ସେବକମଣ୍ଡଳୀ ଏମାନଙ୍କ କାମ ଚଳାଉଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଥିଲା ଆଇ. ସି. ଏସ୍ (*I.C. S.*) ବା ଭାରତ-ପ୍ରଶାସନ-ସେବା । ଆଇ.ସି. ଏସ୍.-ମାନଙ୍କୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କର ସ-କାଉନ୍‌ସିଲ୍ ସେକ୍ରେଟାରୀ ଅବ୍-ଷ୍ଟେଟ୍-ଫର୍-ଇଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଥମେ କେବଳ ଲଣ୍ଡନରେ ଓ ପରେ ଲଣ୍ଡନ ଓ ଭାରତରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷା କରାଇ ଅଥବା ମନୋନୟନ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିବା ପରେ ଏବଂ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଥବା ଭାରତର ବିପୁଳ ରାଜନୈତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସନ୍ନ ମଣି, ସେକ୍ରେଟାରୀ ଅବ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ ଏପରି ନିଯୁକ୍ତି ୧୯୪୩ ବେଳକୁ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ଆଇ. ସି. ଏସ୍‌ରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇବାପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡ୍, ସ୍କଟଲଣ୍ଡ୍ ଓ ଆୟାର୍‌ଲଣ୍ଡ୍ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ଛଡା ଭାରତବାସୀଙ୍କ ସହିତ ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀର ସବୁ ରାଜ୍ୟର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରି ପାରୁଥିଲେ ମାତ୍ର ସ୍ୱାଧୀନତା-ପ୍ରାପ୍ତି ମାତ୍ରକେ ଭାରତ ସରକାର ଅଭାରତୀୟ ସମସ୍ତ ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ଅଫିସରଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇଦେଲେ ଏବଂ ନିୟମ କଲେ ଯେ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍.ରେ ଭାରତୀୟ ନାଗରିକ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆଇ. ସି. ଏସ୍‌ରେ ଅଭାରତୀୟ ବହୁ ଅଫିସର ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କୁ ହଠାତ୍ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିଦାୟ ଦେଇ-ଦେବା ଦ୍ୱାରା ଭାରତୀୟ ପ୍ରଶାସନର ଏହି ଉଚ୍ଚତମ ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଖାଲି ପଡ଼ିଗଲା, ଯାହାକି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ହେଲା ନାହିଁ । ଦକ୍ଷ ଓ ଅଭିଜ୍ଞ ଅଫିସରଙ୍କର ଜରୁରୀ ନିୟୋଗର ପ୍ରୟୋଜନ ପଡ଼ିଲା, କାରଣ ସ୍ୱାଧୀନତା-ପ୍ରାପ୍ତିର ପରେ ପରେ ଓ ପଞ୍ଚ-ବର୍ଷୀୟ ଯୋଜନାର ଆରମ୍ଭ ଓ ପ୍ରସାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ

ପଦମାନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରାପ୍ତି ବେଳକୁ ଭାରତରେ ମାତ୍ର ୨୪୧ଜଣ ଭାରତୀୟ ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ଅଫିସର ଥିଲେ । ଅଭାରତୀୟ ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ଅଫିସରମାନଙ୍କ ବିଦାୟ-ଜନିତ ରିକ୍ତ ସ୍ଥାନମାନ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ଭାରତ ସରକାର ଏକପକ୍ଷରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧସମ୍ପର୍କୀୟ ସେବାରୁ ଫେରନ୍ତା ବହୁ ପୂର୍ବତନ ସାମରିକ ଅଫିସରଙ୍କୁ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍‌ରେ ନିଯୁକ୍ତକଲେ ଏବଂ ଖୋଲା ବଜାରରୁ (*Open market*) ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଳ୍ପ, ଅଧ୍ୟାପନା ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଅପ୍ରଶାସନୀୟ ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରୁ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ନିପୁଣ ଲୋକଙ୍କୁ ବାଛି ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ନିଯୁକ୍ତି ପରେ ଏହି ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀର ଅଫିସରଙ୍କୁ ପ୍ରଶାସନୀୟ ଟ୍ରେନିଂ ଦିଆଗଲା । ପ୍ରଥମେ ଯୁଦ୍ଧ-ଫେରନ୍ତା ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୮୯ ଜଣଙ୍କୁ ଓ ଖୋଲା ବଜାରରୁ ୧୧୪ ଜଣଙ୍କୁ ନିଆ ଯାଇଥିଲା । ପରେ ପ୍ରତି ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରଶାସନୀୟ ସେବାରୁ ମଧ୍ୟ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ପାଇଁ ବହୁ ଅଭିଜ୍ଞ ଅଫିସରଙ୍କୁ ନିଆଗଲା । ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ଅଫିସରମାନେ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ପର ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ଅଫିସରଙ୍କୁ ମିଶାଇ ଭାରତ ସରକାର ଏକ ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରଶାସନୀୟ ସେବା-ମଣ୍ଡଳୀ ଗଢ଼ିଲେ ଓ ତାହାର ନାମ ହେଲା—ସିଭିଲ୍ ଏଡ଼ମିନିଷ୍ଟ୍ରେଟିଭ୍ କାଡ଼ର୍ । ଏହି ମଣ୍ଡଳୀର ଅଫିସରମାନେ ରାଜ୍ୟସଙ୍ଘ ଓ ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ,-ଉଭୟର ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟକରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଯେତୋଟି ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ପଦ ଖାଲି ହୁଏ, ତାହାର ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଶାସନୀୟ ସେବାର ଅଫିସର-ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରମୋସନ ଦେଇ ବା ପଦୋନ୍ନତି କରାଇ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍‌ରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଏ । ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ଅଫିସର ୫୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ମାତ୍ର ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ଅଫିସରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ୬୦ ବର୍ଷ ଯାଏ । ମାତ୍ର ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ଅଫିସର କାର୍ଯ୍ୟ-ନିବୃତ୍ତି ପରେ ଗ୍ରାଚ୍ୟୁଇଟି ବା ପାରିତୋଷିକରୂପେ ଏକକାଳୀନ ଅନେକ ଟଙ୍କା (ଯେତେ ବର୍ଷ ଚାକିରି କରିଥାନ୍ତି, ତାହାର ପ୍ରତିବର୍ଷର ମାସିକ ଦରମାର ସମତୁଲ୍ୟ ଅଥବା କାର୍ଯ୍ୟ-ନିବୃତ୍ତି ସମୟରେ ପାଉଥିବା ଶେଷ ଦରମାର ୧୫ ଗୁଣ) ପାଆନ୍ତି ଓ ୬୦ ବର୍ଷ ବୟସ ହେଲା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ଯଦି ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ, ତେବେ ତାହାଙ୍କର ଯେଉଁ ଦିନ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ପୂରିଥାନ୍ତା ସେ ଦିନଯାଏ ତାଙ୍କ ବିଧବା ପତ୍ନୀ ବା ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଜଣେ ଟ୧୫୦୯ ଯାଏ ମାସିକ ପେନ୍‌ସନ ପାଆନ୍ତି । ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ଅଫିସରଙ୍କ ବିଧବା ପତ୍ନୀ ବା ପୁତ୍ର-କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ଅଫିସରଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତି ବା କର୍ମରୁ ଅପସାରଣ ଖୋଦ୍ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ହାତରେ ଥିବାରୁ ଏଭଳି ଅଫିସରମାନେ ରାଜ୍ୟ-ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲାବେଳେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ମତ ଦାନ କରିପାରନ୍ତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ବୋଲି ଧରିନିଆଯାଏ । ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନର ସବୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରଶାସନୀୟ ପଦ, ଯେପରିକି ଚିଫ୍‌ସେକ୍ରେଟାରୀ, ସେକ୍ରେଟାରୀ, ଅଧିକାଂଶ କଲେକ୍ଟର, ବୋର୍ଡ ଅବ୍ ରେଭିନିଉର ମେମ୍ବର ବା ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍, କମିସନର ଇତ୍ୟାଦି, ଆଇନ୍ ଦ୍ୱାରା, କେବଳ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍‌ଙ୍କ ପାଇଁହିଁ ସଂରକ୍ଷିତ । ବର୍ଷକ ଭିତରେ କୌଣସି ରାଜ୍ୟରେ ଯେତେ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ପଦ ଖାଲି ହୁଏ, ସେଥିପାଇଁ ସେହି ବର୍ଷ ପ୍ରତିଯୋଗିତାମୂଳକ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରିଥିବା ନବ ଯୁବକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ତତଃ ଅଧେ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟର ବାହାରର ଲୋକ ହେବା ଦରକାର, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟାପାରରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ନପଡ଼ି ନିରପେକ୍ଷଭାବରେ ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ।

ଆଇ. ଏଫ. ସି.—(ଇଉ. ଏନ୍—ଦେଖ,)

ଆଇ. ଏଲ୍. ଓ.—(ଇଉ. ଏନ୍—ଦେଖ,)

ଆଇଓନିଆ (ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ)—ଗ୍ରୀକ୍ ବା ହେଲେନୀୟମାନଙ୍କର ଆୟୋନ୍ ନାମକ ଏକ ଶାଖାର ଅଧିବାସ-ସ୍ଥାନ । ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଭୂମଧ୍ୟସାଗରୀୟ ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ, କର୍ଫୁ, ଇଥାକା ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱୀପ ଏହି ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ପ୍ରଧାନ । ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକ ପର୍ବତମୟ । ଅଙ୍ଗୁର ଓ କିସମିସ୍ ରପ୍ତାନି ଏଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ । ଦିନେ ଆୟୋନୀୟ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ସଭ୍ୟତାରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲେ । ଏହି ଆୟୋନୀୟ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟମାନେ ପ୍ରଥମେ ସବୁଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରୀକ୍‌ଙ୍କୁ ଓ ପରେ ସବୁପ୍ରକାର ବିଦେଶୀଙ୍କୁ 'ଯବନ' ବୋଲି କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଆଇଓଵା (*Iowa*)—ଆମେରିକା-ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଅନ୍ୟତମ ରାଜ୍ୟ । ମିସୌରି ଓ ମିସିସିପି ନଦୀଦ୍ୱୟର ଅବବାହିକାସ୍ଥ ସମତଳଭୂମିର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର କୃଷି-ପ୍ରଧାନ ଦେଶ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କୋଇଲା, ଜିପସମ୍, ଚୂନପଥର ପ୍ରଭୃତି ଖନିଜ ପଦାର୍ଥ ଏଠାରେ ମିଳେ । ୧୭୮୮ରେ ପ୍ରଥମେ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କର ଉପନିବେଶ ଏଠାରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ୧୮୪୬ରେ ଏହା ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରଭୁକ୍ତ ହେଲା । ଆୟତନ—୫୬୨୯୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୨୭ଲକ୍ଷ । ଆଇଓଵା ଲୋହିତ ଭାରତୀୟ ଶବ୍ଦ । ଅର୍ଥ, ନିଦ୍ରିତ ଗୃହ, ଅଥବା "ଏହାହିଁ ସେହି ସ୍ଥାନ ।" ଏହାର ରାଜଧାନୀ ଡି ମଇନେ (*Des Moines*) । ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ରେଲୱେର ଯନ୍ତ୍ରପାତି, ମୋଟର-ବଡି, ଗ୍ୟାସ୍ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ୍ କାମ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଯନ୍ତ୍ରପାତି, ଲୁଗାଧୁଆ କଳ, ଫାଉଣ୍ଟେନ୍ ପେନ୍ ଏବଂ ପ୍ରସାଧନ-ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ପ୍ରଧାନ । ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ୧୧୫ଟି ବିମାନ-ଘାଟି ଓ ୧୫ଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି । ଭାରତୀୟ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ସୁଧୀନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ସରକାରୀ ଆଇଓଵା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ ।

ଆଇକାରସ—(ଡିଡ଼ାଲସ୍ ଦେଖ)

ଆଇକ୍ ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟ—ହ୍ୟୁବର୍ଟ୍ ଭାନ୍ ଆଇକ୍ ଓ ଜାନ୍‌ଭାନ୍ ଆଇକ୍ ଦୁଇଭାଇ ଓ ଦୁହେଁ ବିଖ୍ୟାତ ଫ୍ଲେମିଶ୍ ଚିତ୍ରକର । ଏ ଦୁହେଁ ତୈଳଚିତ୍ରର ଜନ୍ମଦାତା ନହେଲେହେଁ ତୈଳଚିତ୍ରକୁ ଚିତ୍ର-ଜଗତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ । ଏମାନଙ୍କ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର ଏବେ ମଧ୍ୟ ସତେଜ ଦେଖାଯାଏ । ବର୍ଣ୍ଣ-ରଚନାର ଯେଉଁ ରହସ୍ୟ ସେମାନେ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ, ତାହା ସେହିମାନଙ୍କ ସାଥିରେ ମରିଯାଇଛି ।

ଆଇ.ଟି.ଓ—(ଇଉ. ଏନ୍. ଦେଖ)

ଆଇଡ଼ାହୋ—(*Idaho*)—ମାର୍କିନ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗସ୍ଥ ଷ୍ଟେଟ୍ । ୧୮୪୨ରେ ପ୍ରଥମ ଉପନିବେଶ । ୧୮୬୦ରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଣି ଆବିଷ୍କୃତ ହେବା ପରେ ଲୋକବସତି ଏଠାରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ୧୮୯୦ରେ ଏହା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଷ୍ଟେଟ୍ ହେଲା । ଆୟତନ—୮୩୫୫୭ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଛ' ଲକ୍ଷ । ପ୍ରତି ବର୍ଗମାଇଲ୍‌ରେ ମାତ୍ର ୫.୩ଜଣ ଲୋକଙ୍କର ବାସ । ରାଜ୍ୟଟି ପର୍ବତସମାକୁଳ ଓ ଜଳସେଚନ ଉପରେହିଁ କୃଷି ନିର୍ଭର କରେ । ଏଠାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ, ଦସ୍ତା ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁ ମିଳେ । ରାଜଧାନୀ ବୋଇସେ (*Boise*) । ଆଇଡାହୋ ରେଡ଼୍ ଇଣ୍ଡିୟାନ୍ ଶବ୍ଦ; ଏହାର ଅର୍ଥ-"ପର୍ବତ-ରତ୍ନ" । କାଠ, ଗୋଲଆଳୁ, ଗହମ, ମାଂସ, ଫଳ, ଦୁଗ୍ଧଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଆଲ୍‌ଫାଲ୍‌ଫା ଘାସ ଏହି ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ରପ୍ତାନି ଦ୍ରବ୍ୟ । ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ନଦୀର ନାମ 'ସ୍ନେକ୍' (*Snake*), ଅର୍ଥାତ୍ ସାପୁଆ ।

ଆଇଡୋ—ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଭାଷା । ଏସ୍ପେରାଣ୍ଟୋରୁ (ଦେଖ) ଉଦ୍ଭୂତ । ଆଇଡ଼ୋ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ଡଜ୍ଜାତ' । ଫରାସୀ ଦାର୍ଶନିକ ଲୁଇ କୁତୁରାତ୍ ଏସ୍ପେରାଣ୍ଟୋକୁ ଅଧିକ ସରଳ ଓ ବୋଧଗମ୍ୟ କରି ଏହି ଭାଷା ସୃଷ୍ଟିକଲେ । ୧୯୦୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦଳେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଏହାକୁ ସମର୍ଥନ କଲେହେଁ ଏସ୍ପେରାଣ୍ଟୋର ଅଧିକାଂଶ ସମର୍ଥକ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତିନାହିଁ । ଆଇଡ଼ୋ ଭାଷାରେ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବିନ୍ୟାସ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱର ନିୟମାନୁଯାୟୀ ନ ହେଲେହେଁ ଏସ୍ପେରାଣ୍ଟୋଠାରୁ ସରଳତର । ଏସ୍ପେରାଣ୍ଟୋର କ୍ଲିଷ୍ଟ ଓ ଜଟିଳତର ଅଂଶ ଆଇଡ଼ୋରୁ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ଆଇନ୍ (*Law*)— ଯେଉଁ ନିୟମ ଶୃଙ୍ଖଳାଦ୍ୱାରା ସାମାଜିକ ମାନବର କ୍ରିୟାକଳାପ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଯାହା ଭଙ୍ଗକଲେ ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଶାସ୍ତି ବା ଅସୁବିଧା ଭୋଗକରେ, ତାହାହିଁ ହେଲା ଆଇନ୍ । ଏପରି ନିୟମ-ଶୃଙ୍ଖଳା ବା ଆଇନ୍ ବ୍ୟତୀତ ମନୁଷ୍ୟପକ୍ଷେ, ସମାଜରେ ସଭ୍ୟ ନିରାପଦ ଭାବରେ ଜୀବନ ଯାପନକରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନପାରେ । ଏଥିନିମିତ୍ତ ସମାଜ-ଗଠନ ଆରମ୍ଭରୁହିଁ ଆଇନ୍‌ର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ।

ସଭ୍ୟତାର ଆରମ୍ଭରେ ଧର୍ମ ଓ ଆଇନ୍ ଏକ ଥିଲା, ଏବଂ ତାହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥିଲା । ବସ୍ତୁତଃ

ମନୁଷ୍ୟର ଆଦି ଧର୍ମଗୁରୁମାନେହିଁ ପୃଥିବୀର ଆଦି ଆଇନ୍-ପ୍ରଣେତା । ସେମାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ସମାଜ, ରାଷ୍ଟ୍ର, ତାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଐହିକ ଓ ପାରତ୍ରିକ ଜୀବନ —ସମସ୍ତହିଁ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ ଖଣ୍ଡିଏ କୋରାନ୍ ବହି ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ସମଗ୍ର ମୁସଲମାନ୍-ସମାଜକୁ ସର୍ବତୋଭାବରେ ପରିଚାଳିତ କରିଆସିଛି । ଆଇନ୍-ପ୍ରଣୟନବେଳେ ପ୍ରଣେତାମାନଙ୍କ ଉପରେ ସମକାଳୀନ ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା ଓ ସଂସ୍କାର ବରାବର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ । ତେଣୁ ପରଯୁଗରେ, ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯୋଗୁଁ ଆଇନ୍ ସବୁ ମଧ୍ୟ ବଦଳାଯାଇଥାଏ । ସଭ୍ୟତାର ଆରମ୍ଭରେ ଯେଉଁମାନେ ଆଇନସବୁ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ସେମାନେ କେହି ଏବର ଆଇନ୍‌କାରମାନଙ୍କ ପରି ଆଇନ-ଶାସ୍ତ୍ର ପଢି ସେସବୁ କରି ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିବଳରେ ମନୁଷ୍ୟର କଲ୍ୟାଣ ଯେଉଁଥିରେ ହେବ, ତାଦୃଶ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଯାଇଥିଲେ । ପୃଥିବୀର ଏହି ଆଦି ଆଇନ୍‌ପ୍ରଣେତା-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାବିଲୋନ୍‌ର ରାଜା ହାମୁରାବି, ଇହୁଦୀ-ନାୟକ ମୋଜେସ୍ ଓ ଭାରତର ମନୁ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ହାମୁରାବିଙ୍କର (ଖ୍ରୀ: ପୂ: ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ଆଜ୍ଞା ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ସର୍ବାଦ୍ୟ ଧର୍ମନିରପେକ୍ଷ ରାଷ୍ଟ୍ରିକ ଆଇନ୍-ପ୍ରଣୟନ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଏହାପରେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଏବଂ ଭାରତର ହିନ୍ଦୁମାନେ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଆଜି ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନ୍ ମୂଳତଃ ରୋମ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନକୁ ଭିତ୍ତିକରି ରଚିତ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ପ୍ରତି ଦେଶରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନୂତନ ଆଇନ୍, ନୂତନ ନୂତନ ଅବସ୍ଥାକୁ ସମ୍ଭାଳିବା ପାଇଁ ପ୍ରଣୀତ ହେଉଅଛି ।

ଆଇନ୍-ଇ-ଆକ୍‌ବରି— (ଆକ୍‌ବର୍‌ନାମା- ଦେଖ,)

ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍, ଆଲ୍‌ବର୍ଟ—ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୈଜ୍ଞାନିକ । ୧୮୭୯ରେ ଜର୍ମାନୀର ଅଲ୍ମଠାରେ ଇହୁଦୀ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଜର୍ମାନୀରେ ଉଗ୍ର ଜାତୀୟ ଓ ସାମରିକ-ବାଦର ପ୍ରଚାର ହେବାରୁ ସେ ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡ୍ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ସତରବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡ୍‌ର ଜୁରିକ୍‌ଠାରେ ଥିବା ପଲିଟେକ୍‌ନିକ୍ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇ ଚାରିବର୍ଷ ପରେ ସେଠାରୁ ପାଶ୍ କଲେ । ଜୁରିକ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗାଣିତିକ ପଦାର୍ଥ-ବିଜ୍ଞାନ ଉପରେ ଗବେଷଣା କରୁ କରୁ ଆକସ୍ମିକ-ଭାବେ ୧୯୦୫ରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆପେକ୍ଷିକବାଦ (*Special Theory of Relativity*) ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସେହିବର୍ଷ ସେ ଜୁରିକ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଡକ୍ଟରେଟ୍ ଉପାଧି ପାଇଲେ । ଏହି ସମୟରେ ସେ ଭା-ବିଦ୍ୟୁତୀୟ ପ୍ରଭାବ (*Photoelectric effect*) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋକପାତ କରି-ଥିଲେ । ଏହା ଫଳରେ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ଚାରିଆଡ଼େ ବ୍ୟାପିଗଲା । ଇହୁଦୀ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଖ୍ୟାତିମାନ୍ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କୁ ବର୍ଲିନ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଡାକିବାରୁ ସେ ସେଠାରେ ଅଧ୍ୟାପକଭାବରେ ଅଠରବର୍ଷ କଟାଇଲେ ଓ ଜର୍ମାନୀର ନାଗରିକତା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହିଠାରେ ୧୯୧୬ରେ

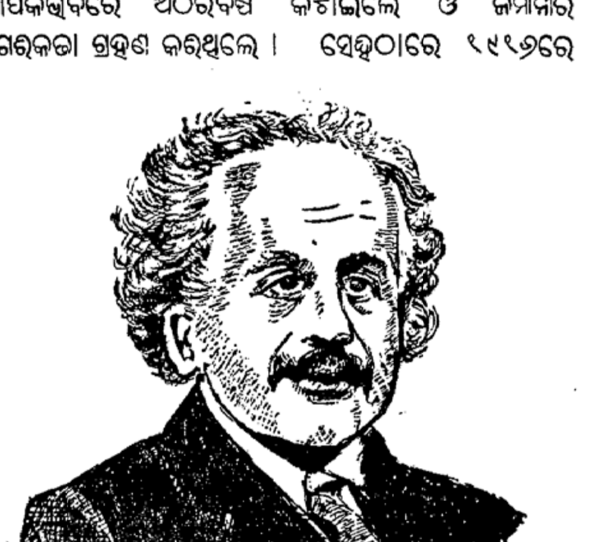

ଆଇନ୍ ଷ୍ଟାଇନ୍

ସେ ସାଧାରଣ ଆପେକ୍ଷିକବାଦ (*General Theory of Relativity*) ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଜୁରିକ୍ ଠାରେ ଦଶବର୍ଷ ତଳେ ସେ ଯେଉଁ ସମସ୍ୟା ସବୁ ଉତ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, ଏହି ମତବାଦ

ସେଗୁଡ଼ିକର ଥିଲା ସମାଧାନ । ଫଳରେ ୧୯୨୧ ରେ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ପଦାର୍ଥ-ବିଜ୍ଞାନରେ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର ପାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଜର୍ମାନୀରେ ହିଟ୍‌ଲର୍‌ଙ୍କ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ଫଳରେ ନାଜିମାନେ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାରୁ ଓ ଇହୁଦୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ, ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ୧୯୩୩ ରେ ଜର୍ମାନୀ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପ୍ରଥମେ ଇଂଲଣ୍ଡ୍‌ର ଅକ୍ସ୍‌ଫୋର୍ଡ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓ ପରେ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରିନ୍‌ସ୍ଟନ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଫେସର ଭାବରେ ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ କଟାଇଲେ ।

ପୂର୍ବରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କର ଦେଶ (*Space*), ସମୟ (*Time*), ପୁଞ୍ଜ (*Mass*) ଏବଂ ଶକ୍ତି (*Energy*) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଧାରଣା ଥିଲା, ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ମତବାଦ ଫଳରେ ସେ ସବୁରେ ଆମୂଳଚୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଯାଇଛି । ଭାରତ-ବରେଣ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନବିତ୍ ଅଧ୍ୟାପକ ସତ୍ୟେନ୍ ବୋଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଭାବିତ କ୍ୱାଣ୍ଟମ୍ ପରିସଂଖ୍ୟାନତତ୍ତ୍ୱ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ଆଧୁନିକ ରୂପ ପାଇଅଛି । ତେଣୁ ଏହି ପରିସଂଖ୍ୟାନକୁ ବୋଷ୍-ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ପରିସଂଖ୍ୟାନତତ୍ତ୍ୱ (*Bose-Einstine statistics*) କୁହାଯାଏ । ନିଉଟନ୍‌ଙ୍କ ମତଗୁଡ଼ିକର ବିପ୍ଳବାତ୍ମକ ସଂସ୍କାରକରି ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ବିଶ୍ୱର ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ବଦଳାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଆବିଷ୍କାର ବୈଜ୍ଞାନିକକୁ ଦାର୍ଶନିକ କରିଛି ଓ ଦାର୍ଶନିକକୁ ବାଧ୍ୟକରିଛି ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ହେବାକୁ । ବିଚକ୍ଷଣ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ କୌଣସି ଲାବରେଟରୀ ବିନା କେବଳ ବିଶୁଦ୍ଧ ଗଣିତ ଉପରେ ନିର୍ଭରକରି ଓ କେବଳ କାଗଜ—ପେନ୍‌ସିଲ୍ ଦ୍ୱାରା ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟିର ନିଗୂଢ଼ତମ ରହସ୍ୟସବୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ-ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କର ନାନା ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ମତ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି ।

ଛଅସ୍ତରି ବର୍ଷ ବୟସରେ ୧୯୫୫ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ୍ ୧୮ ତାରିଖ ଦିନ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଯାଇଛି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଏହି ମହାପ୍ରତିଭାବାନ୍ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅତି ସରଳ, ନିରହଙ୍କାର ଓ ଅମାୟିକ ମନୁଷ୍ୟ ଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମ-ରୂପେ ବେହେଲା ବଜାଇ ପାରୁଥିଲେ ଓ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ପରମ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ବିଜ୍ଞାନକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଅକଲ୍ୟାଣରେ ଲଗାଇବା ସେ ବରାବର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ଥରେ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ବରେଣ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନୀ ଓ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲୋକମାନେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇବା ପାଇଁ ସମବେତ ହୋଇ-ଥିଲେ । ଜର୍ଜ ବର୍ଣ୍ଣାର୍ଡ଼ ଶ (ଦେଖ) ଏହି ସଭା ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି କହିଥିଲେ, "ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ଭିତରେ ମହାନ୍ ଲୋକଙ୍କୁ ଆମେ ଜାଣୁ । କିନ୍ତୁ ମହାନ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହତ୍ତମ ହେଉଛନ୍ତି ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ।"

ଆଇ.ପି.ଏସ୍‌ଃ— ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ପୋଲିସ୍ ସର୍ଭିସ୍ ବା ବା ଭାରତୀୟ ଆରକ୍ଷୀ ସେବା । ଏହି ସେବାମଣ୍ଡଳୀ ଠିକ୍ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍ (ଦେଖ) ପରି ପୋଲିସ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଗଠିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଭାରତର ରାଜ୍ୟସଂଘ ଓ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ପୋଲିସ ବିଭାଗର ଉଚ୍ଚପଦଗୁଡ଼ିକ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସଂରକ୍ଷିତ । ଏମାନଙ୍କ ବେତନକ୍ରମ ଠିକ୍ ଆଇ-ଏ-ଏସ୍ ଅଫିସରଙ୍କ ବେତନକ୍ରମ ଭଳି । ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ଗଠନ ପୂର୍ବରୁ ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ଭଳି, ଆଇ-ପି.-ଏସ୍ ଗଠନ ପୂର୍ବରୁ ଆଇ. ପି ଅଫିସରମାନେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନତା-ପ୍ରାପ୍ତି ମାତ୍ରକେ ଏଥିରୁ ଅଭାରତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବିଦାୟ ନେଇଥିବାରୁ ରିକ୍ତସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣକରିବା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧଫେରନ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଓ ସାଧାରଣ ନାଗରିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏଥିରେ ଲୋକ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ଆଇ. ପି. ଏସ୍ ଅଫିସରମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସେବାସର୍ତ୍ତ ଠିକ୍. ଆଇ-ଏ.-ଏସ୍ ଅଫିସରମାନଙ୍କ ଭଳି ।

ଆଇଭରି କୋଷ୍ଟ୍ (ହସ୍ତିଦନ୍ତ ଉପକୂଳ)— ପଶ୍ଚିମ ଆଫ୍ରିକା-ଉପକୂଳସ୍ଥ ଗଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର । ପୂର୍ବେ ଏହା ଫ୍ରାନ୍ସ୍ ଅଧିକୃତ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଃ ୧୯୫୮, ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୪ତାରିଖ ଠାରୁ ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍-ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ୱାଧୀନ ଗଣତନ୍ତ୍ର-ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଆଫ୍ରିକାର ଲାଇବେରିଆ ଓ ଘାନା ରାଷ୍ଟ୍ରଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଗିନୀ ସୁଦାନ ଓ ଅପର ଭୋଲ୍ଟା ସ୍ୱାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ର-ସମୂହ ଏହାର ସୀମାନ୍ତରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଆୟତନ—୩୨୨୪୬୩ ବ:କିଲୋ:; ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୪୦ଲକ୍ଷ । ରାଜଧାନୀ-

ଆକ୍ରାନ (ଜନସଂଖ୍ୟା-୧୬୭୫୦୦) । ଅଧିବାସୀମାନେ ପ୍ରାୟ ନିଗ୍ରୋଜାତୀୟ । ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ—ଚୀନାବାଦାମ, ମକ୍କା, ଧାନ, ଜଣ୍ଡା, ବାଜରା, ମାଣ୍ଡିଆ-ଜାତୀୟଶସ୍ୟ, କଦଳୀ, ସପୁରି, ଖମ୍ବ ଆଳୁ, କଫି ଓ କୋକୋ । ନଡ଼ିଆ ଓ ରବର ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ସୁନା ଓ ମାଙ୍ଗାନିଜ୍ ଧାତୁର ଖଣି ଅଛି । ଦେଶରେ ନଡ଼ିଆତେଲ, ଫଳ-ସଂରକ୍ଷଣ ଓ

(ପଶ୍ଚିମ ଆଫ୍ରିକା)

ଫଳରସ-ନିଷ୍କାସନ ନିମନ୍ତେ କାରଖାନା ଅଛି । ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ମଧ୍ୟରେ ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, ଘୁଷୁରି, ଘୋଡ଼ା ଓ ଗଧ ପ୍ରଧାନ । କଫି, କୋକୋ, କଦଳୀ ଓ କାଠ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ରାଜଧାନୀ ଆକ୍ରାନରେ ବିମାନ ଘାଟି ଓ ରେଳପଥ ଅଛି । ଆକ୍ରାନ୍, ସାସନ୍ଦ୍ରା ଓ ଟାବୁ ବନ୍ଦର-ସହର । ଖ୍ରୀ:୧୯୬୦ରୁ ଏହି ରାଷ୍ଟ୍ର ମିଳିତ-ଜାତିସଂଘର ସଭ୍ୟ ହୋଇଛି । ହସ୍ତିଦନ୍ତ (ଆଇଭରି)ର ପ୍ରଚୁର ରପ୍ତାନି ଯୋଗୁଁ ଏ ଦେଶର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।

ଆଇ. ସି. ଏ. ଓ—(ଇଉ. ଏନ୍. ଦେଖ)

ଆଇସିସ୍ (*Isis*)— ପ୍ରାଚୀନ ମିଶର ଦେଶର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାତୃକା ଦେବୀ । ସେ ତାଙ୍କର ଭାଇ ଓସିରିସିଙ୍କର (ଦେଖ) ପତ୍ନୀରୂପେ ପୂଜିତା । ତାଙ୍କର ପୂଜା ମିଶର ଦେଶରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏହି ମାତୃପୂଜାର ପ୍ରଭାବ ପରବର୍ତ୍ତୀ-ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ପଡ଼ିବାରୁ ତାହାହିଁ ମେରି ଉପାସନାରୂପେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ବୋଲି କେତେକ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତ ।

ଆଇସ୍କ୍ରିମ୍ (*Ice cream*)—ଗାଢ଼ ଆଉଟା ଦୁଗ୍ଧ, ଶର୍କରା ଓ କିଛି ସୁଗନ୍ଧି ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶାଇ ବରଫରେ ତାହାକୁ ଜମାଇଲେ ଆଇସ୍କ୍ରିମ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଗ୍ଧର ଅଂଶ ଶତକଡ଼ା ୭୦ ଭାଗ, ଶର୍କରା ୧୫ ଭାଗ ଓ ଅନ୍ୟ ଜିନିଷ ୧୫ ଭାଗ ରହିଥାଏ, ଦୁଗ୍ଧକୁ ଜମାଇ କଠିନ କରିବା ପାଇଁ କଳ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ କାହାଲୀ ଆକାରର ସାନ ଟିଣପାତ୍ରରେ ଦୁଗ୍ଧାଦି ରଖି ପାତ୍ରର ମୁହଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଦକରି ବରଫ ଓ ଲୁଣଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରରେ ବୁଡ଼ାଇ ରଖିଲେ ଦୁଧ ଜମିଯାଇ ଆଇସ୍କ୍ରିମ୍ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଏକ ଅତି ଉପାଦେୟ ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଲୋକେ ଅଧିକମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି ।

ଆଇସ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ— (ତୁଷାରଭୂମି) । ଉତ୍ତର ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରରେ ସୁମେରୁ-ମଣ୍ଡଳ (ଦେଖ) ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦ୍ୱୀପ । ଗ୍ରୀନ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍ (ଦେଖ)ଠାରୁ ଦୁଇଶହ ମାଇଲ୍ ଦୂର । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କେତେକ ଦ୍ୱୀପ ସହିତ ଏହାର ଆୟତନ ୩୯୭୦୯ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୫୦୦୦୦ । ରାଜଧାନୀ ରେକ୍‌ଜ୍ୟାଭିକ୍ (ଦେଖ) ବା ରେକଜାଭିକ୍ ନବମ ଶତକରେ ଉତ୍ତର ଇଉରୋପର ନର୍ସ (*Norse*) ମାନେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ୧୩୮୧ରେ ଉଭୟ ନରୱେ ଓ ଆଇସ୍-ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ଡେନ୍-ମାର୍କର ଅଧୀନ ହେଲା । ୧୮୧୪ରେ

ଆଇସ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍

ନରୱେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କଲା । କିନ୍ତୁ ୧୯୧୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଇସ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ଡେନ୍‌ମାର୍କ୍‌ର ଅଧୀନରେ ରହିଗଲା । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଆଇସ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ସ୍ୱାଧୀନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଡେନ୍‌ମାର୍କର ରାଜାଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ଡେନ୍‌ମାର୍କ୍ ଜର୍ମାନୀଦ୍ୱାରା

ଆକ୍ରାନ୍ତ ଓ ଅଧିକୃତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜ୍ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଆଇସ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ଅଧିକାର କରିନେଲେ ।୧୯୪୨ରେ ଏହି ଦ୍ୱୀପର ରକ୍ଷାଭାର ଆମେରିକାନ୍‌ମାନେ ନେଲେ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହି ଦ୍ୱୀପବାସୀମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ କୌଣସି ପକ୍ଷଭୁକ୍ତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ୧୯୪୪,୧୭ ଜୁନ୍‌ରେ ଲୋକମତ ବଳରେ ଏହି ଦ୍ୱୀପ ନିଜକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲା । ଏଠାର ଲୋକ-ସଭାର ନାମ ଆଲ୍‌ଥିଙ୍ଗ୍ (*Althing*) । ଏହାର ଦୁଇଟି ପରିଷଦରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୧୭ ଓ ୩୫ ଜଣ ସଦସ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି । ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଚାରିବର୍ଷ ସକାଶେ ଆଲ୍‌ଥିଙ୍ଗ୍ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ତୁଷାରକୁଆପୃତ ଏ ଦେଶ ଶିକ୍ଷାବିଷୟରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକଭାବରେ ଅଗ୍ରଣୀ । ୭ବର୍ଷରୁ ୧୫ ବର୍ଷର ବାଳକବାଳିକାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷା ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଓ ଦେଶରେ ଜନବସତିର ଅବସ୍ଥାନ ନେଇ ଏ ଦେଶରେ ବହୁ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି । ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ବହୁ ବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଲାଭକରନ୍ତି । ଆଇସ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍‌ର ଭାଷା ଡାନିଶ୍ (ଡେନ୍‌ମାର୍କ ଦେଶର) ଭାଷାରୁ ପୃଥକ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଲୋକ ଡାନିଶ୍ ଭାଷା କହନ୍ତି ।

ରାଜଧାନୀ ଛଡ଼ା ଆଉ କୌଣସି ବଡ ସହର ନାହିଁ । ଦେଶ ଆଗ୍ନେୟଗିରିମୟ; ହେକ୍‌ଲା ଆଗ୍ନେୟଗିରି ୪୭୪୭ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ । ଏଠାରେ କେତେକ ଦର୍ଶନୀୟ ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣ ଅଛି । ଏହି ବୃହତ୍ ଦେଶର ଶତକଡ଼ା ପ୍ରାୟ ୯୩ ଭାଗ ତୁଷାର ଓ ହିମ-ଶୈଳଦ୍ୱାରା ଆବୃତ । କେବଳ ୭ % ଉର୍ବର ଓ ସମତଳ ଭୂମିରେ ଲୋକେ ବାସ କରନ୍ତି । 'ଗଲ୍‌ଫ୍ ଷ୍ଟ୍ରୀମ' ବା ଉତ୍ତର-ସାଗରୀୟ ଉଷ୍ଣସ୍ରୋତ ଏହି ଦ୍ୱୀପ ପାଖଦେଇ ଯାଇଥିବାରୁ ଦ୍ୱୀପର ଜଳବାୟୁ ଓ ତାପାଦି ବହୁ ଅଂଶରେ ଦକ୍ଷିଣ କାନାଡା ପରି । ଏଠାର ତାପ ଜାନୁୟାରୀରେ ୩°. ୪°, ଜୁଲାଇରେ ୫୧. ୬° ଫାରେନ୍‌ହାଇଟ୍ । ମାଛଧରା ଓ କୃଷି ଅଧିକାଂଶ ଅଧିବାସୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା । ଦେଶର ରପ୍ତାନି ଦ୍ରବ୍ୟର ଶତକଡ଼ା ୯୮ ଭାଗ କେବଳ ମାଛ । ଏ ଦେଶରେ କୌଣସି ରେଳପଥ ନାହିଁ । ମୋଟରଗାଡ଼ି ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାଲୁଛି ।

ଆଇସ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍‌ର 'ସାଗା' (*Saga*) ନାମକ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଗାଥା-ସାହିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟରେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭକରିଛି ।

ଆଇସ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ୧୯୪୬ଠାରୁ ଜାତିସଂଘର ଓ ନର୍ଥ ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ଟ୍ରିଟି ଅର୍ଗାନାଇଜେସନ୍ (*N. A. T. O.*)ର ସଦସ୍ୟ । ଏହି ଦେଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ ଲାକ୍ସନେସ୍ ନିକଟରେ ସାହିତ୍ୟରେ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର ପାଇଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର 'ସ୍ୱାଧୀନ-ମାନବ' ନାମକ ଉପନ୍ୟାସ ସମଗ୍ର ଏସିଆରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେହିଁ ଅନୂଦିତ ହୋଇଛି ।

ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍—(୧୬୧୮-୧୭୦୭)—ଭାରତ-ବର୍ଷର ଶେଷ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ । ତାଙ୍କର ପରଜୀବନର ଚିଠି-ପତ୍ରରୁ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଯେ ସେ ବାଲ୍ୟ-କାଳରେ ଉତ୍ତମଭାବରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସମଗ୍ର

ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ଓ ଅନୁତପ୍ତ ସମ୍ରାଟ୍ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍

କୋରାନ୍ ସେ ଭଲ୍‌ଭାବରେ ଜାଣିଥିଲେ ଓ ଆରବୀ, ପାର୍ସି, ହିନ୍ଦୀ, ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଓ ତୁର୍କୀ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିପାରୁଥିଲେ । ୧୮ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଉପ-ଶାସକ ପଦରେ ନିୟୋଜିତ ହୋଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ପିତା ସାଜାହାନଙ୍କ ସହିତ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ହେବାରୁ, ତାଙ୍କୁ

ଗୁଜୁରାଟର ଶାସନକର୍ତ୍ତାଭାବରେ ବଦଳି କରାଯାଇଥିଲା । ୧୬୪୫ରୁ ୧୬୫୩ ଭିତରେ ସେ ସିନ୍ଧୁ, ବେଲୁଚିସ୍ତାନ, ମୁଲ୍‌ତାନ ପ୍ରଭୃତିର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଓ କାନ୍ଦାହାରର ପୁନରଧିକାର ପାଇଁ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେନାପତିଭାବରେ ସେ କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ଦେଖାଇ ପାରିନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ୧୬୫୭ରେ ପିତା ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେବାରୁ, ଦିଲ୍ଲୀର ସିଂହାସନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଉତ୍ତରାଧିକାର-ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗିଲା, ସେଥିରେ ଚତୁର ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ନିଜର ଭାଇମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତ କରି, ୧୬୫୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆଲମ୍‌ଗିର୍ (ବିଶ୍ୱ-ଧାରକ) ନାମ ଧାରଣ କରି ନିଜକୁ ସମ୍ରାଟ୍‌ରୂପେ ଘୋଷିତକଲେ ଓ ପିତା ସାଜାହାନଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତି ନିର୍ମମଭାବରେ ଆଗ୍ରା ଦୁର୍ଗରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଥିଲେ । ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲା ପରେ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହିଲା, ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ କାପରି କୁମାରିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ କରିବେ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଅଧିକାଂଶ କାଳ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ସ୍ୱାଧୀନ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜ୍ୟ ବିଜାପୁର ଓ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ସହିତ ଯୁଦ୍ଧକରି କେବଳ କଟିଗଲା ନୁହେଁ, ସେହି ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଭିଯାନ ତାଙ୍କ ଗନ୍ତାଘରକୁ ଶୂନ୍ୟ କରି ଦେଇଥିଲା । ପୁଣି ତାଙ୍କର ଅଣମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ବିଦ୍ୱେଷ-ଫଳରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଚାରିଆଡ଼େ ବିଦ୍ରୋହର ବହ୍ନି ଜଳି ଉଠିଲା । ମରହଟ୍ଟା, ଶିଖ, ଜାଠ ଓ ରାଜପୁତମାନଙ୍କର ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବିଦ୍ରୋହ ଫଳରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୂଳପତ୍ତନ ଦୋହଲିଗଲା ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ବିଶେଷତଃ ଶିବାଜୀ (ଦେଖ)ଙ୍କ ଅଧୀନରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର ବିସ୍ମୟଜନକ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଯବନିକା ଟାଣିଆଣିଲା । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ ଯେଉଁ ମୋଗଲ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ଶାସନ କରୁଥିଲେ, ତାହା ଆୟତନରେ ବୃହତ୍ତମ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସ୍ୱଳ୍ପକାଳସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥିଲା, ଓ ସେ ମଲାବେଳକୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସକଳ ଅଂଶ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଏକ ନୈଷ୍ଠିକ କିନ୍ତୁ ଧର୍ମାନ୍ଧ ମୁସଲମାନ୍ ଥିଲେ । ଉଦାରମତାବଲମ୍ବୀ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପରି ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଜିଜିଆକର ବସାଇ, ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିରମାନ ଧ୍ୱଂସ କରି, ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟରୁ ବହିଷ୍କୃତ କରି, ସେ ନିଜର ଗୋଡ଼ ନିଜେହିଁ କାଟିଥିଲେ । ମୃତ୍ୟୁବେଳକୁ ତାଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନର ସକଳ ପ୍ରଯତ୍ନ ବିଫଳ ହୋଇଥିବାର ଜାଣି, ସେ ଘୋର ଅନୁତାପରେ କାଳ କାଟିଥିଲେ ।

ଆକ୍‌ବର, ଜଲାଲୁଦ୍ଦିନ୍ ମହମ୍ମଦ୍— (୧୫୪୨-୧୬୦୫) ଭାରତବର୍ଷର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୋଗଲ ବାଦଶାହ, ଏବଂ ଭାରତବର୍ଷର ଓ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶାସକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ । ୧୪ବର୍ଷ ବୟସରେ ଗୋଟିଏ ନାମମାତ୍ର ରାଜ୍ୟର ରାଜାରୂପେ ସିଂହାସନାରୋହଣ କରି, ଏକ

ହିନ୍ଦୁବେଶରେ ଆକ୍‌ବର

ବିରାଟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାପୟିତା, ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ଶାସକ ଓ ଦୂରଦ୍ରଷ୍ଟା ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତିଜ୍ଞ ଓ ଏକ କୀର୍ତ୍ତିମାନ୍ ନରପତିରୂପେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ-ଇତିହାସରେ ପ୍ରଶଂସିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ହୁମାୟୁନ୍ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଧାବିତ ହୋଇ ଭାରତରୁ ପଳାଇଯାଉଥିବା ସମୟରେ ସିନ୍ଧୁପ୍ରଦେଶର ଅମରକୋଟନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଆକ୍‌ବର

ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୧୫୫୬ରେ ହୁମାୟୁନ୍‌ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଆକ୍‌ବର ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ପଞ୍ଜାବର ଗୁରୁଦାସପୁର ଜିଲ୍ଲାର କାଲାନୋରନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ବହୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଭିତରେ ହିମୁ ନାମକ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ-ସେନାପତି ପ୍ରଧାନ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ହିମୁଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ଆକ୍‌ବର ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଶାସକ ହେଲେ । ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ଥିବାରୁ ବୈରାମଖାଁ ତାଙ୍କର ଉପଦେଶକ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୫୬୦ରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରୁଥିବା ନିଜ ମାତା ଓ ଉପମାତା ସହିତ ବୈରାମଖାଁଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବାହାର କରିଦେଇ ଆକ୍‌ବର ଶାସନଭାର ନିଜ ହାତକୁ ନେଲେ । ୧୫୬୨ରୁ ୧୫୭୪

ମୋଗଲ୍ ସମ୍ରାଟ୍ ଆକ୍‌ବର

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର କରି ଶେଷକୁ ସେ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଗୁଜରାଟ ଓ ହିନ୍ଦୁକୁଶରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ବଢ଼ାଇଥିଲେ ଓ ରାଜା ତୋଡ଼ରମଲ୍ଲ-ନାମକ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହି ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର 'ବନ୍ଦୋବସ୍ତ' କରାଇଥିଲେ ଓ ଭୂ-ରାଜସ୍ୱ ଉତ୍ପନ୍ନ-ଶସ୍ୟର ୧/୩ ଅଂଶ ଥିଲା ।

ନିରକ୍ଷର ଥିଲେହେଁ ଧର୍ମବିଷୟରେ ଆକ୍‌ବର ଜଣେ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଉଦାରଚେତା ବିଚାରକ ଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ, ଜୈନ, ଆଦି ସକଳ ଧର୍ମକୁ ସେ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିଲେ । ଶେଷକୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ଦୀନ୍-ଇଲାହୀ ନାମକ ଏକ ବିଶ୍ୱ-ଧର୍ମ ସୃଷ୍ଟି କରି ୧୫୭୫ରେ ଏହି ନୂତନ ଧର୍ମର ଉପାସନା ସକାଶେ ଫତେପୁର ସିକ୍ରିରେ ଏକ ଇବାଦତ୍ ବା ଉପାସନା-ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ।

ଶାସନ-କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କର ଯଥେଚ୍ଛାଚାରିତା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ହିତ ସକାଶେହିଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ହିତଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନ୍ୟମତ-ଅସହିଷ୍ଣୁ ଉଲେମା ବା ଇସ୍‌ଲାମୀ ନ୍ୟାୟାଧୀଶମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ଖର୍ବ କରି ସେ ନିଜେ ନିଜକୁ ଇସ୍‌ଲାମ୍‌ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ବୋଲି ଘୋଷିତ କରି ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ୍, ପାର୍ଶୀ ଆଦି ସକଳ ଧର୍ମର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସମାନ ନ୍ୟାୟ ଦେଉଥିଲେ । "ରାଜା ସାକ୍ଷାତ୍ ଦେବତାସ୍ୱରୂପ", ଏହି ମତବାଦ ସ୍ୱୀକାରକରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଉଲେମାମାନଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ କରିଥିଲେ ଓ ନିଜେ ମୁହାଜିଦ୍ ବା ଐଶ୍ୱରିକ ଆଜ୍ଞାର ପ୍ରତିନିଧି ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ।

ଆକ୍‌ବର ପିଲାଦିନୁଁ ପଢ଼ାପଢ଼ିର ସୁବିଧା ନ ପାଇ ନିରକ୍ଷର ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଅବିଦ୍ୟ ନଥିଲେ । ସର୍ବଦା ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀ ସହିତ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା କରି ଓ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଷୟ ଶୁଣି ନିଜର ଅସାଧାରଣ ଧୀ-ଶକ୍ତି ବଳରେ ସେ ବହୁ ବିଷୟ ମନେ ରଖିପାରୁଥିଲେ ଏବଂ ନିଜେ ପଢ଼ି ନ ଜାଣିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଅର୍ଥବ୍ୟୟରେ ଏକ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ଆକ୍‌ବର ଓ ଓଡ଼ିଶା:—ଆକ୍‌ବରଙ୍କର, ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ସହ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଥିଲା । ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ରାଜସଭାରୁ କୃଷ୍ଣଦାସ ବଡ଼ଜେନା ମହାପାତ୍ର ଓ ଗୋପାଳ ନାୟକ ନାମକ ଦୁଇଜଣ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ରାଜସଭାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲେ । ବଙ୍ଗର ନବାବଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆକ୍‌ବର ଆକ୍ରମଣ କଲେ, ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲେ । ଏ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ବଙ୍ଗର ସୁଲତାନ୍ ସୁଲେମାନ୍ କରରାନୀ କ୍ରୁଦ୍ଧହୋଇ ବାରମ୍ବାର ଓଡ଼ିଶା ଆକ୍ରମଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଆକ୍‌ବର ଚତୋର ଜୟ

କରିବାକୁ ଯାଇଥିବାରୁ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । କରରାଣୀଙ୍କ ସେନାପତି ବାଇଜିଦ୍ ଗୋପନରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପଶି ଯାଜପୁର ନିକଟସ୍ଥ ଗୋହିରାଟିକିରିଠାରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତ କଲେ । ପରେ ଆକ୍‌ବର ତୋଡ଼ରମଲ୍ଲ ଓ ମାନସିଂହଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରିଥିବା ପଠାଣମାନଙ୍କଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ଦଖଲ କରିବାକୁ ପଠାଇଲେ । ସେମାନେ ପଠାଣମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତକରି ଓଡ଼ିଶାକୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିନେଲେ । (ମୁକୁନ୍ଦଦେବ କଳାପାହାଡ଼, ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ —ଦେଖ)

ଆକ୍‌ବରଙ୍କର ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି, ଦୈହିକ-ବଳ ଓ ମାନସିକ ସାହସ ଅସାଧାରଣ ଥିଲା । ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ସେ ଥିଲେ କୁସଂସ୍କାରମୁକ୍ତ ଉଦାରମତାବଲମ୍ବୀ ଓ ଦୂରଦ୍ରଷ୍ଟା ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତିଜ୍ଞ । ସମସାମୟିକ ଇଉରୋପର ରାଜା ଓ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମାନ୍ଧତା ତୁଳନାରେ ନିରକ୍ଷର ଆକ୍‌ବରଙ୍କର କୁସଂସ୍କାରମୁକ୍ତ ବିଚାର-ବୁଦ୍ଧିକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଐତିହାସିକମାନେ ଅକୁଣ୍ଠ ବାଣୀରେ ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ସମ୍ରାଟ୍-ସୁଲଭ ବିଳାସ ଓ ଆଡ଼ମ୍ବର ଦିଗରୁ ମଧ୍ୟ ଐତିହାସିକମାନେ ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ଶାସନ ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ସମଗ୍ର ମାନବ-ଇତିହାସରେ ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବୋଲି ମନେ କରିଥାନ୍ତି ।

ଆକ୍‌ବର ନାମା—ପାର୍ଶୀ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ସମ୍ରାଟ୍ ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ଜୀବନୀ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଲେଖକ, ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଐତିହାସିକ, ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍ । ଆକ୍‌ବରନାମା ଗ୍ରନ୍ଥ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—ପ୍ରଥମଭାଗରେ ତୈମୁରଲଙ୍ଗଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ହୁମାୟୁନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଗଲ ରାଜାମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ବର୍ଣ୍ଣିତ; ଦ୍ୱିତୀୟଭାଗରେ ସମ୍ରାଟ୍ ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ଯଶୋବର୍ଣ୍ଣନା; ତୃତୀୟଭାଗର ନାମ 'ଆଇନ୍-ଇ-ଆକବରି' । ଏହାର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଅଧ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମରେ ବାଦଶାହ ଆକ୍‌ବର, ତାଙ୍କ କୁଟୁମ୍ବ ଓ ଦରବାର ଇତ୍ୟାଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା; ଦ୍ୱିତୀୟରେ ରାଜକର୍ମଚାରୀ, ସେନା ବା ଫୌଜ ଓ ଦରବାରର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ନାମ, କାର୍ଯ୍ୟ ଆଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା; ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ନ୍ୟାୟ, ସାକ୍ଷୀ ଆଦି ବିଷୟର ବିବେଚନ; ଚତୁର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସାମାଜିକସ୍ଥିତି ଆଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ପଞ୍ଚମରେ କବିମାନଙ୍କର ଉକ୍ତି ଓ ଉଦ୍ଭଟ ସୂକ୍ତିମାନଙ୍କର ସନ୍ନିବେଶ କରାଯାଇଅଛି । ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍ ଏହି ତୃତୀୟ ବିଭାଗ—'ଆଇନ-ଇ-ଆକ୍‌ବରି'କୁ ୧୫୯୮ରେ ସମ୍ରାଟ୍ ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ଶେଷ କରିଥିଲେ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ ହୋଇଅଛି ।

ଆକାଡ଼େମୀ—ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନ, ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳା ପ୍ରଭୃତିର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚକୋଟିର କେନ୍ଦ୍ର । ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଏଥେନ୍ସ୍ (ଦେଖ) ନଗରର ଉପକଣ୍ଠରେ ଗୋଟିଏ ଛାୟାଶୀତଳ ଉଦ୍ୟାନ ଭିତରେ ପ୍ଲେଟୋ ପଦଚାରଣ କରି କରି ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରୁଥିଲେ । ସେଠାକୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଯାଉଥିଲେ । ସେହି ଉଦ୍ୟାନର ମାଲିକ ଥିଲେ ଆକାଡ଼େମସ୍ ନାମକ ଏଥେନ୍ସ୍‌ବାସୀ ଏକ ସୈନିକ । ତାଙ୍କର ନାମାନୁସାରେ ସମସାମୟିକ ଲୋକେ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ତୋଟା-ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଥଟ୍ଟାରେ ଆକାଡେମୀ ବୋଲି କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ଗୌରବାବହ ସମ୍ପର୍କରୁ ସମଗ୍ର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ଯେକୌଣସି ଶିକ୍ଷା ସଂସ୍କୃତିର କେନ୍ଦ୍ରକୁ ପରେ ସେହି 'ଆକାଡେମୀ'ହିଁ କୁହାଗଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହିଅର୍ଥରେ ଶବ୍ଦଟି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ଏବେ ସକଳ ସଭ୍ୟ ଦେଶରେ ସେହି ସେହି ଦେଶର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାଂସ୍କୃତିକକେନ୍ଦ୍ର-ଭାବରେ ଆକାଡ଼େମୀମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଇଂଲଣ୍ଡ୍, ଫ୍ରାନ୍ସ୍, ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ପ୍ରଭୃତି ଅଗ୍ରଗାମୀ ଦେଶମାନଙ୍କର ଆକାଡେମୀଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ତର ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି, ଚାରୁକଳା, ସାହିତ୍ୟ, ନାଟକ ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ଆକାଡେମୀ ସବୁ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ଅନୁକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟ ଆକାଡେମୀ, ଏକ ସଙ୍ଗୀତ-ନାଟକ ଆକାଡେମୀ ଓ ଏକ ଲଳିତ-କଳା ଆକାଡେମୀ ଗଢ଼ା ଯାଇଅଛି ।

ଆକ୍‌ଚୁଆରି (*Actuary*)—ଜୀବନ ବୀମା-ସମୀକ୍ଷକ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ରୋମୀୟ ସେନେଟ୍ ସଭାର ବିବରଣୀ-ଲେଖକଙ୍କୁ ଆକ୍‌ଚୁଆରି କୁହାଯାଉଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଇଂରାଜୀରେ ଯୌଥ କୋମ୍ପାନୀମାନଙ୍କର ସମ୍ପାଦକମାନଙ୍କୁ

ଏହି ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳମାତ୍ର ବୀମା-କୋମ୍ପାନୀମାନଙ୍କର ଜୀବନବୀମା-ହିସାବ-ସମୀକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଉଅଛି । ଭାରତ-ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍ ଏପରି ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ ରଖି ଜୀବନବୀମା କୋମ୍ପାନୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା କରାନ୍ତି । ଇଂଲଣ୍ଡ୍, ଆମେରିକା ଓ କାନେଡାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆକ୍‌ଚୁଆରି ସମିତିମାନ ଅଛି ଏବଂ ଆକ୍‌ଚୁଆରିମାନଙ୍କ ତାଲିମ୍ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ୧୮୯୫ରେ ବ୍ରସେଲ୍‌ସ୍‌ଠାରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଆକ୍‌ଚୁଆରି କଂଗ୍ରେସ୍‌ର ପ୍ରଥମ ବୈଠକ ବସିଥିଲା ।

ଆକ୍ରପଲିଶ୍—ଏଥେନ୍ସ୍ ସହରର ଉପକଣ୍ଠରେ ଅବସ୍ଥିତ ବୃକ୍ଷହୀନ ଲମ୍ବା ପାହାଡ଼ । ସମୁଦ୍ର ପତ୍ତନରୁ ୫୦୦

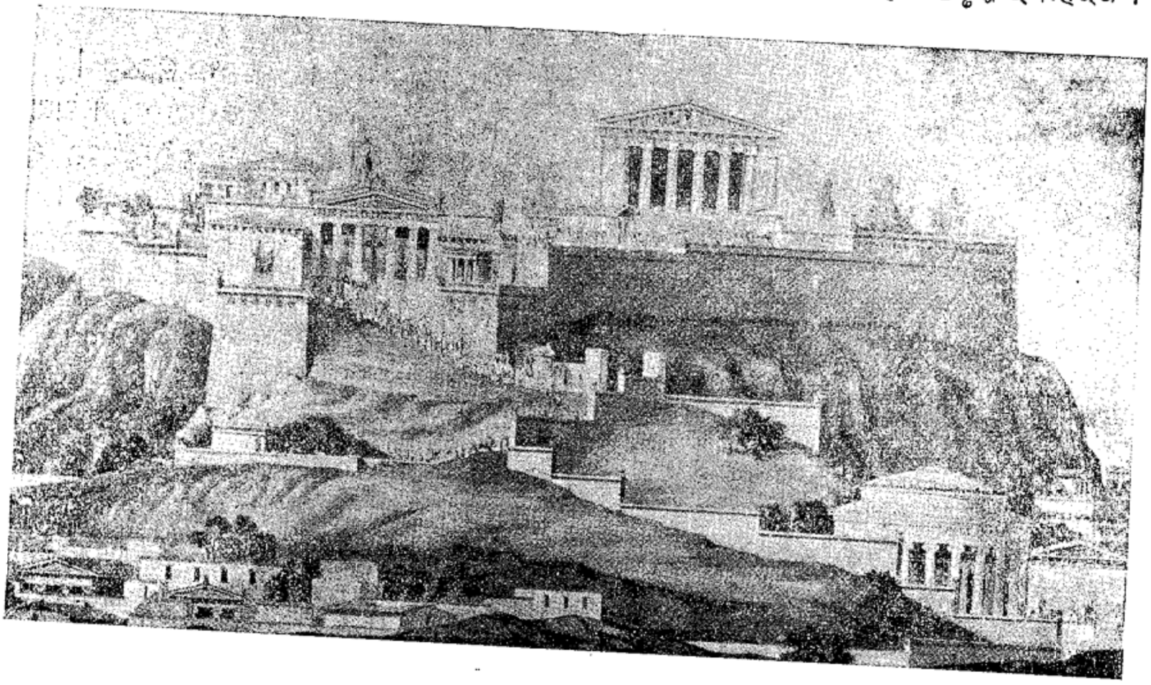

ଆକ୍ରପଲିଶ୍

ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ । ଏହି ଗିରିର ଅଧିତ୍ୟକା ଓ ପାଦଦେଶକୁ ଦିନେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗ୍ରୀକ୍-ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଅଲଙ୍କୃତ କରୁଥିଲା । ପାର୍ଥିନନ୍, ଇରେକ୍‌ଥିଅନ୍, ଡ଼ାଇଓନିସୀୟ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପ୍ରଭୃତି ବିଶ୍ୱପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରୀକ୍-ସ୍ଥାପତ୍ୟକଳାର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଏବେ ବି ଏଠାରେ ରହି, ପୃଥିବୀର ସବୁ ପ୍ରାନ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟଟକମାନଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରିଥାଏ ।

ଆକ୍ରମଣାତ୍ମକ କ୍ରିୟା—ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଭର୍ସାଇଲ୍ ସନ୍ଧି-ପତ୍ର ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସନ୍ଧି ପତ୍ରରେ ଏହି ଶବ୍ଦଟି (ଆଗ୍ରେସନ୍ = ଆକ୍ରମଣାତ୍ମକ କ୍ରିୟା) ପ୍ରଥମେ ବଡ଼ ବଡ଼ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା । ସେଥିରେ ଜର୍ମାନୀକୁ ପରରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ଏହା ପରେ ଜାତିସଂଘ-ସନନ୍ଦରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା । ପାକିସ୍ଥାନର କାଶ୍ମୀର ଆକ୍ରମଣ ଓ ଚୀନ୍‌ର ତିବ୍ବତ ଓ ଲଡ଼ାଖ ଆକ୍ରମଣ ଓ ଅଧିକାର, ନିକଟରେ ଘଟିଥିବା ଆକ୍ରମଣାତ୍ମକ କ୍ରିୟାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ।

ଆକ୍ୱିନାସ୍ ଟମାସ୍—(୧୨୨୭-୭୪) ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଇଉରୋପର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସନ୍ଥ, ଜ୍ଞାନୀ, ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଓ ତାର୍କିକ । ବହୁଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଉରୋପୀୟ ଧର୍ମଜୀବନରେ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ନାମ ଟମାସ୍ ଥିବାରୁ

ଏହାଙ୍କର ମତବାଦ ଟୋମିଜ୍‌ମ୍ ବା ଟୋମିବାଦ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହି ମତର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଜ୍ଞାନ ଭୌତିକ ଓ ଆଧିଭୌତିକ ଉଭୟ ଉପାୟରେ ଲାଭ କରାଯାଇ ପାରେ । ତର୍କ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜାଣିପାରେ, କିନ୍ତୁ କେବଳ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ହେଲେହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରିପାରିବ । ଜୀବନକାଳରେ ଆକ୍ୱିନାସ୍ ସକଳ-ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚପଦ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ସାମାନ୍ୟ ସନ୍ନ୍ୟାସିଭାବରେ ଜୀବନ କଟାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ଆଖରୋଟ୍ (*Juglans regia*)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ କୋଳିଜାତୀୟ ଫଳ । ସଂସ୍କୃତ ଆଖୋଟ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ । ହିମାଳୟର ପାଦଦେଶରେ ଏହି ଗଛ ଜନ୍ମେ । ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ବାହାଡ଼ାପରି ଉପର ଅଂଶରେ ଶିରାଯୁକ୍ତ

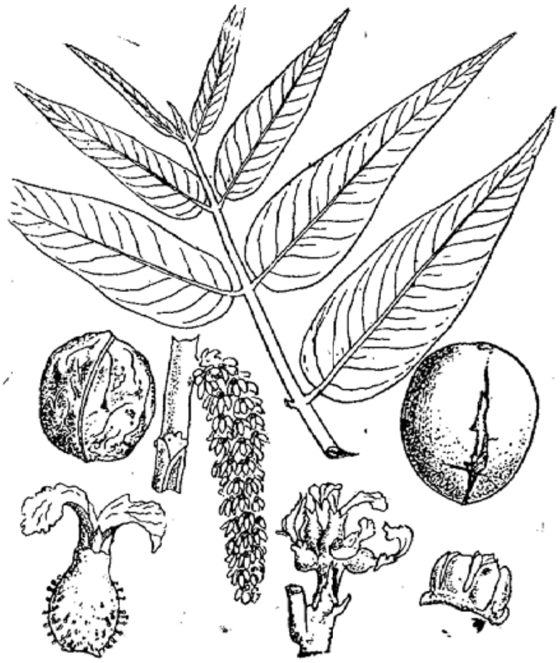

ଆଖରୋଟ୍

ଏବଂ ବାଦାମ ପରି କଠିନ । ଭିତର ଶସର ଆସ୍ୱାଦ ମଧ୍ୟ ବାଦାମ ପରି । ଏଥିରୁ ଏକପ୍ରକାର ତେଲ ବାହାର କରାଯାଏ । ଆଖରୋଟ୍ ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟମାକାର । ଫଳ ୨ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ଏବଂ ଗୋଲାକାର । କବିରାଜି ଔଷଧରେ ଗଛର ଛେଲି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଆଖି—ପଞ୍ଚଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ । ଏହା-ଦ୍ୱାରା ଦର୍ଶନକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ

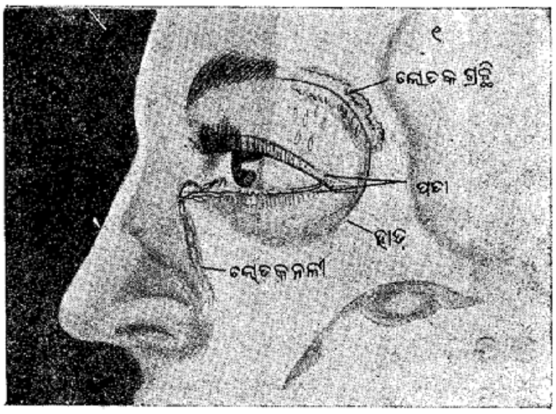

ଆଖି (୧)

ଦର୍ଶନେନ୍ଦ୍ରିୟ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ପ୍ରାଣୀର ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇଟି କରି ଆଖି ଥାଏ ଓ ତାହା ସାଧାରଣତଃ ଜୀବର ଖପୁରିରେ ଥିବା ଦୁଇଟି ଗର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ । ଆଖିର ଡୋଳାହିଁ ଆଖିର ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ । କାରଣ ଏହାଦ୍ୱାରାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଦେଖିବା କାମ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଆଖି ଡୋଳାଟି ପେଣ୍ଡୁପରି ଗୋଲାକାର । ଖପୁରିରେ ଥିବା ଗର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଟିକିଏ ବାହାରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଡୋଳାର ବହିରାବରଣଟି ଶକ୍ତ ଓ ତିନୋଟି ସ୍ତରରେ ନିର୍ମିତ । ସେ ତିନୋଟି ସ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ବା ବହିର୍ଭାଗରେ ଥିବା ସ୍ତରଟି ଧଳା ଓ ଶକ୍ତ ଏବଂ ତାହାର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶ ଅଭ୍ରପରି ସ୍ୱଚ୍ଛ । ଏହି ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅଂଶକୁ କାଚବିମ୍ବ କୁହାଯାଏ । କାଚବିମ୍ବର ପଛକୁ ଏକପ୍ରକାର ଲବଣାକ୍ତ ସ୍ୱଚ୍ଛ ତରଳ ପଦାର୍ଥ ଥାଏ । ଏହି ସ୍ୱଚ୍ଛ ତରଳ ପଦାର୍ଥ ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତରଟି ଥାଏ । ସେହି ସ୍ତରରେ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣ-ରେଣୁର ସଞ୍ଚାର ଅନୁସାରେ ଆଖିର ରଙ୍ଗ କଳା, ରଙ୍ଗାଳିଆ, ନେଳିଆ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ହୋଇଥାଏ । ଆଖି ଭିତରକୁ ଯାଉଥିବା ଆଲୋକ ଏହା ମଧ୍ୟଦେଇ ଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ରକ୍ତ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରକ୍ତନଳୀମାନ ଥାଏ । ଏହି ସ୍ତରର ସମ୍ମୁଖଭାଗକୁ କନୀନିକା କୁହାଯାଏ । କନୀନିକାର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଛିଦ୍ର ଅଛି । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ

ଆଲୋକରେ ଛିଦ୍ରଟି ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ମ୍ଳାନ ଆଲୋକରେ ଏହା ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟଦେଇ ଚକ୍ଷୁର ଅଭ୍ୟନ୍ତରକୁ ଆଲୋକ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ । ଛିଦ୍ରଟିର ପଛପଟେ ଚଷମା-କାଚ ପରି ଏକ ସ୍ୱଚ୍ଛ ପଦାର୍ଥ ଅଛି । ତାହାକୁ 'ଦୃଷ୍ଟି-କାଚ' କୁହାଯାଏ । ଦୃଷ୍ଟି-କାଚ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବନ୍ଧନୀ ଦ୍ୱାରା ଯଥାସ୍ଥାନରେ ରହିଥାଏ । ଆଖି ଭିତରକୁ ଚାହିଁଲେ ଏହି ଛିଦ୍ର ଓ ଏହାର ପଛରେ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିକାଚ ଦେଖାଯାଏ । କୌଣସି ଲୋକର ଆଖି ଭିତରକୁ ଚାହିଁଲେ ସେଠାରେ ଦ୍ରଷ୍ଟାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖାଯାଏ । ସାଧାରଣରେ ସେ ପ୍ରତିବିମ୍ବକୁ ଆଖିପୁଅ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତିବିମ୍ବଟି ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲା ପରି ଦିଶେ ତାହାହିଁ ଦୃଷ୍ଟିକାଚ । ଦୃଷ୍ଟି-କାଚ ପରେ ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାରର ତରଳ ଅଥଚ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଲାଳୁଆ ପଦାର୍ଥ ଥାଏ । ଡୋଳାର ପଛପଟେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ନାୟୁ ଜାଲ ପରି ଖେଳାଇ ହୋଇଯାଇ ଡୋଳା ଭିତରର ପ୍ରାୟ $\frac{2}{3}$ ଅଂଶକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେହି ସ୍ନାୟୁଗୁଡ଼ାକୁ ମୁକୁରିକା କୁହାଯାଏ । ଡୋଳା ଭିତରୁ ବାହାରି ଦୃଷ୍ଟିଗ୍ରାହକ ସ୍ନାୟୁରୂପେ ସେ ସବୁ ମସ୍ତିଷ୍କର ଦୃଷ୍ଟି-କେନ୍ଦ୍ରରେ

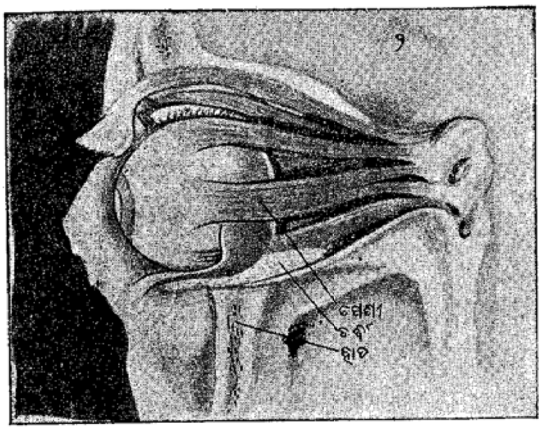

ଆଖି (୨)

ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ସେହି ମୁକୁରିକାମାନଙ୍କର ପ୍ରାୟ କେନ୍ଦ୍ରଦେଶରେ ଏକ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର ଚକା ଅଂଶ ଅଛି । ଆଖିରେ ଦେଖା ପଡ଼ୁଥିବା ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥର ଛବି ଏହି ହଳଦିଆ ଅଂଶ ଉପରେ ପଡ଼େ । ହଳଦିଆ ଅଂଶଟିର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ତା ଉପରେ ଯେଉଁ ରଙ୍ଗର ଛବି ପଡ଼େ ସେ ସେହି ରଙ୍ଗର ପ୍ରତିକୃତିଟିଏ ଉଠାଇ ନିଏ ।

ଆଖିର ବାହାରେ ତଳ ଉପର ହୋଇ ଦୁଇଟି ପତା ଅଛି । ପ୍ରତି ପତା ଦେହରେ ବହୁତଗୁଡ଼ିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପକ୍ଷ୍ମ ବା ଆଖିବାଳ ଅଛି । ପତା ଚକ୍ଷୁକୁ ଆପଦ ବିପଦ ଓ ମଳଧୂଳିରୁ ରକ୍ଷାକରେ ।

ଆଖିକୁ ଆଘାତ ଲାଗିବାର ଆଶଙ୍କା ହେଲେ ଆଖି-ପତା ଆପେ ଆପେ ପଡ଼ିଯାଏ ଓ ଦୁଇପତାର ବାଳଯାକ ମିଶି-

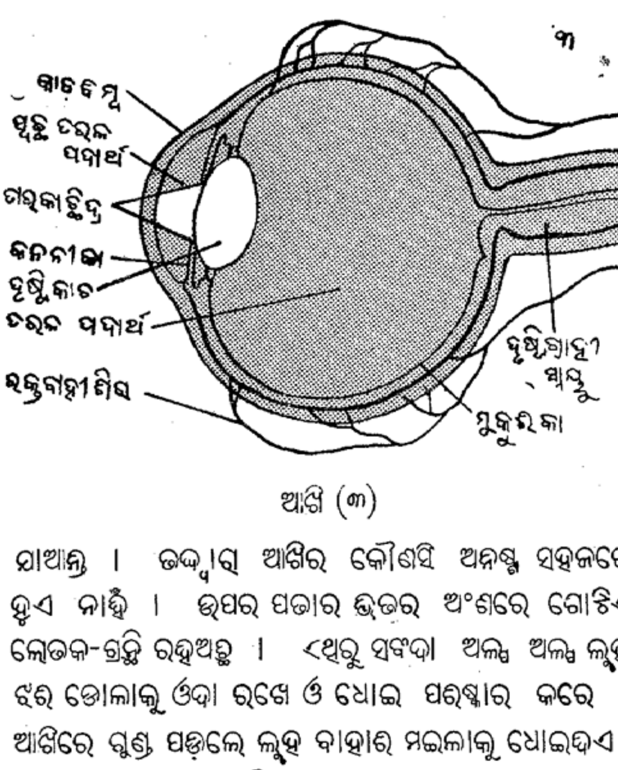

ଆଖି (୩)

ଯାଆନ୍ତି । ତଦ୍ୱାରା ଆଖିର କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ସହଜରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉପର ପତାର ଭିତର ଅଂଶରେ ଗୋଟିଏ ଲୋତକ-ଗ୍ରନ୍ଥି ରହିଅଛି । ଏଥିରୁ ସର୍ବଦା ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଲୁହ ଝରି ଡୋଳାକୁ ଓଦା ରଖେ ଓ ଧୋଇ ପରିଷ୍କାର କରେ । ଆଖିରେ ଗୁଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲେ ଲୁହ ବାହାରି ମଇଳାକୁ ଧୋଇଦିଏ । ଲୋକ କାନ୍ଦିଲେ ଆଖିରୁ ଅଧିକ ଲୁହ ଝରି ଧାରପରି ବହିଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋତକ-ଗ୍ରନ୍ଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନଳୀ ନାକ ଭିତରକୁ ଯାଇଅଛି । ଏହି ବାଟେ ଲୁହ ନାକ ଭିତରକୁ ଯାଏ । ତେଣୁ ବେଶି କାନ୍ଦିଲାବେଳେ ନାକରୁ ମଧ୍ୟ ପାଣି ଗଡ଼ିଥାଏ ।

ଅନେକ ଜୀବଙ୍କର ଆଖି ଆମର ଆଖି ପରି । କେତେକ ଜୀବଙ୍କର ଆଖି ଅତି ସରଳ । ସବୁଠାରୁ ସରଳ ଆଖି

କେତୋଟି ମାତ୍ର ଜୀବକୋଷର ସମଷ୍ଟି । ଏଥିରେ ଅନ୍ଧାର ଓ ଆଲୋକ ବାରି ହୁଏ; ମାତ୍ର କୌଣସି ଜିନିଷର ଆକାର ଓ ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଧାରଣା ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ମାଛମାନଙ୍କର ଆଖି ଆମ ଆଖିଠାରୁ ଜଟିଳ । ପ୍ରାୟ ସବୁ କୀଟ ପତଙ୍ଗଙ୍କର ଆଖି ଜଟିଳ । ଘଣଘଣିଆ ମାଛିର ଆଖି ଅତି ଜଟିଳ । ଏଥିରେ ପ୍ରାୟ ୩୦,୦୦୦ ଦୃଷ୍ଟିକାଚ ଥାଏ । ତେଣୁ ଏମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗର ଜିନିଷ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ।

ଆଖି ଗୋଟିଏ କାମେରା ପରି । କାମେରାରେ ଗୋଟିଏ ଜିନିଷରୁ ଆସୁଥିବା ଆଲୋକ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟଦେଇ ଉତ୍ତଳ ଯବକାଚ ଉପରେ ପଡ଼େ ଓ ସେଠାରେ ପ୍ରତିସରିତ ହୋଇ ଫିଲ୍ମ ଉପରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଆମର ଆଖିରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଘଟେ । ଆମ୍ଭେମାନେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ ସେ ପଦାର୍ଥରୁ ଆସୁଥିବା ଆଲୋକ ଡୋଳାରେ ଥିବା ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟଦେଇ ଦୃଷ୍ଟିକାଚ ଉପରେ ପଡ଼େ । ତାହା ସେଥିରେ ପ୍ରତିସରିତ ହୋଇ ଓ ଏହା ପଛରେ ଥିବା ଲଜୁଆ ପଦାର୍ଥ ଭେଦକରି ମୁକୁରିକାର ହଳଦିଆ ଦାଗ ଉପରେ ଓଲଟାଭାବରେ ପଡ଼େ । ଏହି ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଅତି ଛୋଟ

ଆଖି (୪)

ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏତେ ପରିଷ୍କୁଟ ହୁଏ ଯେ ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶ ଠିକ୍ ଭାବରେ ଜଣାଯାଏ । ହଳଦିଆ ଦାଗ ଉପରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୃଷ୍ଟିଗ୍ରାହକ ସ୍ନାୟୁ ତାହାର ସନ୍ଦେଶ ମସ୍ତିଷ୍କମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିକେନ୍ଦ୍ରକୁ ନେଇଯାଏ । ଦୃଷ୍ଟି-କେନ୍ଦ୍ରଠାରେ ଜିନିଷଟିର ପ୍ରକୃତ ରୂପ ସମ୍ପର୍କରେ ଧାରଣା ଜନ୍ମେ ।

ଡୋଳାରେ ଥିବା ଛିଦ୍ରର ଆକାର ବଡ଼ ସାନ ହୋଇ ଆଖି ଭିତରକୁ ବେଶି ବା କମ୍ ଆଲୋକ ଛାଡ଼େ । ଆଖିରେ

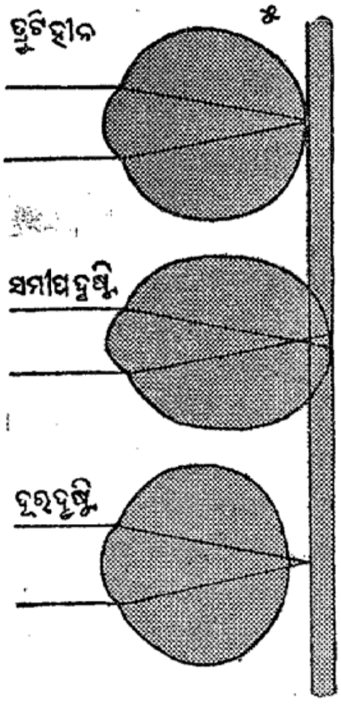

ଆଖି (୫)

ପ୍ରବେଶ କରୁଥିବା ଆଲୋକ କିପରି ପ୍ରତିସରିତ ହୋଇ-ଥାଏ, ତାହା ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ (୫ମର ଉପରି) ଚିତ୍ରରେ ଦେଖାଇ ଦିଆ ଯାଇଛି । ଦୃଷ୍ଟିକାଚ ପୃଷ୍ଠର ବକ୍ରତା ଉପରେ ଏହି ପ୍ରତିସରଣର ପରିମାଣ ନିର୍ଭର କରେ । ଏହି ବକ୍ରତା ବେଶି କରିବା ପାଇଁ କେତେକ ମାଂସ-ପେଶୀ ଅଛି । ଦୃଷ୍ଟିକାଚର ପୃଷ୍ଠର ବକ୍ରତା ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ତାହାର ରଶ୍ମି-କେନ୍ଦ୍ରର ଦୂରତା କମେ ଓ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଜିନିଷର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମୁକୁରିକାସ୍ଥ ହଳଦିଆ ଦାଗରେ ପଡ଼ିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ତେଣୁ ଆଖି ଡୋଳାର ଆକାର ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ବିଭିନ୍ନ ଦୂରତାରେ ଥିବା ଜିନିଷସବୁ ଦେଖିପାରୁଁ ।

ଆଖିର ସାଧାରଣ ଦୋଷ—ଚକ୍ଷୁ, ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ । ଚକ୍ଷୁର ଉପଯୁକ୍ତ ଯତ୍ନ ନ ନେଲେ ଏଥିରେ ନାନା ରୋଗ ହେବାର ଆଶଙ୍କା । ପରଲ ପଡ଼ିବା, ଆଖିର ଏକ ସାଧାରଣ ରୋଗ । ପୂର୍ବେ ଏହି ରୋଗରେ ବହୁ ଲୋକ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାରର ଦ୍ୱାରା ଏହି ରୋଗ ଭଲକରି ଦିଆଯାଉଅଛି । ଚକ୍ଷୁର ମାଂସପେଶୀର ବିପାକ ଘଟିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଟେରା ହୋଇଥାଏ । ଆଖି ଏପରି ଏକ ଜଟିଳ ଯନ୍ତ୍ର ଯେ ଏଥିରେ ଏହିପରି ନାନା ପ୍ରକାର ଦୋଷ ଉପୁଜିପାରେ । ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ଦୋଷ

ପାଇଁ ଚଷମା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ, ତାହା ବୁଝିବା ସହଜ ଓ ତାହାହିଁ ଏଠାରେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ।

ଦୃଷ୍ଟିକାଚ-ପୃଷ୍ଠର ବକ୍ରତାକୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରି ବିଭିନ୍ନ ଦୂରତାରେ ଥିବା ଜିନିଷର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମୁକୁରିକାରେ ପକାଯାଇ-ପାରେ ବୋଲି ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି । ବହୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଜିନିଷଦେହରୁ ଆଲୋକରଶ୍ମିସବୁ ସମାନ୍ତରାଳଭାବେ ଆସେ । ତ୍ରୁଟିହୀନ ଆଖିର ମାଂସପେଶୀଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ସମୟରେ ସମାନ୍ତରାଳ ରଶ୍ମିଗୁଡ଼ିକ ଦୃଷ୍ଟିକାଚରେ ପ୍ରତିସରିତ ହୋଇ ମୁକୁରିକା ଉପରେ ମିଶନ୍ତି (ଫଟର ଉପର ଚିତ୍ର) ।

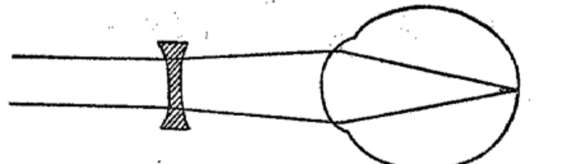

ସମୀପ ଦୃଷ୍ଟି

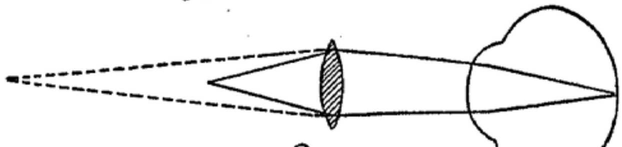

ଦୂର ଦୃଷ୍ଟି

(ଚଷମାର ବ୍ୟବହାର)

ଦୃଷ୍ଟି ଦୋଷ

ଯେଉଁ ଲୋକର ଆଖିଡ଼ୋଳା (ଫଟର ମଝି) ଚିତ୍ରରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଆଖିଡୋଳାପରି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଲମ୍ବା, ସେ ଦୂର ଜିନିଷ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ । କାରଣ ମାଂସପେଶୀ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲାବେଳେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଜିନିଷର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମୁକୁରିକାର ସମ୍ମୁଖରେ ପଡ଼େ । ଜିନିଷଟି କ୍ରମେ ନିକଟତର ହେଲେ ଆଖି ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚି ମୁକୁରିକା ଆଡ଼କୁ ଯାଏ । ଜିନିଷଟି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୂରତାକୁ ଆସିଲେ ମାଂସପେଶୀର ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଜିନିଷଟିର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଠିକ୍ ମୁକୁରିକା ଉପରେ ପଡ଼େ । ତେଣୁ ଜିନିଷଟି ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଦେଖି-ହୁଏ । ଜିନିଷଟି ଆହୁରି ନିକଟତର ହେଲେ ମାଂସପେଶୀର କାର୍ଯ୍ୟଫଳରେ ଦୃଷ୍ଟିକାଚପୃଷ୍ଠର ବକ୍ରତା ଏପରି ବଦଳିଯାଏ ଯେ ତାହାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଠିକ୍ ମୁକୁରିକା ଉପରେ ପଡ଼େ । ତେଣୁ ଦୂର ଜିନିଷ ଦେଖା ନଗଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କୁ ନିକଟରେ ଥିବା ଜିନିଷ ଦେଖାଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାକୁ ସମୀପଦୃଷ୍ଟି ଦୋଷ କୁହାଯାଏ । ଅବତଳ କାଚର ଚଷମା ବ୍ୟବହାର କଲେ ଏହି ଦୋଷ ନିବାରିତ ହୁଏ ।

ଯେଉଁ ଲୋକର ଆଖିଡ଼ୋଳା (ଫଟର ତଳ) ଚିତ୍ରରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଆଖିଡ଼ୋଳା ପରି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଚେପ୍ଟା, ତାକୁ ବହୁଦୂରରେ ଥିବା ଜିନିଷ ଦେଖିବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ମାଂସପେଶୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟିକାଚର ବକ୍ରତା ବଦଳାଇବାକୁ ପଡେ । ନିକଟତର ଜିନିଷ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସେହି ବକ୍ରତା ବଢ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ମାଂସପେଶୀର କ୍ରିୟାର ସୀମା ଅଛି । ତେଣୁ ଜିନିଷଟି ଆଖିର ଆହୁରି ନିକଟକୁ ଆସିଲେ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହାକୁ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଦୋଷ କୁହାଯାଏ । ଉତ୍ତଳ କାଚର ଚଷମା ବ୍ୟବହାର କଲେ ଏହି ଦୋଷ ନିବାରିତ ହୁଏ । ଉତ୍ତଳ ବା ଅବତଳ କାଚ ଛଡ଼ା ଜଟିଳ କାଚ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦରକାର ହୋଇଥାଏ ।

ଆଖ୍‌ନାଟନ୍—ଇଜିପ୍ଟର ଅଷ୍ଟାଦଶ ରାଜବଂଶର ରାଜା । କାଳ ଆନୁମାନିକ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୧୩୭୫ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ନାମ ଥିଲା ଚତୁର୍ଥ ଆମେନ୍‌ହୋଟେପ୍ । କିନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତା ଆଟେନ୍‌ଙ୍କର ପୂଜାକୁ ରାଜ୍ୟର ଧର୍ମରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲାପରେ ସେ ନିଜର ନାମକୁ ବଦଳାଇ ଆଖ୍‌ନାଟନ୍ କରିଥିଲେ । କୀର୍ତ୍ତି-ମାନ୍, ସୁଶାସକ ଓ ସଂସ୍କାରକ ଭାବରେ ଏହି ରାଜା ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଇଜିପ୍ଟରେ ଓ ତାର ରାଜବଂଶରେ ବହୁ-

ଆଖ୍‌ନାଟନ୍

ପତ୍ନୀକତା ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା ଥିଲେହେଁ ସମ୍ରାଟ୍ ଆଖ୍‌ନାଟନ୍ ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଆଗମ—ଏହି ଶବ୍ଦ ନାନା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଶାସ୍ତ୍ରମାତ୍ରକୁହିଁ ବୁଝାଏ ଏବଂ ଆଉ କେଉଁଠି କେବଳ ତନ୍ତ୍ର-ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବୁଝାଏ । ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆଗମ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଲେଖା ବା 'ଦସ୍ତାବିଜ୍' । ଅନ୍ୟତ୍ର କ୍ରୟ ଓ ବିନିମୟ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ନିଜର ହୋଇଥାଏ ତାହା ମଧ୍ୟ ଆଗମ, ଧନାର୍ଜ୍ଜନର ଉପାୟ ମଧ୍ୟ ଆଗମ ପଦବାଚ୍ୟ । ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ, ସୂତ୍ର-ସାହାଯ୍ୟରେ ନିବିଷ୍ଟ ହେଲେ ତାହାକୁ ଆଗମ କହନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତରେ କ୍ଲୀବ-ଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଏହା କେବଳ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବୁଝାଏ । ଏହାର ଏପରି ନାମକରଣର ହେତୁ-ରୂପେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ, ଏହା ଶିବଙ୍କ ମୁଖରୁ ନିର୍ଗତ ଓ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୁତ ଓ ବିଷ୍ଣୁ-କର୍ତ୍ତୃକ ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇ-ଥିବାରୁ ଏହାକୁ (ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରକୁ) ଆଗମ କୁହାଯାଏ । (ତନ୍ତ୍ର ଦେଖ)

ଆଗାଖାଁ—ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ଇସ୍‌ମାଇଲ୍ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏମାନେ ସଂଖ୍ୟାରେ ବେଶୀ ନୁହନ୍ତି । ଭାରତ, ପାରସ୍ୟ, ଇରାକ୍, ଜାଞ୍ଜିବର୍ ଏବଂ ପୂର୍ବ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ବସବାସ କରନ୍ତି । ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ନେତାହିଁ ଆଗାଖାଁ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଆଗାଖାଁ ପଦ ଉତ୍ତରାଧିକାର-ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୁଏ । ମହମ୍ମଦଙ୍କ କନ୍ୟା ଫାତିମାଙ୍କଠାରୁ ଏହି ବଂଶର ଉତ୍ପତ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି । ଇସ୍‌ମାଇଲ୍-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ଧନୀ । ସେମାନେ ଆଗାଖାଁଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଆୟର ଆଠ-ଭାଗରୁ ଏକଭାଗ ଭେଟିସ୍ୱରୂପ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଆଗାଖାଁଙ୍କର ନିଜର କୌଣସି ରାଜ୍ୟ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଆୟ ବର୍ଷକୁ ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା । ପୂର୍ବରୁ ଆଗାଖାଁଙ୍କ ଗାଦି ଇରାନ୍‌ରେ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତତ୍‌କାଳୀନ ଆଗାଖାଁ ରାଜନୈତିକ କାରଣ ଯୋଗୁଁ ଇରାନ୍ ଛାଡ଼ି ଭାରତରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ପ୍ରଥମ ଆଫଗାନ୍-ଯୁଦ୍ଧ ଓ ସିପାହୀ-ବିଦ୍ରୋହବେଳେ ସେହି ଆଗାଖାଁ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀର ଦେଶୀୟ ରାଜାଙ୍କ-ପରି ତୋପ ସଲାମି ଓ ବାର୍ଷିକ ୩ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ପେନ୍‌ସନ୍ ଦେଉଥିଲେ । ତୃତୀୟ ଆଗାଖାଁ ସର୍ ମହମ୍ମଦ୍ ଶାହା ଭାରତୀୟ ରାଜନୀତିରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣକରି ମୁସ୍‌ଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର ନେତା ହେଲେ । ଘୋଡ଼ାଦୌଡ଼ରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବହୁଲକ୍ଷ

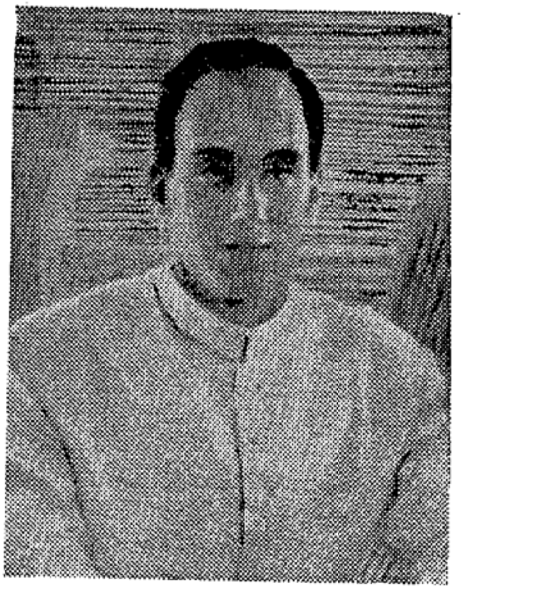

ଆଗାଖାଁ

ଟଙ୍କା ଜିଣି ସେ ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ହୀରକ ଜୁବିଲୀରେ ତାଙ୍କ ଅନୁଚରମାନେ ତାଙ୍କୁ ପରେ ପରେ ରୁପା, ସୁନା ଏବଂ ପ୍ଲାଟିନମ୍‌ରେ ଓଜନ କରାଇ ସେହି ସବୁ ତାଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଆଗାଖାଁ ପୃଥିବୀରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦଶ ଜଣ ଧନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଥିଲେ । ଭାରତ ଦୁଇଭାଗ ହେଲାପରେ ସେ ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌ରେହିଁ ରହୁଥିଲେ । ସେହିଠାରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ତାଙ୍କର ଶବକୁ ମିଶର-ଦେଶରେ କବର ଦିଆଯାଇଅଛି । ତାଙ୍କର ଉଇଲ୍ ଅନୁସାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ନାତି ଚତୁର୍ଥ ଆଗାଖାଁ ନାମ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଆଗାମେମ୍‌ନନ୍— ଗ୍ରୀକ୍‌ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ମାଇସିନିରାଜ୍ୟର ଅଧିପତି ଓ ଟ୍ରୋଜାନ୍ ଯୁଦ୍ଧରେ ଗ୍ରୀକ୍-ବାହିନୀର ଅଧିନାୟକ । ଏହାଙ୍କର ଭାଇ ମେନିଲସ୍‌ଙ୍କର ସୁନ୍ଦରୀ ପତ୍ନୀ ହେଲେନ୍, ଟ୍ରୋଜାନ୍ ରାଜକୁମାର ପାରିସ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପହୃତା ହେବାରୁ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ଟ୍ରୋଜାନ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ

ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଆଗାମେମ୍‌ନନ୍ ଗ୍ରୀକ୍-ବାହିନୀର ଅଧିନାୟକ-ରୂପେ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଫେରିଲା ପରେ ଆଗାମେମ୍‌ନନ୍ ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ କ୍ଲାଇଟେମେନେସ୍ତ୍ରା ଓ ତାଙ୍କର ଉପପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାଇସିନରେ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । ଆଗାମେମ୍‌ନନ୍ ତେଣୁ ଗ୍ରୀକ୍‌ଭାଷାରେ ବହୁ ବିଖ୍ୟାତ ବିୟୋଗାନ୍ତ ନାଟକମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ନାୟକଭାବରେ ଜଗତରେ ପରିଚିତ । ଏହାଙ୍କର ଚରିତର କିୟଦଂଶ ରାଧାନାଥଙ୍କ ପାର୍ବତୀ କାବ୍ୟରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

ଆଗ୍ନେୟଗିରି (*Volcano*)—ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଏପରି ଅନେକ ପର୍ବତ ଅଛି, ଯେଉଁଥିରୁ ସମୟ ସମୟରେ ଧୂଆଁ ନିଆଁ ଓ ତରଳ ପ୍ରସ୍ତର ଉଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ପର୍ବତଗୁଡ଼ିକୁ ଆଗ୍ନେୟଗିରି କୁହାଯାଏ ।

ଆଗ୍ନେୟଗିରିର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ଭୂମିତଳେ ବିଭିନ୍ନ ଧାତୁଯୁକ୍ତ-ଶିଳାସବୁ ସେଠାର ଭୀଷଣ ତାପ ଫଳରେ ତରଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଆନ୍ତି । ଏହି ତରଳ-ଧାତୁଶିଳା ଉପରେ ଉପରିସ୍ଥ ଭୂଭାଗ ଚାପ ପକାଏ । ଏହି ଚାପ ଫଳରେ ଅଥବା ସେଠାରେ ସୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ବାଷ୍ପୀୟ ପଦାର୍ଥର ଚାପରେ ଏହି ତରଳଶିଳା ଭୂମି ଫଟାଇ ବାହାରକୁ ଆସିଥାଏ । କେହି କେହି ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ଯେ, ଭୂପୃଷ୍ଠର ଜଳ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସେଠାରେ ବାଷ୍ପାକାର ଧାରଣ କରେ ଓ ଭୂପୃଷ୍ଠକୁ ଫଟାଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତରଳବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଉପରକୁ ଉଠି ଆଗ୍ନେୟଗିରି ସୃଷ୍ଟିକରେ ।

ଆଗ୍ନେୟଗିରିରୁ ବାହାରୁଥିବା ଉତ୍ତପ୍ତ ତରଳ ଧାତୁଶିଳାକୁ ଲାଭା କୁହାଯାଏ । ଥଣ୍ଡା ହୋଇଗଲା ପରେ ଏହା ଭୂପୃଷ୍ଠରେ କଠିନ ଶିଳାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏହି ଶିଳା ବାରମ୍ବାର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରୁ ଆସି ସ୍ତର ସ୍ତର ହୋଇ ଜମିଯାଏ ଓ କାଳକ୍ରମେ 'କୋନ୍' (*Cone*) ପରି ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଗ୍ନେୟଗିରିର ଚୂଡ଼ାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗହ୍ୱର ଦେଖାଯାଏ । କୌଣସି କୌଣସି ଆଗ୍ନେୟଗିରିର ଏହି ଗହ୍ୱର ମଧ୍ୟଦେଇ ତଳକୁ ଅନାଇଲେ ଉତ୍ତପ୍ତ ଲାଭା ଫୁଟୁଥିବାର ବେଳେବେଳେ ଦେଖାଯାଏ ।

ଭୂପୃଷ୍ଠ ପରି ସମୁଦ୍ରର ନିମ୍ନଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଆଗ୍ନେୟଗିରି ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅନେକ ଦ୍ୱୀପ ଏହିପରି ଆଗ୍ନେୟଗିରିମାନଙ୍କର ଚୂଡ଼ାଦେଶ ମାତ୍ର ।

ପୃଥିବୀରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଆଗ୍ନେୟଗିରିକୁ ମୃତ ଓ ଜାଗ୍ରତ ଭାବରେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ମୃତ ଆଗ୍ନେୟ-ଗିରିମାନଙ୍କରୁ ଆଗେ ଉଦ୍‌ଗିରଣ ହେଉଥିଲା, ମାତ୍ର ଏବେ ହେଉନାହିଁ ବା ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ରେ ଉଦ୍‌ଗିରଣ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । ଜାଗ୍ରତ ଆଗ୍ନେୟଗିରିରୁ ବାରମ୍ବାର ଉଦ୍‌ଗିରଣ ହେଉଥାଏ । ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ଆଡ଼ାମ, ବେକର, ଓ

ଆଗ୍ନେୟଗିରି

ଜାପାନର ଫୁଜିୟାମା ପ୍ରଭୃତି ମୃତ । ଇଟାଲୀର ଭିସୁଭିୟସ୍, ସିସିଲିର ଏଟ୍‌ନା, ଷ୍ଟ୍ରମ୍ବୋଲି, ଜାଭାର ପାପାଣ୍ଡ୍ୟାନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଜାଗ୍ରତ୍ । ଆଲାସ୍କାର କାଟାମା ଆଗ୍ନେୟଗିରି ମୃତବତ୍ ପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ୧୯୧୨ ରେ ହଠାତ୍ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲା । ସେହିପରି ମୃତ ମନେହେଉଥିବା ଅନ୍ୟ ଆଗ୍ନେୟଗିରିଗୁଡ଼ିକ ହୁଏତ ଦିନେ ଜାଗ୍ରତ୍ ହୋଇପାରନ୍ତି ।

ପୃଥିବୀର ପ୍ରସ୍ତରସ୍ତର ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିରତା ଲାଭ କରି ନାହିଁ ଜୀବନ୍ତ ଆଗ୍ନେୟଗିରି, ସେହିଠାରେ ବିଶେଷ-ଭାବରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଧରିନେବାକୁ ହେବ ଯେ କ୍ରିୟାଶୀଳ ଆଗ୍ନେୟଗିରିର ଚାରପାଖେ ପୃଥିବୀର ଉପରଭାଗ ହୁଏତ ଉଠୁଛି ବା ବସିଯାଉଛି । ଆସାମର ଭୟାବହ ଭୂମିକମ୍ପ (୧୯୫୦) ଓ ବିହାରର (୧୯୩୪) ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ପଚିଶବର୍ଷ ଆଗରୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଇଥିଲା । କାରଣ ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନଙ୍କ ମତରେ ହିମାଳୟ ଏକ ତରୁଣ ପର୍ବତମାଳା ଓ ତାର ଗଠନକ୍ରିୟା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଛି । ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରର ହାୱାଇ ଦ୍ୱୀପର ମୌନା ଲୋଆ ଆଗ୍ନେୟଗିରିର ପୂର୍ବାଂଶରେ ଯେଉଁ ଛିଦ୍ର ଅଛି ତାହା ତିନି ମାଇଲ୍ ଲମ୍ବ ଓ ଦୁଇମାଇଲ୍ ଓସାର । ଏହାର ନିମ୍ନରେ ଚିରବିକ୍ଷୁବ୍ଧ ଏକ ବିଶାଳ ଉତ୍ତପ୍ତଲାଭା-ହ୍ରଦ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସମଗ୍ର ହାୱାଇ ଦ୍ୱୀପମାଳା ଆଗ୍ନେୟଗିରି-ଉଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ ଲାଭାରେହିଁ ତିଆରି । ହାୱାଇଦ୍ୱୀପମାଳାକୁ ତେଣୁ ବୃହତ୍ତମ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ଲାଭା କୁହାଯାଏ ।

ଆଗ୍ନେୟଗିରିରୁ ବାହାରୁଥିବା ଲାଭା ଓ ଗ୍ୟାସ୍ ବହୁ କ୍ଷତି କରିଥାଏ । ମାତ୍ର ଏହି ଉଦ୍‌ଗିରଣଜନିତ ଭୂମିକମ୍ପ ଓ ସମୁଦ୍ରର ଢେଉ ତତୋଽଧିକ କ୍ଷତି ଘଟାଇଥାଏ । ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରରେ ଥିବା କ୍ରାକାଟୋଆ ଦ୍ୱୀପରେ ୧୮୮୩ ମସିହାରେ ହୋଇଥିବା ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ପାତ ସମୟରେ ୫୦ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ଢେଉ ସବୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । (କ୍ରାକାଟୋଆ—ଦେଖ)

ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର (ପୌରାଣିକ)—ଭରଦ୍ୱାଜ ଋଷି ଏହି ଅସ୍ତ୍ରକୁ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଗ୍ନିବେଶଙ୍କୁ ଓ ଅଗ୍ନିବେଶ ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଔର୍ବ ଋଷି ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ସଗର ରାଜାଙ୍କୁ ଏହି ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା କଥା ବିଷ୍ଣୁ-ପୁରାଣରେ ଅଛି । ସଗର ଏହି ଅସ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜରାଜ୍ୟକୁ ମ୍ଳେଚ୍ଛ ବର୍ବରମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର (*Firearms*)—(ବୈଜ୍ଞାନିକ) ଯେଉଁ ଅସ୍ତ୍ରରେ ବିସ୍ଫୋରଣ ଘଟି ଗୁଳି ବାହାରେ । ସାଧାରଣତଃ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର କହିଲେ ବନ୍ଧୁକ, ପିସ୍ତଲ ଓ ରାଇଫଲ୍ ପ୍ରଭୃତିକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ମେସିନ୍‌ଗନ୍ ଓ ତୋପ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ରର ମୂଳ ଉପାଦାନ ହେଲା ବାରୁଦ । ବାରୁଦ ଏକ ସାଧାରଣ ବିସ୍ଫୋରକ (ବିସ୍ଫୋରକ ଦେଖ) । ଏହା ପ୍ରଥମେ ଚୀନାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କଥିତ ଅଛି । ୧୩୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଏସିଆର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ତୋପ-ମଧ୍ୟରୁ ପଥର ବା ଧାତୁନିର୍ମିତ ଗୁଳି ଫିଙ୍ଗିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ବାବର ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଏସିଆ ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନେ ତୋପ-ବନ୍ଧୁକ ଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ ।

ପୁରାଣମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ମନେହୁଏ ଯେ ଆମ ଦେଶରେ ବହୁ ପୁରାକାଳରୁ ବିଭିନ୍ନ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ଥିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଚକ୍ରର ନାମ ବଜ୍ରନାଭ । ଏଥିରୁ ମନେହୁଏ ଯେ ଏ ଚକ୍ରର ନାଭିରେ (ଅର୍ଥାତ୍ କେନ୍ଦ୍ରରେ) ବଜ୍ରପରି କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ର ରହିଥିଲା । ମାତ୍ର ଇତିହାସ ଯୁଗରେ କୌଣସି ଉନ୍ନତ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ଏ ଦେଶରେ ନ ଥିଲା ବୋଲି ଐତିହାସିକମାନେ କହନ୍ତି । ପୁରାଣର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ କେବଳ କଳ୍ପନା ବୋଲି ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ଚୀନାମାନେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାକଥା ଜାଣିଥିବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଥାଇ ଭାରତୀୟମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ଅଜ୍ଞ ଥିଲେ ବୋଲି ଯୁକ୍ତିକଲେ ମନଃପୂତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପୁରୁଣାଧରଣର ତୋପ ବନ୍ଧୁକମାନଙ୍କରେ ବାରୁଦ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବାରମ୍ବାର ସଫାକରିବା ଦରକାର ହେଉଥିଲା । ୧୮୮୬ ମସିହାରେ ଫରାସୀ ଦେଶର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭିଲେ (*Ville*) ଧୂମହୀନ ବାରୁଦ ଉଦ୍ଭାବନ କଲେ । ନାଇଟ୍ରୋସେଲ୍ୟୁଲୋଜ୍ ଓ ନାଇଟ୍ରୋଗ୍ଲିସେରିନ୍ ପରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବିସ୍ଫୋରକ ସବୁ ଉଦ୍ଭାବିତ ହେବାରୁହିଁ ଧୂମହୀନ ବାରୁଦର ଉଦ୍ଭାବନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ ନ ଜଳି କେବଳ ରାସାୟନିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଫଳରେ ପ୍ରଚୁର ଗ୍ୟାସ୍ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଯନ୍ତ୍ରଟି ଫୁଟିବା ସମୟରେ ପ୍ରବଳ ଚାପ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଗୁଳାକୁ ବହୁଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ବି ନଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ପାଉଁଶ ଜମିଯାଏ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ଗୁଳା ଓ ଓଜନିଆ ଗୁଳା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରିଲା । ଏହା ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଆକାର ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଉପରେ

ଅଧିକ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଲା । ଆଜିକାଲି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ମେସିନ୍‌ଗନ୍, ସବ୍‌ମେସିନ୍‌ଗନ୍, ସେମି-ଅଟୋମ୍ୟାଟିକ୍ ରାଇଫଲ୍, ପିସ୍ତଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ବିସ୍ଫୋରକ ଫଳରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଅଛି ।

ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର—(ଶାସନିକ) ଭାରତୀୟ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର-ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଆଇନ ଅନୁସାରେ କୌଣସି ଲୋକ ବିନା ଲାଇସେନ୍ସ୍‌ରେ ନିଜ ଘରେ ବା ନିଜ ଅଧିକାରରେ କୌଣସି ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ରଖିପାରିବେ ନାହିଁ । ଯଦି କାହାରି ପାଖରେ ଏପରି ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ମିଳେ, ତାହାହେଲେ ସେ ଉକ୍ତ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଦଣ୍ଡନୀୟ ହୁଅନ୍ତି । ବନ୍ଧୁକ, ରାଇଫଲ୍, ପିସ୍ତଲ୍ ଓ ରିଭଲ୍‌ଭର୍ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ରଖିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଲାଇସେନ୍ସ୍ ନେବାକୁ ହୁଏ । ଏଭଳି ଲାଇସେନ୍ସ୍ ସ୍ଥାନୀୟ ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରାର୍ଥୀ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ଦରଖାସ୍ତ ଦିଅନ୍ତି । ତାହା ପୁଲିସ୍‌ର ଅନୁସନ୍ଧାନ ପାଇଁ ସ୍ଥାନୀୟ ଥାନାକୁ ପଠାଯାଏ । ପ୍ରାର୍ଥୀ ଭଲ ଲୋକ କି ନା ଏବଂ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ରଖିବାର ଓ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ତାଙ୍କର ଅଛି କି ନା; ଏ ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ପୁଲିସ୍, ଏସ. ଡ଼ି. ଓଙ୍କ ପାଖକୁ ରିପୋର୍ଟ୍ ପଠାନ୍ତି ଏବଂ ଉକ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥୀକୁ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ରଖିବା ପାଇଁ ଲାଇସେନ୍ସ୍ ଦିଆଯିବ କି ନା ସେ ବିଷୟରେ ସୁପାରିଶ୍ କରନ୍ତି । ଏସ. ଡି. ଓ. ସେ ରିପୋର୍ଟ ପଢ଼ି ପୁଲିସ୍ ସହିତ ଏକମତ ହେଲେ ଦରଖାସ୍ତଟି ରିପୋର୍ଟ ସହିତ ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଏ ଏବଂ ସେ ଲାଇସେନ୍ସ୍ ଦିଆଯିବ କି ନା, ତାହା ସ୍ଥିର କରନ୍ତି । ଲାଇସେନ୍ସ୍ ପାଇଲା ପରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ରନିର୍ମାତା ବା ବିକ୍ରେତା ପାଖରୁ ଅଭିପ୍ରେତ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର କିଣନ୍ତି ଏବଂ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏହି ଲାଇସେନ୍ସ୍‌ର ନବୀକରଣ ହୁଏ ଏବଂ ତାହା ହେଲାବେଳେ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏସ. ଡି. ଓ.ଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଞ୍ଚ କରାଯାଏ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅପବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣା ପଡିଲେ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ରର ଲାଇସେନ୍ସ୍ ଖାରଜ୍ କରିଦିଆଯାଏ । ଚୋର ଡକାଏତମାନେ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରି ଲୋକଙ୍କୁ ମାରିବା ବା ଭୀତତ୍ରସ୍ତ କରିବା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ଏସବୁ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ସେମାନେ ଅନ୍ୟ ପାଖରୁ ଚୋରାଇ ନେଇଥାନ୍ତି ଅଥବା ଲୁଚିଚୋରାରେ ବିକ୍ରେତା ବା ନିର୍ମାତାମାନଙ୍କ ପାଖରୁ କିଣିଥାନ୍ତି । ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ ବା ମରାମତି କରିବା ପାଇଁ ଅଥବା ବିକ୍ରୟ କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ପାଖରୁ ଲାଇସେନ୍ସ୍ ନେବାକୁ ହୁଏ । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ପୁଲିସ ତରଫରୁ ବା ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ତରଫରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲାଇସେନ୍ସ୍-ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅକ୍ତିୟାରରେ ଥିବା ବନ୍ଧୁକ, ଗୁଳି ବା ଟୋଟା ପ୍ରଭୃତିର ଯାଞ୍ଚ୍ କରାଯାଏ । ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର ଭଳି କେବଳ ଆଇନ୍‌ର ସୀମାମଧ୍ୟରେ କରାଯାଇପାରେ । ପୁଲିସ୍ ବା ମିଲିଟାରିର କେତେକ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଅଫିସରମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ସରକାରୀ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନର ସହାୟକରୂପେ ବିନା ଲାଇସେନ୍ସ୍‌ରେ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ରଖିବାର ଅଧିକାର ଦିଆଯାଏ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଦଳେ ବା ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରି ଜନତାର ଜୀବନ ବା ଧନସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବିପନ୍ନ କଲେ, ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରିଦେବାର, ଜଖମ୍ କରିବାର, ଏପରିକି ଏକାବେଳକେ ମାରିଦେବାର ଆଇନଗତ ଅଧିକାର ପୁଲିସ୍ ବା ମିଲିଟାରିର ଅଛି, ମାତ୍ର ଏହା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଘଟଣାସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଅଫିସରଙ୍କ ଆଦେଶ ନେବାକୁ ହୁଏ ।

ଆଗ୍ରା—ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ନଗର । ଯମୁନାନଦୀର ଦକ୍ଷିଣତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । କଲିକତାଠାରୁ ୭୯୪ମାଇଲ୍ । ଦିଲ୍ଲୀ ଠାରୁ ୧୨୩ମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦୁଇଲକ୍ଷ । ମୁସଲମାନ୍ ଯୁଗରେ ଲୋଦିବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଓ ପରେ ବାବର ଓ ହୁମାୟୁନ ଏଠାରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଆକ୍‌ବର୍ ୧୫୬୬ରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିବା ଆଗ୍ରାଦୁର୍ଗର ପତ୍ତନ କରିବା ପରେ ଜଣେ ମୁସଲମାନ୍ ସାଧୁଙ୍କର ସ୍ମୃତିକୁ ସମ୍ମାନ ଦେବାପାଇଁ ଫତେପୁର ସିକ୍ରିଠାରେ ଏକ ନୂତନ ରାଜଧାନୀ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ବାଦଶା ସାଜାହାନହିଁ ନାନା ସୁନ୍ଦର ସ୍ଥାପତ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆଗ୍ରାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ମହିମମୟ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଆଗ୍ରାସ୍ଥ ତାଜ୍‌ମହଲ (ଦେଖ) ତାଙ୍କର ଅତୁଳନୀୟ କୀର୍ତ୍ତି । ନୁର୍‌ଜାହାନଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ସମାଧି-ସୌଧ ଇତ୍‌ମଦ୍‌ଦୌଲା ଓ ଦୁର୍ଗମଧ୍ୟସ୍ଥ ମୋତି-ମସଜିଦ୍‌ର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ମୋଗଲ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନପରେ ଏହି ନଗରୀ ଜାଠ ଓ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ହାତରେ ପଡିଲା । ୧୮୦୩ରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନେ ଆଗ୍ରା ସହର ଓ ଅଞ୍ଚଳ

ଅଧିକାର କଲେ । ୧୮୭୦ରୁ ଆଗ୍ରା ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଆଗ୍ରା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ରାଜପୁତ୍-କଲେଜ ପ୍ରଭୃତି ବିଖ୍ୟାତ ଶୈକ୍ଷିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ ଏଠାରେ ଗଢି ଉଠିଛି । ଏହା ବ୍ୟବସାୟର ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ବହୁବିଧ ଶିଳ୍ପ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ପଥର ଓ ପିତ୍ତଳର ଖେଳନା, ଜୋତା,

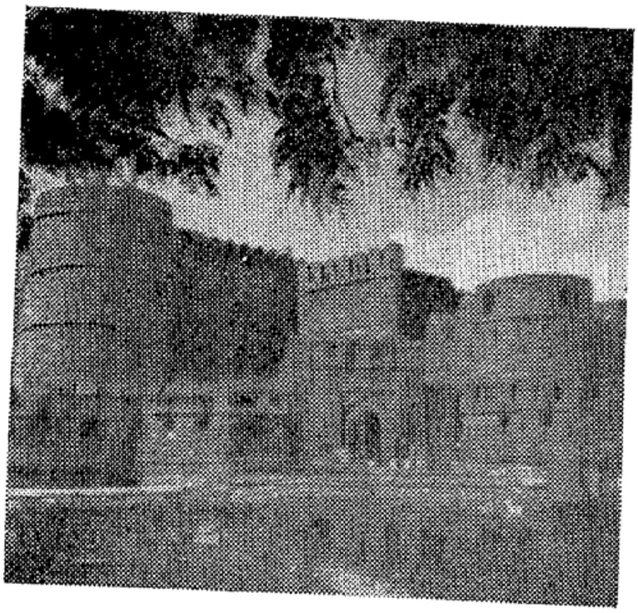

ଆଗ୍ରା ଦୁର୍ଗ

କାର୍ପେଟ୍, କମ୍ବଳ, ସତରଞ୍ଜି, ପିତ୍ତଳ ଓ କଂସାବାସନ, ସୂତା ଓ ଲୋମନିର୍ମିତ ଲୁଗାପଟା ଇତ୍ୟାଦି ଏଠାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଅଖଣ୍ଡ ଭାରତରେ କ୍ରୀଡ଼ାସରଞ୍ଜାମର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ସିଆଲକୋଟ୍ ପାକିସ୍ଥାନରେ ରହିଯିବାରୁ ସେଠାର ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନେ ଆଗ୍ରା ଆସି ଏହିଠାରେହିଁ ଖେଳକୁଦ-ସରଞ୍ଜାମର ନିର୍ମାଣପାଇଁ କାରଖାନାମାନ ବସାଇଛନ୍ତି ।

ଆଗ୍ରା ବିଭାଗ—ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ୧୦ ବିଭାଗରୁ ଏକତମ । ସେଥିରେ ୫ଗୋଟି ଜିଲ୍ଲା ଯଥା—ଆଗ୍ରା, ଆଲିଗଡ଼, ମଥୁରା, ମୈନପୁରୀ ଏଟା ଓ ମିରଠ୍ ।

ଆଙ୍କାରା—ନବ ତୁର୍କୀର ରାଜଧାନୀ । ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ଆଙ୍ଗୋରା । ଏସିଆମାଇନରର ଆଙ୍କାରା ନଦୀତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଇସ୍ତାନବୁଲ୍-ସିରିଆ-ଆରବ-ପାରସ୍ୟ ଯିବା ଆସିବା ବାଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଇସ୍ତାନ୍‌ବୁଲ୍ (ଦେଖ) ଠାରୁ ଦୁଇଶହ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ୍ । ଏହି ନଗରୀର ଭୌଗୋଳିକ ଅବସ୍ଥାନର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରୋମାନ୍‌ମାନେ ମଧ୍ୟ ଜାଣିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ମନ୍ଦିର, ଅଟ୍ଟାଳିକାଦିର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଏଠାରେ ଏବେ ବି ଦେଖାଯାଏ । ୧୯୨୩ରେ କେମାଲ୍ ଆତାତୁର୍କ୍ (ଦେଖ) ଦେଶର ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଦେଶର ରାଜଧାନୀକୁ ଦୂରରେ ରଖିବା ପାଇଁ ଇସ୍ତାନ୍‌ବୁଲ୍‌ଠାରୁ ଏଠାକୁ ରାଜଧାନୀ ଘୁଞ୍ଚେଇ ଆଣିଲେ । ଆଙ୍କାରା ପ୍ରଦେଶରେ ରୌପ୍ୟ-ତାମ୍ର-ପ୍ରଭୃତିର ଖଣି ଓ ଉଷ୍ଣ-ପ୍ରସ୍ରବଣ ଅଛି । ନଗରର ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୩ଲକ୍ଷ । ଏଠାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ମିଉଜିୟମ୍ ବିଖ୍ୟାତ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୋମ ପାଇଁ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଙ୍ଗୋରା-ଛାଗଳ ଏହି ନଗରୀର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଆଙ୍କାରା ପୃଥିବୀର ସବୁଠାରୁ ପୁରୁବ୍ୟାସ୍ତ ନଗରୀ ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।

ଆଙ୍କୁଲ—ଅଙ୍କୋଳ (ଦେଖ)

ଆଙ୍କୋର ଥୋମ୍ (*Angkor Thom*)—ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍‌ର କାମ୍ବୋଡ଼ିଆ (କମ୍ବୋଜ) ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନ ନଗରୀ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଥମ ଶତକରୁ ଭାରତୀୟମାନେ କମ୍ବୋଜ ଓ ତନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ନବମ-ଶତକରେ-ଖୋଦିତ ସଂସ୍କୃତ ଶିଳାଲିପି ଏ ଦେଶରେ ମିଳୁଛି । ଜୟବର୍ମାନାମକ ରାଜା 'ମେକଂ' ନଦୀର ଉପତ୍ୟକାରେ ଆଙ୍କୋରଥୋମ ନଗରୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ନଗରୀର ପ୍ରାକାର ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ସାଢ଼େ ସାତ ମାଇଲ୍ ଓ ଉଚ୍ଚତାରେ ୨୨ଫୁଟ୍ । ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ପରିଖାର ପ୍ରସ୍ଥ ୩୦୦ଫୁଟ । ଆଙ୍କୋର, ସଂସ୍କୃତ 'ନଗର' ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ରୂପ । ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଖ୍ମେର ସଭ୍ୟତାର ଏହା ଏକ ଅପୂର୍ବ ନିଦର୍ଶନ । ଏହି ନଗରୀର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ମଧ୍ୟରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବହୁ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାସାଦ ଓ ମନ୍ଦିର ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇଛି । ଏହି ନଗରୀର ବିଶାଳତାରୁ ସେତେବେଳର ଲୋକବସତିର ଘନତା ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏହି ନଗରୀ ନବମରୁ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଯାଏ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଥିଲା । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବାରମ୍ବାର 'ଥାଇ' ଆକ୍ରମଣ ଯୋଗୁଁ ଖ୍ମେର ନରପତିମାନେ ଶେଷରେ ଏହାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି

ଦେଇଥିଲେ । ନଗରର ପଞ୍ଚଦ୍ୱାର ଉପରେ ଏବେବି ଚତୁର୍ମୁଖ ଲୋକେଶ୍ୱର ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ବିରାଜିତ ।

ଆଙ୍କୋର ବଟ (*Ankorvat*)— ଇଣ୍ଡୋଚୀନ (କାମ୍ବୋଡିଆ)ର ପ୍ରାଚୀନ ନଗର ଆଙ୍କୋର ଥୋମର ଏକ-ମାଇଲ୍ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଆଙ୍କୋର ବଟ ଏକ ବିରାଟ ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିର । ଏହି ଅନେକ ଦିନରୁ ଅରଣ୍ୟମଧ୍ୟରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବିଗତ ଶତକର ଶେଷରେ ଇଣ୍ଡୋଚୀନର ଔପନିବେଶିକ ଶାସକ ଫରାସୀମାନେ ତାହା ଉଦ୍ଧାର କରିଛନ୍ତି । କମ୍ବୋଜ (କାମ୍ବୋଡ଼ିଆ) ରାଜା ଧରଣୀବର୍ମା ଏହା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ସୂର୍ଯ୍ୟବର୍ମାଙ୍କ ସମୟରେ ଏହା ଶେଷ ହୋଇଛି । ମନ୍ଦିରର ଚତୁଃପାଖରେ ପ୍ରାକାରର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୬୦୬୦ ଗଜ । ପ୍ରାକାରର ଚତୁଃପାଖରେ ୨୧୬ ଗଜ ପ୍ରସ୍ଥ-ବିଶିଷ୍ଟ ପରିଖା ବେଢ଼ି ରହିଛି । ମନ୍ଦିରର ପ୍ରବେଶ-ପଥ ଦକ୍ଷିଣ-ଭାରତର ଗୋପୁରମ୍ ପରି ଓ ମନ୍ଦିରଟି ଅନେକାଂଶରେ

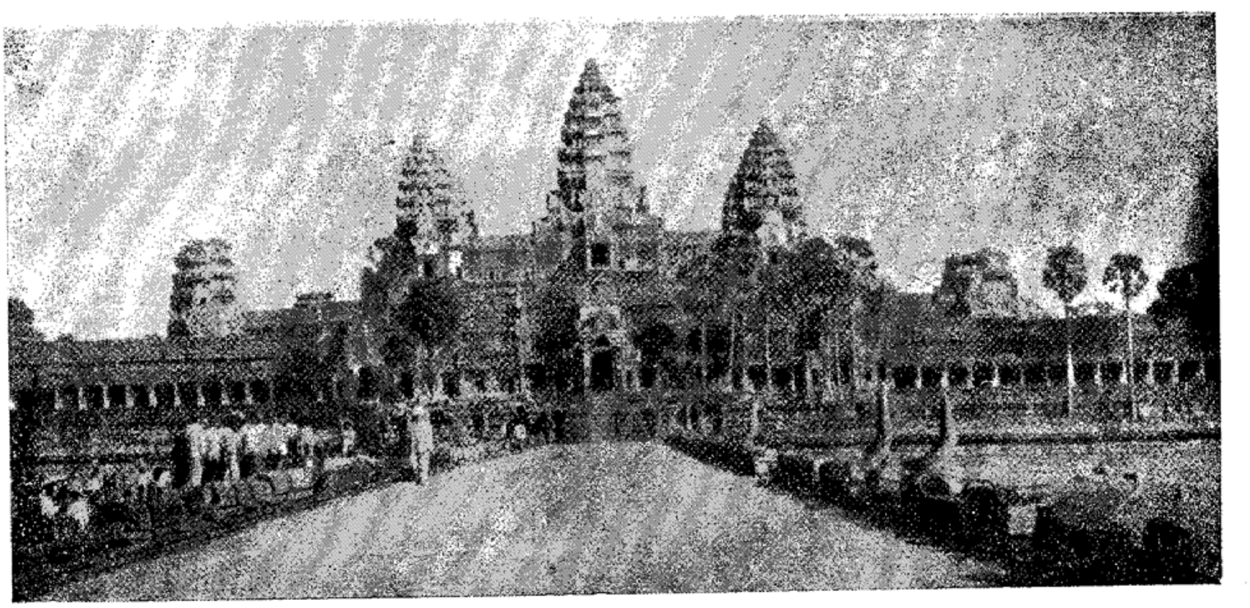

ଆଙ୍କୋର ବଟ

ଜାଭାର ବରବୁଦୁର ପରି ଦେଖାଯାଏ । ମନ୍ଦିରଗାତ୍ରରେ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତର କଥା ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ । ବଟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ମନ୍ଦିର । ଆଙ୍କୋରବଟ ପୃଥିବୀରେ ବୃହତ୍ତମ ମନ୍ଦିର ବୋଲି କଥିତ ହୁଏ । ବିସ୍ମୟକର ମନୁଷ୍ୟକୀର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହାକୁ ଅନ୍ୟତମ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଧରାଯାଏ ।

ଆଙ୍ଗାରା—ସୋଭିୟେଟ୍ ପୂର୍ବ ସାଇବେରିଆର ନଦୀ । ଏହା ବୈକାଲ ହ୍ରଦରୁ ବାହାରି ଇନିସିନଦୀରେ ପଡିଛି (୧୩୦୦ ମାଇଲ୍) । ଏହାର ତୀରସ୍ଥ ଇରକୁଟ୍ସ୍କ (*Irkutsk*) ନଗର ନିକଟରେ ବିରାଟ ଜଳବିଦ୍ୟୁତ୍-କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ଏହା ସମଗ୍ର ସୋଭିୟେଟ୍ ଦେଶର ତୃତୀୟ ବୃହତ୍ତମ ତଡିତ୍-ଉତ୍ପାଦନ କେନ୍ଦ୍ର । ଏହି ବିଦ୍ୟୁତ୍-କେନ୍ଦ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ ୧୯୫୪ରେ ଆରବ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୫୯ରେ ଏହାର ପ୍ରଥମ ଜେନେରେଟର୍ ଇଉନିଟ୍ ଚାଲୁ ହୋଇଛି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଅନୁନ୍ନତ ପୂର୍ବ ସାଇବିରିଆରେ ଗୁରୁ ଶିଳ୍ପ ଗଠନ ଓ ଉନ୍ନୟନର ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଭିତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ।

ଆଙ୍ଗୋଲା—ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ପଶ୍ଚିମ-ଆଫ୍ରିକା । ଏହାର ୧୦୦୦ ମାଇଲ୍ ବ୍ୟାପୀ ଉପକୂଳକୁ ଆଟ୍ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗର ବେଢି ରହିଛି । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ୧୪୯୧ରେ ଏଠାରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ରାଜଧାନୀ ଲୁଆଣ୍ଡା ୧୫୭୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ରାଜ୍ୟର ଆୟତନ ୪୮୧୩୫୧ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୫୦ ଲକ୍ଷ । ଏଠାର ଅଧିବାସୀମାନେ ବାଣ୍ଟୁ ଜାତୀୟ । କଫି, ଚିନି, ପାମ୍‌ତେଲ ପ୍ରଧାନ

ଉତ୍ପନ୍ନ ସାମଗ୍ରୀ । ଏହି ଦେଶରେ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ହୀରାଖଣି ଅଛି । ଆଙ୍ଗୋଲାରେ ସମୁଦାୟ ୧୯୪୬ ମାଇଲ୍ ରେଳପଥ ଅଛି । ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳସ୍ଥ ଲୁଆଣ୍ଡା ରାଜଧାନୀରୁ ୮ଟି ରେଳପଥ ଦେଶର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । ଏ ଦେଶର ରେଳପଥ ସହିତ କଙ୍ଗୋ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍-ଇଷ୍ଟ ଆଫ୍ରିକା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାର ରେଳପଥର ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ତିନିଶତ ବର୍ଷ ଧରି ଆଙ୍ଗୋଲା ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର କ୍ରୀତଦାସ-ସଂଗ୍ରହର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ୧୮୬୦ରେ କ୍ରୀତଦାସ-ପ୍ରଥା ଉଠିଯିବାରୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ଏ ରାଜ୍ୟରେ ବସତି କରି ଏହାର ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ପଦର ଉପଯୋଗ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତଥାପି ଆଙ୍ଗୋଲାର ଇତିହାସ ବିଦ୍ରୋହମୟ । ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍‌ର ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଔପନିବେଶିକ ଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଙ୍ଗୋଲାରେ "ସଶସ୍ତ୍ର ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନ" ସମଗ୍ର ଜଗତରେ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ବାରମ୍ବାର ଏ ସମ୍ପର୍କରେ 'ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ'ରେ ଆଲୋଚନା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍ ତା'ର ଔପନିବେଶିକ ନୀତିରୁ ଅପସରି ଯିବା ପାଇଁ ନାରାଜ । ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁଙ୍କ ମତରେ-ଆଙ୍ଗୋଲା ସମସ୍ୟା ବର୍ଣ୍ଣବୈଷମ୍ୟ ଓ ଔପନିବେଶିକବାଦର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରତୀକ ।

ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ବା ଆଙ୍ଗ୍-ଭାରତୀୟ ଜାତି— ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ, ଓଲନ୍ଦାଜ୍, ଫରାସୀ, ଇହୁଦୀ ବା ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ଆସିଲେ, ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଏକୁଟିଆ ଆସୁଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଦେଶରୁ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆସୁ ନ ଥିଲେ । ସେତିକିବେଳେ ଏ ଦେଶରେ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନଯାତ୍ରା ବିପଦ୍‌ସଙ୍କୁଳ ଓ ଅନିଶ୍ଚୟତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ଏବଂ ମଝେ ମଝେ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ସଂଘର୍ଷ ଲାଗୁଥିବାରୁ ବିଦେଶିନୀ ନାରୀଙ୍କୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆସି ଘରଦ୍ୱାର କରିବା ସମ୍ଭବ ହେଉ ନଥିଲା । ଏହାଛଡ଼ା ସେତେବେଳେ ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ ନିରାପଦ ନଥିଲା । ଏମାନଙ୍କମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଙ୍କୁ ନିଜର ଓ ନିଜ ବାଣିଜ୍ୟର ସୁରକ୍ଷା ଲାଗି ମଝେ ମଝେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ଅଥବା ନିୟମିତଭାବରେ ସୈନିକ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବାସଗୃହ ମଧ୍ୟ ନଥିଲା ଓ ସେମାନଙ୍କର ଅନିଶ୍ଚିତ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଜୀବନ-ଯାତ୍ରା ଯୋଗୁଁ ସେ ସବୁ ଜାତିର ଭାରତରେ ବାଣିଜ୍ୟକାରୀ କମ୍ପାନୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାୟୀ ବାସଗୃହମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଲାଗି ଅଲଗା ଅଲଗା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁ ନଥିଲେ । ଏମାନେ ମିଳିତଭାବରେ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଗୃହରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ ମଧ୍ୟ ଭାଗ୍ୟ-ଅନ୍ୱେଷଣକାରୀ ଯୁବକ ଓ ଅକୃତଦାର ଥିଲେ । କେହି କେହି କାରାମୁକ୍ତ ବା ନିର୍ବାସିତ ଅପରାଧୀ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏହି ବିଦେଶୀ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସହିତ ଭାରତୀୟ ନାରୀର ସଂଯୋଗ ଘଟିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ସେମାନେ ସ୍ୱାଧୀନଭର୍ତ୍ତୃକା ନୀଚଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ-ସହିତ ଅଥବା ରୂପାଜୀବା ବାରବନିତାମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଯେତେବେଳେ ବିଦେଶୀୟ ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କୁ ବାଣିଜ୍ୟରେ ହରାଇ ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସକମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ବା କୌଶଳଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ବା ନିଜ ଆୟତ୍ତକୁ ଆଣି ପ୍ରଥମେ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ପରେ ଦେଶର ଶାସନକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନିଜ ହାତରେ ପାଇଲେ, ସେତେବେଳକୁ ନାନାଜାତିର ବହୁ ବିଦେଶୀ ପୁରୁଷ ଏ ଦେଶରେ ଶାନ୍ତିମୟ କୌଣସି ଜୀବିକାର ପଥ ବାଛି ନେଇ ଘର ବାନ୍ଧି ସାରିଲେଣି ଓ ଏହି ନାରୀମାନଙ୍କୁ ବିବାହ କରି ବଂଶ ସୃଷ୍ଟି କଲେଣି । ବହୁକ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିବାହହିଁ ଏଭଳି ପାରିବାରିକ ଜୀବନ-ଯାପନ ଓ ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପାଦନର ଭିତ୍ତିଥିଲା । ତତ୍‌କାଳୀନ ଭାରତର ତଥାକଥିତ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ତଥାକଥିତ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍କଟ ଜାତିବାସନ୍ଦ-ପ୍ରଥା ଓ ବିଧବାମାନଙ୍କ ସତୀଦାହ ପ୍ରଥା ବିଦେଶୀୟ ପୁରୁଷ ଓ ଏତଦ୍ଦେଶୀୟା ନାରୀର ସମ୍ମିଶ୍ରଣକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଏଭଳି ବିଦେଶୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ହାତରେ ବାଣିଜ୍ୟ ବା ଚାକିରିରୁ ଅର୍ଜିତ ଅର୍ଥ ଥିଲା ଏବଂ ପରେ ଇଂରାଜ୍‌ମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରଶାସନୀୟ କ୍ଷମତା ଲାଭ କରି ଏଭଳି ନାରୀଙ୍କୁ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ସମାଜର ହାତରୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରୁଥିଲେ । ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଏଭଳି ମିଶ୍ରିତ ଜୀବନ ଅସଂବଦ୍ଧ ଥିଲେହେଁ ପରେ ତାହା କ୍ରମଶଃ ସୁସମ୍ବଦ୍ଧ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଓ ବିଦେଶୀ ପୁରୁଷମାନେ ଏଭଳି ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରି ନିଜ ନିଜ ଗିର୍ଜା ଓ ଧର୍ମଯାଜକଙ୍କ

ବାସସ୍ଥାନରେ ବିବାହକରି ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଇଉରୋପୀୟ ବିଦେଶୀ ପୁରୁଷ ଓ ଏ ଦେଶୀୟ ନାରୀର ଏଭଳି ମିଶ୍ରଣ ଫଳରେ ଯେଉଁ ସନ୍ତାନ-ସନ୍ତତି ଜାତ ହେଲେ ସେହିମାନେ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଇଣ୍ଡିଆନ୍ ରୂପେ ପରିଚିତ । ଏମାନେ କଲିକତା ନଗରୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଜବ୍ ଚର୍ନକ୍‌ଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଆଦିପିତା ବୋଲି ମନେକରନ୍ତି । ଜବ୍ ଚର୍ନକ୍, ପାଟଣାରେ ଥିବା ଇଂରେଜ୍ ବାଣିଜ୍ୟ-କୋଠିର ପ୍ରଧାନ ଅଫିସର ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଥିବାବେଳେ ଦିନେ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ କରି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଏକ ପରମାସୁନ୍ଦରୀ କିଶୋରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବିଧବାକୁ ସତୀଦାହ ଆୟୋଜନର ପୂର୍ବଭାଗରେ ଦେଖିଥିଲେ । କିଶୋରୀ ସତୀରୂପେ ଜୀବନତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶକରି ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରୁଥିଲା । ଜବ୍ ଚର୍ନକ୍ ସେହି କିଶୋରୀକୁ ଉଦ୍ଧାରକରି ନିଜ ଘରକୁ ନେଇଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ସେ ଯେତେବେଳେ ହୁଗୁଳି ନଦୀର କୂଳରେ ସୂତାନଟି ଓ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଲିକତା ନଗରୀର ସୂତ୍ରପାତ କଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହିତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶରେ ସେଠାକାର ପୁରୁଷମାନେ ବହୁ ଭାରତୀୟ ବିଧବାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ରମେ ଏ ଦେଶରେ ଶାସନରୂପେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲାରୁ ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ନାରୀ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ପୁରୁଷମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଲାତ ଯାଇ ସେଠାରେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କଲିକତା, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି କୌଣସି ବିତ୍ତଶାଳୀ ଭାରତୀୟ ମଧ୍ୟ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗିନୀଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ଅଥବା କେବଳ ସଙ୍ଗିନୀ-ରୂପେ ଗ୍ରହଣକରି ଯୁଗ୍ମଜୀବନ ଯାପନକଲେ ଏବଂ ଏହାର ଫଳରେ ମଧ୍ୟ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଇଣ୍ଡିଆନ୍‌ଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି ହେଲା । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଓ ଇଂରାଜୀଭାଷାଭାଷୀ ଏବଂ ପ୍ରାୟଶଃ ନଗରବାସୀ । କ୍ରମଶଃ ଏମାନଙ୍କର ପୁତ୍ର-କନ୍ୟାମାନେ ନିଜ ଗୋଷ୍ଠୀମଧ୍ୟରେ ଅଥବା ଭାରତୀୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପୁତ୍ରକନ୍ୟାମାନଙ୍କ ସହିତ ବିବାହସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କଲାରୁ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଲା ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ମିସନାରୀମାନଙ୍କ ପରିଚାଳିତ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ଏମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଓ ଇଂରେଜ-ପରିଚାଳିତ **ବାଣିଜ୍ୟ-ସଂସ୍ଥା ଏବଂ** ସରକାରୀ-ସଂସ୍ଥାରେ ଉଚ୍ଚ ପଦମାନ ଲାଭକରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୋଡାଶ୍ରୟ, ରେଲ୍‌ୱେ, ପୁଲିସ୍, ସୈନ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ବିଭାଗରେ ପୁରୁଷମାନେ ଓ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍, ଟେଲିଫୋନ୍ ଓ ନର୍ସିଂ ପ୍ରଭୃତି ବିଭାଗରେ ନାରୀମାନେ ଚାକିରି କରି ସୁପରିଚିତା ହେଲେ । ଭାରତର ଇଂରାଜ ସରକାର ଏମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରଭୂତ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ଓ ଚାକିରି ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ଦେଇ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରାପ୍ତିର ପ୍ରାକ୍କାଳରେ ଏମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏକ ସଙ୍କଟସନ୍ଧି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏମାନେ ବୃଥା ଆଶଙ୍କା କଲେ ଯେ ଇଂରାଜ-ରାଜ ଅପସରି ଯିବା ପରେ ଓ ଇଂରାଜଶାସକମାନେ ଏ ଦେଶରୁ ଚାଲିଯିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଉ ସୁରକ୍ଷା ମିଳିବ ନାହିଁ ବା ସେମାନଙ୍କର ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଚାକିରି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁସବୁ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ସେମାନେ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ ଓ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବିଧାନସଭା ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ବିଧାନସଭାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିନିଧି ନିର୍ବାଚନର ଯେଉଁ ଅଧିକାର ସେମାନଙ୍କର ଥିଲା, ତାହା ମଧ୍ୟ ରହିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଉଠିଲେ । ତତ୍କାଳୀନ ଭାରତରେ ଘଟୁଥିବା ନାନା ସ୍ଥାନରେ ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନ୍ ଦଙ୍ଗା ଓ ବିରୋଧ ଏମାନଙ୍କର ଏଭଳି ଆଶଙ୍କା ଓ ଅସ୍ଥିରତାକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଥିଲା । ଫଳତଃ ୧୯୪୭ ସାଲରେ କ୍ଷମତା-ହସ୍ତାନ୍ତର ଘୋଷିତ ହେଲା ପରେ ଓ ୧୫ଅଗଷ୍ଟ ୧୯୪୭ ଦିନ କ୍ଷମତା-ହସ୍ତାନ୍ତର ହୋଇଗଲା ପୂର୍ବେ, ବହୁ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଇଣ୍ଡିଆନ୍-ପରିବାର ଚାକିରି, ବ୍ୟବସାୟ ପ୍ରଭୃତି ଛାଡ଼ିଦେଇ ଏବଂ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଘରବାଡ଼ି ବା ଚାଷବାସ ଥିଲା, ତାହା ବିକିଦେଇ, ଇଂଲଣ୍ଡ୍, ଆମେରିକା, ଆଫ୍ରିକାର ଦକ୍ଷିଣାଂଶ, ଇସ୍‌ରାଏଲ୍ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶକୁ ସେଠାରେ ବାସ କରିବାପାଇଁ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ଭାରତର ସମ୍ବିଧାନରେ ଭାରତରେ ରହିଯାଇଥିବା ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ-ଇଣ୍ଡିଆନ୍-ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୂର୍ବପରି ନାନା ସୁବିଧାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଭାରତୀୟ ସଂସଦ୍ ପାଇଁ ଦୁଇଜଣ ଏବଂ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ବେଶୀ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ-ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଅଛନ୍ତି, ସେ ରାଜ୍ୟର ବିଧାନ-ସଭା ପାଇଁ ଯଦି ନିର୍ବାଚନଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ସଦସ୍ୟ ହୋଇ ଆସି ନ ପାରନ୍ତି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଇଣ୍ଡିଆନ୍ ପ୍ରତିନିଧିର ମନୋନୟନ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରହିଥିବା

ବିଦ୍ୟାୟତନମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସରକାର, ସମ୍ବିଧାନର ବିଧାନ ଅନୁଯାୟୀ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ପିଲାମାନେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷାପାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ଅନ୍ୟ ଭାରତୀୟଙ୍କ ସହିତ ସମାନଭାବରେ ସରକାରୀ ଚାକିରି ମଧ୍ୟ ପାଆନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନତାପରେ ଏ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଖି ଓ ଭାରତର ସାଧାରଣ ସୁରକ୍ଷିତ ଜୀବନଯାତ୍ରା କିଛିକାଳ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କଲା ପରେ ବହୁ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଇଣ୍ଡିଆନ୍ ପରିବାର ପୁଣି ବିଦେଶରୁ ଭାରତକୁ ଫେରି ଆସିଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଭାରତୀୟ ବା ଫିରିଙ୍ଗି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଜେ. ବି. କ୍ରିପ୍‌ଲାନି—ଗାନ୍ଧିବାଦୀ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ । ୧୮୮୮ ମସିହାରେ ହାଇଦରାବାଦ (ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ) ଠାରେ ଜନ୍ମ । ଚମ୍ପାରନ୍ ନୀଳ-ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ୧୯୧୭ ମସିହାରେ ମୁଜାଫରପୁର କଲେଜର ଇତିହାସ-ଅଧ୍ୟାପକତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ୧୯୧୮-୨୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନାରସ ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ୧୯୨୦ ମସିହାରେ ଖଦୀ ଓ ଗ୍ରାମସଂଗଠନ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ 'ଗାନ୍ଧି-ଆଶ୍ରମ' ପ୍ରତିଷ୍ଠାକଲେ । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ବହୁବାର ଜେଲ୍ ଯାଇଛନ୍ତି । ୧୯୪୬-୪୭ରେ ଭାରତୀୟ-ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ହେଲେ । ୧୯୫୧ ମସିହାରେ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରତି ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ ହୋଇ କୃଷକ ମଜଦୁର ପ୍ରଜାପାର୍ଟି ଆରମ୍ଭକଲେ । ଏହି ଦଳ ପରେ ସମାଜବାଦୀ ଦଳ ସହ ମିଶି ପ୍ରଜାସମାଜବାଦୀ ଦଳ ହୋଇ-ଅଛି । ୧୯୬୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଚାର୍ଯ୍ୟକ୍ରିପ୍‌ଲାନି ପ୍ରଜା-ସମାଜବାଦୀ ଦଳର ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ରହିଲା ପରେ ଆସାମର ବଙ୍ଗାଳୀ-ବିଦ୍ୱେଷୀ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପ୍ରଜାସମାଜବାଦୀ ଦଳ ସଂପୃକ୍ତ ଥିବା ଜାଣି ସେ ଦଳ ମଧ୍ୟ ତ୍ୟାଗକରିଛନ୍ତି ।

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବିନୋବା ଭାବେ—ବିଖ୍ୟାତ ସର୍ବୋଦୟନେତା ଓ ଭୂଦାନ-ଆନ୍ଦୋଳନର ସ୍ରଷ୍ଟା । ୧୮୯୫ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୧ତାରିଖରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶର କୋଲାବା ଜିଲ୍ଲାରେ ଜନ୍ମ । ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଓ ବହୁକାଳ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରେ କଟାଇଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ତାଙ୍କର ସାଧନାର ଆନ୍ତରିକତାରେ ପରିତୁଷ୍ଟ ହୋଇ, ତାଙ୍କୁ ଭାରତଛାଡ଼ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପ୍ରଥମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀରୂପେ ବାଛିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂଦାନ-ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ସର୍ବୋଦୟ-ପ୍ରଚାରରେ ରତ ଓ ସେହି ପ୍ରଚାର କର୍ମରେ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ପଦବ୍ରଜରେ ବୁଲିସାରିଲେଣି ।

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବିନୋବା ଭାବେ

ଚମ୍ବଲ୍ ଉପତ୍ୟକାରେ ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କ ହୃଦୟ-ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିମିତ୍ତ ୧୯୫୯-୬୦ ମସିହାରେ ବୁଲିଥିଲେ । ବହୁ ରାଜନୀତି, ଦର୍ଶନ ଓ ଧର୍ମାଲୋଚନାମୂଳକ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଣେତା ଓ ବହୁ ଭାଷାରେ ପଣ୍ଡିତ । ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗାନ୍ଧିବାଦୀ ବୋଲି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ସମ୍ମାନିତ ।

ଆଜ୍‌ମୀର୍ (ସହର)—ରାଜସ୍ଥାନର ଆଜମୀର୍ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ ସହର । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦୁଇଲକ୍ଷ । ୧୨୩୫ ସାଲରେ ସୁଫି ସାଧକ ସେଲିମ୍ ଚିସ୍ତି ଏଠାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ । ଜାହାଙ୍ଗୀର ବାଦଶାହ ଏଠାରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜଦୂତ ସାର୍ ଟମାସ୍ ରୋ (ଦେଖ)ଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ନଗରୀର ଉପକଣ୍ଠରେ ସାଜାହାନ୍ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ହ୍ରଦ ନିର୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାର ଚାରିଦିଗରେ ଶୁକ୍ଳ ମାର୍ବଲ ପଥରରେ ଘାଟ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଅଛି । ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ କେବଳ ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କ ପଢ଼ିବା ସକାଶେ ମେୟୋ କଲେଜ୍

ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା 'ସାଧାରଣ' ବା ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ରେଲ୍‌ୱେ ୱାର୍କ୍‌ସପ୍ ଓ ପୋଲିସ୍ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ୍ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଅଛି । ଆଜମୀର୍‌ଠାରୁ ପୁଷ୍କରତୀର୍ଥ ସାତମାଇଲ୍ । କଲିକତାରୁ ଆଗ୍ରା ବାଟେ ଆଜମୀର୍ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଆଜାଦ୍ କାଶ୍ମୀର—(କାଶ୍ମୀର ଦେଖ)

ଆଜାଦ୍ ହିନ୍ଦ୍‌ଫୌଜ—(ଦେଖ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ)

ଆଜାରବୈଜାନ୍—ସୋଭିଏଟ୍ ଇଉନିୟନ୍‌ଭୁକ୍ତ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଓ କାସ୍ପିୟାନ୍‌ହ୍ରଦର ପଶ୍ଚିମରେ ଓ ପାରସ୍ୟ ଦେଶର ଉତ୍ତରରେ ପାର୍ବତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ । ପାରସୀକ, କୁର୍ଦ୍ଦ୍ ସିରିୟାନ୍, ଆର୍ମେନିୟାନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ବାସସ୍ଥାନ । ଜାଫ୍‌ରାନ୍, ତମାଖୁ, ତୂଳା, ତମ୍ବା, ସୀସା, ଗନ୍ଧକ ଓ ନାନାବିଧ ମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତର ଏଠାରୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଦେଶର ଅସଲ ସମ୍ପଦ ହେଉଛି ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍ ଓ ତୂଳା । ବାକୁ ନଗରୀର ଚାରିପାଖରେ ଅସଂଖ୍ୟ ତୈଳଖଣିର ପମ୍ପ୍ ବା ଡେରିକ୍ ଅଛି । ୧୯୨୦ ଏପ୍ରିଲ୍ ମାସରେ ଏହିଦେଶ 'ଟ୍ରାନ୍ସ୍ କକେସୀୟ ଫେଡ଼େରାଲ୍ ସୋଭିଏଟ୍ ରିପବ୍ଲିକ୍'ର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା । ତୈଳକୂପ ପରିବେଷ୍ଟିତ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବାକୁଠାରୁ

ଆଜାର୍‌ବୈଜାନ୍

ବାଟୁମ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଇଟି ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍ ପାଇପ୍‌ଲାଇନ୍ ଯାଇଛି । ବାଟୁମ୍ ଠାରେ ତୈଳାଦି ନିଷ୍କାସିତ ହୁଏ । ପେଟ୍ରୋଲ୍-ଶାରଦାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାର ତିଆରି ହୋଇ କୃଷି ଉନ୍ନୟନରେ ଲାଗେ । ଏଠାରେ ଚା ଓ ଲେମ୍ବୁଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷର ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଚାଷ କରାଯାଏ । ଲୋକମାନେ ଶିକ୍ଷାବିଷୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ । ବାକୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବିଜ୍ଞାନ-ମନ୍ଦିର ଓ ମେଡିକାଲ୍ କଲେଜ୍ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଦେଶର ଆୟତନ ୩୩୪୭୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୩୨.୧୦ଲକ୍ଷ । ରାଜଧାନୀ ବାକୁ ।

ଆଜୀବକ—ଅଧୁନା ବିଲୁପ୍ତ ଏକ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ । ଜୈନଧର୍ମର ଭଗବତୀ ସୂତ୍ରରେ ଶଙ୍ଖାଲିପୁତ୍ର ଗୋସାଲଙ୍କ କଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଗୋସାଲ ଏହି ଆଜୀବକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସଗ୍ରହଣ କରି ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ମହାବୀରଙ୍କ ସହିତ ନାନାସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ମହାବୀରଙ୍କ ସହିତ କଳି କରି ନିଜର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଦଳ ଗଢି ନିଜମତ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଗୋସାଲ ଶ୍ରାବସ୍ତିଠାରେ ରହୁଥିଲେ ଏବଂ ୧୬ବର୍ଷ ପରେ ପୁଣି ତାଙ୍କର ମହାବୀରଙ୍କ ସହିତ ଏହିଠାରେ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା । ଫଳରେ ମହାବୀର ଓ ଗୋସାଲଙ୍କର ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାରପିଟ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରେ ଗୋସାଲଙ୍କ ଅନୁଚରମାନେ ହାରିଯାଇ-ଥିଲେ । ମହାବୀର, ଗୋସାଲଙ୍କ ମତବାଦର ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଣିତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ପରାଜୟ ପରେ ଗୋସାଲଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କ କିଛିକାଳପାଇଁ ବିକୃତ ହୋଇଯାଇଥିବାର କୁହାଯାଏ । ସେ ହଳାହଳେ ନିତାନ୍ତ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ଜୀବନ ଯାପନକରି ଶେଷକୁ ଅନୁତାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗୋସାଲଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଆଜୀବକମାନେ ଉଲଗ୍ନ ରହୁଥିଲେ । ଅନେକ ବିଷୟରେ ଜୈନମତବାଦ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ମତ ମିଳୁଥିଲା । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ମଜ୍ଝିମ-ନିକାୟରେ ମଧ୍ୟ ଆଜୀବକ ମତବାଦର ସୂଚନା ଅଛି । ଅଶୋକଙ୍କର ଅନୁଶାସନମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଆଜୀବକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଦିଗମ୍ବର ଜୈନସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଉଲଗ୍ନ ପ୍ରଥା ଏହି ଆଜୀବକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରୁ ଗୃହୀତ । ଆଜୀବକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ କଥା ଚୀନଦେଶର ଲେଖାରୁ ମଧ୍ୟ ମିଳେ ।

ଆଜୋର୍ସ୍—ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରରେ ଇଉରୋପ ଉପକୂଳରୁ ୯୦୦ମାଇଲ ଦୂରରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କ ଅଧିକୃତ

ଦ୍ୱୀପାବଳି । ତିନିଗୋଟି ଗୁଚ୍ଛର ନଅଗୋଟି ଦ୍ୱୀପର ସାଧାରଣ ନାମ ଆଜୋର୍ସ୍ । ଏହି ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକ ୪୦୦ମାଇଲ୍ ଆନ୍ତାନ୍ତରେ ଅଛନ୍ତି । ଆୟତନ ୯୨୨ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଓ ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୪ଲକ୍ଷ । ୧୩୩୧-୫୭ ଖ୍ରୀ: ଅ: ମଧ୍ୟରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ଏହା ଆବିଷ୍କାର କଲେ ଓ ପରେ ଏଠାରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଆଧୁନିକ ବାସିନ୍ଦାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ । ରାଜଧାନୀ ଆଙ୍ଗ୍ରା ।

ଆଜ୍‌ଟେକ୍—କେନ୍ଦ୍ର ଆମେରିକାର ଉନ୍ନତ ଲୋହିତ-ଭାରତୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀର ଜାତି । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସ୍ପେନୀୟମାନେ ମେକ୍ସିକୋ ଅଧିକାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଜ୍‌ଟେକ୍‌ମାନେ ମେକ୍ସିକୋ ମାଳଭୂମିରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଆଜ୍‌ଟେକ୍, ମାୟା ଓ ଇଙ୍କା ଆମେରିକାର ଏହି ତିନୋଟି ମୌଳିକ, ସ୍ୱାଧୀନ ଲୋହିତଭାରତୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀର ଉନ୍ନତ ଇତିହାସ ସେମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ । ଆଜ୍‌ଟଲାନ୍‌ନାମକ ଏକ ଦ୍ୱୀପରୁ ଆସିଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଆଜ୍‌ଟେକ୍ କୁହାଯାଏ ବୋଲି ଲୋକଶ୍ରୁତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦ୍ୱାଦଶ

ଆଜ୍‌ଟେକ୍ ବର୍ଷସୂଚୀ-ପ୍ରସ୍ତର

ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଏମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ମିଳେ । ଏମାନେ ଟେକ୍‌ପାନେକ୍‌ସ୍‌ନାମକ ମେକ୍ସିକୋର କୃଷକଗୋଷ୍ଠୀକୁ ପରାସ୍ତ କରି ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଦଖଲ କରିନେଇଥିଲେ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାଂଶରେ ସେମାନେ ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ 'ଟେନୋକ୍‌ଟିଟ୍‌ଲାନ', ତିଆରି କରିଥିଲେ । ଏହି ନଗରୀର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଆଧୁନିକ ମେକ୍ସିକୋ ନଗରୀ ନିର୍ମିତ । ୧୫୧୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସ୍ପେନୀୟ ବୀର କର୍ଟେଜ୍ ଏମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କଲାପରେ ଆଜ୍‌ଟେକ୍ ସଭ୍ୟତା କ୍ରମଶଃ ଲୋପ ପାଇ ଆସିଲା ।

ମେକ୍ସିକୋର ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଆଜ୍‌ଟେକ୍‌ମାନଙ୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ଭିତ୍ତିଚିହ୍ନ ସବୁ ବିସ୍ମୃତ ଆଜ୍‌ଟେକ୍ ସଭ୍ୟତାର ପରିଚାୟକ । ଆମେରିକାରେ ଆଜିକାଲି ଆଉ ଶୁଦ୍ଧ ଆଜ୍‌ଟେକ୍ ଜାତିର ବ୍ୟକ୍ତି ଦେଖାଯାଉ ନାହାନ୍ତି । ମେକ୍ସିକୋ ନଗରୀର ଯାଦୁଘରେ ଆଜ୍‌ଟେକ୍‌ମାନଙ୍କର ବାରଫୁଟ-ବ୍ୟାସ-ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ଗୋଲାକାରପ୍ରସ୍ତରନିର୍ମିତ ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ି ଦେଖାଯାଏ । ତାହା' ଦିନ-ପାଞ୍ଜୀର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଉଥିଲା । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଯେ, ଏହି ଆଜ୍‌ଟେକ୍‌ମାନେ ଭାରତୀୟ ଓ ଇଜିପ୍ଟ୍ ଦେଶର ଗଣିତଜ୍ୟୋତିଷ ସହିତ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଶ୍ରିତ ଆଜ୍‌ଟେକ୍ ଭାଷା ମେକ୍ସିକୋର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।

ଆଜ୍‌ବେଷ୍ଟସ୍—ଏକପ୍ରକାର ଖନିଜ ବସ୍ତୁ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଗ୍ରୀକ୍ ଶବ୍ଦ । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଯାହା ପୋଡ଼ି ନ ଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ରାସାୟନିକ-ସଂମିଶ୍ରଣ-ସମ୍ଭୂତ ବସ୍ତୁ ଏହି ଅଦାହ୍ୟ-ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ମୂଳ ରାସାୟନିକ ଉପାଦାନ ବିଭିନ୍ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସବୁଗୁଡ଼ିକର ଗୁଣ ଓ କ୍ରିୟା ସମାନ । ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ପ୍ରଚଳିତ ବସ୍ତୁଟି ହେଉଛି କ୍ରାଇସୋଲାଇଟ୍ । ଏଥିରୁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁତକ ଆଜ୍‌ବେଷ୍ଟସ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଅଛି । ରସାୟନଶାସ୍ତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆଜ୍‌ବେଷ୍ଟସ୍ ଅଜୈବ ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅନେକଗୁଣ ସୂତା ସହିତ ସମାନ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ଆବିଷ୍କର୍ତ୍ତା ଏହାକୁ କାର୍ପାସ-ପ୍ରସ୍ତର ବୋଲି ପ୍ରଥମେ ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ଏଥିରୁ ସୂତା ପ୍ରସ୍ତୁତକରିବା ଓ ଲୁଗାବୁଣିବା ଯେପରି ସମ୍ଭବ, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଏଥିରୁ ପତଳା ଓ ମୋଟା ଚଦର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଜାଣିଥିଲେ । ଚୀନାମାନେ

ଏହାର କୁରୁତା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ଓ ସେସବୁ ମଇଳା ହୋଇଗଲେ ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ି ପରିଷ୍କାର କରିଦେଉଥିଲେ । ଏହାର ମୂଳପିଣ୍ଡ ହାତକୁ ରେଶମ ପରି ଲାଗେ । ରୁଷିଆ, ରୋଡ଼େସିଆ ଓ କାନେଡ଼ାରେ ଆଜବେଷ୍ଟସ୍‌ର ବଡ ବଡ଼ ଖଣି ଅଛି । ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ି ନ ହେବା ଗୁଣ ଯୋଗୁଁ ଏହାର ଗୃହଦାହ ଶିଳ୍ପ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ବହୁତ ବେଶୀ । ଅନେକ କଳ-କବଜା, ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଓ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ଆଜ୍‌ବେଷ୍ଟସ୍ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ରବର ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ଏଥିରୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଅପ୍ରବାହୀ ବସ୍ତୁ ଓ ସିମେଣ୍ଟ୍ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ବହୁବିଧ ଅଦାହ୍ୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ନିଆଁ ଲିଭାଳ ଲୋକେ ଆଜ୍‌ବେଷ୍ଟସ୍ ତିଆରି ପୋଷାକପତ୍ର ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଏବେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଘରକାନ୍ଥ, ଛାଳ ଓ ଭାଡ଼ିଘର ପ୍ରଭୃତି ଏଥିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଅଛି । ଏହାର ପ୍ରଚଳନ ଆମଦେଶରେ ବଢ଼ୁଅଛି ।

ଆଟକ୍—(୧) ପଶ୍ଚିମ ପାକିସ୍ଥାନର ରାୱଲ୍‌ପିଣ୍ଡି ବିଭାଗର ଜିଲ୍ଲା । ଆୟତନ ୪୧୭୮ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୭.୨୫ଲକ୍ଷ, ଅଧିକାଂଶ ମୁସଲମାନ୍ । ପ୍ରଧାନ ନଦୀ ସିନ୍ଧୁ । ବୃଷ୍ଟିପାତ ୨୫” । ଏଥିରେ ୪ ଗୋଟି ତହସିଲ୍ ଅଛି । ଏହାର ପ୍ରଧାନ ସହର କ୍ୟାମ୍ପବେଲ୍‌ପୁର ।

(୨) ଆଟକ୍ ସହର ଓ ଦୁର୍ଗ । ସିନ୍ଧୁ ଓ କାବୁଲ୍ ନଦୀର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍ ସିନ୍ଧୁନଦ ପାର ହୋଇଥିଲେ । ଏଠାରେ ଆକ୍‌ବର ଶାହ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ ତାହାର ନାମ ଆଟକ ଦୁର୍ଗ । ବ୍ରିଟିଶ୍‌ଙ୍କ ସମୟରେ ୧୮୮୫ରେ ଏଠାରେ ବିରାଟ ଲୌହ-ସେତୁ ସିନ୍ଧୁନଦ ଉପରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ଉପରେ ରେଳପଥ ଓ ତଳେ ଯାନବାହନ ପଥ ଅଛି । ଆଟକ୍ ନିକଟରେ ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍ ଖଣି ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି ।

ଆଟର୍ଣ୍ଣି ଜେନେରାଲ୍—ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନର ୭୬ଧାରା ଅନୁସାରେ ପ୍ରେସିଡ଼େଣ୍ଟ ଜଣେ ସୁପ୍ରିମ୍‌କୋର୍ଟ-ଜଜ୍-ହେବାର ଯୋଗ୍ୟତା-ସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆଟର୍ଣ୍ଣି-ଜେନେରାଲ୍ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିପାରିବେ । ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ଏବଂ ବେତନ ପ୍ରେସିଡ଼େଣ୍ଟଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ନିରୂପିତ ହୁଏ । ପ୍ରେସିଡ଼େଣ୍ଟ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ପରାମର୍ଶ ନେଇପାରନ୍ତି । ଆଟର୍ଣ୍ଣି-ଜେନେରାଲ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଆଇନ୍-ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପରାମର୍ଶ ଦେବେ ଏବଂ ଆଇନ୍‌ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ପ୍ରେସିଡ଼େଣ୍ଟ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବେ, ତାହା ମଧ୍ୟ କରିବେ । ଏହାଛଡ଼ା ସମ୍ବିଧାନ-ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିବା ଅଥବା ଅନ୍ୟ ଚାଲୁ ଆଇନ୍ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପରାମର୍ଶ ଦେବେ । ଆଟର୍ଣ୍ଣି-ଜେନେରାଲ୍‌ଙ୍କୁ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ ଭାରତର ସବୁ ଆଇନ୍ ଅଦାଲତରେ ଜବାବ୍ ସୁଆଲ କରିବା କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଇଅଛି । ସେ ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଓକିଲ ଭାବରେ ସବୁ ଅଦାଲତରେ କାମ କରିପାରିବେ । ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତିପକ୍ଷର ମାମଲା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଘରୋଇ ମାମଲାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଓକିଲାତି କରିପାରିବେ, ମାତ୍ର କୌଣସି ଫୌଜଦାରୀ ଦଫାରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ମୁଦାଲାର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ହେଲେ ସେ ଭାରତ-ସରକାରଙ୍କର ଅନୁମତି ନେବେ । ସେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଅନୁମତି ନ ନେଇ କୌଣସି କମ୍ପାନୀର ଡିରେକ୍ଟର୍ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ମକଦ୍ଦମାରେ ସୁପ୍ରିମ୍‌କୋର୍ଟ ତାଙ୍କୁ ହାଜର ହେବାକୁ ତଲବ କରି ପାରନ୍ତି । ନ୍ୟାୟବିଚାର ନିମିତ୍ତ ସେ ଦରକାର ବୋଧକଲେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ଯେ କୌଣସି ମାମଲାରେ ମଧ୍ୟ ହାଜର ହୋଇ ଲଢ଼ି ପାରିବେ ।

ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗର—ଇଉରୋପ, ଆଫ୍ରିକା ଓ ଆମେରିକା ମହାଦେଶମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଭାଗସ୍ଥ ମହାସାଗର । ଜିବ୍ରାଲ୍‌ଟର୍ ନିକଟସ୍ଥ ଆଟଲାଣ୍ଟା ପର୍ବତ ବା ଅଧୁନା ଲୁପ୍ତ କିନ୍ତୁ ୟୁରୋପୀୟ ଜନଶ୍ରୁତିରେ ବଞ୍ଚି ରହିଥିବା ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିସ୍ (ଦେଖ) ମହାଦେଶ ଏହା ଭିତରେ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରି ତାହାର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଆଣ୍ଟାର୍କଟିକ୍ ମହାସାଗର । ଉତ୍ତର-ଦକ୍ଷିଣରେ ଲମ୍ବା ୮୫୦୦ ମାଇଲ୍ । ପୂର୍ବ-ପଶ୍ଚିମରେ ବ୍ରାଜିଲ୍‌ଠାରୁ ଗାୟନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୪୫୦୦ ମାଇଲ୍ । ଆୟତନ ପ୍ରାୟ ୩କୋଟି ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଆୟତନରେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରର ଅଧେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀ ଉପରେ ଯେତେ ଜଳ ବୃଷ୍ଟିହୁଏ, ତାର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ନଦୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୋହିଆସି ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରରେ ପଡ଼େ । ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର ଅପେକ୍ଷା ଏହି ମହାସାଗରର ଜଳ ଅଧିକ ଲବଣାକ୍ତ । ଗଭୀରତା ୨ ଠାରୁ

୩ ମାଇଲ୍ । ଏହି ସମୁଦ୍ରର ଗର୍ଭରେ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ଅଛି ଓ ଏହି ପର୍ବତ ଉପରେ ଇଉରୋପ-ଆମେରିକାର ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ତାର ଯାଇଛି । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶୈବାଳ ସାଗର ବା ସାରଗାସୋ ସାଗର (ଦେଖ) ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ସନନ୍ଦ (*Atlantic Charter*)—୧୯୪୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମିଷ୍ଟର୍ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ଏବଂ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ରୁଜ୍‌ଭେଲ୍‌ଟ୍ ପଶ୍ଚିମ ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରରେ ପ୍ରିନ୍ସ ଅବ୍ ୱେଲ୍‌ସ୍ ନାମକ ରଣପୋତ ଉପରେ ଏକ ଗୁପ୍ତ ବୈଠକରେ ମିଳିତ ହୋଇ ମିତ୍ରପକ୍ଷର ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପୃଥିବୀର ରାଜନୀତି ଓ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉକ୍ତ ଦୁଇରାଷ୍ଟ୍ରର ନୀତି ଘୋଷିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାହିଁ ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ସନନ୍ଦ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏଥିରେ ଆଠ ଗୋଟି ଦଫା ଥିଲା । ଯଥା—

(୧) ଆମେରିକା ଓ ବ୍ରିଟେନ୍ ନିଜର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ବୃଦ୍ଧି ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ।

(୨) କୌଣସି ଦେଶର ଅଧିବାସୀଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେ ଦେଶର ଭୌଗୋଳିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯିବ ନାହିଁ ।

(୩) ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶ ନିଜର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ସରକାର ଗଠନ କରିବେ ।

(୪) ଯେଉଁ ଦେଶମାନ ଯୁଦ୍ଧଯୋଗୁଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପୁଣି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବେ । ପୃଥିବୀର ସବୁରାଷ୍ଟ୍ର ଜେତୃ-ପରାଜିତ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମାନ ସର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟର ସୁବିଧା ଓ କଞ୍ଚାମାଲ ଦରକାର ମତେ ପାଇପାରିବେ ।

(୫) ପୃଥିବୀର ସବୁରାଷ୍ଟ୍ରରେ, ସବୁ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ, ଶ୍ରମର ଉନ୍ନତି, ଆର୍ଥିକ ପ୍ରଗତି ଓ ସାମାଜିକ ନିରାପତ୍ତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମେରିକା ଓ ବ୍ରିଟେନ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ-ସହଯୋଗ ଓ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।

(୬) ନାଜି-ଉତ୍ପୀଡ଼ନର ବିଲୋପ ପରେ ସମସ୍ତ ଜାତି ନିଜ ନିଜ ଦେଶରେ ନିରାପଦରେ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ବସବାସ କରିବେ ଏବଂ ଭୟ ଓ ଅଭାବରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଜୀବନଯାପନ କରିବେ ।

(୭) ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ସମସ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଅବାଧରେ ସମୁଦ୍ରରେ ଯାତାୟତ ଓ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ କରିପାରିବେ ।

(୮) ଯଦି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ହ୍ରାସ ନ କରାଯାଏ ଏବଂ ଅସ୍ତ୍ରଶକ୍ତି ବଳରେ କୌଣସିଦେଶ ଅନ୍ୟଦେଶକୁ ଡରାଇ-ରଖେ ତେବେ ପ୍ରକୃତ ଶାନ୍ତି-ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇ-ନପାରେ । ସୁତରାଂ ସାମରିକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ପାଇଁ ଆମେରିକା ଓ ବ୍ରିଟେନ୍ ସବୁପ୍ରକାର ଉଦ୍ୟମ-କରିବେ ।

ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିସ୍—ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ, ପ୍ରାୟ ୧୦ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ, ପୃଥିବୀର ଚିତ୍ର ଭିନ୍ନପ୍ରକାର ଥିଲା ବୋଲି ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନଙ୍କର ଧାରଣା । ଆଫ୍ରିକାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଓ ଆମେରିକାର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳର ଜୀବଜନ୍ତୁ ଓ ବୃକ୍ଷଲତା ମଧ୍ୟରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦେଖି କୁହାଯାଉଛି ଯେ, ପୂର୍ବେ ଏହି ଦୁଇ ମହାଦେଶ ଗୋଟିଏ ଅବିଭକ୍ତ ଭୂଖଣ୍ଡ ଥିଲା । ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡର ନାମ ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିସ୍ ମହାଦେଶ ଦିଆଯାଇଛି । କୌଣସି ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଯୋଗୁଁ ମହାଦେଶଟି ରସାତଳଗାମୀ ହେବାରୁ ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅବଲୁପ୍ତ ମହାଦେଶର ଅବସ୍ଥିତି ନେଇ ଇଉରୋପରେ ବହୁକାଳରୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପ୍ରଚଳିତ । ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରସ୍ଥ କ୍ୟାନାରି, କେପ୍‌ଭର୍ଡି ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପମାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଲୁପ୍ତ ମହାଦେଶର କ୍ଷୀଣ ସ୍ମୃତି ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରର ତଳଦେଶର ପ୍ରକୃତି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିସ୍ ମହାଦେଶର ସୂଚନା ପ୍ରଥମେ ପ୍ଲେଟୋ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେଇଥିଲେ ।

ଆଟ୍‌ଲି, କ୍ଲିମେଣ୍ଟ୍ ରିଚାର୍ଡ୍ (୧୮୮୩—)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ୍ ଶ୍ରମିକନେତା ଏବଂ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ । ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ୧୯୦୫ରେ ବାରିଷ୍ଟର ପାଶ୍ କରିଥିଲେ । ଲାଇମ୍ ହାଉସ୍‌ଠାରେ ଏକ ସମାଜବାଦୀ ସଂସ୍ଥାରେ କିଛିକାଳ କାମକଲା ପରେ ୧୯୦୭ରେ ଶ୍ରମିକ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ୧୯୧୨—୧୩ରେ

ଲଣ୍ଡନର ଅର୍ଥନୈତିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ହେଲେ । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ଗାଲିପଲି, ମେସୋପଟାମିଆ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ସୈନିକ ହୋଇ ଶେଷକୁ ମେଜର୍ ପଦକୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜନୀତିରେ ଯୋଗଦେଇ ଶ୍ରମିକ-ଦଳ

ଆଟ୍‌ଲି କ୍ଲିମେଣ୍ଟ୍ ରିଚ୍ଚାର୍ଡ୍

ପକ୍ଷରୁ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର ସଦସ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ୧୯୨୨ଠାରୁ ୧୯୫୦ ଯାଏ ସଭ୍ୟ ରହିଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରମିକ-ସରକାର ଗଠିତ ହେଲାବେଳେ ସେ ସେଥିରେ ଯୁଦ୍ଧବିଭାଗର ଅଣ୍ଡର୍ ସେକ୍ରେଟେରି ହେଲେ ଏବଂ ପରେ ଅନ୍ୟ ବିଭାଗମାନଙ୍କରେ କାମ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରମିକସରକାର ପରାସ୍ତହେବା ପରେ ସେ ସେହି ଦଳର ସହକାରୀ ସଭାପତି ଏବଂ ପରେ ଦଳପତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଭାରତକୁ ସାଇମନ୍ କମିଶନ୍‌ର ସଦସ୍ୟ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗଠିତ ସବ୍‌କମିଟିର ସଭାପତି ହୋଇ ଓଡ଼ିଶା-ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ସେ ବ୍ରିଟେନ୍‌ର ମନ୍ତ୍ରିସଭାରେ ଯୋଗଦେଇ ଲର୍ଡ ପ୍ରିଭିସିଲ୍ ଏବଂ ପରେ ଡୋମିନିୟନ୍ ସେକ୍ରେଟାରି ହୋଇଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧୋତ୍ତର ନିର୍ବାଚନରେ ଶ୍ରମିକଦଳ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ହେବାରୁ ଆଟ୍‌ଲୀ ଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନ୍‌ର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଅମଳରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଘଟଣା ହେଉଛି ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟାରି ରୀତିରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଭାରତକୁ ସ୍ୱାଧୀନତାଦାନ,—ଯାହାକି ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଅସାଧାରଣ । ୧୯୫୧ ନିର୍ବାଚନରେ ତାଙ୍କ ଦଳ ସଂଖ୍ୟାନ୍ୟୂନ ହେବାରୁ ସେ ପଦତ୍ୟାଗ କଲେ ଏବଂ ୧୯୫୫ରେ ଦଳପତି ପଦରୁ ମଧ୍ୟ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଲର୍ଡ୍ ପଦ ପାଇ ଲର୍ଡ୍‌ସଭାର ସଦସ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ୧୯୬୧ ମସିହାରେ ଲର୍ଡ୍ ଆଟ୍‌ଲି ଆଜାଦ-ସ୍ମୃତି ବକ୍ତାଭାବରେ ଭାରତ-ଭ୍ରମଣରେ ଆସିଥିଲେ ।

ଆଠଗଡ଼—(କଟକ) ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବତନ କରଦ ରାଜ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହାର ଦକ୍ଷିଣ-ଦିଗରେ ମହାନଦୀ ପ୍ରବାହିତ । ଏହି ରାଜ୍ୟର ଆୟତନ ୧୬୮ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଓ ଜନସଂଖ୍ୟା ୫୫ ହଜାର ଥିଲା । ୧୯୪୯ରେ ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାଭୁକ୍ତ ହେଲା । ଆଠଗଡ଼ ସହର କଟକଠାରୁ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରେ ୨୫ମାଇଲ୍ । ଏହା ଏକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ସ୍ଥାନ । ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ 'ରୁକ୍ମିଣୀ ପରିଣୟ' ଓ 'ଲକ୍ଷ୍ମଣାପରିଣୟ'ର କବି ପଣ୍ଡିତ ଭୁବନେଶ୍ୱର କବିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ଏହି ଆଠଗଡ଼ । ଏହାର ପୂର୍ବତନ ରାଜା ବିଶ୍ୱନାଥଦେବ ବର୍ମା ଜଣେ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଓ ବିଦ୍ୟୋତ୍ସାହୀ ରାଜା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦାନରେ କଟକ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ସ୍କୁଲ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ମହାନଦୀଗର୍ଭସ୍ଥ ଧବଳେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ ଧବଳେଶ୍ୱର-ଦ୍ୱୀପ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥ ଓ ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନ । ଏହା ଆଠଗଡ଼ର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । କବିବର ରାଧାନାଥ ଏହି ଦ୍ୱୀପର ଉଚ୍ଚତମ ଅଂଶରେ ଏକ ଆଶ୍ରମ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ସେଠାର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ସୁନ୍ଦର । ରାଧାନାଥଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶଶିଭୂଷଣ ଜୀବନର ଅଧିକାଂଶ ଏହି 'ନିଭୃତ ନିଳୟ'ରେ କଟାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନେକ ରଚନା ଏହି 'ନିଭୃତ ନିଳୟ'ରେ ରଚିତହୋଇଥିଲା ।

ଆଠଗଡ଼—(ଗଞ୍ଜାମ)—ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲାର ଆସିକା ସହରଠାରୁ ୧୧ମାଇଲ୍ ପୂର୍ବକୁ ଅବସ୍ଥିତ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ନଗର (ବୋଇରାଣି)ଠାରୁ ଖଲ୍ଲିକୋଟକୁ ଯାଇଥିବା ସଡ଼କ-ଧାରରେ ଆଠଗଡ଼ ଗ୍ରାମ ଅବସ୍ଥିତ । ଆଠଗଡ଼ର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ଲଙ୍ଗଳବେଣୀ ଦୁର୍ଗ । ଆଠଗଡ଼ରାଜ୍ୟ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ନିଲମ ହୋଇ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା କ୍ରୀତ ହେବା ପୂର୍ବେ ଏହା ତାହାର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଏବଂ

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆଠଗଡ଼ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ପୀଠ ଥିଲା । ଏହାର ସାହିତ୍ୟ-ରସିକ ରାଜାମାନେ ନିଜେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କରୁଥିଲେ । 'ବୈଶାଖ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ' ଆଦିର କବି ମଧୁସୂଦନ ହରିଚନ୍ଦନ (ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ) ଏହି ଆଠଗଡ଼ର ରାଜା ଥିଲେ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଓ ତାନ୍ତ୍ରିକ ବସୁଦେବ ପ୍ରହରାଜ, 'ଗଙ୍ଗାବଂଶାନୁଚରିତମ୍'ର କବି ବାସୁଦେବ ରଥ ସୋମଯାଜୀ, ଚମ୍ପୂକବି କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ଆଦି ବହୁ ବିଖ୍ୟାତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସାଧନା-ପୀଠ ଥିଲା ଏହି ଆଠଗଡ଼ । କବି ଯଦୁମଣି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଜନ୍ମ ମଧ୍ୟ ଏହିଠାରେ । 'ରଘୁନାଥ ସାଗର'- ନାମକ ବିଶାଳ ସରୋବର ଓ ଅନେକ ଦେବମନ୍ଦିର ଅଧୁନା ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ବିଭବର ପରିଚୟ ଦିଏ । ଗ୍ରାମର ତିନିପଟେ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ପର୍ବତମାଳା ଘେରି ରହି ଦୁର୍ଗନାମକୁ ସାର୍ଥକ କରୁଛି । ଗ୍ରାମଟିର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇ ହଜାର ।

ଆଠମଲ୍ଲିକ—ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବତନ କରଦ ରାଜ୍ୟ । ୧୯୪୯ରୁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର ଅଂଶ ହୋଇଛି । ମହାନଦୀ ଏହାର ଦକ୍ଷିଣରେ ପ୍ରବାହିତ ଓ ପୂର୍ବତନ ରାଜଧାନୀ କଇଁତ୍ରାଗଡ଼ ମହାନଦୀଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ଆୟତନ ୭୬୩ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଗ୍ରାମ ସଂଖ୍ୟା ୪୬୦ । ଏଠାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ରାଜବଂଶର ପ୍ରଥମ ରାଜା ଆଠ-ଆଡ଼େଣିରେ ଅଧିକାର କରି ରହିଥିବା ଆଠଜଣ ମଲ୍ଲଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ଏ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରି 'ଆଠମଲ୍ଲିକ' ନାମକରଣ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଜନଶ୍ରୁତି । କିନ୍ତୁ ଏହା ୧୮୯୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୌଦ୍ଧର କରଦ-ରାଜ୍ୟରୂପେ ରହି, ସେହି ବର୍ଷ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସନନ୍ଦ ପାଇ ବୌଦ୍ଧରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗଡ଼ଜାତ ହେଲା ।

ଆଠମଲ୍ଲିକର ପଞ୍ଚଧାର ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଏକାନ୍ତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ସ୍ଥାନ । ଏହାର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟାବଳି ମଧ୍ୟ ଅତୀବ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଏ ରାଜ୍ୟ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଅରଣ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆଠମଲ୍ଲିକର ରାଜବଂଶ ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ରାଜା ମହେନ୍ଦ୍ରଦେବ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସାମନ୍ତଙ୍କ କୃତ 'ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ' ପ୍ରକାଶିତ ହେବାଲାଗି ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ ଅକାତରେ ଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହାଛଡ଼ା ସେ ମନୁସ୍ମୃତି ଓ ପଣ୍ଡିତ-ସର୍ବସ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ସହିତ ମୁଦ୍ରିତ କରାଇଥିଲେ । ଏହିବଂଶର ଶେଷରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ବିଶାଳ ଜୀବନଚରିତ ପ୍ରକାଶ ଲାଗି ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ ଦାନ କରିଥିଲେ । କବି, ପଣ୍ଡିତ, ଗାୟକ ଆଦି ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସେ ସର୍ବଦା ମୁକ୍ତହସ୍ତ ଥିଲେ ଓ ନିଜେ ସୁସାହିତ୍ୟିକ ଥିଲେ ।

ଆଠସ୍ ପର୍ବତ—ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ଦକ୍ଷିଣକୁ ତ୍ରିଶୂଳର ତିନୋଟି ଶାଖାପରି ଯେଉଁ ଅନ୍ତରୀପ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଇଜିୟାନ୍ ଉପସାଗର ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇଛି, ତାହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶାଖାର ଦକ୍ଷିଣତମ ବିନ୍ଦୁରେ ଆଠସ୍ ପର୍ବତ, ମନୋଜ୍ଞ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ପର୍ବତର ଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ୬୩୩୨ ଫୁଟ୍ ଓ ତାହା ପୀରାମୀଡ୍ ପରି ସିଧାସଳଖ ଆକାଶକୁ ଉଠିଯାଇଛି । ସେହି ଉଚ୍ଚଶୃଙ୍ଗର ଅଧିତ୍ୟକାରେ ୨୦ଟି ମଠରେ ୭୫୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବାସକରନ୍ତି । ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଠ ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କରି ସମସ୍ତେ ମିଶି ଏକ ସ୍ୱାଧୀନ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଧର୍ମ-ସଂସ୍ଥାର ପ୍ରଧାନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଏଠାରେ ନାରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ଏକାବେଳକେ ନିଷିଦ୍ଧ । ଏପରିକି ମାଈ ବିରାଡ଼ି, ମାଈ କୁକୁର ବା ମାଈ ଘୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ତ୍ରୀଜୀବମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ । ପ୍ରତି ମଠରେ କେବଳ ପୁରୁଷ-ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ମହନ୍ତ ରହିଥାନ୍ତି । ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ମାଛଧରି, ଲୁଗାବୁଣି ଏବଂ ପନି ପରିବାର ଚାଷ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମଠଗୁଡ଼ିକରେ ବହୁପୁରୁଷର ଦାନରୁ ସାଇତା ଅତୁଳ ଧନରତ୍ନ ଓ ଶିଳ୍ପକଳାଦି ଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ।

ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ୍ ଜେନେରାଲ— ମହାଧିବକ୍ତା—ରାଜ୍ୟ ସରକାରର ମୁଖ୍ୟ ଆଇନ୍ ପରାମର୍ଶଦାତା ଓ ଉକ୍ତ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ମକଦ୍ଦମା ଲଢିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ ଆଇନ୍‌ଜୀବୀ, ଯେ କି ସାଧାରଣତଃ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଉଚ୍ଚତମ ଅଦାଲତ ବା ଫୌଜଦାରୀ କୋର୍ଟ୍‌ରେ କିମ୍ବା ହାଇ-କୋର୍ଟ୍ ବା ସୁପ୍ରୀମ କୋର୍ଟ୍‌ରେ ମକଦ୍ଦମା ଲଢ଼ନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ଆସନ ରାଜ୍ୟସଂଘର ଆଟର୍ଣ୍ଣି ଜେନେରାଲ୍ ଓ ସଲିସିଟର୍ ଜେନେରାଲ୍‌ଙ୍କ

ଆସନ ଭଳି ଉଚ୍ଚ-ଦାୟିତ୍ୱ-ସମ୍ପନ୍ନ । ଭାରତୀୟ ରାଜ୍ୟସଂଘର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ ମହାଧିବକ୍ତା ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟପାଳ ରାଜ୍ୟର ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣକରି ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟତା, ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନର ୧୬୫ଧାରା ଅନୁଯାୟୀ ରାଜ୍ୟର ହାଇକୋର୍ଟ୍ ବା ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟର ଜଜ୍ ବା ନ୍ୟାୟାଧୀଶଙ୍କ ଭଳି ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ;—ଅର୍ଥାତ୍ ଏଭଳି ନିଯୁକ୍ତି ପୂର୍ବରୁ ସେ ଅନ୍ତତଃ ଜଜ୍ ବା ନ୍ୟାୟାଧୀଶର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିବେ ଅଥବା ଅନ୍ତତଃ ଦଶବର୍ଷଯାଏଁ କୌଣସି ହାଇକୋର୍ଟ୍ ବା ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟରେ ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ୍ ବା ଅଧିବକ୍ତାରୂପେ ଆଇନ୍ ବ୍ୟବସାୟ କରିଥିବେ । ମହାଧିବକ୍ତା ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ସମସ୍ତ ବିଧି ବା ଆଇନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏବଂ ବିଧି ଅନୁସାରେ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ସମ୍ପାଦନ କରିବାରେ ପରାମର୍ଶ ଦିଅନ୍ତି,—ଏପରି କି ସରକାରଙ୍କ ଆଇନ୍ ବିଭାଗର କୌଣସି ମତ ସରକାର ଯଦି ଗ୍ରହଣୀୟ ମନେ ନ କରନ୍ତି, ତେବେ ତାହା ଶେଷ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ପାଇଁ ମହାଧିବକ୍ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାରତୀୟ ବିଧିରେ ମହାଧିବକ୍ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଯଦି ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଥାଏ, ତେବେ ତାହା ମଧ୍ୟ ମହାଧିବକ୍ତାଙ୍କୁ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ମହାଧିବକ୍ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ବା ପାରିଶ୍ରମିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇନାହିଁ । ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ରାଜ୍ୟପାଳ ଏହା ସ୍ଥିର କରନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର କରନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ମାସିକ ଦରମା ବ୍ୟତୀତ ମକଦ୍ଦମା ଲଢ଼ିବାପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଫିସ୍ ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳର ସୀମା ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନର ୧୬୫ (୩) ଧାରା ମୁତାବକ ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କ ଇଚ୍ଛାଧୀନ ଥିବାରୁ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ପରାମର୍ଶ ନେଇ ରାଜ୍ୟପାଳ ତାଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଯେକୌଣସି ସମୟରେ ଏବଂ ବିନା କାରଣରେ ଅନ୍ତର କରିଦେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଛି କରିବାର ମହାଧିବକ୍ତାଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଆଇନଗତ ଅଧିକାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତେ ନାହିଁ, କାରଣ ସାମ୍ବିଧାନିକ ପରମ୍ପରା ଅନୁସାରେ ଏହି ପଦଟି ରାଜନୈତିକ ପଦ ବୋଲି ଧରାଯାଏ ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲେ ନୂଆ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ପରାମର୍ଶ ନେଇ ପୂର୍ବ ମହାଧିବକ୍ତାଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରି ଆଉ ଜଣେ ନୂଆ ଲୋକକୁ ଏହି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାର ଅଧିକାର ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କର ଅଛି । ଏହି ପଦ ପାଇଁ ବୟଃସୀମା ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇନାହିଁ, ଯଦିବା ସୁପ୍ରିମ୍‌କୋର୍ଟର ଜଜ୍‌ଙ୍କୁ ୬୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏବଂ ହାଇକୋର୍ଟ ଜଜ୍‌ଙ୍କୁ ୬୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେବାକୁ ପଡ଼େ । ମହାଧିବକ୍ତାଙ୍କର ବେତନ ବା ଫିସ୍ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ପରାମର୍ଶ ନେଇ କେବଳ ରାଜ୍ୟପାଳ ସ୍ଥିରକରନ୍ତି । ତାହା ଅଦଳ ବଦଳ କରିବାର କ୍ଷମତା ବିଧାନସଭାର ନାହିଁ ।

ଆଡ୍‌ଲର୍ ଆଲ୍‌ଫ୍ରେଡ୍—(୧୮୭୦-୧୯୩୭) ଅଷ୍ଟ୍ରିଆରାଜ୍ୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ-ମନୋବିଜ୍ଞାନର (*Individual Psychology*) ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ଏହାଙ୍କ ମତରେ ସ୍ନାୟବିକ ଓ ମାନସିକ ବିକାର ସବୁ ଶାରୀରିକ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟରୁହିଁ ଘଟିଥାଏ । ଆତ୍ମହେୟଜ୍ଞାନ (*Inferiority Complex*) 'ପୁରୁଷୋଚିତ ପ୍ରତିବାଦ' (*Masculine Protest*) ଇତ୍ୟାଦିର ଉତ୍ସ କୌଣସି ଶାରୀରିକ ନ୍ୟୂନତା-ଜନିତ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ତାଙ୍କର ମତ । ଫ୍ରଏଡ୍ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ଯେ ଯୌନ-ପ୍ରବୃତ୍ତିହିଁ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ମାବଳୀର ମୁଖ୍ୟ ନିୟାମକ । କିନ୍ତୁ ଆଡ୍‌ଲର୍ ପ୍ରଚାରକଲେ ଯେ ନିଜଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ଏକ ଲକ୍ଷ୍ୟପ୍ରାପ୍ତିହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ସମଗ୍ର ଧାରାବାହିକ ଚେଷ୍ଟାର ଉତ୍ସ ଓ ଯୌନଲାଳସା ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରବୃତ୍ତି ନୁହେଁ । ଫ୍ରଏଡ୍‌ଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ-ସମ୍ପର୍କୀୟ ମତସବୁ ମଧ୍ୟ ଆଡ୍‌ଲର୍ ମାନିନାହାନ୍ତି । ଆଡ୍‌ଲର୍ ଭିଏନାରେ ୩୦ ବର୍ଷକାଳ ଡାକ୍ତରଭାବରେ ବ୍ୟବସାୟ କଲାପରେ ଆମେରିକାର 'ଲଙ୍ଗ୍ ଆଇଲାଣ୍ଡ୍' କଲେଜ୍‌ରେ 'ମେଡ଼ିକାଲ୍ ସାଇକଲୋଜି' ବା ଭୈଷଜ୍ୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗର ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇଥିଲେ ।

ଆଡ୍‌ାମ୍‌ସ୍ ପିକ୍ ବା ଆଦାମ୍ ଶୃଙ୍ଗ— ଲଙ୍କାଦ୍ୱୀପର ୭୩୫୦ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ଏକ ପର୍ବତ । ଏହାର ଶିଖରଦେଶରେ ମନୁଷ୍ୟପାଦଚିହ୍ନ-ଅଙ୍କିତ ଏକ ମୁଗୁନି ପଥର ଅଛି । ଆରବମାନଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଆଦାମଙ୍କର ପାଦଚିହ୍ନ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାର ପ୍ରତିକୂଳରେ ପାପ କରିଥିବାରୁ, ଆଦାମ୍ ଏହିଠାରେ ଏକ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆହୋଇ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିଥିଲେ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ହିନ୍ଦୁ ଓ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ

ମଣ୍ଡରେ ଏହା ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ପାଦଚିହ୍ନ । କଲମ୍ବୋଠାରୁ ୪୪ମାଇଲ୍ ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏହା ଏକ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ।

ଆଡ଼ିଲେଡ୍—ଦକ୍ଷିଣ-ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ରାଜଧାନୀ । ସେଣ୍ଟ୍‌ଭିନ୍‌ସେଣ୍ଟ୍ ଉପସାଗରକୂଳର ଆଡିଲେଡ୍ ବନ୍ଦରଠାରୁ ୭ ମାଇଲ୍ ଭିତରକୁ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ୧୮୩୬ ରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଚାରିଲକ୍ଷ । ଟୋରେନ୍ସ୍ ନଦୀର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଏହି ସ୍ଥାନର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସେଠାରେ ଡ୍ୟାମ୍ କରାଯାଇ ଏକ ବିରାଟ ହ୍ରଦର ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଅଛି । ନାନା କଲେଜ୍ ଓ ଆଡ଼ିଲେଡ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ନଗରର ଚାରିପଟେ ରମଣୀୟ ଉଦ୍ୟାନର ବଳୟ । ସିଧା ରାସ୍ତାମାନଙ୍କର ଦୁଇପାଖେ ବିରାଟ ସୌଧଶ୍ରେଣୀ ସହରକୁ ଏକ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟମୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦାନକରେ । ଏଠାରୁ ଗହମ, ଅଟା, ପଶମ, ମଦ ଓ ତମ୍ବା ରପ୍ତାନି ହୁଏ ।

ଆଡିସନ୍ ଜୋସେଫ୍ (୧୬୭୨-୧୭୧୯)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ୍ ପ୍ରବନ୍ଧକାର । ସାହିତ୍ୟିକବନ୍ଧୁ ସର୍ ରିଚାର୍ଡ୍ ଷ୍ଟିଲଙ୍କ ସହଯୋଗରେ ପ୍ରଥମେ ଟାଟ୍‌ଲର୍ ଓ ପରେ ସ୍ପେକ୍ଟେଟର୍ ନାମକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଉଭୟ ପତ୍ରିକାରେ ସେ ସର୍ବମୋଟ୍ ୩୧୬ଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ । ଏଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା, ପ୍ରସାଦଗୁଣରେ ଅନବଦ୍ୟ କହିଲେ ଚଳେ । ସେଥିପାଇଁ ଇଂରେଜିଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବରାବର ପାଠ୍ୟରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସ୍ପେକ୍ଟେଟର୍‌ର ପ୍ରବନ୍ଧାବଳି ଭିତରେ ଆଡ଼ିସନ୍, ସର୍ ରୋଜର୍ ଡି କଭର୍ଲି ନାମକ ଏକ କାଳ୍ପନିକ ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟିକରି, ତାର ମୁହଁରେ ବା ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ-ଭିତର ଦେଇ, ସମସାମୟିକ ସମସ୍ୟାମାନ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ଏହି ଚରିତ୍ରହିଁ ପରେ ଇଂରେଜି ସାହିତ୍ୟରେ ଉପନ୍ୟାସ ସୃଷ୍ଟିର ଭିତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ଆଡ଼ିସନ୍ କେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିତା ଓ ନାଟକ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ସେ ଅନେକ ଉଚ୍ଚପଦରେ କର୍ମ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ ।

ଆଡ଼ିସ୍ ଆବାବା—ଆବିସିନିଆର ରାଜଧାନୀ । ଇଓଟୋ ଅଧିତ୍ୟକାରେ ୮୦୦୦ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚତାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏହି ସହର, ୧୮୮୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ମେନେଲିକ୍‌ଙ୍କ କାଳରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରାମର ସମ୍ମିଳନରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ଏହି ସହର, ଇଟାଲିୟାନ୍ ଶାସନ (୧୯୩୬-୪୧) ବେଳେ ଓ ପରେ ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲି-ସେଲାସୀଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ବହୁତ ଉନ୍ନତ କରିଛି । ୧୯୨୮ରୁ ଏହା ଜିବୁଟୀ ବନ୍ଦର (ସୋମାଲିଆ) ସହିତ ରେଳପଥଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦୁଇଲକ୍ଷ । ଦ୍ୱିତୀୟମହାଯୁଦ୍ଧରେ ଏହାହିଁ ହେଉଛି ଶତ୍ରୁ-ଅଧିକୃତ ରାଜଧାନୀ, ଯାହାକି ପ୍ରଥମେ ଶତ୍ରୁମୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୪୧ ମେ ମାସ ୫ ତାରିଖରେ, ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲି-ସେଲାସୀ ଇଟାଲିୟାନ୍‌ମାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାଜୟ ପରେ, ସାଡ଼ମ୍ବରରେ ଏଠାରେ ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ମେ ୫ତାରିଖ ଥିଲା, ଇଟାଲିୟାନ୍ ବିଜୟର ସ୍ମାରକ ଦିବସ ।

ଆଡେ଼ନାଓ୍ୱେର୍, କନ୍‌ରାଡ଼୍ (୧୮୭୬-)—ପଶ୍ଚିମ-ଜର୍ମାନୀ ରିପବ୍ଲିକ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରଥମ ଚାନ୍ସେଲର୍ । ସେ ୧୮୯୭ରୁ ୧୯୩୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ଜନ୍ମ-ନଗର କଲୋନ୍‌ରେ ଲର୍ଡ ମେୟର୍ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସେ ଏକାଧିକବାର ଅବିଭକ୍ତ ଜର୍ମାନୀର ଚାନ୍ସେଲର୍ ପଦ ଫେରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ବିରୁଦ୍ଧ ମତ ପୋଷଣ ଯୋଗୁଁ ନାଜୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପଦଚ୍ୟୁତ ଓ ଦୁଇଥର କାରାରୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । କ୍ରିଶ୍ଚିୟାନ୍ ଡ଼େମୋକ୍ରାଟିକ୍ ପାର୍ଟିର ସଭାପତି-ଭାବରେ ସେ ୧୯୪୯ରେ ବନ୍ ଆସେମ୍ବ୍ଲିର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ଏହି ଆସେମ୍ବ୍ଲି ପଶ୍ଚିମ ଜର୍ମାନୀର ସମ୍ବିଧାନ ତିଆରି କରିଥିଲା । ୧୯୫୩ର ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ପର ଠାରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ପଶ୍ଚିମ ଜର୍ମାନ ରିପବ୍ଲିକ୍‌ର ପ୍ରେସିଡେ଼ଣ୍ଟ୍ ରହିଆସିଛନ୍ତି ।

ଆଡେ଼ାନିସ୍—ଗ୍ରୀକ୍‌ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବିଖ୍ୟାତ ଏକ ତରୁଣ । ପରମାସୁନ୍ଦରୀ ଆଫ୍ରୋଡାଇଟ୍ ଏହାର ପ୍ରଣୟାସକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଆଡୋନିସ୍ ବନ୍ୟ ବରାହ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରନ୍ତେ, ଆଫ୍ରୋଡାଇଟ୍‌ର ବେଦନ ଏପରି କରୁଣ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ଯେ, ଗ୍ରୀକ୍ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଅଧିପତି ଜିଉସ୍ ଆଡୋନିସ୍‌ର ଆତ୍ମାକୁ ଛଅମାସ ପ୍ରେତ ଓ ଛଅମାସ ଜୀବଜଗତରେ ବାସ କରିବାକୁ

ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ଗ୍ରୀକ୍ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ କଥିତ । ଇଉରୋପୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଡୋନିସ୍ ଓ ଆଫ୍ରୋଡ଼ାଇଟ୍‌ର ପ୍ରଣୟ ଘେନି ବହୁ କାବ୍ୟକବିତା ଲେଖା ହୋଇଛି । ଅସଂଖ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟ ଚିତ୍ରର ମଧ୍ୟ ଏହା ହୋଇଛି ଉପଜୀବ୍ୟ ।

ଆଣ୍ଟନ୍ ଶେକଭ୍ (୧୮୬୦—୧୯୦୪) ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ରୁଷୀୟ ଗଳ୍ପ ଓ ନାଟକଲେଖକ । ତାଙ୍କର ଗୋସେଇଁ-ବାପ ଏକ ଆବିସିନୀୟ କ୍ରୀତଦାସ ଥିଲେ ଓ ନିଜର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଶ୍ରମ ଓ ସଞ୍ଚୟଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ଓ ନିଜ ପରିବାରକୁ ଦାସତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତକରି ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ଆଣ୍ଟନଙ୍କ ପିତା ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦୋକାନୀ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି କରି ନ ପାରିବାରୁ, ଆଣ୍ଟନଙ୍କ ବାଲ୍ୟବୟସ ଦାରିଦ୍ର୍ୟରେ କଟିଥିଲା । ତେଣୁ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲାବେଳୁଁ ତାଙ୍କୁ ରୋଜଗାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ଓ ଲେଖା ବିକି କୌଣସିମତେ ସେ

ଆଣ୍ଟନ୍ ଶେକଭ

ନିଜର ଶିକ୍ଷା ସମାପନ କରିଥିଲେ । ହାଇସ୍କୁଲ ପରେ ସେ ମସ୍କୋ ଯାଇ ଡାକ୍ତରି ପଢ଼ି ପାଶ୍‌କଲେ, କିନ୍ତୁ ଡାକ୍ତରି ବ୍ୟବସାୟରେ ତାଙ୍କର ମନ ନଥିଲା,ପୁଣି ପଢ଼ିଲାବେଳୁଁ ସେ ଲେଖକଭାବରେହିଁ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରିବାରୁ ଡାକ୍ତରି ବ୍ୟବସାୟରେ ମନ ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ୨୮ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ରୁଷିଆରେ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରସ୍କାର 'ପୁଷ୍କିନ୍ ପୁରସ୍କାର' ପାଇଲେ ଓ ସେହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ନାଟକ ମଧ୍ୟ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେଲା । ଏହିସମୟରେ ସେ ସମଗ୍ର ସାଇବେରିଆ ଅତିକ୍ରମ କରି ଅପରାଧୀ ଉପନିବେଶ ସାଖାଲିନ୍ ଦ୍ୱୀପକୁ ଗଲେ ଓ ସେଠାରେ ଅପରାଧୀମାନଙ୍କର ଜୀବନଯାପନ ଉପରେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକରନ୍ତେ, ରୁଷ୍‌ସର୍କାର ସେଠାରେ କେତେକ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ସଂସ୍କାର ଆଣିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ରୁଷିଆରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିବାରୁ ଓ ହଇଜା ବ୍ୟାପିବାରୁ, ଶେକଭ୍, ତାର ପ୍ରତିବିଧାନ ପାଇଁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକଭାବରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଏହି କଠୋର ପରିଶ୍ରମ ଓ ଅନିୟମିତ ଜୀବନ ଫଳରେ ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗ, ଯାହା ତାଙ୍କଠାରେ ଯାପ୍ୟ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ବର୍ତ୍ତିମାନ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ଦେଖାଦେଲା । ସେ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଉଷ୍ଣଜଳବାୟୁସମ୍ପନ୍ନ କ୍ରିମିଆରେ ଏକ ଖମାର କିଣି ସେହିଠାରେ ଜୀବନଯାପନ କଲେ । ସେଠାରେ ସେ ସମଧିକ ସୁସ୍ଥତା ବୋଧକଲେ ସତ୍ୟ; ତଥାପି ଯମ ପଲେ ପଲେ ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରାସକରୁଥିବାବେଳେ, ଏହି ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ଲେଖକ ତାଙ୍କର ଶେଷରକ୍ତ ଦେଇ ସେହିଠାରେହିଁ ମୃତ୍ୟୁହୀନ ଲେଖାବଳି ଲେଖି ଗଲେ । ଏଗୁଡ଼ିକ (ଗଳ୍ପ ଓ ନାଟକ) ଜନପ୍ରିୟ ହୋଇଥିଲା ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିରେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରତିଭାର ସ୍ପଷ୍ଟ ମୁଦ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତାଙ୍କ ନାଟକମାନଙ୍କ ଭିତରେ 'ତିନି ଭଉଣୀ', 'ଚେରି ତୋଟା' ଓ 'କକା ବାନିଆ' ବିଖ୍ୟାତ । ଶେକଭ୍‌ଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଓ ନାଟକରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରିହାସ, କଳ୍ପନା ଓ ସମାଜ-ଚେତନା ଅତି ରମଣୀୟ କଳାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ରୁଷୀୟ ପାଠକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ତାଙ୍କର ତରୁଣ ବୟସର ଲେଖା ଅଟଳ - ଗପସବୁ ବେଶୀ ପ୍ରିୟ । କିନ୍ତୁ ରୁଷିଆ ବାହାରେ ବିଶେଷତଃ ଇଂଲଣ୍ଡ୍‌ରେ ତାଙ୍କର ଗଳ୍ପ ଓ ନାଟକ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଏକପ୍ରକାର ପୂଜିତ ବୋଇଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଇଂଲଣ୍ଡର ସାହିତ୍ୟ-ରସିକ ସମାଜରେ ଶେକଭ୍‌ହିଁ ରୁଷିଆର ଶ୍ରେଷ୍ଠଲେଖକ ବୋଲି ଓ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ ଆଧୁନିକ ଗଳ୍ପ ଓ ନାଟକର ଭଗୀରଥ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଖୋଦ୍ ରୁଷିଆରେ ଶେକଭ ସେତେ ଆଦୃତ ନୁହନ୍ତି ।

ଆଣ୍ଟାର୍କ୍‌ଟିକା (*Antarctica*) —(ଦେଖ ମେରୁ ଦେଶ ।)

ଆଣ୍ଟିଓକସ୍—ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସେନାପତି ସେଲ୍ୟୁକସ୍ ନିକେଟର୍‌ଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ରାଜବଂଶ ଓ ସେହି ନାମଧାରୀ ରାଜଗଣ । ଆଣ୍ଟିଓକସ୍ ଦ୍ୱିତୀୟ, (ଖ୍ରୀ : ପୂ : ୨୬୧-୨୪୬) ସେଲ୍ୟୁକସ୍ ନିକେଟର୍‌ଙ୍କ ପୌତ୍ର । ଅଶୋକଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଶିଳାଲେଖରେ ଏହାଙ୍କୁ 'ଆନ୍ତିୟୋକ' ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ଅଶୋକ ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାପାଇଁ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ଖୋଲିଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରପାଇଁ ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ ପଠାଇଥିଲେ ।

ଆଣ୍ଟିଗନି—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରୀକ୍ ନାଟ୍ୟକାର ସଫୋକ୍ଲିସ୍‌ଙ୍କର ତନ୍ନାମକ ବିୟୋଗାନ୍ତ ନାଟକର ଓ ଅନ୍ୟ ଅନେକ ଗ୍ରୀକ୍ କାବ୍ୟ ଓ ନାଟକର କାରୁଣ୍ୟମୟୀ ନାୟିକା । ତାଙ୍କର ଅନ୍ଧ ପିତା ରାଜା ଇଡିପସ୍ (ଦେଖ)ଙ୍କର ନିର୍ବାସନବେଳେ ସେ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ଓ ସହଚାରିଣୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ଦୁଇଭାଇ ପରସ୍ପରକୁ ହତ୍ୟାକରି ମଲେ । ତେଣୁ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ହେଲେ କ୍ରିୟନ୍,—ତାଙ୍କର ମାମୁଁ । କ୍ରିୟନ୍ ଆଦେଶଦେଲେ ଯେ, ଆଣ୍ଟିଗନିର ମୃତ ଭାଇମାନଙ୍କର ଶବକୁ କେହି ସତ୍କାର କରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଆଦେଶ ଅମାନ୍ୟକରି, ଆଣ୍ଟିଗନି ଗୋପନରେ ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ଭାଇର ଶବକୁ ସମାଧି ଦେଲେ । ଫଳରେ କ୍ରିୟନ୍ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଭୂଗର୍ଭସ୍ଥ ଗୁହାରେ ବନ୍ଦିନୀ କରି ରଖାଇଲେ । ସେ ସେହିଠାରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ସମଗ୍ର ଇଉରୋପୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ କରୁଣାମୟୀ ନାରୀତ୍ୱର ପ୍ରତୀକ-ଭାବରେ ଆଣ୍ଟିଗନି ଦଣ୍ଡାୟମାନା । ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ସାଜାହାନନନ୍ଦିନୀ ଜାହାନାରା ଓ ରାଧାନାଥଙ୍କ ପାର୍ବତୀର ଦୁଃଖିନୀ କୌଶଲ୍ୟା ଯେପରି ମିଶି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଆଣ୍ଟିଗୋନସ୍— ମଧ୍ୟଏସିଆର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରୀକ୍ ରାଜବଂଶ । ସେହିବଂଶର ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଣ୍ଟିଗୋନସ୍ (ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୨୦-୨୩୯) ଅଶୋକଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଓ ଅଶୋକଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିଳାଲେଖରେ ଏହାଙ୍କ ନାମର ଉଲ୍ଲେଖ ମିଳେ । ସେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଅଶୋକ ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ପାଇଁ ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ ପଠାଇଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ମାନବ ଓ ପଶୁମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାପାଇଁ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ଖୋଲିଥିଲେ । ଅଶୋକ ଅନୁଶାସନରେ ଏହାଙ୍କୁ 'ଅନ୍ତିକିନ' ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

ଆଣ୍ଟିବାଇଓଟିକ୍ (*Antibiotic*) ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'ଜୀବାଣୁବିରୋଧୀ' । ଏହା ବିଭିନ୍ନ ଆଣୁବୀକ୍ଷଣୀକ ଉଦ୍ଭିଦ କିମ୍ବା ଜୀବାଣୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କେତେକ ରାସାୟନିକ ବସ୍ତୁ, ଯାହା କି ଅନ୍ୟ ଜୀବାଣୁମାନଙ୍କର ବୃଦ୍ଧିରୋଧ ଅଥବା ବିନାଶ ଘଟାଇପାରେ । ୧୮୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲୁଇ ପାସ୍ତୁର (ଦେଖ) ପ୍ରଥମେ ଘୋଷଣାକଲେ ଯେ ବିଭିନ୍ନ ଜୀବାଣୁର ପାରସ୍ପରିକ ବୃଦ୍ଧିରୋଧ ଚେଷ୍ଟାକୁ କାମରେ ଲଗାଇ ମଣିଷ ରୋଗ ସହିତ ଲଢ଼ିପାରେ । ୧୯୨୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଡ଼ାକ୍ତର ଫ୍ଲେମିଂ (ଦେଖ) ପେନ୍‌ସିଲିୟମ୍ ନୋଟେଟମ୍ ନାମକ ଛତୁଜାତୀୟ ଉଦ୍ଭିଦର କେତେକ ଜୀବାଣୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ଥିବା ଆବିଷ୍କାର କଲେ । ୧୯୩୯ରେ ଡାକ୍ତର ଫ୍ଲୋରି ଏହି ଛତୁରୁ ପେନ୍‌ସିଲିନ୍-ନାମକ ଗୋଟିଏ ଜୀବାଣୁ-ପ୍ରତିରୋଧକ ପଦାର୍ଥ ବାହାର କରିଥିଲେ । ଅନେକରୋଗରେ ଏହି ପେନ୍‌ସିଲିନ୍, ଔଷଧ-ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କ୍ରମେ ଷ୍ଟ୍ରେପ୍‌ଟୋ-ମାଇସିନ୍, ଟେରାମାଇସିନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଏହିଜାତୀୟ, ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଔଷଧ ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲା । ୧୯୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନିସ୍‌ଟାଟିନ୍ ଆବିଷ୍କାରକଲେ ଜଣେ ମହିଳା ଡ଼ାକ୍ତର । ଏହି ସବୁ ଔଷଧର ସଂଖ୍ୟା ଦିନକୁଦିନ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆଣ୍ଟିବାଇଓଟିକ୍ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ଏସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତକରିବା ପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ରାସାୟନିକ କାରଖାନାମାନ ଏବେ ନାନାଦେଶରେ ସ୍ଥାପିତ ହେଲଣି । ଅତି ସାବଧାନତାର ସହିତ ପରିମିତ ଉତ୍ତାପ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଔଷଧଗୁଡ଼ିକ କାଚନଳୀରେ ଭର୍ତ୍ତିକରି ମୁହଁ ବନ୍ଦକରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏପରି ହେଲେ ଯାଇ, ସେଥିରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ଜୀବାଣୁ ପଶିପାରିବ ନାହିଁ କି ଔଷଧ ନଷ୍ଟ ହେବନାହିଁ । ମଣିଷର ରୋଗକୁ ଭଲଭାବରେ ବିଚାର କରି କେଉଁଜାତୀୟ ଆଣ୍ଟିବାଇଓଟିକ୍ କେଉଁ ରୋଗରେ, କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବ ତାହା ପ୍ରଥମେ ଠିକ୍ କରାଯାଏ । ପ୍ରୟୋଗର ମାତ୍ରା ଓ ବ୍ୟବଧାନ କଥା ମଧ୍ୟ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ।

ପର୍ବତ-ଶୃଙ୍ଗ ଓ ବହୁ ଆଗ୍ନେୟଗିରି ଅଛି । ପର୍ବତଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ, ତାମ୍ର, ଲୌହ, ମାଙ୍ଗାନିଜ୍, ଟିଣ, ପାରଦ ପ୍ରଭୃତି ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପେରୁ ଓ ବଲିଭିଆର ରୌପ୍ୟଖଣି ବିଖ୍ୟାତ । ଏହି ପର୍ବତର ଉପରଦେଇ ଦୁଇଟିମାତ୍ର ରେଲ୍‌ପଥ (୧୧ ହଜାର ଫୁଟ୍ ଓ ୧୪ ହଜାର ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ) ଯାଇଛି ।

ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍, ଦୀନବନ୍ଧୁ ଚାର୍ଲ୍‌ସ୍ ଫ୍ରେଡ୍‌ରିକ୍ (୧୮୭୧-୧୯୪୦)– ବିଖ୍ୟାତ ଭାରତ-ପ୍ରେମୀ ଓ ମାନବ-ପ୍ରେମୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ପାଦ୍ରୀ । ସେ ଜାତି-ବର୍ଣ୍ଣ-ଧର୍ମ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ପୃଥିବୀର ସବୁଠାରେ ଦଳିତ, ଦୁଃସ୍ଥ ନରନାରୀଙ୍କର ସେବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ ଏବଂ ନିଜର ସରଳ ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଜୀବନପ୍ରଣାଳୀଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ-ଶିଷ୍ୟର ଏକ ମହାନ୍ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ବର୍ମିଂହାମ୍ ଓ କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତିକରି କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ୧୮୯୯ ଯାଏ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିଲେ । ସେଠାରୁ ସେ ଦିଲ୍ଲୀର ସେଣ୍ଟ୍ ଷ୍ଟିଫେନ୍‌ସ୍ କଲେଜକୁ ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ସେ ସେଠାରେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍ ଅଧୀନରେ କାମ କରିବାକୁ ରାଜି ହୋଇ ଏକ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଠିଆକରାଇଲେ ।

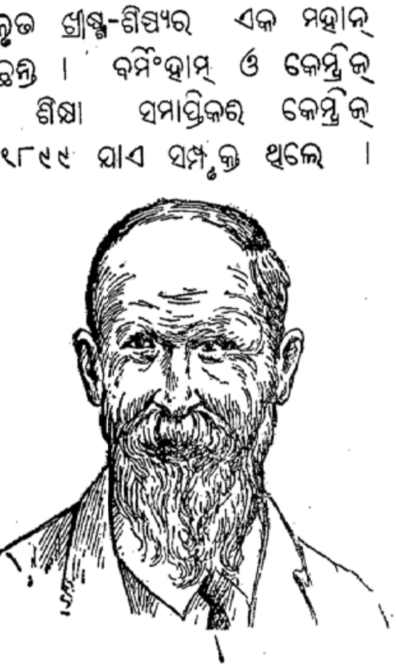

କ୍ରମେ ଭାରତୀୟ ସମାଜ ସହିତ ମିଶି ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନୁଭବକଲେ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ପାଦ୍ରୀ ଓ ଇଂରେଜ୍ ଶାସକମାନଙ୍କର ଭାରତ-ବିରୋଧୀ ପ୍ରଚାରରେ କ୍ରମେ ଆସ୍ଥା ହରାଇଲେ । ଭାରତରେ ଥିଲାବେଳେ ସେ ଭାରତ ବାହାରେ ଥିବା ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଉପରେ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଚାର ହେଉଥିଲା ତାହା ସହି ନ ପାରି ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟକଲେ। ପୃଥିବୀର ନାନାସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣକରି ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ସତ୍ୟାଗ୍ରହକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ଥନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଫିଜି, ତ୍ରିନିଦାଦ୍ ପ୍ରଭୃତି ଇଂରେଜ୍ ଉପନିବେଶମାନଙ୍କରେ ଭାରତୀୟଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ଲଢ଼ିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ପଢ଼ି ସାରା ଜଗତରେ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଗଭୀର ସହାନୁଭୂତି ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିଲା । ବନ୍ୟା, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମହାମାରୀ ହେତୁ ଯେଉଁଠି ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର କିଛି ଦୁରବସ୍ଥା ଘଟିଥାଏ, ମହାପ୍ରାଣ ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତି । ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜଙ୍କର ଉଦାରତା ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ସେ ବାଧହୋଇ ସେଣ୍ଟ୍ ଷ୍ଟିଫେନ୍‌ସ୍ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ଛାଡ଼ିଦେଇ କବିଗୁରୁ ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଠାକୁରଙ୍କର ବିଶ୍ୱଭାରତୀରେ ଯାଇ ଅଧ୍ୟାପନାକଲେ ଏବଂ କବିଙ୍କ ବିଶ୍ୱଭ୍ରମଣବେଳେ ତାଙ୍କର ସେକ୍ରେଟାରୀ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ନିଜର ଦ୍ୱିତୀୟ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣକରି ଭାରତର ମଙ୍ଗଳକଳ୍ପେ ମନଃପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେଇଥିଲେ । ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦୁଇଥର ବନ୍ୟା-ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ଆସିଥିଲେ । କଲିକତାର ପ୍ରେସିଡ଼େନ୍ସି ହସ୍‌ପିଟାଲ୍‌ରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଅବିବାହିତ ଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରକୃତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଭଳି ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ ।

ଭାରତବାସୀ ପରଦୁଃଖକାତର ଏହି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ପାଦ୍ରୀଙ୍କୁ 'ଦୀନବନ୍ଧୁ' ଉପାଧି ଦେଇ ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜଣାଇଅଛନ୍ତି ।

ଆତଙ୍କ-ବାଦ (*Terrorism*)—ହିଂସାତ୍ମକ କର୍ମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ-ଲାଭର ସମୁଚିତ ପନ୍ଥା ବୋଲି ମନେକରୁଥିବା ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ସନ୍ତ୍ରାସବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ।

୧୭୮୯ରେ ଫରାସୀ-ବିପ୍ଳବ ପରେ ପରେ କିଛିକାଳ ପାଇଁ ଶାସନତାନ୍ତ୍ରିକ ସନ୍ତ୍ରାସବାଦ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସେହିଦିନଠାରୁହିଁ ବିଧିବଦ୍ଧଭାବରେ ଆତଙ୍କବାଦ ଚାଲିଆସୁଛି । ତେବେ, ସବୁକାଳରେ ଦଳେ ଅସାମାଜିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ ସାମାଜିକ-ନୀତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ-ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିଆସିଛନ୍ତି । ସୁସ୍ଥ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରୀତିରେ ଜାତୀୟ-ଚେତନା ଉଦ୍ରେକ କରାଇବାରେ ଏମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତିନାହିଁ । ହାଣକାଟ, ଲୁଟ୍‌ତରାଜ୍, ହତ୍ୟା, ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଭଳି ଅନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଆତଙ୍କବାଦୀମାନେ ପଛାନ୍ତିନାହିଁ ।

ସାମ୍ୟବାଦୀ-ଆନ୍ଦୋଳନ, ନାଜୀବାଦ, ଫାସିଷ୍ଟ୍‌ବାଦ ପ୍ରଭୃତି ରାଜନୈତିକ ମତବାଦର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ଆତଙ୍କବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ସାମାଜିକ ଆନ୍ଦୋଳନ-କାରୀ ଦଳ ମଧ୍ୟ ଆତଙ୍କବାଦରେ ବିଶ୍ୱାସକରନ୍ତି । ଯୁକ୍ତ-ରାଷ୍ଟ୍ରର ନିଗ୍ରୋବିରୋଧୀ କ୍ଲୁ-କ୍ଲକ୍ସ-କ୍ଲାନ୍ ସଂଘ, ଇଟାଲୀର 'ମାଫିଆ' ଦଳ ଓ କେନିଆର 'ମାଉମାଉ' ଦଳ ପ୍ରଭୃତି କେତୋଟି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆତଙ୍କବାଦୀ ଦଳ । ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସନରୁ ଭାରତକୁ ମୁକ୍ତକରିବା ପାଇଁ କେତେକ ଭାରତୀୟ ମଧ୍ୟ ଏହି ପନ୍ଥାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ-ନେତୃତ୍ୱରେ ଭାରତରେ ବିରାଟ ଅହିଂସ ଗଣ-ଆନ୍ଦୋଳନ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବାରୁ ସନ୍ତ୍ରାସବାଦ ଆଉ ଦରକାର ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।

ଆତାତୁର୍କ, ମୁସ୍ତାଫା କେମାଲ୍ ପାଶା (୧୮୮୦-୧୯୩୮)—ନବ୍ୟ ତୁରସ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଗ୍ରୀସ୍‌ର ମାସିଡୋନିଆ ପ୍ରଦେଶର ସାଲୋନିକା ସହରରେ ଜନ୍ମ । ସେତେବେଳେ ଗ୍ରୀସ୍-ସମେତ ସମଗ୍ର ବଲକାନ୍ ଅଞ୍ଚଳ ତୁରସ୍କ

ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା (ଦେଖ ତୁର୍କୀ) । ସାଲୋନିକାରେ ସାଧାରଣଶିକ୍ଷା ଶେଷକରି କେମାଲ୍, ତୁରସ୍କର ସାମରିକ ବିଭାଗରେ ଯୋଗଦେଲେ ଏବଂ ଗୋପନରେ 'ତରୁଣ ତୁରସ୍କ' ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମିଶି-ଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ସେ ସେନାପତି ପଦକୁ ଉନ୍ନୀତ

କେମାଲ୍ ପାଶା

ହୋଇ ଗାଲିପଲି, ଓ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ରେ ଥିବା ତୁର୍କୀ ସୈନ୍ୟଦଳର ସେନାପତି କାମ କରିଥିଲେ । ଏହି ତରୁଣ କାପ୍ତେନ୍ କେମାଲ୍‌ଙ୍କ ଯୋଗୁଁହିଁ ସମଗ୍ର ମିତ୍ରଶକ୍ତିର ସାମରିକ ବଳ, କ୍ଷୁଦ୍ର ଗାଲିପଲି ଉପତ୍ୟକାରେ ହାର ମାନି ଫେରିଆସିଥିଲା । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ଜର୍ମାନୀ ସହିତ ତୁର୍କୀର ମଧ୍ୟ ପରାଜୟ ହେଲା ଓ ତୁର୍କୀ ତାର ସମଗ୍ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ହରାଇଲା । ମିତ୍ରଶକ୍ତିମାନେ ବଲକାନ୍ ଉପଦ୍ୱୀପ ସହିତ ବାକୀଥିବା ତୁର୍କୀ ରାଜ୍ୟକୁ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ କରି ବାଣ୍ଟି-ନେବାକୁ ବସିଥିଲେ । ତୁର୍କୀର ଏହି ସଙ୍କଟ ଅବସ୍ଥାରେ ସେନାପତି କେମାଲ୍ ମାତୃଭୂମିର ରକ୍ଷାପାଇଁ ଜାତୀୟନେତା ହୋଇ ବାହାରିପଡ଼ିଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ଇତିହାସ ଖ୍ୟାତ ସୁଲତାନ୍ ପଦ ଉଠାଇଦେଇ, ତୁର୍କୀକୁ ଏକ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଷ୍ଟ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣାକଲେ ଓ ନିଜେ ତହିଁର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ହେଲେ । ଏସିଆମାଇନର ଭିତରୁ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ବିତାଡ଼ିତ କରି ଦେଶକୁ ପୂରାପୂରି ପଶ୍ଚିମବାହିନୀମୁକ୍ତ କଲେ । ୧୯୨୪ରେ ସେ ତୁର୍କୀ ସୁଲତାନଙ୍କର ଖଲିଫା ଓ ଧର୍ମଗୁରୁ ପଦ ମଧ୍ୟ ଉଠାଇଦେଲେ ଏବଂ ତୁର୍କୀକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମନିରପେକ୍ଷ ରାଷ୍ଟ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣାକଲେ । ସେ କୋରାନୀ ଆଇନ୍ ବଦଳରେ ଦେଶରେ ଦେୱାନି ଆଇନ୍ ଚଳାଇଲେ ଓ ମୁସଲମାନ୍ ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ବହୁଶତାବ୍ଦୀର ପରଦା-ପ୍ରଥାରୁ ମୁକ୍ତକଲେ । ପୁଣି ମୁସଲମାନ୍ ସମାଜର ବହୁନାରୀବିବାହ ପ୍ରଥାକୁ ବେଆଇନ୍ କରି, ନିରକ୍ଷର ତୁର୍କୀ-ଜନତା ଭିତରେ ସହଜତର ଉପାୟରେ ସାକ୍ଷରତା ପ୍ରସାରପାଇଁ ସେ ଐତିହାସିକ କିନ୍ତୁ ଜଟିଳ ଆରବୀ ଲିପି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ରୋମାନ୍ ଅକ୍ଷର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଏବଂ ଆଧୁନିକତାର ଚିହ୍ନରୂପେ ଇଉରୋପୀୟ ପୋଷାକକୁ ଦେଶରେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକଭାବରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କଲେ । ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସାଥିରେ ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଭୋଟ୍ ଅଧିକାର ଦିଆଇଲେ । ଇଉରୋପଖଣ୍ଡରେ ଥିବା କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟି-ନୋପ୍‌ଲ୍‌ରୁ ତୁର୍କୀର ରାଜଧାନୀ ଉଠାଇଆଣି ନୂତନନଗର ଆଙ୍କାରା ନିର୍ମାଣ କରାଇଲେ । ଏହିପରିଭାବରେ ଏହି ଅଭୂତକର୍ମା ବୀର-ନେତା, ମାତ୍ର ଅଳ୍ପକାଳଭିତରେ ଶତଶତ ଯୁଗର କୀଟଦଷ୍ଟ ଐତିହ୍ୟ ଓ ଅନ୍ଧ ସଂସ୍କାରରୁ ଗୋଟିଏ ପୁରାଣ ଜାତିକୁ ମୁକ୍ତକରି, ଏକ ବଳଶାଳୀ, ସୁଖୀ, ସମ୍ମାନିତ ଓ ଆଧୁନିକ ରାଷ୍ଟ୍ର ଗଠନ କରିଗଲେ । ଏଥିପାଇଁ 'ସେ ତୁର୍କୀଜାତିର ପିତା' ବା 'ଆତାତୁର୍କ' ନାମରେ ପୃଥିବୀରେ ଆଜି ପରିଚିତ । କେମାଲ୍ ଆତାତୁର୍କ, ସମଗ୍ର ମାନବ-ଇତିହାସର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜନନାୟକ ଓ ଜାତିନିର୍ମାତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ ଏକତମ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଆତ୍ମଚରିତ—ନିଜର ଜୀବନୀକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଯିବା ଆଜିକାଲି ଏକ ସାହିତ୍ୟିକ ରୀତି । ଅନ୍ୟ କିଛି ନ ଲେଖି

କେବଳ ଏହା ଲେଖି ହିଁ କେତେକ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଇ ପାରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆରେ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । 'ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ' ସତ୍ୟର ପରୀକ୍ଷା' ସେହିପରି ସାହିତ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ସେଣ୍ଟ୍ ଅଗଷ୍ଟାଇନ୍, ରୁଷୋ, ଗିବ୍ବନ୍, କାସାନୋଭା, ଚେଲିନି, ଜନ୍ ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ୍ ମିଲ୍, ରସ୍କିନ୍ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ବିଖ୍ୟାତ । ଏବେ ଅନେକ ତଥାକଥିତ ବଡ଼ଲୋକ ଆତ୍ମଜୀବନ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ସେମାନଙ୍କର ସେକ୍ରେଟାରୀ ବା ପେଷାଦାର ଲେଖକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରାହିଁ ଲିଖିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଆତ୍ରେୟ—ଆତ୍ରେୟ ଋଷି ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଚିକିତ୍ସାବିତ୍ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପୂରାନାମ ଆତ୍ରେୟ ପୁନର୍ବସୁ ଓ ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୬୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ବୋଲି ଐତିହାସିକମାନେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ରେୟସଂହିତା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏହି ପୁସ୍ତକ ୫ଖଣ୍ଡରେ ସମାପ୍ତ ଓ ଏଥିରେ ନାନା ବ୍ୟାଧି, ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ, ଭେଷଜ ଓ ଚିକିତ୍ସା-ବିଧାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଆତ୍ରେୟଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାପଦ୍ଧତିର-ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଚିକିତ୍ସକ ଅଗ୍ନିବେଶ, ଚରକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଲେଖାରୁ ଜଣାଯାଏ ।

ଆଥ୍ନେସିଅସ୍, ନିକିତନ୍— ଆଥ୍ନେସିଅସ୍ ନିକିତନ୍ ନାମକ ଜଣେ ରୁଷଦେଶୀୟ ବଣିକ୍ ୧୪୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ବାହମନୀ ରାଜ୍ୟ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ସେହି ରାଜ୍ୟର ବିପୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ଅମୀର୍‌ମାନେ ସୁଖ-ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ରହୁଥିଲେହେଁ ସାଧାରଣ ନାଗରିକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଶୋଚନୀୟ ଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ଭାରତ-ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଅବଲମ୍ବନରେ ରୁଷୀୟ ଓ ଭାରତୀୟ ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀଙ୍କୁ ନେଇ 'ପରଦେଶୀ' ନାମରେ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୀ କଥାଚିତ୍ର ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି । ଆଥ୍ନେସିଅସ୍ ନିକିତନ୍‌ଙ୍କୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିବା ପ୍ରଥମ ଇଉରୋପୀୟ ବୋଲି ଧରାହେଉଛି ।

ଆଦାମ୍—ବାଇବ୍‌ଲ୍ ଅନୁଯାୟୀ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ଆଦିମାନବ । ଈଶ୍ୱର, ପୃଥିବୀର ସକଳ ଜୀବଜନ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି କରିସାରିଲା ପରେ, ଏହାକୁ ନିଜ ଆକାରାନୁରୂପେ ସୃଷ୍ଟି କରି, ଧରାର ଅନ୍ୟ ସକଳ ପ୍ରାଣୀଉପରେ ଅଧିକାର ଦେଲେ ବୋଲି କଥିତ । ଆଦାମ୍ କିନ୍ତୁ ସମଗ୍ର ଧରାରେ ନିଜକୁ ନିଃସଙ୍ଗ ବୋଧ କରିବାରୁ, ଈଶ୍ୱର, ଆଦାମ୍ ନିଦ୍ରିତ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ, ତାଙ୍କର ଏକ ପଞ୍ଜରାସ୍ଥିରୁ, ଜଗତର ପ୍ରଥମନାରୀ ଇଭ୍‌ଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଦୁହେଁ ମନୋରମ ଇଡ଼େନ୍ ଉଦ୍ୟାନରେ ପରମସୁଖରେ କାଳ-କାଟୁଥିଲେ, କାରଣ ସେମାନେ ସେତେବେଳେ ଥିଲେ ନିଷ୍ପାପ ଓ ନିରୀହ । ଭଗବାନ୍ ସେମାନଙ୍କୁ ଇଡ଼େନ୍ ଉଦ୍ୟାନର ସବୁ ବୃକ୍ଷର ଫଳ ଖାଇବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ, କେବଳ 'ଭଲ-ମନ୍ଦ-ଜ୍ଞାନ-ବୃକ୍ଷ'ର ଫଳ ଖାଇବାକୁ ମନା କରିଦେଇ-ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସର୍ପଶରୀରଧାରୀ ସଇତାନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାରେ ପଡ଼ି ଇଭ୍ ଏହି 'ଜ୍ଞାନବୃକ୍ଷ'ର ଫଳ ପ୍ରଥମେ ଖାଇଦେଲା ଏବଂ ଆଦାମଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜାଣି ଜାଣି ଖୁଆଇଦେଲା । ଏହା ପରେ ସେମାନେ ଆଉ ନିଷ୍ପାପ ହୋଇ ରହିଲେ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱରାଜ୍ଞାର ଅବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଈଶ୍ୱର ସେମାନଙ୍କୁ ଇଡ଼େନ୍ ଉଦ୍ୟାନରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ ଓ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଏଣିକି ଝାଳବୁହା କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରି ନିଜର ଅନ୍ନ ସଂଗ୍ରହ କରିବ ଓ ଇଭ୍‌ର ଝିଅମାନେ ଘୋର ବେଦନାରେହିଁ ସନ୍ତାନ-ପ୍ରସବ କରିବେ ।

ବହୁଶତାବ୍ଦୀଯାଏ ଏହି ଆଦାମ୍‌ଇଭ୍ ଗଳ୍ପ ଇଉରୋପରେ ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗୃହୀତ ହେଉଥିଲା । ଏବେ କିନ୍ତୁ ଏହା ଏକ ରୂପକମାତ୍ର ବୋଲି ଧରାଯାଉଛି । ସର୍ପକୁ ପଣ୍ଡିତ-ମାନେ ଯୌନଜ୍ଞାନର ପ୍ରତୀକ ବୋଲି ଧରିନେଇଛନ୍ତି ; ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଥିରୁ ମନୁଷ୍ୟର ସକଳ ଦୁଃଖର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

ପରେ ଆଦାମ୍ ଓ ଇଭ୍‌ଙ୍କର ପୁତ୍ରକନ୍ୟା ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ କେବଳ ଆବେଲ୍, କେଇନ୍ ଓ ସେଥ୍‌ଙ୍କର ନାମ ବାଇବ୍‌ଲ୍‌ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଆଦିବାସୀ— ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ତଫସିଲଭୁକ୍ତ (ସିଡ୍ୟୁଲ୍) ଉପଜାତି (ଟ୍ରାଇବାଲ) ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି, ସେମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣରେ ଆଦିବାସୀ କୁହାଯାଏ । ଆଦିବାସୀ ଶବ୍ଦଟି ଇଂରାଜି 'ଆବୋରିଜିନ୍' ଶବ୍ଦର ଭାରତୀୟ ରୂପାନ୍ତର । ଏହି ଶବ୍ଦ ଆଦ୍ୟ ବା ଆରମ୍ଭାର୍ଥକ ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦ "ଅରିଜିନ୍" ରୁ

ଆଗତ । ଇଉରୋପୀୟମାନେ ଯେଉଁସବୁ ଦେଶରେ ନିଜର ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, ସେ ଦେଶମାନଙ୍କର ମୂଳ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ, ସେଥିରୁ 'ଆବୋରିଜିନ୍' ପଦର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଏବେ ଆବୋରିଜିନିଜ୍ କହିଲେ 'କୌଣସି ଦେଶକୁ ସଭ୍ୟ ଜାତି ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସେଠାରେ ବାସ କରୁଥିବା ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ'ଙ୍କୁ ବୁଝାଏ । କେତେକ ଗବେଷକଙ୍କର ମତ ଯେ, ଭାରତର ବଣ ପାହାଡ଼ରେ ବାସକରୁଥିବା ଲୋକମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଆଗମନ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତର ଉର୍ବର ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଉନ୍ନତତର ଓ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଆକ୍ରମଣକାରୀଙ୍କ ଚାପ ଫଳରେ ସେମାନେ ସମତଳ ଭୂମିରୁ ପଳାଇଯାଇ ଦୁର୍ଗମ ବଣ ପାହାଡ଼ରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣକଲେ । ଭୌଗୋଳିକ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ଓ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ଜାତି-ପ୍ରଥାର ଦୃଢ଼ ଶୃଙ୍ଖଳା ହେତୁ ଏହି ଅନୁନ୍ନତ ଗୋଷ୍ଠୀବର୍ଗ ଭାରତର ସାଧାରଣ ଜୀବନଠାରୁ ଦୂରରେ

ନୃତ୍ୟରତା ଆଦିବାସୀ ରମଣୀ

ରହିଗଲେ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁହିଁ ଭାରତୀୟ ଜୀବନରେ ନାନା ସଭ୍ୟତାର ସମାବେଶ, ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଓ ବହୁ ରାଜନୀତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ, ଏହି ତଥା-କଥିତ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି, ଆର୍ଯ୍ୟ-ପୂର୍ବଭାରତର ରୀତିନୀତି ଓ ସଂସ୍କୃତି ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରକ୍ଷାକରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ଏହି ଭାବରେ ସେମାନେ ନିଜର ରକ୍ତଗତ (*Ethnic*), ଭାଷାଗତ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରକ୍ଷା କରି ପାରିଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଚାର କରାଯାଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ଆଦିବାସୀଶବ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୃତତ୍ତ୍ୱରୁ ଯାଇ ରାଜନୀତିରେହିଁ ଅଧିକ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବାର ଦେଖାଯାଉଛି ।

ଭାରତ ସମ୍ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଦୁଇଶହରୁ ଅଧିକ ଉପଜାତି ଗୋଷ୍ଠୀ ତଫସିଲଭୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ୧୯୬୧ ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୨,୯୮,୭୯,୪୯୮ । ସେମାନେ ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ା ୬.୮୬% । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଆଦିବାସୀ-ଗୋଷ୍ଠୀ, ସଂସ୍କୃତିର ସମାନ ସୋପାନରେ ନାହାନ୍ତି କି ସମସ୍ତେ ଏକପ୍ରକାର ଭାଷା କହନ୍ତି ନାହିଁ ବା ଏକ ନୃଶାଖା (*Race*) ର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ଏହି ସମସ୍ତ ଦିଗରୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ପାରସ୍ପରିକ ତାରତମ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ସେମାନେ ବାସକରୁଥିବା ସ୍ଥାନମାନଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା :— ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ, ମଧ୍ୟାଞ୍ଚଳ ଓ ଉତ୍ତରପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ । ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ପୃଥକ୍, କିନ୍ତୁ ଏକ ଅଞ୍ଚଳରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆଦିବାସୀ-ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ପରି-ମାଣରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋଟାମୋଟି ବର୍ଣ୍ଣନା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଉଅଛି ।

ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ — ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ୧୬ ଡିଗ୍ରୀ ଅକ୍ଷରେଖା ନିମ୍ନରେ ବିଶେଷତଃ ପଶ୍ଚିମଘାଟର ଦକ୍ଷିଣାଂଶରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉପଜାତି ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଭାରତର ଶେଷସୀମାରେ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ଓ ତାମିଲ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନ 'ସଙ୍ଗମ ଯୁଗ'ରେ ଏମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନତମ ଜାତିରୂପେ ମନେ କରାଯାଇପାରେ । ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ଚେଞ୍ଚୁ, ୟୁରୁଭା, ୟୁରୁଲା, ପାନିୟାନ୍, କୁରମ୍ବା, ବଡ଼ଗା, ଟୋଡ଼ା, କଦାର, ମାଲୟାନ୍, ମୁଥୁଭାନ୍, ୟୁରାଲୀ, ପ୍ରଭୃତି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଆଦିବାସୀଗୋଷ୍ଠୀ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ସେମାନଙ୍କର ମୂଳଭାଷା ବିଷୟରେ କିଛି ଜଣାନାହିଁ । ଏବେ ସେମାନେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜର ଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଟୋଡ଼ା, କୋଟା, ବଡ଼ଗାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଜୀବିକା ହେଉଛି ଫଳମୂଳ-ଆହରଣ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଶୁପକ୍ଷୀ ଶିକାର । ପରିବାରରେ ମାତାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବିଶେଷତ୍ୱ । ନିମ୍ନ-ମଧ୍ୟମ ଉଚ୍ଚତା, ଓସାରିଆ ଚେପ୍ଟା ନାକ, ମୋଟା ଓଠ, ଲମ୍ବା ମୁଣ୍ଡ ଓ ସୁଗଠିତ ଶରୀର ଏମାନଙ୍କ ଆକୃତିଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । କେତେକ ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କ ମତରେ ମେଲାନେସୀୟ ଓ ପୂର୍ବଆଫ୍ରିକାର ନିଗ୍ରୋମାନଙ୍କର କେତେକ ଜାତିଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ମଧ୍ୟାଞ୍ଚଳ: ଏହା ନର୍ମଦାନଦୀରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପିଅଛି । ମଧ୍ୟ-ଭାରତର ଯେଉଁ ପର୍ବତମାଳା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ଉତ୍ତର ଭାରତରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରୁଅଛି, ତାହାହିଁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଆଦିବାସୀଗୋଷ୍ଠୀକୁ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଆସି ଅଛି । ଭାରତରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ଆଦିବାସୀ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏଠାରେ ବାସ କରୁଥିବା ନିଷାଦ ବା ଶବରଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଧାନ ଉପଜାତି-ଗୋଷ୍ଠୀ ହେଉଛନ୍ତି, ସାନ୍ତାଳ, ମୁଣ୍ଡା, ଓରାଓଁ, ହୋ, ବୀରହୋର୍, ଭୂମିଜ, ଖରିଆ, ଭୂୟାଁ, ଜୁଆଙ୍ଗ, କନ୍ଧ, ଶବର, ଗଣ୍ଡ, ବଇଗା, ଭିଲ୍, କୋଲି ପ୍ରଭୃତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ସାନ୍ତାଳ ଓ ଗଣ୍ଡ, ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରାୟ ୬୦ ଲକ୍ଷ ହେବେ ।

ଏମାନେ ନିଜ ନିଜ ଭାଷାମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ବହୁ ପରିମାଣରେ ରକ୍ଷା କରିପାରିଛନ୍ତି । ଏହି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ଭାଷା ପୂର୍ବେ କଥିତ-ଭାଷା-ସ୍ତରରେ ଥିଲା । ଏବେ ମିସନାରି-ମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ସାନ୍ତାଳ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଭାଷାରେ ଲିପି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଅଛି । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଭାଷା ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟ କିମ୍ବା ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ପରିବାରର ମୁଣ୍ଡାରି ଶାଖାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ପୋଡ଼ୁ ଚାଷ କରିବା ଏମାନଙ୍କ ଅର୍ଥନୈତିକ ଜୀବନର ବିଶେଷତ୍ୱ । ନୃତ୍ୟ-ଗୀତ-ମୁଖର ମଣ୍ଡଘର (ଅବିବାହିତଙ୍କ ଶୟନଶାଳା) ଏମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର । ନିମ୍ନ-ମଧ୍ୟମ ଉଚ୍ଚତା, କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ, ଲମ୍ବ ମୁଣ୍ଡ, କୁଞ୍ଚିତ କେଶ, ଅନୁନ୍ନତ କପାଳ, ମୂଳ ଦବିଯାଇଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ଓସାରିଆ ନାକ, ଏମାନଙ୍କର ଶାରୀରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ସହ ଏମାନଙ୍କର ବହୁ ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍-ନୃଶାଖା-ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି ।

ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ:—ତୃତୀୟ ଦଳର ଆଦିବାସୀ ନିମ୍ନ-ହିମାଳୟ-ଅଞ୍ଚଳ ଓ ଭାରତର ପୂର୍ବସୀମାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ ପାର୍ବତୀୟ ଉପତ୍ୟକାମାନଙ୍କରେ ବାସକରନ୍ତି । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୁରୁଙ୍ଗ, ଲିମ୍ବୁ, ଲେପଚା, ଅକା, ଡ଼ାଫ୍‌ଲା, ଆବୋରମିରି, ମିଶ୍ମି, ଶିଙ୍ଗପୋଂ, ମିକିର, ରଭା, କଚାରି, ଗାରୋ, ଖାସି, ନାଗା, କୁକି, ଲୁସାଇ, ଚକମା ପ୍ରଭୃତି ଉପଜାତି-ଗୋଷ୍ଠୀ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଖାସି ପ୍ରଭୃତି ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଉପଜାତିଙ୍କ ଭାଷା ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ପରିବାରର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଷା ତିବ୍‌ବତ-ଚୀନୀୟ ଭାଷାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଯେତେଦୂର ଅନୁମାନ, ଏମାନେ ଭାରତକୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦୁଇ ଅଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀଙ୍କ ବହୁପରେ ଆସିଅଛନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତିରେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଅନ୍ୟ ଆଦିବାସୀ-ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କଠାରୁ ଉନ୍ନତତର ।

ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ବିଶେଷତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଖାସି ଓ ଗାରୋ ପ୍ରଭୃତି ଗୋଷ୍ଠୀରେ ମାତୃ-ପ୍ରଧାନ ପରିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳନ୍ତି ଓ ଲେପ୍‌ଚା, ଗ୍ୟାଲଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ନାରୀର ବହୁପତି-ଗ୍ରହଣ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧକରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ବିଶେଷ-ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ ପ୍ରାୟ ପାହାଡ଼ର ପାର୍ଶ୍ୱ-ଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ବିଭିନ୍ନ-ଗୋଷ୍ଠୀ-ମଧ୍ୟରେ ନାନା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସବୁ ସମୟରେ ଲାଗି ରହିଥାଏ । ନିକଟ-ଅତୀତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାଗାମାନେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରି ନରମୁଣ୍ଡ ସଂଗ୍ରହକରିବାରେ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ।

ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀଙ୍କ ରଙ୍ଗ ଗୌର ଓ ବାଳ ସିଧା । ଓସାର ନାକ ଓ ମାଂସ-ବଳିଯୁକ୍ତ ଆଖିପତା ଏମାନଙ୍କର ଆକୃତିଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଏମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳିଷ୍ଠ ଓ ପର୍ବତ-ଆରୋହଣପଟୁ । ଏମାନେ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ନୃଶାଖାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ତିନୋଟି ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ୟତୀତ ଆଣ୍ଡାମାନ୍ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ଜରବା, ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରଭୃତି ଅଳ୍ପ କେତେକ ଉପଜାତି ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏମାନେ ନେଗ୍ରିଟୋ ନୃଶାଖାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏବଂ ଅତି ଆଦିମ ସ୍ତରରେ ଅଛନ୍ତି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ପ୍ରାୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଲଗ୍ନ ଅଛନ୍ତି ଓ ଖାଦ୍ୟ ଆହରଣ କରି ଜୀବନଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ଆନନ୍ଦ—ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ପ୍ରିୟତମ ଏବଂ ପ୍ରଧାନତମ ଶିଷ୍ୟ ଭାବରେ ସମଗ୍ର ବୌଦ୍ଧ-ସାହିତ୍ୟରେ ବିଖ୍ୟାତ ।

ତଥାଗତ କପିଳବାସ୍ତୁରେ ତାଙ୍କର ଭ୍ରାତା ନନ୍ଦ ଏବଂ ପୁତ୍ର ରାହୁଲଙ୍କୁ ଦୀକ୍ଷାଦେବା ପରେ ସମଗ୍ର ଶାକ୍ୟ ବଂଶରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଧର୍ମମତ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ବଢ଼ିଯାଇଥିଲା । ଫଳରେ ଉକ୍ତବଂଶର ଛ'ଜଣ ରାଜକୁମାର ଯଥା :—ଆନନ୍ଦ, ଅନିରୁଦ୍ଧ, ଭଦ୍ରିୟ, କିମିଲ, ଭୃଗୁ ଏବଂ ଦେବଦତ୍ତ ସାଥିହୋଇ ଉପାଲି (ଦେଖ) ନାମକ ଏକ ନାପିତ ସହିତ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଲାଗି ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ ଓ ସମସ୍ତେ ସଂଘରେ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ଏହି ଛଅଜଣ ଶାକ୍ୟକୁମାରଙ୍କ ଭିତରୁ ଆନନ୍ଦ କାଳକ୍ରମେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରିୟ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ସେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଏକାଧାରରେ ଭୃତ୍ୟ ଓ ସେକ୍ରେଟାରି ହୋଇ ଉଠିଲେ । ମହାପରିନିର୍ବାଣ ଯାଏ ଆନନ୍ଦ, କାୟାର ଛାୟାପରି ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ଥିଲେ । ପରେ ସେ ମହାସ୍ଥବିର ଆନନ୍ଦ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲେ ।

ଏହା ଏକାନ୍ତ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଆନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନର ଏକ ଘଟନା ଯୋଗୁଁହିଁ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳ ଜାତି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ମିଶି ଯାଇଥିଲେ । ଶ୍ରାବସ୍ତିରେ ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧ ଥିଲାବେଳେ ଆନନ୍ଦ ଦିନେ ନଗରୀକୁ ଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା କୂପରୁ ଜଳ ଉଠାଉଥିବାର ଦେଖି ତାକୁ ପିଇବାକୁ ପାଣି ମାଗିଥିଲେ । କନ୍ୟାଟି ଚଣ୍ଡାଳ ଜାତିର ଥିବାରୁ ଜଳ ଦେବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତେ, ତୃଷାର୍ତ୍ତ ଆନନ୍ଦ କହିଥିଲେ, "ମୁଁ ତୁମକୁ ତ ଜାତି ମାଗୁନାହିଁ, କେବଳ ଜଳ ମାଗୁଛି ।" ଫଳରେ ସେ କନ୍ୟା ତାଙ୍କୁ ଜଳ ପିଇବାକୁ ଦେଇ ତାଙ୍କର ଔଦାର୍ଯ୍ୟ, ନିରଭିମାନତା ଏବଂ ରାଜକୁମାରୋଚିତ ସୁଗଠିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ତା'ର ନାମ ଥିଲା ପ୍ରକୃତି । ପ୍ରକୃତି, ଆନନ୍ଦଙ୍କ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗମନ କରି ଭିକ୍ଷୁଣୀ ଭାବରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଓ ତାଙ୍କ ଅନୁମତିକ୍ରମେ ସଂଘରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ବୌଦ୍ଧସଂଘରେ ପ୍ରକୃତିଙ୍କର ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାରା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା କଳଙ୍କ ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରୁ ଏକାବେଳକେ ଦୂର ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

ଆନନ୍ଦଙ୍କ ବିଶେଷତ୍ୱ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧ ଥରେ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଥିଲେ—"ଏହି ଆନନ୍ଦ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମେଧାବୀ । ତଥାଗତଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯେତେ ବ୍ୟକ୍ତି ଦେଖାକରିବାକୁ ଆସନ୍ତି, ସେ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷ ଦେଇ ଏପରିଭାବରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥାନ୍ତି ଯେ, ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଉପାସିକା, ଉପାସକ, ରାଣୀ, ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଶତଶତ ଅଧିବାସୀ, ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମର ଶିକ୍ଷକ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟଗଣ କେବେହେଲେ ସ୍ୱଳ୍ପମାତ୍ର ଅସୁବିଧା ଭୋଗି ନ ଥାନ୍ତି ।

"ଆନନ୍ଦଙ୍କର ପୁଣି ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଗୁଣ ଯେ ସେ ଭିକ୍ଷୁମଣ୍ଡଳୀ, ଭିକ୍ଷୁଣୀ-ମଣ୍ଡଳୀ, ଉପାସକ-ମଣ୍ଡଳୀ, ଉପାସିକା-ମଣ୍ଡଳୀ, ସମସ୍ତଙ୍କର ସୁଲଭ-ଦର୍ଶନ, ପୁଣି ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟତମ ! ଜଣେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁସବୁ ଅଦ୍ଭୁତ ଗୁଣ ରହିଥାଏ, ସେ ସବୁ ଆନନ୍ଦଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯାଏ । ମୁଁ ଭଲକରି ଜାଣେ ଯେ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରମଣ, ଗୃହପତି ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଦର୍ଶନ କରି ଜଣେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖିଲୁଁ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର କହିଥାନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି ମୋ ନିକଟକୁ ଯେତେ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଆସନ୍ତି ସେମାନେ ଆନନ୍ଦଙ୍କଠାରୁ ପଦେ କଥା ଶୁଣିଲେ ପ୍ରସନ୍ନ ମନରେ ଫେରିଯାନ୍ତି ଏବଂ ଆନନ୍ଦ କୌଣସି କାରଣରୁ ମୌନ ରହିଥିଲେ ସେମାନେ ଏକାନ୍ତ ଦୁଃଖିତ-ଚିତ୍ତରେ ଫେରିଥାନ୍ତି ।"

ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ତିନିମାସ ପରେ ରାଜଗୃହରେ ଯେଉଁ ବୌଦ୍ଧ ମହାସଭା (ମହାସଙ୍ଗୀତି) ମହାକାଶ୍ୟପଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ବସିଥିଲା, ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦ ସୂତ୍ରପିଟକ, ଉପାଲି ବିନୟପିଟକ ଏବଂ ଅନିରୁଦ୍ଧ ଅଭିଧର୍ମପିଟକ ଆବୃତ୍ତି କରିଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ନିୟମାବଳୀର ପ୍ରତିପାଳନ, ସଂଘମଧ୍ୟରେ କିପରି ବ୍ୟର୍ଥତାରେ

ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେଉଛି, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆନନ୍ଦ ଉକ୍ତ ମହାସଭାରେ ଏକ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଥିଲେ ।

ଆନନ୍ଦଙ୍କ ରଚିତ ସୂତ୍ରପିଟକ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଧର୍ମୋପଦେଶସମୂହର ସମଷ୍ଟି ।

ଆନନ୍ଦ କୁମାରସ୍ୱାମୀ—ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ, କଳା-ସମାଲୋଚକ, ଲେଖକ ଓ ଜ୍ଞାନତପସ୍ୱୀ ଆନନ୍ଦ କୁମାରସ୍ୱାମୀ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଦ୍ୱନ୍ମଣ୍ଡଳୀ ନିକଟରେ ଭାରତୀୟ କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାର୍ତ୍ତାବହରୂପେ ପରିଚିତ । ଯେହେତୁ ସେ

ଆନନ୍ଦ କୁମାର ସ୍ୱାମୀ

ଥିଲେ ସିଂହଳୀ, ସେଥିପାଇଁ ଭାରତର ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ବେଶୀ ପରିଚିତ ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କୁମାରସ୍ୱାମୀ ଭାରତର ସଂସ୍କୃତି ପାଇଁ ଯାହା କରିଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଭାରତୀୟଦ୍ୱାରା ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ଏବଂ ସେହି ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତବାସୀ ନିଜକୁ ଏହି ବରେଣ୍ୟ ସିଂହଳୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଋଣୀବଦ୍ଧ ମନେକରିବା ଉଚିତ ।

କୁମାରସ୍ୱାମୀ ୧୮୭୭ ଖ୍ରୀ: ଅ: ଅଗଷ୍ଟ ୨୨ ତାରିଖରେ ଲଙ୍କା-ଦ୍ୱୀପର ରାଜଧାନୀ କଲମ୍ବୋ ନଗରରେ ଧନୀ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା ସର୍ ମୁଥୁ କୁମାରସ୍ୱାମୀ ଜଣେ ଇଂରେଜ-ମହିଳାଙ୍କର ପାଣି-ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଆନନ୍ଦ ଏହି ବିବାହର ଗୌରବମୟ ଫଳ । ସର୍ ମୁଥୁ, 'ସାହେବ' ସାଜିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟଧର୍ମ ଓ ପ୍ରାଚ୍ୟ ବିଦ୍ୟାର ଅନୁଶୀଳନରେ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ପୁତ୍ରକୁ ସେହି ପୈତୃକ ଦାୟ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ବିସ୍ମୟକର କଥା ଏହି ଯେ, ଆନନ୍ଦ କୁମାରସ୍ୱାମୀ ଯେ କି ପରେ କଳା-ଧର୍ମ-ସାହିତ୍ୟର ବିଶ୍ୱ-ବିଖ୍ୟାତ ଭାଷ୍ୟକାର ହେଲେ, ସେ ବିଜ୍ଞାନରେ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ଲଣ୍ଡନ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଭୂତତ୍ତ୍ୱ (ଜିଓଲଜି)ରେ ଡକ୍ଟର୍ ଅଫ୍ ସାଇନ୍ସ୍ ଉପାଧି ପାଇ ସେ ଲଙ୍କା-ସରକାର ଅଧୀନରେ ସେହି ବିଭାଗରେ ଚାକିରି କରିଥିଲେ । ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଲଙ୍କାଦ୍ୱୀପର ଖନିଜସମ୍ପଦ ଉପରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ ତାହା ଭୂବିଦ୍ୟା-ସମ୍ପର୍କୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଇଂରାଜି ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଜିଓଲଜିକାଲ୍ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ କାମ କରୁଥିବାରୁ କୁମାରସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଲଙ୍କାର ସର୍ବତ୍ର ବୁଲିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଲଙ୍କାର ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟସବୁ ଦେଖି ଦେଖି ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ ତାହାଙ୍କ ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କର ରୁଚି କିପରି ବିକୃତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ ଗଭୀର ମାନସିକ ବ୍ୟଥା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ମନରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । କ୍ରମେ ଏହି ମାନସିକ ବିକ୍ଷୋଭ ଏପରି ଆକାର ଧାରଣକଲା ଯେ, ସେ ଶେଷରେ ସରକାରୀ ଚାକିରି ଛାଡ଼ିଦେଇ ପ୍ରାଚ୍ୟ କଳାନୁଶୀଳନ ପାଇଁହିଁ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ କରିଦେବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ୧୯୧୭ରୁ ୧୯୪୭ (ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁବର୍ଷ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବୋଷ୍ଟନ୍ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ଅଫ୍ ସାଇନ୍ସ୍ ଏଣ୍ଡ୍ ଆର୍ଟସ୍‌ର ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ରହି ଦୀର୍ଘ ତିରିଶବର୍ଷ କାଳ, ପ୍ରାଚ୍ୟ କଳା ଓ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଧର୍ମର ନାନାବିଭାଗ ଉପରେ ଅସଂଖ୍ୟ ରଚନା ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ ଅନେକ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପ୍ରକାଶିତ, ବା ପ୍ରାଚୀନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠାରେ ଲୁକ୍କାୟିତ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କେତୋଟି ତାଙ୍କ ଜୀବନ-କାଳରେ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ସେତିକିହିଁ ଭାରତୀୟ କଳାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ଚିରକାଳ ଲାଗି ବିଶ୍ୱ-ସାଂସ୍କୃତିକ ଜଗତରେ ଅକାଟ୍ୟଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଯାଇଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ କେତୋଟିଙ୍କର ନାମ 'ଭାରତୀୟ ଓ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆନ୍ କଳାର ଇତିହାସ,'

'ଆଦିମ ଭାରତୀୟ ସ୍ଥାପତ୍ୟ,' 'ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସିଂହଳୀ କଳା,' 'ରାଜପୁତ ଚିତ୍ର,' 'ନୃତନଭାରତୀୟ ଚିତ୍ର,' 'ଭାରତୀୟ ପ୍ରତିମାର ବଦନ-ବିକାଶ' ଇତ୍ୟାଦି । ତାଙ୍କର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ରଚନା ବୋଧହୁଏ 'ଶିବନୃତ୍ୟ' ଯାହାର ଭୂମିକାରେ ରୋମାଁ ରୋଲାଁ ଲେଖିଛନ୍ତି—"ଏହି ଛନ୍ଦୋମୟ ଦର୍ଶନର ଆନନ୍ଦ, ମନରେ ଏହି ଶାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ବିଶ୍ୱାସ ଆସ୍ୱାଦନ କରିବାପାଇଁ ମୁଁ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି,—ଏଥିରୁ ସେମାନେ ପାଇବେ ତାହାହିଁ ଯାହାକି ଇଉରୋପର ଆତ୍ମା ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଦରକାର କରେ,—ଶାନ୍ତ, ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ, ଆଶା ଓ ଅକ୍ଷୁବ୍ଧ ଆନନ୍ଦ, ଯାହା ନିର୍ବାତ ପ୍ରଦୀପ ପରି ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ଜଳୁଥାଏ ।"

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ କୁମାର ସ୍ୱାମୀ ଲଜ୍ଜାପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ନିଜକୁ ପ୍ରଚାର କରିବାର କୌଣସିପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟାକୁ ସେ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ପୃଥିବୀର ସକଳ ପ୍ରାନ୍ତର ଗବେଷଣାର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସେ ଅକାତରରେ ନାନାଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଜୀବନକାଳରେ କୁମାରସ୍ୱାମୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ, ରୋମାଁରୋଲାଁ ପ୍ରଭୃତି ବିଶ୍ୱପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ । ଏବେ ଶ୍ରୀମତୀ କୁମାରସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କର ବରେଣ୍ୟ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ।

ଆନନ୍ଦତୀର୍ଥ, ମଧ୍ୱାଚାର୍ଯ୍ୟ—(ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ: ୧୧୯୫ ମୃତ୍ୟୁ-୧୨୭୬ । ଅନ୍ୟ ମତରେ ଖ୍ରୀ:୧୨୩୮ରେ ଜନ୍ମ)

ଦ୍ୱୈତମତର ପ୍ରତିଷ୍ଠାପକ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ । କର୍ଣ୍ଣାଟକର ଉଡୁପି ଅଞ୍ଚଳସ୍ଥିତ ରଜତ-ପୀଠ-ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ । ପିତା—ମଧ୍ୟଗେହ; ମାତା—ବେଦବେଦୀ । ବାଲ୍ୟନାମ—ବାସୁଦେବ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବାସୁଦେବ, ଅଚ୍ୟୁତ ପ୍ରେକ୍ଷାଚାର୍ଯ୍ୟ ନାମକ ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ଶେଷକରି ତାଙ୍କଠାରୁ ସନ୍ନ୍ୟାସ-ଆଶ୍ରମଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସନ୍ନ୍ୟାସ-ଦୀକ୍ଷା ନେବାପରେ ତାଙ୍କ ନାମ ହେଲା ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରଜ୍ଞ । ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରକୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ଭିନ୍ନମତ ପୋଷଣ କରି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାରୁ ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ଗୁରୁ-ମହୋଦୟ ତାଙ୍କର ନାମ ଦେଲେ ଆନନ୍ଦ ତୀର୍ଥ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ସାକ୍ଷାତ୍ ଆନନ୍ଦମୟ ପରମାତ୍ମା ଓ ପବିତ୍ର । ମଧ୍ୱାଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାରତର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ଅଦ୍ୱୈତବାଦୀମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଯୁକ୍ତିବଳରେ ପରାସ୍ତକରି ଦ୍ୱୈତବାଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ନିଜମତ ଅନୁସାରେ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର, ଗୀତା ଓ ଉପନିଷଦ-ମାନଙ୍କ ଉପରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷ୍ୟ ରଚନା କଲେ । ମଧ୍ୱାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ୪ଜଣ ଶିଷ୍ୟଥିଲେ । ୧-ପଦ୍ମନାଭ ତୀର୍ଥ, ୨—ନରହରି ତୀର୍ଥ ୩—ମାଧବ ତୀର୍ଥ ଓ ୪—ଅକ୍ଷୋଭ୍ୟ ତୀର୍ଥ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମଧ୍ୱାଚାର୍ଯ୍ୟ ନରହରି ତୀର୍ଥଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ଗଜପତି ରାଜା ଭାନୁଦେବ ୧ମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ସୀତା ଓ ରାମଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆଣିବାକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମା ଓଡ଼ିଶାରୁ ନୀତ ହୋଇ ପ୍ରଥମେ ଆନନ୍ଦ ତୀର୍ଥ, ତାଙ୍କ ପରେ ପଦ୍ମନାଭ ତୀର୍ଥ ଓ ଶେଷରେ ନରହରି ତୀର୍ଥଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ହେଲେ ।

ଆନନ୍ଦ ତୀର୍ଥ ତୁଙ୍ଗଭଦ୍ରା-ନଦୀ-ତଟରେ ନିଜ ମଠ ସ୍ଥାପନ କରି ସେଠାରେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ ।

ଆନନ୍ଦପାଳ—ସୁଲତାନ ମାମୁଦ୍ ଷଷ୍ଠଥର ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କଲାବେଳକୁ (ଖ୍ରୀ: ୧୦୦୮-୯) ଭଟିନ୍ଦାରେ ଜୟପାଳଙ୍କ ପୁତ୍ର ଆନନ୍ଦପାଳ ମାମୁଦଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଉଜ୍ଜୟିନୀ, ଗ୍ୱାଲିୟର, କାଲିଞ୍ଜର, କନୌଜ, ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ଆଜମୀରର ରାଜପୁତ୍ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ରକରି ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲେ । ସୀମାନ୍ତବାସୀ ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁ, ଆନନ୍ଦପାଳଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ୍ ଆକ୍ରମଣର ବିରୋଧ କରିବାପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ମାମୁଦଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ଭୀତ ହୋଇ ପଳାୟନ କରିବା ବେଳକୁ ଦୈବାତ୍ ଆନନ୍ଦପାଳଙ୍କ ହସ୍ତୀ ଶରାଘାତରେ ଯୁଦ୍ଧଭୂମି ଛାଡ଼ି ପଳାଇଗଲା । ତା' ପରେ ମାମୁଦଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଛିନ୍ନଛିନ୍ନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକଲେ । ଆନନ୍ଦପାଳଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ତ୍ରିଲୋଚନ ପାଳ ରାଜା ହେଲେ ।

ଆନନ୍ଦପୁର—କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ଆନନ୍ଦପୁର ସବଡ଼ିଭିଜନର ସଦର ମହକୁମା । ବୈତରଣୀ ନଦୀର ବାମ କୂଳରେ ଏକ ସୁରମ୍ୟ ପରିବେଶମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଏକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର-ସ୍ଥାନ ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ଆଞ୍ଚଳିକ କେନ୍ଦ୍ର । ଏଠାରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସୂତା ଓ ଟସର ଲୁଗା ମିଳେ । ଆନନ୍ଦପୁର କେନ୍ଦୁଝରଗଡ଼ ଠାରୁ ୫୦ମାଇଲ୍ ଏବଂ ଯାଜପୁର ରୋଡ଼୍ ରେଲ୍ ଷ୍ଟେସନ୍‌ଠାରୁ ୨୧ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ

ଯାଜପୁର ରୋଡ୍-କେନ୍ଦୁଝର ସଡ଼କରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୪ହଜାର । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ଏଠାରେ କିଛିକାଳ ବାସ କରିଥିଲେ । କେନ୍ଦୁଝରଗଡ଼ରୁ ଆନନ୍ଦପୁରକୁ ହାତୀରେ ଚଢ଼ି ଆସୁ ଆସୁ ଫକୀରମୋହନ 'ଉତ୍କଳ-ଭ୍ରମଣ' ନାମକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶ୍ଳେଷାତ୍ମକ କାବ୍ୟ ଲେଖି ପକାଇଥିଲେ । ଏହି ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ ଅନେକ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନ-କୀର୍ତ୍ତିର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ରହିଅଛି ।

ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନ— ସଂସ୍କୃତସାହିତ୍ୟର ବିଖ୍ୟାତ ଆଲଂକାରିକ । ଜନ୍ମସ୍ଥାନ କାଶ୍ମୀର । ଖ୍ରୀ: ଅ: ୮୫୦ ରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ । 'ଧ୍ୱନ୍ୟାଲୋକ' ନାମକ ବିଖ୍ୟାତ ଆଲଙ୍କାରିକ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା । ସେ ଧ୍ୱନିବାଦର (ଅର୍ଥାତ ଧ୍ୱନି କେବଳ କାବ୍ୟର ଆତ୍ମା) ପ୍ରବର୍ତ୍ତକରୂପେହିଁ ଖ୍ୟାତ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଉପରେ ଅଭିନବଗୁପ୍ତ 'ଲୋଚନା' ନାମକ ବିସ୍ତୃତ ଟୀକା ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ଧ୍ୱନ୍ୟାଲୋକ ସ୍ଥିତ କାରିକା-ମାନଙ୍କରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଧ୍ୱନିବାଦ ବହୁ ପୁରାତନ । କେତେକଙ୍କ ମତରେ ଉକ୍ତ କାରିକାଗୁଡ଼ିକର ରଚୟିତା ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଟନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମତରେ କାରିକା ଓ ପଙ୍‌କ୍ତିର ଲେଖକ ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ ଏବଂ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ । ଧ୍ୱନିବାଦ ଏକ ପୁରାତନ ମତବାଦ ହେଲେହେଁ ଆଲଙ୍କାରିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସର୍ବସମ୍ମତି-କ୍ରମେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ନଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟୀକାକାର ଓ କାବ୍ୟପ୍ରକାଶ-ପ୍ରଣେତା ମମ୍ମଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଗୃହୀତ ହେବାରୁ ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହା ଏକ ମୁଖ୍ୟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ଆସିଛି । ଯେଉଁଠାରେ ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥ ସ୍ୱୀୟ ଆଭିଧାନିକ ଅର୍ଥକୁ ଗୌଣ କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଅର୍ଥକୁ ମୁଖ୍ୟଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ସେଠାରେ ସେପରି ଗୁଣକୁ ଧ୍ୱନି ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଧ୍ୱନି ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ମତରେ କାବ୍ୟର ଆତ୍ମା—'ଧ୍ୱନିରାତ୍ମା କାବ୍ୟସ୍ୟ' । ଏହି ଧ୍ୱନି ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ-ଯଥା-ବସ୍ତୁ, ଅଳଙ୍କାର ଓ ରସ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରସଧ୍ୱନିହିଁ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟ । ତାହା ଆଲଙ୍କାରିକମାନଙ୍କ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମାନୁଭୂତି ତୁଲ୍ୟ ଆନନ୍ଦପ୍ରଦ । ଉକ୍ତ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଛଡ଼ା ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନ ସ୍ୱଗ୍ରନ୍ଥରେ କାବ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦିଗଗୁଡ଼ିକର ସୁନ୍ଦର ସମାଲୋଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ମୋଟଉପରେ ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ଧ୍ୱନ୍ୟାଲୋକ ଅଳଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅର୍ଥସଂସ୍ଥା—(ଇଉ. ଏନ୍. ଦେଖ)

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅଦାଲତ—(ଇଉ. ଏନ୍. ଦେଖ)

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଡ଼ାକସଂଘ—(ଇଉ. ଏନ୍. ଦେଖ)

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଧର୍ମମହାସଭା—୧୮୯୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ସିକାଗୋ ସହରରେ ପୃଥିବୀର ସବୁଧର୍ମର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ଘେନି ପ୍ରଥମ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଶ୍ୱ-ଧର୍ମ-ମହାସଭା ବସିଥିଲା । ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ବିଖ୍ୟାତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ପାଦ୍ରୀ ଡକ୍ଟର ବାରୋ ତହିଁରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତା କରିଥିଲେ । ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ (ଦେଖ) ସେଠାକୁ ବିନା ଆମନ୍ତ୍ରଣରେ ଯାଇ ବହୁକଷ୍ଟରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧରେ କେବଳ ପାଞ୍ଚମିନିଟ୍ ପାଇଁ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ଅନୁମତି ପାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପ୍ରତିନିଧିଭାବରେ ସେ ଯେଉଁ ଉଦାର ବିଶ୍ୱଜନୀନତା ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ, ତାହା ସମଗ୍ର ମହାସଭା ଓ ପରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ଆଣିଥିଲା । ଏହି ମହାସଭା ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ ପାଇଁ ମୂଳତଃ ଆହୂତ ହୋଇଥିଲେହେଁ, ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଉଦାରତାହିଁ ଏଠାରେ ଜୟଶ୍ରୀମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲା । ବିବେକାନନ୍ଦ ଏହିଠାରୁ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ରାମକୃଷ୍ଣ ମିଶନ'ର ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମ ଏହିଠାରୁ ହୋଇଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ । ପରେ ପରେ ଅନେକ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଧର୍ମ-ସଭା ବସିଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସିକାଗୋ ଧର୍ମ-ମହାସଭାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଆଉ କାହାରି ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିନାହିଁ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟ—ଦେଶ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବା ଏକଜାତିର ଅନ୍ୟଜାତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ହୁଏ, ତାହାକୁ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ମେସୋପୋଟାମିଆଁ, ଆରବ, ଇଜିପ୍ଟ, ମଧ୍ୟପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବହୁକାଳରୁ ଏପ୍ରକାର ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଚାଲୁଥିଲା । ଶତସଂଖ୍ୟକ ସାର୍ଥବାହ ଉଷ୍ଟ୍ରପୃଷ୍ଠରେ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ବୁହାଇ ମରୁଭୂମି ଅତିକ୍ରମ କରୁଥିଲେ । ଫିନିସୀୟ ବଣିକ୍‌ମାନେ

ପ୍ରଥମେ ସମଗ୍ର ଭୂମଧ୍ୟସାଗରର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ତିନିସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଚୀନାମାନେ ନିୟମିତଭାବରେ ଉପକୂଳ-ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାଇଥିଲେ । ଭୂମଧ୍ୟସାଗରର ପୂର୍ବ-ଉପକୂଳରେ ଟାୟାର୍ ଓ ସିଡନ୍ ପ୍ରଭୃତି ସହର ଫିନିସୀୟ ବାଣିଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । କାର୍ଥେଜ ଓ ଏଥେନ୍ସ୍ ମଧ୍ୟ ବହୁକାଳ ଧରି ଭୂମଧ୍ୟସାଗରକୂଳରେ ଏକ ଏକ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟ-କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ପରେ ରୋମ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବ୍ୟବସାୟରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲା । ୫ମ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ବାଇଜାଣ୍ଟିନମ୍‌ର ରାଜଧାନୀ କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପ୍‌ଲ୍ (ଇସ୍ତାନ୍‌ବୁଲ୍) ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ଏଠାରେ ଏକ ସୁବୃହତ୍ ହାଟ ବସୁଥିଲା । ମୁଦ୍ରା ବଦଳରେ ଏ ସ୍ଥାନରେ ହୁଣ୍ଡୀ ବା ବିନିମୟ-ପତ୍ର (*Bill of Exchange*) ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟବସାୟ ଚାଲୁଥିଲା । ତୁର୍କମାନେ ୧୪୫୩ ଖ୍ରୀ: ରେ କନଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପ୍‌ଲ୍ ଜୟ କଲା ପରେ କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପ୍‌ଲ୍ ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ଭେନିସ୍ ଓ ଜେନୱା ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ଉଠିଲା । ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଉରୋପୀୟ ନାବିକମାନେ ସପ୍ତସମୁଦ୍ର ଅତିକ୍ରମ କରି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ଆବିଷ୍କାର କରିପକାଇଲେ । କଲମ୍ବସ୍ ଆବିଷ୍କାର କଲେ ଆମେରିକା, ଭାସ୍କୋଡ଼ାଗାମା ଇଉରୋପରୁ ଭାରତକୁ ଆସିବାର ଜଳପଥ ଆବିଷ୍କାର କଲେ । ଫଳତଃ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟର ପରିସର ଅକଳ୍ପନୀୟ ଭାବରେ ବଢ଼ିଗଲା । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଇଉରୋପୀୟ ଶିଳ୍ପ-ବିପ୍ଳବ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟକୁ ନୂତନ ରୂପ ଦେଲା । ଏ ଦିଗରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ହେଲା ଅଗ୍ରଣୀ । କାରଣ କଳ କାରଖାନାମାନଙ୍କର ବହୁଳବୃଦ୍ଧି ହେତୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଉତ୍ପାଦନ, ବିଶେଷତଃ ବସ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପ, ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ବହୁଗୁଣରେ ବଢ଼ିଗଲା ।

ଆଧୁନିକ ଜଗତରେ ଦେଶ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଲାଗି ମୁଦ୍ରା-ବିନିମୟର ଆବଶ୍ୟକତା ପ୍ରାୟ ରହୁ ନାହିଁ । ହୁଣ୍ଡୀ ବା ବିନିମୟ ପତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମାଧ୍ୟମରେ ବାଣିଜ୍ୟକାରୀ ଦେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହିସାବପତ୍ର ନିକାଶ ହେଉଅଛି । ମାତ୍ର ଏହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ମାନ କେବଳ ଆଦର୍ଶରୂପେ ବ୍ୟବସାୟ ଜଗତରେ ରହିଥାଏ ସିନା; ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେହି କାହାରିକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଦେଶ ଅନ୍ୟଦେଶକୁ ଯେତିକି ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ପଠାଏ, ସେ ଦେଶ ଦ୍ରବ୍ୟ-ବିନିମୟରେ କଞ୍ଚାମାଲ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉତ୍ପନ୍ନ-ସାମଗ୍ରୀ ପୂର୍ବକଥିତ ଦେଶକୁ ପଠାଇଦେଲେ ବ୍ୟବସାୟର ଭାରସାମ୍ୟ ରକ୍ଷା ହୁଏ । ନଚେତ୍ ପ୍ରଥମ ଦେଶଟି ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦେଶଟି ଅଧମର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଯାଏ । ଅଧମର୍ଣ୍ଣ ଦେଶକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଦେଇ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ କାରବାରରେ ପୃଥିବୀର ସବୁଦେଶ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ଶୁଳ୍କ (*Tariff*) ବସାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ଶୁଳ୍କ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବସାଯାଏ । ଯଥା :—(୧) ଦେଶର ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି (୨) ଦେଶର ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ସାହାଯ୍ୟ । ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ହେତୁ ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟର୍ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟରେ ବସ୍ତ୍ରଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିକ୍ରୟ କରିପାରେ । ତେଣୁ ଭାରତୀୟ ବସ୍ତ୍ର-ଶିଳ୍ପକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ଲାଗି ଭାରତ ସରକାର ବାହାରୁ ଆସୁଥିବା ଲୁଗା ଉପରେ ଶୁଳ୍କ ବସାଇ ରାଜସ୍ୱ-ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଭାରତର ବସ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ଶୁଳ୍କ ବସାଇବା ଅବଶ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଷୋଡ଼ଶ ଓ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଦେଶରେ ଲୋକେ ଶୁଳ୍କ-ପ୍ରଥାର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡ ନିଜେ ସାହସର ସହିତ ୧୦୦ ବର୍ଷ କାଳ (୧୭ଶ-୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀ) ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରୁ ସବୁ ପ୍ରକାର ଶୁଳ୍କ ଉଠାଇ ଦେଇ ଅବାଧବାଣିଜ୍ୟ (*Free Trade*)ର ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇଥିଲା । ସପକ୍ଷରେ ଯୁକ୍ତିକରାଗଲା ଯେ ସବୁଦେଶ ପଣ୍ୟର ଉତ୍ତମ ଉତ୍ପାଦନଲାଗି ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଶିଳ୍ପ ବା ପଣ୍ୟ ଲାଗି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ଆବଶ୍ୟକ । ସେହି ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ଯେଉଁ ଦେଶରେ ନାହିଁ, ସେ ଦେଶ ତଦ୍‌ବିଧ ପଣ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ଯତ୍ନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ତାହାର ଅଯଥା ଅର୍ଥ ଓ ଶକ୍ତି କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ତହିଁରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ଲାଗି ଶିଳ୍ପର ବିଭକ୍ତୀକରଣ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ନକଲେ ଦେଶୀୟପଣ୍ୟ ଲାଗି ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଖରିଦ୍ କରିବାକୁ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ସହଜ-ସୃଷ୍ଟ ଲାଙ୍କାସାୟାର୍ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିକୁ

ଦୁଇ ଟଙ୍କା ନଦେଇ କଷ୍ଟ-ତିଆରି ଦେଶୀ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ହେବ । ଅବାଧ-ବାଣିଜ୍ୟପନ୍ଥୀଙ୍କ ମତରେ ଇଂଲଣ୍ଡ କାର୍ପାସ୍ ଓ ଟସର ଶିଳ୍ପରେ, ଭର୍ଜିନିଆ ଧୂଆଁପତ୍ର ଶିଳ୍ପରେ, ଭାରତ ଝୋଟ, ଗୁହ୍ମା ପ୍ରଭୃତି କଞ୍ଚାମାଲ୍ ରପ୍ତାନିରେ କରୋଲିନା ଓ ଆଫ୍ରିକା ତୁଳା ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଗିରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ମାତ୍ର ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଛଡ଼ା ଆଉ ସବୁ ଦେଶ ଅବାଧ-ବାଣିଜ୍ୟ ନୀତିକୁ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । କାରଣ 'ଅବାଧ-ବାଣିଜ୍ୟ' କେବଳ ଇଂଲଣ୍ଡ ଭଳି ବହୁକାଳର ଶିଳ୍ପ-ପ୍ରଧାନ ଦେଶମାନଙ୍କ ଲାଗି ଅଧିକ ସୁବିଧାପ୍ରଦ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଶିଳ୍ପ-ବିପ୍ଳବ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ବହୁଆଗରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିବାରୁ ଅବାଧ-ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସେ ଦେଶ ଅନେକାଂଶରେ ଲାଭବାନ୍ ହେଉଥିଲା । ଶେଷରେ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ମଧ୍ୟ ତାହା ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ସବୁ ଦେଶ ସଂରକ୍ଷଣନୀତି (*Protection*) ଅବଲମ୍ବନ କରି ସାରିଥିଲେ । ନିଜ ନିଜ ଦେଶରେ ଅଳ୍ପ କ୍ଷତିରେ ମଧ୍ୟ ଯେତେପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ, ସେଥିଲାଗି ସମସ୍ତେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେଲେ ।

ଶିଳ୍ପପ୍ରଧାନ ଦେଶମାନଙ୍କର ପୁଞ୍ଜିପତିମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ଅନ୍ୟଦେଶର ଶିଶୁ-ଶିଳ୍ପମାନଙ୍କୁ ଧ୍ୱଂସକରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିଜ ଦେଶର ପଣ୍ୟ-ଗୁଡ଼ିକୁ ବିଦେଶରେ ଅତି ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ କରିଥାଆନ୍ତି ଓ କ୍ଷତିଟା ନିଜ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଉପରେ ଲଦିଦିଅନ୍ତି । ଏହି ରାଶିପାତନ (*Dumping*)କୁ ବନ୍ଦ କରି ନଗଲେ କୌଣସି ଅନୁନ୍ନତ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତି ଅସମ୍ଭବ । ଏହା କେବଳ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଶୁଳ୍କ ବସାଇବା ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ଜାପାନ ରାଶିପାତନ ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ଅତ୍ୟଧିକ ଲାଭ ଉଠାଇ ଥିଲା । ସ୍ୱାଧୀନ-ଭାରତ ନିଜର ଶିଳ୍ପମାନଙ୍କ ରକ୍ଷାଲାଗି ବହୁ ଆମଦାନି-ପଣ୍ୟ ଉପରେ କର ବସାଇଅଛି ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ— (ଇଉ. ଏନ. ଦେଖ)

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ମୁଦ୍ରାପାଣ୍ଠି—(ଇଉ. ଏନ୍ ଦେଖ)

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ରୋଟାରୀ—ଏହା ଏକ ଧର୍ମ-ବର୍ଣ୍ଣ-ନିରପେକ୍ଷ ଓ ବିଶ୍ୱଭ୍ରାତୃତ୍ୱବର୍ଦ୍ଧକ ସମିତି । ୧୯୦୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସିକାଗୋ ନଗରୀରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ୭ ବର୍ଷପରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଏହାର ଶାଖା ଖୋଲାଯାଇଥିଲା । ଏଥିରେ ଶିକ୍ଷକ, ଅଧ୍ୟାପକ, ବିଚାରକ, ବ୍ୟବସାୟୀ, ଆଇନଜ୍ଞ, ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତେ ସଭ୍ୟ ହୋଇପାରନ୍ତି ଏବଂ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସୌହାର୍ଦ୍ଦର ବୃଦ୍ଧି ଓ ମାନବୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ବିକାଶପାଇଁ ଆଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି । ଜଣେ ଜଣେ ସଭ୍ୟଙ୍କ ଘରେ ପାଳି କରି ସମିତିର ବୈଠକ ହେଉଥିଲା ବୋଲି ଏହାର ନାମ ରୋଟାରି ହୋଇଅଛି (ଇଂରାଜୀ 'ରୋଟେସନ୍' = ପାଳି) । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶରେ ଏହାର ଶାଖା ରହିଅଛି । ଏହାର ନୀତି ହେଉଛି, "ସ୍ୱାର୍ଥନୁହେଁ, ସେବା" । ଆମ ଭାରତବର୍ଷର ବହୁ ପ୍ରଦେଶରେ ରୋଟାରି କ୍ଲବ୍ ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର କଟକ ନଗରୀରେ ରୋଟାରି କ୍ଲବ୍‌ର ଶାଖା ଅଛି ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶରଣାର୍ଥୀ ସଂସ୍ଥା— (ଇଉ. ଏନ. ଦେଖ)

ଆନ୍ତ୍ରିକ-ଜ୍ୱର (ଟାଇଫଏଡ୍) (*Typhoid or Enteric fever*)—ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗବିଶେଷ । ଦୂଷିତ ଜଳ ଏହି ରୋଗର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଅପରିଷ୍କୃତ ନର୍ଦ୍ଦମାର ପାଣି ସହିତ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସୁଥିବା ଜଳ ପାନକଲେ ବା ଦୂଷିତ ଦୁଧ ଏବଂ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ଏହିରୋଗ ହୋଇଥାଏ । ମାଛିଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଏହିରୋଗ ସୁସ୍ଥ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହକୁ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ରୋଗର ଜୀବାଣୁଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ଫଳରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅନ୍ତ୍ରଦେହରେ ଥିବା ଗ୍ରନ୍ଥିଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଦାହ ହୋଇ, ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ଘା' ଜାତ ହୁଏ । ଅନ୍ତ୍ରମଧ୍ୟରେ ଥିବା ରକ୍ତ-ନଳୀ ଉପରେ ଆଘାତ ପଡ଼େ, ଦେହରୁ ରକ୍ତ-କ୍ଷରଣ ହେବାରୁ ରୋଗୀ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଏହି ରୋଗ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ଜ୍ୱର ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ । ଦ୍ୱିତୀୟ ସପ୍ତାହଠାରୁ ଜ୍ୱରର ମାତ୍ରା

ବଢ଼ିଯାଏ । କୌଣସି ବିକଳ୍ପ ନ ଘଟିଲେ ୪ର୍ଥ ସପ୍ତାହ ବେଳକୁ ଜ୍ୱର କମିଯାଏ । ଜ୍ୱର ଛାଡ଼ିଦିବା ଉତ୍ତାରୁ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୋଗୀକୁ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ଓ ଚିକିତ୍ସକଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥାନୁଯାୟୀ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଏହି ରୋଗର ଜୀବାଣୁଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ତ୍ରରେ ରହୁଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରସ୍ରାବ ଓ ମଳସଙ୍ଗେ ବାହାରନ୍ତି । ଝାଡ଼ା ଓ ରକ୍ତ ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ରୋଗର ଉପସ୍ଥିତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ ।

ଏହି ରୋଗର ଏକ ପ୍ରତିଷେଧକ ଅଛି । ଏହି ପ୍ରତିଷେଧକକୁ ଇନ୍‌ଜେକ୍‌ସନ୍ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟଦେହରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇଦେଲେ ଦୁଇବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଉ ଏହି ରୋଗ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ବିସୂଚିକା, ଆମାଶୟ, ପୀତ-କାମଳ ଓ କୃମି ରୋଗପରି ଆନ୍ତ୍ରିକଜ୍ୱର ମଧ୍ୟ ଦୂଷିତ ପରିବେଷ୍ଟନୀ-ଯୋଗୁଁ ଘଟିଥାଏ । ବିଶେଷତଃ ଦୂଷିତ ପାନୀୟଜଳ, ଦୂଷିତ ଖାଦ୍ୟ ଓ ମାଛିର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଯୋଗୁଁ ଏହିସବୁ ରୋଗ ଆକ୍ରମଣକରେ । ପ୍ରତିଷେଧକ ଇନ୍‌ଜେକସନ୍ ହେଉଛି ସ୍ୱଳ୍ପ-ମିଆଦି ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଦୀର୍ଘ ମିଆଦି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରାକରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶୁଦ୍ଧ ସଂରକ୍ଷିତ ପାନୀୟ ଜଳର ବ୍ୟବହାର, ମଳଶୋଧନ ଓ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଆବର୍ଜନାର ନିରାକରଣ ।

ଆନ୍ଦୋଳନ (*Agitation*)—କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା ଅବା ରାଜନୈତିକ ଅନ୍ୟାୟ-ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆନ୍ଦୋଳନ କୁହାଯାଏ । ସଭା, ସମିତି, ଶୋଭାଯାତ୍ରା, ପ୍ରଚାରପତ୍ରର ବଣ୍ଟନ, ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ଆଲୋଚନା ଇତ୍ୟାଦି ଆନ୍ଦୋଳନର ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀମାନେ ଜନ-ସାଧାରଣଙ୍କ ମନରେ ଉକ୍ତ ଅନ୍ୟାୟ ବା ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଚେତନତା ବା ପ୍ରତିବାଦ ବା ପ୍ରତିରୋଧ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହ ଜାତ କରାଇଥାନ୍ତି । ଏହାହିଁ ହେଲା କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଉଠାଇବାର ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ସଭ୍ୟଜନୋଚିତ ପଦ୍ଧତି । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପ୍ରଭୃତି ହିଂସାତ୍ମକ ପଦ୍ଧତିରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ଲୋକେ ଗୁପ୍ତହତ୍ୟା, ଲୁଟ୍‌ତରାଜ, ଧର୍ମଘଟ, ଧ୍ୱଂସକ୍ରିୟା ପ୍ରଭୃତିକୁହିଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ବୋଲି ମନେକରନ୍ତି । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଗତ ଶହେବର୍ଷ ଭିତରେ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ପଦ୍ଧତିରେହିଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇ ଜନସାଧାରଣ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ପାର୍ଲିଆ-ମେଣ୍ଟାରୀ ଶାସନ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇପାରିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ସାଧାରଣ ନାଗରିକ, ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ନାଗରିକଠାରୁ ସବୁମନ୍ତେ ଭଲରେ ଅଛି । ଅଧିକନ୍ତୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ନାଗରିକର ନିଜ ମତ ପ୍ରକାଶର ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଛି, ସୋଭିଏଟ୍ ନାଗରିକର ସେତକ ନାହିଁ । ଭାରତବାସୀ ସକଳପ୍ରକାର ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ଉକ୍ତ ବ୍ରିଟିଶ୍-ପଦ୍ଧତିକୁହିଁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଆନ୍ଦୋରା (*Andora*)— ଫ୍ରାନ୍ସ୍ ଓ ସ୍ପେନ୍‌ର ସୀମାନ୍ତରେ ପୀରନୀଜ୍ ପର୍ବତର ଉପତ୍ୟକାରେ ୩୦୦୦ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚରେ ଅବସ୍ଥିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧ-ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ । ରାଜ୍ୟର ଚାରିଦିଗରେ ୧୦ହଜାର ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତମାଳା । ରାଜ୍ୟର ଆୟତନ ମାତ୍ର ୧୭୫ ବ: ମା: । ମାତ୍ର ଛ'ଟି ଗ୍ରାମକୁ ନେଇ ରାଜ୍ୟଟି ଗଠିତ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୫୨୦୦,

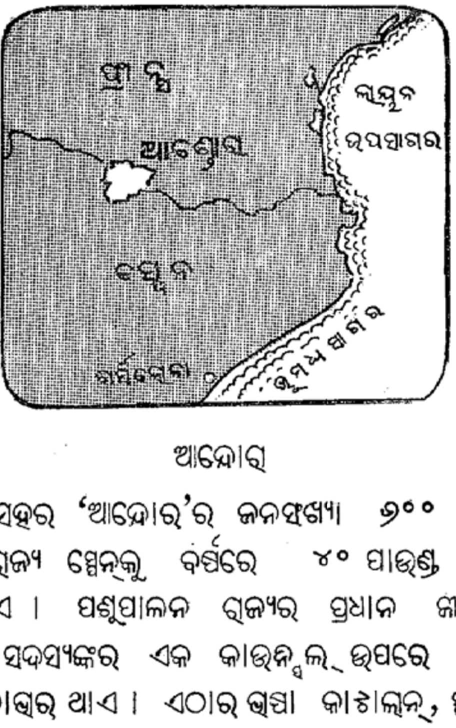

ଆନ୍ଦୋରା

ପ୍ରଧାନ ସହର 'ଆନ୍ଦୋର'ର ଜନସଂଖ୍ୟା ୭୦୦ ମାତ୍ର । ଏହି ରାଜ୍ୟ ସ୍ପେନ୍‌କୁ ବର୍ଷରେ ୪୦ ପାଉଣ୍ଡ ମାନ୍ୟ କର ଦିଏ । ପଶୁପାଳନ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା । ୨୪ଜଣ ସଦସ୍ୟଙ୍କର ଏକ କାଉନ୍‌ସିଲ୍ ଉପରେ ରାଜ୍ୟର ପରିଚାଳନାଭାର ଥାଏ । ଏଠାର ଭାଷା କାଟାଲାନ୍, ସ୍ପାନିଶର ଏକ ଉପଭାଷା । ଏ ରାଜ୍ୟର ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ଆନ୍ଧ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣକୁ ବିସ୍ତୃତ ଐତିହାସିକ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜ୍ୟର ଅଧିବାସୀ । ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ମିଳେ । ରୋମାନ୍ ଐତିହାସିକ ପ୍ଲିନି ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କର କଥା ଜାଣିଥିଲେ । ମୌର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଓ କଳିଙ୍ଗର ପତନ ପରେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ-ଭାରତରେ ପଶ୍ଚିମକୁ ନାସିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୃଢ଼ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନକରିଥିଲେ । ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କର ଶାତବାହନ ରାଜବଂଶର ୩୦ ଜଣ ରାଜା ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୨୦ଠାରୁ ଖ୍ରୀ: ଅ: ୨୪୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ୪୫୦ ବର୍ଷକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୨ୟ ଶତକରେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ପଶ୍ଚିମ-ଭାରତର ପହ୍ଲବ ଓ ଶକ କ୍ଷେତ୍ରପମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧକରି ଜୟ ଲାଭକରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଅମରାବତୀ, ଯାହାର ଅପର ନାମ ଧାନ୍ୟକଟକ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ବୌଦ୍ଧ ସ୍ଥାପତ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତି ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ବୈଜୟନ୍ତୀ ଆଦି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଗରୀ ମଧ୍ୟ ଏହିମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଶାତବାହନମାନଙ୍କ ସମୟରୁ ଖ୍ରୀ: ୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମରେ ନାସିକଠାରୁ ପୂର୍ବଉପକୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀ: ୬ଷ୍ଠ ଶତକରୁ ଆଦି ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ପୂର୍ବ ଉପକୂଳର ଗୋଦାବରୀଠାରୁ ଉତ୍ତରରେ ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଅତଏବ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ପଶ୍ଚିମାଂଶ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଯାଦବବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଅଧିକାର କରି ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାକ୍ତନ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ତେଲଙ୍ଗାନା ପ୍ରଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତଡ଼ିଦେଲେ ଏବଂ ଏହାପରେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ତୁଙ୍ଗଭଦ୍ରା ନଦୀଠାରୁ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଉପକୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂଭାଗରହିଁ ବାସିନ୍ଦା ହୋଇ ରହିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୧ଶ ଶତକ ପରେ ଏହି ଦେଶ ତୈଲିଙ୍ଗ ବା ତେଲଗୁ ନାମରେ ଆଖ୍ୟାତ ହେଲା । ଏହି ଶବ୍ଦ ତ୍ରିଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅର୍ଥାତ୍ କାଳହସ୍ତୀ, ଶ୍ରୀ ଶୈଳମ୍ ଓ ଦ୍ରାକ୍ଷାରାମସ୍ଥିତ ତିନି ପ୍ରଧାନ ଶିବଲିଙ୍ଗର ପୂଜା ଯେଉଁ ଦେଶରେ ତାହା ତ୍ରିଲିଙ୍ଗୀ ବା ତେଲଗୁ ଦେଶ ଓ ସେଠାର ଭାଷା ତେଲଗୁ ଏବଂ ତଦ୍‌ଭାଷାଭାଷୀ ମଧ୍ୟ ତେଲଗୁ ।

ପ୍ରାଚୀନ ସମୟର ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ପ୍ରାୟଶଃ ବୌଦ୍ଧ-ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ । କ୍ରମେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଅବନତି ପରେ ଆନ୍ଧ୍ର-ଦେଶରେ ଶୈବମତ ପ୍ରବଳ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ୧୨ଶ ଶତକରୁ ସେହି ଦେଶ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମର ପୀଠ ହେଲା । ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତକରେ ତୁଙ୍ଗଭଦ୍ରା ନଦୀତଟରେ ପ୍ରାଚୀନ ବିଜୟନଗର ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ରାଜା ହରିହର ଓ ରାଜା ବୁକ୍କ ଏହି ବିଜୟନଗର ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପରାକ୍ରମୀ ରାଜା ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ସାୟଣ, ମହୀଧର, ମାଧବାଚାର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସକଳ ବେଦର ଭାଷ୍ୟ ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଆନ୍ଧ୍ର ବା ତେଲୁଗୁ ରାଜାମାନେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସକାଶେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ । ବସ୍ତୁତଃ ବହୁଶତ ବର୍ଷ ଧରି ଆନ୍ଧ୍ରରାଜ୍ୟ ଓ ଆନ୍ଧ୍ରବିଦ୍ୱାନ୍ ଓ ପ୍ରଚାରକଗଣହିଁ ହିନ୍ଦୁ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଧର୍ମକୁ, ମୁସଲମାନ୍ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଆଜି ଯେ ଖାଣ୍ଟି ହିନ୍ଦୁ-ସଂସ୍କୃତି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବଞ୍ଚି ରହିଛି, ତାହା ମୁଖ୍ୟତଃ ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ।

ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ଖୁବ୍ ଦକ୍ଷ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଶୈଳମ୍ ମନ୍ଦିର ଓ ତିରୁପତି ବାଲାଜୀ ସ୍ୱାମୀ ମନ୍ଦିର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ କଳାର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟ । ଅମରାବତୀର ବୌଦ୍ଧ-ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ସମଗ୍ର ଭାରତୀୟ କଳାର ଇତିହାସରେ ଅନୁପମ । ଅଜନ୍ତାର ଅନୁପମ ଚିତ୍ରାବଳି ଆନ୍ଧ୍ର-କୀର୍ତ୍ତି ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।

ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶ—ଗଣତନ୍ତ୍ର ଭାରତରେ ଅନ୍ୟତମ ରାଜ୍ୟ । ପୋଟ୍ଟିଶ୍ରୀରାମୁଲୁ ନାମକ ଆନ୍ଧ୍ର ଦେଶଭକ୍ତଙ୍କର ଆମରଣ ଅନଶନ ଫଳରେ ୧୯୫୩ ମସିହାରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ୍ ପ୍ରଦେଶର ୧୧ଟି ଜିଲ୍ଲା ପୃଥକ୍ କରି ଆନ୍ଧ୍ରରାଜ୍ୟ ଗଠିତ ହେଲା । ୧୧ଟି ଜିଲ୍ଲା ଯଥା—ଅନନ୍ତପୁର, ଚିତୁର, କୁଡ଼ାପ୍ପା, ପୂର୍ବ ଗୋଦାବରୀ, ପଶ୍ଚିମ ଗୋଦାବରୀ, ଗୁଣ୍ଟୁର, କୃଷ୍ଣା, କୁର୍ଣ୍ଣୁଲ, ନେଲ୍ଲୋର, ଶ୍ରୀକାକୁଲମ୍ ଓ ବିଶାଖାପତ୍ତନ । ୧୯୫୫ରେ ରାଜ୍ୟ ପୁନର୍ଗଠନ ଆୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦେଶ ସୀମାନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ହେବା ପରେ ହାଇଦ୍ରାବାଦ ରାଜ୍ୟର ତେଲଙ୍ଗାନା ପ୍ରଦେଶ ମିଶି ୧୯୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟ ପୁନର୍ଗଠିତ ହେଲା ।

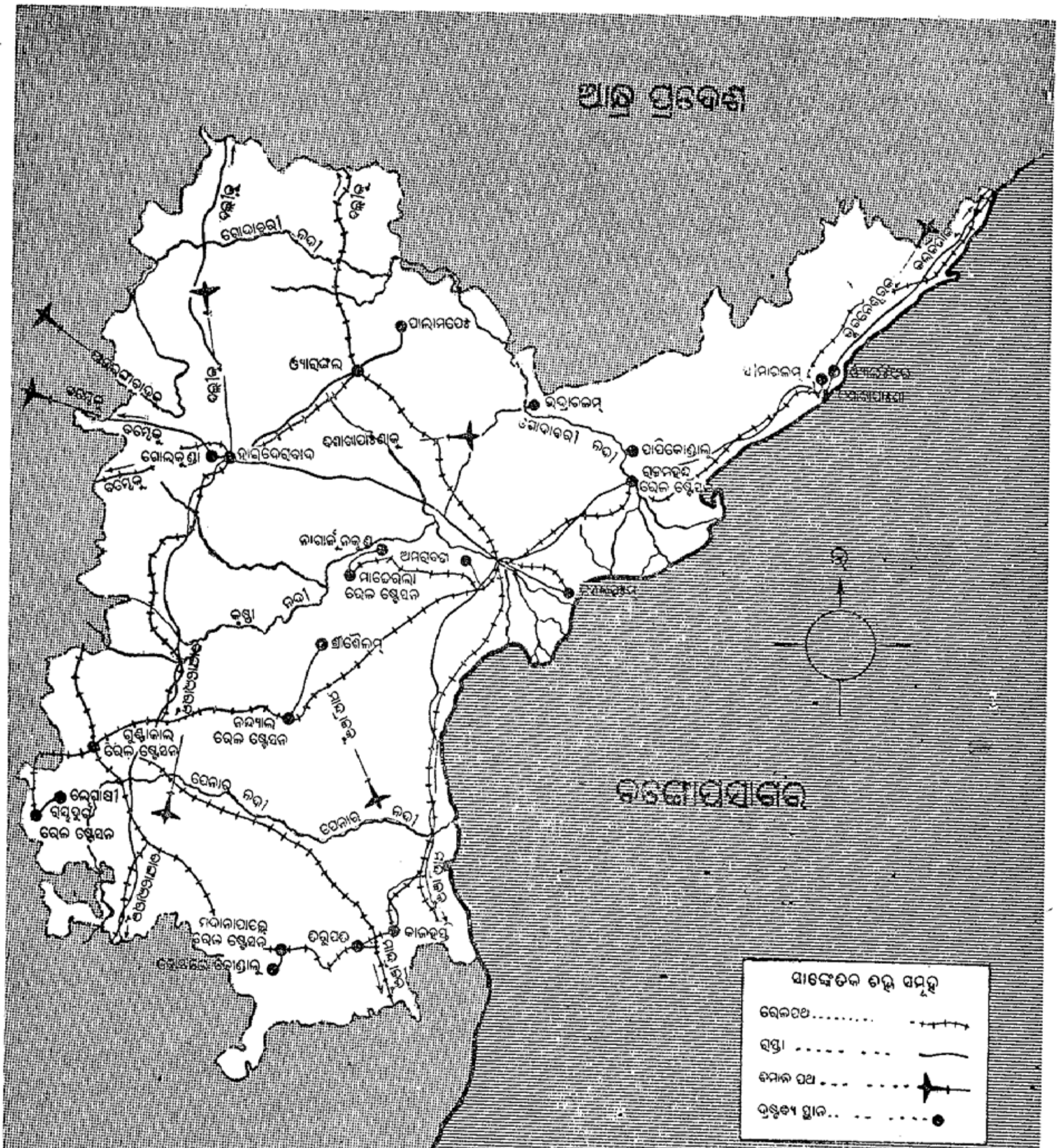

୧୯୫୩ଠାରୁ କୁର୍ଣ୍ଣୁଲ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ୧୯୫୬ଠାରୁ ହାଇଦ୍ରାବାଦ ଆନ୍ଧ୍ରର ରାଜଧାନୀ ହୋଇଛି । ଏହି ରାଜ୍ୟସ୍ଥ ବିଶାଖାପତ୍ତନ ଭାରତର ପୂର୍ବଉପକୂଳର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବନ୍ଦର । ଏଠାରେ ଜାହାଜ ନିର୍ମିତ ହୁଏ । କୃଷ୍ଣା-ଗୋଦାବରୀ ଦୋଆବ୍ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉର୍ବର ଓ କୃଷ୍ଣା, ଗୋଦାବରୀ ଓ ତୁଙ୍ଗଭଦ୍ରା ନଦୀରୁ କେନାଲ ଖୋଲାଯାଇ ବ୍ୟାପକଭାବରେ ଜଳ-ସେଚନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ଆନ୍ଧ୍ର କୃଷକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଶ୍ରମୀ । ଆନ୍ଧ୍ର ଦେଶ ବହୁବିଧ ଫଳୋତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସୁମିଷ୍ଟ ଓ ମାଂସଳ

ବେଙ୍ଗୁନ୍‌ପଲ୍ଲୀ ଆମ୍ବ ଏହି ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟରୁ ଆସେ । ଖଣିଜ ଓ ବନ୍ୟ ସମ୍ପଦ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ମିଳେ । ଆନ୍ଧ୍ର-ଦେଶ ବୟନ-ଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ଅଧୁନା ତଥା ଇତିହାସରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଇଂରାଜି ମସ୍‌ଲିନ୍ (ସୂକ୍ଷ୍ମ ରେଶମ) ଶବ୍ଦ ଆନ୍ଧ୍ର ଦେଶର ନଗର 'ମସୁଲିପଟ୍ଟନ'ର ନାମରୁ ଆସିଛି ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।

(ତେଲଗୁ ଦେଖ)

ଆନ୍ନାମ—ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍‌ର ଏକ ଅଂଶ ; ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଭିଏଟ୍‌ନାମ୍ । ଦେଶ ପାର୍ବତ୍ୟ ଓ ଏଠାରେ ମୌସୁମୀବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଦେଶର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ଶୀତସମୟରେ ପ୍ରଚୁର ବର୍ଷା ହୁଏ । ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳୀନ ବର୍ଷା ହୁଏ । ଜୁଲାଇ-ନଭେମ୍ବର ମଧ୍ୟରେ ବହୁ-ଝଡ଼ତୋଫାନ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । କୃଷି ପ୍ରଧାନଜୀବିକା । ଧାନଚାଷହିଁ ପ୍ରଧାନ । ସେଚନ-ପ୍ରଣାଳୀଦ୍ୱାରା ଏହି ଚାଷ କରାଯାଏ । ମକା, ଆଖୁ ଚାଷ, ଚା' ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୃଷି, ଅଧିବାସୀ-ମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ । ବହୁ ରବର, କଫି ଓ ଚା' ବଗିଚା ଅଛି । ଏଦେଶର ଜଙ୍ଗଲରେ ଉତ୍ତମ କାଷ୍ଠ ମିଳେ, ଖଣିଜସମ୍ପଦ ମଧ୍ୟରୁ ଅଳ୍ପପରିମାଣ କୋଇଲା, ଲୁହାପଥର, ଆଣ୍ଟିମନି, ସୁନା ଓ ଫସ୍ଫେଟ୍ ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ଲଘୁ-ଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟରେ ପାଟ ଓ ଟସର କାରଖାନା ଏବଂ ଚିନି କାରଖାନା ପ୍ରଧାନ ।

ଦେଶର ଆୟତନ ୫୭୦୦୦ ବ: ମା: । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଏକକୋଟି । ଆନ୍ନାମବାସୀ ମାନଙ୍କର ଜୀବନରେ ଚୀନ ଜାତିର ବହୁ ସାଂସ୍କୃତିକ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଛି । ଆଦିମଜାତି "ମୋଇ" ମାନେ ବଣଜଙ୍ଗଲରେ ରହନ୍ତି । ୧୯୪୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆନ୍ନାମ ଫରାସୀ-ରକ୍ଷିତ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଫରାସୀ "ରେସିଡେଣ୍ଟ୍" ଶାସନ ଚଳାଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଦେଶର ରାଜା ସାମାନ୍ୟ କିଛି ଅଧିକାର ପାଇଥିଲେ । ୧୯୪୭ରେ ଆନ୍ନାମ ନବଗଠିତ ଭିଏଟ୍‌ନାମର ଅଂଶସ୍ୱରୂପ ରହି ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଉପଭୋଗ କଲା ।

ରାଜଧାନୀ 'ହୁଏ' । ତୁରାନେ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର । ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳର ସଡ଼କ ଓ ରେଳପଥଦ୍ୱାରା ରାଜଧାନୀ ଓ ବନ୍ଦର ସଂଯୁକ୍ତ (ଦେଖ-ଇଣ୍ଡୋଚୀନ) ।

ଆନ୍ନାମାଲୟ ନଗର—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ଆର୍କଟ ଜିଲ୍ଲାର ଚିଦମ୍ବରଂ ସହରର ଉପକଣ୍ଠରେ ଅବସ୍ଥିତ ବିଦ୍ୟାପୀଠ-ନଗର । ଏହି ନଗରରେ ବିରାଟ ଆବାସିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କେବଳ ଜଣେ ଲୋକ, ରାଜା ଆନ୍ନାମାଲୟ ଚେଟ୍ଟିୟାରଙ୍କ ଅର୍ଥାନୁକୂଲ୍ୟରେହିଁ ୧୯୨୯ରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ତାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଆନ୍ନାମାଲୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବୋଲି ନାମିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ତାମିଲ୍ ସଂସ୍କୃତିଚର୍ଚ୍ଚାର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ।

ଆନାହେଇ—ଚୀନ ଜନତନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଦେଶ । ଉପକୂଳ ପ୍ରଦେଶ କିଆଙ୍ଗ୍‌ସୁର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଆୟତନ ୫୪୩୧୯ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା-ପ୍ରାୟ ୩କୋଟି । ରାଜଧାନୀର ନାମ ହୋଇଫେଇ (ପୂର୍ବନାମ—ଆନ୍‌କିଂ) । ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଇୟାଂ ସିଂ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ । ସମଗ୍ର ଚୀନ୍ ଜନ-ତନ୍ତ୍ରରେ ଏହି ପ୍ରଦେଶ ଧାନ୍ୟ-ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଆପେକ୍ଷିକ ତତ୍ତ୍ୱ (*Theory of Relativity*)—

ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପାଖରେ ଗତି କରୁଛି, ତେଣୁ ପୃଥିବୀରେ ଥିବା ପ୍ରାଣୀ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ପର୍ବତ, ସମସ୍ତେ ଏଥିସଙ୍ଗେ ଗତି କରୁଛନ୍ତି । ଏକଥା ଜାଣି ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ଥିବା ବୃକ୍ଷ ଲତାମାନଙ୍କୁ ଆମେ ସ୍ଥାବର କହୁଁ । ଏହାର କାରଣ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ଏମାନେ ଗତି କରୁନାହାନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସ୍ଥିର ବୋଲି ଧରିଲେ ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ଥିବା ବୃକ୍ଷଲତା ସବୁ ଗତିଶୀଳ, ମାତ୍ର ପୃଥିବୀକୁ ସ୍ଥିରବୋଲି ଧରିଲେ ଏମାନେ ସ୍ଥିରବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ନେବା । ଗୋଟିଏ ଗତିଶୀଳ ରେଳଗାଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଜଣ ଯାତ୍ରୀ ପରସ୍ପରକୁ ସ୍ଥିର ଥିବାର ଦେଖନ୍ତି । ଯଦି ରେଳଗାଡ଼ି ନ ଦୋହଲନ୍ତା ବା ସେମାନେ ରେଲଡ଼ବାର ବାହାରେ ଥିବା କୌଣସି ଜିନିଷ ନ ଦେଖନ୍ତେ ତେବେ ରେଳଗାଡ଼ି ଗତି କରୁଥିବାର ସେମାନେ ଜାଣି ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ ।

ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ଜିନିଷର ଗତିର ବେଗ ବୋଲି ଆମେ ଯାହା କହୁଥାଉଁ, ତାହା ଅନ୍ୟଗୋଟିଏ ଜିନିଷର ଗତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଜିନିଷର ଦ୍ୱିତୀୟୋକ୍ତ ଜିନିଷର ତୁଳନାରେ ଆପେକ୍ଷିକ ଗତି । ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ବିଜ୍ଞାନବିତ୍ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ଏହି ଆପେକ୍ଷିକ ଗତି

ବିଷୟରେ ଗମ୍ଭୀର ଗବେଷଣା କରିଥିଲେ । ଏହି ଗବେଷଣା ଫଳରେ ୧୯୦୫ ଠାରୁ ୧୯୧୫ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଏକ ନୂତନ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏହି ତତ୍ତ୍ୱକୁ 'ଆପେକ୍ଷିକ ତତ୍ତ୍ୱ' କୁହାଯାଏ । ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଏପରିକି ନିଉଟନ୍‌ଙ୍କ ସମୟରୁ ମଧ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଆପେକ୍ଷିକ-ଗତି-ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜାଣିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ସମୟ (*Time*) ଓ ଦେଶ (*Space*) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏବଂ ପିଣ୍ଡ (*Mass*) ଓ ଶକ୍ତି (*Energy*) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ସେ ତତ୍ତ୍ୱର ଆଲୋଚନା ଏ ପୁସ୍ତକର ପରିସରର ବାହାରେ, ତଥାପି ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେପଦମାତ୍ର ଏଠାରେ କୁହାଯିବ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ମନେକରୁଁ ଯେ ସମୟ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତଭାବରେ ଗଡ଼ି ଚାଲିଥାଏ; ଦର୍ଶକର ଅବସ୍ଥିତି ଅଥବା ଗତି ଉପରେ ସମୟ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ପ୍ରମାଣ କରିଦେଲେ ଯେ ଦର୍ଶକର ଗତି ଉପରେ ସମୟ ନିର୍ଭରକରେ ।

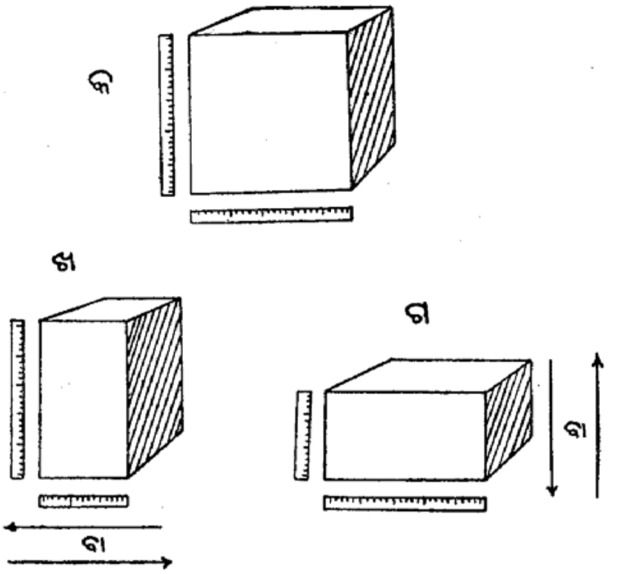

ଦର୍ଶକ ତୁଳନାରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଗତିଶୀଳ ହେଲେ ତାହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ । ଉପରେ ତିନୋଟି ଚିତ୍ର ଦିଆଯାଇଅଛି । ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ରରେ ଦର୍ଶକ ତୁଳନାରେ ସ୍ଥିର ଥିବା ଗୋଟିଏ ବାକ୍ସ ଅଛି । ତାହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ପ୍ରସ୍ଥ ଓ ଉଚ୍ଚତା ସମାନ । ୨ୟ ଓ ୩ୟ ଚିତ୍ରରେ ବାକ୍ସଟି ତୀର-ଚିହ୍ନିତ ଦିଗରେ ଗତି କରୁଅଛି ଓ ଗତିକରିବା ଦିଗରେ ତାହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ କମି ଯାଇଅଛି । ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ଅକାଟ୍ୟ ଗାଣିତିକ ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଏହା ହେବ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିଦେଲେ । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ କେବଳ ଗାଣିତିକକଳ୍ପନା ବୋଲି ଅନେକେ ମନେକରୁଥିଲେ, କାରଣ ସାଧାରଣ ଅନୁଭୂତିରେ ଗତିଶୀଳ ପଦାର୍ଥର ଏପରି ଦୈର୍ଘ୍ୟହ୍ରାସ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ଗାଣିତିକ ସୂତ୍ରରୁ ବୁଝାଗଲା ଯେ ପଦାର୍ଥର ବେଗ ଆଲୋକର ବେଗ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ସମକକ୍ଷ ନ ହେଲେ ତାହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟହ୍ରାସ ଗୋଚର ହୁଏ-ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ, ଏହି ତତ୍ତ୍ୱର ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନରେ ଅନେକ ଫଳାଫଳ ବୁଝିବା ଅସମ୍ଭବ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଏକ ସତ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ପିଣ୍ଡ ଓ ଶକ୍ତିର ପାରସ୍ପରିକ ସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ତାହା ଅନୁସାରେ, ସ୍ଥିର ଥିବା ପିଣ୍ଡ ଗତିଶୀଳ ହେଲେ ପିଣ୍ଡର ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ପିଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଶକ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଆଣବିକ ବିଭାଜନବେଳେ ପିଣ୍ଡ, ଶକ୍ତିରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବାରୁ ପରମାଣୁ ବୋମା ଏପରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ପିଣ୍ଡ, ଶକ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥାଏ । ଆମେ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଯେଉଁ ତାପ ଓ ଆଲୋକ ପାଉଁ, ତାହା ଏହିପରି ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ଆପୋଲୋ—ପ୍ରାଚୀନ ରୋମୀୟ ଓ ଗ୍ରୀକ୍-ଦେବତା । ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଦେବତା ଥିଲେ । ପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତା ହୋଇଗଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ରେ ତାଙ୍କର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ କାଲସୀ ଲାଗି ଭବିଷ୍ୟତ୍-ବାଣୀ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ଡେଲ୍‌ଫି ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ଆପୋଲୋଙ୍କ ଅରାକ୍ଲ ବା କାଲସୀ ଏଥିପାଇଁ ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀସ୍‌ରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲେ । ଦେବରାଜ ଆପୋଲୋ ଏକ ବୀଣାହସ୍ତ ବା ଧନୁର୍ଦ୍ଧାରୀ ସୁନ୍ଦର ସବଳ ଯୁବକ ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ଆପ'ସ୍‌ଲ୍ (*Apostles*)—ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ କାମ ଚଳାଇରଖିବାର ଭାର ଯେଉଁ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ

ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଇଯାଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଇଂରାଜୀରେ ଆପସ୍‌ଲ୍ କୁହାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସାଧାରଣତଃ ୧୨ । ଏମାନଙ୍କର ନାମ—ପିଟର୍, ଆଣ୍ଡ୍ରୁ, ଜେମ୍‌ସ୍, ଜନ୍, ଫିଲିପ୍, ବାର୍ଥୋଲୋମ୍ୟୁ, ଟମାସ୍, ମାଥ୍ୟୁ, ଜେମ୍‌ସ୍ (ଆଲଫିଅସ୍‌ର ପୁତ୍ର), ଥାଡ୍ଡିଅସ୍, ସାଇମନ୍ ମାଥିଆସ୍ ଓ ପଲ୍, ପରେ ନିଜକୁ ଜଣେ ଆ'ପସ୍‌ଲ୍ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଆଫ୍‌ଗାନସ୍ଥାନ—ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ ସ୍ୱାଧୀନ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜ୍ୟ । ପ୍ରାଚୀନ ନାମ 'ଆରିଆନା' । ଆୟତନ—୨୬୦୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା—୧.୨ କୋଟି । ମୁଦ୍ରା—ଅଫଗାନ୍ ଟଙ୍କା । ଧର୍ମ-ଇସ୍‌ଲାମ । ଭାଷା—ପୁସ୍ତୁ (ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା) ଓ ଫାରସୀ ।

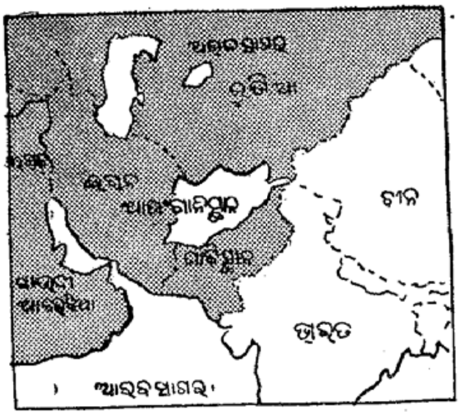

ଆଫ୍‌ଗାନସ୍ଥାନ

ଦେଶ, ପାର୍ବତ୍ୟ ଓ ଅନୁର୍ବର । ଜଳବାୟୁ—କେଉଁଠି ଉଷ୍ଣ, କେଉଁଠି ବା ତୀବ୍ର ଶୀତଳ । ଦେଶର ତିନି-ଚତୁର୍ଥାଂଶ ହିନ୍ଦୁକୁଶ ପର୍ବତମାଳାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଦେଶର ତିନି ପ୍ରଧାନ ନଦୀ ଅକ୍ସସ୍, ହେଲ୍‌ମନ୍ଦ୍ ଓ କାବୁଲ୍ ଏହି ପର୍ବତରୁ ବାହାରିଛନ୍ତି । ପାକିସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରବେଶ ନିମନ୍ତେ ଏକମାତ୍ର ପଥ ଖାଇବର ଗିରିସଙ୍କଟ କାବୁଲ୍ ନଦୀର ଉପତ୍ୟକା ଦେଇ ଆସିଛି । ରାଜଧାନୀ କାବୁଲ୍ (ଜନସଂଖ୍ୟା—ପ୍ରାୟ ୨୯ଲକ୍ଷ) କାନ୍ଦାହାର (ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଏକଲକ୍ଷ) ଓ ହେରାଟ୍, (ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଏକଲକ୍ଷ) ପ୍ରଧାନ ସହର ।

ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଆଫ୍‌ଗାନସ୍ଥାନ ଭାରତର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ସେଠାରେ ବହୁ ବୌଦ୍ଧକୀର୍ତ୍ତି ଇତସ୍ତତଃ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ବୈଦିକ ନଦୀ କୁଭା ହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କାବୁଲ୍‌ନାମ ଧାରଣ କରିଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଗାନ୍ଧାର ଓ ଉଦ୍ୟାନଦେଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଆଫ୍‌ଗାନସ୍ଥାନ ଭିତରେ । ନବମ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତୁର୍କୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏହି ହିନ୍ଦୁରାଜ୍ୟ ଅଧିକୃତ ହେଲା ଓ ଜନତା ମୁସଲମାନ୍‌ଧର୍ମୀ ହୋଇଗଲେ । ଏହି ଇସ୍‌ଲାମ୍-ଧର୍ମଦୀକ୍ଷିତ ଆଫଗାନ୍‌ମାନେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ତା'ପରେ ଏହି ଦେଶ କେତେବେଳେ ସ୍ୱାଧୀନ, କେତେବେଳେ ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନ୍ ବାଦଶାହମାନଙ୍କର, କେତେବେଳେ ବା ପାରସ୍ୟର ଶାହଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ହୋଇ ଆସିଛି । ପାରସ୍ୟର ରାଜା ନାଦୀର ଶାହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅହମଦ୍ ଶାହ ଦୁରାନି ୧୭୪୭ରେ ଆଫଗାନି-ସ୍ଥାନରେ ସ୍ୱାଧୀନ-ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନକଲେ । ଏହି ସମୟରୁ ହିଁ ଆଫଗାନସ୍ଥାନର ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଇତିହାସର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ମହମ୍ମଦ୍‌ଶାହ ୧୭୬୧ରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆଫଗାନସ୍ଥାନରେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲା । ତା'ପୂର୍ବରୁ ଦୁଇଥର ଆଫଗାନି-ସ୍ଥାନ ସହିତ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରେ ୧୮୮୦ରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ଅବ୍‌ଦୁର୍ ରହମାନ୍ ଖାଁଙ୍କୁ ଆଫଗାନସ୍ଥାନର ଅମୀର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ରହମାନ୍ ଖାଁଙ୍କର ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଦେଶରେ ଶାନ୍ତି ବିରାଜମାନ ଥିଲା । ସେ ଦେଶରେ ଡ଼ାକ, ପୋଲିସ୍, ଅର୍ଥ, ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗରେ ବହୁ ସଂସ୍କାର ଆଣିଥିଲେ ଓ ବିବାଦକାମୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଉପଜାତିସମୂହକୁ ଶାସନକରି କାବୁଲ୍‌ରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କେନ୍ଦ୍ରୀୟସରକାର ଗଠନ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୧ରେ ରହମାନ୍‌ଙ୍କ ପୁତ୍ର ହବିବୁଲ୍ଲା ଅମୀର ହେଲେ ଓ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧରେ ନିରପେକ୍ଷ ରହିଥିଲେ । ୧୯୧୯,ଫେବୃଆରୀ ୨୦ତାରିଖରେ ହବିବୁଲ୍ଲା ନିହତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର ନାସରୁଲ୍ଲା ସାମୟିକଭାବରେ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର ଆମାନୁଲ୍ଲା ନିଜକୁ ରାଜା ବୋଲି ଘୋଷଣାକଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ତୃତୀୟ ଆଫଗାନ୍ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଫଳରେ ୧୯୧୯, ଅଗଷ୍ଟ ୮

ତାରିଖରେ ଗୋଟିଏ ସନ୍ଧି ଫଳରେ ଆଫଗାନସ୍ଥାନ ଆନୁଷ୍ଠାନିକଭାବରେ ବ୍ରିଟିଶ୍-ନିୟନ୍ତ୍ରଣ-ମୁକ୍ତ ହେଲା । ୧୯୨୧ ନଭେମ୍ବର ୨୨ ତାରିଖରେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ଙ୍କ ସହିତ ଗୋଟିଏ ଚୁକ୍ତି-ଫଳରେ ଆଫଗାନସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭକଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଆଫଗାନସ୍ଥାନ ନିରପେକ୍ଷ ଥିଲା । ୧୯୪୬ରେ ଆଫଗାନସ୍ଥାନ ଜାତିସଂଘର (*U N*.) ସଦସ୍ୟ ହେଲା । ୧୯୪୭ରେ ପାକିସ୍ଥାନ ଗଠିତହେବା ପରେ ତା' ସହିତ ପୁସ୍ତୁ-ଭାଷାଭାଷୀ ପଠାଣମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଉପଜାତି-ଅଞ୍ଚଳ ଓ ପୂର୍ବର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଆଫଗାନସ୍ଥାନର ବହୁ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଦେଖାଯାଉଛି । ସୀମାନ୍ତ ଗାନ୍ଧି ଅବ୍‌ଦୁଲ୍ ଗଫୁର୍ ଖାଁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ପାଖ୍‌ତୁନିସ୍ଥାନ ନାମ ଦେଇ ଏକ ସ୍ୱାଧୀନରାଜ୍ୟ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିଆସୁଛନ୍ତି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍ ଓ ଭାରତ ସହିତ ଏହି ରାଜ୍ୟର ମୈତ୍ରୀ ଗାଢ଼ ହୋଇଛି ।

୧୯୩୧ (ଅକ୍ଟୋବର ୩୧ ତାରିଖ)ର ସମ୍ବିଧାନ ବଳରେ ୪୩ ଜଣ ମନୋନୀତ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ସିନେଟ୍, ୧୭୧ ଜଣ ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ପରିଷଦ ଓ ଜରୁରୀ ଅବସ୍ଥା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ମହାସମ୍ମିଳନୀ (ଲୋଏ-ଜିରଗା) ଗଠିତ ହୋଇଅଛି । ଶାସନ-କ୍ଷମତା ମନ୍ତ୍ରିପରିଷଦ ହାତରେ । ଆଫଗାନ ଆଇନ୍ ଇସ୍‌ଲାମୀ ଶରୀୟାତ୍ ଓ ଉପଜାତୀୟ ଆଚାରର ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ଦେଶରେ କେବଳ ଏକ-ପଞ୍ଚମାଂଶ ଭୂମି କୃଷିଯୋଗ୍ୟ । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଜଳସେଚନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ବର୍ଷରେ ଦୁଇଥର ଫସଲ ହୁଏ । ବାଦାମ, ଗହମ, ତମାଖୁ, ପରିବା ଓ ଫଳ ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ । ପ୍ରଧାନଖାଦ୍ୟ ଗହମ ଓ ମେଷମାଂସ । ଗଧ, ଓଟ, ଗୋରୁ ପାଳିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରଧାନ ରପ୍ତାନିଦ୍ରବ୍ୟ ମେଷ-ଚର୍ମ, ପଶମ, କମ୍ବଳ, କାର୍ପେଟ୍ ହିଙ୍ଗୁ ଓ ଶୁଖିଲା ଫଳ । ବହିର୍ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରଧାନତଃ ପାକିସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟଦେଇ ଚଳାଚଳ ହୁଏ । ଉଲ୍ ବଦଳରେ ସୋଭିଏଟ୍ ଦେଶରୁ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷ ଅଣାଯାଏ । ଆଫଗାନ-ସ୍ଥାନରେ ରେଳପଥ ବା ନାବ୍ୟା ନଦୀ ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ୬ହଜାର ମାଇଲ୍ ମୋଟର୍ ପଥ ଅଛି । ପ୍ରତିବେଶୀ ରାଜ୍ୟ ସହିତ ମୋଟର୍ ଯୋଗେହିଁ ଯୋଗ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ।

ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ଖନିଜ-କ୍ରୋମାଇଟ୍, କୋଇଲା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ଲୌହ-ପିଣ୍ଡ, ତାମ୍ର, ରୌପ୍ୟ, ତୈଳ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାଷ୍ଠ ମଧ୍ୟ ମିଳେ, କିନ୍ତୁ ବନଜ ଓ ଖନିଜ ପଦାର୍ଥର ସଦୁପଯୋଗ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷା—ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲ ସବୁ ଦେଶର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲାଣି, କିନ୍ତୁ ମାଧ୍ୟମିକ ସ୍କୁଲ କେବଳ ପ୍ରାଦେଶିକ ରାଜଧାନୀ ମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଏ । କାବୁଲ୍‌ରେ ଏବେ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ଓ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସଂସ୍କୃତଭାଷାଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟାପକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ରାଜ୍ୟ ୭ଟି ପ୍ରଦେଶରେ ବିଭକ୍ତ ।

ଆଫ୍ରିକା (*Africa*)—ପୂର୍ବ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧର ମହାଦେଶ । ଏସିଆର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମରେ ଓ ଇଉରୋପର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ନିରକ୍ଷବୃତ୍ତର ରେଖା ଏହି ମହାଦେଶର ମଧ୍ୟଦେଇ ଯାଇଅଛି । ପୂର୍ବେ ସିନାଇ ଉପଦ୍ୱୀପ ଦ୍ୱାରା ଏସିଆ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ଥିଲା । ୧୮୬୯ରେ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍ ଖୋଲାହେବାରୁ ଏହା ଏସିଆରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଂଶ ମଧ୍ୟ, ଆଫ୍ରିକାର ଇଜିପ୍ଟ୍ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହି ମହାଦେଶର ଉତ୍ତରରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର । ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ଯୁଗରେ ଏହି ମହାଦେଶ ଇଉରୋପ ସହିତ ଜିବ୍ରାଲ୍‌ଟର୍‌ଠାରେ ଓ ଟ୍ୟୁନିସ୍ ଓ ସିସିଲି ଦେଇ ଇଟାଲୀ ସହ ଯୁକ୍ତ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ସେ ସମୟରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ପରସ୍ପରଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଦୁଇଟି ହ୍ରଦ ଭଳି ଥିଲା । ଆୟତନରେ ଆଫ୍ରିକା ପୃଥିବୀର ମହାଦେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ । ଏହା ଆୟତନରେ ଏସିଆର ୨/୩ ଅଂଶ, ଇଉରୋପର ୩ଗୁଣ ଏବଂ ଭାରତର ୭ଗୁଣ । ଆୟତନ ୧.୧୫ କୋଟି ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ସାଗର ବା ଉପସାଗର ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିନାହିଁ, ଜନସଂଖ୍ୟା ୧୬କୋଟି ମାତ୍ର । ଜନବସତି ପ୍ରତି ବର୍ଗମାଇଲ୍‌ରେ ୧୪ଜଣ । (ଇଉରୋପରେ ୧୩୦) । ଆଦିମ ବାସିନ୍ଦାମାନେ ନିଗ୍ରୋ, ବାଣ୍ଟୁ, ହଟେନ୍‌ଟଟ୍ ପ୍ରଭୃତି । ଆଫ୍ରିକାର ଭୂମଧ୍ୟସାଗରତୀରସ୍ଥ ଉତ୍ତରାଂଶ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ମିଶର, କାର୍ଥେଜ୍, ନ୍ୟୁମିଡ଼ିଆ ନାମରେ ପରିଚିତ ସଭ୍ୟତାର କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ପରେ ଏହି ଅଂଶ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ରୋମାନ୍ ସଭ୍ୟତାର କେନ୍ଦ୍ର ହେଲା । ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆରବମାନଙ୍କ ଅଧିକାର-ଭୁକ୍ତ ହେବାରୁ ସେସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆରବୀଭାଷା ଓ ଇସ୍‌ଲାମ୍

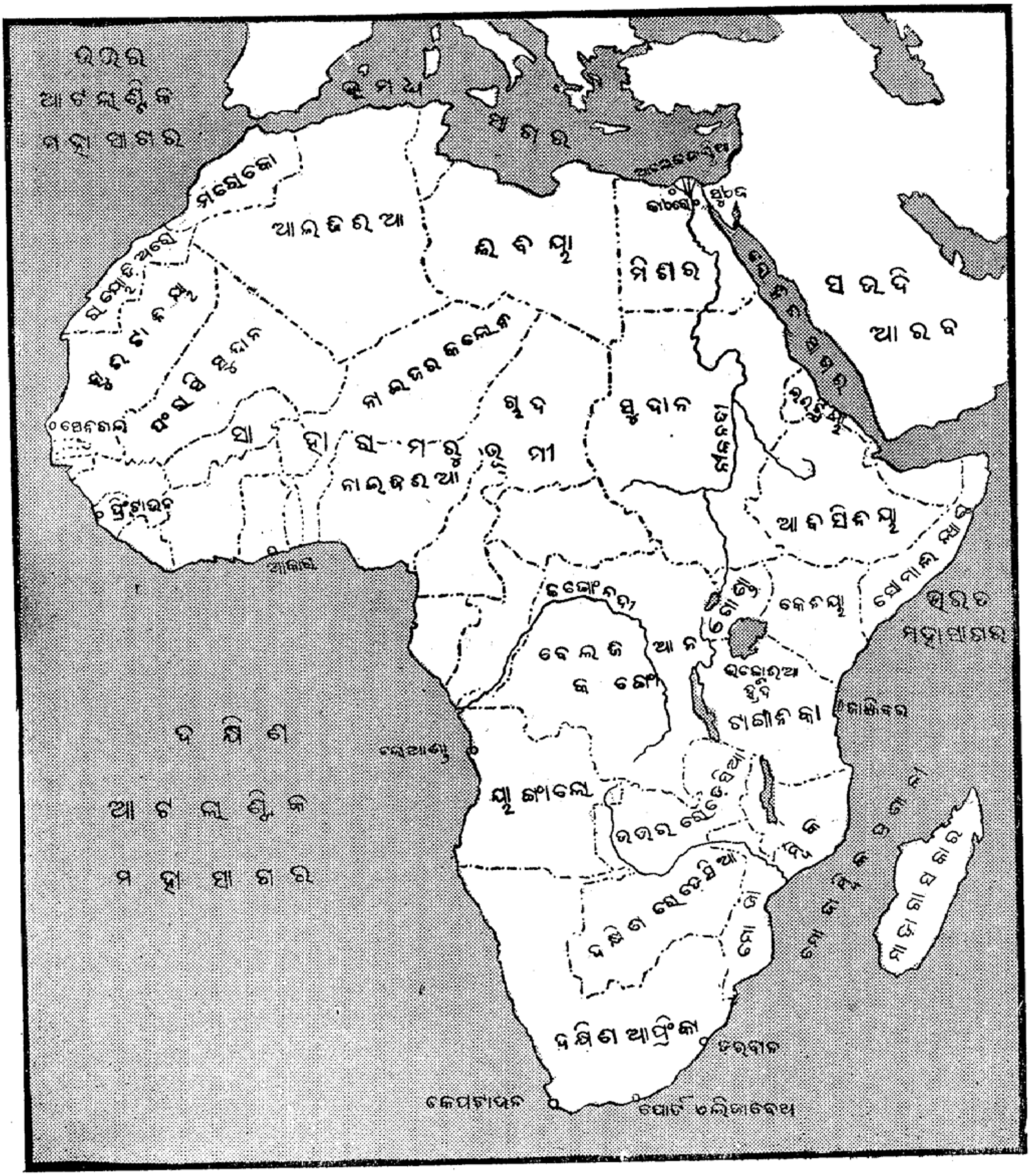
ଉତ୍ତର ଆଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗର
ଭୂମଧ୍ୟ ସାଗର
ମରକ୍କୋ
ଆଲଜିରିଆ
ଲିବିଆ
ମିଶର
କାଇରୋ
ସୁଏଜ
ସଉଦି ଆରବ
ସାହାରା ମରୁଭୂମି
ନାଇଜେରିଆ
ସୁଦାନ
ଆବିସିନିଆ
କେନିଆ
ଭାରତ ମହାସାଗର
ବେଲଜିଅନ କଙ୍ଗୋ
ଟାଙ୍ଗାନିକା
ଜାଞ୍ଜିବର
ଦକ୍ଷିଣ ଆଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗର
ଉତ୍ତର ରୋଡେସିଆ
ଦକ୍ଷିଣ ରୋଡେସିଆ
ମାଡାଗାସ୍କର
ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା
ଡରବାନ
କେପଟାଉନ
ପୋର୍ଟ ଏଲିଜାବେଥ

ଆଫ୍ରିକା

ଧର୍ମ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ସମୁଦ୍ରପଥରେ ଆଫ୍ରିକା-ଉପକୂଳରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରି ଦାସ-ସଂଗ୍ରହ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । ଡଚ୍‌ମାନେ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ (୧୬୫୦) ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ପ୍ରାୟ ୪୦୦ବର୍ଷ ଆଫ୍ରିକା, ଦାସସଂଗ୍ରହର ଦେଶ ଥିଲା । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ ଇଉରୋପୀୟ ପର୍ଯ୍ୟଟକମାନେ ଏହି ଦେଶର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଅଞ୍ଚଳ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନ ଦେଲେ । ମଙ୍ଗୋପାର୍କ୍, ଲିଭିଂଷ୍ଟୋନ୍ ଷ୍ଟାନ୍‌ଲି, ବାର୍ଟନ୍ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ନାମ ଏହି ଆବିଷ୍କାର-ଇତିହାସ ସହିତ ଜଡ଼ିତ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଇଥିଓପିଆ ଓ ଲାଇବେରିଆ ଛଡ଼ା ସମଗ୍ର ମହାଦେଶ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଇଉରୋପୀୟ ଶକ୍ତିର ହାତକୁ ଆସିଗଲା । ଦିନେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଆଧିପତ୍ୟ ମିଶର୍ ଠାରୁ କେପ୍‌କଲୋନି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ବେଲ୍‌ଜିଅମ୍ ଫ୍ରାନ୍ସ୍, ଇଟାଲୀ, ସ୍ପେନ୍, ଜର୍ମାନୀ, ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍ ଆଦି ଇଉରୋପୀୟ ଜାତି ଏଠାରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ୧୯୫୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ବିଭିନ୍ନ ଇଉରୋପୀୟ ଜାତି ଆଫ୍ରିକାର ବହୁ ଅଂଶର ମାଲିକ ହୋଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ବିଗତ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରଠାରୁ ଆଫ୍ରିକାର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ଜୋରରେ ଚାଲିବାରୁ ବହୁ ଇଉରୋପୀୟଜାତି ଆଫ୍ରିକାବାସୀଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇ ଚାଲି ଗଲେଣି । ଆଫ୍ରିକାର ବହୁଦେଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାଧୀନ ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ ହେଲାଣି । ବିଶେଷତଃ ଖ୍ରୀ: ୧୯୬୦ରୁ କେବଳ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା, ଉଗାଣ୍ଡା ଆଦି କେତେକ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଓ ଆଙ୍ଗୋଲା ଆଦି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଅଧିକୃତ ଦେଶ ଛଡ଼ା ଉତ୍ତର ଓ ପଶ୍ଚିମ ଆଫ୍ରିକାର ପ୍ରାୟ ୨୦ଗୋଟି ରାଜ୍ୟ ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ ହେଲାଣି । [ଦେଖ-ନାଇଜେର୍, ନାଇଜେରିଆ, କଙ୍ଗୋ (ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍) ଓ କଙ୍ଗୋ (ବେଲ୍‌ଜୀୟାନ୍), ଘାନା, କାମେରୁନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦେଶ ।]

ଆଫ୍ରିକାର ପ୍ରାଣୀ—ଆଫ୍ରିକାର ଜୀବଜନ୍ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୌତୂହଳପ୍ରଦ । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଇଉରୋପରେ ଆଫ୍ରିକାର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ କିଂଭୂତକିମାକାର ଗଳ୍ପ ଶୁଣାଯାଉଥିଲା ଓ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଶତାବ୍ଦୀ ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ ତାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ଦୀର୍ଘଗ୍ରୀବ ଜିରାଫ୍ (ଦେଖ) ଆଫ୍ରିକାର ଘନ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଦେଖାଯାଏ । ଆଫ୍ରିକାର ବିଷୁବମଣ୍ଡଳୀୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ନଦୀମାନଙ୍କରେ ବହୁ ହିପୋପଟାମସ୍ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ୧୪ ଫୁଟ୍ ଲମ୍ବ ଓ ୫ଟନ୍‌ରୁ ଅଧିକ ଓଜନ ବିଶିଷ୍ଟ ହିପୋପଟାମସ୍ ଦେଖାଯାଇଛି । ଘୋଟକ-ଜାତୀୟ ଜେବ୍ରା ଅନ୍ୟ ଏକ କୌତୂହଳଜନକ ଜୀବ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ମନୁଷ୍ୟାକୃତି ବଳୀୟାନ୍ ଗରିଲା ଓ ସିମ୍ପାଞ୍ଜି ଘନଜଙ୍ଗଲରେ ବାସକରନ୍ତି । ଆଫ୍ରିକାରେ ଦୁଇଜାତିର ଗଣ୍ଡା ଦେଖାଯାନ୍ତି ଓ ଏମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ଇଥିଓପିଆ, ସୁଦାନ୍ ଓ କଙ୍ଗୋର ନଦୀମାନଙ୍କରେ ରହନ୍ତି । ଆଫ୍ରିକାର ହସ୍ତୀ ଅପେକ୍ଷାକୃତଭାବେ ଏସିଆର ହସ୍ତୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ବୃହତ୍‌କାୟ । ଚମଡ଼ା, ହାତୀଦାନ୍ତ ଓ ମାଂସ ପାଇଁ ଶିକାରୀମାନେ ନିର୍ବିଘ୍ନରୂପେ ଜୀବହତ୍ୟା କରୁଥିବାରୁ ଏହି ପ୍ରାଣୀ ଲୋପ ପାଇଯିବା ଆଶଙ୍କାରେ ଆଫ୍ରିକାର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶିକାର ନିଷିଦ୍ଧ କରାଯାଇଛି । ଆଫ୍ରିକାର ସିସି-ମକ୍ଷିକା, ପଙ୍ଗପାଳ ଓ ମଶାଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟଙ୍କର । ସିସିମକ୍ଷିକା ଦଂଶନରେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଗୋମେଷାଦି ପଶୁ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି । ସେହିପରି ପଙ୍ଗପାଳ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଫସଲର ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ ।

ଆଫ୍ରିକାଁସ୍—ଦକ୍ଷିଣ-ଆଫ୍ରିକାରେ ଶତକଡ଼ା ୬୦ ଶ୍ୱେତଅଧିବାସୀଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା । ଏହା ଡ଼ଚ୍-ବାଇବଲ୍‌ରୁ ଜାତ ଓ ଗତ ଦୁଇଶତ ବର୍ଷଧରି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷାରୂପେ କ୍ରମେ ବଢି ଆସୁଛି । ୧୯୨୫ ଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଡଚ୍‌ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ଆଫ୍ରିକାଁସ୍ ଓ ଇଂରାଜୀ ଏହି ଦୁଇଟି ଭାଷାକୁ ସରକାରୀ ଭାଷାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି ।

ଆଫ୍ରିଦି—ପାକିସ୍ଥାନ ଓ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନର ସୀମାନ୍ତରେ ବାସକରୁଥିବା ଏକ ପଠାଣ ଉପଜାତି । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଦୀର୍ଘକାୟ, କ୍ଷୀଣ ଓ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନେ ଇରାନୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ସୁନ୍ନି ମୁସଲମାନ୍ ଓ ଆଠଗୋଟି ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଉତ୍ତର-ପୁସ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କର ଭାଷା । ପେଶାୱାର ନିକଟରେ ଓ ଖାଇବର-ଗିରିପଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଫ୍ରିଦିମାନେ ଯାଯାବରଭାବରେ ବାସକରନ୍ତି । ଏମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାହସୀ,

ଅବ୍ୟର୍ଥଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦୀ ଓ ଲୁଣ୍ଠନକାରୀ ଜାତି । ଇଂରେଜ୍ ରାଜତ୍ୱରେ ବହୁବାର ଏମାନଙ୍କର ଇଂରେଜ୍ ସେନାମାନଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏମାନେ କୌଣସି ଶାସନ ବା ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ମାନ ନାହାନ୍ତି । ଏହି ଆଫ୍ରିଦିମାନଙ୍କୁ ଜବତ୍ କରିବା ପାଇଁ ଇଂରେଜ୍‌ଶାସକ କ୍ୱେଟା ଓ ପେଶାୱାରରେ ବହୁ ସୈନ୍ୟ ରଖାଉଥିଲେ ଓ ବଡ଼ବଡ଼ ଆଫ୍ରିଦି ସର୍ଦ୍ଦାରମାନଙ୍କୁ ନଜ୍‌ରାନା ବା ଭେଟି ଦେଇ କରାୟତ୍ତ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାକିସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାରର ହ୍ରାସ ଘଟିନାହିଁ ।

ଆଫ୍ରୋଡ଼ାଇଟି— ରୋମୀୟମାନେ ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କୁ ଭିନସ୍ କହନ୍ତି, ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ତାଙ୍କୁହିଁ ଆଫ୍ରୋଡାଇଟି କହୁଥିଲେ । ଏ ହେଉଛନ୍ତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଫଳପ୍ରସବର ଦେବତା । ଏକ ମତରେ ଏ ଦେବରାଜ ଜିଉସ୍‌ଙ୍କର କନ୍ୟା, ଅନ୍ୟମତରେ ଏ ସମୁଦ୍ରର ଫେଣରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ବହୁ ଦେବ ଓ ମାନବ ପ୍ରେମିକ ଥିବାର କଥିତ ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ସମରଦେବତା ଆରେସ୍ ଓ ପରମ ସୁନ୍ଦର ମାନବ ଯୁବା ଆଡୋନିସ୍ ପ୍ରଧାନ । ଆରେସ୍‌ଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଇରସ୍ ବା ଇଉରୋପୀୟ କନ୍ଦର୍ପଦେବଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଆରେସ୍‌ଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିବାରୁ ଅନେକେ ଏହାଙ୍କୁ ରଣଦେବୀ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ପୂଜାକରନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ପୂଜା ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ବ୍ୟଭିଚାରରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେବାରୁ ରୋମ୍‌ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ତାହାକୁ ନିଷିଦ୍ଧ କରି ଦିଆଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଫ୍ରୋଡ଼ାଇଟ୍ ସମଗ୍ର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିଳ୍ପକଳାରେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଏକ ପ୍ରିୟ ଉପଜୀବ୍ୟ ହୋଇ ରହି ଆସିଛନ୍ତି ।

ଆବର୍ତ୍ତମାନ ସଙ୍କଟ (*Cyclical Crisis*)— ପଣ୍ୟ ସଙ୍କଟ ଅବସ୍ଥା । ଏହି ସଙ୍କଟ ଆଧୁନିକ ଧନତନ୍ତ୍ର-ଶିଳ୍ପରେ ତୁହାକୁ ତୁହା ଘଟିବାର ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ୫, ୭, ବା ୧୦ ବର୍ଷ ଅନ୍ତରରେ ଥରେ ଲେଖାଏଁ ଏପରି ଘଟିଅଛି । ଏହି କାରଣରୁ ଏହାକୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ ଘଟୁଥିବା ଆବର୍ତ୍ତମାନ (ସାଇକ୍ଲିକ୍) ସଙ୍କଟ ବୋଲି କୁହାଯାଉଅଛି । ହିସାବ ନେବାରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ, ଏହିପରି ସଙ୍କଟ ପ୍ରଥମେ ୧୮୨୫, ତା'ପରେ ୧୮୩୫, ୧୮୫୭, ୧୮୯୦, ୧୯୦୭, ୧୯୧୧, ୧୯୨୦ ଓ ୧୯୩୨ ରେ ଘଟିଥିଲା । ସେହି ସଙ୍କଟ ଆଜିଯାଏ ଲାଗିରହିଛି ବୋଲି ଅର୍ଥନୀତିବିଶାରଦମାନଙ୍କର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

ଆବରିଷ୍ଟୱିଥ୍— ୱେଲ୍‌ସ୍‌ର ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ବିନୋଦ ନଗରୀ । ଏହା ମଧ୍ୟ ୱେଲ୍‌ସ୍ ଜାତିର ସଂସ୍କୃତିର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ । ଏଠାରେ ଇଉନିଭରସିଟି କଲେଜ୍ ଓ ୱେଲ୍‌ସ୍‌ର ଜାତୀୟ ପୁସ୍ତକାଗାର ଅଛି । ଏଠାର ସମୁଦ୍ରବେଳା ଓ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ଏହାପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣର ମୁଖ୍ୟ କାରଣ । ଲଣ୍ଡନ୍‌ଠାରୁ ରେଲ୍‌ରେ ୨୪୧ମାଇଲ୍ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରେ ଏହା ଅବସ୍ଥିତ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦଶ ହଜାର ।

ଆବାଇଡ଼ସ୍ (୧)—ହେଲସ୍‌ପଣ୍ଟ୍ ପ୍ରଣାଳୀ ଯେଉଁଠାରେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତମ ସେହିଠାରେ ଏସିଆମାଇନର ଉପକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀନ ନଗର । ଏହିଠାରୁ ଇଉରୋପୀୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରେମିକ ଲିଆଣ୍ଡର୍ ତାର ପ୍ରଣୟିନୀ ହେରୋ ପାଇଁ ହେଲସ୍‌ପଣ୍ଟ୍ ସନ୍ତରଣ କରି ପ୍ରତି ରାତିରେ ଯାଉଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି । ଏହିଠାରେହିଁ ପାରସ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ଜେରେକ୍ସେସ୍ (ଦେଖ) ନୌକା-ପୋଲ ନିର୍ମାଣ କରି ତା' ଉପରେ ତାଙ୍କର ସୈନ୍ୟବାହିନୀକୁ ଗ୍ରୀସ୍ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ପଠାଇଥିଲେ ।

(୨) ପ୍ରାଚୀନ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ସହର । ଏହିଠାରେ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଜିପ୍ଟର ମୃତରାଜାମାନଙ୍କ ଶବ ସମାଧିସ୍ଥ ହେଉଥିଲା । ଏହା କାଏରୋଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ୩୫୦ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆବାଦନ୍—ଶତ୍-ଆଲ୍-ଆରବ୍ ନଦୀର ତୀରସ୍ଥିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୈଳ-ବିଶୋଧନ-କେନ୍ଦ୍ର । ଏହି ଆଙ୍ଗ୍‌ଲୋ-ପାରସୀକ ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍ କମ୍ପାନୀର ତୈଳ-ସଫାଇ କାରଖାନା ପାରସ୍ୟର ସରକାରୀ ସମ୍ପତ୍ତି କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆନ୍ଦୋଳନର ଫଳରେ ଇରାନର ତତ୍କାଳୀନ (ଖ୍ରୀ:୧୯୫୧) ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମୋସାଦ୍ଦିକ୍‌ଙ୍କର ଉତ୍ଥାନ ଓ ପତନ ହୋଇଯାଇଛି । ପାରସ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣରେ ବହୁ ତୈଳଖଣି ଥିବା ସ୍ଥାନ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଇରାନିଆନ୍ କମ୍ପାନୀ ୧୯୧୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୈଳ-ନିଷ୍କାସନ ଓ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପଟ୍ଟା ନେଇଥିଲା । ୧୯୪୭ ପୂର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ପ୍ରାୟ ୨୦୦ ମିଲିଅନ୍ ବା ୨୦ କୋଟି ମେଟ୍ରିକ୍‌ଟନ୍ ତୈଳ ନିଷ୍କାସିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୫୦ରେ ହିଁ ୩୨ ମିଲିଅନ୍‌ଟନ୍ ଉତ୍ପାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀ: ୧୯୫୧ ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ପାରସ୍ୟ ସରକାର ସହିତ ଏହି କମ୍ପାନୀର ମତଭେଦ ହେବାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ରହିଲା । କିନ୍ତୁ ୧୯୫୪ ଅଗଷ୍ଟ ମାସରୁ ଇରାନ୍‌ର ଶାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ନୂତନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଇରାନିଆନ୍‌ମାନେ ଅନ୍ୟ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ତୈଳ-କମ୍ପାନୀମାନଙ୍କରୁ ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ଏହି ତୈଳ-ଖଣିକୁ କାମରେ ଲଗାଇଛନ୍ତି ।

ଆବିସିନିଆ—(ଇଥିଓପିଆ, ଦେଖ)

ଆବୁପାହାଡ଼—ରାଜସ୍ଥାନର ଅନ୍ତର୍ଗତ ସିରୋହୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିବା ଆରାବଲୀ ପର୍ବତମାଳାର ଏକ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଶୃଙ୍ଗ । ଉଚ୍ଚତା ୫୬୪୬ ଫୁଟ୍ ଏବଂ ଚତୁଃପାଖର ସମତଳ ଭୂମିରୁ ସିଧା ସଳଖ ଉଠିଯାଇଅଛି । ମରୁଭୂମି ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚତା ନିମିତ୍ତ ଏହା ଏକ ଶୀତଳ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ଅନେକ ପୂର୍ବତନ ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରାସାଦ ଓ କ୍ରୀଡ଼ାକ୍ଷେତ୍ର ଅଛି । ପାହାଡ଼-ଶୃଙ୍ଗରେ ଜୈନମାନଙ୍କର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡିତ ଦିଲ୍‌ୱାରା ମନ୍ଦିର ବିଦ୍ୟମାନ । ମାଉଣ୍ଟ୍ ଆବୁ, ଆବୁରୋଡ଼ ରେଲ୍ ଷ୍ଟେସନ୍‌ଠାରୁ ୧୭ ମାଇଲ୍ ଦୂର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରେ କେନ୍ଦ୍ର-ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍‌ଙ୍କର ପୋଲିସ୍ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ୍ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମେୟୋ କଲେଜ୍ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆବୁବେକର୍—ମହମ୍ମଦ ମକ୍କାରୁ ମଦିନାକୁ ପଳାଉଥିବାବେଳେ ଏହି ଆବୁବେକର୍ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସାଥୀ ଥିଲେ । ମହମ୍ମଦ୍ ଏହାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ କରିଯାଇଥିବାରୁ, ସେ ପ୍ରଥମ ଖଲିଫା ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ଆବଦେଲ୍ କାବା । କିନ୍ତୁ ମହମ୍ମଦ୍ ତାଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରିବାରୁ ଏହି ନୂତନ ନାମ(ଆବୁ ବେକର୍) ରେ ସେ ପରିଚିତ । ଏହି ନାମର ଅର୍ଥ 'କୁମାରୀର ପିତା' ।

ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍—ସମ୍ରାଟ୍ ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରୀ । ୧୫୫୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜାନୁଆରୀ ୧୪ ତାରିଖରେ ଆବୁଲ୍-ଫଜଲ୍ ଆଗ୍ରା ନଗରୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଆରବରୁ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା ମୁବାରକ୍ ଜଣେ ସୁଫି ମୁସଲମାନ୍ ଥିଲେ । ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍‌ଙ୍କ ବଡଭାଇ ଫୈଜି ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟରେହିଁ ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍ ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ସହ ପରିଚିତ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ୧୫୭୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପରେ ଆକ୍‌ବର କ୍ରମଶଃ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଉଦାର ମନୋଭାବ ପୋଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ଉଦାର ଆଲୋଚନାରେ ସେକ୍ ମୁବାରକ୍, ଫୈଜି ଓ ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍ ତାଙ୍କର ସହଯୋଗୀ ହୋଇ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇ ଉଠିଲେ । ତେଣୁ ସଭାସଦ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍, ତାଙ୍କ ପିତା ଓ ଭାଇଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ହୋଇଥିଲେ । ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍ କିଛିକାଳ ଯୁବରାଜ ସେଲିମ୍‌ଙ୍କର ଶିକ୍ଷକତା ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଆକ୍‌ବର୍‌ଙ୍କର ପ୍ରରୋଚନାକ୍ରମେ ସେ 'ମହାଭାରତ'ର କିୟଦଂଶ ଓ ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କୁ ପାର୍ସି ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ହେଉଛି ଆକ୍‌ବରନାମା (ଦେଖ) । ଆଇନ୍-ଇ-ଆକ୍‌ବରୀ ତାହାର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ । ମୁକ୍ତୁବାତ୍ ଆଲାମୀ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ସେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯେଉଁ ପତ୍ର ସବୁ ଲେଖିଥିଲେ, ତହିଁର ଏକ ସଙ୍କଳନ । ଆଇୟାର୍-ଇ-ଦାନିଶ୍ ଏବଂ ରିସାଲହ୍-ଇ-ମୁନାଜାତ୍ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ଗ୍ରନ୍ଥ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଥିବା ସମୟରେ ସେଲିମ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଗୁପ୍ତଘାତକ ବୀରସିଂ ବୁନ୍ଦେଲା ଦ୍ୱାରା ସେ ୧୬୦୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଅଗଷ୍ଟ ୧୨ ତାରିଖରେ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଆବୁଲ ଫଜଲ୍‌ଙ୍କ ଆକ୍‌ବରନାମା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଐତିହାସିକ ଗ୍ରନ୍ଥ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଐତିହାସିକମାନେ ତାଙ୍କର ନିରପେକ୍ଷ ବିଚାର ଓ ସ୍ପଷ୍ଟବାଦିତାର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା, କୋଣାର୍କ, ବାରବାଟୀଦୁର୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ କେତେକ ତଥ୍ୟ ମିଳେ ।

ଆବୁଲ୍ ଫୈଜି- ସେକ୍ ମୁବାରକ୍‌ଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଆକ୍‌ବରଙ୍କ ସଭାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି । ସେ ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍‌ଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଥିଲେ । ସେ ସୁଫି ଥିବାରୁ ଉଦାରମନା ଆକବର୍ ତାଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ଫୈଜି ବହୁ ସଂସ୍କୃତ

ପୁସ୍ତକ ପାରସୀ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ତା ମଧ୍ୟରେ 'ଲୀଳାବତୀ'-ନାମକ ଭାରତୀୟ ଗଣିତ-ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁବାଦ ପ୍ରଧାନ ।

ଆବେଲାର୍ଡ୍‌ (୧୦୭୯-୧୧୪୨)—ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଇଉରୋପର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌-ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ପ୍ରଚାରକ ଓ ଶିକ୍ଷକ । ପ୍ୟାରିସର ନୋତ୍ରେଦେମ୍‌ ଗୀର୍ଜାରେ ଶିକ୍ଷକ ଥିବା ସମୟରେ କୌଣସି ସହକର୍ମୀଙ୍କ ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୁତ୍ରୀ ଓ ନିଜର ଛାତ୍ରୀ କୁମାରୀ ହେଲୋଇଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଣୟାବଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଅନ୍ତେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ ପୁରୋଧାମାନଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ଆବେଲାର୍ଡ୍‌ଙ୍କୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କୌଣସି ମଠରେ ଯାଇ ଆଶ୍ରୟଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ପରେ ହେଲୋଇ, ଆବେଲାର୍ଡଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଆବେଲାର୍ଡଙ୍କର ହେଲୋଇଙ୍କ ନିକଟକୁ ଲିଖିତ ପତ୍ରାବଳୀ ଇଉରୋପୀୟ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ବିଶେଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ମୃତ୍ୟୁପରେ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରଣୟୀଙ୍କର ଦେହାବଶେଷକୁ ଏକତ୍ର କରାଯାଇ, ଆବେଲାର୍ଡ୍‌ଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ମଠରେ ସମାଧିସ୍ଥ କରାଯାଇଅଛି ।

ଆବ୍‌ଦେଲ୍‌ କ୍ରିମ୍‌ —ମରୋକ୍କୋର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହୀ ନେତା । ସେ ମରୋକ୍କୋର ଯେଉଁ ଅଂଶ ସ୍ପେନ୍‌ ଅଧୀନରେ ଥିଲା, ସେଠାରେ ସ୍ୱାଧୀନତା-ଆନ୍ଦୋଳନ ୧୯୨୧ରୁ ୧୯୨୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳାଇଥିଲେ । ବହୁ ସୈନ୍ୟ ପଠାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ପେନ୍‌ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଦବାଇ ପାରି ନ ଥିଲା । କ୍ରମେ କେବଳ ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ୟତୀତ ବାକି ସବୁତକ ଆବ୍‌ଦେଲ୍‌ କ୍ରିମ୍‌ଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ଅଧିକାର କରି ନେଇଥିଲେ । ଏହା ପରେ ଫରାସୀ ଅଧିକୃତ ମରୋକ୍କୋକୁ ଚଢାଉ କଲାରୁ ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌ ସହିତ ଆବ୍‌ଦେଲ୍‌ କ୍ରିମ୍‌ଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ରିଫ୍‌ମାନଙ୍କ ସଂଘର୍ଷ ଜାତ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌ ଓ ସ୍ପେନ୍‌ ମିଳି ଏକ ସମ୍ମିଳିତ ବାହିନୀ ପଠାଇ ରିଫ୍‌-ବିପ୍ଳବକୁ ନିଷ୍ଠୁରଭାବରେ ଦମନ କରିଥିଲେ । ଆବଦେଲ୍‌ କ୍ରିମ୍‌ ପରାଜିତ ହୋଇ ଶେଷକୁ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ୧୯୨୬ରେ ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ କଲେ । ଫରାସୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ଭାରତ ମହାସାଗରର ରିଇଉନିଅନ୍‌ ଦ୍ୱୀପରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଥିଲେ । ୧୯୪୭ରେ ସେ ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌କୁ ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ପାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ବାଟରେ ସେ ଜାହାଜରୁ ଖସି ମିଶର ଦେଶକୁ ପଳାଇ ସେଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ପାଇଥିଲେ । ୧୯୬୦ରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଯାଇଅଛି ।

ଆବ୍ବାସାଇଡ଼ ବଂଶ — ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଖୁଡ଼ୁତା ଆବ୍ବାସ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଏକ ଆରବ ରାଜବଂଶ । ପ୍ରଥମ ଖାଲିଫାବଂଶ ଓମ୍ମିୟାଦ୍‌ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତକରି, ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ଖାଲିଫାବଂଶ ପ୍ରଥମେ ବାଗଦାଦ୍‌ରେ ୭୫୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୨୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ପରେ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ରେ ୧୨୫୮ରୁ ୧୫୧୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଆରବ୍ୟରଜନୀର ବିଖ୍ୟାତ ନାୟକ ହାରୁନ୍‌-ଅଲ୍‌-ରସିଦ ଏହି ବଂଶର ଲୋକ ।

ଆବ୍ବି —ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ମଠ । ମଠାଧିପତିଙ୍କୁ ଆବ୍ବଟ୍‌ (ପୁଂ)ବା ଆବ୍ବେସ୍‌ (ସ୍ତ୍ରୀ) କୁହାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ବାର ବା ତା'ଠାରୁ ବେଶୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ । ସେଣ୍ଟ୍‌ ବେନେଡିକ୍ଟ୍‌ (ଦେଖ) (ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ)ଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ନିୟମାନୁଯାୟୀ ନିମ୍ନ କ୍ରମରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା, ଗୋଟିଏ ମୁକ୍ତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣର ଚାରିପାଖେ ମେଲା ଧ୍ୟାନ-ସ୍ଥାନ, ତା'ପରେ ପ୍ରାର୍ଥନାଗାର, ଧର୍ମଶାଳା, ନବଦୀକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତମାନଙ୍କର ଓ ବୟସ୍କ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ଶୋଇବା ଓ ଖାଇବା ଘର, ଚିକିତ୍ସାଳୟ, କାରଖାନା ଓ ଭଣ୍ଡାର ଇତ୍ୟାଦି । ପୂର୍ବେ ଇଉରୋପରେ କେବଳ ଏହି ଆବ୍ବି ଗୁଡ଼ିକରେହିଁ ବିଦ୍ୟାଳୟସବୁ ଥିଲା । ସମଗ୍ର ଇଉରୋପରେ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଏହି ଆବ୍ବି ଗୁଡ଼ିକ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରଦୀପ ଜାଳି ରଖିଥିଲେ ।

ଆବ୍ବି ଥିଏଟର୍‌ —ଡ଼ବ୍‌ଲିନ୍‌ସ୍ଥ ଏହି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚଟିକୁ କୁମାରୀ ହର୍ଣ୍ଣିମାନ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ଭଡ଼ାନେଇ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡର 'ଜାତୀୟ ଥିଏଟର୍‌ ସମିତି'ର ସଭ୍ୟମାନେ ସେଠାରେ କେବଳ ଆଇରିଶ୍‌-ଜୀବନ-ସମ୍ବଳିତ ନାଟକାବଳୀର ଅଭିନୟ କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଇଏଟ୍‌ସ୍‌, ସିଞ୍ଜ୍‌, ବର୍ଣ୍ଣାଡ଼୍‌ ଶ' ଓ ସିଆନ୍‌-ଓ-କାସୀ ପ୍ରଭୃତି ଆୟର୍‌ଲଣ୍ଡ୍‌ର ବିଖ୍ୟାତ ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କର ନାଟକାବଳି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇ, ଏହାକୁ କ୍ରମେ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ କରି ପାରିଥିଲା । ୧୯୫୧ରେ ଏହା ଅଗ୍ନି-ଦଗ୍ଧ ହୋଇଯିବାରୁ ଏବେ ଏକାବେଳକେ ୭୦୦ ଦର୍ଶକ ଦେଖିପାରିବା ଭଳି ଏକ ନୂତନ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଗଢ଼ିବାର ଯୋଜନା କରାଯାଉଛି ।

ଆଇରିଶ୍ ଜାତୀୟତାର ପୂଜାରୀମାନଙ୍କରେ ଆର୍ଚ୍ଚିଥିଏଟର୍‌ର ନାମ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବ ।

ଆବ୍ରାହାମ୍—ବାଇବଲ୍ ଅନୁସାରେ ହିବ୍ରୁ (ଇହୁଦୀ ଦେଶ) ଜାତିର ଆଦିପୁରୁଷ । ଭଗବାନ୍ ତାଙ୍କୁ ଆଶା ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ବହୁଜାତିର ପିତା ହେବେ । ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ଟେରା ଓ ତାଙ୍କ ଭଉଣୀ (ସାବତ ମା ଝିଅ) ଓ ପରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ସାରା । ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଚାଲ୍‌ଡିଆର ଅର୍ (Ur) ନଗର । ଏହିସ୍ଥାନରୁ ସେ କ୍ରମେ ହାରାନ୍, କାନାନ୍ ଓ ଇଜିପ୍ଟ୍‌କୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ପୁଣି କାନାନ୍‌କୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିଥିବାର କାହାଣୀ ବାଇବଲ୍‌ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ସାରା ନିଃସନ୍ତାନା ରହିବାରୁ ଆବ୍ରାହାମ୍ ତାଙ୍କର ଇଜିପ୍ସିଆନ୍ ଦାସୀ ହାଗାରଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏହି ବିବାହର ଫଳ ଇସ୍‌ମାଇଲ୍-ନାମକ ପୁତ୍ର । ତା’ପରେ ସ୍ୱର୍ଗଦୂତଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବରେ ସାରା ପୁଣି ପୁତ୍ରବତୀ ହେଲେ । ଏହି ପୁତ୍ରର ନାମ ହେଲା ଆଇଜାକ୍ । ସାରାର ମୃତ୍ୟୁପରେ ଆବ୍ରାହାମ୍ କେତୁରାନାମକ ନାରୀଙ୍କୁ ପୁଣି ବିବାହ କଲେ । ଏହି ବିବାହରୁ ତାଙ୍କର ଛଅଟି ପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ, ଇହୁଦୀମାନଙ୍କର ଈଶ୍ୱର ଜିହୋବା, ଆବ୍ରାହମଙ୍କର ଈଶ୍ୱରବିଶ୍ୱାସ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ନିଜ ପୁତ୍ର ଆଇଜାକ୍‌ଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳି ଦେବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ବାଇବଲ୍‌ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତହୋଇଅଛି । ଆବ୍ରାହାମ୍ ଇସ୍‌ମାଇଲ୍‌ର ପିତାଭାବରେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କଠାରୁ ଓ ଅନ୍ୟ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ପିତାଭାବରେ ଇହୁଦୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ମାନ ପାଇଥାନ୍ତି ।

ଆବ୍ରାହାମ୍ ଲିଙ୍କନ୍ (୧୮୦୯-୧୮୬୫) — ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍, ବିଚକ୍ଷଣ ବାଗ୍ମୀ, ମହାନୁଭବ ମାନବ ଓ ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ନିଗ୍ରୋ-କ୍ରୀତଦାସମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତିଦାତା । ଆବ୍ରାହାମ୍ ଲିଙ୍କନ୍ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଷୋଡ଼ଶ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି । ରାଷ୍ଟ୍ରପତିତ୍ୱ କାଳ ୧୮୬୧-୬୫ । ସେ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ଗାଦିକୁ ଆସିଲାବେଳକୁ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା ମଧ୍ୟରେ ଦାସପ୍ରଥା ଯୋଗେ ମତଦ୍ୱୈଧ ତୁମୁଳ ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଦାସପ୍ରଥା ପ୍ରତିପୋଷଣକାରୀ ଦକ୍ଷିଣ-ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଗୃହଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ସଜ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ । ସେମାନେ ସଂଯୁକ୍ତ ଆମେରିକାରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବେ ବୋଲି ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ଥିଲେ । ଲିଙ୍କନ୍ କିନ୍ତୁ, ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଆମେରିକାକୁ ବିଭକ୍ତ କରିବେ ନାହିଁ, କି କୁତ୍ସିତ ଦାସପ୍ରଥାକୁ ଆମେରିକାମାଟିରେ ରହିଦେବେ ନାହିଁ, ଏହି ଦୁଇଟି ନୀତିରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇ ଶାସନଭାର ହାତକୁ ନେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମୟ ଗୃହଯୁଦ୍ଧର ପରିଚାଳନାରେହିଁ କଟିଯାଇଥିଲା । ବସ୍ତୁତଃ ସେ ଆମେରିକାର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ହେଲାବେଳକୁ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳର ସାତଗୋଟି ପ୍ରଦେଶ କେନ୍ଦ୍ର-ଶାସନରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ଆମେରିକାର "ଫେଡ଼ରେଟେଡ୍ ଷ୍ଟେଟ୍‌ସ୍" ନାମରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସରକାର ଗଠନ କରି ସାରିଥିଲେ । ତଥାପି ୧୮୬୨ ସାଲରେ ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ ଅବସ୍ଥାରେହିଁ ଲିଙ୍କନ୍ ଏକ ସାମରିକ ଆଇନ୍ ବଳରେ ଆମେରିକା-ବାହିନୀ-ଅଧିକୃତ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଦାସପ୍ରଥା ଲୋପ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଲିଙ୍କନ୍ ଯୁଦ୍ଧ-ଚାଳନାରେ ମଧ୍ୟ ଅପୂର୍ବ କୌଶଳ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରତିଭା ଦେଖାଇଥିଲେ । ଆମେରିକା କେବେହେଲେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ନ ପାରେ ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ନେଇ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ସୈନିକମାନେ ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇଥିଲେ । ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ଫଳପ୍ରଦ ସାମୁଦ୍ରିକ ଅବରୋଧ ହେତୁ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ କ୍ରମେ ହତୋତ୍ସାହ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଶେଷରେ ୧୮୬୫ ସାଲରେ ପ୍ରତିପକ୍ଷ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ‘ଲି’, କେନ୍ଦ୍ର-ସରକାରଙ୍କ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ‘ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍’ଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ । ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ ପରେ ଲିଙ୍କନ୍ ଯୁଦ୍ଧ-ବିଧ୍ୱସ୍ତ ଆମେରିକାକୁ ପୁନର୍ଗଠିତ କରିବାର ଆୟୋଜନରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳବାସୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଉଦାର ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ‘ଦାସତ୍ୱ-ଲୋପ’ କଥା ଭୁଲିପାରି ନଥିଲେ । ଉଭୟ ଆମେରିକାର ମିଳନ ହେଲା । ମାତ୍ର ଆନନ୍ଦାଭିଭୂତ ଲିଙ୍କନ୍ ଯେତେବେଳେ ଓ୍ୱାସିଂଟନ୍‌ର

ଆବ୍ରାହାମ୍ ଲିଙ୍କନ

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଏକ ନାଟ୍ୟାଭିନୟ ଦେଖୁଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଜନ୍ ୱିଲ୍କସ୍ ବୁଥ୍ ନାମରେ ଜଣେ ଅଭିନେତା ତାଙ୍କୁ ପଛଆଡୁ ପିସ୍ତଲ୍ ମାରିଦେଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲିଙ୍କନ୍ ନିଜ ବସିବା ଆସନରେ ଟଳି ପଡିଲେ (ଏପ୍ରିଲ୍ ୧୪, ୧୮୬୫) । ପରଦିନ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଉଡ଼ିଗଲା । ଲିଙ୍କନ୍ କେଣ୍ଟୁକୀ ଜିଲ୍ଲାର ଜଣେ ଦରିଦ୍ର କୃଷକର ସନ୍ତାନ ଥିଲେ । ପିତାଙ୍କର ଯାଯାବର ଭାଗ୍ୟ ହେତୁ ସେ ସ୍କୁଲରେ ବର୍ଷକରୁ ବେଶୀ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ଜୀବିକାର୍ଜନ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ କୃଷକ, ନାବିକ ଓ ଦୋକାନୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲେହେଁ ନିଜ ଚେଷ୍ଟାରେ ସେ ବହୁ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିପାରିଥିଲେ । ଶେଷରେ ସେ ଆଇନ୍ ପଢ଼ି ପ୍ରାୟ ୧୫ ବର୍ଷ କାଳ ଆଇନ୍ ବ୍ୟବସାୟ କରିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ସେ ଦୁଇବର୍ଷ (୧୮୪୭-୫୧) ହ୍ୱିଗ୍ ଦଳରୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଆମେରିକା-କଂଗ୍ରେସ୍‌ର ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ପରେ ରିପବ୍ଲିକ୍ ଦଳର ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇ ନିଜର ବାଗ୍ମିତା-ବଳରେ ସର୍ବତ୍ର ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଥିଲେ । ସମଗ୍ର ଆମେରିକା ତାଙ୍କର ସାଧୁତା, ଏକନିଷ୍ଠତା, ସାରଲ୍ୟ ଓ ଅତ୍ୟଧିକ ଲୋକପ୍ରିୟତା ହେତୁ ତାଙ୍କୁ ସଭାପତିପଦରେ ନିର୍ବାଚିତ କରିଥିଲେ । ଉଦାର ମାନବିକତାର ପୁରୋଧାଭାବରେ ଲିଙ୍କନ୍ ଆଜି ସମଗ୍ର ମାନବେତିହାସରେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ପୁରୁଷ ରୂପେ ପରିଚିତ ।

ଗେଟିସ୍‌ବର୍ଗ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଯୁଦ୍ଧ-ପଡ଼ିଆରେ ଦଳେ ନିହତ ସୈନିକଙ୍କ ପାଇଁ ଗଠିତ ସ୍ମୃତିପୀଠ ଉନ୍ମୋଚନ କରି ୧୮୬୩ରେ ଲିଙ୍କନ୍ ଦେଇଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ବକ୍ତୃତା ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ ରଚନା ହୋଇ ରହିଅଛି । ଏହିଠାରେ ସେ ଗଣତନ୍ତ୍ରକୁ— "ଜନତା ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ, ଜନତା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ଜନତାର ଶାସନ" ବୋଲି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଏହି ମହାମାନବଙ୍କ କ୍ଷମାଶୀଳତା, ଉଦାର ନୀତି ଓ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ରକ୍ଷାପାଇଁ ଦୃଢ଼ ପଦକ୍ଷେପ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜନନାୟକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇରହିଛି । ସମଗ୍ର ମାନବଜାତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜନନାୟକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଲିଙ୍କନ୍ ଅନ୍ୟତମ ।

ଆଭାସବାଦ—(ଇମ୍ପ୍ରେସନିଜ୍‌ମ୍, ଦେଖ)

ଆଭୀର—ସାଧାରଣତଃ ଏହା ଗୋପାଳକଜାତି ଜାତିବିଶେଷକୁ ବୁଝାଏ । ଏହି ଉପଜାତି, ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୁଷ ଓ ଅମ୍ବଷ୍ଠ-ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀର ସଂଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି ବୋଲି ମନୁ ସ୍ମୃତିରେ ଅଛି । ବାୟୁପୁରାଣ ମତରେ ଏମାନେ ଦକ୍ଷିଣାପଥବାସୀ କିନ୍ତୁ ସିନ୍ଧୁନଦୀ-କୂଳରେ ଏମାନଙ୍କ ବସତି ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନକାଳୀନ ଅହୀର ବା ଅହିର-ଗଉଡ଼ ଏହି ଆଭୀର-ମାନଙ୍କର ବଂଶଧର । ବାଇବଲ୍‌ରେ ଯେଉଁ 'ଅଫିର'ଦେଶ କଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ, ତାହା ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଆଭୀରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧ୍ୟୁଷିତ ନଗର ବା ଦେଶ ବୋଲି କେହି କେହି ମନେକରନ୍ତି । ଆମ ଦେଶର ଅହିରଗଉଡ଼ମାନେ କୁହୁକ ଓ ଖେଳ କସରତ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖାଇ ଜୀବିକାନିର୍ବାହ କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଭାନୁମତୀ ଓ ବାଉଁଶରାଣୀ ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରଦର୍ଶକମାନେ ଏହି ଅହିରଗଉଡ଼ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ । ଭାଗବତ (ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ) ମତରେ ଆଭୀରମାନେ ଅବଭୃତଙ୍କଠାରୁ ସାତପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ବାୟୁ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁରାଣରେ ଏହି ବଂଶ ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ପରେ ଦଶପୁରୁଷରେ ୬୭ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିବା କଥା ଲେଖାହୋଇଛି ।

ଆଭେ ମେରିଆ (*Ave Maria*)—ରୋମାନ୍ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍‌ମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟମାତା ମେରୀଙ୍କୁ ଉପାସନା କଲାବେଳେ ଯେଉଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାନ୍ତି, ଏହା ତାହାର ପ୍ରଥମ ପଂକ୍ତି । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଲା, "ହେ ମେରୀମାତା ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଉଛୁ ।" ସମଗ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନାର ସାରାଂଶ "ହେ କରୁଣାମୟି ମେରୀ ମାତା ! ଆମର ଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରହଣ କର । ପ୍ରଭୁ ସର୍ବଦା ତୁମର ସହଚର । ନାରୀ ସୃଷ୍ଟିରେ ତୁମେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଗୌରବିଣୀ । ତୁମ ଗର୍ଭଜାତ ଫଳ ଯୀଶୁ ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟ । ହେ ପୁଣ୍ୟମୟି ଦେବ-ଜନନି ! ତୁମେ ଆମ ସମସ୍ତ ପାପୀମାନଙ୍କର ଐହିକ ଓ ମୃତ୍ୟୁକାଳୀନ ମୁକ୍ତି ଲାଗି ପ୍ରାର୍ଥନା କର । ତୁମର ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ।" ଏ ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଆବୃତ୍ତି ଏକାନ୍ତରେ ଅଥବା ସମବେତମଣ୍ଡଳୀପ୍ରାର୍ଥନାରେ କରା-ଯାଇଥାଏ ।

ଆମନ-ରା—ପ୍ରାଚୀନ ମିଶରର ଦେବାଧିଦେବ, ମାନବସମାଜର ହର୍ତ୍ତା, କର୍ତ୍ତା, ବିଧାତା ।

ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କପରି ଅତି ଆଦିମକାଳରେ ମିଶର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁକୁ ଦେବତାରୂପେ ପୂଜା

କରୁଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ମିଶରବାସୀମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ "ରା" ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁକ୍ତହୋଇ ଆକାଶ ଓ ପୃଥିବୀକୁ ଜାତ କଲେ । ପରେ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଦେବତା "ରା" "ଆମନ-ରା"ରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲେ । ଆମନ୍-ରା" ହେଲେ "ଦେବାଧିଦେବ" । ସେ ସବୁ ଦେବତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଦେବତା ଏବଂ ଜଗତର ଯାବତୀୟ ପଦାର୍ଥର ସ୍ରଷ୍ଟା । ପଶୁପକ୍ଷୀମାନବାଦି ଯାବତୀୟ ପ୍ରାଣୀ ସେ ସୃଷ୍ଟିକରନ୍ତି, ପାଳନକରନ୍ତି ଏବଂ ସଂହାରକରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଥିବସ୍ ଓ ଇଥିଓପିଆରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ରାଜାରୂପେ ମନୋନୀତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ "ଆମନ୍-ରା"ଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପଚରାଯାଇ ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରାଜା କରାଯାଉଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ମିଶରର ଫାରାଓମାନେ ଏହି "ଆମନ୍-ରା"ଙ୍କର ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଲେ ଓ ପ୍ରଜାମାନେ ଫାରାଓମାନଙ୍କୁ ସେହିଭାବରେ ପୂଜାକଲେ । ପରେ ଏହି "ଆମନ ରା" ମୃତବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଦେବତା "ଅସିରିସ୍"ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତହୋଇ ଜୀବନ୍ତ ଓ ମୃତ ଜଗତର ଅଧୀଶ୍ୱର ହୋଇଥିଲେ ।

ଆମନ୍‌ସେନ୍ (*Amundsen, Roald*)—(୧୮୭୨-୧୯୨୮) ନରୱେର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମେରୁ-ମଣ୍ଡଳ-ଆବିଷ୍କାରକ । ସେ ଅଦ୍ଭୁତ ସାହସ ଦେଖାଇ ମରଣ-ପଣରେ ୧୯୧୧ ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୧୬ତାରିଖରେ ଦକ୍ଷିଣମେରୁରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ପହଞ୍ଚି ପାରିଥିଲେ । ଇଂରେଜ୍ ନାବିକ ସ୍କଟ୍ ଓ ସେ ଉଭୟେ ଏକାସମୟରେ ଦକ୍ଷିଣମେରୁ ଆବିଷ୍କାର ପାଇଁ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆମନ୍‌ସେନ୍ ସ୍କଟ୍‌ଙ୍କୁ ଆଗରୁ ସାବଧାନ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ତାଙ୍କ (ସ୍କଟ୍‌ଙ୍କ) ଆଗରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥଳରେ ପହଞ୍ଚିବେ । ଏବଂ ସ୍କଟ୍‌ଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ସେ ପ୍ରକୃତରେ ଏକମାସ ଆଗରୁ ଦକ୍ଷିଣମେରୁରେ ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ ନିଜଦେଶର ପତାକା ପ୍ରୋଥିତ କରି ଆସିଥିଲେ । ଘୋର ତୁଷାରାବୃତ ଦେଶରେ ଆମନ୍‌ସେନ୍ ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ୧୮୬୦ ମାଇଲ୍ ପଥ ଯିବା-ଆସିବା, ମାତ୍ର ୯୯ ଦିନରେ ସମ୍ପନ୍ନ କରିଥିଲେ । ଏହା ତାଙ୍କର ଅଭୂତପୂର୍ବ ସାହସ ଓ କ୍ଷିପ୍ରତାର ପରିଚୟ ଦିଏ । ୧୯୨୮ରେ ଜେନେରାଲ୍ ନୋବାଇଲ୍‌ଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଦଳେ ଉତ୍ତରମେରୁ ଅଭିଯାନକାରୀ ପଥହରା ହୋଇଥିବାର ଜାଣି, ତାଙ୍କୁ ଖୋଜି ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ନରୱେରୁ ସେ ଯେ ବାହାରିଗଲେ, ଆଉ ଫେରିଲେ ନାହିଁ ।

ଆମାଜୋନ୍ (ନଦୀ)—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ନଦୀ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଚାରିହଜାର ମାଇଲ୍ । ପୃଥିବୀରେ ଦୀର୍ଘତମ ନଦୀ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଆଣ୍ଡିଜ୍ ପର୍ବତରୁ ବାହାରି ବ୍ରାଜିଲ୍‌ର ଗଭୀର ଅରଣ୍ୟମୟ ଅଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ । ପେରୁ, ବଲିଭିଆ, ଏକ୍ୱେଡର୍, ଭେନେଜୁଏଲା ଓ ବ୍ରାଜିଲ୍ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଏହି ନଦୀର ଅବବାହିକାର ଆୟତନ ପ୍ରାୟ ୨୩.୬୮ଲକ୍ଷ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରର ଉପକୂଳରେ ଏହାର ମୁହାଣର ଓସାର ୧୫୦ ମାଇଲ୍ । ଏହି ନଦୀରେ ୨୩୦୦ ମାଇଲ୍ ଯାଏ ବଡ଼ ଷ୍ଟିମର୍ ଚଳାଚଳ କରେ । ଶାଖା ଓ ଉପଶାଖା ନଦୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରାୟ ୩୦ହଜାର ମାଇଲ୍ ନାବ୍ୟ । ଜୁଆର ପାଣି ପ୍ରାୟ ୫୦୦ମାଇଲ୍ ଭିତରକୁ ଯାଏ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକଟିବନ୍ଧସ୍ଥ ଏହାର ଅବବାହିକାରେ ପ୍ରଚୁର ବୃଷ୍ଟି ହେବା ହେତୁ ଜଳପ୍ରବାହ ସାରାବର୍ଷ ସମାନଭାବରେ ଥାଏ । ଆମାଜୋନ୍ ଭଳି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନଦୀରେ ଏତେ ଜଳ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ନଦୀର ଅବବାହିକାର ଅନେକାଂଶ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନାବିଷ୍କୃତ । ଇଉରୋପୀୟମାନେ ପ୍ରଥମେ ଆସିଲାବେଳେ ଏହାର ଉପକୂଳବାସୀ ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସହିତ ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିବାରୁ ଗ୍ରୀକ୍ ଜନଶ୍ରୁତି ଅନୁଯାୟୀ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ଆମାଜୋନ୍ (ଦେଖ) କହିଥିଲେ ଓ ନଦୀକୁ ମଧ୍ୟ ଆମାଜୋନ୍ ନାମ ଦେଇଥିଲେ ।

ଆମାଜୋନ୍— (ରାଜ୍ୟ) ଗ୍ରୀକ୍ ଜନଶ୍ରୁତିର ବୀର ସ୍ତ୍ରୀ-ଗୋଷ୍ଠୀ । କୃଷ୍ଣସାଗରର ଦକ୍ଷିଣ କୂଳରେ ଏମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଏମାନେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ କାସ୍ପିଆନ୍‌ସାଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ପୁରୁଷର ପ୍ରବେଶ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ସନ୍ତାନ-ଲାଭ ପାଇଁ ସେମାନେ ଅନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କେବଳ କନ୍ୟା ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ପାଳୁଥିଲେ ।

ଆମାନୁଲ୍ଲା ଖାଁ (୧୮୯୨-୧୯୬୦)—ଆଫଗାନିସ୍ଥାନର ବିଖ୍ୟାତ ସଂସ୍କାର-ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ରାଜା । ୧୯୧୯ରେ ପିତା

ଅମୀର ହବିବୁଲ୍ଲାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଅନ୍ତେ, ସେ ନିଜ ଦୁର୍ବଳ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆଫଗାନିସ୍ଥାନର ଅମୀର ହୋଇଥିଲେ । ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ନିଜର ପଦବୀ 'ଅମୀର'ରୁ ସେ 'ରାଜା'କୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ କେମାଲ୍ ପାଶାଙ୍କ ତୁର୍କୀ ପରି ପ୍ରଗତିଶୀଳ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଗତିମୂଳକ କ୍ରିୟାରେ ଦେଶର ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଦଳ ବିଦ୍ରୋହ କଲାରୁ ସେ ବାଧ୍ୟହୋଇ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଭାରତମଧ୍ୟଦେଇ ଇଉରୋପକୁ ପଳାଇଗଲେ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁଯାଏଁ ରୋମ ନଗରୀରେ ବାସ କରିଥିଲେ ।

ଆମୀବା (*Ameoba*)—ଆଣୁବୀକ୍ଷଣିକ ଏକକୋଷୀ ଜୀବାଣୁବିଶେଷ । ଆକାରରେ ଏମାନେ ପ୍ରାୟ ୧/୨୦୦ ଇଞ୍ଚ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକର ଦେହ ଏକପ୍ରକାର ଅଠାଳିଆ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ । ଏମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ, ପାଦ, ବା ଖାଦ୍ୟନଳୀ ଆଦି ନଥାଏ । ମଧୁର ବା ଲୁଣିପାଣି ଓ ଓଦାମାଟିରେ ଆମୀବାମାନେ ବାସକରନ୍ତି । ଏମାନେ ନିଜ ଦେହର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶକୁ ଆଗକୁ ବଢ଼ାଇ ବଢ଼ାଇ ଆଗେଇ ଚାଲନ୍ତି । କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ-ପଦାର୍ଥ ଦେଖିଲେ ଏହି ଏକକୋଷୀ ପ୍ରାଣୀଗୁଡ଼ିକ ତାକୁ ନିଜର ଶରୀରମଧ୍ୟକୁ ନେଇଯାନ୍ତି ଏବଂ ପରିପାକ କରି ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ ଶରୀରର ଯେକୌଣସି ଅଂଶ ଦେଇ ବାହାରକୁ ବାହାର କରିଦିଅନ୍ତି । ଏକରୁ ଦୁଇ, ଦୁଇରୁ ଚାରି, ଚାରିରୁ ଆଠ, ଏହିପରି ଭାବରେ ସେମାନେ ନିଜ ଦେହକୁ ବିଭକ୍ତ କରି ଅତିଶୀଘ୍ର ବଂଶବୃଦ୍ଧି କରିଥାନ୍ତି । (ଦେଖ ଜୀବକୋଷ)

ଆମୁର ନଦୀ—ପୂର୍ବ ଏସିଆର ନଦୀ; ଚୀନା ନାମ ହାଇଲୁଙ୍ଗ୍‌କିୟାଂ । ଶାଖାନଦୀ ସମେତ ପ୍ରାୟ ୩୦୦୦ ମାଇଲ୍ ଦୀର୍ଘ । ପୃଥିବୀମଧ୍ୟରେ ଦୀର୍ଘତମା ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ-ନଦୀ (ଆରଗୁନ୍ ଓ ଉସୁରୀ ଶାଖାନଦୀ ସମେତ) । ସୋଭିଏଟ୍-ରୁଷ ଓ ଚୀନ୍ ଜନରାଜ୍ୟର ସୀମାନ୍ତ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ । ଏହି ନଦୀ ଖାଲିନ୍ ଦ୍ୱୀପ ନିକଟରେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରରେ ପଡ଼ିଛି । ଏହିସ୍ଥାନରେ ନଦୀ ଅଗଭୀର ଓ ତୁଷାରାବୃତ ହେବାରୁ ନୌକାଚଳନ ନିମନ୍ତେ ଅନୁପଯୋଗୀ । ତୁଷାର ତରଳିଲେ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାବ୍ୟ । ଟ୍ରାନ୍ସ୍‌ସାଇବେରିଆନ୍ ରେଲ୍-ପଥର ସେତୁ ଏହି ନଦୀ-ଉପରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ।

ଆମେରିକା—ପଶ୍ଚିମ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧର ଦୁଇଟି ମହାଦେଶର ସାଧାରଣ ନାମ । ୧୪୯୨ ରେ କଲମ୍ବସ୍ ଏହି ମହାଦେଶର ନିକଟସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକ ଆବିଷ୍କାର କରି ଭାବିଲେ ଯେ, ସେ ଭାରତ ବା ଇଣ୍ଡିଆର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ । ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ଏଠାର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ 'ଇଣ୍ଡିଆନ୍' ନାମରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିଚିତ ହେଉଛନ୍ତି (ଲୋହିତ ଭାରତୀୟ ଦେଖ) । ଇଟାଲୀୟ ନାବିକ ଆମେରିଗୋ ଭେସ୍‌ପୁଚି ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଆଡ଼କୁ ଏହି ମହାଦେଶର ବ୍ରାଜିଲ୍‌ରେ ପ୍ରଥମେ ପଦାର୍ପଣ କଲେ ଓ ସେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରି ନୂତନଦେଶର ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରକାଶକଲେ । କିନ୍ତୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଥଟ୍ଟାରେ, ଆଉ କେହି କେହି ବା ଅବିଶ୍ୱାସରେ କହିଲେ "ଆମେରିଗୋର ଦେଶ" । କ୍ରମଶଃ ସେଇଥିରୁ ଆମେରିକା ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ଘଟିଲା । ଆର୍କ୍‌ଟିକ୍ ମଣ୍ଡଳଠାରୁ ହର୍ଣ୍ଣ୍ ଅନ୍ତରୀପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୭୦୦୦ମାଇଲ୍ । ଆୟତନ—୧୫୭୦୫୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା-୩୨.୦୮ କୋଟି । ଷୋଡ଼ଶଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଏଠାରେ ଇଉରୋପୀୟାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହି ୪୦୦ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ମହାଦେଶ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଇଉରୋପୀୟାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଭାଷା, ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଗ୍ରହଣ କରିପକାଇଛି । ବ୍ରାଜିଲ୍ ରାଜ୍ୟ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ଭାଷୀ । କାନାଡ଼ା ଆଂଶିକ ଫରାସୀ ଓ ଇଂରେଜୀ-ଭାଷୀ ଓ ମାର୍କିନ୍-ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଇଂରେଜୀ-ଭାଷୀ । ଅବଶିଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ସ୍ପାନିଶ୍ । ଇତିହାସ ଅନୁସାରେ ଆମେରିକା ୧୪୯୨ରେ କଲମ୍ବସ୍-କର୍ତ୍ତୃକ ଆବିଷ୍କୃତ । କିନ୍ତୁ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସ୍କାଣ୍ଡିନେଭିୟାର ନାବିକମାନେ ଉତ୍ତର-ଆମେରିକାର କୌଣସି କୌଣସି ଅଂଶରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ୧୨୭୭ ରେ ଡେନ୍‌ମାର୍କ୍‌ର ନାବିକମାନେ ଗ୍ରୀନ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍‌ରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଓ ୧୨୭୮ରେ ଡେନିସ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଚାରକଗଣ ନ୍ୟୁଫାଉଣ୍ଡ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍ ଯାଇଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ କଲମ୍ବସ୍ ପଶ୍ଚିମସାଗର ଅତିକ୍ରମକରି ଭାରତ ଆସିବା କଳ୍ପନା କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଏହି ଇତିହାସ ଅଜ୍ଞାତ ଥିଲା । ମଧ୍ୟ-ଆମେରିକାରେ ବହୁ ଅତୀତରେ ଦକ୍ଷିଣ-ଭାରତୀୟମାନେ ଉପନିବେଶ କରିଥିବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁମାନ କରାଯାଉଛି । ମାୟା ଓ ଆଜଟେକ୍ ସଭ୍ୟତା ସହିତ ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତାର ବହୁ ମେଳ ଦେଖାଯାଉଛି ।

ଆମେରିକାର ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରାପ୍ତି—ଆମେରିକା ଆବିଷ୍କୃତ ହେବା ପରେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ପେନୀୟମାନେହିଁ ସେଠାରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନକଲେ । କାରଣ କଲମ୍ବସ୍ ଇଟାଲୀୟ ଥିଲେହେଁ ସ୍ପେନୀୟ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସହାୟତାରେହିଁ ସେ ନୂତନ ଜଗତ୍ (ନିଉୱାର୍ଲ୍ଡ୍) ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ମେକ୍ସିକୋ ଓ ପେରୁ ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ପ୍ରଚୁର ସୁନା ଓ ରୂପା ଆମଦାନି କରି ସ୍ପେନ୍ କ୍ରମଶଃ ଏକ ଧନଶାଳୀ ରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏଣେ ଧର୍ମମତର ବିରୋଧ ଯୋଗୁଁ ଓ ନବ ରାଜ୍ୟ ଲିପ୍ସାରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ବହୁଲୋକ ଉତ୍ତର ଆମେରିକାରେ ଯାଇ ବସତି ସ୍ଥାପନକଲେ । ଭର୍ଜିନିଆ, କାରୋଲିନା, ନିଉୟର୍କ୍, ବୋଷ୍ଟନ୍ ଓ ନୋଭାସ୍କୋସିଆ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ପଲାତକ ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କର ଜନବସତି ଗଢିଉଠିଲା । ଇଉରୋପୀୟ ରାଜନୀତିର ଗତି ଅନୁସାରେ ପ୍ରାଚୀନ ମହାଦେଶରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତିମାନଙ୍କର ସଙ୍ଘର୍ଷ ଘେନି, ତେଣେ ନବାବିଷ୍କୃତ ମହାଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଫରାସୀ, ସ୍ପେନୀୟ ଓ ଇଂରେଜ୍ ଔପନିବେଶିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ଲାଗିରହୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅଷ୍ଟାଦଶଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆମେରିକାନ୍‌ଜାତିର ଉଦ୍ଭବ ଘଟିସାରିଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । 'ସପ୍ତବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଯୁଦ୍ଧ' ସମୟରେ ଇଂରେଜ୍ ସରକାର ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ଫରାସୀ ସରକାରର ଆକ୍ରମଣରୁ ଆମେରିକାର ଇଂରେଜ୍ ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକୁ ରକ୍ଷା-କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଏହି ଖର୍ଚ୍ଚ ସେହି ଇଂରେଜ୍ ଔପନିବେଶିକମାନଙ୍କଠାରୁ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡ୍ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ସକଳ ରପ୍ତାନି ଦ୍ରବ୍ୟ-ଉପରେ ଶୁଳ୍କ ବସାଇଲା । କିନ୍ତୁ ଆମେରିକାର ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଇଂରେଜ୍ ଲୋକେ ଔପନିବେଶିକମାନଙ୍କର ବିନା ପ୍ରତି-ନିଧିତ୍ୱରେ ଇଂଲଣ୍ଡ୍ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ୍‌ର କର ବସାଇବା କ୍ଷମତା ନାହିଁ ବୋଲି ଆନ୍ଦୋଳନ କଲେ । ସେତେବେଳେ ଆମେରିକାର କୌଣସି ପ୍ରତିନିଧି ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ୍‌ରେ ବସୁ ନଥିଲେ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଲର୍ଡ୍ ନର୍ଥ୍ ଅନ୍ୟ ଜିନିଷ ଉପରୁ ଶୁଳ୍କ ଉଠାଇ-ଦେଇ କେବଳ ଚା'ଉପରେ ଶୁଳ୍କ ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ, ଆମେରିକାନ୍-ମାନେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିଲେ । କାରଣ ସେମାନେ ଦାବୀକଲେ ଯେ ବିନା ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱରେ କୌଣସି କରଧାର୍ଯ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ଅନ୍ୟାୟ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦାବୀକୁ ଗ୍ରାହ୍ୟ ନକରି ଇଂରେଜ୍ ସରକାର୍ ଆମେରିକାକୁ ଚା' ବୋଝେଇ ଜାହାଜ ପଠାଇଲେ । ଉକ୍ତ ଚା' ବୋଷ୍ଟନ୍ ବନ୍ଦରରେ ପହଞ୍ଚିବାମାତ୍ରେ କେତେଜଣ ବିଦ୍ରୋହୀ ଜାହାଜ ଭିତରେ ପଶି ସମସ୍ତ ଚା' ସମୁଦ୍ରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ତେଣୁ ଇଂରେଜ୍ ସରକାର ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ଲାଗି ସୈନ୍ୟ ପ୍ରେରଣକଲେ । ଏହା ଫଳରେ ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଂରେଜ୍-ଉପନିବେଶର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଫିଲାଡ଼େଲ୍‌ଫିଆ କଂଗ୍ରେସ୍‌ରେ ୧୭୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ଦମନ-ନୀତିର ସମାଲୋଚନା କଲେ ଓ କ୍ରମେ ପ୍ରତିକାରର କୌଣସି ଆଶା ନ ଦେଖି ୧୭୭୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କଲେ । ଏମାନଙ୍କର ନେତା ଜର୍ଜ୍ ୱାଶିଂଟନ୍ (ଦେଖ) ସେନାପତିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୧୭୭୬ ଠାରୁ ୧୭୮୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ରହିଥିଲା । ୧୭୮୩ରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ହାରିଯାଇ, ପାରିସ୍‌ଠାରେ ୱାଶିଂଟନ୍‌ଙ୍କ ସହ ସନ୍ଧି କଲେ । କାନାଡ଼ା, ନିଉଫାଉଣ୍ଡ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍, ନୋଭାସ୍କୋସିଆ ଓ ହଡ୍‌ସନ୍ ଉପସାଗର-କୂଳବର୍ତ୍ତୀ-ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଲେ । ୧୭୮୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମିଶି 'ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର' ଗଢାହେଲା । (ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା ଦେଖ) ।

ଆମୋନିଆ (*Ammonia*)—ଗ୍ୟାସ୍‌ବିଶେଷ । ଏହା ଉଦ୍‌ଜାନ ଓ ଯବକ୍ଷାରଜାନର ଏକ ଯୌଗିକ । ଆମୋନିୟମ୍ କ୍ଲୋରାଇଡ୍ ନାମକ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍‌ର ଏକ ଯୌଗିକ ପ୍ରଥମେ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ଜୁପିଟର୍ ଆମନ୍ ନାମକ ମନ୍ଦିର ପାଖରେ ମିଳିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଆମୋନିଆ ନାମ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଆମୋନିଆ ନାମ ପ୍ରଚଳିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍‌କୁ "ସ୍ପିରିଟ୍ ଅଫ୍ ହାର୍ଟ୍ସ୍ ହର୍ଣ୍ଣ୍" (*Spirit of hart's horn*) କୁହାଯାଉଥିଲା, କାରଣ ହାର୍ଟ ଅଥବା ପୁରୁଷ-ହରିଣର ଖୁରା, ଶିଙ୍ଘ ପ୍ରଭୃତିରୁ ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଥିଲା । ଇଂରାଜ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜୋସେଫ୍ ପ୍ରିଲ୍ ୧୭୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରଥମ କରି ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଏହାକୁ

"ଆଲ୍‌କାଲାଇନ୍ ଏୟାର୍" ବା କ୍ଷାରୀୟ-ବାୟୁ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା ।

ଆମୋନିଆ ପ୍ରାକୃତିକଭାବରେ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଓ ଅନ୍ୟବସ୍ତୁ ସହ ଯୌଗିକରୂପେ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଦେଖାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟାବସାୟିକ ଆମୋନିଆ ୧୦୦ରୁ ୨୦୦ ବାୟୁମଣ୍ଡଳୀୟ ଚାପ ଏବଂ ୪୦୦°/୫୦୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ଉତ୍ତାପରେ ଯବକ୍ଷାରଜାନ ଏବଂ ଉଦଜାନର ରାସାୟନିକ ମିଶ୍ରଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପଦ୍ଧତିକୁ ହାବର୍ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ । ଆମୋନିୟମ୍ କ୍ଲୋରାଇଡ୍‌ରେ ସୋଡ଼ିୟମ୍ କ୍ଲୋରାଇଡ୍ ଯୋଗକରି ଉତ୍ତପ୍ତ କଲେ ମଧ୍ୟ ଆମୋନିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । କୋଇଲାରୁ ଗ୍ୟାସ୍ ଏବଂ କୋକ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତକରିବା ସମୟରେ ଆମୋନିଆ ଏକ ଉପଜାତରୂପେ ମିଳିଥାଏ ।

ଏହା ଏକ ବର୍ଣ୍ଣହୀନ ତୀବ୍ରଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଗ୍ୟାସ୍ । ଅତ୍ୟଧିକ ଚାପ-ପ୍ରୟୋଗ ସହ ଶୀତଳୀକରଣ ଦ୍ୱାରା ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ଏକ ବର୍ଣ୍ଣହୀନ ଜଳୀୟ-ପଦାର୍ଥରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ଆମୋନିଆର ଏହି ଗୁଣ ଯୋଗୁଁ ଏହା ବରଫ ତିଆରି ଏବଂ ହିମାୟନକ୍ରିୟା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଆମୋନିଆ ବାୟୁଠାରୁ ହାଲୁକା । ଏହା ଅମ୍ଳମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଆମୋନିୟମ୍ ଲବଣମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାଏ । ଏହି ଲବଣ-ଗୁଡ଼ିକ ଜଳରେ ଦ୍ରବଣୀୟ ।

ଆମୋନିୟମ୍‌ର ଲବଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଲବଣଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନ । (୧) 'ଆମୋନିୟମ୍ କ୍ଲୋରାଇଡ୍'—ଏହା ଶୁଷ୍କ ବୈଦ୍ୟୁତିକ କୋଷ ଏବଂ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । (୨) 'ଆମୋନିୟମ୍ ସଲ୍‌ଫେଟ୍'—ଏହା ସାର । (୩) ଆମୋନିୟମ୍ ନାଇଟ୍ରେଟ୍—ଏହା ସାର ଓ ବିସ୍ଫୋରକରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । (୪) 'ଆମୋନିୟମ୍ କାର୍ବୋନେଟ୍—ଏହା ଆଘ୍ରେୟ ଲବଣ (*Smelling salt*) ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଆମ୍ବ (*Mangifera indica*)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାରତୀୟ ଫଳ ଓ ଗଛ । ଆମ୍ର, ଚୂତ ଓ ରସାଳ ପ୍ରଭୃତି ଏହାର ନାମାନ୍ତର । ଉଷ୍ଣମଣ୍ଡଳୀୟ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଏହି ବୃକ୍ଷ ଜାତ ହୁଏ । ଉଚ୍ଚତା ୧୦୦ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବା । ପୌଷମାସରେ ମଞ୍ଜରୀ ହୁଏ । ଆମ୍ର ମଞ୍ଜରୀକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବଉଳ କହନ୍ତି । ଚୈତ୍ରମାସର ଶେଷ ସମୟକୁ ଆମ୍ବ ପାଚିଆସେ ।

ଭାରତବର୍ଷ ଆମ୍ବର ଆଦି ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ବୋଲି ମନେ କରାଯାଉଛି । ଭାରତବର୍ଷରୁ ଏହା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦେଶକୁ ଯାଇଅଛି ।

ଆମ୍ବଗଛର ରୋପଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାକୁ ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ୧—ଟାକୁଆ ଗଛ । ୨-କଲମି ଗଛ । କଲମି-ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଟାକୁଆ-ଗଛଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ହୁଅନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକରେ ଶୀଘ୍ର ଫଳ ହୁଏ । ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆକୃତି ଓ ପ୍ରକୃତିଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । କଲମି ଆମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଲେଙ୍ଗଡ଼ା, ବାଙ୍ଗନାପଲି, ସଫେଦା, ଓ ମାଲଦା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ।

ଆମ୍ବ ଏକ ଅତି ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ । ଏଥିରେ ଖାଦ୍ୟସାର କ, ଖ, ଓ ଘ ଅଛି । ଆମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଶକ୍ତ ପଦାର୍ଥହିଁ ଏହାର ମଞ୍ଜି । ଏହି ମଞ୍ଜିକୁ ଟାକୁଆ କୁହାଯାଏ । ଟାକୁଆର ଉପରଅଂଶ ଶକ୍ତ ଏବଂ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଏକପ୍ରକାର ସ୍ୱଳ୍ପ ଶକ୍ତ ଶିମ୍ବୀବୀଜାକୃତି ଶସ ଥାଏ । ଏହି ଶସକୁ କୋଇଲି କୁହାଯାଏ । କୋଇଲି ମଧ୍ୟ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କୋଇଲିରେ ଶ୍ୱେତସାର, କ୍ୟାଲ୍‌ସିୟମ୍ ଓ ସ୍ନେହସାର ପଦାର୍ଥମାନ ଅଛି । ଆଦିବାସୀ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ଆମ୍ବ କୋଇଲିକୁ ପିଠା କରି ଖାଆନ୍ତି । କଞ୍ଚା ଆମ୍ବକୁ ତେଲ ମସଲାଦି ଦେଇ ଆଚାର କରାଯାଏ ଏବଂ ଆମ୍ବରସକୁ ଶୁଖାଇ ଆମ୍ବସଢ଼ା-ନାମକ ଏକପ୍ରକାର ରୋଚକ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।

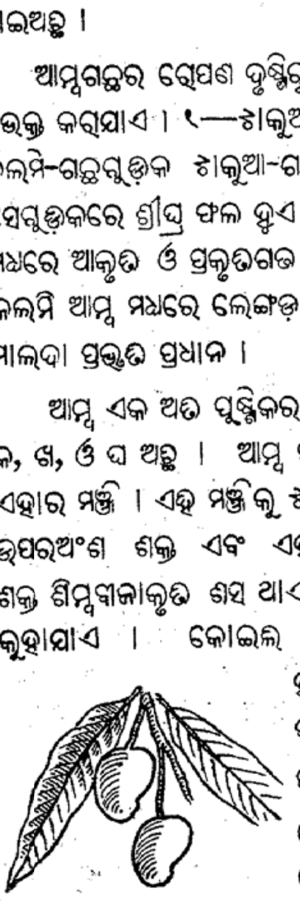
ଆମ୍ବ

ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଆମ୍ର-ବୃକ୍ଷ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହାର ପତ୍ର ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟରେ ମଣ୍ଡନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହାର କାଠ, ପତ୍ର, ଫଳ ସବୁହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ ।

ଆମ୍ବ ଫସଲ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ବହୁ ସ୍ଥାନରେ କରାଯାଉଅଛି । ପଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଜଳବାୟୁ ଆମ୍ବଫସଲ ପାଇଁ ଅନୁପଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଆମ ଦେଶରୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଆମ୍ବ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି ହେଉଅଛି । ଆମ୍ବଗୁଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ଲାଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।

ଆମ୍ବରଗ୍ରୀସ୍—ତିମି (ଦେଖ)

ଆମ୍ବୁଲାନ୍ସ୍— ଆହତ ଏବଂ ପୀଡ଼ିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ନେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯାନ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଆଡ଼କୁ ଲାରିନାମକ ଏକ ଫରାସୀ ଲୋକ, ପ୍ରଥମ ନେପୋଲିଅନ୍‌ଙ୍କ ସମର୍ଥନ ଲାଭକରି ପ୍ରଥମେ ଏହାର ପ୍ରଚଳନ କଲେ । ଏହାର ସର୍ବବିଧ ଉନ୍ନତି ଫ୍ରାନ୍ସରେହିଁ ହୋଇଛି । ୧୯୪୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ସାମରିକ ଓ ବେସାମରିକ ଭପରି ଦୁଇପ୍ରକାର ଆମ୍ବୁଲାନ୍ସ୍ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ଉଭୟେ ରେଡ଼କ୍ରସ୍ (ଦେଖ) ଚିହ୍ନ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଜେନିଭା କନ୍‌ଭେନ୍‌ସନ୍ ଅନୁସାରେ ଆମ୍ବୁଲାନ୍ସ୍ ଯାନ ମାତ୍ରେ ନିରପେକ୍ଷ ବୋଲି ଧରାଯାନ୍ତି । ଯେଉଁ ପକ୍ଷର ହେଉନା କାହିଁକି ତହିଁର କର୍ମୀମାନେ ନିରସ୍ତ୍ର ଏବଂ ବେସାମରିକ ବ୍ୟକ୍ତିରୂପେ ଗୃହୀତ ହୁଅନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଆହତ ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ବୋହି ନେବା ପାଇଁ ଆମ୍ବୁଲାନ୍ସ୍ ମୋଟରଗାଡ଼ି ବ୍ୟତୀତ ଆମ୍ବୁଲାନ୍ସ୍ ରେଳଗାଡ଼ି ଓ ଜାହାଜ ଓ ଉଡ଼ାଜାହାଜର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ସବୁଥିରେ ନାଲିଆ କ୍ରୁଶ୍ ଚିହ୍ନ ଥାଏ ଓ ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ ନିରାପତ୍ତା ଦେଇଥାଏ ।

ଆମ୍ବେଦକର, (ଡକ୍ଟର ଭୀମରାଓ ରାମଜୀ) —(୧୮୯୩-୧୯୫୬) ଭାରତର ଅନୁନ୍ନତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନେତା ଓ ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନର ରଚୟିତା । ୧୮୯୩ରେ 'ମାହାର'-ନାମକ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିରେ ପୂର୍ବତନ ବମ୍ବେଇ ପ୍ରଦେଶରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ । ପିତା ଯୁଦ୍ଧବିଭାଗରେ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର କର୍ମଚାରୀ ଥିବାରୁ, ତାଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅବାଧରେ ହୋଇପାରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ କୌଣସିଠାରେ ସୁବିଧା ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପାଠପଢ଼ିବାର ଆଗ୍ରହ ଦେଖି ବରୋଦାର ତତ୍କାଳୀନ ଉଦାର ଗାଇକୱାଡ଼୍ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟର ଏକ କଲେଜରେ ବି.ଏ. ପାଶ୍ କରିବାଯାଏ ପଢ଼ିବାର ସୁବିଧା କରାଇଦେଇଥିଲେ । ବି. ଏ. ପାଶ୍‌କଲା ପରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ସେ ଆମେରିକାର କଲମ୍ବିଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଡି. ଏସ୍ ସି ଡିଗ୍ରୀ ପାଇଲେ ଓ ସେଠାରୁ ଆସି ଏକବର୍ଷକାଳ ଲଣ୍ଡନର ଇଣ୍ଡିଆ ଅଫିସ୍ ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ଗବେଷଣା କରିଥିଲେ । ୧୯୧୭ରେ ଭାରତକୁ ଫେରି ବମ୍ବେଇର ସିଡେନହାମ୍ ବାଣିଜ୍ୟ-କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ

ଆମ୍ବେଦକର

ହୋଇଥିଲେ । ଏହାପରେ ବାରିଷ୍ଟରି ପଢ଼ିବାକୁ ବିଲାତ ଯାଇ ୧୯୨୩ରେ ବାରିଷ୍ଟର ହେଲେ । ବମ୍ବେଇରେ ବାରିଷ୍ଟରି କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ନାନା ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । କ୍ଷୌର ହେବା ପାଇଁ ଗଲେ ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ସାଲୁନ୍ ପଶିବାକୁ ଦେଉ ନଥିଲା । ଏଥିନିମିତ୍ତ ଗଭୀର ମନଃକଷ୍ଟରେ ସେ ଭାରତୀୟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି ନିମିତ୍ତ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିଲେ ଏବଂ ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣର ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ବିଦ୍ୱେଷ ପୋଷଣକଲେ । ୧୯୨୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ଅଛୁଆଁ ଜାତିଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିଭାବରେ ବମ୍ବେଇ ପ୍ରାଦେଶିକ ସଭାକୁ ସଭ୍ୟ ମନୋନୀତ କରିଥିଲେ ଓ ସେହି ସୂତ୍ରରେ ସେ ଭାରତୀୟ ରାଜନୀତିରେ ପ୍ରବେଶ ଲାଭକଲେ । ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ନିଜ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀର ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ଭାରତର ବୃହତ୍ତର ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରତି ଉଦାସୀନତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ଓ ସବୁବେଳେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ରହୁଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାରେହିଁ ଇଂରେଜ୍‌ସର୍କାର ଯେତେବେଳେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୃଥକ୍ ନିର୍ବାଚନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଚାହାଁଲେ, ସେତେବେଳେ ତାହା ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଆମରଣ ଅନଶନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏହାର ଫଳରେ ଶେଷକୁ ଆମ୍ବେଦକର ଓ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ୨୫-୯-୧୯୩୨ରେ 'ପୁନା ଚୁକ୍ତି' ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୪୨ରେ ଆମ୍ବେଦକର ବଡ଼ଲାଟଙ୍କର ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧର ଶୁଭ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ସେ ସମ୍ବିଧାନ-ସଭାର ସଦସ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାରଲାଲ୍ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ଆଇନ-ମନ୍ତ୍ରୀ କାମ ଦେଇଥିଲେ । ଆଇନମନ୍ତ୍ରୀ ଥାଇ ସେ ଭାରତର ସମ୍ବିଧାନ-ପ୍ରଣୟନ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ୧୯୫୬ରେ ସେ ବହୁସହସ୍ର ଅସ୍ପୃଶ୍ୟଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହିବର୍ଷ ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୬ ତାରିଖ ଦିନ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା ।

ଆମ୍‌ଷ୍ଟାର ଡ୍ୟାମ୍—ହଲଣ୍ଡର ବନ୍ଦର ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ କେନ୍ଦ୍ର । ୧୮୬୫ ଓ ୧୮୭୬ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି କେନାଲ୍ ଖୋଳାଯିବାରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଏହି ବନ୍ଦରକୁ ଆସିପାରୁଛି । ଷୋଡ଼ଶ ଶତକରେ ସ୍ପାନିଶ୍ ଆଧିପତ୍ୟର ଅବସାନ ହେବାପରେ ଓ ବିଶେଷ ଭାବରେ "ଡ଼ଚ୍ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀ" ଗଠିତ ହେବାପରେ (୧୬୦୨) ଏହି ବନ୍ଦରର ଉନ୍ନତି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ୧୮୦୮ରେ ନେପୋଲିଅନ୍ ଏହି ନଗରକୁ ହଲଣ୍ଡ୍‌ର ରାଜଧାନୀ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ବହୁ ଶିଳ୍ପର କେନ୍ଦ୍ର । ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପ୍ରସ୍ତର ବ୍ୟବସାୟ ପାଇଁ ଏହା ପୃଥିବୀବିଖ୍ୟାତ । ହୀରା କାଟିବା, ଚିନି-ସଫେଇ ଓ ସିଗାରେଟ୍ ବ୍ୟବସାୟ ସକାଶେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି । ଏଠାରେ ଜାହାଜ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୮.୪୫ ଲକ୍ଷ ।

ଆୟକର—ଲୋକଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଆୟ ଉପରେ ଶତକଡ଼ା ଗୋଟାଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟହାରରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଟିକସ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପ୍ରଥମେ ୧୭୯୯ରେ ଏହାର ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷରେ ୧୮୬୦ରେ ସିପାହୀ-ବିଦ୍ରୋହ ବାବତରେ ହୋଇଥିବା ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଲାଇବାକୁ ପ୍ରଥମେ ଏହା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଲୋକର ଆୟ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ତାକୁ ବର୍ଷକୁ ଏହି ଟିକସ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଏଥିପାଇଁ ସରକାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୃଥକ୍ ବିଭାଗ ଅଛି । ଏହି ଆୟକର ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏବଂ ସବୁ ଦେଶର ସରକାରମାନଙ୍କର ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ଆୟ । ଟିକସର ପରିମାଣ ଏବଂ କେତେ ଟଙ୍କା ଉପରକୁ ଆୟହେଲେ ଟିକସ ବସିବ, ତାହା ପ୍ରତିବର୍ଷ ବଜେଟ୍‌ବେଳେ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୁଏ । ଅନେକ ଦେଶରେ ବହୁତ ବେଶୀ ଆୟ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଟଙ୍କାମୁଣ୍ଡେ ବାରଅଣା, ତେରଅଣା ଯାଏ ଟିକସ ଦେଇ-ଥାନ୍ତି । ସରକାରି-କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଟିକସ ତାଙ୍କ ଦରମାରୁ ମାସକୁ ମାସ କାଟି ନିଆଯାଇଥାଏ ।

ଆୟନ ମଣ୍ଡଳ(*Ionosphere*)—ପୃଥିବୀକୁ ଘେରି ରହିଥିବା ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ଉପର ସ୍ତରକୁ ଆୟନମଣ୍ଡଳ କୁହାଯାଏ । ଏହା ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ୨୫ମାଇଲ ଠାରୁ ୧୦୦ମାଇଲ୍ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣର ଅତି-ବାଇଗଣି ରଶ୍ମି ପ୍ରଭାବରେ ଏହି ସ୍ତରର ବାୟୁକଣିକାଗୁଡ଼ିକ ତଡ଼ିଦାବିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଆନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ବେତାର-ତରଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକ ଏହି ସ୍ତରରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ କ୍ରମାଗତ ଭୂପୃଷ୍ଠ ଆଡ଼କୁ ଫେରି ଆସନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ବହୁଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନକୁ ମଧ୍ୟ ବେତାର-ତରଙ୍ଗ-ପ୍ରେରଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

ଆୟାପାନ(*Eupatorium ayapana*)—ଔଷଧି-ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ । ଏହା ଆମେରିକାରୁ ପ୍ରଥମକରି ଭାରତକୁ ଆମଦାନି ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ସ୍ୱାଭାବିକଭାବରେ ଜନ୍ମି ଭାରତୀୟ ବୃକ୍ଷ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଏଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚତା ୨-୩ ଫୁଟ୍ । ଶାଖା-ପ୍ରଶାଖାଗୁଡ଼ିକ ସରୁ ସରୁ ଲୋମ ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ଓ ଲାଲ୍ ଆଭାଯୁକ୍ତ । ଆୟାପାନ ବୃକ୍ଷରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ବାହାରେ, ମାତ୍ର ଏହାର ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଭୟଙ୍କର ଅସ୍ୱାଦୁ । ଏହାର ପତ୍ରରେ ରକ୍ତ ବନ୍ଦ କରିବାର ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଅଛି । ଶିରା ଛିଣ୍ଡିଯାଇ ରକ୍ତପାତ ହେଲେ, ଏହାର ପ୍ରଲେପ ଦିଆଯାଏ । ଶରୀରର କୌଣସି ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ

ଯନ୍ତ୍ର ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ ହେବାଦ୍ୱାରା ରକ୍ତପାତ ହେଲେ ଏହାର ପତ୍ରରସ ଖାଇବାଦ୍ୱାରା ରକ୍ତପାତ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ଆୟାପାନ୍ ବଳକାରକ ଓ ଉତ୍ତେଜକ । କଲେରା-ରୋଗୀର ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଏହା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ

ଆୟାପାନ

ଥାଏ । ସର୍ପାଘାତରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଲେପଭାବରେ ଓ ଖାଇବା ଔଷଧଭାବରେ ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଉପକାର ମିଳେ ।

ଆୟାର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ (*Ireland*)— ଗ୍ରେଟ୍-ବ୍ରିଟେନ୍‌ର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା ଆଟଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦ୍ୱୀପରାଜ୍ୟ । ଏହି ଦ୍ୱୀପର ଇତିହାସ ତିନୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ଆୟର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍, ଆଇରିଶ୍ ଫ୍ରିଷ୍ଟେଟ୍, ଓ ଆୟାରେ । ଆୟାର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡର ଆଦିମ ବାସିନ୍ଦା କେଲେଟିକ୍‌ଜାତୀୟ । ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା ଥିଲା ଗେଲିକ୍ । ବ୍ରିଟେନ୍‌ରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଧର୍ମ ପ୍ରଚଳିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆୟାର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡର ଏହି ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଡ୍ରୁଇଡ୍ ଧର୍ମ ତ୍ୟାଗ କରି ୪୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶର ଉତ୍ତରାଂଶର ବା ଆଲ୍‌ଷ୍ଟାର୍‌ର ଧର୍ମ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍ ଓ ଦକ୍ଷିଣାଂଶ ବା ଆୟାରେର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ କ୍ୟାଥଲିକ୍ । ୧୧୭୨ରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ୨ୟ ହେନ୍ରୀ ଏହି ଦ୍ୱୀପ ଜୟକଲେ । ଅଷ୍ଟମ ହେନ୍ରୀଙ୍କ ସମୟରେ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଆଇରିଶ୍‌ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବହୁ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ହୋଇଥିଲା । ଆଇରିଶ୍‌ମାନଙ୍କଠାରୁ ଜମି ଛଡ଼ାଇ ନିଆଯାଇ ଇଂରେଜ୍ ଔପନିବେଶିକ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍‌ମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥ୍ (୧ମ), ୧ମଜେମ୍‌ସ୍, ୧ମଚାର୍ଲ୍‌ସ୍ ଓ କ୍ରମ୍‌ଓ୍ୱେଲ୍‌ଙ୍କ ସମୟରେ, ଏହିପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର ସମାନଭାବରେ ଚାଲିଥିଲା । ଏମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ଆଇରିଶ୍ ଭାଷାର ଉଚ୍ଛେଦ ଓ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇଥିଲା । ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠଶାଳାମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଗେଲିକ୍ ଭାଷାର ପଠନ ପାଠନ ନିଷିଦ୍ଧ କରାଯାଇଥିଲା । କେହି କୌଣସିଠାରେ ସ୍କୁଲ୍‌ମଧ୍ୟରେ ଇଂରେଜୀ-ଭାଷା ଛଡ଼ା ନିଜ ମାତୃଭାଷା ବ୍ୟବହାରକଲେ ଭୀଷଣ ଶାସ୍ତି ମିଳୁଥିଲା । କ୍ୟାଥଲିକ୍ ହେଲେ ଲୋକେ ଚାକିରି ପାଉ ନଥିଲେ । ୧୮ଶ ଶତକର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ ଏହି ଆଇନ୍‌ର କଠୋରତା କେତେକାଂଶରେ ଶିଥିଳ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଫରାସୀବିପ୍ଳବ ପରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାର ସତ୍ତ୍ୱେ ଆଇରିଶ୍‌ମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତା-ଆନ୍ଦୋଳନ ଅଧିକ ତୀବ୍ରତାର ସହିତ ଚାଲିଲା । ତା'ଫଳରେ ୧୮୦୦ ଅବ୍ଦରେ ଆଇରିଶ୍ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟକୁ ଆହ୍ୱାନ କରାଗଲା ଓ ସେହିବର୍ଷ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍ ଓ ଆୟାର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ ମିଳିତରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରାଗଲା । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ୧୯ଶ ଶତକରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଇରିଶ୍ ଜାତୀୟତାବାଦୀମାନେ ନାନାପ୍ରକାର ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଉଦାରନୈତିକ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ଲାଡ୍‌ଷ୍ଟୋନ୍ ଆଇରିଶ୍‌ମାନଙ୍କୁ 'ହୋମରୁଲ୍' ବା ଆତ୍ମଶାସନ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ତିନିବାର ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ୍‌ରେ ବିଲ୍ ଆଗତ କରି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । କାରଣ ଆୟାର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍‌ର ଉତ୍ତରାଂଶ ଅଲ୍‌ଷ୍ଟର୍ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରତାପଶାଳୀ ଇଂରେଜ୍ ଜମିଦାରମାନେ ଏହାର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆୟାର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡରେ

ସିନ୍‌ଫେନ୍ ଦଳ ସଶସ୍ତ୍ର ମୁକ୍ତି-ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରି ନାନା ସଙ୍କଟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ୧୯୨୧, ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଇଂରେଜ୍ ସରକାରଙ୍କର ଆଇରିଶ୍‌ମାନଙ୍କ ସହିତ ସନ୍ଧି ହେଲା ଓ ଆଇରିଶ୍ ଫ୍ରିଷ୍ଟେଟ୍ ଗଢ଼ାଗଲା । କିନ୍ତୁ ତା'ସହିତ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ-ପ୍ରଧାନ ଅଲଷ୍ଟର୍ ପ୍ରଦେଶକୁ ଅଲଗା କରି ନର୍ଥ ଆୟର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡ ନାମ ଦେଇ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଖାସ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରି ରଖାଗଲା । ଆଇରିଶ୍ ଫ୍ରିଷ୍ଟେଟ୍‌ର ରାଜଧାନୀ ହେଲା ଡବ୍‌ଲିନ୍ ଓ ଉତ୍ତର ଆୟର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡର ରାଜଧାନୀ ହେଲା ବେଲ୍‌ଫାଷ୍ଟ; କିନ୍ତୁ ରିପବ୍ଲିକ୍ ଦଳର ଆଇରିଶ୍‌ମାନେ ଏହି ରାଷ୍ଟ୍ରଚ୍ଛେଦ ମାନିଲେ ନାହିଁ ଓ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନିନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମୁକ୍ତ ମିଳିତ ଆୟର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡ ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଛି । ଇତି-ମଧ୍ୟରେ ଉଗ୍ରପନ୍ଥୀ ଡି ଭାଲେରା (ଦେଖ)ଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ପୂର୍ବର ଆଇରିଶ୍ ଫ୍ରିଷ୍ଟେଟ୍‌କୁ ଆୟାରେ ନାମ ଦେଇ ତାହାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ କରିଦିଆଯାଇଛି ।

ଆୟୁର୍ବେଦ— ଭାରତର ନିଜସ୍ୱ ଚିକିତ୍ସା-ଶାସ୍ତ୍ର । ଅଥର୍ବବେଦ ସହିତ ଏହାର ନିବିଡ଼ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଅଥର୍ବବେଦର ଉପାଙ୍ଗରୂପେ ପଞ୍ଚମବେଦ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ମହର୍ଷି ସୁଶ୍ରୁତଙ୍କ ମତରେ ଯାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଆୟୁର୍ଲାଭ କରାଯାଏ ବା ଯାହାଦ୍ୱାରା ଆୟୁ ଜଣାଯାଏ ତାହାହିଁ ଆୟୁର୍ବେଦ ।

ଆୟୁର୍ବେଦ ପ୍ରଥମେ କିଏ ବା କାହାଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ତାହାର ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ଆନୁମାନିକ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୧୦୦୦ ଅବ୍ଦ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ରଚୟିତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଚଳିତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଏହା ଜଣାଯାଏ ଯେ କାଶୀରାଜ ଧନ୍ୱନ୍ତରି ଏହି ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କଠାରୁ ଲାଭକରି ନିଜର ସୁଯୋଗ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ ସୁଶ୍ରୁତଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଚରକସଂହିତାରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁସାରେ ପ୍ରଥମେ ଦକ୍ଷ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଜ୍ଞାନ ଲାଭକରି, ଏହା ବିଷୟରେ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଜ୍ଞାନ ଅବଗତ ହୋଇ ଶିଷ୍ୟ ଭରଦ୍ୱାଜଙ୍କୁ ତାହା ଶିଖାଇଥିଲେ । ଶେଷରେ ଆତ୍ରେୟ ଭରଦ୍ୱାଜଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ଆୟୁର୍ବେଦ, କାୟତନ୍ତ୍ର (ସାଧାରଣ ଚିକିତ୍ସା ବିଦ୍ୟା), ଶଲ୍ୟତନ୍ତ୍ର (ଶଲ୍ୟବିଦ୍ୟା ଓ ଧାତ୍ରୀ ବିଦ୍ୟା), ଶାଲାକ୍ୟତନ୍ତ୍ର (ଚକ୍ଷୁ, କର୍ଣ୍ଣ, ନାସିକା ଓ ଗଳଦେଶ-ଚିକିତ୍ସା), ଭୂତବିଦ୍ୟା (ମନୋବିକାର, ବାତୁଳତା ପ୍ରଭୃତି ରୋଗର ଆଲୋଚନା ଓ ଚିକିତ୍ସା), ରସାୟନତନ୍ତ୍ର (ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ବିଧି), ବାଜୀକରଣ ତନ୍ତ୍ର, (ଯୌବନଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି), ଅଗଦତନ୍ତ୍ର (ବିଷ ଓ ବିଷକ୍ରିୟା ପ୍ରଭୃତିର ଆଲୋଚନା) ଓ କୌମାର-ଭୃତ୍ୟ (ଶିଶୁ-ଚିକିତ୍ସା), ଏହିପରି ଆଠଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଆଧୁନିକ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ଦେହତତ୍ତ୍ୱ, ଶରୀର-ବିଜ୍ଞାନ, ଶସ୍ତ୍ର-ବିଦ୍ୟା, ଭୈଷଜ୍ୟ, ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣତତ୍ତ୍ୱ, ଚିକିତ୍ସାତତ୍ତ୍ୱ, ରୋଗ ନିଦାନ ଓ ଧାତ୍ରୀ-ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ବିଷୟହିଁ ନିହିତ ଅଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ହୋମିଓପ୍ୟାଥି, ଆଲୋପ୍ୟାଥି ଓ ହାଇଡ୍ରୋପ୍ୟାଥି ପ୍ରଭୃତିର ମୂଳ ତଥ୍ୟମାନଙ୍କର ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ମିଳେ ।

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ସମଗ୍ର ଶରୀରତତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ଏତେ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଣାଳୀ-ବଦ୍ଧ ଆଲୋଚନାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପୃଥିବୀର ଆଉ କୌଣସି ଦେଶରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକିତ୍ସା ବୈଦିକକାଳରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନଭାବରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଆସୁଅଛି । ଭାରତର ⅔ ଅଂଶ ଲୋକେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକିତ୍ସାରହିଁ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥାନ୍ତି । ସର୍ପଗନ୍ଧା, ହରିଡ଼ା, ଚୌଲ୍‌ମୁଗ୍‌ରା ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଔଷଧକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ସଭ୍ୟଜଗତ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛି । ଶତଶତ ଶତାବ୍ଦୀ ତଳେ ଯନ୍ତ୍ରପାତିର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଗଣିତ ଖନିଜ, ଜୀବଜ ଓ ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ଗୁଣାଗୁଣ ଭାରତବର୍ଷର ଚିକିତ୍ସକମାନେ ଯେ କିପରି ସଠିକଭାବରେ ଜାଣି ପାରିଥିଲେ ତାହା ଭାବିଲେ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଅଧିକନ୍ତୁ, ଆଜି ସଭ୍ୟତମ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ଅପେକ୍ଷା ରୋଗର ପ୍ରତିରୋଧ ଉପରେ ଯେପରି ଜୋର ଦିଆଯାଉଛି, ଅଢ଼େଇହଜାର ବର୍ଷ ତଳେ ଭାରତବର୍ଷର ଚିକିତ୍ସକମାନେ ଚିକିତ୍ସାକୁ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରେହିଁ ଦେଖିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏ ଶାସ୍ତ୍ରର ନାମ ଚିକିତ୍ସା-ଶାସ୍ତ୍ର ବା ଭେଷଜ-ଶାସ୍ତ୍ର ବୋଲି ସେମାନେ ନ ରଖି ଏହାକୁ ଆୟୁର୍ବେଦ କହୁଥିଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ର ମନୁଷ୍ୟକୁ ସୁସ୍ଥ ଓ ଦୀର୍ଘାୟୁ କରି ରଖିବ ।

ଚିକିତ୍ସାବିଦ୍ୟାର ଏପରି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ ଦେଖାଦେଇନାହିଁ । ଆୟୁର୍ବେଦର ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ ଏହି ଯେ, ଏହାର ଉପାଦାନ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୃହପାଖରୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇପାରିବ । ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ ଆମକୁ ବିଦେଶକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା କମ୍ ଲାଭର କଥା ନୁହେଁ । ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ଆଲୋପ୍ୟାଥିକ୍ ଔଷଧାଦି ବାବଦରେ ଭାରତବର୍ଷ ପ୍ରତିବର୍ଷ କୋଟି କୋଟି ମୁଦ୍ରା ବିଦେଶକୁ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛି । ଏହା ତେଣୁ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ । ଭାରତସରକାର ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନେ ଏବେ ଆୟୁର୍ବେଦର ସଂସ୍କାର ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଆୟୋଡ଼ିନ୍ (*Iodine*)—ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ । ଏହା ହାଲଇଡ଼୍ ବର୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଉତ୍ତର ଚିଲ୍ଲୀରେ ମିଳୁଥିବା ନାଇଟ୍ରେଟ୍ ମଧ୍ୟରେ, ତଥା ସାମୁଦ୍ରିକ ଦଳମାନଙ୍କରେ ଏହା ବହୁତ ପରିମାଣରେ ଥାଏ । ଏହି କଳାରଙ୍ଗର ସ୍ଫଟିକାକାର ପଦାର୍ଥଟି କ୍ଲୋରୋଫର୍ମ ଓ ଆଲ୍‌କହଲ୍‌ରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରବଣୀୟ ଏବଂ ଜଳରେ ଆଂଶିକ ଭାବରେ ଦ୍ରବଣୀୟ । ଆୟୋଡ଼ିନ୍‌ର ବାଷ୍ପର ରଙ୍ଗ ବାଇଗଣିଆ । ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ମିଶି ଏହା ଆୟୋଡାଇଡ୍ ଲବଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ଅନେକ ଖାଦ୍ୟବସ୍ତୁରେ ଅଳ୍ପପରିମାଣରେ ଆୟୋଡ଼ିନ୍ ଥାଏ । ଦେହରେ ଆୟୋଡ଼ିନ୍‌ର ଅଭାବ ଘଟିଲେ ଗଳଗଣ୍ଡରୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ବିଭିନ୍ନ ଆୟୋଡାଇଡ୍ ଲବଣ ଔଷଧରୂପେ ଓ ଆଲୋକ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ—ସଙ୍କେତ ପା. ସଂ.—୫୩ ପା: ଓ. ୧୨୬.୯୧ ଘନତା—୪.୯୪, ତରଳାଙ୍କ ୧୧୩.୫ସେ. ସ୍ଫୁଟନାଙ୍କ—୧୮୪.୪ସେ.

ଆରଣ୍ୟକ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅଙ୍ଗ ବିଶେଷ । ଏହା ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅରଣ୍ୟରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଆରଣ୍ୟକ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଆରଣ୍ୟକ ଗୁଡ଼ିକ ଉପନିଷଦ୍ ସହିତ ଜଡ଼ିତ । ବେଦୋକ୍ତ ଯଜ୍ଞାଦିର ବିଚାର କରା ନ ଯାଇ ତଦ୍ଗତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତତ୍ତ୍ୱର ବିଚାର ଏଥିରେ କରାଯାଇଛି ।

ଆରାପାଇମା (*Arapaima*)—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଓରିନୋକୋ ଓ ଆମାଜୋନ୍ ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ବଡ଼ ନଦୀରେ ମିଳୁଥିବା ବୃହଦାକାର ମତ୍ସ୍ୟ-ବିଶେଷ । ଏହା ଓଜନରେ ପ୍ରାୟ ୧୦ମହଣ ଓ ଲମ୍ବରେ ୧୫ ଫୁଟ୍ ହୋଇଥାଏ । ପୃଥିବୀରେ ମଧୁର ଜଳର ମାଛମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏହି ମାଛ ସର୍ବବୃହତ୍ତ । ଏମାନଙ୍କର କାତିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଣ୍ଡ । ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀଙ୍କର ଏହା ଅତି ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ । ସେମାନେ ଏହି ମାଛର ଦାନ୍ତପାଟି ନେଇ ଶୁଖାଇ କୋରଣା କରିଥାନ୍ତି । ଏହାକୁ ବ୍ରାଜିଲ୍‌ରେ ପିରାରୁକୁ କହନ୍ତି ।

ଆରବ—ଏସିଆର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଭାଗରେ ଥିବା ବିଶାଳ ଉପଦ୍ୱୀପର ସାଧାରଣ ନାମ । ଉତ୍ତରରେ ଇରାକ୍ ଓ ଜୋର୍ଡାନ୍ ରାଜ୍ୟ । ଅନ୍ୟ ତିନିଦିଗରେ ସମୁଦ୍ର । ଏହି ଉପଦ୍ୱୀପର ଜଳବାୟୁ ଅତିଶୟ ଶୁଷ୍କ ଓ ଉଷ୍ଣ । ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଆଫ୍ରିକାର ବୃହତ୍ତର ସାହାରା ମରୁଭୂମିର ଅଂଶ-ସ୍ୱରୂପ । କେବଳ, ମଧ୍ୟରେ ଲୋହିତସାଗରର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଜଳଭାଗ ଓ ନୀଳ-ନଦୀର ଉପତ୍ୟକା ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହି ଉପଦ୍ୱୀପରେ ନଦୀ ବା ହ୍ରଦ କିଛି ନାହିଁ । ଏହି ଦେଶର ପାରସ୍ୟ ଉପସାଗର ଓ ଲୋହିତସାଗର ତଟରେହିଁ ସ୍ୱଳ୍ପ ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅଂଶ ପ୍ରାୟ ବୃଷ୍ଟିହୀନ । ମଝିରେ ଥିବା ମରୂଦ୍ୟାନମାନଙ୍କରେ ଗହମ, ଯବ, ମକା ଆଦି ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ପ୍ରଚୁର ଖଜୁରୀ ଓ କଫି ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ଓ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ଆରବୀ ଘୋଡ଼ା ପୃଥିବୀବିଖ୍ୟାତ । ଗଧ, ଓଟ, ମେଷ, ଛେଳି ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ । ଓଟ, ପ୍ରଧାନ ବାହନ । କିନ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବହୁ ମୋଟର ଓ ଉଡ଼ାଜାହାଜ, ଓଟର ସ୍ଥାନ ନେଲେଣି । ବେଇରୁଟ୍ ଠାରୁ ଦାମାସ୍କାସ୍ ଦେଇ ମଦିନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଳପଥ ଅଛି । ଜେଦ୍ଦା ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର । ଏଠାରୁ ମକ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଟର ଗାଡ଼ି ଚଳାଚଳ ହୁଏ । ଏହି ରାସ୍ତାରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ହାଜ୍-ଯାତ୍ରୀ ଯା' ଆସ କରନ୍ତି । ସପ୍ତମ ଶତକରେ ଇସଲାମ୍‌ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ପରେ ଆରବଦେଶ ଇତିହାସରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା । ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦ୍‌ଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ମକ୍କା । ମଦିନାରେ

ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା (୬୩୨ ଖ୍ରୀ: ଅବ୍ଦରେ) । ତାର ଶତେକବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଆରବମାନେ ପୂର୍ବରେ ସିନ୍ଧୁନଦ-ତୀର ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ସ୍ପେନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇସ୍ଲାମ୍ ଧର୍ମ ସାଥିରେ ଆରବୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ବିସ୍ତାରିତ କରିପାରିଲେ । ଏହି ବିସ୍ତୃତ ଆରବସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଥମ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ମଦିନା । ପରେ ଖଲିଫାମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଦାମାସ୍କସ୍ ଓ ପରେ ବାଗ୍‌ଦାଦ୍ ଆରବ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ହେଲା । ୧୩ଶ ଶତକରେ ଆରବ ଅପେକ୍ଷା ତୁର୍କୀମାନେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ତେଣୁ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀକୁ ଏହି ଦେଶ ତୁର୍କୀ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଲା (୧୫୧୮-୩୯) । ପ୍ରାୟ ଚାରିଶହ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁର୍କୀର ଅଧୀନ ହୋଇ ରହିଲା ପରେ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ-ସମୟରେ (୧୯୧୪-୧୮) ଆରବମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ତୁର୍କୀର ବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନକଲେ । କିନ୍ତୁ ସମଗ୍ର ଆରବଦେଶରେ କୌଣସି ଏକ ସାର୍ବଭୌମ ରାଜ୍ୟ ଠିଆ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

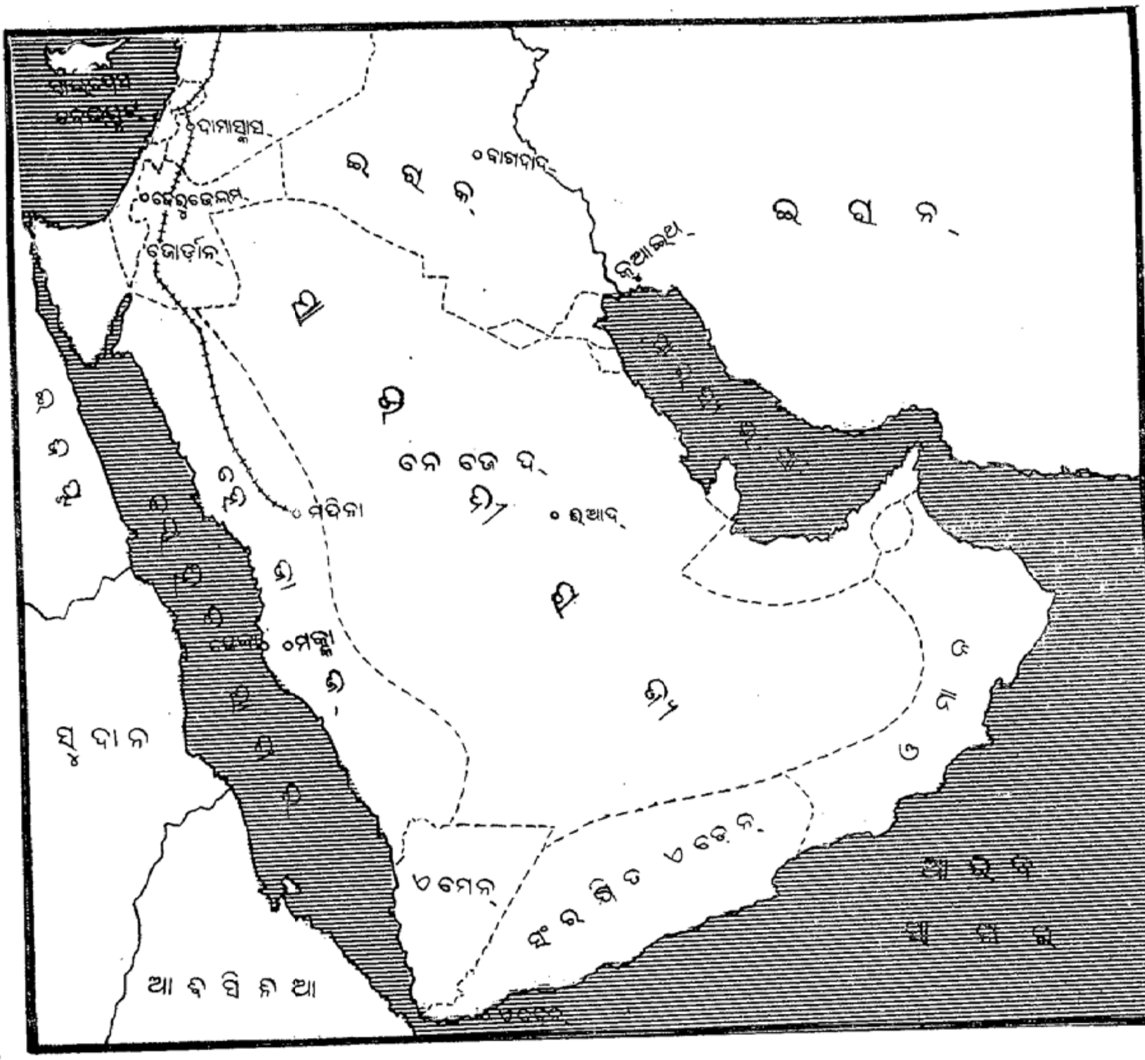

ଆରବ

ୟେମେନ୍, ହେଜାଜ୍, ନେଜଦ୍, ଓମାନ୍, କୁୱାଇତ୍, ପ୍ରଭୃତି ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ୱାଧୀନରାଜ୍ୟ ଗଢ଼ିଉଠିଲି । କିନ୍ତୁ ଉପଦ୍ୱୀପର ଅଧିକାଂଶ ସାଉଦ-ଆରବ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏବେ ଆବିଷ୍କୃତ ଖନିଜତୈଳ (ପେଟ୍ରୋଲ୍, କିରାସିନି) ଏ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ରପ୍ତାନି ପଣ୍ୟ ଓ ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପଦ । ପାରସ୍ୟ ଉପସାଗର ତଟରେ ବାହରିନ୍ ତୈଳଖଣି ବିଦ୍ୟମାନ । ମତ୍ସ୍ୟ-ଉତ୍ପାଦନ ଓ ମୁକ୍ତାସଂଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବିକା । ପବିତ୍ର ସହର ମକ୍କାକୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ମୁସଲମାନ୍ ଆସୁଥିବାରୁ ସେଥିରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ଆୟ ହୁଏ ।

ଆରବଲିଗ୍—(*Arab League*)— ଆରବଜାତି ସମୂହର ସଙ୍ଘ । ମିଶର୍, ଇରାକ୍, ସୌଦି ଆରବ, ସିରିଆ, ଲେବାନନ୍, ଟ୍ରାନ୍ସଜର୍ଡନ୍, ୟେମେନ୍, ଏହି ୭ଗୋଟି ଦେଶକୁ ଘେନି ୧୯୪୫ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ମାର୍ଚ୍ଚମାସରେ କାଇରୋ ନଗରୀରେ ଏହି ସଙ୍ଘ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲି । ପରେ ଲିବିୟା ଓ ସୁଦାନ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲି ପରେ ଏଥିରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଏହି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଆରବଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକେ ବାସ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତି ଓ ଧର୍ମ ଏକ । ତେଣୁ ଏହି ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ର ହୋଇ ସମୂହଭାବରେ ଆରବୀଭାଷାଭାଷୀ ଜାତିମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ନିମିତ୍ତ ପରସ୍ପର ସହଯୋଗ କରିବାକୁ ଚୁକ୍ତିବଦ୍ଧ । ସେହି ଚୁକ୍ତିନାମା ବଳରେ ଆରବ-ଲିଗ୍ ଗଠିତ ହୋଇଛି । ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକରୁ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଏହି ଲିଗ୍‌ରେ କାମ କରନ୍ତି ଏବଂ ଲିଗ୍‌ର ବ୍ୟୟଭାର ଉକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନେ ବହନ କରିଥାନ୍ତି । ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପାଦକ ଏହି ଲିଗ୍‌ର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହକରନ୍ତି ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକବେଳେ ସାଧାରଣ ସଭା ଆହ୍ୱାନ କରିଥାନ୍ତି ।

ଆରବ ସାଗର—ଭାରତ, ପାକିସ୍ଥାନ, ଇରାନ୍ ଓ ଆଫ୍ରିକାର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଭାରତ-ମହାସାଗରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ସାଗର । କୁମାରିକା ଅନ୍ତରୀପଠାରୁ ଆଫ୍ରିକାର ପୂର୍ବଉପକୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର ବ୍ୟବଧାନ ପ୍ରାୟ ୧୮୦୦ମାଇଲ୍ । ସାଧାରଣ-ଗଭୀରତା ୧୫୦୦ଫେଦମ୍ ବା ୯୦୦୦ଫୁଟ୍ । ଲୋହିତସାଗର ସହିତ ଏଡେନ୍‌ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବାବେଲ୍, ମାଣ୍ଡେବ ଓ ଓମାନ୍‌ପ୍ରଣାଳୀଦ୍ୱାରା ପାରସ୍ୟ ଉପସାଗର ସହିତ ଯୁକ୍ତ । ସମଗ୍ର ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, ସୁଦୂର ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆ, ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନ ସହିତ ଇଉରୋପର ବାଣିଜ୍ୟ ଏହି ସାଗର ବାଟେ ଚଳେ ।

ଆରବ୍ୟ ରଜନୀ—ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଗଳ୍ପସଂଗ୍ରହ । ଆରବୀ ଭାଷାରୁ ଅନୂଦିତ ହୋଇ ଇଉରୋପରେ (୧୭୦୪ରେ ପ୍ରଥମେ ଫରାସୀ ଭାଷାରେ) ଏହିନାମ ଧରି ପ୍ରଚାରିତ ହେବାରୁ ଏହି ଗଳ୍ପସଂଗ୍ରହ ଏହିପରିଭାବରେ ଜଣା । ଏହାର ପ୍ରକୃତ ନାମ କିନ୍ତୁ "ଏକୋତ୍ତର-ସହସ୍ର ରଜନୀ" । ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରବୀ ଲେଖକମାନେ ଏହା ପାର୍ସିରୁ ସଂଗୃହୀତ ବୋଲି ଲେଖି-ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଗଳ୍ପସଂଗ୍ରହରେ ଅନେକ ଭାରତୀୟ ଗଳ୍ପମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ସୁଲ୍‌ତାନ୍ ସାରିଆର୍ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲେ ଯେ ସେ ପ୍ରତି ରାତିରେ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ-ଲୋକକୁ ବିବାହ କରି ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ତାକୁ ହତ୍ୟାକରିବେ । ରାଜନନ୍ଦିନୀ ସେହେରାଜାଦୀ ସୁଲତାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ରାତିଠାରୁ ପ୍ରତିରାତ୍ରରେ ଏକ ନୂତନ ଗଳ୍ପ କହି ଓ ଏକରାତିର ଗଳ୍ପର ଖିଅକୁ କୌଶଳରେ ଆଗାମୀ ରାତି ଯାଏ ରଖାଇ ଏହି ମୃତ୍ୟୁ-ଦଣ୍ଡରୁ ନିଜକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଥିଲେ । ଏହିପରି ଏକାଧିକ-ଏକସହସ୍ର ରାତି ବିତିଯାଇଥିଲି ଓ ସୁଲ୍‌ତାନ୍ ଶେଷରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଉଠାଇନେଲେ । 'ନାବିକ ସିନ୍ଦ୍‌ବାଦ', 'ଆଲିବାବା ଓ ଚାଳିଶ ଚୋର' ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଗଳ୍ପସଂଗ୍ରହର ବିଶିଷ୍ଟ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର ଅଂଶୀଭୂତ ହୋଇ-ଯାଇଛି । ଏହି ସଂଗ୍ରହରେ ସର୍ବମୋଟ ୨୬୪ଟି ଗଳ୍ପ ଅଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ପୃଥିବୀର ସବୁଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ ହୋଇଅଛି ।

ଆରାଉକାନିଆ—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଚିଲି ରାଜ୍ୟରେ ବାସକରୁଥିବା ଏକ ଆଦିମଗୋଷ୍ଠୀ । ସ୍ପାନିଶ୍ ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିଜ ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଏମାନେ କ୍ରମାଗତ ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇ-ଥିଲେ । ଆଲୋନ୍‌ସୋଦ ଏର୍‌ଚିଲି ନାମକ ସ୍ପାନିଶ୍ କବି ଏହି ବୀରଜାତିର ଗାଥାକୁ 'ଆରାଉକାନିଆ' ନାମକ ଏକ ମହା-କାବ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ମହାକାବ୍ୟ ୧୫୬୯, ୧୫୭୮ ଓ ୧୫୮୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଖଣ୍ଡଶଃ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲି ।

ଆରାକାନ୍—ବର୍ମାର ବଙ୍ଗୋପସାଗର କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ଶାସନିକ ବିଭାଗ । ଲୁସାଇ ପାହାଡ଼ ଓ ପାର୍ବତ୍ୟ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ ଜିଲ୍ଲା ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ଓ ପ୍ରକୃତ ବର୍ମାରୁ ଆରାକାନ୍‌ୟୋମା ପର୍ବତମାଳା ଦ୍ୱାରା ବିଚ୍ଛିନ୍ନ । ପର୍ବତ ଓ ଉପତ୍ୟକାରେ ବାଉଁଶ ବଣ ଅଧିକ ଓ ହାତୀ, ଗଣ୍ଡା, ବାଘ ଆଦି ବନ୍ୟଜୀବ ବହୁତ । ଏଠାର ଲୋକେ ବର୍ମୀ ଉପଭାଷା ବା ଆରାକାନୀ ଭାଷା କହନ୍ତି ଓ ଅଧିକାଂଶ ବୌଦ୍ଧ । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମୋଗଲ ବାଦଶା ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ଏହା ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ଓ ୧୭୮୨ରେ ବର୍ମୀମାନେ ଆରାକାନ୍ ଜୟକଲେ । ପ୍ରଥମେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ଏଠାରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୭୨୬ରେ ଏହା ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଗଲା । ଆୟତନ-୩୨୨୮ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା—ପ୍ରାୟ ୧୨ ଲକ୍ଷ । ବର୍ମାର ୧୯୪୭ର ନୂତନ ସମ୍ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଚୀନ୍ ପାର୍ବତ୍ୟ ବିଭାଗର (*Chin-Hills*) ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର-ନଗର ଆକ୍ୟାବ୍ । ପ୍ରଧାନ ନଦୀର ନାମ କାଲାଦାନ୍ ଓ ଆରାକାନ୍ ।

ଆରବୀୟ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ (ଆରବେସ୍କ୍)— ଇସଲାମ୍ ଧର୍ମ, ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ମାନବିକ ଆକୃତି ଅଙ୍କନ କରିବାକୁ ନିଷେଧ କରେ । ଫଳରେ ମୁସଲମାନୀ ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ଏକମାତ୍ର ଅଳଙ୍କୃତ ହେଉଛି ଜ୍ୟାମିତିକ କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କର ସନ୍ନିବେଶ । ଇଉରୋପରେ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ଏହି ରୀତିକୁ ଆରବେସ୍କ୍ ବା ଆରବୀୟ ରୀତି କୁହାଯାଏ । କାରଣ, ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଆରବ-ଜାତିହିଁ ଇସ୍‌ଲାମ୍-ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରଧାନ ବାହକ ଥିଲା । ଏବେ ସାଧାରଣ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ କେବଳ ଅଳଙ୍କରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଲତା, ପତ୍ର, ଜୀବଜନ୍ତୁ ଆଦି ଅଙ୍କାଯାଏ, ତାକୁ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆରବେସ୍କ୍ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଆରାମାଇକ୍— ସେମିଟିକ୍‌ଗୋଷ୍ଠୀର ଏକତମ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଏହା ଆରାମ୍ ବା ଆରାମିଆ (ପ୍ରାଚୀନ ମେସୋପଟାମିଆ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ସିରିଆର କିୟଦଂଶ) ରାଜ୍ୟର କଥିତ ଭାଷା ଥିଲା । ପରେ ଏହା ବାବିଲୋନିଆ ଆସିରିଆ, ପର୍ସିଆ ଓ ଇରାନ୍‌ର କେତେକାଂଶରେ ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା-ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା । ଯୀଶୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ସମୟରେ ଏହା ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ର କଥିତଭାଷା ଥିଲା । ଯୀଶୁ ଓ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟମାନେ ଯୀଶୁଙ୍କ ଜନ୍ମାଞ୍ଚଳ ଗାଲିଲି-ଜିଲ୍ଲା-କଥିତ ଆରାମିକ୍ ଭାଷାର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉପଭାଷାକୁହିଁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ରାଜଧାନୀ ଜେରୁଜେଲମ୍‌ର ଶିଷ୍ଟଭାଷା ସେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁ ନଥିଲେ । ଏହିସବୁ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରାଚ୍ୟ-ଅଞ୍ଚଳ ପରେ ମୁସଲମାନ୍-ଅଧିକୃତ ହେବାରୁ ସେଠାରେ ଆରବୀଭାଷା (କୋରାନ୍‌ର ଭାଷା) ଆରାମାଇକ୍‌ର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ତଥାପି କେତେକ ମଫସଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏ ଭାଷା ଏବେ ବି କଥିତ ହେଉଅଛି ।

ଆରାରୁଟ୍—(ପାଳୁଅ ଦେଖ)

ଆରାଲ୍ ହ୍ରଦ— ମଧ୍ୟଏସିଆର ସୋଭିଏଟ୍ ରିପବ୍ଲିକ୍ କାଜାକିସ୍ତାନର ହ୍ରଦ । ଏହି ହ୍ରଦ ୩୦୦ ମାଇଲ୍ ଦୀର୍ଘ ଓ ୧୭୦ ମାଇଲ୍ ପ୍ରସ୍ଥ । ସାଧାରଣ ଗଭୀରତା ୫୩ଫୁଟ୍ । ଏହା ମରୁବାଲି ଓ ସିରଦରିଆ ଏବଂ ଆମୁଦରିଆ ନଦୀରେ ଆସୁଥିବା ମୃତ୍ତିକାଦ୍ୱାରା କ୍ରମଶଃ ପୋତି ହୋଇଯାଉଛି । ସୋଭିଏଟ୍ ସରକାର ସାଇବେରିଆର ଉତ୍ତରସାଗରଗାମୀ କୌଣସି ନଦୀର ଜଳକୁ କେନାଲ୍ ଯୋଗେ ଏଠାକୁ ଆଣିବାପାଇଁ ପରିକଳ୍ପନା କରୁଛନ୍ତି । ୧୯୩୦ରୁ ମଧ୍ୟଏସିଆ ଓ ଇଉରୋପୀୟ ରୁଷିଆ ଭିତରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଏହି ହ୍ରଦବାଟେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଛି । ଚିଲିକା ପରି ଏହି ହ୍ରଦର ଚାରି-ପାଖେ ଧୀବରପଲ୍ଲୀସବୁ ଦେଖାଯାଏ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ହ୍ରଦ ଭିତରେ ବହୁ ଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍ (୩୮୪-୩୨୨ ଖ୍ରୀ: ପୂ:)—ଗ୍ରୀସ୍‌ର ମାସିଡ଼ୋନିଆ ରାଜ୍ୟରେ ଷ୍ଟାଜିରାନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଜାତ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଗ୍ରୀକ୍ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଦାର୍ଶନିକ । ଷ୍ଟାଜିରାରେ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ ଷ୍ଟାଜିରାଇଟ୍ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ଖ୍ୟାତ । ସମଗ୍ର ମାନବେତିହାସରେ ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍ ପୃଥିବୀର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ମନୁଷ୍ୟ ବୋଲି ଧରାଯାନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମର ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଟାଲୀୟ କବି ଦାନ୍ତେ ଏହାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ବିଖ୍ୟାତ ମହାକାବ୍ୟ 'ଡିଭାଇନ୍ କମେଡି'ରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ-ଯାଇ କହିଛନ୍ତି—"ଜ୍ଞାତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ।" ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍ ତାଙ୍କ କାଳରେ ମନୁଷ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ ଯେତେଦୂର ଓ ଯେତେଭାଗରେ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ସେସମସ୍ତ ଆୟତ୍ତକରି, ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ

ନିଜର ପ୍ରତିଭା ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା, ଅଧିକତର ସମୃଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରସାରିତ କରାଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେ ନିଜ ଜୀବନକାଳ-ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ଯାହା ଲେଖିଯାଇଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ, ତା'ର ଏକପଞ୍ଚମାଂଶମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳୁଛି । ତାହା ମଧ୍ୟ କେବଳ କେତେକ ଲେକ୍‌ଚର୍ ନୋଟ୍‌ର (ବକ୍ତୃତାର ଟିପ୍ପଣୀର)ସମାହାର ପରି । ତଥାପି ତାହାହିଁ ଆରିଷ୍ଟଟ୍‌ଲ୍‌ଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିର ଅକଳ୍ପନୀୟ ବ୍ୟାପ୍ତି ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣତା ପ୍ରକାଶକରେ । ଆରିଷ୍ଟଟ୍‌ଲ୍ ଯାହା ଦେଇଯାଇଥିଲେ ତାହାର ଅଧିକାଂଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ପୁରୁଣା ଓ ଅପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଯାଇଥିଲେହେଁ, ଅଢ଼ାଇହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଜଣେ ଲୋକ, ଭୌତିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ରାଜନୈତିକ, ସାହିତ୍ୟିକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ, ସାମାଜିକ, ନୈତିକ ଇତ୍ୟାଦି ମନୁଷ୍ୟ ଜ୍ଞାନର ସକଳ ବିଭାଗ ଉପରେ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥସବୁ ଲେଖି-ଯାଇଥିଲେ ଯାହା ଏହି ସେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ଥିଲା, ଏହା ଭାବିଲେ ବିସ୍ମିତ ନ ହୋଇ ରହି ହେବ କି?

ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଓ ସଖାଭାବରେ ଏଥେନ୍ସ୍‌ରେ ୧୭ ବର୍ଷ କଟାଇଲା ପରେ, ମାସିଡୋନିଆର ତତ୍‌କାଳୀନ ରାଜା ଫିଲିପ୍ ତାଙ୍କୁ ରାଜକୁମାର ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍‌ଙ୍କର ଗୃହଶିକ୍ଷକ ହେବା ପାଇଁ ଡକାଇ ନେଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍‌ଙ୍କର ବୟସ ୧୪ ବର୍ଷ ମାତ୍ର । ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ବାସନାରେ ଏସିଆ ମହାଦେଶରେ ପ୍ରବେଶକଲା ପରେ ଆରିଷ୍ଟଟ୍‌ଲ୍ ପୁଣି ଏଥେନ୍ସ୍‌କୁ ଫେରିଯାଇ ସେଠାରେ ନିଜର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଜ୍ଞାନପୀଠ ଲାଇସିଅମ୍ ପରିଚାଳିତ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଛାତ୍ର, ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍, ଗୁରୁଙ୍କୁ ପୃଷ୍ଠପୋଷକଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେ ଏଥେନ୍ସ୍‌ରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଇୟୁବିୟାରେ ଶେଷଜୀବନ କାଟିଥିଲେ ।

ଆରିଷ୍ଟୋଫାନେସ୍ (ଆନୁମାନିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପୂର୍ବ ୪୪୫-୩୮୫)—ଏଥେନ୍ସ୍‌ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହାସ୍ୟ-ରସିକ ନାଟ୍ୟକାର । ସେ ୫୪ଟି କମେଡି (ସୁଖାନ୍ତ ନାଟକ) ଲେଖିଥିବାର ଜଣାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ୧୧ଟି ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳୁଛି । ତାଙ୍କ ନାଟକମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସମସାମୟିକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସେ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ, ନାଟକର ଚରିତ୍ରଭାବରେ ଠିଆକରାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ତୀବ୍ର ବିଦ୍ରୁପରେ ସେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ କରୁଥିଲେ । ଦାର୍ଶନିକ ସକ୍ରେଟିସ୍ ଓ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରୀକ୍-ନାଟ୍ୟକାର ଇଉରିପାଇଡିସ୍, ଏହିଁ ଏହି ହତଭାଗ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ । କ୍ଲିଓନ୍ ନାମକ ଏଥେନ୍ସ୍‌ର ଜଣେ ବାଗ୍ମୀ ଓ ରାଜନୈତିକ ଏହିପରିଭାବରେ ଅପମାନିତ ହୋଇ, ଆରିଷ୍ଟୋଫାନେସ୍‌ଙ୍କୁ ଏଥେନ୍ସ୍ ନଗରର ନାଗରିକତ୍ୱରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବାପାଇଁ କୋର୍ଟ୍‌ର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ ।

ଆରୋହ ପ୍ରଣାଳୀ (*Induction Theory*)—ତର୍କ-ଶାସ୍ତ୍ରର ଏକ ମତ । ଏହି ମତ ଅନୁସାରେ ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣାରୁ ଏକ ସାଧାରଣ ତତ୍ତ୍ୱରେ ପହଞ୍ଚାଯାଏ । କେତେକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତରେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ଫ୍ରାନ୍‌ସିସ୍ ବେକନ୍ (ଦେଖ) । ଏହା ଅବରୋହ ପ୍ରଣାଳୀର ପରିପୂରକ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟହ ବିବିଧ ଘଟଣାରେ ଲୋକେ ଏହାର ଉପଯୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ଉଦାହରଣ—ରାମ, ଶ୍ୟାମ, ଗୋପାଳ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରତ୍ୟେକେ ମନୁଷ୍ୟ, ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ମରଣଶୀଳ । ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟ ମରଣଶୀଳ ।

ଆର୍କ୍‌ରାଇଟ୍ ସର୍ ରିଚାର୍ଡ୍ (୧୭୩୨-୯୨)—ଇଂଲଣ୍ଡ୍‌ରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଘଟିଥିବା ବିଖ୍ୟାତ-ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବର ପିତା । କୌଳିକ ବ୍ୟବସାୟ ଭଣ୍ଡାରୀବୃତ୍ତି । ୧୩ଟି ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କ ଭିତରେ ସବା ସାନ । ପିଲାବେଳୁ ଇସ୍କୁଲ ନଦେଖି ପେଟପୋଷିବା ପାଇଁ କ୍ଷୌର କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବାଳ କଳା କରିବା ପାଇଁ ଏକ ନୂଆ ରଙ୍ଗ ବାହାର କରି ଓ ପରଚୁଲା ତିଆରି କରି, ସେହି ପିଲାଦିନେ ଭଣ୍ଡାରୀଭାବରେ ମଧ୍ୟ ବିଚକ୍ଷଣତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଲାଙ୍କାଶାୟାର୍ ଜିଲ୍ଲା । ସେତେବେଳେ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଘରେ ଘରେ ହାତ-ଚଲା ଅରଟ ସାହାଯ୍ୟରେ ସୂତାକଟା ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆର୍କ୍‌ରାଇଟ୍ ଦେଖିଲେ ଯେ ତନ୍ତୀମାନେ ଭରଣୀ ସୂତାଟା ଆୟର୍ଲଣ୍ଡ୍‌ରୁ ମଗାନ୍ତି । କାରଣ ସେ ସୂତା ଇଂଲଣ୍ଡରେ ହୋଇ ପାରେନା । ସେ ତେଣୁ ଟାଣି ଓ ଭରଣି ଉଭୟପ୍ରକାରର ଭଲ ସୂତା କିପରି ହେବ, ଏଥିପାଇଁ ଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି କରିବାରେ ମନ ଦେଲେ । ସେ ଏକ

ଯନ୍ତ୍ରର ଉଦ୍ଭାବନ କଲେ ଓ ତାହା ଅଳ୍ପ ଶ୍ରମରେ ଏତେ ସୂତା ବାହାରକଲା ଯେ ସେ ଯନ୍ତ୍ର 'ସ୍ପିନିଙ୍ଗ୍ ଜେନି' ବା ବୟନ-ରାକ୍ଷସ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପୁଞ୍ଜି ନଥିବାରୁ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷାକରି କଳ ବସାଇଲେ । ତାଙ୍କର ଏ ଚେଷ୍ଟା ଖୁବ୍ ସଫଳ ହେବାରୁ, ପୁରୁଣା ସୂତାବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉଠି ତାଙ୍କୁ ନାନା ଭାବରେ ହଇରାଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦଶବର୍ଷ କାଳ କୋର୍ଟ୍‌ରେ ଲଢ଼ି ଲଢ଼ି ଶେଷରେ ସେ ସବୁ ମକଦ୍ଦମାରେ ଜୟୀ ହେଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଜିଲ୍ଲା ଲଙ୍କାଶାୟାର୍, ତାଙ୍କରି ଉଦ୍ଭାବନବଳରେହିଁ ବୟନଶିଳ୍ପ ଯୋଗୁଁ ଆଶାତୀତ ଭାବରେ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇଉଠିଲା । ଲଙ୍କାଶାୟାର୍ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ହରାଇନାହିଁ । ଆର୍କ୍‌ରାଇଟ୍‌ଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେହିଁ ସୂତାର ଉତ୍ପାଦନ ୩ଶହ ଗୁଣ ବଢ଼ିଗଲା ଏବଂ ତାଙ୍କର ପଦ୍ଧତି ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁସୃତ ହେଲା । ଏହି ନିରକ୍ଷର ଉଦ୍ଭାବକଙ୍କୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ଅତି ସମ୍ମାନସୂଚକ ନାଇଟ୍ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କଲେ । ସେ ପ୍ରଚୁର ସମ୍ପଦର ମଧ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ନିରକ୍ଷର । ତେଣୁ ସେ ମଧ୍ୟ-ବୟସରେ ଅକ୍ଷରଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଏହି ନିରକ୍ଷର ନାପିତ ଇଉରୋପରେ ଏକ ନୂତନ ଯାନ୍ତ୍ରିକ-ଯୁଗର ପିତା ହୋଇ ପୃଥିବୀରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ଆର୍କାଞ୍ଜେଲ୍—ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍‌ର ଉତ୍ତରରେ ଶ୍ୱେତ ଉପସାଗରରେ ଡ୍‌ଭିନା-ନଦୀମୁଖରେ ଥିବା ବନ୍ଦର । ମସ୍କୋଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୭୦୦ ମାଇଲ୍ ଦୂର । ୧୬ଶ ଶତକରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ପ୍ରଥମେ ବାଣିଜ୍ୟକରିବା ନିମନ୍ତେ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ । ମେ' ମାସଠାରୁ ନଭେମ୍ବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ବନ୍ଦର ତୁଷାର-ଶୂନ୍ୟ ଥାଏ । ଏହା ଜାହାଜ ନିର୍ମାଣର ଏକ ବିରାଟ କେନ୍ଦ୍ର । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୩ ଲକ୍ଷ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସମଗ୍ର ଇଉରୋପ ହିଟ୍‌ଲର୍-ଅଧିକୃତ ଥିବାରୁ ଏହି ବନ୍ଦର ମାଧ୍ୟମରେହିଁ ଯୁଦ୍ଧୋପକରଣ ମିତ୍ରଶକ୍ତିଙ୍କ ଠାରୁ ରୁଷ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚୁଥିଲା ।

ଆର୍କିମେଡ଼ିସ୍ (ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୮୭-୨୧୨)—ସିସିଲିର ସିରାକ୍ୟୁଜ୍ ସହରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରାଚୀନ-କାଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଜ୍ୟାମିତି, ତରଳ-ସ୍ଥୈତିକ (*Hydrostatics*) ଓ ଯନ୍ତ୍ର-ବିଜ୍ଞାନରେ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ପ୍ରବେଶ ଥିଲା । ଗୋଲକ ଓ ଗୋଲକାଭାସର ଘନଫଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟକରିବା ବ୍ୟତୀତ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ର ଓ ବିଭିନ୍ନରେଖାର ଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ସେ ଅନୁଶୀଳନ କରି-ଥିଲେ । ଆର୍କିମେଡ଼ିସ୍‌ଙ୍କ ସୂତ୍ର ତରଳ-ତତ୍ତ୍ୱର ମୂଳଭିତ୍ତି । ତାଙ୍କର ସୂତ୍ର ହେଉଛି :—"କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ତରଳ ପଦାର୍ଥରେ ବୁଡ଼ାଇଲେ ସେହି ବସ୍ତୁ କିଛି ଓଜନ ହରାଇଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଏହି ହରାଇବା ଓଜନ ସେହି ବସ୍ତୁଦ୍ୱାରା ଅପସାରିତ ତରଳ ପଦାର୍ଥର ଓଜନ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ।" ସେ ଭାସମାନ ପଦାର୍ଥର ନିୟମ ସ୍ଥିରକରିଥିଲେ । ଭାରଦଣ୍ଡ (*Lever*)ର ନିୟମ ସ୍ଥିରକରି ଏହି ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଭାରୀବସ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଦଣ୍ଡାସାହାଯ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ବଳ ପ୍ରୟୋଗରେ ଉଠାଯାଇପାରିବ ବୋଲି ସେ ଜଣାଇଥିଲେ ।

ଆର୍କିମେଡିସ୍ ସିରାକ୍ୟୁଜ୍ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସିରାକ୍ୟୁଜ୍ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ରୋମୀୟମାନଙ୍କର ବରାବର ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗୁଥିଲା । ଆର୍କିମେଡ଼ିସ୍ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଅନେକ ଯନ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଭାବନ କରି ରୋମୀୟମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟତି-ବ୍ୟସ୍ତ କରିଦେଉଥିଲେ । ଥରେ ରୋମୀୟମାନେ ଅବରୋଧ ଭାଙ୍ଗି ସିରାକ୍ୟୁଜ୍ ସହର ଭିତରକୁ ମାଡ଼ିଆସିଲେ ଓ ଆର୍କିମେଡ଼ିସ୍ ବାଲି ଉପରେ କୌଣସି ଗଣିତ ପ୍ରଶ୍ନର ଚିତ୍ରକାଟି ଚିନ୍ତାରେ ମଗ୍ନ ଥିଲାବେଳେ ଜଣେ ରୋମୀୟସୈନ୍ୟଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଜାଣତରେ ତାଙ୍କୁ ମାରିଦେଇଥିବାରୁ ରୋମୀୟମାନେ ପରେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସମାଧି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତମ୍ଭ ଓ ତାହାର ଅନ୍ତର୍ଲିଖିତ ଗୋଲକ ତିଆରି କରାଯାଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ୧୭୯୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଟରେଲିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଭାବିତ ତଥ୍ୟସବୁ ଏକତ୍ର ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଆର୍କେଡିଆ—ଦକ୍ଷିଣ ଗ୍ରୀସ୍‌ରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏକ ପର୍ବତମାଳାଦ୍ୱାରା ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ତଥା ଦୁର୍ଗମ ଅଞ୍ଚଳ । ବହୁ ଯୁଗ ଧରି ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷାକରି ଚାଲି ଆସିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ସରଳ ଗ୍ରାମ୍ୟଜୀବନ ଇଉରୋପରେ

ସାଦର-ଶ୍ରବଣୀୟ ଜନଶ୍ରୁତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା ଓ ନାନା କାବ୍ୟ-ଉପନ୍ୟାସକୁ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇଥିଲା । ସର୍ ଫିଲିପ୍ ସିଡ୍‌ନି ୧୫୯୦ରେ ଆର୍କେଡ଼ିଆ ନାମକ ଏକ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ଆର୍ଚ୍‌ବିଶପ୍ ମାକାରିଓସ୍ (୧୯୧୩-)—ସାଇପ୍ରସ୍ ଦ୍ୱୀପର ପ୍ରଧାନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଧର୍ମଯାଜକ ଓ ଗ୍ରୀକ୍ ନେତା । ତାଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱରେ ସେଠାର ଉଗ୍ରପନ୍ଥି ଦଳ ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସାଇପ୍ରସ୍ ଦ୍ୱୀପର ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଭୀଷଣ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ନାନା ସନ୍ତ୍ରାସକ କର୍ମ କରିବାରୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍ ସେମାନଙ୍କର ନେତା ଏହି ମାକାରିଓସ୍‌ଙ୍କୁ ବହୁବାର ବନ୍ଦୀ କରିଥିଲେ । ଶେଷକୁ ସମାଧାନ ହେବାରୁ, ୧୯୬୦ଠାରୁ ସାଇପ୍ରସ୍ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା ଓ ମାକାରିଓସ୍ ତହିଁର ପ୍ରଥମ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ସେ ସାଇପ୍ରସ୍‌ରେ ଜନ୍ମହୋଇ ଏଥେନ୍ସ୍-ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ୧୯୪୬ରେ ଧର୍ମଯାଜକକର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ସେହି ବର୍ଷ ବିଶପ୍ ପଦ ପାଇଥିଲେ । ସାଇପ୍ରସ୍‌କୁ ଗ୍ରୀସ୍ ସହିତ ମିଶାଇବା ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା, ମାତ୍ର ଶେଷକୁ ସାଇପ୍ରସ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ-ସ୍ୱାଧୀନତା-ସନନ୍ଦ ପାଇବାରୁ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନ ଚପା ପଡ଼ିଗଲା । (ସାଇପ୍ରସ୍ ଦେଖ)

ଆର୍ଜେଣ୍ଟିନା—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଦ୍ୱିତୀୟ ବୃହତ୍ତମ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର । ପଶ୍ଚିମରେ ଆଣ୍ଡିଜ୍ ପର୍ବତମାଳାର କର୍ଡିଲେରା ଶୈଳ ଚିଲି ରାଷ୍ଟ୍ରରୁ ଏହାକୁ ପୃଥକ୍ କରିଛି । ପ୍ରଧାନ ନଦୀ ଲ-ପ୍ଲା-ଟା, ପାରାନା, ପାରାଗୁଏ, ଉରୁଗୁଏ ଇତ୍ୟାଦି । ଆୟତନ ୧୦.୮୦ ଲକ୍ଷ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ଦୁଇକୋଟି । ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ପାନିଶ୍‌ଭାଷୀ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଇଟାଲୀୟ ଲୋକ ବେଶୀ । ଆଦିମ ରେଡ୍ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଉପଜାତିସମୂହ ହ୍ରାସ ପାଇ ମାତ୍ର ୨୦-୩୦ ହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରହିଲେଣି । ରାଜଧାନୀ ବୁଏନୋସ୍ ଆୟାରେସ୍ ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନଗରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । ଏହି ନଗରୀର ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୪୦ଲକ୍ଷ । କୃଷି ଓ ପଶୁପାଳନ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା । ପ୍ରଚୁର ଗହମ ଓ ମାଂସ ବାହାରକୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ଏକା ଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନ୍ ୧.୭୧ କୋଟି ପାଉଣ୍ଡ୍ ମୂଲ୍ୟର ମାଂସ ଏ ରାଜ୍ୟରୁ ଆମଦାନି କରେ । ଏହି ରାଜ୍ୟର ସମ୍ବିଧାନ ଆମେରିକା-ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସମ୍ବିଧାନର ଆଦର୍ଶରେ ରଚିତ । କୌଣସି ରାଷ୍ଟ୍ରଧର୍ମ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଧର୍ମ ଷ୍ଟେଟ୍-ସହାୟତା ପାଏ । ୧୫୧୬ରେ ସ୍ପାନିଶ୍ ନାବିକ ଜୁଆନ୍ ଦ ସୋଲିସ୍ ପ୍ରଥମେ ଏହି ଦେଶ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ଓ ୧୫୩୬ରେ ବୁଏନୋସ୍ ଆୟାରେସ୍ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େତିନିଶହ

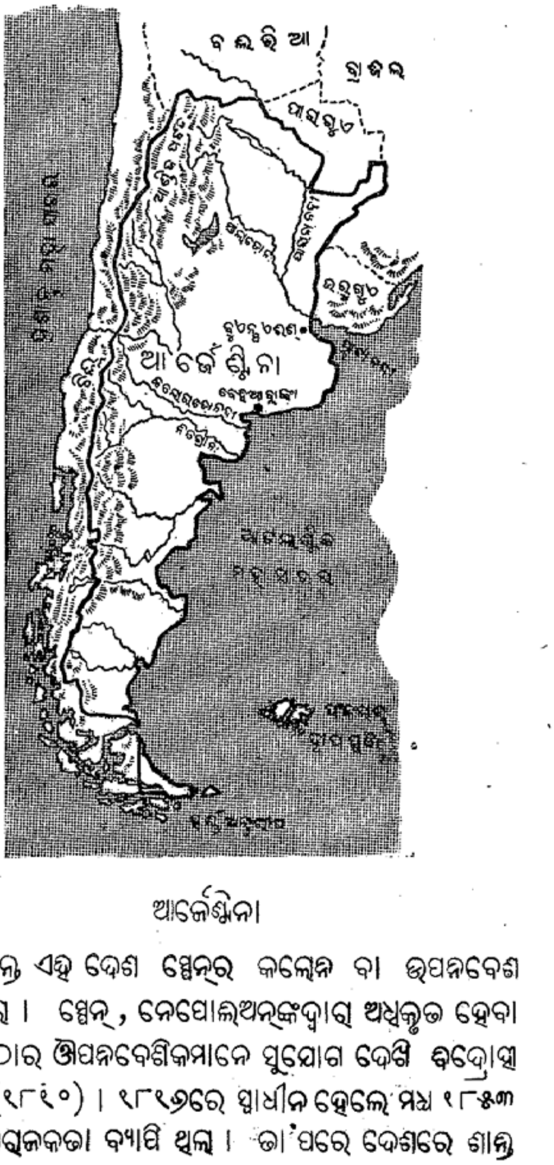

ଆର୍ଜେଣ୍ଟିନା

ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦେଶ ସ୍ପେନ୍‌ର କଲୋନି ବା ଉପନିବେଶ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ସ୍ପେନ୍, ନେପୋଲିଅନ୍‌ଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେବା ପରେ ଏଠାର ଔପନିବେଶିକମାନେ ସୁଯୋଗ ଦେଖି ବିଦ୍ରୋହୀ ହେଲେ (୧୮୧୦) । ୧୮୧୬ରେ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ୧୮୫୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅରାଜକତା ବ୍ୟାପି ଥିଲା । ତା'ପରେ ଦେଶରେ ଶାନ୍ତି

ଆସିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଆର୍ଜେଣ୍ଟିନା ନିରପେକ୍ଷ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧ ରକ୍ଷାକରିବା ସକାଶେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍‌ର ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ୧୯୪୬ରେ ସୈନ୍ୟବିଭାଗର କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଜୁଆଁ ପେରୋନ୍ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ହେଲେ । ସେ ଏକ ଡିକ୍‌ଟେଟର୍ ଭଳି ଦେଶ ଶାସନ କଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅଭିନେତ୍ରୀ ପତ୍ନୀ ଇଭା ପେରୋନ୍ ସ୍ୱକୀୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ଗୁଣର-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମଗ୍ର ଜାତିର ମନୋହରଣ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେ ଜଣେ ଦେବୀ ପରି ଦେଶର ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ପାଇଲେ । ଇଭାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ୧୯୫୫ରେ ପେରୋନ୍‌ଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ହେଲା ଓ ସେ ଦେଶତ୍ୟାଗ କରି ପଳାୟନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ ।

ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ଅବୈତନିକ ଓ ୬ରୁ ୧୪ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରେ କର୍ଡୋଭା (୧୬୧୩ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ) ଓ ବୁଏନୋସ୍ ଆୟାରେସ୍ (୧୮୨୧) ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଆର୍ଟିକ୍ ରିଜନ୍—(ମେରୁ ଦେଶ, ଦେଖ)

ଆର୍ଟିଚୋକ୍ (*cynara scolymus*)—ଏକପ୍ରକାର ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲ ଗଛ । ଏହା ଏସିଆ ଓ ଇଉରୋପର ବଣରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର କେତେକ ଜାତିର ଗଛ ଉଚ୍ଚରେ ୬ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଫୁଲ ଈଷତ୍ ନାଲି କିମ୍ବା ହଳଦିଆ ।

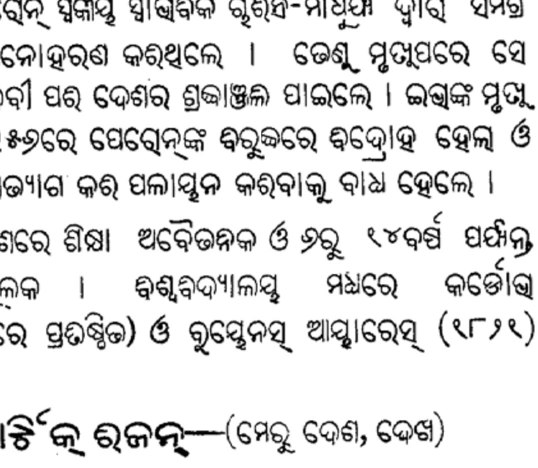

ଆର୍ଟିଚୋକ୍

ଗଛର ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବା ଓ ଦନ୍ତୁରିତ । ଚୀନ୍, ସିରିଆ, ଇଟାଲି ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଏହାର ମୂଳ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ଏହାର କଡ଼ ଏକ ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ । ବହୁମୂତ୍ରରୋଗୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହି ଗଛର ମିଠା ମୂଳ ଖାଇବା ଅନିଷ୍ଟକାରକ ନୁହେଁ ।

ଆର୍ଣ୍ଣୋଲ୍ଡ୍ ଟମାସ୍ (୧୭୯୫-୧୮୪୨)—୧୮୨୮-୧୮୪୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୪ବର୍ଷ କାଳ ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ଥାଇ ସେ ସାଧାରଣଭାବରେ ସ୍କୁଲ-ପରିଚାଳନା ଓ ବିଶେଷତଃ ଇଂଲଣ୍ଡର ପବ୍‌ଲିକ୍-ସ୍କୁଲ୍-ପରିଚାଳନାରେ ବିପ୍ଳବ ଆଣିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷା, ବୁଦ୍ଧି ଓ ନୈତିକତାର ସୁସଙ୍ଗତ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରି, ସେ ସେହି ଆଭିମୁଖ୍ୟରେ ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲ୍‌ଟିକୁ ଏପରିଭାବରେ ପରିଚାଳିତ କରିଥିଲେ ଯେ, ତାହାହିଁ ସମଗ୍ର ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଆଦର୍ଶ ସ୍କୁଲ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଲା ଓ ତାର ଅନୁକରଣରେ କେବଳ ଯେ ଅନେକ ନୂତନ ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ତାହା ନୁହେଁ, ଇଂଲଣ୍ଡର ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍କୁଲ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ଆର୍ଣ୍ଣୋଲ୍ଡ୍‌ଙ୍କ ଆଦର୍ଶଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେଲେ ।

ଆର୍ଣ୍ଣୋଲ୍ଡ୍, ମାଥ୍ୟୁ (୧୮୨୨-୮୮)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ୍ କବି, ସମାଲୋଚକ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ । ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ଟମାସ୍ ଆର୍ଣ୍ଣୋଲ୍ଡ୍‌ଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର । ତାଙ୍କ କବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାରେ ସଂସ୍କୃତିର ଅଧଃପତନଜନିତ ନୈରାଶ୍ୟବାଦ ଗଭୀରଭାବେ ଫୁଟିଛି । ସବୁଠାରୁ ପରିଚିତ ରଚନା ହେଉଛି, 'ସୋରାବ୍ ଓ ରୁସ୍ତମ୍' ନାମକ କ୍ଷୁଦ୍ର କାବ୍ୟ ଓ 'ସ୍କଲାର୍ ଜିପ୍‌ସି' ନାମକ ଚିନ୍ତାମୂଳକ କବିତା । ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ସମାଲୋଚନା ଏବେ ମଧ୍ୟ ପଠିତ ହୁଏ । ସେ ସ୍କୁଲ୍ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର୍ ଭାବରେ ଫ୍ରାନ୍ସ, ଜର୍ମାନୀ ଓ ହଲାଣ୍ଡରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ଉପରେ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ରିପୋର୍ଟ୍ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡ୍‌ରେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଏହି ରିପୋର୍ଟ୍‌ର ପ୍ରେରଣାର ଫଳ । ୧୮୫୭-୬୭ ଯାଏଁ ସେ ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ 'କବିତାର ଅଧ୍ୟାପକ' ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ଆର୍ଣ୍ଣୋଲ୍ଡ୍, ସର୍ ଏଡ୍‌ୱିନ୍ (୧୮୩୨-୧୯୦୪)—ବିଶ୍ୱପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୌଦ୍ଧକବି ଓ ସାମ୍ବାଦିକ । ଅକ୍‌ସଫୋର୍ଡ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ୧୮୫୬ରେ ଏମ୍.ଏ. ପାସ୍ କରି ପୁନାର ଡେକାନ୍ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇଥିଲେ । ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲା-

ବେଳେ ସେ ତୁର୍କି, ପାର୍ସି ଏବଂ କେତେକ ଭାରତୀୟ ଭାଷା ଶିକ୍ଷାକରି ଏକାଧିକ ସଂସ୍କୃତ ବହିର ଇଂରେଜୀ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ୧୮୬୧ରେ ସେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଫେରି ଦୀର୍ଘ ୬୮ବର୍ଷ କାଳ "ଦୈନିକ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍" ନାମକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକ-ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ୧୮୭୯ରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କର ଅମିତ୍ରାକ୍ଷରରେ ଲିଖିତ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଜୀବନୀ 'ଏସିଆର ଆଲୋକ' (ଲାଇଟ୍ ଅବ୍ ଏସିଆ) ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଏକ ଅତୀବ ଜନପ୍ରିୟ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକ ହୋଇ ଉଠିଛି । ୧୯୦୪ରେ ଲଣ୍ଡନଠାରେ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଆର୍ଥନୀତିକ ଯୁଦ୍ଧ (*Economic warfare*)— ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିଲାବେଳେ ଶତ୍ରୁ ରାଜ୍ୟର ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୁର୍ବଳତା ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାହିଁ ଆର୍ଥନୀତିକ ସଂଗ୍ରାମ । ଏହା ନୂଆ ନୁହେଁ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଏପରି ଧରଣର କାର୍ଯ୍ୟ ବରାବର କରାହୋଇ-ଆସିଛି । ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କରି ଦୁର୍ଗବାସୀଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟାଭାବରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରାଇବା ରୀତି ପରିଚିତ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା । ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ବିଶ୍ୱ- ବାଣିଜ୍ୟର ପ୍ରସାର ପରେ ଏହାର ରୂପରେଖ ବଦଳିଯାଇଛି । ନୌଶକ୍ତି-ସମୃଦ୍ଧ ଦେଶମାନ, ବିପକ୍ଷ ରାଜ୍ୟକୁ ମାଲମତା ନେଇ ଯାଉଥିବା ଜାହାଜସବୁକୁ ବାଟରୁ ଧରିନେଇଯିବା ଆଧୁନିକ ଯୁଦ୍ଧର ପରିଚିତ କାରବାର । ଏହାଛଡ଼ା ଶିଳ୍ପର ବିକାଶଯୋଗୁଁ ଶିଳ୍ପ-ସମୃଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ଶକ୍ତିବୃଦ୍ଧି ଯେପରି ଘଟିଛି, ଶିଳ୍ପର କଞ୍ଚାମାଲ ପାଇଁ ସାଗରପାରି ଦେଶମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭରକରିବା ଯୋଗୁଁ ସେହି ପରିମାଣରେ ସେମାନଙ୍କର ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବାର ପରିସର ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଯାଇଛି । ଶିଳ୍ପପାଇଁ କଞ୍ଚାମାଲ ଓ ଜାତିପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଶିଳ୍ପପ୍ରଧାନ ଦେଶର ସର୍ବାଦୌ ଲୋଡ଼ା । ଏଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳରେ ଆର୍ଥିକ ଯୁଦ୍ଧରୁ ରକ୍ଷାପାଇବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଶିଳ୍ପ ପାଇଁ କଞ୍ଚାମାଲ ଓ ଲୋକ ଓ ସୈନିକଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବା । ପୂର୍ବେ 'ଜାତିଆଣ ସଭା'ରେ ଯେପରି ସମାଜଦ୍ରୋହୀ ଲୋକକୁ ନିଆଁ ପାଣି ବାସନ୍ଦ କରାଯାଉଥିଲା, ଏବେ ଜାତିସଂଘର ଆଦେଶକୁ ଯେଉଁ ଜାତି ନ ମାନିବ ତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଥମେ ଆର୍ଥନୀତିକ ଯୁଦ୍ଧ ସେହିପରି ପ୍ରୟୋଗ କରାହୁଏ । କୃଷ୍ଣକାୟ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ହୀନ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ ଏବେ ଏସିଆ ଓ ଇଉରୋପର ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ-ଆଫ୍ରିକା ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହି ଆର୍ଥନୀତିକ ସଂଗ୍ରାମ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି ।

ଆର୍ଥର୍ (କିଂ ଆର୍ଥର୍)—ବ୍ରିଟିଶ୍ ଓ ଇଉରୋପୀୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାୟକ । ରାଜା ଆର୍ଥର୍ ଓ ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାଦଶ ବୀରପୁରୁଷ (କିଂ ଆର୍ଥର ଏଣ୍ଡ୍ ହିଜ୍ ଟ୍ୱେଲ୍‌ଭ୍ ନାଇଟ୍‌ଜ୍) ମାନଙ୍କର କାହାଣୀ ଇଂଲଣ୍ଡ୍ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌ର ବହୁ କବିଙ୍କୁ ନାନା କାବ୍ୟ କବିତା ଲେଖିବାରେ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଛି । ଏ କାହାଣୀର ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୀଣ ବୋଲି ଜଣାଯାଇଛି । ୧୪୭୦ରେ ପ୍ରକାଶିତ ସର୍ ଟମାସ୍ ମାଲୋରିଙ୍କ କୃତ ମାର୍ଟିଡ଼ା'ଅର ଗଦ୍ୟକାବ୍ୟହିଁ ଏହି କାହାଣୀକୁ ସାହିତ୍ୟରେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଇଦିଏ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ୍ କବି ଟେନିସନ୍ ମାଲୋରିଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଅନୁସରଣ କରି 'ଇଡ଼ିଲ୍‌ସ ଅବ୍ ଦ' କିଂ'' ବା 'ରାଜ-ଗାଥା' ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେ ଆର୍ଥର୍ କାହାଣୀକୁ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଦର୍ଶ ଅନୁଯାୟୀ ଗଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ସମାଲୋଚକମାନେ ତାଙ୍କର ସେ କାବ୍ୟକୁ ସେଥିପାଇଁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତିନାହିଁ ।

ଆର୍‌ଭିଙ୍ଗ୍ ଓ୍ୱାଶିଙ୍ଗ୍‌ଟନ୍ (୧୭୮୩-୧୮୫୯)- ଆମେରିକାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗଦ୍ୟ-ଲେଖକ । ତାଙ୍କର "ସ୍କେଚ୍ ବୁକ୍" 'ରିପ୍‌ଭ୍ୟାନ୍ ଉଇଙ୍କ୍‌ଲ୍' ବା 'କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟର ଗଳ୍ପ' "ଦ ଲିଜେଣ୍ଡ୍ ଅବ୍ ସ୍ଲିପିଂ ହଲୋ" ରଚନାଗୁଡ଼ିକ ପୃଥିବୀପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜନପ୍ରିୟ ଗଳ୍ପ । ଏହାଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ନିଉୟର୍କର ଇତିହାସ, ଦ' ଟେଲ୍‌ସ ଅବ୍ ଏ ଟ୍ରାଭ୍‌ଲର୍, ଦ' ଲାଇଫ୍ ଏଣ୍ଡ୍ ଭୟେଜ୍ ଅବ୍ କଲମ୍ବସ୍, ଗୋଲ୍‌ଡ଼୍‌ସ୍ମିଥ୍‌ଙ୍କ ଜୀବନୀ, ମହମ୍ମଦ ଓ ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଓ ଜର୍ଜ୍ ଓ୍ୱାଶିଙ୍ଗ୍‌ଟନ୍‌ଙ୍କ ଜୀବନୀ ମଧ୍ୟ ଆମେରିକା ଓ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭକରିଅଛି । ତାଙ୍କ ଲେଖା ଓ ଶୈଳୀରେ ପରିହାସପ୍ରିୟତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅତୀତ ଜଗତ ପ୍ରତି ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧାର ପରିଚୟ ମିଳେ । "ସ୍କେଚ୍‌ବୁକ୍" ଲେଖି ସେ ଇଂଲଣ୍ଡ୍ ଆମେରିକାର ସମ୍ପର୍କକୁ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ମଧୁର କରି ପାରିଛନ୍ତି । ସେ ଆମେରିକାପକ୍ଷରୁ ଲଣ୍ଡନ୍‌ରେ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସେକ୍ରେଟାରୀ ଭାବରେ ଓ ପରେ ସ୍ପେନ୍‌ରେ ଆମେରିକା ପକ୍ଷରୁ ରାଷ୍ଟ୍ରଦୂତଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ଆର୍ମାଡ଼ିଲୋ(*Armadillo*)—ଏହି ପ୍ରାଣୀ ଆମ ଦେଶର ବଜ୍ରକାପ୍ତା ସଦୃଶ । ଏମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ କେନ୍ଦ୍ର ଆମେରିକାର ବଣରେ ରହନ୍ତି ଏବଂ ରାତିରେ ଚରିବାକୁ

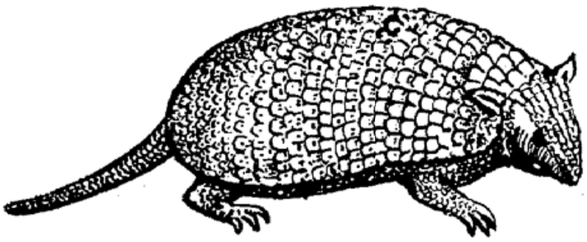

ଆର୍ମାଡ଼ିଲୋ

ବାହାରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ କଠିନ ଶିଙ୍ଗଜାତୀୟ କାତରେ ଆବୃତ । ଦେଖିବାକୁ ଅଳ୍ପକଳା ବା ମାଟିଆ । ପେଟର ରଙ୍ଗ ପୀତାଭ-ଶ୍ୱେତ । ଜାତିଭେଦରେ ଏମାନେ ୫ ଇଞ୍ଚ ଠାରୁ ୩ଫୁଟ ଯାଏ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନେ ସର୍ବଭୁକ୍, ମାତ୍ର କୀଟ ଖାଇବାକୁ ଭଲପାଆନ୍ତି । କେନ୍ଦ୍ର ଓ ଦକ୍ଷିଣ-ଆମେରିକାରେ ଲୋକେ ଏମାନଙ୍କ ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର କଠିନ ପୃଷ୍ଠ କାଗଜପତ୍ର ରଖିବାର ପାତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ଜନ୍ତୁ ଆଘାତ ପାଇଲେ ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇ ପେଣ୍ଡୁଆକାର ଧାରଣ କରିଥାଏ । (ବଜ୍ରକାପ୍ତା ଦେଖ)

ଆର୍ମିନୀୟବାଦ (*Arminianism*)—ଡଚ୍ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ଜାକବ୍‌ସ୍ ଆରମିନିଅସ୍ (୧୫୬୦-୧୬୦୯)ଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ମତ । କାଲଭିନ୍‌ବାଦୀଙ୍କର ମତ ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱର୍ଗ ବା ନରକବାସ ଏକାନ୍ତଭାବରେ ପୂର୍ବ-ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ । ଆର୍ମିନିଅସ୍ ଏହାର ବିରୋଧକରି ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟର ମୁକ୍ତି ବା ତା'ର ବିପରୀତ ଅବସ୍ଥା ଏକାନ୍ତଭାବରେ ତାର ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସ୍ୱାଧୀନ ଇଚ୍ଛା ଉପରେ ନିର୍ଭରକରେ । ଏହି ବାଦହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସକଳ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଗୋଷ୍ଠୀର ଗୃହୀତ ମତ ।

ଆର୍ମେନିଆ— ପ୍ରାଚୀନ, ଇତିହାସ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭୂଖଣ୍ଡ । ଏହାର ସୀମାରେଖାରେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବ-ତୁରସ୍କ ଓ ଆର୍ମିନିଆନ୍ ସୋଭିଏଟ୍ ସୋସାଲିଷ୍ଟ ରିପବ୍ଲିକ ବା ଗଣରାଜ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁହିଁ ଆର ମେନିଆ କୁହାଯାଏ । ଏହି ରାଜ୍ୟ ଟାଇଗ୍ରୀସ୍, ଇଉଫ୍ରେଟିସ୍ ଓ ଆରାସ୍ ପ୍ରଭୃତି ନଦୀମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ । ଏହି ଦେଶ କକେସସ୍ ପର୍ବତମାଳାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ 'କ୍ଷୁଦ୍ର କକେସସ୍' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ବାଇବଲ୍ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଆଦିମ ପୁରୁଷ ନୋଆ ଏ ରାଜ୍ୟର ପତ୍ତନ ପକାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏ ପୁରାଣ ଅଞ୍ଚଳଟି ପରେ ପରେ ଆସିରୀୟ, ମିଡ୍‌ସ୍ ଓ ପାରସୀକ-ମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧଭୂମି ହୋଇ ଶେଷରେ ଖ୍ରୀ : ପୂ : ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ପାରସ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ମିଶିଗଲା । ଗ୍ରୀକ୍ ବୀର ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବିଜିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ସେନାପତି ସେଲିଉକସ୍‌ଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଅଂଶ ଓ ପରେ ରୋମ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମଧ୍ୟ କରଦରାଜ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ପୁରାତନ ଯୁଗରୁ ଏଠାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଛି । ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ଏକ ପୁରାତନ ପୀଠ ହୋଇ-ଥିବାରୁ ଖ୍ରୀ: ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଅଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଇରାନୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେଲା ଏବଂ ଏଠାର ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍‌ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଭୟଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ବହୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଧର୍ମବୀର ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ କରି ଦେଶରେ ତୀବ୍ର ସ୍ୱାଧୀନତାସ୍ପୃହା ବରାବର ବଞ୍ଚାଇ ରଖି ଆସିଛନ୍ତି । ତଥାପି ମୁସଲମାନ୍ ଶାସକମାନଙ୍କର ହତ୍ୟା ଓ ଅତ୍ୟାଚାରର ଫଳରେ ୨୦ଲକ୍ଷ ଆର୍ମେନିଆନ୍‌ଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଦୁଇଲକ୍ଷରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ରୋମାନ୍ ଓ ଇରାନୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜନୈତିକ ଭାବରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ମେନିଆରେ ପ୍ରବଳ ଗଣ-ଆନ୍ଦୋଳନ ବାରମ୍ବାର ଦେଖାଦେଇ ବାରମ୍ବାର ଯେ ବିଫଳ ହୋଇଛି କେବଳ ଏହା ନୁହେଁ; ପରେ ପରେ ଏହି ପୁରାଣଭୂମି ଇରାନୀ, ବାଇଜାଣ୍ଟାଇନ୍ ଶ୍ଲେଜହୁନ୍ ଓ ଆରବମାନଙ୍କର ବରାବର ଯୁଦ୍ଧଭୂମି ହୋଇ ଆସିଛି । ପରେ ତୁର୍କମାନେ ଏହାକୁ ଦଖଲ କଲେ । ଏହିପରି ନାନା ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ମଧ୍ୟରେ ଗତି କରି ୧୮୨୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଏ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବଖଣ୍ଡ ଇରାନୀମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଖସି-ଯାଇ ରୁଷ୍ ହାତରେ ପଡ଼ିଲା । ୧୯୧୮ ମସିହା ବେଳକୁ ରୁଷୀୟ ଆର୍ମେନିଆ ଓ ତୁରସ୍କ ଆର୍ମେନିଆକୁ ନେଇ ସ୍ୱାଧୀନ ଗଣରାଜ୍ୟ ଗଠିତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆର୍ମେନୀୟ ଜାତି ରୁଷ୍, ତୁରସ୍କ ଓ ଇରାନ୍‌ରେ ବାଣ୍ଟିହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସୋଭିଏଟ୍ ଆର ମେନିଆହିଁ ଆର୍ମେନିଆନ୍ ଜାତିର ଆଧୁନିକ

ପୀଠସ୍ଥଳ ବୋଲି ଧରାଯାଇଛି । ସାମ୍ୟବାଦୀ ଶାସନଯୋଗୁଁ ଇତିମଧ୍ୟରେ ଏ ଦେଶର ବହୁ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୋଇଅଛି । ବହୁ ସ୍କୁଲ, ବିଜ୍ଞାନ-ଏକାଡେମୀ, ସଂଗ୍ରହାଳୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ-ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । କୃଷିର ବହୁ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୋଇଅଛି । ସେଥିଲାଗି ବହୁ ଯୌଥ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ଗଠିତ ହୋଇ ଜଳସେଚନର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ଖନିଜ ସମ୍ପଦର ଉନ୍ନୟନ ଯୋଗୁଁ ବହୁ ଶିଳ୍ପ-କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ଜଳ-ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଯୋଜନା ଦ୍ୱାରା ଶିଳ୍ପର ବହୁଳ ପ୍ରସାର ହୋଇଛି । ରାଜଧାନୀ ଏରିଭାନ୍ । ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୭ଲକ୍ଷ । କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୧୧,୫୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ରାଜ୍ୟ ନଅଗୋଟି ଜିଲ୍ଲାରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ତୁଳା, ତମାଖୁ, ଧାନ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଫଳ । ସମଗ୍ର ଦେଶଟି ୬୦୦୦ରୁ ୮୦୦୦ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଏକ ମାଳଭୂମି । ପର୍ବତମାଳା ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ ଓ ଗଭୀର, ସେବାନ୍ ହ୍ରଦ ବିଦ୍ୟମାନ । ଆର୍ମେନିୟାନ୍‌ମାନେ ଇହୁଦୀମାନଙ୍କ ପରି ବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତି । ଇଉରୋପରେ ସବୁଆଡେ ଆର୍ମେନିୟାନ୍ ବ୍ୟବସାୟୀ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବୟନଶିଳ୍ପରେ ପ୍ରବୀଣା ।

ଆର୍ଯ୍ୟ— ଜାତି ଓ ଭାଷା-ଗୋଷ୍ଠୀ । ଅନ୍ୟନାମ ଇଣ୍ଡୋ-ଇଉରୋପୀୟ ବା ଇଣ୍ଡୋଜର୍ମାନ୍ । ନୃତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନଙ୍କ ମତରେ କେବଳ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀ ପାଇଁ ଏ ନାମ ଆରୋପିତ ହୋଇପାରେ, କାରଣ 'ଆର୍ଯ୍ୟ' ବୋଲି କୌଣସି ବିଶେଷ ମନୁଷ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହା ଭାରତତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ ମାକ୍ସମୁଲର୍‌ଙ୍କର କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବ ବୋଲି ଏବେ କୁହାଯାଉଛି । ଏହି ଅର୍ଥରେ ଇଉରୋପରେ ଅନ୍ତତଃ କୌଣସି ତଥାକଥିତ 'ଆର୍ଯ୍ୟ' ଜାତି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ସେଠାର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ମତ; ଯଦିଚ ଏହି ଆର୍ଯ୍ୟତ୍ୱର ଦାବିକରି ହିଟ୍‌ଲର ସେମିଟିକ୍ ଜାତିର ଲୋକ ଇହୁଦୀମାନଙ୍କୁ ଜର୍ମାନୀରୁ ବିତାଡ଼ିତ ବା ସମୂଳେ ଧ୍ୱଂସ କରିବାରେ ଲାଗିଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତରେ ଭାରତ ଓ ଇରାନ୍‌ର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ କୌଣସି ପ୍ରାଚୀନ ସାଧାରଣ ଗୋଷ୍ଠୀରୁ ସଞ୍ଜାତ ଓ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ଇରାନ୍ ଓ ଉତ୍ତର-ଭାରତର ଲୋକେହିଁ ହୁଏତ ଆର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଧରାଯାଇପାରନ୍ତି । ଟମାସ୍ ଇୟଙ୍ଗ୍ ୧୮୧୪ରେ ଓ ଏଇଚ୍, ଜେ. କ୍ଲାପ୍‌ରଥ୍ ୧୮୨୩ରେ ପ୍ରଥମକରି ଦୀର୍ଘ ଭୌଗୋଳିକ ବ୍ୟବଧାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବିସ୍ମୟକର ସାମ୍ୟ ଦେଖାଇଥିଲେ । ସେହିଥିରୁ ଧରାଗଲା ଯେ ରୁଷୀୟ ଷ୍ଟେପି ଅଞ୍ଚଳରୁ କୌଣସି ଅଧୁନା-ଲୁପ୍ତ ସାଧାରଣ ଭାଷାରୁ ହୁଏତ ଏହି ଭାଷାସବୁ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହି ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂସ୍କୃତକୁ ପ୍ରାଚୀନତମ ବୋଲି ଧରାଯାଉଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷା ହେଉଛନ୍ତି ଗ୍ରୀକ୍, ଲାଟିନ୍, କେଲ୍‌ଟିକ୍, ଟ୍ୟୁଟନିକ୍ ଓ ସ୍ଲାଭୋନିକ୍ ଭାଷା ଓ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆଧୁନିକ ଭାଷା । ଏଗୁଡିକ ଭାରତ ଓ ଇଉରୋପରେ ବିସ୍ତୃତ ଥିବାରୁ, ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ଇଣ୍ଡୋ-ଇଉରୋପୀୟାନ୍ ବା ଇଣ୍ଡୋଜର୍ମାନିକ୍ । ଏବେ ଏହି ଇଣ୍ଡୋ-ଇଉରୋପୀୟ ବା ଇଣ୍ଡୋ-ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷା-ଗୋଷ୍ଠୀର ବଡ଼ ସାନ ସବୁ ଭାଷା ଓ ଉପଭାଷାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସକଳବିଧ ସାମ୍ୟ ଓ ବୈଷମ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବା ହେତୁରୁ ଏହା ଏକ ବିରାଟ ଓ ଜଟିଳ ବିଷୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଉତ୍ତର ଭାରତର ସକଳ ଭାରତୀୟଭାଷା ଏହି ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଘୃଣାବ୍ୟଞ୍ଜକ ହୋଇଥିବାରୁ ଆର୍ଯ୍ୟଶବ୍ଦ ଯେ କେବଳ ଭାଷାକୁ ବୁଝାଉଥିଲା, ଜାତିକୁ ନୁହେଁ, ତାହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ବେଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆର୍ଯ୍ୟଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ, ବିଜ୍ଞ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ପୂଜ୍ୟ ବୋଲି ସାୟଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତରେ 'ଅର୍' ହେଉଛି ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦର ମୂଳଧାତୁ । ଅର୍ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ହଳକରିବା । ଇଉରୋପୀୟ ସମସ୍ତଭାଷା ତଥା ଲାଟିନ୍ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ହଳକରିବା ଅର୍ଥରେ ଅର୍ ଧାତୁର ବ୍ୟବହାର ଥିବାରୁ ସେମାନେ କହନ୍ତି, ଆର୍ଯ୍ୟର ଅର୍ଥ କୃଷକ । ଆବେସ୍ତାରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦ 'ଐର୍ଯ୍ୟ' ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି ଓ ତାହାର ଅର୍ଥ ଶ୍ରଦ୍ଧା ।

ପରନ୍ତୁ ଭାରତୀୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ 'ଆର୍ଯ୍ୟ' ଶବ୍ଦକୁ ବିଜ୍ଞ ଅର୍ଥରେହିଁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତକୁ ଉପେକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ବିଷୟରେ ନାନା ମତ ଅଛି । ବେଦରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦସ୍ୟୁନାମରେ ଦୁଇଟି ଗୋଷ୍ଠୀର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଥାଏ ।

ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ—ଭାରତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ-ଗଣିତଜ୍ଞ ଓ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ । ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ, ପାଟଳୀପୁତ୍ର ନିକଟସ୍ଥ କୁସୁମପୁରରେ

୪୭୬ ଖ୍ରୀ: ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବିଖ୍ୟାତ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟୀୟ' । ସେ ମାତ୍ର ୨୩ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଟୀକା ହୋଇଅଛି ।

'ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟୀୟ', ୧୨୩ଟି ସୂତ୍ର-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ୪ଟି ପ୍ରଧାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ୪ଟି ଅଧ୍ୟାୟ ହେଉଅଛି (୧) ଦଶଗୀତିକା (୨) ଗଣିତପାଦ (୩) କାଳକ୍ରିୟା ଓ (୪) ଗୋଳପାଦ । ଗଣିତପାଦରେ ବର୍ଗମୂଳ, ଘନମୂଳ, ସମାନ୍ତର ଶ୍ରେଣୀ, ତ୍ରୈରାଶିକ, ସମୀକରଣ, ସମାଧାନ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି । ଦଶଗୀତିକା, କାଳକ୍ରିୟା ଓ ଗୋଳପାଦରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାସମ୍ପର୍କରେ ନିଜର ଗବେଷଣା ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଅଛନ୍ତି । ବହୁସ୍ଥାନରେ ସେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ଜ୍ୟୋତିଷର ନାନା ମୌଳିକମତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଅଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ପୃଥିବୀର ଆହ୍ନିକଗତି କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଏକ ମହାଯୁଗ (୪୩୨୦,୦୦୦) ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀ କେତେବାର ଆବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ, ତାର ଏକ ହିସାବ ମଧ୍ୟ ସେ ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତିକାଳରେ ବ୍ରହ୍ମଗୁପ୍ତ ଓ ବରାହମିହିର ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍‌ମାନେ ତାଙ୍କ ମତବାଦର ବିରୋଧିତା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ ପରିବୃତ୍ତ ଓ ଉତ୍କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବୃତ୍ତ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗ୍ରହଗତିର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ସୂତ୍ରକାର ଥିବାରୁ କ୍ଷିପ୍ତ ବୈଜ୍ଞାନିକ-ସୂତ୍ର ଅନୁଯାୟୀ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଯାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ସୂତ୍ର ସେ କେଉଁଠାରୁ ବା କିପରି ପାଇଲେ, ତା'ର ବିବରଣ ଦେଇନାହାନ୍ତି ।

ଲଟଦେବ, ପ୍ରଥମ ଭାସ୍କର ଓ ଲଲ୍ଲର ପ୍ରଭୃତି ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟଙ୍କର କେତେଜଣ ଶିଷ୍ୟ ଟୀକାକାର ହିସାବରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଆର୍ଯ୍ୟଶୂର—'ଜାତକମାଳା' ନାମକ ଏକ ବୌଦ୍ଧ-ଗ୍ରନ୍ଥ ଏହାଙ୍କର ଅମର କୃତି । ସମୁଦାୟ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ସଂସ୍କୃତରେ ଲିଖିତ । ସଂସ୍କୃତ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏଥିରେ ୮୦ଟି ଉପାଖ୍ୟାନ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉପାଖ୍ୟାନ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ପୂର୍ବଜନ୍ମମାନଙ୍କୁ ଭିତ୍ତିକରି ଲିଖିତ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଜନ୍ମର କାର୍ଯ୍ୟାବଳି ଏଥିରେ ସୁନ୍ଦରଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ଅଶ୍ୱଘୋଷଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିବାର ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟି ସଂସ୍କୃତରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଭାରତରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରସାର ପରେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତର ଆଦର ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀରେ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏହାର ଅଧିକାଂଶ ଉପାଖ୍ୟାନ ପାଲିଜାତକମାନଙ୍କରୁ ଗୃହୀତ । ବୌଦ୍ଧ ମତବାଦ ଅନୁଯାୟୀ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର 'ପାରମିତା' ବା ପୂର୍ଣ୍ଣତାପ୍ରାପ୍ତି, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଚ୍ଛଳରେ ବର୍ଣ୍ଣନାକରିବା, ଏହି ଉପାଖ୍ୟାନଗୁଡ଼ିକର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଚୀନ୍ ପରିବ୍ରାଜକ ଇତ୍ସିଙ୍ଗ୍‌ଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁସାରେ ଜାତକମାଳା ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରିୟ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ଅଜନ୍ତାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପୁସ୍ତକର ଉପାଖ୍ୟାନମାନ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଖ୍ରୀ: ଅ: ୪୩୪ରେ ଏହାର ଚୀନା ଅନୁବାଦ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଏଣୁ ଆର୍ଯ୍ୟଶୂର ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିବାର ସମୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୩ୟ ବା ୪ର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀ ହୋଇପାରେ । ଆର୍ଯ୍ୟଶୂରଙ୍କ ଶୈଳୀ ରମଣୀୟ । ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ଉଭୟ ରଚନା, ଦୁର୍ବୋଧତା ବା ଦୁରୁକ୍ତି-ଦୋଷ-ରହିତ; ମାର୍ଜିତ ରୁଚି ଓ ସରସ ଚିତ୍ରଣର ପରିଚାୟକ । (ଦେଖ-ଜାତକ)

ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ—ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ-ସଂସ୍ଥାର ବ୍ୟାପକ ସଂସ୍କାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ୱାମୀ ଦୟାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ୧୮୭୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶରେ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ପୌତ୍ତଳିକତା ଓ କୁ-ସଂସ୍କାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରି ଦୟାନନ୍ଦ ବିଶୁଦ୍ଧ ବୈଦିକମତର ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁସମାଜ ଓ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କାର-ସାଧନ ଥିଲା ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜର ମୁଖ୍ୟ ଆଦର୍ଶ । ବେଦପାଠରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଅଧିକାର, ଜାତିଭେଦ ବିଲୋପ, ବାଲ୍ୟ-ବିବାହ ନିରୋଧ ଏବଂ ବିଧବା-ବିବାହ ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା ଏହି ସମାଜର ପ୍ରଧାନ କାମ । ତାହା ସଙ୍ଗକୁ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଚାର ଓ ଶାରୀରିକ ଓ ନୈତିକ ଉନ୍ନତି ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ, ପ୍ରାଚୀନ ଗୁରୁକୁଳ ଆଦର୍ଶରେ ଆଶ୍ରମ ଓ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି, ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ ଚାରିଆଡ଼େ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ଦୟାନନ୍ଦଙ୍କ ପରେ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାନନ୍ଦ

ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ ଜରିଆରେ ଭିନ୍ନଧର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରାଇ ହିନ୍ଦୁସମାଜରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଏହି ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜର ଦାନ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । (ଦେଖ-ଦୟାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ)

ଆଲମ୍ ଗୃନ୍ଦ୍—ଖୋର୍ଦ୍ଧାରାଜା ଗଜପତି ବଳଭଦ୍ର-ଦେବଙ୍କ (ଖ୍ରୀ: ୧୬୪୮-୧୬୫୯) ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ମୋଗଲ ସୁବେଦାର ଇସ୍ତିସାମ୍ ଖାଁ ଙ୍କ ଦେଓ୍ୱାନ୍ ବା ଖଜଣା ଅସୁଲ କରୁଥିବା ମୋଗଲ୍ କର୍ମଚାରୀ । ଏହାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ କଟକର କାଜିବଜାର ନିକଟସ୍ଥ ଆଲମ୍‌ଗୃନ୍ଦ୍ ବଜାରର ନାମ-କରଣ ହୋଇଅଛି ।

ଆଲାଉଦ୍ଦିନ୍ ଖିଲ୍‌ଜି—ଜଲାଲୁଦ୍ଦିନ ଖିଲ୍‌ଜିଙ୍କ ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୁତ୍ର ଓ ଜାମାତା ଆଲାଉଦ୍ଦିନ ଖିଲ୍‌ଜି ଜଲାଲୁଦ୍ଦିନଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ୧୨୯୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦିଲ୍ଲୀ-ରାଜସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ସେ ଜଣେ କୁଶଳୀ ତଥା ନିଷ୍ଠୁର ଶାସକ ଥିଲେ । କଠୋର ଆଇନ୍‌କାନୁନ୍ ଓ ପ୍ରବଳପରାକ୍ରାନ୍ତ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଦ୍ୱାରା ସେ ସମଗ୍ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିସ୍ଥାପନ କରିପାରିଥିଲେ । ୧୩୦୩ରେ ସେ ଚିତୋରର ରାଣୀ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ (ଦେଖ) ରୂପର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଚିତୋର ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ବହୁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ରାଜପୁତ୍‌ମାନେ ଚିତୋର ରକ୍ଷା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦିନ୍ ଚିତୋର ଜୟ କଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପଦ୍ମିନୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜପୁତ ରମଣୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଅଗ୍ନିରେ ଝାସ-ଦେଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ଗୁଜୁରାଟ ଜୟ କରିଥିବାବେଳେ ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦିନ୍ ମାଲିକ୍ କାଫୁର୍‌ଙ୍କୁ (ହିନ୍ଦୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ) ବନ୍ଦୀ କରି ନେଇଥିଲେ । ପରେ ସେ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣକରି ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦିନ୍‌ଙ୍କ ସେନାପତିରୂପେ ଚତୁର୍ଥଥର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କରି ବିପୁଳ ବିଜୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ୧୩୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦବେଳକୁ କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟତୀତ ହିମାଳୟଠାରୁ କୁମାରିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦିନ୍‌ଙ୍କର ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ମାଲିକ୍ କାଫୁର୍‌ଙ୍କ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ହେତୁହିଁ ସେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ୧୩୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ।

ଆଲାବାମା—ମାର୍କିନ-ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଷ୍ଟେଟ୍ । ୧୭୦୨ରେ ଏଠାରେ ପ୍ରଥମେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପିତହେଲା । ୧୮୧୯ରେ ଏହା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରଭୁକ୍ତ ହେଲା । ମାର୍କିନ୍-ଗୃହଯୁଦ୍ଧ-ସମୟରେ ଦକ୍ଷିଣର ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ଦଳଭୁକ୍ତ ହେଲା (୧୮୬୧) । ୧୮୬୧ରେ ପୁନଶ୍ଚ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା । ଆୟତନ-୫୧୬୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୩୧ଲକ୍ଷ । ଜନତାର ଏକତୃତୀୟାଂଶ ନିଗ୍ରୋ । ଏହି ଷ୍ଟେଟ୍‌ରେ ବୁକାର୍ ଟି ୱାଶିଂଟନ୍ (ଦେଖ)ଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟସ୍‌କେଗି (*Tuskegee*) ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି । କପାଚାଷ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ । ରାଜଧାନୀ ମଣ୍ଟ୍‌ଗୋମେରୀ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦୁଇଲକ୍ଷ । ଆଲାବାମା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ, 'ଉତ୍ତରଦେଶ' (ରେଡ୍‌ଇଣ୍ଡିଆନ୍) ।

ଆଲାହାବାଦ—(୧) ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶର ଜିଲ୍ଲା । ଏହି ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ଗଙ୍ଗା ଓ ଯମୁନା ପ୍ରବାହିତ ଓ ଦୁହିଁଙ୍କ ସଙ୍ଗମ-ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟାଗତୀର୍ଥ ଓ ଆଧୁନିକ ଆଲ୍ହାବାଦ ନଗର ଅବସ୍ଥିତ । ଉର୍ବର ସମତଳ ଭୂମି । ବୃଷ୍ଟିପାତ ୩୮" । ଆୟତନ-୩୮୫୩ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୨୫ ଲକ୍ଷ । ଆଲ୍ହାବାଦ ନଗର ଅନୁସାରେ ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ନାମକରଣ ହୋଇଛି । ୧୫୭୫ରେ ଆକ୍‌ବର ଗଙ୍ଗା-ଯମୁନା-ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳର ସାମରିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ବିବେଚନା କରି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ କିଲ୍ଲା ନିର୍ମାଣକଲେ ଓ ସମୟକ୍ରମେ ଏହା ଏକ ସୁବାର କେନ୍ଦ୍ର ହେଲା । ୧୭୪୭ରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ମାଲିକ୍ ହେଲେ । ବକ୍ସାର୍ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଆଲ୍ହାବାଦ ଓ କୋରା ଜିଲ୍ଲାଦ୍ୱୟ ନବାବଙ୍କଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ବାଦଶାହ ଶାହଆଲମ୍‌ଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । କିଛିକାଳ ପରେ ହେଷ୍ଟିଂସ୍ ଶାହଆଲମ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ପୁନର୍ବାର ଏହି ଜିଲ୍ଲା-ଦ୍ୱୟ କାଢ଼ି ଆଣି ୫୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବଙ୍କୁ ବିକ୍ରୟକଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୮୦୧ରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଇଂରେଜ୍-ମାନେ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ଅଧିକାର କଲେ । ୧୮୩୪ରେ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ-ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବାରୁ ଆଲ୍ହାବାଦ୍ (ନଗର) ତାର ରାଜଧାନୀ ହେଲା । ପରେ ଏହି ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀ ଲକ୍ଷ୍ନୌ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଆଲ୍ହାବାଦ୍‌ରେ ହାଇକୋର୍ଟ, ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରଭୃତି ରହିଗଲା ।

(୨) ଆଲାହାବାଦ (ନଗର) – ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଧାନ ନଗର । କଲିକତା-କାଲ୍‌କା ରେଲପଥର ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍ ଷ୍ଟେସନ୍ ଓ କଲିକତା ଠାରୁ ୫୦୫ ମାଇଲ୍ । ଶେରଶାହ୍-ସଡ଼କ ବା ଆଧୁନିକ ଗ୍ରାଣ୍ଡ୍ ଟ୍ରଙ୍କ୍‌ରୋଡ୍ ଏହି ନଗର ମଧ୍ୟଦେଇ ଯାଇଅଛି । ଆଲାହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ୧୮୮୭ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏହା ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାରର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟକେନ୍ଦ୍ର । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଭାରତର ପ୍ରସିଦ୍ଧତମ ପରିବାର ନେହେରୁମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁହିଁ ଆଲାହାବାଦ ଏକ ଅନନ୍ୟବିଶିଷ୍ଟତା ଲାଭକରିଛି । ଦେଶ-ସେବାପାଇଁ ପ୍ରଦତ୍ତ, ନେହେରୁ-ଆବାସ, ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆନନ୍ଦ-ଭବନ, ଆଲାହାବାଦରେ ।

(୩) ଆଲାହାବାଦ ବିଭାଗ । ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶର ଡିଭିଜନ୍ ବା ରାଜ୍ୟର ବିଭାଗ । ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜିଲ୍ଲା—ଆଲାହାବାଦ, ଫରୁକ୍କାବାଦ, କାନପୁର, ଫତେପୁର, ଏଟା । ଦଶହଜାରରୁ ଅଧିକ ଲୋକବସତିର ସହର ୫୧ଟି । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୭୦ ଲକ୍ଷ ।

ଆଲାସ୍କା—ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ-କୋଣରେ ବିସ୍ତୃତ ଦେଶ । ଏହା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାକୁ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ସରକାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇ, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଏକ ଅଧିକା ସ୍ୱୟଂଶାସିତ ରାଷ୍ଟ୍ରରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଆଲାସ୍କାରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରତିନିଧି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର କଂଗ୍ରେସ୍ ଓ ସେନେଟ୍‌ରେ ଯୋଗ ଦେଉଛନ୍ତି । ଆୟତନ-୫୮୬.୪୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଏକ ଲକ୍ଷ ୩୦ ହଜାର । ରାଜଧାନୀ, ଜୁନୋ (*Juneau*) । ବେରିଂଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୧୭୪୧ରେ ଏହି ଦେଶ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ-ଥିଲା । ଜାର୍-ଶାସିତ ରୁଷ୍ ସରକାରଙ୍କ ଠାରୁ ୧୮୬୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ୭,୨୦୦,୦୦୦ ପାଉଣ୍ଡ୍‌ରେ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଏହି ଦେଶକୁ କିଣି ନେଇଥିଲା । ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ସରକାର ଏଠାରେ ୫୦୦ ମାଇଲ୍ ଲମ୍ବ ଏକମାତ୍ର ରେଲଲାଇନ୍ ଓ ୧୫୨୩ ମାଇଲ୍ ଲମ୍ବ ଏକମାତ୍ର ରାଜପଥ ନିର୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏକମାତ୍ର କଲେଜ-ବିଶିଷ୍ଟ ଆଲାସ୍କା-ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଆଲି—ଓଡ଼ିଶା, କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ପୂର୍ବତନ ଜମିଦାରୀ । ଖ୍ରୀ: ୧୫୬୮ରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ନରପତି ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଦେଶରେ ଅରାଜକତା ବ୍ୟାପିଲା । ପରେ ବଙ୍ଗ ଦେଶାଗତ ପଠାଣମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଧ୍ୱସ୍ତ କରି ମୋଗଲବାଦଶା ଆକବର୍‌ଙ୍କ ସେନାପତି ମାନସିଂହ ଓଡ଼ିଶାକୁ ମୋଗଲସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କଲେ ଓ ଗୋବିନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ (ଦେଖ) ବଂଶଧର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ(୧ମ)ଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସକ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାରକଲେ । ତେଲେଙ୍ଗା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ଦୁଇପୁତ୍ର-ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଓ ଛକଡ଼ି ଭ୍ରମରବର, ଦିଲ୍ଲୀ ଦରବାରରେ ନିଜ ଉତ୍ତରାଧିକାରିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ଦାବୀ କରିବାରୁ ମାନସିଂହଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ଆଲି କିଲ୍ଲାରେ ଓ ଛକଡ଼ି ଭ୍ରମରବର ପଞ୍ଚିଆରେ ୫୦୦ଅଶ୍ୱାରୋହୀର ମନସବ୍‌ଦାର ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗକଲେ । ଆଲି ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ବହୁ ସର୍ଦ୍ଦାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ନିଜେ ନିଜେ ଏକ ଏକ ଜମିଦାର ହୋଇଗଲେ; ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି-କନିକା, ରାଇନ୍ତା, କୁଜଙ୍ଗ, କାକଲଦ୍ୱୀପ, ହରିଶପୁର, ମରିଚପୁର, ବିଷନପୁର, ଜାମକରେଠ୍, ତେନ୍ଦ୍ରା ଓ ଦର୍ପଣ ।

ଆଲିଗଡ଼—(୧) ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ, ଆଗ୍ରା ବିଭାଗର ଜିଲ୍ଲା । ଦକ୍ଷିଣରେ ମଥୁରା, ପଶ୍ଚିମରେ ଯମୁନାନଦୀ । ଆୟତନ-୧୯୫୨ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା-୧୬.୪୩ଲକ୍ଷ, ବୃଷ୍ଟିପାତ ୨୭'' । ଏହି ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରଚୁର ଆଖୁଚାଷ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଏଠାରେ ବହୁ ଚିନି-କାରଖାନା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ।

(୨) ସହର । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ । କୁତବ-ଉଦ୍ଦିନ୍ ଆଇବାକ୍-କର୍ତ୍ତୃକ ରାଜପୁତମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଜିଲ୍ଲା ଅଧିକୃତ ହେବା ପରେ ଏଠାରେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବିଭିନ୍ନ ମୁସଲମାନ୍ ଶାସକମାନଙ୍କର ନାମାନୁ-ସାରେ ଏହି ନଗରର ମହମ୍ମଦ ନଗର, ସାବିର୍ ନଗର ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ନାମ ରଖାଯାଇଥିଲା । ୧୭୧୭ରେ ଜାଠମାନେ ଦଖଲ କରି ଏହାର ନାମ ଦେଇଥିଲେ ରାମଗଡ଼ । ୧୭୫୦ରେ ନଜଫ୍ ଖାଁ ଅଧିକାର କରି ନାମ ଦେଲେ ଆଲିଗଡ଼ । ଆଲିଗଡ଼ ବଡ଼ ରେଲ ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍ । ୨୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଓ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ବହୁଗୁଣିତ

ହୋଇଛି । ନଗରୀରେ ସୂତା ଓ ତାଲାର ପ୍ରାୟ ୧୦୦ଟି କାରଖାନା ଅଛି । ୧୯୨୦ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆବାସିକ ଧରଣର ଆଲିଗଡ଼ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏକ ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ର ଗୁରିଦିଗରେ ୧୫ ମାଇଲ ସ୍ଥାନ ଧରି ବିସ୍ତୃତ । ଇସ୍ଲାମିକ୍ ବିଷୟ, ଉର୍ଦ୍ଦୁ, ପାରସୀ, ଆରବିକ୍ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ଛଡ଼ା ଆଧୁନିକ ବହୁବିଧ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏଠାରେ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଆଲିଗଡ଼ ସହରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଲେଜ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଆଗ୍ରା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ।

ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ—ବଙ୍ଗଳାର ଶେଷ ମୁସଲମାନ୍ ଶାସକ ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କ ମାତାମହ ଓ ବଙ୍ଗ-ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ନବାବ । ୧୭୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବଙ୍ଗ ସୁବାଦାର ସରଫ୍‌ରାଜଖାଁଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତ କରି ଓ ଦିଲ୍ଲୀ ଦରବାରରେ ବହୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ, ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ନିଜପାଇଁ ବଙ୍ଗଳାର ସୁବାଦାରୀ ମଞ୍ଜୁର୍ କରାଇ ନେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅମଳରେ ମରହଟ୍ଟା ସୁବାଦାର ଭାସ୍କର ପଣ୍ଡିତ ଓ ରଘୁଜୀ ଭୋନ୍ସଲା ବାରମ୍ବାର ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗଳା ଆକ୍ରମଣ କରି ଛାରଖାର କରି ପକାଇଲେ । ମରହଟ୍ଟା ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ପାଇଁ କଲିକତା ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ଖାଇ ଖୋଳିବା ପାଇଁ ସେ ଇଂରେଜ୍ ବଣିକ୍‌ମାନଙ୍କୁ ୧୭୫୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ । ତଥାପି ବହୁବାର ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ସେ ପରିଶେଷରେ ୧୨ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଚୌଥ ଦେବାପାଇଁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ ଓ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖାର ଦକ୍ଷିଣକୁ ସମସ୍ତ ଅଂଶ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ଏହି ହେତୁରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ଆରପଟେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଐତିହାସିକ ଓଡ଼ିଆରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ନାମ ଧାରଣକରି ବଙ୍ଗଳା ସୁବାରେ ରହିଗଲା । କ୍ଲାଇଭ୍ ପରେ ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାର ସହିତ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଶାର ଦେୱାନୀ ପାଇଥିଲେ ତାହା ହେଉଛି, ବଙ୍ଗଳାରେ ରହିଯାଇଥିବା ଏହି ଓଡ଼ିଶା ।୧୮୦୩ରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଅଧିକାର କଲେ ସେ ହେଉଛି ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖାରୁ ଚିଲିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ଓଡ଼ିଶା । ଚିଲିକା ଆରପଟୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ସେତେବେଳକୁ ଉତ୍ତର ସର୍କାରର ଅଂଶ । ୧୭୫୬ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆଲିବର୍ଦ୍ଦିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା ।

ଆଲୀ—(ଆନୁମାନିକ କାଳ—୬୦୦-୬୬୧) ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଦାଦିପୁଅ ଭାଇ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ଫାତିମାଙ୍କୁ ସେ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଆଲୀ ଚତୁର୍ଥ ଖାଲିଫା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଅନ୍ତର୍ବିବାଦ ଫଳରେ ସେ ନିଜ ରାଜଧାନୀ କୁ୍ୟଫାରେ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ମୁସଲମାନ୍ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସିହା ନାମରେ ପରିଚିତ । ଆଲୀଙ୍କର ନେଜେଫ୍‌ରେ ଥିବା କବର ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଏକ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ।

ଆଳୁ (*Solanum tuberasu*)—ମୂଳଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ । ଏହା ପୃଥିବୀରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରେ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୦୦୦ ବର୍ଷ ତଳେ ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଅଧିବାସୀମାନେ ସମୁଦ୍ରପତ୍ତନଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୬୦୦୦ ଠାରୁ ୧୬୦୦୦ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚରେ ଆଳୁ ଚାଷ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଇଛି ।

ଆଳୁ ଏକ ଲଟାଳିଆ ବୁଦା । ଏହାର ଚେରଗୁଡ଼ିକରେ ଶ୍ୱେତସାର ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହୁଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଫୁଲିଯାଏ ଏବଂ ଏହି ଫୁଲା ଅଂଶକୁହିଁ ଆଳୁ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳୀୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଳୁଚାଷ କରାଯାଏ ।

ଏହା ଏକ ଶୀତଦିନିଆ ଫସଲ । ଉତ୍ତମରୂପେ ଜଳ ନିଷ୍କାସିତ ହେଉଥିବା ତଥା ଆର୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନରେ, ବାଲିଯୁକ୍ତ ପଙ୍କୁଆମାଟି ଓ ଭଲ ସାରଯୁକ୍ତ ଜମିରେ ଆଳୁ ଚାଷ ହୁଏ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଳୁରୁ ଛୋଟ ଛୋଟ ଗଜା ବାହାରେ । ଏହି ଗଜା ଆଳୁ ମଞ୍ଜିରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ନୈନିତାଲ୍, ପାହାଡ଼ିଆ ଏହିପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ଅନୁସାରେ ଆଳୁର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଆଳୁରେ ଶତକଡ଼ା ୨୦ଭାଗ ଶ୍ୱେତସାର, ୨ଭାଗ ଛେନାଜାତୀୟ ପଦାର୍ଥ, ଏକଭାଗ ଖନିଜ ଲବଣ ଓ ୭୬.୮ଭାଗ ପାଣି ଥାଏ । ଗୋଟିଏ ପାଉଣ୍ଡ୍ ଆଳୁ ଦେହରେ ୩୫୦ କାଲରି (ଦେଖ) ତାପର ଖାଦ୍ୟ ସଂରକ୍ଷିତ ଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରାୟ ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ଆଳୁ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।

ଆଳୁ (ଦେଶୀ) (*Dioscorea alata*)—ବିଲାତିଆଳୁ ପରି ଏହି ଆଳୁ ମଧ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚାଷ କରାଯାଏ । ଦେଶୀ ଆଳୁ ବହୁ ଶ୍ରେଣୀର । ଆକୃତି ଓ ପ୍ରକୃତିଗତ ତାରତମ୍ୟ ହେତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଦେଶୀ ଆଳୁ ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ, ଯଥା—ଖମ୍ବ, ହାତୀଖୋଜିଆ, ବର୍ଷିକିଆ, ଇତ୍ୟାଦି । ବର୍ଷିକିଆ ଆଳୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଚାଷ କରାଯାଏ ଓ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଆମଦାନୀ କରାଯାଏ । ମାତ୍ର ହାତୀଖୋଜିଆ ଓ ଖମ୍ବଆଳୁ ସବୁବର୍ଷ ଆମଦାନୀ କରାଯାଏ ନାହିଁ; କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ଆମଦାନୀ କରାଯାଏ ଓ ଡେର ହେଲେ ବଡ଼ ଆକାରର ଆଳୁ ମିଳିଥାଏ । ହାତୀଖୋଜିଆ ପାଇଁ ବେଶୀ ଚଉଡ଼ା ଗାତ ଓ ଖମ୍ବ ଆଳୁ ପାଇଁ ବେଶୀ ଗଭୀର ଖାତ ଖୋଳିବା ଦରକାର ହୋଇଥାଏ । ଖାତ ଭିତରେ ଫସଫସିଆ ମାଟି ରହିଲେ ଆଳୁ ବଢିବା ପାଇଁ ସୁବିଧା ପାଇଥାଏ । ହାତୀଖୋଜିଆ ଆଳୁ ବ୍ୟାସରେ ବଡ଼ ହୁଏ, ମାତ୍ର ଲମ୍ବରେ ବଡ଼ ହୁଏ ନାହିଁ । ଖମ୍ବ ଆଳୁ ଲମ୍ବାରେ ବହୁତ ବଡ ହୋଇଥାଏ ।

ଆମ ଦେଶରେ ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ଆଳୁ ଦେଖାଯାଏ (ଖମ୍ବ ଆଳୁ) ତାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ ଉପରେ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ଏହି ଆଳୁ ଆଜିକାଲି ଆମେରିକାରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଚାଷ କରାଯାଉଛି । ଏହି ଆଳୁର ଯତ୍ନ ନେଲେ ଏକା ବର୍ଷରେ ଏହା ଅତି ବଡ଼ ଆକାରର ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ ।

ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଦେଶୀ ଆଳୁର କାଣ୍ଡ ମାଟି ଉପରକୁ ଲତା ଆକାରରେ ବାହାରିଥାଏ । ମୋଡ଼ା ମୋଡ଼ା ଡ଼ଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହା ଉପରକୁ ଉଠେ । ମାଟି ଭିତରେ ଆଳୁର ସ୍ଫୀତ ଅଂଶ ରହିଥାଏ । ଏହି ଅଂଶ ଶ୍ୱେତସାରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଲାତି ଆଳୁ ପରି ଦେଶୀ ଆଳୁରେ ଆଖି ନ ଥାଏ । ମୂଳର ମୁଣ୍ଡ ଅଂଶକୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠାରୁ ଲତା ବାହାରି ଥାଏ) ପୋତିଲେ ସେଥିରୁ ନୂଆ ଗଛ ବାହାରି ଥାଏ । କାଣ୍ଡର କେତେକ ସ୍ଫୀତ ଅଂଶ ପୋତିଲେ ମଧ୍ୟ ନୂଆଗଛ ବାହାରି ଥାଏ । ଫସଫସିଆ ମାଟିରେ ଖତ ଦେଇ ପୋତିଲେ ସୁବିଧାରେ ଏ ଫସଲ ହୋଇଥାଏ । ବର୍ଷା ଆଗରୁ ଏହା ପୋତାଯାଏ ଓ ପ୍ରାୟ ୮ ମାସ ପରେ ଆମଦାନୀ କରାଯାଏ । ଉପଯୁକ୍ତ ଯତ୍ନ ନେଲେ ଏକ ଏକର ଜମିରୁ ୧୫ଟନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଳୁ ମିଳିଥାଏ ।

ଆମ ଦେଶରେ ଗୋଲ ଆଳୁ ବ୍ୟାପକଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଦେଶୀ ଆଳୁହିଁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଏବେ ବି ଏହି ଆଳୁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ସେଠାରେ ବିଲାତି ଆଳୁ ପଶେ ନାହିଁ । ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରର ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଓ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆରେ ଖମ୍ବ ଆଳୁ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ ।

ଆଳୁବଖରା (*Prunus armeniaca*)— ଏକ ଗୁଳ୍ମଜାତୀୟ ଉଦ୍ଭିଦ । ପୌଷମାସରେ ଏଥିରେ ଫୁଲ ଫୁଟେ ଏବଂ ଚୈତ୍ରମାସରେ ଫଳ ଧରେ ।

ହିମାଳୟ-ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଘରୱାଲ ଠାରୁ କାଶ୍ମୀର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ମାଳଭୂମିରେ ଏହି ଉଦ୍ଭିଦର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣିତ କରାଯାଇଛି । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଦ୍ଭିଦର ନାମ ନାନାସ୍ଥାନରେ ନାନା-ପ୍ରକାର । ଆଳୁବଖରା ଏହାର ପାରସୀକ ନାମ । ଏହାର ଚେର ଧାରକ । କଞ୍ଚା

ଆଳୁବଖରା

ଆଳୁବଖରା ମେହ-ନାଶକ, ପତ୍ର ଧାତୁବର୍ଦ୍ଧକ, ଫଳ ହଜମିକାରକ । ଭାରତ-ବର୍ଷରେ ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ ଏହାକୁ ଖଟା କରି ଖାଇଥାଆନ୍ତି ।

ଆଲୁମିନୟମ୍—ମୌଳିକ ଧାତୁ-ବିଶେଷ । ସାଧାରଣତଃ ବକ୍ସାଇଟ୍ ନାମକ ଏକ ଖନିଜ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ନିଷ୍କାସିତ କରାଯାଏ । ଏହା ଏକାଧାରରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ତଡ଼ିତ୍-ପରିବାହୀ ଧାତୁ ଓ ହାଲୁକା ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାଯୋଗେ ବିଭିନ୍ନ ଧାତୁ-ସଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ବିଶେଷତଃ ବ୍ୟୋମଯାନ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଲାଗି ଏହା ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ଆଜିକାଲି ଏହାର ତଡ଼ିତ୍-ପରିବାହିତା ଗୁଣଯୋଗୁଁ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ନିର୍ମାଣ ବିଦ୍ୟାରେ ଏହା ବିଶେଷରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ଏବେ

ନାନାପ୍ରକାର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବାସନ-ନିର୍ମାଣରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଧାତୁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ :—
ସଙ୍କେତ—*Al*
ପା. ସଂ—୧୩
ପା. ଓ—୨୬. ୯୭
ଘନତା—୨. ୭୦
କଠିନତା—୩
ତରଳାଙ୍କ—୬୦୦° ସେ:
ସ୍ଫୁଟନାଙ୍କ ୧୮୦୦° ସେ:

ଆଲେକ୍ ଜାଣ୍ଡାର୍— (ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୫୬-୩୨୩) ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ବୀରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ । ପିତା ଦ୍ୱିତୀୟ ଫିଲିପ୍ ନିହତ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ମାତ୍ର କୋଡ଼ିଏବର୍ଷ ବୟସରେ ସ୍ୱୀୟ ପୈତୃକ ରାଜ୍ୟ ମାସିଡୋନିଆର ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ

ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍

କରିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଗ୍ରୀକ୍ ବିଜ୍ଞାନୀ ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍ (ଦେଖ) ତାଙ୍କର ଘରୋଇ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ଅସାଧାରଣ ଦୈହିକ-ଶକ୍ତି-ସମ୍ପନ୍ନ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଥିଲେ ଏବଂ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ପିପାସା ସେ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରୁହିଁ ଉତ୍ତରାଧିକାରସୂତ୍ରରେ ପାଇଥିଲେ । କାରଣ, ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀସ୍ ଅଧିକାର କଲା ପରେ ଫିଲିପ୍ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଜୟର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ । ଏହିପରି ସମୟରେ ସେ ନିହତ ହେଲେ । ତରୁଣ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍ ମାସିଡୋନିଆ ଓ ଗ୍ରୀସ୍‌ରେ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରି ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୩୪ରେ ଡାର୍ଡାନେଲିସ୍ ପ୍ରଣାଳୀ ପାରହୋଇ ପର୍ସିଆ (ଇରାନ୍) ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ପଥ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସମଗ୍ର ଏସିଆ-ମାଇନରକୁ ଅଧୀନସ୍ଥ କଲେ ଓ ପର୍ସିଆର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସମ୍ରାଟ୍ ଡେରାୟୁସ୍‌ଙ୍କୁ ପରାସ୍ତକରି ସିରିଆ ଓ ଫିନିସିଆ ଅଧିକାର କରି ଇଜିପ୍ଟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ସମଗ୍ର ଇଜିପ୍ଟ ଜୟକରି ସେ ସେଠାରେ ବିଜୟର ସ୍ମାରକରୂପେ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ ନଗର ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେଠାରୁ ଫେରି ସେ ଆରବେଲା ଯୁଦ୍ଧରେ ଡେରାୟୁସ୍‌ଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ପରାଜିତ କରି ବାବିଲନ୍, ସୁସା, ପର୍‌ସିପୋଲିସ୍ ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟମାନ ଅଧୀନସ୍ଥ କଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ମାତ୍ର ୨୬ବର୍ଷ ବୟସବେଳକୁ ସେ ଇଟାଲୀର ଆଡ୍ରିଆଟିକ୍ ସାଗରର ପୂର୍ବକୁ ସେତେବେଳେ ଯେତେ ରାଜ୍ୟ ଇଉରୋପରେ ଜଣାଥିଲା, ସେହି ସମଗ୍ର ଭୂଭାଗର ସମ୍ରାଟ୍ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ତା' ପରେ ସେ ଯାତ୍ରାକଲେ ଭାରତବର୍ଷ ଅଧିକାର କରିବା ପାଇଁ । ପର୍ସିଆ ଓ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ ଜୟକରିବା ଭିତରେ ସେ ରକ୍ସାନା ନାମକ ଏକ ରାଜ-କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ବୀର ଭାରତବର୍ଷରେ ଏପରି ପ୍ରତିରୋଧର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ ଯାହା କି ସେ ଆଶା କରି ନଥିଲେ । କେବଳମାତ୍ର ପଞ୍ଜାବକୁ ଅଧୀନସ୍ଥ କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଏପରି ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥା ଭୋଗିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ବା ସେ ହୁଏତ ପ୍ରକୃତରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ତେଣୁ ସେ ସମଗ୍ର ଭାରତକୁ ଜୟ କରିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବିପାଶା ନଦୀ କୂଳରୁହିଁ ଫେରି ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସୈନ୍ୟମାନେ ଆଉ ଆଗକୁ ନ ଯିବାପାଇଁ ଜିଦ୍ ଧରିବା ତାଙ୍କ ଫେରିବାର କାରଣ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ତାହା ସର୍ବତୋଭାବରେ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି କହି ହେଉନାହିଁ । ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍ ଯେଉଁବାଟେ ଆସିଥିଲେ ସେହିବାଟେ ନ ଫେରି ସିନ୍ଧୁନଦୀ ବାଟେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଆସି ସମୁଦ୍ର ପଥରେ ପୁଣି ବାବିଲନକୁ ଫେରିଥିଲେ । ଏହି ଫେରନ୍ତା ପଥରେ ତାଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ସୈନ୍ୟକ୍ଷୟ ଘଟିଥିଲା । ତଥାପି ସେ

ବାବିଲନ୍‌ରୁ ଆରବ ଜୟ କରିବାର କଳ୍ପନା କରୁଥିଲାବେଳେ, ଜ୍ୱରରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୨୩ରେ, ମାତ୍ର ୩୩ବର୍ଷ ବୟସରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପରେ ତାଙ୍କର ବିରାଟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିଲା । ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍ କେବଳ ବିଜୟୀ ବୀର ନଥିଲେ, ଜ୍ଞାନୀ ଓ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଗ୍ରୀକ୍-କାବ୍ୟ ଇଲିଆଡ଼୍ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଖରେ ରଖୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦେଶଜୟ ଫଳରେହିଁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ଆଦାନପ୍ରଦାନ ପ୍ରଥମରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଥିଲା । ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ 'ସିକନ୍ଦର' ଶବ୍ଦ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍ ଶବ୍ଦର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର ।

ଆଲେଗୋରି—(ଅନ୍ୟୋକ୍ତି) ବକ୍ଷ୍ୟମାଣ ବିଷୟକୁ ଛଦ୍ମରୂପରେ ପରିବେଷିତ କରିବାର ସାହିତ୍ୟିକ ରୀତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, କୌଣସି ସମସାମୟିକ କବି ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଶାସକର ଅତ୍ୟାଚାରର, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ-ଭାବରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିବାରୁ, ସେ ସେହି ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ବାଘ ଓ ହରିଣ ପ୍ରଭୃତିକୁ ନେଇ ଏକ ଗଳ୍ପଚ୍ଛଳରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କଲେ, ତାହା ଆଲେଗୋରି ହୁଏ । ସଂସ୍କୃତରେ ଏ ପ୍ରକାର ରଚନାର ନାମ ଅନ୍ୟୋକ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା କୁହାଯାଉଛି ତାହା ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜନ ବା ଘଟଣାକୁ ଆଖିରଖି କୁହା ଯାଉଛି । ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ପେନ୍‌ସରଙ୍କର "ଫେୟାରି କୁଇନ୍" କାବ୍ୟ, ସୁଇଫ୍‌ଟ୍‌ଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ଗଲିଭର୍‌ସ୍ ଟ୍ରାଭଲ୍‌ସ୍', ସଂସ୍କୃତର 'ଚାତକାଷ୍ଟକ' ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟୋକ୍ତି ବା ଆଲେଗୋରିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ସମଗ୍ର ହିତୋପଦେଶ ମଧ୍ୟ ଏକ ଆଲେଗୋରି, ଏହା କୁଆ-ପାରି-ବିଲୁଆ-ହରିଣଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ରାଜନୀତିହିଁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଯାଇଛି ।

ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ—ମହାବୀର ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମିଶରଦେଶର ନୀଳନଦୀର ମୁହାଣରେ ସ୍ଥାପିତ ନଗରୀ । ସେହିକାଳରୁ ଏହା ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଏକ ବିଦ୍ୟାକ୍ଷେତ୍ରରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭକରିଥିଲା । ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍‌ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ଗ୍ରୀକ୍-ଶାସକ ଟଲେମୀମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେହିଁ ଏଠାରେ ପୂର୍ବେ ଏକ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ପୁସ୍ତକାଳୟ ଗଢି ଉଠିଥିଲା । ଏହାହିଁ 'ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ-ଲାଇବ୍ରେରୀ' ନାମରେ ବିଦିତ । ଜ୍ୟାମିତି-ଶାସ୍ତ୍ରର ପିତା ଇଉକ୍ଲିଡ଼୍ ଆଦି ବହୁ ବିଖ୍ୟାତ ଜ୍ଞାନୀ ଏଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନସାଧନା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ମୁସଲମାନ୍ ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନେ, ତାଙ୍କ ଧର୍ମବିରୁଦ୍ଧ ବୋଲି, ମାନବଜାତିର ଏହି ବିରାଟ ସମ୍ପଦକୁ ପୋଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ସେସମୟରେ ଏ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ଚାରିଲକ୍ଷ ହସ୍ତଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ଥିଲା । ଉତ୍ତରକାଳୀନ ଗ୍ରୀକ୍ ସଭ୍ୟତାର କେନ୍ଦ୍ର ହେବା ବ୍ୟତୀତ, ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ ପ୍ରାଚୀନଯୁଗରେ ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ବାଣିଜ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ମିଳନ ଏହିଠାରେ ଘଟୁଥିଲା । ଏହିଠାରେ ପ୍ରଥମ ସାମୁଦ୍ରିକ ଆଲୋକସ୍ତମ୍ଭ ନିର୍ମିତ ହୋଇ, ଏବେ ତାହା ପୃଥିବୀର ସପ୍ତାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଧରାଯାଉଥିଲା । ମୁସଲମାନ୍ ଅଧିକାର ପରେ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ ତାହାର ଏ ସମସ୍ତ ଗୌରବ ହରାଇଲା । ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍ (ଦେଖ) ଖୋଲାହେବା ପରେ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ ତାର ପୂର୍ବପ୍ରାଧାନ୍ୟ କିଞ୍ଚିତ୍ ଫେରି ପାଇଛି । ଏବେ ୧୯୪୩ରେ ସେଠାରେ ଏକ ନୂତନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ।

ଆଲେପ୍ପୀ—କେରଳ ରାଜ୍ୟର ଦ୍ୱିତୀୟ ବନ୍ଦର । ଟ୍ରାଭାଙ୍କୋର୍ ରାଜା ରାମବର୍ମା ଓଲନ୍ଦାଜ୍‌ମାନଙ୍କର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ନଷ୍ଟ କରିବା ସକାଶେ ଏହି ବନ୍ଦର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ (୧୮ଶ ଶତକ) । ପୋତାଶ୍ରୟର ପ୍ରବେଶ-ମୁଖରେ ଆଲୋକସ୍ତମ୍ଭ ଅଛି । ନଡ଼ିଆ, ନଡ଼ିଆ-କତା ଓ ତନ୍ନିର୍ମିତ ପଟି, ଅଲେଇଚ, ଡ଼ାଲ୍‌ଚିନି, ଅଦା, ମରିଚ ପ୍ରଭୃତି ଏଠାରୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ବ୍ୟବସାୟର ଏକ ବଡ଼ କେନ୍ଦ୍ର । ଜନସଂଖ୍ୟା ୧୧୬୨୭୮ ।

ଆଲେପ୍ପୋ—ସିରିଆରାଷ୍ଟ୍ର ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରଧାନ ନଗର । ଲୋକସଂଖ୍ୟା— ୩୮,୯୯୪୨ । ଏହା ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ । କାରଣ ଏସିଆ ଓ ଇଉରୋପର ପ୍ରାଚୀନ ବାଣିଜ୍ୟ-ମାର୍ଗରେ ଏହା ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆଲୋକ—ଆମେ ଆଲୋକସାହାଯ୍ୟରେ ଦେଖିପାରୁଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ଆସୁଥିବା ଆଲୋକ ଓ ତାପ ପୃଥିବୀକୁ ଗରମ କରି ରଖେ । ସବୁଜ ଗଛପତ୍ର ସବୁ ଆଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ତିଆରିକରନ୍ତି । ସବୁଜ ଗଛପତ୍ର ତିଆରି କରିଥିବା ଖାଦ୍ୟ ଆମ ଖାଦ୍ୟର ମୂଳ । ଏହି ଖାଦ୍ୟ ତିଆରି ନ ହେଉଥିଲେ ପୃଥିବୀରେ ଜୀବଜଗତ ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । କେବଳ ଲବଣ ଓ ଜଳକୁ ଛାଡିଦେଲେ ଆମର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ମୂଳତଃ ଏହି ସବୁଜ ଗଛ ପତ୍ରରେହିଁ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଜୀବଜଗତ୍ ପାଇଁ ଆଲୋକ ସର୍ବାଦୌ ଦରକାର ।

କୌଣସି ଜିନିଷରୁ ଆଲୋକ ଆସି ଆମ ଆଖିରେ ପଡିଲେ ଆମେ ତାକୁ ଦେଖି ପାରୁଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ, ତାରା, ବତୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱୟଂ-ପ୍ରକାଶ ବସ୍ତୁମାନ ନିଜ ନିଜର ଆଲୋକ ବିକିରଣ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ନିଜର ଆଲୋକ ନାହିଁ,

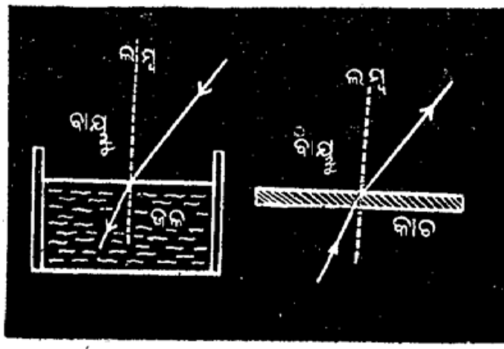

ଆଲୋକର ପ୍ରତିସରଣ (୧)

ତାଙ୍କ ଉପରେ ସ୍ୱୟଂପ୍ରକାଶ ବସ୍ତୁରୁ ଆଲୋକ ପଡି ତାଙ୍କ ଉପରୁ ଆଲୋକ ଆମ ଆଖିକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଲେ ଆମେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖୁଁ । ଏପରି ବସ୍ତୁ ସବୁ ଅନ୍ଧାରରେ ରହିଲେ ଆମକୁ ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆଲୋକର ଗତିପଥରେ ଅସ୍ୱଚ୍ଛ ବସ୍ତୁ ଥିଲେ ସେ ବସ୍ତୁର ପଛପଟେ ଛାଇ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ର-ଗ୍ରହଣ (ଚନ୍ଦ୍ର-ଦେଖ) ଏହିପରି ଛାଇ ଫଳରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

ଆଲୋକ ସରଳରେଖାରେ ଗତି କରେ । ଆଲୋକର ଗତିବେଗ ମଧ୍ୟ ଅତି ଅଧିକ । ଆଲୋକଠାରୁ ଅଧିକ ଗତିରେ ସୃଷ୍ଟିରେ କୌଣସି ଜିନିଷ ଗତିକରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏହାର ଗତି ୧ସେକେଣ୍ଡ୍‌ରେ ମୋଟାମୋଟି ୧୮୬୦୦୦ ମାଇଲ୍ ବା ତିନିଲକ୍ଷ କିଲୋମିଟର୍ । ଏ ବେଗ ବା ଦ୍ରୁତତା ସହଜରେ ଧରି ହୁଏ ନାହିଁ । ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ କହିଲେ ଆଲୋକ ଯଦି ପୃଥିବୀ-ଚାରିପାଖେ ବୁଲି ପାରନ୍ତା, ତେବେ ୧ ସେକେଣ୍ଡ୍ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀ ଚାରିପାଖେ ୭½ ଥର ଘୁରି ଯାଇ ପାରନ୍ତା ।

ଆଲୋକ ସରଳରେଖାରେ ଗତିକରିବା ଏକ ସାଧାରଣ ସତ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଆଲୋକ ରଶ୍ମିର ଦିଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାର

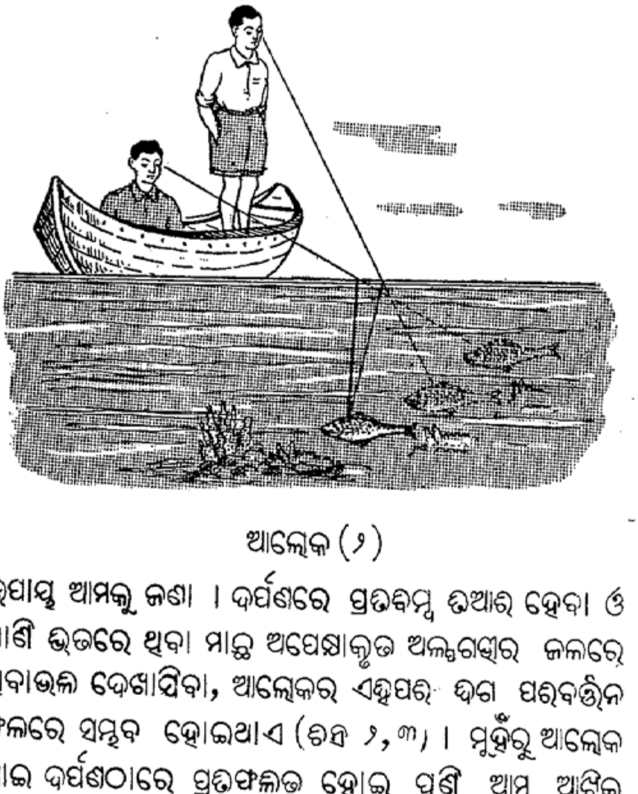

ଆଲୋକ (୨)

ଉପାୟ ଆମକୁ ଜଣା । ଦର୍ପଣରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ତିଆରି ହେବା ଓ ପାଣି ଭିତରେ ଥିବା ମାଛ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଳ୍ପଗଭୀର ଜଳରେ ଥିବାଭଳି ଦେଖାଯିବା, ଆଲୋକର ଏହିପରି ଦିଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଫଳରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ (ଚିତ୍ର ୨, ୩) । ମୁହଁରୁ ଆଲୋକ ଯାଇ ଦର୍ପଣଠାରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ପୁଣି ଆମ ଆଖିକୁ ଫେରୁଥିବାରୁ ଆମେ ନିଜର ମୁହଁ ଦର୍ପଣରେ ଦେଖିପାରୁଁ । ମାଛରୁ ଆସୁଥିବା ଆଲୋକ ପାଣିର ଉପରିଭାଗରେ ଦିଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ତିର୍ଯ୍ୟକ୍‌ଭାବରେ ଆମ ଆଖିକୁ ଆସିବାରୁ ମାଛଟି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଳ୍ପ ଗଭୀର ଜଳରେ ଥିବା ଭଳି ଦେଖାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁରୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁକୁ ଆଲୋକ-ରଶ୍ମି ଗତିକଲାବେଳେ ଯେଉଁ ଦିଗ-ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ, ତାକୁ ପ୍ରତିସରଣ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତିଫଳନ ଓ ପ୍ରତିସରଣ ସମୟରେ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ,

ତା'ର ଉଦୟ ହେବାର କିଛିସମୟ ପୂର୍ବରୁ ଓ ଅସ୍ତ ହେବାର କିଛି ସମୟ ପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରତିସରଣ ଫଳରେହିଁ ଆକାଶରେ ଦେଖାଯାଏ (ଚିତ୍ର ୪)।

ପବନରୁ କାଚକୁ ଗତି କଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋକର ପ୍ରତିସରଣ ଘଟିଥାଏ। ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ, କାଚର ଗୋଟିଏ ବା ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱ ବକ୍ର କରାଇ ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଗତି କରୁଥିବା ଆଲୋକରଶ୍ମିର ଦିଗ ଆୟତ୍ତ କରିହେବ। ଏହିପ୍ରକାର କାଚକୁ

ଆଲୋକ (୩)

ଲେନ୍ସ୍ କୁହାଯାଏ। ଚଷମା ଏହିପରି କାଚ ମାତ୍ର। ଲେନ୍ସ୍ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଓ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଆଦି ନାନା ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି ହୋଇଅଛି।

ତ୍ରିତଳ କାଚ, ଲେନ୍ସ୍ ପରି ଆଲୋକର ଦିଗକୁ ନିୟମିତ କରିଥାଏ। କିନ୍ତୁ ଏହି ନିୟମନ ଭିନ୍ନ ଧରଣର। ସୂର୍ଯ୍ୟ ରଶ୍ମିକୁ ଏକ ତ୍ରିତଳ କାଚ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇଲେ ଏହା ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ବାଇଗଣି, ଘନନୀଳ, ନୀଳ, ସବୁଜ, ହଳଦିଆ, ଲାଲ ଓ ନାରଙ୍ଗି (ବା ଘ ନୀ ଶ ହ ଲ ନା)—ଏହିପରି ସାତଟି ବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିଣତ ହୁଏ। ଏହି ପ୍ରସାରଣକୁ ଅପକିରଣ ଓ ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ୟାସକୁ ବର୍ଣ୍ଣାଳି କୁହାଯାଏ। ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ଶ୍ୱେତ ଆଲୋକ (ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ପରି ଆଲୋକ) ପ୍ରକୃତରେ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ସମଷ୍ଟି ମାତ୍ର। ଆଉ ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ, ବର୍ଣ୍ଣ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ନିଜସ୍ୱ ନୁହେଁ। ନୀଳବର୍ଣ୍ଣର ଲୁଗାରୁ କେବଳ ନୀଳରଙ୍ଗ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ସବୁ ରଙ୍ଗ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶୋଷିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ନୀଳ ଦେଖାଯାଏ। ଏହି ନୀଳ ଲୁଗାକୁ ଯଦି ଲାଲ ଆଲୋକରେ ଦେଖାଯାଏ ତେବେ ଏହା କଳା ଦେଖାଯିବ।

ଏହା ଛଡ଼ା ଆଲୋକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆହୁରି ଅନେକ ତଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଇଛି। ଆଲୋକ, ଶବ୍ଦ ପରି ପ୍ରତିବନ୍ଧକର ପଛପଟେ ବଙ୍କେଇବା, ଦୁଇଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ଆଲୋକର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଅନ୍ଧକାର ସୃଷ୍ଟି ହେବା ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଅସାଧାରଣ ଘଟଣା ମଧ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଜାଣିପାରିଛନ୍ତି।

ଆଲୋକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତେ କଥା ଜଣାଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା କ'ଣ, ତାହା ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ସଠିକ୍‌ଭାବେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଣିପାରି ନାହାନ୍ତି। ଶବ୍ଦ ପରି ଏହା ଏକ ତରଙ୍ଗ ବୋଲି ଅନୁମାନ କଲେ ଏହାର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗୁଣ ସହଜରେ ବୁଝି ହେଉଛି; ମାତ୍ର ଏହାର ଆଉ କେତେକ ଗୁଣକୁ ବୁଝିବାପାଇଁ

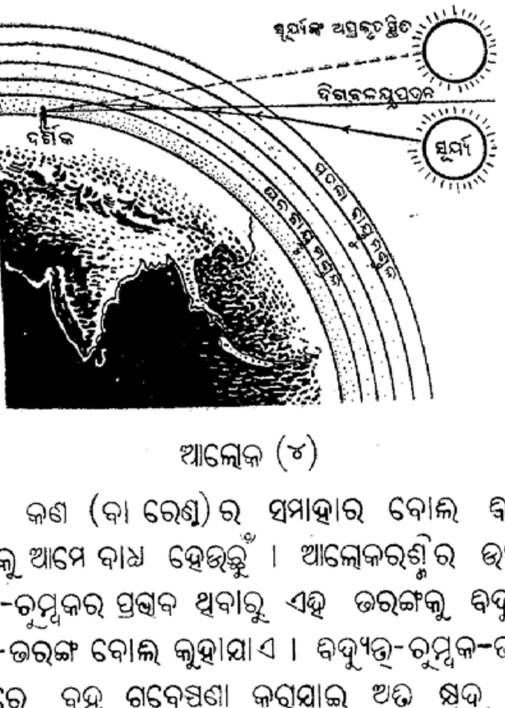

ଆଲୋକ (୪)

ଏହାକୁ କଣା (ବା ରେଣୁ) ର ସମାହାର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ଆମେ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛୁଁ। ଆଲୋକରଶ୍ମିର ଉପରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଚୁମ୍ବକର ପ୍ରଭାବ ଥିବାରୁ ଏହି ତରଙ୍ଗକୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଚୁମ୍ବକ-ତରଙ୍ଗ ବୋଲି କୁହାଯାଏ। ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଚୁମ୍ବକ-ତରଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁ ଗବେଷଣା କରାଯାଇ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ତରଙ୍ଗଠାରୁ ଅତିବିଶାଳକାୟ ତରଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାନାତରଙ୍ଗର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଛି। ବିଭିନ୍ନ ଦୈର୍ଘ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ତରଙ୍ଗର ବିଭିନ୍ନ ନାମକରଣ କରାଯାଇଛି। ବୃହତ୍ତର ତରଙ୍ଗ ଆଡୁ କ୍ରମରେ ଏ ତରଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକର ନାମ ତଳେ ଦିଆଗଲା। ଯଥା—ରେଡ଼ିଓ-ତରଙ୍ଗ, ଅବଲୋହିତ ରଶ୍ମି, ଆଲୋକ, ଅତି ବାଇଗଣି, ରଞ୍ଜନ-ରଶ୍ମି, ଗାମା-ରଶ୍ମି। ତଥାପି ଆମକୁ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଆଲୋକକୁ କଣସମଷ୍ଟି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ

ନ ଲଗିବା ପାଇଁ ଆଲ୍‌କାତରା ଆମଦେଶରେ କବାଟ; ଚୌକାଠ ପ୍ରଭୃତିରେ ଲଗାଯାଇଥାଏ । ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ହିସାବରେ ଆଲ୍‌କାତରା ଆଜିକାଲି ପ୍ରଧାନତଃ ପଥର କୋଇଲାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଛି । ଆଲ୍‌କାତରାରୁ ବେଞ୍ଜିନ୍‌, ଫିନାଇଲ୍‌, ଫ୍ଲୋରିନ୍‌, ନାପ୍‌ଥାଲିନ୍‌, ଟୋଲିନ୍‌ ଆଦି ସହସ୍ର ପ୍ରକାରର ବସ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ବହୁ ସୁଗନ୍ଧ ଓ ରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଆଲ୍‌କାତରାରୁ ମିଳୁଛି । ଖାସ୍‌ ଆଲ୍‌କାତରାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଇଁ କାରଖାନା ନ କରି କୋଇଲା ଗ୍ୟାସ୍‌ ଓ ଜାଳେଣି କୋଇଲା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଞ୍ଚା କୋଇଲାର ଶୁଷ୍କପାତନ କରାଯାଇଥାଏ । ସେତେବେଳେ ଆଲକାତରା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉପଜାତ (*by-product*)ଭାବରେ ବାହାରି ଆସେ ।

ଆଲ୍‌କୋହଲ୍‌—(‘ସୁରାସାର’ ଦେଖ ।)

ଆଲ୍‌ଜି—କ୍ଷୁଦ୍ର ଏକ-କୋଷୀଠାରୁ ୬୦ ଗଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବା ଜଳଜ ଉଦ୍ଭିଦ । ପ୍ରାୟ ସମୁଦ୍ରରେ ଓ କ୍ୱଚିତ୍‌ ମିଠା ପାଣିରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ପାଉଁଶ ଜମିରେ ସାର ରୂପେ, ଓ ‘ଆଇରିଶମସ୍‌’ ନାମକ ଏକଜାତୀୟ ଆଲ୍‌ଜି ମନୁଷ୍ୟ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଅଗର୍‌-ଅଗର୍‌ (ଦେଖ) ଏଇଥିରୁ ବାହାରେ ।

ଆଲ୍‌ଜେବ୍ରା— (ବୀଜଗଣିତ ଦେଖ) ।

ଆଲ୍‌ଜେରିଆ—ଉତ୍ତର ଆଫ୍ରିକାର ଦେଶ । ଦେଶର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୮, ୪୭, ୧୨୪ ବର୍ଗ ମାଇଲ୍‌ । ଏହି ଦେଶରେ ଯଥାକ୍ରମେ ରୋମୀୟ, ଭଣ୍ଡାଲ୍‌ ଓ ଆରବମାନେ ଶାସନ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମଭାଗରେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ତୁର୍କି ସୁଲତାନଙ୍କ ଅଧୀନକୁ ଆସିଥିଲା ଓ ୩୦୦ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାମତଃ ତୁର୍କି-ଶାସନାଧୀନ ଥିଲା । ୧୭୧୦ଖ୍ରୀ: ପରେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାୟ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଯାଇଥିଲା ଓ ସପ୍ତଦଶ ତଥା ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏହି ରାଜ୍ୟର ଜଳଦସ୍ୟୁଙ୍କ ଦାଉରେ ସମଗ୍ର ଭୂମଧ୍ୟସାଗରରେ ଆତଙ୍କ ଖେଳିଯାଇଥିଲା । ଏହି ଉପଦ୍ରବର ପ୍ରତିକାରରୂପେ ୧୮୩୦ ଖ୍ରୀ:ରେ ଫରାସୀମାନେ ଆଲ୍‌ଜେରିଆ ଉପକୂଳରେ ଆକ୍ରମଣ କରି ବିଜୟଲାଭ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ୧୮୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଥାର୍ଥ ଫରାସୀ-ଶାସନ ଆଲ୍‌ଜେରିଆରେ ନଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧବେଳେ ନାଜି-ସୈନ୍ୟ ଆଲ୍‌ଜେରିଆକୁ ଦଖଲ କରି ନେଇଥିଲେ । ନାଜି-ମାନଙ୍କର ପତନ ପରେ ଆଲ୍‌ଜେରିଆ ପୁଣି ଫରାସୀଶାସନକୁ ଫେରି ଆସିଲା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧପରେ କିନ୍ତୁ, ଫରାସୀ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଉ ଆଲ୍‌ଜେରିଆରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଶାସନ ଚଳାଇବା ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ଆଲ୍‌ଜେରିଆର ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ମୁସଲ୍‌ମାନମାନଙ୍କ ଉପରେ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଫରାସୀ ଜମିଦାରମାନେ ଯଥେଚ୍ଛ ଅତ୍ୟାଚାର ଚଳାଇଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଏସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାର ବହୁରାଷ୍ଟ୍ର ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବାରୁ ତାର ପ୍ରଭାବ ଆଲ୍‌ଜେରିଆରେ ଦେଖାଗଲା । ଆଲ୍‌ଜେରିଆର କେତେକ ବିପ୍ଳବୀ ଜନନେତା “ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତିସାମ୍ମୁଖ୍ୟ” (*National Liberation Front* ବା *N.L.F.*) ଗଢ଼ି ଆଲ୍‌ଜେରିଆରେ ଗରିଲାଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇ ରଖିଲେ । ୧୯୬୨ ସୁଦ୍ଧା ଏହି ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦମନକରିବା ପାଇଁ ୮୦,୦୦୦ ଫରାସୀ ସୈନ୍ୟ, ୧୦୦୦ ଫରାସୀ ଯୁଦ୍ଧ-ବିମାନ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସର ନୌବାହିନୀର $\frac{2}{3}$ ଅଂଶ ଆଲ୍‌ଜେରିଆରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିଲେ । ଏହି ବିପ୍ଳବରେ ୧୦ଲକ୍ଷ ଆଲ୍‌ଜେରିଆବାସୀ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ଓ ୩୦୦,୦୦୦ ଗୃହଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ତଥାପି ଆଲ୍‌ଜେରିଆର ବିପ୍ଳବୀଗଣ ହତୋତ୍ସାହ ନ ହୋଇ ଫରାସୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣମୂର୍ଚ୍ଛା ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇ ରଖିଲେ । ଚାର୍ଲ୍‌ସ୍‌ ଡ଼ିଗଲ୍‌ ଫ୍ରାନ୍ସର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ହେବା ପରେ ଆଲ୍‌ଜେରିଆ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ଏଣେ ଆଫ୍ରିକାର ଟ୍ୟୁନିସିଆ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନରାଷ୍ଟ୍ର ଆଲ୍‌ଜେରିଆର ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତଥା ପରୋକ୍ଷ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଲେ । ଟ୍ୟୁନିସ୍‌ଠାରେ ଆଲ୍‌ଜେରିଆର ଅସ୍ଥାୟୀ ସରକାର (*Provisional Government of Algerian Republic* ବା *G.P.R.A*) ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ନେଉଥିଲା ।

୧୯୬୧ ମସିହାରୁ ଫରାସୀ ସରକାର ଓ ଅସ୍ଥାୟୀ ଆଲ୍‌ଜେରିଆ ସରକାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଲ୍‌ଜେରିଆ ସମାସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ଗୋପନରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ୧୯୬୨ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୮ତାରିଖରେ ‘ଏଭିଆନ ଚୁକ୍ତି’ (*Evian agreement*) ଅନୁଯାୟୀ ସ୍ଥିରହେଲା

ଯେ ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୯ତାରିଖଠାରୁ ଆଲଜେରିଆରେ ଫରାସୀ ସରକାର ଓ ଅସ୍ଥାୟୀ ସରକାର ସମସ୍ତ ସାମରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବନ୍ଦ କରିବେ; ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବାତାବରଣ ଫେରାଇ ଆଣିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ଓ ଉଭୟ ସରକାରଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା ଯୁଦ୍ଧବନ୍ଦୀ ଆଦାନପ୍ରଦାନ କରାଯିବ । ଏହି ଚୁକ୍ତିକୁ ଅପ୍ରେଲ ୮ତାରିଖରେ ଏକ 'ଜନମତ' (*Referendum*) ସ୍ଥିତ ଅନୁଯାୟୀ ଫରାସୀ ଜନସାଧାରଣ ଗ୍ରହଣ କରି ଥିଲେ । ଆଲ୍‌ଜେରିଆରେ ନିର୍ବାଚନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ଥାୟୀ ସରକାର ଆଲ୍‌ଜେରିଆର ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣକଲେ । ଏମ୍, ଆବ୍‌ଦର୍‌ ରହମାନ୍ ଫାରେସ୍ ସଭାପତି ଓ ଏମ୍. ବେନ୍‌ଖେଦା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ରହିଲେ । ସହକାରୀ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ବେନ୍‌ବେଲ୍ଲା ଓ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ବେନ୍‌ଖେଦାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଘଟିବାରୁ ଆଲ୍‌ଜେରିଆର ତରୁଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ବିପନ୍ନ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମିଳାମିଶା ହୋଇଗଲାଣି ।

ଆଲ୍‌ଜେରିଆର ଏହି ରକ୍ତାକ୍ତ ବିପ୍ଳବରେ ଆଲଜେରିଆରେ ବସତି କରିଥିବା ଫରାସୀମାନଙ୍କର ଏକ ସନ୍ତ୍ରାସବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀ (*O.A.S,*) ବହୁବୀଭତ୍ସ ହତ୍ୟା ଓ ଦମନଲୀଳା ଚଳାଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଆଲଜେରିଆକୁ ଫ୍ରାନ୍ସଠାରୁ ଅଲଗା କରିବା-ପାଇଁ ନାରାଜ, କାରଣ ସ୍ୱାଧୀନ ଆଲ୍‌ଜେରିଆରେ ଫରାସୀ କ୍ଷମତାଲୁବ୍ଧ ଫରାସୀ ଜମିଦାରଙ୍କର ଯଥେଚ୍ଛ ଶାସନ ଚଳିବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅସ୍ଥାୟୀ ଆଲ୍‌ଜେରିଆ ସରକାରଙ୍କ ଦୃଢ଼ ଚେଷ୍ଟା ଫଳରେ ଏମାନଙ୍କ କ୍ରିୟାକଳାପ କ୍ରମେ ସୀମିତ ହୋଇ ଆସିଲା ।

ଆଲ୍‌ଜେରିଆର ବହୁ ଅଂଶ ମରୁଭୂମି ହେଲେହେଁ ସେଠାରେ ଅନେକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ମରୁଦ୍ୟାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଅଙ୍ଗୁର, ଗହମ, ବାର୍ଲି, ଓଟ୍, ଅଲିଭ୍, ଧୂଆଁପତ୍ର ସେଠାର ପ୍ରଧାନ ରପ୍ତାନି ଦ୍ରବ୍ୟ । ଏଠାରେ ଭଲଧରଣର ମଦ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଗାଈଗୋରୁ, ମେଣ୍ଢା ଓ ଓଟ ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରଧାନ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ । ଆଲ୍‌ଜେରିଆରେ ଲୁହାପଥର, ଦସ୍ତା ଓ ସୀସା ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଓ ସାବୁନ୍ କାରଖାନା, ଲୁଗାକଳ, କାଚକାରଖାନା, କାଗଜକଳ ଓ ଚମଡ଼ା କରଖାନା ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ । ଆଲ୍‌ଜିଏର୍ସ, ଆଲ୍‌ଜେରିଆର ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ଓ ରାଜଧାନୀ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଓରାନ୍ ଓ ବୋନ୍ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର । କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟିନ୍, ଫିଲିପେଭିଲ୍ ଓ ମୋଷ୍ଟାଗାନେମ୍ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ସହର । (ମାନଚିତ୍ର ପାଇଁ ଆଫ୍ରିକା ଦେଖ)

ଆଲ୍‌ତାମିରା—ଉତ୍ତର ସ୍ପେନର ଗ୍ରାମ । ଏଠାର ଗୋଟିଏ ପର୍ବତ ଗୁମ୍ଫାରେ ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନତମ ପ୍ରାଚୀର ଚିତ୍ର ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଛି (୧୮୭୯) । ଏହି

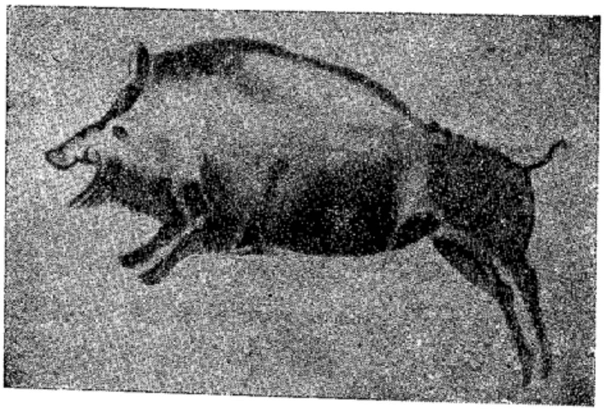

ଆଲ୍‌ତା ମିରାର ଆକ୍ରମଣକାରୀ ବରାହ

ଗୁହାରେ ଥିବା ବାଇସନ୍, ହରିଣ ପ୍ରଭୃତିର ଅତି ଚମତ୍କାର ରଙ୍ଗୀନ୍ ଛବିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ୭୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ଗୁହାର ଲମ୍ବ ୩୦୩ ଗଜ ।

ଆଲ୍‌ପ୍‌ସ୍‌—ଇଉରୋପର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତମାଳା । ଫ୍ରାନ୍ସ୍, ଜର୍ମାନୀ, ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ, ଇଟାଲୀ ଓ ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡ୍ ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ତୃତ । ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୬୦୦ମାଇଲ୍ । ପ୍ରସ୍ଥ ୫୦ରୁ ୧୦୦ ମାଇଲ୍ । ଏହାର ଉଚ୍ଚତମ ଶୃଙ୍ଗ ମାଉଣ୍ଟ ବ୍ଲାଁ ୧୫୭୮୦ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ । ଯେଉଁ ସେଣ୍ଟ୍ ବର୍ଣ୍ଣାର୍ଡ୍ ଗିରିସଙ୍କଟ ମଧ୍ୟ-ଇଉରୋପରୁ ଇଟାଲୀକୁ ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ଶହ ଶହ ବର୍ଷହେଲା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଆସୁଛି ତାହା ଏହି ଆଲ୍‌ପ୍‌ସ୍‌କୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯାଇଛି । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଆଲ୍‌ପ୍‌ସ୍‌ଭିତରେ କେତୋଟି ସୁଡ଼ଙ୍ଗ-ପଥ ଖୋଦିତ ହେବାରୁ ରେଲଗାଡ଼ି ଯିବା ଆସିବାର ସୁବିଧା ହୋଇଛି । ମାଉଣ୍ଟ୍ ସେନିସ୍ ଟନେଲ୍ ୭½ମାଇଲ୍ ଲମ୍ବା, ୧୮୭୧ରେ

ନିର୍ମିତ ବ୍ରେନାର ପର୍ବତରେ ୨୭ଟି ଟନେଲ୍ ନିର୍ମାଣରେ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଙ୍ଗ୍ କୌଶଳର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ପର୍ବତ ଆରୋହଣ କାରୀମାନଙ୍କର ଆଲ୍‌ପ୍ସ୍ ପ୍ରିୟ ବିହାରସ୍ଥଳୀ । ହାନିବାଲ୍ (ଦେଖ) ଓ ନେପୋଲିଅନ୍ (ଦେଖ) ପ୍ରଭୃତି ବିଜୟୀ ସେନାନୀମାନଙ୍କର ସସୈନ୍ୟରେ ଆଲ୍‌ପ୍ସ୍ ଅତିକ୍ରମ କରି ହଠାତ୍ ଇଟାଲି ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଓ ଜୟ କରିବା ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଘଟନା ।

ଆଲ୍‌ପକ୍କା—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଉଚ୍ଚ ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଚତୁଷ୍ପଦ ପ୍ରାଣିବିଶେଷ । ଏଗୁଡିକ ଓଟ ଓ ଲ୍ଲାମାଶ୍ରେଣୀୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମେଣ୍ଢା ପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଲମ୍ବା ଓ ଗଳା, ଉପରଆଡକୁ ବେଶି ଟେକା ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଏଗୁଡିକର ଦେହ ଘନ ଲୋମଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହୋଇଥିବାରୁ, ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଅତ୍ୟଧିକ ଶୀତରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ବଞ୍ଚିପାରନ୍ତି । ଲୋମର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ୧୨ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏଥିରୁ ଆଠ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଟାଯାଏ । ଏହି ଲୋମ ଚିକ୍କଣ, ହାଲୁକା ଓ ଅଧିକ ଶୈତ୍ୟନିବାରକ ହୋଇଥିବାରୁ ଗରମ-ବସ୍ତ୍ର ପାଇଁ ଏହାର ଗ୍ରହିତା ଅତି ବେଶି । ପ୍ରତିବର୍ଷ କୋଟି କୋଟି ପାଉଣ୍ଡ୍ ଆଲପକ୍କା-ଲୋମ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାରୁ ଇଉରୋପକୁ ଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣରେ ଯାହା ଆଲପକ୍କା ବୋଲି ମିଳେ, ତାହା ଖାଣ୍ଟି ନୁହେଁ । ତାହା ସୂତା, ପଶମ ଓ ଏକ-ପ୍ରକାର ରାସାୟନିକ ଦ୍ରବ୍ୟର ମିଶ୍ରଣରେ ନିର୍ମିତ କୃତ୍ରିମ ଆଲ୍‌ପକ୍କା ମାତ୍ର । ଆଲ୍‌ପକ୍କାର ପ୍ରାକୃତିକ ରଙ୍ଗ ମୁଖ୍ୟତଃ କଳା ବା ଘନ ଧୂସର; କିନ୍ତୁ ଯେ କୌଣସି ହାଲୁକା ବର୍ଣ୍ଣର ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଆଲ୍‌ପକ୍କା

ଆଲପକ୍କାଗୁଡିକୁ ମେଣ୍ଢାପରି ପାଳନ କରାଯାଏ । ଆଲ୍‌ପକ୍କା ମାଂସ ସେ ଦେଶର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ ।

ଆଲ୍‌ଫାଲଫା—ଲୁସର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ) ।

ଆଲ୍‌ଫ୍ରେଡ୍ ନୋବେଲ୍—(ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର (ଦେଖ) ।

ଆଲ୍‌ବିରୁଣୀ—ଏସିଆର ଅସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନୀ । ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ଥିଲା ଆବୁରିହାନ୍ ଓ ସେ ଖିଭା (ବର୍ତ୍ତମାନ ସୋଭିଏଟ୍ ଉଜ୍‌ବେକିସ୍ତାନ୍ ରିପବ୍ଲିକ୍)ରେ ଖ୍ରୀ: ୯୭୩ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମାମୁଦ ଗଜନୀ (ଦେଖ) ୧୦୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଖିଭା ଜୟକଲାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଘେନି ଆସିଥିଲେ । ସେ ଐତିହାସିକ, ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାବିତ୍ ଓ ଦାର୍ଶନିକ ଥିଲେ । ଧର୍ମ ଓ ବିଜ୍ଞାନ ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ ସେ ଯେଉଁ ଖାଣ୍ଟି ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧାନପର ବିଚାରବୁଦ୍ଧି ଦେଖାଇଛନ୍ତି ସେକାଳରେ ତାହାର ତୁଳନା ନଥିଲା । ଭାରତୀୟ ଓ ଆରବମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ବିଜ୍ଞାନରେ ଅଧିକ ଅଗ୍ରଗାମୀ ଏହା ସେ ଅକୁଣ୍ଠିତଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ମାମୁଦଙ୍କ ସହିତ ଆସି ସେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ରୀତିନୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁତଥ୍ୟ ସଙ୍କଳନ କରି 'ଭାରତ' ବୋଲି ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ସେଥିରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ଭାରତରେ ରାଜନୈତିକ ଐକ୍ୟ ନଥିଲେହେଁ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂହତି ଥିଲା । ଆଲ୍‌ବିରୁଣୀ ସଂସ୍କୃତଭାଷାକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଆୟତ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେ ଖ୍ରୀ: ୧୦୪୮ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ଆଲ୍‌ବାଟ୍ରସ୍—ସାମୁଦ୍ରିକ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ତମ । ସାଧାରଣତଃ ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଚୌଦଜାତିର ଆଲ୍‌ବାଟ୍ରସ୍ ଅଛନ୍ତି । ଏକ ଜାତିର ଆଲ୍‌ବାଟ୍ରସ୍‌ର ପକ୍ଷଦ୍ୱୟ ପ୍ରସାରିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାୟ ୧୨ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଯାଏ । ସାଧାରଣ ଦୀର୍ଘତା ପ୍ରାୟ ୪ଫୁଟ । ବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୱେତ, କିନ୍ତୁ ପୃଷ୍ଠଦେଶ ଓ ଡେଣା କୃଷ୍ଣପଟାଳି ଯୁକ୍ତ । ଏ ପକ୍ଷୀ ମାଛ ଖାଏ । ଏହାର ଦର୍ଶନ ସାମୁଦ୍ରିକ ନାବିକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏକ ଅଶୁଭ ସଙ୍କେତ

ବୋଲି ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଗୋଟିଏ ଆଲ୍‌ବାଟ୍ରସ୍ ପକ୍ଷୀର ହତ୍ୟା ଉପରେହିଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ୍ କବି କଲେରିଜଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କାବ୍ୟ "ବୃଦ୍ଧନାବିକ" (*Ancient-Mariner*) ରଚିତ । ଏମାନେ କ୍ରମାଗତ ୪।୫ ଦିନ

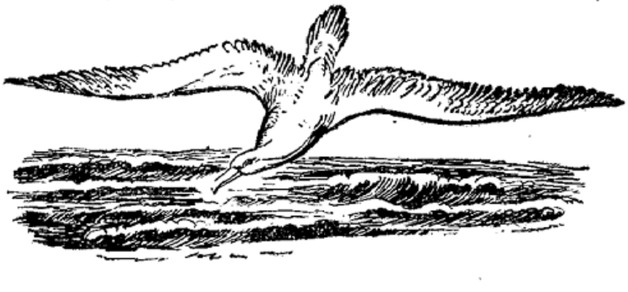

ଆଲ୍‌ବାଟ୍ରସ୍

ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିପାରନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ ମହାସାଗରରେ ଜାହାଜ ଚାଲିବେଳେ ଏମାନେ ଜାହାଜ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଯାଆନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପକ୍ଷୀ ଏତେ ଦୀର୍ଘ ସମୟ ବିଶ୍ରାମ ନ ନେଇ ଉଡ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏକଜାତୀୟ ଆଲ୍‌ବାଟ୍ରସ୍ ଏକାଦିକ୍ରମେ ୧୬ ହଜାର ମାଇଲ୍ ଉଡ଼ିବା ଜଣାଯାଏ ।

ଆଲ୍‌ବାନିଆ—ଇଉରୋପର ବଲ୍‌କାନ୍ ଉପଦ୍ୱୀପର ରିପବ୍ଲିକ୍ । ରାଜ୍ୟର ପଶ୍ଚିମଦିଗ ପର୍ବତମୟ । କୃଷି ବା ବାସୋପଯୋଗୀ ସ୍ଥାନ ଅଳ୍ପ । ମେଷପାଳନ ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା । ଆୟତନ—୧୦୬୨୯ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା—୧୧.୫୦ ଲକ୍ଷ । ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ମୁସଲମାନ୍ । ୧୪୭୮ଠାରୁ ୧୯୧୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହିଦେଶ ତୁର୍କୀର ଅଧୀନ ଥିଲା । ୧୯୧୨ରେ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ୧୯୧୪ରେ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହୁଅନ୍ତେ ଜର୍ମାନୀ ଏହାକୁ ବଳପୂର୍ବକ ଅଧିକାର କଲା । କିନ୍ତୁ ୧୯୨୫-୨୮ ଭିତରେ ରିପବ୍ଲିକ୍ ଶାସନତନ୍ତ୍ର ଚାଲିଲା । ୧୯୨୮ରେ ଆହମଦ୍ ବେଟ୍ ଜୋଗ୍, ଏ ରାଜ୍ୟରେ ନିଜକୁ ରାଜା ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଇଟାଲୀ ଏହାକୁ ଅଧିକାର କରିନେଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଶେଷରେ (୧୯୪୪) ଆଲ୍‌ବାନିଆନ୍ ଜାତୀୟତାବାଦୀମାନେ ଦେଶରେ ପ୍ରଜାତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନ ନାମରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଶାସନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ (ପିପୁଲ୍‌ସ ରିପବ୍ଲିକ୍) । ୧୯୪୬ଠାରୁ (ମାର୍ଚ୍ଚ, ୧୪) ଯେଉଁ ସମ୍ବିଧାନ ରଚିତ ହୋଇଛି, ତାହା ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍ ଓ ଯୁଗୋସ୍ଲୋଭିଆର ସମ୍ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଛି । ପାଞ୍ଚବର୍ଷରେ ଥରେ ନିର୍ବାଚନ ଓ ଲୋକପ୍ରତିନିଧି-ଶାସନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେଥିରେ କରାଯାଇଛି ।

ରାଜଧାନୀ ତିରାନାର ଜନସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର ୭୦ହଜାର । ସ୍କୁଟାରୀ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ନଗର । ଭାଲୋନା ପ୍ରଧାନ ଆଡ୍ରିୟାଟିକ୍ ବନ୍ଦର । ଏଠାର ଖନିଜ-ସମ୍ପଦ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ । ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍ ଆମଦାନି ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧିପାଉଛି । ଶିକ୍ଷା-ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ଅବନତ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଛାତ୍ର ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍‌ରେ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ଫେରୁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତରାଜ୍ୟ ପାର୍ବତ୍ୟ ଥିବାରୁ, ରାସ୍ତା ବା ରେଲଲାଇନ୍ ବେଶୀ ନାହିଁ । ତା' ଅପେକ୍ଷା ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଷ୍ଟେସନ୍ ନିର୍ମାଣ ସହଜତର ଓ କମ୍ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ । ହେଉଥିବାରୁ, ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ଯାତାୟାତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବ୍ୟାପକଭାବରେ କରାଯାଉଛି ।

ଆଲ୍‌ବ୍ୟୁମିନ୍ ଓ ଆଲ୍‌ବ୍ୟୁମେନ୍—ପ୍ରୋଟିନ୍‌ଜାତୀୟ ଉପାଦାନ । ଏଥିରେ ଅଙ୍ଗାରକ, ଉଦଜାନ, ଅମ୍ଳଜାନ, ଗନ୍ଧକ ପ୍ରଭୃତି ମିଶ୍ରିତ ଥାଏ । ଉତ୍ତାପ ପାଇଲେ ବା କେତେକ ରାସାୟନିକ ଦ୍ରବ୍ୟର ସଂଯୋଗରେ କଠିନ ହୋଇଯାଏ । ଅଣ୍ଡାର ଧଳା ଅଂଶ, ରକ୍ତ ଓ ଦୁଧରେ ଏହା ଥାଏ । ଅଣ୍ଡାର ନାଲ ଅଂଶଟା ମୁଖ୍ୟତଃ ଆଲ୍‌ବ୍ୟୁମିନ୍‌ରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବାରୁ, ତାକୁ ଆଲ୍‌ବ୍ୟୁମେନ୍ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ଆଲ୍ମାଆଟା—ସୋଭିଏଟ୍ କାଜାକସ୍ଥାନ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରର ରାଜଧାନୀ । ଟିଏନ୍‌ସାନ୍ ପର୍ବତମାଳାର ଏକ ଶାଖା-ପର୍ବତ-ଶ୍ରେଣୀର ପାଦଦେଶରେ ଏହା ଆଇଲ୍ ନଦୀର ଉପତ୍ୟକାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ପାର-ସାଇବେରିଆନ୍ ରେଲପଥ ସହିତ ଯୁକ୍ତ । ଏଠାରେ ବିମାନବନ୍ଦର ଅଛି । ଏହା ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଶିଳ୍ପ ବିଷୟରେ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିଅଛି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଫିଲ୍ମ୍-ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓ, ଲୁଗା-କଳ ଓ ମାଂସ-ପ୍ୟାକିଂ କଳ ଏଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆଲ୍‌ମୋଡ଼ା—(୧) ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର କୁମାୟୁନ୍ ବିଭାଗର ଜିଲ୍ଲା । ଆୟତନ-୫୪୧୯ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୮ଲକ୍ଷ । ଉତ୍ତରରେ-ତିବ୍ବତ, ପୂର୍ବରେ ନେପାଳ, ଦକ୍ଷିଣରେ ନୈନିତାଲ୍, ପଶ୍ଚିମରେ ଗଡ଼ୱାଲ୍

ଜିଲ୍ଲା । ଅଧିକାଂଶ ହିମାଳୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ନନ୍ଦାଦେବୀ ପର୍ବତ (୨୫୬୭୨ ଫୁଟ୍) ଏହି ଜିଲ୍ଲାରେ । ବାର୍ଷିକ ବୃଷ୍ଟିପାତ-୪୦''-୮୦'' । ଦଶମ ଶତକରେ ରାଜପୁତ୍ର କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ଏଠାରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ କେବେହେଲେ ଏହି ଦେଶ ଜୟକରି ପାରିନଥିଲେ । ୧୭୯୦ରେ ନେପାଳର ଗୁର୍ଖାମାନେ ଅଧିକାର କଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୮୧୫ ରେ ନେପାଳ-ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ କୁମାୟୁନ୍ ଓ ଗଡ଼ୱାଲ୍ ଦଖଲ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଆଲ୍‌ମୋଡ଼ା ଇଂରେଜଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିଲା ।

(୨) ସହର :—ଆଲ୍‌ମୋଡ଼ା ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ସହର । ଉଚ୍ଚତା ସମୁଦ୍ର ପତ୍ତନରୁ ୫୫୦୦ ଫୁଟ୍ । ଭାରତ ଓ ନେପାଳ ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ-କେନ୍ଦ୍ର । ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ନିବାସ । କାଠ-ଗୋଦାମ ବା ନୈନିତାଲ୍‌ଠାରୁ ରାଣୀକ୍ଷେତ୍ର ଦେଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ (୫୧ ମାଇଲ) ।

ଏଠାରେ ବ୍ୟାପକଭାବରେ ଫଳ-ଚାଷ ହୁଏ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୫ ହଜାର । ରାମକୃଷ୍ଣମିଶନର ଏକଶାଖା ଏଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଉଦୟଶଙ୍କରଙ୍କର ଏକ ନୃତ୍ୟକଳା-ପୀଠ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଅଛି ।

ଆଲ୍ୟୁସିଆନ୍ ଦ୍ୱୀପମାଳା—ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ଆଲାସ୍କାଠାରୁ, ରୁଷିଆର କାମସ୍କାଟ୍‌କା ଉପଦ୍ୱୀପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାରଶହ-ମାଇଲ୍‌ବ୍ୟାପୀ ଉତ୍ତର-ପ୍ରଶାନ୍ତମହାସାଗରରେ ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ । ଆୟତନ-୬,୮୨୧ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା-ମାତ୍ର ୫୬୦୦ । ଆଲାସ୍କା ସହିତ ଏହାକୁ ରୁଷିଆ ୧୮୬୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ବିକି ଦେଇଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ଜାପାନ ଏଥିରୁ କେତେକ ଦ୍ୱୀପ ଅଧିକାର କରିନେଇଥିଲା, କିନ୍ତୁ ପରେ ସେଠାରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଠାର ଅଧିବାସୀ ଆଲ୍ୟୁଟ୍ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏମାନେ ଏସ୍କିମୋଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକ । କେତେକ ଆଲ୍ୟୁଟ୍ ଆଲାସ୍କାରେ ମଧ୍ୟ ବାସ କରନ୍ତି । ମାଛ ଧରିବା ଅଧିବାସୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା । ଉଡ଼ାଜାହାଜ-ଘାଟିଭାବରେ ଏହି ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଶୀ ।

ଆଲ୍ଲା—ସାର୍ବଭୌମ ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କୁ ମହମ୍ମଦ୍ ଯେଉଁ ନାମରେ ଡାକୁଥିଲେ, ସେହି ନାମ । ସକଳପ୍ରକାର ଆରବୀ ରଚନାର ଆରମ୍ଭ ଓ ସମାପ୍ତିରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅନେକ ମୁସଲମାନ୍ ଦେଶରେ ଲୋକଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଆଲ୍ଲାଙ୍କ ବିଷୟରେ ସଚେତନ ରଖାଇବା ପାଇଁ ଏହି ଶବ୍ଦଟି ବା ଏହି ଶବ୍ଦଟି ଥିବା ମୁସଲମାନ୍ ପ୍ରାର୍ଥନାର ପ୍ରଥମ ପଂକ୍ତି "ଲା ଇଲାହ୍ଲା, ମହମ୍ମଦ୍ ରସୁଲ୍ ଲ୍ଲା" (ଆଲ୍ଲାହିଁ ଏକ ଈଶ୍ୱର, ମହମ୍ମଦହିଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି) କାର୍ପେଟ୍ ପ୍ରଭୃତିରେ ଡିଜାଇନ୍ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ବୟନକୌଶଳରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥାଏ । ନ ଜାଣିବା ଲୋକେ ତାକୁ କେବଳ 'ଡିଜାଇନ୍' ବୋଲି ଧାରଣା କରନ୍ତି । (ଦେଖ-ଇସ୍‌ଲାମ୍)

ଆଲ୍‌ହାମ୍ବ୍ରା—ସ୍ପେନ୍ ରାଜ୍ୟର ଗ୍ରାନାଡ଼ା ନଗରରେ ମୁର୍ (ମୁସଲମାନ୍) ସୁଲତାନ୍‌ମାନଙ୍କର ପ୍ରାସାଦ । ଏହା ୨୫୦୦ ଫୁଟ୍ ଦୀର୍ଘ ଓ ୬୭୫ ଫୁଟ୍ ଓସାରର ଏକ ପୀଠ ଉପରେ ନିର୍ମିତ । ମାର୍ବଲ୍ ଓ ରଞ୍ଜିତ ଟାଇଲ୍‌ରେ ଗଢ଼ା ଏହି ପ୍ରାସାଦ ମୁସ୍ଲିମ୍ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଏକ ସୁନ୍ଦର ନିଦର୍ଶନ । ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଅଗ୍ନିକାଣ୍ଡରେ ଅନେକାଂଶ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେହେଁ, ଯାହା ଅଛି ତାହା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଥାଏ । ବିଶ୍ୱର ବିଖ୍ୟାତ ଅଟ୍ଟାଳିକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଏକତମ ।

ଆଲ୍‌ସେସ୍ ଲରେଁ—ଫ୍ରାନ୍ସର ପୂର୍ବ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ । ଏହା ବହୁ ଐତିହାସିକବିବାଦର କାରଣ । ଏଠାରେ ରାଇନ୍ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ । ଖନିଜ ଓ ବନଜ ସମ୍ପଦ ପ୍ରଚୁର । ଲରେଁ ପ୍ରଦେଶରେ କୋଇଲା, ଲୁହା, ଲବଣ ଓ ଅଟ୍ଟାଳିକା-ନିର୍ମାଣୋପଯୋଗୀ ପଥର ମିଳେ । ଆଲ୍‌ସେସ୍‌ରେ ପ୍ରଚୁର ପଟାସ୍ ମିଳେ । ଆଲ୍‌ସେସ୍‌ର ଆୟତନ-୩୨୦୨ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୧୭.୨୦ ଲକ୍ଷ । ଲରେଁର ଆୟତନ—୨୧୫୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍; ଜନସଂଖ୍ୟା-୧୭.୮୭ ଲକ୍ଷ । ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଆଲ୍‌ସେସ୍ ଜର୍ମାନୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ୧୬୪୮ ୱେଷ୍ଟ ଫେଲିୟା-ସନ୍ଧି ଅନୁସାରେ ଆଲ୍‌ସେସ୍‌ର କିୟଦଂଶ ଫ୍ରାନ୍ସ ଭାଗରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ୧୭୬୭ରେ ୧୪ଶ ଲୁଇ (ଫ୍ରାନ୍ସର ରାଜା) ଆହୁରି କିଛି ଅଂଶ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଫ୍ରାଙ୍କୋ-ପ୍ରସିୟାନ୍ ଯୁଦ୍ଧରେ ଫରାସୀମାନେ ପରାଭୂତ ହେବାରୁ ସମଗ୍ର 'ଆଲ୍‌ସେସ୍-ଲରେଁ' ଜର୍ମାନୀ ଦଖଲ କରିନେଲା (୧୮୭୧) । ୪୦ ବର୍ଷ ପରେ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ

ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କର ପୋଷ୍ଟ-ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲା ଯାଇଥିଲା ।

ଆଶୁତୋଷ ମୁଖର୍ଜି

ତାଙ୍କର ଆହ୍ୱାନରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ସତ୍ୟବାଦୀ-ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଯାଇ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ପ୍ରଫେସର୍ ହୋଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର କୁଳବୃଦ୍ଧ ନେତା ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ଆଶୁତୋଷଙ୍କର ଗୃହଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବଚନରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ସର୍ ଆଶୁତୋଷ ନବ୍ୟବଙ୍ଗଳାର ପ୍ରଧାନ ଗଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଆଶ୍ରମ—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଜୀବନଯାପନର ଚାରି-ଗୋଟି ଅବସ୍ଥା । ତାହା ହେଉଛି—ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ, ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଓ ଯତିବ୍ରତ । ପରମାୟୁକୁ ଶହେବର୍ଷ ବୋଲି ମାନିଯାଇ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଆଶ୍ରମଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ୨୫, ୫୦, ୭୫ ଓ ୧୦୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଳନ କରିବାର ବିଧି ଅଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମ ୨୫ ବର୍ଷ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଦ୍ୱିତୀୟ ୨୫ ବର୍ଷ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି । ଗୁରୁଗୃହରେ ରହି ବେଦପାଠ, ଗୁରୁସେବା ପ୍ରଭୃତି କରିବା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ; ବେଦାଧ୍ୟୟନ ସହ ଆଦର୍ଶ ଗୃହସ୍ଥରୂପେ ବିଧିନିଷେଧ ମାନି ଚଳିବା ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ; ସଂସାରତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ବନକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଫଳମୂଳ ଆହାରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହି ବେଦାଧ୍ୟୟନ ଓ ଧର୍ମଚିନ୍ତାଦି କରିବା ବାନପ୍ରସ୍ଥ, ଓ ଗୃହଆଦି ଆସକ୍ତି ତ୍ୟାଗକରି ଦେଶରୁ ଦେଶାନ୍ତର ଭ୍ରମଣ କରିବା ଯତିବ୍ରତ । ଏହାହିଁ ଚାରି ଆଶ୍ରମର ମୂଳବିଧି ।

ଆସନ—ଏହି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ବସିବା, କିନ୍ତୁ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଓ ତନ୍ତ୍ରାନୁଯାୟୀ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟାୟାମ-ପଦ୍ଧତିକୁ ବୁଝାଏ । ଘେରଣ୍ଡ ସଂହିତା ନାମକ ଏକ ତନ୍ତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥରେ ବହୁପ୍ରକାର ଆସନ ଭିତରୁ ୩୨ ଗୋଟିକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଯଥା—ସିଦ୍ଧ, ପଦ୍ମ, ଭଦ୍ର, ମୁକ୍ତ, ସ୍ୱସ୍ତିକ, ବଜ୍ର, ସିଂହ, ଗୋମୁଖ, ବୀର, ଧନୁ, ମୃତ, ଗୁପ୍ତ, ମତ୍ସ୍ୟ, ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ର, ଗୋରକ୍ଷ, ପଶ୍ଚିମୋତ୍ତାନ, ଉତ୍କଟ, ସଙ୍କଟ, ମୟୂର, କୁକ୍କୁଟ, କୂର୍ମ, ଉତ୍ତାନକୂର୍ମକ, ମଣ୍ଡୁକ, ବୃକ୍ଷ, ଗରୁଡ଼, ଉତ୍ତାନ-ମଣ୍ଡୁକ, ବୃଷ, ଶଲଭ, ମକର, ଉଷ୍ଟ୍ର, ଭୁଜଙ୍ଗ, ଓ ଯୋଗ । ଏହିସବୁ ଆସନଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରାଣୀଜଗତର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣରୁ ସଂଗୃହୀତ । ଯଥା—କୁକ୍କୁଟାସନରେ କୁକ୍କୁଟ ଓ ମୟୂରାସନରେ ମୟୂରବତ୍ ଆକାର ଧାରଣ କରାଯାଏ । ଏହିସବୁ ବ୍ୟାୟାମ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ପ୍ରାକୃତିକ ସୁସ୍ଥତା ଲାଭକରେ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । ଘେରଣ୍ଡ ସଂହିତାରେ ଲିଖିତ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶୀର୍ଷାସନ ଓ ସର୍ବାଙ୍ଗାସନ, ଆସନ-ମାନଙ୍କର ରାଜା ଓ ରାଣୀ ବୋଲି ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱୀକୃତ ଓ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟଦେଶରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ମସ୍ତିଷ୍କପୋଷକ ବ୍ୟାୟାମଭାବରେ ବହୁ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଓ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟହ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେଉଅଛି । ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜବାହରଲାଲ୍ ନେହରୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶୀର୍ଷାସନ ଅଭ୍ୟାସ କରିଥାନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବେହେଲା-ବାଦକ ମେନୁହିନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ଆସନ ଓ ପ୍ରାଣାୟାମ କରିଥାନ୍ତି ।

ଆସାନ୍‌ସୋଲ୍—ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଜିଲ୍ଲାର ସବ୍‌ଡି-ଭିଜନ୍ ଓ ତାର ସଦର ସହର । ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ଖଣି ଓ ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳ । ଆସାନ୍‌ସୋଲ୍ କୋଇଲା-ବ୍ୟବସାୟର କେନ୍ଦ୍ର । ଏହା ନିକଟରେ ବହୁ ଶିଳ୍ପନଗର ଯଥା:— କୁଲ୍‌ଟି, ବର୍ଣ୍ଣପୁର, ହୀରାପୁର ଇତ୍ୟାଦି ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍

ରେଲୱେ-ଜଙ୍କସନ୍ । ଏଠାରେ ରେଲମରାମତି କାରଖାନା ଅଛି ।

ଆସାମ—ଭାରତର ଉତ୍ତରପୂର୍ବ ସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟ । ଏହା ଐତିହାସିକ ଅହୋମ୍‌ମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ଓ ଅସମିୟା-ଭାଷା-ଭାଷୀମାନଙ୍କର ଦେଶ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ, ପୂର୍ବରେ ଅରଣ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଟକୋଇ, ନାଗା, ଲୁଶାଇ ପ୍ରଭୃତି ପର୍ବତମାଳା । ଏହି ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରାଂଶରେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଉପତ୍ୟକା ; ଦକ୍ଷିଣରେ ସୁରମାନଦୀର ଉପତ୍ୟକା ଓ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଗାରୋ, ଖାସିଆ, ଜୟନ୍ତିଆ ପର୍ବତମାନଙ୍କର ମାଳଭୂମି । ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ସର୍ବାଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆଦିବାସୀ ବାସ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଜନସଂଖ୍ୟାର ୩୪% । ଏମାନଙ୍କର ସୁଶାସନ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନାଗା-ଷ୍ଟେଟ୍ ଓ ନର୍ଥ ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଫ୍ରଣ୍ଟିୟର୍ ଏଜେନ୍ସି (ନେଫା) ଗଢ଼ାଗଲାଣି । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାର୍ବତ୍ୟ ଉପଜାତିମାନେ ଆଉ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶାସନ-ସଂସ୍ଥା ପାଇଁ ଦାବୀ କରୁଛନ୍ତି । ଭାରତର

ନିରାପତ୍ତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସାମର ଅବସ୍ଥାନ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଭୁଟାନ୍, ତିବ୍ବତ ଓ ଚୀନ୍, ପୂର୍ବରେ ବର୍ମା ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ ପୂର୍ବପାକିସ୍ଥାନ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ । ଆସାମର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆୟତନ—୮୫୦୧୨ ବ: ମା: (*N. E. F. A.*)ର ପ୍ରାୟ ୩୩୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ସହିତ) । ଜନସଂଖ୍ୟା-ଏକ କୋଟି, ୧୮ ଲକ୍ଷ ୭୦ ହଜାର । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ହିନ୍ଦୁ ୨୯. ୪୮ ଲକ୍ଷ, ମୁସଲମାନ୍ ୧୭.୧୦ ଲକ୍ଷ । ଆସାମ ଉପତ୍ୟକା ଉର୍ବର । ବୃଷ୍ଟିପାତ – ୫୦ରୁ୨୫୮ ଇଞ୍ଚ । ଖାସିଆ ପାହାଡ଼ର ଚେରାପୁଞ୍ଜିରେ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବୃଷ୍ଟିପାତ ହୁଏ (୫୭୯ ଇଞ୍ଚ) । ଆସାମ ପେଟ୍ରୋଲ ପାଇଁ ବିଖ୍ୟାତ । ଦିଗବୋଇ ପେଟ୍ରୋଲ-କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ଏବେ ନାହରକାଟିଆ ଠାରେ ନୂଆ ପେଟ୍ରୋଲର ଯେଉଁ ସନ୍ଧାନ ମିଳିଛି ତାହା ପୁରା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲେ, ଭାରତର ପେଟ୍ରୋଲ ଚାହିଦାର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ମେଣ୍ଟିଯିବ ବୋଲି ମନେ କରାଯାଉଛି । ଖାସି ଓ ଜୟନ୍ତିଆ ପାହାଡ଼ ଚୂନ-ପଥରର ପ୍ରଧାନ ଆକର । ଭାରତର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରଦେଶରେ ଆସାମ ଭଳି ଏତେ ଘଞ୍ଚ ଜଙ୍ଗଲ ନାହିଁ । ଜଙ୍ଗଲର ଆୟତନ ପ୍ରାୟ ୩୦ହଜାର ବର୍ଗ ମାଇଲ । ସଂରକ୍ଷିତ ବନର ଆୟତନ—୭୩୫୦ ବର୍ଗମାଇଲ । ଶିମୁଳୀଗଛ ବହୁତ । ଏହା ଦିଆସିଲାଇ ତିଆରିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବେତ ଉତ୍ପାଦନରେ ଆସାମ ଭାରତରେ ପ୍ରଥମ । କାଗଜ ତିଆରି ପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ବାଉଁଶ ମଧ୍ୟ ଆସାମ ଯୋଗାଏ । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଚା' ବାକ୍ସ ଆସାମ ନିଜର କାଠରେହିଁ ତିଆରି କରେ । ଆସାମର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଫସଲ ଝୋଟ ଓ ଚା' । ୧୦୦୦ରୁ ଉପର ଚା' ବଗିଚାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାୟ ୩୭ କୋଟି ପାଉଣ୍ଡ ଚା' ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଆସାମର ଚା ଯୋଗୁଁ ଭାରତକୁ ବହୁ ବୈଦେଶିକ ମୁଦ୍ରା ଆସେ । ଗୃହ-ଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟରେ ରେଶମ, ଏଣ୍ଡି, ମୁଗା ପ୍ରଭୃତିର ବସ୍ତ୍ର-ବୟନ ବିଖ୍ୟାତ ଓ ବ୍ୟାପକ । ଆସାମର ଏଣ୍ଡି ଓ ମୁଗା ଭାରତ-ବିଖ୍ୟାତ । ଆସାମର ଜଙ୍ଗଲ ହସ୍ତିମୟ । ଆସାମ ପୁଣି ଏକ-ଶିଙ୍ଗିଆ ଗଣ୍ଡା ପାଇଁ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଅନନ୍ୟତାର ଅଧିକାରୀ । ଆସାମର ରାଜଧାନୀ ସିଲଂ । କିନ୍ତୁ ସାଂସ୍କୃତିକ କେନ୍ଦ୍ର ଗୌହାଟି । ସେହିଠାରେ ଆସାମର ଏକମାତ୍ର ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆସାମର ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ସହର ୧୪ । ଗ୍ରାମସଂଖ୍ୟା ୨୫୩୫୭ ।

ଆସାମର ଇତିହାସ— ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏହି ଦେଶକୁ ପ୍ରାଗ୍-ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ କାମରୂପ ରାଜ୍ୟ ବୋଲି

କୁହାଯାଉଥିଲା । ୧୩ଶ ଶତକରେ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଉପଜାତି ଅହୋମ୍‌ମାନେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଉପତ୍ୟକା ଅଧିକାର କଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଦେଶରନାମ ଅହୋମ୍ ବା ଆସାମ ହେଲା । ୧୫ଶ ଶତକରେ ଚୁହୁମ୍‌ଫାଁ ନାମକ ଅହୋମ୍ ରାଜା ହିନ୍ଦୁ ହେଲେ ଓ ରାଜା ଚୁଟେଁଫା ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମକୁ ରାଜଧର୍ମ ସ୍ୱରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ (୧୬୧୧-୪୯) । ଏମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ବୈଷ୍ଣବ-ପନ୍ଥୀ ଥିଲେ । ରାଜା ଚୁଟୁମ୍ଲନ୍ ବା ଜୟଧ୍ୱଜଙ୍କ ସମୟରେ ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କ ସେନାପତି ମୀରଜୁମ୍ଲା ଖାଁଙ୍କ ଆସାମ-ଆକ୍ରମଣ ବ୍ୟର୍ଥ-ହୋଇଥିଲା । ଆସାମ କେବେ ହେଲେ ମୁସଲ୍‌ମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଅଧୀନ ହୋଇନାହିଁ । ୧୮ଶ ଶତକରେ ଆସାମର ଅନ୍ତର୍ବିପ୍ଲବର ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ ବର୍ମାର ରାଜା ଆସି ଆସାମକୁ ଦଖଲ କରି ବସିଲେ ଓ ବିଜୟୀ ବର୍ମୀମାନେ ଅହୋମ୍‌ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ । ୧୮୨୪ରେ ବର୍ମାର ରାଜା ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଭୂତ ହେବା ପରେ ୧୮୨୬ର "ଇୟାନ୍ ଡ଼ବୁ" ସନ୍ଧି ଅନୁସାରେ ଆସାମକୁ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଅଧିକାର କଲେ । ୧୮୩୦ ରେ କାଚାର ଇଂରେଜ୍ ଅଧିକୃତ ହେଲା । ଏହିସମସ୍ତ ଜିଲ୍ଲା ଓ ଅଧିକୃତ ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମେ ବେଙ୍ଗଲ ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ୧୮୭୪ରେ ଆସାମ ପୃଥକ୍ ପ୍ରଦେଶ ହେଲା । ସେହି ସମୟରୁ ସିଲ୍‌ହଟ୍ ଓ କାଛାର ଆସାମ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ୧୯୦୫ରେ ଅସାମ ଓ ପୂର୍ବ ବଙ୍ଗ (ଢ଼ାକା ଓ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ ବିଭାଗ)କୁ ମିଶାଇ ପୃଥକ୍ ପ୍ରଦେଶ କରାଗଲା, କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଭଙ୍ଗ ଆନ୍ଦୋଳନ-ଫଳରେ ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗ ପୁଣି ମିଳିତ ହେବାରୁ ୧୯୧୨ରେ କେବଳ ଅସାମ ଆଉଥରେ ପୃଥକ୍ ପ୍ରଦେଶ ହେଲା । ୧୯୪୭, ୧୫ ଅଗଷ୍ଟରେ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାରୁ ଓ ପୂର୍ବ ପାକିସ୍ଥାନ ପୃଥକ୍‌ରାଜ୍ୟ ହେବାରୁ ଆସାମର ସିଲ୍‌ହଟ୍ ଜିଲ୍ଲାର ଅଧିକାଂଶ ପାକିସ୍ଥାନକୁ ଗଲା ।

ଆସାମର ସମୁଦ୍ର-ଉପକୂଳ ନାହିଁ । ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଯେଉଁ ରେଳପଥ ଯାଇଛି ତାହା କେବଳ ଆସାମକୁ ଗମନାଗମନର ଏକମାତ୍ର ପଥ । ତେଣୁ ରାଜ୍ୟରେ ବିମାନ-ଚଳାଚଳ ବହୁତ ହୁଏ ।

ଆସାମୀୟ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ— ଆସାମୀୟ ଭାଷା ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା; ଅର୍ଥାତ୍ ଅର୍ଦ୍ଧ ମାଗଧୀ ମାଧ୍ୟମରେ ସଂସ୍କୃତର ତଦ୍‌ଭବ ଓ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦାବଳିଦ୍ୱାରା ଆସାମୀୟଭାଷା ସମୃଦ୍ଧ । ଉତ୍ତରରେ ତିବ୍ବତ ଓ ପୂର୍ବରେ ଥିବା ବର୍ମାଦେଶ ଓ ସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ନାଗା ଆଦି ଆଦିମବାସୀମାନଙ୍କର ଭାଷାର ସାହଚର୍ଯ୍ୟରୁ ବହୁ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ଏଥିରେ ମିଶିଛି ଓ ତଦ୍‌ଭବ ଓ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରଣଗତ ଭେଦ ମଧ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଖ୍ରୀ:୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଆସାମୀୟଭାଷାରେ ଲିଖିତ କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଜଣାନାହିଁ । କେବଳ ଖ୍ରୀ: ୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ କାମତାପୁରର ରାଜା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭନାରାୟଣଙ୍କ ସଭାପଣ୍ଡିତ ହେମ ସରସ୍ୱତୀ ପ୍ରଥମେ ଦୁଇପାଦ ବିଶିଷ୍ଟ ପଦ୍ୟରେ 'ପ୍ରହ୍ଲାଦ-ଚରିତ'-ନାମକ କାବ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ । ଦୁର୍ଲ୍ଲଭନାରାୟଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ହରିହର ବିପ୍ର ଓ କବିରତ୍ନ-ସରସ୍ୱତୀ ନାମକ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି କ୍ରମଶଃ ବଭ୍ରୁବାହନର ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଜୟଦ୍ରଥ-ବଧ ନାମକ ଆସାମୀୟଭାଷାର କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀ: ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କବିରାଜ କନ୍ଦଲି ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣର ଆସାମୀ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି ଓ ଏହା ଆସାମ ଜାତୀୟତା ଏବଂ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଆସାମୀ ଭାଷାରେ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇଅଛି । ମାଧବ କନ୍ଦଲିଙ୍କର ଦେବଜିତ୍-କାବ୍ୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ୧୩ଶ ଓ ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆସାମୀୟ କବିତାର ବିଷୟ ପ୍ରାୟ ଧାର୍ମିକ ବା ପୌରାଣିକ । ୧୫ଶ ଶତକରୁ ବଙ୍ଗୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ଫଳରେ ଆସାମରେ ବହୁ କବି ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୀତିକାବ୍ୟ ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶଙ୍କରଦେବ ପ୍ରଧାନ । ଶଙ୍କରଦେବ ବୈଷ୍ଣବ ଗୀତିକବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ଆସାମର ଅଶିକ୍ଷିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜନତା ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମଭାବ ଜାଗ୍ରତ କରାଇଅଛନ୍ତି । ସେ ଭାଗବତ ଆଦି ନାନା ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥର ମଧ୍ୟ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଗ୍ରନ୍ଥ କୀର୍ତ୍ତିନଘୋଷ, ଆସାମର ସାଧାରଣ ଜନତାର ଦୈନିକ ପାଠ୍ୟରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ଓ ସାଧାରଣର ଧର୍ମ-ପ୍ରେରଣାରେ ପ୍ରଭୂତ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଅଛି । ବିଭିନ୍ନ ରାଗରେ ଲିଖିତ ୨୩୯୮ ପଦ୍ୟ ଏଥିରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ପୁସ୍ତକର ବିଷୟବସ୍ତୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଶିଶୁଲୀଳା, ଅଜାମୀଳ ଉପାଖ୍ୟାନ, କଂସବଧ, ବଳି-ଛଳନ

ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଇଂରେଜ୍ ମିଶନାରୀମାନେ ଆସାମୀୟ ଭାଷାରେ ବହୁ ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ ବହି ରଚନା କଲେ । ସେହିମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେହିଁ ୧୮୭୩ ଠାରୁ ବଙ୍ଗଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ପୁନର୍ବାର ଆସାମୀୟା ଦେଶୀୟଭାଷା ରୂପରେ ଗୃହୀତ ହେଲା । ପରେ ପରେ ବହୁ ଆସାମବାସୀ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରାବୀଣ୍ୟ ଲାଭକରି ଆସାମୀ ଭାଷାରେ ନବ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ-ଧାରାର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହେମଚନ୍ଦ୍ର ବରୁଆ ଓ ତାଙ୍କ ସାଥି ଗୁଣାଭିରାମ ବରୁଆ ନବ୍ୟ ଆସାମୀ ସାହିତ୍ୟର ଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତିକ କବି । କ୍ରମେ ଆସାମୀ ଭାଷାରେ କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ବୈଣିକଗୀତ, ବହୁଳଭାବରେ ରଚିତ ହେଲା ଏବଂ ବହୁ ଦୈନିକ, ମାସିକ ଆଦି ପତ୍ରିକା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ସେଥିରେ ଆସାମର ପ୍ରାଚୀନ କବିତାର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ସମାଲୋଚନା ହେବାରୁ ଆସାମୀ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟପ୍ରେମ ଅଧିକାଧିକ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କଲା । ଭୋଳାନାଥ ଦାସ (୧୮୫୮-୧୯୨୯) ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାଥ ବେଜ୍‌ବରୁଆ (୧୮୬୮-୧୯୩୮) ଆଦି ନବ୍ୟଶିକ୍ଷିତ ଲେଖକମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କାବ୍ୟ ନାଟକ ଆଦି ସକଳ ପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟ ନବ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଗଢ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ଆସାମୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଗୋସ୍ୱାମୀ, ରଜନୀକାନ୍ତ ବଡ଼ଦଲାଇ, କମଳାକାନ୍ତ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ହିତେଶ୍ୱର ବଡ଼ବରୁଆ (ସମସ୍ତେ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଲେଖକ) ଆଦି ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ସବିଶେଷ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ମାଫିଜୁଦ୍ଦୀନ୍ ଅହ୍‌ମେଦ ଓ ଶରତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋସ୍ୱାମୀ ରୋମାଣ୍ଟିକ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ରଷ୍ଟା : ଶରତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳ୍ପରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପରେ ଇଂରେଜୀ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ କବିତା ଅନୁକରଣରେ ବହୁ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି । ରତ୍ନକାନ୍ତ ବଡ଼କକଟି ଓମରଖାୟମଙ୍କ ରୁବାୟତ୍‌କୁ ବୈଣିକ ଗୀତରେ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ଶୈଳଧର ରାଜଖୋଓ୍ୱା, ଜ୍ୟୋତୀଶ୍ୱର ନିଓଗ, ବରୁଆ ଆଦି ଆଧୁନିକ ଲେଖକମାନେ ନିଜ ରଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ବା ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ବିକଶିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଭାରତରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବା ସମୟରୁ ଭାରତୀୟ ବା ଆସାମୀୟ କାବ୍ୟଧାରାରେ ନୂତନଭାବ ପ୍ରବେଶ କରିଛି ଓ ଆଧୁନିକ ଅସାମୀୟ ଲେଖକମାନେ ଏହି ନୂତନ କାବ୍ୟିକ ଭାବଧାରାର ପୂଜାରୀ ।

ଆସିଆ ପର୍ବତମାଳା.— କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଯାଜପୁର ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ ୨୦° ୩୫' ଠାରୁ ୨୦° ୩୯' ଉତ୍ତର ଅକ୍ଷାଂଶ ଓ ୮୬° ୧୪'ଠାରୁ ୮୬° ୨୦' ପୂର୍ବଦ୍ରାଘିମା ମଧ୍ୟରେ ଆସିଆ ପର୍ବତମାଳା ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ପର୍ବତରେ ଚାରୋଟି ଶିଖର ଥିବାରୁ ଏହାର ପୁରାତନ ନାମ ଚତୁଃପୀଠ । ଆଲମ୍‌ଗିରି, ଉଦୟଗିରି, ବରଡ଼ିହି ଓ ଲଳିତଗିରି ଏଠାରେ ଚାରିଗୋଟି ପର୍ବତ । ଏହି ପର୍ବତମାଳାର ଅଧିକାଂଶ ଅଲତି ପ୍ରଗଣାରେ ଥିବାରୁ ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ଅଲତିଗିରି ।

ଆସିଟିଲିନ୍ (*Acetylene*):—ଏକ ରଙ୍ଗହୀନ ବିଷାକ୍ତ ବାଷ୍ପ । ଜଳାଇଲେ ଖୁବ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକ ସହିତ ଜଳେ ଓ ଖୁବ୍ ତାପ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । କାଲସିଅମ୍ କାର୍‌ବାଇଡ୍ ନାମକ ଚୂନର ଏକ ଯୌଗିକ ରାସାୟନିକ ବସ୍ତୁକୁ ପାଣିରେ ପକାଇଲେ ଏହି ବାଷ୍ପ ସାଧାରଣତଃ ବାହାରେ । କୃତ୍ରିମ ରବର ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଶିଳ୍ପ ସାମଗ୍ରୀର ଆସିଟିଲିନ୍ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ଆମଦେଶରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଓ ପଟୁଆର ଆଦିରେ ରୋଷଣୀ କାମରେ ଏହି ଗ୍ୟାସ୍ ଆଲୋକ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଆସିଟୋନ୍ (*Acetone*)—ଏକ ଉଗ୍ରଗନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ ରଙ୍ଗହୀନ ତରଳ ପଦାର୍ଥ । ଏଥିରେ ଗୁନ୍ଦ, ବାର୍ଣ୍ଣିସ୍, ଝୁଣା, ଚର୍ବି, ଅଗ୍ନିକାର୍ପାସ୍, ସେଲୁଲଏଡ୍ ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସହଜରେ ମିଳାଇ ଯାଇଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ରାସାୟନିକ କାରଖାନାରେ ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟ ଅତ୍ୟଧିକ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଆସିରିଆ—ଏସିଆ ମହାଦେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରାଚୀନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ପ୍ରାଥମିକ ସଭ୍ୟତାର ଏକ କେନ୍ଦ୍ର । ଏହାହିଁ ମେସୋପଟାମିଆଁ । ଏହି ଗ୍ରୀକ୍‌ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ "ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦେଶ" । କାରଣ ଆସିରିଆ, ଟାଇଗ୍ରିସ୍, ଇଉଫ୍ରେଟିସ୍ ଓ ଆରାକ୍ସେସ୍ ନଦୀଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଭୂମି ଥିଲା । ଉତ୍ତରରେ ଏହା ଆର୍ମେନୀୟ ପର୍ବତମାଳା ଓ ପୂର୍ବରେ ଜାଗ୍ରସ୍ ପର୍ବତମାଳା

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଟାଇଗ୍ରିସ୍ କୂଳରେ ଏକ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଅସୁର ଦେବତା (ବାବିଲୋନିଆର ମାର୍ଦୁକ)ଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଏ ଦେଶର ଧର୍ମକେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା ଓ ସେହି ଦେବତାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ସମଗ୍ର ଦେଶ ଆସିରିଆ ନାମରେ କଥିତ ହେଲା । ଆସିରିଆ ପ୍ରଥମେ ବାବିଲୋନିଆ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧୀନ ଥିଲା । ପରେ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଆସିରିଆ, କେବଳ ବାବିଲୋନିଆ ନୁହେଁ ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟପ୍ରାଚ୍ୟ ସହିତ ମିଶରକୁ ମଧ୍ୟ ଆୟତ୍ତକୁ ଆଣିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପରେ ମିଡ଼୍ ଓ ବାବିଲୋନୀୟମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଆସିରିଆ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କଲେ । ଆସିରିଆର ରାଜଧାନୀ 'ନିନେଭେ'ର୍ ଧ୍ୱଂସ ଓ ଆସିରିଆ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ସେହିଦିନଠାରୁ ହେଲା ।

ଆସିରିଆ ଓ ବେବିଲୋନିଆର ଭାଷା ପ୍ରାୟ ଏକପ୍ରକାର, ଉଭୟ ଦେଶରେ କୀଳାକ୍ଷର ବା ତୀରାକ୍ଷର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ମାଟିନିର୍ମିତ ପଟାମାନଙ୍କରେ ଅକ୍ଷର କାଟି ଏମାନେ ତାକୁ ଖରାରେ ଶୁଖାଉଥିଲେ ବା ପୋଡିଦେଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଲେଖାମାନଙ୍କର ରାଷ୍ଟ୍ରିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ବେଶୀ ବୋଲି ଧରାଯାଉଥିଲା ସେପରି ଲେଖା ପଥରରେ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହିପରି ଶିଳାଲେଖମାନଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସୁନ୍ଦର, ଜୀବନ୍ତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ବହୁ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଆସିରିଆର ଏହିସବୁ ଇଟା-ପୁସ୍ତକ ଓ ଶିଳାଲେଖମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେହିଁ ମଧ୍ୟପ୍ରାଚ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତା ବିଷୟରେ ବହୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ତଥ୍ୟ ଜଣାଯାଇଛି । ନିନେଭେ ସହରରେ ବହୁଲକ୍ଷ ଇଷ୍ଟକ-ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କର ଏକ ବିରାଟ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଥିଲା । ସେଥିରୁ କେତେକ ବ୍ରିଟିଶ୍ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ରେ ରଖାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ସେହି ଐତିହାସିକ କାଳର ରାଜନୀତିକ ଓ ସାମାଜିକ ବହୁ ଘଟଣା ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଛି । ଆସିରୀୟମାନଙ୍କର ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ-କଳା ସେ ଯୁଗରେ ତୁଳନା-ହୀନ ଥିଲା । ଆସିରିଆର ଅଧିବାସୀମାନେ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରର ଗତିବିଧି ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ ବିସ୍ମୟକର ଆବିଷ୍କାର କରିଯାଇଥିବାର ଜଣାପଡ଼ିଛି । (ଦେଖ ବାବିଲୋନ୍, ଅର୍, ସୁମେରିୟା, ଇରାନ୍)

ଆସ୍‌ଖାବାଦ(*Ashkhabad*)—ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ଓ ଇରାନର ପ୍ରାନ୍ତଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ତୁର୍କୋମାନିସ୍ତାନ୍ (ଦେଖ) ସୋଭିଏଟ୍ ରିପବ୍ଲିକ୍‌ର ରାଜଧାନୀ । ପୂର୍ବନାମ ପୋଲ୍ଟୋରାଟସ୍କ୍ । ୧୯୪୮ର ଭୂମିକମ୍ପରେ ଏହି ନଗରୀର ବିଶେଷ କ୍ଷତି ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ଲୁଗା, ରେଶମ ଶିଳ୍ପ ଓ ମାଂସର କାରବାର ବେଶୀ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୧୯୨୬ରେ ଥିଲା ୫୨ ହଜାର, ୧୯୪୬ରେ ୫.୫୦ ଲକ୍ଷ । ଏହା ଏକ ବୃକ୍ଷ-ବିଚିତ୍ର ସୁନ୍ଦର ସହର ।

ଆସ୍ତ୍ରାଖାନ୍(*Astrakhan*)—ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍‌ର ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ-କେନ୍ଦ୍ର । କାସ୍ପିୟାନ୍ ହ୍ରଦର ବନ୍ଦର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସାଗରତୀରଠାରୁ ୪୦ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଭଲ୍‌ଗା ନଦୀର ବାମପଟେ ଅବସ୍ଥିତ । ଭଲ୍‌ଗାର ବସନ୍ତକାଳୀନ ବନ୍ୟାରୁ ସହରଟିକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ୧୨ରୁ ୧୫ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ମାଟି ପାଚେରୀ ଦ୍ୱାରା ଘେରା । ସହରର କେନ୍ଦ୍ରରେ ପ୍ରାଚୀନ ଦୁର୍ଗ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଏହି ସହର ସମଗ୍ର ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ ମାଛବ୍ୟବସାୟ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ନଈ ମାଛ ଓ ସମୁଦ୍ର ମାଛ ଉଭୟର ଏହା ବ୍ୟାବସାୟିକ କେନ୍ଦ୍ର । ଷ୍ଟର୍ଜନ୍ ମାଛର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମଞ୍ଜି (ଇଂରାଜୀରେ କାଭେୟାରେ) ବିଶେଷଭାବରେ ଏହିଠାରୁହିଁ ରୁଷିଆର ଗୁରିଆଡ଼କୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ମାଛକୁ ବରଫ ଦେବା ଓ ଶୁଖୁଆ କରିବା ପାଇଁ ଏଠାରେ ବହୁ କାରଖାନା ଅଛି । ଭଲ୍‌ଗାରେ ଭାସି ଆସୁଥିବା କାଠ ଯୋଗୁଁ ଏଠାରେ ବହୁତ କରତ କଳ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ବାକୁରୁ କେନ୍ଦ୍ର ରୁଷିଆକୁ ଯାଉଥିବା ପେଟ୍ରୋଲ୍‌ର ମଧ୍ୟ ଏହା ଏକ ରପ୍ତାନି କେନ୍ଦ୍ର ।

ଆସ୍ତିକ—ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଋଷି । ସେ ବାସୁକିଙ୍କ ଭଗିନୀ ଜରତ୍କାରୁଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜରତ୍କାରୁ-ନାମକ ଋଷିଙ୍କ ଔରସରେ ଜାତ ପୁତ୍ର । ଏହାଙ୍କ ମାତାହିଁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମନସା ନାମରେ ପୂଜା ପାଆନ୍ତି । ମୁନି-ପତ୍ନୀ, ମୁନିଙ୍କର ଅସମୟରେ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ କରିଥିବାରୁ ମୁନି ତାଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗକରି ଗଲାବେଳେ 'ଅସ୍ତ୍ୟୟଂ ସୁଭଗେ ଗର୍ଭସ୍ତବ ସୁନ୍ଦରି" 'ତୁମ୍ଭର ଏ ଗର୍ଭରହିଲା' ଏହି କଥା କହିଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କନାମ 'ଅସ୍ତି' ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ହେତୁ "ଆସ୍ତିକ" ହେଲା । ତକ୍ଷକ-ଦଂଶନରେ ମୃତ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କର ପୁତ୍ର ଜନମେଜୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ନାଗବଂଶ-ଧ୍ୱଂସକାରୀ ସର୍ପଯଜ୍ଞରୁ ଲୋପୋନ୍ମୁଖ ନାଗକୁଳକୁ

ସେ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ସର୍ପ-ଭୟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ଲାଗି ଆମ୍ଭ ଦେଶରେ ଆସ୍ତିକ ନାମ ସ୍ମରଣ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଆସ୍‌ଫାଲ୍ଟ୍ (*Asphalt*)—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ପିଚୁ (ଇଂ-ପିଚ୍) ଯାହା ସହରମାନଙ୍କ ରାସ୍ତାରେ ବିଛା ଯାଇଥାଏ । ପେଟ୍ରୋଲ୍ ଏବଂ ପିଚୁ ଉଭୟେ ବାଇଟୁମେନ୍ ନାମକ ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । କିନ୍ତୁ ସେଥିରୁ ଗୋଟିକ ଦ୍ୱାରା ମଟର ଗୃଲେ ଏବଂ ଗୋଟିକ ଉପରେ ମଟର ଗତି କରେ । ଆସ୍‌ଫାଲ୍ଟର ପ୍ରଧାନ ଉପଯୋଗୀତା ଏହି ଯେ ଏହାକୁ ପାଣି ଭେଦି ପାରେ ନାହିଁ । ବାବିଲୋନୀୟମାନେ ପ୍ରଥମେ ଏହାକୁ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଓ ପୋତ ନିର୍ମାଣରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ, ରୋମାନ୍‌ମାନେ ସ୍ନାନାଗାରମାନ ସୁରକ୍ଷିତ କରିବାକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

ତ୍ରିନିଦାଦ ଦ୍ୱୀପରେ ପ୍ରଥମେ ଏହା ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା । ବହୁକାଳ ଧରି ତାହାହିଁ ଆସ୍‌ଫାଲ୍ଟର ପ୍ରଧାନ ଆମଦାନି ସ୍ଥାନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଭେନେଜୁଏଲାରେ ଏହାର ଆମଦାନି ଅଧିକ । ଏହା ଛଡ଼ା ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡ, ଫ୍ରାନ୍‌ସ, କ୍ୟୁବା ଓ ଡ଼ାଲ୍‌ମାଶିଆ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାକୃତିକ ଆସ୍‌ଫାଲ୍ଟ୍ ମଧ୍ୟ ମିଳିଥାଏ । ଚୂନ, ପଥର, ବାଲି ଓ କିଛି ଆସ୍‌ଫାଲ୍ଟ୍ ମିଶାଇ କୃତ୍ରିମ ଆସ୍‌ଫାଲ୍ଟ୍ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ଏହାହିଁ ରାସ୍ତାରେ ବେଶୀଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଛାତରୁ ପାଣି ନ ଗଳିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏବେ ଛାତ ଉପରେ ଆସ୍‌ଫାଲ୍ଟର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଛି ।

ଆହମ୍ମଦୀୟା-ଆନ୍ଦୋଳନ—୧୮୮୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମିର୍ଜା ଗୋଲାମ୍ ଆହମ୍ମଦ-(୧୮୩୯-୧୯୦୮) ନାମକ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ଇସଲାମଧର୍ମର ସଂସ୍କାର ଆଣିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରି ନିଜକୁ କୋରାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ 'ଦ୍ୱିତୀୟ ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରେରିତ' ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଅବତାର ବୋଲି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ନୈତିକତା, ବିସ୍ମୟଜନକ କ୍ରିୟା, ଭକ୍ତି ଓ ସଠିକ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବାଣୀ ଦ୍ୱାରା ସେ ଜନସାଧାରଣରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସହଜ ବିଶ୍ୱାସ ଜାଗ୍ରତ କରାଇ ପାରିଥିଲେ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ତାଙ୍କର ଏହି ଦାବୀ ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ତାଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାର ବାଧା ଦେଲେହେଁ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତ-ସଂଖ୍ୟା ଉତ୍ତର-ଭାରତରେ ଶୀଘ୍ର ବଢ଼ି ଯାଇଥିଲା ଏବଂ ଇଲଂଣ୍ଡକୁ ମିଶାଇ ନାନାସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମର ଶାଖା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାୟ ୫ଲକ୍ଷ ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନ୍ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଆହମ୍ମଦୀୟା ଧର୍ମମତ, ସବୁପ୍ରକାରେ ଇସଲାମ୍ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେହେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଉଦାର ନୀତିରେ ପରିଚାଳିତ । ସେଥିରେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ଅବତାରକୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାହୋଇଅଛି । ଆହମ୍ମଦୀୟାବାଦ ଭାରତର ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରଗତିକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିଲା । ଆହମ୍ମଦୀୟ କେନ୍ଦ୍ରପୀଠ କ୍ୱାଦିଆନ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଶ୍ଚିମ ପାକିସ୍ଥାନରେ ଏବଂ ସେଠାରେ ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପ୍ରତି ଘୋର ବିରୋଧିତା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଉଛି । ତଥାପି ଅନେକ ଧନୀ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ମୁସଲମାନ୍ ଏହାର ଅନୁଗତ ଅଛନ୍ତି । ଆହମ୍ମଦୀୟାମାନଙ୍କୁ କ୍ୱାଦିଆନୀ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

ଆହୁର ମଜ୍‌ଦା (ଜ୍ଞାନମୟ ଦେବତା)—ଜରାଥୁଷ୍ଟ୍ର-(ଦେଖ) ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଦେବତା । ଏହି ନାମଟି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ପରେ ଅର୍ମଜଦ୍ ଓ ଅର୍ମୁଜଦ୍‌ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ସେ ଅଙ୍ଗ୍ରମୈନ୍ୟୁ (ଦେଖ)ର ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଓ ସ୍ୱର୍ଗ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ସମସ୍ତ ସାଧୁଭାବର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଆହୁର୍ ମଜ୍‌ଦା ଓ ଅଙ୍ଗ୍ରମୈନ୍ୟୁ ଉଭୟେ ଅନନ୍ତ ସତ୍ତାରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ବୋଲି କଥିତ ହେଉଥିଲେହେଁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଅଙ୍ଗ୍ରମୈନ୍ୟୁ ଆହୁର୍ ମଜ୍‌ଦାଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତର ସଂଶୟାତ୍ମକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜରାଥୁଷ୍ଟ୍ର ପାରସ୍ୟରେ ନିଜଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ଫଳରେ ପର୍ସିଆର ବହୁଲୋକ ଇସଲାମ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଠାରେ ଆହୁରମଜ୍‌ଦାଙ୍କ ଉପାସନା ଚାଲୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆହୁରମଜ୍‌ଦା-ଉପାସକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୧୩୦,୦୦୦ ମଧ୍ୟରୁ ଭାରତରେ ପ୍ରାୟ ୧,୦୦୦୦୦ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । (ଦେଖ, ପାର୍ଶି ସମାଜ) ।

ଜ୍ଞା—୩୨

ଉ

ଉ—ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ତୃତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ତାଳୁ । ହ୍ରସ୍ୱ, ଦୀର୍ଘ ଓ ପ୍ଲୁତଭେଦରେ ଏହା ତିନ ପ୍ରକାରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଇଉ, ଅଙ୍ଗସାନ୍ (*U.Aung San*) (୧୯୦୫-୧୯୪୭)—ନବ୍ୟ ବର୍ମାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜାତୀୟତାବାଦୀ ନେତା । ସେ ୧୯୩୮ରେ ରେଙ୍ଗୁନ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବି.ଏ ପାଶ୍ କରିଥିଲେ । ୧୯୪୦ରେ ତାଙ୍କୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍ ଗ୍ରେପ୍ତାର କରିବାକୁ ବସିଲାରୁ ସେ ପଳାଇଯାଇ ଚୀନର ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିଥିଲେ । ତାହା ନ ପାଇବାରୁ ସେ ବର୍ମା ଦଖଲରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜାପାନକୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଜାପାନ, ବର୍ମାକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲା ଏବଂ ଆଙ୍ଗ୍‌ସାନଙ୍କୁ ମେଜର୍ ଜେନେରାଲ୍ ସାମରିକ ପଦବୀ ଦେଇଥିଲା । ୧୯୪୩ରେ ଅଙ୍ଗ୍‌ସାନ ଜାପାନ ଅଧୀନରେ ବା' ମଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟରେ ଦେଶରକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ ଜାପାନୀମାନଙ୍କର ଅସଲ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜାଣିପାରି, ଅଙ୍ଗ୍‌ସାନ୍ ନିଜର ଦଳଟିଏ ଗଢ଼ି ଜାପାନ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିଥିଲେ ଏବଂ ବର୍ମାରୁ ଜାପାନୀଙ୍କୁ ତଡ଼ିବାରେ ମିତ୍ରପକ୍ଷକୁ ବହୁ ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହେଲାପରେ ଅଙ୍ଗ୍‌ସାନ୍‌ଙ୍କ ଦଳ ଏକ ପ୍ରବଳ ରାଜନୈତିକ ଦଳରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ମାର ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ସେ ୧୯୪୬ରେ ଏକ ସରକାରୀ ଧର୍ମଘଟ ଘଟାଇଥିଲେ । ୧୯୪୭ରେ ବର୍ମାର ସ୍ୱାଧୀନତା ବ୍ରିଟିଶ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଏହି ସନ୍ଧାନ୍ତରେ ଅଙ୍ଗ୍‌ସାନ୍ ଲଣ୍ଡନ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ବର୍ମାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବାର ଠିକ୍ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଜୁଲାଇ ୧୯ ତାରିଖ ୧୯୪୭ରେ ସେ ବର୍ମା ଲାଟ ସାହେବଙ୍କ କୋଠିରେ ଏକ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସଭା ଡକାଇ ଶାସନ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ଇଉ ସଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କେତେକ ଆତତାୟୀ ଘର ଭିତରେ ପଶି ଅଙ୍ଗ୍‌ସାନ୍‌ଙ୍କ ସହିତ ଛ'ଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ମେସିନ୍‌ଗନ୍ ଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଇଉ. ଅଙ୍ଗ୍‌ସାନ୍‌ଙ୍କର ବିଧବା ପତ୍ନୀ କିଛିକାଳ ଭାରତବର୍ଷରେ ବର୍ମାର ରାଜଦୂତ ଥିଲେ ।

ଇଉ. ଏନ୍. ଓ. ବା ସଂଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ—(***United Nations Organisation***) ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧର ବିରତି ପରେ ବିଜେତା ରାଷ୍ଟ୍ରମାନେ ପୃଥିବୀରେ ସ୍ଥାୟୀ ଶାନ୍ତି ଓ

ନିରାପତ୍ତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ପୂର୍ବୀ ଲିଗ୍ ଅବ୍ ନେଶନ୍ସ୍ ବା 'ମିଳିତ ଜାତିସଂଘ' (ଦେଖ) ପରି ବିଭିନ୍ନ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ନେଇ ଏକ ପ୍ରତିନିଧି-ମୂଳକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବା ସ୍ଥିର କଲେ । ଦୁଇ ଦୁଇଟି ମହାଯୁଦ୍ଧର ତିକ୍ତ ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ କ୍ରମପ୍ରଗତିଶୀଳ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସାମରିକ ସଜ୍ଜା ଧାରଣା ଦେଲା ଯେ, ଯୁଦ୍ଧମନୋବୃତ୍ତିର ଆଶୁ ନିରାକରଣ ନ ହେଲେ ଅଚିରେ ମାନବସଭ୍ୟତା ଲୋପ ପାଇଯିବ । ଭର୍ସାଇଲ୍ ସମର-ବିରତି ଚୁକ୍ତିର (ଦେଖ ଭର୍ସାଇଲ୍‌ସନ୍ଧି) ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଜର୍ମାନୀ ଓ ଇଟାଲୀରେ ନାଜୀବାଦ (ଦେଖ) ଓ ଫାସିଷ୍ଟବାଦ (ଦେଖ) ଜନ୍ମ ନେଲା ଓ ଜାପାନର ଆକ୍ରମଣାତ୍ମକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ଏମାନଙ୍କ ସହ ହାତ ମିଳାଇଲା । ତେଣୁ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧପରର ଅଭିଜ୍ଞତା ପରି ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ବିଜିତ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କଠାରୁ ଅତିରିକ୍ତ କ୍ଷତିପୂରଣ ଦାବୀ କରି ତୃତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧର ବୀଜବପନ କରିବା ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି ବିଜେତା ରାଷ୍ଟ୍ରଗଣ ବିଚାରିଲେ । ପରନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଦୂରଦୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ ହେତୁରୁ 'ମିଳିତ ଜାତିସଂଘ' ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧକୁ ରୋକିବା ପାଇଁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଦୂର କରି, ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘକୁ ଏକ ସମର୍ଥ, କ୍ରିୟାଶୀଳ ଓ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରୂପେ ଗଢ଼ିବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା ।

ଆମେରିକାର ଡମ୍ବାର୍ଟନଓକସ୍‌ଠାରେ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍, ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର, ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଚୀନର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ୧୯୪୪ମସିହାରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରାଥମିକ ଆଲୋଚନା ଚଳାଇଲେ । ସାନ ଫ୍ରାନସିସ୍କୋଠାରେ ୧୯୪୫ ମସିହାରେ ୫୦ଟି ଦେଶର ପ୍ରତିନିଧି ଏହି ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଓ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସନନ୍ଦରେ ଦସ୍ତଖତ କଲେ; ୧୯୪୫ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ୨୪ ତାରିଖଦିନ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଜନ୍ମ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଭ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ୧୦୮ ଓ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଆମେରିକାର ନିଉୟର୍କଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଏହି ସଂସ୍ଥାର ଚାରୋଟି ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ (୧) ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶାନ୍ତି ଓ ନିରାପତ୍ତା ରକ୍ଷା(୨) ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁତା-ସୃଷ୍ଟି (୩) ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ସହଯୋଗରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଅର୍ଥନୈତିକ, ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଉନ୍ନୟନ (୪) ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର କାର୍ଯ୍ୟର ସମନ୍ୱୟ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଗୁଡ଼ିକ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସନନ୍ଦରେ ୭ଟି ନୀତି ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଯଥା—(୧) ଏହି ସଂସ୍ଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ର ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରେ । (୨) ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ-ରାଷ୍ଟ୍ର ସନନ୍ଦରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ପୂରଣ କରିବାପାଇଁ ସଚେଷ୍ଟ ରହିବେ । (୩) ସେମାନେ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ କଳହଗୁଡ଼ିକ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାୟରେ ସମାଧାନ କରିବେ (୪) ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସମ୍ପର୍କରେ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରୁଥିବା ଭଳି କୌଣସି ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରିବେ ନାହିଁ ।(୫) ସେମାନେ ସନନ୍ଦର ସର୍ତ୍ତାନୁଯାୟୀ ଏହି ସଂସ୍ଥାକୁ ସବୁପ୍ରକାରର ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ଓ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରୁଥିବା ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ । (୬) ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିବା ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଶାନ୍ତି ଓ ନିରାପତ୍ତା ରକ୍ଷାପାଇଁ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ନୀତିଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରହଣ କରିବେ (୭) ଏହି ସଂସ୍ଥା କୌଣସି ରାଜ୍ୟର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ସମସ୍ୟାରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବ ନାହିଁ ।

ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ୬ଟି ବିଶିଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ ରହିଛି । (୧) ସାଧାରଣ ପରିଷଦ (*General Assembly*) (୨) ନିରାପତ୍ତା ପରିଷଦ (*Security Council*) (୩) ଅର୍ଥ ନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ (*Economic and Social Council*) ପରିଷଦ (୪) ମାର୍ଫତି-ଦାରୀ ପରିଷଦ (*Trusteeship Council*) (୫) ଅନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଚାରାଳୟ (*International Court of Justice*) (୬) ସେକ୍ରେଟେରିଏଟ୍ ବା କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ । ନିମ୍ନରେ ସେମାନଙ୍କର ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା ଦିଆଗଲା :—

ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିବା ସମସ୍ତ ଦେଶର ପ୍ରତିନିଧି ସାଧାରଣ ପରିଷଦରେ ଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶ ୫ଜଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିନିଧି ପଠାଇ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଭୋଟ୍‌ର ଅଧିକାରୀ । ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସନନ୍ଦ ଅନୁଯାୟୀ ସାଧାରଣ ପରିଷଦର ଅଧିବେଶନ ବର୍ଷକୁ ଥରେ ବସେ; କିନ୍ତୁ ସେକ୍ରେଟେରୀ ଜେନେରାଲ୍, ନିରାପତ୍ତା ପରିଷଦ ବା ସାଧାରଣ ପରିଷଦର ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ସଭ୍ୟଙ୍କ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନ ଡକାଯାଇପାରେ । ସାଧାରଣ ପରିଷଦ ପ୍ରତିବର୍ଷ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚନ କରେ । ସାଧାରଣ ପରିଷଦର କାର୍ଯ୍ୟ ୭ଟି

କ୍ଷୁଦ୍ର ସମିତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟାଯାଇଛି ଓ ଏହି ସଂଗଠନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟରାଷ୍ଟ୍ର ଏହି ସମିତିକୁ ଜଣେ ଲେଖାଏଁ ପ୍ରତିନିଧି ପଠାଇ ପାରନ୍ତି । ସାଧାରଣ ପରିଷଦ ଯେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରି ପାରନ୍ତି । କୌଣସି ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ୨/୩ ଅଂଶ ସଭ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ମତି ଆବଶ୍ୟକ । ୧୯୫୦ରେ ସାଧାରଣ ପରିଷଦର ୫ମ ଅଧିବେଶନରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା ଯେ ନିରାପତ୍ତା ପରିଷଦରେ, ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଶାନ୍ତି ଓ ନିରାପତ୍ତା ସମ୍ପର୍କରେ ସେହି ପରିଷଦର ସ୍ଥାୟୀ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତାନ୍ତର ଘଟିଲେ, ତାହା ସାଧାରଣ ପରିଷଦରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ପାରିବ । ସାଧାରଣ ପରିଷଦ, ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ବିଭିନ୍ନ ଶାଖା-ସଂସ୍ଥାର ରିପୋର୍ଟ ଗ୍ରହଣ କରେ ଓ ସେକ୍ରେଟେରୀ ଜେନେରାଲ୍ ଏହି ରିପୋର୍ଟ ଦାଖଲ କରନ୍ତି ।

ନିରାପତ୍ତା ପରିଷଦ—ନିରାପତ୍ତା ପରିଷଦରେ ୧୧ଜଣ ସଭ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଭୋଟ୍ । ଜାତୀୟତାବାଦୀ ଚୀନ୍ (ଫର୍ମୋଜା), ଫ୍ରାନ୍ସ, ରୁଷିଆ, ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା ନିରାପତ୍ତା ପରିଷଦର ପାଞ୍ଚ ଜଣ ସ୍ଥାୟୀ ସଭ୍ୟ ଓ ସାଧାରଣ ପରିଷଦର ୨/୩ ଅଂଶ ସଭ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ମତି କ୍ରମେ ୬ଟି ଦେଶର ସଭ୍ୟ ଦୁଇବର୍ଷ ଲେଖାଏଁ ଅସ୍ଥାୟୀ ସଭ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଅବସର ନେଉଥିବା ସଭ୍ୟମାନେ ପୁନର୍ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ନିରାପତ୍ତା ପରିଷଦର ସଭ୍ୟ ନ ଥିବା ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର କୌଣସି ସଭ୍ୟରାଷ୍ଟ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ନିରାପତ୍ତା ପରିଷଦରେ ଆଲୋଚିତ ହେଉଥିଲେ ସେହି ରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ଭୋଟ୍ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଆଲୋଚନାରେ ଭାଗ ନେଇ ପାରିବେ ।

ପୃଥିବୀରେ ଶାନ୍ତି ଓ ନିରାପତ୍ତା ରକ୍ଷା, ନିରାପତ୍ତା-ପରିଷଦର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ମାର୍ଫତଦାରୀ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ନିରାପତ୍ତା-ପରିଷଦର ଦାୟିତ୍ୱ ରହିଛି । ସାଧାରଣ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ନିରାପତ୍ତା ପରିଷଦର ଯେ କୌଣସି ୭ ଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କର ସମ୍ମତି ଥିଲେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହେବ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ୫ଜଣ ସ୍ଥାୟି-ସଭ୍ୟଙ୍କର ସମ୍ମତି ଏକାନ୍ତ ଜରୁରୀ । ପାଞ୍ଚଜଣ ସ୍ଥାୟିସଭ୍ୟଙ୍କର ନାକଚ-କ୍ଷମତା *Veto Power*, ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଜଣେ ସଭ୍ୟର ନାସ୍ତିସୂଚକ ଭୋଟରେ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇଯାଏ । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଶାନ୍ତି ଓ ନିରାପତ୍ତା ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ନିରାପତ୍ତା-ପରିଷଦ ସଭ୍ୟରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କଠାରୁ ସାମରିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ସାହାଯ୍ୟ ଆଣନ୍ତି । ଏହାର ପରିଚାଳନା ନିମିତ୍ତ ଗୋଟିଏ ସାମରିକ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ସମିତି (*Military staff Committee*) ମଧ୍ୟ ଅଛି । ନିରାପତ୍ତା-ପରିଷଦ ତରଫରୁ ଆଣବିକ ବିସ୍ଫୋରଣର ତଥା ଯୁଦ୍ଧର ନିରୋଧ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଯୁଦ୍ଧବିରତି-ସଂସ୍ଥା (*Disarmament Commission*) ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି ।

ନିରାପତ୍ତା-ପରିଷଦର ପ୍ରତି ମାସରେ ଜଣେ ସଭ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ-କ୍ରମେ ସଭାପତି ହୁଅନ୍ତି । ସମୟେ ସମୟେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମସ୍ୟାର ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଆଡ୍ ହକ୍ କମିଟି ବସାଯାଏ ।

ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିଷଦ—ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଅର୍ଥନୈତିକ, ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ, ଶୈକ୍ଷିକ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରଶ୍ନର ସମୀକ୍ଷା ପାଇଁ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିଷଦ (*Economic and Social Council*) ଅଛି । ସାଧାରଣ ପରିଷଦର ୨/୩ ଅଂଶର ସଭ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ମତିକ୍ରମେ ୧୮ଜଣ ପ୍ରତିନିଧି ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିଷଦକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୬ଜଣ ଲେଖାଏଁ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ୩ବର୍ଷ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ଅବସର ନେଉଥିବା ଏହି ସଭ୍ୟମାନେ ପୁନର୍ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ପାରିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ଦେଶର ଜଣେ ପ୍ରତିନିଧି ଓ ଗୋଟିଏ ଭୋଟ୍‌ର ଅଧିକାର ଅଛି । ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ଭୋଟ୍‌ରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିଷଦର ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଦୁଇଟି ଅଧିବେଶନ ବସେ । ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ଉପୁଜିଲେ ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନ ବସିପାରେ । ସଭାପତି ଏକ ବର୍ଷ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ସେ ପୁନର୍ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିଷଦର, ମାନବିକ ଅଧିକାର, ସମାଜରେ ନାରୀର ସ୍ଥାନ, ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟର ବ୍ୟବହାର, ଜନସଂଖ୍ୟା, ପରିସଂଖ୍ୟାନ, ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ କମିଶନ ଅଛି । ସାଧାରଣ ପରିଷଦଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ଶିଶୁପାଣ୍ଠି *U.N.I.C.E.F.*)ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିଷଦର ପରିଚାଳନା ଅଧୀନରେ ଛାଡ଼ି ଦିଆ ଯାଇଛି ।

ମାର୍ଫତ୍‌ଦାରି ପରିଷଦ୍—ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ହାସଲ କରି ନଥିବା ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ମାର୍ଫତ୍‌ଦାରି ପରିଷଦ ଅଛି । ଏହି ମାର୍ଫତ୍‌ଦାରି ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର—(୧) ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ବିଜିତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ଅଣାଯାଇଥିବା ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମାର୍ଫତଦାରି ପରିଷଦ ଅଧୀନକୁ ଆସିଲା । (୨) କେତେକ ରାଜ୍ୟ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରାଜ୍ୟର ମାର୍ଫତଦାରି ଏହି ପରିଷଦକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ନୀତି ଅନୁଯାୟୀ ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ସ୍ୱାଧୀନଭାବେ ଚଳିବାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ଦିଆଯିବ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅନୁନ୍ନତ ଏବଂ ବହୁବର୍ଷ ଧରି ପରାଧୀନ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନ ହଠାତ୍ ସଫଳ ହେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନରୀତି ସହ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରାଇବା ପାଇଁ କେତୋଟି ଉନ୍ନତ ରାଷ୍ଟ୍ର ସହ କିଛି ବର୍ଷ ପାଇଁ ମାର୍ଫତ୍‌ଦାରି ରାଜ୍ୟରୂପେ ଯୋଡ଼ି ଦିଆଗଲା । ଏହି ମାର୍ଫତ୍‌ଦାରି ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବହୁରାଜ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କଲେଣି ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଏହି ମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଛନ୍ତି । ଆଫ୍ରିକାର କଙ୍ଗୋ, ରୁଆଣ୍ଡା ଉରୁଣ୍ଡି, ନାଇଜେରିଆ ପ୍ରଭୃତି ଏହିପରି ମାର୍ଫତଦାରି ରାଜ୍ୟ ଥିଲେ । ଏମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାଧୀନ । ମାର୍ଫତ୍‌ଦାରୀ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ "ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳ" (*Strategic areas*) ସମ୍ପର୍କୀୟ ଆଲୋଚନା ନିରାପତ୍ତା-ପରିଷଦ ଓ ଅନ୍ୟ ବିଷୟରେ ସାଧାରଣ-ପରିଷଦରେ ହୁଏ । ମାର୍ଫତ୍‌ଦାରି-ପରିଷଦ, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ହେଲାବେଳେ, ସାଧାରଣ-ପରିଷଦ ଓ ନିରାପତ୍ତା-ପରିଷଦକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ଓ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ରିପୋର୍ଟ ପେଶ୍ କରେ । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ମାର୍ଫତ୍‌ଦାରୀ ନିୟମାନୁଯାୟୀ (*International Trusteeship System*) ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସନନ୍ଦରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯେ ମାର୍ଫତ୍‌ଦାରି ଅଧୀନରେ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ସୁବିଧା ପ୍ରତି ସର୍ବାଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବ । ମାର୍ଫତଦାରି-ପରିଷଦ ତରଫରୁ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗର ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇବା ପାଇଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆଡ୍‌ହକ୍ କମିଟି ଅଛି ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଚାରାଳୟ— ୧୯୪୫ ସାଲର ସାନଫ୍ରାନ୍‌ସିସ୍କୋ ସମ୍ମିଳନୀର ଚୁକ୍ତିପତ୍ର ଅନୁସାରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିବାଦର ମୀମାଂସା ଲାଗି ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ଦ୍ୱାରା ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେଗ୍‌ଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ମାତ୍ର ଏହା ନୂତନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ନୁହେଁ । ଏହା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଲିଗ୍ ଅଫ ନେସନ୍‌ସ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଥବା ତତ୍‌ପୂର୍ବ ପୁରାତନ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଚାରାଳୟର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ବା ପୁନଃପ୍ରତିଷ୍ଠା ମାତ୍ର । ଏ ଜାତୀୟ ବିଚାରାଳୟ ୧୮୯୯ସାଲରୁ ହେଗ୍‌ଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବିବାଦ ତୁଟାଇ ଆସୁଥିଲା । ଲିଗ୍ ଅଫ ନେସନ୍‌ସ୍ ୧୯୨୨ ସାଲ୍‌ରେ ଏହାକୁ ଏକ ନୂଆ ରୂପ ଦେଇ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେହେଁ, ୧୯୪୬ସାଲ୍‌ରେ ଲିଗ୍‌ର ବିଲୋପ ସାଧନ ହେବା ପରେ ଏହାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଲୋପ ନହୋଇ ସଂଯୁକ୍ତ ଜାତିସଂଘ ହାତରେ ଏହା ପୁନରୁଜ୍ଜୀବିତ ହେଲା । ସେହି ହେଗ୍‌ଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ଏହା ପୂର୍ବପରି ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିବାଦର ମୀମାଂସା କରୁଅଛି । ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟରାଷ୍ଟ୍ର ନିୟମତଃ ଏହି ବିଚାରାଳୟର ଅଧୀନସ୍ଥ । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଚାରାଳୟରେ ୧୫ଜଣ ବିଚାରପତି ଅଛନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଜଣ ଗୋଟିଏ ଦେଶର ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ନିରାପତ୍ତା-ପରିଷଦ ଓ ସାଧାରଣ-ପରିଷଦ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ଜଜ୍‌ମାନେ ୯ବର୍ଷ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ପୁନର୍ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ପାରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଚାରାଳୟର ବିଚାରକମାନେ କୌଣସି ଦେଶର ରାଜନୈତିକ ବା ଶାସନ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । କୌଣସି ବିଚାରପତି ପୂର୍ବରୁ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲେ ବିଚାରରେ ଭାଗ ନେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ବିଚାରପତିମାନଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ନିରାପତ୍ତାର (*diplomatic immunity*) ଅଧିକାର ଅଛି ।

ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଦସ୍ତଖତ୍‌କାରୀ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନେ ଏହି ବିଚାରାଳୟର ବିଚାରଭୁକ୍ତ । ପକ୍ଷମାନେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ରୀତି ଓ ଆଇନ୍‌ର ଅବମାନନା ଓ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସନନ୍ଦରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବା ବିଷୟର ବିରୋଧାଚରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ମକଦ୍ଦମା କରିପାରନ୍ତି । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଚାରାଳୟ, ଦରକାର ହେଲେ ସାଧାରଣ ପରିଷଦ ବା ନିରାପତ୍ତା ପରିଷଦକୁ ଆଇନ୍ ପରାମର୍ଶ ଦେଇପାରନ୍ତି ।

ଏହି ବିଚାରାଳୟରେ ଫରାସୀ ଓ ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରାଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି ପକ୍ଷ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଅନ୍ୟଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ବିଚାରାଳୟ ଅନୁମତି ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ସମସ୍ତ ମୀମାଂସା ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ବିଚାରକଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ଗୃହୀତ ହୁଏ । ସପକ୍ଷ ଓ ବିପକ୍ଷରେ ସମାନ ଭୋଟ ହେଲେ ସଭାପତି ତାଙ୍କ ଅଧିକ ଭୋଟ୍ ଦେଇପାରିବେ । ଏହି ବିଚାରାଳୟର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଓ ଏହା ଉପରେ ଅପିଲ୍ କରାଯାଇ ପାରେ ନା । ପକ୍ଷଭୁକ୍ତ ଦେଶର କୌଣସି ବିଚାରକ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଚାରାଳୟରେ ନ ଥିଲେ ଉକ୍ତପକ୍ଷ ଜଣେ ଜଜ୍ ନିର୍ବାଚନ କରିପାରେ । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଚାରାଳୟ ସାଧାରଣତଃ ହଲାଣ୍ଡର ହେଗ୍ ସହରରେ ବସେ; ତେବେ ଆବଶ୍ୟକତାନୁଯାୟୀ ସ୍ଥାନ-ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇପାରେ ।

ସେକ୍ରେଟେରିଏଟ୍—ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସାମୂହିକ ଶାସନ ଓ ପରିଚାଳନାର ଦାୟିତ୍ୱ ଭାର ବିରାଟ ସେକ୍ରେଟେରିଏଟ୍ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ଏଠାରେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସେକ୍ରେଟରୀ **(*Secretary-General*)** ଥାଆନ୍ତି ଓ ସେ ସାଧାରଣ-ପରିଷଦ, ନିରାପତ୍ତା-ପରିଷଦ, ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିଷଦ ଓ ମାର୍ଫତଦାରୀ ପରିଷଦର ପ୍ରଧାନ କର୍ମକର୍ତ୍ତା । ସେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକର ଆବାହକ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ଓ ତଦନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଯେ କୌଣସି ରାଷ୍ଟ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଯୋଗସୂତ୍ର । ନରୱେର ଟ୍ରିଗ୍‌ଭିଲ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନ-ସେକ୍ରେଟେରୀ ଥିଲେ (୧୯୪୬-୧୯୫୩) ତାଙ୍କ ପରେ ସ୍ୱିଡ଼େନ୍‌ର ଡାଗ୍ ହାମରସୋଏଲ ହେଲେ । ସେ କଙ୍ଗୋରେ ବିମାନଦୁର୍ଘଟଣାରେ ମୃତ ହେବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ବର୍ମାର ଉ ଥାଣ୍ଟ୍ ସେ ପଦରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ଅଟକଳ, ଆମେରିକାନ୍ ଡଲାରରେ ହିସାବ କରାଯାଏ ।

ଏହି ସବୁ ବିଭାଗ ବ୍ୟତୀତ, ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଲକ୍ଷ୍ୟପୂରଣ ଦିଗରେ ସହାୟତା କରିବା ପାଇଁ ନିମ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଫିସ୍ ମଧ୍ୟ ଖୋଲାଯାଇଛି ।

ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଶରଣାର୍ଥୀ ସଂସ୍ଥା (*U.N.H.C.R* ବା *United Nations High Commissioner for Refugees*) ରାଜନୈତିକ ଓ ଜାତିଗତ ବିଭେଦ ହେତୁ ଗତ ଦୁଇ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପରେ ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି ସମସ୍ତ ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଅସ୍ଥାୟୀ ସମ୍ପତ୍ତି ହରାଇ ବାସ୍ତୁହରା ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ହିଟ୍‌ଲର୍‌ଙ୍କ ଇହୁଦୀ-ବହିଷ୍କରଣ ନୀତି, ଭିଏତ୍‌ନାମର ବିଭାଗ ଓ ହଂଗେରୀର ରାଜନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ବହୁବ୍ୟକ୍ତି ଏହିପରି ଶରଣାର୍ଥୀରୂପେ ମାତୃଭୂମି ତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲି ଆସିଛନ୍ତି । ପରନ୍ତୁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟକ୍ତିସ୍ୱାଧୀନତାର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ବହୁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ସେ ଦେଶମାନଙ୍କରୁ ବାହାରି ଆସୁଛନ୍ତି । ଏହି ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶରଣାର୍ଥୀ ସମସ୍ୟାର ସ୍ଥାୟିସମାଧାନ ପାଇଁ ଓ ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଥଇଥାନ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ସୃଷ୍ଟ । ଶରଣାର୍ଥୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ୧୯୫୧ ମସିହାରେ ୨୬ଟି ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ବସି ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଚଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଚଠାରେ ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା, ଚାକରୀ, ଓ ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସମସ୍ତ ମୌଳିକ ଅଧିକାର ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଛି । ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ, ରୀତିନୀତି ଓ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବହାରରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରା ନ ଯିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଜରିଆରେ ୧୯୫୯ ସୁଦ୍ଧା ୪୪୦,୦୦୦ ଜଣ ଶରଣାର୍ଥୀଙ୍କୁ ସ୍ଥାୟୀ ବସବାସର ସୁବିଧା ଦିଆଯାଇଛି । ଏଥିପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ସରକାର ଓ ଦାତବ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଖର୍ଚ୍ଚ ଯୋଗାଉଛନ୍ତି । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଲୋକହିତକର କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ୧୯୫୪ ମସିହାରେ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲା । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ସ୍ୱିଜର୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡର ଜେନିଭାଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ପରମାଣୁଶକ୍ତି ସଂସ୍ଥା (*International Atomic Energy Agency or I.A.E.A*) ୧୯୫୬ ମସିହାରେ କାନାଡ଼ା, ଫ୍ରାନ୍ସ, ରୁଷିଆ, ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ୧୮ଟି ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ାଗଲା ଓ ୧୯୫୭ ମସିହା ସାଧାରଣ-ପରିଷଦର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ଏହା ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସହକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ ରୂପେ ରହିଲା । ପରମାଣୁଶକ୍ତିର ସାମରିକ ବ୍ୟବହାର କରା ନ ଯାଇ ଯେପରି ତାହା ମନୁଷ୍ୟର ସୁଖ-ସମ୍ପଦ ବୃଦ୍ଧି ଦିଗରେ ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ ସେଥିପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବା ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଅନ୍ୟତମ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମକର୍ତ୍ତା

ଓ ୬୩ ଜଣ ସହକାରୀ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆର ରାଜଧାନୀ ଭିଏନାଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଶ୍ରମିକ-ସଂସ୍ଥା (*International Labour Organisation or I. L. O.*) ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ ରୂପେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରେ ମିଳିତ ଜାତିସଂଘ (ଲିଗ୍ ଅବ୍ ନେସନ୍ସ୍) ସହ ସଂଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହା ରାଷ୍ଟ୍ର, ଶିଳ୍ପପତି ଓ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କୁ ନେଇ ଏକ ତ୍ରିଦଳୀୟ ସଂଗଠନ । ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି, ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନର ମାନବୃଦ୍ଧି ଓ ସାମାଜିକ ଏବଂ ଆର୍ଥିକ ସ୍ଥିତିର ଉନ୍ନୟନ ଏହି ସଂସ୍ଥାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ୧୯୪୬ ମସିହାରେ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲା ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଶ୍ରମିକ-ସଂସ୍ଥାର ବାର୍ଷିକ ପରିଷଦରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଶ୍ରମିକସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ହୁଏ ଓ ଗୃହୀତ ପ୍ରସ୍ତାବଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଦେଶର ସରକାରଙ୍କ ନିକଟକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଏ । ବାର୍ଷିକ ପରିଷଦରେ ସଭ୍ୟ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରୁ ଦୁଇଜଣ ସରକାରୀ ପ୍ରତିନିଧି, ପ୍ରଧାନ ଶ୍ରମିକ-ସଂସ୍ଥା ଓ କର୍ମଦାତା ସଂସ୍ଥାର (*Employer Organisations*) ଜଣେ ଲେଖାଏଁ ପ୍ରତିନିଧି ଉପସ୍ଥିତ ରହନ୍ତି । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଶ୍ରମିକସଂସ୍ଥାର ପରିଚାଳକ ସମିତିରେ ୪୦ଜଣ ସଭ୍ୟ ରହନ୍ତି ଓ ଏଥିରେ ୨୦ଜଣ ବିଭିନ୍ନ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି, ୧୦ଜଣ ଲେଖାଏଁ ଯଥାକ୍ରମେ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରମିକସଂସ୍ଥାର ଓ କର୍ମଦାତା ସଂସ୍ଥାର ପ୍ରତିନିଧି ଏଥିରେ ଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ୩ବର୍ଷ ଲେଖାଏଁ ସଭ୍ୟଭାବେ ରହନ୍ତି । କାନାଡ଼ା, ଚୀନ୍, ଫ୍ରାନ୍ସ, ଜର୍ମାନୀ, ଫେଡ଼େରାଲ୍ ରିପବ୍ଲିକ୍ ଭାରତ, ଇଟାଲୀ, ଜାପାନ୍, ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍, ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକା—ଏହି ୧୦ଟି ରାଜ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଶିଳ୍ପଗୁରୁତ୍ୱ ପାଇଁ ପରିଚାଳକ ସମିତିର ସ୍ଥାୟୀ ସଭ୍ୟ । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶ୍ରମିକସଂସ୍ଥା ଶ୍ରମିକ-ସମସ୍ୟା ଓ ସେମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରିବା ପାଇଁ ଗବେଷଣା କେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲିଅଛନ୍ତି । ଏସିଆ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗବେଷଣା-କେନ୍ଦ୍ରଟି ଭାରତର ବାଙ୍ଗାଲୋର୍‌ଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଶ୍ରମିକସଂସ୍ଥାର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ସୁଇଜର୍‌ଲାଣ୍ଡ୍‌ର ଜେନିଭାଠାରେ ସ୍ଥାପିତ ।

ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଖାଦ୍ୟ ଓ କୃଷିସଂସ୍ଥା (*Food and Agriculture organisation of United Nations or F.A.O.*).

୧୯୪୫ମସିହାରେ ଗଠିତ ହେଲା । ପୃଥିବୀର ଖାଦ୍ୟ ଓ କୃଷିସମସ୍ୟାର ଆଲୋଚନା ଓ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶକୁ ଖାଦ୍ୟ ଓ କୃଷିସମ୍ପର୍କୀୟ ଠିକଣାଖି ବିବରଣ ଯୋଗାଇବା ଏହି ସଂସ୍ଥାର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ଖାଦ୍ୟ ସଂରକ୍ଷଣ, କୃଷି-ଉନ୍ନୟନ, ମତ୍ସ୍ୟ-ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବନ୍ୟସମ୍ପଦର ଉନ୍ନୟନ ସମ୍ପର୍କରେ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର କୃଷି ଓ ଖାଦ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଖବର ଯୋଗାଏ । ଅନୁନ୍ନତ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କୁ ଏହି ସଂସ୍ଥାର ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ ଯାଇ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରନ୍ତି ଓ ବ୍ୟବହାରିକ ସାହାଯ୍ୟ (*Technical Assistance*) ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଏ । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ଓ କୃଷିସଂସ୍ଥାର ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ଥିବା ଦେଶର ଜଣେ ଲେଖାଏଁ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ସଭା ଗଢ଼ାଯାଇଛି ଓ ଏହାର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଅଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଇଟାଲୀ ଦେଶର ରୋମ୍ ନଗରୀରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସଂସ୍କୃତି-ସଂସ୍ଥା—(*United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation* ବା *U.N.E.S.C.O.*)

୧୯୪୬ ମସିହାରେ ଗଠିତ ହେଲା । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଶାନ୍ତି ନିରାପତ୍ତା ରକ୍ଷା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସଂସ୍କୃତିଗତ ଅଗ୍ରଗତିର ସମନ୍ୱୟ କରିବା ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଘୋଷଣା ଅନୁଯାୟୀ ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ, ଧର୍ମ, ରାଜନୈତିକ ବିଶ୍ୱାସ, ଭାଷା ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ମାନବସମାଜର ମୌଳିକ ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷା, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସଂସ୍କୃତିଗତ ପ୍ରଚାରର ମାଧ୍ୟମରେ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରିବା ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସଂସ୍କୃତି ସଂସ୍ଥାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଏହି ସଂସ୍ଥା ତରଫରୁ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନ ଖୋଲାଯାଇଛି । ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଖ୍ୟାତି-ସମ୍ପନ୍ନ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କର ବୈଠକ କରି ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ବିଜ୍ଞାନର ଅଗ୍ରଗତି ସମ୍ପର୍କରେ

ଆଲୋଚନା କରିବା ଏହାର ଅନ୍ୟ ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏଥିପାଇଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବୈଜ୍ଞାନିକ-ସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଖୋଲାଯାଇଛି । ନୂଆଦିଲ୍ଲୀଠାରେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଅଛି । ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଶିକ୍ଷା, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସଂସ୍କୃତିସଂସ୍ଥାର ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ପରିଷଦ ଅଛି ଓ ଏହି ପରିଷଦ ୨୪ଟି ଜାତିର ପ୍ରତିନିଧି-ସମ୍ବଳିତ ଗୋଟିଏ ପରିଚାଳକ ବୋର୍ଡ଼ ନିର୍ବାଚିତ କରେ । ଏହି ସଂସ୍ଥାର ସ୍ଥାୟୀ ଅଫିସ୍ ପାରିସ୍‌ଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସଂସ୍ଥା (*World Health Organisation* 'ହୁ' ବା *W.H-O.*)—

୧୯୪୬ ମସିହାରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପରିଷଦ ଦ୍ୱାରା ଆହୂତ ଏକ ବୈଠକରେ ଏହି ସଂସ୍ଥା ଗଠିତ ହେବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ୧୯୪୮ ମସିହାଠାରୁ ବିଶ୍ୱସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ସଂସ୍ଥାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପୃଥିବୀର ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଶାରୀରିକ-ମାନସିକ ଓ ସାମାଜିକ ସୁସ୍ଥତା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ସଂସ୍ଥାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ବିଭିନ୍ନ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସଂସ୍ଥାମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟର ସମନ୍ୱୟ, ମହାମାରୀ ଓ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧିମାନଙ୍କର ନିରାକରଣ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ବାସସ୍ଥାନ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଖାଦ୍ୟ ସଂରକ୍ଷଣ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର, ଖାଦ୍ୟ ଓ ଔଷଧର ମାନ-ଉନ୍ନୟନ ପ୍ରଭୃତି ବିଶ୍ୱସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସଂସ୍ଥାର କେତେଗୁଡ଼ିଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବୈଷୟିକ ତାଲିମପ୍ରାପ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ରାଷ୍ଟ୍ରର ୧୮ଜଣ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କୁ ନେଇ ବିଶ୍ୱସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସଂସ୍ଥାର ପରିଚାଳକ ସମିତି ଗଠିତ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସ୍ଥାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଜେନିଭାଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅର୍ଥପାଣ୍ଠି (*International Monetary Fund* ବା *I. M. F.*) ଏହା ୧୯୪୫ ମସିହାରେ ସ୍ଥାପିତ । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଆର୍ଥିକ ସହଯୋଗ ଓ ମୁଦ୍ରାବିନିମୟର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ାହୋଇଛି । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରସାର ଓ ବିଭିନ୍ନ ସଭ୍ୟ ଥିବା ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କର ଅର୍ଥନୈତିକ ବିକାଶ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ମୁଦ୍ରାର ବିନିମୟହାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଓ ଆମେରିକାନ୍ ଡଲାର୍‌ର ଅନୁପାତରେ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୁଏ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅର୍ଥ-ପାଣ୍ଠିର କାର୍ଯ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ପରିଚାଳକ-ବୋର୍ଡ ଗଢ଼ାଯାଇଛି । ଏମାନଙ୍କର ବର୍ଷକୁ ଗୋଟିଏ ଅଧିବେଶନ ବସେ ଓ ଏଥିରେ ପାଣ୍ଠିର ବାର୍ଷିକ କାର୍ଯ୍ୟ, ନୂତନ ସଭ୍ୟ-ନିର୍ବାଚନ, ଆୟବ୍ୟୟର ହିସାବ ଓ ଅନ୍ୟ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସହଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଏ । ଏହି ପାଣ୍ଠିର ପରିଚାଳନାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ (*Managing Director*) ୫ବର୍ଷ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅର୍ଥପାଣ୍ଠିର ସ୍ଥାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଓ୍ୱାଶିଂଟନ୍ ସହରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ପୁନର୍ଗଠନ ଓ ବିକାଶ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ *International Bank for Reconstruction and Development* ବା *World Bank* ବା ପୃଥିବୀ ବ୍ୟାଙ୍କ୍)

୧୯୪୬ ଖ୍ରୀ: ରେ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଉତ୍ପାଦନ ଓ ସାଧାରଣ ଜୀବନର ମାନବୃଦ୍ଧି, ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବ୍ୟବସାୟର ସମନ୍ୱୟ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ମୂଳଧନ ଖଟାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଏହି ବ୍ୟାଙ୍କ୍‌ର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ୧୯୫୯ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ବ୍ୟାଙ୍କ୍‌ର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପାଣ୍ଠିକୁ ୧୦୦୦ କୋଟି ଡଲାର୍‌ରୁ ୨୧୦୦ କୋଟି ଡଲାର୍‌କୁ ବଢ଼ାଇ ଦିଆଗଲା । ୧୯୫୯ ଶେଷ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ୫୧ଟି ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ୨୪୯ଟି ଋଣ ମଞ୍ଜୁର୍ କରି ୪୮୭.୧ କୋଟି ଡଲାର୍ ଋଣ ଦେଇଛି । ପୁନର୍ଗଠନ, ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି, ଗମନାଗମନ, ଶିଳ୍ପ, କୃଷି ଓ ସମ୍ବାଦ-ସରବରାହର ଯୋଜନାପାଇଁ ଏହି ଋଣ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହି ଯୋଜନାଗୁଡ଼ିକୁ ସଫଳ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ତରଫରୁ ବହୁ ବୈଷୟିକତାଲିମ୍-ପ୍ରାପ୍ତ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନର ସହଯୋଗରେ କେନାଲ୍ ଜଳ-ଉପଯୋଗ ଯୋଜନାକୁ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ପୁନର୍ଗଠନ ଓ ବିକାଶ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଛି । ୧୯୫୬ ମସିହାରେ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥନୈତିକ ବିକାଶ ଅନୁଷ୍ଠାନ (*Economic Development Institute*) ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ବ୍ୟାଙ୍କ୍‌ର ଅର୍ଥନୈତିକ ନୀତି ଓ ଯୋଜନାର ନିୟାମକ । ପୃଥିବୀବ୍ୟାଙ୍କ୍‌ର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଓ୍ୱାଶିଂଟନ୍ ଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଅନୁନ୍ନତ ଦେଶମାନଙ୍କର ବିକାଶ-ଯୋଜନାଗୁଡ଼ିକରେ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଅର୍ଥ-ସଂସଦ (***International Finance Corporation, I. F. C.***) ନାମକ ଆଉ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ୧୯୫୬ ମସିହାରେ ଗଠିତ ହେଲା । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅନୁନ୍ନତ ଦେଶମାନଙ୍କର ବେସରକାରୀ ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ମୂଳଧନ ଖଟାଏ । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଅର୍ଥ ସଂସଦର କାର୍ଯ୍ୟପରିସର ପୃଥିବୀ-ବ୍ୟାଙ୍କଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଟଙ୍କା ଋଣ ନ ଦେଇ ମୂଳଧନ ଖଟାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରେ । ୧୯୬୦ ଜାନୁଆରୀ ସୁଦ୍ଧା ଏହି ସଂସଦ ୧୨ଟି ଦେଶରେ ୨୭ଟି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ୱାଶିଂଟନ୍‌ଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ୧୯୪୭ ମସିହାରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବେସାମରିକ ବିମାନଯାତ୍ରା ସଂସ୍ଥା (*International Civil Aviation Organisation* ବା ***I. C A. O***) ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ପୃଥିବୀରେ ବେସାମରିକ ବିମାନଯାତ୍ରାର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବିମାନଯାତ୍ରାର ପ୍ରଣାଳୀରେ ସମନ୍ୱୟ ଆଣିବାପାଇଁ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ସୃଷ୍ଟ । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବେସାମରିକ ବିମାନଯାତ୍ରା ସଂସ୍ଥାର ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ୨୧ଟି ଦେଶର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ପରିଚାଳନା ସଂସଦ ଅଛି । ଏହି ସଂସଦ ପ୍ରତି ତିନିବର୍ଷରେ ଥରେ ପୁନଶ୍ଚ ନିର୍ବାଚିତ ହୁଏ । ଏହି ସଂସ୍ଥାର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ କାନାଡାର କ୍ୟୁବେକ୍‌ଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

୧୮୭୫ ମସିହାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଡାକ ସଂସ୍ଥା (***Universal Postal Union*** ବା ***U. P. U.***) ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଏକ ସ୍ୱାଧୀନ ସଂସ୍ଥା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ୧୯୪୮ ମସିହାଠାରୁ ଏହା ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ସହ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଛି । ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ସୁବିଧାରେ ଡାକ ନେବା ଆଣିବା ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଡାକ ଦେଣ-ନେଣରେ ସହଯୋଗ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଧାନ କର୍ମ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପରିଚାଳନା ଭୌଗୋଳିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ନିର୍ବାଚିତ ୧୯ଟି ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କର ଏକ ସଭା ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ପ୍ରତି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷରେ ପ୍ରତିନିଧି ନିର୍ବାଚନ ହୁଏ । ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡ୍‌ର ବର୍ଣ୍ଣ୍ ସହରରେ ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଡାକସଂସ୍ଥା ପରି ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ତାରବାର୍ତ୍ତା ସଂସ୍ଥା (*International Tele-Communication Union* ବା ***I.T.U.***) ଅନ୍ୟ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ୧୯୩୨ ଖ୍ରୀ:ରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଇଉନିୟନ୍ ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ରେଡ଼ିଓ-ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଇଉନିୟନ୍ ମିଶିଯାଇ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଠିତ ହେଲା । ୧୯୪୯ ଖ୍ରୀ: ଠାରୁ ଏହା ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ସହ ସଂପୃକ୍ତ । ବିଭିନ୍ନ ଦେଶକୁ ତାର ଓ ବେତାର ସାହାଯ୍ୟରେ ସୁବିଧାକ୍ରମେ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରେରଣ କରିବା ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଧାନ କର୍ମ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡ୍‌ର ଜେନିଭାଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ପାଗ-ବିଜ୍ଞାନ ସଂସ୍ଥା (*World Meteorological Organisation* ବା ***W. M. O.***) ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ସହ ସଂପୃକ୍ତ ଅନ୍ୟ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶକୁ ତୁରନ୍ତ ପାଣିପାଗ ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ବାଦ ଦେବା ଓ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରିବା ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏହି ସଂସ୍ଥା ତରଫରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆଞ୍ଚଳିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ବିଶେଷଜ୍ଞ-ସମିତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଛି । ଏହାର ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାୟୀ ପରିଚାଳନା-କମିଟି ଅଛି । ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡ୍‌ର ଜେନିଭାଠାରେ ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆନ୍ତଃ-ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ନୌଚଳାଚଳ ପରାମର୍ଶ ସଂସ୍ଥା—(*Inter-Governmental Maritime consultative organisation* ବା ***I. M. C. O.***) ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଆଉ ଏକ ସଂପୃକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ୧୯୪୮ ଖ୍ରୀ:ରେ ନୌଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ୧୮ଟି ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରତିନିଧିଗଣ ଏହିପରି ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବାପାଇଁ ସ୍ଥିରକଲେ ଓ ୧୯୫୮ ମସିହାରେ ୨୧ଟି ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ସମ୍ମତିକ୍ରମେ ଏହା ଗଢ଼ାହେଲା । ବିଭିନ୍ନ ରାଷ୍ଟ୍ରର ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ନୌଚଳାଚଳ, ଜାହାଜର ପରିବହନ ଓ ଏହି ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମ୍ବାଦର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର କାର୍ଯ୍ୟ । ପ୍ରତି ଦୁଇବର୍ଷରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ସଂସ୍ଥାର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଲଣ୍ଡନଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଗତ ୧୫ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସଂଯୁକ୍ତ-ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ପୃଥିବୀରେ ଶାନ୍ତି ଓ ନିରାପତ୍ତା ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ବହୁ ସଫଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିଛି । କୋରିଆ, ଲଓସ୍, ହଙ୍ଗେରୀ, ଇଜିପ୍ଟ ଓ କଙ୍ଗୋରେ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଦ୍ୱାରା ବିଶ୍ୱଶାନ୍ତି ରକ୍ଷିତ ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ-ପ୍ରଣୋଦିତ 'ନାକଚ୍-କ୍ଷମତା' ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ବାଧା ଆଣିଛି । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୂହଭାବରେ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ନ ଉଠିଛି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମସ୍ତ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମସ୍ୟାର ସୁଷ୍ଠୁ ସମାଧାନ କରିପାରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଶାଖା-ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ଜରିଆରେ ବହୁ ଲୋକହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇଛି ଓ ହେଉଛି । କ୍ରମ-ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବହୁ ଅନୁନ୍ନତ ରାଷ୍ଟ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘରୁ ଅର୍ଥ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୋଜନାର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସଂସ୍ଥା ଜରିଆରେ ଦୁଧ, ଗହମ ଓ ଔଷଧାଦି ଏସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାର ବହୁ ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ ବଣ୍ଟାଯାଉଛି । ହଙ୍ଗେରୀ, କୋରିଆ ଓ ଇସ୍ରାଏଲ୍‌ର ବହୁ ବାସ୍ତୁହରାଙ୍କ ପାଇଁ ବସବାସର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇପାରିଛି । ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ଜରିଆରେ ବହୁ ପରାଧୀନ ଓ ମାର୍ଫତଦାରୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଛନ୍ତି । ଆଶାକରାଯାଏ ଯେ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ପୃଥିବୀରେ ଚିରଶାନ୍ତି ଓ ନିରାପତ୍ତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ବିଶ୍ୱମୈତ୍ରୀ ଓ ଭ୍ରାତୃଭାବ ସ୍ଥାପନ କରିପାରିବ ।

ଇଉକାଲିପ୍‌ଟାସ୍ (*Eucalyptus*)—ଏହା ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ମହାଦେଶର ବିଶିଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ ଥିଲେହେଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଉଷ୍ଣଜଳବାୟୁରେ ବଢ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଇଉକାଲିପ୍‌ଟାସ୍ ଅଛି । ଏହାକୁ ପୃଥିବୀର ଉଚ୍ଚତମ ବୃକ୍ଷ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଗଛର ଗଣ୍ଡି ଚିକ୍କଣ ଓ ପାଉଁଶିଆ ଏବଂ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବାଳିଆ । କୌଣସି କୌଣସି ବୃକ୍ଷ ୪୦୦ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହେବାର ଦେଖାଯାଇଛି । ଏହି ଗଛରୁ ଏକପ୍ରକାର ଅଠା ବାହାରେ । ତେଣୁ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ଏହାର ନାମ ମଧ୍ୟ ଅଠାଗଛ । ଏହି ଅଠା ଚମଡ଼ା ଟାନିଙ୍ଗ୍ କାମରେ ଲାଗେ । ଏହି ଅଠାକୁ ବିଶୋଧନ କରି ତହିଁରୁ ଯେଉଁ ତେଲ ବାହାରେ ତାହାର ଉଗ୍ର ଗନ୍ଧରେ ରୋଗର ଜୀବାଣୁମାନେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ସର୍ଦ୍ଦିବେଳେ ଏହି ତେଲକୁ ଆଘ୍ରାଣକଲେ ବା ପେଟଫମ୍ପା, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣଝାଡ଼ା ରୋଗରେ ଏହି ତେଲରୁ ଦୁଇ ଚାରି ଟୋପା ଜଳରେ ଖାଇଲେ ଭଲ ଫଳ ମିଳେ । ଆମ ଦେଶର ଶ୍ରମିକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣଝାଡ଼ାରେ ଗଛର ଡାଳପତ୍ର ବାଟି ପିଇଦେଇ ରୋଗମୁକ୍ତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ମଫସଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏ ବୃକ୍ଷର ନାମ ହଇଜାମାରି ଗଛ । ଇଉକାଲିପ୍‌ଟାସ୍ କାଠ ଆସବାବପତ୍ର, ଜାହାଜ ନିର୍ମାଣ ଓ ରେଲ-ସ୍ଲିପର୍ ପ୍ରଭୃତିର ନିର୍ମାଣରେ ଲାଗେ ।

ଇଉକାଲିପ୍‌ଟସ୍

ଇଉକ୍ରେନ (*Ukraine*)—ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷର ଦକ୍ଷିଣପଶ୍ଚିମାଂଶର ସ୍ୱାଧୀନ ସୋଭିଏଟ୍ ରିପବ୍ଲିକ୍ । କୃଷ୍ଣ-ସାଗରର ଉତ୍ତରସୀମା ଏହାର ଦକ୍ଷିଣସୀମା । କୃଷ୍ଣସାଗର ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇଥିବା କ୍ରିମିଆ ଉପଦ୍ୱୀପ ଇଉକ୍ରେନ୍‌ର ଅଂଶ । ଆୟତନ ୧,୬୫,୦୦୦ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୪୨ କୋଟି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ୮୦% ଇଉକ୍ରେନୀ । ରାଜଧାନୀ କିଏଭ୍ । ଏହା ରୁଷ୍ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନତମ ନଗରୀ । ଓଡ଼େଶା ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର । ଇଉକ୍ରେନ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ, ସୀମାନ୍ତ । ଏହି ଉର୍ବର ଦେଶ ପାଇଁ ଇତିହାସରେ ରୁଷ୍, ପୋଲାଣ୍ଡ୍ ଓ ତୁର୍କୀ ଭିତରେ ବହୁ ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଯାଇଛି । ୧୭୯୩ରେହିଁ ଇଉକ୍ରେନ୍ ରୁଷିଆର ପ୍ରକୃତ ରାଜନୈତିକ ବଶ୍ୟତାକୁ ଆସିଲା । ରୁଷ୍‌ର ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନେ ଇଉକ୍ରେନୀମାନଙ୍କୁ ପୂରା ରୁଷିୟାନ୍ କରିନେବା ନିମନ୍ତେ ନାନାପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିଲେ, ଏପରିକି ଇଉକ୍ରେନୀ ଭାଷାକୁ ଉଠାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସୋଭିଏଟ୍ ବିପ୍ଳବ ପରେ ମଧ୍ୟ ଇଉକ୍ରେନୀ-ଜାତୀୟତା ପାଇଁ ବହୁ ଇଉକ୍ରେନୀ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ କାରାବରଣ ଓ ନିର୍ବାସନ ଭୋଗ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଭିତରେ ୧୯୧୮ରେ ଇଉକ୍ରେନ୍ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କରିଥିଲା । ରୁଷ୍‌ବିପ୍ଳବ ପରେ

ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେବା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏମାନେ ସଶସ୍ତ୍ର ସଂଗ୍ରାମର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିରୋଧକୁ ବେଶିକାଳ ସ୍ଥାୟୀ କରାଯାଇ ପାରିନଥିଲା । ୧୯୨୦ରେ ଇଉକ୍ରେନ୍ ସୋଭିଏଟ୍ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଯୋଗଦେଲା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ-ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ହିଟଲର୍ ଭାବିଥିଲେ ଯେ ଇଉକ୍ରେନୀମାନଙ୍କ ପୂର୍ବକାଳୀନ ରୁଷ୍-ବିଦ୍ୱେଷ ଜାଗ୍ରତ କରାଇ ଏହି ଦେଶକୁ ସହଜରେ ସେ ଜୟ କରି-ପାରିବେ । ତାଙ୍କର ସେ କଳ୍ପନା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସଫଳ ହୋଇ-ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପରେ ବିଜୟୀ ଜର୍ମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଇଉକ୍ରେନୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ହେୟ ଜ୍ଞାନ ଥିବା ଜାଣି, ସେମାନେ ଜର୍ମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭାବ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ସମଗ୍ର ଇଉକ୍ରେନ୍‌ଭାଷାଭାଷୀମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରାଯାଇ ଏକ ବୃହତ୍ତର ଇଉକ୍ରେନ୍-ରିପବ୍ଲିକ୍ ଗଠିତ ହୋଇଅଛି ଓ ୧୯୪୫ରେ ଏହା ଜାତିସଂଘରେ ଯୋଗଦେଇଛି ।

ଇଉକ୍ରେନ୍

ଇଉକ୍ରେନ୍ ପୃଥିବୀର ଉର୍ବରତମ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । ଏଠାରେ ପ୍ରଚୁର ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ବୋଲି ସବୁକାଳେ ଏହି ଦେଶ ପ୍ରତି ଶତ୍ରୁର ଲୁବ୍ଧଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଆସିଛି । ଇଉକ୍ରେନ୍ ପୃଥିବୀର ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ଶସ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାର । ପରିମାଣରେ ସମଗ୍ର ରୁଷିଆର ୫୦ ଭାଗରୁ ଭାଗେମାତ୍ର ହେଲେହେଁ ଇଉକ୍ରେନ୍ ରୁଷିଆର ଏକ ପଞ୍ଚମାଂଶ ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରିଥାଏ । କୃଷି-ପ୍ରଧାନ ଇଉକ୍ରେନ୍ ଏବେ ବହୁଳ ଜଳ-ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଯୋଜନା ଫଳରେ ଶିଳ୍ପ-ପ୍ରଧାନ ଦେଶ ମଧ୍ୟ ହୋଇସାରିଲାଣି । ଦେଶର ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଟ୍ରାକ୍ଟର-କେନ୍ଦ୍ରରୁ ଟ୍ରାକ୍ଟର୍ ଓ କୃଷି-ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଏ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି । କୋଇଲା, ମାଙ୍ଗାନିଜ୍, ପାରଦ, ଲୌହ, ଲବଣ ପ୍ରଭୃତି ଏଠାରେ ମିଳେ । ନିପର୍ ନଦୀକୁ ବାନ୍ଧି ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ନିପର-ଡ୍ୟାମ୍ ଗଢ଼ାଯାଇଛି । ସେହିଠାରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜଳ-ବିଦ୍ୟୁତହିଁ ଦେଶକୁ ଶିଳ୍ପମୟ କରିପାରିଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧସମୟରେ ଜର୍ମାନ୍‌ମାନେ ଶିଳ୍ପନଗର ଓ କାରଖାନା-ଗୁଡ଼ିକର ସର୍ବନାଶ କରିଥିଲେହେଁ ଯୁଦ୍ଧପରେ ସେ ସବୁ କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ପୁନର୍ନିର୍ମିତ ହୋଇଗଲାଣି ।

ଇଉକ୍ରେନୀ ଲୋକ-ଗୀତ ସମଗ୍ର ରୁଷିଆରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଇଉକ୍ରେନୀ ଭାଷାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଶିକ୍ଷା-ବ୍ୟବସ୍ଥା ବ୍ୟାପକ ଓ ଉନ୍ନତ । କିଏଭ୍, ଓଡ଼େଶା, ଓ ଖାର୍କୋଭ୍‌ରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଇଉକ୍ରେନ୍‌ର ବିଜ୍ଞାନ ଆକାଡେମୀ ୧୯୨୦ରେ ସ୍ଥାପିତ ।

ଇଉକ୍ଲିଡ୍—ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଗ୍ରୀକ୍ ଗଣିତଜ୍ଞ । ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟଶତାବ୍ଦୀର ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ସେ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ-ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ କିଛି ଜଣାଯାଇ ନାହିଁ । ଇଉକ୍ଲିଡ୍‌ଙ୍କ ଖ୍ୟାତି,—ତାଙ୍କ ରଚିତ 'ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ' (ଏଲିମେଣ୍ଟ୍‌ସ୍) ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଯୋଗୁଁ । ପାଇଥାଗୋରାସ୍‌ଙ୍କ ସମୟରୁ ତାଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଦ୍ଭାବିତ ସମସ୍ତ ଗାଣିତିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଏହା ଏକ ସଙ୍କଳନ । ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ବହିଟି ତେରଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ୧ମରୁ ୪ର୍ଥ ଓ ୬ଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡ ସମତଳ ଜ୍ୟାମିତି, ୫ମ ଖଣ୍ଡ ଅନୁପାତ, ୭ମରୁ ୯ମ ସଂଖ୍ୟାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ୧୦ମ ଖଣ୍ଡ ଅପରିମେୟ ସଂଖ୍ୟା (*irrational number*) ଓ ୧୧ଶରୁ ୧୩ଶ ଘନ ଜ୍ୟାମିତି ଉପରେ ଲିଖିତ । ଇଉକ୍ଲିଡ୍‌ଙ୍କ ଏଲିମେଣ୍ଟସ୍ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଗଣିତର ବିକାଶ ଦିଗରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।

ଇଉଟୋପିଆ—ଏକ ଗ୍ରୀକ୍ ଶବ୍ଦ, ଯା'ର ଅର୍ଥ-"କାହିଁ ନାହିଁ" । ଇଂଲଣ୍ଡର ଲେଖକ ସର୍ ଟମାସ୍ ମୁର୍ ଏହି ନାମରେ ଖଣ୍ଡେ ବହି ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ଲେଖି ପ୍ରଥମେ ୧୫୧୬ ଖ୍ରୀ:ରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିଥିଲେ । ସେ ପୁସ୍ତକରେ ଏହି ନାମର ଏକ କଳ୍ପିତ ଦ୍ୱୀପରେ ଏକ ଆଦର୍ଶ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ସମାଜର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦିଆଯାଇଛି, ଯେଉଁଠି ମନୁଷ୍ୟ-ଜୀବନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖମୟ, କେହି ସେଠି ଚୋରି କରେନା, କେହି ବ୍ୟାଧିରେ ପଡ଼େନା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅବଶ୍ୟ, ଟମାସ୍ ମୁର୍, ଇଉଟୋପିଆ ଲେଖିବାରେ ଗ୍ରୀସୀୟ ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ଳେଟୋଙ୍କ ଲିଖିତ "ରିପବ୍ଲିକ୍" ପୁସ୍ତକ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁର୍‌ଙ୍କ ଇଉଟୋପିଆ ପୁସ୍ତକର ଜନପ୍ରିୟତା ଯୋଗୁଁ ଇଂରାଜୀରେ ଯାହା କିଛି ଆଦର୍ଶ-ମୂଳକ, ଅଥଚ ବସ୍ତୁତଃ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟରେ "ଇଉଟୋପିୟାନ୍" ବୋଲିହିଁ କୁହାଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଟମାସ୍ ମୁର୍‌ଙ୍କ ପରେ ପରେ ବର୍ଟ୍ରାଣ୍ଡ୍ ରସେଲ୍ ଓ ଏଇଚ୍, ଜି, ୱେଲ୍‌ସ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ଅନେକ ମନୀଷୀ ମୁର୍‌ଙ୍କ ଇଉଟୋପିଆ ପରି ନିଜ ନିଜ କଳ୍ପିତ ଆଦର୍ଶ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ସମାଜର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି । ଟମାସ୍ ମୁର୍ ଏହି ସ୍ୱପ୍ନବାଦୀମାନଙ୍କର ଅଗ୍ରଗାମୀ । କିନ୍ତୁ ଏସବୁ କେବଳ ସ୍ୱପ୍ନବାଦୀମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟହୀନ ସ୍ୱପ୍ନ ବୋଲି ଉଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଇ ନ ପାରେ । ଆଜିର ସମାଜବାଦୀ ସଂସ୍ଥା ଓ ଲୋକ-କଲ୍ୟାଣକାରୀ ରାଷ୍ଟ୍ରର କଳ୍ପନା ଏହି ସ୍ୱପ୍ନବିଳାସୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନରହିଁ ପରିଣତି ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ।

ଇଉରାଲ୍ ପର୍ବତମାଳା— ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ଉତ୍ତର-ଦକ୍ଷିଣ ହୋଇ ୧୬୫୦ ମାଇଲ୍ ଲମ୍ବ ପର୍ବତମାଳା । ଇଉରୋପ ଓ ଏସିଆର ସୀମାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସାଧାରଣ ଉଚ୍ଚତା ୧୫୦୦ ଫୁଟରୁ କମ୍ । ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବନଜ ଓ ଖନିଜ (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ଲାଟିନାମ୍, ବକ୍ସାଇଟ୍, ମାଙ୍ଗାନିଜ୍, ତାମ୍ର, ଆଜ୍‌ବେଷ୍ଟସ୍, ଲୌହ, ଲବଣ ଓ ବିବିଧମଣି) ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ସୁପ୍ରାପ୍ୟ ଥିବାରୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ସୋଭିଏଟ୍ ସର୍କାର, ୧୯୨୯-୩୪ର ପ୍ରଥମ ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାବେଳେ ବହୁ ବୃହତ୍ ଶିଳ୍ପକେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପିତ କରାଇଛନ୍ତି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ କୋଇଲା ଅଳ୍ପ ମିଳେ । ତେଣୁ କାରଖାନାମାନ ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ସାଇବେରିଆର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥିତ କୁଜନେତ୍‌ସ୍କ (*Kuznetsk*) ଅଞ୍ଚଳରୁ କୋଇଲା ଅଣାଯାଏ । ଏଠାକୁ କୋଇଲା ଆଣି ମାଲ୍‌ଗାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ଏଠାରୁ ଲୌହପିଣ୍ଡ ନେଇ କୁଜନେତ୍‌ସ୍କର ବିଖ୍ୟାତ ଲୌହ ଓ ଇସ୍ପାତ କାରଖାନାକୁ ଫେରିଯାଆନ୍ତି । ଇଉରାଲ୍‌ର ପୂର୍ବଦିଗରେ ବିଖ୍ୟାତ ଶିଳ୍ପ-ନଗରୀ ଚେଲ୍ୟାବିଂସ୍କ ଅବସ୍ଥିତ । ସେଠାରେ ସୋଭିଏଟ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅଧିକାଂଶ କଳକବ୍‌ଜା, ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଆଦି ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଇଉରୋପୀୟ ରୁଷିଆରୁ ବହୁ ଭାରୀ ଶିଳ୍ପ ନିରାପତ୍ତାପାଇଁ ଇଉରାଲ୍ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ବି ସେହିଠାରେ ସେ ସବୁ ରହିଛନ୍ତି ।

ଇଉରିଆ (*Urea*)—ମୂତ୍ରର ଏକ ଉପାଦାନ । ଏହା ଏକ ବର୍ଣ୍ଣହୀନ ଦାନାଦାର ପଦାର୍ଥ । ଏହି ଇଉରିଆ ଥିବାରୁ ଜୀବଜନ୍ତୁର ମୂତ୍ର, ଜମିର ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାରର କାର୍ଯ୍ୟ କରି-ଥାଏ । ଏହି ଜୈବ ଯୌଗିକଟିକୁ ପ୍ରଥମେ ୧୮୨୮ ରେ ଓହ୍ଲର (***Wohler***) କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଆମୋନିଆଁ ଏବଂ ସିଆନିକ୍ ଅମ୍ଳରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କଳକାରଖାନାର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଆମୋନିଆଁ ଏବଂ କାର୍ବନ୍-ଡ଼ାଇ-ଅକ୍ସାଇଡ୍‌ରୁ ଇଉରିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍, ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧ ଏବଂ ସାର ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ ଇଉରିଆ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଆୟୋଡ଼ିନ୍‌ର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଏଥିରୁ ଏକପ୍ରକାର ଜୀବାଣୁ-ନିବାରକ (***Antiseptic***) ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।

ଇଉରିକ୍ ଅମ୍ଳ (*Uric Acid*):—ବର୍ଣ୍ଣହୀନ, ଦାନାଦାର ଜୈବ ଅମ୍ଳ-ବିଶେଷ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମୂତ୍ରରେ ଅଳ୍ପପରିମାଣରେ ଥାଏ । ଏହି ଅମ୍ଳର ସୋଡ଼ିୟମ୍ ଏବଂ ପୋଟାସିୟମ୍ ଲବଣ ଶରୀରର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ-ଥାଏ । ଏହି ଲବଣଗୁଡ଼ିକ ଯଦି ମନୁଷ୍ୟର ମୂତ୍ର-ସଙ୍ଗରେ ଶରୀରରୁ ବାହାରି ନଯାଏ, ତେବେ ଏହା ଗଣ୍ଠିମାନଙ୍କରେ ଜମିଯାଇ ଆଣ୍ଠୁ-ଗଣ୍ଠି-ବାତ ଘଟାଇ ଥାଏ ।

ଇଉରିପାଇଡ଼ିଜ୍ (***Euripides***) (୪୮୦-୪୦୬ ଖ୍ରୀ: ପୂ:)—ଗ୍ରୀସ୍‌ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶୋକାନ୍ତ ନାଟ୍ୟକାର । ତାଙ୍କ ମା ଏଥେନ୍ସରେ ପରିବା ବିକୁଥିଲେ ବୋଲି ଜନଶ୍ରୁତି । ତାଙ୍କର ୯୨ଟି ନାଟକ ଭିତରୁ କେବଳ ୧୮ଟି ନାଟକ ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳୁଛି । ସମସାମୟିକ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଏସ୍କିଲସ୍ ଓ ସଫୋକ୍ଲିସ୍‌ଙ୍କ ଠାରୁ ନ୍ୟୂନତର ଭାବୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ନାଟକାବଳୀର ବାସ୍ତବବାଦୀ ଧର୍ମ ଯୋଗୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଓ ଆଦର ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ତାଙ୍କର ନାଟକୀୟ ଚରିତ୍ରସବୁ ଏସ୍କିଲସ୍ ଓ ସଫୋକ୍ଲିସ୍‌ଙ୍କ ନାଟକର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ପରି ଗ୍ରୀକ୍ ପୁରାଣମାନଙ୍କରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇ ଥିଲେ ହେଁ, ସେମାନେ ସମସାମୟିକ ଏଥେନ୍ସବାସୀଙ୍କ ପରି ଚରିତ୍ର

ଆଧୁନିକ ମାନବର ଚିନ୍ତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଅଛି, ଇଉରୋପହିଁ ସେ ସମସ୍ତର ଜନ୍ମସ୍ଥଳ ।

ଇଉରୋପର ଭାଷା—ଇଉରୋପର ଅଧିକାଂଶ ଭାଷା ଆଦିମ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାରୁ ଜାତ । ଗ୍ରୀକ୍, ଇଉରୋପୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଦର୍ଶନ । ଗ୍ରୀକ୍‌କୁ ଛାଡ଼ି ଏମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ିଏ ବର୍ଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । (୧) କେଲ୍‌ଟିକ୍ ଭାଷାବର୍ଗ—ଏହି ଭାଷା ପ୍ରାୟ ଲୁପ୍ତ । ତେବେ ୱେଲ୍‌ସ୍, ମ୍ୟାନ୍‌ଦ୍ୱୀପ, ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍‌ର ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଂଶ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌ର ବ୍ରିଟାନି ପ୍ରଦେଶରେ ଏହାର କିଛି ଅବଶେଷ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବି ଅଛି । ଆୟର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡରେ କେଲ୍‌ଟିକ୍ ବା ଗେଲିକ୍ ଭାଷାର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ସକାଶେ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି । (୨) ଜର୍ମାନ୍, ଇଂରେଜୀ, ଡ଼ଚ୍ ଓ ଫ୍ଲେମିଶ୍ ଭାଷା ଟ୍ୟୁଟନିକ୍ ଭାଷାଗୋଷ୍ଠୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ସ୍କାଣ୍ଡିନେଭିୟାନ୍ (ନରଓୟେଜିୟାନ୍, ଡ଼େନିଶ୍, ସୁଇଡ଼ିଶ୍ ଓ ଆଇସ୍‌ଲାଣ୍ଡୀୟ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ତଦନ୍ତର୍ଗତ), (୩) ସ୍ଲାଭୋନିକ୍ ଭାଷାବର୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ରୁଷ୍, ପୋଲିଶ୍, ଚେକ୍, ଯୁଗୋସ୍ଲାଭିୟାନ୍, ସାର୍ବିୟାନ୍, ବୁଲ୍‌ଗେରିୟାନ୍ ଇଉକ୍ରେନିୟାନ୍ ପ୍ରଭୃତି । (୪) ରୋମାନିକ୍ ବା ଲାଟିନ୍‌ଭାଷା-ଜାତ ଭାଷାବର୍ଗ—ଇଟାଲିୟାନ୍, ଫରାସୀ, ସ୍ପାନିଶ୍, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍, ୱାଲେଶିୟାନ୍, ରୁମାନିୟାନ୍ । (୫) ଅଣଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ବର୍ଗ ହଂଗେରୀର ମାଜିୟାର ଭାଷା, ଫିନ୍‌ଭାଷା, ପୀରିନିଜ୍‌ର ବାସ୍କଭାଷା, ବଲ୍‌କାନର ତୁର୍କୀଭାଷା ।

ଇଉରୋପର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶ—ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଇଉରୋପୀୟ ଦେଶଗୁଡ଼ିକର ରୂପରେଖ ବହୁପରିମାଣରେ ଅଦଳ-ବଦଳ ହୋଇଛି । ଅନେକ ରାଜ-ତନ୍ତ୍ର-ଶାସିତ ରାଜ୍ୟ ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ ହୋଇଛନ୍ତି । କେତେକ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛି, ପୁଣି କେତେକ ଐତିହାସିକ ରାଜ୍ୟ ଲୁପ୍ତହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ଜାଗାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂଆ ରାଜ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଉରୋପର ମାନଚିତ୍ରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ୩୪ଗୋଟି ଦେଶର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଦେଖୁଁ, ଶାସନ-ପଦ୍ଧତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ:—(କ) ରାଜତନ୍ତ୍ର-ଶାସିତ ଦେଶ; ଯଥା—(୧) ଗ୍ରୀସ୍ (୨) ନର୍‌ୱେ (୩) ସ୍ୱୀଡ଼େନ୍ (୪) ଡ଼େନ୍‌ମାର୍କ (୫) ହଲାଣ୍ଡ୍ (୬) ଲକ୍ସେମ୍‌ବର୍ଗ (୭) ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍ (୮) ମନାକୋ (୯) ଧର୍ମଶାସନ ତନ୍ତ୍ର-ଭାଟିକାନ୍, (୧୦) ଏକଚ୍ଛତ୍ର-ଶାସନ-ସ୍ପେନ୍ (୧୧) ଆଣ୍ଡୋରା (୧୨) ବେଲ୍‌ଜିୟମ୍, (୧୩) ଲିକ୍‌ଟେନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ । (ଖ) ଗଣତନ୍ତ୍ର ବା ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଶାସିତ:—(୧୪) ଅଷ୍ଟ୍ରିୟା (୧୫) ସ୍ୱୀଜରଲାଣ୍ଡ୍ (୧୬) ପଶ୍ଚିମ ଜର୍ମାନୀ, ପୂର୍ବଜର୍ମାନୀ (୧୭) ବୁଲ୍‌ଗେରିୟା (୧୮) ଚେକୋସ୍ଲୋଭାକିଆ (୧୯) ଫିନ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ (୨୦) ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍ (୨୧) ପୋଲାଣ୍ଡ୍ (୨୨) ରୁମାନିଆ (୨୩) ହଙ୍ଗେରୀ (୨୪) ଯୁଗୋସ୍ଲାଭିଆ (୨୫) ଆଲ୍‌ବେନିଆ (୨୬) ଫ୍ରାନ୍ସ୍ (୨୭) ଇଟାଲି (୨୮) ଟ୍ରିୟେସ୍ତ (୨୯) ସାନ ମେରିନୋ (୩୦) ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ (୩୧) ଆଇରିଶ୍ ଫ୍ରିଷ୍ଟେଟ୍ (୩୨) ଆଇସ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ (୩୩) ଟର୍କି (୩୪) ସାଇପ୍ରସ୍ ।

୧୯୪୬ ସାଲରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ ପରେ ଜର୍ମାନୀ, ପୂର୍ବ ଜର୍ମ୍ମାନୀ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଜର୍ମ୍ମାନୀ-ଏପରି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଶାନ୍ତିକାଳୀନ ଶୀତଳ-ଯୁଦ୍ଧର ଓ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ର ତୃତୀୟ ବିଶ୍ୱ-ଉଷ୍ଣଯୁଦ୍ଧର କାରଣ ରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟ-ମାନ ।

ଏସ୍ଥୋନିଆ, ଲିଥୁଆନିଆ, ଲାଟ୍‌ଭିଆ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍‌ର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଟ୍ରିୟେସ୍ତ ମୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟରୂପେ ଘୋଷିତ ହୋଇ ମିଳିତ ଜାତିସଂଘ ଅଧୀନରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ଭାଟିକାନ୍ ସହରଟି ଇଟାଲୀରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ପୋପ୍‌ଙ୍କ ଅଧିନାୟକତ୍ୱରେ ରଖାଯାଇଅଛି ।

ଇଏଟ୍‌ସ୍ ଉଇଲିୟମ୍ ବଟ୍‌ଲର୍ (୧୮୬୫-୧୯୩୯) ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍‌ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଓ ନାଟ୍ୟକାର । ୧୯୨୩ରେ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର ପାଇଲେ । ଏହି ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍‌ରେ କେଲ୍‌ଟିକ୍ ସଂସ୍କୃତିର ଯେଉଁ ପୁନରୁତ୍ଥାନ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ସେ ସବୁଠାରୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କବି ଓ ପ୍ରଚାରକ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ଲେଡ଼ିଗ୍ରିଗରୀଙ୍କ ସହିତ ସେ ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ୍‌ର ଜାତୀୟ ନାଟ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ମଧ୍ୟ ଖ୍ୟାତି ଦାନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର କବିତା ଓ ନାଟକାବଳୀରେ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନମୟ କଳ୍ପପୁରୀର ବାତାବରଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । 'ନଳବନର ପବନ' 'କୁଲର ବନ୍ୟ ହଂସ' 'ଛକ ବାଟ' ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିତା-ସଂଗ୍ରହ ଓ 'ହୃଦୟ-କ୍ଷୁଧାର ରାଜ୍ୟ' ହେଉଛି ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ

କାବ୍ୟ-ନାଟିକା । 'ଇନିସ୍‌ଫ୍ରି' ନାମକ ଏକ ଦ୍ୱୀପରେ କବିଙ୍କର ବାଲ୍ୟକାଳ କଟିଥିଲା । 'ହ୍ରଦଦ୍ୱୀପ ଇନିସ୍‌ଫ୍ରି' ଏହି ଦ୍ୱୀପର-ସ୍ମୃତି ବହନ କରି-ଲେଖା ହୋଇଥିବା, ଇଏଟ୍‌ସ୍‌ଙ୍କର ଏକ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଆଦର୍ଶବାଦୀ କବିତା । କବି ଇଏଟ୍‌ସ୍‌ହିଁ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଇ ଥିଲେ ।

ଇଏଲ୍ (*Yale*) ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ଏକ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ । ଏଲିହୁ ଇଏଲ୍ ନାମକ ଜଣେ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଇଣ୍ଡିୟାନ୍ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ହାଇସ୍କୁଲ୍ ମାତ୍ର ଥିଲା, ସେତିକବେଳେ ତାକୁ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ, ତାଙ୍କର ନାମରେ ଏବେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଟି ନାମିତ ହୋଇଛି । ୧୭୦୧ରେ ସ୍କୁଲ୍ ଭାବରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୧୮୮୭ରେ ଏହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଠିତ ଇଏଲ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ରୂପେ ଠିଆ ହେଲା । ସବୁପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ପ୍ରାୟ ୮୦୦୦ ଛାତ୍ର ।

ଇଂଲଣ୍ଡ୍—ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପର ଦ୍ୱୀପ ରାଜ୍ୟ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡ, ଦକ୍ଷିଣରେ ଇଂଲିଶ୍‌ଚ୍ୟାନେଲ୍, ପୂର୍ବରେ ଉତ୍ତର ମହାସାଗର । ଏହା ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନର (ଦେଖ) ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗ । ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣରେ ୪୩୦ ମାଇଲ୍ ଲମ୍ବା, ପୂର୍ବ-ପଶ୍ଚିମରେ ୩୬୦ ମାଇଲ୍ ପ୍ରସ୍ଥବିଶିଷ୍ଟ । ଉପକୂଳ ୧୬୦୦ମାଇଲ । ଦେଶ ନଦୀ-ବହୁଳ, ନଦୀ-ମୁହାଣ-ଗୁଡ଼ିକ ବିସ୍ତୃତ ଓ ବନ୍ଦର-ନିର୍ମାଣର ଅନୁକୂଳ । ଲଣ୍ଡନ୍ ଲିଭର-ପୁଲ୍, ବ୍ରିଷ୍ଟଲ୍, ହଲ୍, ନିଉକାସ୍‌ଲ୍, ସାଉଦାମ୍ପ୍‌ଟନ୍ ଓ ପ୍ଲିମାଉଥ୍ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ଓ ବିଖ୍ୟାତ ବନ୍ଦର । ଦେଶରେ କୋଇଲା, ଲୁହା, ସୀସା, ଜିପ୍‌ସମ୍, ଫାୟାର କ୍ଲେ, ଖଡ଼ି, ଲବଣ ପ୍ରଭୃତି ଖନିଜ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । ଶିଳ୍ପ-କେନ୍ଦ୍ର-ଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ତରରେ । ଆୟତନ—୫୦୩୩୭ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ କୋଟି । ରାଜଧାନୀ ଲଣ୍ଡନ୍ । ଲଣ୍ଡନ୍ ପୃଥିବୀର ବୃହତ୍ତମ ନଗର; ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଏକକୋଟି । ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରତି ବର୍ଗମାଇଲ୍‌ରେ ହାରାହାରି ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ୭୫୦ ।

ଇଂଲଣ୍ଡର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—

ଏଠାରେ ୧୨ଗୋଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ୍ ଓ କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଅନ୍ୟ ୧୦ଟି ମଧ୍ୟରୁ ୪ଟି ୧୯ଶ ଶତକରେ ଓ ୬ଟି ୨୦ଶ ଶତକରେ ସ୍ଥାପିତ । ଯଥା – ଡାରହାମ୍ (୧୮୩୧), ଲଣ୍ଡନ୍ (୧୮୩୬); ମାନଚେଷ୍ଟର୍ (୧୮୮୦); ବର୍ମିଂହାମ୍ (୧୯୦୦); ଲିଭରପୁଲ୍ (୧୯୦୩) ଲିଡ୍‌ସ୍-(୧୯୦୪); ଶେଫିଲ୍ଡ୍ (୧୯୦୮); ବ୍ରିଷ୍ଟଲ୍ (୧୯୦୯), ରିଡ଼ିଂ (୧୯୨୬); ନଟିଂହାମ୍ (୧୯୪୮) । ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟାପକ । ସାଧାରଣ ଜନତାର ସଂସ୍କୃତିର ସ୍ତର ଉଚ୍ଚ । ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଭଦ୍ରବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ । ଇଂରେଜୀଭାଷା ପୃଥିବୀର ପ୍ରିୟତମ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଭାଷାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ । ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରିୟ ଜାତି । ସେମାନଙ୍କର ସମଗ୍ର ଇତିହାସହିଁ ବ୍ୟକ୍ତିସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ଗଣ-ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ସଂଗ୍ରାମର ଇତିହାସ କ୍ଷୁଦ୍ର ଇଂଲଣ୍ଡ, ଅର୍ଦ୍ଧଧରଣୀର ଅଧୀଶ୍ୱର ଭାବରେ ବହୁଦେଶ ଓ ବହୁଜାତିକୁ ମଧ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାଧୀନ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ୍‌କୁ 'ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ୍‌ମାନଙ୍କର ଜନନୀ' କୁହାଯାଏ । ଇଂଲଣ୍ଡ, ଭାରତ, ସିଂହଳ, ବର୍ମା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶକୁ ଆପେ ଆପେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇ ଯେପରି ଅପସରି ଯାଇଛି ତାହା ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଅନନ୍ୟ । ଭାରତ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ହେତୁ, ଏଠାରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ ଦିଆଯାଉଛି ।

ଇଂଲଣ୍ଡର ଇତିହାସ—ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୫୫ ଅବ୍ଦରେ ରୋମାନ୍‌ମାନେ ବ୍ରିଟେନ ଜୟକରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେଠାର ଅଧିବାସୀମାନେ ବର୍ବର ଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ଚାରିଶହ ବର୍ଷ ରୋମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ଆସି ଏମାନେ ସଭ୍ୟ ହେଲେ କିନ୍ତୁ ନିର୍ବୀର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ୪୧୦ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରୋମାନ୍-ମାନଙ୍କ ପତନ ପରେ ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ପିକ୍‌ଟ, ସ୍କଟ୍ ଓ ସମୁଦ୍ର ପାର ହୋଇ ଆଙ୍ଗ୍‌ଲ୍ ଓ ସାକ୍ସନ୍‌ମାନେ ଆସି ଏଠାରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିରୋଧ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହି ଆଙ୍ଗ୍‌ଲ୍ ଓ ସାକ୍‌ସନ୍‌ମାନେ ୮୭୧ଠାରୁ ୧୦୧୬ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

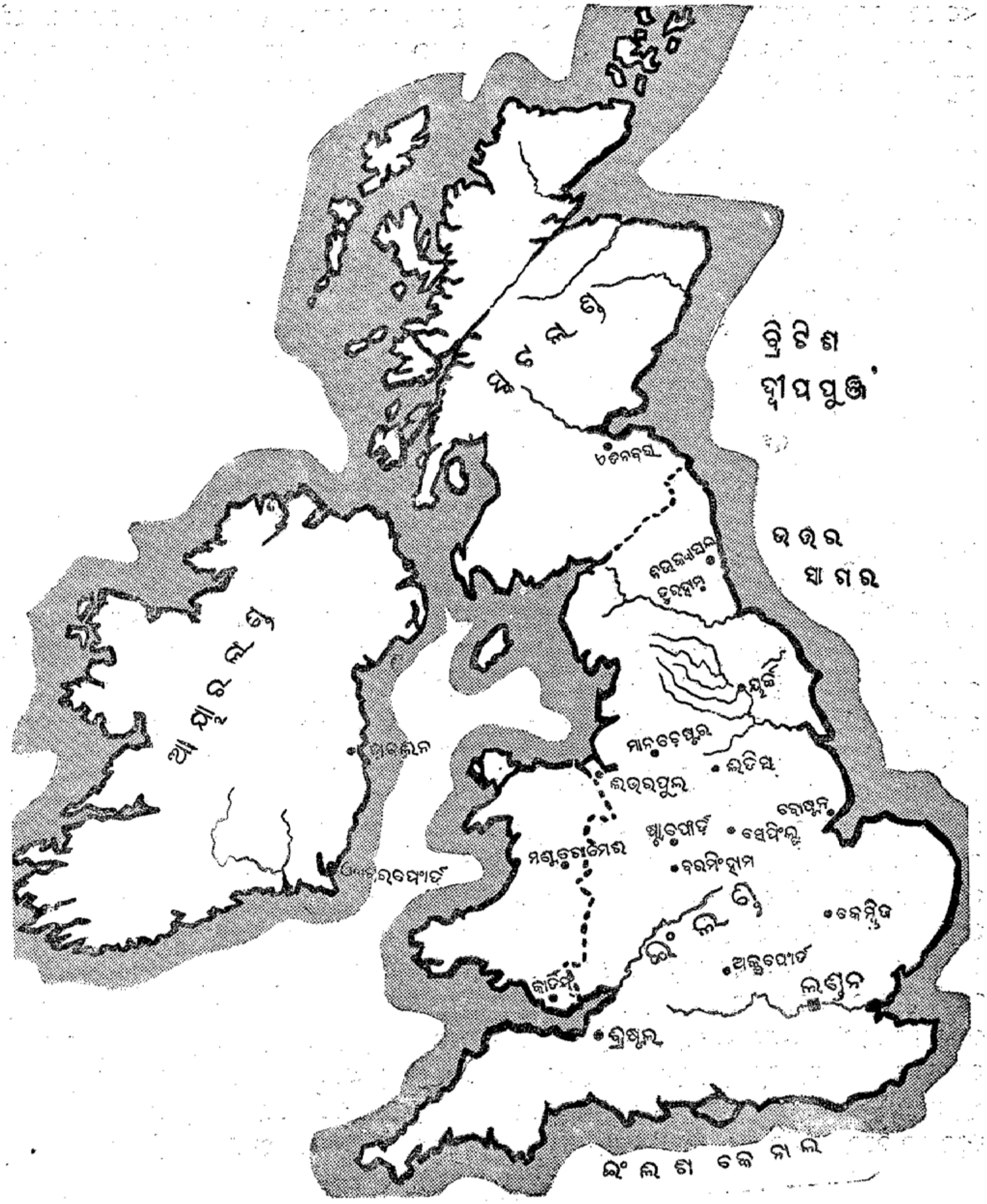
ବ୍ରିଟିଶ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ
ସ୍କଟଲଣ୍ଡ
ଆୟର୍ଲଣ୍ଡ
ଇଂଲଣ୍ଡ
ଉତ୍ତର ସାଗର
ଇଂଲଣ୍ଡ ଚ୍ୟାନେଲ
ଏଡିନବରା
ନ୍ୟୁକାସଲ
ଡୁରହାମ୍
ୟର୍କ
ମାନଚେଷ୍ଟର
ଲିଡିସ୍
ଲିଭରପୁଲ
ବୋଷ୍ଟନ୍
ଷ୍ଟାଫୋର୍ଡ
ସେଫିଲ୍ଡ
ମଣ୍ଟଗୋମେରି
ବରମିଂହାମ
କେମ୍ବ୍ରିଜ
ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ
ଲଣ୍ଡନ
କାର୍ଡିଫ୍
ବ୍ରିଷ୍ଟଲ
ଡବ୍ଲିନ
ୱାଟରଫୋର୍ଡ

ଏଠାରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଆଦର୍ଶ ସାକ୍ସନ୍‌ରାଜା ଆଲ୍‌ଫ୍ରେଡ୍‌ଙ୍କ ସମୟରେ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋସାକ୍ସନ୍ ଜାତିର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଡେନ୍‌ମାର୍କର ଡେନ୍‌ମାନେ ଦଶବର୍ଷ ଧରି ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଲୁଣ୍ଠିତ କରିଥିଲେ । ଆଲ୍‌ଫ୍ରେଡ୍ ଅଦମ୍ୟ ସାହସସହକାରେ ଯୁଦ୍ଧକରି, ଅର୍ଦ୍ଧେକ ରାଜ୍ୟ ଡେନ୍‌ମାନଙ୍କଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ପାରିଥିଲେ । କ୍ରମେ ସମଗ୍ର ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ-ସାକ୍ସନ୍ ଶାସନ ଚାଲିଲା । କିନ୍ତୁ ପରେ ସାକ୍ସନ୍ ରାଜା ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ୍‌ଙ୍କ ସମୟରେ ଫରାସୀ ଦେଶର ସାମନ୍ତ ନରପତି ନର୍ମାଣ୍ଡିର ଡ୍ୟୁକ୍ ଉଇଲିୟମ୍ ଇଂଲଣ୍ଡ ଆକ୍ରମଣ କରି ଦଖଲ କରିବାରୁ (୧୦୬୬ରେ) ଇଂଲଣ୍ଡରେ ସାମନ୍ତବାଦ ବା ଫ୍ୟୁଡ଼ାଲିଜିମ୍ ପ୍ରଥା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ୧୦୬୬ରୁ ୧୧୪୪ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନରମାନ୍‌ରାଜାମାନେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ଫରାସୀ ଭାଷା ଚାଲୁଥିଲା । ଚିର-ସ୍ୱାଧୀନତା-ପ୍ରିୟ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋସାକ୍ସନ୍ ଲୋକେ ଏହି ବିଦେଶୀ ଶାସନରେ ମଧ୍ୟ ଶାସକମାନଙ୍କଠାରୁ ନିଜର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୂଳଦାବୀ ହାସଲ କରି ନେଇଥିଲେ । ଏହା ମାଗ୍ନାକାର୍ଟା (ଦେଖ) ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ । ଏହି ମାଗ୍ନାକାର୍ଟା କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧି ଲାଭକରି ଆଧୁନିକ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ବା ଲୋକସଭା (ଦେଖ)ରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । କ୍ରମେ ଏହି ନରମାନ୍ ରାଜବଂଶ ଖାଣ୍ଟି ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ ହୋଇଗଲେ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ଫରାସୀ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଯାଇ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ତେଣୁ ଏହି ଶତାବ୍ଦୀରେ ବିଖ୍ୟାତ ଇଂଗ୍ଲିସ୍ କବି "ଚସର୍" ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ-କାହାଣୀ ଆଦି ଲେଖିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସମୟରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ସିଂହାସନ ନେଇ ଇଂଲଣ୍ଡର ସାମନ୍ତ ରାଜାମାନେ ଦୁଇପକ୍ଷ ହୋଇ ଗୃହଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେବାରୁ ବହୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାମନ୍ତବଂଶର ଲୋପ ସଂଘଟିତ ହେଲା ଓ ସାମନ୍ତ ନରପତିମାନଙ୍କର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ୧୪୮୫ରେ ଗୃହଯୁଦ୍ଧର ଶେଷ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେ ବିଜୟୀ ହେଲେ ଇତିହାସରେ ତାଙ୍କୁ କୁହାଯାଏ ଟ୍ୟୁଡ଼ର୍-ବଂଶୀୟ ୭ମ ହେନ୍‌ରୀ (୧୪୮୫-୧୫୦୯) । ଏହି ସମୟରେ ଇଉରୋପର ମାର୍ଟିନ୍ ଲୁଥର୍ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମସଂସ୍କାରକଗଣ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ଅପଚାରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୋପ୍‌ଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ କଲେ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲା ।

ରାଜା ଅଷ୍ଟମ ହେନ୍‌ରୀ (୧୫୦୯-୪୭) ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ପୋପ୍‌ଙ୍କ ଅଧିକାର ଅସ୍ୱୀକାର କରି ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ-ମାନଙ୍କ ମଠସବୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରିନେଲେ । ତା ଫଳରେ ମଠ ମହନ୍ତମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ମଧ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହେଲା (୧୫୩୪) ଓ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଧର୍ମ ଇଂଲଣ୍ଡର ଜାତୀୟ-ଧର୍ମରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ୧୫୫୮ ରୁ ୧୬୦୩ ଅଷ୍ଟମ ହେନ୍‌ରୀଙ୍କ କନ୍ୟା ରାଣୀ ପ୍ରଥମ ଏଲିଜାବେଥ୍‌ଙ୍କ ସମୟ-ଯାହାକୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଗୌରବମୟ ଯୁଗ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ସ୍ପେନ୍‌ର ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ଫିଲିପ୍‌ଙ୍କ ନୌବାହିନୀ (ଆର୍ମାଡ଼ା) ଇଂଲଣ୍ଡ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଗଲା (୧୫୮୮) । ଫଳରେ ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗରରେ ସ୍ପେନ୍ ବଦଳରେ ଇଂରେଜ୍-ମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ବର୍ତ୍ତିମାନ ତେଜି ଉଠିଲା । ଇଂରେଜ-ନାବିକ ସର୍ ଫ୍ରାନ୍‌ସିସ୍ ଡ୍ରେକ୍ ଜାହାଜରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ପୃଥିବୀ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ଆସିଲେ ଓ ସ୍ପେନୀୟ ନୌବାହିନୀ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ଦେଶକୁ ବୋହି ଆଣିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଗଠିତ ହୋଇ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରାଚ୍ୟ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ- ସ୍ଥାପନର ସୂତ୍ରପାତ କଲା । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୁଗ । କାରଣ ଏହି ସମୟରେ ମାର୍ଲୋ, ସେକ୍ସପିୟର୍, ସ୍ପେନ୍‌ସର୍, ବେନ୍‌ଜନ୍‌ସନ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଖ୍ୟାତ ଇଂରାଜୀ କବି ଓ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାକୁ ଅମର-ସୃଷ୍ଟିମାଳାରେ ଭୂଷିତ କରାଇଗଲେ । ଷ୍ଟ୍ୟୁଡ଼ରମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଆଉ ଏକ ଘଟନା ମଧ୍ୟ ଘଟିଲା ଯାହାର ଭବିଷ୍ୟତ ଅତି ବିସ୍ମୟକର । ପୁରାତନ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କାରବାଦୀ ନୂତନ ପ୍ୟୁରିଟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବଳ ପାରସ୍ପରିକ ବିଦ୍ୱେଷ ଦେଖାଗଲା । ରାଜାମାନେ ପୁରାତନ ଧର୍ମର ପକ୍ଷ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ପ୍ୟୁରିଟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ । ଫଳରେ ଦଳେ ପ୍ୟୁରିଟାନ୍ ଇଂରେଜ୍ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଆମେରିକାରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେହି ହେଲା ଏବର ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର (ଆମେରିକା) ଅଭ୍ୟୁମାରମ୍ଭ । ଏଲିଜାବେଥ୍ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବିବାହିତା ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡର ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ-ବଂଶର ରାଜାଙ୍କୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଗାଦିରେ ବସାଗଲା । ଷ୍ଟୁଆର୍ଟମାନେ ବେଶି କ୍ଷମତାପ୍ରିୟ ଓ ଜିଦ୍‌ଖୋର୍

ମରୁ-ଉଦ୍ୟାନଗୁଡ଼ିକରେ କମଳାଲେମ୍ବୁ, ଖଜୁରୀ କୋଳି, ପୀଚ କୋଳି, ତରଭୁଜ ପ୍ରଭୃତି ଆମଦାନି ହୁଏ । ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ଓ ଲୋହିତ ସାଗରରେ ମାଛଧରି ଇଜିପ୍ଟର ୫୦,୦୦୦ ଲୋକ ଚଳନ୍ତି ।

ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୫୦୦ ଠାରୁ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ଧାରାବାହିକ ଇତିହାସ ମିଳେ । ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୩୪୦୦ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଜିପ୍ଟ୍ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୩୪୦୦ ବେଳେ ମେନେସ୍ (*Menes*) ନାମକ ରାଜା ସମସ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟକୁ ଏକୀଭୂତ କଲେ । ଥିବସ୍ ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ଆଦିରାଜା ବା ପ୍ରଥମ ଫାରାଓ (*Pharaoh*) କୁହାଯାଏ । ଇଜିପ୍ଟର ଏହି ଫାରାଓମାନଙ୍କର ପୃଥିବୀର ସଭ୍ୟତା ପ୍ରତି ବହୁ ଦାନ ରହିଛି । ଏମାନଙ୍କର ଏକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ମାସପଞ୍ଜୀ । କୃଷିର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ଇଜିପ୍ଟବାସୀ ଗଣିତଜ୍ଞମାନେ ବର୍ଷକୁ ୩ଟି ଋତୁରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଋତୁ ତିରିଶ-ଦିନିଆ ଚାରୋଟି ମାସରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା । ବାରଟି ମାସ ପରେ ସେମାନେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପ୍ରମୋଦ-ଦିବସ ଯୋଗକରି ବର୍ଷକୁ ୩୬୫ଦିନ ହିସାବ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଯୁଗରେ ଇଜିପ୍ଟବାସୀମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଆବିଷ୍କାର ହେଉଛି, ଧାତୁ-ଶିଳ୍ପରେ କୌଶଳ । ଧାତୁ-ନିର୍ମିତ ହତିଆର ସାହାଯ୍ୟରେ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ଲୋକେ ପଥର କାଟି ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରସ୍ତର-ମୂର୍ତ୍ତି ତିଆରି କରି ପାରୁଥିଲେ । ଏହାର ଫଳରେ ହିଁ କାଳକ୍ରମେ ବିଶାଳ ପିରାମିଡ୍‌ମାନ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇ ପାରିଲା । ନୀଳ ନଦୀର କୂଳେ କୂଳେ ୬୦ମାଇଲ ବିସ୍ତୃତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ପିରାମିଡ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ପିରାମିଡ୍ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଅଳଙ୍କାର ଶୋଭିତ ଫାରାଓଙ୍କ ଶବ ରହୁଥିଲା । ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୦୦୦ ଅବ୍ଦର ରାଜା ଜୋସରଙ୍କ ପିରାମିଡ୍ ଆଜି ବି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଏହାର ପ୍ରାୟ ୧୦୦ବର୍ଷ ପରେ କାଇରୋର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ରାଜା ଖୁଫୁଙ୍କ ବିରାଟ ପିରାମିଡ୍ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ପିରାମିଡ୍‌ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାର୍ଶ୍ୱ ୭୫୫ ଫୁଟ୍ ଦୀର୍ଘ ଓ ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ୪୮୧ ଫୁଟ୍ । ୧୩ ଏକର ବିସ୍ତୃତ ଭୂମି ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏହି ପିରାମିଡ୍‌କୁ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ୨୦ବର୍ଷ ଲାଗିଥିଲା । ଗଠନକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଶ୍ରମିକପ୍ରଭୃତିର ସଂଖ୍ୟାବିଷୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତ ଅଛି । କେହି କହନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଏକଲକ୍ଷ ଓ ଅନ୍ୟମତରେ ତିନିଲକ୍ଷ । ଠିକ୍ ଏହା ପାଖରେ ରାଜା ଖାଫ୍ରାଙ୍କ ବିରାଟ ପିରାମିଡ୍ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଖାଫ୍ରାଙ୍କ ପିରାମିଡ୍ ଆଗରେ ରହସ୍ୟମୟ ବିଶାଳ ସ୍ଫିଙ୍କ୍‌ସ୍‌ର ମୂର୍ତ୍ତି ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ସ୍ଫିଙ୍କ୍‌ସ୍ ମୂର୍ତ୍ତି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବୋଧ୍ୟ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଐତିହାସିକମାନେ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି ଯେ ରାଜା ଖାଫ୍ରାଙ୍କ ମସ୍ତକର ଆକୃତିକୁ ଗୋଟିଏ ସିଂହମୂର୍ତ୍ତିର ଦେହରେ ଯୋଡ଼ି ସ୍ଫିଙ୍କ୍‌ସ୍ ମୂର୍ତ୍ତିର କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି ।

ପିରାମିଡ୍ ନିର୍ମାଣ କାଳରେ ଇଜିପ୍ଟରେ ଚିତ୍ରକଳାର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତ ବିକାଶ ଘଟିଥିଲା । ଶିଳ୍ପୀ ଓ ଚିତ୍ରକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରଙ୍ଗର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ମୃତ୍‌ପାତ୍ର, ଧାତୁପାତ୍ର ଏପରି କି ପିରାମିଡ୍ ଭିତର କାନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରମାନ ଆଙ୍କୁଥିଲେ । ଫାରାଓମାନେ ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଏହି ଶୈଳ୍ପିକ ବିକାଶର ପୋଷକତା କରୁଥିଲେ । ଫାରାଓମାନଙ୍କର ଶାସନ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଥିଲା । ଏହାପରେ କେନ୍ଦ୍ରଶାସନ କ୍ରମଶଃ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯିବାରୁ କେତେଜଣ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାସକ ଦେଖାଦେଲେ । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାସକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଫାରାଓ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହି କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଆମେନ୍ ହୋଟେପ୍ ତୃତୀୟ ଓ ତୁତାନ୍‌ଖାମେନ୍, ଦୁଇଜଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନରପତି । ତୁତାନ୍‌ଖାମେନ୍‌ଙ୍କ ସମାଧି ମଧ୍ୟରୁ ମିଳିଥିବା ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ ଇଜିପ୍ଟୀୟ କଳା-ସୌକୁମାର୍ଯ୍ୟର ଚରମ ନିଦର୍ଶନ । ଏଠାରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଚିତ ୪ଟି ରଥ, ବହୁ ସୁସଜ୍ଜିତ ଶଯ୍ୟା ଓ ପଲଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ମିଳିଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଜିପ୍ଟୀୟ ସଭ୍ୟତା ଏହିପରି ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସକମାନଙ୍କ ପୋଷକତାରେ ବଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ଖ୍ରୀ: ପୂ: ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆସିରିଆନ୍ ଓ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପର୍ସିଆନ୍‌ମାନେ ଇଜିପ୍ଟ୍ ଦଖଲ କଲେ । ଖ୍ରୀ: ପୂ: ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ (୩୩୨ ଖ୍ରୀ: ପୂ:) ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍ ଦଖଲ କଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଜିପ୍ଟ୍ ପର୍ସିଆନ୍‌ମାନଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ଥିଲା ।

ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ସେନାପତି ଟଲେମୀ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ରେ ଏକ ସ୍ୱାଧୀନ ଗ୍ରୀକ୍-ରାଜବଂଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ଟଲେମୀମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍-ସ୍ଥାପିତ ନବ ନଗରୀ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତ୍‌ରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚାପାଇଁ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ଉଠିଲା ।

- ଏହି ବଂଶର ଶେଷ ଶାସିକା କ୍ଲିଓପେଟ୍ରାଙ୍କ (ଦେଖ) ମୃତ୍ୟୁ ପରେ (ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୦) ଇଜିପ୍ଟ୍ ରୋମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ସାଗର-ପାରି ପ୍ରଦେଶରୂପେ ରହିଲା । ଖ୍ରୀ: ୬୪୧ ରେ ଆରବୀୟ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଦଖଲ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ରେ ଆରବୀ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ୧୫୧୭ ଖ୍ରୀ: ରେ ତୁର୍କୀ ସୁଲତାନ୍ ଇଜିପ୍ଟ୍ ଦଖଲ କଲେ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ମହମ୍ମଦ୍ ଆଲୀ ନାମକ ଜଣେ ଆଲ୍‌ବେନିୟାନ୍ ଇଜିପ୍ଟ୍ ଜୟକଲେ ଓ ସେ ତୁର୍କୀ ସୁଲ୍‌ତାନ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖେଦିଭ୍ ବା ରାଜପ୍ରତିନିଧି ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀ: ୧୮୩୯ ରୁ ଖ୍ରୀ: ୧୯୧୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଶର ଖେଦିଭ୍‌ମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲା । ମହମ୍ମଦ ଆଲୀଙ୍କ ଶାସନ-କାଳରୁ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ରେ ଆଧୁନିକତାର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ଇଜିପ୍‌ରେ ସେହିଁ ତୁଳାଚାଷ ଆରମ୍ଭ କରାଇଥିଲେ । ଖେଦିଭ୍ ମହମ୍ମଦ ସୟିଦ୍‌ଙ୍କ ଅମଳରେ ଖ୍ରୀ: ୧୮୫୯ ରେ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍‌ର ଖନନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍ ଖୋଲା ହେଲା ପରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସହ ସମ୍ପର୍କ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଉଭୟ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଓ ଫରାସୀ ସରକାର ଇଜିପ୍ ଅଧିକାର କରିବା ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ହେଲେ । ଖ୍ରୀ: ୧୮୮୨ ରେ ଇଉରୋପୀୟ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାରର ଆଳ କରି ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଇଜିପ୍ ଦଖଲ କଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୯୧୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଜିପ୍ଟ୍ ନାମମାତ୍ର ତୁର୍କୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଂଶ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଖ୍ରୀ: ୧୯୧୪ ରେ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେବାରୁ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ରେ ବ୍ରିଟିଶମାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଧିପତ୍ୟ ଜରୁରୀ ହୋଇପଡ଼ିଲା ।୧୯୧୪ ମସିହାରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଖେଦିଭ୍ ଆବ୍ବାସ୍ ହାଲିମ୍‌ଙ୍କୁ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ କରି ହୁସେନ୍ କମାଲ୍‌ଙ୍କୁ ଶାସକରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଓ ଇଜିପ୍ଟ୍ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ସଂରକ୍ଷିତ ଦେଶ ହୋଇ ରହିଲା । କିନ୍ତୁ ଇଜିପ୍ଟବାସୀଙ୍କର ମୁକ୍ତିସଂଗ୍ରାମ ଫଳରେ ଖ୍ରୀ: ୧୯୨୨ ରେ ଇଜିପ୍ଟ୍ ସ୍ୱାଧୀନ ବୋଲି ଘୋଷିତ ହେଲା ଓ ଖ୍ରୀ: ୧୯୩୬ ରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଏହାର ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କଲା । ଖ୍ରୀ: ୧୯୩୬ ରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଇଜିପ୍ଟ୍ ମଧ୍ୟରେ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍‌ର ସୁରକ୍ଷାପାଇଁ ଏକ ଚୁକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହେଲା ଓ ତଦନୁସାରେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ସୈନ୍ୟ କେନାଲ୍ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧକାଳରେ ଇଜିପ୍ ନିରପେକ୍ଷ ରହିଥିଲା ।

୧୯୫୨ ମସିହାରେ ସାମରିକ ଆନ୍ଦୋଳନ-ଫଳରେ ଏକ 'ଅତର୍କିତ-ଶାସନ ଦଖଲ' ଘଟିଲା ଓ ରାଜା ଫାରୁକ୍ ଇଜିପ୍ଟ୍ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ଜେନେରାଲ୍ ନେଗିବ୍ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ରହିଲେ ଓ ୧୯୫୩ରେ ଇଜିପ୍ଟ୍ ଗଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ରରୂପେ ଘୋଷିତ ହେଲା । କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ନାସେର୍ ଖ୍ରୀ: ୧୯୫୪ ରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ଓ ଖ୍ରୀ: ୧୯୫୬ ରେ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀରୂପେ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ହେଲେ । ୧୯୫୪ ମସିହାରେ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସୈନ୍ୟ-ଅପସାରଣ ପାଇଁ ଇଜିପ୍ଟ୍ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ନୀତି ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲା ଏବଂ ଶେଷ ଇଂରେଜ ସେନାବାହିନୀ ୧୯୫୬ ମସିହାରେ ଇଜିପ୍ଟ୍ ଛାଡ଼ିଲେ । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ରେ ଜଳସେଚନ ଲାଗି ଅଶ୍ୱାନ ବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣ କରିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧହେଲା । ସେଥିପାଇଁ ପୃଥିବୀ ବ୍ୟାଙ୍କ୍‌ରୁ ଟଙ୍କା ଋଣ ମିଳିବାରେ କେତେକ ଅସୁବିଧା ଉପୁଜିବାରୁ ନାସେର୍ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ (ଦେଖ)କୁ ଜାତୀୟକରଣ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ୧୯୫୬ ମସିହାରେ ବ୍ରିଟିଶ୍, ଫରାସୀ ଓ ଇସ୍ରାଏଲ୍ ସୈନ୍ୟମାନେ ଅତର୍କିତଭାବେ ପୋର୍ଟ୍‌ସଏଦ୍ ଓ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ଚାପ ଫଳରେ ଏମାନେ ଯୁଦ୍ଧରୁ ବିରତ ହେଲେ । ଇତିମଧ୍ୟରେ ସିରିଆରେ ବିପ୍ଳବ ହେଲା ଓ ଏକ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ୧୯୫୮ ମସିହା ଫେବ୍ରୁଆରୀ ୧ ତାରିଖରେ କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ନାସେର୍ ଓ ସିରିଆ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ କୁବାତ୍‌ଲିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଚୁକ୍ତି ହୋଇ ସିରିଆ ଓ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ମିଶ୍ରଣରେ 'ସଂଯୁକ୍ତ ଆରବ-ଗଣତନ୍ତ୍ର' ଗଠିତ ହେଲା । କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ନାସେର୍ ଏହାର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ଘୋଷିତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୯୬୧ ମସିହାରେ ସିରିଆରେ ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବିପ୍ଳବ ହେଲା ଓ ସିରିଆ ସଂଯୁକ୍ତ ଆରବ ଗଣତନ୍ତ୍ରରୁ ବାହାରିଗଲା । ଇଜିପ୍ଟ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ସଭ୍ୟ ।

ଇଜିପର ଜନତା ମିଶ୍ରିତ । ଯେଉଁ ଆରବ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଜିପ୍ଟ୍ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସହରବାସୀମାନେ ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ଚାକିରିଆ । ଶ୍ରମିକ-ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କୁ ଫେଲାହିନ୍ କୁହାଯାଏ । ଏମାନେ ଓ ଚାଷୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଦରିଦ୍ର । ଜଳର ଅପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଅପରିଷ୍କୃତ

ହୋଇଥିବାରୁ ଶୀଘ୍ର ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ ରାଜା ଜେମ୍ସ ଓ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ବିରୋଧଭାବ ଜାତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସେ ସବୁ ବିରୋଧ ଜେମ୍ସ ସମାଧାନ କରିଦେଲେ । ଏହି ରାଜାଙ୍କ ସମୟରେ ଯେଉଁ ବାଇବଲ୍ ଇଂଲିଶ ଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଚଳୁଛି । ଜେମ୍ସଙ୍କର ପୁତ୍ର ୧ମ ଚାର୍ଲସ୍ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ସହିତ ଏପରି ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର କଲେ ଯେ ଶେଷରେ ତାଙ୍କର ଶିରଚ୍ଛେଦ ହେଲା (୧୬୪୯) । ଅଲିଭର କ୍ରମୱେଲ୍ (ଦେଖ) (ଜନ୍ମ ୧୫୯୯, ମୃତ୍ୟୁ ୧୬୫୮) ଲର୍ଡ ପ୍ରୋଟେକ୍ଟର୍ ବା ସଂରକ୍ଷକ ରୂପରେ ୧୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରିଟିଶ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର ଶାସନ ପରିଚାଳନା କଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଆୟାର୍ଲଣ୍ଡର କ୍ୟାଥଲିକ୍‌ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର ହୋଇଥିଲା । କ୍ରମୱେଲଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦେଶରେ ଅରାଜକତା ବ୍ୟାପିବା-ଦେଖି ଲୋକମାନେ ଚାର୍ଲସଙ୍କର ଫ୍ରାନ୍ସରେ ନିର୍ବାସିତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣିଲେ । ଏହି ଚାର୍ଲସ୍ ୨ୟ ଓ ତାଙ୍କ ଭ୍ରାତା ୨ୟ ଜେମ୍ସ ଅତିଶୟ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ହେବାରୁ ବ୍ରିଟିଶ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ୨ୟ ଜେମ୍ସଙ୍କୁ ଶେଷରେ ତଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟହେଲା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଚାର୍ଲସ୍‌ଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ହଲାଣ୍ଡର ଉଇଲିୟମ୍‌ଙ୍କୁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରାଜତ୍ୱ କରିବାପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କରି ଆଣିଲା । ନୂତନ ରାଣୀ ଆନୀଙ୍କ (*Anne*) ସମୟରେ (୧୭୦୨—୧୪) ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଏକ-ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା (୧୭୦୭) । ଅର୍ଥାତ୍ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦେଶ ନରହି ଉଭୟଦେଶ ମିଳିତ ହୋଇଗଲେ ଓ ମିଳିତ ଦେଶର ନାମ ହେଲା ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍ । ନିଃସନ୍ତାନା ରାଣୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦୂରସମ୍ପର୍କୀୟ ଜର୍ମାନ୍ କୁମାର ୧ମ ଜର୍ଜ ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ (୧୭୧୪) । ଏହି ଜର୍ଜ ଇଂରାଜୀ ଜାଣିନଥିଲେ । ତେଣୁ ସକଳ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଦ୍ୱାରାହିଁ ନିର୍ବାହିତ ହେଲା । ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜ୍ୟଶାସନରେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ସାର୍ବଭୌମ ପ୍ରଭାବର ଏହିପରିଭାବରେ ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ୧୭୧୫ରେ ୱାଲ୍‌ପୋଲ୍‌ଙ୍କ ସମୟରୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ପଦର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ୧୮ଶ ଶତକରେ ଇଂରେଜ୍ ଔପନିବେଶିକମାନେ ଆମେରିକାରେ ଓ ବଣିକମାନେ ଭାରତରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୭୬୦ରୁ ୧୮୨୦ ମଧ୍ୟରେ ୩ୟ ଜର୍ଜଙ୍କର ଦୂରଦୃଷ୍ଟିର ଅଭାବରୁ ଆମେରିକାର ୧୩ଟି ଉପନିବେଶ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନରେ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ନାହିଁ ଓ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଗଠନ କଲେ । ଏହାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନର ମାର୍କିନ୍ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର-ଇଂଲଣ୍ଡର ପରମ ବନ୍ଧୁ ଓ ସହାୟ ।

ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଆମେରିକା ହରାଇଲେ, କିନ୍ତୁ ପାଇଲେ ଭାରତବର୍ଷ । ତା' ପରେ ୧୭୮୯ରେ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ ହେଲା ଓ ପରେ ନେପୋଲିଅନଙ୍କ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ-ପର୍ବର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ନେପୋଲିଅନ୍‌ଙ୍କ ସହିତ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ ହେଲେ । ଇଂରେଜ୍ ସେନାପତି ୱେଲିଙ୍ଗ୍‌ଟନ୍ ଶେଷରେ ଅପରାଜେୟ ନେପୋଲିୟନ୍‌ଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତକଲେ ଓ ସେ ସେଣ୍ଟହେଲେନା ଦ୍ୱୀପରେ ବନ୍ଦୀହୋଇ ସେଠାରେ ମଲେ । ଏହି ନେପୋଲିଅନ୍‌ଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ (୧୮ଶ ଶତକ) ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଶିଳ୍ପ-ବିପ୍ଳବ (ଦେଖ)ର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ବାଷ୍ପଚାଳିତ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଆବିଷ୍କୃତ ହେବାରୁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ବହୁ ଶସ୍ତାରେ ମିଳିବାକୁ ଲାଗିଲା ଓ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ଇଂଲଣ୍ଡର ଶିଳ୍ପ ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିଲା । ଫଳରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଯୁଗାନ୍ତର ଆସିଗଲା । ୟୁରୋପୀୟ ମହାଦେଶ ସହିତ ଭାରତ ମଧ୍ୟ ଇଂଲଣ୍ଡର ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟର ବଡ଼ବଜାର ହୋଇଗଲା । ଏହି ଶିଳ୍ପ-ପ୍ରସାରହିଁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ମହାଦେଶରେ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୂଳପତ୍ତନ କରିଥିଲା ।

୧୯ଶ ଶତକକୁ ଭିକ୍ଟୋରିଆନ୍ ଯୁଗ କୁହାଯାଏ, କାରଣ ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ଏ ଶତାବ୍ଦୀଯାକ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ କହିଲେ ଚଳେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟର କ୍ରିମିୟାନ୍ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଯୁଦ୍ଧ ବା ସିପାହୀ-ବିଦ୍ରୋହ (୧୮୫୭) ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ତାଙ୍କରି ରାଜତ୍ୱରେ ଭାରତ-ଶାସନଭାର ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ହାତରୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ହାତକୁ ଗଲା । ଭାରତ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଂଶ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଲା (୧୮୫୭) । ଭିକ୍ଟୋରିଆଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଶେଷକାଳରେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାର ବୁଅର୍‌ମାନଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା ତାହା ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ । କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଇଂରେଜ୍

ଜାତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଔପନିବେଶିକମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦେଇ ସେଠାରେ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଷ୍ଟ୍ରଶକ୍ତି ଗଢ଼ି ପାରିଲେ । ସପ୍ତମ ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ୍‌ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟ (୧୯୦୧-୧୦) ଆପାତତଃ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତରେ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା (୧୯୦୫) । ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ୍‌ଙ୍କ ତିରୋଧାନର ୪ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା (୧୯୧୪-୧୮) । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ବହୁ ଧନ-ଜନ-କ୍ଷୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶେଷରେ ମିତ୍ର-ପକ୍ଷ (ଇଂଲଣ୍ଡ, ଆମେରିକା, ରୁଷ) ଜୟଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଯୁଦ୍ଧଶେଷରେ ବେକାର ସମସ୍ୟା ଓ ଶ୍ରମିକ ସମସ୍ୟା, ବିଜୟୀ ଶାସକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଉଦ୍‌ବେଗର କାରଣ ହେଲା । ବ୍ରିଟେନ୍‌ର ଶ୍ରମିକ ଦଳ ୧୯୨୪ରେ ପ୍ରଥମେ ଦେଶର ଶାସନଭାର ପାଇଲେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିରୋଧୀମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବରୁ ଶାସନ-ଶକ୍ତି ରକ୍ଷାକରିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ୧୯୨୯ରେ ଆଉଥରେ ଶ୍ରମିକ ଦଳ ଶାସନଭାର ନେଲେ । କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ବଜାରର ମନ୍ଦତା ହେତୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ମାକ୍‌ଡୋନାଲ୍‌ଡ୍ ଏକ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିପରିଷଦ ଗଠନ କଲେ । ଇତିମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ-ଇଉରୋପରେ ହିଟ୍‌ଲର୍ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ବ୍ରିଟିଶ୍ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଚେମ୍ବର୍‌ଲେନ୍ ତୋଷଣ ନୀତି ଦ୍ୱାରା ହିଟ୍‌ଲର୍‌ଙ୍କୁ ଖୁସୀ କରାଇବାକୁ ଚାହିଁଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ବିଫଳ ହେଲା । ୧୯୩୯ରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ବହୁ ଧନ-ଜନ-କ୍ଷୟ ହେଲା । ୧୯୪୦ରେ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ । ଯୁଦ୍ଧର ଗତି ବଦଳିଗଲା । ଜର୍ମାନୀ ଓ ତାର ମିତ୍ର-ଶକ୍ତିମାନେ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କଲେ (୧୯୪୫) । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ହେଲା, ଯେଉଁଥିରେ ଦେଶକୁ ବିଜୟଶ୍ରୀରେ ମଣ୍ଡିତ କରିଥିବା ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍‌ଙ୍କ କନ୍‌ଜର୍ଭେଟିଭ୍ ବା ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଦଳ ପରାଜିତ ହେଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଶାସନ ପୁଣି ଶ୍ରମିକ ଦଳ ହାତକୁ ଗଲା । ୧୯୪୫ରୁ ୪୭ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରମିକ ଦଳ ଯୁଦ୍ଧପରେ ବିଶ୍ୱ-ପରିସ୍ଥିତି ଓ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ସୁଶାସନ ପାଇଁ ତୀବ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନ ଘଟିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବର୍ମା, ସିଂହଳ ଓ ଭାରତକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ପରେ ତିନି ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଦଳକୁହିଁ ଇଂରେଜ୍ ଜାତି ଶାସନଭାର ଦେଇ ଆସୁଛି । ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ସମ୍ପଦ ଓ ସାମାଜିକ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ସମଧିକ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ଆଜି ଇଂଲଣ୍ଡରେ ସାଧାରଣ ଶ୍ରମିକ ମଧ୍ୟ ଏପରି ସୁଖ-ସୁବିଧାରେ କାଳଯାପନ କରୁଛି ଯେ, ଶ୍ରମିକ ଦଳର ସମସ୍ତ ସମାଜବାଦୀ ପ୍ରଚାର ଇଂରେଜ୍ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଅର୍ଥହୀନ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଏହି ଅର୍ଥରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଗତ (୧୯୫୯; ଅକ୍ଟୋବର ୮) ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ବିଶେଷ ରାଜନୈତିକ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଇଂଲିଶ୍ ପ୍ରଣାଳୀ (ଇଂଲିଶ୍ ଚ୍ୟାନେଲ୍)—ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଅପ୍ରଶସ୍ତ ସମୁଦ୍ର, ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରର ଅଂଶ । ଇଂଲିଶ୍ ଉପକୂଳର ଡୋଭର ବନ୍ଦରଠାରୁ ଫରାସୀ ଉପକୂଳ ଯାଏ ୨୧ମାଇଲ । ଏହି ଇଂଲିଶ୍‌ଚ୍ୟାନେଲ୍‌କୁ ପହଁରି ପାର ହେବା ପୃଥିବୀରେ ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ସନ୍ତରଣ-ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହୋଇ ଉଠିଛି । ସର୍ବ ପ୍ରଥମରେ ୧୮୭୫ ଅଗଷ୍ଟ ୨୫ତାରିଖରେ ଜଣେ ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ ଯୁବକ ଏହାକୁ ପହଁରି ପାର ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୨୬ରେ ଜଣେ ମାର୍କିନ ମହିଳା ଇଂଲିଶ୍‌ଚ୍ୟାନେଲ୍ ସନ୍ତରଣ କରି ପାର ହେବାରେ ପ୍ରଥମ ନାରୀ । ୧୯୫୯ରେ ଭାରତୀୟ ମହିଳା ଶ୍ରୀମତୀ ଆରତି ସାହା ଏହି ଚ୍ୟାନେଲ୍ ପହଁରି ପାର ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ବହୁ ଖ୍ୟାତି ଲାଭକରିଛନ୍ତି ଓ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଉପାଧି ପାଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଯୁବକ ବାରିଷ୍ଟର ଶ୍ରୀ ମିହିର ସେନ ମଧ୍ୟ ଏକାଧିକ ବାର ଚେଷ୍ଟାକରି ୨ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏହା ପହଁରି ପାର ହୋଇଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ପଦ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଇକ୍‌ଥିଓସରସ୍ (*Ichthyosaurus*)—ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ଯୁଗର ମତ୍ସ୍ୟାକାର ସରୀସୃପ ଜାତୀୟ ସାମୁଦ୍ରିକ ପ୍ରାଣୀ । ଇଉରୋପ, ଆଫ୍ରିକା, ଆମେରିକା ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ମିଳିଥିବା ପ୍ରସ୍ତରୀଭୂତ ଅସ୍ଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏ ଗୁଡ଼ିକର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ୪୦ରୁ ୪୦ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ଅତ୍ୟଧିକ ଲମ୍ବମୁହଁ ତୀକ୍ଷ୍ଣଦନ୍ତଯୁକ୍ତ ହନୁହାଡ଼, ଚିକ୍କଣ ଚର୍ମ, ହମସ୍ପୃଷ୍ଟ ଗୋଲାକାର ଦେହ ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପକ୍ଷ ଏ ଜୀବର ଶରୀରର ବିଶେଷତ୍ୱ

ଥିଲା । ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟ ଏ ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ ଥିଲା । ପ୍ରାୟ ଦଶ କୋଟିଠାରୁ ପନ୍ଦର କୋଟି ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏଗୁଡ଼ିକ

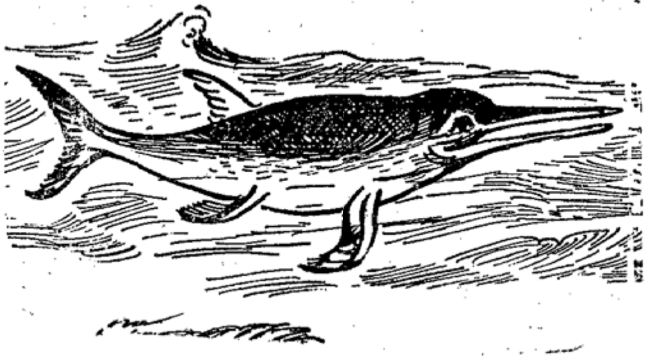

ଇକ୍‌ଥିଓସରସ୍

ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ବାସ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।

ଇକ୍‌ବାଲ୍, ସର୍ ମହମ୍ମଦ୍ (୧୮୭୫-୧୯୩୮)— ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉର୍ଦ୍ଦୁକବି ଓ ଦାର୍ଶନିକ । ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପୂର୍ବତନ ପଞ୍ଜାବର ସିଆଲ୍‌କୋଟ୍ ସହର । ସେ ଲାହୋର କଲେଜ୍‌ରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସେଠାରେ ୧୯୦୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ୧୯୦୫ରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଯାଇ ବାରିଷ୍ଟର ହେଲେ ଏବଂ ଜର୍ମାନୀରୁ ଡକ୍ଟର ଉପାଧି ପାଇଲେ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ସାହିତ୍ୟରେ ସେ ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀର କବି ଓ ଚିନ୍ତାନାୟକ ଭାବରେ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ପରେ ପାର୍ଶି ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ସେ କାବ୍ୟ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । 'ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ହମାରା' ନାମକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜାତୀୟକବିତାର ଲେଖକ, ଇକ୍‌ବାଲ । କିନ୍ତୁ ସେହି ପ୍ରଥମେ 'ପାକିସ୍ଥାନ'ର ଯୋଜନା ବାଢ଼ିଥିଲେ ଓ ମୁସ୍‌ଲିମ୍‌ଲିଗ୍‌ର ତୀବ୍ର ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ରାଜନୀତିରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଇଗଲ୍—ଏକ ବୃହତ୍ ଶିକାରୀ ପକ୍ଷୀ । ଏହାର ଥଣ୍ଟ ବଙ୍କା; ଡେଣା ମଜଭୁତ ଓ ବଡ଼, ନଖ ମୁନିଆ ଓ ବଙ୍କା । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଇଗଲପକ୍ଷୀ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ହେଉଛନ୍ତି ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା ଓ ମେକ୍ସିକୋର ଇଗଲ୍ । ସେମାନେ ଡେଣା ମେଲାଇଲେ ଡେଣାରୁ ଡେଣାକୁ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୩୦ଫୁଟ୍ ଯାଏ ହୋଇଥାଏ । ଇଗଲ୍‌ପକ୍ଷୀ, ମେଣ୍ଢା, କୁକୁର, ବିଲୁଆ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଟେକି ନେଇଯାଇପାରନ୍ତି । ଏମାନେ ପର୍ବତର ଦୁର୍ଗମ ସ୍ଥାନରେ ବାସକରନ୍ତି ଏବଂ ଅତି ଦ୍ରୁତ ଉଡ଼ି ପାରନ୍ତି । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ ଇଗଲ୍ ଇଉରୋପ, ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଆଫ୍ରିକା, ଉତ୍ତର ଓ କେନ୍ଦ୍ର ଏସିଆ ଏବଂ ଉତ୍ତର ଆମେରିକାରେ ବାସ କରେ । ଏହାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ 'ଏକ୍ୱିଲା କ୍ରାଇସେଇଟାସ୍' (*Aquila chrysaitus*) ଏହା ବେଲୁଚିସ୍ଥାନ ଓ ହିମାଳୟ-ପର୍ବତମାଳାର ଉଚ୍ଚ ଭୂମିରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଭାରତରେ ଆଉ କେତୋଟି ଜାତିର ଇଗଲ୍ ମଧ୍ୟ ବାସ କରନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ 'ଓକାବ୍' (ହିନ୍ଦି) ଅତି ସାଧାରଣ । ଏହାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ ଏକ୍ୱିଲା ରାପାକ୍ସ୍ ବିନ୍ଧିଆନା (*Aquila rapax vindhiana*) ଓ

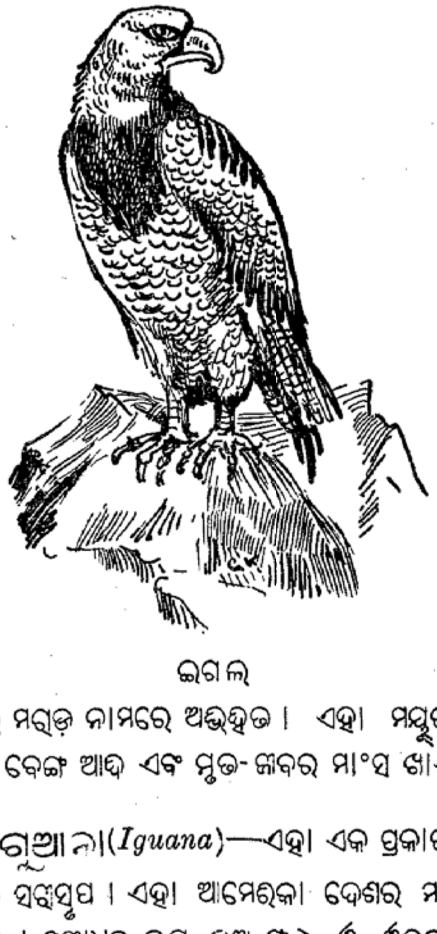

ଇଗଲ

ଓଡ଼ିଆରେ ମଗାଡ଼ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହା ମୂଷା, ସାପ, ଝିଟିପିଟି, ବେଙ୍ଗ ଆଦି ଏବଂ ମୃତ-ଜୀବର ମାଂସ ଖାଏ ।

ଇଗୁଆନା (*Iguana*)—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ଗୋଧି ସାପ ଭଳି ସରୀସୃପ । ଏହା ଆମେରିକା ଦେଶର ମଧ୍ୟାଂଶରେ ବାସକରେ । ସର୍ବାଧିକ ଲମ୍ବ ଛଅ ଫୁଟ୍ ଓ ଓଜନ ତିରିଶ ପାଉଣ୍ଡ ହୁଏ । ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ସବୁଜ ଏବଂ ସେଥିରେ ମାଟିଆ ଡୋରିମାନ ଥାଏ । ବେକଠାରୁ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିଠି ଉପରେ ପାନିଆଁ ପରି ଦନ୍ତୁରିତ କଣ୍ଟା ଅଛି । ଇଗୁଆନା-

ମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ପତ୍ର ଓ ଫଳ । ଏମାନେ ଜଳ ନିକଟରେ ବାସ କରନ୍ତି, ଭଲ ପହଁରି ପାରନ୍ତି ଓ ଭୟ ପାଇଲେ ପାଣି

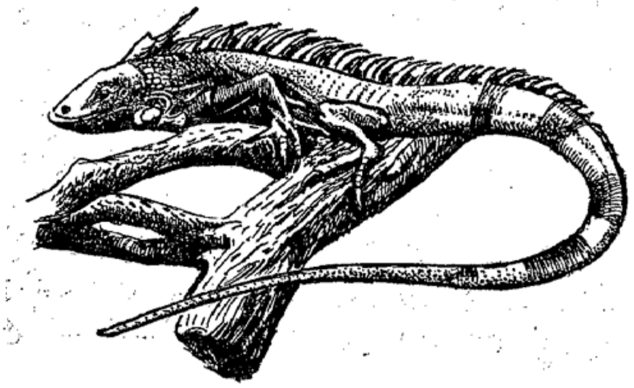

ଇଗୁଆନା

ଭିତରେ ପଶିଯାଆନ୍ତି । ଏହାର ଚର୍ମ ପାଇଁହିଁ ଏହାକୁ ଶିକାରୀମାନେ ମାରି ଥାଆନ୍ତି । ସେଠାର ଜଙ୍ଗଲି ଲୋକେ ଏହାର ମାଂସ ମଧ୍ୟ ଖାଇଥାଆନ୍ତି ।

ଇଚ୍ଛାପୁରମ୍ ବା ଇଚ୍ଛାପୁର— ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟ, ଶ୍ରୀକାକୁଳମ୍ ଜିଲ୍ଲାର ସହର, ଓଡ଼ିଶା ସୀମାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରୁ (ଗଞ୍ଜାମ) ୧୫ମାଇଲ୍ ଦକ୍ଷିଣରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସହରରେ ଆନ୍ଧ୍ର ଓ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସମାନ ।

ପୂର୍ବେ ଇଚ୍ଛାପୁର ସହରରେ ଗଞ୍ଜାମର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ସୁରଙ୍ଗୀ ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନଅର ଥିଲା ଓ ଏଠା ହାଇସ୍କୁଲ୍ ସୁରଙ୍ଗୀ ରାଜାଙ୍କର, ଯାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀକାକୁଳମ୍ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ ଅଧୀନ ହୋଇଛି । ସୁରଙ୍ଗୀର ରାଜା ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ଏଠା ନଅରରେ ବହୁସମୟ ବିତାଉଥିଲେ । ପୂର୍ବେ ଇଚ୍ଛାପୁର ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ତାଲୁକ ଥିଲା । ସେଥିରେ ଥିବା ଜରଡ଼ା ଓ ସୁରଙ୍ଗୀ ଜମିଦାରୀ ଦୁଇଟିକୁ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ବ୍ରହ୍ମପୁର ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ଜରଡ଼ା ପୋଲିସ୍ ଷ୍ଟେସନ୍ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ଇଚ୍ଛାପୁର ସହରର ଉତ୍ତରରେ ୩ମାଇଲ୍ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ୪ ବା ୫ ମାଇଲ୍ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ସୀମା ।

ଇଜିନା—ଭୂମଧ୍ୟସାଗରର ଇଜିଆନ୍ ଉପସାଗରସ୍ଥ ଗ୍ରୀକ୍-ଦ୍ୱୀପ । ଆୟତନ—୪୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ସ୍ପଞ୍ଜ-ସଂଗ୍ରହ ଏହି ଦ୍ୱୀପ-ଉପକୂଳବାସୀଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା । ଏହି ଦ୍ୱୀପରେ ଇଜିନା-ନାମକ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ନଗରର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ମଧ୍ୟରୁ ବହୁ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଦ୍ଧୃତ ଓ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ଐତିହାସିକ ହେରୋଡୋଟସ୍ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଏହି ଦ୍ୱୀପରେ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତା (ଇଜୀୟ ସଭ୍ୟତା-ଦେଖ) ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଏଥେନ୍ସ୍ ଓ ସ୍ପାର୍ଟା (ଦେଖ) ମଧ୍ୟରେ ବହୁବର୍ଷବ୍ୟାପିଯୁଦ୍ଧଫଳରେ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୫ମ ଶତକରୁ ଏହି ସଭ୍ୟତା ଲୋପ ପାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ଦ୍ୱୀପର ଲୋକସଂଖ୍ୟା—ମାତ୍ର ୮୫୦୦ ।

ଇଜିପ୍ଟ୍—ଆଫ୍ରିକାର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ । ଆୟତନ ପ୍ରାୟ ୩, ୮୬, ୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଓ ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୨ କୋଟି ୫୦ଲକ୍ଷ । ଉତ୍ତରରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର, ପୂର୍ବରେ ଲୋହିତସାଗର, ଦକ୍ଷିଣରେ ସୁଦାନ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ସାହାରା ମରୁଭୂମି । ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ୨୦ଭାଗରୁ ଭାଗେ ମାତ୍ର ଅଂଶ ବାସଯୋଗ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଂଶତକ ମରୁଭୂମି । ନୀଳନଦୀ (ଦେଖ) ଏହି ଦେଶରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉନଥିଲେ ଏହା ବି ମରୁଭୂମିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଏହି ନଦୀର ଦୁଇକୂଳରେ ୨ମାଇଲ୍ ଠାରୁ ୫ମାଇଲ୍ ଓସାରରେ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଦେଖାଯାଏ । ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ଧରି ଇଜିପ୍ଟ୍‌ବାସୀମାନେ ଏହି ସ୍ୱଳ୍ପାୟତନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ପ୍ରସୂତ ଖାଦ୍ୟ ଉପରେହିଁ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନୀଳନଦୀରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବନ୍ଧ କରାଗଲା ପରେ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ରେ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରର ପରିମାଣ ବଢ଼ିଯାଇଛି ଓ ପୂର୍ବପରି ଜମି ଏକଫସଲି ନ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ତିନି-ଫସଲିଆ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରୀସୀୟ କବି ହୋମର୍ ଓ ଐତିହାସିକ ହେରୋଡୋଟସ୍ ଏହି ରାଜ୍ୟକୁ ଇଜିଓପ୍‌ଟସ୍ (*Aigyptos*) ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିବାରୁ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଇଜିପ୍ଟ୍ ନାମରେ କଥିତ । କିନ୍ତୁ ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ଲୋକେ ନିଜରାଜ୍ୟକୁ ମିଶର କହନ୍ତି । ଇଜିପ୍ଟ୍‌ରେ ବର୍ଷରେ ପ୍ରାୟ ୮ ଇଞ୍ଚ ମାତ୍ର ବର୍ଷା ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଜଳସେଚନ ସାହାଯ୍ୟରେ ବର୍ଷସାରା ଫସଲ ଆମଦାନି ହେଉଥାଏ । ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ଦୀର୍ଘତନ୍ତୁବିଶିଷ୍ଟ ତୁଳା ପୃଥିବୀବିଖ୍ୟାତ । ଇଜିପ୍ଟ୍‌ର ରପ୍ତାନିଯୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁର ⅔ଅଂଶ କେବଳ ତୁଳା । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କେତେକାଂଶରେ ଧାନ, ଗହମ ଓ ରବିଶସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନହୁଏ ।

ଆକ୍ରାନ୍ତ । ନିଗ୍ରୋ କ୍ରୀତଦାସମାନଙ୍କର ରକ୍ତର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ଫଳରେ ଅଧିକାଂଶ ଇଜିପ୍ଟବାସୀଙ୍କର ବାଳ କଳା ଓ ଚମଡ଼ାର ରଙ୍ଗ ଈଷତ୍ ପିଙ୍ଗଳ । ଆଧୁନିକ ଇଜିପ୍ଟରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାପକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀମାନଙ୍କର ଜମିସବୁ କୃଷିମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବାଣ୍ଟି ଦିଆଯାଇଛି । କାଏରୋର ଆଲ୍‌ହାଜାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଇସଲାମୀ ବିଦ୍ୟାର ଚର୍ଚ୍ଚା ପାଇଁ ବିଖ୍ୟାତ । କାଏରୋ ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ବିଦ୍ୟାମାନଙ୍କର ଚର୍ଚ୍ଚା କରେ । ଶିକ୍ଷାର ମାଧ୍ୟମ ଆରବୀ । ଫରାସୀ ଓ ଇଂଲିଶ୍ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଦରକାର ବେଳେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଇଜୀୟ୍ ସଭ୍ୟତା (*Aegean civilisation*)—ଭୂମଧ୍ୟସାଗରର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଗ୍ରୀସ୍ ଓ ଏସିଆ-ମାଇନର ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ତୃତ ତା'ର ନାମ ଇଜୀୟ ସମୁଦ୍ର । ଏହି ସମୁଦ୍ରର କ୍ରୀଟ୍, ମେଲୋସ୍, ଫାରୋସ ଓ ମାଇସିନି ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱୀପମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦୁଇ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏକ ଉନ୍ନତ ସଭ୍ୟତା ବିରାଜିତ ଥିବାର ସାମ୍ପ୍ରତିକ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଖୋଦନ ଫଳରେ ଜଣାପଡ଼ିଛି । ଏହା ପ୍ରାକ୍-ଗ୍ରୀକ୍ ସଭ୍ୟତା । ଗ୍ରୀକ୍ ସଭ୍ୟତାରେ ଏହାର ଶିଳ୍ପ, କଳା ଓ ପୁରାଣ ଅନେକାଂଶରେ ବଞ୍ଚି ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଏକ ହଜାର ବର୍ଷ ବେଳକୁ ଏହି ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ତରଦିଗର ଜାତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ଓ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଏହା ଫଳରେ ଉନ୍ନତସଭ୍ୟତାସମ୍ପନ୍ନ ଏକ ଜାତି ଧରାପୃଷ୍ଠରୁ ଏକାବେଳକେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି ।

ଇଞ୍ଚୁଡ଼ି—ଓଡ଼ିଶାରେ ଅହିଂସ ଲବଣ-ସଂଗ୍ରାମର ପ୍ରଥମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ର, ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ସମୁଦ୍ର-ଉପକୂଳସ୍ଥ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ । ଇଂରେଜ୍ ସରକାରର ଅନ୍ୟାୟ-ପ୍ରତିଷ୍ଠ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ କରି ଲୁଣ ମାରିବାକୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଦାଣ୍ଡିନାମକ ବମ୍ବେ ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ସ୍ଥାନକୁ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ କଟକ ନଗରରୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଦଳେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବିପୁଳ ଜନତାର ଜୟଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରେ ଇଞ୍ଚୁଡ଼ି ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ଦଳ ଦଳ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଇଞ୍ଚୁଡ଼ିଠାରେ ଏପରି ନିର୍ଯାତନା ଭୋଗି ଲୁଣ ମାରିଥିଲେ ଯେ, ଏ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଗୁଜରାଟ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା ।

ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ମହତାବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, "ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଇଞ୍ଚୁଡ଼ିଠାରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନରନାରୀ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିରୋଧ କରି ଲାଠି-ମାଡ଼ରେ ଅଚେତନ ହୋଇଯାଇ ମଧ୍ୟ 'ଲୁଣ-ଆଇନ୍' ଅମାନ୍ୟ କରି ଲୁଣ ମାରିଥିଲେ ଓ ସେ ଲୁଣକୁ ବିରାଟ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ସହି ବାଲେଶ୍ୱର ସହରକୁ ଆଣି ବିକ୍ରୀ କରିଥିଲେ । ଲୁଣ, ଓଡ଼ିଶାର ଚିର-ସମ୍ପଦ ଓ ତାହା ଇଂରେଜଶାସନ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଥିଲା । ଏଣୁ ସେ ଧନର ପୁନର୍ଲାଭ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ କୌଣସି ତ୍ୟାଗକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ମନେ କରି ନ ଥିଲେ ।" ଏହି ଆଇନ ଅମାନ୍ୟରେ ଆଗୃଣ୍ଣି ହରିହର ଦାସ ପ୍ରଥମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ହୋଇଥିଲେ ।

ଇଞ୍ଜିନ୍—କଳ କାରଖାନା, ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଯାନ ବାହନ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଗତିଶୀଳ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ 'ଶକ୍ତି'କୁ ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ 'ବେଗ'ରେ ପରିଣତ କରାଯାଏ, ତାକୁ ଇଞ୍ଜିନ୍ କୁହାଯାଏ । ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ସାଧାରଣତଃ ତାପ-ଶକ୍ତି ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇ ଯନ୍ତ୍ର-ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଚକକୁ ଯେପରି ଘୂରାଇ ପାରିବ ସେହିପରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଇଞ୍ଜିନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେତେ ବିବରଣୀ ମିଳିଛି, ସେଥିରୁ ହିରୋ ନାମକ ଜଣେ ଗ୍ରୀକ୍ ନାଗରିକଙ୍କର ଇଞ୍ଜିନ୍ ପ୍ରଥମ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୨୧୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏହି ଇଞ୍ଜିନ୍ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ହିରୋଙ୍କ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ବାଷ୍ପକଟି (ବଏଲର) ଗରମ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଏଥିରୁ ବାଷ୍ପ ବାହାରି ନଳବାଟେ ଉପରକୁ ଉଠି ଗୋଟିଏ ଫମ୍ପା ଗୋଲକମଧ୍ୟରେ ପଶୁଥିଲା । ଫମ୍ପା ଗୋଲକରୁ ଦୁଇଟି ବଙ୍କା ନଳ ବାହାରିଥାଏ । ସେହି ନଳ ବାଟେ ବାଷ୍ପ ବାହାରି ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ଫଳରେ ଗୋଲକଟି ଘୂରେ ।

କିନ୍ତୁ ହିରୋଙ୍କ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ଟି କୌଣସି ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଚଳାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏହା କେବଳ ଗୋଟିଏ ଭଲ ଖେଳନା ପରି କାମ କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ତାପ ଯେ 'ବେଗ'ରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇପାରେ, ଏହା ଏ ଇଞ୍ଜିନ୍

ଶିକ୍ଷା ଦେଲା । ପାଣି ଗରମ ହେଲେ ବାଷ୍ପ ତିଆରି ହୁଏ, ଏହି ବାଷ୍ପ, ପାଣି ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଜାଗା ଦରକାର କରୁଥିବାରୁ ପାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବଳ ଚାପ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏହି ଚାପ ଫଳରେ ବେଗ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଏହାହିଁ ଏହି ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରୁ ଆମର ଶିକ୍ଷା ।

ସବୁ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ପାଣିକୁ ବାଷ୍ପରେ ପରିଣତ କରାଯାଏ ନାହିଁ । କେତେକ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ପାଣି-ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ପେଟ୍ରୋଲ୍ ଓ ବାୟୁର ମିଶ୍ରଣ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ପାଣିକୁ ବାଷ୍ପ କରିବା ପାଇଁ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ର ବାହାରୁ ତାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଦରକାର । ମାତ୍ର ପେଟ୍ରୋଲ୍ ଗୋଟିଏ ଦହନୀୟ ପଦାର୍ଥ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଗ୍ୟାସ୍ କରିବା ପାଇଁ ଇଞ୍ଜିନ୍ ଭିତରେହିଁ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ସୁବିଧା କରାଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ପେଟ୍ରୋଲ୍ ଓ ବାୟୁର ମିଶ୍ରଣକୁ ଇଞ୍ଜିନ୍ ଭିତରେ ଜଳାଇ ଗରମ କରି ଦିଆଯାଏ । ଆଲ୍‌କୋହଲ୍ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦହନୀୟ ବସ୍ତୁ ବ୍ୟବହାର କଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ପେଟ୍ରୋଲ୍ ପରି ଇଞ୍ଜିନ୍ ଭିତରେ ସେ ସବୁର ଦହନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦହନ-ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଭେଦ ହେତୁ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ମୋଟାମୋଟି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା—(୧) ଅନ୍ତର୍ଦହନ ଇଞ୍ଜିନ୍ (ଦେଖ) ଓ (୨) ବହିର୍ଦହନ ଇଞ୍ଜିନ୍ (ଷ୍ଟିମ୍ ଇଞ୍ଜିନ୍ ଦେଖ) । ଅନ୍ତର୍ଦହନ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ର ଇଞ୍ଜିନ୍ ମଧ୍ୟରେ ଦହନ କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ ଓ ବହିର୍ଦହନ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ଇଞ୍ଜିନର ବାହାରେ ନିଆଁ ଜଳାଇ ଏହି କ୍ରିୟା ସଂଘଟିତ କରାଯାଏ ।

ଇଞ୍ଜିନ୍‌ର ମୂଳକଥା ହେଲା, ଗୋଟିଏ ପିଷ୍ଟନ୍‌ଯୁକ୍ତ ସିଲିଣ୍ଡର୍ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ୟାସ୍ ରଖି ଏଥିରେ ଅଧିକ ଚାପ ସୃଷ୍ଟି କରିବା । ବହିର୍ଦହନ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ସିଲିଣ୍ଡର୍ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବାଷ୍ପ ପଶିଯିବା ଦ୍ୱାରା ଚାପ ବଢ଼ିଥାଏ ଓ ଅନ୍ତର୍ଦହନ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ସିଲିଣ୍ଡର୍ ମଧ୍ୟରେ ଇନ୍ଧନ ଜଳି ଅଧିକ ତାପ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରୁ ସେଠାରେ ଅଧିକ ଚାପ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଚାପ ଫଳରେ ପିଷ୍ଟନ୍ ଜୋରରେ ଫିଙ୍ଗି-ହୋଇ ଗତିଶୀଳ ହୁଏ ।

ହିରୋଙ୍କର ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ବାଷ୍ପର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ଇଞ୍ଜିନ୍ ଜେଟ୍ ବିମାନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବହୁ ପ୍ରକାରର ଜେଟ୍ ଇଞ୍ଜିନ୍ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଜେଟ୍ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ରେ ବାହାରର ପବନକୁ ଟାଣିନେଇ ଜୋରରେ ଚିପି ଦିଆଯାଏ । ଏଥିରେ ଇନ୍ଧନକୁ (ପେଟ୍ରୋଲ ପରି କୌଣସି ଦହନୀୟ ପଦାର୍ଥ) ଛୁଆଁଇ ଦେଇ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଏ । ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ପବନ ଏହି ତାପ ଫଳରେ ଅତି ବେଗରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଯାଏ । ପ୍ରସାରିତ ଗ୍ୟାସ୍ ଜେଟ୍‌ବିମାନର ପଛପଟୁ ବାହାରିଯିବା ସମୟରେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଫଳରେ ଯାନଟି ଅତି ବେଗରେ ଆଗକୁ ଘୁଞ୍ଚିଯାଏ । ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ଜେଟ୍ ଯାନରେ ବାହାରି ଆସୁଥିବା ଗ୍ୟାସ୍‌ର ଆଘାତରେ ଗୋଟିଏ ଚକ ଘୂରେ ଓ ଏହା ଫଳରେ ଯାନଟି ଗତିଶୀଳ ହୁଏ ।

ଜେଟ୍ ଯାନ୍‌ରେ ବାୟୁର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି । ବାୟୁ-ମଣ୍ଡଳର ବାହାରେ ଯେଉଁ ଯାନ ଗତି କରିବ, ସେଥିରେ ବାୟୁ ପ୍ରବେଶ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେପରି ଯାନ ତରଳ ଅମ୍ଳଜାନ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ତାକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ । ଏପରି ଇଞ୍ଜିନକୁ ରକେଟ୍ ଇଞ୍ଜିନ୍ କୁହାଯାଏ (ମହାଶୂନ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦେଖ) ।

ବାୟୁ, ଜଳ ଓ ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଶକ୍ତିରୁ ଯେ କୌଣସିଟି ବ୍ୟବହାର କରି ମଧ୍ୟ ଚକ ଘୂରାଇବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଏହି ଶକ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ଯନ୍ତ୍ର ଚଳାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଏହି ଶକ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ବେଗରେ ପରିଣତ କରାଯାଏ ସେଥିରେ କିନ୍ତୁ ସିଲିଣ୍ଡର୍ ବା ପିଷ୍ଟନ୍ ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଇଞ୍ଜିନ୍ କୁହାଯାଏ ନାହିଁ । ବାୟୁ ଓ ଜଳ ବ୍ୟବହାର କଲେ ତାକୁ 'ଟର୍ବାଇନ୍' ଓ ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଶକ୍ତି ବ୍ୟବହାର କଲେ ତାକୁ ମୋଟର କୁହାଯାଏ ।

ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ (*Engineering*)—ପୁରୀ, କୋଣାର୍କ, ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଦେଉଳ, ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ, କାଠଯୋଡ଼ୀ ଓ ମହାନଦୀର ପଥରବନ୍ଧ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ବା ସ୍ଥାପତ୍ୟ-ବିଦ୍ୟା ଫଳରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏସବୁ ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥପତି ବା ଇଞ୍ଜିନିୟର୍ କୁହାଯାଏ । ସୁଦୀର୍ଘ ସୁଏଜ୍ ଓ ପାନାମା କେନାଲମାନଙ୍କର ଖନନ ମଧ୍ୟ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ-ଶାସ୍ତ୍ରର ସଫଳତାର ନିଦର୍ଶନ । ତେଣୁ ବିରାଟ ସୌଧ, ରାସ୍ତା, ଘାଟ, ପୋଲ, କେନାଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ପୂର୍ତ୍ତି-ବିଭାଗର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ

କାର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ପରିଚିତ । ମାତ୍ର ଆଜିକାଲି ଜ୍ଞାନର ପ୍ରସାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ବିଦ୍ୟାର କେବଳ ଏହି ବିଭାଗକୁ ସିଭିଲ୍-ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ କୁହାଯାଏ ।

ବାଷ୍ପଚାଳିତ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ର ଉଦ୍ଭାବନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାନା କଳକବଜା ଓ ଯନ୍ତ୍ରପାତିର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ତେଣୁ ଏହି କଳକବଜା ଓ ଯନ୍ତ୍ରପାତିର ନିର୍ମାଣ ଓ ମରାମତି ପାଇଁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧରଣର ଜ୍ଞାନ ଦରକାର ପଡ଼ିଲା । ଜ୍ଞାନର ଏହି ବିଭାଗକୁ ମେକାନିକାଲ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ (*Mechanical engineering*) ବା ଯାନ୍ତ୍ରିକ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଦ୍ୟା କୁହାଯାଏ । ସେହିପରି ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ର ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରସାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ସରବରାହ ଲାଗି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନର ଆବଶ୍ୟକତା ହେଲା । ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଇଞ୍ଜିନିୟର୍ (*Electrical engineer*) ବା ବୈଦ୍ୟୁତିକ ସ୍ଥପତି କୁହାଯାଉଛି ।

କାଳକ୍ରମେ ଆହୁରି ଅନେକ ପ୍ରକାର ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ବା ସ୍ଥାପତ୍ୟ-ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲାଣି । ଯଥା—ରସାୟନ, ଖଣିଜ, ବୈମାନିକ, ମୃତ୍ତିକା, ଓ ବେତାର-ପରିବହନ-ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଦ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ବିଭାଗରେ ମଧ୍ୟ ପୁଣି କେତେକ ଅନୁବିଭାଗ ରହିଅଛି । ଇଞ୍ଜିନିୟର୍-ମାନେ ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ଅନୁବିଭାଗରେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ହାସଲ କରି ସେହି ଅନୁବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ପୁଣି ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇବାରେ ଏବର ଇଞ୍ଜିନିୟର୍, ଠିକ୍ କୋଣାର୍କର ଇଞ୍ଜିନିୟର୍ ପରି ଏକଦିଗରେ ଶିଳ୍ପୀ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ କଳାକାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ୱୟ ଆଣିଥାଏ ବା ନିଜକୁ ମଧ୍ୟ ଏକାଧାରରେ ସେ ସମସ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ବୈଜ୍ଞାନିକର ଉଦ୍ଭାବନ, ଓ କଳାକାରର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀକୁ ମିଶାଇ, ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନକୁ ସୁଖକର କରିବାପାଇଁ ସେ କେବଳ କଳ-କାରଖାନା, ବନ୍ଧବାନ୍ଧ, ସୌଧ, ବ୍ୟୋମଯାନ ପ୍ରଭୃତି ସୃଷ୍ଟି କରିଯାଏ ନୁହେଁ, ସେ ସବୁକୁ ସୌଷ୍ଠବସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରେ ।

ଇଟନ୍ କଲେଜ୍—ଲଣ୍ଡନ୍‌ଠାରୁ ୨୧ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମକୁ ଉଇଣ୍ଡସର୍ ଦୁର୍ଗର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଟେମ୍‌ସ୍ ନଦୀ କୂଳରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଇଟନ୍ ସହର ଅବସ୍ଥିତ । ଲୋକସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର ୩୨୫୦ । ୧୪୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଜା ଷଷ୍ଠ ହେନ୍‌ରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଟନ୍ ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲ ଏହିଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଏହା ଏକ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ବୋଲି ବିଖ୍ୟାତ । ପ୍ରଥମେ ଏହା ଏକ ଅବୈତନିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଥିଲା । ପରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଆଦର୍ଶ ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲ ହୋଇ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା । କେବଳ ଅଧ୍ୟାପନା ଓ ଚରିତ୍ର ଗଠନ ନୁହେଁ, ଇଟନ୍‌ର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବେଶଭୂଷା ମଧ୍ୟ ସମଗ୍ର ଇଂରେଜ୍‌ଜାତି ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରେ । ବିଖ୍ୟାତ ଇଂରେଜୀ ଉପନ୍ୟାସ "ଟମ୍‌ବ୍ରାଉନସ୍ ସ୍କୁଲ୍ ଡେଜ୍" ରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନରହିଁ ଚିତ୍ର ଦିଆଯାଇଛି । ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟରେ ସବୁବେଳେ ଉଭୟ ସରକାରୀ ଓ ବିରୋଧୀ ଦଳରେ ଇଟନ୍‌ର ପୂର୍ବତନ ଛାତ୍ରହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନ୍‌ର ବହୁ ବିଖ୍ୟାତ ରାଷ୍ଟ୍ରନେତା, ଲେଖକ ଓ ଚିନ୍ତାନାୟକ ଇଟନ୍‌ର ଛାତ୍ର ।

ଇଟା—ମାଟିରେ ତିଆରି ଗୃହନିର୍ମାଣର ଉପାଦାନ । ଏହା ପଥରଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ଶକ୍ତ ଓ ଅଧିକ ସ୍ଥାୟୀ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି । ବାବିଲୋନ୍ ଓ ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷମାନଙ୍କରୁ ଜଣାପଡୁଛି ଯେ ଇଷ୍ଟକ-ନିର୍ମାଣବିଦ୍ୟା ମାନବ-ସଭ୍ୟତା ପରି ପୁରାତନ । ଇଜିପ୍ଟରେ ତିଆରି-ହୋଇଥିବା ପୁରୁଣା ଇଟା ସବୁ ଏପରି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଯେ, ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଇଟାକୁ ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ଦରକାର ହେବେ ଉଠାଇବାକୁ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଟାର ସାଧାରଣ ଆକାର ହେଉଛି—୧୦ × ୫ × ୩ ଇଞ୍ଚ । ଇଟା ନିବିଡ଼ ଘନ ବସ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ଘନ ଇଟା ପରି ଶକ୍ତ ଫମ୍ପା ଇଟା ମଧ୍ୟ ଆଜିକାଲି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ପ୍ରଥମରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ପାକ ଇଟାହିଁ ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଏହି ଇଟାକୁ ଶକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ କାଦୁଅରେ କଟା-ନଡ଼ା ମିଶାଇ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷରେ, ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚୂନ-ମିଶା ପ୍ରାଚୀନ ପୋଡ଼ା ଇଟା ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ଧ୍ୱଂସାବଶେଷରେ ଦେଖିବାକୁ

ମିଳେ । ପରେ ଇଟା, ଅଗ୍ନିଦଗ୍ଧ ହୋଇ ପଥର ପରି ଶକ୍ତ ହେବାରୁ କୁଟା, ଝୋଟ ବା ଚମ୍ପ ମିଶାଇବା ଉଠିଗଲା । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଇଟା ତିଆରି ଯନ୍ତ୍ର ଆବିଷ୍କୃତ ହେବାରୁ ଇଟା ତିଆରି ବ୍ୟବସାୟରେ ବିପ୍ଳବ ଆସିଗଲା । ଏବେ ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ର ଦିନକେ ଦଶହଜାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଟା ତିଆରି କରି ପାରେ ଓ ଗୋଟିଏ ଭାଟିରେ ଏକାବେଳକେ ତିରିଶି ହଜାର ଇଟା ପୋଡ଼ା ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏସିଆ ମହାଦେଶରେ ସାଧାରଣତଃ, ଇଟା, ମନୁଷ୍ୟ ହାତରେହିଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତିଆରି ହେଉଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର କଟକରେ ଇଟା ତିଆରି ଏକ ଲାଭଜନକ ବ୍ୟାପକ ବ୍ୟବସାୟ । ବର୍ଷା ଶେଷଠାରୁ ପୁଣି ବର୍ଷାକାଳର ଆରମ୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଟା ନିର୍ମାଣ ଚାଲିଥାଏ । ମାଟିକି ଉତ୍ତମରୂପେ ଦଳି ସେଥିରୁ ଗୋଡ଼ି ଖପରା ଇତ୍ୟାଦି ପରିଷ୍କାର ରୂପେ ବାଛି, ତାକୁ ଛାଞ୍ଚରେ ସାନ୍ଧିବାକୁ ପଡ଼େ । ଛାଞ୍ଚ ଦେହରେ ମାଟି ଲାଗି ନ ଯିବା ପାଇଁ ଓ ଇଟାକୁ ଶକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ବାଲି ଓ ପାଣିର ଘାଟ ମରାଯାଏ । ତା'ପରେ ଇଟା-ଗୁଡ଼ିକୁ ଧାଡ଼ିଧାଡ଼ି କରି ସଜାଇ ଖରାରେ ଶୁଖାଯାଏ । ଶୁଖିଗଲା ପରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଭାଟିରୂପେ ସଜାଇ ସେଥିର ଫାଙ୍କମାନଙ୍କରେ ଥିବା କାଠରେ ବା କୋଇଲାରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ, ଇଟାସବୁ ଏକାଠି ପୋଡ଼ାଯାଏ । ଭାଟି ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଉପର ଭାଟି ଓ ତଳଭାଟି ବା ଚିମିନି ଭାଟି । ସାଧାରଣତଃ ଉପର ଭାଟି କରିହିଁ ଆମ ଦେଶରେ ଇଟା ପୋଡ଼ାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଚିମିନିଭାଟି-ଇଟା, ଉପରଭାଟି-ଇଟାଠାରୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତ । ଭୂଇଁତଳେ ଇଟା ସଜାଇ ପୋଡ଼ା ଯାଉଥିବାରୁ, ଚିମିନି ଭାଟିରେ ଉତ୍ତାପ ଆଦୌ ନଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ ଓ ସେହି କାରଣରୁ ଇଟା ଭଲ ପୋଡ଼ହୋଇ ଖୁବ୍ ଶକ୍ତ ହୁଏ । ଉପର ଭାଟିରେ ବହୁତ ଉତ୍ତାପ ଚାରିଆଡ଼େ ଖୋଲାହୋଇ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଉପର ଓ ତଳ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଭାଟି ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ । ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ଥ ନିଜ ବାଡ଼ିରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଭାଟି କରି ନିଜର ଦରକାର ମୁତାବକ ଇଟା ଯେପରି ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିବ ତା'ର ଏକ ଉପାୟ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ-ବିଶେଷଜ୍ଞ ରାୟସାହେବ ଭିକାରୀ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାଙ୍କର କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ପୁସ୍ତକରେ ବତାଇଛନ୍ତି । (ଅଗ୍ନିସହ ଇଟା ଦେଖ)

ଇଟାଲୀ—ଦକ୍ଷିଣ ଇଉରୋପର ରାଷ୍ଟ୍ର । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ ଓ ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡ, ପୂର୍ବରେ ଆଡ୍ରିଆଟିକ୍, ପଶ୍ଚିମରେ ଟାଇରେନିଆନ୍ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ଅବସ୍ଥିତ । ଆୟତନ—୧୩୧,୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍, ଜନସଂଖ୍ୟା—୫କୋଟି ।

ଇଟାଲୀ

ଇଟାଲୀର ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ଆଲ୍‌ପସ୍ ପର୍ବତମାଳା ଓ ମଧ୍ୟରେ ଆପେନାଇନ୍ ପର୍ବତମାଳା ଅବସ୍ଥିତ । ମୂଳ ଉପଦ୍ୱୀପ ଛଡ଼ା ସିସିଲି, ସାର୍ଡିନିଆ, ଏଲ୍‌ବା ଓ ଆଉରି ପ୍ରାୟ ୭୦ଟି ଦ୍ୱୀପ ଇଟାଲୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଇତିହାସ—ରୋମ୍ (ଦେଖ)ର ପତନ ପରେ ଇଟାଲୀ ବର୍ବରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ଓ ଅଧିକୃତ ହେଲା । ଊନବିଂଶ ଶତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଟାଲୀ କେବଳ ନାମତଃ ପରିଚିତ ଥିଲା । ଇଟାଲୀ ବୋଲି କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର-ରାଷ୍ଟ୍ର ନଥିଲା । ସମଗ୍ର ଇଟାଲୀ ଛୋଟ ଛୋଟ ନାନା ଷ୍ଟେଟ୍‌ରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ୧୮୦୭ରେ ନେପୋଲିୟନ୍ ସମଗ୍ର ଇଟାଲୀ ଅଧିକାର କରିବା ପରେ, ସମଗ୍ର ଇଟାଲୀକୁ ଏକଶାସନାଧୀନ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ରୂପେ ଗଢ଼ିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖାଦେଲା । ଏହି ସ୍ୱପ୍ନର ମୁଖ୍ୟ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଥିଲେ ମ୍ୟାଟ୍‌ସିନି (ଦେଖ) । ପରେ ଏକ ଓ ସ୍ୱାଧୀନ ଇଟାଲୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ଗ୍ୟାରିବଲ୍ଡି (ଦେଖ) ହେଲେ

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତକରେ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ବଣିକ୍ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକମାନେ ପ୍ରଥମେ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ । ୧୭୮୭ରୁ ଫରାସୀ-ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତୃତ ଲାଭ କଲା । ଊନବିଂଶ ଶତକରେ ଆନ୍ନାମ ସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ଫେରିପାଇବା ନିମନ୍ତେ ସହାୟତା କରିଥିବାରୁ ଫରାସୀମାନେ ସେଠାରେ ରହିବାର ବିଶେଷ ସୁବିଧା ପାଇଲେ ଓ ସେହି ଶତକର ଶେଷଭାଗକୁ ସମଗ୍ର ଇଣ୍ଡୋ-ଚୀନ୍ ସେମାନଙ୍କର କରଗତ ହେଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫରାସୀ ଅଧିକୃତ ଲାଓସ୍ ଓ କାମ୍ବୋଡିଆ ଆଦି ଏକ ଫେଡେରେସନ୍‌ର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ୧୯୪୦ରେ ଫରାସୀ-ମାନଙ୍କର ବିରୋଧକୁ ବ୍ୟର୍ଥକରି ଜାପାନ୍ ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍‌କୁ ଅଧିକାର କରି ନିଜର ଯୁଦ୍ଧ ଘାଟି କଲା । କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଦେଶର ସର୍ବତ୍ର ଜାତୀୟ-ମୁକ୍ତି-ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଥିଲା । ୧୯୪୫, ମାର୍ଚ୍ଚମାସ ବେଳକୁ ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍‌ରେ ଫରାସୀମାନଙ୍କର ଏକାଧିପତ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଲୁପ୍ତହେଲା ଓ ଜାପାନ୍ ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍‌ର ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କଲା । ଏହି ସମୟରେ ଟଂକିଂ, ଆନ୍ନାମ୍ ଓ କୋଚିନ୍-ଚୀନର ମୁକ୍ତି-ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀମାନେ ଏକ ମିଳିତ ସରକାର ଗଠନ କଲେ । ଏହି ତିନୋଟି ଦେଶର ମିଳିତ ନାମ ହେଲା ଭିଏଟ୍-ନାମ୍ । ଜାପାନ, ନୂତନ ଭିଏଟ୍‌ନାମ୍ ସରକାରକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲା । ୧୯୪୫ ସେପ୍ଟେମ୍ବର୍‌ରେ ଜାପାନର ପରାଜୟ ଘଟିବାରୁ ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍‌ରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଓ ଚୀନା ସୈନ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଫରାସୀମାନେ କେବଳ କୋଚିନ୍-ଚାଇନାରେ ନିଜେ ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ସମର୍ଥ ହେଲେ ।

ଭିଏଟ୍-ନାମ୍‌ର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଡକ୍ଟର ହୋ-ଚି-ମିନ୍‌ଙ୍କ ସହିତ ଫରାସୀମାନଙ୍କର ଚୁକ୍ତି ହେବାରୁ ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍ ସାଧାରଣଭାବେ ଶାନ୍ତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ସେହି ବର୍ଷର ଡିସେମ୍ବର ୧୯ ତାରିଖରୁ ଦେଶମଧ୍ୟରେ ଗୃହଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ୧୯୪୭ରେ ଫରାସୀମାନେ ଭିଏଟ୍-ନାମ୍‌ର ବହୁ ଅଂଶ ଦଖଲ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ । ଟଂକିଂ, ଆନ୍-ନାମ୍ ଓ କୋଚିନ୍-ଚୀନ୍‌ର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ 'କାଠ-କଣ୍ଢେଇ' ସରକାର ଗଠିତ ହେଲା । ଗୋଟିଏ ଚୁକ୍ତି ଫଳରେ ଭିଏଟ୍-ନାମ୍‌ର ଏହି ଅଂଶ ଫରାସୀ ଇଉନିଅନ୍‌ର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା । ୧୯୪୯, ମାର୍ଚ୍ଚ ୮ତାରିଖରେ ଫରାସୀମାନେ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ ବାଓ-ଦାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଉ ଏକ ଚୁକ୍ତି କଲେ । ୧୪ଜୁନ୍‌ରେ ଭିଏଟ୍-ନାମ୍ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବ୍ୟାପାରରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ବାଓ-ଦାଇ ରାଷ୍ଟ୍ରପ୍ରଧାନ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ଲାଓସ୍ (୧୯ଜୁଲାଇ) ଓ କାମ୍ବୋଡିଆ (୮ନଭେମ୍ବର) ଫରାସୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଦୁଇଟି ଚୁକ୍ତି କରି ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭକଲେ ।

ଏହା ଫଳରେ ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ଦୁଇ ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ହୋ-ଚି-ମିନ୍‌ଙ୍କର ଭିଏଟ୍-ମିନ୍ ଗଣତନ୍ତ୍ର (*Vietmin*) ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ଭିଏଟ୍-ନାମ୍, ଲାଓସ୍ ଓ କାମ୍ବୋଡ଼ିଆ । ୧୯୫୦ରେ ଭିଏଟ୍‌ନାମ୍ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ମୁକ୍ତି-ସୈନିକମାନେ ସମଗ୍ର ଭିଏତ୍‌ନାମ୍‌ର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନ ଫରାସୀ-କବଳରୁ ମୁକ୍ତକଲେ । ଲାଓସ୍ ଓ କାମ୍ବୋଡିଆ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତି-ଆନ୍ଦୋଳନ ନୂତନ କରି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହା ଫଳରେ ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍‌ରେ ପ୍ରବଳ ଅଶାନ୍ତି ଦେଖାଦେବାରୁ ଜେନେଭା ସମ୍ମେଳନରେ (୧୯୫୪, ଏପ୍ରିଲ୍, ମେ, ଜୁନ୍‌ରେ) ୧୯ଟି ରାଷ୍ଟ୍ରର ଉପସ୍ଥିତିରେ ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍‌ର ଭାଗ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହେଲା । ଏହା ଫଳରେ ଭିଏତ୍-ନାମ୍‌ର ଉତ୍ତରାଂଶ ମୁକ୍ତି-ସୈନିକଙ୍କ ହାତକୁ ଗଲା, ଦକ୍ଷିଣାଂଶ ବାଓ-ଦାଇଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲା । ଲାଓସ୍ (ରାଜଧାନୀ-ଭିଏନତିଏନ-*Vientiane* ଜନସଂଖ୍ୟା—୨୦୦୦୦) କାମ୍ବୋଡିଆ (ରାଜଧାନୀ-ପ୍ନୋମ୍‌ପେନ୍, ଜନସଂଖ୍ୟା—୨୭୦୦୦୦) ଅଖଣ୍ଡ ହୋଇ ରହିଲା । ଉତ୍ତର ଭିଏଟ୍‌ନାମ୍ ବା ଭିଏଟ୍‌ମିନ୍‌ର ରାଜଧାନୀ ହାନୋୟ (ଜନସଂଖ୍ୟା—୨୭୪୦୦୦) ଦକ୍ଷିଣ ଭିଏଟ୍-ନାମ୍‌ର ରାଜଧାନୀ ସାଇଗନ୍ (*Saigon*, ଜନସଂଖ୍ୟା-୧୫ଲକ୍ଷ) ।

ଭୌଗୋଳିକ ଦିଗରୁ ଏହିଦେଶ ୩ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ୧—ଉତ୍ତରରେ ଟଙ୍କିଙ୍ଗ୍ ଆଞ୍ଚଳ, ୨—ପୂର୍ବରେ ପାର୍ବତ୍ୟ ଆନ୍ନାମ-ଅଞ୍ଚଳ, ୩—ଦକ୍ଷିଣରେ ମେକଙ୍ଗ-ନଦୀ-ବିଧୌତ ସମତଳ ଭୂମି । ମୌସୁମୀ-ବାୟୁ-ପ୍ରବାହ ଫଳରେ ପ୍ରଚୁର ବୃଷ୍ଟିପାତ ହୁଏ । ଜଳବାୟୁ ଉଷ୍ଣ ଓ ଆର୍ଦ୍ର । ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ-ଧାନ, ରେଶମ, ମସଲା, କାର୍ପାସ, ରବର, ଲୁଣିମାଛ, ଖନିଜଟିଣ, ଦସ୍ତା ।

ଇଣ୍ଡୋଚୀନର ଶତକଡ଼ା ୮୫ଅଂଶ ଲୋକ ପୂର୍ବ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ-ଉପକୂଳରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଭାଷା ଆନ୍ନାମୀ । କାମ୍ବୋଡ଼ିଆର ଭାଷା, କାମ୍ବୋଡ଼ୀୟ । ଲାଓସ୍‌ର ଜନସଂଖ୍ୟା-୧୨ ଲକ୍ଷ, ଭାଷା, ଥାଇ, ଇଣ୍ଡୋନେସିଆନ୍ ଓ ଚୀନା ।

ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ—ଏସିଆ ମହାଦେଶର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାସମର ପରେ ଡ଼ଚ୍ ଶାସନରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଏ ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକ 'ସ୍ୱାଧୀନ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ ଗଣତନ୍ତ୍ର' ନାମ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ବହୁ-ଯୋଜନ ବ୍ୟାପୀ ଜଳ ଓ ସ୍ଥଳ ଭାଗକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥିବା ଏହି ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ସହିତ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନାଧୀନ), ସେଲବିସ୍ ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ଦ୍ୱୀପମାନଙ୍କ ସହିତ ଶତ ଶତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପର ଶାସନ-କାର୍ଯ୍ୟ ଏହିଠାରୁହିଁ ନିର୍ବାହିତ ହୋଇଥାଏ । କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରେ ବାଂକା, ବାଲି, ସାମୋଆ, ଫ୍ଲୋରେସ୍, ତିମୁର (ପୂର୍ବଭାଗ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଶାସନାଧୀନ) ଏବଂ ମୋଲ୍ୟୁକାସ୍ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସମଗ୍ର ସ୍ଥଳ-ଭାଗର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୫,୮୩,୧୬୮ ବର୍ଗମାଇଲ ।

ଏହାର ଉର୍ବରଭୂମି, ଉଷ୍ଣ ଓ ବର୍ଷାବହୁଳ ଜଳବାୟୁ, ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଖନିଜ ପଦାର୍ଥ, କଞ୍ଚାମାଲ, ଅଧିବାସୀ-ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟବୁଦ୍ଧି ଓ ପରିଶ୍ରମ ଏ ସମସ୍ତ ମିଳିତ ଭାବରେ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆକୁ ପୃଥିବୀର-ବାଣିଜ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଇଣ୍ଡୋନେସିଆର ଅଧିକାଂଶ

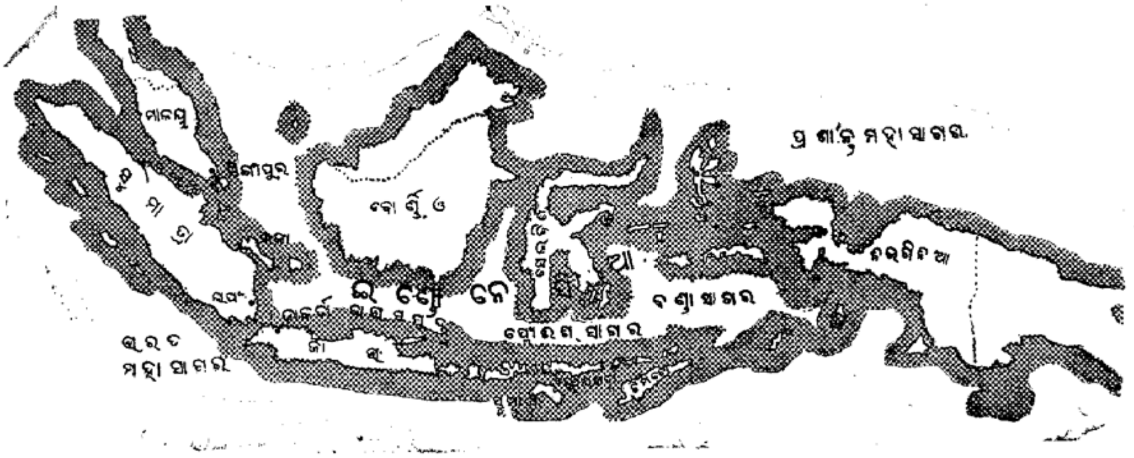

ପ୍ରାୟ ସମାନ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୮ କୋଟି । ଅବସ୍ଥିତିର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେତୁ ଏହି ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଉଭୟ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଶାନ୍ତି ସମୟରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଯେ କୌଣସି ଜାତୀୟ ଜାହାଜକୁ ଏହା ଅଟକାଇ ଦେଇପାରେ ଓ ସେହି ସୂତ୍ରରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଅବରୋଧ କରି ଦେଇ ପାରେ । କଞ୍ଚାମାଲ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ ପୃଥିବୀର ଏକ ବଡ଼ ଖଣି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଇଣ୍ଡୋନେସିଆର ସମସ୍ତ ଶାସନ-କାର୍ଯ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ ଓ ରାଜଧାନୀ ହେଲା ଜାକର୍ତ୍ତା । ଏହା ଜାଭା ଦ୍ୱୀପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସୁମାତ୍ରା, ଜାଭା, ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ (ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମାଂଶ

ଅଧିବାସୀ, କୃଷୀ । ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳର ସମତଳ ଭୂମିରେ ବହୁପ୍ରକାର ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଜାଭା, ଉତ୍ତର-ସୁମାତ୍ରା ଓ ବାଲି ଦ୍ୱୀପର କୃଷିପ୍ରଣାଳୀ ଆଧୁନିକ ହୋଇଥିବାରୁ ଉତ୍ପାଦନ ବହୁପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଅଛି । କୃଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକଙ୍କର ନିଜ ନିଜର ଜମି ଅଛି । ଆଉ କେତେକ ଶ୍ରମିକମାତ୍ର । ଧାନ ଏଠିକାର ପ୍ରଧାନ ଶସ୍ୟ । ଜଳବାୟୁର ଉଷ୍ଣତା ହେତୁ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୨।୩ଟି ଫସଲ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ-ଥାଏ । ରବର ଓ ସିନ୍‌କୋନା-ବୃକ୍ଷ ଲାଗି ଇଣ୍ଡୋନେସିଆର ଜଳବାୟୁ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ଏହା ଛଡ଼ା ନଡ଼ିଆ, ଧୂଆଁପତ୍ର ଓ ଆଖୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ହୁଏ । ଡ଼ଚ୍ (ଓଲନ୍ଦାଜ) ମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଜୟ କଲା ପରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କୃଷି-କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା

କଲେ । ଏଥିରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଚାଷ ହେତୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇ ରପ୍ତାନି ହେଉଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ କୃଷିପ୍ରଣାଳୀକୁ ଅନୁକରଣ କରି କ୍ଷୁଦ୍ର-କ୍ଷେତ୍ରର ଚାଷୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ାଇଛନ୍ତି । ନାନା ପ୍ରକାର ରାଜନୈତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ମଧ୍ୟଦେଇ ଗତିକରି ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ ବହୁ ପରିମାଣରେ କ୍ଷତଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧପୂର୍ବରୁ ଏ ଜାତି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀକୁ କୁଇନାଇନ୍ ଯୋଗାଇ ପାରୁଥିଲା ଏବଂ ୮୩ ଭାଗ ଗୋଲ୍-ମରିଚ, ୩୭ଭାଗ ରବର୍, ୩୧ ଭାଗ ଶୁଖିଲା ନଡ଼ିଆ ଶସ ମଧ୍ୟ ଯୋଗାଉଥିଲା । ରବର ହେଉଛି ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମେରୁଦଣ୍ଡ । ରବର ପଛକୁ ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍ ଏ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ଅର୍ଥକର ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ । ସୁମାତ୍ରା, ଜାଭା ଓ ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଏହାର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର । ସମଗ୍ର ଦୂର-ପ୍ରାଚ୍ୟରେ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ପେଟ୍ରୋଲ୍ ରପ୍ତାନି କରେ । ପୃଥିବୀର ୧୮ ଭାଗ ଟିଣ ମଧ୍ୟ ଏହି ଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପପରିମାଣରେ ନିକେଲ୍, ତମ୍ବା, ଗନ୍ଧକ, ପ୍ଲାଟିନମ୍, ସୁନା, ରୁପା ଓ ହୀରା ମିଳେ । ଇଣ୍ଡୋନେସିଆର ଅଧିକାଂଶ ଅଧିବାସୀ ମାଲୟ ଓ ପଲିନେସୀୟ ଉପଜାତିର ଲୋକ । ଏମାନେ ଦକ୍ଷିଣ-ଏସିଆ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଚୀନରୁ ଆସି ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକରେ ବସବାସ କରିଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଚର୍ମର ରଙ୍ଗ ବାଦାମୀ; କେଶର ରଙ୍ଗ କଳରା, ହନୁହାଡ଼ ଉଚ୍ଚ ଓ ନାକ ଚେପ୍ଟା । ଅଧିବାସୀମାନେ ଚତୁର, ଚିର-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ କଳା-ପ୍ରିୟ । ବାଲିର କମ୍ର-ଲଳିତ ନୃତ୍ୟ ଓ ଜାଭାର ଐକ୍ୟ-ତାନ ସଙ୍ଗୀତ, ଜଗତ୍‌ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏଠାର ପିତୁଳାନୃତ୍ୟ ଓ ନାଟ୍ୟକଳା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜନପ୍ରିୟ ହୋଇଅଛି । ଜାଭାର ଲୋକେ ଯେଉଁ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରନ୍ତି, ତାକୁ ସାରଙ୍ଗ କୁହାଯାଏ । ଏହାର ରଙ୍ଗ ଓ ବୟନଶିଳ୍ପ ଅତି ଚମତ୍କାର ଓ ମାର୍ଜିତ ରୁଚିର ପରିଚାୟକ । ଏଠାରେ ବହୁ ଭାଷା ଓ ଉପଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ 'ବାହାସା (ଭାଷା) ଇଣ୍ଡୋନେସିଆନ୍'କୁ ସମସ୍ତେ ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା ବୋଲି ମାନି ନେଇ ଅଛନ୍ତି । ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶତକଡ଼ା ୯୦ ହେଉଛନ୍ତି ମୁସଲମାନ୍ । ତାହାଛଡ଼ା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ।

ଇଣ୍ଡୋନେସିଆର ଇତିହାସ ୨୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବାର ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ । ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ମାଲୟ-ମାନେ ଏଠି ବସବାସ କଲା ପରେ ଭାରତ ଓ ଚୀନରୁ ଦୁଃସାହସିକ ବଣିକ୍ ଓ ଯୋଦ୍ଧା ଏଠାକୁ ଆସି ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସପ୍ତଦଶ ଶତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦ୍ୱୀପ-ପୁଞ୍ଜ ଭାରତ ସହିତ ନାନାଭାବରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଭାରତର କୃଷ୍ଟି ଓ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ଆର୍ଯ୍ୟ ବା ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଓ ପରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଏଠାରେ ବହୁ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ଶୈଳେନ୍ଦ୍ର ବଂଶ (୮-୯ ଶତାବ୍ଦୀ) କୋଙ୍ଗଦ (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶା)ର ଶୈଳୋଦ୍‌ଭବ ବଂଶର ଏକ ଶାଖା ବୋଲି କେତେକ ଐତିହାସିକ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଅଛନ୍ତି । ଜାଭାର ବୋରୋବୁଦୁର ସ୍ତୂପର ମନୋରମ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ । ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଇଣ୍ଡୋନେସୀୟ ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟ ପରି-ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏ ସଂସ୍କୃତିର ଅବସାନ ଘଟିଲା । ଆରବ ବଣିକ୍‌ମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସି ଏଠାରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିବା ପରେ ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ଘଟିଲା । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ ଲାଗି ଆସି ଏକ ଅଖ୍ୟାତ ଦ୍ୱୀପରେ (ତିମୁର) ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ପରେ ସେମାନେ ଓଲନ୍ଦାଜ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ ହେଲେ । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅର୍ଦ୍ଧ ଭାଗରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଂଶ ଶତକର ମଧ୍ୟଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଓଲନ୍ଦାଜ୍‌ମାନଙ୍କର ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଏହା ହଲାଣ୍ଡର ଅଂଶ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଏହାକୁ ଜାପାନୀ-ମାନେ ଦଖଲ କଲେ । ୧୯୪୫ ଖ୍ରୀ:ରେ ଯେତେବେଳେ ଜାପାନୀମାନେ ପରାଜିତ ହେଲେ, ଏଠା ଲୋକେ ଆହମ୍ମଦ ସୁକର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଲେ । ଚାରିବର୍ଷକାଳ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଚାଲିଲା ।

ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି-ଆନ୍ଦୋଳନକୁ 'ଜାପାନ-ପ୍ରଭାବିତ' ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ କରିବା ଓ କୌଣସିମତେ ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଉପନିବେଶକୁ ହାତରୁ ଛାଡ଼ି ନ ଦେବା ପାଇଁ, ଡଚ୍ ଶାସକ-ମାନେ ବିଭେଦନୀତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ପ୍ରାୟ ଦଶୋଟି ସର୍ଘା-କଣ୍ଟେଇ ରାଷ୍ଟ୍ର, ଇଣ୍ଡୋନେସିଆରେ ଠିଆ କରାଇ, ଜାତୀୟତାବାଦୀ-

ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ଜାକର୍ତ୍ତା-କେନ୍ଦ୍ରିକ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବରାବର ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ସବୁ ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି-ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରତି ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମବେଦନା ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବାରୁ ଓ ଜହରଲାଲ ନେହ୍ରୁଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନେତୃତ୍ୱ ଫଳରେ, ଇଉ. ଏନ୍. ଓ. ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କଲା । ଫଳରେ ହଲାଣ୍ଡର ରାଜଧାନୀ ହେଗ୍‌ରେ ଡଚ୍ ଓ ଇଣ୍ଡୋନେସୀୟମାନଙ୍କର ଏକ ଗୋଲ-ଟେବୁଲ୍ ବୈଠକ ହୋଇ, ୨ ନଭେମ୍ବର, ୧୯୪୯ ରେ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆକୁ ଡଚ୍ ସରକାର, ଏକ ସାର୍ବଭୌମ ସ୍ୱାଧୀନ-ରାଷ୍ଟ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ୧୯୫୦, ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ରୁ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ ରିପବ୍ଲିକ୍ ବା ଗଣରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ନାମ ହେଲା ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ (*United States of Indonesia*) । ୧୯୪୯ ନିର୍ବାଚନରେ ସୁକର୍ଣ୍ଣୋ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ୧୯୫୦ ରେ ପୂର୍ବ ରାଜଧାନୀ ବାଟେଭିୟାର ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଜାକର୍ତ୍ତା ରଖାଗଲା ଓ ନୂତନ ସମ୍ବିଧାନ ରଚିତହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟର ଶାସନକଳ ଗ୍ରହଣହେଲା । ଦଶ ଗୋଟି ପ୍ରଦେଶକୁ ନେଇ ଏହି ଗଣରାଜ୍ୟ ଗଠିତ ହେଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରର ଅଧୀନରେ ରହି ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି । ରାଜ୍ୟ ଦଶଗୋଟିର ନାମ:—ଉତ୍ତର-ସୁମାତ୍ରା, ଦକ୍ଷିଣ-ସୁମାତ୍ରା, ମଧ୍ୟ-ସୁମାତ୍ରା, ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଓ ମଧ୍ୟ-ଜାଭା, ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ, ସେଲିବିସ୍, ସୁନ୍ଦା ଓ ମଲାକ୍କା ।

ଇତିହାସ (୧-ଭାରତୀୟ)—ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରାଚୀନ ଉପାଖ୍ୟାନ । ଏହା 'ଇତି-ହ-ଆସ' ଏହି ତିନିଗୋଟି ସଂସ୍କୃତ ପଦର ମିଳନରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି । ଏହାର ଅର୍ଥ—"ଏହା ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଥିଲା" । ପୁରାଣ ପୁରାତନ-କଥା-ସମ୍ବଳିତ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଇତିହାସ ଓ ପୁରାଣ, ଅଭିନ୍ନ ନୁହେଁ । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଇତିହାସ ଗ୍ରଥିତ ହୋଇଥାଏ । କେବଳ 'ଇତିହାସ' ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ, 'ଇତି ନଃ ଶ୍ରୁତମ୍', "ଇତ୍ୟେବମନୁଶୁଶ୍ରୁମଃ", 'ଇତି ନଃ ଶ୍ରୁତିଃ' ଇତ୍ୟାଦି ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ପରମ୍ପରାଗତ ଆଖ୍ୟାନ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଛି । ମହାଭାରତୀୟ ନୀତିମୂଳକ ଆଖ୍ୟାନମାନ ଏକତ୍ର ସଙ୍କଳିତ ହୋଇ 'ଇତିହାସ ସମୁଚ୍ଚୟଃ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆରେ 'ଇତିହାସ ସମୁଚ୍ଚୟ' ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବାଦ 'ଇତିହାସ ପୁରାଣ' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ତେଣୁ ନୀତିମୂଳକ ଅନ୍ୟ ବିଷୟର ସମର୍ଥକ ସଦୃଶ ଆଖ୍ୟାନମାନ ଭାରତରେ ଇତିହାସ ନାମରେ ଆଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି ।

ଇତିହାସ (୨-ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ)—ମଣିଷ ନିଜର ତଥା ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ସମାଜର ସମ୍ୟକ୍ ଚିତ୍ର ଦେବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଦିନରୁ ଅନ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ଇତିହାସର ସୃଷ୍ଟି । ତାହାହିଁ ଆଧୁନିକ ଇତିହାସ ରୂପରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ଯୁଗରୁ ଗୁମ୍ଫାଗାତ୍ରରେ ତଦାନୀନ୍ତନ ମଣିଷର ଚିତ୍ରରାଜି, ହରପ୍ପା ଓ ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋର ସିଲ୍, ବାବିଲୋନିଆର ଲିପି-ସମ୍ବଳିତ ଇଷ୍ଟକଖଣ୍ଡମାନ, ଇଜିପ୍ଟର ପୀରାମିଡ୍ ଗର୍ଭରେ ପାପିରସ୍-ବକଳରେ ଲିଖିତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପୁରାତନ ଐତିହାସିକ ବିବରଣୀର ନମୁନା ।

ଇତିହାସକୁ ବିଭିନ୍ନ ଯୁଗରେ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ, ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ଶିକ୍ଷାବିତ୍, ଓ ଅର୍ଥନୀତିଜ୍ଞଗଣ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ହିବ୍ରୁ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକଗଣ ନୀତିଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ବହୁ ଐତିହାସିକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଗଳ୍ପ ଛଳରେ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ମହମ୍ମଦ, ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଇତିହାସର ଉପଯୋଗ କରିଅଛନ୍ତି । ଊନବିଂଶ ଓ ବିଂଶ ଶତକରେ ଜୀବତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଡାରୱିନ୍ ଇତିହାସର ଏକ ବିବର୍ତ୍ତନମୂଳକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦେଲେ । କାର୍ଲମାର୍କ୍ସ ଇତିହାସକୁ ଅର୍ଥନୈତିକ ତଥା ସାମାଜିକ ବିବର୍ତ୍ତନ ଦୃଷ୍ଟି-କୋଣରୁ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ସିଗମଣ୍ଡ୍ ଫ୍ରଏଡ୍ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବେ ଐତିହାସିକ ବିବର୍ତ୍ତନ, ବ୍ୟକ୍ତିର ଚରିତ୍ର ତଥା ସାମାଜିକ ବ୍ୟବହାର ଉପରେ କିପରି ପ୍ରଭାବ ପକାଇଅଛି, ତାର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଆଲୋଚନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇତିହାସର ଅନୁଧ୍ୟାନ ତଥା ବିଶ୍ଳେଷଣ ପାଇଁ, ଟୟେନ୍‌ବି ଓ ସ୍ପେଙ୍ଗଲର୍‌ଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଟୟେନ୍‌ବି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟତାକୁ ୩ଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ଇତିହାସରେ ୨୯ଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଭ୍ୟତାର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ସେ ପ୍ରମାଣ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ଏ ମଧ୍ୟରୁ ୨୧ଟି ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗପ୍ରାପ୍ତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷୟିଷ୍ଣୁ; ୫ଟି ବ୍ୟାହତ (*arrested*) ଓ ୩ଟି ଅଙ୍କୁର-ନିରୁଦ୍ଧ (*abortive*) । ସ୍ପେଙ୍ଗଲରଙ୍କ ମତରେ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ

ଇଥିଓପିଆ ଆକ୍ରମଣ କରି ଦଖଲ କଲେ ଓ ହେଲେ-ସେଲେସି ଇଂଲଣ୍ଡ୍‌ରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଇଟାଲୀ ପରାସ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ, ୧୯୪୬ ରେ ସମ୍ରାଟ୍ ନିଜ ଦେଶକୁ ଫେରିଲେ । ୧୯୫୦ ରେ ପୂର୍ବତନ ଇଟାଲୀୟ ଇରିଟ୍ରିୟା, ଇଥିଓପିଆକୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି ।

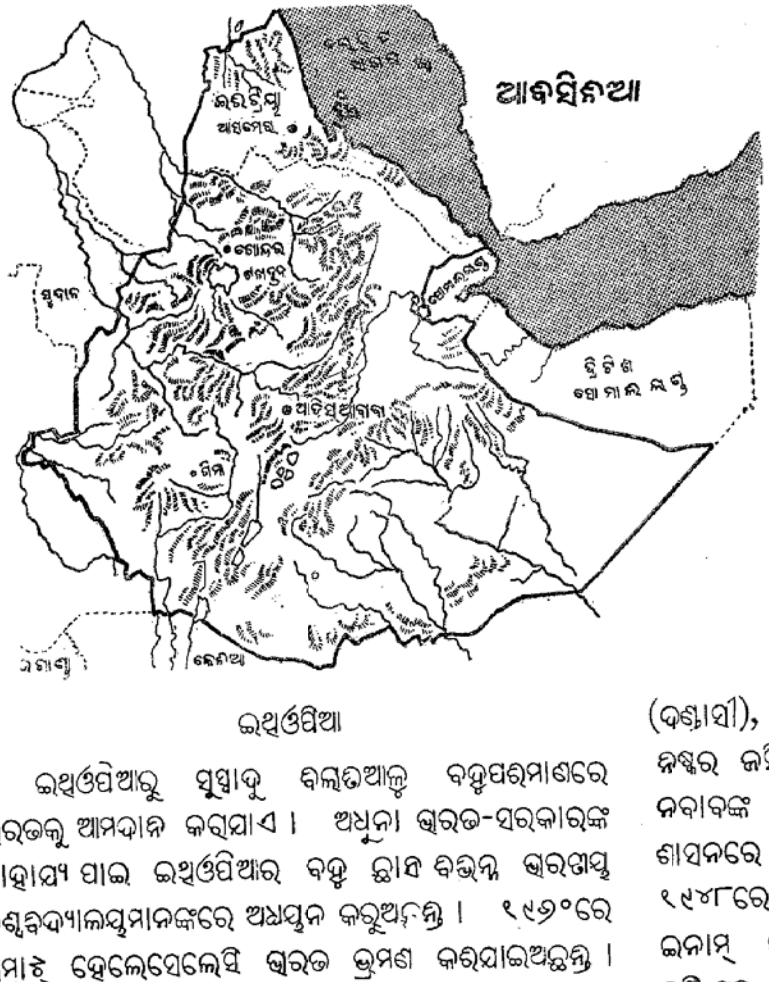

ଇଥିଓପିଆ

ଇଥିଓପିଆରୁ ସୁସ୍ୱାଦୁ ବିଲାତିଆଳୁ ବହୁପରିମାଣରେ ଭାରତକୁ ଆମଦାନି କରାଯାଏ । ଅଧୁନା ଭାରତ-ସରକାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଇଥିଓପିଆର ବହୁ ଛାତ୍ର ବିଭିନ୍ନ ଭାରତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଅଛନ୍ତି । ୧୯୬୦ରେ ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେସେଲେସି ଭାରତ ଭ୍ରମଣ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେସେଲେସି ନିଜର ଅନୁନ୍ନତ ରାଜ୍ୟକୁ ସବୁମତେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ କରାଇବାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ଇଦ୍‌ପର୍ବ—ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ଧର୍ମପରି ଇସ୍‌ଲାମ ଧର୍ମରେ ଉପବାସ ପାଳନ କରିବାର ବିଧାନ ଅଛି । ମୁସଲମାନ୍‌ଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉପବାସ, ରମ୍‌ଜାନ୍ ମାସରେ ପଡ଼େ । କୋରାଣରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି ଯେ, ଏହି ଉପବାସ ମାସଟି ପବିତ୍ରଭାବରେ ଓ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ପାଳନ କରାଯିବ । ଏହି ବ୍ରତ ପାଇଁ ରୋଗୀ ଓ ଯାଯାବରମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆଉ ସମସ୍ତ ମୁସଲମାନ୍ ସମସ୍ତ ଦିନ ଉପବାସ ରହି ରାତି କାଳରେହିଁ ଭୋଜନ କରନ୍ତି ଓ ମାସେ କାଳ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ଏହିପରି ଉପବାସ କଲା ପରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୱାଲମାସର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶନ କରି ଉପବାସ ଭଗ୍ନ କରନ୍ତି । ରମ୍‌ଜାନ୍‌ର ଶେଷକୁ ଓ ସୱାଲ ମାସର ପ୍ରଥମ ତିନି ଦିନ ମହାସମାରୋହରେ ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହୁଏ । ଏହି ତିନିଦିନ ଇଦ୍‌ପର୍ବ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଘରେ ଘରେ ତିନିଦିନବ୍ୟାପୀ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ, ଭୋଜି ଓ ଉପାସନା ଲାଗି ରହିଥାଏ । ମହରମ୍ ପର୍ବ ପରି ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଇଦ୍‌ପର୍ବ ପୃଥିବୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଇଦ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥହିଁ ପର୍ବ । ଉପବାସ ପରେ ଏହି ଦିନଟି ମୁସଲମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପର୍ବ ବା ଆନନ୍ଦର ଦିନ ।

ଇନାମ୍—ଦକ୍ଷିଣ-ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ସକଳ ପ୍ରକାର ନିଷ୍କର ଜମିର ନାମ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜାମାନେ ସୈନିକ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ରାଜଗୁରୁ, ଗ୍ରାମର ଜଗୁଆଳି (ଦଣ୍ଡାସୀ), ଧୋବା, ବଢ଼େଇ ଆଦି ସକଳପ୍ରକାର କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ନିଷ୍କର ଜମି ଦାନସ୍ୱରୂପ ଦେଇଥିଲେ । ଗୋଲ୍‌କୋଣ୍ଡା ନବାବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଗଞ୍ଜାମ ଥିବା ସମୟରେ ଓ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସନରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜମିରୁ କର ନିଆଯାଉ ନ ଥିଲା । ୧୯୪୮ରେ ଓଡ଼ିଶା-ବିଧାନ-ସଭାରେ ସର୍ବସମ୍ମତଭାବରେ ଇନାମ୍ ଉଚ୍ଛେଦ କାନୁନ୍ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇ ଏହି ଇନାମ୍ ଜମି ସବୁ ଜିରାୟତ ବା ସକର ଜମିରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ।

ଇନିସି—ସାଇବେରିଆର ପ୍ରଧାନ ନଦୀ (୨୨୨୦ ମାଇଲ୍) । ମଙ୍ଗୋଲିୟାରୁ ବାହାରି ଉତ୍ତର-ବାହିନୀ ହୋଇ ଉତ୍ତର ମହାସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ମୁହାଣ ନିକଟରେ ଏହାର ପ୍ରସ୍ଥ ୩୦-୭୦ମାଇଲ୍ । ଏହି ଗଭୀର ଓ ପ୍ରଶସ୍ତ ନଦୀ, ବହୁଶତ ମାଇଲ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାବ୍ୟ । ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୧୨୫—

୧୪୦ ଦିନ ତୁଷାରମୁକ୍ତ ଓ ସହଜ-ନାବ୍ୟା ହୋଇଥାଏ । ସେହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ଜାହାଜ ନଦୀଭିତରକୁ ଆସିପାରେ । ଏହାର ଉପନଦୀ ଆଙ୍ଗାରା ବୈକାଲ୍ ହ୍ରଦରୁ ପ୍ରଚୁର ଜଳ ବୋହିଆଣେ ।

ଇନ୍‌କା—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ରେଡ୍ ଇଣ୍ଡିୟାନ୍ ଜାତି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଗୌରବଶାଳୀ ଉପଜାତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୧୦୦ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇନ୍‌କା ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଆମେରିକାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ପରି ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେହି ବର୍ଷଠାରୁ କେତେକ ଇନ୍‌କା ପରିବାର 'କୁଜକୋ' ନାମକ ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ (ବର୍ତ୍ତମାନ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ପେରୁନାମକ ଗଣତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ) ପହଞ୍ଚିଲେ ଓ ସେଠାରେ ପୂର୍ବର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ସେଠାରେ ଆଧୁନିକ 'କୁଜକୋ' ନାମକ ନଗରର ଭିତ୍ତିସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୫୨୮ବେଳକୁ ସେମାନେ ପେରୁ, ଇକ୍ୱେଡର୍, ଚିଲି ଓ ପଶ୍ଚିମ ଆର୍ଜେଣ୍ଟିନା ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ନିଜ ଅଧିକାର ଭୁକ୍ତ କରି ପାରିଥିଲେ । ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଗୃହଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେବାରୁ ଓ ସେ ସମୟରେ ଯାତାୟାତର ଅସୁବିଧା ଥିବାରୁହିଁ ଇନ୍‌କା ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କ୍ରମେ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଗଲା ଓ ଇନ୍‌କାମାନଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲା । କିନ୍ତୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ହରାଇଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ, ଇନ୍‌କା ସଭ୍ୟତା ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଏକ ବିସ୍ମୟକର ବ୍ୟାପର ହୋଇ ରହିଛି । ଇନ୍‌କାମାନେ ଲିଖନ ଜାଣି ନଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଭାଷାର ଲିପି ନଥିଲା । ଅଥଚ ସେମାନେ ଏକ ବିରାଟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କୃଷକ, ବଣିକ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର, ଖନକ ଓ ସ୍ଥପତି ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଗସବୁ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛି, ଯେଉଁଥିରେ ସେମାନେ ୨୦ବର୍ଗଫୁଟ୍ ପରିମିତ ଓ ବହୁଟନ୍-ଓଜନର ବିରାଟ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡମାନ ଅନାୟାସରେ ବ୍ୟବହାର କରି ପାରିଥିଲେ । ସୁନାର ବ୍ୟବହାର ଏମାନେ ଜାଣିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାହା କେବଳ ଦେବ ମନ୍ଦିରର ଅଳଙ୍କରଣ ଓ ରାଜାଙ୍କ ଭୋଜନ-ପାତ୍ରାଦି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଧାତୁ ତରଳାଇ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥି ଦେଇ ସେମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟର ନିର୍ମାଣ ଜାଣିଥିଲେ । ସେମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସକ ଥିଲେହେଁ ଏକ ଅଜ୍ଞାତ ସ୍ରଷ୍ଟାର ସ୍ଥିତିରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଶେଷ ସମ୍ରାଟ୍ ୧୫୩୨ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସ୍ପାନିଶ୍ ଆକ୍ରମଣକାରୀ-ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ସୂତ୍ରରେ ଧରା ହୋଇ ନିହତ ହେବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଓ ସଭ୍ୟତାର ଲୋପ ହେଲା । (ଆଜ୍‌ଟେକ୍ ଦେଖ)

ଇନ୍‌କ୍ୱିଜିସନ୍—ମଧ୍ୟଯୁଗର ଇଉରୋପରେ ଏକମାତ୍ର ଧର୍ମ ଥିଲା କ୍ୟାଥଲିକ୍ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭିନ୍ନମତ ପୋଷଣ କରୁଥିଲେ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ପୁରୋହିତମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ପାଷଣ୍ଡ ବା ନାସ୍ତିକ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରୁଥିଲେ । ଏଜାତୀୟ ନାସ୍ତିକମାନଙ୍କୁ ବହୁ ନିର୍ଯାତନା ସହିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତକରେ ଏହି ବିଧର୍ମୀମାନଙ୍କର ବିଚାର ଲାଗି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ମଠମାନଙ୍କରେ ବିଚାରାଳୟମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଗୁଡ଼ିକୁ "ଇନ୍‌କ୍ୱିଜିସନ୍" ବା ଧର୍ମବିଚାର-ସଭା କୁହା ଯାଉଥିଲା । ଏହି ସଭାରେ, ବିଶେଷତଃ ଡମିନୀକାନ୍ ବା ଫ୍ରାନ୍‌ସିସ୍‌କାନ୍ ଗୋଷ୍ଠୀର ମଠାଧୀଶମାନେ ବିଚାରକ ଭାବରେ ବସୁଥିଲେ । ବିଚାର ଅତି ଗୋପନୀୟଭାବେ ହେଉଥିଲା । ଦୋଷୀକୁ ତାହାର ଦୋଷ ବିଷୟରେ ବା ଅଭିଯୋଗକାରୀମାନଙ୍କର ନାମ ଜଣାଇ ଦିଆ ଯାଉ ନଥିଲା । ବରଂ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନିଜ ପ୍ରତିବାଦୀ ମାନଙ୍କର ନାମ ଘୋଷଣା କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଦୋଷୀର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର ଲାଗି ଯେତେ ରକମର ଯନ୍ତ୍ରଣା ବା ନିର୍ଯାତନା ସମ୍ଭବ ହେଉଥିଲା, ବିଚାରାଳୟ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିଧର୍ମୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିଲେ । ବିଚାରକମାନେ କେବଳ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଦେଇପାରୁ ନଥିଲେ । ଯେଉଁ ବିଧର୍ମୀ, ନାସ୍ତିକ, ଅନୁତାପ କରି ନିଜର ପୂର୍ବ ବିଶ୍ୱାସ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ, ଜେଲ୍ ବା ତୀର୍ଥ-ଯାତ୍ରା ଦଣ୍ଡ ମିଳୁଥିଲା । ଯେ ନିଜ ମତରେ ଦୃଢ଼ ରହୁଥିଲେ, ଦଣ୍ଡ ବିଧାନଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ରାଷ୍ଟ୍ରର ମାର୍ଫତ୍ କରି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ବିଚାର ସରିଗଲେ ଦୋଷୀକୁ ସ୍ତମ୍ଭରେ ବାନ୍ଧି ପୋଡ଼ି ପକାଇବା ସାଧାରଣ ରୀତି ଥିଲା । ବିଚାରକ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ଅଖଣ୍ଡ କ୍ଷମତା ଥିଲା । ଅନେକ ସମୟରେ ସେମାନେ ତାହାର ଅପବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । କ୍ରମେ ଅତ୍ୟାଚାରର ସୀମାତିକ୍ରମ ହେବାରୁ ରାଷ୍ଟ୍ର ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ କ୍ଷମତା ଛଡ଼ାଇ ନେଲା ।

ବହୁ ସମୟରେ ଶାସକମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜାତୀୟ ବିଗ୍ରାଳୟ ଜରିଆରେ ବହୁ ରାଜନୈତିକ ଫାଇଦା ଉଠାଉଥିଲେ । ୧୫ଶ ଶତକର ସ୍ପେନ୍ ଏହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ । ସେତେବେଳର ରାଜା, ଫାର୍ଡିନେଣ୍ଡ୍ ଓ ରାଣୀ ଇସାବେଲ୍ଲା ବିରୁଦ୍ଧବାଦୀ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ଇହୁଦୀ ଓ ମୁର୍‌ମାନଙ୍କୁ ନିଜର କରାୟତ୍ତ କରିବା ଲାଗି ଏହି ବିଗ୍ରାଳୟର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଅମାନୁଷିକ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳର ଜଗତ୍‌ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଧର୍ମଯାଜକ ଟର୍କେମାଦା (*Torquemada*) ଏହି ବିଗ୍ରାଳୟର ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ଯାଇ ଦୁଇହଜାରରୁ ଅଧିକ ବିଧର୍ମୀଙ୍କୁ ପୋଡି ମାରିଥିଲେ ଓ ଦୁଇଲକ୍ଷ ଇହୁଦୀଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟରୁ ବହିଷ୍କୃତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏପ୍ରକାର ଲୋମହର୍ଷକ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ସେ, ରାଜା ଓ ପୋପ୍‌ଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ କାଳରେ ବହୁ ଇଉରୋପୀୟ ଦେଶରେ ଏ ଧରଣର ବିଗ୍ରାଳୟମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ପେନ୍‌ରେ ଏହାକୁ ଯେପରି ମାରଣାସ୍ତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥିଲା ଆଉ କେଉଁଠି ସେପରି ହୋଇନାହିଁ । ୧୮୩୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଏହା ଉଠି ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଜିକାଲି ଏହା ଏକମାତ୍ର ରୋମ୍‌ରେ ପୋପ୍‌ଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱାଧୀନରେ ରହିଅଛି । ତେବେ ଏହା ଆଜିକାଲି ଧର୍ମ-ସଂସ୍କାର ଓ ମତ-ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲାଗି ଶିକ୍ଷାର ବାହକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଅନ୍ତରୀକ୍ଷର ଦେବତା ବୋଲି ଋଗ୍‌ବେଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସେ ମଧ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିର ଦେବତା । ବୃତ୍ରନାମକ ଅସୁର ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବୃତ୍ର ବୋଧହୁଏ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବା ଅନାବୃଷ୍ଟିର ପ୍ରତୀକ । ଇନ୍ଦ୍ର ବଜ୍ରଦ୍ୱାରା ତାହାର ବିନାଶ-ବିଧାନ କରିବା ପରେ ଆବଦ୍ଧ ନଦୀଗୁଡ଼ିକରେ ଜଳ ପ୍ରବାହିତ ହେଲା ବୋଲି ବେଦରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ।

ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ, କେଶ, ଶ୍ମଶ୍ରୁ, ଅଶ୍ୱ, ରଥ ସମସ୍ତ ପିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣ । ସେ ସହସ୍ରାକ୍ଷ, ମାତ୍ର ଦୁଇହସ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ । ବଜ୍ର (ଦେଖ) ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଆୟୁଧ । ବେଳେ ବେଳେ ସେ ଅଙ୍କୁଶ ଓ ଧନୁର୍ବାଣ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଜାଲ ଦେଇ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ପକାଇବା କୌଶଳ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । ଅତିରିକ୍ତ ସୋମରସ ପାନକରି ସେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଋଗ୍‌ବେଦର ୨୫୦ ଗୋଟି ସୂକ୍ତ କେବଳ ଏହାଙ୍କ ସ୍ତୁତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆଉ ପଚାଶ ଗୋଟି ସୂକ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରାଯାଇଅଛି ।

ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଦ୍ୟୌଃ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ । ସେ ପୁଲୋମଙ୍କର କନ୍ୟା ଓ ତାଙ୍କର ଅପର ନାମ ଶଚୀ । କିନ୍ତୁ ପୁରାଣରେ ଇନ୍ଦ୍ର, କଶ୍ୟପଙ୍କ ଔରସରେ ଅଦିତିଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ସେ ବୃତ୍ର ପରି, ନମୁଚି, ଜମ୍ଭ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟ ଅସୁରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ନିହନ୍ତା ।

ମହାଭାରତରେ ଅଛି ଯେ, ଅର୍ଜୁନ, କୁନ୍ତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଔରସରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର, ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଛଳନା କରି କର୍ଣ୍ଣଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କର କବଚ ମାଗିନେଇଥିଲେ ଓ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଅମୋଘ ଏକଘ୍ନୀ ଶକ୍ତିଟିଏ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ରାମାୟଣରେ ଅଛି ଯେ, କପଟରେ ଗୌତମଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କର ସତୀତ୍ୱ ହରଣ କରିଥିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଅଭିଶାପଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଭାଗବତ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, କୃଷ୍ଣ ଇନ୍ଦ୍ର ପୂଜାରେ ବାଧା ଦେବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ର, କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଗୋପପୁରକୁ ପ୍ରବଳ ଜଳଧାରାଦ୍ୱାରା ପ୍ଳାବିତ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ । କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣ, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପର୍ବତକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ଦ୍ୱାରା ଧାରଣକରି ସେଥିରୁ ଗୋପର ଗୋପାଳଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ପରାଜିତ ଇନ୍ଦ୍ର, କୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ଶରଣ ପଶିଲେ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିଜପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଜୟନ୍ତ । ଅନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରଜାତ ପୁତ୍ର—ବାଲୀ ଓ ଅର୍ଜୁନ । କନ୍ୟାର ନାମ, ଜୟନ୍ତୀ । ପୁରୀର ନାମ ଅମରାବତୀ । ପ୍ରମୋଦପୁରୀର ନାମ, ବୈଜୟନ୍ତ । ଅଶ୍ୱ, ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା; ହସ୍ତୀ, ଐରାବତ; ରଥ, ବିମାନ; ସାରଥି, ମାତଲି; ଅସ୍ତ୍ର, ବଜ୍ର ।

ଇନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ବଦିଗର ଅଧିପତି । ସର୍ବପ୍ରକାର ପୂଜାପାର୍ବଣରେ ପ୍ରଥମେ ଦଶଦିଗ୍‌ପାଳଙ୍କ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଇନ୍ଦ୍ର ସେଥିରେ ପ୍ରଥମେ ଅର୍ଚ୍ଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବିଦ୍ୟା—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଭୋଜବିଦ୍ୟା, ଭୋଜବାଜି, କୁହୁକ, ଭେଳକି ବା ଭାନୁମତୀ ଖେଳ ।

ରାଜା ଭୋଜଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଏହା ଭାରତବର୍ଷରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଭୋଜବିଦ୍ୟା, ପୁଣି ସେହି ଭୋଜରାଜଙ୍କ କନ୍ୟା, ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ(ଦେଖ) ପତ୍ନୀ ଭାନୁମତୀଙ୍କର ଏହା ପ୍ରିୟ ବିଦ୍ୟା ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଭାନୁମତୀ ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । କେତେକ ମନ୍ତ୍ରର ଉଚ୍ଚାରଣ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦ୍ରବ୍ୟର ଚତୁର ସଂଯୋଗଦ୍ୱାରା ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ, ବିଶେଷତଃ ଦର୍ଶନେନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ବିଭ୍ରାନ୍ତ କରି, ନଥିବା କଥାକୁ ଥିବା କଥା ରୂପେ ଦେଖାଇ ଦେବା ଏହି ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ପୁରାତନ ଶାସ୍ତ୍ର । ଏହା ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଓ ଗୁରୁ-ଉପଦେଶ ଓ ଶିକ୍ଷା-ସାପେକ୍ଷ । ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ବିଭ୍ରମର ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଖଣ୍ଡେ ଲମ୍ବ ସୂତାକୁ ଖଣ୍ଡେ ଭାଗ କରି ଜନତା ସମ୍ମୁଖରେ ପେଡ଼ି ଭିତରେ ରଖି ଦେଇ, କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ପେଡ଼ି ଖୋଲିଲା-ବେଳକୁ ସେଥିରୁ ଖଣ୍ଡେହିଁ ସାପ ବାହାରିବାକୁ କୁହାଯାଇ-ପାରେ । ଏ ବିଦ୍ୟାବଳରେ ଜୀବନ୍ତ ମଣିଷକୁ ହତ୍ୟାକରି ପୁନର୍ଜୀବନ ଦେବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ ଶୂନ୍ୟରେ ନଦୀନିର୍ମାଣ କରାଯାଏ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଭୋଜରାଜଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଅଥର୍ବ ବେଦ, ପୁରାଣ ଓ ତନ୍ତ୍ରାଦିରୁ ଅଭିଚାର ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଏହି ବିଦ୍ୟା ବା ବିଜ୍ଞାନ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ମାରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ, ବଶୀକରଣ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ରୋଗନିରାକରଣ, ଭୂତସାଧନ, ଆକର୍ଷଣ, ମୋହନ, ବିଦ୍ୱେଷଣ ପ୍ରଭୃତି ଭୌତିକ କ୍ରିୟା ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବା ଭୋଜବିଦ୍ୟାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଲେ କି ପ୍ରକାର ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ହୋଇ କି କି ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ତାହା ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଭାନୁମତୀ ଶୂନ୍ୟ-ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଭୋଜବିଦ୍ୟାବଳରେ ଏକ ସମୁଦ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପଥରୋଧ କରିଥିଲେ ।

ଏ ବିଦ୍ୟାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ଆଧୁନିକ ପ୍ରକରଣ ହେଲା କୁହୁକ ବିଦ୍ୟା ବା ମ୍ୟାଜିକ୍ । ଏହି ବିଦ୍ୟା ଅବଲମ୍ବନ କରି କେତେ-ଲୋକ ବିସ୍ମୟକର କ୍ରିୟାକଳାପଦ୍ୱାରା ଆଜିକାଲି ନିଜର ଭରଣପୋଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ମାଜିସିଆନ୍ ବା କୁହୁକୀ-ମାନଙ୍କର ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ଏକ ସଂଘ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଭାରତ-ବର୍ଷର ପି. ସି. ସର୍କାର ଏହି ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶ୍ୱଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଏହି ବିଦ୍ୟା ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶରୁ ଯାଇଥିବାର ଧାରଣା । କାରଣ ମ୍ୟାଜିକ୍ ଶବ୍ଦ "ମାଗସ୍" ଶବ୍ଦରୁ ଆଗତ, ଯାହାର ଅର୍ଥ ପ୍ରାଚ୍ୟଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ । ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟପ୍ରାଚ୍ୟରେ ଦିନେ ଏହା ଏକ ଧର୍ମରୂପେ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିଲା ଓ ଇଜିପ୍ଟ, ଗ୍ରୀସ୍ ଓ ବାବିଲନ୍ ପ୍ରଭୃତି ସକଳ ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତାରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହାର ଗଭୀର-ବ୍ୟାପ୍ତି ଏବେ ବି ସମସ୍ତ ଅନୁନ୍ନତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରକୃତିକୁ ନିଜ ବଶକୁ ଆଣି ନିଜ ପ୍ରୟୋଜନରେ ଲଗାଇବାର ମନୁଷ୍ୟର ଆଦିମ ଚେଷ୍ଟାରୁହିଁ ଏହାର ଆରମ୍ଭ । ଏବେବି "ସେ ଭେଲିକି ଲଗେଇଦେଲା" ଏହି ବାକ୍ୟର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଯାହା ସତ୍ୟ ତାକୁ ସେ ରୂପାନ୍ତରରେ ପରିଣତ କରି-ଦେଲା ।

ଇନ୍ଦ୍ରଧ୍ୱଜ—ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧରେ ବିଜିତ ଦେବଗଣ, ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ସ୍ତୁତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇଥିଲେ । ତୁଷ୍ଟ ନାରାୟଣ, ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଧ୍ୱଜ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ବଂଶଦଣ୍ଡରେ ଯୁକ୍ତ ଏହି ଧ୍ୱଜ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଚ୍ଚିତହୋଇ ଅସୁରଗଣଙ୍କ ନିଧନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ସାଧନ ହୋଇଥିଲା । ନାରାୟଣ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ, ଯେଉଁ ରାଜା ଏହାର ପୂଜା କରିବ ତାହାର ରାଜ୍ୟରେ ଶସ୍ୟ ଓ ପ୍ରଜା ବର୍ଦ୍ଧିତହେବେ ଓ ରୋଗସମୂହ ଦୂରୀଭୂତ ହେବେ । ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳଦ୍ୱାଦଶୀ (ସୁନିଆଁ ଦେଖ) ଦିନ ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରଧ୍ୱଜ ପୂଜିତ ଓ ପ୍ରୋତ୍ଥିତ ହୁଏ । ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଦିନ ଏହାର ବିସର୍ଜନ କରାଯାଏ ।

ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ପଥର—(ମଣି) ଏକ ଗାଢ଼ ନୀଳ-ବର୍ଣ୍ଣର ପଥର । ରତ୍ନ ହିସାବରେ ଏହା ଅଳଙ୍କାରରେ ଧାରଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଇଂରେଜୀରେ ଏହାକୁ "ସାଫାୟାର" କହନ୍ତି ଏବଂ ଏହାର ପ୍ରକାର ଭେଦ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସବୁଠାରୁ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ହେଉଛି ନକ୍ଷତ୍ର-ପ୍ରତିବିମ୍ବ-ଖଚିତ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ । ଓଡ଼ିଆରେ ସାଧାରଣ ନାମ ନୀଳା । ସାଧାରଣରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଯେଉଁ 'ହୀରା-ନୀଳା' କଥା କୁହାଯାଏ ଏ ସେହି ନୀଳା ।

ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ—ଇନ୍ଦ୍ରପତ୍, ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ନଗରୀ । ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ଖାଣ୍ଡବବନ ଥିଲା । ଏହାକୁ ଦଗ୍ଧକରି ଅର୍ଜ୍ଜୁନ

ମୟଦାନବର ସାହାଯ୍ୟରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ରାଜଧାନୀ ନିର୍ମାଣ କଲେ (ମହାଭାରତ) । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିଲ୍ଲୀର ଉପକଣ୍ଠରେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ନାମକ ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଏହାକୁ ପୁରାଣକିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏହି କିଲ୍ଲା ବା ଗଡ଼ ହୁମାୟୁନ୍-କର୍ତ୍ତୃକ ନିର୍ମିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି କିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ଶରଣାର୍ଥୀ-ନଗର ଓ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ କଲେଜ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ।

ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତ—ଅଷ୍ଟମ ଶତକର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଉଡ୍ଡୀୟାନର (ବା ଓଡ଼ିଶାର) ରାଜା । ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ ଓ ଖ୍ରୀ: ୭୧୭ ରେ "ଜ୍ଞାନସିଦ୍ଧି" ନାମକ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଯେହି ଗ୍ରନ୍ଥର ମଙ୍ଗଳାଚରଣରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଥମ ଦେଖାଯାଏ, "ପ୍ରଣିପତ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଂ ସର୍ବଜିନ-ବରାର୍ଚ୍ଚିତମ୍ । ସର୍ବବୁଦ୍ଧମୟଂ ସିଦ୍ଧିବ୍ୟାପିନଂ ଗଗନୋପମମ୍ ।" ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଅଷ୍ଟମ ଶତକ ବେଳକୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓଡ଼ିଶାରେ ହୋଇଥିଲା ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବୁଦ୍ଧ ଏକ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ।

ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ । ଅପର ନାମ ଶଚୀ ଓ ଐନ୍ଦ୍ରୀ । ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜୟନ୍ତନାମକ ପୁତ୍ର ଓ ଜୟନ୍ତୀ-ନାମ୍ନୀ କନ୍ୟା ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଋଗ୍‌ବେଦର କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଏହାଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହାଙ୍କ ପତି ଜରା ବା ମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ ନୁହନ୍ତି । ଏହାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟତମା ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲଯାଏ । ତୈତ୍ତିରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଅଛି ଯେ, ବହୁ କାମୟମାନା ଦେବନାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଏହାଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ବାଛିଥିଲେ । ରାମାୟଣ ଓ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଏ ପୁଲୋମ-ଦୈତ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ର ପୁଲୋମକୁ ହତ୍ୟା କରି ଏହାଙ୍କୁ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କରି ଆଣିଥିଲେ । ମହାଭାରତରେ ଅଛି ଯେ, ରାଜା ନହୁଷ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ; ମାତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ସେ ବିପଦରୁ ନିଜକୁ ଅତି କଷ୍ଟରେ ରକ୍ଷାକରିଥିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀଙ୍କର ପୂଜା କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଅମରାବତୀଠାରେ ହେଉଅଛି ।

ଇନ୍ଦ୍ରାବତୀ—ଇନ୍ଦ୍ରାବତୀ ନଦୀ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳରୁ ଜାତ ହୋଇ, ଅତ୍ୟନ୍ତ କୁଟିଳଗତିରେ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ, କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ନବରଙ୍ଗପୁର ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନ ଭେଦ କରି ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ବସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇଅଛି । କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ନବରଙ୍ଗପୁର ସହର ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ନଦୀଟି କୋରାପୁଟ ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନରୁ ଆସୁଥିବା ଅନେକ ସ୍ରୋତର ଜଳଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା ତ୍ୟାଗ କରିବାର ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ ନବରଙ୍ଗପୁର ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନ୍‌ର ଉତ୍ତର ଭାଗରୁ ଆସୁଥିବା ଭାସ୍କେଲ ନଦୀ ସହ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ଇନ୍ଦ୍ରାବତୀ ବସ୍ତରର ଜଗଦଲପୁର ସହରର ଉତ୍ତର-ଭାଗରେ ଗତି କରିଛି ଏବଂ ମନୋରମ ଚିତ୍ରକୋଟ ନାମକ ପ୍ରପାତ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ମୋଟ ୩୨୯ ମାଇଲ ଗତି କରିବା ପରେ ନଦୀଟି ଗୋଦାବରୀ ନଦୀ ସହ ମିଳିତ ହୋଇଛି ।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—ଯାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରାଣୀ, ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ସ୍ପର୍ଶ ଓ ଶବ୍ଦ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ବା ଅନୁଭୂତି ଲାଭ କରେ ତାହା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ଇନ୍ଦ୍ର ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ, ଆତ୍ମା । ଇନ୍ଦ୍ରର ବା ଆତ୍ମାର ଯେ ଅନୁମାପକ (ଇନ୍ଦ୍ର+ଘ) ତାହା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଭେଦରେ ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାରେ ଇତର ବିଶେଷ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଯଥା—ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ବାହ୍ୟ ଓ ଆନ୍ତର ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ବାହ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପାଞ୍ଚଗୋଟି, ଯଥା—ଚକ୍ଷୁଃ (ଆଖି), ଶ୍ରୋତ୍ର (କାନ), ତ୍ୱକ୍ (ଚମ), ରସନା (ଜିଭ) ଓ ଘ୍ରାଣ (ନାକ) । ଏକମାତ୍ର ମନଃହିଁ ଆନ୍ତରେନ୍ଦ୍ରିୟ । ବାହ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯଥାକ୍ରମେ, ରୂପ, ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରସ ଓ ଗନ୍ଧ ଜ୍ଞାତ ହୁଏ । ଆନ୍ତରେନ୍ଦ୍ରିୟ ମନଃଦ୍ୱାରା ସୁଖ-ଦୁଃଖାଦିର ଅନୁଭୂତି ଘଟେ । ମନଃର ଅବସ୍ଥିତି ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ । ଏହା ଆକାରରେ ଅଣୁପ୍ରମାଣ । ସାଂଖ୍ୟ-ଦର୍ଶନ ମତରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ୧୧ ଗୋଟି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଚକ୍ଷୁଃ, ଶ୍ରୋତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ବାକ୍, ପାଦ, ପାଣି ପାୟୁ ଓ ଉପସ୍ଥ ଏହି ପାଞ୍ଚଗୋଟି କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ, ମନଃ ଉଭୟାତ୍ମକ । ଅର୍ଥାତ୍ ତାହା ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ଉଭୟବିଧ ହୋଇପାରେ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହେଉ ପଛକେ, ତହିଁରେ ମନଃର ସଂଯୋଗ ନ ଘଟିଲେ ତାହା ନିଜ ବିଷୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମନଃ ଉଭୟାତ୍ମକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ମନଃ

ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଅବସ୍ଥିତ ମସ୍ତିଷ୍କରେ । ମନଃ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକର ସଂଯୋଜକ ଓ ପରିଚାଳକ । ପରିବେଷ୍ଟନୀର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ହିତାହିତ କ୍ରିୟାର ପ୍ରଭାବ ଉପଲବ୍ଧି କରି ମାନବେନ୍ଦ୍ରିୟ ଉପଯୁକ୍ତ ସଂରକ୍ଷଣ ବା ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ କରେ ।

ଇନ୍ସ୍ ଅଫ୍ କୋର୍ଟ୍‌—(*Inns of Court*) ସପ୍ତଦଶ-ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପାଦ୍ରୀମାନେହିଁ ସେଠାର ବିଚାରାଳୟମାନଙ୍କରେ ଓକିଲାତି କରୁଥିଲେ । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସେମାନେ ସେଥିରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ଜାଗାରେ ଆଇନ୍ ଜାଣିବା ଲୋକେ ଅଦାଲତରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଲଣ୍ଡନର ୱେଷ୍ଟମିନଷ୍ଟର୍ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ଭଡ଼ାଘର (ଇନ୍) ସବୁ ଥିଲା ସେଠାରେ ଏମାନଙ୍କର ବସା ଉଠା ଓ ତାଲିମ୍‌ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ତେଣୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ "ଇନ୍‌ସ୍ ଅବ କୋର୍ଟ୍‌" ନାମରେ ପରିଚିତ । କାଳକ୍ରମେ ସେହିଗୁଡ଼ିକହିଁ ବିଲାତରେ ଆଇନଜ୍ଞ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ଉଠିଲା । ଏହି ପ୍ରକାରେ ଚାରି-ଗୋଟି 'ଇନ୍ସ୍ ଅଫ୍ କୋର୍ଟ୍‌' ଇଂଲଣ୍ଡରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି ୧-ଲିଙ୍କନ୍ସ ଇନ୍, ୨-ଇନର ଟେମ୍ପ୍‌ଲ୍, ୩-ମିଡ୍‌ଲ୍ ଟେମ୍ପ୍‌ଲ୍ ଏବଂ ୪-ଗ୍ରେଜ୍ ଇନ୍ । ପ୍ରତ୍ୟେକର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଭୋଜନ କକ୍ଷ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକର ପରିଚାଳନାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କମିଟି ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକର କ୍ଷମତା ଓ ସୁବିଧା ସମାନ । ଏହି ଚାରିଗୋଟି ଇନ୍‌ରେ ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଆଇନ୍ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ ଓ ସେମାନେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ 'ବାରିଷ୍ଟର୍-ଅଟ୍-ଲ୍' ବୋଲାନ୍ତି ।

ଇପ୍‌ସମ୍—(***Epsom***) ଲଣ୍ଡନର ୧୪ ମାଇଲ୍ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମକୁ ଇପ୍‌ସମ୍ ସହର ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ସରେ ନାମକ କାଉଣ୍ଟିର (ଅଞ୍ଚଳ) ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏଠାରେ ଖନିଜ ଜଳର ପ୍ରସ୍ରବଣ ଥିବାରୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ଦାୟିତା ପାଇଁ ବିଖ୍ୟାତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଶୁଖିଗଲାଣି ଏବଂ ଇପ୍‌ସମ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ସବୁଠାରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଘୋଡ଼ା-ଦୌଡ଼, ଡର୍ବିରେସ୍ ପାଇଁହିଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଇଂଲଣ୍ଡର କେବଳ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ପୁଅ-ମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଏଠାରେ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜ୍ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ଇପ୍‌ସମ୍ ଲବଣ—ଡାକ୍ତରୀ ଚିକିତ୍ସାରେ ମାଗ୍ନେ-ସିୟମ୍ ସଲ୍‌ଫେଟ୍ ନାମକ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜୋଲାପ । ତାହା ପୂର୍ବେ ଇପ୍‌ସମ୍ (ଉପରେ ଦେଖ) ପ୍ରସ୍ରବଣର ଜଳକୁ ସିଝାଇ ତିଆରି ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ତାହାର ଏପରି ନାମ । ଏବେ କିନ୍ତୁ ଇଂଲଣ୍ଡ, ଜର୍ମାନୀ, ଆମେରିକାରେ ଏହା ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ତିଆରି ହେଉଛି ।

ଇବ୍—ମହାନଦୀର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ଉପନଦୀ । ବିହାରର ଛୋଟ ନାଗପୁର ଅଞ୍ଚଳର ମାଲଭୂମିରୁ ବାହାରି ଇବ୍, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । ତା' ପରେ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖୀ ହୋଇ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରବେଶ କରି, ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ମଙ୍ଗଲପୁରଠାରେ ହଠାତ୍ ଦିଗ ବଦଳାଇ ପଶ୍ଚିମକୁ ମୁହାଁଇଛି । ପରିଶେଷରେ ଏହା ବାଘରା ନିକଟରେ ମହାନଦୀରେ ପଡ଼ିଛି । ମହାନଦୀ ଓ ଇବ୍‌ର ମିଳନସ୍ଥଳର ତଳ ଦେଶରେହିଁ ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧ । ଇବ୍ କୂଳର ବସତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଏବଂ ବ୍ରଜରାଜ-ନଗର ପ୍ରଧାନ ।

ଇବନ୍‌ବାତୁତା—ମଧ୍ୟଯୁଗର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟଟକ । ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ଥିଲା ଅବୁ ଅବଦୁଲ୍ଲା ମହମ୍ମଦ ଓ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୩୦୪ରେ ଉତ୍ତର ଆଫ୍ରିକାର ଟାଞ୍ଜିଏର ଠାରେ । ପିଲାଦିନୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବା ତାଙ୍କର ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟଥିଲା । ୨୧ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଘର ଛାଡ଼ି ପ୍ରଥମେ ଉତ୍ତର-ଆଫ୍ରିକା ଓ ସିରିଆ ଦେଇ ମକ୍କା ଗଲେ ଓ ସମଗ୍ର ଆରବଦେଶ ବୁଲିଲେ । ତା'ପରେ ମେସୋପଟାମିଆ, ପର୍ସିଆ, ଏସିଆ ମାଇନର୍ ଦେଇ ସମରଖନ୍ଦ ଗଲେ । ସେଠାରୁ ସମଗ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଏସିଆ ଦେଇ ହିନ୍ଦୁକୁଶ ପାର ହୋଇ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିଲେ । ସେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ପହଞ୍ଚିଲା ପରେ ମହମ୍ମଦ ଟୋଗଲକ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ କରିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲୀ ନଗରୀର ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି (କାଜୀ) ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଭାରତରେ ଆଠବର୍ଷ ରହିଲା ପରେ ୧୩୪୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ

ଭାରତ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ମହମ୍ମଦ ତୋଗଲକ ତାଙ୍କୁ ରାଜଦୂତରୂପେ ଚୀନ୍ ପଠାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଚୀନରେ ପହଞ୍ଚି ନ ପାରି ମାଲଦ୍ୱୀପ, ସିଂହଳ, ମାଲାବାର ଉପକୂଳ ଦେଇ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଟାଞ୍ଜିଏରକୁ ଫେରିଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ନିଜର ଅଭିଜ୍ଞତା ଆଉଜଣେ ଲୋକକୁ ଡ଼ାକି ଲେଖାଇ ନେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଭ୍ରମଣତୃଷ୍ଣା ମେଣ୍ଟି ନଥିଲା । ସେ ପୁଣି ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲେ ମରକ୍କୋ ଓ ସ୍ପେନ ବୁଲିବା ପାଇଁ । ସେଠୁ ଫେରି ପୁଣି ବୁଲି ଯାଇଥିଲେ ପଶ୍ଚିମ-ଆଫ୍ରିକାକୁ । ପ୍ରାୟ ୭୩ବର୍ଷ ବୟସରେ ମଲାବେଲକୁ ସେ ଯାହାହେଉ ଜନ୍ମମାଟିକୁ ଫେରି ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭ୍ରମଣକାହାଣୀ ପାଞ୍ଚଶ' ବର୍ଷକାଳ ଅଜ୍ଞାତ ରହିବା ପରେ, ଫରାସୀମାନେ ଆଲ୍‌ଜିଏର୍ ଅଧିକାର କରିବା ପରେ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେହିଁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।

ଇବନ୍ ସାଉଦ୍—(୧୮୮୦—୧୯୫୩) ଆଧୁନିକ କାଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆରବୀୟ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ନିର୍ମାତା । କେନ୍ଦ୍ର-ଆରବର ଏକ ସାମାନ୍ୟ ଜମିଦାର ପରିବାରର ପିଲା । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମକାଳରେ ସମଗ୍ର ଆରବ ତୁରସ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା ଓ ପାରିବାରିକ କଳହ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ବଂଶ ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମସ୍ଥାନରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଥିଲେ । ତରୁଣ ଇବନ୍ ନିଜର ସାହସ, ଚତୁରତା ଓ ବୀରତ୍ୱ ବଳରେ, ପ୍ରଥମେ ନିଜର ଆରବୀ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଓ ବିରୋଧୀମାନଙ୍କୁ ଜବତ୍ କରି ପୈତୃକ ଜମିଦାରୀ ଅଧିକାର କରି ନିଜକୁ ନେଜଦ୍‌ର ରାଜା ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ତା'ପରେ ନିଜର ସୁସଙ୍ଗଠିତ ବାହିନୀ ଗଢ଼ି, ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହାୟତାପ୍ରାପ୍ତ ହେଜାଜ୍‌ର ରାଜାହୁସେନ୍ ଆଲୀଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି, ନିଜକୁ ସାଉଦ-ଆକବର୍ ସମ୍ରାଟ୍ ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ମକ୍କା ଓ ମେଦିନା ଥିବାରୁ ଇବନ୍‌ସାଉଦ୍ ସମଗ୍ର ମସଲେମ ଜଗତରେ ଓ ବିଶ୍ୱ ରାଜନୀତିରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ବଳିଷ୍ଠ ଶାସକ ଭାବରେ ସେ ନବଗଠିତ ରାଜ୍ୟରେ କେବଳ ସର୍ବବିଧ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମର କୁସଂସ୍କାର ଲୋପ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରି ଅନେକାଂଶରେ ସଫଳ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ବେଦୁଇନ୍‌ମାନଙ୍କୁ ସେ ଜବରଦସ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ଯାଯାବର ଓ ଲୁଣ୍ଠନକାରୀର ଜୀବନ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ, କୃଷି ଓ ବ୍ୟବସାୟରେ ଲଗିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼ଶାସନରେ ମକ୍କା-ଯାତ୍ରା ନିରାପଦ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଏକ ଆମେରିକା କମ୍ପାନୀକୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ପେଟ୍ରୋଲ ବାହାର କରିବାର ଅନୁମତି ଦେଇ ସେ ନିଜ ରାଜ୍ୟର ଆୟ ବହୁଗୁଣ ବଢ଼ାଇ ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କର ୩୨ଗୋଟି ପୁଅଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁଅ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଉଦି ଆରବର ଅଧିପତି ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଇ—ବୋଟ୍—(ସବ୍‌ମେରିନ୍ ଦେଖ)

ଇବ୍‌ସେନ୍ ହେନ୍‌ରିକ୍ ଜୋହାନ୍—(୧୮୨୮—୧୯୦୬)—ନରୱେର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି ଓ ନାଟ୍ୟକାର, ଯାହାଙ୍କର ନାଟକାବଳି ଗତ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପଶ୍ଚିମ-ଇଉରୋପରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଓ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ବିପ୍ଳବ ଆଣି ଦେଇଛି । ନାନା ପ୍ରାଚୀନ ଧରାବନ୍ଧା ଗତସବୁକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ସେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଏକ ନୂତନ ବାସ୍ତବତା ଓ ସ୍ୱାଭାବିକତା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିଥିଲେ । ନାଟକମାନଙ୍କରେ ମଞ୍ଚ, ପରିବାର, ସମ୍ପତ୍ତି, ଧର୍ମ, ନୈତିକତା ଓ ନାରୀର ଅଧିକାର ସଂପୃକ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜଗତର ଆଧୁନିକତମ ପ୍ରଶ୍ନମାନଙ୍କ ଉପରେ ସେ ଶୃଙ୍ଖଳାକର ମତସବୁ ନାଟକାକାରରେ ପରିବେଷିତ କରି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର ଚିନ୍ତା ଜଗତରେ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଅଧୁନିକ ସେକ୍ସ୍‌ପିଅର୍ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ପୁଣି ତାଙ୍କ ନାଟକାବଳିରେ ସେ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚାଦର୍ଶମୟ ଜୀବନଦର୍ଶନ ପରିବେଷିତ କରିଛନ୍ତି, ତାର ନାମ ଦିଆଯାଇଛି ଇବ୍‌ସେନୀ-ବାଦ । ଏହି ବାଦର ମୂଳ ତତ୍ତ୍ୱ ହେଲା ଉଚ୍ଚମାନବିକତା । ସେ ଏକାଧିକ ନାଟକରେ କୃତ୍ରି-କପଟତା ଓ ଅନୈତିକତା କିପରି ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମାଜକୁ ଧ୍ୱଂସକରେ, ତାହାହିଁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ଦକ୍ଷିଣ ନରୱେର ସ୍କିଡ଼େନଠାରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଗରିବ ଘରର ପିଲା ଥିବାରୁ ସେ ବେଶୀ ପାଠ ପଢ଼ି ପାରି ନ ଥିଲେ । ବସ୍ତୁତଃ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ବରାବର ଦରିଦ୍ର ରହି ଯାଇଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ଏକ ଡ଼ାକ୍ତରୀ ଦୋକାନରେ ଶିକ୍ଷାନବିଶରୂପେ

କାମ କରିଥିଲେ । ତା'ପରେ ସାମ୍ବାଦିକରୂପେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ୧୮୫୦ରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ନାଟକ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ପରବର୍ଷ ସେ ବର୍ଜେନ୍ ସହରର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚ-ଧାହାଯ୍ୟକାରୀ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଛ'ବର୍ଷ ପରେ ନରଓ୍ୱେ ରାଜଧାନୀ କ୍ରିଶ୍ଚିୟାନିଆରେ ନୂତନ ସ୍ଥାପିତ ଏକ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଏକ ସବ୍-ଡ଼ିରେକ୍ଟର ହେଲେ । ଏହି ଉଭୟ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପାଇଁ ସେ ନାଟକ ଲେଖି ଚାଲିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୫୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କବି ବା ନାଟ୍ୟକାରଭାବରେ ସେ

ଇବ୍‌ସେନ୍

ବିଶେଷ କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ଲାଭକରି ନପାରି ଅଭାବରେ କାଳ କାଟିଥିଲେ । ବରଂ ଏକ ପଦ୍ୟ-ସାଟାୟାର ଲେଖି ସେ ନରୱେରେ ଅପ୍ରିୟ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ପଚାଶ ବର୍ଷ ବୟସ ପରେହିଁ ସେ ତାଙ୍କର ବିଖ୍ୟାତ ସାମାଜିକ-ନାଟକାବଳି ଲେଖିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଏହିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନ,—ପୁତ୍ତଳିକାର ଘର (*A Doll's House*), ସମାଜର ସ୍ତମ୍ଭ (*Pillars of Society*) ଭୂତ (*Ghosts*), ଲୋକଶତ୍ରୁ *Enemies of the people*), ବନ୍ୟହଂସୀ (*Wild Duck*) ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏଗୁଡ଼ିକ ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକାରେ ଅଭିନୀତ ହେଲାବେଳେ ଘୋର ଗୃଣ୍ଡଗୋଳ ଓ ବିବାଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଓ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖଣାହାରୀମାନେ ଦୁଇ ଦଳ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ନିଜ ଦେଶ ନରଓ୍ୱେରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ବ୍ୟାପକ ବଦନାମ ହେଲା, କାରଣ ତାଙ୍କ ନାଟକାବଳୀରେ ସେ ନରଓ୍ୱେର ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟକୁ ଅପ୍ରୀତିକର ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦେଶର ତରୁଣ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ତାଙ୍କୁ କ୍ରମେ ସମାଦର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ୧୮୬୪ରେ ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଏକ ସରକାରୀ ଭ୍ରମଣ- ଅଧ୍ୟୟନ-ବୃତ୍ତି ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଇଉରୋପ ବୁଲିଲେ । ୧୮୬୬ରେ ସର୍କାର ତାଙ୍କୁ ଏକ ପେନ୍‌ସନ୍ ମଞ୍ଜୁରି ଦେବାରୁ ସେ ବହୁବର୍ଷ ନିଜ ଦେଶ ବାହାରେ ଯାଇ ରହିଥିଲେ । ଶେଷ ବୟସରେ ନିଜ ଦେଶକୁ ଫେରିଆସି ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହିଠାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମାନିତ ଜୀବନ ଯାପନ କରିଥିଲେ । ଏପରିକି, ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଯେଉଁ କାଫେକୁ କଫି ଖାଇବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ସେ ସେଠାରେ ପଶିଲାମାତ୍ରେ ସବୁ ଗ୍ରାହକମାନେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରଠାରୁ ନାଟ୍ୟକାର ଓ ଚିନ୍ତାନାୟକ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ସମ୍ମାନ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ତାଙ୍କୁ ଆଧୁନିକ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଓ ନାଟକର ଜନ୍ମଦାତା କହିଲେଇ ଚଳେ । ଇବ୍‌ସେନ୍ ନିଜେ ରୁକ୍ଷ ପ୍ରକୃତିର ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ବିବାହିତ ଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖମୟ ଥିବାର କଥିତ ହୁଏ ।

ଇମର୍ସନ୍, ରାଲ୍‌ଫ୍ ଓ୍ୱାଲ୍‌ଡୋ (୧୮୦୩-୧୮୮୨)—ଆମେରିକାନ୍ କବି, ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଓ ଦାର୍ଶନିକ । ବହୁପୁରୁଷ ଧରି ଇମର୍ସନ ବଂଶ ପୌରହିତ୍ୟ କରି ଜୀବିକାର୍ଜନ କରୁଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଜୀବିକା ଗ୍ରହଣକରି ୨୬ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପୁରୋହିତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ, ଉଦାରମତ ଚର୍ଚ୍ଚର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରିବାରୁ ସେ ସେ କାମରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ କନ୍‌କର୍ଡ୍ ନାମକ ଏକ ଛୋଟ ସହରରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ଓ ଲେଖକ-ଭାବରେ ଜୀବିକାର୍ଜ୍ଜନ କରି ବସିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧାବଳି ପ୍ରକାଶିତ ହୁଅନ୍ତେ, ସେ ଆମେରିକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚିନ୍ତାଶୀଳ

ବ୍ୟକ୍ତିଭାବରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ରସ୍କିନ୍, କାର୍ଲାଇଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ଇଂଲଣ୍ଡର ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲେଖକମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଜୀବନବ୍ୟାପି ବନ୍ଧୁତା ଥିଲା । ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପୁସ୍ତକ- "ପ୍ରତିନିଧି ମାନବ", "ଇଂରେଜର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ" ଓ କେତେକ

ଇମରସନ୍

କବିତାର ସଂଗ୍ରହ । ସେ ବିଶେଷଭାବରେ ଭାରତୀୟ-ଭାବଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲେ । କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର ବା ପୁସ୍ତକଦ୍ୱାରା ନିଜର ବିଚାରବୁଦ୍ଧି ଓ ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟକୁ ବ୍ୟାହତ ନ କରି, ସତ୍ୟର ଅନୁସନ୍ଧାନହିଁ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ ଏହା ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ମତ ।

ଇମ୍କୋ—(ୟୁ. ଏନ୍. ବା ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ଦେଖ)

ଇମ୍ପିଚ୍‌ମେଣ୍ଟ୍—ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ବିଧାନିକ ପରମ୍ପରା ଅନୁଯାୟୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ବା ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ବା ନାଗରିକ ସମଗ୍ର ଜାତିର ସମ୍ମାନହାନିକର କର୍ମ ବା ଅପରାଧ ପାଇଁ ଦେଶର ବିଧାନସଭା ଯେଉଁ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଅଭିଯୋଗ ଆଣେ ଓ ପରେ ବିଚାର କରେ, ତାହା ଇମ୍ପିଚ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ସାଧାରଣତଃ ହାଉସ୍ ଅବ ଲର୍ଡ଼ସ୍ ହିଁ ଏହି ବିଚାରପତି । ଏହି ଅଭିଯୋଗ ପ୍ରଥମେ ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆକାରରେ ହାଉସ୍ ଅବ୍ କମନ୍ସ୍‌ରେ ପାଶ୍ ହୁଏ । ତା' ପରେ ସାଧାରଣ ବିଚାର ପରି କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲେ । ୧୭୮୮ରୁ ୧୭୯୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତବର୍ଷର ତତ୍କାଳୀନ ଇଂରେଜ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ୍ ୱାରେନ୍ ହେଷ୍ଟିଂସ୍ (ଦେଖ)ଙ୍କର ଇମ୍ପିଚ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ସବୁଠାରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଇ ପ୍ରଥା ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ବିଧିରେ ଇମ୍ପିଚ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ହେଉନାହିଁ ।

ଇମ୍ପେ, ସର୍ ଏଲିଜା (୧୭୩୨-୧୮୦୯)—ୱାରେନ୍ ହେଷ୍ଟିଂସଙ୍କ ସହପାଠୀ ଓ ଜୀବନବ୍ୟାପି ଅକୃତ୍ରିମ ବନ୍ଧୁ । ୧୭୫୬ ରେ ବାରିଷ୍ଟର ହେଲେ ଏବଂ ୧୭୭୪ ରେ କଲିକତାର ସୁପ୍ରିମ୍-କୋର୍ଟ୍‌ର ପ୍ରଥମ ଚିଫ୍-ଜଷ୍ଟିସ୍ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ମହାରାଜା ନନ୍ଦକୁମାରଙ୍କୁ ଦଲିଲ ଜାଲ୍ କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ଫାଶି ଦେଇଥିବାରୁହିଁ ଇତିହାସରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଇମ୍ପେ ଓ ହେଷ୍ଟିଂସ୍, ଦେଶକୁ ଫେରିଯିବା ପରେ ନନ୍ଦକୁମାରଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାୟରେ ବିଚାର ଓ ଫାଶି ଦେବା ଅପରାଧରେ ଏଡମଣ୍ଡ ବର୍କ୍ (ଦେଖ) ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ୍ ଆଗରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଖଲାସ୍ ପାଇଥିଲେ ।

ଇମ୍ପ୍ରେସନିଜମ୍ (ଆଭାସ-ବାଦ)—ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କେତେକ ଫରାସୀ ଚିତ୍ରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ନୂତନ ଚିତ୍ରଣ-ପଦ୍ଧତି । ଏହି ନବ-ପନ୍ଥୀମାନଙ୍କ ମତରେ, ଚିତ୍ରକାରର ତୂଳିକା, ତାର ଚକ୍ଷୁ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପଦାର୍ଥକୁ ଯେପରି ବା ଯେତିକି ଦେଖିପାରୁଛି, ସେତିକିହିଁ ଆଙ୍କିବ । କୌଣସି ପ୍ରକାର କଳ୍ପନା ସେଥିରେ ସେ ମିଶାଇବ ନାହିଁ । ଆଲୋକ-ପାତ ଓ ପରିବେଶ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଯେପରି ଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଖି ଆଗରେ ଥୋଉଛି, କଳାକାର କେବଳ ସେହିତିକି ଦୃଷ୍ଟିର ଅଭିଜ୍ଞତା ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ୧୮୭୪ ରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିତ୍ରକରମାନେ, (*Monet*) ପାରିସ୍‌ର ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ଚିତ୍ର ଦେଖାଇଥିଲେ । ତାହାର ନାମ ଥିଲା 'ଇମ୍ପ୍ରେସନ୍' ବା ଆଭାସ । ସେହି ଚିତ୍ରରୁ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ଅବଶ୍ୟ ଏହି ଶବ୍ଦଟି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପରେ ଏହି ଚିତ୍ର-ପଦ୍ଧତି ବିଶ୍ୱ-ବ୍ୟାପିନୀ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଇମ୍ଫାଲ୍—(ମଣିପୁର ଦେଖ)

ଇୟୁାକୁତ୍‌ସକ୍ ରିପବ୍ଲିକ୍—ଉତ୍ତର ମହାସାଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ସାଇବେରିଆର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଅଞ୍ଚଳ ନେଇ ଗଠିତ ସୋଭିଏଟ୍ ଗଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର । ଇୟୁାକୁତ୍‌ସକ୍ ନଗର ରାଜଧାନୀ । ପୂର୍ବେ ଏହା ରାଜନୈତିକ ଅପରାଧୀମାନଙ୍କର ନିର୍ବାସନ-ସ୍ଥାନ ଥିଲା । ସମଗ୍ର ସୋଭିଏଟ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରର

ଇୟୁାକୁତ୍‌ସକ୍

ଏହି ରାଜ୍ୟ ଏକ ସପ୍ତମାଂଶ ସ୍ଥାନ । ଶିକାର ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସନ୍ଧାନ, ପଶୁଲୋମ ସଂଗ୍ରହ ଓ କିଛି କୃଷି ବ୍ୟବସାୟ ପ୍ରଧାନ ଉପଜୀବିକା । ଲେନା ଅବବାହିକାରେ ରୌପ୍ୟ, ସୀସକ ଓ କୋଇଲା ଥିବାର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଛି । ଲବଣ ଓ ପେଟ୍ରୋଲିୟମ୍‌ର ଉଦ୍ଧାରକାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଛି । ବିସ୍ତୃତ ଅରଣ୍ୟରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ କାଠ ମଧ୍ୟ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ରେଲ୍ ଲାଇନ୍ ନଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲେନା ଅଞ୍ଚଳରେ ରେଲ୍ ରାସ୍ତା ପଡ଼ୁଛି । ରାଜଧାନୀ-ଇୟୁାକୁତ୍‌ସକ୍‌ଠାରୁ ବିମାନ ଦ୍ୱାରାହିଁ ନାନା ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ରୁଷ-ବିପ୍ଳବ ପୂର୍ବରୁ ଏଠାର ଅର୍ଦ୍ଧ ଯାଯାବର ଇୟୁାକୁତ୍ ଜାତିମାନଙ୍କ ଭିତରେ କୌଣସିପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ନଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କିନ୍ତୁ ୫୦୦ରୁ ଅଧିକ ନାନା ପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାୟ ୫୦ ହଜାର ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀ ପଢ଼ୁଅଛନ୍ତି । କୃଷି-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଆରୋଗ୍ୟ ନିକେତନ ପ୍ରଭୃତି ଖୋଲାଯାଇଛି ଓ ବଲ୍‌ଗାହରିଣ ପାଳନ, ଗୋରୁ ଓ ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କର ପ୍ରଜନନ-କେନ୍ଦ୍ରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ପୃଥିବୀର ଶୀତତମ ଅଞ୍ଚଳ ଭରଖୋୟାନ୍‌ସ୍କ୍‌ଠାରେ ଟିଣ ଆମଦାନି ହେଉଛି ।

ଇୟାଂ-ସି-କିୟାଂ—ଚୀନ୍‌ର ଦୀର୍ଘତମା ନଦୀ (୩୫୦୦ ମାଇଲ୍) । ତିବ୍ବତ ନିକଟରୁ ବାହାରି ଇଉନାନ୍ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ବିଚିତ୍ର ଗତିରେ ବହୁ ବୁଲି ବୁଲି ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଇଚାଂ (୧୭୨୭ ମାଇଲ୍) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଦୀଟି ନାବ୍ୟ । ହାନ୍‌କୌ (୭୦୦ ମାଇଲ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଗାମୀ ଷ୍ଟିମର ଆସିପାରେ । କେନାଲ୍ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତରର ହୋୟାଂ ହୋ ନଦୀ ସହିତ ଯୁକ୍ତ । ଏହି ନଦୀ ତଟରେ ଚୁଂକିଂ ହାନ୍‌କୌ, ନାନ୍‌କିଂ ପ୍ରଭୃତି ସହର ଅବସ୍ଥିତ । ଇୟାଂସି ଅବବାହିକା ଅତିଶୟ ଉର୍ବର । ଚୀନର ଅଧେ ଲୋକ ଏଠାରେ ବାସ କରନ୍ତି ।

ଇରାକ୍—ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆସ୍ଥ ସ୍ୱାଧୀନ ଆରବ ଦେଶ । ଇଉଫ୍ରେଟିସ୍ ଓ ଟାଇଗ୍ରୀସ ନଦୀର ଦୋଆବ୍ । ଏହା ଏକ ନୂତନ ରାଜ୍ୟ ହେଲେହେଁ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ବାବିଲୋନିଆ ଦେଶ, ଆସିରିଆ ଦେଶ ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟର ଧ୍ୱଂସଚିହ୍ନ ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସପ୍ତମରୁ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ଖଲିଫାମାନଙ୍କର ଅଧୀନରେ ଥିଲା ଓ ଇରାକ୍‌ର ବାଗଦାଦ୍ ସହରହିଁ ଖାଲିଫା-ଶାସିତ ବିସ୍ତୃତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଆରବ୍ୟ-ରଜନୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଖାଲିଫା ହାରୁନ୍-ଅଲ୍-ରସିଦ (ଦେଖ) ଏହି ବାଗଦାଦରେହିଁ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ୧୨୫୮ ଖ୍ରୀ: ରେ କେନ୍ଦ୍ର ଏସିଆରୁ ଆଗତ ମଙ୍ଗୋଲ ସର୍ଦ୍ଦାର ହଲାକୁ ଖାଁଙ୍କ ହାତରେ ବାଗ୍‌ଦାଦ୍ ନଗରୀ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହେଲା । ତା'ପରେ କେତେ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁର୍କୀ ଓ ଇରାନୀମାନଙ୍କ ସହ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଭିତରେ ଇରାକୀମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ୧୬୩୮ରେ ଅଟୋମାନ୍ ତୁର୍କୀମାନେ ଏହି ଦେଶ ଅଧିକାର କଲେ । ପ୍ରାୟ ୩୦୦ ବର୍ଷର ତୁର୍କୀ-ଶାସନ ପରେ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧରେ ତୁର୍କୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଧ୍ୱଂସ ହେବାରୁ, ୧୯୧୯ରେ ଇରାକୀମାନେ

ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭକଲେ । ହେଜାଜର ପୂର୍ବତନ ରାଜା ଫୈଜଲ୍ ସ୍ୱାଧୀନ ଇରାକର ରାଜା ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଇତି ଭିତରେ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ଘଟିବାରୁ ରାଜବଂଶ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଛି ଓ ଜଣେ ସେନାପତି କାସିମ୍, ରାଜ୍ୟର ସର୍ବେସର୍ବା ହୋଇଛନ୍ତି । ରାଜ୍ୟର ଆୟତନ—୧୭୭୨୪୮ ବର୍ଗମାଇଲ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୫୦ ଲକ୍ଷ । ତା' ମଧ୍ୟରୁ ୭୫% ଆରବ ଓ ୧୫% କୁର୍ଦ୍ଦ । କୁର୍ଦ୍ଦମାନେ ମୁସଲମାନ୍ ହେଲେହେଁ ଉତ୍ତରର ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ରହନ୍ତି ଓ ଆରବମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନେ ତୁର୍କୀଗୋଷ୍ଠୀୟ । ସିଆ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମୁସଲମାନ ୬୦%, ଭାଷା ଆରବୀ । ରାଜଧାନୀ ବାଗ୍‌ଦାଦ । ବସ୍ରାବନ୍ଦରଠାରୁ ବାଗ୍‌ଦାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଲପଥ ଅଛି (୩୫୭ ମାଇଲ) । ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍ ଏ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପଦ । ପାର୍ବତ୍ୟ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ବହୁ ପେଟ୍ରୋଲିଅମ କୂପ ଦେଖା ଦେଇଛି । ମୋସଲ୍ ଏହି ବ୍ୟବସାୟର କେନ୍ଦ୍ର । କେତେକ ବ୍ରିଟିଶ୍ କମ୍ପାନୀ ଏହି ତୈଳ ଉତ୍ତୋଳନ କରନ୍ତି । ଏହି ଖଣିମାନଙ୍କରୁ ତୈଳ, ପାଇପ୍ ଯୋଗେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର-ତୀରସ୍ଥ ଇସ୍ରାଏଲ୍ ରାଜ୍ୟର ହାଇଫା ଓ ଲେବାନନ୍‌ର ତ୍ରିପୋଲୀ ବନ୍ଦରକୁ ନିଆଯାଇ ସେଠାରୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ଇରାକୀ ଖଜୁରୀ କୋଳି ବିଖ୍ୟାତ । ତାହା ଏଠାରୁ ପ୍ରଚୁର ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ସମଗ୍ର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ବୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ, କିନ୍ତୁ ଇଉଫ୍ରେଟିସ୍-ଟାଇଗ୍ରିସ୍‌ରୁ ନୀତ କେନାଲମାନଙ୍କର ଜଳ ସରବରାହ ଦ୍ୱାରା ବିସ୍ତୃତଭାବରେ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ।

ଇରାନ୍— ଇରାନ୍‌କୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ପର୍ଶିଆ ଓ ଭାରତୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପାରସ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି । ପାରସ୍ୟର ଭାଷା ପର୍ସିଆନ୍ ବା ପାର୍ସି । ଏହା ଉନ୍ନତ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ । ଫର୍ଦୌସୀ, ସାଦି, ହାଫିଜ୍, ରୁମି, ଓ ଓମାର୍ ଖେୟାମ୍ ପ୍ରଭୃତି ପାର୍ସି କବିମାନେ ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ପାର୍ସିଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ସହ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବେ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ପ୍ରାଚୀନ ପର୍ସିଆନ୍‌ରେ ଲେଖା ଜେନ୍ଦାଭେସ୍ତା ଓ ଋକ୍‌ବେଦର ଭାଷାରେ ବହୁ ସାମ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ପର୍ସିଆ ବା ଇରାନ୍ ଥିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ଇରାନ୍ ଶବ୍ଦ ଏରିଆନ୍ ବା ଆର୍ଯ୍ୟଶବ୍ଦରୁ ସମ୍ଭୂତ ଏବଂ ଆଧୁନିକ କାଳର ବିଶୁଦ୍ଧ ଆର୍ଯ୍ୟରକ୍ତସମ୍ପନ୍ନ ଜାତି କେବଳ ଏହିଠାରେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ନୃତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନଙ୍କର ମତ । ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ପାର୍ସିଭାଷା ଓ ସଭ୍ୟତା ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟ-ଏସିଆ ଓ ଭାରତ ବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା । ସମଗ୍ର ମୁସଲମାନ୍ ଶାସନକାଳମଧ୍ୟରେ ପାର୍ସିହିଁ ଭାରତ ବର୍ଷର ରାଜ-ଭାଷା ଥିଲା । ଶ୍ରୁତି-ମଧୁରତାରେ ପର୍ସିଆନ୍ ଭାଷା ପୃଥିବୀର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ପାର୍ଥିବ ଜୀବନକୁ ଉପଭୋଗ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବହୁ

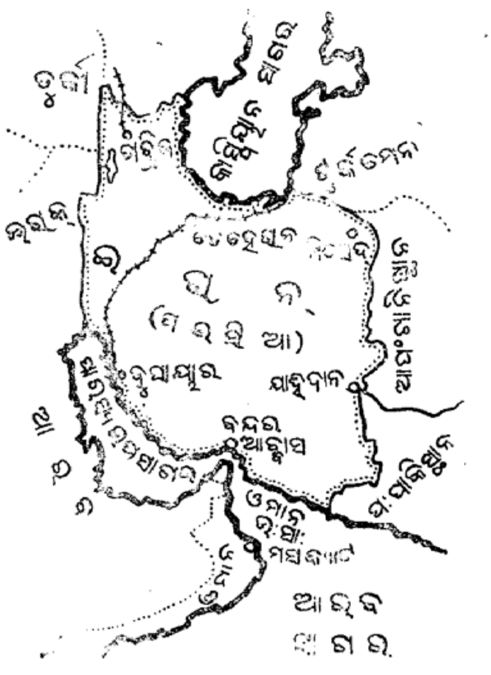

ଇରାନ୍

ସୁକୁମାର କଳାର ବିକାଶପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଇରାନ୍ ବିଖ୍ୟାତ । ଗାଲିଚା, ଶାଲ, ଅତର ଓ ମଦ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ବିଳାସ-ଦ୍ରବ୍ୟ ଇରାନର ଦାନ । ଯଦିଓ ଆରବମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ଓ ଶାସିତ ହୋଇ ପର୍ସିଆନ୍‌ମାନେ ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ, ସୁଫିଧର୍ମ (ଦେଖ) କେବଳ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ନୁହେଁ, ପୃଥିବୀର ଧର୍ମ ସାହିତ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଇରାନ୍‌ର ଏକ ମହାନ ଦାନ । ଏହି ଇରାନ୍‌ରେ ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ମିତ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ-ପୂଜା ଥିଲେ ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟ-ଏସିଆ ଓ ଭାରତବର୍ଷକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । ପର୍ସିଆକୁ ଭାରତର ପୁରାଣ-ଯୁଗରେ ଶାକଦ୍ୱୀପ କୁହାଯାଉଥିଲା ଓ ଶାକଦ୍ୱୀପୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଭାରତକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ(ମିତ୍ର)ପୂଜା ଆଣିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଇରାନ୍

ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱ-ବିଖ୍ୟାତ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ଜରାଥୁଷ୍ଟ୍ର (ଦେଖ) ଓ ତାଙ୍କର ଜୋରୋ-ଆଷ୍ଟ୍ରିଆନ୍ ଧର୍ମର ଲୀଳାଭୂମି ଥିଲା । ଇରାନ୍‌ର ଆୟତନ ୬.୨୮ ଲକ୍ଷ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦୁଇ କୋଟି । ଦେଶର ଉତ୍ତରରେ ଏଲ୍‌ବୁର୍ଜ ପର୍ବତମାଳା ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ଉପକୂଳ ନିକଟରେ ଜାଗ୍ରୋସ୍ ପର୍ବତ । ଦେଶର ଅଧିକ ଭାଗ ଉଷର-ମାଳଭୂମି ଓ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଲବଣ-ମରୁଭୂମି ବହୁ ବିସ୍ତୃତ । କିନ୍ତୁ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପଦ ହୋଇ ଉଠିଛି ପେଟ୍ରୋଲ୍ । ଉତ୍ତରରେ ଏଲବୁର୍ଜ ପର୍ବତମାଳାଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ପାରସ୍ୟ ଉପସାଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପେଟ୍ରୋଲ୍‌ର ସ୍ତର ଲାଗି ରହିଛି । ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ କହନ୍ତି, ଇରାନ୍ ପେଟ୍ରୋଲ୍ ଉପରେ ଭାସୁଛି । ପେଟ୍ରୋଲ୍ ଉତ୍ପାଦନରେ ଇରାନ୍ ପୃଥିବୀରେ ୪ର୍ଥ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ଲୌହ, କୋଇଲା, ତମ୍ବା ପ୍ରଭୃତି ଖଣିଜ ଏଠାରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ରେଶମ, ତମାଖୁ, ଶୁଖିଲା ଫଳ, ଚମଡ଼ା ଓ ପଶୁଲୋମ ପ୍ରଧାନ । ଶିଳ୍ପ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ-ସାମଗ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ପେଟ୍, ଗାଲିଚା, ଫେଲ୍ଟ୍ ବା ପଶୁଲୋମଜ ବସ୍ତ୍ର, ମୁକ୍ତା ଓ ନୀଳକାନ୍ତମଣି ବିଖ୍ୟାତ । ରାଜଧାନୀ ତେହେରାନ୍, ଏଲବୁର୍ଜ ପର୍ବତମାଳା ତଳେ, ୪୦୦୦ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ଭୂମିରେ ଅବସ୍ଥିତ ଅତି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ନଗର । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ-ସମୟରେ ପାରସ୍ୟ-ଉପସାଗରଠାରୁ କାସ୍ପିଆନ୍‌ହ୍ରଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଳପଥ ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି । ପେଟ୍ରୋଲ୍ ତୈଳ ବିଶୋଧନର କେନ୍ଦ୍ର ପାରସ୍ୟ-ଉପସାଗରସ୍ଥିତ ଆବାଦାନ୍ ଦ୍ୱୀପ । ରାଜଧାନୀ ତେହେରାନ୍‌ଠାରୁ ବିମାନ-ପୋତ ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ଆସିବା କରେ ।

ଇରାନ୍‌ର ଇତିହାସ ଅତି ଦୀର୍ଘ ଓ ଗୌରବମୟ । ମହାବୀର ସାଇରସ୍, ଓ ଡେରିୟସ୍‌ଙ୍କ ଅଧିନାୟକତ୍ୱରେ ଇରାନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦିନେ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମସୀମାରୁ ଭୂମଧ୍ୟ-ସାଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ କାସ୍ପିଆନ୍ ହ୍ରଦ କୂଳରୁ ସମଗ୍ର ଇଜିପ୍ଟ ଧରି ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଡେରିୟସ୍ ଓ ତାଙ୍କ ପୁଅ ଜେରେକ୍ସେସ୍‌ଙ୍କର ଗ୍ରୀସ୍-ଅଭିଯାନ ବିଶ୍ୱଇତିହାସର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଘଟଣା । ମହାବୀର ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର୍ ଡେରିୟସ୍ (ତୃତୀୟ) ଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି, ଇରାନୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତ୍ରୟୋଦଶ-ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜେଙ୍ଗିସ୍ ଖାଁ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତୈମୁରଲଙ୍ଗ୍‌ଙ୍କ ଅଭିଯାନ ଓ ତଜ୍ଜନିତ ଅମାନୁଷିକ ହତ୍ୟା, ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଲୁଣ୍ଠନ, ସମଗ୍ର ଇରାନୀ ଜାତିର ଏପରି ଅଣ୍ଟା ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲା ଯେ, ସେ ପୀଡ଼ାରୁ ସେ ଜାତି ଏବେ ବି ପୂରା ମୁକ୍ତ ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନପାରେ । ୧୪୯୯ ଖ୍ରୀ.ଅ:ରେ ଶାହା ଆବ୍ବାସଙ୍କ ନାୟକତ୍ୱରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାହା-ରାଜବଂଶ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକୁ ଇରାନୀମାନେ ତାଙ୍କ ଇତିହାସର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୁଗ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପରେ ରାଜ୍ୟ ପୁଣି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ପଶ୍ଚିମରୁ ତୁର୍କୀ ଓ ପୂର୍ବପଟୁ ଆଫଗାନ୍‌ମାନେ ଇରାନ୍‌କୁ ଗିଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଭାଗ୍ୟକ୍ରେ ନାଦିର୍ ନାମକ ଏକ ଡକାଏତ ନିଜର ଧୂର୍ତ୍ତତା ଓ ସାହସ ଯୋଗୁଁ ଉଭୟ ପଟ ଦେଶର ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ନାଦିରଶାହା ନାମରେ ଇରାନ୍‌ର ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ଏହି ନାଦିରଶାହା ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲେ ଓ ଦିଲ୍ଲୀ ଲୁଣ୍ଠନକରି ଭାରତର ମୟୂର-ସିଂହାସନ ଓ କୋହିନୂର ମଣି ନେଇ ପଳାଇଲେ ।

ପାରସ୍ୟର ଆଧୁନିକ ଇତିହାସର ଆରମ୍ଭ ବିଂଶ-ଶତକର ଆରମ୍ଭରୁ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତକରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କାଜାରବଂଶ ୧୭୩୭ ଠାରୁ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଯଥେଚ୍ଛାଚାର ଶାସନ ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ରାଜ-ବିରୋଧୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ଦେଖା ଦେଲା (୧୯୦୯) ।

୧୯୦୬ରେ ଶାହମୁଜାଫରୁଦ୍ଦିନ୍ ନିୟମତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଜ୍ୟ-ଶାସନ ନିମନ୍ତେ ସମ୍ବିଧାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ, କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତରରେ ରୁଷ୍ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବରୁ ପାରସୀକ ମଜଲିସ୍ ବା ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ୍‌ର ସକଳପ୍ରକାର ସଂସ୍କାରଚେଷ୍ଟା ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ (୧୯୧୪-୧୮)ପରେ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବଦାବୀ ସବୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ନେଇ ଇରାନ୍ ସହିତ ସନ୍ଧି କଲେ (୧୯୨୧) । ଏହି ସମୟରେ ସେନାପତି ରେଜାଖାନ୍ ଇରାନ୍‌ର ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତିରେ ସର୍ବେସର୍ବା ହେଲେ ଓ ୧୯୨୫, ଡିସେମ୍ବର ୧୩ରେ ଇରାନ୍‌ର "ଶାହ" ବା ରାଜା ବୋଲି ନିଜକୁ ଘୋଷିତ କଲେ । କାଜାରବଂଶୀୟ ଶେଷ ଶାହ ଇତିପୂର୍ବେ ଦେଶତ୍ୟାଗ କରି ଇଂଲଣ୍ଡର ବଣିକବାହିନୀରେ ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଚାକିରି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ରେଜାଶାହଙ୍କ ସମୟରେ (୧୯୨୫-୪୧) ଇରାନ୍‌ର ନାନା ଦିଗରେ ଉନ୍ନତି

ଘଟିଥିଲା । ୨ୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଇରାନ୍ ନିରପେକ୍ଷ ନୀତି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ୧୯୪୧ରେ ଜର୍ମାନ୍ ନାଜୀବାହିନୀ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଇରାନ୍‌ରେ ବହୁ-ସଂଖ୍ୟକ ଜର୍ମାନ୍ ପୂର୍ବରୁ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ଇରାନ୍ ଦେଇ ମିତ୍ରଶକ୍ତିର ସାହାଯ୍ୟରେ ସୋଭିଏଟ୍‌କୁ ଯିବାବେଳେ ପଞ୍ଚମବାହିନୀ (ଦେଖ)ର କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରାଗଲା, କିନ୍ତୁ ରେଜାଶାହା ସେମାନଙ୍କୁ ବାହାର କରିଦେବାକୁ ଅମଙ୍ଗ ହେବାରୁ ସୋଭିଏଟ୍ ଓ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସୈନ୍ୟ ଇରାନ୍‌ରେ ପ୍ରବେଶ କରି ରେଜାଖାନ୍‌ଙ୍କୁ ସିଂହାସନ ତ୍ୟାଗକରିବା ନିମନ୍ତେ ବାଧ୍ୟକଲେ । ମିତ୍ରଶକ୍ତି, ରେଜାଖାନ୍‌ଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଶାହ ପଦ ଦାନକରି ଇରାନକୁ ଅକ୍ଷଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ । ଇରାନ୍ ରାଜଧାନୀ ତେହେରାନ୍‌ରେ ଇଂରେଜ୍, ମାର୍କିନ୍-ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର, ଓ ରୁଷ୍‌ର ନେତାମାନେ ୧୯୪୩, ନଭେମ୍ବରରେ ମିଳିତ ହୋଇ ଇରାନ୍ ମଧ୍ୟଦେଇ ଯୁଦ୍ଧ-ସାମଗ୍ରୀ ରୁଷ୍‌ର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ଯିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ଫଳରେ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍, ନାଜୀମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବିଶେଷ ସମର୍ଥ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସୈନ୍ୟମାନେ ଇରାନ୍ ତ୍ୟାଗକଲେ । କିନ୍ତୁ ସୋଭିଏଟ୍ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ୧୯୪୬ ପୂର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦେଶ ତ୍ୟାଗ କରି ନଥିଲେ । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଇରାନ୍‌ରେ "ତୁଦେ" ନାମକ ଏକ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳର ଆବିର୍ଭାବ ହେବାର ଦେଖାଗଲା । ୧୯୪୬ ଫେବୃୟାରୀ, ୪ରେ ତୁଦେ ଦଳର ଜଣେ ଯୁବକ ଇରାନ୍‌ର ଶାହଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କରିବାରୁ ଏହି ଦଳ ବେଆଇନ୍ ଘୋଷିତ ହେଲା । ୧୯୫୧ ମାର୍ଚ୍ଚମାସରେ ଇରାନ୍ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ବା ମଜଲିସ୍, ଇରାନ୍‌ର ପେଟ୍ରୋଲ୍ ବ୍ୟବସାୟର ଜାତୀୟ-କରଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଇରାନର "ଆଙ୍ଗ୍ଲୋଇରାନିଆନ୍ ତୈଳ-କୋମ୍ପାନୀରେ" ବ୍ରିଟିଶ-ପୁଞ୍ଜିପତିମାନେ ବହୁଶତ-କୋଟି ଟଙ୍କା ଖଟାଇଥିଲେ । ଏହା ଇରାନ୍‌ର ଜାତୀୟ ସମ୍ପତ୍ତି ବୋଲି ଘୋଷିତ ହେବାରୁ ବିଷୟଟି ଏକ ମକଦ୍ଦମାଭାବରେ ହେଗ୍‌ର ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବିଚାରାଳୟକୁ ପଠାଗଲା । କିନ୍ତୁ ଇରାନୀ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଡା: ମୋସାଦେକ୍ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମିଳାମିଶା ସମାଧାନ ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ । ମୋସାଦେକ୍ ସ୍ୱୟଂ ଶାହାଙ୍କର ମତ ମଧ୍ୟ ଖର୍ବ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ଫଳରେ ଶାହା ମୋସାଦେକ୍‌ଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ୱରୁ ବରଖାସ୍ତ କରି ଜେନେରାଲ୍ ଜାହେଦିଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ କଲେ । ଅଧିକନ୍ତୁ ମୋସାଦେକଙ୍କୁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ବିଚାରାଳୟର ସମ୍ମୁଖୀନ କରାଗଲା । ୧୯୫୪ରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଓ ଆମେରିକାନ୍ ପୁଞ୍ଜିପତିମାନଙ୍କ ସହିତ, ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ଓ ଡଚ୍ ପୁଞ୍ଜିପତି ମିଶି ମିଳିତ-ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ଯାହାର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ପୁନଶ୍ଚ ଆବଦାନର ତୈଳ-ବିଶୋଧନ କାରଖାନା ଖୋଲିଲା ଓ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ସହିତ ରାଷ୍ଟ୍ରସମ୍ପର୍କ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା ।

ଇରାନ୍‌ର ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଉଦାର ମତାବଲମ୍ବୀ ସିଆସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ । କୁର୍ଦ୍ଦମାନେ ସୁନ୍ନି । ଜୋରୋଆଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଧର୍ମୀମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର ୧୪୦୦୦ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ଏବେ ବ୍ୟାପକଭାବରେ ପ୍ରଚଳିତ । ତେହେରାନ୍‌ରେ ବାଳିକାମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷା-କେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲିଛି । ତେହେରାନ୍ ଓ ତାବ୍ରିଜ୍‌ରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଇସ୍ପାହାନ, ମେସେଦ୍ ଓ ସିରାଜ୍‌ରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—କଲେଜମାନ ଖୋଲିଯାଇଛି ।

ଇରାବତୀ—ବର୍ମାର ପ୍ରଧାନ ନଦୀ (୧୩୦୦ ମା:)। ମାଣ୍ଡାଲେ, ଆଭା, ପାଗାନ, ପ୍ରୋମ୍ (ଅନ୍ୟନାମ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର), ରେଙ୍ଗୁନ୍ ପ୍ରଭୃତି ନଗର ଏହି ନଦୀ ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଉତ୍ତର ବର୍ମାରେ ସାଗାଇଙ୍ଗ୍ ନିକଟରେ ଏହି ନଦୀ ଉପରେ ଏକମାତ୍ର ଲୌହସେତୁ (ଆଭାବ୍ରିଜ୍) ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଜାପାନୀମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ସମୟରେ ଏହି ସେତୁ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଏହି ନଦୀ ତୀରରେ ୟେନାଙ୍ଗ୍ୟାଙ୍ଗ୍, ଇନାନଜଂ ପ୍ରଭୃତି ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍ ଖଣିକେନ୍ଦ୍ର ଅବସ୍ଥିତ । ପାଗାନ—ନଗର ତଳକୁ ତୈଳଖଣିସବୁ ନଦୀଶଯ୍ୟାତଳେ ବାହାରିଛି । ତେଣୁ ତୈଳୋତ୍ତୋଳକ ଯନ୍ତ୍ରସବୁ ଇରାବତୀର ପାଣିଭିତରେ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବର୍ମାର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜଧାନୀ ରେଙ୍ଗୁନ୍ ପରି ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ ମଧ୍ୟ ଇରାବତୀ ନଦୀ-କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ବର୍ମାକୁ ଇରାବତୀର ଦେଶ କହିଲେ ଚଳେ । ରେଙ୍ଗୁନ୍‌ରୁ ଇରାବତୀ ଉପର ଦେଇ ମାଣ୍ଡାଲେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଳ-ଯାତ୍ରା କଲେହିଁ ପ୍ରକୃତ ବର୍ମାଦେଶକୁ ବାହାରର ପର୍ଯ୍ୟଟକ

ଦେଖିପାରେ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । ମୁହାଣଠାରୁ ଷ୍ଟମୋ ନଗର (୯୦୦ ମାଃ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇରାବତୀ ସୁନାବ୍ୟ ।

୨ — ପଞ୍ଜାବର ସିନ୍ଧୁନଦର ଉପନଦୀ ରାବୀର ଅପର ନାମ (ଦେଖ ସିନ୍ଧୁନଦ) ।

ଇରିଟ୍ରିଆ— ଇଟାଲୀର ଭୂତପୂର୍ବ ଉପନିବେଶ । ଲୋହିତସାଗର ଉପକୂଳରେ ସୁଦାନ ଓ ଇଥିଓପିଆକୁ ଲାଗିଥିବା ଦେଶ । ଆୟତନ ୪୮୩୫୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୦ ଲକ୍ଷ । ୧୮୭୦ରେ ଇଟାଲୀୟମାନେ ସ୍ଥାନୀୟ କୌଣସି ସୁଲତାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଅସାବ ନାମକ ବନ୍ଦର କ୍ରୟ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୮୮୫ ରେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ସେମାନେ ସମୁଦାୟ ଦେଶଟିକୁ ଅଧିକାର କରିନେଲେ । ୧୮୮୯ ରେ ଏହା ଇଟାଲୀୟ ଉପନିବେଶ ବୋଲି ଘୋଷିତ ହେଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଇଟାଲୀୟମାନଙ୍କର ପରାଜୟ ପରେ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ (*U. N.*) ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଏହା ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ରହିଥିଲା ଓ ପରେ ୧୮୫୦ ଡିସେମ୍ବରର ଚୁକ୍ତିରେ ଏହା ଏକ ସ୍ୱୟଂଶାସିତ ଅଞ୍ଚଳଭାବରେ ଇଥିଓପିଆର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଲା । ରାଜଧାନୀ ଆସ୍ମାରା ଏକ ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର । ମାସାଓ୍ୱା, ଉଭୟ ଇରିଟ୍ରିଆ ଓ ଇଥିଓପିଆର ବନ୍ଦରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଉପକୂଳରେ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ମୁକ୍ତା ସଂଗ୍ରହ, ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଫ୍ଲାକ୍ସ୍, ତମାଖୁ, କପା ଓ ଖାଦ୍ୟ-ଶସ୍ୟର ଉତ୍ତମ ଚାଷ ହୁଏ । ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯାଯାବର ଜାତିର ଲୋକେ ମେଷ-ପାଳନ କରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ଇରିଡିୟମ୍— (*Iridium*)—ମୌଳିକ ଧାତୁ-ବିଶେଷ । ପ୍ଲାଟିନମ୍ ଏବଂ ଓସ୍‌ମିୟମ୍ ସହିତ ଏହାର ବହୁତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଧଳା । ଏହା ଶକ୍ତ । ତମ୍ବା ଓ ଦସ୍ତାର ଶୋଧନ ସମୟରେ ଏହା ଉପପଦାର୍ଥ ରୂପେ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଅନ୍ୟଧାତୁ ସହିତ ମିଶି ସଙ୍କର (*Alloy*) ଧାତୁ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଏହି ସଙ୍କର ଧାତୁଦ୍ୱାରା ଫାଉଣ୍ଟେନ୍ ପେନ୍ ନିବ୍, ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଭାରସହ (ବେଆରିଂ) ଏବଂ ପ୍ରାମାଣିକ ମାନ (*Standard Scale*) ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ମିତ ହୁଏ ।

ଜ୍ଞାତବ୍ୟ—
ସଙ୍କେତ—*Ir* (ଆଇଆର୍)
ପାଃ ସଂଃ—୭୭
ପାଃ ଓଃ—୧୯୩.୧
ଘନତା—୨୨.୪
କଠିନତା—୬.୦ରୁ ୬.୫
ତରଳାଙ୍କ – ୨୩୫୦° ସେ.

ଇରେକ୍‌ଥିୟମ୍— (*Erechtheum*) — ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ଏକ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର । ପାର୍ଥିନନ୍‌ର (ଦେଖ) ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରେ ଏହା ଆକ୍ରପଲିସ୍ (ଦେଖ) ଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ମନ୍ଦିରର ବହୁ ଅଂଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ରହିଅଛି । ଗ୍ରୀସୀୟ ସ୍ଥାପତ୍ୟ-ଶିଳ୍ପର ଏହା ଏକ ଅପୂର୍ବ ନିଦର୍ଶନ । ଜନୈକ ଗ୍ରୀକ୍‌ବୀର ଇରେକ୍‌ଥିୟସ୍‌ଙ୍କର ସମ୍ମାନାର୍ଥ ଏହା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀଃ ପୂଃ ୪୮୦ ଅବ୍ଦରେ ପାରସୀକ ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନେ ମୂଳ ମନ୍ଦିରଟିକୁ ଧ୍ୱଂସ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀଃ ପୂଃ ୪୩୭ରେ ପୁଣି ସେ ଧ୍ୱଂସ-ସ୍ତୂପ ଉପରେ ନୂଆକରି ମନ୍ଦିର ଗଢ଼ା ଯାଇଥିଲା । ୬ଗୋଟି ସୁସଜ୍ଜିତା ନାରୀମୂର୍ତ୍ତିର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଏହି ମନ୍ଦିରର ପ୍ରଧାନ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଅବସ୍ଥାପିତ ଥିଲା । ଏହାର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଇଉରୋପୀୟ ଗଠନ-ଶିଳ୍ପର ଏକ ବିସ୍ମୟକର ନିଦର୍ଶନ ।

ଇର୍‌କୁତସ୍କ୍— ସୋଭିଏଟ୍ ପୂର୍ବ-ସାଇବେରିଆର ରାଷ୍ଟ୍ର । ସୁନା, କୋଇଲା, ଲବଣ, ଗ୍ରାଫାଇଟ୍ ଓ ଲୌହ

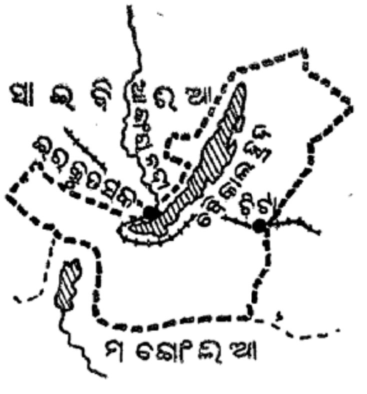

ଇରକୁତ୍‌ସକ୍

ପ୍ରଭୃତି ଖଣିଜ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏଠାରେ ମିଳେ । ଏହି ବରଫ-ଶୀତଳ ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏରୋପ୍ଲେନ୍, ଏରୋଇଞ୍ଜିନ୍, ମେସିନ୍‌ଟୁଲ୍ ଓ ଓ ରାସାୟନିକ କାରଖାନାସମୂହର ଦ୍ରୁତ ଉନ୍ନତି ହୋଇଛି । କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ୁଛି । ସଦର ସହର ଇର୍‌କୁତ୍‌ସ୍କ୍ ବୈକାଲ୍ ହ୍ରଦରୁ ନିର୍ଗତ ଅଙ୍ଗାର୍ ନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ କୃଷି ଓ ଶିଳ୍ପର ଏକ ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର । ବିମାନଦ୍ୱାରା ବହୁସ୍ଥାନ ସହିତ ଯୁକ୍ତ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୨·୫୦ ଲକ୍ଷ ।

ଇଲ୍ୟଟ୍, ଟି, ଏସ୍—(୧୮୮୮-) ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ୍ କବି, ନାଟ୍ୟକାର ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ । ଆମେରିକାରେ ଜନ୍ମ, ଅଧିବାସ କିନ୍ତୁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ । ପାରିସ୍, ଅକ୍ସ୍‌ଫୋର୍ଡ଼ ଓ ହାର୍ଭାର୍ଡ଼୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଉଚ୍ଚ

ଇଲ୍ୟଟ୍, ଟି, ଏସ୍

ଶିକ୍ଷା ଲାଭ **କରିଥିଲେ** । ୧୯୨୨ ରେ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଇଉରୋପର ବିଧ୍ୱସ୍ତ ସଭ୍ୟତାର ନୈରାଶ୍ୟ ଓ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସର ପ୍ରତୀକରୂପେ ଦୀର୍ଘକବିତା 'ୱେଷ୍ଟ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍' ପ୍ରକାଶକରି କବିଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ଏହି କାବ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅବୋଧ୍ୟ । ଏଥିରେ ସଂସ୍କୃତକୁ ମିଶାଇ ପାଞ୍ଚଟି ଭାଷାରେ ଟୀକା ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିକା ଅଛି । କିନ୍ତୁ ୧୯୪୮ ରେ ସେ ଏଥିପାଇଁ ସାହିତ୍ୟରେ ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର ପାଆନ୍ତି । ପର ଜୀବନରେ ସେ କାଥଲିକ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ, ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଉତ୍ତରକାଳୀନ ଲେଖାସବୁ ରହସ୍ୟମୟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ତାଙ୍କର ନାଟକ, ସାହିତ୍ୟ-ଆଲୋଚନା ଓ କବିତା ପୃଥିବୀର ଆଧୁନିକ କାବ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟକୁ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି ।

ଇଲିୟାଡ୍—ଗ୍ରୀକ୍ ମହାକାବ୍ୟ । ହୋମର୍ (ଦେଖ) ଲେଖିଥିବାର କଥିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଗ୍ରୀକ୍‌ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା ବହୁକାଳରୁ ଲୋକଗୀତିଭାବରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ବର୍ତ୍ତମାନ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ମତ । ଟ୍ରୋଜାନ୍ ଯୁଦ୍ଧର (ଦେଖ) ଦଶମ ବା ଶେଷ ବର୍ଷର ୫୧ଟି ଦିନର ଘଟଣାରାଜି ଏହି ମହାକାବ୍ୟରେ, ୨୪ଟି ପର୍ବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏଥିରେ ପ୍ରାୟ ୧୫½ ହଜାର ପଂକ୍ତି ଅଛି । ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ କାବ୍ୟରସ ଓ ଅନୁପମ ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣ ପାଇଁ ଏହି ମହାକାବ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଅତୀବ ସମ୍ମାନିତ ।

ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରନ୍—(ପରମାଣୁ ଦେଖ)

ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରା—ଗ୍ରୀକ୍ କାବ୍ୟ ଓ ନାଟକର ଅନ୍ୟତମା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାୟିକା । ପିତା, କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରୀକ୍ ରାଜ୍ୟ ମାଇସେନିର ରାଜା ଆଗାମେମ୍‌ନନ୍ ଓ ମାତା, ରାଣୀ କ୍ଲାଇଟେମେନେଷ୍ଟ୍ରା । ଆଗାମେମ୍‌ନନ୍‌ଙ୍କ ସାନ ଭାଇ ହେଉଛନ୍ତି ମେନିଲସ୍, ଯାହାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ହେଉଛନ୍ତି, ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ହେଲେନ୍ ଓ ଯାହାକୁ ଟ୍ରୋଜାନ୍ ଯୁବରାଜ ପାରିସ୍ ଅପହରଣ କରି ନେଇ ଯିବାରୁ ଗ୍ରୀକ୍ - ଟ୍ରୋଜାନ୍ ଯୁଦ୍ଧ ଘଟିଥିଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧର ସେନାପତିଭାବରେ ଆଗାମେମ୍‌ନନ୍ ବହୁକାଳ ରାଜ୍ୟରୁ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହିବା ଅବସରରେ, ରାଣୀ କ୍ଲାଇଟେମେନେଷ୍ଟ୍ରା ପରପୁରୁଷ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । 'ଟ୍ରୟ୍'ରୁ ଫେରିଲାରୁ କ୍ଲାଇଟେମେନେଷ୍ଟ୍ରା ଓ ତାଙ୍କର ପ୍ରଣୟୀ ମିଳିତଭାବରେ ଆଗାମେମ୍‌ନନ୍‌ଙ୍କୁ ନିହତ କରାଇଥିଲେ । ସେହି ଆକ୍ରୋଶବଶତଃ କନ୍ୟା ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରା ନିଜ ଭାଇ ଓରେଷ୍ଟିସ୍‌ଙ୍କୁ ନିଜ ମାତା କାଇଟେମେନେଷ୍ଟ୍ରାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରିଥିଲେ । ଏସ୍‌କିଲସ୍, ସଫୋକ୍ଲିସ୍ ଓ ଇଉରିପାଇଡ଼ସ୍, ଏହି ତିନି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରୀକ୍-ନାଟ୍ୟକାର ଏହି

ଇଲେକ୍ଟ୍ରାଙ୍କୁ ନେଇ ଗ୍ରୀକ୍-ଭାଷାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦୁଃଖାନ୍ତ ନାଟକମାନ ରଚନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି ।

(ଆଗାମେମ୍ନନ୍ - ଦେଖ)

ଇଲେକ୍ଟ୍ରା କମ୍ପ୍ଲେକ୍ସ (*Electra complex*) ମନ-ସମୀକ୍ଷକ ଫ୍ରଏଡ୍ (ଦେଖ)ଙ୍କ ମତରେ ଶିଶୁର ମଧ୍ୟ କାମବୃତ୍ତି ପିତା ବା ମାତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ । ଜୀବନର ଅତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଶିଶୁର ଏ ଜାତୀୟ ଆବେଗ ପ୍ରକାଶ କାହାକୁ ବିଚଳିତ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଶିଶୁର ସ୍ୱାଭାବିକ ବୃତ୍ତି । ବୟୋବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ଶିଶୁର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଜୀବନରେ କୌଣସି ମାନସିକ ବିକୃତି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସଭ୍ୟ-ମାନବର ବହୁକାଳର ସଂସ୍କାର ଏହିଜାତୀୟ ଆବେଗକୁ ଦମନ ବା ନିକ୍ଷେପଣ (*Repression*) କରିଥାଏ । ତାହାରି ଫଳରେ ବାଳକ "ଇଡ଼ିପସ୍" ନାମକ ଗୂଢ଼ୈଷା (*Eedipus complex*) ଏବଂ ବାଳିକା "ଇଲେକ୍ଟ୍ରା" ଗୂଢ଼ୈଷା ପୋଷଣ କରିଥାଏ । ଏହି ଗୂଢ଼ୈଷା (*Complex*) ହେତୁ ବାଳକ ନିଜର ମାତା ପ୍ରତି ଅଧିକ ଆସକ୍ତ ହୁଏ ଓ ବାଳିକା ପିତା ପ୍ରତି ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଆବେଗବତୀ ହୋଇଥାଏ । ଫ୍ରଏଡ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ଏହି ଉଭୟ ଗୂଢ଼ୈଷାର ଜନ୍ମ ଶିଶୁର ଯୌନବୃତ୍ତି ସହିତ ଆଜନ୍ମଜଡ଼ିତ । ବାଳକର ମାତା ପ୍ରତି ଅହେତୁକ ଆକର୍ଷଣ ଓ ବାଳିକାର ପିତା ପ୍ରତି ଗାଢ଼ ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଆକର୍ଷଣକୁ ଯଥା-କ୍ରମେ ଇଡ଼ିପସ୍ ଓ ଇଲେକ୍ଟ୍ରା ଗୂଢ଼ୈଷା କୁହାଯାଇଛି । ଏହି ଗୂଢ଼ୈଷାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଅନେକ ସମୟରେ ବାଳକ ନିଜର ମାତା ପ୍ରତି ଅଧିକ ଅଧିକ ଆକର୍ଷିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱଜାତ ପିତାଙ୍କୁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ଘୃଣା କରିଥାଏ । କନ୍ୟା ସେହିପରି ଅଧିକ ପିତୃ ଆକର୍ଷଣର ପ୍ରମାଣ ଦେଇ ମାତା ପ୍ରତି ଅବମାନନା ବା ଘୃଣା ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ନିକ୍ଷେପଣ ଫଳରେ ଏହି ଭାବ ଅବଚେତନ ମନର ନିମ୍ନଭାଗକୁ ଚାଲିଯାଏ । ଏହି ନିକ୍ଷେପଣ ପରଜୀବନରେ ମାନସିକ ବିକୃତିର ଏକ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହୋଇଉଠେ । ଏହି ମାନସିକ ବିକୃତିର ରୋଗୀକୁ ଯେତେପ୍ରକାର ବୁଝାଇ କହିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସହଜରେ ଧରିଦିଏ ନାହିଁ । ଫ୍ରଏଡ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ରୋଗୀର ଅବଚେତନ ରାଜ୍ୟର ଏହି ନିକ୍ଷେପିତ ଗୂଢ଼ୈଷାକୁ ରୋଗୀ ସମ୍ମୁଖରେ ବିଜ୍ଞତାର ସହିତ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ରୋଗୀ ରୋଗମୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ଓ ସାଧାରଣ ସ୍ତରର ଲୋକଭଳି ବ୍ୟବହାର କରେ, ଫ୍ରଏଡ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ସାଧାରଣ ମାନବର, ବିଶେଷ କରି ଶିଶୁର ମାନସିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଲାଗି ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଆବେଗର ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ସର୍ବାଦୌ ସ୍ପୃହଣୀୟ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ, ଶିଶୁର ପିତା ବା ମାତା ପ୍ରତି ପ୍ରୀତି ବା ଆକର୍ଷଣରେ କୌଣସି ଅପ୍ରାକୃତିକତା ନାହିଁ । ସେହି ପ୍ରୀତି ଯେପରି ବିଦ୍ୱେଷ ବା ଘୃଣାରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଅବଚେତନ ମନରେ ଯାଇ ଆଶ୍ରୟ ନ ନିଏ ସେଥି ପ୍ରତି ସବୁ ପିତାମାତାଙ୍କର ତୀବ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଇଲ୍‌ତୁତ୍‌ମିସ୍— କୁତବୁଦ୍ଦିନ ଆଇବାକ୍‌ଙ୍କ (ଦେଖ) ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଆରାମ୍ ମାତ୍ର କିଛି ମାସ ପାଇଁ ଶାସନ କରିଥିଲେ । କୁତବୁଦ୍ଦିନ୍‌ଙ୍କର ଜଣେ ଦାସ ଓ ବାଦାଓନ୍‌ର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଇଲ୍‌ତୁତ୍‌ମିସ୍ ତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତ କରି ୧୨୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । ଇଲ୍‌ତୁତ୍‌ମିସ୍ କୁତବୁଦ୍ଦିନ୍‌ଙ୍କର ଜାମାତା ଓ ଇଲବରୀ ତୁର୍କ-ଜାତୀୟ ଲୋକ ଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଏଲ୍‌ଡୋଜ୍ ଗଜନୀର ଶାସକ ଓ କ୍ୱାବାଚ୍ ସିନ୍ଧୁର ଶାସକ ଥିଲେ । ବଙ୍ଗର ଲକ୍ଷ୍ମଣାବତୀ ଖିଲ୍‌ଜିମାନଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ ଥିଲା । ଇଲ୍‌ତୁତ୍‌ମିସ୍ ଉଭୟ ଏଲ୍‌ଡୋଜ୍ ଓ କ୍ୱାବାଚ୍‌ଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣାବତୀର ଖିଲ୍‌ଜିମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପରାସ୍ତ କରି ନିଜ ଅଧୀନକୁ ଆଣିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରୁ ଚେଙ୍ଗିଜ୍ ଖାଁଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ମଙ୍ଗୋଲ୍‌ମାନେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ମାଡ଼ି ଆସୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଖ୍ୱାରିଜ୍‌ମର ଶାହା ଜଲାଲୁଦ୍ଦୀନ୍‌ଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରିବାରୁ ଜଲାଲୁଦ୍ଦୀନ୍ ଇଲ୍‌ତୁତ୍‌ମିସ୍‌ଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିଲେ । ଇଲ୍‌ତୁତ୍‌ମିସ୍ ମଙ୍ଗୋଲ୍ ଆକ୍ରମଣ ଭୟରେ ଜଲାଲୁଦ୍ଦୀନ୍‌ଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଭାରତ ସେତେବେଳେ ମଙ୍ଗୋଲ୍‌ମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷାପାଇଲା । ଇଲ୍‌ତୁତ୍‌ମିସ୍ ବିଦ୍ୟା ଓ କଳାର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଏସିଆର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଆସି ତାଙ୍କ ଦରବାରରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀ ନିକଟସ୍ଥ "କୁତବ୍‌ମିନାର୍" ନାମକ ସ୍ତମ୍ଭ ପ୍ରଥମେ-କୁତବ୍‌ଉଦ୍ଦିନ୍ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଇଲ୍‌ତୁତ୍‌ମିସ୍ ଏହା ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେ ଆରବୀ ଅକ୍ଷର ଖୋଦିତ

ଟଙ୍କା ବା ରୂପସ୍ଥା ମୁଦ୍ରାର ପ୍ରଚଳନ କରିଥିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀର କୁତବ୍ ମସ୍‌ଜିଦ୍ ଓ ଆଜମୀରରେ ଆଉ ଏକ ସୁନ୍ଦର ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ର ମଧ୍ୟ ସେ ନିର୍ମାଣକର୍ତ୍ତା ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୨୨୫ରେ ଇଲତୁତ୍‌ମିସ୍ ସୈନ୍ୟ ନେଇ ଆସି ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାରର ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରି ଫେରିଗଲେ । ପରେ ବଙ୍ଗ-ଶାସକ ଗିୟାସୁଦ୍ଦିନ୍ ପୁନର୍ବାର ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କଲେ । ତହୁଁ ଇଲ୍‌ତୁତ୍‌ମିସ୍ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଶାସନ-ଭାରରେ ଥିବା ନିଜ ପୁତ୍ର ନାସିରୁଦ୍ଦିନ୍‌ଙ୍କୁ ଗିୟା-ସୁଦ୍ଦିନ୍‌କୁ ଦମନ କରିବାକୁ ପଠାଇଲେ । ଗିୟାସୁଦ୍ଦିନ୍ ପରାଜିତ ଓ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୨୩୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଲ୍‌ତୁତ୍‌ମିସ୍ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଇଲ୍‌ମାଛ—ତୋଡ଼ିଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ମାଛ । ଏହା ଦେହରେ କାତି ନ ଥାଏ । ସମୁଦ୍ର, ନଦୀ, ହ୍ରଦ; ସର୍ବତ୍ର ଏହି ମାଛ ମିଳେ । ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକାରେ ଏହିଜାତୀୟ ମାଛ ଗ୍ରୀରୁ ଆଠବର୍ଷ ପୋଖରୀ, ଜୋର, ନଦୀ ବା ହ୍ରଦରେ ରହିଲା ପରେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ଅଣ୍ଡା ଦେବା ପାଇଁ ହିଁ ଇଲ୍, ସମୁଦ୍ରକୁ ଖୋଜି ଖୋଜି ବାହାରନ୍ତି ଓ ସାଧାରଣତଃ ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରର ସାରଗାସୋ ସମୁଦ୍ର (ଦେଖ) ଅଞ୍ଚଳରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ଅଣ୍ଡା ଗୁଡ଼ି ସାରିଲା ପରେ ବଡ଼

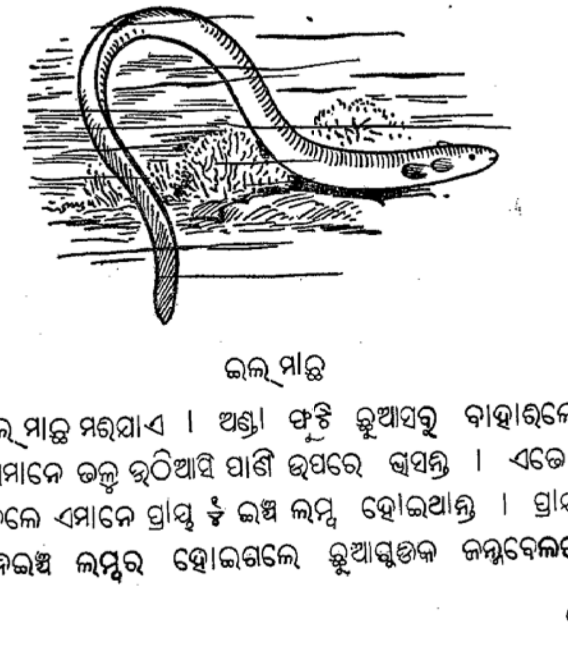

ଇଲ୍ ମାଛ

ଇଲ୍ ମାଛ ମରିଯାଏ । ଅଣ୍ଡା ଫୁଟି ଛୁଆସବୁ ବାହାରିଲେ ସେମାନେ ତଳୁ ଉଠିଆସି ପାଣି ଉପରେ ଭାସନ୍ତି । ଏତେ-ବେଳେ ଏମାନେ ପ୍ରାୟ ½ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ତିନିଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବର ହୋଇଗଲେ ଛୁଆଗୁଡ଼ିକ ଜନ୍ମବେଳର ଚେପ୍ଟା ଅବସ୍ଥାରୁ କ୍ରମେ ଗୋଲିଆ ଆକାର ଧାରଣ କରନ୍ତି । ଛୁଆଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ ହୋଇଗଲେ ସେମାନେ ଅକୂଳ ଓ ସୁଗଭୀର ସମୁଦ୍ର ତ୍ୟାଗ କରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଥିବା ମଧୁର ପାଣି ଖୋଜି ଖୋଜି ତାଙ୍କର ପିତାମାତାଙ୍କର ପୂର୍ବତନ ବାସ-ହ୍ରଦ କିମ୍ବା ନଦୀକୁ ଫେରି ଯାଆନ୍ତି । ମିଠାପାଣି ଖୋଜି ଏହି ଇଲ୍‌ମାନେ ଶ୍ରୀହଜାର ମାଇଲ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାତ୍ରା କରି-ବାର ଜଣାଯାଇଅଛି । ନଈ, ପୋଖରୀରେ ରହି ବଡ଼ ହୋଇଗଲେ, ସେମାନେ ପୁଣି ତାଙ୍କର ପୂର୍ବଜମାନଙ୍କ ପରି ସମୁଦ୍ରକୁ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଇଲ୍ ମାଛର ଏହି ଜଳଯାତ୍ରା ସମଗ୍ର ପ୍ରାଣିରାଜ୍ୟରେ ଏକ ଗଭୀର ରହସ୍ୟମୟ ଓ ବିସ୍ମୟକର ପ୍ରାକୃତିକ ଘଟଣା ବୋଲି ଧରା ଯାଇଥାଏ । ଏହି ମାଛ ତିନି-ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ଓ ପ୍ରାୟ ୨୦ ସେର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଜନ ହୋଇଥାଏ ।

ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ବ୍ରାଜିଲ୍ ରାଜ୍ୟର ନଦୀମାନଙ୍କରେ ଏବଂ ଗାଏନା ରାଜ୍ୟରେ ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ଇଲ୍ ମାଛ ମିଳନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଆଘାତ ଲାଗିଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଦେହରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଞ୍ଚାରର କାରଣ ଜଣା ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଏହିଜାତୀୟ ମାଛ, ୬ ଫୁଟ ଯାଏ ଲମ୍ବ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ନିଜ ଅଙ୍ଗର ବୈଦ୍ୟୁତିକ ସ୍ପର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ମାଛ ବା ପୋକକୁ ନିସ୍ପନ୍ଦ କରି ପକାଇ ଭକ୍ଷଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ଇଷ୍ଟ୍ (*Yeast*) – ଖାଲି ଆଖିରେ ଦେଖା ନ ଯିବା ଭଳି ଅନେକ ଉଦ୍ଭିଦ ଅଛନ୍ତି । ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଦେଖା ମିଳେ । ଇଷ୍ଟ୍ ଏହିପରି ଏକ ଏକକୋଷୀ ଉଦ୍ଭିଦ ।

ଇଷ୍ଟ୍, ବର୍ଣ୍ଣହୀନ । ତେଣୁ ସବୁଜ ବୃକ୍ଷସବୁ ଯେପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ-କିରଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜ ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାଆନ୍ତି, ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଦ୍ଭିଦ ସେପରି କରିପାରେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ୱେତସାର ବା ଶର୍କରା ପରି ତିଆରି ଖାଦ୍ୟ ଦରକାର । ପବନରେ ଭାସୁ ଭାସୁ ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ପାଇଲେ ଏମାନେ ତା ଉପରେ ଜମିଯାଆନ୍ତି ଓ ସାମାନ୍ୟ ତାପ ଥିଲେ ଅତିଶୀଘ୍ର ଏମାନେ ବଂଶବୃଦ୍ଧି କରିଥାଆନ୍ତି । ଯଦି ଗୋଟିଏ ଇଷ୍ଟ୍‌ଗଛ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଏ, ତେବେ ତା ଦେହରେ

କେତେକ କଲ ବାହାରିଥିବାର ଦେଖାଯିବ । ଏହି କଲଗୁଡ଼ିକ ଟିକିଏ ବଢ଼ିଗଲେ ମୂଳ ଗଛଟି ଦେହରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାନ୍ତି । ଏହିପରି ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଇଷ୍ଟ୍ ତା'ର ବଂଶବୃଦ୍ଧି କରିଥାଏ ।

ଏହି କଲଗୁଡ଼ିକ ବଢ଼ିବା ସମୟରେ କେତେକ ଏନ୍‌ଜାଇମ୍ (ପୁଷ୍ଟିସାରଜାତୀୟ ଅନୁଘଟକ) କ୍ଷରିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଏନଜାଇମ୍ ଶ୍ୱେତସାରକୁ ଶର୍କରାରେ ଓ ଶର୍କରାକୁ ମଦରେ ପରିଣତ କରେ । ସେତେବେଳେ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ବାଷ୍ପ ମଧ୍ୟ ବାହାରି ଥାଏ ।

ତାଳଗଛର ରସ ବା ଖଜୁରି ଗଛର ରସ ପ୍ରକୃତରେ ଶର୍କରାଶ୍ରେଣୀୟ । ଏହି ରସରେ ପବନରୁ ଇଷ୍ଟ୍ ଆସି ମିଶିଥାଏ । ମାତ୍ର ରାତିରେ ଉପଯୁକ୍ତ ତାପ ଅଭାବରୁ ସେମାନେ ବଂଶବୃଦ୍ଧି କରି ନପାରି ମୃତପ୍ରାୟ ରହିଥାନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ପଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ରସର ତାପ ବଢ଼େ ଓ ସେହି କାରଣରୁ ସେଠାରେ ଇଷ୍ଟ୍ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ନିଜର ବଂଶବୃଦ୍ଧି କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ସେହି ମଧୁର ରସ ମଦରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ସେଠାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ, ବାୟୁସଙ୍ଗେ ମିଶି ଯାଇଥାଏ । ଆମର ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ ଏଣ୍ଡୁରିପିଠା ବା ପାଉଁରୁଟି କଅଁଳ ହୋଇଥିବାରୁ ଖାଇବାକୁ ଭଲଲାଗେ । ପାଉଁରୁଟି ଓ ଏଣ୍ଡୁରି ତିଆରିରେ ଇଷ୍ଟ୍ କାମ କରିଥାଏ । ଚକଟା ମଇଦାରେ ତିଆରି-ଇଷ୍ଟ୍ ମିଶାଇଦେଲେ ସେଥିରେ ମଦ ଓ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ବାଷ୍ପ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏହାକୁ ଚୁଲୀରେ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଥିରୁ ମଦ ବାଷ୍ପୀଭୂତ ହୋଇ ଉଡ଼ିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳ ବାଷ୍ପ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଚାଲିଗଲାବେଳେ ପାଉଁରୁଟିକୁ ଫମ୍ପା କରି ଦେଇଥାଏ । ଏଣ୍ଡୁରି କଲାବେଳେ ବିରି ଓ ଚାଉଳକୁ ବାଟି ଆମ ଘରମାନଙ୍କରେ ବହୁ ବେଳଯାଏ ରଖିଦିଅନ୍ତି । ସେହି ସମୟ ଭିତରେ ବିପାକ-କ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ; କାରଣ ସେଥିରେ ଇଷ୍ଟ୍ କାମ କରିଥାଏ । ଏବେ 'ଖ' ଜୀବନିକା (ବି-ଭିଟାମିନ୍) ଅଭାବ ହେଲେ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ଏହି ଇଷ୍ଟ୍ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଉଛି । ତେଣୁ କାଞ୍ଜିର ବ୍ୟବହାର ବୋଧହୁଏ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ, ମାତ୍ର କାଞ୍ଜିକୁ ଗରମ କରିଦେଲେ ସେଥିରୁ ଖ-ଜୀବନିକା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବାର ବିଶେଷ ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ।

ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ—ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିବା ପ୍ରଭୂତ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଇଂରେଜ୍ ବଣିକ୍-ସଙ୍ଘ । ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର ଓ ସେଲ୍ୟୁକସ୍ ନିକେଟାର୍‌ଙ୍କ (ଖ୍ରୀ:ପୂ: ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ) ପରେ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତକୁ ଆସି ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭାରତରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ମସଲା ତଥା ସୂକ୍ଷ୍ମବସ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି, ସ୍ଥଳପଥରେ ଯାଇ ଇଉରୋପୀୟ ବିପଣୀମାନଙ୍କରେ ବିକ୍ରୀତ ହେଉଥିଲା । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ନାବିକ ଭାସ୍କୋଡ଼ାଗାମା ୧୪୯୮ ମସିହା ମେ ମାସରେ ସମୁଦ୍ରବାଟେ କାଲିକଟ୍‌ରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ତା ଫଳରେ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ଭାରତରେ ଏକଚାଟିଆ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗକୁ ଓଲନ୍ଦାଜ୍ ଓ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବସାୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ଫରାସୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦିଗରେ ପଛରେ ପଡ଼ି ନଥିଲେ । ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଭାରତକୁ ସର୍ବଶେଷରେ ଆସି ମଧ୍ୟ କୌଶଳ ଓ ବ୍ୟବସାୟଗତ ବିଚକ୍ଷଣତା ହେତୁ ଆଗରୁ ଆସିଥିବା ଅନ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଭାରତରେ ଏକ ବିରାଟ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିପାରିଲେ ।

୧୬୦୦ ଖ୍ରୀ: ରେ ଗୋଟିଏ ଇଂରେଜ୍ ବଣିକ୍-ସଙ୍ଘ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ପାଇଁ ତତ୍କାଳୀନ ଇଂଲଣ୍ଡେଶ୍ୱରୀ ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ପାଇଥିଲେ । ୧୬୦୧ ଖ୍ରୀ:ରେ ଜେମ୍‌ସ ଲାଙ୍କାଷ୍ଟାର୍ ନାମକ ଜଣେ ନାବିକଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ୪ଟି ଜାହାଜ ୧୬୦୨ ଖ୍ରୀ:ରେ ସୁମାତ୍ରାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଜଗତ୍ କହିଲେ ଉତ୍ତମାଶା ଅନ୍ତରୀପର ପୂର୍ବକୁ ଥିବା ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବୁଝାଯାଉଥିଲା । ଏହି କମ୍ପାନୀ ପ୍ରଥମେ ୧୫ ବର୍ଷ ପାଇଁ ଅନୁମତି ନେଇଥିଲେ । ୧୬୦୯ ଖ୍ରୀ:ରେ ଜେମ୍‌ସ୍ ପ୍ରଥମଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ-କାଳରେ କମ୍ପାନୀର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ପୁଣିଥରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ କରାଗଲା । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କମ୍ପାନୀର ଭାଗଦାରମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ବା ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ମିଶି ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଜାହାଜ ଓ ତାର ପଣ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲେ । ୧୬୦୯ ଖ୍ରୀ:ପରେ କମ୍ପାନୀର ସମସ୍ତ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ଏକତ୍ରୀକୃତ ମୂଳଧନ ନେଇ ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଇଷ୍ଟ୍-ଇଣ୍ଡିଆ-କମ୍ପାନୀ ମୌଳିକଭାବେ ଗୋଟିଏ ଯୌଥ ବ୍ୟବସାୟୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ହେଲେହେଁ ପ୍ରାଚ୍ୟଖଣ୍ଡରୁ ଡଚ୍‌ମାନଙ୍କ ନୌକାଧିପତ୍ୟକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରିବା ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରାଜନୈତିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ଡଚ୍ ଓ ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କର ଏହି ବୈରଭାବ ୧୬୨୩ ଖ୍ରୀ:ରେ ଆମ୍ବୋୟ୍ନା ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରୂପ ନେଲା । ଏଠାରେ କେତେକ ଇଂରେଜ୍ ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ ଡଚ୍‌ମାନେ ନିର୍ମମଭାବେ ହତ୍ୟାକଲେ । ଏହାପରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଆଉ ବହୁଦୂରକୁ ନ ଯାଇ ଭାରତ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ସିଂହଳରେ ବ୍ୟବସାୟ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ କଲେ ।

ଭାରତରେ ମୋଗଲ୍-ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନେ ଇଂରେଜ୍ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ସହ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ୧୬୦୮ ଖ୍ରୀ:ରେ କ୍ୟାପ୍ଟେନ୍ ହକିନ୍ସ୍ ସୁରାଟ୍‌ଠାରେ ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟ-କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ପାଇଥିଲେ । ସେହିପରି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ନିକଟରେ ମସ୍‌ଲିପଟ୍ଟମଠାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲାଗଲା । ୧୬୩୪ ଖ୍ରୀ:ରେ ଇଂରେଜମାନେ ବଙ୍ଗଳାରେ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ପାଇଲେ ।

ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିରାପତ୍ତା ପାଇଁ ବାଣିଜ୍ୟ-କୋଠୀର ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏକ ଶାସନ ସଂସ୍ଥା ଚଳାଇଥିଲେ । ଏହି ଶାସନ ସଂସ୍ଥାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ସେମାନେ କ୍ରମଶଃ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜମାନ ଆଣିଲେ । ଚାର୍ଲ୍‌ସ୍ ଦ୍ୱିତୀୟଙ୍କ ସମୟରେ (୧୬୫୭ ଖ୍ରୀ:) କମ୍ପାନୀର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ବୃଦ୍ଧି ବେଳେ ଏହାକୁ ରାଜ୍ୟଜୟ, ଶାସନ, ମୁଦ୍ରାପ୍ରଚଳନ, ସୈନ୍ୟ-ବାହିନୀ ଓ ନୌବାହିନୀର ସୁରକ୍ଷା, ଯୁଦ୍ଧବିଗ୍ରହ ବା ଶାନ୍ତି ଚୁକ୍ତି ପାଇଁ ଅଧିକାର ଦିଆଗଲା । ୧୬୬୨ ଖ୍ରୀ: ରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ରାଜକନ୍ୟା କ୍ୟାଥରିନ୍ ଇଂଲଣ୍ଡ୍ ରାଜା ଚାର୍ଲ୍‌ସ୍ ଦ୍ୱିତୀୟଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ଓ ଯୌତୁକସ୍ୱରୂପ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ବମ୍ବେ ଦ୍ୱୀପ ପାଇଲେ । ୧୬୬୮ ଖ୍ରୀ: ରେ ଚାର୍ଲ୍‌ସ୍ ଦ୍ୱିତୀୟ, ଏହାକୁ କମ୍ପାନୀ ମାର୍ଫତରେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ଶାସନ-ସୌକର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଭାରତରେ କ୍ରମ-ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ଇଂରେଜ୍ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ତିନୋଟି ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି ବା ପ୍ରଦେଶରେ ବିଭକ୍ତ କରାଗଲା । ଏହି ତିନିଗୋଟି ପ୍ରଦେଶ ହେଲା ବମ୍ବେ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ବଙ୍ଗଳା । ବମ୍ବେ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପୂର୍ବରୁ କମ୍ପାନୀର ବ୍ୟବସାୟ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ୧୬୯୦ ଖ୍ରୀ: ରେ କମ୍ପାନୀର ଜଣେ କିରାଣୀ, ଜବ୍ ଚାର୍ଣ୍ଣକ୍ ହୁଗୁଲୀନଦୀ ମୁହାଣରେ କଲିକତା ନଗରୀର ମୂଳଦୁଆ ପକାଇଲେ । କଲିକତା ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି ଓ ପରେ ସମଗ୍ର ଇଂରେଜଶାସିତ ଭାରତର ରାଜଧାନୀ ହେଲା ।

ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗଆଡ଼କୁ ଦଳେ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ୱେଷୀ ବ୍ୟବସାୟୀ ନିଜ ନିଜର ଜାହାଜ ନେଇ କମ୍ପାନୀ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବସାୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଓ ତା ଫଳରେ କମ୍ପାନୀ ଓ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ଲାଗିଲା । ଏହାଯୋଗୁଁ ୧୮୧୩ ମସିହାରେ କମ୍ପାନୀର ଦୂର-ପ୍ରାଚ୍ୟରେ ଏକଚାଟିଆ ବ୍ୟବସାୟ ରଦ୍ଦ କରି ଦିଆଗଲା । ଇତିମଧ୍ୟରେ କମ୍ପାନୀ ଚୀନ୍‌ରେ ଏକଚାଟିଆ ଚା ବ୍ୟବସାୟ ପାଇଁ ଅନୁମତି ହାସଲ କରି ନେଇଥିଲେ । ୧୮୩୩ ଖ୍ରୀ:ରେ ତାହା ମଧ୍ୟ ରଦ୍ଦ କରାଗଲା ।

କମ୍ପାନୀର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସାୟ ଜଳପଥରେ ଚାଲୁଥିବାରୁ ଦଳେ ସୁଦକ୍ଷ ନାବିକ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ । ୧୬୦୯ ଖ୍ରୀ:ଠାରୁ କମ୍ପାନୀ ଡେଟ୍‌ଫୋର୍ଡ୍‌ଠାରେ ଏକ ବିରାଟ ପୋତାଶ୍ରୟ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କମ୍ପାନୀ-ଶାସିତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆବଶ୍ୟକ ହେବାରୁ, ଶାସନ-ସମ୍ପୃକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ-ମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ ଦେବାପାଇଁ ଅ.ଡିସ୍‌କମ୍ବି କଲେଜ ୧୮୦୯ ଖ୍ରୀ:ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଉଥିଲା ଯେ ବାଣିଜ୍ୟ, ଶାସନାଧିକାରର ଅନୁଗ; କିନ୍ତୁ ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ଇତିହାସ ଏହାର ବିପରୀତ ମତର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ଉଦାହରଣ । ଦଳେ ସାହସୀ ନିଷ୍ଠାପର ବ୍ୟବସାୟୀ ଦଳ ତିନି ଶହ ବର୍ଷ ଧରି ସୁଦୂର ପ୍ରାଚ୍ୟରେ କିପରି ଯେ ଏକ ବିରାଟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପାରିଥିଲେ, ତାହା ଭାବିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବାକୁ ହୁଏ ।

୧୮୫୭ ମସିହାରେ ସିପାହୀବିଦ୍ରୋହ ଫଳରେ ରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆଙ୍କ ଘୋଷଣା ଅନୁଯାୟୀ ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ଭାରତୀୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନା-ଧୀନକୁ ଗଲା ।

ଇଷ୍ଟର୍— ପ୍ରଧାନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ପର୍ବ । କ୍ରୁଶବିଦ୍ଧ ହୋଇ ମଲା ପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଏହିଦିନ ପୁଣି କବରରୁ ଜୀଅନ୍ତା ହୋଇ ଉଠିଥିବା ଘଟଣାର ସ୍ମୃତି ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏହି ପର୍ବ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ମାନେ ପାଳନ କରିଆଆନ୍ତି । ବହୁକାଳ ଏହି ଘଟଣାର କୌଣସି ହେଲେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଜଗତରେ ଏହି ପର୍ବ ଉପରେ ଅନ୍ୟ ଅନେକ ପର୍ବ ନିର୍ଭର କଲେ ବୋଲି ଏହାର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ସ୍ଥିର କରିବାର ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକତା ଉପୁଜିଥିଲା । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଘଟିଥିଲା । ୩୨୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହାର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିମିତ୍ତ ଏକ ଧର୍ମସଭା ବସିଥିଲା । ସେଠାରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେଲା ଯେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୧ ତାରିଖ ପରେ ୧୪ ଦିନ ଗତ ହେଲାରୁ ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ରବିବାରଟି ପଡ଼ିବ, ସେହିଦିନ ଏହି ପର୍ବ ପାଳିତ ହେବ । ସାଧାରଣତଃ ଏହି ପର୍ବ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୨ ତାରିଖଠାରୁ ଏପ୍ରିଲ୍ ୨୫ ତାରିଖ ମଧ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚୟ ପଡ଼ିଥାଏ । ୧୯୨୮ର ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ-ଆଇନମତେ ଏପ୍ରିଲ୍ ମାସର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶନିବାର ପରେ ଯେଉଁ ରବିବାର ପଡ଼ିବ, ତାହା ଇଷ୍ଟର୍ ରବିବାର ବୋଲି ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଯାଇଅଛି ।

ଇଷ୍ଟର୍ ଦ୍ୱୀପ— ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଚିଲି ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ଦ୍ୱୀପ । ଏହା ଚିଲି ଉପକୂଳରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ୨୩୦୯ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଆୟତନ ୫୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଏଠାରେ ଆଦିମ ଯୁଗର ବିରାଟ ପ୍ରସ୍ତର-ସ୍ତମ୍ଭମାନଙ୍କରେ ମନୁଷ୍ୟାଦିର ମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏଠାରୁ ଆବିଷ୍କୃତ କେତେକ କାଠ ପଟାରେ ଅଜ୍ଞାତ ଲିପିରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ପୋଥି ମଧ୍ୟ ମିଳିଛି । କୌଣସି କୌଣସି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତରେ ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋରୁ ଆବିଷ୍କୃତ ମୁଦ୍ରା ବା ସିଲ୍‌ର ଅକ୍ଷର ସହିତ ଏହି ଅକ୍ଷରର ସାମ୍ୟ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏହା ସର୍ବବାଦିସମ୍ମତ-ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇନାହିଁ, କି ବୃହଦାକାର ପ୍ରସ୍ତରମୂର୍ତ୍ତି ସବୁ କିଏ କାହିଁକି ଗଠନ କରିଥିଲା, ତାହାର କୌଣସି ଉତ୍ତର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାରିଠାରୁ ହେଲେ ମିଳି ନାହିଁ ।

ଇଷ୍ଟୋନିଆ— ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ବଲ୍‌ଟିକ୍ ସାଗରତୀରସ୍ଥ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଷ୍ଟ୍ର । ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ (୧୯୨୦) ପରଠାରୁ ୧୯୪୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ରଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେହି-ବର୍ଷରୁ ସୋଭିଏଟ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରଭୁକ୍ତ ହୋଇଛି । ଅରଣ୍ୟମୟ; ନଦୀ ଓ ହ୍ରଦପୂର୍ଣ୍ଣ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ଆୟତନ ୧୮୩୫୩ ବର୍ଗମାଇଲ ।

ଇଷ୍ଟୋନିଆ

ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୨ ଲକ୍ଷ । ରାଜଧାନୀ ଓ ବନ୍ଦର ଟାଲିନ୍ (*Tallin*) ଯାହାର ପୂର୍ବନାମ ଥିଲା ରେଭାଲ୍ (*Reval*) । ଏଠାରୁ କାଠ, କାଗଜମଣ୍ଡ ଓ ଦୁଗ୍ଧଜାତ ସାମଗ୍ରୀ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ଅଧିବାସୀମାନେ ଫିନ୍‌ଜାତୀୟ ଓ ଏଷ୍ଟୋଭାଷାଭାଷୀ । ୧୩ଶ ଶତକରେ ଡେନ୍‌ମାନେ ଏହି ଦେଶ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ତା'ପରେ ବହୁ ଭାଗ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଉତ୍ତାରୁ ୧୭୨୧ରେ ରୁଷ୍-ସମ୍ରାଟ୍ ପିଟର୍ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ସୁଇଡେନ୍‌ଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶତ ବର୍ଷ ପରେ ରୁଷ୍-ବିପ୍ଳବ ସମୟରେ ୧୯୧୭ ରେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା । ୧୯୨୦ରେ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍ ଏହି ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କଲା । ହିଟଲରଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ ୧୯୩୪ରେ ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏକଛତ୍ରଶାସନ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ୧୯୩୭ର ନୂତନସମ୍ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଏକଛତ୍ରଶାସନ ଅନୁମୋଦିତ ହେଲା ଓ ସକଳ ପ୍ରକାର ଉପଦଳୀୟ ସଂଗଠନ ପ୍ରଥା ନିଷିଦ୍ଧ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧଭିତରେ ଇଷ୍ଟୋନିଆ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା ।

ଇଷ୍ଟୋନିଆ, ଲିଭୋନିୟା ଓ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ୧୧ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଏଷ୍ଟୋଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି । ୧୬ଶ ଶତକରୁ ଏହି ଭାଷାରେ ସାହିତ୍ୟ ରଚନା ହେଲାଣି ।

ଇସପ୍—ତନ୍ନାମକ ନୀତିମୂଳକ ଗଳ୍ପାବଳୀର ଜନକ ବୋଲି ଜନଶ୍ରୁତି । ସେ ଫ୍ରିଜିଆ ବା ପ୍ରାଚୀନ ଏସିଆ-ମାଇନରରେ ଏକ କ୍ରୀତଦାସ ଥିବାର ଓ ପରେ ଲିଡିଆ (ସେହି ଏସିଆ ମାଇନରର ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଂଶ)ର ଧନୀ ରାଜା କ୍ରିସସ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ରୂପେ ଜୀବନଯାପନ କରିଥିବାର ମଧ୍ୟ ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି । ଏହାଙ୍କ ନାମରେ କୁହାଯାଉଥିବା କେତେ ଗଳ୍ପ ସଂସ୍କୃତ ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ରରୁ ଗୃହୀତ ।

ଇସପ୍‌ଗୁଲ (*Plantago Sp.*)—ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ଅଳ୍ପ ବୃଷ୍ଟିପାତ ହେଉଥିବା ଜାଗାରେ ଜନ୍ମୁଥିବା ଘନ, ଶକ୍ତ ଓ ଆଂଶୁଯୁକ୍ତ ଉଦ୍ଭିଦ । ପତ୍ର, ଘାସ ପରି ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା । ବୀଜକୋଷ ଦୁଇ ଖୋପବିଶିଷ୍ଟ । ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଫୁଲ ଓ ଫଳ ହୁଏ । ଏହାର ଫଳ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ମୃଦୁ-ବିରେଚକ । ଏହା ଜ୍ୱର, ସର୍ଦ୍ଦି ଏବଂ ଶୁକ୍ର-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ରୋଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଉଦରାମୟ ଓ ରକ୍ତ-ଆମାଶୟରେ ମଧ୍ୟ ଭଲ ଫଳ ଦିଏ । ଡାକ୍ତରୀ, କବିରାଜୀ, ପୁଣି ୟୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସକମାନେ ଆମାଶୟ ରୋଗରେ ଇସପ୍‌ଗୁଲ୍ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥାଆନ୍ତି । ଆମାଶୟ ଓ ଅତିସାର ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଇସପ୍‌ଗୁଲକୁ ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ବହୁପ୍ରକାର ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତଥା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।

ଇସ୍‌କାଇଲସ୍ (୫୨୬—୩୯୪ ଖ୍ରୀ: ପୂ:) – ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରୀକ୍ ବିୟୋଗାନ୍ତ ନାଟକର ଲେଖକ । ସେ ୭୦ଟି ନାଟକ ଲେଖିଥିବାର ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସାତଟି ମାତ୍ର ବଞ୍ଚିଛି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ, ଆଗାମେମ୍‌ନନ୍, ପ୍ରମିଥିଅସ୍ ବାଉଣ୍ଡ୍ ଓ ଓରେଷ୍ଟିଆ ନାମକ ମିଳିତନାଟକ-ତ୍ରୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହି ନାଟକତ୍ରୟ ମଧ୍ୟରେ "ଆଗାମେମ୍‌ନନ୍" ନାଟକଟିକୁ ବିଶ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାଟକ ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।

ଇସ୍ତାନ୍‌ବୁଲ—କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପ୍‌ଲ୍ ସହରର ତୁର୍କୀ ନାମ । ୧୪୫୩ଠାରୁ ୧୯୨୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁର୍କୀର ରାଜଧାନୀ । କୃଷ୍ଣ ସାଗରର ପ୍ରବେଶ ପଥରେ ଏହି ସହର ବିଦ୍ୟମାନ । ତେଣୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ନଗରୀର ସାମରିକ-ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ । ଏହା ତୁର୍କୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେବା ପରେ କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ୍‌ର ବିଖ୍ୟାତ ସେଣ୍ଟସୋଫିଆ ଚର୍ଚ୍ଚ୍‌ଟି ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ୧୯୨୪ରେ ତୁର୍କୀର ରାଜଧାନୀ ଆଙ୍କାରାକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଇସ୍ତାନବୁଲ୍ ବାଟେ ତୁର୍କୀର ବହିର୍ବାଣିଜ୍ୟର ଶତକଡ଼ା ୭୦ ଭାଗ ଆମଦାନି-ରପ୍ତାନି ଚାଲେ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୧୦ ଲକ୍ଷରୁ ଅଧିକ । (ଦେଖ—କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ)

ଇସ୍‌ରାଏଲ୍—ଏସିଆ ମହାଦେଶର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗରର ପୂର୍ବ ତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗଣତନ୍ତ୍ର । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ସିରିଆ, ପୂର୍ବରେ, ଜୋର୍ଡାନ, ଦକ୍ଷିଣରେ ମିଶରର ସିନାଇ ପ୍ରଦେଶ । ଆୟତନ—୮୦୫୦ ବ: ମା: । ପୂର୍ବେ

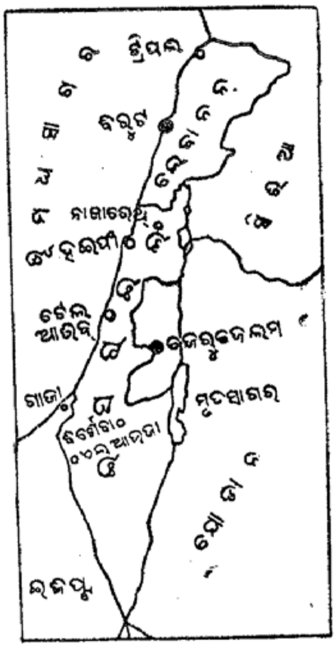

ଇସରାଏଲ୍

ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍ (ଦେଖ) ବୋଲି ଯେଉଁ ଦେଶ ଥିଲା, ତା'ର ଆୟତନ ଥିଲା ୧୦,୪୩୯ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଏହାର କିଛି ଅଂଶ ଜୋର୍ଡାନ୍ ଓ ମିଶରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ବାକିତକରେ ଇସ୍ରାଏଲ୍ ରାଜ୍ୟ ଗଠିତ ହୋଇଛି । ଇସ୍‌ରାଏଲ୍‌ର ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୨୦ ଲକ୍ଷ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ୧୫ ଲକ୍ଷ ଇହୁଦୀ ବା 'ଜୁ' (ଦେଖ) । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପୁଣି ଅଧିକାଂଶ ବିଗତ ୩୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏଠାକୁ ନାନା ଦେଶରୁ ଆସିଅଛନ୍ତି ।

୧୯୧୬ରେ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ରେ ୭,୫୬,୦୦୦ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଇହୁଦୀ ଥିଲେ କେବଳ ୮୩,୭୦୦ । ଇହୁଦୀ-ଆରବମାନଙ୍କ ସଂଘର୍ଷ ଫଳରେ ୧୯୪୮-୪୯ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ୭ଲକ୍ଷ ଆରବୀୟ ମୁସଲମାନ୍ ଇସ୍ରାଏଲ୍ ତ୍ୟାଗ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଆରବ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ବାସ୍ତୁହରା ହୋଇ ବଞ୍ଚିଅଛନ୍ତି । ଚାରି ପଟର ଆରବ ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ଇସ୍ରାଏଲ୍ ଭିତରେ ଏହା ସଂଘର୍ଷର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହୋଇ ରହିଛି । ଇସ୍ରାଏଲ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରର ସରକାରୀ ଭାଷା ହିବ୍ରୁ । କିନ୍ତୁ ଆରବୀ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ରାଷ୍ଟ୍ରର ଆରବ ନାଗରିକମାନେ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରବୀ ଭାଷାରେ କରିଥାଆନ୍ତି ଓ ଦେଶର ରାଷ୍ଟ୍ର-ସଭାରେ ଆରବୀରେ ବକ୍ତୃତା ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ରାଜଧାନୀ—ଜେରୁଜେଲମ୍ (ଦେଖ) । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୫ ଲକ୍ଷ; ଏହାର କେତେକ ଅଂଶ ଜୋର୍ଡାନ୍‌ର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ତେଲଆବିବ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୩,୫୪,୦୦୦ ।

ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍ ଇହୁଦୀମାନଙ୍କର ବାସଭୂମି ଥିଲା । ବାଇବଲ୍‌ର ଅଧିକାଂଶ କାହାଣୀ ଏହି ସ୍ଥାନର ମାଟି ସହିତ ଜଡ଼ିତ । ଇହୁଦୀମାନଙ୍କର ଗୌରବମୟ ଯୁଗର ଅବସାନ ପରେ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଆସିରିଆ, ବାବିଲୋନିଆ ଓ ପାରସ୍ୟ (ଇରାନ୍) ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେଲା । ଆଲେକଜାଣ୍ଡାର୍ ଓ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରୀକ୍ ବା ହେଲେନିକ୍‌ମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଦୀର୍ଘକାଳ ଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଏଠା ଲୋକମାନେ ଆୟତ୍ତ କଲେ । ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୬୫ ଅବ୍ଦରେ ରୋମାନ୍‌ମାନେ ଏହି ଦେଶ ଜୟ କଲେ ଓ ଇହୁଦୀମାନେ ଦୀର୍ଘ ୭୦୦ ବର୍ଷ କାଳ ସେମାନଙ୍କ ଶାସନାଧୀନରେ ବାସ କଲେ । ରୋମାନ୍ ଶାସନର ଅବସାନ ପରେ ଆରବମାନେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ଅଧିକାର କଲେ (ଖ୍ରୀ: ୬୩୪) । ଏହାର ପ୍ରାୟ ୪୦୦ ବର୍ଷ ପରେ ପବିତ୍ର ଜେରୁଜେଲମ୍ ନଗର ଉଦ୍ଧାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଇଉରୋପୀୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ମାନେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ସହିତ ଦୀର୍ଘକାଳବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହିଲେ, ତାକୁ ଇତିହାସରେ କ୍ରୁଜେଡ଼ ବା ଧର୍ମଯୁଦ୍ଧ କୁହାଯାଏ । କ୍ରୁଜେଡ଼ର ଅଧିକାଂଶ ଘଟଣାର କ୍ଷେତ୍ର ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍ ବା ଏବର ଏହି ଇସ୍ରାଏଲ୍ । ତା'ପରେ ଏହି ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ଓସମାନ୍‌ଲି ତୁରୁକମାନଙ୍କର ଅଧୀନ ହେଲା । ୧୯୧୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁର୍କୀମାନେ ଏଠାରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ତୁର୍କୀ ଓ ଜର୍ମାନୀର ମିଳିତ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ବ୍ରିଟିଶ୍-ବାହିନୀଦ୍ୱାରା ପରାଭୂତ ହେବାରୁ, ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନେ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଭୁ ହେଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧସମୟରେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପ୍ତ ଓ ସମ୍ପତ୍ତିଶାଳୀ ଇହୁଦୀ ଜାତିର ସାହାଯ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି ପାଇବା ପାଇଁ, ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ଘୋଷଣା କରି ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍ ଇହୁଦୀମାନଙ୍କର ନିଜ ରାଜ୍ୟ ହେବ । ୧୯୨୩ରେ ସରକାରୀଭାବରେ ଇଂରେଜ୍ ସରକାର ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ରେ ଲିଗ୍ ଅବ୍ ନେସନ୍‌ସର ଆଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ (ମାଣ୍ଡେଟେଡ୍) ଶାସନଭାର ଲାଭ କଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା ଯେ ୨୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ମାଣ୍ଡେଟ୍ କାଏମ ରହିବ ଓ ତା ପରେ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ର ହେବ ।

କିନ୍ତୁ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଆରବମାନେ ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ରେ ବସତି କରି ଇତିମଧ୍ୟରେ ସେଠାରେ ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ଗୋଷ୍ଠୀ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରର ଏହି ଘୋଷଣା ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୂଳରୁ ଅଭିଯୋଗ ଓ ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

କିନ୍ତୁ ୧୯୩୨ରୁ ଜର୍ମାନୀର ହିଟ୍‌ଲର ଓ ତାଙ୍କର ନାଜୀଦଳ ଇହୁଦୀ-ତାଡ଼ନ ନୀତି ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଫଳରେ ଦଳ-ଦଳ ଇହୁଦୀ ଜର୍ମାନୀ ତ୍ୟାଗ କରି ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ବସବାସ କରି ଆସୁଥିବା ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ଆରବମାନେ ଏହି ନୀତିର ଘୋର ବିରୋଧ କଲେ । ଅତଏବ ଉଭୟ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ଦଙ୍ଗା ଓ ଖଣ୍ଡଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଶାସକ ଇଂରେଜ୍ ସରକାର, ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍‌ରେ ଇହୁଦୀ-ରାଜ୍ୟ ସଂଗଠନ ବିଷୟରେ ଅଟଳ ରହିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଶେଷରେ, ୧୯୪୬ରୁ, ଆରବ ଇହୁଦୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଣ୍ଡାମି, ଗୁପ୍ତହତ୍ୟା ଓ ପିଟାପିଟି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଅନ୍ୟ ପଟରେ ନିଜ ଚୁକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ୨୫ବର୍ଷ ପରେ 'ମାଣ୍ଡେଟ୍-ଦାୟିତ୍ୱ' ତ୍ୟାଗ କରି ୧୯୪୮ରେ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଉଠାଇ ନେଇଗଲେ । ଇହୁଦୀମାନେ ଇସ୍ରାଏଲ୍‌କୁ ସ୍ୱାଧୀନରାଷ୍ଟ୍ର

ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ଇସ୍ରାଏଲ୍‌ର ଏହି ରାଷ୍ଟ୍ର ସଂସ୍ଥାପନାକୁ କୌଣସି ମୁସଲ୍‌ମାନ୍‌ରାଷ୍ଟ୍ର ଭଲ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ଏକ ପକ୍ଷରେ ଇସ୍ରାଏଲ୍ ଏକାକୀ, ଅପର ପକ୍ଷରେ ସଂଯୁକ୍ତ ଆରବଲିଗ୍ । ଏହି ସଂଘର୍ଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଛି ।

ଇସ୍ରାଏଲ୍‌ର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ କୃଷି । ଇହୁଦୀମାନେ ଏକ ପରିଶ୍ରମୀ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଜାତିଭାବରେ ଜଗତ୍ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କଠୋର ଶ୍ରମ ଫଳରେ ଏମାନେ ମରୁ ଦେଶ ଇସ୍ରାଏଲ୍‌କୁ ଉଦ୍ୟାନରେ ପରିଣତ କରିପାରିଲେଣି । ଫଳ, ପରିବା, ଗହମ, ଯବଧାନ, ଡାଲି ପ୍ରଭୃତି ଛଡ଼ା ତମାଖୁ, ଲେମ୍ବୁ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଇସ୍ରାଏଲ୍ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ରପ୍ତାନି କରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶ ଦ୍ରୁତ-ଗତିରେ ଶିଳ୍ପମୟ ହୋଇ ଚାଲିଛି । ଦେଶରେ କଞ୍ଚାମାଲ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଦେଶରୁ କଞ୍ଚାମାଲ ଆଣି ଏମାନେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପଦ୍ରବ୍ୟ ବାହାରକୁ ପଠାଉଅଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା ଓ ଉଦ୍ୟମ ଜୀବନମାନରେ ଇସ୍ରାଏଲ୍ ଅଗ୍ରସର । ଜେରୁଜେଲମ୍‌ରେ ହିବ୍ରୁ-ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ।

ଇସ୍‌ଲାମ୍ — ମହମ୍ମଦ(ଦେଖ)ଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମ । କୁହାଯାଏ ଯେ, ସ୍ୱୟଂ ଈଶ୍ୱର ତାଙ୍କୁ ଏହି ଧର୍ମର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ବତାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକ ମୁସଲମାନ୍-ଧର୍ମ-ପୁସ୍ତକ କୋରାନ୍‌ରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । କିନ୍ତୁ ଐତିହାସିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ଧର୍ମ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଜରାଥୁଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଇହୁଦୀ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ଉପାଦାନସବୁ ନେଇହିଁ ଗଠିତ ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । କାରଣ ଇହୁଦୀ ଧର୍ମର ସମସ୍ତ ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ଇସ୍‌ଲାମରେ ଦେଖା ଦେଇଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଇହୁଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀର, ଜେରୁଜେଲମ୍‌ସ୍ଥ ସଲୋମନ୍-ମନ୍ଦିରଟି ଯେପରି ପ୍ରାଣ-କେନ୍ଦ୍ର ପରି ଥିଲା, ମହମ୍ମଦ ସେହିପରିହିଁ ମକ୍କା ଓ ମକ୍କାନଗରୀର କାବା-ମନ୍ଦିରକୁ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ମୁସଲମାନ୍ ଗୋଷ୍ଠୀର ଧର୍ମ-ଜୀବନର କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗଢ଼ି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ମହମ୍ମଦ୍, ନିଜକୁ ଏକମାତ୍ର, ଈଶ୍ୱର, 'ଆଲ୍ଲା'ଙ୍କର ଶେଷ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିନିଧି ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ମୁସଲମାନ୍‌ର ଏହା ପ୍ରଥମ ସ୍ୱୀକୃତି । ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଶାନ୍ତି ଓ ସମର୍ପଣ । ଆଲ୍ଲାହିଁ ଶାନ୍ତିର ଆଧାର । ମୁସଲମାନ୍ (ଯେ ଇସ୍‌ଲାମ୍ ସ୍ୱୀକାର କରେ) ତ୍ୟାଗ, ଉପବାସ ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା ମାର୍ଗ ଦେଇ ସେହି ଶାନ୍ତିର ଆଧାରକୁ ଯିବାକୁ ଆଶା କରେ । ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପବିତ୍ର ମକ୍କା ନଗରୀ ଆଡ଼କୁ ମୁଖକରି ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଦିନରେ ପାଞ୍ଚଥର ପ୍ରାର୍ଥନା (ନମାଜ) କରିବାହିଁ ବିଧି । ମୁସଲମାନୀ ବର୍ଷର ନବମ ମାସରେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉପବାସ ରମଜାନ୍ ପଡ଼େ(ଦେଖ ଇଦ୍) । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପବାସ ରହି ଏହି ପର୍ବ ପାଳନ କରିଥାଆନ୍ତି । ମୁସଲମାନୀ ବର୍ଷର ଦ୍ୱାଦଶ ମାସରେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯିଏ ପାରିଲା, ସିଏ ପବିତ୍ର ମକ୍କା ନଗରୀକୁ ଯାତ୍ରା କରିବାର ମଧ୍ୟ ବିଧି । ଶୁକ୍ରବାର, ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ପବିତ୍ର ଦିବସ । ସେହି ଦିନ ସ୍ଥାନୀୟ ମସଜିଦ୍‌ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁସଲମାନର ଗୋଷ୍ଠୀ-ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଯୋଗ ଦେବାର କଥା । ଏଇ ହେଲା ଇସଲାମର ମୁଖ୍ୟ ଆଚାରାବଳି ।

ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମ-ସଂସ୍ଥା, ସିଆ ଓ ସୁନ୍ନୀ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ସିଆ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଭ୍ରାତୃଷ୍ପୁତ୍ର ଓ ଜାମାତା ଆଲୀଙ୍କର ଦଳଭୁକ୍ତ । ଆଲୀଙ୍କ ହତ୍ୟା ଦିବସକୁ ଏମାନେ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ପାଳନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହାହିଁ ମହରମ୍ (ଦେଖ) । ସୁନ୍ନୀ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ପ୍ରାଚୀନପନ୍ଥୀ ଓ ନୈଷ୍ଠିକ । ସେମାନେ କେବଳ କୋରାନ୍‌କୁ ନୁହେଁ, ମହମ୍ମଦଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟ ଓ କର୍ମକୁ ମଧ୍ୟ ମାନିଥାଆନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବୋଧହୁଏ ୨୯ କୋଟି ହେବ । ଇସ୍‌ଲାମ୍ ସବୁଠାରୁ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଧର୍ମ । ଇସ୍‌ଲାମ୍‌ରେ ଜାତି-ପ୍ରଥା ବା ବର୍ଣ୍ଣ-ବିଦ୍ୱେଷ ନାହିଁ । ରମ୍‌ଜାନ ଉପବାସ ଶେଷରେ ଯେଉଁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ମିଳିତ ପ୍ରାର୍ଥନା ହୁଏ, ସେହି ପ୍ରାର୍ଥନା ଶେଷରେ ପାଖେ ପାଖେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁସଲମାନ ଅନ୍ୟକୁ ଆଶ୍ଳେଷ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରଭୁ ଓ ଭୃତ୍ୟ ଯଦି ପାଖାପାଖି ଥିବେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ମୁସଲମାନ୍ ଭାଇଭାବରେ ପରସ୍ପରକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ଥାଆନ୍ତି । ଏ ପ୍ରକାର ସମଗୋଷ୍ଠୀଭାବ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧର୍ମରେ ଏପରି ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାବରେ ଜାଗ୍ରତ ରଖା ଯାଇନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଧର୍ମ ଭିତରେ ଏକମାତ୍ର ଇସ୍‌ଲାମ୍, ନାରୀକୁ ପୁରୁଷର ସମାନ ଆର୍ଥିକ ଅଧିକାର ଦେଇଥିଲା । ସମଗ୍ର ଧର୍ମଟି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା ଉପରେହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏ

ଧର୍ମରେ ବ୍ୟବସାୟୀ ପୁରୋହିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟ ନାହାନ୍ତି । ଏହା ପୃଥିବୀରେ ସରଳତମ ଧର୍ମ । ଏଥିରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସମାଜର ବର୍ଣ୍ଣବୈଷମ୍ୟ ବା ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ଉଚ୍ଚନୀଚ ଭେଦ ନଥିବାରୁ ଏହି ଉଦାର ଧର୍ମ ଏସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାର ଅନୁନ୍ନତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।

ଇହୁଦୀ—ଜୁ (ଦେଖ)

ଇହୁଦୀ ଧର୍ମ (ଜୁଡ଼ାଇଜ୍‌ମ୍) - ଜୁ ମାନଙ୍କର ଧର୍ମ । ଏହି ଧର୍ମ ପେଣ୍ଟାଟିଉକ୍ ଗ୍ରନ୍ଥ (ମୋଜେସ୍‌ରଚିତ ବାଇବଲ୍‌ର ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚପୁସ୍ତକ) ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ହିବ୍ରୁ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ପ୍ରଥମେ ୟାହ୍ୱେ ବା ଜିହୋବା ନାମକ ଗୋଷ୍ଠୀ-ଦେବତାର ପୂଜାରୁ ଏହାର ଆରମ୍ଭ । ଏହାକୁ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଏକେଶ୍ୱରବାଦ-ଧର୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହି ଧର୍ମ ଇହୁଦୀ (ଜୁ) ଜାତିର ଉତ୍ଥାନପତନ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠଭାବେ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ଗତ ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷଧରି ଇହୁଦୀ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ଆକ୍ଷରିକ ଓ ଆତ୍ମିକ ତତ୍ତ୍ୱ ନେଇ ବାଦବିବାଦ ଚାଲିଆସିଛି । ଉଭୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଓ ଇସ୍‌ଲାମ୍‌ଧର୍ମର ଜନକରୂପେ, ଇହୁଦୀ ଧର୍ମ ମାନବିକ ସଂସ୍କୃତିରେ ଏକ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ଆସିଛି । ଏହି ଧର୍ମର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ହେଉଛି ଏହି—

(୧) ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ମଧ୍ୟସ୍ଥ (ପୁରୋହିତ, ଧର୍ମଯାଜକ)ର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

(୨) ସମସ୍ତ ଇହୁଦୀ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ ସମାନ । ଇହୁଦୀ ସମାଜରେ ଉଚ୍ଚନୀଚ, ଅଭିଜାତ ବା ନିମ୍ନ-ଜାତି ବୋଲି କେହି ମନୁଷ୍ୟ ନାହିଁ ।

(୩) ଈଶ୍ୱରପ୍ରଦତ୍ତ ନୀତିର ପାଳନ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ନ୍ୟାୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର, ଇହୁଦୀ-ଧର୍ମର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ।

(୪) ବିଚାର-ପ୍ରତିଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନ । ତେଣୁ ସମାଜର ବିଦ୍ୱାନ୍ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଲୋକର ସ୍ଥାନ ସର୍ବାଗ୍ରେ ।

(୫) ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ଲୋକ ଏହି ଜନ୍ମରେହିଁ ତା'ର ପୁରସ୍କାର ପାଇବାର ଆଶା କରିପାରେ । ଇହୁଦୀମାନେ ନବଜାତ ପୁଅ ସନ୍ତାନର ଲିଙ୍ଗତ୍ୱକ୍ ଛେଦନ କରିଥାଆନ୍ତି; ଯେପରି କରିଥାନ୍ତି ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ । ସପ୍ତାହରେ ଏକଦିନ ସବୁକାମ ଛାଡ଼ି ବିଶ୍ରାମ କରିବା (ସାବାଥ୍) ମଧ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ଇହୁଦୀ ପରମ୍ପରା, ଯାହାକି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍‌ମାନେ ପରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଅଛନ୍ତି ।

ଇହୁଦୀ ବିରୋଧ—ପ୍ରାୟ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ସମଗ୍ର ଇଉରୋପରେ ଇହୁଦୀ (ଜୁ) ଜାତିପ୍ରତି ଘୃଣା ଓ ବିଦ୍ୱେଷ ଦେଖାଦେଇ ଆସିଛି । ଏହାର ବୀଭତ୍ସତମ ପ୍ରକାଶ ଘଟିଗଲା ହିଟ୍‌ଲର ଶାସିତ ନାଜି ଜର୍ମାନୀରେ (୧୯୩୩—୧୯୪୪) । ହିଟ୍‌ଲର, ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ସମଗ୍ର ଇହୁଦୀ ଜାତିକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିଦେବା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବୋଲି ଏକାଧିକବାର କହିଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଜର୍ମାନୀରୁ, ଏହି ବିକୃତ ମାନସିକତା ଜର୍ମାନୀ ଅଧିକୃତ ଅନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ଏହି କାଳ ଭିତରେ ଇଉରୋପର ଜର୍ମାନୀ-ଅଧିକୃତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଷାଠିଏଲକ୍ଷ ଇହୁଦୀ ନିହତ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ପୋଲାଣ୍ଡ୍‌ର ମୈଦାନେକ୍-ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଏକାଦିନକେ, (୧୯୪୩, ନଭେମ୍ବର ୩) ୧୮,୦୦୦ ଇହୁଦୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଯାଇଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ନିଜେ ଇହୁଦୀ ଥିଲେ ହେଁ, ଇହୁଦୀମାନେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ-ପ୍ରଚାରିତ ନୂତନ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ବିପଜ୍ଜନକ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରି ତାଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁରଭାବରେ କ୍ରୁଶବିଦ୍ଧ କରି ମାରି ଦେଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଓ ଇହୁଦୀଙ୍କ ଭିତରେ ତିକ୍ତ ମନୋଭାବର ବୀଜ ଏହିଠାରେ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଉରୋପରେ ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ବ୍ୟାପି ଯାଇଥିଲା ଯେ ଇହୁଦୀମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସଭ୍ୟତାକୁ ଲୋପ କରିବାକୁ ଚକ୍ରାନ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଓ ଇହୁଦୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପାରସ୍ପରିକ ଘୃଣା ସେକ୍ସ୍‌ପିୟରଙ୍କ ମର୍ଚ୍ଚେଣ୍ଟ୍ ଅବ୍ ଭେନିସ୍ ନାଟକରେ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ।

ବିଧବା-ବିବାହର ପ୍ରଚଳନ ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସମାଜ-ସେବାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଦର୍ଶନ । ୧୮୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଧବା-ବିବାହ ବିଲ୍ ପ୍ରଚଳନ ପାଇଁ ସେ ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଡ଼ନ କରି ବିଧବାବିବାହ ସପକ୍ଷରେ ବିସ୍ମୃତପ୍ରାୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ଓ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ବହୁଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ତାଙ୍କର ବିରୋଧ କଲେହେଁ ଅଟଳ ଧୈର୍ଯ୍ୟସହକାରେ ସେ ତାଙ୍କ ମତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପାରିଥିଲେ । ତେଣୁ ୧୮୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଧବା-ବିବାହ ଆଇନ୍ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ହେଲା । ତତ୍ସହ ସେ ବହୁବିବାହ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକମତ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ହଠାତ୍ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସରକାର ବହୁବିବାହ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଇନ୍ କଲେ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱର ଚନ୍ଦ୍ର ନିଜର ପୁତ୍ରକୁ ଗୋଟିଏ ବିଧବା ସହ ବିବାହ କରାଇଥିଲେ ।

ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ପରୋପକାରିତା ଓ ଦାନଶୀଳତା ଏ ଦେଶରେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଧନାଢ଼୍ୟ ନ ହେଲେହେଁ, ଅକାତରରେ ଦାନ କରିବା ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଥିଲା । ଏକ ସମୟରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷବେଳେ ସେ ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମ ବୀର-ସିଂହଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଏକ ସହସ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅନ୍ନଦାନ କରୁଥିଲେ । ୧୮୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏହି ବହୁ-ଗୁଣବାନ୍ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ସି. ଆଇ. ଇ. ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ୧୮୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜୁଲାଇ ୨୯ ତାରିଖରେ ସେ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । କଲିକତା ନଗରୀର ବିରାଟ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ବିଦ୍ୟାସାଗର କଲେଜ, ଈଶ୍ୱର ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ମୃତି ବହନ କରି ବିଦ୍ୟମାନ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଋଷି ଓ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ଇଉରୋପୀୟର ଚରିତ୍ର ଏଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତଙ୍କଠାରେ ଅଦ୍ଭୁତଭାବରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେ ନିଜେ କଟକୀ ଚଟି, ମୋଟା ଧୋତି ଓ ଚଦର ଛଡ଼ା ଜୀବନରେ ଅନ୍ୟ ପରିଧେୟ ବ୍ୟବହାର କରି ନ ଥିଲେ । କୌଣସି ଘଟଣାରେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ସେ ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ସହ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲାବେଳେ ଟେବୁଲରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇ ବସିଥିବାରୁ ବିଦ୍ୟାସାଗର ଉକ୍ତ ଇଂରେଜଙ୍କୁ ଆଉଥରେ ଠିକ ସେହି ପ୍ରକାର ବ୍ୟବହାର କରି ତାଙ୍କୁ ଭଦ୍ର-ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ଉପକ୍ରମଣିକା ଓ ବ୍ୟାକରଣ କୌମୁଦୀ, ଗତ ୧୦୦ ବର୍ଷଧରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ ହୋଇଅଛି । ତାହାଙ୍କର 'ସୀତାର ବନବାସ' ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଳା ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଭିତ୍ତି ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଏଇପରି ନାନାଭାବରେ ଏଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଳାର ପ୍ରଧାନ ଗଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ବୋଲି ଧରାଯାନ୍ତି ।

ଈଶ୍ୱରବାଦ—(ଥେଇଜମ୍—*Theism*) :— ଜଗତରେ ଯାହା ସତ୍ୟ, ଶିବ ଓ ସୁନ୍ଦର ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣତମ ଆଧାର ଓ ଉତ୍ସ ପୁଣି ଯେ ସର୍ବବ୍ୟାପ୍ତ, ସର୍ବନିୟନ୍ତା ଓ ଏକକ ଏହିପରି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ବିଶ୍ୱାସ । ସେ ସୃଷ୍ଟିରେ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ସ୍ଥିତ, ପୁଣି ସ୍ଥିତ ମଧ୍ୟ ତାହାର ବାହାରେ 'ଈଶ୍ୱର' ନାମରେ ପୃଥିବୀରେ ଏଇପରି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ସ୍ଥିତି ବିଷୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କରେ ଚାରିପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରଥମ ହେଉଛି ସୃଷ୍ଟିମୂଳକ, ଅର୍ଥାତ୍, ଏକ ଆଦିମୂଳ ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ବିରାଟ ବିଶ୍ୱକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବୁଝି ହେବ ନାହିଁ । ସେହି ଆଦିମୂଳ ଆଉ କିଛି ନ କରନ୍ତୁ ପଛେ, ଅନ୍ତତଃ ସୃଷ୍ଟିରେ ବିବର୍ତ୍ତନ-ଚକ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ଫଳରେ ସଭ୍ୟତା କ୍ରମଶଃ ଆଗେଇ ଚାଲିଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି, ସାଂସ୍ଥାନିକ, ଅର୍ଥାତ୍, ଏହି ସୃଷ୍ଟିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ନିୟମ-ତନ୍ତ୍ରତା, ଯେଉଁ ଶୃଙ୍ଖଳା, ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖୁ ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ବିସ୍ମୟକର । ଏହା ପଛରେ କୌଣସି ବୁଦ୍ଧିମାନ, କୁଶଳୀ ନିୟନ୍ତା ନ ଥିଲେ, ଏସବୁ କିପରି ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା ? ତୃତୀୟ ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି ନୈତିକ, ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟ-ଚିତ୍ତରେ ଯେଉଁ ବିବେକ ବା ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝିବାର ବିଗ୍ରର-ବୁଦ୍ଧି ସହଜାତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ, ତାହାର ଉତ୍ସ କୌଣସି ଦିବ୍ୟ ସତ୍ତା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟହ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଜର୍ମାନ୍ ଦାର୍ଶନିକ କାଣ୍ଟ୍, ଏଇ ଯୁକ୍ତି ଦେଇଯାଇଅଛନ୍ତି । ଚତୁର୍ଥ ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି, ତାତ୍ତ୍ୱିକ । ଫରାସୀ ଦାର୍ଶନିକ ଡେକାର୍ଟ, ଏହା ପ୍ରଚାର କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଚିତ୍ତରେ ଈଶ୍ୱର-ସ୍ଥିତି ସହଜାତ

ବିଶ୍ୱାସ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅବର୍ତ୍ତମାନତାରେ ଏ ପ୍ରକାର ଅବବୋଧ ଆସନ୍ତାନାହିଁ । ଅନ୍ୟମତ ପୁଣି ଅଛି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟର ଈଶ୍ୱର-ବୋଧ, ଯୁକ୍ତି-ତର୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୁହେଁ, ତାହା ସ୍ୱୟଂଜାତ ପ୍ରତ୍ୟୟରହିଁ ଫଳ । (ଦେଖ, ଈଶ୍ୱର) ।

ଈଶ୍ୱରଦାସ—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଶତକର ଶେଷ-ଭାଗର ଓଡ଼ିଆକବି । ତାଙ୍କରଚିତ "ଚୈତନ୍ୟ ଭାଗବତ"ରେ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଅବସ୍ଥାନକାଳୀନ ଜୀବନୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଦିବାକର ଦାସ (ଦେଖ)ଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥ ଚରିତାମୃତ ଅନୁକରଣରେ ଏହା ଲେଖାଯାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ କବି ନିଜ ବିଷୟରେ କିଛି ଲେଖିଯାଇନାହାନ୍ତି । ସେ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ମତାବଲମ୍ବୀ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।

ଉ

ଉ—ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥଳ ଓଷ୍ଠ । ହ୍ରସ୍ୱ, ଦୀର୍ଘ ଓ ପ୍ଲୁତରୂପେ ତିନପ୍ରକାରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଉଇ—କୀଟ ବିଶେଷ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ କଟିବନ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳର ଦେଶ ସମୂହରେ, ପ୍ରଧାନତଃ ଭାରତ, ଆଫ୍ରିକା, ଆମେରିକା ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ ଏମାନେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ସମଗ୍ର ଜଗତରେ ପ୍ରାୟ ଷୋଳଶହ ଜାତିର ଉଇ ଅଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଶହ ଜାତିର ଉଇ କେବଳ ଆଫ୍ରିକାରେ ଅଛନ୍ତି । ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାୟ ଏକଶହ ଜାତିର ଉଇ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଉଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଧରଣର ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏକ ଜାତିର ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଉଇ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି । ଶ୍ରେଣୀ-ଭେଦରେ ସେମାନଙ୍କର ଦେହର ଗଠନ, ଖାଦ୍ୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପୃଥକ୍ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ରାଣୀ ଉଇ, ଆକାରରେ ବଡ଼ ଓ ତା'ର କାମ କେବଳ ଡିମ୍ବ ଦେବା । ରାଣୀ, ଆକାରରେ ୩½ ଇଞ୍ଚ ଯାଏ ଲମ୍ବ ହେବାର ଦେଖାଯାଇଛି ଓ ଦିନକୁ ୫୦,୦୦୦ରୁ ୮୦,୦୦୦ ଯାଏ ଅଣ୍ଡା ଦେବାର ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ତେବେ, ଜାତିଭେଦରେ ଏହାର ଆକାର ଓ ଡିମ୍ବ ସଂଖ୍ୟାରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ହୁଏ । ଶ୍ରମିକ ଉଇମାନେ ହୁଙ୍କା ତିଆରିକରିବା, ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଶିଳ୍ପୀ, ଇଞ୍ଜିନିଅର୍, ମିସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଧାତ୍ରୀ । ଶ୍ରମିକ ଉଇମାନେ ପ୍ରାୟ ½ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି; ଏମାନେ ପକ୍ଷହୀନ, ଚକ୍ଷୁହୀନ ଓ ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦନ-ଶକ୍ତି-ରହିତ । ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କଠାରୁ ଆକାରରେ ବଡ଼ କେତେକ ଉଇ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡଟା ଦେହ ତୁଳନାରେ ବିଶେଷ ବଡ଼ ଦେଖାଯାଏ । ଏମାନେ ଉଇ-ରାଜ୍ୟର ସୈନିକ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରମ ସହ ନିଜର ରାଜ୍ୟକୁ ଶତ୍ରୁଠାରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଏମାନଙ୍କର କାମ । ଏମାନେ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ମୁଖାବୟବ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ଆଉ କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଉଇ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ସେମାନେ

ଆକାରରେ ରାଜା ବା ରାଣୀ ଉଇପରି ନୁହନ୍ତି; ମାତ୍ର କେତେକ ପରିମାଣରେ ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ବର୍ଷାଋତୁର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଉଡ଼ୁଥିବା ଝିଡ଼ିପୋକ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର । ସେମାନଙ୍କର ଦୁଇଟିକରି ଆଖି ଓ ଚାରୋଟିକରି

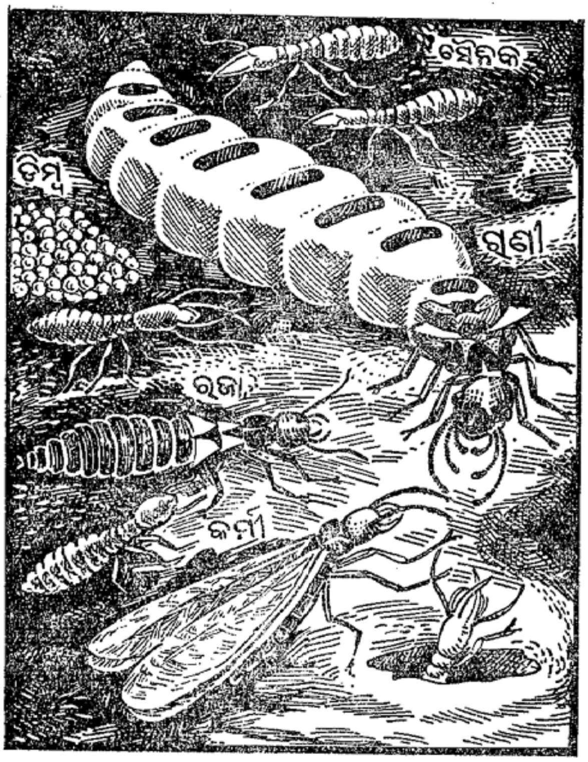

ଉଇ

ଡେଣା । ଏମାନେ ବେଶୀ ଉଡ଼ି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଡେଣା ଖସିପଡ଼େ । କେତେକ ଜାତିର ଉଇ ସଙ୍ଗମ ପରେ ଓ କେତେକ ସଙ୍ଗମ ପୂର୍ବରୁ ମାଟିରେ ଥିବା ଗର୍ତ୍ତମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ସେଠାରେ ମାଈ ଉଇ ପ୍ରଥମେ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଅଣ୍ଡା ଦିଏ । ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ଛୁଆ ବାହାରନ୍ତି ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରମିକ ଓ ସୈନିକ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନେ ବାପ, ମା' ଓ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ହୁଙ୍କା ତିଆରି କରନ୍ତି । କ୍ରମେ ରାଜା ଓ ରାଣୀ ଉଇ ଏଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି ।

ଉଇହୁଙ୍କା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଟି ଉପରେ ଅଥବା ଆଂଶିକ ମାଟି ଉପରେ ଓ ଆଂଶିକ ମାଟିତଳେ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । କେତେକ ଉଇହୁଙ୍କା ୨୦ ଫୁଟ୍ ଯାଏ ଉଚ୍ଚହେବାର ଦେଖାଯାଇଛି । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହୁଙ୍କାରେ କୋଟିଏଯାଏଁ ଉଇଥିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଛି । ମାତ୍ର ଉଇ-ଦଳର ଆକାର ବଡ଼ସାନ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦଳରେ ଜଣେ ରାଜା,

ଉଇ ହୁଙ୍କାର ଭିତର ଅଂଶ

ଜଣେ ରାଣୀ, କେତେକ ଶ୍ରମିକ ଓ ସୈନିକ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ମାତ୍ର ବଡ଼ ବଡ଼ ହୁଙ୍କାରେ ରାଜା, ରାଣୀ, ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ବହୁ ଶ୍ରମିକ, ସୈନିକ ଓ ସନ୍ତାନ-ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଉଇ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଭାରତରେ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଉଇର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ *Odontotermes obesus* । ଏହାର ରାଣୀ ମିନିଟ୍‌କୁ ଗୋଟିଏ ହିସାବରେ ଅଣ୍ଡା ଦିଏ । ଉଇଙ୍କ ଉତ୍ପାତରେ ଆମ ଦେଶରେ ବାର୍ଷିକ ୨୮କୋଟି ଟଙ୍କାର ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଡି.ଡି.ଟି ପକାଇଲେ ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ପାତ ବନ୍ଦ ହୁଏ ।

ଉଇ ଭାଲୁ—(ଆର୍ଡଭାର୍କ୍)—କୁତ୍ସିତ ଦର୍ଶନ, ଗର୍ତ୍ତବାସୀ ନିଶାଚର ପ୍ରାଣୀ । କେବଳ ଆଫ୍ରିକାରେ ସୋମାଲିଲାଣ୍ଡରୁ ଉତ୍ତମାଶା ଅନ୍ତରୀପ ଯାଏ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଉଇ ଓ ପିମ୍ପୁଡ଼ି । ଏହାର କାନଦୁଇଟି ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଓ

ଉଇଭାଲୁ

ଥୋମଣିର ଅଗ୍ରବିନ୍ଦୁଠାରୁ ମୋଟା ଲାଞ୍ଜର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମଗ୍ର ଶରୀରର ଲମ୍ବା ପ୍ରାୟ ୫ଫୁଟ୍ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ଶରୀର ହଳଦିଆ ଲୋମରେ ଆବୃତ ।

ଉକୁଣୀ—ଚେପ୍ଟା, ପକ୍ଷହୀନ କୀଟ ବିଶେଷ । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ପକ୍ଷୀର ପକ୍ଷ ଓ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଲୋମରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର କେଶ ଓ ଦେହରେ ଯେଉଁ ଉକୁଣୀ ଦେଖାଯାଏ ତା'ର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ *Pediculus humanus* । ମୁଣ୍ଡ ଅପରିଷ୍କାର ରଖିଲେ ବା ଗୋଟିଏ ଲୁଗାକୁ ବହୁଦିନ ଧରି ପିନ୍ଧିଲେ ସେଥିରେ ଉକୁଣୀ ହୁଅନ୍ତି । ଉକୁଣୀ ଦିନକୁ ୮ରୁ ୧୨ଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ମୋଟରେ ପ୍ରାୟ ତିନିଶହ ଅଣ୍ଡା ଦିଏ । ପ୍ରତି ଅଣ୍ଡା ଏକ ଅଠାଳିଆ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା କେଶ ସହିତ ଲାଗିଥିବାରୁ ତାହା ସହଜରେ ଖସିପଡ଼େ ନାହିଁ । ଉକୁଣୀ ଡିମ୍ବକୁ ନିଖ (ଲିଖ), ଛୋଟ ଉକୁଣୀକୁ ଗଜ ଓ ବଡ଼ ଉକୁଣୀକୁ ଡାଗରା କୁହାଯାଏ । ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ରକ୍ତ ଶୋଷଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଟାଇଫସ୍ ଓ ରିଲାପ୍‌ସିଂ ଜ୍ୱର ରୋଗୀଠାରୁ ସୁସ୍ଥଲୋକ ଦେହକୁ ବ୍ୟାପେ । ମଣିଷର ଜଙ୍ଘ-ସନ୍ଧିରେ ଆଉ ଜାତିଏ ଉକୁଣୀ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏହାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ ***Phthirus Pubis*** । କୁକୁଡ଼ା, ହଂସ ଆଦି ପକ୍ଷୀଙ୍କ ପରରେ ଯେଉଁ ଉକୁଣୀ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ପର ଓ ଚମର ମୃତ ବା ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ ଖୋଳପା ଆଦି ଶୁଖିଲା ପଦାର୍ଥ ଖାଆନ୍ତି; ରକ୍ତ ଶୋଷଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

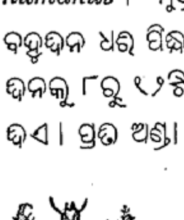

ଉକୁଣୀ

ଉଗାଣ୍ଡା (*Uganda*)—ମଧ୍ୟ-ଆଫ୍ରିକାର ବ୍ରିଟିଶ୍-ଆଶ୍ରିତ ଦେଶ । ୧୮୯୦ରେ ଏଠାରେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନେ ପଦାର୍ପଣ କଲେ । ଇମ୍ପେରିଆଲ୍ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଇଷ୍ଟ୍ ଆଫ୍ରିକା କମ୍ପାନୀ ନାମକ ଏକ କମ୍ପାନୀ କିଛିଦିନ ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଲା ପରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ୧୮୯୪ରେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ର ରକ୍ଷିତ-ଦେଶ (***Protectorate***) ହେଲା । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋମିଶରୀୟ ସୁଦାନ, ପୂର୍ବରେ, କେନିୟା କଲୋନି । ଉଗାଣ୍ଡାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ କେନିୟା ଭିତର ଦେଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏ ଦେଶର ସମୁଦ୍ର-ତଟ ନାହିଁ । ପ୍ରଧାନ ନଦୀ—ନୀଳନଦୀ । ଦେଶଟି ବହୁ-ହ୍ରଦପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ମାଳଭୂମି । ଦକ୍ଷିଣାଂଶ ବନମୟ । ପୃଥିବୀର ବୃହତ୍ତମ ହ୍ରଦ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ହ୍ରଦର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଭାଗ ଏହି ରାଜ୍ୟରେ । ଆଲବର୍ଟ୍ ଏଡ଼ୱାର୍ଡ୍ ଓ ଜର୍ଜ ହ୍ରଦ ମଧ୍ୟ ଏହିଠାରେ ଏ ରାଜ୍ୟ ଦେଇ ବିଷୁବ-ରେଖା ଯାଇଥିଲେହେଁ ଉଚ୍ଚତା ଯୋଗୁଁ ଜଳବାୟୁ ପ୍ରାୟ ଶୀତଳ ଥାଏ । ପଶ୍ଚିମ ସୀମାରେ ତୁଷାରାବୃତ ରୁବେନ୍‌ଜୋରି ବା ଚନ୍ଦ୍ର-ପର୍ବତମାଳା ବିଦ୍ୟମାନ । ଉର୍ବର ଅଂଶରେ ତୂଳା, କଫି, ଗୁ, ଆଖୁ ଓ ତମାଖୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଆୟତନ ୯୩,୯୮୧ ବର୍ଗମାଇଲ୍ (ଜଳଭାଗ ୧୩,୭୮୯ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ସମେତ) । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୫୪ ଲକ୍ଷ । ତା' ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟୁ ଜାତୀୟ ଲୋକ ପ୍ରାୟ ୨୫ ଲକ୍ଷ । ପ୍ରାୟ ୩୪ ହଜାର ଭାରତୀୟ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ସଂଖ୍ୟା ୭୦୦୦ । ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତ କରିବା ସକାଶେ ୧୯୫୨ରୁ ଉଗାଣ୍ଡା-ଡେଭଲପ୍‌ମେଣ୍ଟ୍-କର୍ପୋରେସନ୍ ବା 'ଉଗାଣ୍ଡା-ଉନ୍ନୟନ ସଂସ୍ଥା' ୫୦ ଲକ୍ଷ ପାଉଣ୍ଡ ମୂଳଧନରେ ଖୋଲା ଯାଇଅଛି ।

ଏ ଦେଶର ବାଣିଜ୍ୟ, ପ୍ରଧାନତଃ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍ ଓ ଭାରତ ସହିତ ଚଳେ । ଏଠାରୁ ଭାରତକୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ତୂଳା ଆମଦାନି କରାଯାଏ । ଏଠାର ସାଧାରଣ ଅଧିବାସୀ ପରିଶ୍ରମୀ କୃଷକ ଓ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କୁଟୀରର ଚାରିପଟେ ଲାଭଜନକ ଉଦ୍ୟାନମାନ ସଜ୍ଜିତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କଫି, କପାମଞ୍ଜି, ଗୁ, ଚମଡ଼ା ଓ ଗୁଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ରପ୍ତାନିଯୋଗ୍ୟ

ସାମଗ୍ରୀ । ଶାସନ-କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନଙ୍କ ହାତରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉପଜାତୀୟ ସମାଜ-ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ କେତେକ ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଅଛି । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ-ସଭାରେ ଆଫ୍ରିକାନ୍ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଅଛନ୍ତି । ସରକାରୀ ଅଦାଲତ ଓ ବଡ଼ ଅଦାଲତରେ ଦେଶୀୟ ବିଚାରର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅପିଲ୍ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଉଗାଣ୍ଡା ପ୍ରଦେଶର ଦେଶୀୟ ସର୍ଦ୍ଦାର ବା "କାବାକା"ଙ୍କୁ, 'ହିଜ୍ ହାଇନେସ୍' କୁହାଯାଏ । ରାଜଧାନୀ—ଏଣ୍ଟେବି । ପ୍ରଧାନ ସହର—କାମ୍ପାଲା । ଉଗାଣ୍ଡା, ନିକଟରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିଛି ।

ଉଗ୍ରତାରା—(ଦଶମହାବିଦ୍ୟା ଦେଖ)

ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ (କ୍ଲାସିକ୍‌ସ୍)—କୌଣସି ଭାଷାରେ ଯେଉଁ ରଚନା ଉଭୟ, ଉପଜୀବ୍ୟ ବିଷୟ ଓ ଲିଖନଶୈଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିଃସନ୍ଦେହଭାବରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ବୋଲି ଧରାଯାଏ, ତାହାକୁ ଇଉରୋପୀୟ ଭାଷାରେ 'କ୍ଲାସିକ୍' ବା 'କ୍ଲାସିକାଲ୍' କୁହାଯାଏ । ଏହିସବୁ ରଚନା, ସମାଲୋଚନାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ବୋଲି ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରଚନାମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟ-ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ, ଏହିମାନଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା ଦ୍ୱାରା କରାଯାଇ ଥାଏ । ଇଉରୋପରେ ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ରୋମାନ୍ ସାହିତ୍ୟର କାବ୍ୟ, ନାଟକମାନଙ୍କୁ ଏହି ବିଚାରରେ କ୍ଲାସିକାଲ୍ ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଥିଲା । ପରେ ଏହି କାରଣରୁ ସେହି ସେହି ଭାଷାମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ 'କ୍ଲାସିକାଲ୍' କୁହାଗଲା ଓ ଏହି 'କ୍ଲାସିକାଲ୍' ଭାଷାମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଧ୍ୟାପନ ଇଉରୋପର ସର୍ବତ୍ର ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ କରି ଦିଆଗଲା । ଇଉରୋପରେ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ରୋମାନ୍ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଚାର କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ, ଏବେ ଯେକୌଣସି ଭାଷାର ଅତ୍ୟୁତ୍କୃଷ୍ଟ ପୁସ୍ତକକୁ ମଧ୍ୟ 'କ୍ଲାସିକ୍' କୁହାଯାଉଅଛି । ଭାରତ-ବର୍ଷରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପାର୍ସିକୁ 'କ୍ଲାସିକାଲ୍' ଭାଷାରୂପେ ଧରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଲିଖିତ କେତେକ କାବ୍ୟ ଓ ନାଟକ ନିଜ ନିଜର ଅସାଧାରଣ ଉତ୍କର୍ଷ ଯୋଗୁଁ ବାଲ୍ମୀକି ଓ କାଳିଦାସଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ପରି 'କ୍ଲାସିକ୍' ବା ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି ଧରାଯାଆନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ କେତୋଟି ଉପନ୍ୟାସ, ଶୈଳୀ ଓ ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣର ଅନୁପମତା ଯୋଗୁଁ 'କ୍ଲାସିକ୍'ର ଆସନ ପାଇ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଆଲଙ୍କାରିକ କାବ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଲାବଣ୍ୟବତୀ ସେହିପରି କ୍ଲାସିକ୍ ।

ଉଞ୍ଛବୃତ୍ତି—ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଆଶ୍ରମ (ଦେଖ) ରେ ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀ ଅତି ସଂଯତ ଓ ପରିମିତ ହେବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ 'ଉଞ୍ଛ' ଓ 'ଶିଳ' ଏହି ବୃତ୍ତି-ଦ୍ୱୟକୁ ପ୍ରଥମେ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜୀବିକାର୍ଜନ ସମ୍ଭବପର ନ ହେଲେ, ଫଳ, ମୂଳ ଓ ଜଳଦ୍ୱାରା ତାହା କରଣୀୟ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ଅଛି । 'ଉଞ୍ଛ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଖୁଣ୍ଟିବା ବା ଗୋଟାଇବା । ଚଢ଼େଇମାନେ ବିଲରେ ପଡ଼ିଥିବା ଶସ୍ୟକୁ ଥଣ୍ଟରେ ଗୋଟାଇ ଖାଇଲା ପରି ମୁନିମାନେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଶସ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି, ଓ ତାହାକୁ ରଗଡ଼ି ଚାଉଳ କରି ଖାଇଥାଆନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକାରେ ଜୀବିକା-ନିର୍ବାହକୁ ଉଞ୍ଛବୃତ୍ତି କୁହାଯାଏ । ଶିଳବୃତ୍ତିକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଥିବା ମୁନି ବିଲରୁ ଧାନ କଟାହୋଇ ଉଠିଗଲା ପରେ ପଡ଼ି ରହିଥିବା ଶସ୍ୟକେଣ୍ଡାକୁ ଗୋଟାଇ ନେଇ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ।

ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଶିଳବୃତ୍ତି ଓ ଶିଳବୃତ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଉଞ୍ଛବୃତ୍ତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ।

ଉଜିଜି—ବ୍ରିଟିଶ୍ ପୂର୍ବ ଆଫ୍ରିକାର ଟାଙ୍ଗାନାଇକା ରାଜ୍ୟର ସହର ଓ ଟାଙ୍ଗାନାଇକା ହ୍ରଦର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୂର୍ବେ ଏହା ଆଫ୍ରିକାର ଦାସ-କାରବାର ଓ ହାତୀଦାନ୍ତ ବ୍ୟବସାୟର କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ଖ୍ରୀ: ୧୮୭୧ ରେ ଆଫ୍ରିକାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପ୍ରଦେଶର ଉଦ୍‌ଘାଟକ ଡକ୍ଟର ଡେଭିଡ୍ ଲିଭିଂଷ୍ଟୋନ୍‌ଙ୍କ (ଦେଖ) ସହିତ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ-ଆମେରିକାନ୍ ଦେଶାବିଷ୍କର୍ତ୍ତା ସର୍ ଷ୍ଟାନ୍‌ଲି (ଦେଖ) ଙ୍କର ଏହି ଉଜିଜିଠାରେ ଭେଟ ହୋଇଥିଲା ।

ଉଜ୍ଜୟିନୀ—ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ପୂର୍ବତନ ଗ୍ୱାଲିୟର୍ ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଖ୍ୟାତ ସହର । ସମ୍ରାଟ୍ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଭାବରେ ଓ କାଳିଦାସଙ୍କର ପ୍ରିୟ ନଗରୀରୂପେ

ବିଖ୍ୟାତ । ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଏହି ନଗରୀକୁ ଓଜେନ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ-ଭୂଗୋଳର ଆଦି ଦ୍ରାଘିମା ଉଜ୍ଜୟିନୀଠାରେ କଳ୍ପିତ ଥିଲା । ଉତ୍ତର କର୍କଟକ୍ରାନ୍ତି ରେଖା ଏହି ନଗରୀର ନିକଟରେ ପଡ଼େ । ସେହି କାରଣରୁ ଜୟପୁର ରାଜା ଜୟସିଂହ (୧୬୯୯-୧୭୪୩) ଏଠାରେ ଏକ ମାନମନ୍ଦିର (*Observatory*) ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଉତ୍ତର ଭାରତରୁ ଦ୍ୱାରକା (ଭୃଗୁକଚ୍ଛ)କୁ ଉଜ୍ଜୟିନୀ ବାଟ ଦେଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏଣୁ ରାଜନୈତିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉଜ୍ଜୟିନୀର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଜିଲ୍ଲା ଓ ସହର । ସହରର ଜନସଂଖ୍ୟା— ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ । ଉଜ୍ଜୟିନୀ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ରେଲ୍ ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍ । ଏଠାରେ ମହାକାଳ-ମନ୍ଦିର ଥିବାରୁ ଏହା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥ । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାକାଳମନ୍ଦିର ମୁସଲ୍‌ମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଯାଇଅଛି । ପ୍ରତି ବାରବର୍ଷ ପରେ ଏଠାରେ କୁମ୍ଭମେଳା ହୁଏ । ନୂତନ ଉଜ୍ଜୟିନୀର ଗୃହପଟେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନାନା ଶିଳ୍ପ ଠିଆ ହେଲାଣି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ଲେଡ଼୍ (ଖୁର) ତିଆରି କାରଖାନା ଏକତମ । ସିପ୍ରା ନଦୀ ଉଜ୍ଜୟିନୀ ନଗର ଦେଇ ଯାଇଅଛି । କାଳିଦାସଙ୍କ କବିତା ଯୋଗୁଁ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀଟି ସମଗ୍ର ସଂସ୍କୃତ-ସାହିତ୍ୟରେ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଉଠିଛି । ରାଧାନାଥ ଏହାକୁହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦୁଃଖରେ କହିଛନ୍ତି,

'କ୍ଷୁଦ୍ର ସିପ୍ରା-ସ୍ରୋତ ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ
ମହାନଦୀ ନାମ ରହିଲା ଲୁପତେ ।'

ଉଜ୍‌ବେକିସ୍ତାନ— ମଧ୍ୟଏସିଆର ଐତିହାସିକ ବୋଖାରା, ଖିଭା ଓ ଖାରେଜମ୍ ପ୍ରଭୃତି ନଗର ଓ ଅଞ୍ଚଳକୁ ନେଇ ଏହି ସୋଭିଏଟ୍ ରାଷ୍ଟ୍ର ଗଠିତ । ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ରୁଷ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁସଲମାନ୍ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ୧୯୨୪ରେ ଏଠାରେ ସୋଭିଏଟ୍ ଶାସନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ଆୟତନ—୧.୫୮,୫୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା —ପ୍ରାୟ ୬୩ ଲକ୍ଷ । ରାଜଧାନୀ—ତାସ୍‌କେଣ୍ଟ୍ । ବହୁ କେନାଲ୍ ଖୋଲା ଯାଇଥିବାରୁ ଜଳସେଚନ ସୁବିଧାରେ ହେଉଛି । ଫଳତଃ କୃଷିଜମି ଓ ଫସଲ ପୂର୍ବ ଅପେକ୍ଷା ବହୁ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଛି । ଏଠାରେ ସମବାୟ-କୃଷି-ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ । ସମଗ୍ର ସୋଭିଏଟ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଶତକଡ଼ା ୬୦ ଭାଗ ତୂଳା, ୫୦ ଭାଗ ଚାଉଳ, ୬୦ ଭାଗ ପଶୁଖାଦ୍ୟ-ତୃଣ ଏଠାରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏଠାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଧାନ ୮୦-୯୦ ଦିନରେ (ପୂର୍ବେ ୧୩୦-୧୪୦ ଦିନ ଲାଗୁଥିଲା ।) ପାଚେ । ଏହା ଆମ ଦେଶର ଷାଠିକା ଧାନ ପରି । ପୁଣି, ଜମିରେ ଦୁଇବାର ଫସଲ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଜଳବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ରାସାୟନିକ ସାର ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି, ଏହି ସାର ତୂଳା-କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଅଭାବନୀୟ ଉନ୍ନତି ଘଟିଛି । ୧୯୫୧ ସରିକି ଏଠାରେ ୮୦୦୦ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାଳୟ (୧୨.୬୫ ଲକ୍ଷ ଛାତ୍ର), ୩୬ ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟାଳୟ, ୧୦୦ ଟେକ୍‌ନିକାଲ୍ ସ୍କୁଲ, ୧୧ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଆରୋଗ୍ୟ-ନିକେତନ, ମାତୃ-ସଦନ, ଶିଶୁ-ଚିକିତ୍ସାଳୟ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଅଛି । ଆଞ୍ଚଳିକ ସାହିତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଅଭିନୟ ଆଦିରେ ନୂତନ ପ୍ରାଣ ଆସିଛି । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆମୁଦରିଆ ନଦୀ (ପ୍ରାଚୀନ ଅକ୍ସସ୍ ନଦୀ) ଏହି ରାଜ୍ୟଦେଇ ପ୍ରବାହିତ । ଏହାର ଦୁଇକୂଳ ଧରି ନାନା ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଐତିହାସିକ ସମରକନ୍ଦ ଓ ବୋଖାରା ସହର ଏହି ରାଜ୍ୟରେ । ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିଥିଲେ । ପରେ ତୈମୁରଲଙ୍ଗ୍ ଓ ଚେଙ୍ଗିସ୍ ଖାଁ ଏହି ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାରି ଦିଗ୍‌ବିଜୟ କରିଥିଲେ । ବାବର୍ ଏହି ରାଜ୍ୟର ଫେରଗାନା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସି ଭାରତରେ ମୋଗଲ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ସମରକନ୍ଦ ଏବେ ଏକ ନୂତନ ସହରରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ବୋଖାରା ପୂର୍ବପରି ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ବୋଖାରାର ପୃଥିବୀ-ବିଖ୍ୟାତ ଗାଲିଚା ବୁଣା ହେଉଅଛି ।

ଉଟ୍‌କାମଣ୍ଡ—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ରାଜ୍ୟର ନୀଲଗିରି ଜିଲ୍ଲାର ଏକ ପାର୍ବତ୍ୟ ସହର (୭୨୩୦ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ) । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାରଙ୍କର ଗ୍ରୀଷ୍ମନିବାସ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଧନଲୋକ-ମାନଙ୍କର ବିଳାସ-ପୁରୀ । ୧୮୧୯ରେ ଏହି ସ୍ଥାନ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା । ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ସିଙ୍କୋନା, ଚା ଓ କଫି ପ୍ରଧାନ ବୃକ୍ଷ । ପାଇକରା ଜଳ-ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଉତ୍ପାଦନ-ବନ୍ଧ ଏଠାରୁ

୧୮ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ—କୋଏମ୍ବାଟୁର—ମେଟୁପଲେୟାମ୍ ରେଲ୍ ପଥର ଗୋଟିଏ ଜଙ୍କ୍ସନ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୫୦ ହଜାର ।

ଉଡ଼ନ୍ତା ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା—ଉଡ଼ନ୍ତା ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷାମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ ଏମାନଙ୍କର ଦୁଇପାଖରେ ଆଗ ଗୋଡ଼ ଓ ପଛ ଗୋଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ଚମଡ଼ାର ପର୍ଦ୍ଦା ଥାଏ । ଏମାନେ ଗୋଟିଏ ଗଛରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗଛକୁ ଡେଇଁ

ଉଡ଼ନ୍ତା ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା

ପଡ଼ିଲା ବେଳେ ପର୍ଦ୍ଦା ଖୋଲିଯାଏ । ଏହା ପାରାଚ୍ୟୁଟ୍‌ର କାମ କରୁଥିବାରୁ ଏମାନେ ପବନରେ ଭାସି ଭାସି ଯାଇପାରନ୍ତି । ଏସିଆ ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକାରେ ଉଡ଼ନ୍ତା ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଭାରତରେ ଅନେକ ଜାତିର ଉଡ଼ନ୍ତା ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା ବାସ କରନ୍ତି । ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଦକ୍ଷିଣକୁ ସମଗ୍ର ଭାରତୀୟ ଉପଦ୍ୱୀପରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବାଦାମୀ ଉଡ଼ନ୍ତା ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା (*Petanrista Philippensis*) ନାସିକାଗ୍ରଠାରୁ ଲାଞ୍ଜର ମୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବରେ ଦେଢ଼ଫୁଟ୍ ହୁଏ । ଏହାର ଲାଞ୍ଜ ଦୁଇଫୁଟ ବା ଅଧିକ ଲମ୍ବ । ଏହା, ତା'ର ପାରାଚ୍ୟୁଟ୍ (ଦୁଇପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ଚମଡ଼ା ପର୍ଦ୍ଦା) ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗଛରୁ ୬୦।୮୦ ଫୁଟ୍ ଦୂରରେ ଥିବା ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗଛକୁ ପବନରେ ଭାସି ଭାସି ଯାଇପାରେ । ଉଡ଼ନ୍ତା ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷାମାନେ ନିଶାଚର ଓ ଗଛର କୋରଡ଼ରେ ଶିଶୁ ପ୍ରସବ କରନ୍ତି । ଖାଦ୍ୟ – ଫଳ, କଢ଼, ଗଛର ଶୁଖିଲା ଅଠା, ପୋକ ଇତ୍ୟାଦି । ଏସିଆର ଗ୍ରୀଷ୍ମାଞ୍ଚଳରେ ବାସକରୁଥିବା ଉଡ଼ନ୍ତା ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷାମାନେ ଆକାରରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ହୁଅନ୍ତି ।

ଉଡ଼ାଜାହାଜ—ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷୀପରି ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ଆସିଅଛି । ତେଣୁ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଜଳ ଓ ସ୍ଥଳ ଉପରେ ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଆସିଗଲା ପରେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ବିଚରଣର ନିଶା ତାହାର ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଖେଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆଦିମାନବର ଉଡ଼ିବା ସ୍ପୃହା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି ତାହାର କାଳ୍ପନିକ ପରଲଗା ଦେବ, ଦେବୀ ଓ ଦେବଯୋନି ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ । ସେମାନେ ମୁକ୍ତଭାବରେ ଓ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ଆକାଶପଥରେ ବିଚରଣ କରି ମାନବର ମନସ୍କାମନା ପୂର୍ତ୍ତି କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ସବୁଦେଶର ମନୁଷ୍ୟ

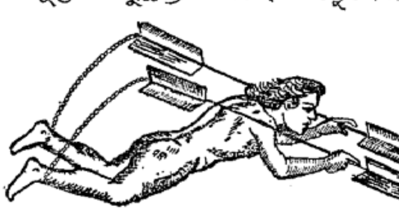

ମନୁଷ୍ୟର ଉଡ଼ିବା ଶିକ୍ଷା

କଳ୍ପନା କରି ଆସିଅଛି । ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ନିଜ ସ୍ୱପ୍ନର ଏକ ବିକାଶମାତ୍ର ବୋଲି ଧରାଯାଇପାରେ । ଗ୍ରୀକ୍ ପୁରାଣର ଡେଡାଲସ୍ (ଦେଖ) ଓ ଆଇକାରସ୍‌ଙ୍କ ଉଡ଼ିବା ଗଳ୍ପ ଲୋକପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଆକାଶଗାମୀ ପୁଷ୍ପକ-ବିମାନର ବର୍ଣ୍ଣନା ସର୍ବଜନବିଦିତ । କିନ୍ତୁ ଐତିହାସିକ କାଳରେ କଳ୍ପନାକୁ ବାସ୍ତବତାର ରୂପ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରଥମେ ଦେଲେ ଫ୍ଲରେନ୍ସ ସହରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଲିଓନାର୍ଦୋ ଦା'ଭିଞ୍ଚି (ଦେଖ) । ସେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ବେଲୁନ୍, ପାରାଚ୍ୟୁଟ୍ ଓ ହେଲିକପ୍‌ଟର୍‌ର ନକ୍ସା ଆଙ୍କିଥିଲେ ଓ ନମୁନା ତିଆରି କରିଥିଲେ । କେଉଁ ଉପାୟରେ ମଣିଷ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିପାରିବ, ସେ ବିଷୟରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ ।

ବିଭିନ୍ନ ପରୀକ୍ଷକମାନଙ୍କର ବହୁ ଅସଫଳ ଉଦ୍ୟମ ପରେ ୧୭୮୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଗଲଫିଏ ନାମକ ଫରାସୀ ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟ ତାଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରି ଏ ଦିଗରେ ଅନେକାଂଶରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ କନା ଓ କାଗଜରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗୋଲାକାର ବେଲୁନ୍ ତିଆରି କରି ତାହାତଳେ ନିଆଁ ଜାଳିବାରୁ ତହିଁରୁ ଧୂଆଁ ଯାଇ ଗୋଲକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ଓ ଗୋଲାକାର ବେଲୁନ୍‌ଟି କିଛି ସମୟ ଆକାଶମାର୍ଗରେ ସଞ୍ଚରଣ କଲା । ତତ୍ପରେ ସାହସୀ

ଦ’ ରୋଜିଅ ସେହିପରି ଗରମ ବାଷ୍ପ ଭର୍ତ୍ତିକରି ବେଲୁନ୍‌ଟିକୁ ଦଉଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି ଉପରକୁ ଗୁଡ଼ିବା ପରେ ତାହା କିଛିସମୟ ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡ଼ିଲା । ପରେ ସେ ବିନା ଦଉଡ଼ିରେ ବେଲୁନ୍ ଗୁଡ଼ିଲେ । ଏହାର ନିମ୍ନଦେଶରେ ଉଷ୍ମ ବାଷ୍ପପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେଉଁ ଥଳିଟିକୁ ସେ ରଖିଥିଲେ ସେଥିରେ ସେ ପ୍ରଥମ କରି ଗୋଟିଏ ଲୋକ ବସାଇଥିଲେ । ଏହି ବେଲୁନ୍ କିଛିସମୟ ଆକାଶରେ

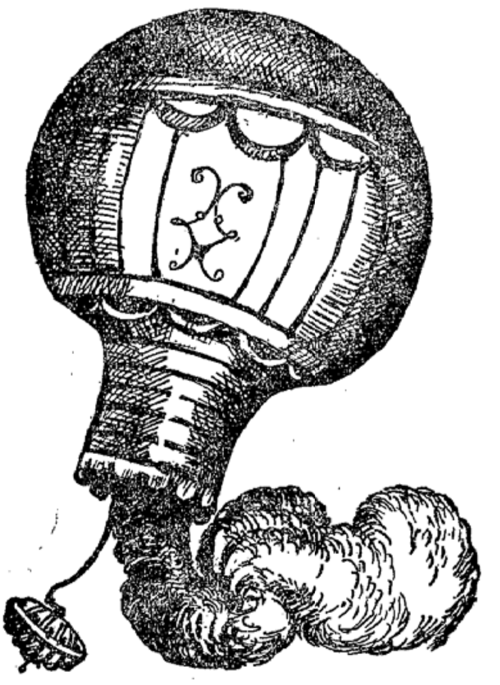

ଉଡ଼ାଜାହାଜ ବେଲୁନ୍

ଉଡ଼ି ଫେରି ଆସିଥିଲା । ତେଣୁ ଏହି ଅଜ୍ଞାତ ଲୋକଟି ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ଉଡ଼ାଳି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଦ’ ରୋଜିଅଙ୍କ ପରେ ଚାର୍ଲସ୍ ନାମକ ଜଣେ ଫରାସୀ ଅଧ୍ୟାପକ ବେଲୁନ୍‌ରେ ଉଦଜାନ ବାଷ୍ପ ଭର୍ତ୍ତିକରିବା ଦ୍ୱାରା ତାହା ଆହୁରି ଅଧିକ ସମୟ ଉଡ଼ିଲା ଓ ସେହି ବେଲୁନ୍‌କୁ ପାରାଚ୍ୟୁଟ୍ ଯନ୍ତ୍ର ବହିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ କରାଗଲା । ଧୀରେ ଧୀରେ ଲୋକଙ୍କର ଉଡ଼ିବା ବିଷୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାଗରିତ ହେଲା । ୧୭୮୪ ସାଲରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଉଡ଼ାଳି ସାଡ୍‌ଲର ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିଲେ । ୧୭୮୫ରେ ବେଲୁନ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଣାଳୀ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବାରୁ ମନୁଷ୍ୟ, ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିପାରିବାରେ ଲୋକଙ୍କର ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହେଲା । ଏ ସମୟରେ ନେପୋଲିୟନ୍ (ଦେଖ) ସାମରିକ ପରୀକ୍ଷା ଲାଗି ବେଲୁନ୍ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ୧୭୯୭ ବେଳକୁ ଲୋକେ ପାରାଚ୍ୟୁଟ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ବେଲୁନ୍‌ରୁ ତଳକୁ ମଧ୍ୟ ଓହ୍ଲାଇ ପାରିଲେ । ୧୮୩୬ ବେଳକୁ ବେଲୁନ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶୂନ୍ୟାକାଶରେ ୫୦୦ ମାଇଲ୍ ଯାତ୍ରା କରି ଯାଇଥିଲା । ଅଷ୍ଟ୍ରିୟାର ସୈନ୍ୟବିଭାଗ ୧୮୪୯ ବେଳକୁ ବେଲୁନ ସାହାଯ୍ୟରେ ବୋମା ବହନ କରି ନେଇ ପାରିଥିଲେ । ୧୮୯୭ରେ ଉତ୍ତରମେରୁ ଆବିଷ୍କାର ବେଳେ ବେଲୁନ୍ ବହୁତ କାମ କରିଥିଲା । ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ଏହି ବେଲୁନ୍, ପ୍ରକୃତି ଦ୍ୱାରାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର ପରେ ପରେ ଏହାର ଗତି ମାନବର ଇଚ୍ଛାଧୀନ ହେଲା । ସେହି ଅନୁସାରେ ଏହାର ଆକାର ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ ବଦଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଉଦଜାନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ହିଲିୟମ୍ ଗ୍ୟାସ୍ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା ।

୧୮୫୨ରେ ଜଣେ ଫରାସୀ କାରିଗର ଗ୍ୟାସ୍‌ବ୍ୟାଗ୍ ବା ବାଷ୍ପଥଳୀ ତଳେ ଗୋଟିଏ ବାଷ୍ପୀୟ ଇଞ୍ଜିନ୍ ଖଞ୍ଜି ତାର ପରୀକ୍ଷା

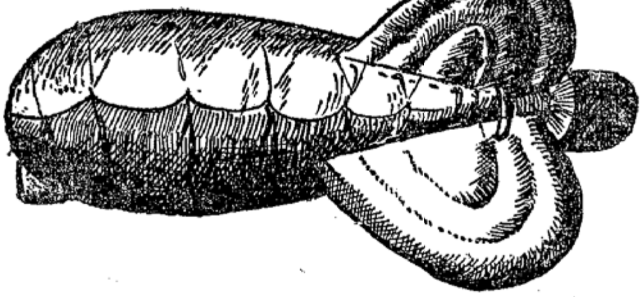

ଉଡ଼ାଜାହାଜ ବେଲୁନ୍

କରିଥିଲେ । ଏହା ଘଣ୍ଟାକେ ୫ମାଇଲ ହାରରେ ୧୭ ମାଇଲ ଉଡ଼ିଲା । ୧୮୮୫ରେ ଫରାସୀ ସରକାର ୯ଟି ଘୋଟକ-ଶକ୍ତି-ସମ୍ପନ୍ନ ଯେଉଁ ବେଲୁନ୍‌ଟି ତିଆରି କରିଥିଲେ, ତାହା ଜଣେ ଲୋକଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ତଳକୁ ଫେରି ଆସିଥିଲା । ୧୯୦୧ ସାଲରେ ଜର୍ମାନ୍ ଆବିଷ୍କାରକ କାଉଣ୍ଟ ଜେପେଲୀନ୍ ତାଙ୍କ ସୁବୃହତ୍ ବ୍ୟୋମଯାନ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଏହା ବହୁଲୋକ ଓ ଜିନିଷ ବୋହିନେଇ ପାରିଥିଲା ।

ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବେଲୁନ୍ ଓ ବ୍ୟୋମଯାନ (*air-ship*) ଥିଲେ, ବାୟୁରୁ ଲଘୁତର । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ସବୁ ଆମେ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ, ସେଗୁଡ଼ିକ ବାୟୁଠାରୁ ବହୁତ ଭାରି । କୌଣସିମତେ ଏହି ଉଡ଼ାଜାହାଜ

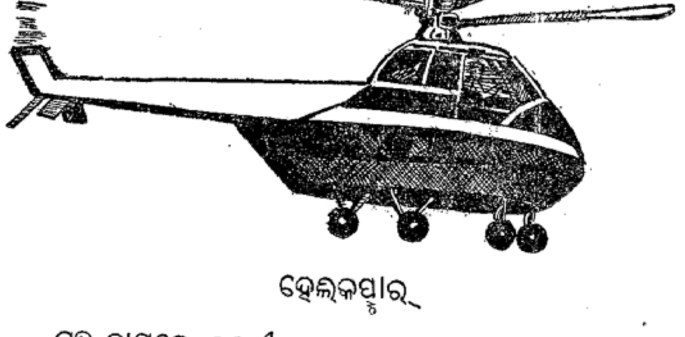

ହେଲିକପ୍ଟର୍

ଯଦି ବାୟୁରେ ଗତିଶୀଳ ନ ହୋଇପାରେ, ତେବେ ଏହା ତଳକୁ ଖସିପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ଏହି ଉଡ଼ାଜାହାଜମାନଙ୍କର ନିର୍ମାଣ-ପ୍ରଣାଳୀ ବେଲୁନ୍‌ଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଦୁଇଜଣ ଫରାସୀ ଧର୍ମଯାଜକ ବାରୁଦ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ରକେଟ୍ ବା ହାଉଇ ଛାଡ଼ିବା ପରୀକ୍ଷା କଲେ, ସେହିଥିରେହିଁ ଉଡ଼ାଜାହାଜର ମୂଳ ନୀତି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ, ସାର୍ ଜର୍ଜ୍ କେଲି ଆଧୁନିକ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ନିର୍ମାଣର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେ ଗୁଡ଼ି ଉଡ଼ା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ ଗୁଡ଼ି

ଜେଟ୍ ବିମାନ

ଉପରେ ଦୁଇଟି ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ପ୍ରଥମ ହେଲା ପୃଥିବୀର ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି; ଦ୍ୱିତୀୟଟି ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ବାଧା (ରେଜିଷ୍ଟାନ୍ସ) ବା ପ୍ରତିରୋଧ ଶକ୍ତି । ଗୁଡ଼ି ଉପରେ ବାୟୁର ପ୍ରତିରୋଧ ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣଠାରୁ ବେଶି ହେବାରୁ ଗୁଡ଼ି ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ । ସେହି ନୀତିକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରି ପ୍ରତିରୋଧ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଉପରକୁ ଯିବ । କିନ୍ତୁ ବାୟୁର ସଞ୍ଚାଳନ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ର ଆବଶ୍ୟକ । ତେଣୁ ସେ ବିସର୍ପକ ସହିତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣୋଦକ (ପ୍ରପେଲର୍) ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତ କଲେ ଓ ପ୍ରଣୋଦକକୁ ଚଳାଇବା ଲାଗି ଗୋଟିଏ ବାଷ୍ପଚାଳିତ ଇଞ୍ଜିନ୍ ଖଞ୍ଜିଲେ । ଏହି ଦୁଇଟି ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଉଦ୍ଭାବନ ଉପରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜର ଉଡ଼ିବା-ପ୍ରଣାଳୀ ନିର୍ଭର କରେ । ତାହା ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାରରେ ମୋଟାମୋଟି ବୁଝାଯାଇପାରେ । ଉଡ଼ାଜାହାଜର ପ୍ରଣୋଦକ ଗୋଟାଏ ପେଚର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଘୂର୍ଣ୍ଣନଦ୍ୱାରା ଏହା ଅଧିକ-ଚାପ-ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରବଳ ବାୟୁପ୍ରବାହ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଏହି ପ୍ରବାହର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଅଧିକ ଘନୀଭୂତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ଉଡ଼ାଜାହାଜର ପକ୍ଷାରେ ଚାପ ଦିଏ । ତେଣୁ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଭାର-ସାମ୍ୟ ରଖି ଉଡ଼ାଜାହାଜଟି ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ଆଗକୁ ଗତି କରିଥାଏ । ପ୍ରଣୋଦକ, ବେଗରେ ଗତି କରିବାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ବାୟୁପ୍ରବାହ ସୃଷ୍ଟି କରେ, ସେହି ବାୟୁପରିମାଣ ଉପରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜର ସ୍ଥିତି ଓ ଗତି ନିର୍ଭର କରେ । ପ୍ରଣୋଦକର ଗତି ମନ୍ଦ ହେଲେ ପକ୍ଷା ନିମ୍ନସ୍ଥ ବାୟୁପ୍ରବାହର ମନ୍ଦ ବେଗ ହେତୁ ଉଡ଼ାଜାହାଜଟି ବେଶି ସମୟ ପବନରେ ଭାସିପାରେ ନାହିଁ । ପ୍ରଣୋଦକର ଗତି ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲେ ବାୟୁ-ସଞ୍ଚାଳନ ଅଭାବରୁ ପୃଥିବୀର ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ବ୍ୟୋମଯାନକୁ ତଳକୁ ଟାଣି ଆଣିବ । ବିମାନଚାଳକ ଏହି ନୀତି ଅନୁସରଣ କରି ଯନ୍ତ୍ରଟିକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ପୃଥିବୀର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଖସାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ । ମାତ୍ର ସବୁ ସମୟରେ ଚାଳକକୁ ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଭାର-ସାମ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବାୟୁ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ବାୟୁ ସଞ୍ଚାରିତ ହେଲେ ଉଡ଼ାଜାହାଜଟି ସିଧା ସଳଖ ନ ଯାଇ ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ । କାରଣ, ଅତ୍ୟଧିକ ବାୟୁ-ପ୍ରବାହ, ଡେଣାଗୁଡ଼ିକୁ ଉପରକୁ ଠେଲିବାଦ୍ୱାରା ଜାହାଜର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତି ହୁଏ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବା ନିମ୍ନ ଗତିଲାଗି ଉଡ଼ାଜାହାଜର ଗୋଟିଏ ନାସା-ସଦୃଶ ଅଂଶ (*nose*) ଅଛି ।

ଆମେରିକାର ରାଇଟ୍-ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟ ଗତି ଉପରେ ବହୁ ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇଥିଲେ । କୁଣ୍ଡଳ ବା ପାର୍ଶ୍ୱଗତି ଓ ମଣ୍ଡଳାକାର ଗତି ଉପରେ ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇ ସେମାନେ ୧୯୦୫ ବେଳକୁ ୨୪ ମାଇଲ୍ ଶୂନ୍ୟ-ପଥରେ ବିଚରଣ କରିପାରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଇଂଲଣ୍ଡ-ଯାତ୍ରୀ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଲଣ୍ଡନ ସାଏନ୍ସ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁରକ୍ଷିତ । ସେହିବର୍ଷ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ବସିଲା ଓ ଲୁଇ ବ୍ଲେରିଓ, ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଯୋଗେ ଇଉରୋପର କେତେ ଜାଗା ବୁଲି ଆସି ପ୍ରଥମ ଥର ଲାଗି କ୍ୟାଲେଠାରୁ ଡୋଭର ଯାଏ ଉଡ଼ି ଇଂଲିଶ୍ ଚ୍ୟାନେଲ୍ ଅତିକ୍ରମ କରିଥିଲେ ।

ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଚାଲୁ ହେବା ପରେ ଏହା ବହୁ ଆକାର ପ୍ରକାରରେ ନିର୍ମିତ ହେଲା । ଶେଷରେ ୩ ପ୍ରକାର ଉଡ଼ାଜାହାଜ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କଲା ଯଥା—ଏକପକ୍ଷବିଶିଷ୍ଟ ମନୋପ୍ଲେନ୍, ଦୁଇପକ୍ଷବିଶିଷ୍ଟ ବାଇପ୍ଲେନ୍, ତିନପକ୍ଷବିଶିଷ୍ଟ ଟ୍ରାଇପ୍ଲେନ୍ । କୌଣସି କୌଣସି ପ୍ରଣୋଦକ ଉଡ଼ାଜାହାଜର ଆଗକୁ ରହି ତାକୁ ଆଗକୁ ଟାଣେ; କେତେକଙ୍କର ପଛରେ ଥାଇ ପଛରୁ ଠେଲିବା ଦ୍ୱାରା ଜାହାଜଟି ଆଗକୁ ଗତି କରିଥାଏ ।

ବିଗତ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ (୧୯୧୪) ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଯାନଭାବରେ ବିଶେଷ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏହାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗତି ଘଣ୍ଟାକରେ ୮୭ ମାଇଲରୁ ବେଶି ନ ଥିଲା, କି ଉଚ୍ଚତାରେ ୧୧,୪୫୦ ଫୁଟ୍‌ରୁ ବେଶି ଉଚ୍ଚ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ଜାହାଜରେ ମାତ୍ର ଜଣେ ଆରୋହୀ ଯାତାୟାତ କରିପାରୁଥିଲେ । ଆକାଶରେ ଏହା ୪ ଘଣ୍ଟାରୁ ବେଶି ଉଡ଼ିପାରୁ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ୧୯୧୩-୧୪ ସାଲ ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ବହୁ ଉନ୍ନତି ଦେଖାଗଲା । ଉଡ଼ାଜାହାଜର ଉନ୍ନତି ଓ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଦିଗରେ ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ବହୁ ପ୍ରେରଣା ଓ ସୁବିଧା ଯୋଗାଇ ଦେଇଥିଲା । ଏହାର ନିର୍ମାଣ ଓ ପରିବହନ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସରକାର, ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ହାତରୁ ନେଇଯାଇ ଏହାକୁ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପରେ ପରିଣତ କଲେ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଓଜନଦାର ଓ ବେଗବାନ୍ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ମନ ବଳାଇଲେ । ୧୯୧୮ ସାଲ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷବେଳକୁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରାଜକୀୟ ବିମାନ-ବାହିନୀ (ରୟାଲ୍ ଏୟାର୍ ଫୋର୍ସ୍)ର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଓ ଘଣ୍ଟାକେ ୧୫୦ ମାଇଲ୍ ଗତି କରୁଥିବା 'ଲଢୁଆ ଜାହାଜ' ଓ ଦୁଇ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ଯୁକ୍ତ ବୋମା-ବର୍ଷୀ ଜାହାଜ (*Bomber*) ନିର୍ମାଣ କରାଗଲା । ବୋମାବର୍ଷୀ ଜାହାଜ ୨୦୦୦ ପାଉଣ୍ଡର ବୋମା ଧରି ଘଣ୍ଟାକୁ ୧୦୦ ମାଇଲ୍ ହିସାବରେ ୮୦୦ ମାଇଲ ରାସ୍ତା ଅତିକ୍ରମ କରି

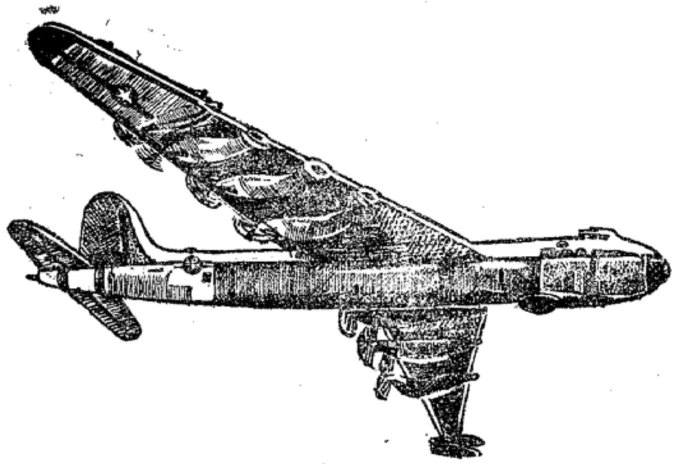

ବୋମାବର୍ଷୀ ଜାହାଜ

ପାରିଥିଲା । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧର ଚାରିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜର ଗଠନପ୍ରଣାଳୀ, ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ନିରାପତ୍ତା ଓ ଗତି ଦିଗରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତି କରାଗଲା । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶୂନ୍ୟମଣ୍ଡଳର ବହୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ପୃଥିବୀ ସ୍ତରକୁ ଖବର ଅନ୍ତର ପଠାଇବା ଲାଗି ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ବେତାରଯନ୍ତ୍ର ଖଞ୍ଜାଗଲା । ଅଳ୍ପ ଓଜନର ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଇଞ୍ଜିନ୍ ମଧ୍ୟ ତିଆରି ହେଲା ।

ଯୁଦ୍ଧ ପରେ (୧୯୧୮ ଠାରୁ) ସବୁଦେଶ, ଯୁଦ୍ଧକାର୍ଯ୍ୟରୁ ଉଡ଼ାଜାହାଜକୁ ଓହରାଇ ଆଣି ସାଧାରଣ ଜନତାର ଉପକାରରେ ବିନିଯୋଗ କଲେ । ୧୯୧୯ ସାଲରେ ଲଣ୍ଡନ୍, ପାରିସ୍ ମଧ୍ୟରେ ବିମାନ ପରିବହନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲା । ସେହିବର୍ଷ ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗର ଅତିକ୍ରମଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏହି ସମୟରୁ ଇଂଲଣ୍ଡ—ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, ଇଂଲଣ୍ଡ-ଦକ୍ଷିଣଆଫ୍ରିକା ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ-ଭାରତ ବିମାନ ପଥ ଫିଟିଲା । ସୁଦୂର ଯାତ୍ରାରେ ନାଗରିକମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଓ ସୁବିଧା ଲାଗି ଉଡ଼ାଜାହାଜଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ସୁଖପ୍ରଦ କରାଗଲା । ଇଞ୍ଜିନ୍ ଓ ପକ୍ଷଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରାଗଲା । ପରୀକ୍ଷା-କ୍ରମେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ବାଇପ୍ଲେନ୍ ଅପେକ୍ଷା ମନୋପ୍ଲେନ୍‌ଗୁଡ଼ିକ

ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଅଳ୍ପ ବାଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଅନ୍ତି । ତେଣୁ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ମନୋପ୍ଲେନ୍ ଗଢ଼ିବାରେ ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ । ୧୯୩୮ ବେଳକୁ ମନୋପ୍ଲେନ୍-ଜାହାଜ ଯାତ୍ରୀ ବହନ କରି ଭାରତ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, ନ୍ୟୁଜିଲାଣ୍ଡ୍ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ-ଆଟ୍ଲାଣ୍ଟିକ୍ ଅତିକ୍ରମ କରି ଡ଼ାକ ସରବରାହ କରୁଥିଲା । କ୍ରମେ ଉଡ଼ାଜାହାଜର ଗତି ଓ ଉଡ଼ିବା-ପ୍ରଣାଳୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅଣାଗଲା । ଆଗଭଳି ଆକାଶପଥ ଧରିଲା ପୂର୍ବରୁ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଯେପରି ପଡ଼ିଆରେ ଘୁରି ଘୁରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠୁଥିଲା, ତାହା ବଦଳି ଯାଇ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ସିଧାସଳଖ ଶୂନ୍ୟକୁ ଉଠି ପାରିଲା । ହେଲିକପ୍ଟର୍ ଉଡ଼ାଜାହାଜଗୁଡ଼ିକ ଆକାରରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥଳରୁ ସିଧାସଳଖ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗକୁ ଉଠିପାରିଲା ଓ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ଅବତରଣ କରି ବହୁପ୍ରକାର ଜନସେବା କରିପାରିଲା । ୧୯୬୦ ବେଳକୁ ହେଲିକପ୍ଟର୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଅବାଧରେ ଯାତାୟତ କରି ପାରିଲା । ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପୋକ ଲାଗିଲେ ତହିଁରେ ପୋକମାରି ଔଷଧଗୁଣ୍ଡା ସିଞ୍ଚି ଶସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ଓ ଅସହାୟ ସୈନିକମାନଙ୍କ ଲାଗି ଦୁର୍ଗମ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଓ ଖାଦ୍ୟ, ଔଷଧ, ବସ୍ତ୍ର ବହିନେଇ ବନ୍ୟାପୀଡ଼ିତ ଅଞ୍ଚଳରେ ବଣ୍ଟନ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ହେଲିକପ୍ଟର ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା ।

ଉଡ଼ାଜାହାଜର ଉଦ୍ଭାବନ ଓ ଉନ୍ନତି ଯୋଗୁଁ ଆଜି ବିଶ୍ୱର ମହା-ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ମାନବର କରାୟତ୍ତ ହୋଇଅଛି କହିଲେ ଚଳେ । ଜଳ, ସ୍ଥଳ ଓ ଆକାଶରେ ଆଜି ସର୍ବତ୍ର ମାନବର ବିଜୟ ବାର୍ତ୍ତା ଘୋଷିତ ହେଉଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଜେଟ୍ ଇଞ୍ଜିନ୍‌ର ଉନ୍ନତି ହେତୁ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଆଜି ଶବ୍ଦର ଗତିଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ଗତିରେ ଯା'ଆସ କରିପାରୁଛି । ଏ ଶତାବ୍ଦୀର ପଞ୍ଚମଦଶକରେ ଏହାର ଗତି ଘଣ୍ଟାକେ ୭୬୦-୮୦୦ ମାଇଲ୍ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଜେଟ୍ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଘଣ୍ଟାକୁ ୧୪୦୫ ମାଇଲ୍ ଯାଇପାରେ । ଶତାଧିକ ଯାତ୍ରୀ ଓ ୫୮ ଟନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜିନିଷ ନେଇ ଏବେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଅବାଧରେ ଯାତାୟାତ କରିପାରୁଅଛି । ଭାରତ ବର୍ଷରେ ୧୯୫୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଏୟାର କର୍ପୋରେସନ୍ ଆଇନ୍ ପ୍ରଚଳନ ହେଲା ପରେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଯୋଗେ ଭାରତମଧ୍ୟରେ ଓ ବହିର୍ଦେଶକୁ ସୁବିଧାରେ ଯାତାୟାତ କରି ହେଉଅଛି । ଦୁର୍ଘଟଣା ଭୟ ଯନକୁଦ୍ଧନ କମ୍ ହୋଇ-ଯାଉଅଛି ଓ ସମୟ ବଞ୍ଚାଇବା ଲାଗି ଲୋକେ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଯାତ୍ରାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଉଡ୍ଡୀୟାନ—(ଓଡ୍ଡୀୟାନ)—ତ ନ୍ତ୍ର ଶା ସ୍ତ୍ର ରେ, ବିଶେଷତଃ ବୌଦ୍ଧତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହି ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଦେଶ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ଅଧିପତି ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତି ବଜ୍ରଯାନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଚିହ୍ନିତ କରିବାକୁ ଯାଇ ବହୁ ଗବେଷକ ନାନା ମତ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି ଏହାକୁ ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା 'ସ୍ୱାତ୍‌ଭାଲି'ରେ ଅବସ୍ଥିତ 'ଉଦ୍ୟାନ'ଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାରାନାଥଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ 'ଓଡ୍‌ଡୀୟାନ୍', 'ଉଡ୍‌ଡୀୟାନ' 'ଓଡିବିଷା' ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ଏକ-ସ୍ଥାନର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ । ପୁଣି, ଓଡ୍‌ଡୀୟାନର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶରୂପେ 'ଜାହୋର, 'ଲଙ୍କା', 'ସମ୍ଭଲ' ପ୍ରଭୃତିର ନାମ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ କେନ୍ଦୁଝର, ସୋନପୁର ଓ ସମ୍ବଲପୁର ବୋଲି ଏବେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥିବାରୁ, ଓଡ୍‌ଡୀୟାନ୍ ଯେ ଓଡ଼ିଶା, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତିଙ୍କ 'ସାଧନ ମାଳା'ରେ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଦେବୀ କୁରୁକୁଲ୍ଲା ଓ ବଜ୍ରବାରାହୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଭାରତର ଅନ୍ୟତ୍ର ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉ ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ମିଳୁଥିବାରୁ, ଓଡ଼ିଶା ଓ ଉଡ୍‌ଡୀୟାନ (ଓଡ୍‌ଡୀୟାନ) ଯେ ଏକ, ଏହା ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ଜଣାଯାଇଛି । ତିବ୍ବତର ଇତିବୃତ୍ତରେ କାହ୍ନୁପା, ଲୁଇପା, ସରହପା ପ୍ରଭୃତି ସିଦ୍ଧମାନେ ଓଡ୍‌ଡୀୟାନର ଲୋକ ବୋଲି ବିବୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡିଆଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଅନୁରୂପ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଓଡ୍‌ଡୀୟାନ ଓ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ସ୍ଥାନର ବିଭିନ୍ନ ନାମମାତ୍ର ।

ଉଡ୍ର—(ଓଡ଼ିଶା ଦେଖ)

ଉଭୁରୁଡ଼ (*Pergularia extensa*)—ବନ୍ୟଲତା ବିଶେଷ । ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହାକୁ ଉତୁରୁଳି କହନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ଯେ କୌଣସି ଅରମା ସ୍ଥାନରେ ଏ ଲତା ସ୍ୱତଃ ଜନ୍ମ

[ଉତୁରୁଡ଼ି]

ବର୍ଷାକାଳରେ ବଢ଼ିଯାଏ । ଏହି ଲତାର ପ୍ରତି ଫୁଲରେ ଛେଳିଟୀର ଭଳି ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ଫଳ ହୋଇଥାଏ । ଫଳ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଏବଂ ଲୋମଶ । ଏହାର ଫୁଲ୍ ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ । ଏହି ଲତାର ଅଗ ଭାଙ୍ଗି ସେଥିରୁ ନିର୍ଗତ କ୍ଷୀର ଭଲକରି ଲଗାଇଲେ ବଥ ଭିତର ଉତ୍ତମ ରୂପେ ପାଚି ଫାଟିଯାଏ, ପୂଜ ଆପେ ଆପେ ଛିଦ୍ର ପଥ ଦେଇ ନିର୍ଗତ ହୋଇଯାଏ ଓ ଘା ଶୁଖିଯାଏ ।

ପଲ୍ଲୀ ଗ୍ରାମରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଉତୁରୁଡ଼ି କ୍ଷୀର ବଥର ପରମ ଔଷଧ ହୋଇ ରହିଛି । ଏହାକୁ ସଂସ୍କୃତରେ 'ମେଷଶୃଙ୍ଗୀ', 'ସର୍ପଦଂଷ୍ଟ୍ରିକା' ଏବଂ 'ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟା' ଇତ୍ୟାଦି କୁହାଯାଏ ।

ଉତ୍କଳ—(ଓଡ଼ିଶା ଦେଖ)

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ବହୁ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ଏକମାତ୍ର କଲେଜ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ଓ ହାଇସ୍କୁଲମାନ ପ୍ରଥମେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଓ ପରେ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧୀନ ଥିଲା । ୧୯୩୬ରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ନିଜର ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ନ ଥିଲା । ୧୯୩୮ରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ

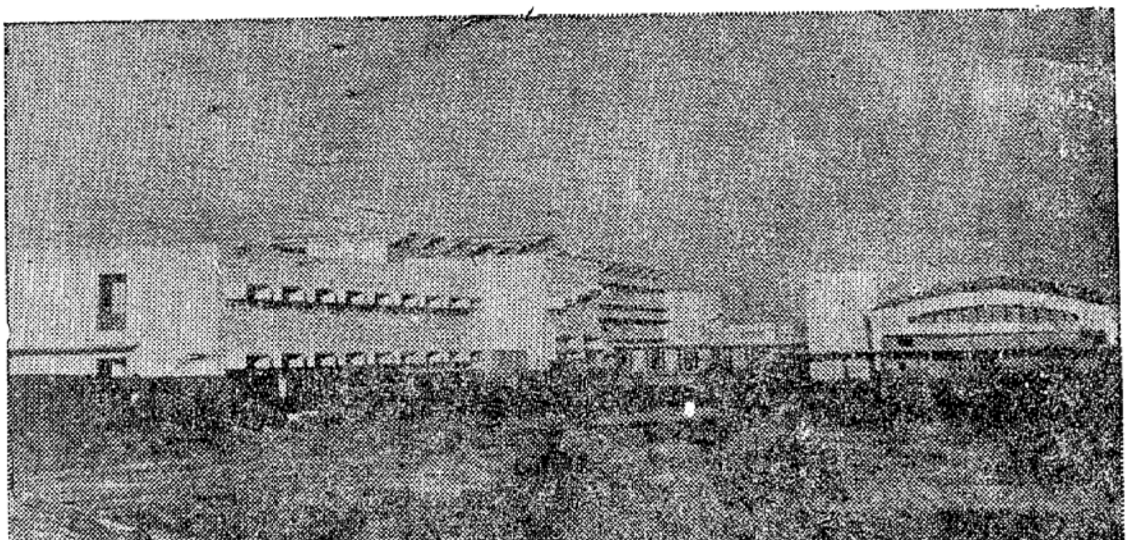

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କ୍ୟାମ୍ପସ୍

ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଏକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କମିଟି ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏହି କମିଟିର ସୁପାରିଶ୍ ଅନୁସାରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଥିବାବେଳେ ୧୯୪୩ ଜୁନ୍ ୩୦ ତାରିଖରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଇନ୍ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାରେ ଗୃହୀତ ହେଲାପରେ ଅଗଷ୍ଟ ୨ ତାରିଖ ୧୯୪୩ରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜନ୍ମ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚଗୋଟି କଲେଜ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ୪୩ଟି କଲେଜ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ।

ବିଜ୍ଞାନ, ଚିକିତ୍ସାବିଦ୍ୟା, ବିଧି-ବିଧାନ, ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ-ବାଣିଜ୍ୟ, ଭୂତତ୍ତ୍ୱ, ନୃତତ୍ତ୍ୱ, ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ, କୃଷି ଓ ପଶୁଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାୟ ସକଳ ମାନବିକ ଜ୍ଞାନର ଶିକ୍ଷା-ବ୍ୟବସ୍ଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନିଜେ ଭୂତତ୍ତ୍ୱ, ସଂସ୍କୃତ, ଦର୍ଶନ, ରାଜନୀତି-ବିଜ୍ଞାନ, ପରିସଂଖ୍ୟାନ, ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ, ନୃତତ୍ତ୍ୱ, ଓ ଇତିହାସ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟମାନଙ୍କରେ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଅଧ୍ୟାପନା ଓ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ବିଭାଗମାନ ମଧ୍ୟ ଖୋଲି ଅଛି । ଆଧୁନିକ ଇଉରୋପୀୟ-ଭାଷା-ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ପଲ୍ଲୀ-ସମାଜର ଆର୍ଥିକ ସମସ୍ୟାର ଗବେଷଣା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି । ୧୯୪୩ରୁ ଏ ଯାବତ୍ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କଟକରେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ସରକାର ଯୋଗାଇଥିବା ଘରମାନଙ୍କରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଆସିଛି । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ ତାର ନିଜର ପୀଠସ୍ଥାନକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇଅଛି ।

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉପାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ କୁଳପତିମାନଙ୍କର ନାମ ଦିଆଗଲା ।

ଉପାଚାର୍ଯ୍ୟଗଣ

୧ । ମହାରାଜା ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓ
ମାର୍ଚ୍ଚ ୪୨ — ଅଗଷ୍ଟ ୫୧

୨ । ଡକ୍ଟର୍ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ
ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୫୧ - ଡିସେମ୍ବର ୫୧

୩ । ଡକ୍ଟର୍ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା
ଡିସେମ୍ବର ୫୧ — ଅଗଷ୍ଟ ୫୫

୪ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ
ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୫୫ — ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୯୬୨

୫ । ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ
ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୯୬୨—

କୁଳପତିଗଣ

୧ । ଡକ୍ଟର୍ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା – ୧୭-୧୨-୪୩ଠାରୁ
୩୦-୯-୪୮

୨ । ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ – ୧-୧୦-୪୮ଠାରୁ
୧୫-୧୨-୫୧

୩ । ଡକ୍ଟର୍ ପରଶୁରାମ ମିଶ୍ର – ୧୭-୨-୫୨ଠାରୁ
୧୫-୮-୫୫

୪ । ଡକ୍ଟର୍ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା — ୧୭-୮-୫୫—

ଓଡ଼ିଶାର ରାଜ୍ୟପାଳହିଁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଚାନ୍ସେଲର୍ ବା ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ—୧୮୦୩ ଖ୍ରୀ: ଅ ରେ ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କଂପାନୀ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କଲା ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ-ଭାଷା-ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ଛୋଟ-ନାଗପୁର ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା, ଏହିପରି ଚାରିଗୋଟି ପ୍ରଦେଶରେ ବାଣ୍ଟି ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଇଂରେଜମାନେ ୧୮୦୩ରେ ଅଧିକାର କଲେ, ତାହା କେବଳ କଟକ, ପୁରୀ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଏହି ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । ଏହି ଇଂରେଜ୍-ଅଧିକୃତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ପୁଣି ବଙ୍ଗ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି ସହିତ ମିଶାଇ ଦେବାରୁ, ଅନ୍ୟ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ପରି ସେଠାରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ନାନା ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ଘଟୁଥିଲା ।

ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରିବାର ଠିକ୍ ଏକ-ଶତ ବର୍ଷ ପରେ, ୧୯୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ, ତତ୍‌କାଳୀନ ଖଲ୍ଲିକୋଟ-ରାଜା ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ (ଦେଖ) (ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାଙ୍କର ପିତା) ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ, ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ (ଦେଖ) ରାଜାଙ୍କ ରମ୍ଭା-ପ୍ରାସାଦରେ ରହି 'ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ'

ଉତ୍ତର ଆଟ୍ଲ୍ୟାଣ୍ଟିକ ସନ୍ଧି—ଏପ୍ରିଲ୍ ୪ ତାରିଖ ୧୯୪୯ ସାଲରେ ଏହି ଆତ୍ମରକ୍ଷା-ସନ୍ଧି ୱାସିଂଟନ୍ ଠାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଜାତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହୋଇଥିଲା । ଯଥା:—ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର, କ୍ୟାନାଡ଼ା, ଗ୍ରେଟ୍ବ୍ରିଟେନ୍, ଫ୍ରାନ୍ସ, ନେଦର୍ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍ସ୍, ବେଲଜିୟମ୍, ଲକ୍ସମ୍ବର୍ଗ, ଇଟାଲୀ, ନରୱେ, ଡେନ୍ମାର୍କ, ଆଇସଲାଣ୍ଡ୍ ଓ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ୍ । ଏ ସନ୍ଧି ଅଗଷ୍ଟ ୨୪, ୧୯୪୯ ସାଲରୁ ୨୦ ବର୍ଷ ଲାଗି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା । ଗ୍ରୀସ୍ ଏବଂ ତୁରସ୍କ, ପଛରେ ୧୯୫୨ ସାଲରେ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଜର୍ମାନୀ ୧୯୫୫ ସାଲରେ ଏହି ସନ୍ଧିରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଏ ସନ୍ଧିରେ ସମ୍ମିଳିତ ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀର ନିରାପତ୍ତା କଥା ବିଗ୍ବିର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାକ୍ଷରକାରୀମାନଙ୍କର ଆଟ୍ଲାଣ୍ଟିକ ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ପୁଣି ଆଲଜେରିଆ, ମାଲ୍ଟା ଓ ଜିବ୍ରାଲ୍ଟର୍ ଉପରେ ଅଧିକାର କଥା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ସଂକ୍ଷେପରେ ଏ ସନ୍ଧିକୁ ନାଟୋ (*N.A.T.O.*) କୁହାଯାଏ । ଏହାର ସଦର ଅଫିସ୍ ପାରିସ୍ରେ ଓ ତାହା ଜଣେ ସେକ୍ରେଟେରୀ ଜେନେରାଲଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ପରରାଷ୍ଟ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ନିର୍ବାଚିତ ଅଭିଜ୍ଞ ସଭ୍ୟମାନେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ଏହାର ଗୋଟିଏ ସାମରିକ କମିଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶର ସେନାପତିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ ; ଏହା ୱାସିଙ୍ଗ୍ଟନ୍ ଠାରେ ବସେ । ଏହାର ଗୋଟିଏ ସବ୍-କମିଟି ଆମେରିକା, ଗ୍ରେଟ୍ବ୍ରିଟେନ୍, ଫ୍ରାନ୍ସକୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି 'ନାଟୋ' ପକ୍ଷରୁ ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପର ନିରାପତ୍ତା ଲାଗି ତିନିଗୋଟି ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ମଧ୍ୟ ମୁତୟନ ରହିଅଛି । ଯଥା:—ଇଉରୋପୀୟ ବାହିନୀ, ଆଟ୍ଲାଣ୍ଟିକ ବାହିନୀ ଓ ପ୍ରଣାଳୀ-ବାହିନୀ ।

ଉତ୍ତର ଆମେରିକା—ପଶ୍ଚିମ ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧର ଉତ୍ତରାଂଶର ନାମ ଉତ୍ତର ଆମେରିକା । କାନାଡ଼ା, ଆମେରିକା-ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ମେକ୍ସିକୋ ଏବଂ ମଧ୍ୟ-ଆମେରିକାର କେତେକ କ୍ଷୁଦ୍ର ରିପବ୍ଲିକ୍, ଆଲାସ୍କା ଓ ନିଉ-ଫାଉଣ୍ଡ୍ଲାଣ୍ଡ ଦ୍ୱୀପକୁ ଘେନି ଏହି ମହାଦେଶ ଗଠିତ । ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ବେରିଂ ପ୍ରଣାଳୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏସିଆର ସୋଭିଏଟ୍ ରାଜ୍ୟ । ମହାଦେଶର ଆୟତନ—୮୨,୧୩୦,୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍, ଜନସଂଖ୍ୟା—୧୯,୮୦,୦୦,୦୦୦ । କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ଅଖଣ୍ଡଭାରତର ପ୍ରାୟ ୪½ ଗୁଣ । କିନ୍ତୁ ଜନସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର ତାହାର ମୋଟାମୋଟି ଅଧେ । ଲମ୍ବ—ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣରେ ୬୦୦୦ ମାଇଲ । ପ୍ରସ୍ଥ—ପୂର୍ବ-ପଶ୍ଚିମରେ ୩୩୦୦ ମାଇଲ୍ । କିନ୍ତୁ 'ପାନାମା' ଯୋଜକ ନିକଟରେ କେବଳ ୪୦ ମାଇଲ୍ । ହିମମଣ୍ଡଳଠାରୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ମଣ୍ଡଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ବ୍ୟାପିଛି । ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ, ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଏସ୍କିମୋ, ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର ରେଡ଼୍-ଇଣ୍ଡିୟାନ୍ଗୋଷ୍ଠୀର ଅସଂଖ୍ୟ ଉପଜାତି । ଏଠାରେ ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଠାରୁ ଯେଉଁ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ଉପନିବେଶ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଫରାସୀ, ଇଂରେଜ୍ ଓ ସ୍ପାନିଶ୍ମାନେ ପ୍ରଧାନ । ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରିୟ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋହିତ-ଭାରତୀୟମାନେ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗମାନଙ୍କର ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର ନ କରିବାରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ନିଗ୍ରୋଙ୍କୁ ଆଫ୍ରିକାରୁ କ୍ରୀତଦାସରୂପେ ଗାଈ ଛେଳି ପରି ଧରିଆଣି ଏଠାରେ କୃଷି ଆଦି ଆରମ୍ଭ କରାଗଲା । ମାର୍କିନ୍ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଶତକରା ଦଶଜଣ ସେହି ନିଗ୍ରୋମାନଙ୍କର ବଂଶୋଦ୍ଭବ । ମେକ୍ସିକୋରେ ମୁଲେଟୋ ନାମକ ସ୍ପାନିସ୍-ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ବହୁତ ଅଛନ୍ତି । ସମଗ୍ର ମହାଦେଶ, ଉର୍ବର ଭୂମି, ପୁଣି ବନଜ ଓ ଖନିଜ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ପରିଶ୍ରମୀ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗର ହସ୍ତ ଲାଗିବାରୁ ଏକଦା ଅସଭ୍ୟ, ଏହି ଜଙ୍ଗଲମୟ ମହାଦେଶ ମାତ୍ର ଚାରିଶତ ବର୍ଷ ଭିତରେ ପୃଥିବୀର ସର୍ବାଧିକ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଓ ପ୍ରଗତିସମ୍ପନ୍ନ ଦେଶ ବୋଲି ଗଣା ଯାଉଅଛି । ଏଠାରେ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ଏପରି ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ବାସ କରେ ଯାହା ଏବେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ଦେଶରେ, ମନୁଷ୍ୟ କଳ୍ପନାର ବାହାରେ ।

(କେନ୍ଦ୍ର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା' ଦେଖ) ।

ଉତ୍ତର କୁରୁ—ପୌରାଣିକ ଭୂଗୋଳ ଅନୁସାରେ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ନଅଗୋଟି ଦେଶ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ଦେବତା-ମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଆବାସ-ଭୂମି ବୋଲି କଥିତ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମତରେ ଆଧୁନିକ ଇରାନ୍କୁ ଉତ୍ତରକୁରୁ କୁହାଯାଉଥିଲା ।

ଉତ୍ତର କୋଶଳ—ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଦେଶ । ଅଯୋଧ୍ୟାର ଉତ୍ତରାଂଶ, ସରଯୂ ନଦୀର ଉତ୍ତରତୀରସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶ । ରାଜଧାନୀ—ଶ୍ରାବସ୍ତୀ, ପୂର୍ବତନ ବଲରାମପୁର ଷ୍ଟେଟ୍ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ।

(ଦେଖ — କୋଶଳ; ମହାକୋଶଳ)

ଉତ୍ତର କୋଶଳ—(କୋଶଳୀ ଦେଖ) ।

ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ଏଜେନ୍‌ସି ଓ ଉପଜାତୀୟ ମଣ୍ଡଳ—ଅଖଣ୍ଡ ଭାରତର ଏହା ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ-ପ୍ରଦେଶ ଓ ଏଜେନ୍ସି ଅଞ୍ଚଳ । ୧୯୪୭ରୁ ପାକିସ୍ଥାନର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଏଥିରେ ୪ଟି କରଦ ରାଜ୍ୟ ଯଥା - ଅମ୍ବ, ଚିତ୍ରଲ; ଦିର୍ ଓ ସ୍ୱାଟ୍ ଏବଂ ଛଅଟି ପଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେନ୍ସି ଯଥା — ମାଲକନ୍ଦ; ମୋହ୍‌ମନ୍ଦ; ଖାଇବାର, କୁରମ୍ ଓ ଉତ୍ତର-ଦକ୍ଷିଣ ୱାଜିରସ୍ତାନ, ଅଛି । ଆଫ୍ରିଦି, ମୋହମନ୍ଦ୍, ମାସୁଦ୍, ଇଉସୁଫ୍‌ଜାଇ, ଜାକାଖେଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଉପଜାତୀୟମାନଙ୍କର ଏହା ବାସସ୍ଥଳ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଆୟ ପ୍ରାୟ ୫୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା; କିନ୍ତୁ ଏଠାର ସୀମାନ୍ତ ପହରା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ୪'୩୮ କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ । ଜନସଂଖ୍ୟା—୨୫ ଲକ୍ଷ । ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଅଗ୍ରସର ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାର ବିଷୟରେ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି ।

ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ (*North Eastern Agency*) – ଭାରତର ଉତ୍ତରପୂର୍ବ ସୀମାନ୍ତ-ସ୍ଥିତ ଆସାମ-ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଞ୍ଚଳ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ନାମ ନେଫା । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ୍ ଚୀନ ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଫଳରେ ଏହା ବିଶ୍ୱବିଦିତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଆୟତନ ୩୧×୭ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଜନ ସଂଖ୍ୟା ୪.୫ଲକ୍ଷ । ଶାସନ କେନ୍ଦ୍ର, ଆସାମର ରାଜଧାନୀ

(ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ)

ଶିଲଙ୍ଗ୍ । ଭାରତର ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିସ୍ୱରୂପରେ ଆସାମର ରାଜ୍ୟପାଳ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାନ୍ତି । ଶିଲଙ୍ଗ୍-ସହରରେ ଜଣେ ଆଡ୍‌ଭାଇଜର୍‌ଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ରାଜ୍ୟପାଳ ଏହାର ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଶାସନଦାୟିତ୍ୱ ଭାରତସରକାରଙ୍କର । ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଶାସନବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗରେ ଜଣେ ଜଣେ ପଲିଟିକାଲ୍ ଅଫିସର ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—କାମେଙ୍ଗ୍ ସୀମାନ୍ତବିଭାଗ (ଶାସନକେନ୍ଦ୍ର-ବମ୍‌ଡ଼ିଲା); ସୁବନଶିରି ସୀମାନ୍ତବିଭାଗ (ଶା:କେ:ଜିରୋ) ସିଆଙ୍ଗ୍ ସୀମାନ୍ତ ବିଭାଗ (ଶା:କେ:ଆଲଙ୍ଗ) ଲୋହିତ ସୀମାନ୍ତ ବିଭାଗ (ଶା:କେ:ତେଜୁ) ଏବଂ ତିରପ୍ ସୀମାନ୍ତ ବିଭାଗ (ଶା:କେ: ଖୋନ୍‌ସା) ।

ପୂର୍ବେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ଆସାମର ଗୋଟିଏ ଡିଭିଜନ୍ ଥିଲା । ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବା ପରେ ଏହି ସୀମାନ୍ତ-ଅଞ୍ଚଳର ଶାସନ-ସୌକର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଏହାକୁ ଆସାମରୁ ପୃଥକ୍ କରି ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ-ତଳେ ରଖାଯାଇଛି ।

ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ—ଗଣତନ୍ତ୍ର ଭାରତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉତ୍ତର ଦିଗସ୍ଥ ରାଜ୍ୟ । ପୂର୍ବନାମ—ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ନେପାଳ ରାଜ୍ୟ ଓ ତିବ୍ବତ; ପଶ୍ଚିମରେ ପଞ୍ଜାବ ଓ ରାଜସ୍ଥାନ; ଦକ୍ଷିଣରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ପୂର୍ବରେ ବିହାର । ଆୟତନ – ୧' ୨୨ ଲକ୍ଷ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା— ୬'୩୨ କୋଟି (୫୧) । ଭୂ-ପ୍ରକୃତି ହିସାବରେ ରାଜ୍ୟ ୩ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟର ପାଦମୂଳରେ ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ;

(ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ)

ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଗଙ୍ଗା-ଯମୁନାର ଅବବାହିକା ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶର ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ । ଉତ୍ତରାଂଶରେ ୨୦ ହଜାର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚତାବିଶିଷ୍ଟ ବହୁତ ଶୃଙ୍ଗ ଅଛି:—ନନ୍ଦାଦେବୀ, ବଦ୍ରିନାଥ, କାମେଟ, ତ୍ରିଶୂଳ, କେଦାରନାଥ, ପ୍ରଭୃତି । ମଧ୍ୟାଂଶ, ନଦୀ-ଧୌତ ଓ ପଟୁମାଟି ଦ୍ୱାରା ଉର୍ବର । ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା, ରାମଗଙ୍ଗା ଗୋମତୀ, ଘର୍ଘରା ପ୍ରଭୃତି ନଦୀ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର କେନାଲଦ୍ୱାରା ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଜଳ-ସେଚନ ହେତୁରୁ ନାନାବିଧ ଶସ୍ୟ ଏ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଚୁର ପରି-ମାଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଗହମ, ଆଖୁ, ଜହ୍ନା, ବାଜରା, ମକା ପ୍ରଭୃତି ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରିବାରେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ଚିନିକଲ ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ । ସୋରିଷ ପ୍ରଭୃତି ତୈଳବୀଜ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ହିମାଳୟ-ପାଦତଳସ୍ଥ ତରାଇ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିସ୍ତୃତ ଅନାବାଦୀ ଜମି ବର୍ତ୍ତମାନ ଆବାଦ କରାଯାଉଅଛି । ଲୋମବସ୍ତ୍ର, ସୂତା; ଲୁଗା, ଚର୍ମ-ସାମଗ୍ରୀ; ଧାତୁନିର୍ମିତ ଦ୍ରବ୍ୟ, ସତରଞ୍ଜି, ଦରିଆସିଲି, ଗୋଲାପ ଜଳ ଓ ଅତର ପ୍ରଭୃତି ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ, କାଗଜ, ପଥର-ନିର୍ମିତ ବାସନ ଓ କାଚ ଇତ୍ୟାଦି ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । କାଚ ତିଆରି ପାଇଁ, ଉପଯୁକ୍ତ ବାଲି ଓ ଗୃହନିର୍ମାଣ ଉପଯୋଗୀ ପଥର ମଧ୍ୟ ଏ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । ଜରି-କାମ ଓ ଉଚ୍ଚଦରର ବାସନ-ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହି ରାଜ୍ୟ ୧୦ଟି ବିଭାଗ (ଡିଭିଜନ୍)ରେ ବିଭକ୍ତ । ମିରଟ (୫ ଜିଲ୍ଲା), ଝାନ୍ସି (୪ ଜିଲ୍ଲା), ରୋହିଲ ଖଣ୍ଡ (୭ ଜିଲ୍ଲା), ଆଲ୍ଲାହାବାଦ (୫ ଜିଲ୍ଲା), ଆଗ୍ରା (୫ ଜିଲ୍ଲା), ବନାରସ (୫ ଜିଲ୍ଲା), ଗୋରଖପୁର (୪ ଜିଲ୍ଲା), କୁମାୟୁନ୍ (୪ ଜିଲ୍ଲା), ଲକ୍ଷ୍ନୌ (୬ ଜିଲ୍ଲା), ଫୈଜାବାଦ (୬ ଜିଲ୍ଲା), ମୋଟ ଜିଲ୍ଲା ସଂଖ୍ୟା ୫୧ । ରାଜ୍ୟର ଆୟ ପ୍ରାୟ ୬୦ କୋଟି ଟଙ୍କା । ଗଙ୍ଗା-ଯମୁନା କୂଳେ କୂଳେ ପ୍ରୟାଗ, ବାରାଣସୀ, ମଥୁରା, ବୃନ୍ଦାବନ, ହରଦ୍ୱାର, ହୃଷୀକେଶ ପ୍ରଭୃତି ତୀର୍ଥସ୍ଥାନମାନ ଏ ରାଜ୍ୟର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଆୟର ପନ୍ଥା । ପୂର୍ବତନ ବିନ୍ଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ୧୦ଟି ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ସାମିଲ ହୋଇଅଛି । ରାଜଧାନୀ-ଲକ୍ଷ୍ନୌ; ଜନସଂଖ୍ୟା ୫ ଲକ୍ଷ । ଏହି ଧନାଢ୍ୟ ଓ ଜନବହୁଳ ରାଜ୍ୟ, ପାଞ୍ଚଟି ବିରାଟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛି । ସେଥିରୁ ଲକ୍ଷ୍ନୌ, ବନାରସ, ଆଲିଗଡ଼ ଓ ଆଲ୍ଲାହାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆବାସିକ । କେବଳ ପରୀକ୍ଷାକାରୀ ଆଗ୍ରା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ ୪୦ଟି କଲେଜ୍ ଅଛି । ରୁର୍କିଠାରେ ସର୍ବ-ଭାରତୀୟ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଡେରାଡୁନ୍‌ଠାରେ ଇଣ୍ଡିୟାନ୍ ମିଲିଟାରୀ ଆକାଡ଼େମୀ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଡୁନ୍ ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲ ଅବସ୍ଥାପିତ । ଏହି ଡେରାଡୁନ୍‌ଠାରେ ମଧ୍ୟ, ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ସର୍ଭେ-କେନ୍ଦ୍ର ଓ ବନ-ଗବେଷଣା କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଇଂରେଜ୍ ପ୍ରଥମେ ଏହି ରାଜ୍ୟର କେତେକାଂଶ ଅଧିକାର କରି ସେତେ-ବେଳେ ତାର ନାମ ଦେଇଥିଲେ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶ । ୧୮୫୬ରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବଙ୍କୁ ତଡ଼ି ଇଂରେଜ୍ ଅଯୋଧ୍ୟା-ରାଜ୍ୟ ମିଶାଇ ପ୍ରଦେଶର ନାମ ଦେଲେ, ଆଗ୍ରା-ଅଯୋଧ୍ୟା-ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ । ଭାରତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେବା ପରେ ନାମ ହେଲା ଉତ୍ତର-ପ୍ରଦେଶ ।

ଉତ୍ତର ଭାଦ୍ରପଦ—ଷଡ଼୍‌ବିଂଶ ନକ୍ଷତ୍ର । (ନକ୍ଷତ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଦେଖ) ।

ଉତ୍ତର ମେରୁ ମଣ୍ଡଳ—ଉତ୍ତର ମେରୁକୁ ଘେରି ରହିଥିବା ମହାସମୁଦ୍ର ଓ ଭୂଭାଗ । ଉତ୍ତର-ମେରୁ-ବିନ୍ଦୁଠାରୁ ୮୦ ଡିଗ୍ରୀ (ଉତ୍ତର) ଲାଟିଚ୍ୟୁଡ଼୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେଷ୍ଟିତ ମଣ୍ଡଳକୁ ଆର୍କଟିକ୍ ବା ଉତ୍ତର ମେରୁ ମଣ୍ଡଳ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଏହି ମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରୀନ୍-ଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍, ନଭୋଜେମଲା ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱୀପ, କାନାଡାର ଉତ୍ତରାଂଶ ଓ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ସାଇବେରିଆର ଅଂଶ ପଡ଼େ । ଲାପ୍, ସାମୋୟାଡ୍, ଏସ୍କିମୋ ପ୍ରଭୃତି ଯାଯାବର ଜାତି ଏଠାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ତିମି, ସୀଲ୍, ସିନ୍ଧୁଘୋଟକ, ଶ୍ୱେତ ଭଲ୍ଲୁକ, ବଲ୍‌ଗାହରିଣ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଏ ଅଞ୍ଚଳ ବାସସ୍ଥଳ । ଏସିଆ, ଇଉରୋପ ଓ ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ଅନେକ ନଦୀ ଉତ୍ତର-ମହାସାଗରରେ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ମହାସାଗରର ଲବଣାକ୍ତତା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଗର ଜଳଠାରୁ ୩୦% କମ୍ । ୧୯୫୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆମେରିକାନ୍ ବୁଡ଼ାଜାହାଜ ନଟିଲସ୍ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ତୁଷାରାବୃତ ଏହି ମହାସମୁଦ୍ରର ତଳେ ତଳେ ନିରାପଦରେ ଯାତ୍ରା କରି ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛି ।

ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶକୁ ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଓ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଦେଇ ଜଳ ପଥରେ ଏକ ବାଟ ଫିଟାଯାଇ ପାରେ କି ନା ଏହାର ପରୀକ୍ଷା ହେତୁରୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଇଉରୋପୀୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ମୈରବ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଜାତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଯାତ୍ରାଗୁଡିକ ଏପରି କଷ୍ଟପ୍ରଦ ଓ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ସେକଥା ଆଉ କେହି ମନକୁ ନେଲେ ନାହିଁ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉତ୍ତର ସାଇବେରିଆ ଓ ଉତ୍ତର କାନାଡ଼ାରେ ପଶୁ-ଲୋମ-ବ୍ୟବସାୟ ଓ ଉତ୍ତର-ସମୁଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ତିମି-ସଂହାର ଏକ ଲାଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟ ହୋଇ ଉଠିବାରୁ, ପୁଣି ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ହେଲା । ଏହି ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ନରୱେବାସୀ ନାବିକ ନାନ୍‌ସେନ୍ ଉତ୍ତର-ମେରୁରେ ପହଞ୍ଚିବାର ଚେଷ୍ଟାରେ ବ୍ୟର୍ଥକାମ ହେଲେହେଁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଜଳବାୟୁ, ସମୁଦ୍ର ସୋତ, ଜୀବଜନ୍ତୁ ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥ୍ୟ ସେ ପ୍ରକାଶିତ କଲେ, ସେଥିରେ ଏ ଅଞ୍ଚଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନୂତନ ଆଲୋକପାତ ହେଲା । ୧୯୨୮ରେ ଜର୍ଜ ଉଇଲ୍‌କିନ୍ସ୍ ଆଲାସ୍କାରୁ ନରୱେର ବର୍ଜେନ୍ ସହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ଅତିକ୍ରମ କରିବାରୁ, ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ନବଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏଣିକି ଏଇ ମଣ୍ଡଳକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଷ୍ଟ୍ର, ଯଥା କାନାଡ଼ା, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର, ନରୱେ, ସ୍ୱିଡେନ୍ ଓ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତେ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଲାଗିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ବହୁଦୂର ଅଗ୍ରଗାମୀ । ୧୯୩୭-୩୮ରେ ରୁଷୀୟ ଆଇଭାନ୍ ପାପୀନଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଦଳେ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ଉତ୍ତର-ମେରୁ ନିକଟରୁ ଏକ ଭାସମାନ ବରଫ-ଖଣ୍ଡରେ ୨୭୪ ଦିନ ଭାସି ଭାସି ଆସିଲା ପରେ ଲଙ୍ଗିଚ୍ୟୁଡ୍ ୭୦° ଓ ଲାଟିଚ୍ୟୁଡ୍ ୭୮° ଠାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ବରଫ-ଖଣ୍ଡରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ନିଆଗଲା । ଏହି ଅଭିଯାନ ଉତ୍ତର-ମୈରବ ଅଞ୍ଚଳ ସମ୍ପର୍କୀୟ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବାରେ ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟିକଲା । ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଖଣିଜଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଗ୍ରହ ଦେଖା ଦେଲା । କେବଳ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ହିଁ ଏ ଦିଗରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ୟେନିସୀ ନଦୀର ମୁହାଣରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ଇଗାର୍କା କେନ୍ଦ୍ର ଏଥିପାଇଁ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଉଠିଛି । କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ ଓ ସମୟରେ ପୃଥିବୀର ଏକ ପଟରୁ ଅନ୍ୟ ପଟକୁ ଏହି ମୈରବ ଅଞ୍ଚଳ ଉପର ଦେଇ ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ଯିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ।

ଉତ୍ତର-ରାମଚରିତ—ମହାକବି ଭବଭୂତି-ବିରଚିତ ରାମଚରିତାତ୍ମକ ନାଟକ । ଭବଭୂତି 'ମହାବୀର ଚରିତ' ନାମକ ନାଟକରେ ଅଯୋଧ୍ୟାରାଜ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୀବନଚରିତର ପ୍ରଥମ ଭାଗର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିସାରି ଉତ୍ତର ରାମଚରିତରେ ରାମଙ୍କର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ଠାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣାମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ସାତଗୋଟି ଅଙ୍କ ଅଛି । ସୀତାଙ୍କ ନିର୍ବାସନ, ଲବ ଓ କୁଶଙ୍କର ଜନ୍ମ ଓ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ସେମାନଙ୍କ ଲାଳନ ପାଳନ ତଥା ଶିକ୍ଷା, ରାମଙ୍କ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ, ଯୁଦ୍ଧ, ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ରାମାୟଣ କଥାର ଅଭିନୟ, ଶେଷରେ ରାମ ଓ ସୀତାଙ୍କର ମିଳନ, ଏହି ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ବିଷୟ । ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, "ଉତ୍ତର-ରାମଚରିତେ ଭବଭୂତିର୍ବିଶିଷ୍ୟତେ ।" ଏଥିରେ ଥିବା ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ । ମାନବ ହୃଦୟର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବଗୁଡ଼ିକୁ ଚିତ୍ରଣ କରିବାରେ କବି ଯେଉଁ ନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅତୁଳନୀୟ । ରାମାୟଣରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଣରସକୁ ଭବଭୂତି 'ଉତ୍ତର ରାମଚରିତ'ରେ ପରିସ୍ଫୁଟ କରି ପରିବେଷଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏଥିରେ ନାଟକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ୱଳ୍ପତା ଯୋଗୁଁ ଏହାକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଉଇଲସନ୍ 'ନାଟକୀୟ କାବ୍ୟ' ନାମରେ ଆଖ୍ୟାତ କରିଅଛନ୍ତି । ମାକ୍‌ଡୋନେଲଙ୍କ ମତରେ 'ଉତ୍ତର ରାମଚରିତ'ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ଶୋକର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ରାମଙ୍କର ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ସହ ମିଳନ ଅତି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର କାବ୍ୟ-କଳା-କୌଶଳର ନିଦର୍ଶନ ।

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—ପୂର୍ବ ଅଧିକାରୀର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମାଲିକ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଉତ୍ତରାଧିକାରିତ୍ୱ କୁହାଯାଏ । କେଉଁଠାରେ ପୂର୍ବ ଅଧିକାରୀ ନିଜ ଇଚ୍ଛାମତେ ଏହି ସମ୍ପତ୍ତି ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାହାକୁ ଦେଇଯାଇ ପାରେ, କେଉଁଠାରେ ତାହାର ଏପରି କରିବାର କ୍ଷମତା ସୀମାବଦ୍ଧ ! କେଉଁଠାରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ହିଁ ଅଧିକାରୀ ହୁଏ,

କେଉଁଠାରେ କନ୍ୟାହିଁ ଏହି ଅଧିକାର ପାଏ । ପୂର୍ବ ପ୍ରଭୁର ଅବର୍ତ୍ତମାନତାରେ କିଏ ବା କେଉଁମାନେ କି ଭଳି ଭାବରେ ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହେବେ ସେଥିପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଓ ଧର୍ମରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାମତେ ପୂର୍ବେ କନ୍ୟାର ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଧିକାର ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ସରକାର ନୂଆ ଆଇନ୍ କରି ପୁତ୍ର, କନ୍ୟା ଉଭୟଙ୍କୁ ପିତୃ-ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଧିକାର ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତେବେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ନ ଥିବ, ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତି ରାଜ୍ୟର ସରକାରଙ୍କ ହାତକୁ ଚାଲିଯିବ ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଅଛି । ପୂର୍ବେ ପୈତୃକ-ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇଲା-ବେଳେ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀକୁ କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡୁ ନ ଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ସଭ୍ୟ ଦେଶର ଅନୁକରଣରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ଅର୍ଜି ନ ଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ତରା-ଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ ସେହି ସମ୍ପତ୍ତିର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ଗୋଟିଏ କର ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଅଛି । ଅବଶ୍ୟ, ଅଳ୍ପ ପରିମିତ ସମ୍ପତ୍ତି ଏହି କରରୁ ମୁକ୍ତ ।

ଉତ୍ତରଫାଲ୍‌ଗୁନୀ—ଦ୍ୱାଦଶ ନକ୍ଷତ୍ର । (ନକ୍ଷତ୍ର-ମଣ୍ଡଳ ଦେଖ)

ଉତ୍ପାଦନ (*Production* —ନିଜର ବ୍ୟବହାର ଲାଗି ମାନବର ଦ୍ରବ୍ୟ-ପ୍ରସ୍ତୁତି-କ୍ରିୟାକୁ ଉତ୍ପାଦନ କୁହାଯାଏ । ଆଦିମାନବ, ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲାବେଳେ ତାହାର ଅଭାବ-ବୋଧ ସୀମିତ ଥିଲା । ପ୍ରକୃତି, ତାହାର ଯାବତୀୟ ଅଭାବ ମେଣ୍ଟାଉଥିବାରୁ, ଉତ୍ପାଦନର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁ ନ ଥିଲା । କ୍ରମେ ବଂଶବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଭାବ ବଢ଼ିଲା ଓ ମନୁଷ୍ୟ ନାନା ଉପାୟରେ ନିଜର ଓ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅଭାବପୂରଣ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲା । ପ୍ରଥମେ କୃଷି, କେବଳ ଭୂଇଁରେ ମଞ୍ଜି ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପରେ କର୍ଷଣର ଆବିଷ୍କାର ହେଲା । ସେଥିଲାଗି ବଳଦ ସହିତ ଲଙ୍ଗଳର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭୂତ ହେଲା । ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ଲାଗି ତୂଳା ସଂଗ୍ରହ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୁଣା-ଯନ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଭାବିତ ହେଲା । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କର୍ମର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ କର୍ମର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ତଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦନ ଅଧିକ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । କୃଷିପ୍ରଧାନ ସଭ୍ୟତାରେ ନିଜର ଅଭାବ ମେଣ୍ଟଣ ଓ ଉତ୍ପାଦନ ଲାଗି ବହୁ ସହସ୍ରବର୍ଷ ଧରି ମନୁଷ୍ୟ, ପ୍ରଧାନତଃ ନିଜର ବାହୁବଳ ଉପରେହିଁ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା । ଅଭାବ ମେଣ୍ଟାଇବା ପରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ପଣ୍ୟକୁ ବଜାରରେ ବଦଳ ଦେଇ ବିଭିନ୍ନ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟକରି ଆଣୁଥିଲା । କ୍ରମେ ନିଜ ପରିଶ୍ରମକୁ ଲଘୁ କରିବା ଲାଗି ସଭ୍ୟମାନବ ଯନ୍ତ୍ରର ଆବିଷ୍କାର, ଓ ତାହାର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଫଳରେ ଏବେ ଯନ୍ତ୍ର ହିଁ ହୋଇଛି ମନୁଷ୍ୟର ସକଳ ଉତ୍ପାଦନର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ମାଧ୍ୟମ । ଏହି ଯନ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପ ଯୁଗରେ ଉତ୍ପାଦନର ପ୍ରାଚୀନ ଅର୍ଥ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବଦଳି ଯାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ପାଦନ କହିଲେ ଉପଭୋଗ (*Consumption*)ସମ୍ପୃକ୍ତ ଯାବତୀୟ କ୍ରିୟାନୁଶୀଳନ । ଉତ୍ପାଦନ କହିଲେ ଆଜି ଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ ସଙ୍ଗେ ପଣ୍ୟର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଓ ବଣ୍ଟନର ଭାବ ମଧ୍ୟ ତହିଁର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ । ବ୍ୟବସାୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଜି ପଣ୍ୟଟିକୁ ଉତ୍ପାଦିତ କରିଦେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷହେଲା ନାହିଁ । ଉତ୍ପାଦନପରେ ବଣ୍ଟନ ବା ପ୍ରଚଳନ (*Distribution*)ର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବା ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଆଧୁନିକ ଅର୍ଥନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏ ସମସ୍ତ କ୍ରିୟାର ଗୁରୁତ୍ୱ ରହିଛି ଓ ଏ ସମସ୍ତ କ୍ରିୟା ଉତ୍ପାଦନର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଉତ୍ପାଦନ, ଜଣେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୁଞ୍ଜିପତି, ଦଳେ ଅଭିଜ୍ଞ ଲୋକ, ଏକ ସମବାୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ସମଗ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ରଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । କଳା ବା ଶିଳ୍ପଚାତୁରୀ-ବିଶିଷ୍ଟ ପଣ୍ୟର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଲାଗି ପୂର୍ବେ ଦକ୍ଷ ଶିଳ୍ପୀ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିଲେ ଓ ଏମାନେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ତାଲିମ୍ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲେ; ମାତ୍ର କାରଖାନାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶିଳ୍ପସାମଗ୍ରୀ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବାରୁ ଏଥିରେ ହସ୍ତନୈପୁଣ୍ୟ ବା କଳାକୌଶଳର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁ ନାହିଁ । କାରଖାନାପ୍ରସ୍ତୁତ ପଣ୍ୟରେ, ପରିମାଣ ଉପରେହିଁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଏ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ହଜାର ହଜାର ଗାଣ୍ଠି ସୂତା ବା ହଜାର ହଜାର ରିମ୍ କାଗଜ କଳକାରଖାନାରୁ ବାହାରି ଆସେ । କାରଖାନା ଦେଇ ଏ ପ୍ରକାର ବହୁଳ ପଣ୍ୟୋତ୍ପାଦନ ଲାଗି ପ୍ରଭୂତ ମୂଳଧନ (*Capital*) ଖଟାଇବାକୁ ହୁଏ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଧରଣର କଳକବ୍ଜା ଓ ଯନ୍ତ୍ରପାତିର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି

ଯନ୍ତ୍ରପୂଞ୍ଜକୁ ଚାଲୁ ରଖିବା ଲାଗି ମଧ୍ୟ ବହୁଳ ଉତ୍ପାଦନ ଚାଲୁ ରଖିବାକୁ ହୁଏ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଳ୍ପ-ବିପ୍ଳବ ପୂର୍ବେ ଜୀବନ-ଯାପନର ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଜୀବନଧାରଣର ମାନ ସରଳ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପଣ୍ୟର ବହୁଳ ଉତ୍ପାଦନ ହେତୁ ସେ ସବୁ ଜଟିଳ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଆଧୁନିକ ଉତ୍ପାଦନ-ପ୍ରଣାଳୀ ଯନ୍ତ୍ରପାତି-ସାହାଯ୍ୟରେ ବହୁଳ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଅଛି । ଆଧୁନିକ ପରିବହନ ପ୍ରଣାଳୀ ବଣ୍ଟନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ତାକୁ ଉପଭୋକ୍ତା ବା ଗ୍ରାହକର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଉଅଛି ଓ ବିପୁଳ ବିଜ୍ଞାପନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କ୍ରେତାର ମନରେ କ୍ରୟ ଓ ଉପଭୋଗର ସ୍ପୃହା ଅଧିକ ଉଦ୍ରେକ କରୁଅଛି । ଜନତାର ଚାହିଦାକୁ ଚାହିଁ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ସୁବଣ୍ଟନ ଉତ୍ପାଦନର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ପଣ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ, ଚାହିଦାଠାରୁ ଅଧିକ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଅର୍ଥନୀତି ଅନୁସାରେ 'ଅତି-ଉତ୍ପାଦନ' ଦୋଷ ଘଟେ, ଅର୍ଥାତ୍ ପଣ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବିକ୍ରୟ ନ ହୋଇପାରି ଜମି ରହେ । ଫଳତଃ ଶିଳ୍ପପତି ଆଉ ଅଧିକ ପୁଞ୍ଜି ନ ଖଟାଇ ଦ୍ରବ୍ୟୋତ୍ପାଦନ କମାଇ ଦେଇଥାଏ ଓ ଶ୍ରମିକ ଛଟାଇ କରେ । ଶ୍ରମିକମାନେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ବେକାର ହେବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଓ ସେହି ହେତୁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର କ୍ରୟ କ୍ଷମତା ହ୍ରାସ ପାଏ । ଏହାକୁ ଅବପାତ (*Slump*) ବା ମାନ୍ଦାବ୍ୟବସାୟ କୁହାଯାଏ । ପୁଣି, ଚାହିଦା ଅନୁସାରେ ବା ଅନୁପାତ ଅନୁସାରେ ପଣ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ ନ ହେଲେ ଅର୍ଥାଧିକ୍ୟ ହେତୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ପଣ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ିଯାଏ ଓ ମୁଦ୍ରାସ୍ଫୀତି ଘଟେ । ଶିଳ୍ପପତି ବା ପୁଞ୍ଜିପତି ଉତ୍ପାଦନ-ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ନିଜର ମୁନାଫା ବା ଲାଭ (*Profit*) ଦ୍ୱାରାହିଁ ପରିଚାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ମୁନାଫା ବା ଲାଭାଂଶ ଜମି ଜମି ପୁଣି ମୂଳଧନ ହୁଏ ଓ ସେହି ବର୍ଦ୍ଧିତ ମୂଳଧନ ଆହୁରି ଅଧିକ ଲାଭ ଆଶାରେ ବ୍ୟବସାୟରେ ଖଟାଯାଇଥାଏ । ଏହି ମୂଳଧନ ପୁଣି ପରିବର୍ଦ୍ଧମାନ ହୋଇ ଉତ୍ପାଦନ ଶକ୍ତିକୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଭାବରେ ବଢ଼ାଇଚାଲେ । ଯନ୍ତ୍ରପାତିର କ୍ରମୋନ୍ନତିର ଫଳରେ ଅଧିକ ପଣ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରମିକ-ସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ ପାଇଥାଏ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ଚାହିଦା ଚଢ଼ା ଥିଲାବେଳେ (**Boom**) ଅଧିକ ଲାଭ ଆଶାରେ ପୁଞ୍ଜିପତି ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ପଣ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରି ଦିଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ଲାଭ-ଖୋର ପୁଞ୍ଜିପତି ମୂଲ୍ୟ-ବୃଦ୍ଧି ଅନୁପାତରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ମଜୁରି ବଢ଼ାନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ଶ୍ରମିକସଂଘ ବା ଟ୍ରେଡ୍ ଇଉନିଅନ୍ ଗଢ଼ାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଧର୍ମଘଟର ଭୟ ଦେଖାଇ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ-ରକ୍ଷା କରିଥାଏ । ଧନତାନ୍ତ୍ରିକ ଉତ୍ପାଦନ-ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଘନଘନ ଧର୍ମଘଟ, ପୁଞ୍ଜିପତି-ଶ୍ରମିକ ମନୋମାଳିନ୍ୟ, ପୁଣି ଉତ୍ପାଦନର କ୍ଷୁଣ୍ଣତା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଘଟଣା । ମାର୍କ୍ସପନ୍ଥୀ ସାମ୍ୟବାଦୀମାନେ ଏହି ସଙ୍କଟରୁ ନିସ୍ତାର ପାଇବାଲାଗି କହନ୍ତି ଯେ, ସାମ୍ୟବାଦୀ ସମାଜରେ ଏ ସଙ୍କଟ ପ୍ରାୟଶଃ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସାମ୍ୟବାଦୀ ସମାଜରେ ଉତ୍ପାଦନ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ରାଷ୍ଟ୍ରକର୍ତ୍ତୃକ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେବା ଫଳରେ ଲାଭାଂଶ ବା ଉତ୍ପାଦନ ଫଳ ଜଣେ ବା ମୁଷ୍ଟିମେୟ ପୁଞ୍ଜିପତି ହାତରେ ନ ପଡ଼ି ରାଷ୍ଟ୍ର ବା ସମାଜ ଭୋଗ କରେ । ସାମ୍ୟବାଦୀ ସମାଜରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ପାଦନବ୍ୟବସ୍ଥା ଯୋଜନାନୁଯାୟୀ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ତେଣୁ ଅବାରିତ ଉତ୍ପାଦନ ବା ବିଚାରହୀନ ବଣ୍ଟନର ଭୟ ଆଦୌ ନ ଥାଏ କହିଲେ ଚଳେ । ଶିଳ୍ପର ଜାତୀୟକରଣ ହେଲେ ଶିଳ୍ପ, ପୁଞ୍ଜିପତି ହାତରୁ ଯାଇ ରାଷ୍ଟ୍ର ହାତରେ ରହେ । ରାଷ୍ଟ୍ର ହାତରେ ରହିଲେ ଉତ୍ପାଦନର ପ୍ରକୃତ ମୂଲ୍ୟ-ନିରୂପଣ ଓ ବଣ୍ଟନ ସୁବିଧାରେ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଶିଳ୍ପ ଯାହା ହାତରେ ଥାଉନା କାହିଁକି, ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ବିନା ସହଯୋଗରେ ଉତ୍ପାଦନର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ବା ଉନ୍ନତି ଏକାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଇଂଲଣ୍ଡର କାରଖାନାମାନଙ୍କରେ ମାଲିକ ଓ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଉତ୍ପାଦନ ସଭା (**Productivity Councils**) ମାନ ରହିଅଛି । ଏହି ସମ୍ମିଳିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉତ୍ପାଦନର ଯାବତୀୟ ଉନ୍ନତି-କଥା ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ଓ କୃତିଶିଳ୍ପୀ ବା ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପୁରସ୍କାର ଦେଇଥାଆନ୍ତି ।

ଉତ୍ପାଦନ ଲାଗି କ୍ଷେତ୍ର (ଜମି, କଞ୍ଚାମାଲ) ଶ୍ରମ, ମୂଳଧନ ଓ ସୁବଣ୍ଟନ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରଚୁର କଞ୍ଚାମାଲ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ଅଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକର ଅଭାବ ଘଟିଲେ ଉତ୍ପାଦନ ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । ଉତ୍ପାଦନ-ଯନ୍ତ୍ର ଅଭାବରୁ ଆମ ଦେଶରୁ ଅଧିକାଂଶ କଞ୍ଚାମାଲ ବିଗତ ଦୁଇଶତ ବର୍ଷ ଧରି ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି ହୋଇ

ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରସାରର ଏହା କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ । ହବାକ୍ ହାଇସ୍କୁଲ୍ ଏଠାରେ ୧୯୪୦ରେ ଖୋଲିଛି । ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଜି. (ଗଞ୍ଜାମ) ଉଦୟଗିରି ।

ଉଦୟଗିରି-ରାମଗିରି—ଓଡ଼ିଶା, ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ବହ୍ମପୁର-ଉପବିଭାଗ ଓ ରାମଗିରି-ଉଦୟଗିରି ତାଲୁକାର ଆଦିବାସୀ ଗ୍ରାମ । ବହ୍ମପୁରଠାରୁ ପୋଡ଼ାମାରି, ତପ୍ତପାଣି ଦେଇ ଏଠାକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ଗ୍ରାମ ଗଞ୍ଜାମ ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର ସୀମାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଘଞ୍ଚ ଜଙ୍ଗଲ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ । ବଣୁଆ ହାତୀମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ଏଠାରେ ସର୍ବଦା ଦେଖାଯାଏ ।

ଉଦୟଗିରି-ଖଣ୍ଡଗିରି—ଭୁବନେଶ୍ୱର ଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୫।୬ ମାଇଲ୍ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମକୁ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରି ପର୍ବତ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ଦୁଇ ପାହାଡ଼ରେ ବହୁ ଗୁମ୍ଫା ଖୋଦିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଉଦୟଗିରିରେ ଥିବା ଗୁମ୍ଫା—(୧) ରାଣୀ ଗୁମ୍ଫା, (୨) ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ ବା ଅଳକାପୁରୀ, (୩) ଜୟ ବିଜୟ ଗୁମ୍ଫା, (୪) ବୈକୁଣ୍ଠପୁର ଓ ପାତାଳପୁରୀ, (୫) ମଞ୍ଚପୁରୀ, (୬) ଗଣେଶ ଗୁମ୍ଫା, (୭) ହାତୀ ଗୁମ୍ଫା, (୮) ସର୍ପ ଗୁମ୍ଫା, (୯) ବ୍ୟାଘ୍ର ଗୁମ୍ଫା, (୧୦) ହରିଦାସ ଗୁମ୍ଫା । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ୮ଟି ନାମ ଜଣା ନ ଥିବା ଗୁମ୍ଫା ରହିଛି । ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ଥିବା ଗୁମ୍ଫାଗୁଡିକର ନାମ—(୧) ନବମୁନି ଗୁମ୍ଫା, (୨) ସାତବଖରା ବା ସାତଘର ଗୁମ୍ଫା—ଏଥି ସହିତ ବାରଭୁଜା ଓ ତ୍ରିଶୂଳ ଗୁମ୍ଫା ସଂଲଗ୍ନ, (୩) ଲଲାଟେନ୍ଦୁ କେଶରୀ ଗୁମ୍ଫା, (୪) ଆକାଶ-ଗଙ୍ଗା ଗୁମ୍ଫା, (୫) ଦେବସଭା, (୬) ଅନନ୍ତ ଗୁମ୍ଫା । ଏହା ଛଡ଼ା ଆଉ ଦୁଇଟି କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଉନଥିବା ଗୁମ୍ଫା ଅଛି । ଏହାର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ଅର୍ବାଚୀନ ଦେବ ମନ୍ଦିର ଅଛି ।

ଖଣ୍ଡଗିରି ବା ଉଦୟଗିରିରେ ଖୋଦିତ ଗୁମ୍ଫାମାନଙ୍କରେ ଥିବା ଶିଳାଲିପିରୁ ସେମାନଙ୍କର କାଳସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଖାରବେଳଙ୍କ ହାତୀ ଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲେଖରୁ ମନେ ହୁଏ ଯେ, ସେ ଓ ତାଙ୍କର ରାଣୀ ଓ ତାଙ୍କ କର୍ମଚାରିବୃନ୍ଦ ୧୧୭ଟି ଗୁମ୍ଫା ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ବା ପରେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିରେ କେହି ଗୁମ୍ଫା ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ମିଳିନାହିଁ । ଖାରବେଳଙ୍କୁ ଖ୍ରୀଃପୂଃ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଯାଇଅଛି ।

ଗୁମ୍ଫାମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ ଓ ମଞ୍ଚପୁରୀ ଗୁମ୍ଫା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଉପର ମହଲା ଓ ତଳ ମହଲାର ଶିଳ୍ପରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଅନନ୍ତ ଗୁମ୍ଫାର ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ମଞ୍ଚପୁରୀ ଗୁମ୍ଫା ପରି । ଅନନ୍ତ ଗୁମ୍ଫା ପରେ ରାଣୀହଂସ ପୁର ଗୁମ୍ଫା ଖୋଦିତ ହୋଇଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ରାଣୀନଅର ଗୁମ୍ଫାର ବାମ-ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗଣେଶ ଗୁମ୍ଫା ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଫାର ଆକୃତି ବ୍ୟାଘ୍ର ମୁହଁଭଳି । ଏହା ସ୍ୱଭୂତି ବା ଭୂତି ନାମକ ଜଣେ ନଗର ବ୍ୟାବହାରିକଙ୍କ (ସିଟି-ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍) ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ । ଏକ ଗୁମ୍ଫା ଉପରେ ପାଞ୍ଚଫଣାବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ସର୍ପ-ମସ୍ତକର ଆକୃତି ଖୋଦିତ ହୋଇଛି ।

ଏହି ସବୁ ଗୁମ୍ଫାମାନଙ୍କରୁ ତତ୍କାଳୀନ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଚାଲିଚଳନର ଆଭାସ ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ସେତେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକେ ଆଜିକାଲିକା ପରି ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । କେତେ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ପଗଡ଼ି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ବସିବାପାଇଁ କାଷ୍ଠାସନ, ଶୋଇବାପାଇଁ ଖଟ, ଖାଇବାପାଇଁ ଥାଳୀ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଚୁର ଆଦର ଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଶିକାର ପାଇଁ ଖଣ୍ଡା, ଢାଲ ଓ ଧନୁଶର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ସମବେତ ଉପାସନା, ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଓ ମିଳିତନୃତ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ପୁରୁଷମାନେ ଘୋଡା ଚଢ଼ୁଥିଲେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଶିକାରରେ ଯୋଗ ଦେଉ ଥିଲେ ।

ଉଦୟନ—ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ରାଜା ସହସ୍ରାନୀକଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକପ୍ରିୟ ଉପାଖ୍ୟାନମାନଙ୍କରେ 'ବତ୍ସରାଜ ଉଦୟନ' ନାମରେ ସୁବିଦିତ । କୋଶାମ୍ବୀ ଏହାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଉଜ୍ଜୟିନୀର ରାଜକୁମାରୀ ବାସବଦତ୍ତା ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗିଣୀ ହୋଇଥିଲେ । ଉଜ୍ଜୟିନୀର ରାଜା ଚଣ୍ଡସେନ ଉଦୟନଙ୍କୁ ଛଳପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଧରିଆଣି ଉଜ୍ଜୟିନୀଠାରେ ବନ୍ଦୀକରି ରଖିଥିଲେ । ଉଦୟନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯୌଗନ୍ଧରାୟଣ କୌଶଳକ୍ରମେ ଏହାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରାଇଥିଲେ ଏବଂ ବାସବଦତ୍ତା ପିତୃଗୃହରୁ ଗୋପନରେ ଏହାଙ୍କ ସହିତ ବତ୍ସରାଜ୍ୟକୁ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ଉଦୟନ ବାସବଦତ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୟ-କାହାଣୀ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ବିଖ୍ୟାତ ।

ଉଦୟପୁର—(ମେବାର ଦେଖ)

ଉଦୟଶଙ୍କର— ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଭାରତୀୟ ନୃତ୍ୟ-ଶିଳ୍ପୀ । ତ୍ରିପୁରାର ଉଦୟପୁରରେ ଜନ୍ମ । ଲଣ୍ଡନର ରୟାଲ୍ କଲେଜ୍ ଅଫ୍ ଆର୍ଟସ୍‌ରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ସେହି କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, କଳାବିତ୍ ସାର୍ ଉଇଲିୟମ୍ ରୋଥେନ୍-ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଛାତ୍ର ଥିଲେହେଁ, ନୃତ୍ୟ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ କଳାଶିକ୍ଷା ଅସମାପ୍ତ ରଖି, ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଋଷୀୟ ନର୍ତ୍ତକୀ ଆନାପାଭ୍‌ଲୋଭା (ଦେଖ)ଙ୍କ ନୃତ୍ୟଦଳରେ ଯୋଗଦେଲେ । ତା'ପରେ ଭାରତୀୟ ନୃତ୍ୟକଳାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅନୁଶୀଳନ କରି ନିଜର ଦଳ ଗଢ଼ିଲେ । ନିଜର ନୃତ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀକୁ ନେଇ ବହୁବାର ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣ କରିଛନ୍ତି ଓ ଭାରତୀୟ ନୃତ୍ୟକୁ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ କଳାଭାବେ ଜଗତ୍ ସମକ୍ଷରେ ପରିଚିତ ଓ ସମ୍ମାନିତ କରାଇପାରିଛନ୍ତି ।

ଉଦୁମ୍ବର—(***Ficus glomerata***) ଡିମ୍ବିରି-ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାର ପ୍ରଚଳିତ ନାମ 'ଅହୁଅ ଡିମିରି' ବା ଯଜ୍ଞଡିମିରି । ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ୨୦।୨୫ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଗଛର ଛେଲି ଚିକ୍କଣ ଓ ଲାଲ-ଆଣିଆ ପାଉଁଶିଆ । ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମଶଃ ସୂକ୍ଷ୍ମାଗ୍ର ଓ ଲମ୍ବରେ ୪ଇଞ୍ଚିରୁ ୬ଇଞ୍ଚ । ପତ୍ରର ଡେମ୍ଫ ୧ ବା ୨ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ । ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଡିମିରି ପତ୍ର ପରି ଟାଆଁଶା ନୁହେଁ । ଫଳ ପାଚିଲେ ମିଠା ଲାଗେ । ତେଣୁ ପାଚିଲା ଫଳ ଭିତରେ ପୋକ ହୁଅନ୍ତି । ବସନ୍ତକାଳରେ ଏହାର ପୁଷ୍ପୋଦ୍‌ଗମ ହୁଏ ଓ

ଶିବ ଭୂମିକାରେ ନୃତ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟଶଙ୍କର

ବର୍ଷାକାଳରେ ଫଳ ପାକେ । ଯଜ୍ଞକାର୍ଯ୍ୟରେ ଏହାର କାଷ୍ଠ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ 'ଯଜ୍ଞ ଡମ୍ବିର' ବୋଲି ମଧ୍ୟ

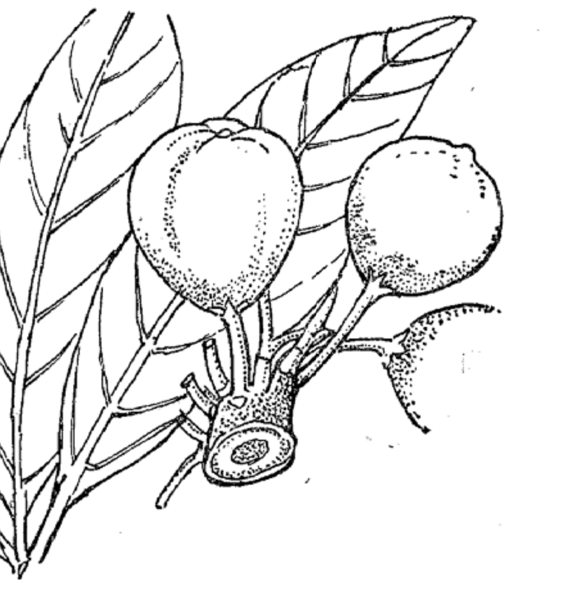

ଉଦୁମ୍ବର

କୁହାଯାଏ । ଏହାର ପତ୍ର, ଛେଲି ଓ ଫଳ ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଉଦ୍ଦାଳକ— ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଋଷି । ଆୟୋଦ-ଧୌମ୍ୟଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ । ଅପର ନାମ ଆରୁଣି । ଗୁରୁଗୃହରେ ଥିଲାବେଳେ ସେ ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଗୁରୁଙ୍କ ଧାନକିଆରୀରୁ ପାଣି ଛାଡ଼ି ନ ଦେବା ପାଇଁ ହିଡ଼ରେ, ଯାଇହୋଇ ଯାଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ, ନିଜେ ଲମ୍ବିହୋଇ ପଡ଼ିରହି ଗୁରୁଭକ୍ତିର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇଥିଲେ । ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଶ୍ୱେତକେତୁ, ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର । (ଶ୍ୱେତକେତୁ-ଦେଖ) ।

ଉଦ୍ଧବ— ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଖା ଓ ପରମଭକ୍ତ । ସତ୍ୟକଙ୍କ ପୁତ୍ର, ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଓ ବୃଷ୍ଣିବଂଶୀୟମାନଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ, କର୍ମ ଓ ଭକ୍ତି ବିଷୟରେ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉପଦେଶରେ ସେ ବଦରିକାଶ୍ରମରେ ସନ୍ନ୍ୟାସଜୀବନ ଯାପନ କରିଥିଲେ ଓ ସେହିଠାରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତ ପତ୍ର (*Balance Sheet*)— କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ, ବ୍ୟବସାୟ ଅଥବା ଅନ୍ୟ କାରବାରର, ପ୍ରତିବର୍ଷ ଆୟବ୍ୟୟର ହିସାବ-ସମୀକ୍ଷାର ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ହିସାବ-ସମୀକ୍ଷା ପରେ ମୋଟ ଆୟ-ବ୍ୟୟର ସାର ବିବରଣ ଦେଇ ତହିଁର ଫର୍ଦ୍ଦ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଏହି ସଂକ୍ଷେପ ବିବରଣ ଯେଉଁ ପତ୍ରରେ ଦିଆହୁଏ, ତାହାକୁ ବାଲାନ୍ସସିଟ୍ ବା ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତ ପତ୍ର କହନ୍ତି । କାରଣ, ଆୟବ୍ୟୟର ତୁଳନାକରି କ'ଣ ବଳିଲା ତାହା ଏଥିରୁ ଜଣାପଡ଼େ । ଏହି ପତ୍ର ଯେ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ, ବ୍ୟବସାୟ ଅବା ସଂସ୍ଥାର ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତିର ଦର୍ପଣ-ସ୍ୱରୂପ ।

ଉଦ୍ୟାନ— (ଉଡ୍ଡୀୟାନ ଦେଖ) ।

ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ— ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶର ଶ୍ରୀକାକୁଲମ୍ ଜିଲ୍ଲାର ପୂର୍ବ ଭାଗରେ, ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା-ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଦକ୍ଷିଣାଂଶରେ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବୋପକୂଳ ରେଳପଥ ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବିସ୍ତୃତ ଭୂଖଣ୍ଡ ଲମ୍ବି ଯାଇଅଛି, ତାହା "ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ" ନାମରେ ପରିଚିତ । ସମଗ୍ର ଉଦ୍ୟାନ-ଖଣ୍ଡଟି ଯଥାର୍ଥରେ ଏକ ଲାଭଜନକ ଫଳ ଫସଲର ଉଦ୍ୟାନ । ନଡ଼ିଆ, ଖଜୁରୀ, ଆମ୍ବ, ପଣସ, ସପେଟା, କମଳା ତଥା ବହୁବିଧ ପନିପରିବାର ଚାଷ ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡରେ ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ହୁଏ । ଆମଦାନି ହେଉଥିବା ଫଳମାନ ବହୁ-ପରିମାଣରେ ଦୂରଦୂରାନ୍ତରକୁ ଯାଏ । ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡର ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ ଶାନ୍ତ, ଶୀତଳ ଓ କମନୀୟ । ସୁଜଳା, ସୁଫଳା ଏବଂ ସୁଶ୍ୟାମଳା ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡର ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଆଲେଖ୍ୟ, ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଲିଖିତ 'ବନ୍ଦୀର ସ୍ୱଦେଶ-ଚିନ୍ତା'ରେ ଦିଆଯାଇଛି ଏବଂ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ଏହାର ଶୋଭାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ 'ଉଦ୍ୟାନ ଖଣ୍ଡ' ନାମରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କାବ୍ୟ ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ତାଙ୍କର 'ମହେନ୍ଦ୍ର' ନାମକ କାବ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରଶଂସା ଗାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଉଦ୍ୟୋତ କେଶରୀ— ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୋମବଂଶୀ ରାଜା । ପିତା, ଚଣ୍ଡୀହାର ଯଯାତି ଓ ମାତା କୋଲାବତୀ ।

ଉଦ୍ୟୋତ କେଶରୀଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଅଷ୍ଟାଦଶବର୍ଷରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୁଳଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଶୁଭଚନ୍ଦ୍ର, ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡଗିରିକୁ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷରେ କୁମାର ପର୍ବତ ବା ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ଥିବା ଜୀର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ତଥା କୂପର ପୁନଃସଂସ୍କାର କରାଯାଇଥିଲା ଓ ୨୪ ଜଣ ଜୈନତୀର୍ଥଙ୍କରଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଥିଲା । ଉଦ୍ୟୋତ-କେଶରୀ ନିଜ ପୁତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କୁ କୋଶଳ ରାଜ୍ୟମାନ ଦାନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷରେ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲେଖରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, ତାଙ୍କ ମାତା କୋଲାବତୀ ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ।

ଉଦ୍ୟୋତ କେଶରୀଙ୍କ ଅପର ନାମ ଥିଲା ଲଲାଟେନ୍ଦୁ କେଶରୀ । ତାଙ୍କର ଶିଳାଲିପି ଯେଉଁ ଗୁମ୍ଫାରୁ ମିଳିଛି, ତାହା 'ଲଲାଟେନ୍ଦୁ-ଗୁମ୍ଫା' ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

ଉଦ୍ୟୋତକେଶରୀଙ୍କ ନରସିଂହପୁର (ବାଲିଝରୀ) ତାମ୍ର ଶାସନର ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନୁସାରେ ସେଥିରେ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଲେଖା ଯାଇଛି । ଯଥା—ଦ୍ୟୋତିତ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଜୋତିତ, ଯଯାତି ପରିବର୍ତ୍ତେ ଯଜାତି ।

ଉପଗୁପ୍ତ—(ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତତିସ୍ସ ଦେଖ)

ଉପଗ୍ରହ—ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଚାରିପଟେ ବୁଲୁଥିବା ଅପେକ୍ଷାକୃତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷ୍କମାନଙ୍କୁ ଉପଗ୍ରହ କୁହାଯାଏ । ଚନ୍ଦ୍ର ଆମ ପୃଥିବୀର ଏକମାତ୍ର ଉପଗ୍ରହ । ମଙ୍ଗଳର ୨ ଗୋଟି, ବୃହସ୍ପତିର ୧୨ ଗୋଟି; ଶନିର ୯ ଗୋଟି, ଇଉରେନସର ୫ ଗୋଟି, ନେପ୍‌ଚ୍ୟୁନର ୨ ଗୋଟି ଉପଗ୍ରହ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଉପଗ୍ରହର ବ୍ୟାସ ୩୦୦୦ ମାଇଲ ଓ ସବୁଠାରୁ ସାନର ବ୍ୟାସ ୧୦ ମାଇଲ । ସବୁ ଉପଗ୍ରହ ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଗ୍ରହର ଚାରିପଟେ ବୁଲି ଆସନ୍ତି । ଏହି ୩୦ଟି ଉପଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରୁ ୧୯ ଗୋଟି, ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକ ଦିଗରେ ବୁଲନ୍ତି, ୯ ଗୋଟି ଓଲଟା ମାର୍ଗରେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଆଉ ୨ଟିର ଗତିମାର୍ଗ ନିରୂପିତ ହୋଇନାହିଁ । ଏହି ଉପଗ୍ରହମାନେ ଗ୍ରହଠାରୁ ୧ କୋଟି ୪୦ ଲକ୍ଷ ମାଇଲଠାରୁ ୫୮୦୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଉପଦଂଶ—ଏକ ସଂକ୍ରାମକ ଯୌନ-ବ୍ୟାଧି । ଏହାର ଜୀବାଣୁ ଦୂଷିତ ସଂସର୍ଗରୁ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଭାବରେ ଦେଖା ଦେଇଥାଏ । ମୂଳତଃ ଯୌନବ୍ୟାଧି ହେଲେହେଁ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ସର୍ବାଙ୍ଗବ୍ୟାପୀ । ରୋଗୀର ମସ୍ତିଷ୍କ, ଆଖି, କାନ, ମୁହଁ, ଜିହ୍ୱା, କଣ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ରୋଗରେ ନଷ୍ଟ ବା ବିକୃତ ହୋଇଯାଏ । ବେଳେବେଳେ ରୋଗୀ ଅନ୍ଧ, ବଧିର ବା ଉନ୍ମାଦଗ୍ରସ୍ତ ମଧ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟ ଲାଭକରେ । ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାକୁ 'ଗରମି' ରୋଗ କହୁଥାଆନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହି ରୋଗର ସାଧାରଣ ନାମ ମଧ୍ୟ 'ଫିରିଙ୍ଗି' ରୋଗ । କାରଣ, ସାଧାରଣ ଧାରଣା ଏହି ଯେ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ପ୍ରଭୃତି ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ଏ ରୋଗ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିଲା । କିନ୍ତୁ ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଏ ରୋଗର ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିଲାବେଳେ, ଏ ଦେଶରେ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହା ନଥିଲା ବୋଲି କହିହେବ ନାହିଁ । ଇଉରୋପରେ ମଧ୍ୟ, ଏହି ରୋଗ କଲମ୍ବସ୍‌ଙ୍କ ସାଥିରେ ଆମେରିକାକୁ ଯାଇଥିବା ନାବିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ଆନୀତ ହେଲା ବୋଲି ଧରାଯାଇଛି । ଏ ଦେଶରେ 'ଫିରିଙ୍ଗି ରୋଗ' ପରି ଇଉରୋପରେ ଏ ରୋଗର ସାଧାରଣ ନାମ 'ଫରାସୀ ରୋଗ' । ଆୟୁର୍ବେଦରେ ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ଉପଦଂଶର ନାମକରଣ ଓ ଲକ୍ଷଣ ଅଛି । ଡାକ୍ତରି ମତରେ ଉପଦଂଶର ଚାରିଗୋଟି ସ୍ତର-ଭେଦ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଧିମତେ ଚିକିତ୍ସା କରାଗଲେ ଏହି ରୋଗ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୂର ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବ୍ୟାଧିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୂରୀକରଣ ପାଇଁ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟଦେଶରେ ପ୍ରବଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉଅଛି । ସମାଜରେ ନୈତିକତାବୋଧ ଓ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା-ବୋଧର ବୃଦ୍ଧି ଏହି ରୋଗର ଅବସାନର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ବୋଲି ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକାରେ ମଧ୍ୟ ଧରାଯାଇଛି ଓ ସେହି ଦିଗରେ ସବୁଦେଶର ସରକାରମାନେ କାମ୍ କରୁଛନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ଉନ୍ନତ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀଦ୍ୱାରା ଏହି ରୋଗର ନିରାକରଣ ଓ ପ୍ରତିଷେଧ ସହଜ ହୋଇଅଛି ।

ଆତ୍ମ ବିସର୍ଜନ କରିଥିବା ଶିବପତ୍ନୀ ସତୀ ହିମାଳୟ ଗୃହରେ ଜନ୍ମଲାଭ କଲା ପରେ ଯୌବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଶିବଙ୍କୁ ପତିରୂପେ ପାଇବା ପାଇଁ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ମାତା ମେନାଙ୍କର ଅନୁମତି ମାଗିଥିଲେ । ଜନନୀ ମେନା ତପସ୍ୟାର କଠୋରତା ପ୍ରଦର୍ଶାଇ କନ୍ୟାକୁ "ଉଃ ମା", ଏହି ବିସ୍ମୟସୂଚକ ଓ ନିଷେଧାତ୍ମକ ପଦଦ୍ୱୟଟି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥିଲେ । ସେହିଠାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ଉମା ହେଲା । କାଳିଦାସଙ୍କର କୁମାରସମ୍ଭବରେ ଏହା ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।

ଉମାପତି—ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ପ୍ରଥମ ଭାନୁଦେବଙ୍କର ଜଣେ ସେନାପତି ଓ କବି । ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶର ବିଶାଖା ପାଟଣା ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିବା ଅମରେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରରେ ଏକ ଶିଳା-ଲେଖ ମିଳିଛି । ଏହି ଶିଳାଲେଖ ୧୨୭୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ । ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିରରେ ଅନଙ୍ଗଭୀମ-ତୃତୀୟଙ୍କ କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଦେବୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏକ ଶିଳାଲେଖ ମିଳୁଅଛି । ଏହା ୧୨୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲିଖିତ । ଏହି ଉଭୟର ରଚକ ଉମାପତି ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ ପୁରୁଷ ବୋଲି ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ ଓ କେଦାର ନାଥ ମହାପାତ୍ର ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି । ଜୟଦେବଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର ଏକ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ଶ୍ଳୋକରେ ଉମାପତିଧର ନାମକ ଜଣେ କବିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏହି ଉମାପତି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଉତ୍କଳୀୟ କବି ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

ଉରୁଗାଇ (*Uruguay*)—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ରିପବ୍ଲିକ୍ ବା ଗଣତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ । ପୂର୍ବ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ଆଟଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗର । ଉତ୍ତରରେ ବ୍ରାଜିଲ୍ । ଆୟତନ ୭୨୧୮୦ ମା: । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୨୪ ଲକ୍ଷ । ବୃକ୍ଷଶୂନ୍ୟ ତୃଣମୟ ଏହି ସମତଳ ଦେଶକୁ ରିଓନିଗ୍ରୋ, ଉରୁଗାଇ ଓ ଲାପ୍ଲାଟା ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ନଦୀମାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ଟି ନଦୀ ପ୍ରଚୁର ଜଳ ଯୋଗାଇଥାଆନ୍ତି । ରାଜ୍ୟଟିର ଜଳବାୟୁ ମଧ୍ୟ ଅତି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର । ସମସ୍ତ ଦେଶ ଏକ ପ୍ରକାର ପଶୁଚାରଣ କ୍ଷେତ୍ର । ମେଷ ଏବଂ ଗୋପାଳନ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉପଜୀବିକା । ମାଂସ, ଚର୍ବି, ପଶମ, ଓ ଚମଡ଼ା ଏଠାରୁ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ରାଜଧାନୀ ମଣ୍ଟେଭିଡିଓ । (୮ଲକ୍ଷ ଲୋକସଂଖ୍ୟା) । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କାରାସ୍କୋ ଏକ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବିମାନ ବନ୍ଦର । ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ, ରେଡ୍‌ଇଣ୍ଡିଆନ୍ । ୧୫୧୫ରୁ ଇଉରୋପୀୟ-ମାନେ ଏଠାକୁ ଆସିଲେ ମଧ୍ୟ ୧୭୦୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଲୋନି ବା ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । କାରଣ, ସ୍ପାନିଶ୍ ଓ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଦେଶ ପାଇଁ ବିବାଦ ଚାଲିଥିଲା । ୧୭୨୬ ଠାରୁ ୧୮୧୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପାନିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହୋଇ ୧୮୩୦ରେ ରିପବ୍ଲିକ୍ ବା ଗଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ବୋଲି ଘୋଷିତ ହେଲା । ୧୯୫୨ରେ ଏକ ନୂତନ ସମ୍ବିଧାନ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି, ଯେଉଁଥିରେ ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ଓ ସଂଖ୍ୟାନ୍ୟୂନ ଉଭୟ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ି ଶାସନ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଏହା ଏକ ଅନନ୍ୟ ରାଜନୈତିକ ପରୀକ୍ଷା । କେହି ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଶାସକ ନ ହୋଇ ପାରିବା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବିଧାନରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ସବୁ ଦିଗରୁ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଣତନ୍ତ୍ର ବହୁ ଉନ୍ନତି କରିଅଛି । ବୃଦ୍ଧ ଲୋକମାନଙ୍କ ସକାଶେ ପେନ୍‌ସନ୍, ମାତୃମଙ୍ଗଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଶିଶୁସଦନ ସ୍ଥାପନ, ସାର୍ବଜନୀନ ଓ ଅବୈତନିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଅଛି । ମଣ୍ଟିଭିଡ଼ିଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ (୧୮୪୯ ରେ ସଂସ୍ଥାପିତ) ବର୍ତ୍ତମାନ ୯ ହଜାର ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ପଢନ୍ତି । ରେଲ୍‌ପଥ ୧୮୨୮ ମାଇଲ୍ । ରାଜପଥ ୫୦୦୦ ମାଇଲ୍ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ-ସମୟରେ ଓ ତତ୍‌ପରେ, ଏଠାରେ ବହୁପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି ।

ଉରୁବିଲ୍ୱ—ଗୟା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଫଲ୍‌ଗୁନଦୀ (ନିରଞ୍ଜନା) ତଟସ୍ଥ ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ଲାଭ ପୂର୍ବରୁ ବହୁସମୟ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଏହି ସ୍ଥାନର ସ୍ମୃତି-ଚିହ୍ନ-ସ୍ୱରୂପ ବୁଦ୍ଧଗୟା ମନ୍ଦିର ଓ ବୋଧିଦ୍ରୁମ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ—ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ 'ଛାଉଣୀର ଭାଷା' । ଭାରତକୁ ନବାଗତ ମୁସଲମାନ୍ ସୈନିକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ଏହି ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ଓ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏହା ଏକାବେଳକେ ବୈଦେଶିକ ଭାଷା ନୁହେଁ । ଦିଲ୍ଲୀର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ କଥିତ ଆଞ୍ଚଳିକ ପଶ୍ଚିମୀ ହିନ୍ଦୀର ଲୌକିକପ୍ରକାର

ଏହାର ମୂଳପିଣ୍ଡ । ଏହି ଆଞ୍ଚଳିକ କଥିତ ଭାଷାର ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରକାରର ନାମହିଁ 'ଖଡ଼ିବୋଲି' । ଏହି ପଶ୍ଚିମୀ ହିନ୍ଦୀର ଲୌକିକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ, ଉଭୟ ପ୍ରକାର, ଶୌରସେନୀ ପ୍ରାକୃତରୁ ଉଦ୍ଭୂତ । ପଶ୍ଚିମ ହିନ୍ଦୀର କଥିତ ବା ଲୌକିକ ପ୍ରକାର ଯାହା ଦିଲ୍ଲୀର ବଜାରମାନଙ୍କରେ ଚଳେ, ସେହି ଭାଷା ସହିତ ପ୍ରଥମ କରି ଏ ଦେଶକୁ ଆଗତ ମୁସଲମାନ୍ ସୈନିକର ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ଘଟେ । କେନ୍ଦ୍ର ଓ ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ କଥିତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷା ଅର୍ଥାତ୍, କିଛି ପର୍ସିଆନ୍, କିଛି ତୁର୍କି ଓ କିଛି ଆରବୀ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଦିଲ୍ଲୀର ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ମିଶି ଯେଉଁ ଭାଷା ଶେଷରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା ତାହାହିଁ ଉର୍ଦ୍ଦୁ । ଇଂରେଜ୍‌ମାନେ ଏହାକୁ ହିଁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ବୋଲି ପ୍ରଥମେ କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହା ସମଗ୍ର ଭାରତ ବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଭାଷା ନୁହେଁ, କି ସାଧାରଣ ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭାଷା ନୁହେଁ । କେବଳ ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କରହିଁ ଏହା ସାଧାରଣ ଭାଷା ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଓ ହିନ୍ଦୀର ବ୍ୟାକରଣ ସମାନ । କିନ୍ତୁ ଆରବୀ-ଓ ପାର୍ସି-ବହୁଳ ଉର୍ଦ୍ଦୁ, ପାର୍ସି ହରଫରେ ଲେଖାଯାଏ; ସଂସ୍କୃତ-ବହୁଳ ହିନ୍ଦୀ ଦେବନାଗରି ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖାଯାଏ । ପ୍ରଥମେ ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନ୍ ଲେଖକମାନେ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେହିଁ ଲେଖୁଥିଲେ । ଆକବର୍‌ଙ୍କ ସମୟରେ ପାର୍ସି ଭାଷା ଜାଣିବା ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ କରାଗଲା । ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁ-ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନେ ମଧ୍ୟ ପାର୍ସି ଶିଖିଲେ । ତେଣୁ ଏହି ହିନ୍ଦୁମାନେହିଁ ନିଜର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଉର୍ଦ୍ଦୁରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ପାର୍ସି ଓ ଆରବୀ ଶବ୍ଦ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ପରେ ଲକ୍ଷ୍ନୌକେନ୍ଦ୍ରର ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଲେଖକମାନଙ୍କ ହାତରେ ଏହା ଏପରି ପାର୍ସି-ଆରବୀରେ ଭରିଗଲା ଯେ, ସେ ଦୁଇଟି ମୂଳ ଭାଷାରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ନ ଥିଲେ ଉର୍ଦ୍ଦୁକୁ ବୁଝିବା କଠିନ ହେଲା । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉର୍ଦ୍ଦୁ କେବଳ କଥିତ ଭାଷା ଥିଲା । ମୁସଲମାନ୍ ରାଜାମାନେ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସିଥିଲେ, ସେହି ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଭାଷାକୁହିଁ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ନିଜ ଚାରିପାଖରେ କଥିତ ସାଧାରଣ ଭାରତୀୟ ଲୌକିକ ଭାଷା ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜ୍ୟସବୁ ଯେତେବେଳେ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜାମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନଭାଷାଭାଷୀ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜନତା ମଧ୍ୟରେ ରହି କୌଣସିପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟିକ ସମ୍ପର୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଲେ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଦିଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ନିଜ ନିଜ ଦରବାରରେ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଇଥିଲେ, ତାକୁହିଁ ଯେପରି ହେଲା ସାହିତ୍ୟିକ ଉର୍ଦ୍ଦୁର ଜନ୍ମ । ଏହି ସାହିତ୍ୟର ସକଳଧାରା ପାର୍ସି କାବ୍ୟ-କବିତାର ରୀତିରେହିଁ ରଚିତ ଥିଲା । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଂରେଜ୍‌ମାନଙ୍କ ଶାସନରେ କଲିକତାର ଫୋର୍ଟ୍ ଉଇଲିୟମ୍‌ରେ ଇଂରେଜୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଶିଖାଇବା ବ୍ୟପ-ଦେଶରେ ଉର୍ଦ୍ଦୁରେ ଗଦ୍ୟ ଲେଖାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଓ୍ୱାଲି ଆଉରଙ୍ଗାବାଦ୍ (୧୬୦୭-୧୭୪୧), ସଉଦା, ମିରତାକ୍ୱି (୧୭୨୪-୧୮୧୦) ମିରହାସାନ୍, ନାଜିର ଆକବରାବାଦ, ମିର୍ଜା ଗାଲିବ୍, ହାଲି, ଜୋଶ୍ ମାଲିହାବାଦ ଓ ଇକ୍‌ବାଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ଉର୍ଦ୍ଦୁ ସାହିତ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ କବି ଏବଂ ସର୍ ସୟେଦ୍ ଅହମଦ୍ ଖାଁ, ପ୍ରେମଚାନ୍ଦ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦର, ଖ୍ୱାଜା ଆହମଦ୍ ଆବ୍‌ବାସ ଓ ମୌଲାନା ଆବୁଲ କାଲାମ ଆଜାଦ୍, ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଗଦ୍ୟ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବରେଣ୍ୟ । ସାହିତ୍ୟିକ ଉର୍ଦ୍ଦୁକୁ 'ରେଖତା' କୁହାଯାଏ । ଏହି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ଚୟନିକା', କାରଣ ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ତାହା ନିର୍ମିତ । ଏହାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ବିଜାପୁର, ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ଦକ୍ଷିଣାପଥୀ ମୁସଲମାନ୍ ଦରବାରମାନଙ୍କରେ । ଭାରତ ବିଖଣ୍ଡିତ ହେବା ପରେ ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନରେ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀକୁ ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରାଯାଇ ନାହିଁ । କାରଣ, ଏହା କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାରତୀୟ ଅଞ୍ଚଳର ଭାଷା ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ସାହିତ୍ୟକୁ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଆକାଡେମୀ ଏକ ସାହିତ୍ୟ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଛି ଓ ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଉର୍ଦ୍ଦୁକୁ ପୃଥକ୍ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ବରାବର ପାଟିକରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ଉର୍ବଶୀ— ଭାରତୀୟ ପୁରାଣ-ସାହିତ୍ୟର ବିଖ୍ୟାତ ଦେବନର୍ତ୍ତକୀ ଓ ଅପ୍ସରା । ଏହି ଅପ୍ସରାଙ୍କ ନାମ ଋଗ୍‌ବେଦରେ

ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏହାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମିତ୍ର ଏବଂ ବରୁଣଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ଘଟିଲା । ତାହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ରୀତିରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଓ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କର ଜନ୍ମ ଘଟିଥିଲା । ତେଣୁ ସେମାନେ ମୈତ୍ରାବରୁଣି ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ପୁଣି ସେହି ମିତ୍ର ଓ ବରୁଣଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ଉର୍ବଶୀଙ୍କୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ରାଜା ପୁରୂରବାଙ୍କ ପତ୍ନୀରୂପେ ବାସ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଉର୍ବଶୀ-ପୁରୂରବା ସମ୍ବାଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । କାଳିଦାସଙ୍କ 'ବିକ୍ରମୋର୍ବଶୀ' ନାଟକଟି ଏହି ଆଖ୍ୟାନକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଲିଖିତ । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ଏହି ଉର୍ବଶୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିତା ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । (ପୁରୂରବା ଦେଖ)

ଉଲାନ୍ ବାଟୋର—ଏହାର ପୂର୍ବନାମ, ଉର୍ଗା । ମଙ୍ଗୋଲିଆୟ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ରାଜଧାନୀ । ୧୯୨୪ଠାରୁ ଉର୍ଗାର ନୂତନ ନାମ ହୋଇଛି ଉଲାନ୍‌ବାଟୋର ବା ରକ୍ତବୀର । ପୂର୍ବେ ଏକମାତ୍ର ଚୀନ୍ ସହିତ ଏହାର ବାଣିଜ୍ୟ ଚାଲୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଇବେରିଆ ଭିତର ଦେଇ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍ ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟ ଚାଲୁଛି । ଚୀନ୍‌ର ସୀମାନ୍ତନଗର କାଲଗାନ୍ ଠାରୁ ୧୧୭୦ ମାଇଲ୍ । ମୋଟରରେ ଗଲେ ୪, ୫ ଦିନ ଲାଗେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିମାନ ସର୍ଭିସ୍ ଚାଲୁଅଛି । ପାର୍-ସାଇବେରିଆନ୍ ରେଲ୍‌ପଥର ଚିଟା ଷ୍ଟେସନ୍‌ଠାରୁ ଉର୍ଗା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଲ୍‌ପଥ ଖୋଲା ଯାଇଅଛି ଓ ପେକିଂଠାରୁ ରେଲପଥ ଖୋଲିବାର ପରିକଳ୍ପନା ଗୃହୀତ ହୋଇଛି । ଦିନେ ଏହା ସାଇବେରୀୟ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ରପୀଠ ଥିଲା ଓ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲାମା ଏଠାରେ ବାସକରୁଥିଲେ । ଏବେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାସାଦ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଏକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟ ନିକଟରେ ସେଠାରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ।

ଉଲାର୍ ହ୍ରଦ—କାଶ୍ମୀରସ୍ଥିତ ସ୍ୱାଦୁଜଳର ହ୍ରଦ । ସମୁଦ୍ର ପତ୍ତନରୁ ପ୍ରାୟ ୫୧୮୦ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବିତସ୍ତା (ବେଆସ୍) ନଦୀ ତାର ଗତିପଥରେ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇ ଏହି ହ୍ରଦରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ସାଧାରଣ ଆୟତନ ୧୨ ବ ମା । ପରନ୍ତୁ, ବନ୍ୟା ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ୧୦୦ ବ: ମା: ହୁଏ । ଏହାର ଚମତ୍କାର ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭା ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବହୁ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ଏଠାକୁ ଆସନ୍ତି ।

ଉଲ୍ୟା ନୁଫୁସ୍କ୍ (*Ulya Nousk*)—ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍‌ର ସହର । ପୂର୍ବନାମ ଥିଲା ସିମବ୍ରିସ୍କ୍, କିନ୍ତୁ ଲେନିନ୍‌ଙ୍କ ପୈତୃକ ନାମ ଭି: ଆଇ, ଉଲିୟାନଫ୍‌କ୍ ନାମାନୁସାରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଏହି ଗ୍ରାମଟିକୁ, ଉଲିୟାନ-ଫୁସ୍କ୍ କରାଯାଇଅଛି । ଲେନିନ୍‌ଙ୍କ ଘରଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାତୀୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ।

ଉଲୂପୀ—ନାଗରାଜ କୌରବ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା । ଅର୍ଜୁନ ବନବାସ ସମୟରେ ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାର-ନିକଟରେ ଏହାଙ୍କୁ ଭେଟିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ନାଗଲୋକକୁ ଯାଇ ଉଲୂପୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧମତେ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରି ନିଜ ସ୍ଥାନକୁ ଫେରି ଆସିଥିଲେ । ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କଲେ, ସେତେବେଳେ ଅଶ୍ୱରକ୍ଷା-କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସେ ପାତାଳପୁରକୁ ଗଲେ । ସେତେବେଳେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଔରସରେ ଉଲୂପୀ ଠାରୁ ଜାତ ବଭ୍ରୁବାହନ (ଦେଖ) ମଣିପୁରର ଅଧିପତି ଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ଆଗମନ ଶୁଣି ପିତାଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବା ପାଇଁ ଆସିବାରୁ ଅର୍ଜୁନ ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ—"ତୋତେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମ ଜଣାନାହିଁ । ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧକରିବାକୁ ଆସିଥିଲେହେଁ ତୁ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ନ କରି ସାମନୀତି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଆସିଛୁ । ତୋତେ ଧିକ୍ ।" ଏହା ଶୁଣିବାକୁ ପାଇ ଉଲୂପୀ ସେଠାରେ ଆବିର୍ଭୂତା ହୋଇ ପୁତ୍ରକୁ ପିତା ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରରୋଚନା ଦେଲେ । ଅର୍ଜୁନ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିହତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଏକ ଦିବ୍ୟମଣି ସାହାଯ୍ୟରେ ଉଲୂପୀ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରିଥିଲେ ।

ଉଲେମା—ଆରବୀ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି, ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ-ଗୋଷ୍ଠୀ । ଏମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନ ମୁସଲମାନ୍-ସମାଜରେ ବହୁତ ଉଚ୍ଚ, ଯେହେତୁ ଏମାନେ କୋରାନ୍‌ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ରୀତିନୀତି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ରାଜା ଓ ନବାବମାନେ ମଧ୍ୟ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ହେଲେ ଏମାନେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବୁଝାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ସଂଯତ କରୁଥିଲେ ।

ପୂର୍ବେ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଉଲେମା ସମ୍ପ୍ରଦାୟରୁ ହିଁ କାଜୀ, ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର୍‌, ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ର ଇମାମ୍‌ ଓ ଓକିଲ୍‌ ଆଦି ବଛା ଯାଉଥିଲେ । ତୁରସ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଉଲେମା ଓ କାଜୀଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ମୁଫ୍‌ତି (*Grand Mufti*) କୁହାଯାଉଥିଲା । ଉଲେମାମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଗୌରବ ଏପରି ଯେ, ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ଉଲେମା ଉଚ୍ଚ ସରକାରୀ ପଦ ଯଦି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଉଲେମା-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପ୍ରାୟତଃ, ରକ୍ଷଣଶୀଳ । ସେମାନଙ୍କ ମତାମତହିଁ ଇସ୍‌ଲାମ୍‌ ଧର୍ମର ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା ରକ୍ଷାକରି ଆସିଅଛି । ଇସ୍‌ଲାମ୍‌ରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଏମାନଙ୍କର ସ୍ୱୀକୃତି ଆବଶ୍ୟକ ।

ଉଲ୍‌କା ପଥର—ଯେଉଁ ଉଲ୍‌କାପିଣ୍ଡ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଭସ୍ମ ହୋଇ ନଯାଇ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ପତିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଉଲ୍‌କା-ପଥର କହିଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ଉଲ୍‌କା-ପଥର ଭୂପୃଷ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିପାରେ ନାହିଁ । ତେବେ, ସମୟ ସମୟରେ ଖୁବ୍‌ ବଡ଼ ବଡ଼ ଉଲ୍‌କା ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ସମୁଦାୟ ଜଳି ନଯାଇ, କିଛି ବାକୀ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପୃଥିବୀରେ ଆସି ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତି । ସେହିପରି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଉଲ୍‌କା ପୃଥିବୀର ବଡ଼ ବଡ଼ ଯାଦୁଘରେ ସଂରକ୍ଷିତ ଅଛି । ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଆଫ୍ରିକାରେ ଗ୍ରୁଟ୍‌ଫଣ୍ଟିନ୍‌ଠାରେ ୬୦ ଟନ୍‌ ଓଜନର ଏହିପରି ଏକ ଉଲ୍‌କା ପଥର ରଖାଯାଇଅଛି । ଗ୍ରୀନ୍‌ଲାଣ୍ଡରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ୩୬½ ଟନ୍‌ ଓଜନର ଉଲ୍‌କା ଅଛି । ୧୯୦୮ରେ ସାଇବେରିଆରେ ୧୩୦ ଟନ୍‌ ଓଜନର ଏକ ଉଲ୍‌କା ପଡ଼ିଥିଲା । ତାହା ମାଟିରେ ପଡ଼ି ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେହେଁ, ୩ ହଜାର ବର୍ଗମାଇଲ୍‌ ବ୍ୟାପୀ ଅରଣ୍ୟକୁ ବୃକ୍ଷଶୂନ୍ୟ କରିଦେଇଥିଲା । ଉଲ୍‌କାର ଉପାଦାନ ଅନୁସାରେ ତାହାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା—ଏରୋଲାଇଟ୍‌ ବା ପଥରନିର୍ମିତ; ସାଇଡ୍‌ରୋଲାଇଟ୍‌ ବା ଲୁହା ଓ ପଥର ମିଶା, ସାଇଡରାଇଟ୍‌ ବା ଲୁହା ଓ ନିକେଲ୍‌ ମିଶା । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥସ୍ଥଳ ମକ୍କାରେ ଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ କାବା ପ୍ରସ୍ତରଟି ଖଣ୍ଡେ ଉଲ୍‌କା ପଥର ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ।

ଉଲ୍‌ବ୍ରିଟ୍‌ ଓ୍ୱାଲ୍‌ଟର୍‌—ପୂର୍ବ ଜର୍ମାନୀର ସାମ୍ୟବାଦୀ ଜନନେତା । ୧୮୯୩ ଖ୍ରୀ: ରେ ଜନ୍ମ । ମାତ୍ର ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷା ପରେ ଉଲ୍‌ବ୍ରିଟ୍‌ କାଠକାଟିବାଦ୍ୱାରା ନିଜର ଭରଣପୋଷଣ କରୁଥିଲେ । ୧୯୧୦ ମସିହାରେ ଟ୍ରେଡ୍‌ ଇଉନିୟନରେ ଓ ୧୯୧୯ ମସିହାରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିରେ ଯୋଗଦାନ କଲେ । ୧୯୨୮-୩୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜର୍ମାନ୍‌ ରିଚ୍‌ଷ୍ଟାଗ୍‌ ବା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବିଧାନସଭାର ସଭ୍ୟ ଥିଲେ । ୧୯୪୯ ଠାରୁ ୧୯୬୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ବ ଜର୍ମାନୀର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବ ଜର୍ମାନୀ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ପ୍ରଥମ ସେକ୍ରେଟାରୀ ।

ଉଲ୍‌ମାନ୍‌ ଜନ୍‌ (୧୭୨୦ – ୧୭୭୨)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ମାନବ-ସେବକ, କ୍ୱେକର ଓ ସମାଜ-ସଂସ୍କାରକ । ଧନିକ ପିତାର ସନ୍ତାନ । ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ନିଉଜର୍ସି ଷ୍ଟେଟ୍‌ରେ ଜନ୍ମ । ବାଲ୍ୟବୟସରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ଆଇନ୍‌—କାନୁନ, ଆକାଉଣ୍ଟିଂ, ସୀବନବିଦ୍ୟା, ଶଲ୍ୟବିଦ୍ୟା, ସର୍ଭେବିଦ୍ୟା ଆଦି ନାନା ବିଦ୍ୟାରେ ଉଣାଅଧିକେ ପ୍ରବୀଣ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସେ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକଭାବରେ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲାବେଳେ, ଥରେ ଏକ ନିଗ୍ରୋ ସ୍ତ୍ରୀର କ୍ରୟ—ବିକ୍ରୟର ଦଲିଲ୍‌ ତାଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ପଡିଥିଲା । ଏହି ଘଟଣା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଧାରାକୁ ଏକାକେଳକେ ବଦଳାଇ ଦେଇଥିଲା । ସେ ଦେଖିଲେ, ମନୁଷ୍ୟାର୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ମନୁଷ୍ୟର ଦୁଃଖ ଘନିଷ୍ଠଭାବରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ । ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ କ୍ରୀତଦାସଭାବରେ ବା ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର କରି ଯେଉଁ ସବୁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି ବୋଲି ସେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲେ ତାହା ସେ ଆଉ ବ୍ୟବହାର କଲେ ନାହିଁ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଭ୍ରମଣକରିବା ସମୟରେ ସେ ସେଥିପାଇଁ ରେଲଗାଡ଼ି ବ୍ୟବହାର ନ କରି, ସମଗ୍ର ଦେଶଟିକୁ ପାଦରେ ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । କାରଣ ରେଲ-ଶିଳ୍ପ-ମୂଳରେ ନିଷ୍ଠୁର ମାନବିକ ଶ୍ରମ ଥିବାର ସେ ଜାଣିଥିଲେ । ସେ ପୈତୃକ ବ୍ୟବସାୟକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କରି, ଶେଷକୁ କେବଳ ଯାହା ମନୁଷ୍ୟର ଉପକାର କରେ, ଏହିପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ ବା କ୍ରୟ-ବିକ୍ରୟରେ ନିବଦ୍ଧ ରଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରରୋଚନାରେ ତାଙ୍କର ଅନେକ 'କ୍ୱେକର୍‌' ବନ୍ଧୁ କ୍ରୀତଦାସମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦେଇଥିଲେ । ଯାହା ଘରେ କ୍ରୀତଦାସ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ସେ ଘରେ ସେ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରୁ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଡାଏରୀ, ଭାଷାର ବିଶୁଦ୍ଧତା ପାଇଁ କ୍ୱେକର୍‌

ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଥିଲା ।

ଉଲ୍‌ଓ୍ୱାର୍ଥ, ଫ୍ରାଙ୍କ୍, ଉଇନ୍ ଫିଲ୍‌ଡ୍ (୧୮୫୨-୧୯୧୯)—ଆମେରିକାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ କୋଟିପତି । ଗ୍ଲେଟ ବ୍ୟବସାୟରୁ ମଧ୍ୟ ମଣିଷ କିପରି କୋଟିପତି ହୋଇ ପାରେ, ତହିଁର ପରମ ଆଦର୍ଶ ହେଉଛନ୍ତି ଏଇ ଉଲ୍‌ଓ୍ୱାର୍ଥ । ସେ ୧୮୭୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ଲେଟ ଦୋକାନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ସବୁ ଜିନିଷର ଦାମ ଥିଲା ପ୍ରାୟ ଗୁରିଅଣା, ଠିକ୍ ଆଜି ଆମ ଦେଶରେ ତାଙ୍କର ଅନୁକରଣରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା "ହରେକ୍‌ମାଲ୍ ସାଢ଼େ ଛଅଣା" ଦୋକାନ ପରି । ମାତ୍ର ଏହି ଦୋକାନରେ ଉଲ୍‌ଓ୍ୱର୍ଥ ପ୍ରଥମେ ବିଫଳ ହୋଇ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ହତାଶ ନ ହୋଇ ସେ ସେହିବର୍ଷ ପୁଣି ଗୁରି-ଅଣିଆ ଓ ଆଠଅଣିଆ ମୂଲ୍ୟର ଦୋକାନ ଫିଟାଇଥିଲେ । ଏହି କାରବାରରୁ ସେ କ୍ରମେ ଏତେ ବେଶୀ ଲଭ କରିଥିଲେ ଯେ, ଶେଷକୁ ଆମେରିକାର ୨ୟ ବୃହତ୍ତମ ସୌଧ "ଉଲ୍‌ଓ୍ୱାର୍ଥ ସୌଧ" ସେ ନିର୍ମାଣ କରି ପାରିଥିଲେ ଓ କାନେଡ଼ା, ଜର୍ମାନୀ, ଓ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍ ପ୍ରଭୃତି ବହୁରାଜ୍ୟରେ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟର ବହୁ ଶାଖା-ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସବୁ ଉଲ୍‌ଓ୍ୱାର୍ଥ ଦୋକାନରେ ହରେକ୍ ମାଲ୍ (ଜୋତା, ଛତା, କୋଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଯାହା ମନୁଷ୍ୟର ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ) ସେହି ଗୋଟାଏ ଦାମ୍ ।

ଉଷା (୧) ବାଣ ଦୈତ୍ୟଙ୍କର କନ୍ୟା ଓ ବଳିରାଜାଙ୍କର ପୌତ୍ରୀ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ ପ୍ରୀତିଜୁଷା । ସେ ସ୍ୱପ୍ନଦୃଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ରାଜକୁମାର ପ୍ରତି ଅନୁରାଗିଣୀ ହୋଇଥିବା କଥା ନିଜ ସଖୀ ଚିତ୍ର-ଲେଖା ନିକଟରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଚିତ୍ରଲେଖା ଦେବ ଓ ମାନବଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଙ୍କର ଚିତ୍ର ଲେଖି ଏଥିମଧ୍ୟରୁ କାହାକୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖିଛ କି ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲା । ଶେଷକୁ ଜଣାପଡିଲା ଯେ ସ୍ୱପ୍ନଦୃଷ୍ଟ ରାଜକୁମାର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୌତ୍ର ଓ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧ । ଚିତ୍ରଲେଖା ନିଜ ମାୟାବଳରେ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଉଷା ନିକଟକୁ ଅଣାଇଥିଲା । ବାଣ ନିଜ ନଅର ମଧ୍ୟରେ ଅଜ୍ଞାତ ଯୁବକର ପ୍ରବେଶ କଥା ଜାଣିପାରି ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ମାରିଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ । ଏହା ଜାଣିପାରି କୃଷ୍ଣ, ବଳରାମ ଓ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପ୍ରଭୃତି ସସୈନ୍ୟରେ ବାଣର ନଗର ଶୋଣିତପୁରକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ଶିବ ଓ କାର୍ତ୍ତିକେୟ ବାଣ ସପକ୍ଷରେ ଲଢ଼ିଥିଲେହେଁ, ପରିଣାମରେ ବାଣ ପରାଜିତ ହେଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ଯଦୁବୀରମାନେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ଓ ଉଷାଙ୍କୁ ଧରି ଦ୍ୱାରକାକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ।

(୨)—ପ୍ରାତଃ ସନ୍ଧ୍ୟା । ବେଦବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ସେ ଦ୍ୟୌଃ (ସ୍ୱର୍ଗ)ଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଆଦିତ୍ୟମାନଙ୍କର ଭଗିନୀ । ଏହି ଉଷା, ବାଳା ପତ୍ନୀପରି ମନ୍ଦସ୍ମିତ ସହକାରେ ଉଚ୍ଚ-ନୀଚ ନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହରେ ବୁଲି ଆସନ୍ତି । ସେ ସମ୍ପଦର ଆନୟନକାରିଣୀ । ଏହି ଦିବ୍ୟରୂପିଣୀ ଦେବବାଳା ନିଜେ ଜରାମୃତ୍ୟୁହୀନା ଓ ସର୍ବଦା ଏକ ରୂପରେ ଅବସ୍ଥିତା ହେଲେହେଁ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ କ୍ରମଶଃ ଜରାର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ କରନ୍ତି । ଋଗ୍ ବେଦରେ ଉଷାବର୍ଣ୍ଣନା ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଉଚ୍ଚକୋଟିର କାବ୍ୟ-ସୃଷ୍ଟି । ଏହାଙ୍କର ଅପର ନାମ ଅହନା ଓ ଦ୍ୟୋତନା ।

(୩) —ଓଡ଼ିଆରେ ରାଧାନାଥଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏକ କାବ୍ୟ । ଏହା ଗ୍ରୀକ୍ ଗଳ୍ପ 'ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟାର ରେସ୍' ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ।

ଉଷ୍ଣତା—ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁର ଶୀତ-ତାପ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଉଷ୍ଣତା ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁ ଲଗାଲଗି ହୋଇ ରହିଲେ ଅଧିକ ଉଷ୍ଣ ବସ୍ତୁରୁ କମ୍ ଉଷ୍ଣ ବସ୍ତୁ ଦେହକୁ ତାପ ବହି ଆସିଥାଏ । ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ଉଷ୍ଣତା ସମାନ ହେଲେ ଆଉ ତାପ ବହେ ନାହିଁ । ତାପ ର ଏହିପରି ପ୍ରବାହକୁ ଜଳର ପ୍ରବାହ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରେ । ତଳେ ଦିଆହୋଇଥିବା ଚିତ୍ରରେ କ ଓ ଖ ଦୁଇଟି ପାତ୍ର । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ 'କ' ଟି ଅଣଓସାରିଆ ଓ 'ଖ' ଟି ଓସାରିଆ । 'କ'ରେ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣି ରଖିବା ଓ 'ଖ'ରେ ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣି ରଖିବା । ଯଦି ଏ ଦୁଇ ପାତ୍ରକୁ ଯୋଗକରି ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ପାଣି ନିଶ୍ଚୟ 'କ' ରୁ 'ଖ' କୁ ବହିଯିବ । ତେଣୁ କେଉଁ ପାତ୍ରରୁ କେଉଁ ପାତ୍ରକୁ ପାଣି ବହିବ, ତାହା ପାଣିର ପରିମାଣ ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କରି ପାଣିର ଉଚ୍ଚତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁର ଆଉ ଗୋଟିଏ

ବସ୍ତୁକୁ ତାପ ବହିବ କି ନା, ତାହା ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ତାପର ପରିମାଣ ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କରି ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ଉଷ୍ଣତା

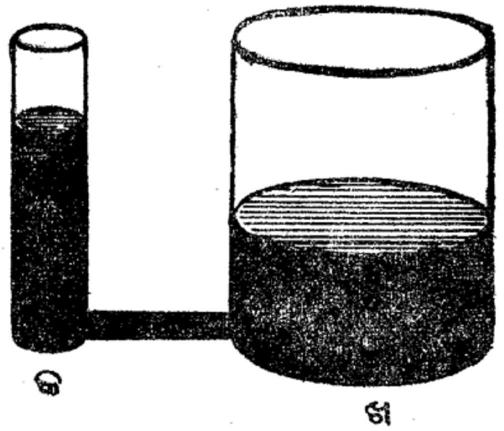

ଉଷ୍ଣତା

ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ତେଣୁ ତାପ, ପାଣିପରି ହେଲେ, ଉଷ୍ଣତା ଉଚ୍ଚତାପରି ଏକ ଧାରଣା ମାତ୍ର ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ତାପ କେବେହେଲେ କମ୍ ଉଷ୍ଣ ବସ୍ତୁରୁ ଅଧିକ ଉଷ୍ଣ ବସ୍ତୁ ଦେହକୁ ବହେ ନାହିଁ । ବସ୍ତୁ ଦୁଇଟି ସମ ଉଷ୍ଣତାରେ ରହିଲେ ତାପ ବହିବା ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ ।

ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁର ଉଷ୍ଣତା ମାପକରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାକୁ ଥର୍ମୋମିଟର୍ (ଦେଖ) କୁହାଯାଏ । ଥର୍ମୋମିଟର୍ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ଉଷ୍ଣତା ମାପେ, ସେ ବସ୍ତୁରୁ ଥର୍ମୋମିଟରକୁ ପ୍ରଥମେ ତାପ ବହିବାଦ୍ୱାରା ଥର୍ମୋମିଟରର ଉଷ୍ଣତା ବଢ଼େ । ମାତ୍ର ପରେ ଥର୍ମୋମିଟରର ଉଷ୍ଣତା ସେ ବସ୍ତୁର ଉଷ୍ଣତା ସହ ସମାନ ହୋଇଗଲେ, ଆଉ ତାପ ବହେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମେ ଥର୍ମୋମିଟରର ଉଷ୍ଣତାରୁ ବସ୍ତୁଟିର ଉଷ୍ଣତା ଜାଣିପାରୁ ।

ବିଭିନ୍ନ ଉଷ୍ଣତା ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଥର୍ମୋମିଟର୍ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—କାଚରେ ପାରଦ ଥର୍ମୋମିଟର୍ ୩୫° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାପେ ଓ ତା ଉପରକୁ ଅନ୍ୟ ଥର୍ମୋମିଟର୍ ଦରକାର । ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର୍ମୋମିଟରରେ ବ୍ୟବହୃତ ପଦାର୍ଥର ଗୁଣ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ତା'ଦ୍ୱାରା ପଢ଼ାଯାଉଥିବା ଉଷ୍ଣତାରେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ପାରଦର ପ୍ରସାରଣ ଗୁଣ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି 'କାଚରେ ପାରଦ' ଥର୍ମୋମିଟର୍ ତିଆରି ।

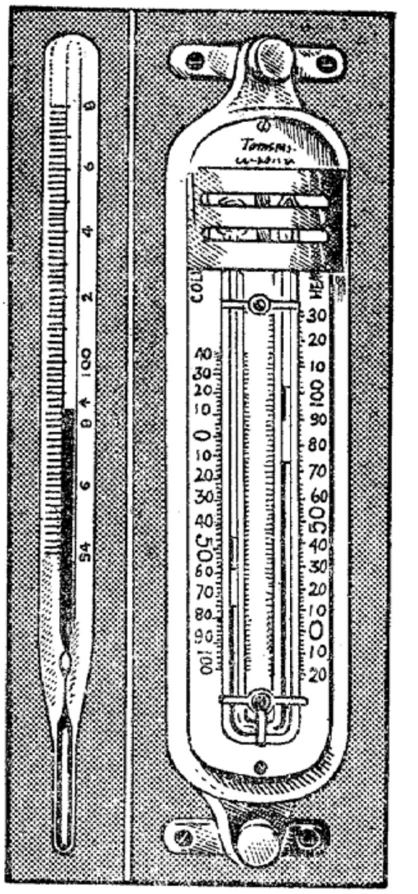

ଥର୍ମୋମିଟର୍

ପାରଦର ପ୍ରସାରଣ ୧୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍‌ରୁ ୨୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ, ୧୦୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍‌ରୁ ୧୧୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ମଧ୍ୟରେ ଠିକ୍ ସେତିକି ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଥର୍ମୋମିଟର୍‌ର ବିଭିନ୍ନ ଦାଗଗୁଡ଼ିକ ସମଦୂରତାରେ ରହିଥିଲେ ଉଷ୍ଣତା ପଢ଼ିବାରେ ତ୍ରୁଟି ରହିଯାଏ । ଏପରିକି ଗ୍ୟାସ୍ ବ୍ୟବହାର କରି ତିଆରି କରାଯାଇଥିବା ଥର୍ମୋମିଟର୍ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ବସ୍ତୁର ଠିକ୍ ଉଷ୍ଣତା ଦେଖାଇ ନ ଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ବୈଜ୍ଞାନିକ କେଲ୍‌ଭିନ୍ ଗୋଟିଏ ଗାଣିତିକ ଥର୍ମୋମିଟର୍ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଥର୍ମୋମିଟର୍‌ରେ ମିଳୁଥିବା ଉଷ୍ଣତା ଏହି

ଥର୍ମୋମିଟର୍‌ରେ କେତେ ହେବ, ହିସାବଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଏହା ବସ୍ତୁର ପରମ ଉଷ୍ଣତା ପ୍ରକାଶକରେ ବୋଲି ମନେକରାଯାଏ ଓ ଏହାକୁ ପରମ ସ୍କେଲ୍ ବା କେଲ୍‌ଭିନ୍ ସ୍କେଲ୍ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହି ସ୍କେଲ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁରୁ ଉଷ୍ଣତା ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ଜଣାଗଲେ, ସେ ବସ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାପହୀନ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ସ୍କେଲ୍‌ରେ ଯେପରି —୫° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍, —୧୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ବୋଲି ବିଯୁକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଉଷ୍ଣତା ଅଛି; ପରମ ସ୍କେଲରେ ସେପରି ବିଯୁକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଉଷ୍ଣତା ନାହିଁ ।

ଉଷ୍ଣରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଦେହର ଉଷ୍ଣତା ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନର ସଙ୍କେତ । ଏପରି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା କମିଯାଏ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା ସୁସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଶ୍ରାମ କାଳରେ ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରହେ । ଜିଭତଳେ ଏହି ସମୟରେ ଉଷ୍ଣତା ପ୍ରାୟ ୯୮.୬° ଫାରେନ୍ ହାଇଟ୍ (୩୭.୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍) । ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା ସକାଳ ୪ଟା ବେଳେ ସର୍ବନିମ୍ନ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ୬ଟା ବେଳେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଉଷ୍ଣତାର ତାରତମ୍ୟ ୧.୦°ରୁ ୧.୫° ଫାରେନ୍ ହାଇଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ପରିଶ୍ରମ କରିବା ସମୟରେ ଦେହର ଉଷ୍ଣତା ବଢିଯାଏ । ଏପରିକି ଅତି ବେଗରେ ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି କଲେ ଦେହର ଉଷ୍ଣତା ୬.୦° ଫାରେନ୍ ହାଇଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ିଯିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଉଷ୍ଣତା ତାରତମ୍ୟ ଏତେ ବେଶୀ ଓ ଏହି ତାରତମ୍ୟ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ ଯେ ସମୟ ସମୟରେ ପିଲା ଜ୍ୱର ଭୋଗୁଥିବାର ସନ୍ଦେହ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲେ ପିଲାକୁ ଏହି କାରଣରୁ ଅସୁସ୍ଥ ମନେକରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଜଳଚର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପରି ପିଲାମାନଙ୍କର ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା ବେଷ୍ଟନୀ ଅନୁସାରେ ବଦଳିଥାଏ । ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଉଷ୍ଣତା ବଢିଯାଏ । କାନ୍ଦିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଉଷ୍ଣତା ଏତେ ବଢିଯାଏ ଯେ ସେମାନେ ଅସ୍ୱସ୍ତି ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ।

ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା ମାପକରିବା ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଜିଭ ତଳେ, ମଳଦ୍ୱାରରେ ବା କାଖତଳେ ଥର୍ମୋମିଟର୍ ରଖାଯାଇଥାଏ । ଜିଭ ତଳର ଉଷ୍ଣତା ଅପେକ୍ଷା ମଳଦ୍ୱାରରେ ଉଷ୍ଣତା ୧.୦° ଫାରେନ୍ ହାଇଟ୍ ଅଧିକ ଓ କାଖତଳେ ୧.୦° ଫାରେନ୍ ହାଇଟ୍ କମ୍ ହୋଇଥାଏ । ଶରୀରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗର ଉଷ୍ଣତା ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ (*Geyser*)— ଭୂମିତଳେ ଥିବା ପ୍ରାକୃତିକ ଉଷ୍ଣ ଜଳଧାର । ଉଷ୍ଣ ବାଷ୍ପସହ ମାଟିଉପରକୁ ବାହାରି ଆସିଲେ ତାହାକୁ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ କୁହାଯାଏ । ଆଗ୍ନେୟଗିରି ଥିବା ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଏହା ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ । ନିଉଜିଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍, ଆମେରିକା ଓ ଭାରତର ରାଜଗିରି ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଅତ୍ରି ଓ ତପ୍ତପାଣିଠାରେ ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣମାନ ଅଛି । ଏହି ଜଳ-ଉତ୍ସ ବେଳେବେଳେ ୨୧୪ ଫୁଟରୁ ଶତ ଶତ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠିଥାଏ । କେତିବା ଅଳ୍ପକ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଓ ଅଳ୍ପ ଜଳସ୍ରାବୀ, ପୁଣି କେତି ସ୍ଥାୟୀ ଏବଂ ପ୍ରଚୁର ଜଳସ୍ରାବୀ । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣ କେବଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟର ବ୍ୟବଧାନରେହିଁ ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ ଏବଂ ଏହି ସମୟ-ବ୍ୟବଧାନ ଅତି ବିସ୍ମୟକର ଭାବରେ ଘଣ୍ଟାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପରି ସଠିକ ।

ଉହାରୋଗ—(*Adenoid*) — ନାକଗହ୍ୱର ପଛରେ ଶ୍ଳୈଷ୍ମିକ ଝିଲ୍ଲୀ ଫୁଲିବାକୁ ଉହାରୋଗ କୁହାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ୩ ବର୍ଷରୁ ୧୮ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଘଟିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ରୋଗ ନିମିତ୍ତ ଶ୍ୱାସକ୍ରିୟାରେ ବାଧା ଘଟେ । ରୋଗୀ ନାକବାଟେ ନିଃଶ୍ୱାସ ନେଇ ପାରେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାହାର ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ମଧ୍ୟ ଭଲଭାବରେ ସକ୍ରିୟ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ରୋଗୀ ମୁଖବାଟେ ନିଃଶ୍ୱାସ ନେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ । ଅସ୍ତ୍ର-ଚିକିତ୍ସା ଦ୍ୱାରା ନଳୀକୁ ଖୋଲି କରିଦେଲେ ଏହି ରୋଗ ସହଜରେ ଭଲ ହୋଇଥାଏ ।

ଊ

ଊ—ଏହା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଷଷ୍ଠ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ହ୍ରସ୍ୱ 'ଉ'ର ଦୀର୍ଘରୂପ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହାରି ପରି ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ଓଷ୍ଠ । ଦୀର୍ଘ ଓ ପ୍ଲୁତରୂପେ ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାରରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଋ

ଋ—ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ସପ୍ତମ ଅକ୍ଷର । ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ମୂର୍ଦ୍ଧା । ଏହା ମଧ୍ୟ ହ୍ରସ୍ୱ, ଦୀର୍ଘ ଓ ପ୍ଲୁତ ଭେଦରେ ତିନି ପ୍ରକାରରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ମଧ୍ୟରେ ଋ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଏହା, ଯ, ୱ, ର, ଳ, ନ ଓ ମ ପରି ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଫଳାରୂପେ କଥିତ ହୁଏ, ଯଥା: - କ + ଋ ଫଳା କୃ, ସେହିପରି କ୍ + ଯ ଫଳା = କ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି । ଋ ୠ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଗୁଡ଼ିକ 'କାର' ଯୋଗରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା – କ୍ + ଇ କାର = କି, କ + ଉ କାର = କୁ ଇତ୍ୟାଦି । (ଅବନା – ଦେଖ) ।

ଋଗ୍‌ବେ[illegible] । ଋକ୍‌ବେଦ ସଂହିତା—ବହୁକାଳ ଧରି ବେଦ (ଦେଖ) ଅଲିଖିତ ରହିଥିବାରୁ ଓ ପିତା-ପୁତ୍ର ବା ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟ କ୍ରମରେ ଶୁଣି ମନେ ରଖାଯାଉଥିବାରୁ, ବେଦର ବିଷୟ-ବିନ୍ୟାସରେ କ୍ରିୟାପୂର ଋଷିଗମାନଙ୍କର କ୍ରମରେ ଓ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଭିନ୍ନତା ଦେଖାଗଲା ।

ଥର୍ମୋମିଟର୍‌ରେ କେତେ ହେବ, ହିସାବଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଏହା ବସ୍ତୁର ପରମ ଉଷ୍ଣତା ପ୍ରକାଶକରେ ବୋଲି ମନେକରାଯାଏ ଓ ଏହାକୁ ପରମ ସ୍କେଲ୍ ବା କେଲ୍‌ଭିନ୍ ସ୍କେଲ୍ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହି ସ୍କେଲ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁରୁ ଉଷ୍ଣତା ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ଜଣାଗଲେ, ସେ ବସ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାପହୀନ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ସ୍କେଲ୍‌ରେ ଯେପରି –୫° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍, –୧୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍ ବୋଲି ବିଯୁକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଉଷ୍ଣତା ଅଛି; ପରମ ସ୍କେଲରେ ସେପରି ବିଯୁକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଉଷ୍ଣତା ନାହିଁ ।

ଉଷ୍ଣରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଦେହର ଉଷ୍ଣତା ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନର ସଙ୍କେତ । ଏପରି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା କମିଯାଏ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା ସୁସ୍ଥ ସମୟରେ ବିଶ୍ରାମ କାଳରେ ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରହେ । ଜିଭତଳେ ଏହି ସମୟରେ ଉଷ୍ଣତା ପ୍ରାୟ ୯୮.୦° ଫାରେନ୍‌ହାଇଟ୍ (୩୭.୦° ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍) । ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା ସକାଳ ୪ଟା ବେଳେ ସର୍ବନିମ୍ନ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ୬ଟା ବେଳେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଉଷ୍ଣତାର ତାରତମ୍ୟ ୧.୦°ରୁ ୧.୫° ଫାରେନ୍‌ହାଇଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ପରିଶ୍ରମ କରିବା ସମୟରେ ଦେହର ଉଷ୍ଣତା ବଢ଼ିଯାଏ । ଏପରିକି ଅତି ବେଗରେ ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି କଲେ ଦେହର ଉଷ୍ଣତା ୬.୦° ଫାରେନ୍‌ହାଇଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ିଯିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଉଷ୍ଣତା ତାରତମ୍ୟ ଏତେ ବେଶୀ ଓ ଏହି ତାରତମ୍ୟ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ ଯେ ସମୟ ସମୟରେ ପିଲା ଜ୍ୱର ଭୋଗୁଥିବାର ସନ୍ଦେହ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲେ ପିଲାକୁ ଏହି କାରଣରୁ ଅସୁସ୍ଥ ମନେକରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଜଳଚର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପରି ପିଲାମାନଙ୍କର ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା ବେଷ୍ଟନୀ ଅନୁସାରେ ବଦଳିଥାଏ । ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଉଷ୍ଣତା ବଢ଼ିଯାଏ । କାନ୍ଦିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଉଷ୍ଣତା ଏତେ ବଢ଼ିଯାଏ ଯେ ସେମାନେ ଅସ୍ୱସ୍ତି ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ।

ଶରୀରର ଉଷ୍ଣତା ମାପକରିବା ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଜିଭ ତଳେ, ମଳଦ୍ୱାରରେ ବା କାଖତଳେ ଥର୍ମୋମିଟର୍ ରଖାଯାଇଥାଏ । ଜିଭ ତଳର ଉଷ୍ଣତା ଅପେକ୍ଷା ମଳଦ୍ୱାରରେ ଉଷ୍ଣତା ୧.୦° ଫାରେନ୍‌ହାଇଟ୍ ଅଧିକ ଓ କାଖତଳେ ୧.୦° ଫାରେନ୍‌ହାଇଟ୍ କମ୍ ହୋଇଥାଏ । ଶରୀରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗର ଉଷ୍ଣତା ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ (*Geyser*)— ଭୂମିତଳେ ଥିବା ପ୍ରାକୃତିକ ଉଷ୍ଣ ଜଳଧାର । ଉଷ୍ଣ ବାଷ୍ପସହ ମାଟିଉପରକୁ ବାହାରି ଆସିଲେ ତାହାକୁ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ କୁହାଯାଏ । ଆଗ୍ନେୟଗିରି ଥିବା ଆଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଏହା ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ । ନିଉଜିଲ୍ୟାଣ୍ଡ୍, ଆମେରିକା ଓ ଭାରତର ରାଜଗିରି ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଅତ୍ରି ଓ ତପ୍ତପାଣିଠାରେ ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣମାନ ଅଛି । ଏହି ଜଳ-ଉତ୍ସ ବେଳେବେଳେ ୨୧୪ ଫୁଟରୁ ଶତ ଶତ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠିଥାଏ । କେତେବା ଅଳ୍ପକ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଓ ଅଳ୍ପ ଜଳସ୍ରାବୀ, ପୁଣି କେହି ସ୍ଥାୟୀ ଏବଂ ପ୍ରଚୁର ଜଳସ୍ରାବୀ । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣ କେବଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟର ବ୍ୟବଧାନରେହିଁ ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ ଏବଂ ଏହି ସମୟ-ବ୍ୟବଧାନ ଅତି ବିସ୍ମୟକର ଭାବରେ ଘଣ୍ଟାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପରି ସଠିକ ।

ଉହାରୋଗ—(*Adenoid*) – ନାକଗହ୍ୱର ପଛରେ ଶ୍ଳୈଷ୍ମିକ ଝିଲ୍ଲୀ ଫୁଲିବାକୁ ଉହାରୋଗ କୁହାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ୩ ବର୍ଷରୁ ୧୮ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଘଟିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ରୋଗ ନିମିତ୍ତ ଶ୍ୱାସକ୍ରିୟାରେ ବାଧା ଘଟେ । ରୋଗୀ ନାକବାଟେ ନିଃଶ୍ୱାସ ନେଇ ପାରେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାହାର ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ମଧ୍ୟ ଭଲଭାବରେ ସକ୍ରିୟ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ରୋଗୀ ମୁଖବାଟେ ନିଃଶ୍ୱାସ ନେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ । ଅସ୍ତ୍ର-ଚିକିତ୍ସା ଦ୍ୱାରା ନଳୀକୁ ଖୋଲି କରିଦେଲେ ଏହି ରୋଗ ସହଜରେ ଭଲ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ବେଦର ନାନା 'ଶାଖା'ର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମହାଭାରତ ଅନୁସାରେ ଋଗ୍‌ବେଦର ଏକୋଇଶଟି ଶାଖା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ଶାକଳ ଶାଖାର ଋଗ୍‌ବେଦହିଁ ପ୍ରଚଳିତ । ଋଗ୍‌ବେଦ ଓ ଋଗ୍‌ବେଦ-ସଂହିତା ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ । ସଂହିତାର ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ । ଋକ୍‌ମାନଙ୍କର ସଂଗ୍ରହ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ଋଗ୍‌ବେଦ ସଂହିତା । ଋକ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥନା-ମୂଳକ ମନ୍ତ୍ର । ମନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଶ୍ଳୋକ ବା ସୂକ୍ତ । ପ୍ରାର୍ଥନାମୂଳକ ହେଲେ ମନ୍ତ୍ରକୁ କୁହାଯାଏ, ଋକ୍ । ଋଗ୍‌ବେଦ-ସଂହିତା ଏହିପରି ଋକ୍‌ମାନଙ୍କର ସଂଗ୍ରହ । ଏହି ଋକ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତିର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶକ୍ତି ବା ପ୍ରକାଶକୁ ଦେବ-ଦେବୀ ରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ପାର୍ଥିବ ସୁଖ-ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ, ନିରାମୟତା ଓ ଶତ୍ରୁନାଶ ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସେହିମାନଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନାରୂପେ ରଚିତ । ଋଗ୍‌ବେଦର ପ୍ରଧାନତମ ଦେବତା ଇନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ) । ତାଙ୍କ ପଛକୁ ଅଗ୍ନି (ଦେଖ) । ସେହିପରି ମିତ୍ର, ବରୁଣ, ମରୁତ୍ ଓ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରମାନଙ୍କ ସହିତ, ସେକାଳର ଉତ୍ତେଜକ ପାନୀୟ ସୋମରସର ସ୍ତୁତିକରି ମଧ୍ୟ ଋକ୍ ଲେଖା ହୋଇଅଛି । କୁହାଯାଏ ଯେ ଋଗ୍‌ବେଦ ବା ବେଦ ଅପୌରୁଷେୟ; ଅର୍ଥାତ୍ ତାହା କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ନୁହେଁ । ବିଧାତାର ପ୍ରେରଣାରେ ଋକ୍‌ସବୁ କେତେକଙ୍କ ଚିତ୍ତରୁ ସ୍ୱତଃ ଉତ୍ସାରିତ ହୋଇଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ଋଷି (ଦେଖ) ବା ଦ୍ରଷ୍ଟା କୁହାଯାଏ । ଋକ୍‌ବେଦର ଋକ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଋଷିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବା ଋଷି-ପରିବାରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ । ଋକ୍‌ବେଦର ପ୍ରଥମ ମଣ୍ଡଳ ବା ଭାଗର ଦ୍ରଷ୍ଟା ବା ରଚକ ରୂପେ ଋଷି ବିଶେଷଙ୍କର ନାମ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟଠାରୁ ଅଷ୍ଟମ ମଣ୍ଡଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାତଗୋଟି ମଣ୍ଡଳରେ କୁଶିକାଃ (ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରାଃ) ବାମଦେବାଃ, ଭରଦ୍ୱାଜାଃ, ବଶିଷ୍ଠାଃ ପ୍ରଭୃତି ବହୁବଚନାତ୍ମକ ପଦର ପ୍ରୟୋଗ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେହି ସେହି ସଂଜ୍ଞାଧାରୀ ଋଷି ପରିବାରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେଗୁଡ଼ିକ ରଚିତ ହୋଇଥିବା ସୂଚିତ ହୁଏ ।

ଋକ୍‌ବେଦର ଋକ୍ ସଂଖ୍ୟା ୧୦୨୮ଟି ବୋଲି ଧରାଯାଏ । କେତୋଟି ଋକ୍ ନେଇ ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ତ, ଯାହା କେବଳ ଗୋଟିଏ ଦେବତା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ଏକ ରଚନା । କେତୋଟି ସୂକ୍ତ ନେଇ ଗୋଟିଏ ମଣ୍ଡଳ । ଋଗ୍‌ବେଦ ଦଶଟି ମଣ୍ଡଳରେ ବିଭକ୍ତ । ବାଲଖିଲ୍ୟ ନାମରେ ଏକ ପରିଶିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଥାଏ । ପଣ୍ଡିତମାନେ ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ଋଗ୍‌ବେଦ ସଂହିତାର ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ସଂସ୍କରଣକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସଂଗ୍ରହକୁ ଖ୍ରୀଃ ପୂର୍ବ ୧୦୦୦ ବର୍ଷରେ ରଖୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହାର ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ରଚିତ ହୋଇଥିବା ନିଶ୍ଚିତ । ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଆଲୋଚନା ଦ୍ୱାରା ବେଦ-ରଚନା-କାଳକୁ ଖ୍ରୀଃ ପୂଃ ଛଅହଜାର ବର୍ଷ ତଳକୁ ନେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ତାହା ଗ୍ରହଣ ନ କରି ତାହାକୁ ଖ୍ରୀଃପୂଃ ୧୫୦୦ ଅବ୍ଦରେ ନେଇ ରଖୁଅଛନ୍ତି । ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆରୁ ଆବିଷ୍କୃତ ଖ୍ରୀ ପୂଃ ୧୩୮୦ର ମିଟାନି ଲେଖରେ ବୈଦିକ ଦେବତା ମିତ୍ର, ବରୁଣ ଓ ନାସତ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବେଦ ରଚନାର କାଳକୁ ଏହି ଐତିହାସିକ ଲେଖ ପାଖକୁ ଟାଣି ଆଣୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସୁଦୂର ମଧ୍ୟପ୍ରାଚ୍ୟ-ଜନତାର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଦେବତାମାନେ ସେପ୍ରକାର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ତ ବହୁଶତାବ୍ଦୀ କାଳ ଦରକାର କରିଥିବେ ? ତେଣୁ ବେଦ-ରଚନାର କାଳ, ତିଳକଙ୍କ ମତର ପାଖାପାଖି ହେବାହିଁ ଅଧିକ ସମ୍ଭାବନା । ବେଦର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ହେଉଛି ସିନ୍ଧୁନଦୀର ଅବବାହିକା ବା ପଞ୍ଜାବ । ଏହି ଋଗ୍‌ବେଦ ବା ବେଦ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ରଚନା ବା ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସେମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ପରେ ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଅନ୍ୟସମସ୍ତଙ୍କୁ ମ୍ଳେଚ୍ଛ ବୋଲି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ଦେଖାଇବା ପରି, ବୈଦିକ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟେତର (ବୋଧହୁଏ କୃଷ୍ଣଚର୍ମୀ) ଲୋକଙ୍କୁ 'ଦସ୍ୟୁ' ବୋଲି ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଏହି ଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କର ବିନାଶ ବହୁଶଃ ପ୍ରାର୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଘୋର ବିବାଦ ଓ ସଂଗ୍ରାମ ଘଟିଯାଇଛି । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୋଦିତ ଭରତ ଓ ବଶିଷ୍ଠ-ପ୍ରଣୋଦିତ ତ୍ରିତ୍ସୁମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଘଟିଥିବା 'ଦଶ-ନରପତି-ସଂଗ୍ରାମ' ଏହିପରି ବହୁ ଘଟଣା ଭିତରୁ ଏକତମ । କିନ୍ତୁ ସମୂହ ଭାବରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ ଅଗ୍ରେ ଅଗ୍ରେ ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ଯାଇଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଋଗ୍‌ବେଦରୁ ମିଳେ । ପଛରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଥିବା କାବୁଲ

(କୁଭା) ଓ ଗୋମାଲ (ଗୋମତୀ) ନଦୀ ପରି ଆଗକୁ ଥିବା ଗଙ୍ଗା-ଯମୁନାର, ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଉଲ୍ଲେଖ ମାତ୍ର ମିଳୁଛି । କିନ୍ତୁ ଋକ୍-ବର୍ଣ୍ଣିତ ସମସ୍ତ ସଦ୍ୟଃ, ଜୀବନ୍ତ ଘଟଣା ଦକ୍ଷିଣ ପଞ୍ଜାବର ଆଖପାଖି ଭୂମି, ଯାହା ପରେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି ପରିଚିତ ହେଲା, ସେଇଠାରେହିଁ ଘଟିଥିଲା ।

ଋତ—ବୈଦିକ ଶବ୍ଦ । ଅର୍ଥ—ସତ୍ୟ, ନିୟମ, ବିଶ୍ୱ-ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଶକ୍ତି । ଋଗବେଦରେ ବରୁଣ, ଋତର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା । ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦି ନିଜ ନିଜ ମାର୍ଗରେ ଯେଉଁ ନିୟମରେ ଗତି କରନ୍ତି, ସେହି ନିୟମ ବା ନୀତିର ନାମ ଋତ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳରେ ଆସୁଥିବାରୁ 'ଋତୁ'ର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।

ଋତୁସଂହାର—କାଳିଦାସ-ରଚିତ ଷଡ଼୍‌ଋତୁର ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ କ୍ଷୁଦ୍ର କାବ୍ୟ । ପ୍ରତି ଋତୁର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଗମନ ଓ ବିକାଶ, ସରଳ ଓ ମନୋହର ଭାଷାରେ ଏହି କାବ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସର୍ ଉଇଲିୟମ୍ ଜୋନ୍‌ସ୍ ପ୍ରଥମେ ଏହାକୁ ମୁଦ୍ରିତ କରିଥିଲେ । ଏହା ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରିତ ସଂସ୍କୃତ ପୁସ୍ତକ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ସେ ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଏକ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । (କାଳିଦାସ ଦେଖ)

ଋଷଭ—(ତୀର୍ଥଙ୍କର ଦେଖ) ।

ଋଷି—ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ର (ଦେଖ) ମାନଙ୍କର ଦ୍ରଷ୍ଟା । ମଧୁଚ୍ଛନ୍ଦାଃ, ବଶିଷ୍ଠ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଆଦି ବୈଦିକ ଋଷିମାନେ ପ୍ରକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱରୂପର ଗୁଣ ଆଦି ବିଷୟରେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଥିବା ସମୟରେ ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ସ୍ୱତଃ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ବୋଲି କଥିତ ହୁଏ । ଅତଏବ 'ଋଷି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ, ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଋଷି କୁହାଗଲା । ନିରୁକ୍ତ (ଦେଖ) ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ବୈଦିକ ସଂହିତାମାନଙ୍କରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟାମାନେ କେବଳ ଋଷିପଦବାଚ୍ୟ । ମହାଭାରତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ବହୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଋଷି ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ । ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ସାଂସାରିକ ସୁଖଭୋଗବିମୁଖ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଋଷି କୁହାଗଲା । ଏମାନେ ସାତପ୍ରକାର । ଯଥା—ଶ୍ରୁତର୍ଷି, କାଣ୍ଡର୍ଷି, ପରମର୍ଷି, ମହର୍ଷି, ରାଜର୍ଷି, ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ଓ ଦେବର୍ଷି । ସୁଶ୍ରୁତ ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରୁତର୍ଷି, ଜୈମିନି ପ୍ରଭୃତି କାଣ୍ଡର୍ଷି; ଭେଲ ପ୍ରଭୃତି ପରମର୍ଷି, ବ୍ୟାସ ପ୍ରଭୃତି ମହର୍ଷି, ଜନକ ପ୍ରଭୃତି ରାଜର୍ଷି, ବଶିଷ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ଓ ନାରଦ ପ୍ରଭୃତି ଦେବର୍ଷି ରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ—କଶ୍ୟପଗୋତ୍ରୀୟ ବିଭାଣ୍ଡକ ଋଷିଙ୍କର ପୁତ୍ର । ରାମାୟଣ ତଥା ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ଯେ, ସେ ଗୋଟିଏ ହରିଣୀ ଗର୍ଭରୁ ଜାତହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ହରିଣଶୃଙ୍ଗପରି ଦୁଇଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ଶୃଙ୍ଗ ଥିଲା । ସେ ପିତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ବନରେ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରାପ୍ତ-ବୟସ୍କ ହେବାଯାଏ ସେ ଅନ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ମୁଖ ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ଅଙ୍ଗ ଦେଶ (ପୂର୍ବ ବିହାର)ରେ ଅନାବୃଷ୍ଟି ଘଟିବାରୁ ସେହିଦେଶର ରାଜା ଲୋମପାଦ ଏହାଙ୍କୁ ନଟୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତାରିତ କରାଇ ନିଜ ନଗରକୁ ଅଣାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଗମନ ପରେ ବୃଷ୍ଟି ହେଲା ଓ ଲୋମପାଦ ନିଜ କନ୍ୟା ଶାନ୍ତାଙ୍କୁ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିଦେଲେ । ଶାନ୍ତା, ଲୋମପାଦଙ୍କର ପାଳିତା କନ୍ୟା । ସେ ପ୍ରକୃତରେ ଦଶରଥଙ୍କର ଝିଅ ଥିଲେ । ଦଶରଥଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣକ୍ରମେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି-ଯଜ୍ଞ କଲେ । ତାହାରି ଫଳରେ ରାମ ପ୍ରଭୃତି ଚାରିଭାଇଙ୍କର ଜନ୍ମ ଘଟିଲା ।

ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଆଶ୍ରମ—ଲୋକପ୍ରବାଦ ଅନୁସାରେ ବିହାର, ଭାଗଲପୁର ଜିଲ୍ଲା, ମଧୀପୁରା ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସିଂହେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ଏହି ଆଶ୍ରମ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରେ ଶୃଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଶିବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ମୋକାମେ ଘାଟଠାରୁ ଶିମରିଆ ଘାଟକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ରେଲ୍ ଯୋଗେ ରଘୁପୁର ଷ୍ଟେସନ୍ ଓ ଏଠାରୁ ୨୪ ମାଇଲ୍ ସଡ଼କରେ ଗଲେ ଏହି ଆଶ୍ରମରେ ପହୁଞ୍ଚିବାକୁ ହୁଏ ।

ୠ

ୠ—ଏହା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଅଷ୍ଟମ ବର୍ଣ୍ଣ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିବରଣ ଋ ପରି

ଌ

ଌ—ଏହା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ନବମ ବର୍ଣ୍ଣ । ଦନ୍ତ ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ । ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ଦୀର୍ଘ ରୂପେ 'ଌ', 'ୡ' ଏହି ପ୍ରକାରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥାଏ । କେହି କେହି କେବଳ ଏହାର ହ୍ରସ୍ୱ ରୂପଟି ସ୍ୱୀକାର କରି ଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାରେ ଌ ଅକ୍ଷରଟି 'ଲ୍ର' ଅକ୍ଷର ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ।

ଏ

ଏ—ଅ ସହିତ ଇ ବା ଈ ର ସଂଯୋଗରେ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣର ଉତ୍ପତ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣଟିର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ କଣ୍ଠ + ତାଳୁ । ଏହା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଦଶମ ବର୍ଣ୍ଣ ।

ଏକଲବ୍ୟ—ମହାଭାରତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଜଣେ ଆଦିବାସୀର ପୁତ୍ର । ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଅସ୍ତ୍ରଶିକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛା କଲେ, କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦ୍ରୋଣ, ଅନାର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ତାନକୁ ଶିଷ୍ୟ କରିବାକୁ ନାସ୍ତି କରିବାରୁ, ଏକଲବ୍ୟ, ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ମୃଣ୍ମୟ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରି ଓ ତାଙ୍କୁ ଗୁରୁ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ନିଜେ ନିଜେ ଅସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାକଲେ । ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କ୍ଷତ୍ରିୟ-ଶିଷ୍ୟ, ପାଣ୍ଡବ ଓ କୌରବମାନେ, ଥରେ ଶିକାର ପାଇଁ ବଣରେ ବୁଲିଲାବେଳେ ଏକଲବ୍ୟର ଅସାଧାରଣ ଅସ୍ତ୍ର-ପଟୁତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏକଥା ଜାଣିବାକୁ ପାଇ ସେ ଏପରି ବିଦ୍ୟା କାହାଠାରୁ ଶିଖିଛି ପଚାରିବାରୁ, ସେ ସମସ୍ତ ଇତିହାସ କହିଲା । ଦ୍ରୋଣ, ନିଜେ ଏକଲବ୍ୟର ମାନସ ଗୁରୁ ଥିବାର ଜାଣି, ତାକୁ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ମାଗିଲେ । ସେ କୃତଜ୍ଞଚିତ୍ତରେ ତାହା ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତେ, ଦ୍ରୋଣ, ଏକଲବ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠିକୁ ଦକ୍ଷିଣାସ୍ୱରୂପ ମାଗିଲେ । ଏକଲବ୍ୟ ଏହା ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଗୁରୁଙ୍କ ଆଗରେ ସମର୍ପଣ କରି ଚିରଦିନ ଅସ୍ତ୍ରଚାଳନାରେ ଅପାରଗ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ଏକାଦଶୀ—ତିଥିବିଶେଷ । ଅପରନାମ 'ହରିବାସର' ଓ 'ହରିଦିନ' । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସର ଉଭୟ ଏକାଦଶୀରେ ବିଧବା ବାହ୍ମଣୀମାନେ ଓ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ହିନ୍ଦୁମାନେ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କଲେ ବୈକୁଣ୍ଠ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଶାରଳାମହାଭାରତରେ ମୁମୂର୍ଷୁ ଭୀଷ୍ମ, ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା ଯେପରି ଏକାଦଶୀ ପାଳନ କରନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଆଷାଢ଼, ଭାଦ୍ର, କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାଘମାସର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀକୁ ବଡ଼ଏକାଦଶୀ କୁହାଯାଏ ଓ ସେହି ଦିନମାନଙ୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପବାସ ନ କରିପାରିଲେ, ଗୃହୀ ନିତାନ୍ତପକ୍ଷରେ, ଫଳାହାର କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି । ବିଶେଷତଃ ବୈଷ୍ଣବମାନେ କୌଣସି

ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମୁଦ୍ରାର ପାରସ୍ପରିକ ମୂଲ୍ୟନିରୂପଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଏକ ସାଧାରଣ ମାନ ମଧ୍ୟ ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏହି ମାନ ସର୍ବତ୍ର ସୁନାଦ୍ୱାରା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏକ ଦେଶର ମୁଦ୍ରାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ମୂଲ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦେଶ ମୁଦ୍ରାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ମୂଲ୍ୟ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇ ତହିଁର ବିନିମୟହାର (*Exchange rate*) ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥାଏ ।

ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଉତ୍ପାଦିତ ବିଭିନ୍ନ ପଣ୍ୟର କ୍ରୟ-ବିକ୍ରୟ ପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରରେ କେନ୍ଦ୍ର ବଜାରମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ଏଠାରେ ମାଲମତାର ନମୁନା ହିଁ ଥାଏ ଏବଂ ତାହା ଦେଖି କ୍ରେତା ବିକ୍ରେତା କିଣା ବିକା କରିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ କିଣା-ବିକା କରାଇଦିଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଦଲାଲ୍ କୁହାଯାଏ ଏବଂ ସେମାନେ ନିଜକାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ କିଛି ପାରିଶ୍ରମିକ ପାଇଥାନ୍ତି ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟମାନଙ୍କରେ 'ଷ୍ଟକ୍-ଏକ୍ସଚେଞ୍ଜ' ନାମକ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଅଛି । ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସେଠାରେ ପଣ୍ୟତାଲିକା ଓ ପଣ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ । କାରଖାନାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଛଡ଼ା ଯୌଥ କାରବାର ଅଂଶମାନ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ କିଣାବିକା କରାଯାଇଥାଏ । ବସ୍ତୁତଃ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ମୁଦ୍ରାବିନିମୟହାର, ବ୍ୟାଙ୍କ ଏବଂ ଷ୍ଟକ୍-ଏକ୍ସଚେଞ୍ଜ୍ ବ୍ୟତୀତ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭବ । ଭାରତବର୍ଷରେ ବମ୍ବେଇ ଓ କଲିକତାର ଷ୍ଟକ୍-ଏକ୍ସଚେଞ୍ଜ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ।

ଏଙ୍ଗେଲସ୍, ଫ୍ରେଡ଼ରିକ୍ (୧୮୨୦—୧୮୯୫)— ଜର୍ମାନୀର ବିଶିଷ୍ଟ ସମାଜବାଦୀ ଧନୀ ଓ କାର୍ଲମାର୍କ୍ସଙ୍କର ଜୀବନ-ସଙ୍ଗୀ । ଖ୍ରୀ: ୧୮୪୮ରେ କାର୍ଲ୍ ମାର୍କ୍ସଙ୍କ (ଦେଖ) ସହିତ ମିଶି ପ୍ରଥମ ସାମ୍ୟବାଦୀ-ଘୋଷଣାପତ୍ର (କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ମାନିଫାଷ୍ଟୋ) ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତା ବସ୍ତ୍ରବ୍ୟବସାୟୀ ଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟର ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟରସ୍ଥ ଶାଖାର ଭାର ନେବାକୁ ଯିବା ବାଟରେ କାର୍ଲ୍ ମାର୍କ୍ସ୍ଙ୍କ ସହିତ ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌ରେ ତାଙ୍କର ଦେଖାହୁଏ ଓ ସେହି ଦେଖା, ଜୀବନବ୍ୟାପି-ବନ୍ଧୁତ୍ୱରେ ପରିଣତ ହୁଏ । କାର୍ଲ୍ ମାର୍କ୍ସ୍ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ କରୁ ନ ଥିଲେ, କାର୍ଲ୍ ମାର୍କ୍ସ୍ଙ୍କୁ ବହି ଲେଖିବାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଶେଷ ବୟସରେ ସେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ମାର୍କ୍ସ୍ଙ୍କ ସହାୟକ ହେବା ପାଇଁ ହିଁ ଲଣ୍ଡନରେ ବାସକଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ୧୮୪୫ରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ନିଜେ ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ଧୁରନ୍ଧର ଓ ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ ଥିଲେ ହେଁ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆତ୍ମ-ପ୍ରକାଶକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ନ ଦେଇ ଏହି ଉଦାରମନା ବିଭବଶାଳୀ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ, ବନ୍ଧୁ ମାର୍କ୍ସଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଭାବରେ ହିଁ ସମଗ୍ର ଜୀବନ କଟାଇ-ଦେଇଥିଲେ । ଏଙ୍ଗେଲ୍ସ୍‌ଙ୍କ ଜୀବନ ନୀରବ, ନିରହଂକାର ପ୍ରଯତ୍ନର ଏକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ।

ଏଚିଂ— ଧାତୁପତ୍ର ଉପରେ ଖୋଦିତ ରେଖାଚିତ୍ର । ଏହା ରୈଖିକ ଖୋଦନଚିତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଏସିଡ଼୍ ବ୍ୟବହାର ନ କରି ଏହି ଅଙ୍କିତ ରେଖା-ଚିତ୍ରକୁ ମୁଦ୍ରଣ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଏହାକୁହିଁ ଡାଇପଏଣ୍ଟ୍ କୁହାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଅଙ୍କିତ ରେଖାଚିତ୍ରକୁ ଅଧିକ ଗଭୀର ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଏସିଡ଼୍ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ତାହାକୁ ହିଁ ଏଚିଂ ଚିତ୍ର କୁହାଯାଏ ।

ତମ୍ବାପତ୍ର ଉପରେ ଇସ୍‌ପାତର ଛୁଞ୍ଚିଦ୍ୱାରା ଏଚିଂ କରାଯାଏ । ମାତ୍ର ଅଙ୍କନ ପୂର୍ବରୁ ତାମ୍ରଫଳକଟିକୁ ତାର୍ପିନ ତେଲଦ୍ୱାରା ସଫା କରିନେଇ ତହିଁରେ ଲାଖ ଓ ଗମ୍ ମାଷ୍ଟିକ୍‌ର ପ୍ରଲେପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଉକ୍ତିଫଳକ ଉପରେ ସମଭାବରେ ବୋଳି ଦିଆଯାଏ । ପ୍ରଲେପଟି ଶୁଖିଗଲେ ତାହାର ଉପରେ ଯେ କୌଣସି ବିଷୟ ଅଙ୍କନ କରାଯାଏ । ଖୋଦିତ ରେଖା ଉପରେ ନାଇଟ୍ରିକ୍ ଏସିଡ଼୍ ଓ ପାଣି, ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ପୋଛି ଦେଲେ ରେଖାଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ ନାଇଟ୍ରିକ ପ୍ରବେଶ କରି ତାହାକୁ ଗଭୀର ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଦିଏ । ପରେ ପରେ, ଦିଆଯାଇଥିବା ପ୍ରଲେପଟିକୁ ସଫାକରି ଦେଇ ଦିଆଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଖୋଦିତ ଫଳକଟିକୁ ଉତ୍ତମ କାଳି ଦେଇ ରୋଲର୍ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଚାପି ରଖିଲେ ଫଳକ ଦେହରୁ ଚିତ୍ରଟି କାଗଜ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ ।

ଆମ ଦେଶରେ ତାମ୍ର ଓ କାଂସ୍ୟ-ପାତ୍ର ଉପରେ ଏହିପରି ଖୋଦିତ ନକ୍ସା ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଆଜିଯାଏ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଇଉରୋପରେ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଏହି ଖୋଦନ ରୀତିକୁ ଅନୁସରଣ କରି ବହୁ ଚିତ୍ରକାର ନାନା ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ

ଏଚିଂ ରୀତିରେ ଅଙ୍କିତ ଆଲେଖ୍ୟ

କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏଚିଂଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ରମୁଦ୍ରଣ କରିବା ଅଧିକାଂଶ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କୁ ଜଣାଅଛି । ଡଚ୍‌ ଶିଳ୍ପୀ ରେମ୍‌ବ୍ରାଁ, ଜର୍ମାନ୍‌ ଶିଳ୍ପୀ ଡ୍ୟୁରେର୍‌ ଓ ସ୍ପେନୀୟ ଶିଳ୍ପୀ ଗୋୟା ପ୍ରଭୃତି ଏଚିଂ ଚିତ୍ରପାଇଁ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏଜ୍ରା ପାଉଣ୍ଡ୍‌ (୧୮୮୫—):—ମାର୍କିନ୍‌ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଧୁନିକ କବି । ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ଭାନିଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଶିକ୍ଷା ଲଭିକରି ୧୯୦୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧ୍ୟାପନା କାମ କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ଇଉରୋପ ଭ୍ରମଣରେ ଯାଇ ସେଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ବାସକଲେ । ୧୯୧୨ ରେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କବିତାପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଭାବ-କଳ୍ପନା-ବାଦୀ କବି ଏବଂ ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ୧୯୧୭ରୁ ୧୯୧୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଲଣ୍ଡନର ଏକ ସମାଲୋଚନା-ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧବେଳେ ସେ ଇଟାଲୀରେ ରହି ଫାସିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ବେତାର ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ବୋଲି, ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ୧୯୪୫ରେ, ମାର୍କିନ୍‌ ସୈନ୍ୟମାନେ ଦେଶଦ୍ରୋହ ଅପରାଧରେ ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରେପ୍ତାର କରି ଆମେରିକାକୁ ନେଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ବିଚାର ହୋଇଥିଲା । ମାତ୍ର ବିଚାରବେଳେ ସେ ପାଗଳ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କୁ ପାଗଳାଖାନାରେ ରଖାଯାଇଥିଲା । ସେହି ପାଗଳାଖାନାରୁହିଁ ସେ ୧୯୪୮ରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଓଡ଼ିଆବହି ପାଇଁ ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖି ପଠାଇଥିଲେ । ଏବେ ନିକଟରେ ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦିଆଯିବାରୁ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଟାଲୀକୁ ଫେରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କବିତା ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରାଚୀନ ଚୀନା କବିତା ଦ୍ୱାରା ସେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ । ଦୁର୍ବୋଧ ଆଧୁନିକ କବିତାର ପ୍ରଧାନତମ ପୁରୋହିତ ବୋଲି ଏଜ୍ରା ପାଉଣ୍ଡ୍‌ଙ୍କୁହିଁ ଧରାଯାଏ ।

ଏଡିଙ୍ଗ୍‌ଟନ୍‌ ଷ୍ଟାନ୍‌ଲି, ଆର୍ଥର, ସାର୍‌—(୧୮୮୨ - ୧୯୪୪)—ଇଂରେଜ ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନବିତ୍‌ ଓ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍‌ । ପ୍ରଶଂସ୍ୟ ଛାତ୍ରଜୀବନ ପରେ ୧୯୦୬ରୁ ୧୯୧୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରୀନ୍‌ଉଇଚ୍‌ର ରୟାଲ୍‌ ଓ ଅଷ୍ଟ୍ରୋନମିକାଲ୍‌ ସୋସାଇଟିରେ ପ୍ରଧାନ ସହକାରୀଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ତା'ପରେ ସେ କେମ୍ବ୍ରିଜ୍‌ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟାରେ ପ୍ରଫେସର୍‌ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ-ମାନମନ୍ଦିରରେ ଡିରେକ୍ଟର୍‌ ଆସନ ପାଇଥିଲେ । ୧୯୧୪ରେ ସେ ରୟାଲ୍‌ ସୋସାଇଟିର ଫେଲୋ ଓ ୧୯୩୦ରୁ ୧୯୩୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂଲଣ୍ଡ ଫିଜିକାଲ୍‌ ସୋସାଇଟିର ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ଜଟିଳ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥ୍ୟ ସରଳ ଭାଷାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲେଖି ସେ ସର୍ବତ୍ର ପରିଚିତ ଓ ପ୍ରଶଂସିତ । ତାଙ୍କର ଗବେଷଣା ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କମାନଙ୍କର ଗତି, ତାରକାମାନଙ୍କର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଗଠନ, ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଭାବିତ ଆପେକ୍ଷିକବାଦର

ଆଲୋଚନା, ପ୍ରଧାନ । ବଡ଼ ବଡ଼ ତାରକାସବୁ ଲଘୁ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ତାରକାସବୁ ଗୁରୁ ଘନତାବିଶିଷ୍ଟ, ଏହା ସେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ୧୯୨୪ ମସିହାରେ ସେ ତାରକାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ସହ ତାହାର ପିଣ୍ଡର ପରିମାଣର ସମ୍ବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ଏହି ଆବିଷ୍କାର ଫଳରେ ଏବେ ତାରକାମାନଙ୍କର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ମାପକରି ସେଥିରୁ ତାରାମାନଙ୍କର ପିଣ୍ଡର ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯାଇ ପାରୁଛି । ଦାର୍ଶନିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ବିଶୁଦ୍ଧ ତର୍କସାହାଯ୍ୟରେ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ଏଡିନ୍‌ବରା — ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡ୍‌ର ରାଜଧାନୀ ଓ ସ୍କଟ୍‌ଜାତିର ଇତିହାସ ଓ ସଂସ୍କୃତିର କେନ୍ଦ୍ର-ପୀଠ । ସ୍କଟଲଣ୍ଡ୍‌ର ମିଡ୍‌ଲୋଥିୟାନ୍ କାଉଣ୍ଟି ବା ଜିଲ୍ଲାର ମଧ୍ୟ ସଦର ମହକୁମା । ଏଠାରେ ଅସଂଖ୍ୟ ସାଂସ୍କୃତିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଅଛି । ହାମ୍ବାରନଦୀର ଉତ୍ତରସ୍ଥିତ ନର୍ଦ୍ଦାମ୍ବ୍ରିୟାର ରାଜା ଏଡୁଇନ୍ ୬୨୬ରେ ଏହି ନଗର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନାମାନୁସାରେ ସହରର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଜନସଂଖ୍ୟା – ୪.୬୭ ଲକ୍ଷ । ବହୁ ଶିଳ୍ପର ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଏଡିନ୍‌ବରା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ୧୫୮୨ରେ ରାଜା ଷଷ୍ଠ ଜେମ୍‌ସ୍‌ଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ନଗରୀର ପ୍ରିନ୍‌ସେସ୍ ଷ୍ଟ୍ରିଟ୍ ସମଗ୍ର ଇଉରୋପରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଖ୍ୟାତ । ଏହି ରାଜପଥରେ ସ୍କଟଲାଣ୍ଡ୍‌ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଔପନ୍ୟାସିକ ସର୍ ୱାଲ୍‌ଟର୍ ସ୍କଟ୍ (ଦେଖ)ଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଓ ସ୍ମୃତି-ମନ୍ଦିର ପ୍ରଧାନ ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ ।

ଏଡିସନ୍, ଟମାସ୍, ଆଲ୍‌ଭା —(୧୮୪୭—୧୯୩୧) ଆମେରିକା-ଦେଶୀୟ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଆବିଷ୍କାରକ । ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗରେ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଛି । ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଓହିଓ ରାଜ୍ୟର ମିଲାନ୍‌ଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଆର୍ଥିକ ଦୁରବସ୍ଥା ଯୋଗୁଁ ଓ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କୁ ବୋକା ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରିବାରୁ, ମାତ୍ର ତିନିମାସ ସ୍କୁଲ୍ ଯିବା ପରେ ତାଙ୍କ ମା' ତାଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ୍‌ରୁ ଉଠାଇ ଆଣି ଘରେ ନିଜେ ପଢ଼ାଇଥିଲେ ଓ ଜିନିଷ ସବୁ ନିଜ ହାତରେ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲେ । ୧୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ନିଜ ଘରେ ନିଜର ଏକ ଲାବରେଟରୀ ବସାଇ, ତା'ର ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଲେଇବା ପାଇଁ ୧୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏକ ଟ୍ରେନ୍‌ରେ ଖବର କାଗଜ ନିଜେ ଲେଖି, ଛାପି, ନିଜେ ବିକିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଟ୍ରେନ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଯେଉଁ ଲାବରେଟରୀ ଠିଆ କରିଥିଲେ, ତାହା ଦିନେ ନିଆଁ ଲଗି

ତରୁଣ ଆଲ୍‌ଭା ଏଡିସନ୍

ଯାଇଥିଲା । ଟ୍ରେନ୍ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର୍ ରାଗରେ ତାଙ୍କ କାନମୂଳକୁ ଏପରି ଏକ ବିଧା ଦେଲା ଯେ, ସେ ସେଥିରେ ଜୀବନଯାକ କାଲା ହୋଇଗଲେ । କିନ୍ତୁ ଥରେ ଏକ ଷ୍ଟେସନମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପୁଅକୁ ସାହସର ସହିତ ରେଲ-କଟାରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାରୁ, ସେହି କୃତଜ୍ଞ ଷ୍ଟେସନମାଷ୍ଟରର ସହାୟତାରେ ରେଲ-ବିଭାଗର ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଅପରେଟର୍ ଭାବେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ପରେ ଏଇ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ସେ ନବାବିଷ୍କୃତ ଟେଲିଫୋନ୍ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ବ୍ୟାବସାୟିକ ଭିତ୍ତି ଦେଇ ପାରିଥିଲେ । ବିଜ୍ଞାନ ଜଗତରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ମୌଳିକ ଆବିଷ୍କାରକ ନଥିଲେହେଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆବିଷ୍କୃତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବା ଉଦ୍ଭାବିତ ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି କରିବାରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରସିଦ୍ଧି । ୧୮୭୯ରେ ସେ ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ । ୧୮୮୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିବା ତାଙ୍କର କାଇନେଟୋସ୍କୋପ ଆଧୁନିକ ସିନେମାଟୋଗ୍ରାଫ୍ (ଦେଖ ସିନେମା)ର ସୂତ୍ରପାତ କରିଥିଲା । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଚୁମ୍ବକୀୟ ଖଣିଜର ପୃଥକ୍‌କରଣ, ବ୍ୟାଟେରୀ, ରେଲ୍-ସିଗନାଲ୍ ଓ ଟାଇପ୍‌ରାଇଟରର ଉନ୍ନତି ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ଗବେଷଣା କରିଥିଲେ । ମୋଟ ଉପରେ ଦୁଇ ହଜାର ଉଦ୍ଭାବନର

ପେଟେଣ୍ଟ ନେଇ ରଖିଯାଇଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶରେ ଆଜି ଘରେ ଘରେ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ର ବଲ୍‌ବ ଆଲୋକ ଦାନ କରୁଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଏଡ଼ିସନଙ୍କ ଉଦ୍ଭାବନୀ ଶକ୍ତିଯୋଗୁ ହିଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ବଡ଼ ବୈଜ୍ଞାନିକ ନ ଥିଲେ ହେଁ ଆଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନକୁ ଏଡ଼ିସନ୍‌ଙ୍କର ନାନା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦାନର ବିଚାରରେ, ୧୯୧୫ରେ ତାଙ୍କୁ ବିଜ୍ଞାନରେ ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ଏଡ୍ଡୀ, ମିସେସ୍ ମେରୀବେକର (୧୮୨୨-୧୯୧୦)—ଆମେରିକାର ଜନୈକା ପ୍ରସିଦ୍ଧା ଧର୍ମ-ନେତ୍ରୀ । ଆମେରିକାର ନିଉ-ହାମ୍ପ୍‌ସାୟାର୍‌ରେ ଜନ୍ମ । ତାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ 'ମିସେସ୍‌ଏଡ଼ୀ', ତାଙ୍କର ତୃତୀୟ ସ୍ୱାମୀ ମି. ଏଡ୍‌ଡ଼ୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରୁ । ୪୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଘଟଣା ଫଳରେ ତାଙ୍କର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଓ ସେ ଦୀର୍ଘକାଳ ହସ୍‌ପିଟାଲରେ ଶଯ୍ୟାଶାୟିନୀ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଲେ । ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ଦିନେ ରାତିରେ ସେ ବାଇବଲ୍ ପାଠ କରୁ କରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଦୈହିକ ଓ ଆତ୍ମିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଯାହା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମ, ତା' ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ହଠାତ୍ ଏକ ଆତ୍ମବୋଧ ଆସିଗଲା । ତହିଁଆରଦିନ ସକାଳେ ସେ ନିଜକୁ ବିସ୍ମୟକର ଭାବରେ ସୁସ୍ଥ ବୋଧକଲେ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ସେ ଆପେ ଆପେ ହସ୍‌ପିଟାଲ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ; ଯାହାକି ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେ କୌଣସି ରୋଗୀ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । କ୍ରମେ ତାଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ସେ "ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ବିଜ୍ଞାନ"—(କ୍ରିଶ୍ଚିୟାନ୍ ସାଏନ୍‌ସ୍) ନାମ ଦେଲେ ଓ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରାମାଣିକ ପୁସ୍ତକସବୁ ଲେଖି ପ୍ରଚାର କଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏହି-ନାମକ ସଂସ୍ଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ । ମେରୀ ବେକର୍ ଏହି ନୂତନ ଧର୍ମପାଇଁ ନୂତନ ଚର୍ଚ୍ଚ୍, ନୂତନ ପୁସ୍ତକ-ପ୍ରକାଶନ-ସଂସ୍ଥା ଓ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦୈନିକ କାଗଜ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେହି ଦୈନିକ କାଗଜର ନାମ 'କ୍ରିଶ୍ଚିୟାନ୍ ସାଏନ୍‌ସ ମନିଟର' ଓ ତାହା ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ବହୁଳ ପ୍ରଚାରିତ ଓ ସମ୍ମାନିତ । ଏହି କାଗଜ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବସାୟମୂଳକ ବିଜ୍ଞାପନ ପ୍ରକାଶ କରେ ନାହିଁ । ସତ୍ୟକଥା ପ୍ରକାଶ ଓ ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପାଇଁ ଏହି କାଗଜ ଆମେରିକାରେ ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥାଏ । ମେରୀ ବେକର୍‌ଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସାଧାରଣ ରୋଗମାନଙ୍କର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିକିତ୍ସା ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ବହୁ ଦେଶରେ ଅନେକେ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଛନ୍ତି । ଏହା ଯେଉଁମାନେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ସେମାନେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟ ଧରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଏଡେ଼ନ୍—ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ-ଶାସିତାଞ୍ଚଳ (କ୍ରାଉନ୍ କଲୋନୀ), ସଂରକ୍ଷିତ ଅଞ୍ଚଳ (ପ୍ରୋଟେକ୍ଟରେଟ୍) ଓ ଏଡେ଼ନ୍ ସହର ।

୧—କ୍ରାଉନ୍ କଲୋନି – ୧୯୩୭, ଏପ୍ରିଲ୍ ପହିଲାଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ତା ପୂର୍ବରୁ ଏହା ଭାରତରୁ ଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ଏହାର ପରିମାଣ ମାତ୍ର ୭୫ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା—୮୦୦୦୦ । ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଓ ସେନାପତି । ୧୯୪୭ରୁ ଗୋଟିଏ ବିଧାନ ସଭା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ପେରିମ୍, କୁରିଆ-ମୁରିଆ, ସକୋତ୍ରା ଓ କାମାରାନ୍ ଦ୍ୱୀପ ସବୁ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଶାସନାଧୀନ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଆରବ ଓ ଲୋହିତ ସାଗରରେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

୨—ଏଡେ଼ନ୍‌ସଂରକ୍ଷିତ—(*The Aden Protectorate*) ଏଡେ଼ନ୍ ବନ୍ଦର ନିକଟରେ ୧'୧୨ ଲକ୍ଷ ବର୍ଗମାଇଲ ସ୍ଥାନ ନେଇ ଆଶ୍ରିତ ବ୍ରିଟିଶ୍ ରାଜ୍ୟ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୭.୫୦ ଲକ୍ଷ । ଏଠାର ଶେଖ୍‌ମାନେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସହିତ ମିତ୍ରତା-ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ । ପଶ୍ଚିମ ଆଶ୍ରିତାଂଶରେ ୧୯ ଜଣ ଶେଖ୍, ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ହାଦ୍ରାମାଉତ୍, କୁଷ୍ଟାଇତି ପ୍ରଭୃତି କେତୋଟି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବଡ଼ ଷ୍ଟେଟ୍ ଅଛି । ଏହି ଆଶ୍ରିତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଏଡେ଼ନ୍‌ର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଓ କଉନ୍‌ସିଲ୍‌ଙ୍କ ଅଧୀନ । (ଆରବ ମ୍ୟାପ୍ ଦେଖ) ।

୩—ଏଡେ଼ନ୍ ସହର—ଲୋହିତ ସାଗରର ଦ୍ୱାରରକ୍ଷୀ ରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଦୁର୍ଗ-ରାଜଧାନୀ । ପୂର୍ବ-ପଶ୍ଚିମଗାମୀ ଜାହାଜମାନଙ୍କର ତୈଳ ଓ କୋଇଲା-ସଂଗ୍ରହର ଘାଟି । ଜନ-ସଂଖ୍ୟା—୩୨୫୦୦ । ଜଳବାୟୁ ଗରମ, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର । ବାହାରୁ ସବୁ ଖାଦ୍ୟ ଆସେ । ପାହାଡ଼ ଉପରେ ନିର୍ମିତ ବିରାଟ ଜଳାଧାରମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ବର୍ଷାଜଳ ସଞ୍ଚିତ ରହେ, ତାହାହିଁ ସମଗ୍ର ନଗରର ଜଳ-ସରବରାହର ଉତ୍ସ । ଏଗୁଡ଼ିକ

କିଏ କେବେ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲା, ନିଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜଣାଯାଇ ନାହିଁ । ସେଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ଅବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏଣ୍ଡି—ରେଶମ ବସ୍ତ୍ର-ବିଶେଷ । ଏଣ୍ଡିପୋକ-ନାମକ ଏକପ୍ରକାର ପୋକର କୋଷାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଥିବା ରେଶମ ସୂତାରୁ ଏହି ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହି ପୋକ-ଗୁଡିକ ଏରଣ୍ଡ ବା ଗବଗଛର ପତ୍ର ଖାଇ ଜୀବନ ଧାରଣ କରୁଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଏହି ନାମ ଦିଆଯାଇଅଛି । ପୋକ-ଗୁଡିକର ବର୍ଣ୍ଣ ନୀଳ । ଲମ୍ବ, ଗ୍ଭରିଆଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଜନ୍ମଠାରୁ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ପରେ ଏମାନେ କୋଷା ବାନ୍ଧନ୍ତି । କେତେଦିନ ପରେ କୋଷାରୁ ପ୍ରଜାପତି ରୂପେ ଏଗୁଡ଼ିକ ବାହାରିଯାଆନ୍ତି । ଏହି କୋଷାଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଥମେ ପାଣିରେ ବତୁରାଇ ରଖାଯାଏ । ପରେ ବତୁରି ହୋଇଥିବା କୋଷାକୁ ସୋଡ଼ା ପାଣିରେ ସିଝାଇ ଶୁଖାଇ ଦିଆଯାଏ । କୋଷାଗୁଡ଼ିକ ଶୁଖିଗଲେ ସେ ସବୁକୁ ହାତରେ ଭଣି ଅରଟରେ କାଟି ସୂତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହି ବସ୍ତ୍ରର ମୁଖ୍ୟ ଆମଦାନି-ସ୍ଥଳ ଆସାମ ହେଲେହେଁ ଏବେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଉଅଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରଚାରକ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାୟସାହେବ ଭିକାରୀ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ । ଏହା ଏକ ଲାଭଦାୟକ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ । ଯେ କୌଣସି ଗୃହସ୍ଥ ଏହାର ଉତ୍ପାଦନ କରି ସମସ୍ତ କୁଟୁମ୍ବ ପାଇଁ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟରେ ଶୀତ ଓ ଗରମ, ଉଭୟକାଳର ଉପଯୋଗୀ ବସ୍ତ୍ରର ଆୟୋଜନ କରିପାରନ୍ତି ।

ଏଣ୍ଡିମିଅନ—ଗ୍ରୀକ୍ ପୁରାଣାନୁଯାୟୀ ଏକ ପରମ ସୁନ୍ଦର ମେଷପାଳ ଯୁବକ । ଚନ୍ଦ୍ରଦେବୀ ସେଲେନ ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାର ଅଜ୍ଞାତରେ ତାକୁ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ କରି ରଖିଲେ, ଯେପରି କି ସେ ପ୍ରତି ରାତିରେ ତାକୁ ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ ଯାଉଥିବେ । ଇଂରେଜ କବି କୀଟ୍ସ୍ ଏହି କଳ୍ପନା ଉପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କାବ୍ୟ 'ଏଣ୍ଡିମିଅନ' ଲେଖିଥିଲେ, ଯାହାର ଆଦ୍ୟ ପଂକ୍ତି ହେଉଛି, "ସୁରୁ ଯାହା, ଆନନ୍ଦର ସେ ଉତ୍ସ ଶାଶ୍ୱତ" । (*A thing of beauty is a joy for ever*) । ସଂସ୍କୃତରେ ସମାର୍ଥବାଚକ ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତି ଅଛି । "କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଯନ୍ନବତାମୁପୈତି, ତଦେବ ରୂପଂ ରମଣୀୟତାୟାଃ ।" କବିବର ରାଧାନାଥ ଚିଲିକାରେ ଏହି ଭାବନାକୁହିଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅତି ପରିଚିତ ପଂକ୍ତିରେ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି "ସୁନ୍ଦରେ ତୃପ୍ତିର ଅବସାଦ ନାହିଁ, ଯେତେ ଦେଖୁଥିଲେ ନୂଆ ଦିଶୁଥାଇ" ।

ଏଥେନ୍ସ୍—ପ୍ରାଚୀନ, କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରୀକ୍‌ରାଜ୍ୟ ଆଟିକା ଓ ଆଧୁନିକ କାଳର ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀକ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରର ରାଜଧାନୀ । ଏହି ନଗରୀହିଁ ସମଗ୍ର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ସୂତିକାଗାରରୂପେ ପରିଚିତ । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ନଗରରେ ଦିନେ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ରୁଚି, ବୁଦ୍ଧି ଓ ଆତ୍ମାର ଏପରି ବିକଚ ବିକାଶ ଘଟିଥିଲା, ଯାହା, ପରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଧରି ମାନବ ସମାଜର ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ସେପରି ଭାବରେ ଘଟିନାହିଁ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । କଳା, ସାହିତ୍ୟ, ଦର୍ଶନ, ଶାସନ ପ୍ରଭୃତି ମନୁଷ୍ୟ-ସଭ୍ୟତାର ସକଳ ବିଭାଗରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ, ଏଥେନ୍ସ୍‌ର ଗ୍ରୀକ୍ ନାଗରିକମାନେ ଅଢ଼େଇ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯାହା ଭାବିଥିଲେ ବା କରିଥିଲେ ତାହାହିଁ ଆଦର୍ଶ ବୋଲି ଧରା-ଯାଉଛି ।

ଏଥେନ୍ସ୍, ଗ୍ରୀକ୍ ଦେବୀ ଏଥିନାଙ୍କର ନଗରୀ । ଯେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀସ୍-ଉପଦ୍ୱୀପ ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରୀକ୍‌ଭାଷା-ଭାଷୀ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ରାଜା ଥେସିଏସ୍‌ଙ୍କ ପରାକ୍ରମ ଫଳରେ ଏଥେନ୍ସ୍ ସେହିରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ହୋଇଉଠିଥିଲା ବୋଲି ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରାଜତନ୍ତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ହେଲା ଓ ଫଳରେ ଏଥେନ୍ସ୍‌ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ବୃକ୍ଷଲତାହୀନ, ରୁକ୍ଷଶୈଳ ଆରିଓ-ପଗାସ୍, ଯେଉଁଠି ନାଗରିକ ସଭା, ଏଥେନ୍ସ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରର ସମସ୍ୟା-ମାନଙ୍କର ବିଚାରପାଇଁ ସମବେତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ଏଥେନ୍ସ୍ର ଉପକଣ୍ଠରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଏଥିନା-ଦେବୀଙ୍କର ପୀଠ, ଉଚ୍ଚ ଶୈଳ-ଅଧିତ୍ୟକା ଅକ୍ରୋପଲିସ୍, (ଦେଖ), ଯାହାର ଚାରିପାଖର କଟି ଦେଶରେ ପ୍ରାଚୀନ ଏଥେନ୍ସ୍ ନଗରୀ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା, ତାହା ପୂର୍ବ କୀର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କର ଧ୍ୱଂସମାଳା ବହନକରି ଏବେ ମଧ୍ୟ ବିରାଜିତ । ଏହି ଶୈଳର ନିମ୍ନରେ ପ୍ରାଚୀନ ଏଥେନ୍ସ୍‌ର ବିସ୍ତୃତ ମୁକ୍ତ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହିଠାରେ

ଏସ୍କିଲସ୍, ସଫୋକ୍ଲିଶ୍ ଓ ଇଉରିପାଇଡିଶ ପ୍ରଭୃତି ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଗ୍ରୀକ୍ ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କର ନାଟକମାନ ଏଠାରେ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିଲା । ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଏଥେନ୍‌ସ୍‌ର ପ୍ରସିଦ୍ଧତମ ସଭାପତି ପେରିକ୍ଲିସ୍ (ଦେଖ)ଙ୍କ ଅଧିନାୟକତ୍ୱରେ ହିଁ ଏଥେନ୍‌ସ ଏକାଧାରରେ ଏକ ମନ୍ଦିର-ପ୍ରସାଦମାଳାରେ ବିଭୂଷିତା ସୁନ୍ଦର ନଗରୀ ଓ ଉନ୍ନତ ସଭ୍ୟତାର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ ହୋଇ ଉଠିଲା । କ୍ଷୁଦ୍ର ଏଥେନ୍‌ସ, ବିରାଟ ପାରସ୍ୟବାହିନୀକୁ ସ୍ଥଳ ଓ ଜଳ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରି, ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀକ୍ ରାଜ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲା । କିନ୍ତୁ ପରେ ଏଥେନ୍‌ସ୍ ତ୍ରିଶ-ବର୍ଷ ପରି ଭ୍ରାତୃବିବାଦରେ ହିଁ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଗଲା । ଏଥେନ୍‌ସ୍‌ର ପ୍ରତିପକ୍ଷ ହୋଇ ଉଠିଲା ଅନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରୀକ୍ ରାଷ୍ଟ୍ର, ସ୍ପାର୍ଟା (ଦେଖ) । ବହୁବର୍ଷଧରି ଚାଲିଥିବା ଏହି ଯୁଦ୍ଧର ନାମ 'ପେଲପୋନେସିଆନ୍' ଯୁଦ୍ଧ । ଏହା ଶେଷ ହେଲା ବେଳକୁ ଏଥେନ୍‌ସ୍ ଓ ସ୍ପାର୍ଟା ଉଭୟେ ନିଃସାର ହୋଇଯାଇ ଥିଲେ । ଫଳରେ ପରେ ପରେ ଏଥେନ୍‌ସ୍ ଓ ସ୍ପାର୍ଟା ସହିତ ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀକ୍ ଉପଦ୍ୱୀପ ବହିଃଶତ୍ରୁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଲା । ଶେଷରେ ତୁର୍କ ମୁସଲମାନମାନେ ଏହାକୁ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନଭାବରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିଶବର୍ଷ ଶାସନ କଲେ । ଏହି ମୁସଲମାନୀ ଶାସନକାଳ ଭିତରେହିଁ ପ୍ଲେଟୋ, ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍, ଏସ୍କିଲସ୍, ସଫୋକ୍ଲିସ୍, ଫିଡିୟାସ୍ ପ୍ରଭୃତି କୀର୍ତ୍ତିମାନ୍ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କର ନଗରୀରାଣୀ ଏଥେନ୍‌ସ୍, ଧ୍ୱଂସସ୍ତୂପମାନ-ବିଭୂଷିତ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଧୀବର-ପଲ୍ଲୀରେ ପରିଣତ ହେଲା । ୧୮୩୮ରେ ନବଜାଗ୍ରତ ଗ୍ରୀକ୍‌ଜାତି ସମଗ୍ର ୟୁରୋପର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପାଇ ଶେଷରେ ଯେତେବେଳେ ମୁସଲମାନୀ ତୁର୍କୀ ଶାସନରୁ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରି ପାରିଥିଲା, ସେତେବେଳେ ନୂତନ ସ୍ୱାଧୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ରାଷ୍ଟ୍ରର ରାଜଧାନୀ ରୂପେ ପୁଣି ସେହି ଧୀବର-ପଲ୍ଲୀ ଏଥେନ୍‌ସ୍‌କୁ ନିର୍ବାଚିତ କରାଗଲା ଓ ପୁନର୍ଗଠିତ କରାଗଲା । ନୂତନ ନଗରର ଗଠକମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଏଥେନ୍‌ସ୍‌ର ରାଜନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ କେନ୍ଦ୍ର, ସେହି ଆକ୍ରପଲିସ୍‌କୁ ହିଁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ନୂଆ ଏଥେନ୍‌ସ୍‌କୁ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । ଶୈଳନିମ୍ନସ୍ଥ ନବ ଏଥେନ୍‌ସ୍‌ର ମଧ୍ୟ-ବିନ୍ଦୁ ହେଉଛି "ସାଂବିଧାନିକ ଶୃଙ୍ଗାଟକ", ନବଗ୍ରୀସ୍-ରାଷ୍ଟ୍ରର ନବସମ୍ବିଧାନର ସ୍ମାରକ । ସେଠାରୁ ନଗରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରାସ୍ତା ପ୍ରସାରିତ । ଦୁଇକୋଶ ଦୂରସ୍ଥ ବନ୍ଦର ପାଇରିଅସ୍ ଏବଂ ଆଧୁନିକ ଏଥେନ୍‌ସ୍‌ର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ମିଶି ଏଗାର ଲକ୍ଷରୁ ଅଧିକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ନାନା ଶିଳ୍ପର ଓ ଫ୍ରାନ୍‌ସ, ଜର୍ମାନୀ, ଇଂଲଣ୍ଡ୍, ଇଟାଲୀ, ସ୍ପେନ୍, ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ନାନାଦେଶର ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ-ବିଭାଗ ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ ହୋଇ ଉଠିଛି । କେବଳ ଆଜି ନୁହେଁ, ଏଥେନ୍‌ସ, ରୋମାନ୍ ଓ ତୁର୍କମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ତରୁଣ-ମାନଙ୍କୁ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଏଥେନ୍‌ସ୍‌କୁ କେନ୍ଦ୍ରରୂପେ ବାଛି ନେଇଥିଲେ । ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଯେ ସମ୍ରାଟ୍ ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ କିପରି ଉଚ୍ଚତର ଓ ମହତ୍ତର, ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱଇତିହାସରେ ଏଥେନ୍‌ସ୍ ତାହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆ – (ଜ୍ଞାନକୋଷ ଦେଖ)

ଏନ୍. ସି. ସି. (*National Cadet Corps*)— ଜାତୀୟ ତରୁଣ ସୈନିକବାହିନୀର ତାଲିମ୍ । ଆଜି ଅଧିକାଂଶ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରେ ପାଠ୍ୟ-ବହିର୍ଭୂତ ବିଷୟରୂପେ ଗୃହୀତ । ସରକାର ଏହାକୁ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ବିଷୟରୂପେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା କଥା ବିଚାରୁଛନ୍ତି । ବେସାମରିକ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜ୍ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସାମରିକ-ଶିକ୍ଷାରେ ତାଲିମ୍ କରିବା ତରୁଣ ସୈନିକବାହିନୀର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ତରୁଣ ସୈନିକବାହିନୀ ଆଇନ୍ ୧୯୪୮ ସାଲରେ ଭାରତ-ଲୋକସଭାରେ ଗୃହୀତ ହୁଏ । ଏ ଶିକ୍ଷାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା (୧) ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚରିତ୍ରବତ୍ତା, ସହଯୋଗ ମନୋବୃତ୍ତି, ସେବାମନୋଭାବ ଓ ନେତୃତ୍ୱ ଆଦି ଗୁଣର ଅଭିବୃଦ୍ଧି, (୨) ଦେଶର ତରୁଣ ତରୁଣୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଥମିକ ସାମରିକ ରୀତିନୀତି, ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ସାଧାରଣ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର-ରୀତି ଶିକ୍ଷାଦେଇ ଦେଶରକ୍ଷା-ବିଭାଗମାନଙ୍କରେ ଯୋଗ ଦେବାଲାଗି ପ୍ରେରଣା ଦାନ କରିବା । (୩) ଦେଶରକ୍ଷା ଦିଗରେ ତରୁଣମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣାଦାନ କରି ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବା (୪) ଦେଶରକ୍ଷା ବା ସାମରିକ ବିଭାଗର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଆପତ୍-କାଳୀନ ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆଗରୁ ଅଗ୍ରଗାମୀ ନେତାମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ୍ କରି ମହଜୁଦ୍ ରଖିବା, ଯେପରିକି ଆବଶ୍ୟକବେଳେ ସାମରିକ ବିଭାଗର ସମ୍ପ୍ରସାରଣ ସୁବିଧାରେ ହୋଇପାରିବ ।

ଜାତୀୟ ତରୁଣ ସୈନିକ ବାହିନୀରେ ଯୋଗଦେବା ଲାଗି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ବାଧ୍ୟବାଧକତା ନାହିଁ । ଏ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ତାଲିମ୍ ହେଲାପରେ ସୈନ୍ୟବିଭାଗରେ ଯୋଗଦାନ କରିବା ଲାଗି ମଧ୍ୟ କୌଣସି ବାଧ୍ୟବାଧକତା ନାହିଁ । ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜ୍ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଖଳାଜ୍ଞାନ, ସହିଷ୍ଣୁତା, ସଙ୍ଘବଦ୍ଧ-କର୍ମସ୍ପୃହା, ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟାଦି ଗୁଣପୁଞ୍ଜର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଲାଗି ଜାତୀୟ ତରୁଣ ସୈନ୍ୟବାହିନୀଠାରୁ ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଉ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ସ୍କୁଲ କଲେଜର ବିଭିନ୍ନ ବୟସର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଲାଗି ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଶାଖା ଅଛି । ବୟସ ଅନୁସାରେ ବୟସ୍କ ଛାତ୍ରବାହିନୀ (*Senior Division*), ତରୁଣ ବାହିନୀ (*Junior Division*) ଓ ବାଳିକା ବାହିନୀ (*Girls' Cadet Corps*) ପ୍ରଧାନତଃ ଏହି ତିନି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲାପରେ ବିଭିନ୍ନ ସାମରିକ ଶିକ୍ଷାନୁସାରେ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଭିନ୍ନ ଶାଖା ରହିଅଛି । ବୟସ୍କ ଓ ତରୁଣ-ବାହିନୀ ଲାଗି ତିନିଗୋଟି ଶାଖା ରହିଅଛି — ଆକାଶ ବାହିନୀ, ନୌବାହିନୀ, ପଦାତିକ ଓ ରାଇଫେଲ୍ ବାହିନୀ । ବାଳିକାମାନଙ୍କ ଲାଗି ସେହିପରି ଦୁଇଟି ଶାଖା ଅଛି — ବୟସ୍କା-ବାହିନୀ ବା ସିନିଅର ଡିଭିଜନ୍, ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଲାଗି ଜୁନିଅର ଡିଭିଜନ୍ ।

ଏହି ସାମରିକ ଶିକ୍ଷା ଆମ ଦେଶର ସ୍କୁଲ କଲେଜ୍-ମାନଙ୍କରେ କ୍ରମଶଃ ଜନପ୍ରିୟ ହେଉଅଛି । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବହୁ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଭ୍ରମଧାରଣା ଦୂରୀଭୂତ ହେବାରୁ ସେମାନେ ଏବେ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଏନ୍.ସି.ସି. ରେ ଯୋଗ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ୧୯୬୧ ସାଲ ଆରମ୍ଭରେ ବୟସ୍କ କ୍ୟାଡେଟ୍‌ମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ପ୍ରାୟ ୧½ ଲକ୍ଷ; ତରୁଣ-ଛାତ୍ରବାହିନୀ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ୧½ ଲକ୍ଷ । ବୟସ୍କା ଛାତ୍ରୀ କ୍ୟାଡେଟ୍ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ପ୍ରାୟ ୧୦ ହଜାର ଓ ବାଳିକା କ୍ୟାଡେଟ୍ ସଂଖ୍ୟା ୧୯ ହଜାରରୁ ବେଶି ।

ପ୍ୟାରେଡ୍ ଓ ଶିବିର-ଜୀବନ-ଯାପନ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ସାଧାରଣ ବିଷୟ, ସବୁଶ୍ରେଣୀର ବାହିନୀଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । ନୌ ଓ ବିମାନ-ବିଭାଗ ଲାଗି ବିଭିନ୍ନ ଉପବିଭାଗମାନ ଓ ଅଫସର ବା ଅଧିନାୟକମାନଙ୍କ ଲାଗି ଅଲଗା ଟ୍ରେନିଂବିଭାଗ ଓ ରାଇଫେଲ୍-ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଖୋଲା ଯାଇଅଛି ।

ଏପିକ୍‌ଟେଟସ୍—ଆନୁମାନିକ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର ରୋମକ ଦାର୍ଶନିକ । ପ୍ରଥମେ ରୋମ୍‌ରେ ଜଣକ ଘରେ କ୍ରୀତଦାସ ଥିଲେ । ପରେ ଦାସତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଶିକ୍ଷକତା କରି ବଞ୍ଚିଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାଯାଇଛି । ତାଙ୍କର କେତେଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ମିଳୁଛି । ତାଙ୍କର ମତ ଏହି ଯେ,— ଯାହା ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରତିଷ୍ଠ, ତାହାହିଁ ଗ୍ରାହ୍ୟ, ବାକୀ ସବୁ ମନ୍ଦ ଓ ତ୍ୟାଜ୍ୟ ।

ଏପିକ୍ୟୁରୀୟ ବାଦ—ଏପିକ୍ୟୁରସ୍ (ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୩୪୧-୨୭୦)ନାମକ ଗ୍ରୀକ୍ ଦାର୍ଶନିକଙ୍କ ମତ । ଏହା ଏହି ଯେ, ଆମର ଜ୍ଞାନ କେବଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଲବ୍ଧ । କୌଣସି ମତ ସତ୍ୟ, କି ମିଥ୍ୟା, ତା'ର ପ୍ରାମାଣିକ ପରୀକ୍ଷା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ହେବା ଉଚିତ । ଯାହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ-ଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନର ବିପରୀତ, ତାହା ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ । ଏହି ମତ "ଖାଇ, ପିଇ, ଖୁସିରେ ରହିବା", ଅର୍ଥାତ୍ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଲବ୍ଧ ସୁଖରେ ମାତି ରହିବା ଉଚିତ ବୋଲି ବିକୃତଭାବରେ ହିଁ ଲୋକରେ ପ୍ରଚରିତ ହେଉଅଛି । କିନ୍ତୁ, ପ୍ରଥମେ ଏପିକ୍ୟୁରୀୟମାନେ ଅସାଧାରଣ-ଭାବରେ ସଂଯତ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଆମ ଦେଶର ଲୋକାୟତ (ଚାର୍ବାକ) ମତସହି ଏହାର ଅନେକ ସାମ୍ୟ ଅଛି ।

ଏପ୍ରିଲ୍ ଫୁଲ୍—ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବବଶତଃ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଏପ୍ରିଲ୍ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିବସରେ ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ କରାଯାଏ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏହି ରୀତି ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ୧୭୫୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପୂର୍ବରୁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଏପ୍ରିଲ ମାସଠାରୁ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିଲା । ୧୭୫୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପଞ୍ଜିକା-ସଂସ୍କାର ହେବାରୁ ଜାନୁଆରୀ ମାସରୁ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବୋଧହୁଏ ଅନେକେ, ପଞ୍ଜିକା-ସଂସ୍କାର ସତ୍ତ୍ୱେ, ଏପ୍ରିଲ୍ ପହିଲାକୁ ବର୍ଷାରମ୍ଭ ବୋଲି ଭାବିଥିବାରୁ ନିର୍ବୋଧ ବୋଲି ପରିହସିତ ହୋଇଥିବେ ଏବଂ ସେହିଠାରୁ ବୋଧହୁଏ 'ଏପ୍ରିଲ୍ ଫୁଲ୍' ଘଟଣା ଚାଲି ଆସିଛି ।

ଏପ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ସର୍ ଜାକବ୍—(୧୮୮୦—) ଆମେରିକାରେ ରୁଷ୍-ପୋଲ୍ ପିତା-ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ, କିନ୍ତୁ

ଇଂଲଣ୍ଡରେ ବାସ କରୁଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଧୁନିକ ଭାସ୍କର । ତାଙ୍କର ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟରେ ଉଗ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ମୁଦ୍ରା ଥିବାରୁ, ଅନେକ ସମୟରେ

ଏପ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍

ତାହା ଅବୋଧ ହେଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିଆଆନ୍ତି ।

ଏଭରେଷ୍ଟ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ—ହିମାଳୟର ଓ ପୃଥିବୀର ଉଚ୍ଚତମ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ । ନେପାଳ ଓ ତିବ୍ବତର ସୀମାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସ୍ଥାନୀୟ ନାମ ଚମୋଲୁଂମୋ (ସୋମଲଙ୍ଗ) । ତିବ୍ବତୀୟ ନାମ, କାଂରୁ — ରୁମ୍‌ପୋ-ଚ୍ଛୁନ୍ (ଅତି ପବିତ୍ର-ତୁଷାର) ଉଚ୍ଚତା ୨୯୦୨୮ ଫୁଟ । ଏହି ପର୍ବତ ନିକଟରେ ମିଲରେପା ନାମକ ତିବ୍ବତୀୟ ଧର୍ମଗୁରୁଙ୍କ ସାଧନାକ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା । ୧୮୪୫ରେ ଭାରତ-ସରକାରଙ୍କ 'ଜରିପ-ବିଭାଗ'ର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ମିଃ ଏଭରେଷ୍ଟଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏହାର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଶୃଙ୍ଗର ପ୍ରକୃତ ଉଚ୍ଚତା ଜଣାପଡ଼ିଥିଲା, ସେତେବେଳର ଭାରତୀୟ ଜରିପ ବିଭାଗର କମ୍ପ୍ୟୁଟର୍ ରାଧାନାଥ ସିକ୍‌ଦାରଙ୍କ ଜରିପ ଓ ଗଣନାରୁ । ସେହି ଭାରତୀୟ ହିଁ ଏଭରେଷ୍ଟ୍‌ର ପ୍ରକୃତ ଆବିଷ୍କର୍ତ୍ତା । ଏଭରେଷ୍ଟ୍ ଶୃଙ୍ଗ ଆରୋହଣ ନିମନ୍ତେ ବହୁକାଳରୁ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଥିଲା । ୧୯୨୧ରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ୧୯୨୨ରେ ତିବ୍ବତ ଦିଗରୁ ନର୍ଟନ୍, ସମରଭିଲ୍ ଓ ମ୍ୟାଲୋରି, ଅକ୍ସ୍‌ଜନ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ୨୬୮୦୦ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଢ଼ି ପାରିଥିଲେ । ୧୯୨୪ରେ ପୁନର୍ବାର ନର୍ଟନ୍‌ଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଯେଉଁ ଦଳ ଯାଇଥିଲେ ସେମାନେ ୨୮୧୩୦ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇପାରିଥିଲେ । ୧୯୩୭ର ଅଭିଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବହୁତ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୯୫୨ ରେ ସର୍ ଏଡ୍‌ମଣ୍ଡ୍ ହିଲାରି ଓ ତେନ୍‌ଜିଙ୍ଗ୍ ନୋର୍କେ ନାମକ ଶେର୍ପା ହିଁ ପୃଥିବୀର ଏହି ଉଚ୍ଚତମ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ଶିଖର ଦେଶରେ ପ୍ରଥମେ ପଦାର୍ପଣ କରି ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ବୀରର ସମ୍ମାନ ଲାଭକରି ଆସୁଛନ୍ତି ।

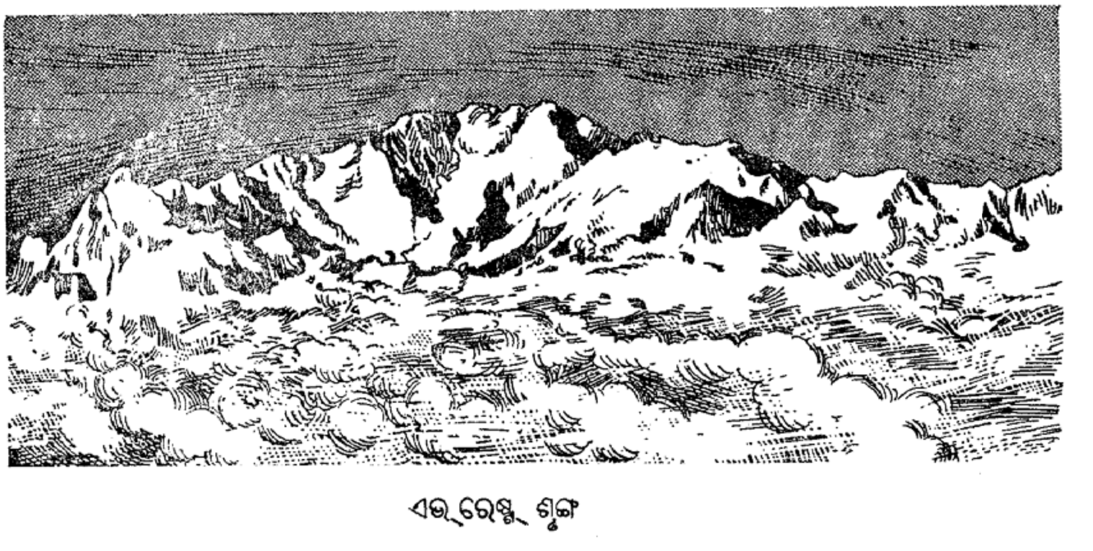

ଏଭ୍‌ରେଷ୍ଟ୍ ଶୃଙ୍ଗ

ଏଭ୍ରିମାନ୍‌ସ୍ ଲାଇବ୍ରେରୀ—ଖଣି-ଇଞ୍ଜିନିୟର୍ ଭାବରେ କର୍ମ-ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରି ଅର୍ନେଷ୍ଟ ରାଇସ୍ (୧୮୫୯-୧୯୪୭) ୧୮୮୭ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରେ ନିଜ କାମ ଛାଡ଼ି, ଲେଖକ ହେବାକୁ ବସିଲେ ଓ ଏକ ପ୍ରକାଶକ କୋମ୍ପାନୀରେ କାମ କଲେ । ତାପରେ ସେ ସେହି ପ୍ରକାଶକ ସହିତ ମିଶି ଶସ୍ତା ମୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ୧୯୦୬ରେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ ୧୫୫ ଖଣ୍ଡ ବହି ଛପାଇ ପକାଇପାରିଲେ । ମୃତ୍ୟୁ ବେଳକୁ ରାଇସ୍, ସର୍ବମୋଟ ଏହିପରି ୯୮୩ ଖଣ୍ଡ ବହି ପ୍ରକାଶିତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ଏହି ପ୍ରକାର ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ତିନି କୋଟି ବହି ବିକ୍ରୀ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୪୭ରେ ରାଇସ୍‌ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା । ତାଙ୍କର ଏହି ଶସ୍ତା ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥାର ନାମ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ "ଏଭ୍ରିମାନ୍‌ସ୍ ଲାଇବ୍ରେରୀ" ଏକ ବିଶ୍ୱ ବିଖ୍ୟାତ ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକମାଳା । ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଏଭ୍ରିମାନ୍‌ସ ଏନ୍‌ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆ (ସାଧାରଣ ଲୋକର ଜ୍ଞାନକୋଷ) ଏହି ଶ୍ରେଣୀରେ ଗୋଟିଏ ଶସ୍ତା ଅଥଚ ସମ୍ମାନନୀୟ ପ୍ରକାଶନ ।

ଏମୁ—ପୃଥିବୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ବୃହତ୍ତମ ପକ୍ଷୀ । ଏମାନେ ଉଡ଼ିପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ଦୌଡ଼ିପାରନ୍ତି । ବାସସ୍ଥାନ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ । ଉଚ୍ଚତା, ୫ରୁ ୬ ଫୁଟ । ଓଜନ ତିନି ମହଣରୁ ତିନି ମହଣ ଦଶ ସେର । ଅଣ୍ଡାର ଆକାର ଓଟପକ୍ଷୀର ଅଣ୍ଡାଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଛୋଟ । ଓଜନ ପ୍ରାୟ ୨୦ ଆଉନ୍ସ୍ । ମାଈ ଏମୁ ଭୂମିରେ ଗାତଟିଏ ଖୋଳି ସେଥିରେ ଘାସ, ପତ୍ର, କାଠି ଇତ୍ୟାଦିରେ ନୀଡ଼ ରଚନା କରେ । ଥରକେ ଛଅଟିରୁ ତେରଟିଯାଏ ସବୁଜ ବର୍ଣ୍ଣର ଅଣ୍ଡା ଦିଏ । ମାଈ ଏମୁ ଅଣ୍ଡା ଦେଲା ପରେ ପୁରୁଷ ଏମୁ ତା' ଉପରେ ବସି ଉଷୁମାଏ ଏବଂ ଛୁଆ ଫୁଟିଲେ ମାଈ କୁକୁଡ଼ାଙ୍କ ପରି ସେମାନଙ୍କର ଯତ୍ନ ନିଏ ।

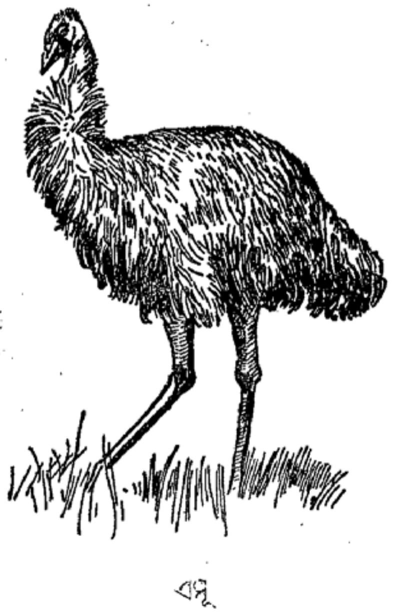

ଏମୁ

ଏଗ୍ରି- (*Flamingo*)— ଦୀର୍ଘକାୟ ଜଳଚର ପକ୍ଷୀ । ପ୍ରାୟ ଚାରିଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଦେହ ତୁଳନାରେ ସରୁ ଗୋଡ଼ ବହୁତ ଲମ୍ବା । ଗୋଡ଼ ଓ ଥଣ୍ଟ ଲାଲ । ଥଣ୍ଟର ଅଗ ବଙ୍କା । ବେକ, ହଂସର ବେକ ପରି ଓ ଲମ୍ବା । ଡେଣାର ରଙ୍ଗ ଲାଲ; ଦେହର ଅନ୍ୟ ପର ସବୁ ଧଳା । ଶୀତଦିନେ ଏମାନେ

ଏଗ୍ରି

ସିଲୋନରେ ଓ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମୁଦ୍ର-ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଦଳେ ଏଗ୍ରିପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ିଲା ବେଳେ ସାଧାରଣତଃ ଇଂରାଜୀ 'V' ପରି ଦେଖାଯାଏ । ଏମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ଇଉରୋପ, ଓ ପାରସ୍ୟ-ଉପସାଗର-କୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ

ଅଣ୍ଡା ଦିଅନ୍ତି । ଭାରତରେ କେବଳ କଚ୍ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଧାନତଃ ଜୁଲାଇ-ନଭେମ୍ବର ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଏମାନେ ଅଣ୍ଡା ଦେବାର ଜଣାଯାଇଅଛି । ମାଟିଗଦା ଉପରେ ମାଈ ଏରି ଥରକେ ଦୁଇଟି ନୀଳ-ଆଣିଆ ଧଳା ଅଣ୍ଡା ଦିଏ । ଏମାନେ ହଜାର ହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅଣ୍ଡା ଦିଅନ୍ତି । 'ପାର୍ବତୀ' କାବ୍ୟର ଉପସଂହାରରେ ରାଧାନାଥ ପାରିକୁଦ-ରାଜାଙ୍କୁ 'ଏରିପକ୍ଷୀର ପକ୍ଷ-ଚୂଡ଼ାଧାରୀ' ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ପାରିକୁଦରେ ଜନଶ୍ରୁତି ଯେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ରାଜା ପାରିକୁଦ ଆକ୍ରମଣପାଇଁ ଚିଲିକାକୂଳେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲେଯେ ଚିଲିକାର ଆରପଟେ ପାରିକୁଦ ଉପକୂଳରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସୈନ୍ୟ ସୁସଜ୍ଜିତ ଓ ପଂକ୍ତିବଦ୍ଧ ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ଭୟରେ ଫେରିଗଲେ । ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ରାଜା ଯାହାଙ୍କୁ ପାରିକୁଦ-ରାଜାଙ୍କ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ବୋଲି ମନେ କରିଥିଲେ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଏରିପକ୍ଷୀ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହନ୍ତି ।

ଏସିଆ, ଆଫ୍ରିକା, ଦକ୍ଷିଣ ଇଉରୋପ ଓ ଆମେରିକାରେ ପ୍ରାୟ ଛଅଜାତି ଏରି ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଅନ୍ୟତ୍ର ଦେଖାଯାଉଥିବା ଏରି ୬½ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଅନ୍ତି ।

ଏରିଓପାଜିଟିକା—୧୬୪୪ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ କବି ମିଲ୍ଟନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତିକା । ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ଓ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ନିୟମିତ ପ୍ରକାଶରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ଧର୍ମସହିଷ୍ଣୁତାପାଇଁ ବଳିଷ୍ଠ ଦାବୀ ଏଥିରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁସ୍ତିକାଟି ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ ବିଖ୍ୟାତ । ଏହାକୁ ଇଂରାଜୀଗଦ୍ୟ ଶୈଳୀର ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୂପେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ପୁସ୍ତିକାର ନାମକରଣ କିନ୍ତୁ ରହସ୍ୟମୟ ହୋଇ ରହିଛି । ଏରିଓପାଗସ୍ ହେଉଛି ଏକ ପାହାଡ଼ର ନାମ,—ଯାହାର ଶୀର୍ଷ ଦେଶରେ ଏଥେନ୍ସର ପ୍ରୌଢ଼ ରାଷ୍ଟ୍ରନେତାମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ମତ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ମିଲ୍ଟନ୍ ବୋଧହୁଏ ସେହି ପାହାଡ଼ରୁ ନିଜ ପୁସ୍ତିକାର ନାମ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।

ଏଲିଜାବେଥ୍, ରାଣୀ, ପ୍ରଥମ (୧୫୩୩-୧୬୦୩)—ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଥମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଣୀ । ରାଜା ଅଷ୍ଟମ ହେନେରିଙ୍କ କନ୍ୟା । ସେ ଜୀବନରେ ବିବାହ କରିବାକୁ କେବେହେଲେ ଇଚ୍ଛା କରି ନ ଥିଲେ ହେଁ, ବିବାହ କରିବାର ଛଳନାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖି, ଯଥେଷ୍ଟ ରାଜନୈତିକ ଫାଇଦା ଉଠାଇଥିଲେ । ପ୍ରଖର ବୁଦ୍ଧିମତୀ ଥିବାରୁ ସମସାମୟିକ ଇଉରୋପର ସକଳ ରାଜନୈତିକମାନଙ୍କୁ ସେ ଚତୁରତାରେ ହରାଇ ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ବହୁକାଳର କୁଶାସନ ଫଳରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଏହି ବୁଦ୍ଧିମତୀ ନାରୀର ଶାସନଫଳରେ ହିଁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ତେଣୁ ଇଂରେଜ-ଜାତିର ଇତିହାସରେ ଏହି ରାଣୀଙ୍କର ଶାସନ-କାଳକୁ ଇଂଲଣ୍ଡର 'ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୁଗ' ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ନୌଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ସ୍ପେନ୍‌କୁ ପରାସ୍ତ କଲା । ସେକ୍ସପିଅର, ସ୍ପେନ୍‌ସର୍, ମାର୍ଲୋ, ବେନ୍ ଜନ୍‌ସନ୍, ବେକନ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ କବି ଓ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ହିଁ ହୋଇଥିଲା । ଫ୍ରବିଶର୍, ଡ୍ରେକ, ହକିନ୍ସ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ୍-ନାବିକମାନେ ପୃଥିବୀର ସବୁ ସମୁଦ୍ରରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପତାକା ଉଡ଼ାଇ ଆସିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଏହି ବିରାଟ ଜାତୀୟ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥ୍‌ଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଯୋଗୁଁ ଯେ ଅନେକପରିମାଣରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଏଲିଫାଣ୍ଟା—ବମ୍ବେଇ ନଗର ଠାରୁ ୬ମାଃ ଦୂରରେ କୋଲାବାଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ । ପ୍ରଥମେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନେ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ହସ୍ତିମୂର୍ତ୍ତି ଥିବା ଦେଖି ଦ୍ୱୀପକୁ 'ଏଲିଫାଣ୍ଟା' (ହସ୍ତିଦ୍ୱୀପ) ନାମ ଦେଇ ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସେ ହସ୍ତିମୂର୍ତ୍ତି ଆଉ ନାହିଁ । ଦ୍ୱୀପର ଆୟତନ ୪½ମାଃ । ଦ୍ୱୀପର ଗୋଟିଏ ପର୍ବତରେ ଅଷ୍ଟମ – ନବମ-ଶତାବ୍ଦୀର କେତେଗୋଟି ଖୋଦିତ ଗୁହାମନ୍ଦିର ଅଛି । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ମନ୍ଦିରଟି ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥରେ ୧୩୦ ଫୁଟ୍ । ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଠଟି ୯୧ ଫୁଟ ଦୀର୍ଘ ଓ ଛଅଧାଡ଼ି ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ ଏହାର ଛାତ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଗର୍ଭଗୃହରେ ପ୍ରାୟ ୧୯ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚର ଏକ ଶିବମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମିତ । ସାଧାରଣ ନାମ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ଶିବଙ୍କର ମସ୍ତକର ବେଢ଼ ୨୨ଫୁଟ୍ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁଖରେ ବିଶେଷତଃ ସାମନାମୁଖଟିରେ ଅପୂର୍ବ ମହିମମୟ ଲାବଣ୍ୟ ପ୍ରକଟିତ ।

ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ୧୬।୧୩ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ପଥରର ଦ୍ୱାରପାଳମୂର୍ତ୍ତି । ୭ଟି ଗୁହାମନ୍ଦିର ଭିତରୁ ୪ଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଲଭାବରେ ଅଛି । ଶିବରାତ୍ରିଦିନ ଏଠାରେ ମେଳା ହୁଏ । ଦ୍ୱୀପରେ ୫୦୦ ଲୋକ ସ୍ଥାୟି-ଭାବରେ ବାସକରନ୍ତି । ଏହି ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ଏଲିଫାଣ୍ଟା ଦ୍ୱୀପରେ ଏକକାଳରେ 'ପୁରୀ' ନାମକ ମୌର୍ଯ୍ୟ-ନଗରୀ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।

ଏଲିସ୍; ହେନ୍‌ରୀ ହାଭେଲକ୍— (୧୮୫୯-୧୯୩୯); ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯୌନତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ଓ ଚିକିତ୍ସକ । ଅନେକ ପୁସ୍ତକର ଲେଖକ । ଇଂଲଣ୍ଡର କ୍ରୟଡନ୍ ଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଡାକ୍ତରୀ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ କିଛିକାଳ ଚିକିତ୍ସା-ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । ଯୌନତତ୍ତ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତାଙ୍କର ବହି ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଚହଳ ପକାଇ ଦେଇଥିଲା ଓ ସେଥି ନିମିତ୍ତ ସେ ମକଦ୍ଦମାରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ବହିଗୁଡ଼ିକ ସେ ତେଣୁ ଆମେରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ 'ଯୌନମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ' (*Psychology of sex*) ।

ଏଲୋରା— ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ରାଜ୍ୟର ଅଉରଙ୍ଗାବାଦ ସହରରୁ ୧୫ ମାଃ ଦୂରରେ ଗୁହା-ମନ୍ଦିରରାଜିତ ପର୍ବତ । ଏହି ଗୁହା-ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୧୭ଟି ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ୧୨ଟି ବୌଦ୍ଧ ଓ ୫ଟି ଜୈନଙ୍କର । ହିନ୍ଦୁ-ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ମହିଷ-ମର୍ଦ୍ଦିନୀ, ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାରତ ହରପାର୍ବତୀ, ନରକପାଳ-ଶୋଭିତ ଭୈରବ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରଭୃତିର ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ଅତି ମନୋରମ । ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରର ନାମ କୈଳାସ ଓ ଏହା ରାଷ୍ଟ୍ରକୂଟ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସମଗ୍ର ମନ୍ଦିରଟି ପାହାଡ଼ କାଟି ଠିଆ କରାଯାଇଛି ଓ ବହୁ ବିଦେଶୀ ସମାଲୋଚକ ଏହାର ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରିଅଛନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧ ଗୁହାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନତମ । ଏହି ପର୍ବତର ଖୋଦିତ ଅଂଶ ପ୍ରାୟ ଏକମାଇଲ ଦୀର୍ଘ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୩ୟ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଏଲୋରାର ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏଲ୍‌କ୍— ହରିଣଜାତୀୟ ପଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଜନ୍ତୁ । ଉଚ୍ଚତାରେ ଏମାନେ ପ୍ରାୟ ୭ ଫୁଟ୍ ହୋଇଥାନ୍ତି । କେବଳ ପୁଂ-ମୃଗମାନଙ୍କର ବହୁଶାଖାଯୁକ୍ତ ଶିଙ୍ଗ ଉଠେ । ଉତ୍ତର ଆମେରିକା, କାନାଡ଼ା, ରୁଷିଆ,

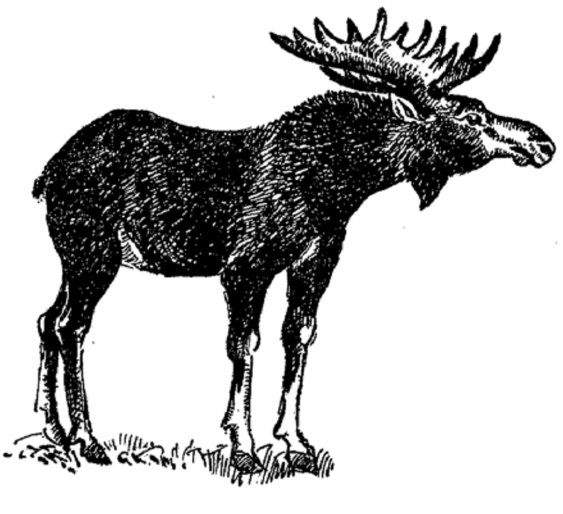

ଏଲ୍‌କ୍

ଆଇସ୍‌ଲାଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଶୀତପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଏମାନେ ବାସ କରନ୍ତି । ଡାଳ, ପତ୍ର ଓ ଜଳ-ଶିଉଳ ଆଦି ଏମାନଙ୍କର ଆହାର । ଓଜନରେ ଏମାନେ ପ୍ରାୟ ୧୭½ ମହଣ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏଲ୍‌କ୍‌ଙ୍କୁ ପିଲାଦିନୁ ଧରି ପାଳିଲେ ଭଲ ପୋଷାମାନନ୍ତି ଏବଂ ଗାଡ଼ି-ଟଣା ଓ ମାଲପତ୍ର ବହନ କାମ ଭଲଭାବରେ କରିଥାଆନ୍ତି । ଯୁକ୍ତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏମାନଙ୍କର ରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଆଇନ୍ ସବୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି । ଗର୍ଭାଧାନ-ଋତୁରେ ପୁରୁଷ ଏଲ୍‌କ୍‌ମାନେ ମାଈ ହରିଣଙ୍କ ପାଇଁ ପରସ୍ପର ସହିତ ଭୀଷଣ ଲଢ଼ାଇ କରନ୍ତି ।

ଏଲ୍‌ଗିନ୍ ମାର୍ବଲସ୍— ସପ୍ତମ ଲର୍ଡ ଏଲ୍‌ଗିନ୍ (ଟମାସ ବ୍ରୁସ୍) ତତ୍କାଳୀନ ତୁର୍କୀର ଖାଲିଫାଙ୍କ ରାଜ-ଦରବାରରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜଦୂତ ଥିଲାବେଳେ, ଏଥେନ୍ସର (ସେତେବେଳେ ଗ୍ରୀସ୍, ତୁର୍କୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧୀନରେ ଥିଲା) ଅନେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରୀକ୍ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ନେଇ ଆସିଥିଲେ । ପରେ ସେ ସବୁକୁ ସେ ଇଂରେଜ ଜାତିକୁ ଅଧା-ମୂଲ୍ୟରେ (୩୫୦୦

ପାଉଣ୍ଡ) ଦେଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରିଟିଶ୍ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍‌ରେ ରକ୍ଷିତ ଓ 'ଏଲଗିନ୍‌ଙ୍କ ମାର୍ବଲ୍' ବୋଲି ସାଧାରଣରେ ପରିଚିତ । ଇଂରେଜ କବି ବାଇରନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଲର୍ଡ ଏଲଗିନ୍‌ଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଠକାମି, ବର୍ବରତା ଓ ଜୁଆ-ଚୋରିରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର ଏକ କମିଟି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଏଲ୍‌ଗିନ୍‌ଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରମାଣିତ କରିଥିଲା ।

ଏଲ୍‌ବା ଦ୍ୱୀପ—ଭୂମଧ୍ୟସାଗରସ୍ଥ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପ । ଏହା ଇଟାଲୀର ଅଧୀନ ଏବଂ ଇଟାଲୀୟ ଉପକୂଳରୁ ୭ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ପରିମାଣ ୯୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଓ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୩୦ ହଜାର । ଏଠାରେ ଲୁହା, ମାର୍ବଲ, ଚୂନପଥର ପ୍ରଭୃତିର ଖଣି ଅଛି । ଦ୍ରାକ୍ଷା, ତୁତୁକୋଳି ଏବଂ ଅଲିଭ୍ ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ । ୧୮୧୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନେପୋଲିୟନ୍‌ଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି ଏଠାରେ ରଖା ଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ୧୮୧୫ରେ ସେଠାରୁ ଖସି ପଳାଇଯାଇ ପୁଣି ୧୦୦ଦିନ ରାଜତ୍ୱ କଲା ପରେ ୱାଟର୍‌ଲୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ସେଣ୍ଟ୍ ହେଲେନାରେ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ।

ଏସ୍ତୋନିଆ— ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଏକ ଗାଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଜ୍ୟ । ୧୯୪୦ ପୂର୍ବରୁ ଏହା ବଲ୍‌ଟିକ୍-ସାଗର ଅଞ୍ଚଳରେ ସବୁଠାରୁ ସାନ ସ୍ୱାଧୀନ ଗାଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଷ୍ଟ୍ର ଥିଲା । ୧୯୧୯ରେ ରୁଷିଆର ଏସ୍ତୋନିଆ ପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ଲିଭୋନିଆର ଉତ୍ତରାଂଶକୁ ନେଇ ଏହାର ଗଠନ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହା ଏକ କୃଷିପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ । ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୧ ଲକ୍ଷ ୩୩ ହଜାର ।

ରାଜଧାନୀ ଓ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ହେଉଛି ଟାଲିନ୍ । ଲୋକ-ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ଲକ୍ଷ । ୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଅଧୀନରେ ରହିଲା ପରେ ଶେଷକୁ ୧୯୨୦ରେ ରୁଷିଆର ଅଧୀନରୁ ଯାଇ ଏହା ସ୍ୱାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇଥିଲା । ମାତ୍ର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷର ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ପୁଣି ଏବେ ରୁଷିଆଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ।

ଏସିଆ—ପୃଥିବୀର ସାତଗୋଟି ମହାଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ତମ । ଭୌଗୋଳିକମାନଙ୍କ ମତରେ ଆଧୁନିକ ଇଉରୋପ ମହାଦେଶ, ଏସିଆର ବର୍ଦ୍ଧିତାଂଶ ମାତ୍ର । ଏସିଆ ମହାଦେଶ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସ୍ଥଳଭାଗର $\frac{1}{3}$ ଅଂଶ । ଆୟତନ ୧୭,୨୦୦,୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୫୦ କୋଟି । ଆୟତନରେ ଏହା ଇଉରୋପର ପ୍ରାୟ ୪½ ଗୁଣ, ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ୨½ ଗୁଣ, ଆଫ୍ରିକାର ୧½ ଗୁଣ ଏବଂ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ୭ ଗୁଣ । ଏସିଆର ଉତ୍ତରରେ ଆର୍‌କଟିକ୍ ମହାସାଗର । ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ କୋଣରେ ମାତ୍ର ୩୭ ମାଇଲ୍-ଓସାର ବେରିଂ ପ୍ରଣାଳୀ ପାର ହେଲେ, ଆମେରିକା ମହାଦେଶ । ପଶ୍ଚିମରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର । ସୁଏଜ୍ କେନାଲ ଖୋଲା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏସିଆ, ଆଫ୍ରିକା ସହିତ ସୁଏଜ୍ ଯୋଜକଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏଡ଼େନ୍ ପାଖରେ ଏସିଆରୁ ଆଫ୍ରିକାର ଦୂରତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଳ୍ପ । ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ କୋଣର ଦ୍ୱୀପାବଳି ମଧ୍ୟଦେଇ ଏସିଆ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିୟା ସହିତ ଏକ-ପ୍ରକାରେ ସଂଯୁକ୍ତ ।

ଏସିଆର ବହୁ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଅଛି । ଏହାର ଉପକୂଳ ରେଖା ୩୭୦୦୦ ମାଇଲ୍ । କ୍ଷେତ୍ରଫଳର ପ୍ରତି ୪୭୩ ବର୍ଗ ମାଇଲ୍‌ରେ ଏକ ମାଇଲ୍ ତଟ ରେଖା । ଏହାର ସୁବିଶାଳ ହିମାଳୟ-ପର୍ବତମାଳାରେ ପୃଥିବୀର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିଖର ଏଭରେଷ୍ଟ୍ ବିଦ୍ୟମାନ । କାରାକୋରମ୍ ପର୍ବତମାଳାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିମବାହ ବିଆଫୋ, ବଲ୍‌ତୋର, ହିସ୍‌ପାର ପ୍ରଭୃତି ବିଦ୍ୟମାନ । ଏ ମହାଦେଶରେ ଆଫ୍ରିକାର ସାହାରା ପରି କେତୋଟି ବୃହତ୍ ମରୁଭୂମି ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ଯଥା :- ଗୋବି,. ପାରସ୍ୟ ଓ ଆରବ ମରୁଭୂମି । ଏସିଆରେ ସକଳ ପ୍ରକାର ଜଳବାୟୁର ସମନ୍ୱୟ ଦେଖାଯାଏ । ଅତିତାପଯୁକ୍ତ ଜାକୋବାବାଦ, (୧୨୭°) ଅତିବୃଷ୍ଟି-ଅଞ୍ଚଳ ଚେରାପୁଞ୍ଜୀ, ଅନାବୃଷ୍ଟି ରୁକ୍ଷ ଶୁଷ୍କ ବେଲୁଚିସ୍ଥାନ, ଅତିଶୀତଯୁକ୍ତ ଭେରଖୟାନ୍‌ସ୍କ୍ ଏହି ମହାଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ମହାଦେଶରେ ଗଭୀରତମ ସାଗର (ପ୍ରାୟ ୭½ ମାଇଲ) ଜାପାନର ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଅଛି । ପୁଣି ଏହାର 'ଡେଡ୍‌ସି' ବା 'ମୃତ ସାଗର' ସମୁଦ୍ରପତ୍ତନରୁ ୧୨୯୦ ଫୁଟ୍ ନିମ୍ନ । ପାମୀର ଓ ତିବ୍ବତ, ପୃଥିବୀର ଉଚ୍ଚତମ ମାଳଭୂମି ।

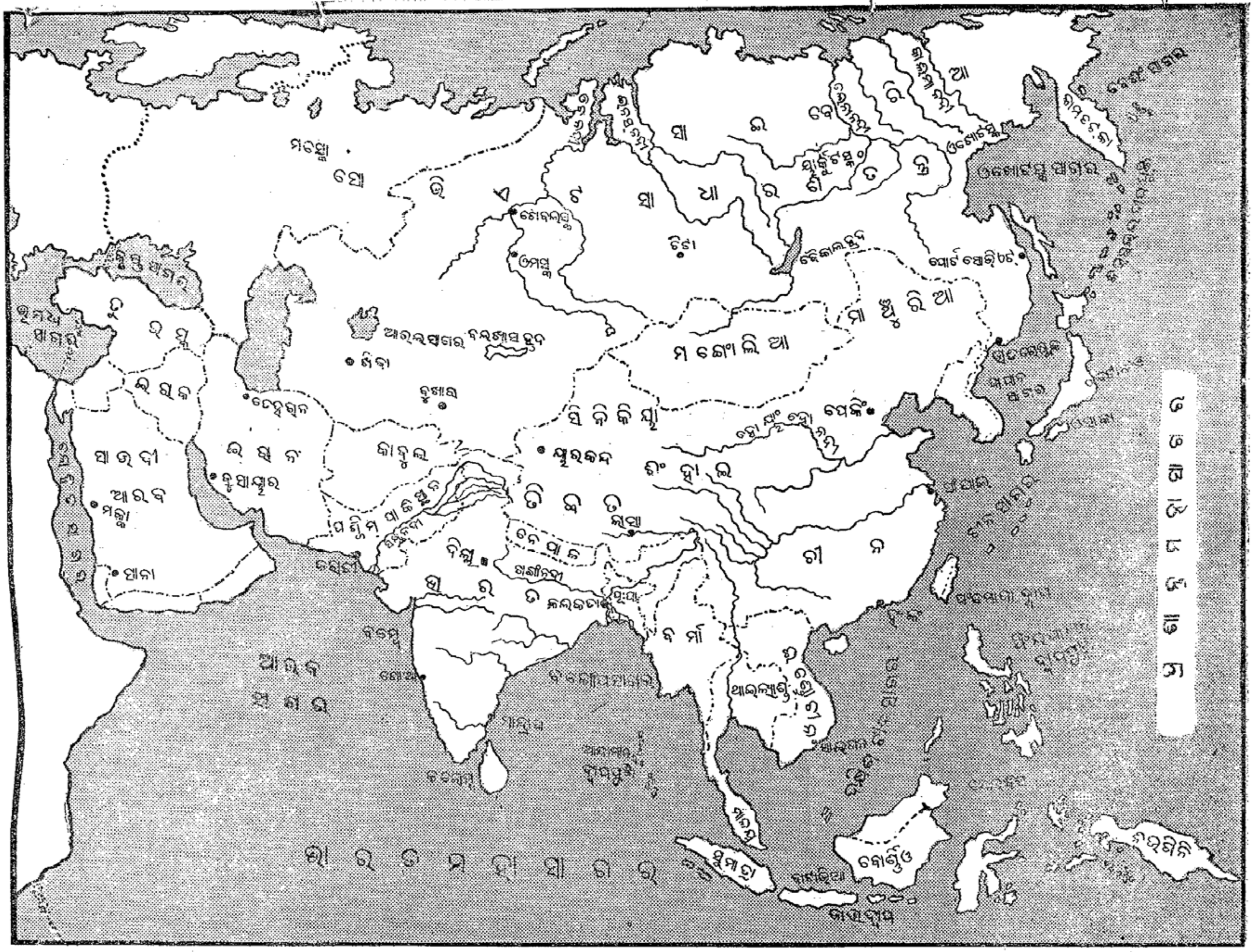
ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର
ଭାରତ ମହାସାଗର
ଆରବ ସାଗର
ସାଇବେରିଆ
ମଙ୍ଗୋଲିଆ
ମାଞ୍ଚୁରିଆ
ସିନ୍‌କିଆଙ୍ଗ
ତିବ୍ଦତ
ଚୀନ
ଭାରତ
ବର୍ମା
ଆରବ
ଇରାନ
ଇରାକ
କାବୁଲ
ପଶ୍ଚିମ ପାକିସ୍ଥାନ
ନେପାଳ
ଥାଇଲାଣ୍ଡ
ସୁମାତ୍ରା
ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ
ଯାଭା ଦ୍ୱୀପ
ନ୍ୟୁଗିନି
ମାଲୟ
ଓଖୋଟସ୍କ ସାଗର
ବେରିଙ୍ଗ ସାଗର
କାମସ୍କଟ୍‌କା
କାସ୍ପିୟ ସାଗର
ଭୂମଧ୍ୟ ସାଗର
ଆରଲ ସାଗର
ବଲ୍‌ଖାସ ହ୍ରଦ
ବୈକାଲ ହ୍ରଦ
ପେକିଙ୍ଗ
ଦିଲ୍ଲୀ
କଲିକତା
ଲାସା
ମକ୍କା
କରାଚୀ
ବମ୍ବେ
ମାନ୍ଦ୍ରାଜ
କଲମ୍ବୋ
ସାଂଘାଇ
ବୁଖାରା
ଖିବା
ଓମସ୍କ
ଟୋବଲସ୍କ
ଇର୍କୁଟସ୍କ
ପୋର୍ଟ ଆର୍ଥର
ମସ୍କୋ
ହୋଆଙ୍ଗହୋ ନଦୀ
ଗଙ୍ଗାନଦୀ
ଲେନାନଦୀ
ଚୀନ ସାଗର
ବଙ୍ଗୋପସାଗର
ସିଙ୍ଗାପୁର

ଏସିଆ ମହାଦେଶ

ଏସିଆ, ଉତ୍ତରରେ ଅବ୍, ୟେନ୍‌ସି, ଲେନା, ମଧ୍ୟ-ସିଆରେ ଆମୁଦରିଆ,ସିରଦରିଆ, ପଶ୍ଚିମ-ଏସିଆରେ ଇଉଫ୍ରେଟିସ୍, ଟାଇଗ୍ରିସ୍, ଭାରତରେ ସିନ୍ଧୁ, ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର, ଗଙ୍ଗା,ବର୍ମାରେ ସାଲୁଇନ୍ ଓ ଇରାବତୀ, ଶ୍ୟାମରେ ମେନାମ ଓ ମେକଙ୍ଗ୍, ଚୀନରେ ୟାଂସିକିୟାଂ, ହୋଆଙ୍ଗ୍‌ହୋ ଓ ସିକିୟାଙ୍ଗ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଶାଳ ନଦୀବୃନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ସେବିତ । ଏହି ନଦୀମାନେ ଏସିଆର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଭୂମିକୁ ସୁଜଳା-ସୁଫଳା କରି ରଖିଅଛନ୍ତି ।

ଏସିଆ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତାର ଜନ୍ମଭୂମି । ଇଉରୋପ, ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଆଜିର ସଭ୍ୟଦେଶସବୁ ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ-ମାନଙ୍କର ବାସଭୂମି ଥିଲାବେଳେ ଏସିଆ, ସଭ୍ୟତାର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥିଲା । କେବଳ ତାହାନୁହେଁ, ଚୀନ୍ ଓ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହି ସଭ୍ୟତା ଗତ ୫ ହଜାର ବର୍ଷଠାରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଚ୍ଛିନ୍ନ-ଭାବରେ ବଞ୍ଚି ରହିଛି । ପୃଥିବୀର ବଡ଼ ବଡ଼ ଧର୍ମର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ଓ ଆବାସଭୂମି, ଏସିଆ । ଏଠାରେ ହିନ୍ଦୁ, ବୌଦ୍ଧ, ଜୈନ କନ୍‌ଫ୍ୟୁସୀୟ, ଇହୁଦୀ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍, ଇସ୍‌ଲାମ୍ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ-ମତର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହୋଇ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ଆଲୋକିତ ହୋଇଅଛି । ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏସିଆର ଦର୍ଶନ, ବିଜ୍ଞାନ, ଗଣିତ ଓ ଲିଖନ-ପ୍ରଣାଳୀ, ବିକାଶ ଓ ସମୃଦ୍ଧି ଲାଭକରି ଆରବ ଓ ତୁରସ୍କ ବଣିକମାନଙ୍କର ମାଧ୍ୟମରେ ଇଉରୋପରେ ପ୍ରସାର ଲାଭକରିଅଛି । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଚୀନତମ ଗ୍ରନ୍ଥ ଋଗ୍‌ବେଦ ଭାରତରେ ରଚିତ । ପ୍ରାଚୀନ କଳା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ସାମ୍ରାଜ୍ୟଗଠନ ଓ ଶାସନ, ପୁଣି ସ୍ଥଳ ଓ ନୌବାଣିଜ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏସିଆ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ଅଗ୍ରଣୀ । ଏସିଆରେ ଅଗଣିତ ବର୍ଣ୍ଣ, ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ଜାତିର ଲୋକେ ବସବାସ କରନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ତିନି ପ୍ରଧାନ ମାନବ-ଗୋଷ୍ଠୀ, ମଙ୍ଗୋଲୀୟ, କକେସୀୟ ଓ ନିଗ୍ରୋ,—ଏହି ମହାଦେଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଏସିଆର କଥିତ ଓ ଲିଖିତ ଭାଷାମାନଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ଯଥା— ଇଣ୍ଡୋଇରାନୀୟ, ଇଉରାଲ୍—ଆଲ୍‌ଟାଇ, ଦ୍ରାବିଡ଼,ସେମିଟିକ୍ ଓ ମଙ୍ଗୋଲ-ଟିବେଟାନ୍ ଗୋଷ୍ଠୀ । ଏହି ସର୍ବପୁରାତନ ମହା-ଦେଶର ରାଜନୈତିକ ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ବିଚିତ୍ର । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାପାନକୁ ଛାଡ଼ି ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶ ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଆମେରିକା ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ପଦାନତ ଥିଲା । ଆଜି ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶକ୍ତି ଭାରତ, ସିଂହଳ ଓ ବର୍ମା ତ୍ୟାଗକରି ଚାଲି ଯାଇଛି । ଦୁଇଶତ ବର୍ଷର ବିଶାଳ ଇଂରେଜ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ-ମହାଯୁଦ୍ଧ ଶେଷକୁ ଜାପାନ୍ ଆମେରିକାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପରିଚାଳିତ ଓ ଶାସିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ପରେ ପରେ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଅଛି । ଫରାସୀ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଓ ଡଚ୍‌ମାନେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଔପନିବେଶିକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆର ମୁସଲମାନ୍ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଓ ଦୃଢ଼ତା ହାସଲ କଲେଣି । ଜାଗ୍ରତ ଏସିଆ ଆଜି ନିଜର ପୁରାତନ ସଭ୍ୟତାର ସଂସ୍କାର ଦିଗରେ ମନପ୍ରାଣ ଢ଼ାଳି ନବଯୁଗରେ ପୁଣି ପୃଥିବୀ ଓ ମାନବଜାତିର ନେତୃତ୍ୱ ନେବା ଉପରେ । ଉତ୍ତର ଓ ମଧ୍ୟ ଏସିଆରେ, ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷ୍‌ର ସାମ୍ୟବାଦ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ି ନୂତନ ପ୍ରାଣ ସଞ୍ଚାର କରିଅଛି ।

ଏସିଆର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ସମୂହ:—ଭାରତ, ପାକିସ୍ଥାନ, ଇରାକ୍, ଇରାନ୍, ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ, ଆରବ, ବର୍ମା, ସିଂହଳ, ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ, ଇଣ୍ଡୋଚୀନ, ଇସ୍ରାଏଲ, ଜାପାନ, କୋରିଆ, ଚୀନ୍, ଜୋର୍ଡାନ୍, ଲେବାନନ୍, ନେପାଳ, ଫିଲିପାଇନ୍, ସିରିଆ, ଥାଇଲଣ୍ଡ୍ (ସିଆମ) ତୁର୍କୀ ଓ ଏସିଆରେ ଥିବା ସୋଭିଏଟ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରପୁଞ୍ଜ । ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶ ଆଜି ବୈଜ୍ଞାନିକ-ପ୍ରଣାଳୀରେ ନିଜର ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀର ଉନ୍ନତି ବିଧାନରେ ଲାଗିପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସିଂହଳର ଶ୍ରୀମତୀ ବନ୍ଦରନାୟକେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ନାରୀ-ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ । ଭାରତର ଶ୍ରୀମତୀ ପଣ୍ଡିତ ଇଉ ଏନ୍ ର ପ୍ରଥମ ନାରୀ-ସଭାପତି ।

ଏସିଆ ମାଇନର—ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆର ଉପଦ୍ୱୀପ ଓ ପାର୍ବତ୍ୟ ମାଳଭୂମି । ଉତ୍ତରରେ କୃଷ୍ଣସାଗର; ଦକ୍ଷିଣରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର; ପୂର୍ବରେ କୁର୍ଦ୍ଦିସ୍ଥାନ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର । ଆଧୁନିକ ତୁର୍କୀ ରାଜ୍ୟର ଏହା ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ନାମ । ତଥାପି ହିଟାଇଟ୍, ଲିଡ଼ିୟାନ୍, ମିଡ୍, ପାରସୀକ, ଗ୍ରୀକ୍, ରୋମାନ-ମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ସହିତ ଏହି ସ୍ଥାନର ଇତିହାସ ଜଡ଼ିତ ।

ଓ

ଓ—ଏହା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷର । 'ଅ' ଏବଂ 'ଉ' ବା 'ଊ'ର ସଂଯୋଗରେ 'ଓ'ର ଉତ୍ପତ୍ତି । 'ଅ'କାରର ଓ 'ଉ'କାରର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଯଥାକ୍ରମେ କଣ୍ଠ ଓ ଓଷ୍ଠ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ କଣ୍ଠୋଷ୍ଠ୍ୟ-ବର୍ଣ୍ଣ କୁହାଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟକ୍ଷର ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ଓଉ (***Dillenia indica***) - ଅମ୍ଳ ଫଳ ବିଶେଷ । ସୁଦୀର୍ଘ ଘନ-ଦନ୍ତୁରିତ-ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ସୁନ୍ଦର ବନ୍ୟତରୁ । ଏହାର ବକଳ ମୋଟା ଏବଂ ରଙ୍ଗାଳିଆ । ଏହି ବୃକ୍ଷର ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଉପର ପାର୍ଶ୍ୱ ସାଉଁଳିଆ, ତଳ ପାଖରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଂଶୁ ଥାଏ ।

ବର୍ଷାକାଳରେ ଏଥିରେ ୬ ବା ୭ ଇଞ୍ଚ ବିସ୍ତୃତ ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲ ଫୁଟିଥାଏ । ଏହି ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ାମାନ ଖସି ପଡ଼ିଲେ ଆବରକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟାବାନ୍ଧି ଫଳରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି ।

ହେମନ୍ତରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଶୀତକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଫଳଗୁଡ଼ିକ ପାଚିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ଫଳଗୁଡ଼ିକ ୫ ବା ୬ ଇଞ୍ଚ ଗୋଲେଇବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଫଡ଼ାର ସମଷ୍ଟି । କିନ୍ତୁ ଫଳ ମଝିରେ ଫୁଲପରି ଏକ ବୀଜକୋଷ ରହିଥାଏ । ଫଡ଼ାଗୁଡ଼ିକୁ ଆଚୁର ଏବଂ ଅମ୍ଳ ତରକାରି କରାଯାଇଥାଏ । ଫଳର ଭିତର ବୀଜକୋଷ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଭାବରେ ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଶସ୍ତା ତରକାରି ପାଇଁ, ବିଶେଷଭାବରେ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ହିନ୍ଦୁ ବିଧବାମାନଙ୍କର ହବିଷ୍ୟରେ ଏହିଫଳ ବହୁଳଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ଓଉ ଖଟାର ବିଶେଷ ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ଏହି ବୃକ୍ଷର ରସ, ଚିନି ଏବଂ ଜଳ ସହିତ ସେବନ କଲେ ଜ୍ୱରର ପ୍ରକୋପ ଏବଂ ସର୍ଦ୍ଦି ଉପଶମ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ଛାଲି ଏବଂ ପତ୍ର ଧାରକ । ଫଳ ମୃଦୁବିରେଚକ, କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ଖାଇଲେ ଉଦରାମୟ ହୁଏ ।

ଏହାର ପତ୍ର-ଦହି ସହିତ ଖୁଆଇଲେ ଗୋରୁମାନଙ୍କର ରକ୍ତ ଆମାଶୟ ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଓଉ

ଏହି ବୃକ୍ଷର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଫଳ ବାତ ଏବଂ ପିତ୍ତ-ନାଶକ । କିନ୍ତୁ ପକ୍ୱଫଳ ରୁଚକର । ଓଉ ଗଛର କାଠ ପରିପକ୍ୱ ହେଲେ, ଅତିଶୟ ଦୃଢ଼ତା ହେତୁ, ବଙ୍ଗଦେଶ ଆଦିରେ ନୌକା ନିର୍ମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । କାରଣ ଏହି କାଠ ଜଳରେ ସଢ଼ିଯାଏ ନାହିଁ ।

ଓଁ—ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଆଦି ବା ଅନ୍ତରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବା ଅବ୍ୟୟ ପଦ । 'ଅବ୍' (ସ୍ୱୀକାରାର୍ଥକ) ଧାତୁରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ 'ଅବ' ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ନପୁଂସକ ଲିଙ୍ଗରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ 'ଅବମ୍' ଶବ୍ଦ, ସେଥିରେ ବକାରର ସମ୍ପ୍ରସାରଣ ହୋଇ 'ଅଉମ୍' ସନ୍ଧି ହେବାଦ୍ୱାରା ଓମ୍ । ମକାରର ଅନୁନାସିକ ହୋଇ ଓଁ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ । ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ଦେଖାଯାଏ । ଋକ୍ ଓ ଅଥର୍ବବେଦର ସଂହିତାର ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ । ଶୁକ୍ଳ ଯଜୁର୍ବେଦ ବା ବାଜସନେୟୀ ସଂହିତାର ମନ୍ତ୍ରର ଶେଷରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଓଁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ହିଁ' ବା ସ୍ୱୀକାର । ଅର୍ଥାତ୍ ହୋତା ଯଜ୍ଞ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଶେଷ କରିବା ସମୟରେ, ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ବା ଯଜୁର୍ବେଦୀୟ ପୁରୋହିତ 'ଓଁ' ବା 'ହିଁ' କହେ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ବହୁବାର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସଂହିତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭିନ୍ନ ଉପନିଷଦ୍-ରୂପ ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଦେଖାଯାଏ । ସେଥିରେ 'ଓଁ' ଶବ୍ଦ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟାୟ । ଅ, ଉ, ମ୍ ର ସମଷ୍ଟି ଓଁ ଶବ୍ଦରୁ, ଋକ୍, ଯଜୁଃ ଓ ସାମବେଦ, ଗାୟତ୍ରୀ, ତ୍ରିଷ୍ଟୁଭ୍ ଓ ଜଗତୀ-ଛନ୍ଦସ୍, ଭୂଃ, ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ-ରୂପକ ବ୍ୟାହୃତି, ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ମହେଶ୍ୱରନାମକ ତ୍ରିଶକ୍ତି-ଇତ୍ୟାଦି ବିଭିନ୍ନାର୍ଥ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ବୋଲି ଉପନିଷଦ୍‌ରେ କଥିତ ହୋଇଅଛି । ଶ୍ରୌତସୂତ୍ର ଓ ଧର୍ମସୂତ୍ର (କଳ୍ପସୂତ୍ର-ଦେଖ) ମାନଙ୍କରେ 'ଓଁ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବେଦ । ଅର୍ଥାତ୍, ବେଦମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣର ଫଳ ସହିତ 'ଓଁ' ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣର ଫଳ ସମାନ । ଅତଏବ ବେଦମନ୍ତ୍ର ଭଳି ଓଁ ବା ଓଁକାର ଗୋଟିଏ ପବିତ୍ର ଶବ୍ଦ । ପାତଞ୍ଜଳ 'ଯୋଗଦର୍ଶନରେ ଓଁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଈଶ୍ୱର ଓ ଏହାର ଅପର ନାମ ପ୍ରଣବ ।

ବୈଦିକୋତ୍ତର ସାହିତ୍ୟରେ ଯେକୌଣସି ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ 'ଓଁ' ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ, କାରଣ ଓଁ ର ଅର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ମହେଶ୍ୱର ରୂପକ ତ୍ରିଶକ୍ତି । ଖ୍ରୀ: ଷଷ୍ଠ ଶତକର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଲିଖିତ ପୋଥିମାନଙ୍କରେ ମନ୍ତ୍ରର ପୂର୍ବରୁ ଓଁକାର ସର୍ବତ୍ର ଲିଖିତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ ।

ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ 'ଓଁ' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ଜୈନ ଧର୍ମରେ ଓଁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ତୀର୍ଥଙ୍କର । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଓଁ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରେ – ଏହା ମହାଯାନୀ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ମତ ।

ଓକ୍ (*Quercus Sp.*) — ଉତ୍ତର-ନାତିଶୀତୋଷ୍ଣ-ମଣ୍ଡଳୀୟ ଏକ ଚିରହରିତ୍ ବୃକ୍ଷ । ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧରେ ଓ ଦକ୍ଷିଣକୁ ମାଳୟ ଓ କଲମ୍ବିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖାଯାଏ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଡ଼ ପ୍ରାୟ ୪୦୦ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଓକ୍ ଦେଖାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଓକ୍ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରକାରର । ବ୍ରିଟିଶ୍ ଓକ୍ ଗଛଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚତା ୧୨୦ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ଏହାର ଗଣ୍ଡିର ବେଢ଼ ପ୍ରାୟ ୪୦ ଫୁଟ୍ ଯାଏ ହୋଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ୩୦୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚି ରହନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଓକ୍ ଗଛ ୧୬୦୦ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଛି । ଏହାର

ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ ସବୁଜବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଏଥିରୁ ଯେଉଁ ଫଳ ଜାତ ହୁଏ ତାହାର ଇଂରାଜୀ ନାମ ଆକର୍ଣ୍ଣ୍ । ଓକ୍ କାଠ ଅତି ଶକ୍ତ ଏବଂ ଚକ୍କଣ । ପୂର୍ବେ ଜାହାଜ ତିଆରି ପାଇଁ ଓକ୍-କାଠହିଁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଏହି ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଶୋଭା-

ଓକ୍

ବର୍ଦ୍ଧନ ବା ଛାୟାଦାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଲଗାଯାଇଥାଏ । ଏହାର ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । କେତେକ ଜାତିର ଓକ୍ ବୃକ୍ଷ ଅଛି, ଯାହାର ଫଳ ମନୁଷ୍ୟର ଖାଦ୍ୟରୂପେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ଗଛର ବଲ୍କଲ ଚମଡ଼ା-କଷାଇବାରେ ଓ କାଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । (କର୍କ୍ ଦେଖ) ।

ଓକାପି—ଜିରାଫ୍ ବଂଶର ଏକ ଜନ୍ତୁ । ଏମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ବଂଶଧର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼କୋଟି ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏସିଆ ଏବଂ ପୂର୍ବ ଇଉରୋପରେ ଦେଖା ଦେଇ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର କାୟ ଓକାପି କେବଳ କଙ୍ଗୋ ରାଜ୍ୟର ଗଭୀର ଅରଣ୍ୟରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଉଚ୍ଚତାରେ ପ୍ରାୟ ୫ ଫୁଟ୍ । କିନ୍ତୁ ଜିରାଫ୍ ପରି ଏହାର ବେକ ବେଶୀ ଲମ୍ବ ନୁହେଁ । ଶରୀରର ଅଧିକ ଭାଗ ମାଟିଆବର୍ଣ୍ଣ ରୋମ-ଯୁକ୍ତ । ପଛ ଗୋଡ଼ ଓ ପିଠିରେ ଜେବ୍ରା ପରି ଧଳା ଓ କଳା ଡୋରି ଥାଏ । ପେଟର ବର୍ଣ୍ଣ ଧଳା । ଏହି ରାତ୍ରିଚର ଜୀବ କଙ୍ଗୋର ଗଭୀର ଜଙ୍ଗଲରେ ବାସ କରେ । କେବଳ ଗର୍ଭାଧାନ ସମୟ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଏମାନେ ଏକୁଟିଆ ବୁଲନ୍ତି । ଧରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ସମଗ୍ର

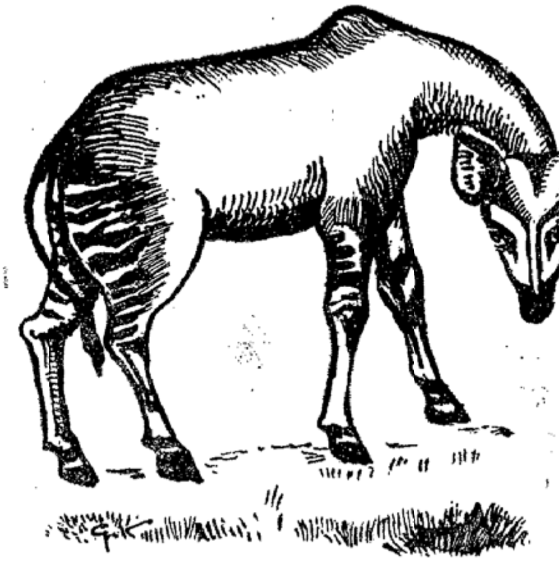

ଓକାପି

ଇଉରୋପରେ ଲଣ୍ଡନ ଚିଡ଼ିଆଖାନାରେହିଁ ମାଈ-ଅଣ୍ଡିରା ଯୋଡ଼ିଏ ଓକାପି ଥିବାର ଜଣାଯାଇଛି ।

ଓକିନାଓ୍ୱା (*Okinawa*)—ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର-ସ୍ଥିତ ଲ୍ୟୁଚୁ ବା ରିଉ-କିଉ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ । ଏହା ୬୭ ମାଇଲ୍ ଦୀର୍ଘ ଓ ୨ରୁ ୯ ମାଇଲ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସ୍ଥ-ବିଶିଷ୍ଟ । ଟୋକିଓର ଦକ୍ଷିଣକୁ ପ୍ରାୟ ୪୦୦ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଏହା ଅବସ୍ଥିତ । ଚୀନ୍ ଉପକୂଳରୁ ଏହାର ଦୂରତା ୩୬୭ ମାଇଲ୍ । ଫର୍ମୋଜାଦ୍ୱୀପ ଏହାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ଏହି ଦ୍ୱୀପ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ଭାର-ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଫର୍ମୋଜା ପକ୍ଷରୁ ଆମେରିକା ଏହି ଦ୍ୱୀପକୁ ସାମରିକ ଘାଟିରୂପେ ସଜ୍ଜିତ କରି ରଖିଅଛି । ପ୍ରଶାନ୍ତମହାସାଗରରେ ଏହା ଏକ ବିରାଟ ବିମାନଘାଟି ।

ଓକ୍ଲହୋମା—ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଷ୍ଟେଟ୍ । ଆୟତନ – ୭୦୦୫୭ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା—୨୩ ଲକ୍ଷ । ପ୍ରାୟ ୧୩ ହଜାର ଆଦିମ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଏଠାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ୧୮୩୪—୧୮୮୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ରେଡ଼୍ ଇଣ୍ଡିଆନ୍‌ମାନଙ୍କ

ବସତି ନିମନ୍ତେ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା । ଶେଷ ବର୍ଷ, ୨୨ ଏପ୍ରିଲ୍‌ରେ ସାଧାରଣ ଷ୍ଟେଟ୍‌ରୂପେ ଘୋଷିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ସେହି ଦିନହିଁ ୫୦ ହଜାର ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ଏଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଉପନିବେଶ ଗଠନ କଲେ । ୧୯୦୭ ରେ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା । କୃଷି ଓ ପଶୁପାଳନ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ଜୀବିକା । ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍ ଆବିଷ୍କୃତ ହେବା ପରେ ଓକ୍ଲାହୋମା ସହର ନିକଟରେହିଁ ୨୦୦୦ ତୈଳକୂପ ବା ଡେରିକ୍ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ଏପରିକି ସଭାଗୃହ ବା କାପିଟୋଲ୍ ନିକଟରେ ଓ ତା' ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ମଧ୍ୟ ତୈଳ ଉତ୍ତୋଳନକାରୀ ଡେରିକ୍‌ମାନ ଅଛି । ରାଜଧାନୀ ଓକ୍ଲାହୋମା, ଜନସଂଖ୍ୟା —୨୪୩୫୦୪ ।

ଓଖା—କାଠିଆବାଡ଼୍‌ର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସମୁଦ୍ର-ତୀରସ୍ଥିତ ବନ୍ଦର । ଏହା ନବଗଠିତ ଗୁଜୁରାଟ୍ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆମ୍ରେଲି ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ । ପୂର୍ବେ ବରୋଦା ରାଜ୍ୟର ଅଂଶ ଥିଲା । ଓଖାମଣ୍ଡଳ ତାଲୁକା, ଗୁଜୁରାଟ୍ - ରାଜ୍ୟର ଅଂଶ । ଗାଇକ୍‌ୱାଡ଼୍‌ମାନଙ୍କର ଶାସନକାଳରେ ଏହି ବନ୍ଦରର ଖୁବ୍ ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା । ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ଜାହାଜ ଏହି ବନ୍ଦରରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି । ଏଠାରେ କୋଇଲା, ତୈଳ ଓ ଜଳ ବ୍ୟବହାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ସହିତ ରେଳପଥଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ । ପ୍ରାଚୀନକାଳର ବନ୍ଦର ଦ୍ୱାରକା, ଏଠାରୁ ୧୮ ମାଇଲ୍ ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଓଜନ ଓ ମାପ—ଓଜନ, ଲମ୍ବା, କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ଇତ୍ୟାଦି ନିରୂପଣ କରିବା ପାଇଁ ସୁବିଧାମତେ ନାନାପ୍ରକାର ସର୍ବଗ୍ରାହ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓଜନ ଓ ମାପର ଏକକ ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇଅଛି । ଏହି ପ୍ରଥା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୭୦୦୦ ବର୍ଷ ତଳର ମିଶରଦେଶୀୟ ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତିର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷରୁ କେତେକ ପ୍ରସ୍ତରନିର୍ମିତ ବଟକରା ମିଳିଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୫୦୦ ବର୍ଷ ବେଳକୁ ଏହି ସ୍ଥୂଳ ମାପ ଓ ବଟକରାର ଅନେକ ଉନ୍ନତି ଘଟିଥିଲା, କାରଣ ସେତେବେଳକୁ ଲିପି ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇସାରିଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ-ବେଳକୁ ଧାତୁନିର୍ମିତ ବଟକରା ମିଶରରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍ ଓ ରୋମ୍‌ରେ ଭାରତବର୍ଷ ପରି ଲମ୍ବା ଓ ଚଉଡ଼ା ମାପିବା ପାଇଁ ବଂଶଦଣ୍ଡ ଏବଂ ଓଜନ ପାଇଁ ତୁଳାଦଣ୍ଡ ଓ ବିଶାକାଠି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଆରବମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୫ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଖୁବ୍ ଭଲ କାରିଗର ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ସେମାନେ ବିଶାକାଠି, ବଟକରା ଓ ଲମ୍ବ ମାପର ଦଣ୍ଡକୁ ନାନାପ୍ରକାରେ ସୁଦୃଶ୍ୟ କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ଏହି ପ୍ରଥା ସମଗ୍ର ଇଉରୋପଖଣ୍ଡରେ ବ୍ୟାପିଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଧାରଣ ତୁଳାଦଣ୍ଡ ଛଡ଼ା ଅତ୍ୟଧିକ ଭାରୀବସ୍ତୁ ଓଜନ କରିବା ପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ କଳମାନ ଉଦ୍ଭାବିତ ଓ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମାପକାଠି ଓ ଓଜନ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସର୍ବତ୍ର ସମାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିବାର ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଅଛି । ଏହା ଫଳରେ ଓଜନ ପାଇଁ ଗ୍ରାମ୍ ଓ କିଲୋଗ୍ରାମ୍; ଦୂରତା ମାପପାଇଁ ମିଟର୍ ଓ କିଲୋମିଟର୍ ପୃଥିବୀର ସର୍ବତ୍ର ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଅଛି । ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବପରେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ମିଟର୍ ନାମାନୁସାରେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀର ନାମ 'ମେଟ୍ରିକ ପ୍ରଣାଳୀ ।' ଆମ ଦେଶରେ ଏ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଅଛି ।

ରାସାୟନିକ ବସ୍ତୁର ଓଜନ ଓ ଘନତ୍ୱ ନିରୂପଣରେ ଯେଉଁ ମାପ ଓ ତୁଳାଦଣ୍ଡ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ତାହା ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ । ତୁଳାଦଣ୍ଡ, ବିଶାକାଠି, ପାଇଲିମାପ, ଘନମାପ ପ୍ରଭୃତିର ସାଧାରଣ ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା କଥା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପୀମାନେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ସ୍ପ୍ରିଙ୍ଗ୍‌ଯୁକ୍ତ ତରାଜୁ ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇଅଛି ଏବଂ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ ଏହି ଓଜନ ଓ ମାପର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରଣପାଇଁ ଖାସ୍ ଆଇନମାନ ଜାରି ରହିଅଛି । ତଥାପି ମାପ ଓ ଓଜନର ଏକକ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସ୍ତରରେ ସର୍ବତ୍ର ଗୃହୀତ ନ ହୋଇଥିବାରୁ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟରେ ବିବିଧ ଅସୁବିଧା ଘଟୁଅଛି ।

ଓଜୋନ—ଅମ୍ଳଜାନ ଗ୍ୟାସ୍‌ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁ, ଦୁଇଟି ପରମାଣୁଦ୍ୱାରା ଗଠିତ । କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ଯଦି ତିନୋଟି ଅମ୍ଳଜାନ ପରମାଣୁ ମିଳିତ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ଓଜୋନ୍ ଗ୍ୟାସ୍‌ର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଓଜୋନ୍, ଅମ୍ଳଜାନର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ବାୟୁ ବା ଅମ୍ଳଜାନ ମଧ୍ୟରେ ନିଃଶବ୍ଦ ତଡ଼ିତ୍-ସ୍ଫୁରଣ ଫଳରେ ଓଜୋନ୍ ଗ୍ୟାସ୍ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ବାୟୁ ବା ଅମ୍ଳଜାନ ମଧ୍ୟରେ ଅତିବାଇଗଣୀରଶ୍ମି

ବା କ୍ୟାଥୋଡ୍ ରଶ୍ମିର ସ୍ଫୁରଣଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଓଜୋନ୍ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏହା ସାଧାରଣ ଅମ୍ଳଜାନ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସକ୍ରିୟ । ତରଳାବସ୍ଥାରେ ଏହା ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଜାରକ । ବାୟୁ ଓ ପାନୀୟଜଳର ବିଶୋଧନ ଲାଗି ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଓଟ—ରୋମନ୍ଥକ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପଶୁ । ଆରବ ଦେଶୀୟ ଓଟଗୁଡ଼ିକର ପିଠିରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କୁଜ ଥାଏ । ଏହି ଓଟମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ୭ ଫୁଟ୍ ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣ ଧୂସର । ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ ଠାରୁ ଚୀନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ

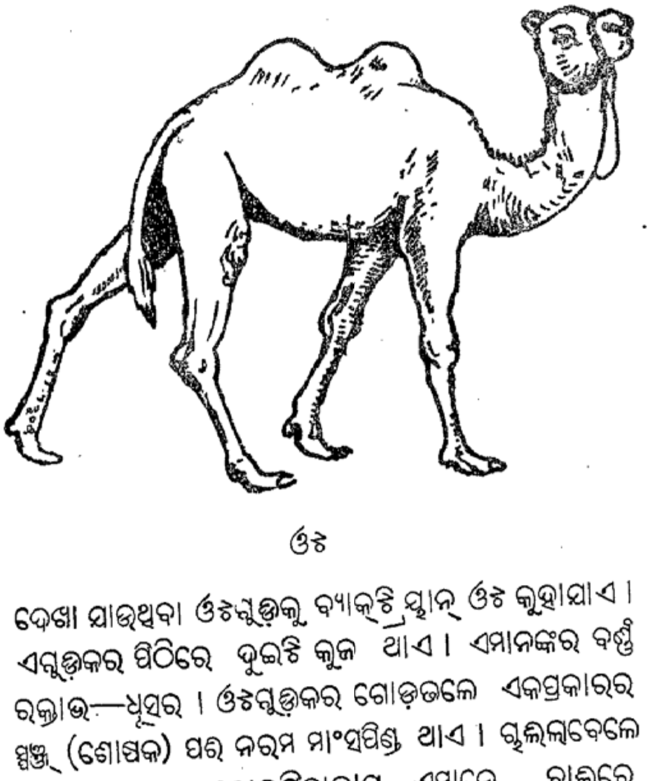

ଓଟ

ଦେଖା ଯାଉଥିବା ଓଟଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟାକ୍ଟ୍ରିୟାନ୍ ଓଟ କୁହାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ପିଠିରେ ଦୁଇଟି କୁଜ ଥାଏ । ଏମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତାଭ—ଧୂସର । ଓଟଗୁଡ଼ିକର ଗୋଡ଼ତଳେ ଏକପ୍ରକାରର ସ୍ପଞ୍ଜ୍ (ଶୋଷକ) ପରି ନରମ ମାଂସପିଣ୍ଡ ଥାଏ । ଚାଲିଲାବେଳେ ଏହା ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଯିବାଦ୍ୱାରା ଏମାନେ ବାଲିରେ ସହଜରେ ଚାଲି ପାରନ୍ତି । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣି ନ ପିଇ ବଞ୍ଚିପାରନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ମରୁଭୂମି—ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏମାନେ ଏକମାତ୍ର ବାହନ । ଏମାନଙ୍କର ଦେହରେ ଥିବା ଲୋମଗୁଡ଼ିକ ପୋଷାକ ପ୍ରଭୃତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଓଟ ଲୋମରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ତୂଳୀ ତିଆରି ହୁଏ । ଆରବବାସୀମାନେ ଓଟ ମାଂସ ଓ ଓଟ-ଦୁଧ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି ।

ଓଟପକ୍ଷୀ (*Ostrich*) — ପୃଥିବୀର ବୃହତ୍ତମ ପକ୍ଷୀ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ପରି ଏହାର ଦୁଇଟି ଡେଣା ଓ ଗୋଟିଏ ଥଣ୍ଟ ଥାଏ । ମାତ୍ର, ଏହାର ଗୋଡରେ ଦୁଇଟି ମାତ୍ର ଆଙ୍ଗୁଠି ଥାଏ (ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ୩ଟି ବା ୪ଟି ଆଙ୍ଗୁଠି ଥାଏ) । ଓଟପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ି ପାରେନାହିଁ, ମାତ୍ର

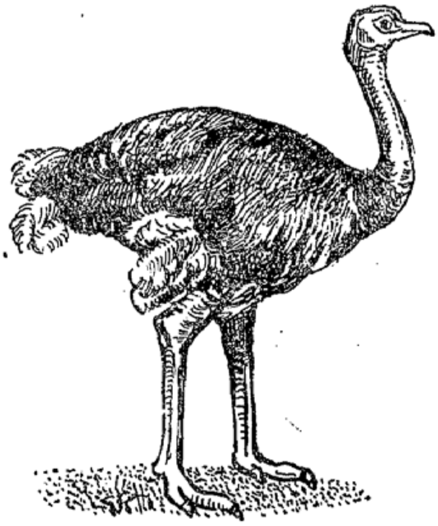

ଓଟ ପକ୍ଷୀ

ଘଣ୍ଟାରେ ପ୍ରାୟ ୪୦ରୁ ୬୦ ମାଇଲ୍ ବେଗରେ ଦୌଡ଼ିପାରେ । ଦୌଡ଼ିଲାବେଳେ ଏହାର ଡେଣା ଦୁଇଟି ଖୋଲିଥାଏ । ଏହାର ପ୍ରବଳ ଗତି ହେତୁ ଶତ୍ରୁମାନେ, ଏପରିକ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଶିକାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଅନୁଧାବନ କରିବାରେ ଅକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି ।

ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ଛୋଟ, ଆଖି ବଡ଼ ଓ ବେକ ଲମ୍ବା । ପୂର୍ଣ୍ଣବୟସ୍କ ଅଣ୍ଡିରା ଓଟପକ୍ଷୀର ମୁଣ୍ଡ ଓ ବେକରେ ପର ନ ଥାଏ, ଦେହ କଳା ପରରେ ଆବୃତ, ଡେଣା ଓ ଲାଞ୍ଜର ପର ଧଳା । ମାଈ ଓଟପକ୍ଷୀର ମୁଣ୍ଡ, ବେକ ଓ ଦେହସାରା ଧୂସର ରଙ୍ଗର ପରରେ ଆବୃତ ହୋଇଥାଏ । ଅପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ଅଣ୍ଡିରା ଓଟପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ପର, ମାଈପକ୍ଷୀର ପର ପରି । ଗୋଟିଏ

ଅଷ୍ଟ୍ରିଚ୍ ଓଟପକ୍ଷୀର ଉଚ୍ଚତା ୮ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହାର ଓଜନ ପ୍ରାୟ ୧୫୦ସେର (ବାଲେଶ୍ୱରୀ) ହୋଇଥାଏ ।

ଓଟପକ୍ଷୀମାନେ ଆଫ୍ରିକା, ଆରବ ଓ ସିରିଆ ମରୁଭୂମିରେ ବାସ କରନ୍ତି । କ୍ରମେ ଏମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଊଣା ହୋଇଯାଉଛି । ପ୍ରାୟ ୧୯୪୧ ମସିହାଠାରୁ ଆରବବାସୀମାନେ ନିଜ ଦେଶରେ ଓଟପକ୍ଷୀ ଦେଖିବାକୁ ପାଉନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଚିଡ଼ିଆଖାନା କେବଳ ଏମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ହେବ ।

ଓଟପକ୍ଷୀମାନେ ପାଞ୍ଚ, ଛ'ଟି ମିଶି ଛୋଟ ଛୋଟ ଦଳରେ ରହିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଡିରା ଓ ଓ ଅନ୍ୟତକ ସାଧାରଣତଃ ମାଈ । ମାଈ ଓଟପକ୍ଷୀମାନେ ବାଲିରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଗାତ ଖୋଳି ସେଥିରେ ଅଣ୍ଡା ଦିଅନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ମାଈ ଓଟପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ ୧୫ଟି ଅଣ୍ଡା ଦେଇଥାଏ । ଅଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକ ଧୋବଲା ଓ ସାମାନ୍ୟ ବନ୍ଧୁର । ଏ ଗୁଡ଼ିକର ଓଜନ ପ୍ରାୟ ବାଲେଶ୍ୱରୀ ଦେଢ଼ସେର । ଅଣ୍ଡିରା ଓଟପକ୍ଷୀଟି ରାତିରେ ଏହି ଅଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ବସେ ଓ ଦିନ ବେଳା ମାଈ ଓଟପକ୍ଷୀମାନେ ପାଳିକରି ଅଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକୁ ଉଷୁମାନ୍ତି । ଓଟପକ୍ଷୀର ପରର ବର୍ଣ୍ଣ ତାକୁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଅଣ୍ଡିରା ଓଟପକ୍ଷୀର କଳା କଳା ପକ୍ଷ ରାତିର ଅନ୍ଧାରରେ ମିଶିଯାଏ ଓ ଦିନବେଳେ ବାଲିର ଧୂସର ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ମାଈ ଓଟପକ୍ଷୀର ପରର ବର୍ଣ୍ଣ ମିଶିଯାଏ । ଫଳରେ ଦୂରରୁ ଶତ୍ରୁ, ଅଣ୍ଡା ରହିଥିବା ସ୍ଥାନ ବାରିପାରେ ନାହିଁ ।

ଅଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ୬ ସପ୍ତାହରେ ଫୁଟିଯାନ୍ତି । ଏଥିରୁ ବାହାରୁଥିବା କଳା କଳା ଦାଗ ଥାଇ ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ ଛୁଆସବୁ ବାହାରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଆକାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କୁକୁଡ଼ା ପରି । ପ୍ରାୟ ୩ ବର୍ଷରେ ଏମାନେ ବଢ଼ି ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ପକ୍ଷୀରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଓଟପକ୍ଷୀ ଗଛ ଲଟା ଖାଏ । ମାତ୍ର ଏଥି ସଙ୍ଗେ ଲୁହା, ପଥର ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଗିଳି ପକାଏ । କଠିନ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ତାର ପ୍ରକୃତ ଖାଦ୍ୟ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।

ଓଟପକ୍ଷୀମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ଜେବ୍ରା ଓ ହରିଣ ମାନଙ୍କ ଦଳରେ ମିଶି ରହୁଥିବାର ଦେଖାଯାନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ପରସ୍ପରକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଓଟପକ୍ଷୀ ଖୁବ୍ ଡେଙ୍ଗା ହୋଇଥିବାରୁ ଦୂର ଜିନିଷ ସବୁ ଦେଖିପାରେ ଓ ଶତ୍ରୁ ବିଷୟରେ ଜେବ୍ରା ଓ ହରିଣମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଏ । ଜେବ୍ରା ଓ ହରିଣମାନଙ୍କର ଘ୍ରାଣଶକ୍ତି ପ୍ରବଳ ହୋଇଥିବାରୁ ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ଓଟପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ବିପଦ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସତର୍କ କରାଇ ପାରନ୍ତି ।

ଓଟପକ୍ଷୀର ପର ବିଳାସୀମାନଙ୍କର ଅତି ଆଦରଣୀୟ ପଦାର୍ଥ । ଟୋପିରେ, ମୁଣିରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ବିଳାସ ସାମଗ୍ରୀରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ତେଣୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା, ଇଜିପ୍ଟ, ଆଲଜେରିଆ ଓ କାଲିଫର୍ଣ୍ଣିଆ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଓଟପକ୍ଷୀ ପୋଷା ଯାଉଥିଲେ । ପୋଷା ହୋଇ ରହିଥିବା ଓଟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ବୟସ ୧ ବର୍ଷ ନ ହେଉଣୁ, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରଥମ ପର କଟାଯାଏ । ଏହିପରି କାଟିବାଦ୍ୱାରା ଓଟପକ୍ଷୀର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର କୌଣସି କ୍ଷତି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏବେ ଓଟପକ୍ଷୀ ପାଳିବା ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ ହେଉଥିବାରୁ ଏ ବ୍ୟବସାୟ କମି ଆସିଲାଣି ଓ ଓଟପକ୍ଷୀର ପର ବ୍ୟବହାରର ଫେଶନ୍ ବି ଉଠିଗଲାଣି ।

ଓଟପକ୍ଷୀ ତା'ର ଶକ୍ତ ଗୋଡ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁକୁ ନାତ ମାରେ ଏବଂ ଥଣ୍ଟରେ ମଧ୍ୟ ଖୁମ୍ପି ପକାଏ । ବସିଲାବେଳେ ଏହା ଲମ୍ବା ବେକକୁ ଭୂଇଁରେ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇଥାଏ ବୋଲି ଦୂରରୁ କେବଳ ଏହାର ବିଶାଳ ଦେହଟି ଦେଖାଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକେ କୌତୁହଳରେ କହନ୍ତି ଯେ ଓଟପକ୍ଷୀ ନିଜର ମୁଣ୍ଡଟିକୁ ବାଲିରେ ପୋତି ଦେଇ ଶତ୍ରୁଠାରୁ ନିଜକୁ ଲୁଚାଇ ଦିଏ ବୋଲି ବିଚାରେ । ସେହିପରି ବୃତ୍ତାକାରରେ ଦୌଡ଼ି ଏହା ଶତ୍ରୁ ପାଖକୁ ଫେରିଆସେ ବୋଲି କଥିତ ଅଛି । ଓଟପକ୍ଷୀକୁ ବୋକା ବୋଲି ଦେଖାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଏକଥା ସତ୍ୟ ଯେ ଓଟପକ୍ଷୀର ବୁଦ୍ଧି କମ୍ । ଏଥିପାଇଁ ସୁଦୂର ମରୁଭୂମିମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ବଞ୍ଚି ନ ପାରି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଲୋପ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉ ଅଛନ୍ତି ।

ଓଡଗାଁ—ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ନୂଆଗଡ଼ ସବଡିଭିଜନରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ଗ୍ରାମ । ଏଠାରେ ରଘୁନାଥଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ମନ୍ଦିର ଓଡ଼ଗାଁ ରଘୁନାଥ ନାମରେ ଉତ୍କଳରେ ସର୍ବ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ରାମନବମୀ ଦିନ ଏଠାରେ ବଡ଼ ମେଳା ହୁଏ ଓ ବହୁ ଯାତ୍ରୀ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସନ୍ତି । ଏଠାରେ

ଗୋଟିଏ ଡାକ୍ତରଖାନା ଓ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି । ଓଡ଼ଗାଁ ନିକଟସ୍ଥ ଢେଙ୍କଣା ମାଳୀସାହିରେ ଅବସ୍ଥିତ ରଘୁନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ରାମତାରକ ମନ୍ତ୍ର ଜପି ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି ।

ଓଡ଼ଶ— ରକ୍ତପାୟୀ କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟ-ବିଶେଷ । ଏହାକୁ ସଂସ୍କୃତରେ 'ତଲ୍ପକୀଟ' ଓ ସାଧାରଣରେ 'ଗ୍ରୁରପୋକ' କୁହାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଶରୀର ଚେପ୍ଟା । ଲୁକ୍କାୟିତ ଥିବା ଶୁଣ୍ଢି ଏମାନଙ୍କର ଶରୀରର ବିଶେଷତ୍ୱ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ମାଈ ଗ୍ରୁରପୋକଗୁଡ଼ିକ ଧଳା ଧଳା ଛୋଟ ଛୋଟ ଡିମ୍ବ ଦିଅନ୍ତି । ତିନି ସପ୍ତାହପରେ ଡିମ୍ବ ଫୁଟିଲେ ତହିଁରୁ ଛୁଆ ବାହାରେ । ପୁଣି ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଛୁଆଗୁଡ଼ିକ ପୂର୍ଣ୍ଣତ୍ୱ ଲାଭ କରି ବଂଶବୃଦ୍ଧି କରିଥାନ୍ତି ।

ଗ୍ରୁରପୋକର ଦେହ ଚେପା ହୋଇଥିବାରୁ ଖଟ ପଲଙ୍କର ଫାଟ ଓ ବିଛଣା ପ୍ରଭୃତିରେ ଏମାନେ ସହଜରେ ରହିଯାନ୍ତି । ଏହି ବିଛଣା ବ୍ୟବହାର କଲେ ଏମାନେ ନିଜର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶୁଣ୍ଢଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀରକୁ ବିନ୍ଧି କରି ରକ୍ତପାନ କରନ୍ତି । ବୃକ୍ଷର ଫାଟ, କପୋତ ଓ ଚେମେଣୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦେହରେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଗ୍ରୁରପୋକ ମଧ୍ୟ ବସବାସ କରନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ମାରିଲେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରେ । ଓଡ଼ଶ-ଦାଉରେ ନିଦ୍ରାରେ ବଡ଼ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟେ, ଶାନ୍ତିରେ ମଣିଷ ଶୋଇପାରେ ନାହିଁ ! ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ପ୍ରତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ଓଡ଼ଶ-ଦାଉରୁ ରକ୍ଷା ମିଳିବ । ବିଶେଷତଃ ଲୁଗାପଟା, ବିଛଣା-ପତ୍ର, ଖଟ-ପଲଙ୍କ ସଫା ରଖିଲେ ଓଡ଼ଶ ରହିବେ ନାହିଁ । ଓଡ଼ଶ-ନିବାରଣରେ ସହାୟକ ହେଉଛି ମୁକ୍ତ ବାୟୁ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ । ତୁର୍କିସ୍ଥାନରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଗ୍ରୁରପୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଦଂଶନରେ ମନୁଷ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟ ଘଟେ ।

ଓଡ଼ାଙ୍କ—କ୍ରମବୃଦ୍ଧି-ସମ୍ପନ୍ନ ରାଶିଘଟିତ ଗଣିତ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ନିୟମରେ ମୂଳ ଅଙ୍କ ସହିତ କ୍ରମୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କର ମିଶାଣ ।

ଯଥା: —୧ଠାରୁ ୧୦ସୁଦ୍ଧା ଅଙ୍କ ୧, ୨, ୩, ୪, ୫, ୬, ୭, ୮, ୯ ଓ ୧୦ର ମୋଟ ସଂଖ୍ୟା ବାହାର କରିବାର ସହଜଧାରା ।

୧ + ୨ = ୩; ୩ + ୩ = ୬; ୬ + ୪ = ୧୦; ୧୦ + ୫ = ୧୫; ୧୫ + ୬ = ୨୧; ୨୧ + ୭ = ୨୮; ୨୮ + ୮ = ୩୬; ୩୬ + ୯ = ୪୫; ୪୫ + ୧୦ = ୫୫ । ଏହି ଅଙ୍କମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଥମ ଉଦାହରଣରେ ୨ ଓଡ଼ାଙ୍କ, ୩ ମେଳାଙ୍କ । ଏହି କ୍ରମରେ ୬ ଓଡ଼ାଙ୍କ ୪ ମେଳାଙ୍କ ।

ମେଳାଙ୍କ ଯେବେ ୫ ହୁଏ, ଓଡ଼ାଙ୍କ, ୧୦ ହେବ । ମେଳାଙ୍କ ୬ ହେଲେ, ଓଡ଼ାଙ୍କ ୧୫ ହୁଏ । ଏହି କ୍ରମରେ ମେଳାଙ୍କ ୧୦ ହେଲେ, ଓଡ଼ାଙ୍କ ୪୫ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ାଙ୍କ ସହିତ ମେଳାଙ୍କ ମିଶାଇ ଦେଲେ ମେଳାଙ୍କର ଫଳ ଆସିଯାଏ । ଯେପରି ୧ ଠାରୁ ୧୦ ଯାଏ ସମସ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ମୋଟକଲେ ହେବ—୫୫ । ଚାଟଶାଳୀ ଥିବା ସମୟରେ ଗୁରୁମାନେ ଏକ ଠାରୁ ମେଳାଙ୍କ ସୂତ୍ର ଶହେ ଯାଏ ଶିଖାଉଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନେ ତାହା ମୁଖସ୍ଥ ରଖୁଥିଲେ ।

ଚାଟ ଓଡ଼ାଙ୍କ ଧରିବାର ବେଳେ
ଓଟିଏ ଗୋଟେ ପିଟିଦେଲେ ତଳେ,
ତରସ୍ତ ହୋଇଣ କୁମରମଣି
ଦେଲା ଓଡ଼ାଙ୍କ ମେଳାଙ୍କରେ ଗୁଣି,
ଗୁଣନ୍ତେ ଫଳ ହୋଇଲା ପଚିଶ
ଏଥି ଓଡ଼ାଙ୍କଙ୍କୁ ମେଳାଙ୍କ କିସ ?

(ଲୀଳାବତୀ ସୂତ୍ର)

ଏହାର ଉତ୍ତର ହେଲା—୧୦ ଓଡ଼ାଙ୍କରେ ୫ ମେଳାଙ୍କ ମିଶାଇଲେ ୧୫ ଫଳ ହୋଇଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଭୟରେ ତରତରରେ ୧୦କୁ ୫ରେ ଗୁଣି ଫଳ ୫୦କୁ ଓଡ଼ାଙ୍କ ବୋଲି ସେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା ।

ଓଡ଼, ଦିଓଡ଼, ତିନିଓଡ଼, ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦରେ ଓଡ଼ ଅର୍ଥ ଆବୃତ୍ତି । ଓଡ଼ାଙ୍କ ଶବ୍ଦଟି ଏହି ଆବୃତ୍ତିଗତ ଅଙ୍କବୋଲି ତାର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ ।

ସଂସ୍କୃତ ଅଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାକୁ ଶ୍ରେଢ଼ୀ କୁହାଯାଏ; ଯାହାର ଅର୍ଥ, ଅଙ୍କଗଣନାରେ ପ୍ରକାରବିଶେଷ । ଲୀଳାବତୀ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାର ବିଶେଷ ନିୟମ ଏବଂ ଉଦାହରଣ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । କେତେକଙ୍କ ମତରେ ବିଖ୍ୟାତ

ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ ଭାସ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ପତ୍ନୀ ଲୀଳାବତୀଙ୍କ ନାମରେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଲୀଳାବତୀ ଗ୍ରନ୍ଥାନୁକରଣରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଲୀଳାବତୀ ସୂତ୍ରମାନ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତି—(ଓଡ଼ିଶା ଦେଖ)

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା—(ଓଡ଼ିଶା ଦେଖ)

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ—(ଓଡ଼ିଶା ଦେଖ)

ଓଡ଼ିଶା—ଭାରତୀୟରାଜ୍ୟ-ସଂଘର ବିଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ । ଦୁଇକୋଟି ଓଡ଼ିଆଭାଷାଭାଷୀମାନଙ୍କର ଐତିହାସିକ ଭୂମି । ଉଡ୍ରନାମକ ଏକ ଟ୍ରାଇବ୍ ବା ଉପଜାତିର ଆଦିମ ବାସଭୂମି ଥିବାରୁ ଏହା ପ୍ରଥମେ ଉଡ୍ରଦେଶ ଓ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ବୋଲି ପରିଚିତ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ-ବ୍ୟାପ୍ତ ଓଡ଼ଚାଷୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟହିଁ ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ଉଡ୍ର-ଗୋଷ୍ଠୀ । କିନ୍ତୁ ଉଡ୍ରଦେଶ ବା ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଉତ୍କଳ ଓ କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ ଥିଲା । ଅଶୋକ ଯେଉଁ କଳିଙ୍ଗକୁ ଜୟ କରିଥିଲେ ତାହା ଏହି ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାରେ । କିନ୍ତୁ ଆଜିର ଓଡ଼ିଶା ଓ ଐତିହାସିକ ଉତ୍କଳ ବା କଳିଙ୍ଗ ଭିତରେ ବିରାଟ ପ୍ରଭେଦ । ଉତ୍କଳ ବା କଳିଙ୍ଗର ସ୍ୱାଭାବିକ ସୀମା ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ଯାଏ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିଲା । ଆଜିର ଓଡ଼ିଶା ସେହି ପୂର୍ବ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧେ ମାତ୍ର କହିଲେ ଚଳେ । ହତଭାଗ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜ୍ୟସବୁ କିପରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଯିବାରୁ ତାର ପଡ଼ୋଶୀମାନେ ଆତ୍ମସାତ୍ କରିଛନ୍ତି ତାହାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂଚନା ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର "ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ" ଅଂଶରେ ପାଠକମାନେ ପାଇବେ । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଓଡ଼ିଆ-ମାନେ ନିଜର ଏକ ରାଜ୍ୟ ପାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଆଜି ବି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର ରାଜନୈତିକ ସୀମାର ବାହାରେ ନିଜ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ସଂସ୍ପର୍ଶରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ।

ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭାରତରେ ଉତ୍କଳ ପୁଣ୍ୟତମ ରାଜ୍ୟ ଭାବରେ ବିଖ୍ୟାତ । ଏହା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଘର-ରାଜ୍ୟ । ପୁଣି ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ସକଳ ଶାଖାର ପୁଣ୍ୟପୀଠ ଏଠାରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ବୈତରଣୀଠାରୁ ଋଷିକୁଲ୍ୟା ତୀର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳର ପ୍ରତି ଯବ ମାଟି ପବିତ୍ର ବୋଲି ପୁରାଣ ଘୋଷଣା କରେ । ସେଥିପାଇଁ ମହାଭାରତର ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଏଯାଏଁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପୁଣ୍ୟକାମୀ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଓଡ଼ିଶାର ଧୂଳିରେ ନିଜର ପାଦ ଧୂସରିତ କରି ନିଜର ଜନ୍ମକୁ କୃତାର୍ଥ ମନେ କରିଥାଆନ୍ତି । ଶଙ୍କର, ନାନକ, ରାମାନୁଜ, ଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ-ନାୟକବର୍ଗ, ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଆସି ଇହ ଜୀବନର ମହିମା ସଂଗ୍ରହ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧର୍ମ-କ୍ଷେତ୍ର । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଗୌରବାବହ ପ୍ରସିଦ୍ଧି କଳା-କ୍ଷେତ୍ର ଭାବରେ । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଓଡ଼ିଶାର କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଅଂଶରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ସୂଚନା ଦିଆଯାଉଛି । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍‌ର ନଜରବନ୍ଦୀରୁ ପଳାୟମାନ ଶିବାଜୀ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଯିବା ବାଟରେ କଟକରୁ ନୂତନ ଘୋଡ଼ା ସଂଗ୍ରହକରି ଯେତେବେଳେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପାଖ ହେଲେ ଓ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଉପରେ ମନ୍ଦିର-ମାଳିନୀ ଏକାମ୍ରକ୍ଷେତ୍ରର ଅପୂର୍ବ ରମ୍ୟ-ଗମ୍ଭୀର ସୁଷମା ଅବଲୋକନ କଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ସ୍ୱତଃ କହି ପକାଇ-ବାର କଥିତ ଅଛି—"ଏ ଦେଶ ପ୍ରକୃତରେ ଦେବଭୂମି ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ !" ପୂର୍ବରୁ ଭାରତର ସବୁ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ଆସନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏବେ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶର କଳାନୁରାଗୀ ଲୋକେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ କୋଣାର୍କରେ ଓଡ଼ିଆ ମହାରଣାର ବିଚକ୍ଷଣ ଅଙ୍ଗୁଳିର ଅପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟି ଦେଖିବାକୁ ଧାଉଁଅଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ଗୌରବମୟ । ଦିନେ ଏହି-ରାଜ୍ୟର ଖାରବେଳ ଭାରତର ତିନି-ଚତୁର୍ଥାଂଶର ସମ୍ରାଟ ହୋଇଥିଲେ । ସମ୍ରାଟ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଅଧିନାୟକତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା କାବେରୀ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାୟ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ ମୁସଲ୍‌ମାନ୍ କବଳିତ ହେବାର ୩ଶତ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆମାନେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷା କରି ପାରିଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶୈଳେନ୍ଦ୍ରବଂଶୀ ରାଜାମାନେ ଓଡ଼ିଶାର କଙ୍ଗୋଦ ରାଜ୍ୟର ଶୈଳୋଦ୍ଭବବଂଶଜ ବୋଲି ଐତିହାସିକ ମାନଙ୍କର ମତ । ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆ କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଅବଶେଷ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା

ପଡୁଥିବାରୁ, ଓଡ଼ିଆମାନେ ଦିନେ ସମୁଦ୍ର ବିହାରୀ ଦୁଃସାହସୀ ନାବିକଜାତି ଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ବହିତ୍ରମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଅନନ୍ୟ । ପୁଣି କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଓଡ଼ିଶାର ବ୍ୟାପକ ବୋଇତଭସା ବିଧିରୁ ଓଡ଼ିଆ ମାନଙ୍କର ସାମୁଦ୍ରିକ ଐତିହ୍ୟ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ରହୁନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶା ଉଭୟ ପ୍ରାକୃତିକ ସୁଷମା ଓ ସମ୍ପଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଏକ ଲୋଭନୀୟ ରାଜ୍ୟ । ପୃଥିବୀର ବୃହତ୍ତମ କୋଇଲା ଖଣି ଓଡ଼ିଶାରେ । ଓଡ଼ିଶାର ଲୁହାଯୋଗୁ ଟାଟାନଗର ବଞ୍ଚିଛି, ପୁଣି ଏବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ନୂତନ ଇସ୍ପାତ ନଗରୀ ରାଉରକେଲା ସ୍ଥାପିତ ହେଲାପରେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଏକ ଇସ୍ପାତନଗରୀ ସ୍ଥାପନ କରିବାର କଳ୍ପନା ଚାଲିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଚୁର ଖନିଜ ସମ୍ପଦ ବିନିମୟରେ ବୈଦେଶିକ ମୁଦ୍ରା ଅର୍ଜନର ସୁବିଧା ପାଇଁ ମହାନଦୀ ମୁହାଣରେ ପ୍ରାଚୀନ ପାରାଦ୍ୱୀପ ବନ୍ଦରର ପୁନରୁତ୍ଥାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲଣି । ଓଡ଼ିଶା, ପଡ଼ୋଶୀ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କୁ ଭାତ, ମାଛ, ଓ ଡାଲି ଯୋଗାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ବନ୍ୟ ସମ୍ପଦ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର । ଓଡ଼ିଶାର ବାଉଁଶ ଓ ସବାଇ ଘାସ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା-ବାହାରେ ଏକାଧିକ କାଗଜ କଳକୁ ଚାଲୁ ରଖିଛି । ପୁଣି, ନୂଆ କାଗଜ କଳ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଉଛି ।

ଭୂଗୋଳ

ଏହି ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରରେ ବିହାର ଓ ବଙ୍ଗ, ଦକ୍ଷିଣରେ ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟ, ପୂର୍ବରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶ । ଆୟତନ—୬୦,୧୨୭ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା—୧୯୬୧ ଜନଗଣନା ଅନୁଯାୟୀ ୧୭୫୪୮୮୪୬ । ପ୍ରତି ବର୍ଗମାଇଲରେ ହାରାହାରି ଜନସଂଖ୍ୟା ୨୯୨ । ଏହି ରାଜ୍ୟର ସମୁଦାୟ ୧୩ଟି ଜିଲ୍ଲା, ୪୮ଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ, ୩୯ଟି ସହର ଓ ୪୮୩୯୮ଟି ଗ୍ରାମ ଅଛି । ସହରମାନଙ୍କର ଜନସଂଖ୍ୟା—୧୧୦୯୬୫୦ ଏବଂ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ଜନସଂଖ୍ୟା-୧୬୪୩୯୧୯୬ । ଓଡ଼ିଶାର ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟରୁ ପୁରୁଷ ୮୭୭୦୫୮୬, ସ୍ତ୍ରୀ ୮୭୭୮୨୬୦ । ଶ୍ରମଜୀବିସଂଖ୍ୟା-୭୭୬୧୫୨୯ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ (୧)—କୃଷକ,୪୩୫୩୦୧୨ (୨) - କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟର ଶ୍ରମିକ ୧୩୦୩୫୧୧ (୩) - ଜଙ୍ଗଲ, ମାଛଧରିବା, ବଗିଚା ପ୍ରଭୃତିରେ କାମ କରୁଥିବା ଶ୍ରମିକ—୧୩୧୯୯୭, (୪)—କୁଟୀର-ଶିଳ୍ପର ଶ୍ରମଜୀବୀ —୫୩୦୮୦୯, (୫)—ଉତ୍ପାଦନ ଶିଳ୍ପ-ଶ୍ରମିକ – ୮୬୧୯୭, (୬)—ମିସ୍ତ୍ରୀ ଓ ମଜୁରିଆ-୩୦୮୫୮ (୭)—ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ୧୪୭୪୬୨, (୮)—ପରିବହନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶ୍ରମିକ—୫୧୭୧୬ (୯)—ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରମିକ – ୧୦୨୫୯୬୮ । ଓଡ଼ିଶାର ଶତକଡ଼ା ୨୧.୫ ଲୋକ ସାକ୍ଷର । ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକର ନାମ—କଟକ, ପୁରୀ. ବାଲେଶ୍ୱର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ସମ୍ବଲପୁର, କେନ୍ଦୁଝର, ଢେଙ୍କାନାଳ, କଳାହାଣ୍ଡି, ବଲାଙ୍ଗୀର ପାଟଣା, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ଫୁଲବାଣୀ, କୋରାପୁଟ, ଗଞ୍ଜାମ । ଓଡ଼ିଶା ୧୭.୫୦′ ଓ ୨୨.୩୪ ଉତ୍ତର ଅକ୍ଷାଂଶ ଓ ୮୧.୨୭′ ଓ ୮୭.୨୯′ ପୂର୍ବ ଦ୍ରାଘିମା ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସମୁଦାୟ ରାଜ୍ୟଟି ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଓଡ଼ିଶାକୁ ଚାରିଗୋଟି ପ୍ରାକୃତିକ ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ୧—ଉତ୍ତରସ୍ଥ ମାଳଭୂମି ଅଞ୍ଚଳ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ. କେନ୍ଦୁଝର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକ ଓ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର ପାଲ୍‌ଲହଡ଼ା ସବ୍‌ଡିଭିଜନକୁ ମିଶାଇ ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଉତ୍ତରସ୍ଥ ମାଳଭୂମି କୁହାଯାଇ ପାରେ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ପର୍ବତମାଳା ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ବିସ୍ତୃତ । କେନ୍ଦ୍ରଭାଗ ଜଙ୍ଗଲବେଷ୍ଟିତ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ପାହାଡ଼ରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ମଝିରେ ମଝିରେ ବିଭିନ୍ନ ନଦୀର ଅବବାହିକା ଓ ଉର୍ବର ଉପତ୍ୟକାମାନ ଅଛି ।

୨—ପୂର୍ବଘାଟ ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ । କୋରାପୁଟ, କଳାହାଣ୍ଡି ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଫୁଲବଣୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ମହାନଦୀର ଦକ୍ଷିଣକୂଳରେ ପୂର୍ବଘାଟ ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ବିସ୍ତୃତ । ଏହି ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଗଢ଼ିଯାଇଛି ଓ କୌଣସିଠାରେ ହେଲେ ଏହାର ଦୂରତ୍ୱ ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ୫୦ ମାଇଲ୍‌ରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଆୟତନ ପ୍ରାୟ ୧୭,୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ।

୩—କେନ୍ଦ୍ର ମାଳଭୂମି । ବଲାଙ୍ଗୀର, ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ କେନ୍ଦ୍ରମାଳଭୂମି ଗଠିତ । ଏଠାରେ ଉଚ୍ଚ ପର୍ବତ ନାହିଁ; କେବଳ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପାହାଡ଼ ଅଛି । ଏଥିରେ ବିଭିନ୍ନ ନଦୀର ଅବବାହିକାରେ ବରଗଡ଼ ସମତଳଭୂମି ପରି ଉର୍ବର ଅଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

୪—ଉପକୂଳସ୍ଥ ସମତଳଭୂମି । ଏହା ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, କଟକ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ସମୁଦ୍ରୋପକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ଉର୍ବରତମ ଅଞ୍ଚଳ । ଏଠାରେ ନଦୀଗୁଡ଼ିକର ମୁହାଣ ଅଞ୍ଚଳ ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଓ କୃଷିପାଇଁ ଅନୁପଯୋଗୀ । ତ୍ରିକୋଣଭୂମି ଅଞ୍ଚଳରେ ୩୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଜମିର ଶସ୍ୟ ବନ୍ୟାଦ୍ୱାରା ବେଳେ ବେଳେ ନଷ୍ଟ ହେଲେହେଁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଧିକ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

ମହାନଦୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଓ ବୈତରଣୀ ଏହି ତିନଗୋଟି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଧାନ ନଦୀ । ଏହି ନଦୀଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ପ୍ରାୟ ସମାନ୍ତରାଳଭାବରେ ପ୍ରବାହିତା ହୋଇ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ ସାଲନ୍ଦୀ, ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ, ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା, ପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଓ ଶାଳିଆ, ଋଷିକୁଲ୍ୟା, ବଂଶଧାରା, ନାଗାବଳୀ, ଇନ୍ଦ୍ରାବତୀ, କୋଲାବ ଓ ମାଛକୁଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ନଦୀମାନ ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣାଂଶରେ ପ୍ରବାହିତ ।

ଉତ୍ତରରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖାଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ଚିଲିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ୩୦୦ ମାଇଲ୍ ପରିମିତ ଉପକୂଳ, ଏକ ଦିଗରେ ଘନବନାବୃତ ପୂର୍ବଘାଟ-ପର୍ବତମାଳା ଓ ଅନ୍ୟଦିଗରେ ଦିଗନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ସମତଳଭୂମିର ଶ୍ୟାମଳ, ଧାନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଦ୍ୱାରା ନିସର୍ଗ ଶୋଭାର ଭଣ୍ଡାର ହୋଇଅଛି । ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଉର୍ବରଭୂମି ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ଖଣିଜସମ୍ପଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଜଙ୍ଗଲର ପରିମାଣ ୨୩,୭୯୮ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଲୁହାପଥର, କୋଇଲା, ମାଙ୍ଗାନିଜ, ଅଭ୍ର, ଚୂନ-ପଥର, ବକ୍‌ସାଇଟ୍, କ୍ରୋମାଇଟ୍ ଓ ଗ୍ରାଫାଇଟ୍ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉନ୍ମୋଚନ ଅପେକ୍ଷାରେ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଲୁହାପଥରର ଶତକଡ଼ା ୬୦ ଭାଗ ଓଡ଼ିଶାରୁ ମିଳେ ।

ଇତିହାସ

ବୈଦିକ ଓ ପ୍ରାକ୍-ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଏଦେଶର ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ ରହିଅଛନ୍ତି । କନ୍ଧ, ସଉରା, ଜୁଆଙ୍ଗ, ହୋ ପ୍ରଭୃତି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ା ୨୧ଅଂଶ । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆର୍ଯ୍ୟ-ବସତିର ସୂଚନା ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ନୃତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ମନେକରନ୍ତି ଯେ, ଆଦିମ ସଭ୍ୟତା ତୁଳନାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆର୍ଯ୍ୟ-ସଭ୍ୟତା ଅତି ଅର୍ବାଚୀନ ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ବହୁକାଳ ସୈନ୍ଧବ ସମତଳଭୂମି ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସୈନ୍ଧବ-ଗାଙ୍ଗେୟ ସମତଳଭୂମିରେ ବସବାସ କଲା ପରେ କ୍ରମଶଃ ଦକ୍ଷିଣାପଥ-ଅଭିମୁଖରେ ଗତି-କଲେ । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ କଳିଙ୍ଗ, ଉତ୍କଳ, ମହାକାନ୍ତାର ଓ କୋଶଳ ରାଜ୍ୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲେହେଁ ସେହି ରାଜ୍ୟ ଓ ସେମାନଙ୍କର ରାଜାମାନଙ୍କର ଐତିହାସିକ ବିବରଣ ମିଳେନାହିଁ । ପୁରାଣ ଅନୁଯାୟୀ ଋଷି ଦୀର୍ଘତମାଙ୍କ ଔରସରେ ବଳିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଦେଷ୍ଣାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ପୁଣ୍ଡ୍ର ଓ ସୁହ୍ମ ନାମକ ପାଞ୍ଚପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । କୁମାର କଳିଙ୍ଗ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଆସି ପୂର୍ବଘାଟ ପର୍ବତମାଳାର ରମଣୀୟ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସେଠାରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନଙ୍କ ମତରେ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ୍ରନାମକ ଏକ ଜାତି ଏଠାରେ ବସବାସ କରୁ-ଥିଲେ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ କଳିଙ୍ଗରାଜ କଳିଙ୍ଗସେନ ବିଶାଳ ହସ୍ତିସେନା ଘେନି କୌରବପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ, ବୋଲି ମହାଭାରତରୁ ମିଳେ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରୁ ୫ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଧଉଳି ପାହାଡ଼ର ଗାତ୍ରରେ ଲିଖିତ ଅଶୋକଙ୍କ ଶିଳାଲେଖଠାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଲିପିବଦ୍ଧ ଇତିହାସ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଖ୍ରୀ:ପୂ:୨୬୧ରେ ଅଶୋକ, କଳିଙ୍ଗ ଜୟକରିବା ପାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ବୀର କଳିଙ୍ଗବାସୀମାନଙ୍କ ସହ ରକ୍ତାକ୍ତ ସମର ପରେ ଅଶୋକଙ୍କ ମନ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା ଓ ସେ ଯୁଦ୍ଧଘୋଷ ତ୍ୟାଗ କରି ଧର୍ମ ଘୋଷର ପ୍ରସାର କଲେ ।

ଏହାପରେ କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରତାପୀ ସମ୍ରାଟ୍ ଖାରବେଳଙ୍କ (ଦେଖ) ସମ୍ପର୍କୀୟ ଦିଗ୍‌ବିଜୟାଦିର ବିବରଣୀ ଉଦୟଗିରିର ହାତୀଗୁମ୍ଫା-ଶିଳାଲିପିରୁ ମିଳେ । ଐତିହାସିକମାନଙ୍କ ମତରେ ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗବିଜୟର ୧୦୦ ବର୍ଷ ପରେ ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଖାରବେଳ କଳିଙ୍ଗରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ଦକ୍ଷିଣରେ କୁମାରିକାଠାରୁ ଉତ୍ତରରେ ମଥୁରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ସେ ମଗଧର ନନ୍ଦରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନୀତ ଜିନାସନକୁ କଳିଙ୍ଗକୁ ଫେରାଇ ଆଣିଥିଲେ । ଖାରବେଳଙ୍କ ପରେ

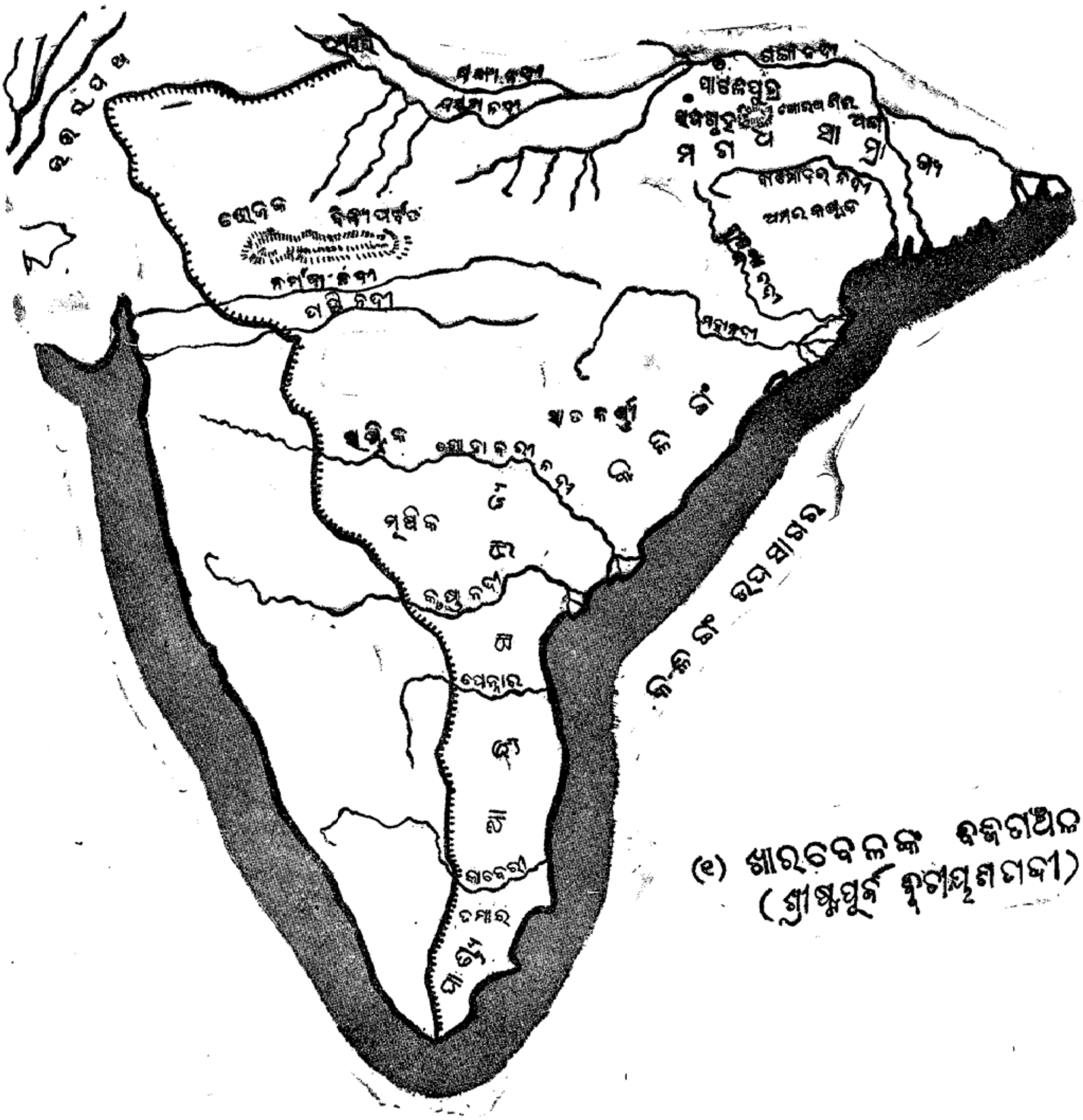

(୧) ଖାରବେଳଙ୍କ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ)

(୨)
ଭୌମରାଜ୍ୟ
(ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟମଠାରୁ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ)

(୪)
ଗଙ୍ଗସାମ୍ରାଜ୍ୟ
(ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଠାରୁ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ)

(୩)
ସୋମବଂଶୀ କେଶରୀରାଜ୍ୟ
(ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦଶମ ଠାରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ)

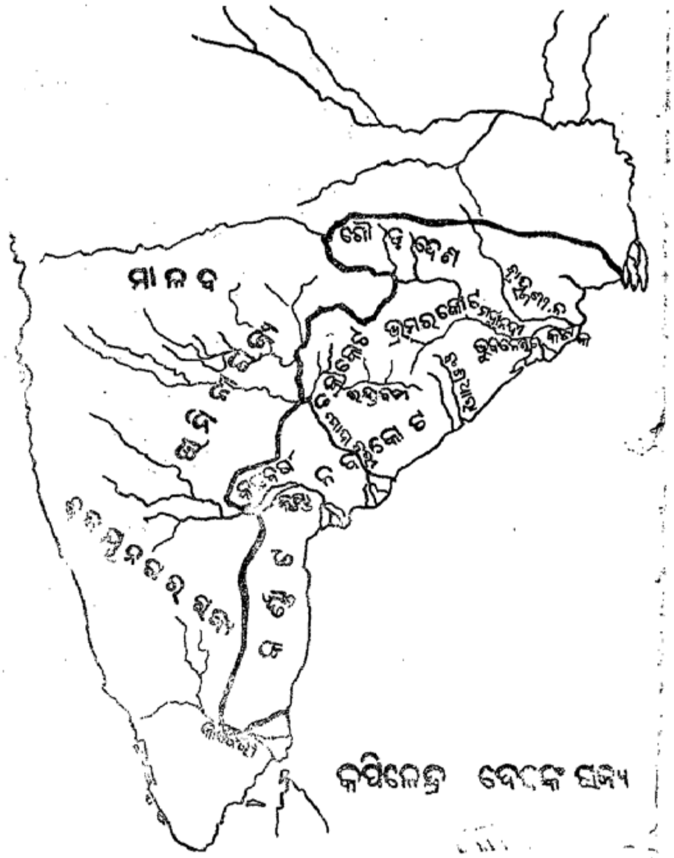

କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ରାଜ୍ୟ

ଖ୍ରୀ: ୬୪୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ୭୦୦ ବର୍ଷର ଇତିହାସ ଅଜ୍ଞାତ । କିନ୍ତୁ ବିଭିନ୍ନ ଶିଳାଲେଖ, ପୁରାଣ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିବରଣୀରୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଯେ ଏହି ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗରେ ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବିସ୍ତାର ଲାଭ କରିଥିଲା । ପୁଷ୍ପଗିରିଠାରେ ଏକ ବିରାଟ ବୌଦ୍ଧବିହାର ଓ ବିଦ୍ୟାୟତନ ଥିବାର- ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ । ଖ୍ରୀ:ଅ: ୩୫୦ରେ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ବେଳେ କଳିଙ୍ଗରେ ମାଠରବଂଶର (୪ର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ରାଜାମାନେ ମହାନଦୀଠାରୁ କୃଷ୍ଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଷଷ୍ଠ ଓ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ବହୁ ଆଞ୍ଚଳିକ ଶାସକଙ୍କ ନାମ ମିଳେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କଙ୍ଗୋଦ ରାଜ୍ୟର ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ବଂଶ ଓ ତୋଷଳ ରାଜ୍ୟର ମାନବଂଶ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭୌମବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ (ଦେଖ), ସମଗ୍ର କଙ୍ଗୋଦ (ଦେଖ) ଓ କଳିଙ୍ଗର (ଦେଖ) କେତେକାଂଶ ଅଧିକାର କରି ଓ ମେଦିନୀପୁରଠାରୁ ଗୋଦାବରୀପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଭୌମମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟସୀମା ପଶ୍ଚିମରେ ସୋନପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ରାଜବଂଶର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଆରମ୍ଭ ହେବା ବେଳକୁ ନବମଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ସମ୍ବଲପୁର-ସୋନପୁର ଅଞ୍ଚଳ ସୋମବଂଶୀରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା, ବୌଦ୍ଧ-ଫୁଲବାଣୀ ଅଞ୍ଚଳ ଭଞ୍ଜରାଜାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଓ ଢେଙ୍କାନାଳ ଅଞ୍ଚଳ ନନ୍ଦବଂଶର ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ସୋମବଂଶୀ ରାଜା ପ୍ରଥମ ଯଯାତି ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ ଅଧିକାରକରି ଭୌମବଂଶକୁ ଲୋପ କଲେ ଏବଂ ଭଞ୍ଜ, ନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜବଂଶମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରି ଉତ୍କଳ ସହିତ କୋଶଳ (ଦେଖ) ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଏକାଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଯଯାତି, ଜଗନ୍ନାଥ-କ୍ଷେତ୍ରର ପୁନରୁତ୍ଥାପନ କଲେ, ସେଠାରେ ମନ୍ଦିର ତୋଳାଇଲେ ଓ ବହୁ ଯାଗ-ଯଜ୍ଞ କରି କୋଶଳ ଓ ଉତ୍କଳର ସଭ୍ୟତାର ସମନ୍ୱୟ କରିଥିଲେ । ସୋମବଂଶ ଓଡ଼ିଶାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀମାନଙ୍କରେ କେଶରୀବଂଶ ନାମରେ ଆଖ୍ୟାତ । ଯଯାତିଙ୍କ ପରେ ଏହି ରାଜବଂଶରେ ଆଉ ଆଠଦଶ ଜଣ ରାଜା ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଦେବ, ଶେଷ ସୋମବଂଶୀ ରାଜା କର୍ଣ୍ଣଦେବଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଓଡ଼ିଶା ଦଖଲକଲେ । ସେ ପୁରୀରେ (ଦେଖ) ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଜଗନ୍ନାଥ (ଦେଖ) ମନ୍ଦିର ତିଆରି କରାଇଥିଲେ । ଏହିବଂଶର ପ୍ରଥମ ନରସିଂହଦେବ (୧୨୩୮-୧୨୬୪) କୋଣାର୍କ (ଦେଖ) ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରି-ଥିଲେ ଓ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କୁ ବହୁବାର ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ୧୪୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ଗଙ୍ଗବଂଶର ରାଜତ୍ୱ ଶେଷହେଲା ଓ ତା'ପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭହେଲା । ଏହି ବଂଶର ପ୍ରଥମ ନରପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶା-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣରେ କାବେରୀ ନଦୀ ଓ ଉତ୍ତରରେ ହୁଗୁଳୀନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିଲା । କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବ, ଗୌଡ଼ଦେଶ (ଦେଖ) କର୍ଣ୍ଣାଟ (ଦେଖ) ଓ ଗୁଲବର୍ଗା (ଦେଖ) ଜିଣି "ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର" ଓ "ନବକୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟ କଲବର୍ଗେଶ୍ୱର" ଉପାଧି ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ (୧୪୬୭-୧୪୯୭ ଖ୍ରୀ:) ପିତାଙ୍କ ବିଜିତ ରାଜ୍ୟକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ରକ୍ଷାକରି ପାରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ଅମଳରେ (୧୪୯୭-୧୫୪୦ଖ୍ରୀ:) ବିଜୟନଗରର ରାଜା କୃଷ୍ଣଦେବରାୟ ବହୁବାର ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶା ଆକ୍ରମଣକରି ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣସୀମାକୁ ସଙ୍କୁଚିତକରି ଦେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍କଳ ଇତିହାସର ଗୌରବମୟ କାଳ ଅସ୍ତହେଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ପରେ ଭୋଇବଂଶ କିଛିକାଳ ରାଜତ୍ୱ କଲା ପରେ ବଙ୍ଗଳାର ଆଫଗାନ୍ ଶାସକ ସୁଲେମାନ୍ ୧୫୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ହିନ୍ଦୁରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କୁ (ଦେଖ ମୁକୁନ୍ଦ ହରିଚନ୍ଦନ) ପରାସ୍ତକରି ଓଡ଼ିଶା ଦଖଲକଲେ । ଏହାପରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଶତାବ୍ଦୀ ଓଡ଼ିଶା ଛିନ୍ନ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ଶାସକମାନଙ୍କ ହାତରେ ରହିଲା । ୧୭୫୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶା ମୁସଲମାନ୍ ହାତରୁ ଯାଇ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିଲା । ମୁସଲମାନ୍ ଓ ମରହଟ୍ଟାରାଜତ୍ୱ ଓଡ଼ିଶାପକ୍ଷେ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ ।

୧୮୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେଲା । ଇଂରେଜ ଶାସନର ଆରମ୍ଭରେ ଅନିଶ୍ଚିତ ଶାସନ ଓ କରନୀତି ହେତୁ, ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ରାଜପୁରୋହିତ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ଓ ସେନାପତି ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ (ଦେଖ)

ନେତୃତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଆ ପାଇକ ସୈନ୍ୟମାନେ ଯଥାକ୍ରମେ ୧୮୦୪ ଓ ୧୮୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଦ୍ରୋହ କଲେ । ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ଦମନ ପରେ ବି ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀମାନେ ୧୮୫୬ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚକ୍ରବିଶୋଇଙ୍କ (ଦେଖ) ନେତୃତ୍ୱରେ ଗରିଲାଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ୧୮୫୭ ମସିହାରେ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନତା-ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଥିଲା, ତହିଁରେ ସମ୍ବଲପୁର-ରାଜବଂଶର ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ (ଦେଖ) ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଓ ୧୮୬୪ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ସିଂହଭୂମିସ୍ଥ ପୋଡ଼ାହାଟର ଓଡ଼ିଆରାଜା ଅର୍ଜୁନ ସିଂହ ମଧ୍ୟ ଏହି ବିଦ୍ରୋହରେ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ । ୧୮୬୬ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୟାବହ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହା ତତ୍କାଳୀନ ପୁରୀ ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ନବମ ଅଙ୍କରେ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ସାଧାରଣରେ ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କୁହାଯାଏ ।

ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା-ଜୟର ଠିକ୍ ଏକ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କ (ଦେଖ) ନେତୃତ୍ୱରେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକ ପ୍ରଦେଶାନ୍ତର୍ଗତ କରିବା ପାଇଁ ଓ ଓଡ଼ିଆ-କୃଷ୍ଟିର ବିକାଶ ପାଇଁ "ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀ" ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ତିନୋଟି ପ୍ରଦେଶରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ (ଦେଖ) ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ତ୍ତା ପହଞ୍ଚାଇ ଥିଲେ । ଏକାନ୍ତଭାବରେ ପାରଳାର ମହାରାଜା ଗଜପତି କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ (ଦେଖ) ଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାଫଳରେ ୧୯୩୬ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ ପହିଲାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶାପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା । ୧୯୪୭ର ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ଓ ୧୯୪୮ ମସିହାର ଗଡ଼ଜାତ-ମିଶ୍ରଣ ପରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଭାରତର ଏହା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି ।

ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ

ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହୋଇ ବି ଓଡ଼ିଆଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକଙ୍କର ଏକତ୍ର ହେବାର ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ୱପ୍ନ ସଫଳ ହୋଇନାହିଁ । ୧୯୦୩ରୁ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଜରିଆରେ ମଧୁବାବୁ ଯେ ଏକତ୍ରୀଭୂତ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ, ତାହା ଏବେ ବି ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପଡ଼ୋଶୀ ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ପଲସା, ଟେକ୍କାଲି, ଜଳନ୍ତର, ଇଚ୍ଛାପୁର, ତୁଡ଼ାରସିଂ, ଭରଲା ଓ ପାରଳାଖିମୁଣ୍ଡିର ଅନେକାଂଶ ରହିଯାଇଅଛି । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ବସ୍ତରର ପୂର୍ବାଂଶ ଫୁଲଝର, ଶାରଣଗଡ଼, ଯଶପୁରର ଅନେକାଂଶ, ଯାହାକି ପୂର୍ବ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ, ତାହା ଆସି ପାରିନାହିଁ । ବିହାରରେ ସିଂହଭୂମି ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ଦକ୍ଷିଣମେଦିନୀପୁରର ଅନେକାଂଶ, ଯାହା ଦିନେ ପୁରାପୁରି ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଥିଲା, ସେ ସବୁ ଓଡ଼ିଶାର ବାହାରେ ରହିଲା କେବଳ ନୁହେଁ, ସେସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଲୋପ ପାଇବାକୁ ବସିଲଣି । ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ଦେଶୀୟ-ରାଜ୍ୟ-ମିଶ୍ରଣ ବେଳେ ଯାତାୟତ ପଥ ନ ଥିବାର ଛଳ ଦେଖାଇ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର ଷଢ଼େଇକଳା ଓ ଖରସୁଆଁ ପରି ଦୁଇଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟକୁ ବିହାରରେ ମିଶାଇ ଦେଲେ । ୧୯୫୬ ମସିହାରେ ସୀମା-କମିଶନ ଓଡ଼ିଶା ଆସିଲାବେଳେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ଜାତୀୟତାର ଯେ କମ୍ପନ ଖେଳି ଯାଇଥିଲା, ତାହା ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କର ଐକ୍ୟତାର ପରିଚାୟକ ।

କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତି

କଳାର ଉତ୍କର୍ଷ ହେତୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଓଡ଼ିଶା ବା ଉତ୍କଳର ଖ୍ୟାତି ରହିଛି । ଖଣ୍ଡଗିରି, ଉଦୟଗିରି ଓ ଲଳିତଗିରିର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଖିଚିଂ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ସୁନ୍ଦର ଶିଳାଶିଳ୍ପ ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର । କେଉଁଝରର ସୀତାବିଂଝି ଗ୍ରାମରେ ପର୍ବତ ଗାତ୍ରରେ ଭିତ୍ତିଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ମାନଙ୍କ ମତରେ ଏହା ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀର ଓ ଅଜନ୍ତାର ସମସାମୟିକ । ଓଡ଼ିଶାର ଯାଜପୁର ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରମାନ ଭୌମବଂଶୀ ଓ ସୋମବଂଶୀ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ଗାତ୍ରରେ ଥିବା କାରୁକଳା ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ । ତା'ପରେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅମଳରେ (ଦ୍ୱାଦଶରୁ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଉତ୍କଳୀୟ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ଚରମ ସୀମାରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲା । କୋଣାର୍କ-ମନ୍ଦିରର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ

ପୃଥିବୀର ସବୁ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଆସୁଥିବା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ବିସ୍ମୟ ଜାତକରାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ-ଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀଧର ମହାରଣାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ଭାରତରେ ବହୁ ପ୍ରଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଛି ।

ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପ, ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପଠାରୁ ଭିନ୍ନ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ଭାରତୀୟ ଶୈଳୀ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଏକ ସ୍ୱକୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଫୁଟାଇ ପାରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳୀୟ ମନ୍ଦିରମାନ ଉତ୍ତର-ଭାରତୀୟ ନାଗର-ଶୈଳୀରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଗଠନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅସାଧାରଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ବା କଳିଙ୍ଗଶୈଳୀ ବୋଲି କୁହାଯାଉଅଛି । ଲିଙ୍ଗରାଜ-ମନ୍ଦିର ଏହି ଉତ୍କଳୀୟ ଶୈଳୀର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଦର୍ଶନ । ଏହା ସହିତ ବୁନ୍ଦେଲଖଣ୍ଡର ଖାଜୁରାହୋରେ ଥିବା ସମସାମୟିକ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କୁ ତୁଳନା କଲେ, ଉତ୍କଳୀୟ-ଶୈଳୀର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସହଜରେ ଜଣାପଡ଼େ । କଳାର ଲାଳିତ୍ୟ ସହିତ, ଓଡ଼ିଆମାନେ ଯାହାକିଛି ଗଢ଼ିଥିଲେ, ସେଥିରେ ଏପରି ପୌରୁଷ ଓ ବିଗ୍ରହବୁଦ୍ଧି ଓ ବିଚକ୍ଷଣତାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ, ତାହା ଦେଖି, ସମାଲୋଚକମାନେ ବିସ୍ମିତ ହୁଅନ୍ତି । ଇଂରେଜ୍ ସିଭିଲିୟାନ୍ ଓ'ମାଲି ଓଡ଼ିଆ ଇଞ୍ଜିନିୟରମାନଙ୍କର ଏହି ନିପୁଣତା ସମ୍ପର୍କରେ ଏପରି କହିଅଛନ୍ତି—"ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ଓଡ଼ିଶାର) ଅନ୍ୟସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଧ୍ୱଂସାବଶେଷମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏକ ସମୃଦ୍ଧ, ସଂସ୍କୃତି-ସମ୍ପନ୍ନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପରିଚୟ ଦିଏ । ଯେ ଏଭଳି ବିଶାଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ହର୍ମ୍ମ୍ୟମାନଙ୍କର କଳ୍ପନା ଓ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ପ୍ରତିମାଶିଳ୍ପ ଯେ ଉଚ୍ଚ କୋଟିର ହୋଇଥିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କୌଣସି ଲେପ (*Mortar*)ର ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ଏମାନେ ବିରାଟ ପ୍ରସ୍ତର-ଖଣ୍ଡମାନ ସଂଯୋଜିତ କରି ପାରୁଥିଲେ । ସୁଷମାନ୍ୱିତ ଲତା-ପତ୍ର ଖୋଦନର ବଳିଷ୍ଠ କଳାରେ ଶୋଭିତ ଏହି ମନ୍ଦିର-ମାନଙ୍କର ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ଏମାନଙ୍କର ନିର୍ମାତା ଓ ସ୍ଥପତିଗଣଙ୍କ ନୈପୁଣ୍ୟ ଏବଂ ଶକ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ଜନ୍ମେ ।" (ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ଗେଜେଟିଅର୍—ପୃ, ୬୮)

ଭାରତୀୟ ଆର୍କିଓଲଜିକାଲ୍ ସର୍ଭେର ୧୯୦୨-ଖ୍ରୀ: ଓ ୧୯୦୩-୪ ଖ୍ରୀ.ର ରିପୋର୍ଟ ଅନୁଯାୟୀ କୋଣାର୍କର କଳସ ପଥରଟିର ଓଜନ ଥିଲା ପ୍ରାୟ ୫୬୦୦୦ ମହଣ । ଅତଏବ ଓ ଅଗଠିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହା ଏହି ଓଜନର ବହୁଗୁଣ ହୋଇଥିବ । ଏପରି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପଥର ସବୁ କିପରି ବୁହାହେଲା ଓ କିପରି ସେ ସବୁ ଉପରକୁ ଉଠାଯାଇପାରିଲା, ତାହାର ସମୁଚିତ ଉତ୍ତର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଳିନାହିଁ । କାଠଯୋଡ଼ିର କ୍ରୋଶବ୍ୟାପୀ ପଥର ବନ୍ଧ ଓ ଅଠରନଳାର ସୁଦୃଢ଼ ପୋଲ ଓଡ଼ିଶାରେ ସିଭିଲ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂର ଅତି ଗୌରବାବହ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଏବେ ସରକାରଙ୍କ ପୂର୍ତ୍ତବିଭାଗ କୌଣସି ସରକାରୀ ଗୃହ ସମାପ୍ତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ମରାମତି ଆରମ୍ଭ ହେଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅଠରନଳା ପୋଲ ଓ କାଠଯୋଡ଼ି ପଥରବନ୍ଧ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ବିନା ମରାମତିରେ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ଆଜି ବି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଆର୍ଚିଂ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ବୋଲି ଏକ ଅଭିଯୋଗ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱରର ତୋରଣ ତାହା ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରେ । ଅଠରନଳାର ଫୁଙ୍କାରସବୁ ପ୍ରମାଣ କରନ୍ତି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଆର୍ଚିଂଠାରୁ ଯାହା ଅଧିକ ଦୃଢ଼ତାଦାୟକ, ତାକୁହିଁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ଓ ଠିକ ସେହି କାରଣରୁହିଁ ଅଠରନଳା ପୋଲର ବିନାଶ ବା କ୍ଷୟ ନାହିଁ । ସ୍ଥାପତ୍ୟ ପରି ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ନିର୍ମାତାମାନଙ୍କର ସେହି ବିସ୍ମୟକର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । କୋଣାର୍କ, ଲିଙ୍ଗରାଜ ଓ ରାଜରାଣୀ ପ୍ରଭୃତି ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ଗାତ୍ରରେ ଖୋଦିତ ନରନାରୀମାନଙ୍କର ଅବୟବମାନଙ୍କରେ ଏପରି ଜୀବନ୍ତ ଲାଳିତ୍ୟ, ବଦନ ମଣ୍ଡଳରେ ଏପରି ମଧୁର ସୁଷମାମୟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ତାହା ଦର୍ଶକ ଚିତ୍ତରେ ଏକାବେଳକେ ବିସ୍ମୟ ଓ ଆନନ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଭାରତୀୟ-ଶିଳ୍ପ, ବାସ୍ତବତାହୀନ ବୋଲି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କଳା ସମାଲୋଚକମାନେ କହିଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କଳା ସମାଲୋଚକ ହାଭେଲ୍, ଏହି ଅଭିଯୋଗର ଉତ୍ତରରେ କୋଣାର୍କର ଅଶ୍ୱ ଓ ଗଜ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଉଦାହରଣରୂପେ ଠିଆ କରାଇଅଛନ୍ତି । କୋଣାର୍କ ଯୁଦ୍ଧାଶ୍ୱରେ ତେଜ, ଓ ଗଜରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରକୃତରେ ବିସ୍ମୟକରଭାବରେ ପ୍ରତି-ଫଳିତ । ହାଭେଲଙ୍କ ମତରେ "ଗ୍ରୀକ୍ ବା ରୋମାନ୍ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇଥିଲେ ଏହି (କୋଣାର୍କର ଅଶ୍ୱ ଓ ଆରୂଢ଼ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ) ମହିମାନ୍ୱିତ ଚାରୁକଳା, ଇଉରୋପ ବା

ଆମେରିକାର ଯେ କୌଣସି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରେକ୍ଷାଗାରରେ ଗୌରବର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ରହିଥାଆନ୍ତା । ଏଠାରେ ଭାରତୀୟ ସ୍ଥପତିଗଣ ଦର୍ଶାଇଅଛନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ଯେକୌଣସି ଉଚାଙ୍ଗ ଇଉରୋପୀୟ— କଳାର ସମତୁଲ୍ୟ ତେଜ ଓ ତୀବ୍ର-ଅନୁଭୂତି ସହ ସାଫଲ୍ୟ-ମଣ୍ଡିତ ଯୁଦ୍ଧବିଗ୍ରହର ଗୌରବ ଓ ମହିମାର ଅପୂର୍ବ ରୂପାୟନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ । ଏହି ଭାରତୀୟ ଆକିଲସ୍‌ର ଦୃପ୍ତ ଗତିଭଙ୍ଗୀ ଓ ଅଙ୍ଗ-ସୌଷ୍ଠବ ସହ ହୋମରଙ୍କ ଏଲଗିନ୍ ମାର୍ବଲ୍ସ (ଦେଖ)ର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତୁଳନୀୟ ନୁହେଁ ଓ ଅସାମାନ୍ୟ ଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ ଏହି ଓଜସ୍ୱୀ ଅଶ୍ୱ ଭେରୋକିଚଓଙ୍କ ଭେନିସ୍‌ସ୍ଥିତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୂର୍ତ୍ତିର ତୁଳନା ଯୋଗ୍ୟ" । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମନମୋହନ ଗାଙ୍ଗୁଲି କହିଅଛନ୍ତି— "ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଓ ନିର୍ମାଣ ଶିଳ୍ପର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏହି ରାଜ୍ୟର (ଓଡ଼ିଶାର) ଏପରି ଏକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରହିଛି ଯାହା ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ । ବିଶୁଦ୍ଧ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଭାରତୀୟ-ଶୈଳୀର ପାଠ୍ୟରୂପେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଗବେଷକମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଅନୁଧ୍ୟେୟ; କାରଣ, ଏଠାରେ ବୈଦେଶିକ ପ୍ରଭାବର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ନାହିଁ । କୌଣସି ବାହ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତିରେକେ, ସ୍ୱକୀୟ ରୀତିରେ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇ, ଓଡ଼ିଶା ତାର ସହଜାତ ଶୁଦ୍ଧି, ଅଭୂତଭାବେ ରକ୍ଷା କରିପାରିଛି । ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଇତିହାସରେ ଏପରି ଅସାଧାରଣ ଘଟଣା ସଚରାଚର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।" ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଲୁହାର ଦୃଢ଼ତା ସମ୍ପର୍କରେ ମନମୋହନ ଗାଙ୍ଗୁଲି କହିଛନ୍ତି—

"ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲୁହା କଡ଼ିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ମୁଁ ପରୀକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ପଠାଇଥିଲି । ତାହା ପରୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଜଣାଗଲା ଯେ ଲୁହାର ଓଜନ-ବହିବା ଶକ୍ତିର ପରିମାଣ ହେଉଛି ପ୍ରତି ବର୍ଗ ଇଞ୍ଚରେ ୧୪.୩ ଟନ୍ । ଯେ ଲୁହାଖଣ୍ଡ ମୋତେ ମିଳିଥିଲା ତାହା ନିକୃଷ୍ଟ ଧରଣର । କୋଣାର୍କର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ଲୁହାର ଓଜନ-ବହିବାର ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ବର୍ଗ ଇଞ୍ଚରେ ୨୦ ଟନ୍, ଅଥଚ ୨୬ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ (ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ) ଇଂଲଣ୍ଡରେ କଞ୍ଚା ଲୁହାରେ ଯେଉଁ କଡ଼ିମାନ ତିଆରି ହେଉଥିଲା, ତାହାର ଓଜନ ବହିବାର ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ବର୍ଗ ଇଞ୍ଚରେ ୨୨ ଟନ୍ ମାତ୍ର ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର କାରିଗରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଅତି ପ୍ରଶଂସାର ବିଷୟ ଯେ ସେମାନେ ପ୍ରତି ବର୍ଗ ଇଞ୍ଚରେ ୨୦ ଟନ୍ ଓଜନ ବହିପାରିଲା ଭଳି କଡ଼ିମାନ ତିଆରି କରି ପାରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର କାରିଗରମାନେ ମନ କରିଥିଲେ କଞ୍ଚାଲୁହାର ଓଜନ ବହିବାର ଶକ୍ତି ଆହୁରି ବଢ଼ାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ତାହା କରି ନ ଥିଲେ, କାରଣ ଠିକ୍ ଭାବରେ ଝଳା ହେବାପାଇଁ ଲୁହା ଟିକିଏ ନରମ ହେବା ଦରକାର XXX ଲୁହା ବାଡ଼ିମାନ ଆଗେ ଝଳା ହୋଇ ତାହା ଭିତର ଫାଙ୍କମାନଙ୍କୁ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ଉପରୁ ତରଳ ଲୁହା ଢଳାହୋଇ ଶେଷରେ ସମୁଦାୟ ଜିନିଷଟିକୁ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଲୁହାଖଣ୍ଡ କରାହୋଇଛି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଅତୀବ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ କିଭଳି ଏପରି ପ୍ରକାଣ୍ଡ କଡ଼ିମାନ କଞ୍ଚା ଲୁହାରେ ନିର୍ମିତ ହେଲା ।"

ଓଡ଼ିଶାର ଗଞ୍ଜପା ସାରରେ, ପୁରୀର ପଥୁରିଆମାନେ ଏବେବି ଗଢ଼ୁଥିବା ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କରେ, ଓ ସେଠାର ଚିତ୍ରକାରମାନେ ଆଙ୍କୁଥିବା ଚିତ୍ରପଟମାନଙ୍କରେ, ସମ୍ବଲପୁରର ବସ୍ତ୍ରରେ ଓ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟରେ ଏପରି ଏକ ଲଳିତ ମଧୁର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରହିଛି ଯାହା ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିତାପର କଥା ଏହି ଯେ, ତଥାକଥିତ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାର କବି ଓ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ନିଜ ଦେଶ ଓ ଜାତିର ଏହି ଗୌରବାବହ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ପରମ୍ପରାକୁ ଅଜ୍ଞାନତା ବା ଅବହେଳାବଶତଃ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣ କରି ନିଜକୁ ଖ୍ୟାତିମାନ୍ ମନେ କରୁଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳୀୟ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରମାନଙ୍କରେ ନର୍ତ୍ତକୀ ଓ ବାଦ୍ୟକାରିଣୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ମନେହୁଏ ଯେ, ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲାଭ କରି ସାରିଥିଲା । ଯାହାହେଉ, ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ, ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରତି ଜନସାଧାରଣ ଓ ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଷଡ଼େଇକଳା ରାଜକୁମାର ୰ ଶୁଭେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଛଉନାଚ ବା ଛାୟା ନୃତ୍ୟ ଭାରତ ଓ ଭାରତ ବାହାରେ ବହୁ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାରତୀୟ ନୃତ୍ୟ-ଶିଳ୍ପୀ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ରହମନ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ

ଓଡ଼ିଶୀନୃତ୍ୟକୁ ପୃଥିବୀରେ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ କଳା-ଶିଳ୍ପର ପରମ୍ପରାରେ ଏହା ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଯେ, ଏହା ଆଜି ମଧ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ । ଇଜିପ୍ଟରେ ଆଜି ପିରାମିଡ଼ ଗଢ଼ାଯାଇ ପାରେନା, କିନ୍ତୁ ଉପାଦାନ ଓ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ଆଜିବି ଓଡ଼ିଆ ମହାରଣା ଆଉ ଗୋଟିଏ ରାଜାରାଣୀ ମନ୍ଦିର ଠିଆ କରେଇ ପାରେ । ଭାରତର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଜାତିର ରକ୍ତରେ କଳାର ପରମ୍ପରା ଏପରି ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ରହିନାହିଁ । ଉତ୍କଳୀୟ କୃଷ୍ଟିର ଏହି ପ୍ରବହମାନା ଧାରା ନବଯୁଗର ନୂତନ ପରିବେଶରେ କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ସହି ଯେ ଛନ୍ଦ ରକ୍ଷାକରି ଅଗ୍ରଗତି କରିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଭାଷା

ଓଡ଼ିଶାର ସାର୍ବଜନୀନ ଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନ ଅନୁଯାୟୀ ଚଉଦଟି ପ୍ରଧାନଭାଷା ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଭାରତୀୟ ଭାଷା ବଙ୍ଗଳା, ଅସମୀୟା ଓ ମୈଥିଳୀ ସହି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବହୁ ସାମ୍ୟ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଆ, ପ୍ରାୟ ଦୁଇକୋଟି ଲୋକଙ୍କର କଥିତ ଭାଷା । ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର, ସଂସ୍କୃତ ସହି ସର୍ବାଧିକ ସାମ୍ୟ ଓ ନୈକଟ୍ୟ ରହିଛି । ଏହି ଭାଷାରେ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ-ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଳ୍ପ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ଅତି ସରଳ ଓ ଏଥିରେ କଥିତ ଏବଂ ଲିଖିତ ଭାଷାମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରେ ଲେଖାଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିବାରୁ, ଓଡ଼ିଆ ଲିପିଗୁଡ଼ିକ ଜଟିଳ ଓ ମୁଦ୍ରଣ ପାଇଁ ସମୟ-ସାପେକ୍ଷ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ଭାଷାଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଶୋକଙ୍କ ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ ଅନୁଶାସନରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନର ଭାଷା ତତ୍କାଳୀନ ମଗଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା । ଏଥିରେ କିନ୍ତୁ, ଠାଏ ଠାଏ ଆଞ୍ଚଳିକ କଥିତ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର କଳିଙ୍ଗ-ସମ୍ରାଟ ଖାରବେଳଙ୍କ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଖୋଦିତ ଅନୁଶାସନରେ ତତ୍କାଳୀନ କଳିଙ୍ଗର ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହି ଭାଷାର ନବମ ଓ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ଅପଭ୍ରଂଶ ରଚିତ ବୌଦ୍ଧ ଚର୍ଯ୍ୟାପଦଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ କଥିତ ଭାଷାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୀମାଚିହ୍ନ । ଏହି ବୌଦ୍ଧ କବିତାଗୁଡ଼ିକର ବହୁ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ କ୍ରିୟାପଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନ୍‌ସାଂ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ-ଭାରତର ଭାଷାଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏକ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାର ଲେଖିଛନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ଏହି ବୌଦ୍ଧ କବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥିବା ଭାଷା ଉଲ୍ଲିଖିତ ଭାଷା ଅଟେ । ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ଖୋଦିତ ଲିପି, ତଥା କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ଧର୍ମ-ସଙ୍ଗୀତ ଇତ୍ୟାଦିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପ ନେଲା ।

ସାହିତ୍ୟ

ଲୋକଗାଥା ଓ ଜନଶ୍ରୁତିର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ଶୂଦ୍ରମୁନି ଶାରଳା ଦାସ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ତାଙ୍କ ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଶାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ମହାକାବ୍ୟ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଶାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତର ପ୍ରଭାବ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ 'ପଞ୍ଚସଖା'ଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ବଳରାମ ଦାସ, ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ, ଅନନ୍ତ ଦାସ ଓ ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସଙ୍କୁ 'ପଞ୍ଚସଖା' କୁହାଯାଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ଓ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣ ଦୁଇଟି ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ କାବ୍ୟ । ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନ ଉପରେ ଏହି କାବ୍ୟ ଦୁଇଟିର ପ୍ରଭାବ ଅସୀମ । ସପ୍ତଦଶ ଓ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ କାବ୍ୟର ଆବିର୍ଭାବ ହେବାରୁ ଏକ ସାହିତ୍ୟିକ ବିପ୍ଳବ ଦେଖାଗଲା । ଏହି ଶୈଳୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରୂପାୟନ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କବିତାରେ ପରିସ୍ଫୁଟ । କବିତାରେ ସାଙ୍ଗୀତିକ ପ୍ରୟୋଗ, ଯମକ ଓ ଅନୁପ୍ରାସର ସଂଯୋଜନ ଏବଂ କଳ୍ପନା-ବିଳାସର ଉତ୍କର୍ଷ, ଭଞ୍ଜୀୟ କବିତାର ବିଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ ଓ ଆକର୍ଷଣ । ଅଭିମନ୍ୟୁ, ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଓ ଭକ୍ତଚରଣ ପ୍ରଭୃତି ଭକ୍ତ-କବିଗଣ ଏହି ଗୋଷ୍ଠୀର କବି । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରାଧା ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମଲୀଳା ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ କବି ଅତି ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ଗୀତି-କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଗଲେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ,

ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାପତ୍ୟର କ୍ରମିକ ବିବର୍ତ୍ତନ

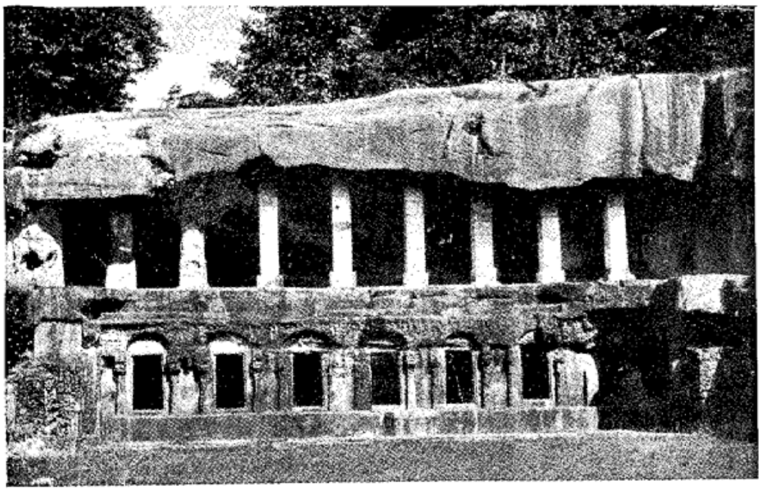

ସହସ୍ରାଧିକ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବମୟ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଇତିହାସ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଖ୍ରୀଃ ପୂଃ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ କୁମାରୀ ପର୍ବତ (ଉଦୟଗିରି-ଖଣ୍ଡଗିରି)ର ଗାତ୍ର ଖୋଦନକରି, ଏକାଧାରରେ ଜୈନମୁନିମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରମ ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଜୈନ ସମ୍ରାଟ ଓ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ, ଖାରବେଳ ଓ ତାଙ୍କର 'ଅଗ୍ରମହିଷୀ'ଙ୍କର ଶେଷାଶ୍ରମ ନିମିତ୍ତ ଦ୍ୱିତଳ ଆବାସ ନିର୍ମାଣରେ । ଏହି ନିରାଡ଼ମ୍ବର ପ୍ରାସାଦରେ ଭକ୍ତି-ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଘୋଷଣା କରେ ଯେ ଓଡ଼ିଶା ସେତେବେଳେ, ଅଢ଼େଇ ହଜାର ବର୍ଷ ତଳେ ମଧ୍ୟ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡିତ ଏକ ଉଚ୍ଚ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଭୋଗ କରୁଥିଲା

<—

ରାଣୀହଂସପୁର, ଉଦୟଗିରି

ଅଧୁନା ଉତ୍ଖୋଦିତ ଷଷ୍ଠଶତାବ୍ଦୀର ରତ୍ନଗିରି ମହାବିହାରର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଓଡ଼ିଶାର କଳାର ଇତିହାସକୁ ଗୌରବମୟ ନୂତନ ଅଧ୍ୟାୟ ଯୋଗାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ ମହାରଣାମାନେ ନିଜ ନିଜର କୌଳିକ କଳାରେ ଉଦୟଗିରିର ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଗୁମ୍ଫାଖୋଦନଠାରୁ କେତେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରକୁ ଉଠି ଯାଇଥିଲେ, ତାହାହିଁ ପ୍ରସଙ୍ଗ କରେ । କୁମାରୀ-ଶୈଳ ଜୈନକୀର୍ତ୍ତିମୟ । ରତ୍ନଗିରି, ବୌଦ୍ଧମହିମା ଏବେ ଦର୍ଶାଯିମାନ । ମହାଯାନୀ ବୌଦ୍ଧମାନେ ଏଠାରେ ଏକ ମହାଚୈତ୍ୟ ଓ ମହାବିହାର ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ଅପୂର୍ବ ଦୈବତପ୍ରଜ୍ଞା ଓ ଲାବଣ୍ୟରେ ପରିପ୍ଲୁତ । କଳାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତମ ସ୍ତରରେ ନ ପହଞ୍ଚିଲେ ସେପ୍ରକାର ସୃଷ୍ଟି ଅସମ୍ଭବ । ବୁଦ୍ଧ ମନ୍ଦିରର ଦ୍ୱାରଦେଶ ସୂଚନା କରେ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ମୂଳରୁ ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଶୈଳୀ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ, ଯାହାର ସମାପ୍ତି ଘଟିଲା ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ, କୋଣାର୍କରେ ।

—>

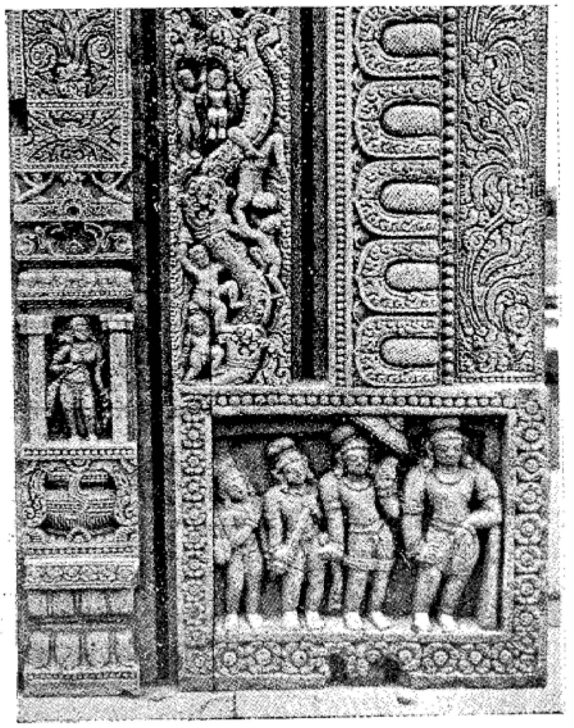

ରତ୍ନଗିରିର ବୁଦ୍ଧମନ୍ଦିର

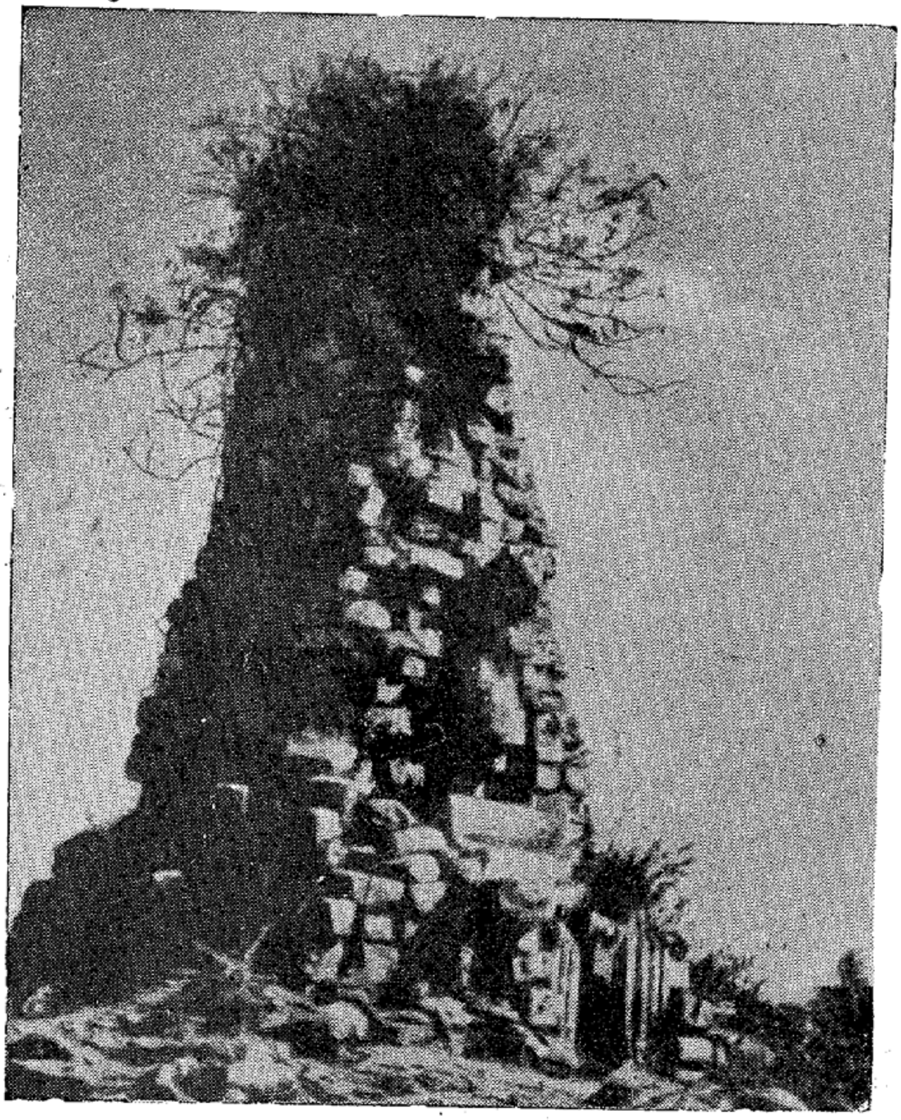

ଶତ୍ରୁଘ୍ନେଶ୍ୱର

ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶୈବଧର୍ମ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ବ୍ୟାପ୍ତ ରହିଲା । ତାହାର ପରିଣତି, ଅପୂର୍ବ ମନ୍ଦିରମୟୀ ନଗରୀ ପ୍ରାଚୀନ ଭୁବନେଶ୍ୱର । ଏହି ନଗରୀକୁ ଓଡ଼ିଶା କଳାର ପ୍ରସ୍ତରୀଭୂତ ଇତିହାସ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ମୁକ୍ତାକାଶ ତଳେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଅନ୍ତରାତ୍ମା ପରିସ୍ଫୁଟ ପଦ୍ମପରି ଏଠାରେ ଯେପରି ମେଲିଇ ହୋଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ରୂପ ବିକିରଣ କରି ଲାଗିଛି ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ରେଲଷ୍ଟେସନ ପାଖରେ ଥିବା ଶତ୍ରୁଘ୍ନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରକୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପ୍ରାଚୀନତମ ମନ୍ଦିର ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ସମୟ, ଷଷ୍ଠ ବା ସପ୍ତମଶତାବ୍ଦୀ । ଓଡ଼ିଶାର ତ୍ରି-କକ୍ଷ-ଯୁକ୍ତ ଦେଉଳ ପ୍ରଥମେ ବୋଧହୁଏ କେବଳ ଏକ-କକ୍ଷଥିଲା,—କେବଳ ବିମାନଟି । ତାହାହିଁ ବୁଝି ଶତ୍ରୁଘ୍ନେଶ୍ୱର ପ୍ରକାଶ କରେ ।

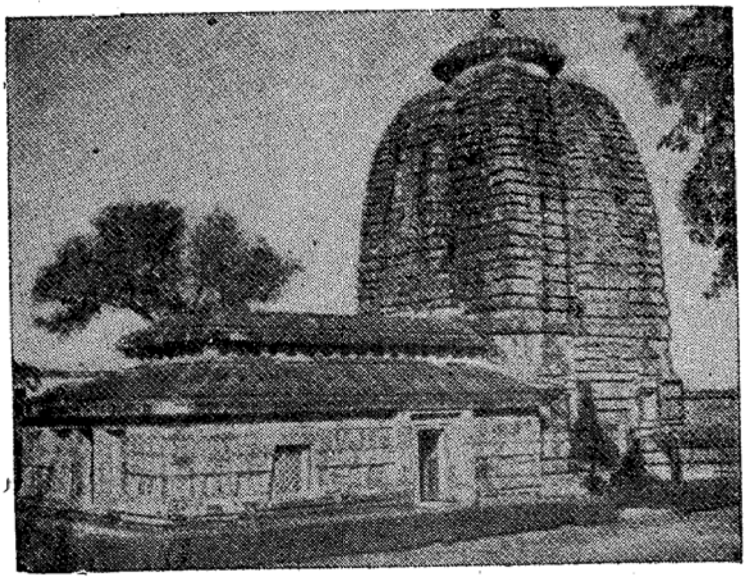

ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ବାନ୍ଧାଣୀ ନିୟମଟାକୁ ଜଡା ଜାଣି ନ ଥିଲେ। ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ନିର୍ମାପକ ପ୍ରତିଭା ନିଜ ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ଗଢ଼ି ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ। ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀର ପର୍ଶୁରାମେଶ୍ୱର, ପୂର୍ବର ଶତ୍ରୁଘ୍ନେଶ୍ୱର ଠାରୁ କିପରି ଭିନ୍ନ, ଦେଖ। ଓଡ଼ିଆ ବାନ୍ଧାଣୀ ଏଠାରେ ଦେବତାର ମନ୍ଦିର ପାଖରେ ତାଙ୍କର ନିଜର ଗୁଳଘରକୁ ଯୋଡ଼ିଦେଇ ଉତ୍କଳୀୟ ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ବିପ୍ଳବ ଆଣିଛି। ଏହି ଗୁଳଘର, ପରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗମଣ୍ଡପରେ ପରିଣତ ହେଲା।

ପର୍ଶୁରାମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର

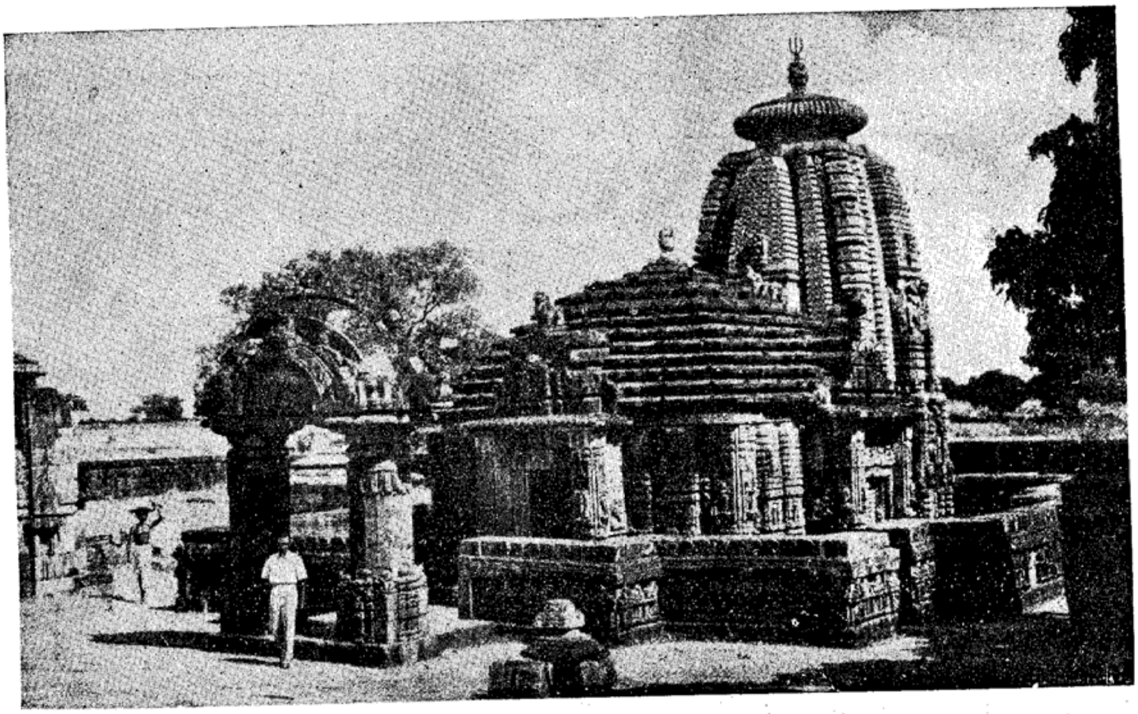

ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର

ମୁକ୍ତେଶ୍ୱରରେ ଓଡ଼ିଶାର ନିଜସ୍ୱ ମନ୍ଦିରନିର୍ମାଣ-ଶୈଳୀ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପ ଧାରଣ କଲା। ସ-ତୋରଣ ଏହି ମନ୍ଦିରର ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଅଂଶର ଅନୁପାତ, ସ୍ଥାପତ୍ୟ-ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଅଜସ୍ର ପ୍ରଶଂସା ଆକର୍ଷଣ କରେ। ମୁକ୍ତେଶ୍ୱରର ତୋରଣ, ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଅନନ୍ୟ। ଏହାର ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ଓ ମଣ୍ଡନକଳା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦର୍ଶକକୁ ମୁଗ୍ଧ କରେ।

ବୋଇତାଳ ମନ୍ଦିର

ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀର ବ୍ୟକ୍ତିସ୍ୱାଧୀନତାର ଆଉ ଏକ ସୁନ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ, ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବୋଇତାଳ ଦେଉଳ । ଖୁବ ସମ୍ଭବତଃ ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳର କୌଣସି ବୋଇତ ବେପାରୀ ଏହି ମନ୍ଦିରର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାର ଏପରି ନାମ । ଏଥିରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଗୋପୁରମ୍-ଶୈଳୀର ଅନୁକରଣ କରାଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ ଶିଳ୍ପୀର ନନ୍ଦନ କେତେବେଳେ ହେଲେ ନିଜସ୍ୱ ଶୈଳୀକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ନ ଥିଲା । ଏଠାରେ ମନ୍ଦିରର ଉପରଭାଗ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଶୈଳୀକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ ହେଁ ନିମ୍ନଭାଗ ଉତ୍କଳୀୟ ସ୍ୱକୀୟ କଳା-ପ୍ରକାଶରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

<—

ମନ୍ଦିର-ନଗରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବାସ୍ତବ ମନ୍ଦିରରାଜ ହେଉଛି ବିରାଟ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର । ରାଜକୀୟ ଲିଙ୍ଗରାଜର ଚୂଡ଼ା, ଆକାଶ ଭେଦ କରି ସମୁନ୍ନତ ତୁଙ୍ଗ ମହିମାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ତାହା ତୁଳନାରେ ମନ୍ଦିରନଗରୀର ସମସ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ମନ୍ଦିର ଖର୍ବକାୟ ଓ ତାହାର ବିରାଟ ଅପଘନ, ଶକ୍ତି ଓ ଇତିହାସର ଏକ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁରଚିତ ଗାଥା ପରି ମନେହୁଏ । ଆକାରର ବିରାଟତା ଓ ଦୃଢ଼ତା ସହିତ, ଲିଙ୍ଗରାଜର ସୂକ୍ଷ୍ମ କଳା ସମଭାବରେ ବିସ୍ମୟଜନକ । ପାର୍ଶ୍ୱ ପ୍ରତିମାରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରଣୟ-ପତ୍ରଲେଖିକା ଓ ପୁଷ୍ପ ଉଦ୍ୟାନପ୍ରିୟା ନାୟିକାମାନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଅଗଣିତ ଅନୁପମ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟରେ ଲିଙ୍ଗରାଜର ବହିରଙ୍ଗ ଅଳଂକୃତ ।

—>

ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର

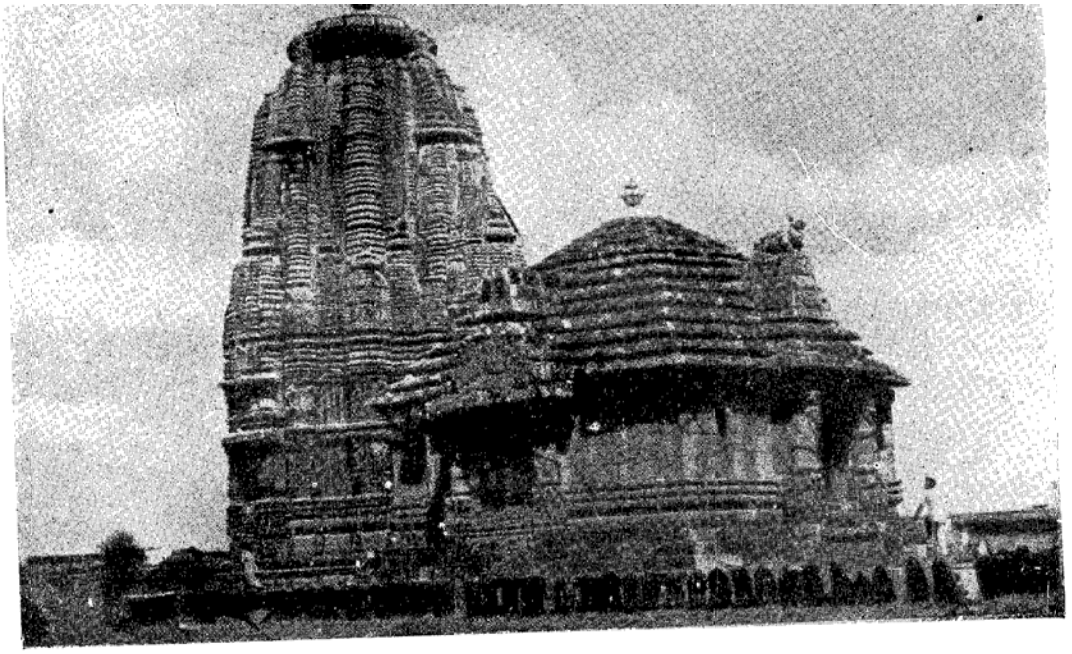

ରାଜାରାଣୀ

ରାଜାରାଣୀ ପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଥଚ ସୁଗଠିତ ମନ୍ଦିର ଅନନ୍ୟ । ଏହାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆକର୍ଷଣ,—ଏହାର ଅନୁପମ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ । ରାଜାରାଣୀର କେତୋଟି ପ୍ରତିମା ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠକଳାର ଆସନ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ।

ଗତ ଶତାବ୍ଦୀରେ କୌଣସି ଫରାସୀ ଇଞ୍ଜିନିଅର, ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି ଦେଖି ଏପରି ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ ଯେ, ସେ ଯେତେବେଳେ ଫେରିଯାଇ କାଏରୋରେ ବସତି କଲେ, ସେ ସେଠାରେ ନିଜର ଘରଟିକୁ ରାଜାରାଣୀ ମନ୍ଦିର ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ିଲେ । ବାହାରକୁ ରାଜାରାଣୀ ମନ୍ଦିରପରି ଦେଖା ଯାଉଥିଲେହେଁ ଏହା ଏକ ବିସ୍ତୃତ, ଆଧୁନିକ ଆବାସ । ଫରାସୀ ଇଞ୍ଜିନିଅରଙ୍କ ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ, ଭାରତର ଦୂତାବାସ କରିବା ପାଇଁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ ଏହା ଯାଚିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କାଏରୋଠାରୁ ପନ୍ଦର ମାଇଲ ଦୂର ହେବାରୁ, ଭାରତ ସରକାର ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

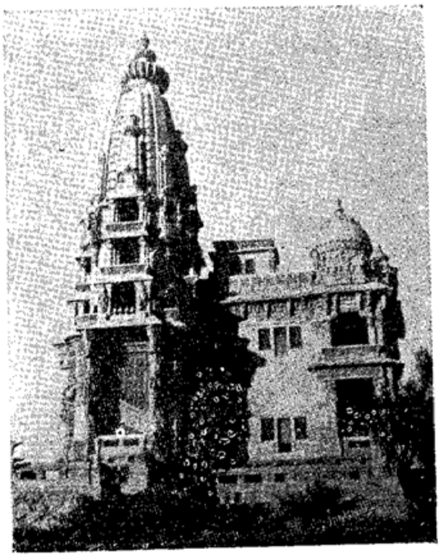

କାଏରୋସ୍ଥ ରାଜାରାଣୀ

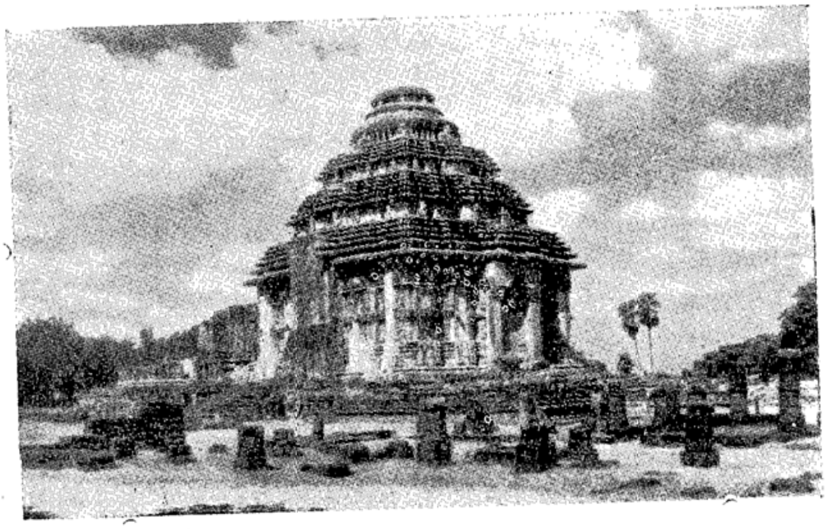

କୋଣାର୍କ

ଓଡ଼ିଆ-ଶିଳ୍ପୀର ସକଳ ସ୍ୱପ୍ନର ସଫଳ ପ୍ରକାଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟ-ରଥ କୋଣାର୍କ ! ଯେପରି ବିରାଟ, ଯେପରି ମନୋଜ୍ଞ, ଯେପରି ଚିତ୍ତୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ, ସେହିପରି ଶୋକାନ୍ତ । ପୃଥିବୀର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବୋଲି ଧରାଯାଉଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ-କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଏହି ମନ୍ଦିର, ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଇତିହାସର ନୀଳଚକ୍ର, ଏକ ଐତିହାସିକ ଜାତିର ବିଖଣ୍ଡିତ ସ୍ୱପ୍ନ, ଏକ ଐତିହାସିକ ଶିଳ୍ପୀସଂଘର ନିବିଡ଼ତମ ଭାବରାଶିର ପ୍ରସ୍ତର ମହାକାବ୍ୟ, କୋଣାର୍କ ।

ଧଉଳି ପାହାଡ଼ର ଅଶୋକ ଅନୁଶାସନର ରକ୍ଷକ-ରୂପୀ ଗଜୋତ୍ତମ ମୂର୍ତ୍ତି,—ଓଡ଼ିଶାର ଆଦ୍ୟତମ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ନିଦର୍ଶନ ।
[ଖ୍ରୀଃ ପୂଃ ୩ୟ ଶତାବ୍ଦୀ]

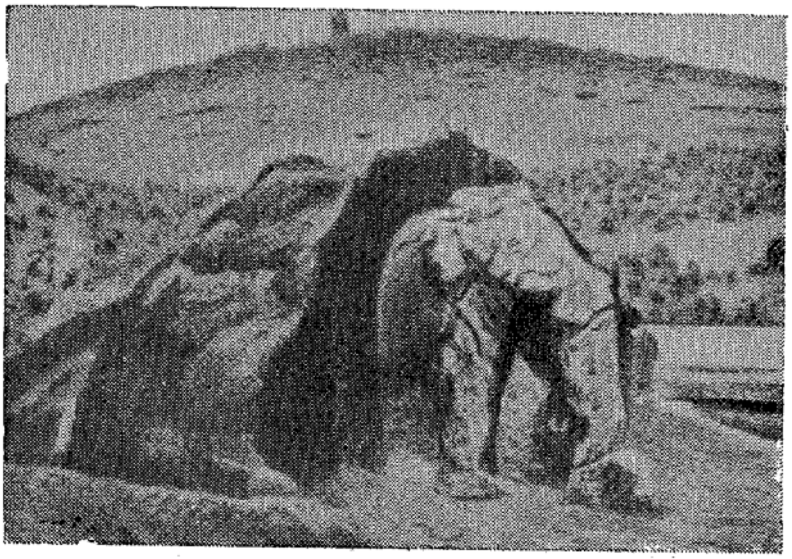

ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଇତିହାସପରି ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ସମଭାବରେ ଗୌରବମୟ ।

ଏହି 'ଗୌରବମୟ ଗାଥାର ଆରମ୍ଭ, ଧଉଳି-ହାତୀରେ । ଏହାକୁ ସମଗ୍ର ଭାରତର କଳାରେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବାଦ୍ୟ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।

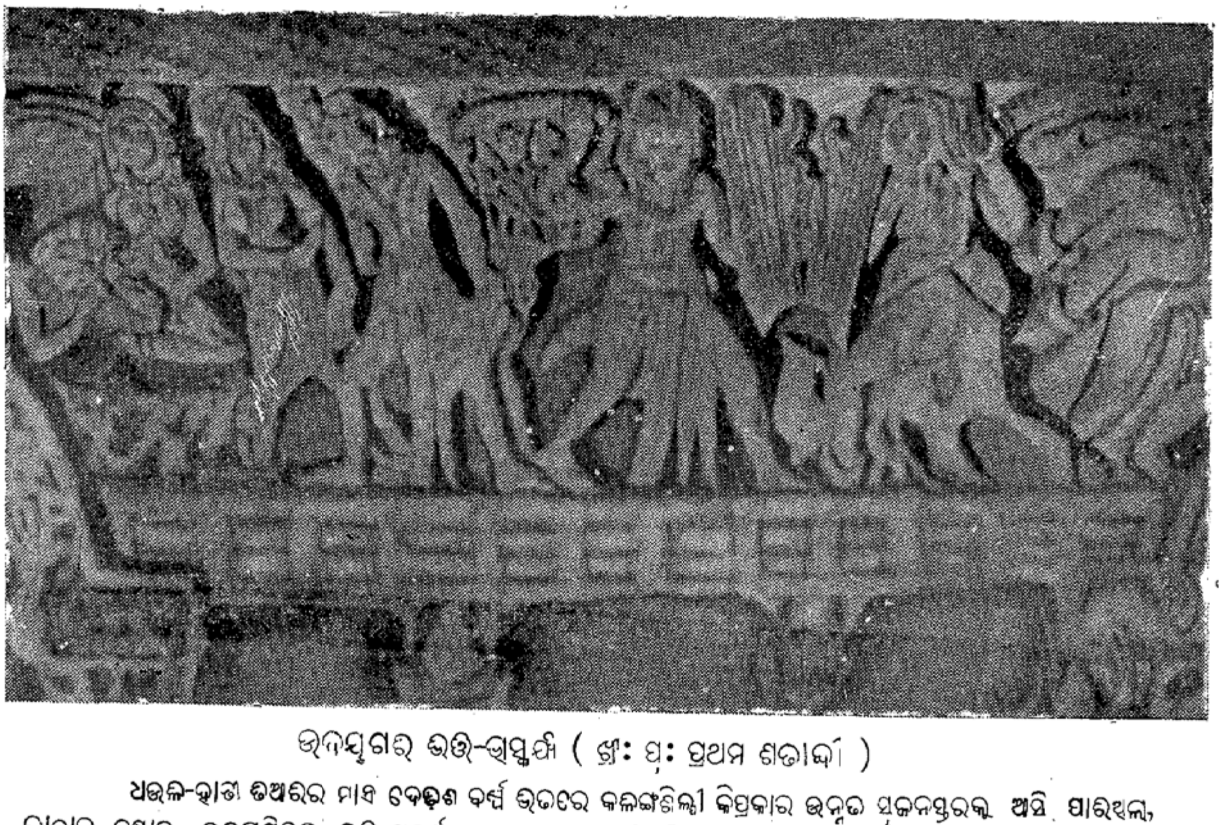

ଉଦୟଗିରି ଭିତ୍ତି-ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ (ଖ୍ରୀ: ପୂ: ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀ)

ଧଉଳି-ହାତୀ ତିଆରିର ମାତ୍ର ଦେଢ଼ଶ ବର୍ଷ ଭିତରେ କଳିଙ୍ଗଶିଳ୍ପୀ କିପ୍ରକାର ଉନ୍ନତ ସୃଜନସ୍ତରକୁ ଆସି ପାରିଥିଲା, ତାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ, ଉଦୟଗିରିର ଭିତ୍ତି-ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ । ଏଥିରେ କୌଣସି ବିପନ୍ନା ନାରୀକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆକ୍ରମଣର ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଅଛି । ବିପନ୍ନା ନାୟିକା, ଆଶ୍ରମବାସିନୀ ପରି ଜଣାଯାଆନ୍ତି । ବିପନ୍ନା ନାରୀର ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥା, ଆକ୍ରମଣକାରୀ-ମାନଙ୍କର ବିକ୍ରମ, ଋଷି ଓ ଋଷିପତ୍ନୀ ଏବଂ ହରିଣ-ହରିଣୀଙ୍କର ଚିତ୍ରଣ ଅତି ସାବଲୀଳ ଓ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର

କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଚାମୁଣ୍ଡା

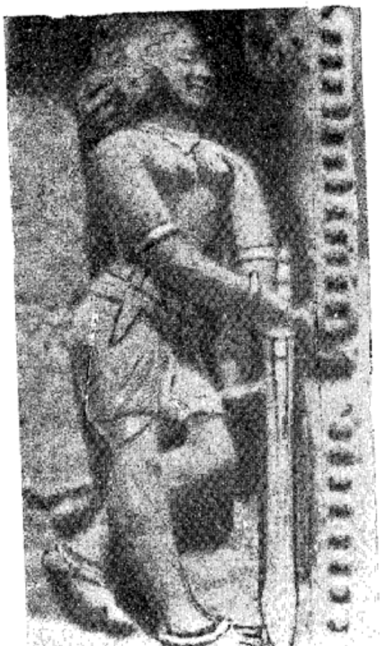

ଦ୍ୱାରପାଳିକା—ରତ୍ନଗିରି, ବିହାର

ଉପରେ ଲଳିତଗିରିର ଲାବଣ୍ୟମୟ ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର ମୂର୍ତ୍ତି ସହିତ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଯୋଗିନୀର ତୁଳନା କଲେ ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀ କେତେପ୍ରକାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାକୁ ନିପୁଣ ଭାବରେ ରୂପ ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ ତାହା ଅନୁମାନ କରି ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ହେବ ।

ରତ୍ନଗିରି ବିହାର, ବୌଦ୍ଧ ଉପାସନା କ୍ଷେତ୍ର ହେଲେ ହେଁ ଏହାର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ସେଦିନର ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ବୀରାଙ୍ଗନାର-ଭୂମି ଉତ୍କଳର ସାମାଜିକ ପରମ୍ପରାନୁଯାୟୀ ଖଡ୍‌ଗ ଧାରିଣୀ ଦ୍ୱାରପାଳିକା ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଥିଲେ । ଖଡ୍‌ଗଧାରିଣୀ ସତ, ବୀରାଙ୍ଗନା ସତ, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀ ତା'ର ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ନାରୀ ଜନୋଚିତ ମଧୁର ହାସ୍ୟରେ ଅଳଙ୍କୃତ କରିବାକୁ ଭୁଲିନଥିଲେ ।

"ମୁଖରମଧୀରଂ ତ୍ୟଜ ମଞ୍ଜୀରଂ"

—ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ

ରାଜାରାଣୀ ମନ୍ଦିରଗାତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପୀ ଓଡ଼ିଆ କବିର ସେହି ପରମ ହୃଦ୍ୟ ବାଣୀକୁ ପ୍ରସ୍ତର-ରୂପ ଦେବାକୁ ଯାଇଛି ମାତ୍ର ।

ସେ ଦିନ ଓଡ଼ିଆର ଜୀବନ ଥିଲା କର୍ମ, ସଂଗ୍ରାମ, ଧର୍ମ, କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟର ସମାହାର । କାବ୍ୟ ଥିଲା କଳାମୟ ଓ କଳା ଥିଲା କାବ୍ୟମୟ । ରାଜାରାଣୀ-ଗାତ୍ରସ୍ଥ ଏହି ପ୍ରତିମା ସେହି ରସମୟ କାଳ ଓ ଜୀବନର ମଧୁର ପ୍ରତୀକ ।

ଶାସ୍ତ୍ରିକଳାର ବିଚାରରେ ଏହି ପ୍ରତିମା ବିଶ୍ୱ କଳାରେ ଆସନ ପାଇବାର କଥା । ନବ-ବୟସ୍କା ଅଭିସାରିକାର ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଏହାର ସମଗ୍ରଅବୟବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ।

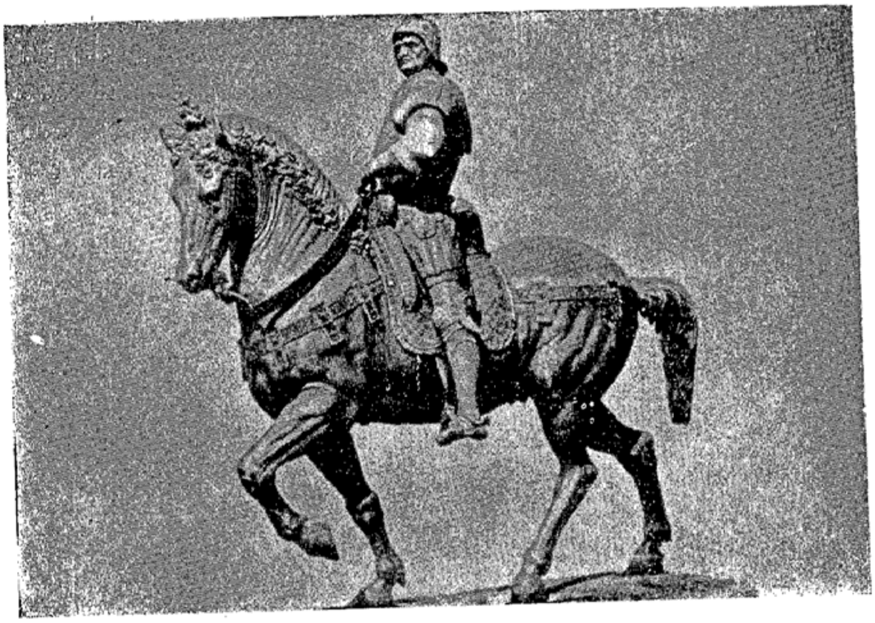

ଭେରକଚିଓ ଅଶ୍ୱ

ହ୍ୟାଭେଲ, କୋଣାର୍କର ସମରାଶ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ କହିଅଛନ୍ତି—''ଗ୍ରୀକ୍ ବା ରୋମାନ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇଥିଲେ, ଏହି [କୋଣାର୍କର ଅଶ୍ୱ ଓ ଆରୂଢ଼ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ] ମହିମାନ୍ୱିତ ସ୍ଥାପତ୍ୟକଳା, ୟୁରୋପ ବା ଆମେରିକାର ଯେକୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରେକ୍ଷାଗାରରେ ଗୌରବର ବସ୍ତୁହୋଇ ରହିଥାଆନ୍ତା । ଅସାମାନ୍ୟ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଏହି ତେଜସ୍ୱୀ ଅଶ୍ୱ ଭେରକଚିଓଙ୍କର ଭେନସ୍-ସ୍ଥିତ ଅଶ୍ୱ ସହିତ ତୁଳନାଯୋଗ୍ୟ ।''

ସେଥିପାଇଁ ଏଠାରେ ଭେରକ୍‌ଚିଓଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଶ୍ୱ-ମୂର୍ତ୍ତିର ଛବି ମଧ୍ୟ ଦିଆଗଲା ।

ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ଅଶ୍ୱାରୋହିଣୀ

କରବାଳହସ୍ତା ଓଡ଼ିଆଣୀର ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ର ଅଳଂକୃତ କରିଛି । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶା ଭ୍ରମଣକାରୀ ଇଂରେଜ ନାବିକ ବ୍ରୁଟନ୍, ପୁରୀରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ତ୍ରୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ବୁଲୁଥିବାର ଦେଖିଛନ୍ତି ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ବୀରାଙ୍ଗନାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି କେବଳ ଶିଳ୍ପୀର କଳ୍ପନା ନୁହେଁ । ଏହା ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ପ୍ରକୃତ ଘଟଣାରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଜଣାଯାଏ ।

କୋଣାର୍କର ସମରାଶ୍ୱ

ସେଦିନ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତି ପରିବାର ଜାତୀୟ ବାହିନୀକୁ ସୈନ୍ୟ ଯୋଗାଉଥିଲା । ଲଢ଼େଇରେ ମୁଣ୍ଡଦେବା ଥିଲା ଓଡ଼ିଆର ପୁଣ୍ୟ ପରଂପରା । ସେଦିନ, ଅଦ୍ୟ ସନ୍ତାନବତୀ ନବବଧୂ, ତରୁଣ ସୈନିକ-ସ୍ୱାମୀର ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରାବେଳେ କିପରି ବୋଧ କରୁଥିଲା ? କୋଣାର୍କର କୌଣସି ବରେଣ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀ ସେହି ତିକ୍ତ ମଧୁର ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଏଠାରେ ସନାତନ କରି ରଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ବୀର ରମଣୀ, ଅଶ୍ରୁପାତ କରୁନାହିଁ, ତଥାପି ଅନ୍ତରାତ୍ମାର ଅକୁହା ବେଦନା ତା'ର ସମଗ୍ର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଛାୟାପରି କିପରି ବ୍ୟାପ୍ତ ରହିଛି, ପାଠକେ ଦେଖନ୍ତୁ । ଅବୋଧ ଶିଶୁ, କିନ୍ତୁ ସ୍ତନ୍ୟପାନରତ,—ଯାହା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଅଭିଯାନୋଦ୍ୟତ ବୀରସୈନିକ, ପ୍ରେୟସୀକୁ କିକଥା କହି ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବ ? ସେ କେବଳ ମା ଓ ପୁଅକୁ ଅନାଇ ରହିଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ସୈନିକର ବିଦାୟ

ଓଡ଼ିଆଏ ସେଦିନ ପାହାଡ଼ କାଟି ପ୍ରାସାଦ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ପାହାଡ଼ ଚୂନାକରି ଦେଉଳ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ରକ୍ତ ଦେଇ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଢ଼ିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ, ସେମାନେ ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟ କିପରି ଉପଭୋଗ କରିଯାଏ, ତା ଜାଣିଥିଲେ । ଲିଙ୍ଗରାଜର ଏହି ହାସ୍ୟମୟୀ ନାୟିକା ସେହି ଜୀବନଭୋଗର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆଶିଳ୍ପୀ ଗୋଟିଏ ପଥରଗଢ଼ା ମୁଖରେ ଯେପରି ପରମ ରମ୍ୟ ହାସ୍ୟ ଫୁଟାଇ ପାରିଛି, ତାହା ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ଘଟିଛି ବୋଲି ମନେହୁଏ ନାହିଁ । ଡ଼ା' ଭିନ୍‌ଚିଙ୍କ ମୋନାଲିସାର ସ୍ମିତହାସ୍ୟ ଉପରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଲେଖାଯାଇଥିଲେହେଁ, ଏ ନାରୀର ଦୁର୍ଜ୍ଞେୟ ସ୍ମିତ ଉପରେ କଳାଜଗତ୍ ନୀରବ ।

ଲିଙ୍ଗରାଜର ସ୍ମିତ-ସୁନ୍ଦର ନାୟିକା

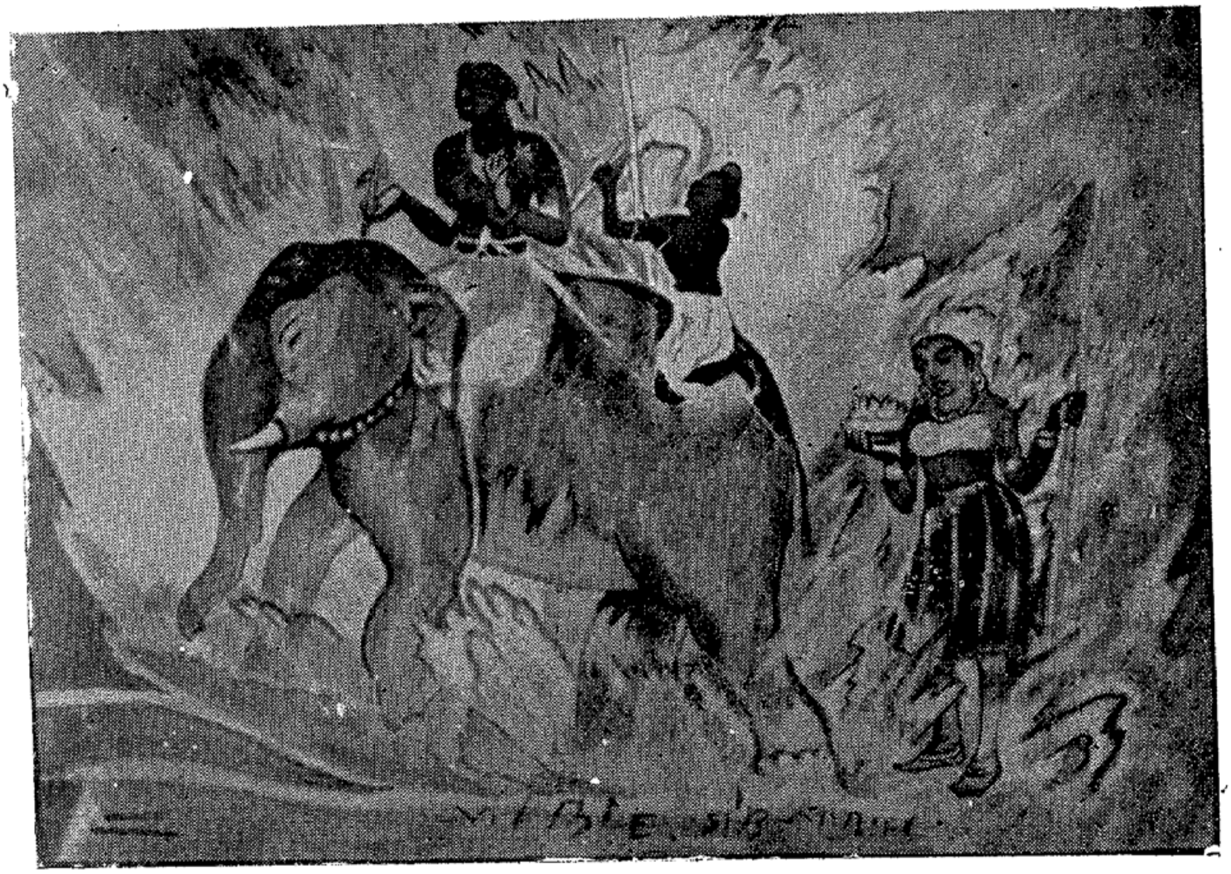

ସୀତାଭିଞ୍ଜିର ଭିତ୍ତିଚିତ୍ର

କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାରେ ସୀତାଭିଞ୍ଜି ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ୨୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ ଥିବା ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ଗୁମ୍ଫାର ଛାତ ତଳେ ଏହି ଚିତ୍ରଟି ଅଙ୍କିତ । ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ଏକମାତ୍ର ଭିତ୍ତି ଚିତ୍ରଟି, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ପରିମାପ, ରୂପ ଯୋଜନା ଓ ଶୈଳୀରେ, ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ଅଜନ୍ତା' ଭିତ୍ତିଚିତ୍ରର ସମକକ୍ଷ । ଏହା ସୁରକ୍ଷିତ ହେଲେ ଏବଂ ଯାତାୟାତର ପଥ ସୁଗମ ହେଲେ ଏହି ସ୍ଥାନଟି କଳାପ୍ରେମୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକ ତୀର୍ଥରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତା ।

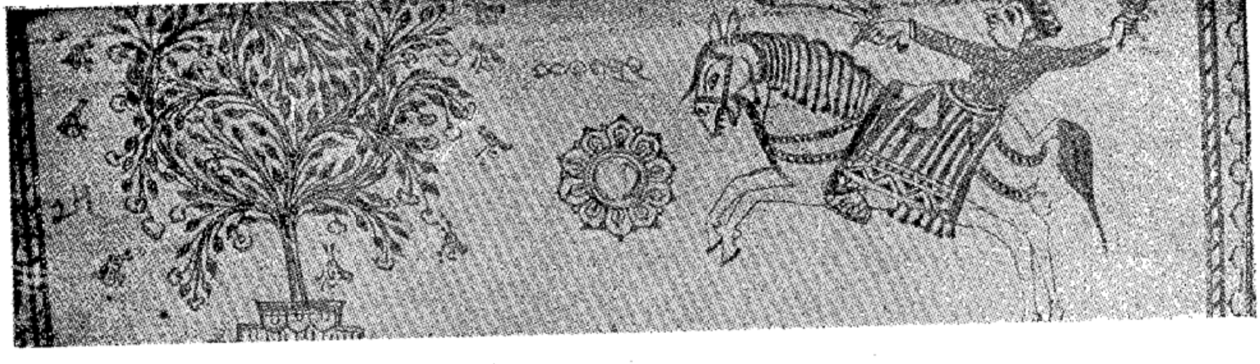

ତାଳପତ୍ର ଚିତ୍ର (୧)

ଓଡ଼ିଶାର ମହାରଣାମାନେ କାଠ ଓ ପଥରରେ ରୂପ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା ବେଳେ ସାଧାରଣ ନାଗରିକ କେବଳ ଚୁପ୍ ବସି ନ ଥିଲେ । ସେ ତାହାର ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକର ପୃଷ୍ଠାକୁ କୋଣାର୍କ ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର କାନ୍ଥ ପରି ଅଳଂକୃତ କରିବାରେ ଲାଗିଥିଲେ । ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖନୀ ମୁନରେ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ରୀତି କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ନାଗରିକଗଣ ଏହି ରୀତିରେ ଅସଂଖ୍ୟ କାବ୍ୟ କବିତା ଚିତ୍ରିତ କରି ଏ ଦେଶର ଶିଳ୍ପ ଗୌରବକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି ପାରିଛନ୍ତି । ୟୁରୋପରେ ଏଚିଙ୍ଗ୍ ବା ତମ୍ବା ପତ୍ର ଉପରେ ରେଖାଙ୍କନ କରି ଯେଉଁମାନେ ଯଶସ୍ୱୀ, ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଳନାରେ ଏହି ଚିତ୍ରରେ ରେଖାର ଦୃଢ଼ତା ଓ ସାବଲୀଳ ଗତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ମୟ ସୂଚକ ।

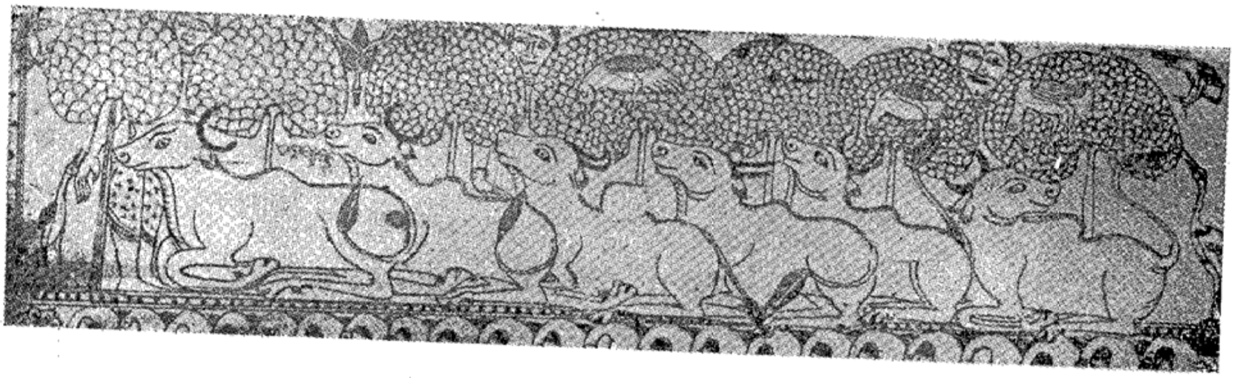

ତାଳପତ୍ର ଚିତ୍ର (୨)

ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖନଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତରେଖା, ଅଉଥରେ ସଂଶୋଧିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ରରେ କଳ୍କି ଅବତାରରେ ଆରମ୍ଭ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଚିତ୍ରରେ ଗୋପାଳିକା ଓ ଗୋଗୋଷ୍ଠର ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବେଶ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ପଟ୍ଟଚିତ୍ର

ତାଳପତ୍ର ପରବର୍ତ୍ତେ କାଗଜ ଆସିଲା ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ, ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ସହିତ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀ ଏହି ନୂତନ ମାଧ୍ୟମକୁ ମଧ୍ୟ ବରଣ କଲେ ଏବଂ ଏକ ନିଜସ୍ୱ ଶୈଳୀରେ ପଟ୍ଟଚିତ୍ର ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

ଏହି ରୀତିର ଚିତ୍ରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରୀରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣର ସହଜ ବିନ୍ୟାସ, ରେଖାର ସାବଲୀଳ ଗତି ଓ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଅଲଂକରଣ, ଓଡ଼ିଶୀ ଚିତ୍ରକଳାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସୂଚାଇ ଦିଏ ।

ଗଂଜପା ତାସର ନିର୍ମାଣରୀତି ପଟ୍ଟଚିତ୍ରରୀତିରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ସହିତ ଏ କ୍ରୀଡ଼ା ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରବେଶକଲା ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ପଟ୍ଟଚିତ୍ରକରମାନେ ଗଂଜପା-ତାସ ତିଆରି କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏହି ବୈଦେଶିକ ଆମଦାନୀ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଶିଳ୍ପୀର ଅଙ୍ଗୁଳିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମହିମାରେ ମହିମାନ୍ୱିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ଗଂଜପାକୁ କଳା ସୌଖୀନମାନେ ଏବେ ଭାରି ପସନ୍ଦ କରୁଅଛନ୍ତି ।

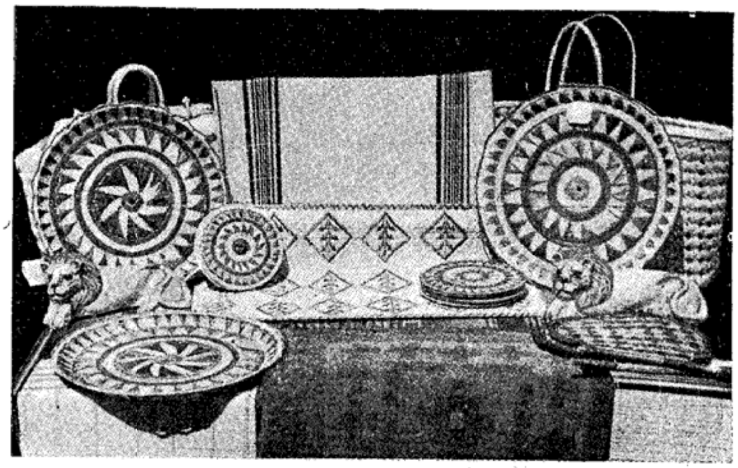

ଓଡ଼ିଶାର କୁଟୀରଶିଳ୍ପ—ଘାସ ନିର୍ମିତ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦ

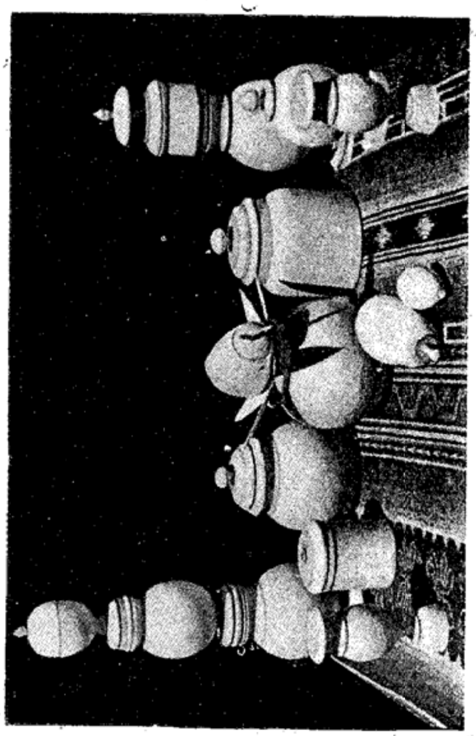

କାଠକାମ

ଓଡ଼ିଶୀ କୁଟୀରଶିଳ୍ପର ଆଉ କେତେକ ନମୁନା । ଏଗୁଡ଼ିକର ଚାହିଦା ଦିନକୁଦିନ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି ।

ତାରକସି କାମର କେତେକ ନମୁନା

ଓଡ଼ିଶାର କଟକ ତାରଶିଳ୍ପ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କଠାରୁ ଏହି କାମର ଗୋଟିଏ ଉପହାର ପାଇ ସେ କାଳର ବ୍ରିଟିଶ୍ ଏମ୍, ପି, ଓ୍ୱେଡ଼ରବର୍ଣ୍ଣ କହିଥିଲେ—

"ଏପରି କାମ ମୁଁ କେବେହେଁ ଦେଖି ନଥିଲି !"

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ବନମାଳୀ ଦାସ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏମାନଙ୍କର ଗୀତାବଳି ଉତ୍କଳର ପୁରପଲ୍ଲୀକୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଖରିତ କରେ । ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ ‘ସମରତରଙ୍ଗ’ ଓ ଅମ୍ବିକାବିଳାସ କାବ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ଅନନ୍ୟ ଓ ତାଙ୍କର ବିଳକ୍ଷଣ ରଚନା ବଡ଼ଜେନାଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ଏକ ମହନୀୟ ଅନୁପମତା ଆଣି ଦେଇଛି ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ଓଡ଼ିଶା ଇଂରେଜ ଶାସନାଧୀନ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ନିରକ୍ଷର ଅନ୍ଧ କନ୍ଧ କବି ଭୀମ ଭୋଇ (ଦେଖ) ଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ । ସରଳ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଏହି ଶୂନ୍ୟବାଦୀକବିଙ୍କ ଗୀତି-କବିତା ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ବହୁପରିମାଣରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଆବିର୍ଭୂତ ଯଦୁମଣି, ହାସ୍ୟରସର ପରିବେଷକ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନନ୍ୟ । ଏହାଙ୍କର ଲିଖିତ ‘ପ୍ରବନ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର’ ଓ ‘ରାଘବ ବିଳାସ’ ପୁଣି ଉଚାଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ । ସେ କାଳରେ କାବ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ସଂସ୍କୃତ, ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜରେ କିପରି ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିଲା, ତାହାର ପରିଚୟ ବଢ଼େଇକୁଳଜାତ ଯଦୁମଣିଙ୍କର ଏହି କାବ୍ୟ-ଦ୍ୱୟରୁ ମିଳେ ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅପରାର୍ଦ୍ଧରେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ଜାତୀୟ କବି ରାଧାନାଥ ରାୟ, ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ଓ ଔପନ୍ୟାସିକ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ନୂତନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଏହି ନୂତନ ସାହିତ୍ୟର, ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରୀତି ଓ ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ପ୍ରଧାନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ନୂତନ ସାହିତ୍ୟିକଗଣ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ସ୍ୱଦେଶର ମହିମା ଓ ଅତୀତ ଗୌରବ ପ୍ରତି ସଚେତନ କରାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ବିଶ୍ୱନାଥ କର ଏତିକିବେଳେ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶକଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀର ବକୁଳପୁନ୍ନାଗକୁଞ୍ଜର ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାପୀଠରେ ମଧ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ଗୋଦାବରୀଶ, ନୀଳକଣ୍ଠ, କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ହରିହର ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟିକ ଗୋଷ୍ଠୀ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଏମାନେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଦେଶାତ୍ମବୋଧକ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଏ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କୁ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ‘ପଞ୍ଚସଖା’ ନାମ ଦିଆଯାଏ । ଅଳ୍ପକାଳ ବ୍ୟବଧାନରେ ଏହି ସମୟର ପ୍ରାଚୀନ-ନବୀନର ମଧୁର ମିଳନ ପୀଠ ଗଙ୍ଗାଧର, ଗୀତିକବି ପଦ୍ମଚରଣ, ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦକିଶୋର, ବର୍ଣ୍ଣନାପର କବି ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି ଓ ନାରୀକବି ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ, ବିଶିଷ୍ଟ ଲେଖକ ଲେଖିକା । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ, ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ରାଜଗୁରୁ ଓ ପଣ୍ଡିତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନା ଓ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ ଗବେଷଣାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏହି ସମୟରେ ଲେଖିଥିଲେ । ଫକୀର ମୋହନଙ୍କଠାରୁ ଆରବ୍ଧ ହୋଇଥିବା ସରସ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ଧାରାକୁ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଜାତୀୟତା-ବୋଧ ସହ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଭାବର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହେଲା । ଏତିକିବେଳେ ସମାଜବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ତରୁଣ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧର ପରବର୍ତ୍ତୀ-କାଳରେ ଲେଖୁଥିବା ଔପନ୍ୟାସିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାଳନ୍ଦୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ଓ କାହ୍ନୁଚରଣ ମହାନ୍ତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ମାୟାଧର ମାନସିଂ, ସଚ୍ଚି ରାଉତରାୟ, ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଲତା ଦେବୀ ପ୍ରଭୃତି ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ କବି ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ଭାରତ ସରକାର ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି । ତଦନୁସାରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ପାଠକ ଶ୍ରେଣୀର ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି ଦ୍ରୁତଭାବରେ ଘଟୁଥିବାରୁ ବହୁ ସାହିତ୍ୟିକ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରବନ୍ଧ, କବିତା, କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳ୍ପମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି ଓ ଏହା ତରୁଣ ସାହିତ୍ୟସେବୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଯୋଗାଉଅଛି । ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରିଚାୟକ ବୋଲି ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କୁ ଧରାଯାଇପାରେ

<u>କାବ୍ୟ ଓ କବିତାବଳି</u>:—ମାର୍କଣ୍ଡ ଦାସଙ୍କ (୧) କେଶବ କୋଇଲି, ବଛା ଦାସଙ୍କ (୨) କଳଶା, ଦନେଇ ଦାସଙ୍କ (୩) ଗୋପୀଭାଷା, ଶାରଳାଙ୍କ (୪) ମହାଭାରତ, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ (୫)

ଭାଗବତ, ବଳରାମଙ୍କ (୬) ରାମାୟଣ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ (୭) ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ଓ (୮) ଲାବଣ୍ୟବତୀ, ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ (୯) ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି, ବ୍ରଜନାଥଙ୍କ ୧୦) ସମରତରଙ୍ଗ, ଦୀନକୃଷ୍ଣଙ୍କ (୧୧) ରସକଲ୍ଲୋଳ, ଭକ୍ତଚରଣଙ୍କ (୧୨) ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ଓ (୧୩) ମନବୋଧ ଚଉତିଶା, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବଙ୍କ (୧୪) କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ (୧୫) ପଦ୍ୟାବଳି, ଯଦୁମଣିଙ୍କ (୧୬) ପ୍ରବନ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ଭୀମା ଭୋଇଙ୍କ (୧୭) ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣି, ରାଧାନାଥଙ୍କ (୧୮) ଚିଲିକା ଓ (୧୯) ମହାଯାତ୍ରା, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ (୨୦) ଅବସର ବାସରେ, ମଧୁସୂଦନଙ୍କ (୨୧) ବସନ୍ତ ଗାଥା ଓ (୨୨) କୁସୁମାଞ୍ଜଳି, ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ (୨୩) ତପସ୍ୱିନୀ ଓ (୨୪) ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳି, ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ (୨୫) ଜନ୍ମମାହାତ୍ମ୍ୟ, ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ (୨୬) ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦତ୍ରିଭୁବନଦେବଙ୍କ, (୨୭) ବୈଦିକ ପ୍ରକୃତି, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ (୨୮) କୋଣାର୍କେ, ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ (୨୯) ଆଲେଖିକା, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ (୩୦) କାରାକବିତା, କୁନ୍ତଳା-କୁମାରୀଙ୍କ (୩୧) ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ।

ଗଦ୍ୟ—ନାରାୟଣ ଅବଧୂତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ (୧) ରୁଦ୍ରସୁଧାନିଧି, ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ (୨) ଚତୁର ବିନୋଦ, ରାମଶଙ୍କରଙ୍କ (୩) ବିବାସିନୀ, ଫକୀରମୋହନଙ୍କ (୪) ଛ'ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ, (୫) ମାମୁଁ ଓ (୬) ଆତ୍ମଚରିତ; ଗୋପୀନାଥନନ୍ଦଙ୍କ ୭) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଓ (୮) ଶାରଳା ମହାଭାରତ ସମାଲୋଚନା, ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରାଜଗୁରୁଙ୍କ (୯) ପ୍ରବନ୍ଧାବଳି, ରାଧାନାଥଙ୍କ (୧୦) ବିବେକୀ, ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ (୧୧ ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ, କୁନ୍ତଳା-କୁମାରୀଙ୍କ (୧୨) ରଘୁ ଅରକ୍ଷିତ, ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜଙ୍କ (୧୩) ଭାଗବତଟୁଙ୍ଗୀରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ (୧୪) ବାଇମହାନ୍ତିଙ୍କ ପାଞ୍ଜି, ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ (୧୫) କନକଲତା, ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ରଙ୍କ (୧୬) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବାରବାଟୀ ଓ (୧୭) କୋଣାର୍କ, ଶଶୀଭୂଷଣରାୟଙ୍କ (୧୮) ଉତ୍କଳର ଋତୁଚିତ୍ର, ଓ (୧୯) ଉତ୍କଳ ପ୍ରକୃତି, ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶଙ୍କ (୨୦) ଆର୍ଯ୍ୟଜୀବନ, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ (୨୧) ପ୍ରବନ୍ଧାବଳି ଓ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥଙ୍କ (୨୨) ଆଲୋଚନାବଳି, ଯାହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ନାଟକ—ରଘୁନାଥ ପରିଚ୍ଛାଙ୍କ (୧) ଗୋପୀନାଥ ବଲ୍ଲଭ ନାଟକ, ରାମଶଙ୍କରଙ୍କ (୨) କାଞ୍ଚିକାବେରୀ, ଭିକାରୀଚରଣଙ୍କ (୩) ନନ୍ଦକେଶରୀ, ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ (୪) ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ, ରାଜା ରାଧାମୋହନ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେବ (ଚିକିଟି)ଙ୍କ (୫) ପ୍ରକୃତି ରହସ୍ୟ ନାଟକ; ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଙ୍କ (୬ କୋଣାର୍କ ।

ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ସମଗ୍ର ଭାରତ ଓ ଭାରତ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଅଛି — (୧) ଗୀତ ଗୋବିନ୍ଦ-ଜୟଦେବ (୨) ଅନର୍ଘରାଘବ ନାଟକ-ମୁରାରୀ ମିଶ୍ର (୩) ଆର୍ଯ୍ୟା ସପ୍ତଶତୀ-ଗୋବର୍ଦ୍ଧନାଚାର୍ଯ୍ୟ (୪) ସହୃଦୟାନନ୍ଦ-କୃଷ୍ଣାନନ୍ଦ (୫) ଭାରତାମୃତ ମହାକାବ୍ୟ-ଦିବାକର ମିଶ୍ର (୬) ଭକ୍ତି ବୈଭବ ନାଟକ-ଜୀବଦେବାଚାର୍ଯ୍ୟ (୭) ଶୃଙ୍ଗାର କାରିକା-ଶୃଙ୍ଗାର ଦାସ (୮) ପ୍ରବୋଧ ଚନ୍ଦ୍ର କା-ବୈଜଳ ଦେବ (୯) ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ-ବିଶ୍ୱନାଥ ମହାପାତ୍ର (୧୦) କୁମର ଦର୍ପଣ-ନେତ୍ରାନନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟ ପଞ୍ଚାନନ (୧୧) ଗୀତ ପ୍ରକାଶ-କୃଷ୍ଣ ଦାସ ବଡ଼ଜେନା ମହାପାତ୍ର (୧୨) ସଙ୍ଗୀତ କଳ୍ପଲତା-ହଳଧର ମିଶ୍ର (୧୩) ସଙ୍ଗୀତ ନାରାୟଣ-ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମିଶ୍ର (୧୪) ସଙ୍ଗୀତ ସରଣୀ-ନାରାୟଣ ମିଶ୍ର (୧୫) ନାଟ୍ୟ ମନୋରମା-ରଘୁନାଥ ରଥ (୧୬) ପଞ୍ଚସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ଭାସ୍ୱତୀ-ଶତାନନ୍ଦ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ (୧୭) ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର (୧୮) ଏକାବଳୀ-ବିଦ୍ୟାଧର ।

ଖନିଜ ସମ୍ପଦ

ଓଡ଼ିଶାର ମାଟିତଳେ ପ୍ରଚୁର ଖନିଜ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ନଦୀ, ହ୍ରଦ, ଜଙ୍ଗଲ ପ୍ରଭୃତିରେ ଯଥେଷ୍ଟ କଞ୍ଚାମାଲ ପୂରି ରହିଥିଲେହେଁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧର ଶେଷଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସମସ୍ତର ଯଥାର୍ଥ ଉପଯୋଗ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ଶିକ୍ଷାଓ ସଂସ୍କୃତି ଭଳି ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ଅନଗ୍ରସର ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଜାମସେଦପୁରର ଲୁହା କାରଖାନା, କଲିକତାର ଲୁଗା ଓ ଝୋଟକଳ, ଟିଟାଗଡ଼ର କାଗଜ କାରଖାନା, ସୁଦୂର ଓଡ଼ିଶାର କଞ୍ଚାମାଲ ନେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଓଡ଼ିଶା ମାଟିରେ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଗରେ ବାହାର ପ୍ରଦେଶର ଶିଳ୍ପପତିମାନେ ଦୃଷ୍ଟିଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର କଞ୍ଚାମାଲ ଓ ଶିଳ୍ପ ସମ୍ଭାବନା

ସମ୍ପର୍କରେ ସମୀକ୍ଷା ପ୍ରଥମେ ୧୯୪୬-୪୭ ମସିହାରେ ଯୁଦ୍ଧୋତ୍ତର ପୁନର୍ଗଠନ ପରିକଳ୍ପନା ଯୋଜନା (*Past-war Reconstruction and Planning*) ଅନୁଯାୟୀ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଥିବା ସମୁଦାୟ ଲୁହାପଥରର ପ୍ରାୟ ଶତକଡ଼ା ୬୦ ଅଂଶ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଛି ବୋଲି ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ ମତ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୩୦ କୋଟି ଟନ୍ ଲୁହାପଥର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାରେ ଗଚ୍ଛିତ ଥିବାର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଛି ଓ ଆଉ ପ୍ରାୟ ୪୦୦ କୋଟି ଟନ୍ ମିଳିବା ସମ୍ଭବ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଉଅଛି । ଭାରତରୁ ମିଳୁଥିବା ମାଙ୍ଗାନିଜ୍‌ର ପ୍ରାୟ ଶତକଡ଼ା ୨୦ ଅଂଶ ଓଡ଼ିଶାରୁ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର କେଉଁଝର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗୀର, କୋରାପୁଟ ଓ କଳାହାଣ୍ଡିରେ ଗଚ୍ଛିତ ଥିବା ମାଙ୍ଗାନିଜ୍‌ର ପରିମାଣ ଅନ୍ୟୂନ ଏକକୋଟି ଟନ୍ ହେବ ବୋଲି ହିସାବ କରାଯାଇଛି । ସେହିପରି କେଉଁଝର, ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରାୟ ୫ଲକ୍ଷ ଟନ୍ କ୍ରୋମାଇଟ୍ ଗଚ୍ଛିତ ଥିବାର ଅଟକଳ କରାଯାଇଛି । କଳାହାଣ୍ଡି ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୩.୯ କୋଟି ଟନ୍ ଓ ୩ କୋଟି ଟନ୍ ବକ୍ସାଇଟ୍ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବାର୍ଷିକ ୫ ଲକ୍ଷ ଟନ୍ କୋଇଲା ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଉଛି ଏବଂ ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୧୦ କୋଟି ଓ ୧୫ କୋଟି ଟନ୍ ପଥର କୋଇଲା ମହଜୁଦ୍ ଅଛି । ପ୍ରଚୁର ଚୂନପଥର ଓ ଡ଼ଲୋମାଇଟ୍ ସମ୍ବଲପୁର ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାରେ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କାଇନାଇଟ୍, ଚିନାମାଟି ଓ ଖଡ଼ିପଥରର ବହୁ ଖଣି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଛି । କଟକ, ସମ୍ବଲପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଭ୍ର ମିଳେ ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ଭାନାଡ଼ିୟମ୍ ଗଚ୍ଛିତ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।

ବନ୍ୟ ସମ୍ପଦ

ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ଭୂଭାଗର ପ୍ରାୟ ଶତକଡ଼ା ୪୦ ଅଂଶ (୨୪୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍) ଅରଣ୍ୟ ରହିଛି । ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ବନ୍ୟସମ୍ପଦ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶା ତୃତୀୟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ତେଣୁ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବନ୍ୟସମ୍ପଦର, ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ରହିଛି ।

୧୯୫୭ ସୁଦ୍ଧା ଜଙ୍ଗଲ ବାବଦ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଆଦାୟ ଟ ୧୮୯,୪୫,୯୩୭ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲ ଉନ୍ନୟନ ପାଇଁ ଟ ୨୯,୭୬,୫୦୫ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାବଦରେ ଟ ୪୦,୭୦,୮୭୮ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ଜଙ୍ଗଲଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କାଠ, ଜାଳେଣୀ-କାଠ, ବାଉଁଶ, କେନ୍ଦୁପତ୍ର, ହରଡ଼ା, ମହୁଲ, ଲାଖ, ସବାଇ-ଘାସ, ତେନ୍ତୁଳି ଓ ତୈଳବୀଜ ପ୍ରଧାନ । ଓଡ଼ିଶାଜଙ୍ଗଲ-ମାନଙ୍କରୁ ଗୃହନିର୍ମାଣ ଓ ରେଳପଥ ନିର୍ମାଣପାଇଁ ଭାରିକାଠ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବଡ଼ପାହାଡ଼ ଡିଭିଜନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବାଉଁଶ ଓରିଏଣ୍ଟ ପେପର ମିଲ୍‌କୁ କାଗଜତିଆରି ପାଇଁ ଯୋଗାଯାଏ । କଲିକତାର ଟିଟାଗଡ଼ କାଗଜକଳ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଗୁଳ, ଆଠମଲ୍ଲିକ, ହିନ୍ଦୋଳ ଓ ଦଶପଲ୍ଲା ପ୍ରଭୃତିରୁ ବାଉଁଶ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଅନ୍ୟୂନ ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟନ୍ ବାଉଁଶ ମିଳେ । ଓଡ଼ିଶାର ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରୁ ବର୍ଷକୁ ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କେନ୍ଦୁ ପତ୍ର ମିଳେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ୟଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଝାଡ଼ୁଣୀ ଘାସ, (*broom grass*) ତେନ୍ତୁଳି, ଶିଆଳି-ପତ୍ର ଓ ଶବାଇ ଘାସ (ବାବୁଲ) ପ୍ରଧାନ । ଏବେ ଓଡ଼ିଶା ଜଙ୍ଗଲଜାତ ସର୍ପଗନ୍ଧା (ପାତାଳଗରୁଡ଼) ଭାରତର ଏକ ପ୍ରଧାନ ବୈଦେଶିକ ମୁଦ୍ରା ଅର୍ଜନକାରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଜୀବଜନ୍ତୁ

ଓଡ଼ିଶାର ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଏ ରାଜ୍ୟର ସମ୍ପଦ । ନାନା ଜାତିର ମୃଗ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ମିଳୁଥିବାରୁ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ଓଡ଼ିଶାର ଖ୍ୟାତି ଅଛି । ସମ୍ବର, ଚିତଲ, କୁଟୁରା, ଖୁରାଣ୍ଡି, ଚୌଶିଙ୍ଗା, ନୀଳଗାଈ, କୃଷ୍ଣସାର, ବାଘ, କଲରାପତ୍ରିଆ ବାଘ, ବଣବିରାଡ଼ି, କଟାଶ, ହାଣ୍ଡିଆ ନେଉଳ, କୁଜିନେଉଳ, ଗଧିଆ, ବିଲୁଆ, ଢିଙ୍କିଆବାଘ ବିଲିଆକୁକୁର, ଭାଲୁ, ଶାଳିଆପତନୀ, ନେପାଳମୂଷା· ଗୁଣ୍ଡୁଚି-ମୂଷା, ଝିଙ୍କ, ଠେକୁଆ, ହାତୀ, ଗଯ୍ଲଲ, ବଣମଇଁଷି· ବରାହ ଓ ବଜ୍ରକାପ୍ତା ଓଡ଼ିଶା ଜଙ୍ଗଲର ପ୍ରାକୃତିକ ମୂଲ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରନ୍ତି ।

କେବଳ ହାତୀ, ବନ୍ୟ ମହିଷ, ବାଲିହରିଣ, ଓ ବାରଶିଙ୍ଗା ବ୍ୟତୀତ ଉପର ଉଲ୍ଲିଖିତ ସମସ୍ତ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ତେରଟିଯାକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ହାତୀ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେଉଁଝର, ଢେଙ୍କାନାଳ, କଟକ (ଆଠଗଡ଼ ସବଡିଭିଜନ), ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ; କୃଷ୍ଣସାର, ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ ଏବଂ ବାରଶିଙ୍ଗା କଟକ, ପୁରୀ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ମିଳନ୍ତି । ଦେହରେ ବର୍ଣ୍ଣର ଅଭାବ ଘଟିଲେ ଶ୍ୱେତ ବା ଆଲବିନୋ ପ୍ରାଣୀ ଜାତ ହୁଅନ୍ତି । ସେହିପରି ବର୍ଣ୍ଣର ଆଧିକ୍ୟ ହେତୁ କଳାବାଘ ଜାତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଓ ଏମାନେ ପ୍ରାଣୀ ରାଜ୍ୟର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ହେଲେହେଁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଜଙ୍ଗଲରେ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଗଞ୍ଜାମ, କୋରାପୁଟ ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ କଳାବାଘ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକସଂଖ୍ୟାରେ ମିଳନ୍ତି । ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ତଳେ ବାରଶିଙ୍ଗା, ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ସୀମାବଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶିକାରୀମାନଙ୍କର କ୍ରୂର ହସ୍ତରେ ଏମାନଙ୍କର ବଂଶଲୋପ ଘଟିଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର ହାତୀ, ଉଚ୍ଚତାରେ ଦଶଫୁଟରୁ ଅଧିକ ହୁଅନ୍ତି । ୧୯୫୭ ସାଲରେ ତାଳଚେରର ରାଜାସାହେବ, ଢେଙ୍କାନାଳ ଜଙ୍ଗଲରେ ଗୋଟିଏ ହାତୀ ମାରିଥିଲେ । ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦାନ୍ତର ଓଜନ ଥିଲା ୯୨ ପାଉଣ୍ଡ ଓ ଲମ୍ବ ଥିଲା ୮ ଫୁଟ ୬ ଇଞ୍ଚ । କ୍ଷୁଦ୍ର ହରିଣ ଖରଣ୍ଡି, ତାର ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକୃତି ଲାଗି ସୁବିଖ୍ୟାତ । ଏମାନେ ଉଚ୍ଚତାରେ ଫୁଟକରୁ ଅଧିକ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । କୁକୁର ଘଉଡ଼ାଇଲେ ଏମାନେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ଶୁଖିଲା ଗଛର କୋରଡ଼ରେ ପଶି ଭିତରେ ଭିତରେ ଉପର ଯାଏ ଦୌଡ଼ି ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ଚିଲିକାରେ ଭୁଆସୁଣୀ ମାଛ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏହାକୁ ମାଛ କୁହାଗଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଏକ ଜଳବାସୀ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ଶିଶୁମାର ।

ଭାରତୀୟ ଉପଦ୍ୱୀପରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପକ୍ଷୀମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ପାତି କାଉ, ଡାମରା କାଉ, ସାତଭାଇ ବା କୁଣ୍ଡା ଚଢ଼େଇ, ଗୋବରା ଚଢ଼େଇ, ବା ବୁଲ୍ ବୁଲ୍, କଜଳପାତି, ହଳଦୀବସନ୍ତ, ଧୁକ୍ରାଲିକା, ବଣି, ବାୟା, ଘରଚଟିଆ, କୋଇଲି, କୁମ୍ଭାଟୁଆ, ମାଛରଙ୍କା, ଚାତକ, ପେଚା, ଶାଗୁଣା, ଶଙ୍ଖଚିଲ, ଚିଲ, ବାଜ, ହରଡ଼ଚଢ଼େଇ, ଦେଉଳିଆ ପାରା, ବଣ କୁକୁଡ଼ା, ଟିଟ୍ଟିଭ, ଡାହୁକ, ରାମଚଢ଼େଇ, କାଆ ଗେଡ଼ଗୁଡ଼ୁଣୀ, ବଗ, ହଂସ, କପୋତ ଆଦି ନାନାଜାତି ଚଢ଼େଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ମୟୂର, ଭାରତର ଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀରୂପେ ଏବେ ସମ୍ମାନିତ । ଓଡ଼ିଶା ଜଙ୍ଗଲରେ ଏହା ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ରାଜବଂଶର ପ୍ରତୀକ ହୋଇଥିବାରୁ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ତାକୁ ମାରିବା ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଭଦଭଦଳିଆ, ଗ୍ରାମ ଓ ସହରର ଖୋଲା ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଓ ନେଉଳ ପରି ଶୁଭ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ । ଭାଲିଆଖାଇ ଓ କୋଚିଲାଖାଇ ପକ୍ଷୀ, ଗଭୀର ଜଙ୍ଗଲରେ ବାସ କରନ୍ତି । କୋଚିଲାଖାଇର ମାଂସ, ଅଣ୍ଡା, ପକ୍ଷ ଇତ୍ୟାଦିର ଔଷଧଗୁଣ ଅଛି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଅଧିକସଂଖ୍ୟାରେ ମରାଯିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଦିନକୁ ଦିନ କମିଯାଉଛି । ଭୃଙ୍ଗରାଜ ଓ ଶାରୀ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ବାସ କରନ୍ତି ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱରକୁ ନକଲ କରିବାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପଟୁ । ଚାତକ ଏକ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ପକ୍ଷୀ । ଏହା ମୌସୁମୀ ବର୍ଷାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଆସିଥାଏ । ଶୀତଋତୁରେ ନାନା ଜାତି ପକ୍ଷୀ ଚିଲିକାକୁ ଆସନ୍ତି । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଚକୁଆ-ଚକୋଇଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ-ଯୋଗ୍ୟ । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଯୋଡ଼ି ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ରହନ୍ତି ଓ ଦିନର ବେଶିଭାଗ ଜଳପାଖର ବାଲୁକା ଉପରେ ବସିଥାନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ସେମାନେ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାରନ୍ତି ଓ ଫଳରେ ଏକ ଆରେକଠାରୁ ଅଲଗା ହୁଏ । ଏହା ଦେଖି ସାହିତ୍ୟରେ କଳ୍ପନା ରୂପ ପାଇଛି ଯେ ଦୁଇଟି ପ୍ରେମାତୁର ତରୁଣ ତରୁଣୀଙ୍କ ଆତ୍ମା ଶାପ ପାଇ ଚକୁଆ ଚକୋଇ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲାମାତ୍ରେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ରାତିଟି ପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ବାସ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଭାରତରେ ତିନିଜାତିର କୁମ୍ଭୀର ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ଓ ସବୁ ପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ମିଳନ୍ତି । ବଉଳା କୁମ୍ଭୀର ପୃଥିବୀର ସରୀସୃପମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ତମ ଓ ୩୩ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଏ । ଏହା ନଦୀମୁହାଣମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଏ । ମଣିଷଖିଆ ବାଘ ପରି ଥରେ ମଣିଷ ମାଉଁସ ଚାଖିଲେ ତେଣିକି ବଉଳା, ମଣିଷ ମାରି ଖାଏ । ଏଣୁ ପୂର୍ବେ ଏମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ

ଅତିପ୍ରାଚୀନ । ତିରିଶ କୋଟି ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବାସକରୁଥିବା ଏମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଂଶଧରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କୌତୂହଳର ବିଷୟ ଏହି ଯେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ କେବଳ ବାଲେଶ୍ୱରର ଗୃଦ୍ଧପୁର-ଠାରେ ଓ ସୁଦୂର ଜାଭାଠାରେ ଏମାନଙ୍କର ଡିମ୍ବ ମିଳିଅଛି । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ ଏସିଆ ସହିତ ନୌବାଣିଜ୍ୟକ ସମ୍ପର୍କର ଏହା ମଧ୍ୟ ଏକ ପ୍ରମାଣ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ବନ୍ୟ ଜୀବନ ସଂରକ୍ଷଣ ଲାଗି ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଶିମିଳିପାଳଠାରେ ଦୁଇଶତ ବର୍ଗମାଇଲ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଜାତୀୟ ଉଦ୍ୟାନରେ ପରିଣତ କରାଯାଇଅଛି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଏ ରାଜ୍ୟରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ଅଭୟାରଣ୍ୟ (*Sanctuary*) ରହିଅଛି ଓ ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ସ୍ଥାପନ ଲାଗି ଯୋଜନା ଅଛି ।

ଗୃହଶିଳ୍ପ

କବିବର ରାଧାନାଥ, ତାଙ୍କର ପାର୍ବତୀ କାବ୍ୟରେ ଉତ୍କଳର ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ପାର୍ବତୀ ଦେବୀଙ୍କର ବିଳାସ ବର୍ଣ୍ଣନାଛଳରେ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓଡ଼ିଶାର ଗୃହଶିଳ୍ପର ଏକ କାବ୍ୟିକ ଚିତ୍ର ଛାଡ଼ି ଯାଇଅଛନ୍ତି । କେତେକ ଶ୍ଳୋକ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା —

"କୌଷେୟ ବସନେ ଆବରିବେ ଅଙ୍ଗ
ନୀଳାଚଳେ ରାଜଯୋଷା,
ଶାଳ୍ମଳୀ-ଶଇଳେ ସେଥିପାଇଁ କୋଷ-
କୃମି ହେଉଛନ୍ତି ପୋଷା ।
ବିମ୍ବାଧରୀଙ୍କର ଚମ୍ପକ ଅଙ୍ଗୁଳି-
କମ୍ପନେ ମଧୁ ଝଙ୍କାର,
ଉପୁଜିବା ଆଶେ କେନ୍ଦୁଝରେ ଗଢ଼ା
ହେଉଅଛି ଲୌହତାର ।
ବ୍ରାହ୍ମଣୀତୀର ଗିରି- କନ୍ଦରା-ବିହାରୀ-
ଦନ୍ତାବଳ-ଦନ୍ତେ ଗଢ଼ା
ମହିଷୀଙ୍କ ଶେଯ ସକାଶେ ପଲଙ୍କ
ଯୋଗାଏ ପାଳଲହଡ଼ା ।
× × ×

ନୀଳ-ମାଧବଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାନ ଗିରି—
ତଟବାସୀ କାରିଗର,
ଗଢ଼ି ଅଛି ଭଲେ ସୁଢଳ ତାମ୍ବୁଳ—
କରଙ୍କ ମହିଷୀଙ୍କର ।
ଲଳିତାଙ୍ଗୀଙ୍କର ଅଳତା ମଣ୍ଡନ
ପାଇଁ ବନେ ଅହରହ,
ଅଞ୍ଜନାଭ ଗୁଞ୍ଜା — ମାଳିଆ-ପାତୁଆ
କରନ୍ତି ଜତୁ-ସଂଗ୍ରହ ।
ଯୋଗାଏ ଚନ୍ଦନ— ପେଡ଼ି ମାଲଗିରି,
ଲଳିତଗିରି ଚନ୍ଦନ,
କଟକ ଯୋଗାଏ ଅମସ୍ରି-ବାଞ୍ଛିତ
ମଞ୍ଜୁ ରଜତ-ଭୂଷଣ ।
ଗୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ପିପ୍ପୋଲିରୁ ଆସେ,
ଚତ୍ୱରେ ହୋଇ ଲମ୍ବିତ
ରାଜ-ଅବରୋଧେ ଶତ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ —
ଶୋଭା କରେ ସମୁଦିତ ।
× × ×

ଐତିହାସିକ ଓଡ଼ିଶା ସେଦିନ କେବଳ ଜଣେ ମହାରାଣୀଙ୍କ ପାଇଁ ତା'ର ପ୍ରାନ୍ତରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ନାନା ଶିଳ୍ପ ତିଆରି କରାଇ ଥିଲା ବୋଲି କବିବରଙ୍କ କାବ୍ୟରୁ ଧାରଣା ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପ ପ୍ରକୃତରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାଧାରଣ ନାଗରିକ ପାଇଁ ବଞ୍ଚିଥିଲା ଓ ଆଜିବି ବଞ୍ଚିଛି । ଗତ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ଆଜି ବି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତି ଶିଳ୍ପୀ ଜାତିଙ୍କ ଗୃହରେ ଯାହା କିଛି ଶିଳ୍ପ-କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ତାହା ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମେଳଣ ଓ ହାଟମାନଙ୍କୁହିଁ ଯାଏ । ଆଜି ଓଡ଼ିଶାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପୀ, ରାଣୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଚନ୍ଦନ ପେଡ଼ି ନିର୍ମାଣ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କର ଟୋକେଇ, ଶୁପୁରି, ଗ୍ରୁଞ୍ଚୁଣୀ, ପଙ୍ଖା, କୁଲା, ବାଉଁଶିଆ, ଫୁଲଗୁଞ୍ଜ, କାଠ କାମ ଓ ମୃତ୍ତିକା ଶିଳ୍ପ (ଯଥା—ହାଣ୍ଡି, ମାଠିଆ, କୁଣ୍ଡ, ଶରା, ପଲମ ପ୍ରଭୃତି ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ଥର ଗୃହିଦା ମେଣ୍ଟାଇବା ଭଳି ପଦାର୍ଥମାନ) ତିଆରି କରି ହାଟ ବଜାରରେ ବିକ୍ରି କରାଉଛି । ପୁଣି ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ବାସ୍ତବ

ସମ୍ପର୍କରେ ସମୀକ୍ଷା ପ୍ରଥମେ ୧୯୪୬-୪୭ ମସିହାରେ ଯୁଦ୍ଧୋତ୍ତର ପୁନର୍ଗଠନ ପରିକଳ୍ପନା ଯୋଜନା (*Past-war Reconstruction and Planning*) ଅନୁଯାୟୀ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଥିବା ସମୁଦାୟ ଲୁହାପଥରର ପ୍ରାୟ ଶତକଡ଼ା ୬୦ ଅଂଶ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଛି ବୋଲି ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ ମତ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୩୦ କୋଟି ଟନ୍ ଲୁହାପଥର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାରେ ଗଚ୍ଛିତ ଥିବାର ନିର୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଛି ଓ ଆଉ ପ୍ରାୟ ୪୦୦ କୋଟି ଟନ୍ ମିଳିବା ସମ୍ଭବ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଉଅଛି । ଭାରତରୁ ମିଳୁଥିବା ମାଙ୍ଗାନିଜର ପ୍ରାୟ ଶତକଡ଼ା ୨୦ ଅଂଶ ଓଡ଼ିଶାରୁ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର କେଉଁଝର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ବଲାଙ୍ଗୀର, କୋରାପୁଟ ଓ କଳାହାଣ୍ଡିରେ ଗଚ୍ଛିତ ଥିବା ମାଙ୍ଗାନିଜର ପରିମାଣ ଅନ୍ୟୂନ ଏକକୋଟି ଟନ୍ ହେବ ବୋଲି ହିସାବ କରାଯାଇଛି । ସେହିପରି କେଉଁଝର, ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରାୟ ୫ଲକ୍ଷ ଟନ୍ କ୍ରୋମାଇଟ୍ ଗଚ୍ଛିତ ଥିବାର ଅଟକଳ କରାଯାଇଛି । କଳାହାଣ୍ଡି ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୩.୯ କୋଟି ଟନ୍ ଓ ୩ କୋଟି ଟନ୍ ବକ୍ସାଇଟ୍ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବାର୍ଷିକ ୫ ଲକ୍ଷ ଟନ୍ କୋଇଲା ରପ୍ତାନି କରାଯାଉଛି ଏବଂ ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୧୦ କୋଟି ଓ ୧୫ କୋଟି ଟନ୍ ପଥର କୋଇଲା ମହଜୁଦ୍ ଅଛି । ପ୍ରଚୁର ଚୂନପଥର ଓ ଡ଼ଲୋମାଇଟ୍ ସମ୍ବଲପୁର ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାରେ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କାଇନାଇଟ୍, ଚିନାମାଟି ଓ ଖଡ଼ିପଥରର ବହୁ ଖଣି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଛି । କଟକ, ସମ୍ବଲପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଭ୍ର ମିଳେ ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ଭାନାଡ଼ିୟମ୍ ଗଚ୍ଛିତ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।

ବନ୍ୟ ସମ୍ପଦ

ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ଭୂଭାଗର ପ୍ରାୟ ଶତକଡ଼ା ୪୦ ଅଂଶ (୨୪୦୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍) ଅରଣ୍ୟ ରହିଛି । ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ବନ୍ୟସମ୍ପଦ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶା ତୃତୀୟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ତେଣୁ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବନ୍ୟସମ୍ପଦର, ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ରହିଛି ।

୧୯୫୭ ସୁଦ୍ଧା ଜଙ୍ଗଲ ବାବଦ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଆଦାୟ ଟ୧୮୯,୪୫,୯୩୭/ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲ ଉନ୍ନୟନ ପାଇଁ ଟ୯,୭୬,୫୦୫/ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାବଦରେ ଟ୪୦,୭୦,୮୭୮/ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ଜଙ୍ଗଲଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କାଠ, ଜାଳେଣୀ-କାଠ, ବାଉଁଶ, କେନ୍ଦୁପତ୍ର, ହରିଡ଼ା, ମହୁଲ, ଲାଖ, ସବାଇ-ଘାସ, ତେନ୍ତୁଳି ଓ ତୈଳବୀଜ ପ୍ରଧାନ । ଓଡ଼ିଶାଜଙ୍ଗଲ-ମାନଙ୍କରୁ ଗୃହନିର୍ମାଣ ଓ ରେଳପଥ ନିର୍ମାଣପାଇଁ ଭାରିକାଠ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବଡପାହାଡ଼ ଡିଭିଜନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବାଉଁଶ ଓରିଏଣ୍ଟ ପେପର ମିଲ୍‌କୁ କାଗଜତିଆରି ପାଇଁ ଯୋଗାଯାଏ । କଲିକତାର ଟିଟାଗଡ଼ କାଗଜକଳ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଗୁଳ, ଆଠମଲ୍ଲିକ, ହିନ୍ଦୋଳ ଓ ଦଶପଲ୍ଲା ପ୍ରଭୃତିରୁ ବାଉଁଶ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଅନ୍ୟୂନ ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟନ୍ ବାଉଁଶ ମିଳେ । ଓଡ଼ିଶାର ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରୁ ବର୍ଷକୁ ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କେନ୍ଦୁ ପତ୍ର ମିଳେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ୟଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଝାଞ୍ଜୁଣୀ ଘାସ, (*broom grass*) ତେନ୍ତୁଳି, ଶିଆଳି-ପତ୍ର ଓ ଶବାଇ ଘାସ (ବାବୁଲି) ପ୍ରଧାନ । ଏବେ ଓଡ଼ିଶା ଜଙ୍ଗଲଜାତ ସର୍ପଗନ୍ଧା (ପାତାଳଗରୁଡ଼) ଭାରତର ଏକ ପ୍ରଧାନ ବୈଦେଶିକ ମୁଦ୍ରା ଅର୍ଜନକାରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଜୀବଜନ୍ତୁ

ଓଡ଼ିଶାର ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଏ ରାଜ୍ୟର ସମ୍ପଦ । ନାନା ଜାତିର ମୃଗ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ମିଳୁଥିବାରୁ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ଓଡ଼ିଶାର ଖ୍ୟାତି ଅଛି । ସମ୍ବର, ଚିତଲ, କୁଟୁରା, ଖିରାଣ୍ଡି, ଚୌରିଶିଙ୍ଗା, ନୀଳଗାଈ, କୃଷ୍ଣସାର, ବାଘ, କଲରାପତ୍ରିଆ ବାଘ, ବଣବିରାଡ଼ି, କଟାଶ, ହାଣ୍ଡିଆ ନେଉଳ, କୁଜିନେଉଳ, ଗଧିଆ, ବିଲୁଆ, ଢିଙ୍କିଆବାଘ, ବଳିଆକୁକୁର, ଭାଲୁ, ଶାଳିଆପତନୀ, ନେପାଳମୂଷା· ଗୁଣ୍ଡୁଚି-ମୂଷା, ଝିଙ୍କ, ଠେକୁଆ, ହାତୀ, ଗୟଳ, ବଣମଇଁଷି· ବରାହ ଓ ବଜ୍ରକାପ୍ତା ଓଡ଼ିଶା ଜଙ୍ଗଲର ପ୍ରାକୃତିକ ମୂଲ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରନ୍ତି ।

କେବଳ ହାତୀ, ବନ୍ୟ ମହିଷ, ବାଲହରିଣ, ଓ ଗୁରିଶିଙ୍ଗା ବ୍ୟତୀତ ଉପର ଉଲ୍ଲିଖିତ ସମସ୍ତ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ତେରଟିଯାକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ହାତୀ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେଉଁଝର, ଢେଙ୍କାନାଳ, କଟକ (ଆଠଗଡ଼ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ), ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ; କୃଷ୍ଣସାର, ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ ଏବଂ ଗୁରିଶିଙ୍ଗା କଟକ, ପୁରୀ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ମିଳନ୍ତି । ଦେହରେ ବର୍ଣ୍ଣର ଅଭାବ ଘଟିଲେ ଶ୍ୱେତ ବା ଆଲବିନୋ ପ୍ରାଣୀ ଜାତ ହୁଅନ୍ତି । ସେହିପରି ବର୍ଣ୍ଣର ଆଧିକ୍ୟ ହେତୁ କଳାବାଘ ଜାତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଓ ଏମାନେ ପ୍ରାଣୀ ରାଜ୍ୟର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ହେଲେହେଁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଜଙ୍ଗଲରେ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଗଞ୍ଜାମ, କୋରାପୁଟ ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ କଳାବାଘ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକସଂଖ୍ୟାରେ ମିଳନ୍ତି । ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ତଳେ ବାରଶିଙ୍ଗା, ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ସୀମାବଦ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶିକାରୀମାନଙ୍କର ନିଷ୍ଠୁର ହସ୍ତରେ ଏମାନଙ୍କର ବଂଶଲୋପ ଘଟିଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର ହାତୀ, ଉଚ୍ଚତାରେ ଦଶଫୁଟରୁ ଅଧିକ ହୁଅନ୍ତି । ୧୯୫୩ ସାଲରେ ତାଳଚେରର ରାଜାସାହେବ, ଢେଙ୍କାନାଳ ଜଙ୍ଗଲରେ ଗୋଟିଏ ହାତୀ ମାରିଥିଲେ । ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦାନ୍ତର ଓଜନ ଥିଲା ୯୨ ପାଉଣ୍ଡ ଓ ଲମ୍ବ ଥିଲା ୮ ଫୁଟ ୬ ଇଞ୍ଚ । କ୍ଷୁଦ୍ର ହରିଣ ଖରଣ୍ଡି, ତାର ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକୃତି ଲାଗି ସୁବିଖ୍ୟାତ । ଏମାନେ ଉଚ୍ଚତାରେ ଫୁଟକରୁ ଅଧିକ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । କୁକୁର ଘଉଡ଼ାଇଲେ ଏମାନେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ଶୁଖିଲା ଗଛର କୋରଡ଼ରେ ପଶି ଭିତରେ ଭିତରେ ଉପର ଯାଏ ଦୌଡ଼ି ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ଚିଲିକାରେ ଭୁଆସୁଣୀ ମାଛ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏହାକୁ ମାଛ କୁହାଗଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଏକ ଜଳବାସୀ ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ଶିଶୁମାର ।

ଭାରତୀୟ ଉପଦ୍ୱୀପରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପକ୍ଷୀମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ପାତି କାଉ, ଡାମରା କାଉ, ସାତଭାଇ ବା କୁଣ୍ଡା ଚଢ଼େଇ, ଗୋବରା ଚଢ଼େଇ, ବା ବୁଲ୍‌ବୁଲ୍, କଜଳପାତି, ହଳଦୀବସନ୍ତ, ଧୁକାଳିକା, ବଣି, ବାସ୍ନା, ଘରଚଟିଆ, କୋଇଲି, କୁମ୍ଭାଟୁଆ, ମାଛରଙ୍କା, ଚାତକ, ପେଚା, ଶାଗୁଣା, ଶଙ୍ଖଚିଲ, ଚିଲ, ବାଜ, ହରଡ଼ଚଢ଼େଇ, ଦେଉଳିଆ ପାରା, ବଣ କୁକୁଡ଼ା, ଟିଟ୍‌ଟିଭ, ଡାହୁକ, ରାମଚଢ଼େଇ, କାମି ଗଉଡ଼ୁଣୀ, ବଗ, ହଂସ, କପୋତ ଆଦି ନାନାଜାତି ଚଢ଼େଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ମୟୂର, ଭାରତର ଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀରୂପେ ଏବେ ସମ୍ମାନିତ । ଓଡ଼ିଶା ଜଙ୍ଗଲରେ ଏହା ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ରାଜବଂଶର ପ୍ରତୀକ ହୋଇଥିବାରୁ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ତାକୁ ମାରିବା ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଉଦଉଦଳିଆ, ଗ୍ରାମ ଓ ସହରର ଖୋଲା ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଓ ନେଉଳ ପରି ଶୁଭ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ । ଭାଲୁଆଖାଇ ଓ କୋଚିଲାଖାଇ ପକ୍ଷୀ, ଗଭୀର ଜଙ୍ଗଲରେ ବାସ କରନ୍ତି । କୋଚିଲାଖାଇର ମାଂସ, ଅଣ୍ଡା, ପକ୍ଷ ଇତ୍ୟାଦିର ଔଷଧଗୁଣ ଅଛି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଅଧିକସଂଖ୍ୟାରେ ମରାଯିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଦିନକୁ ଦିନ କମିଯାଉଛି । ଭୃଙ୍ଗରାଜ ଓ ଶାରୀ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ବାସ କରନ୍ତି ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱରକୁ ନକଲ କରିବାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପଟୁ । ଚାତକ ଏକ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ପକ୍ଷୀ । ଏହା ମୌସୁମୀ ବର୍ଷାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଆସିଥାଏ । ଶୀତଋତୁରେ ନାନା ଜାତି ପକ୍ଷୀ ଚିଲିକାକୁ ଆସନ୍ତି । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଚକୁଆ-ଚକୋଇଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ-ଯୋଗ୍ୟ । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଯୋଡ଼ି ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ରହନ୍ତି ଓ ଦିନର ବେଶିଭାଗ ଜଳପାଖର ବାଲୁକା ଉପରେ ବସିଥାନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ସେମାନେ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାରନ୍ତି ଓ ଫଳରେ ଏକ ଆରେକଠାରୁ ଅଲଗା ହୁଏ । ଏହା ଦେଖି ସାହିତ୍ୟରେ କଳ୍ପନା ରୂପ ପାଇଛି ଯେ ଦୁଇଟି ପ୍ରେମାତୁର ତରୁଣ ତରୁଣୀଙ୍କ ଆତ୍ମା ଶାପ ପାଇ ଚକୁଆ ଚକୋଇ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲାମାତ୍ରେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ବିଦାୟ ଘେନ ସେମାନଙ୍କୁ ରାତିଟି ପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ବାସ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ଭାରତରେ ତିନିଜାତିର କୁମ୍ଭୀର ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ଓ ସବୁ ପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ମିଳନ୍ତି । ବଉଳା କୁମ୍ଭୀର ପୃଥିବୀର ସରୀସୃପମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ତମ ଓ ୩୩ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଏ । ଏହା ନଦୀମୁହାଣମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଏ । ମଣିଷଖିଆ ବାଘ ପରି ଥରେ ମଣିଷ ମାଉଁସ ଚାଖିଲେ ତେଣିକି ବଉଳା, ମଣିଷ ମାରି ଖାଏ । ଏଣୁ ପୂର୍ବେ ଏମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ

ପ୍ରୟୋଜନ ବାଦ୍ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିରେ କିଛି ନା କିଛି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥିବା ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖି ପାରିବା । ଲଙ୍ଗଳ, ଶଗଡ଼ ତିଆରି କରିବା ବାଦ୍, ଏ ଦେଶର ବଢ଼େଇ ସହଜାତ କଳା-ସୃଷ୍ଟି-ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ ସିପରୁଖା, ପଲଙ୍କ, ପୋଥି ଖଟୁଲି, ବିମାନ, ଚୌଦୋଳ ପ୍ରଭୃତି ସୂକ୍ଷ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ବସେ । ଯେଉଁ ସିପରୁଖାଟି ସିଧାସଳଖ ହିଖଣ୍ଡି କାଠରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇ ପାରିବ, ହୁଏ ତ ବଢ଼େଇ ତାକୁ ସୁନ୍ଦର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ମଣ୍ଡିତ କରିବା ପାଇଁ ମନ ବଳାଏ ଓ ତାହାରି ଯୋଗୁଁ ପଦାର୍ଥଟିର ଗୃହିଦା ଓ ମୂଲ୍ୟ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତି କାଠକାମରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପରି ମଣ୍ଡନ-କଳାର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେହିପରି ଆମର କୁମ୍ଭାରମାନେ କେବଳ ଯେ ହାଣ୍ଡି ମାଠିଆ ଗଢ଼ନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ, ପୋଡ଼ା ମାଟି ଦେଇ ସେମାନେ ଶିଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟିର ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି । ଚଉରା କମ୍ପା ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ପୋଡ଼ାମାଟିର କୁଣ୍ଢେଇ ଏହି ଶିଳ୍ପର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଏବେ ଏଗୁଡ଼ିକର କାଟତି ଖୁବ୍ ବଢିଛି ଓ ସେଥିପାଇଁ ହାଣ୍ଡି ମାଠିଆ କାମ କରୁଥିବା କୁମ୍ଭାରମାନଙ୍କଠାରୁ କୁଣ୍ଢେଇ କୁମ୍ଭାରମାନେ ପୋଡ଼ା ମାଟିର କାରିଗର ହିସାବରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ କରି ବସବାସ କଲେଣି । ଏହିମାନେହିଁ ପଟ୍ଟପର୍ବାଣିରେ ଦୁର୍ଗା (ଦଶଭୁଜା), କାର୍ତ୍ତିକେଶ୍ୱର, ଗଣେଶ, ସରସ୍ୱତୀ, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୌରାଣିକ ବିଷୟବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଅବଲମ୍ବନରେ ନାନା ପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦର ଶିଳ୍ପରେ ମନୋନିବେଶ କରି ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ଦେଶର କଂସାରୀମାନେ କାଂସ୍ୟପାତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ଏପରି ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଯେ, ଏମାନଙ୍କ ନିର୍ମିତ ଥାଳି, ଗିଲାସ, କଟୋରି ଓ ଲୋଟାଗୁଡ଼ିକ ବହୁ ବିଚିତ୍ର ଖୋଦନ-କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆଗନ୍ତୁକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ । ପୂର୍ବ-ପଶ୍ଚିମ, ଉତ୍ତର-ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରଦେଶର ବହୁ ବିଦେଶୀ ଯାତ୍ରୀ, ପୁରୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ଏହି କାଂସ୍ୟ ଶିଳ୍ପର ନମୁନା ସ୍ୱରୂପ ବହୁ ପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣି ନେଇଯାଆନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ସ୍ଥାନରେ କଂସା-ବାସନ-ଶିଳ୍ପ ଚାଲୁ ରହିଛି । ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଥୁରି-ପାଟଣାରେ ଓ ଖଣ୍ଡପଡ଼ା, କଣ୍ଟିଲୋରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ହଣ୍ଡା, ଗରା, ପିତ୍ତଳ ହାଣ୍ଡି ଓ କଂସାବାସନ, ପ୍ରତି କାରିଗରର ଦାଣ୍ଡଘରକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶାଳରେ ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ରେମୁଣା, ବେଲଗୁଣ୍ଠା, ବାଲକାଟି ପ୍ରଭୃତି କଂସାବାସନ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କଂସାରୀମାନଙ୍କ ପରି ଥଟାରି ନାମକ ଅନ୍ୟ ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ନାନାପ୍ରକାର ରସ, ଟିଣ ଓ ସୀସା ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁରେ ଅବିକଳ ଗ୍ରନ୍ଥପରି ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅଳଙ୍କାର ଯଥା—ଖଡୁ, କଣ୍ଠି, ତାଡ, ମଲ ପ୍ରଭୃତି ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ଦରିଦ୍ର ପରିବାର ପାଇଁ ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ପିଲସଜ, ପିକଦାନି, ପାନବଟା, ମିଶ୍ରଧାତୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗଢ଼ନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ବଜାର ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି । ଏଠାରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦଳର କଂସାରୀମାନଙ୍କ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଉଚିତ । ସେମାନେ ପିତ୍ତଳ କୁଣ୍ଢେଇ ଓ ପିତ୍ତଳ ଏବଂ ତମ୍ବା ପ୍ରଭୃତି ମିଶ୍ର ଧାତୁରେ ପ୍ରତିମା ଗଠନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ପ୍ରତିମା-ଗଠନ-ଶିଳ୍ପ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ଖଳସାହିରେ ଘରେ ଘରେ ନିର୍ମାଣ କରା-ଯାଇଥାଏ । ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ଏହି ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ସ୍ଥାନ, ଯହିଁରେ ୪ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚତା ବିଶିଷ୍ଟ ପିତ୍ତଳ ପ୍ରତିମା ରାମ-ସୀତା, ରାଧା-କୃଷ୍ଣ, ଦୁର୍ଗା-ଶିବ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ନାରାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ଢଳାଇ ରୀତିରେ ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ଏହି ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତି-ବିଧାନ କରି ଏମାନଙ୍କ ହାତରେ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ କରାଇ ପାରିଲେ ଏମାନେ ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ଭାସ୍କରମାନଙ୍କର ସମକକ୍ଷ ହୋଇପାରିବେ ।

ଏ ଦେଶର ଲୌହ ଶିଳ୍ପ, କମାରମାନଙ୍କ ଘରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ହାଟ ବଜାରକୁ ବିକ୍ରୟ ପାଇଁ ଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ କୃଷକମାନଙ୍କର ଉପଯୋଗୀ ଲଙ୍ଗଳ, କଟୁରି, ଦା’, ଖଣତି, କନ୍ତି, କୋଡ଼ି, କାଙ୍କ, ଶାବଳ ଏବେ ମଧ୍ୟ କମାର-ଶାଳରେ ଗଢ଼ାଯାଏ । ଲୁହା-ଢଳେଇ ଓ ପିତ୍ତଳ-ଢଳେଇରେ ମନ୍ଦିରର ଉପରି ଭାଗର ଚକ୍ର ତିଆରି ହୁଏ । ପୂର୍ବକାଳରେ ୪ ହାତ ଲମ୍ବର ଖଣ୍ଡା ସହିତ ଢାଲ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ସରଞ୍ଜାମ ତିଆରି ହେଉଥିଲା । ଏହାର ନମୁନା ଏବେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଘରମାନଙ୍କରେ ସଞ୍ଚିତ ଅଛି । ବୟନ-ଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ନାନା ପ୍ରକାର ଲୌହ ଉପକରଣ ଏହି କମାରଶାଳରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଏ ଓ କରାଯାଉଥିଲା । ବୋଇତ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନଙ୍ଗର, ପାଲକାଠି, ଶିକୁଳୀ, ପୁଲ, ଘରର ଯାବତୀୟ ଉପକରଣ ଯଥା—ଝଞ୍ଜିର, କଳଣୀ, ତମଣି, କବ୍ଜା, କଣ୍ଟା,

ଆଲତପ୍ରଦ,. ପାଡ଼ୁଆ ଓ କଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି କମାରମାନେ ଅତି ଚମତ୍କାରଭାବରେ ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ବିଦେଶରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ, ଏସବୁ ପଦାର୍ଥର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଓ ଦୃଢ଼ତା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଦର ଥିଲା । କୋଣାର୍କ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଥିବା ବିରାଟ ଲୌହ ସ୍ତମ୍ଭମାନ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଲୌହଶିଳ୍ପର ଗୌରବାବହ ନିଦର୍ଶନ ।

ଓଡ଼ିଶାର ବସ୍ତ୍ରବୟନକଳା ମଧ୍ୟ ଐତିହାସିକଭାବରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ତନ୍ତୀମାନେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ସୂତା, ଟସର ଓ ପାଟ ଲୁଗା ବୁଣିବାରେ ଏପରି ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ଦେଖାଇଥାଆନ୍ତି ଯେ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବରଗଡ଼ର ବସ୍ତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୟନକଳାର ନମୁନା ଭାରତ ଓ ଭାରତ ବାହାରେ ଏକ ନୂତନ ଚାହିଦା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । କୁମ୍ଭପକା ଅଞ୍ଚଳ ଏବଂ ପେଟିକୋଟ୍ ଓ ବ୍ଲାଉଜ, ପରଦା, ଟେବୁଲ-କ୍ଲଥ୍, ଚୌକି ଉପରର ଆଚ୍ଛାଦନବସ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ପକ୍କା ରଙ୍ଗ ଓ ଚମତ୍କାର ନକ୍ସା ଯୋଗୁଁ ଶିଳ୍ପପ୍ରିୟ ଜନତାର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଛି । ଏହି ବୟନଶିଳ୍ପ ସହିତ ମଣ୍ଡନ-କଳାର ସମ୍ପର୍କ ଏତେ ଘନିଷ୍ଠ ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ଆପଣାର ବର୍ଣ୍ଣବୈଭବ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସର୍ବତ୍ର ସମାଦୃତ । ଏହା ସହିତ ଚାନ୍ଦୁଆ, ଆଡ଼େଣୀ, ଛତ୍ରୀ ଓ ତ୍ରାସ ଏବଂ ଚୌଦୋଳ ଓ ବିମାନ ମଣ୍ଡଣି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣବିଚିତ୍ର ମଣ୍ଡନକଳା ଯେନ ଓଡ଼ିଶୀ ବୋଲି ବାରିହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ଏ ଜାତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମଣ୍ଡନ, ହଙ୍ଗେରି, ଉଜବେକିସ୍ଥାନ ପ୍ରଭୃତିର ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ସମକକ୍ଷ ଏବଂ ଏକ ସ୍ୱକୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଯେନ ଅତି ରମଣୀୟ ହୋଇ ଥାଏ । ସିଲେଇ କଳ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରାତପ-ନିର୍ମାତାମାନେ ତକିଆ ଓ ତୂଳା ଶେଯରେ ଏପରି ହାତ ସିଲେଇ କରୁଥିଲେ, ଯାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କଳ ସିଲେଇଠାରୁ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଓ ମଜଭୁତ ଥିଲା ।

ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରୁ ଆମଦାନି କରା-ଯାଉଥିବା ହାତୀ-ଦାନ୍ତରୁ ପଲଙ୍କ ତିଆରି କରାଯାଉଥିଲା । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ କୁଣ୍ଡିବେଣ୍ଟ ଏବଂ ଛୁରିବେଣ୍ଟ ଓ ପଶାକାଠିମାନ ଅତି ସୁନ୍ଦର କାରୁକଳା ଓ ନକ୍ସାରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ବିକ୍ରୀ କରାଯାଉଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ନୂଆଗଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁ ହାତୀଦାନ୍ତ ମିଳେ, ତହିଁରେ ନାନାପ୍ରକାର ଖେଳଣା, ପଶାକାଠି ଓ ବୋତାମ ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ମାଣ କରାଯାଉଅଛି ।

ଏ ଦେଶର ପ୍ରତିମାଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର ଅଲୌକିକ ପ୍ରତିମା-ଗଠନ ବିଶେଷ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ନାନାସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିମାଶିଳ୍ପୀମାନେ ପୂରି ରହିଛନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ପୁରୀ ପଥୁରିଆ ସାହିର କାରିଗରମାନେ ଏକର୍ମରେ ଏତେ ଦକ୍ଷ ଯେ, ଗଠନପାଟବରେ ଏମାନଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ଭାରତରେ ଆଉ ନାହାନ୍ତି, କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଧର ମହାପାତ୍ର, ଭୁବନ ମହାପାତ୍ର, ସୋମନାଥ ପ୍ରଭୃତି ବରେଣ୍ୟ ଶିଳ୍ପ-କାରମାନେ ପ୍ରତିମା-ଗଠନରେ ଯେଉଁ ଲାବଣ୍ୟ, ଠାଣି ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିପାରୁଛନ୍ତି, ତାହାର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଓଡ଼ଗାଁ, ଖଲିସାହି, ସୋନପୁରର ଘୋଡ଼ା-ଘାଟ ପଡ଼ା, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ସବୋପର, ପୁରୀରେ ଏଭଳି କାରିଗରମାନେ ବାସ କରନ୍ତି ।

ନୀଳଗିରି, ମୁଗୁନି ପଥର ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏଠାରେ ପଥରର ଖଣିମାନଙ୍କରୁ ପଥର କଟାଯାଇ ନାନାପ୍ରକାର ପଥର ବାସନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏପରିକି 'କପ୍, ପିଆଲା ମଧ୍ୟ ତିଆରିହୁଏ । ଥାଳୀ, କଟୋରି, ଗିଲାସ, କୁଣ୍ଡୀ ଓ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲଦାନି ତିଆରିକରି ଏଠାରେ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତି ।

ଜୟପୁରର 'ଝାମ୍ପା',ବାଣପୁରର ବେତ ପେଟରା, ଚଉକି, ଟେବୁଲ୍, ପେଡ଼ି, ସୁଟ୍‌କେଶ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଏବେ ଘରିଆଡ଼େ ଆଦୃତ ହେଲାଣି ।

ଶିଙ୍ଗକାମ :—ଗୋରୁ, ହରିଣ, ସମ୍ବର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଶିଙ୍ଗରେ ନାନାପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ପାନିଆ, କଲମ କାଠି, ବାଡ଼ି, ଖଟୁଲି, ଲୁଗା ରଖିବା ପାଇଁ ଅଲଗୁଣି, ପୁନଶ୍ଚ ବଗ, ମାଛ, ବେଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ନାନାପ୍ରକାର ପଶୁପକ୍ଷୀର ପ୍ରତିକୃତି ଗଠନ ଓ ଖୋଦନ କରି ଯେଉଁ ଶିଳ୍ପ କରାଯାଏ, ତାହାମଧ୍ୟ କାରିଗର ନିଜ ଘରେ ବସି ନିର୍ମାଣ କରେ ଏବଂ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରେ । ପରଳାଖେମୁଣ୍ଡି, ମଞ୍ଜୁଷା ଓ କଟକ ଶିଙ୍ଗକାମ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଟେକାଲି, ମଞ୍ଜୁଷା ଆଦି ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ, ତଥାପି ସେଠାରେ ସୁନ୍ଦର କାଠଖାନିଆ, ଗେଣ୍ଡୁ, ପିଲାଙ୍କ ଖେଳଣା ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ଘୁମୁସରର ବରଣ୍ଡିପଟି, ଜଳେଶ୍ୱରର ସୌପ-ମଣିଣା ଶିଳ୍ପ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ ସଂଯୋଗ କରି ସଢ଼ପ ଓ ବରଣ୍ଡିକୁ ରଙ୍ଗେଇ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ପଟିସବୁ ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି ଯେ, ବୁଣାର କୌଶଳ ଓ ମଣ୍ଡନ-ନକ୍ସାର ନିପୁଣତା ଦେଖିଲେ ଯେ କେହି ଚମତ୍କୃତ ହେବ ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା, ନକ୍ସାଆପନ୍ନ ପଟି ଓ କତାଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଛି । ଦୌଡ଼ି, ପା'ପୋଛ, ଗଦି ପ୍ରଭୃତି ନଡ଼ିଆ କତାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଛି ।

ପ୍ରସ୍ତର-ଶିଳ୍ପପରି ଚିତ୍ର-ଶିଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର କାରିଗରମାନେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ କନା ଦେହରେ ଖଡ଼ି ଓ ତେନ୍ତୁଳିମଞ୍ଜିର ଅଠା ଦେଇ ଭୂମି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ତା'ଉପରେ ନାନାପ୍ରକାର ପୌରାଣିକ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ କରି ଏମାନେ ବିକ୍ରୟ କରନ୍ତି । ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦ୍ଧତି ଓ ରୀତି ଏ ଚିତ୍ରକୁ ଭାରତର ସକଳପ୍ରକାର ଚିତ୍ର-ଠାରୁ ପୃଥକ୍ କରି ରଖିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ପଟ୍ଟ-ଶିଳ୍ପ, କଲିକତା କାଳୀଘାଟ ପଟୁଆମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏବଂ ରୈଖିକ ପ୍ରାଞ୍ଜଳତା ଓ ଦୃଢ଼ତାରେ ଅତୀବ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଏହି ଚିତ୍ରପଟ୍ଟନିର୍ମାଣ ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଭିତ୍ତି ଚିତ୍ରଣରେ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଦକ୍ଷତା ଅର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଜିକାଲି ଏ ଧରଣର ଚିତ୍ର କାଠପେଡ଼ି, ଡବା, କାଠଥାଳିଆ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ଉପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚିତ୍ରିତ ହେଉଥିବାରୁ, ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ଲୋକେ ଏବଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ଲୋକେ ଏହାକୁ କ୍ରୟ କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ଶିଳ୍ପ ଅଚିରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିବ । ଏହି ଝିଢରେ ଗଞ୍ଜପା ତାସ ଉପରୋକ୍ତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁଠାରେ ପୌରାଣିକ ଚିତ୍ର, ଦଶ ଅବତାର, ଜନ୍ତୁ ପୁଷ୍ପ ଓ ଋତୁର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଳ୍ପୀର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । କିଆ ପଟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଟୋକେଇ, ଝାଟି, ଡାଲା, ପାଛିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହି କିଆଗଛର ଚେର ଯେପରି ଶକ୍ତ, ସେହିପରି ଚିକ୍କଣ ଥିବାରୁ ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ମାଣକରି ଏବେ ଶହ ଶହ ଲୋକ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରୁଅଛନ୍ତି । କାଇଁଶ ଘାସ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବତ୍ର ମିଳେ, ଏବଂ ଏହି ଘାସରେ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲଗୁଣ୍ଡା, ବ୍ୟାଗ୍, ଟୋପି ଓ ଖେଳେଇ ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଅନେକ ନିରାଶ୍ରୟା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ଅର୍ଥାଗମର ପନ୍ଥା ହୋଇଥାଏ । ଏ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ରବ୍ୟ, (ଯଥା-ପଙ୍ଖା, ବିଞ୍ଚଣା ଓ ଡାଲା) ଘରେ ଝିଅ ବୋହୂମାନେ ସର୍ବଦା ନିର୍ମାଣକରି କଳାସ୍ପୃହାର ପ୍ରମାଣ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ସବୁ ଅର୍ଥକରୀ କୁଟୀର-ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ଓ ପୁନଃପ୍ରସାର ପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାୟବାହାଦୁର ଭିକାରୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଏକନିଷ୍ଠ ଉଦ୍ୟମ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ପର୍ବ-ପର୍ବାଣି

ଓଡ଼ିଶାରେ କେବଳ କନ୍ୟା ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯେଉଁ ବ୍ରତ ପାଳନ କରିଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ଯାହା ସ୍ୱୟଂ ନାରୀର ପୌରୋହିତ୍ୟରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ ତାହା ଓଷା ବା ଉପାସ ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ପାଳୁଥିବା ଉତ୍ସବାଦିକୁ ପର୍ବ-ପର୍ବାଣି କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ସଂସ୍କୃତ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ପାଞ୍ଚଶରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବ୍ରତର ବିଧାନ ଲିଖିତ ଥିଲେହେଁ ଅଞ୍ଚଳଭେଦରେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ମାତ୍ର, ରୁଚି-ଅନୁକ୍ରମେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଚିତ୍ତର ବିଶୁଦ୍ଧି, ଅଲୁବ୍ଧତା, ସର୍ବଭୂତ ହିତ-କାମନା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସହିତ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିବା ଏହି ବ୍ରତାଦିର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏକ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜୀବନ ଯାପନ ହେବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏହି ବ୍ରତବିଧି ପ୍ରଚଳିତ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।

"ଉପାବୃତ୍ତସ୍ୟ ପାପେଭ୍ୟୋ ଯସ୍ତୁ ବାସୋ ଗୁଣୈଃ ସହ
ଉପବାସଃ ସ ବିଜ୍ଞେୟଃ ସର୍ବ ଭୋଗ-ବିବର୍ଜିତଃ ।"

ସର୍ବଭୋଗ-ବର୍ଜିତ, ପାପରୁ ନିବୃତ୍ତ, ଓ ଦୟା, କ୍ଷାନ୍ତି, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ଗୁଣଯୁକ୍ତହୋଇ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା

ହେଉଛି ଉପବାସର ଲକ୍ଷଣ । ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ଉପବାସୀ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ଜଞ୍ଜାଳ ମଧ୍ୟରୁ, ମନନ ଲାଗି ଯେଉଁ ଅବକାଶ ସାମୟିକଭାବରେ ପାଇଥାନ୍ତି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ନିଶ୍ଚିତଭାବରେ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ସମାଜରେ ଏସବୁର ପ୍ରଚଳନ ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ପର୍ବପର୍ବାଣି ଓ ଓଷାଉପାସର ଐତିହାସିକତା ବିଷୟରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନାଞ୍ଚଳରୁ ଅଶୋକଙ୍କର ଯେଉଁ ଅନୁଶାସନ ମିଳିଛି, ସେଥିରେ ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ବିଷୟରେ କୌଣସି ସୂଚନା ନାହିଁ । ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମର ପୁନରୁତ୍ଥାନ ଯେପରି ତାନ୍ତ୍ରିକ, ଶୈବ, ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମର ପ୍ରସାର ଯୋଗୁ ଭୌମ ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନଙ୍କ ସମୟରେହିଁ ଶଙ୍ଖ-ଚକ୍ର-ଗଦା-ପଦ୍ମଧାରୀ-ବିଷ୍ଣୁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ, ହରଗୌରୀ, ଶିବଲିଙ୍ଗ, ସପ୍ତମାତୃକା, ଚତୁଃଷଷ୍ଠି ଯୋଗିନୀ, କୁରୁକୁଲ୍ଲା, ଚର୍ଚ୍ଚିକା, ଚାମୁଣ୍ଡା, ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା, ନବଗ୍ରହ, ନାଗନାଗୁଣୀ ଆଦିଙ୍କ ପୂଜା-ଅର୍ଚ୍ଚନାର ପ୍ରଚଳନ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି ।

ବାର, ତିଥି, ନକ୍ଷତ୍ର, ଯେପରି ଯେଉଁସବୁ ପର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ସୋମବଂଶୀୟ ରଣକେଶରୀ ଦେବଙ୍କ ଅଭିଲେଖ, ଯାହା ନୂଆଗଡ଼ ସବ୍‌ଡିଭିଜନସ୍ଥ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମର ଏକ ମନ୍ଦିର ଭିତ୍ତିରେ ସଂଲଗ୍ନ ରହିଛି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ସଂକ୍ରାନ୍ତି, ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ, ଅମାବାସ୍ୟାଦି ପର୍ବ ଯେପରି ନାନା ତାମ୍ର ଲେଖରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଅଛି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ 'କାଠଖୁଣ୍ଟି' ଦେବତା ଯାହା ଆଦିବାସୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ହେଉଥିଲେ, ସେ ସବୁ କାଳକ୍ରମେ ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ, ଖମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ ନାମରେ ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ପୂଜିତ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ପର୍ବ ଉତ୍ସବାଦି କରାଯାଇଛି । ବୈଦିକ-ପର୍ବ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ।

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ସମସ୍ତ ନିରୂପଣ ହୋଇ ନଥିଲେହେଁ, ମୁରାରିକବିଙ୍କ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀ ରଚିତ ଅନର୍ଘରାଘବ ନାଟକରେ ରଥଯାତ୍ରାର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଉକ୍ତ ଯାତ୍ରା ଯେ ଅତି ପୁରାତନ ତାହା ଜଣାଯାଉଛି । ତତ୍ପୂର୍ବରୁ କାଳିଦାସଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଉତ୍ଥାନ ଏକାଦଶୀ କଥାର ଶବଣରୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଶୟନ ଏବଂ ଉତ୍ଥାପନ ବିଧି ଯେ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଏବଂ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀରେ ହେଉଥିଲା, ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟୀଭୂତ ହେଉଅଛି । କାଳିଦାସ ମେଘଦୂତରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଶାପାନ୍ତୋ ମେ ଭୁଜଗଶୟନାଦୁତ୍ଥିତେ ଶାର୍ଙ୍ଗପାଣୌ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଆରମ୍ଭରେ ଲିଖିତ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ ଶ୍ରୀ ଶତାନନ୍ଦଙ୍କ 'ଶତାନନ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ' ନାମକ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ, 'ମହାବୈଶାଖୀ' ନାମରେ ଏକ ପୁଣ୍ୟତମ ପର୍ବଦିବସ ଭାବରେ ବିବେଚିତ ହୋଇ ଆସିଛି । ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ଏହି ଦିନକୁ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମତିଥିଭାବେ ପାଳନ କରାଯାଏ ।

ଅଧୁନା ଉତ୍କଳରେ ସାବିତ୍ରୀ ବ୍ରତ ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ଉଦ୍‌ଯାପିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବେ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ କୃଷ୍ଣ ତ୍ରୟୋଦଶୀଠାରୁ ଅମାବାସ୍ୟା ଯାଏ ତିନିଦିନ ସାବିତ୍ରୀ ବ୍ରତ କରାଯାଉଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ମିଳୁଛି । ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ତିନିଦିନ ବ୍ୟାପି ରଜ ପର୍ବ, ପୃଥ୍ୱୀ ରଜସ୍ୱଳା ହେତୁ ହଳନିଷେଧ ଏବଂ ତତ୍ ସଂପୃକ୍ତ ଉତ୍ସବ-ଆନନ୍ଦାଦି ମଧ୍ୟ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

କୃଷ୍ଣଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ, ସପ୍ତପୁରିକା, ଗୌରୀତୃତୀୟା, ବିନାୟକ ଚତୁର୍ଥୀ, ଋଷି ପଞ୍ଚମୀ, ଇନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ, ଅପରାଜିତା ଦଶମୀ, କୌମୁଦୀପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ପ୍ରଦୀପାମାବାସ୍ୟା, ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ, ଫାଲ୍‌ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଶିବପୂଜା, ଅନଙ୍ଗପୂଜାଦି ମଧ୍ୟ ଶତାନନ୍ଦସଂଗ୍ରହରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବାଦ୍ୱାରା ଏ ସବୁ ପର୍ବ ଉତ୍କଳରେ ଆଜିଠୁ ଆଠଶହ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ଜଣାଯାଉଛି ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଲିଖିତ କୃତ୍ୟକୌମୁଦୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପର୍ବମାନ ଏବଂ ତତ୍‌କାଳରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପର୍ବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ, ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି, ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା, ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା, ଆରଣ୍ୟକ ଷଷ୍ଠୀ, ଚମ୍ପକ ଦ୍ୱାଦଶୀ, ଦେବସ୍ନାନ,

ଗୁଣ୍ଡିଚାଯାତ୍ରା, ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରା, ନାଗ ପଞ୍ଚମୀ, ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ, ଷଷ୍ଠୀଦେବୀ ପୂଜା, ବାମନ ଜନ୍ମ, ନବାନ୍ନ, ନବବର୍ଷ (ନୂଆଁ), ଅନନ୍ତବ୍ରତ, ମହାଳୟା, ମୂଳାଷ୍ଟମୀଠାରୁ ମହାଷ୍ଟମୀ ଯାଏ ଷୋଡ଼ଶଦିନାତ୍ମକ ଦୁର୍ଗାପୂଜା, ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ, ପ୍ରାବରଣ ଷଷ୍ଠୀ, ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ, ବନ୍ଦି (ମାଘୀ) ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିରିଶି, ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି ଏବଂ କେବଳ ଉତ୍କଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହେଉଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା (ଶାମ୍ବଦଶମୀ) ଅଧିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଅଛି ।

ଗଙ୍ଗ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଜୟଦେବଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଜଗନ୍ନାଥ-ମନ୍ଦିରରେ ଦେବଦାସୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୀତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଅଧିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର ରଚୟିତା ଜୟଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପ୍ରାଚୀ-ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ ତ୍ରିବେଣୀଠାରେ, ମାଘ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଏକ ବୁଡ଼ ଓ ଏକ ବିରାଟ ଯାତ୍ରା ହେଉଥିଲା ଓ ଏବେ ବି ହେଉଛି । କାଳକ୍ରମେ ଏପରି ହୋଇଛି ଯେ, ଏହି ତ୍ରିବେଣୀ ଅମାବାସ୍ୟା ଉତ୍କଳର ଜାତୀୟ ପର୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଲୋକେ ସେଦିନ ପୂର୍ବ ସ୍ମୃତିରେ ସ୍ନାନ କରିଚାଲିଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି, ଗଜପତି ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ସେହି ତ୍ରିବେଣୀ ନାମଦେଇ ଗଙ୍ଗାରେ ଏକ ଘାଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାଂଶରେ ଏହି ତ୍ରିବେଣୀ ଯାତ୍ରା ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ସୁଦୂର ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିବା ଜଣା ପଡ଼ିଅଛି । ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଠାକୁର-ମେଳନ, ଚଉଦୋଳ, ପଞ୍ଚଦୋଳ, ଦଶଦୋଳ ଯାତ୍ରା ଆଦି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବାର ଜନଶ୍ରୁତି । ଲଳିତା ସପ୍ତମୀ, ରାଧାଷ୍ଟମୀ, ଝୁଲଣ, ରାସୋତ୍ସବ ଆଦି ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ହିଁ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବ୍ୟାପିଥିବାର ଜଣାଯାଉଅଛି ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା, ବୋଇତ ବନ୍ଦାଣ ଆଦି ଓଡ଼ିଶାର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ପର୍ବ ଓ ଉତ୍ସବ । କାର୍ତ୍ତିକ, ମାଘ ଓ ବୈଶାଖ ଆଦି ଧର୍ମମାସ ବୋଲି ପ୍ରଚଳିତ ହେବା ମଧ୍ୟ ବହୁ ପୁରାତନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

ଓଡ଼ିଶାର ମୁସଲମାନମାନେ ମହରମ ପର୍ବକୁ ବେଶ୍ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ କରିଥାଆନ୍ତି । ତାହା ଦଶହରା ପର୍ବର ଆଡ଼ମ୍ବର ସହିତ ତୁଳନୀୟ ହୋଇପାରେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନମାନେ ବଡ଼ଦିନ ଉତ୍ସବକୁ ସମାରୋହରେ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଯେତେ ଯେତେ ପର୍ବପର୍ବାଣି, ଓଷା ଉପାସ ଦେଖାଯାଏ, ସେ ସବୁରୁ ମୁଖ୍ୟ କେତେକକୁ ମାସ ଭେଦରେ ଏପରି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କରାଯାଇପାରେ ।

ମାର୍ଗଶୀର

ଛାଡ଼ଖାଇ—କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ବାସିଦିନ ଘରେ ଘରେ ହୋଇଥାଏ । କେବଳ ବ୍ରତୀ, ମାସବ୍ୟାପି କାର୍ତ୍ତିକ ବ୍ରତ ପାଳନରେ ଯେଉଁସବୁ ଖାଦ୍ୟ ଛାଡ଼ିଥାଆନ୍ତି, ତାହା ବ୍ରତ ଉଦ୍ୟାପନ ପରେ ଖାଇବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏବିଧି କରାଯାଉଥିଲେ ହେଁ, କାଳକ୍ରମେ ଏହା ସର୍ବବ୍ୟାପକ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଭୋଜନର ଆଡ଼ମ୍ବର ପ୍ରତିଦିରେ ନାନାବିଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତରେ କରାଯାଇଥାଏ । ମାଛ ମାଂସର ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ଡାଲି, ରାଇ, ଶାକରା, ଆମ୍ବିଲ, ମହୁର, ଭଜା, ସନ୍ତୁଳା, ଠୁକୁଠୁକା, ଚଟଣି, ଭରତା, ଘାଣ୍ଟିଆ, କାଞ୍ଜି, ଶାଗଭଜି ଆଦି କରାଯାଇ, ସ୍ୱାଦ ଚଖାଇବାକୁ ଘରେ ଘରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ—ମାର୍ଗଶୀର୍ଷ ମାସକୁ ଆଦ୍ୟମାସ ଭାବରେ ଅନେକେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି । 'ମାସାନାଂ ମାର୍ଗଶୀର୍ଷୋଽହଂ' ଭଗବଦ୍ଗୀତାର ଏହି ଉକ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ମାସର ବିଶେଷତ୍ୱ ବୁଝାଯାଏ । ବିଶେଷରେ ଉତ୍କଳରେ ଯେତେ ବାରମାସୀ ଗୀତିକା ରଚନା କରାଯାଇଛି, ସେ ସବୁର ଆଦ୍ୟରେ ଏହି ମାସ । ତେଣୁ ମାର୍ଗଶୀର ମାସର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ ଭାବରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସେ ଦିନକୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସମ୍ପଦର ଦେବୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଜନ୍ମଦିବସ ବୋଲି ଧରାଯାଇଅଛି । ନୂତନ ଧାନ୍ୟ, ନୂତନ ବ୍ରୀହିର ବା ନୂତନ ଶସ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ସେଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ସେଦିନ ବଡ଼ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କୁ ପୋଢ଼ୁଆଁ (ପ୍ରଥମ) ଓ ଦୋହାଁ (ଦ୍ୱିତୀୟ) ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଆୟୁ ଏବଂ ଆରୋଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଲାଗି ବନ୍ଦାପନା କରାଯାଏ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଜନ୍ମବିଧି, ଗୃହିଣୀ ନିଜ ହାତରେ କରିସାରି ନୂଆ ଅରୁଆଚାଉଳ ଏବଂ ନୂଆ ବରର ପିଠା, ଛେନାଗୁଡ଼ ଆଦି ଭୋଗ କରିସାରିବା ପରେ, ସମ୍ମୁଖରେ ବନ୍ଦାପନା ବିଧି କରାଯାଏ ।

ଯେଉଁ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କର ପୂଜା ବିଧି ହୁଏ ସେମାନେ ଚନ୍ଦନ ସିନ୍ଦୂର, ଫୁଲ ଆଦିରେ ସୁବେଶିତ ହୁଅନ୍ତି । ପୁଅ ଲାଗି ଚାଉଳବଟା ପିଠଉରେ ବଢିଆଣ ଚିତା ଗୃହିଣୀ ପକାଇ ଥାଆନ୍ତି । ବଢିଆଣ ଶବ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ ଶବ୍ଦରୁ ଜାତ । ଶିଶୁର ବୃଦ୍ଧିକରଣ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏହା କରାହେଉଥିବା ଅନୁମାନ ହୁଏ । ଆୟତାକାର ଆଠଟି କ୍ଷେତ୍ର ଉପରକୁ କ୍ରମ କ୍ଷୁଦ୍ରଭାବରେ ଅଙ୍କନଦ୍ୱାରା ଏ ଚିତା ପଡ଼େ ।

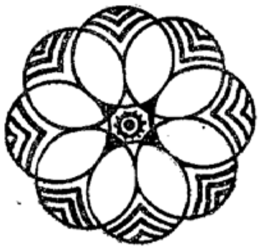

ପଦ୍ମ ଚିତା

ବଢ଼ିଆଣ ଚିତା

ପଦ୍ମ ଚିତାରେ ବଡ଼ ଝିଅର ବନ୍ଦାପନା ହୋଇଥାଏ । ବନ୍ଦାପନାବେଳେ ଏହି ଚିତା ଉପରେ ପୁଅ ବା ଝିଅ ବସିଥାଆନ୍ତି । ମାତୃସ୍ଥାନୀୟା ଏବଂ ବିବାହିତା ଜ୍ୟେଷ୍ଠାଭଗିନୀ, ବଡ଼ ଭାଉଜ ସହିତେ ନାରୀମାନେ ଏକାଠି ହୋଇ ହୁଳହୁଳି ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଦାପନା ବିଧି କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ପର୍ବରେ ସମଗ୍ର ପଲ୍ଲୀ ଆନନ୍ଦ ମୁଖରିତ ହୋଇଯାଏ ।

ସନ୍ତାନର ଜନନୀ, ବନ୍ଦାପନା ସରିଲେ, ଗାଈର ପହିଲି ଛଡ଼ାର ଗୋବର, ନୂଆ ଚାଉଳ ଓ ଗେଣ୍ଡୁ ଫୁଲକୁ ଏକତ୍ର କରି ସାତଖଣ୍ଡି ହଳଦିଆ କନାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରଖି ଚୁଲି ଡିଆଁଇ ସେ ସବୁ ଅଗଣାର ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଫିଙ୍ଗନ୍ତି । ଗୋ ଏବଂ ଅନ୍ନ ଶିଶୁଜୀବନର ପୂର୍ବ ଏବଂ ଉତ୍ତରକାଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଲାଭ ହେବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏହା ପାରମ୍ପରିକ ବିଧି ଭାବରେ ପ୍ରଚଳିତ ବୋଲି ଧାରଣା ହୁଏ ।

ମାଆ ଥିବାଯାଏ ବଡ଼ ଏବଂ ମଝିଆଁ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କର ବନ୍ଦାପନା ହେଉଥାଏ । ଝିଅ ଶାଶୁଘରକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟ, ପୁଅ ବିଦେଶରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚିତା ଉପରେ ଏହି ବନ୍ଦାପନା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦିନରୁ ନୂଆ ଚାଉଳ, ନୂଆ ବିରି, ଗେଣ୍ଡୁ ('ମକଦଲ') ଫଳ ପ୍ରଥମ କରି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଧାନମାଣିକା ଓଷା ଏହାକୁ ଗୁରୁବାର ବ୍ରତ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଚତୁର୍ମାସ୍ୟ ଗୁରୁବାର, ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ର, ଆଶ୍ୱିନ ଏହି ଚାରିମାସଯାଏ କେହି କେହି କରିଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମାର୍ଗଶୀର ମାସ ଆରମ୍ଭ ଗୁରୁବାର ଠାରୁ ପ୍ରତି ଗୁରୁବାରରେ ପାଳି ପାଳି କରି ଏହି ଓଷା ସାଧାରଣତଃ ହୋଇଥାଏ । ନୂଆ ବେତମାଣରେ ଶୁକ୍ଳ ଧାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଏବଂ ଧାନର ମେଣ୍ଢି ଓ ବେଣୀ ଦ୍ୱାରା ତାକୁ ମଣ୍ଡନ କରି ଖଟୁଲୀରେ ପ୍ରଥମେ ସଜାଇ ରଖାଯାଏ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଣରେ ନୂଆ ବିରି ରଖାହୁଏ । ଫଳ ଭୂଷିତ ଅଁଳା ଡାଳ, ଫଳ ଥିବା କଣ୍ଟେଇ କୋଳି ଡାଳ, ମୂଳା ଗଛ, ଖଣ୍ଡ ସାକର ଏବଂ ଏକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭୂଷଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କଳ୍ପନା କରି ବିଭିନ୍ନ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ସିନ୍ଦୂରରେ ସଜାଇ ତାକୁ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା କରାଯାଏ ।

ଏହି ଓଷା ହେବା ପୂର୍ବ ଦିନ ଘରଦ୍ୱାର ଲିପା ପୋଛା ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଷ୍କୃତ କରାଯାଏ । ଗୃହିଣୀ ବାଡ଼ି-ମାନଙ୍କରେ ପିଠଉରେ ଧାନ ଶିଁଷା ଚିତା ଏବଂ ପହଣ୍ଡରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଦ ଚିହ୍ନକୁ ଅଙ୍କନ କରନ୍ତି । ଖିରିପିଠା, ଛେନାଗୁଡ଼,

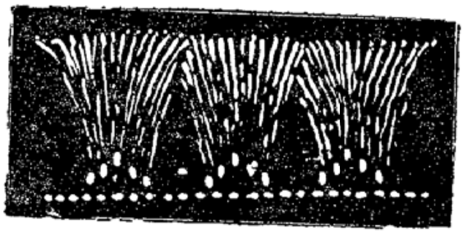

ଧାନଶିଁଷା ଚିତା

ବିରି ଲଡୁ ଆଦି ଏ ଦିନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଭୋଗ ସାରି, କେବଳ ସମଗ୍ର ପରିବାର ଭୋଜନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜାର ପ୍ରସାଦ ବିତରଣ କରାଯାଇ ନ ଥାଏ ।

ପୂଜା ଶେଷରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ ଅଥବା ଧାନ ମାଣିକା ଓଷା କଥା ବା ଗୁରୁବାର ବ୍ରତ ଆଦି ବହୁ ପଦ୍ୟାତ୍ମକ ଓ ଗଦ୍ୟାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ସ୍ୱରୁଚିକ୍ରମେ ଅଥବା ପାରମ୍ପରିକ ବିଧି ଘେନି ଗୃହିଣୀ ପାଠ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି

ଗଳ୍ପମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଭଣିତ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ ଅତ୍ୟଧିକ ଭାବେ ପଠିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଦ ଚିତା

ଦୀପାବଳୀ ଅମାବାସ୍ୟା—ମାର୍ଗଶୀର ଅମାବାସ୍ୟା ରାତ୍ରରେ ଦେବମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁ ଦୀପାବଳୀ ଉତ୍ସବ ହୋଇଥାଏ ତାହା ବିଭିନ୍ନ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱରାଦିଙ୍କ ସ୍ମୃତି ପାଇଁ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ସବୁ ପରମ୍ପରାନୁମୋଦିତ ଆଦିମ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବା ଏବଂ ଦୀପଦାନ ଦ୍ୱାରା ଦୀପରୁ ଦୀପଶିଖାପରି ବଂଶଧାରା ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ଏହି ଉତ୍ସବର ସଦୁଦ୍ୟମ ଏକାନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇ ରହିଅଛି । କିନ୍ତୁ କାର୍ତ୍ତିକମାସର ଅମାବାସ୍ୟା ଉତ୍କଳର ଜନସମାଜରେ ସାଧାରଣତଃ ପଦ୍ମାମାସ୍ୟା ବା ପିପେଯ୍ୟା ଅମାସ୍ୟା ନାମରେ ପରିଚିତ । ତାହାର ଆଲୋଚନା କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ଓଢ଼ଣ ଷଷ୍ଠୀ ବା ପ୍ରାବରଣ ଷଷ୍ଠୀ—ମାର୍ଗଶୀର ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀରେ ପ୍ରତି ଦେବମନ୍ଦିରରେ ଏମନ୍ତ କି ଘରେ ଘରେ ଖଟୁଲୀରେ ବସିଥିବା ଦେବତାଙ୍କର ଶୀତ ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଏହି ଉତ୍ସବ ହୋଇଥାଏ । ଉକ୍ତଦିନରେ ଶାଲକୋଇଲି ନୂଆଁ ରଙ୍ଗି ତାହା ଦେବତାଙ୍କ ଶୀତ ନିବାରଣ ଲାଗି ସମର୍ପଣ କରାଯାଏ । 'ଯଥା ଦେହେ ତଥା ଦେବେ ।' ଦେବତା-ଦେବାଳୟ ମନୁଷ୍ୟର ଏକ ଆଦର୍ଶ କଳ୍ପନା ମାତ୍ର । ଓଡ଼ିଶାର ସମାଜ-ମୁଖ୍ୟମାନେ ଏହି ଦିବସରୁ ଶୀତ ବସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଅଗ୍ନି ସେବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସଂରକ୍ଷଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆରମ୍ଭ ଉଚିତ ବୋଲି ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀରେ ଗ୍ରାମ ଅଗି ଓ ଫାଲ୍ଗୁନ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ଦେବ ଅଗି (ଅଇଘରା, ଦେଖ) ଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନିକୁ ବିସର୍ଜନ ଦିଆ-ଯାଏ, ଫଗୁ ଦଶମୀଦିନ ଠାକୁରମାନେ ଘୋଡ଼ଣି ବସ୍ତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାର କୁମ୍ଭାରମାନେ ଓଢ଼ଣ ଷଷ୍ଠୀରେ ନିଜର ଚକକୁ (କୁରାଳ ପୂଜା) ମହା ସମାରୋହରେ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା କରି-ଥାଆନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ବା ପଣ୍ଡୁ ଓଷା—ମାର୍ଗଶୀରପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ । ଏହି ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଣ୍ଡୁର ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ନାମକରଣ । ଶିବଙ୍କ ବଡ଼ଓଷା, କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁ-ର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ଯେଉଁମାନେ କରିପାରି ନ ଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ଉକ୍ତ ଓଷା ଏହି ଦିନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଗୁଡ଼ିଲ ଚୂନାର ପୁରମଣ୍ଡା, ଉକ୍ତ ଚୂନାର ଏକପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟ ଜାଉ 'ଭରଣ' ନାମରେ କରାଯାଇ ବହୁ ନିଷ୍ଠା ସହିତ ଏ ଓଷା କରାଯାଇ ଥାଏ ।

ପ୍ରବଚନରେ ଅଛି—

ଅଇଲେ ପଣ୍ଡୁ ମଲେ ମଶା
ଫାଟୁଆ ହେଲେ ମୁରୁକି ହସା ।

ପଣ୍ଡୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଆସିସିବା ହେତୁ ଶୀତାଧିକ୍ୟ ଯୋଗେ ମଶାଙ୍କ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ଶେଷହେଲା, ଏବଂ ପରିଶ୍ରମୀ ଲୋକଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଓଠ ଫାଟିବା ଆରମ୍ଭ ହେବାରୁ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ସାମୟିକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଯୋଗେ ହସାହସି ହେଲେ ।

ପୌଷ

ଦାଣ୍ଡ ପହିଁରା—କୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱିତୀୟା ଦିନ ଏ ପର୍ବ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ନାରୀମାନେ କରିଥାଆନ୍ତି । ସନ୍ତାନକାମୀ ନାରୀମାନେ ଏହି ଦିନଠାରୁ ସର୍ବସାଧାରଣ ପଥ, ମାସେ ଧରି ପରିଷ୍କାର କରି ନିଜର ମନୋବାଞ୍ଛା, ବହୁ ଜନର ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ପାଇବାକୁ ମନାସି ଥାଆନ୍ତି । ସେଦିନର ପୂଜାବିଧି ଓ କଥା ଆଜି ଥିଲେହେଁ ଏହି ଦିନରୁ ସାଧାରଣ ଯାତାୟତ ପଥ ପରିଷ୍କାର ରଖିବା ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ । କାରଣ, ଫସଲ ବୁହାବୁହି ସରିଥାଏ ।

ବଉଳ-ଅମାବାସ୍ୟା—ଆମ୍ବ ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରସିଦ୍ଧତମ ଫଳ । ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହି ଗଛ ସବୁଠାରୁ କାବ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଆମ୍ର ମୁକୁଳ ବସନ୍ତର ପ୍ରଥମ ସୂଚନା ଦିଏ । ତେଣୁ ଉତ୍କଳରେ ଆମ୍ବ ବଉଳକୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜ୍ଞାପନ କରାଇବା ପାଇଁ ଏହି ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରାଯାଏ । ମୁଣ୍ଡି ବଉଳ ପକାଇ ମଣ୍ଡା ବା ଗଇଣ୍ଠାମାନ ଗୁଉଳ ଚୂନାରେ ବାମ୍ଫ-ସିଦ୍ଧ କରାଯାଇ କରାଯାଏ । କ୍ଷୀରରେ ସାମାନ୍ୟ ଚୂନା ମିଶାଇ ମିଷ୍ଟ ଦେଇ କ୍ଷିରସା କରି ସେଥିରେ ଉକ୍ତ ଗଇଣ୍ଠାମାନ ବୁଡ଼ାଇ ରଖି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପିଠାପଣା ସହିତ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଭୋଗ କରି ସାଇ ପଡ଼ିଶାରେ ବଣ୍ଟାକୁଣ୍ଟା କରି ପ୍ରତି ପରିବାର ଭୋଜନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଅନେକେ ମୁଣ୍ଡି ବଉଳ ଏ ଦିନୁ ନାନା ଉପାୟରେ ଖାଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି । ବଉଳ ବରି କଷାନ୍ତ ରସର ଖାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅତି ଉପାଦେୟ ।

ସମ୍ବର ଦଶମୀ—ଏହାକୁ ଶାମ୍ବଦଶମୀ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏହା ପୌଷ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ । ଏ ପର୍ବକୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଠିକ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟବେଳେ ଅତି ଜାକଜମକରେ କରିଥାଆନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ପଣ୍ଡିଙ୍କ ଶୁଣ୍ଡିଆଣୀ ହାତରେ ଭୋଗ ଏ ଦିନ ଖାଇ-ଥାଆନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ରହିଛି । ହଳଦି ପାଣିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରାଯାଏ । ଏବଂ ସୋରିଷ ଫୁଲରେ ପୂଜାବିଧି ହୁଏ । ରାତି ପୂଜାକୁ ବଜ୍ର ମହାକାଳ ପୂଜା କୁହାଯାଏ । ଶିମ୍ବ ଫୁଲରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପୂଜା ହୁଏ । ସକାଳେ କ୍ଷୀରି, ଖେଚେଡ଼ି, କାକରା, ଘାଣ୍ଟ ତରକାରି ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ରାତିରେ ବୁଡ଼ାଚକୁଳି ସହିତ ଅମ୍ଳଜାତୀୟ ପରିବା ମିଶି ଡାଲିରେ ଏକ ଘାଣ୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ଶିମ୍ବ ଫୁଲରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଭୋଗ କରାଯାଏ । ଶିମ୍ବ ଫଳ ଏବଂ ସୋରିଷ ଫୁଲ ଏହି ଦିନରୁ ଖାଇବା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

କେବଳ ଏହି ପର୍ବରେ କାହିଁକି, ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଋତୁର ଫୁଲ ଫଳ ଆଦିକୁ ଗୃହସ୍ଥ ଏକ ଏକ ଶୁଭ ଦିନରେ ଖାଇବା ଆରମ୍ଭ କରୁଥିବାର ପରମ୍ପରା ଅଛି । ନୂତନ ଫଳ ଫଳିଲେ ତାହା ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରି ଓ ପରେ ନିଜର ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ କରି ସାରି ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ଥ ନିଜେ ତାହା ଭୋଗ କରିଥାଏ ।

ଶମ୍ବର ଅର୍ଥ ଜଳ । ବିଭିନ୍ନ ପରିବା ଓ ଡାଲି ଆଦିକୁ ମିଶାଇ ଏକ ତରଳ ଘାଣ୍ଟ ବା ଶମ୍ବର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଏ ଜାତିର ନିଜସ୍ୱ ଥିଲା । କାରଣ ଘାଣ୍ଟପରିବା ତାଲିକାରେ କନ୍ଦମୂଳ, ନଡ଼ିଆ, ମୁଗଡାଲି, କଦଳୀ, ବରୁଡ଼ି ସୋରିଷ, ନାରଙ୍ଗ ରସ, ବଡ଼ ଚଣା-ଡାଲି, ମୂଳା, କାକୁଡି, ଓଉ, ଜମ୍ବିଲ ରସ, ଲିଖନ କୋଳି ଓ କଖାରୁ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଦକ୍ଷିଣ ଓଷାରେ ଏହି ତରକାରି ଘାଣ୍ଟ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ବରେ ଶମ୍ବର ନାମରେ ନାମିତ ହେଉଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ଏଣ୍ଡିରି (ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଇଣ୍ଡୁରି) ଭିନ୍ନାଞ୍ଚଳରେ ଇଡ଼ଲି ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ହେବା ପରି, ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଘାଣ୍ଟ ଶମ୍ବର 'ଶମ୍ବର' ତରକାରି ଭାବେ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଉଅଛି । କାରଣ ଶମ୍ବର ତରକାରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପର୍ବରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ପୁନଶ୍ଚ, ଉତ୍କଳର ମୈତ୍ରେୟବନରେ କୃଷ୍ଣ-ତନୟ ଶାମ୍ବ କୁଷ୍ଠ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତିପାଇଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା ଏହି ଦିବସରେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଶାମ୍ବଦଶମୀ ବୋଲି ପଞ୍ଜିକାରେ ଦେଖି-ବାକୁ ମିଳେ । ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ କିନ୍ତୁ ଶମ୍ବର ଦଶମୀ ନାମରେ ଏହା ଅଭିହିତ । କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା ସମୟରୁ ଏ ବ୍ରତ ଉତ୍କଳରେ ହେଉଥିବାର କେତେକଙ୍କ ମତ ।

ପୁଷ୍ୟାଭିଷେକ—ରାଜା, ପ୍ରଧାନ, ଦଳେଇ, ଦଳ ବେହେରା, ସେନାପତି, ସାଧବ ସହିତେ ଜାତିବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବି-ଶେଷରେ ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଦିବସରେ ଆୟୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଲାଗି ପୁରୋହିତ ଠାରୁ ଉପବୀତ ଗ୍ରହଣ କରିବା ବିଧି ସର୍ବତ୍ର ଦେଖାଯାଏ । ଦେବତାଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିବା ପରେ ଏହା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ । ଏହି ଉତ୍ସବ ରାଜଗୃହରେ ଏବଂ ଦେବ ମନ୍ଦିରରେ ମହାବିଧିରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୀତି ଅନୁସାରେ ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଉପବୀତକୁ ରାଜା ତୁରୀ କାହାଳୀ ଶଙ୍ଖାଦି ବିଭିନ୍ନ ବାଦ୍ୟ ଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ କରି ସାରିବା ପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉପବୀତ ଲାଗି କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ବିଧି ଘରେ ଘରେ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ଦେଖାଯାଏ । ସେଦିନ ଖିରିଖେଚେଡ଼ି, ପିଠାପଣା ମଧ୍ୟ କରାଯାଏ । ନାରୀମାନେ ସୁବେଶିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଉପବୀତ ଧାରଣ ବିଧିରୁ ବଜନ୍ତ୍ରୀ ହାଡ଼ି, ଡମ ମଧ୍ୟ ବାଦ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହା ହିନ୍ଦୁ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଗୋଟିଏ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଯେ କରାଯାଇ-ଥିଲା, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଝୁଲଣିଗ୍ରଯାତ୍ରା, ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରା, ନାଗ ପଞ୍ଚମୀ, ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ, ଷଷ୍ଠୀଦେବୀ ପୂଜା, ବାମନ ଜନ୍ମ, ନବାନ୍ନ, ନବବର୍ଷ (ନୂଆଁଖାଇ), ଅନନ୍ତବ୍ରତ, ମହାଳୟା, ମୂଳାଷ୍ଟମୀଠାରୁ ମହାଷ୍ଟମୀ ଯାଏ ଷୋଡ଼ଶଦିନାତ୍ମକ ଦୁର୍ଗାପୂଜା, ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ, ପ୍ରାବରଣ ଷଷ୍ଠୀ, ମାଘ ଶୁକ୍ଲ ସପ୍ତମୀ, ବହ୍ନି (ମାଘୀ) ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥିରେ, ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି ଏବଂ କେବଳ ଉତ୍କଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହେଉଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା (ଶାମ୍ବଦଶମୀ) ଅଧିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଅଛି ।

ଗଙ୍ଗ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଜୟଦେବଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଜଗନ୍ନାଥ-ମନ୍ଦିରରେ ଦେବଦାସୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୀତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଅଧିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର ରଚୟିତା ଜୟଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପ୍ରାଚୀ-ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ ତ୍ରିବେଣୀଠାରେ, ମାଘ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଏକ ବୃହତ୍ ଓ ଏକ ବିରାଟ ଯାତ୍ରା ହେଉଥିଲା ଓ ଏବେ ବି ହେଉଛି । କାଳକ୍ରମେ ଏପରି ହୋଇଛି ଯେ, ଏହି ତ୍ରିବେଣୀ ଅମାବାସ୍ୟା ଉତ୍କଳର ଜାତୀୟ ପର୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଲୋକେ ସେଦିନ ପୂର୍ବ ସ୍ମୃତିରେ ସ୍ନାନ କରିଥାଉଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି, ଗଜପତି ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ସେହି ତ୍ରିବେଣୀ ନାମଦେଇ ଗଙ୍ଗାରେ ଏକ ଘାଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାଂଶରେ ଏହି ତ୍ରିବେଣୀ ଯାତ୍ରା ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ସୁଦୂର ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିବା ଜଣା ପଡ଼ିଅଛି । ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଠାକୁର-ମେଳନ, ଚଉଦୋଳ, ପଞ୍ଚଦୋଳ, ଦଶଦୋଳ ଯାତ୍ରା ଆଦି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବାର ଜନଶ୍ରୁତି । ଲଳିତା ସପ୍ତମୀ, ରାଧାଷ୍ଟମୀ,ଝୁଲଣ, ରାସୋତ୍ସବ ଆଦି ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ହିଁ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବ୍ୟାପିଥିବାର ଜଣାଯାଉଅଛି ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା, ବୋଇତ ବନ୍ଦାଣ ଆଦି ଓଡ଼ିଶାର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ପର୍ବ ଓ ଉତ୍ସବ । କାର୍ତ୍ତିକ, ମାଘ ଓ ବୈଶାଖ ଆଦି ଧର୍ମମାସ ବୋଲି ପ୍ରଚଳିତ ହେବା ମଧ୍ୟ ବହୁ ପୁରାତନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

ଓଡ଼ିଶାର ମୁସଲମାନମାନେ ମହରମ ପର୍ବକୁ ବେଶ୍ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ କରିଥାଆନ୍ତି । ତାହା ଦଶହରା ପର୍ବର ଆଡ଼ମ୍ବର ସହିତ ତୁଳନୀୟ ହୋଇପାରେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନମାନେ ବଡ଼ଦିନ ଉତ୍ସବକୁ ସମାରୋହରେ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଯେତେ ଯେତେ ପର୍ବପର୍ବାଣି, ଓଷା ଉପାସ ଦେଖାଯାଏ, ସେ ସବୁରୁ ମୁଖ୍ୟ କେତେକକୁ ମାସ ଭେଦରେ ଏପରି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କରାଯାଇପାରେ ।

ମାର୍ଗଶୀର

ଗୁଡ଼ଖାଇ—କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ବାସିଦିନ ଘରେ ଘରେ ହୋଇଥାଏ । କେବଳ ବ୍ରତୀ, ମାସବ୍ୟାପି କାର୍ତ୍ତିକ ବ୍ରତ ପାଳନରେ ଯେଉଁସବୁ ଖାଦ୍ୟ ଛାଡ଼ିଥାଆନ୍ତି, ତାହା ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ ପରେ ଖାଇବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏବିଧି କରାଯାଉଥିଲେ ହେଁ, କାଳକ୍ରମେ ଏହା ସର୍ବବ୍ୟାପକ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଭୋଜନର ଆଡ଼ମ୍ବର ପ୍ରତିଘରେ ନାନାବିଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ କରାଯାଇଥାଏ । ମାଛ ମାଂସର ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ଡାଲି, ରାଇ, ଶାକରା, ଆମ୍ବିଳ, ମହୁର, ଭଜା, ସନ୍ତୁଳା, ଠୁକୁଠୁକା, ଚଟଣି, ଭରତା, ଘାଣ୍ଟିଆ, କାଞ୍ଜି, ଶାଗଭାଜି ଆଦି କରାଯାଇ, ସ୍ୱାଦ ଚଖାଇବାକୁ ଘରେ ଘରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ହୋଇଥାଏ ।

ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ—ମାର୍ଗଶୀର୍ଷ ମାସକୁ ଆଦ୍ୟମାସ ଭାବରେ ଅନେକେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି । 'ମାସାନାଂ ମାର୍ଗଶୀର୍ଷୋଽହଂ' ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ଏହି ଉକ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ମାସର ବିଶେଷତ୍ୱ ବୁଝାଯାଏ । ବିଶେଷରେ ଉତ୍କଳରେ ଯେତେ ବାରମାସୀ ଗୀତିକା ରଚନା କରାଯାଇଛି, ସେ ସବୁର ଆଦ୍ୟରେ ଏହି ମାସ । ତେଣୁ ମାର୍ଗଶୀର ମାସର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ ପ୍ରଥମାଷ୍ଟମୀ ଭାବରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସେ ଦିନକୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସମ୍ପଦର ଦେବୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଜନ୍ମଦିବସ ବୋଲି ଧରାଯାଇଅଛି । ନୂତନ ଧାନ୍ୟ, ନୂତନ ବ୍ରୀହିର ବା ନୂତନ ଶସ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ସେଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ସେଦିନ ବଡ଼ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କୁ ପୋଢ଼ୁଆଁ (ପ୍ରଥମ) ଓ ଦୋହିଁ (ଦ୍ୱିତୀୟ) ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଆୟୁ ଏବଂ ଆରୋଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଲାଗି ବନ୍ଦାପନା କରାଯାଏ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଜନ୍ମବିଧି, ଗୃହିଣୀ ନିଜ ହାତରେ କରିସାରି ନୂଆ ଅରୁଆଚାଉଳ ଏବଂ ନୂଆଁ ବରିର ପିଠା, ଛେନାପୁଡ଼ ଆଦି ଭୋଗ କରିସାରିବା ପରେ, ସମ୍ମୁଖରେ ବନ୍ଦାପନା ବିଧି କରାଯାଏ ।

ଯେଉଁ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କର ପୂଜା ବିଧି ହୁଏ ସେମାନେ ଚନ୍ଦନ ସିନ୍ଦୂର, ଫୁଲ ଆଦିରେ ସୁବେଶିତ ହୁଅନ୍ତି । ପୁଅ ଲାଗି ଚାଉଳବଟା ପିଠୋଉରେ ବଢିଆଣ ଚିତା ଗୃହିଣୀ ପକାଇ ଥାଆନ୍ତି । ବଢିଆଣ ଶବ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ ଶବ୍ଦରୁ ଜାତ । ଶିଶୁର ବୃଦ୍ଧିକରଣ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏହା କରାହେଉଥିବା ଅନୁମାନ ହୁଏ । ଆୟତାକାର ଆଠଟି କ୍ଷେତ୍ର ଉପରକୁ କ୍ରମ କ୍ଷୁଦ୍ରଭାବରେ ଅଙ୍କନଦ୍ୱାରା ଏ ଚିତା ପଡ଼େ ।

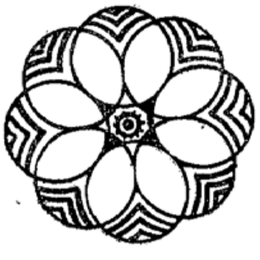

ପଦ୍ମ ଚିତା

ବଢ଼ିଆଣ ଚିତା

ପଦ୍ମ ଚିତାରେ ବଡ଼ ଝିଅର ବନ୍ଦାପନା ହୋଇଥାଏ । ବନ୍ଦାପନାବେଳେ ଏହି ଚିତା ଉପରେ ପୁଅ ବା ଝିଅ ବସିଥାଆନ୍ତି । ମାତୃସ୍ଥାନୀୟା ଏବଂ ବିବାହିତା ଜ୍ୟେଷ୍ଠାଭଗିନୀ, ବଡ଼ ଭାଉଜ ସହିତେ ନାରୀମାନେ ଏକାଠି ହୋଇ ହୁଳହୁଳି ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଦାପନା ବିଧି କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ପର୍ବରେ ସମଗ୍ର ପଲ୍ଲୀ ଆନନ୍ଦ ମୁଖରିତ ହୋଇଯାଏ ।

ସନ୍ତାନର ଜନନୀ, ବନ୍ଦାପନା ସରିଲେ, ଗାଈର ପହିଲି ଛଡ଼ାର ଗୋବର, ନୂଆ ଚାଉଳ ଓ ଗେଣ୍ଡୁ ଫୁଲକୁ ଏକତ୍ର କରି ସାତଖଣ୍ଡି ହଳଦିଆ କନାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରଖି ଚୁଲି ଡିଆଁଇ ସେ ସବୁ ଅଗଣାର ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଫିଙ୍ଗନ୍ତି । ଗୋ ଏବଂ ଅନ୍ନ ଶିଶୁଜୀବନର ପୂର୍ବ ଏବଂ ଉତ୍ତରକାଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଲାଭ ହେବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏହା ପାରମ୍ପରିକ ବିଧି ଭାବରେ ପ୍ରଚଳିତ ବୋଲି ଧାରଣା ହୁଏ ।

ମାଆ ଥିବାଯାଏ ବଡ଼ ଏବଂ ମଝିଆଁ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କର ବନ୍ଦାପନା ହେଉଥାଏ । ଝିଅ ଶାଶୁଘରକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟ, ପୁଅ ବିଦେଶରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚିତା ଉପରେ ଏହି ବନ୍ଦାପନା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦିନରୁ ନୂଆ ଚାଉଳ, ନୂଆ ବରି, ଗେଣ୍ଡୁ ('ମକଦଲ') ଫଳ ପ୍ରଥମ କରି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଧାନମାଣିକା ଓଷା ଏହାକୁ ଗୁରୁବାର ବ୍ରତ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଚତୁର୍ମାସ୍ୟା ଗୁରୁବାର, ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ର, ଆଶ୍ୱିନ ଏହି ଚାରିମାସଯାଏ କେହି କେହି କରିଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମାର୍ଗଶୀର ମାସ ଆରମ୍ଭ ଗୁରୁବାର ଠାରୁ ପ୍ରତି ଗୁରୁବାରରେ ପାଳି ପାଳି କରି ଏହି ଓଷା ସାଧାରଣତଃ ହୋଇଥାଏ । ନୂଆ ବେତମାଣରେ ଶୁକ୍ଳ ଧାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଏବଂ ଧାନର ମେଣ୍ଢି ଓ ବେଣୀ ଦ୍ୱାରା ତାକୁ ମଣ୍ଡନ କରି ଖଟୁଲୀରେ ପ୍ରଥମେ ସଜାଇ ରଖାଯାଏ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଣରେ ନୂଆ ବରି ରଖାହୁଏ । ଫଳ ଭୂଷିତ ଅଁଳା ଡାଳ, ଫଳ ଥିବା କଣ୍ଟେଇ କୋଳି ଡାଳ, ମୂଳା ଗଛ, ଖଣ୍ଡ ସାକର ଏବଂ ଏକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭୂଷଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କଳ୍ପନା କରି ବିଭିନ୍ନ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ସିନ୍ଦୂରରେ ସଜାଇ ତାକୁ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା କରାଯାଏ ।

ଏହି ଓଷା ହେବା ପୂର୍ବ ଦିନ ଘରଦ୍ୱାର ଲିପା ପୋଛା ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଷ୍କୃତ କରାଯାଏ । ଗୃହିଣୀ ବାଡ଼ମାନଙ୍କରେ ପିଠୋଉରେ ଧାନ ଶିଁଷା ଚିତା ଏବଂ ପହଣ୍ଡରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଦ ଚିହ୍ନକୁ ଅଙ୍କନ କରନ୍ତି । ଖିରିପିଠା, ଛେନାଗୁଡ଼, ବରି ଲଡୁ ଆଦି ଏ ଦିନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଭୋଗ ସାରି, କେବଳ ସମଗ୍ର ପରିବାର ଭୋଜନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜାର ପ୍ରସାଦ ବିତରଣ କରାଯାଇ ନ ଥାଏ ।

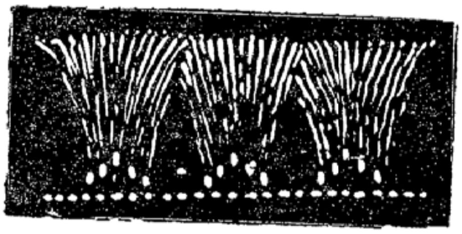

ଧାନଶିଁଷା ଚିତା

ପୂଜା ଶେଷରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ ଅଥବା ଧାନ ମାଣିକା ଓଷା କଥା ବା ଗୁରୁବାର ବ୍ରତ ଆଦି ବହୁ ପଦ୍ୟାତ୍ମକ ଓ ଗଦ୍ୟାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ସ୍ୱରୁଚିକ୍ରମେ ଅଥବା ପାରମ୍ପରିକ ବିଧି ଯେଜି ଗୃହିଣୀ ପାଠ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି

ବାରମାସୀ କୋଇଲି ଗୀତରେ ଅଛି —

କୋଇଲି ଲୋ, ପୁଷ ମାସର ଶୁଦ୍ଧ
ପ୍ରଜା, ନୃରୂପତି ଘରେ ଆନନ୍ଦ
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଥାଳରେ ଅର୍ଘ୍ୟ ମୁଁ ବନ୍ଦାନ୍ତି
କାହିଁଗଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଲୋ ।

ଉପବୀତ ଗ୍ରହଣ ଯେପରି ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀରେ ଯେଉଁ ସବୁ ବିଧି ହୋଇଥାଏ, ଶ୍ରାବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀରେ ଅନୁରୂପ ସେହି ସେହି ବିଧି କରାଯାଇଥାଏ ।

ଧନୁସଂକ୍ରାନ୍ତି—ପୌଷ ମାସରେ ଧନୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପଡ଼ିଥାଏ ସେ ଦିନଠାରୁ ଧନୁମୁଆଁ ମାସାବଧି ଖିଆଯାଇଥାଏ । ପୁଷ ଖଇପାଇଁ ପ୍ରବଚନ ଅଛି—

"କେତେ କରୁଥାଉ ବଡେଇ
ଏଡ଼େ ବଡ଼ ପୁଷଗଲା ଲୋ ରାଣ୍ଡଣୀ
ନ ଖାଇଲୁ ଖଇ ଛଡ଼େଇ ।

ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀରେ ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ବୁଲି ବଜନ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧୁର ବାଦ୍ୟ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ବଜାଇ ବାର୍ଷିକ ଖାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଥାଆନ୍ତି । ଗୃହିଣୀମାନେ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଧାନ, ଚାଉଳ, ରାଶି, ମୁଗ, ଗହମ, ହରଡ଼, ଚଣା ଆଦି ପଦାର୍ଥ ବାଦ୍ୟ ଶୁଣିବା ପରେ ଅଳ୍ପ ବହୁତ କରି ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ଡୁମାଲୁଣୀ—ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ମାସରେ ଫସଲର ଦେବତା ଡୁମାଲୁଣୀ ତାର କାଳସୀ କନ୍ଧ ବା ପାଣ ଜାତିର ଏକ ବୁଢ଼ାକୁ ସ୍ୱପ୍ନାନ୍ତି । ବୁଢ଼ା ଦୁଇଟି ସୁଗଠିତା କୁମାରୀ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ସୁବେଶିତା କରି ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ତାଳଛତାକୁ ନାନା ପୁଷ୍ପରେ ମଣ୍ଡି ତାକୁ ଡୁମାଲୁଣୀ ଦେବତା ଭାବେ କାନ୍ଧରେ ଧରି ଗାଁକୁ ଗାଁ ବୁଲନ୍ତି । କାଳସୀ କହି ବୁଲନ୍ତି—

ଆମ୍ବ ଆସିବ-ଝିଏ କହନ୍ତି—'ଯୋ'
ପଣସ ଆସିବ-ଝିଏ କହନ୍ତି—'ଯୋ'

ଦେବୀଙ୍କର ମହିମା ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପଦ ପଦ କରି ଗାଇ-ବୁଲନ୍ତି । ଏବଂ, ପ୍ରତିପଦ ଶେଷରେ ସୁବେଶିତା କୁମାରୀ କଣ୍ଠରୁ ମଧୁର ଧ୍ୱନିରେ 'ଯୋ' 'ଯୋ' ଶବ୍ଦ ଫୁଟି ଉଠେ ।

ପ୍ରତି ଗୃହିଣୀଙ୍କୁ ଦେଖି କପରି ଦୟା କରିବେ ଉକ୍ତ ସଙ୍ଗୀତରେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଗୀତ ହୋଇଥାଏ । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଛତା ପିଣ୍ଡାତଳେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ଗୃହିଣୀ ହଳଦୀପାଣି ଛତା ଉପରକୁ ଛାଟିଦେଇ ଫସଲ-ଦେବତାଙ୍କୁ ପାଦ୍ୟ ଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ଫସଲରୁ ପୋକ ନିବାରଣରେ ଏହି ହଳଦୀ ପାଣି ବିଶେଷ ଉପକାରୀ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଏହି ମାସରେ ଧୋବାମାନେ ଗଣ୍ଡିପୂଜା କରିଥାଆନ୍ତି, ନେତେଇ ଧୋବଣୀ ଠାକୁରାଣୀକୁ ପ୍ରତି ପରିବାର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଭୋଗ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ଧୋବା, ପାଣ, କନ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ନିଜର ଗୋଷ୍ଠୀବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲେ, ସନ୍ଦେହ ନ ଥିଲା ।

ମାଘ

ମାଘ ମାସରେ କାର୍ତ୍ତିକ ହବିଷ୍ୟ ପରି ଅନେକ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ ଏବଂ ହବିଷ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି । ମାଘ ସୋମବାର ବିଧି ପ୍ରତି ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ମାଘମାସରେ ତାରା ଥାଉ ଥାଉ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଲୋକେ ପବିତ୍ର ମନେ କରିଥାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଏ ମାସରେ ରଟନ୍ତ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ, ତ୍ରିବେଣୀ ଅମାବାସ୍ୟା, ମାଘ ସପ୍ତମୀ (ଶୁକ୍ଳ) ସ୍ନାନ ପାଇଁ ଜଳତୋଠରେ ଭୀଷଣ ଭିଡ଼ ହୋଇଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଶାର କୋଣାର୍କ ନିକଟସ୍ଥ ପବିତ୍ର ପ୍ରାଚୀ-ଗଙ୍ଗାର ଶେଷାଂଶ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ମୁହାଣକୁ ତୀର୍ଥ କରାଯାଇଅଛି । ଉକ୍ତ ସ୍ନାନକୁ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନଠାରୁ ଅଧିକ ପବିତ୍ର ମନେ କରି ଏ ରାଜ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରବଚନ ରହିଛି —

"ସାତଥର ପିବ ଗଙ୍ଗା
ଥରେ ଯାଇଥିବ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା,
ମୁହିଁ ପଡ଼ିଥିବ ରଙ୍ଗା ।"

ଅର୍ଥାତ୍ ସାତଥର ଗଙ୍ଗାରେ ସ୍ନାନ କଲେ ଯାହା, ଥରେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ତୀର୍ଥରେ, ଅରୁଣାଲୋକର ରଙ୍ଗିମା ମୁଖରେ ସ୍ନାନ କଲେ ସେହିଫଳ ପାଇପାରିବ ।

ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚମୀ—ଏହିମାସର ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ । ଏଥିରେ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ହୁଏ । ଏହା ମୁଖ୍ୟତଃ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ହୋଇଥାଏ । ପୂର୍ବେ ଅବଧାନମାନେ ଚାଟମାନଙ୍କ ହାତରେ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ-ନଡ଼ିଆ ଧରାଇ ଓ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଗୀତ ବୋଲାଇ ଚାନ୍ଦା ଆଦାୟ କରାଉଥିଲେ । ତାହା ଥିଲା ଅବଧାନଙ୍କ ବାର୍ଷିକ ବଡ଼ ଆୟ । ଚାଟ ପିଲେ

ଚୈତ୍ର

ଏହି ମାସରେ ବାସନ୍ତିକ ଦୁର୍ଗାପୂଜା, ନବପତ୍ରିକା ନାମରେ ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ତିଥିରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନଅଦିନ କରାଯାଏ । ନଅଟି କୋମଳପତ୍ର, ଯଥା – ବେଲ, ବରୁଣ, ଆମ୍ବ, ଜାମୁ, କେନ୍ଦୁ, ମାଙ୍କଡ଼ କେନ୍ଦୁ, କୁସୁମ, ସୁଆମ ଓ ଅଶୋକ,ପୂଜାରେ ପ୍ରୟୋଜନ ହେଉଥିବାରୁ ଏହି ପୂଜାକୁ ନବପତ୍ରିକା କୁହାଯାଏ ।

ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ— ଆଠଗୋଟି ଅଶୋକ କଳିକା ଜଳରେ ଭିଜାଇ ଏହି ଦିନ ଖିଆଯାଏ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗରାଜ ଦେବଙ୍କର ବିଜେ ପ୍ରତିମାଙ୍କୁ ଏକ ରଥରେ ବସାଇ ରୁକୁଣା ରଥଯାତ୍ରା ଏହି ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ ।

ରାମନବମୀ— ରାମଙ୍କ ଜନ୍ମତିଥି ସର୍ବସାଧାରଣ ଏହି ଦିନ ପାଳି ଥାଆନ୍ତି ଓ ରାମଲୀଳା ଏହି ଦିନରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଦିବସ୍ୟ କରି ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ସୀତା ହନୁମାନ ଏହି ଚରିତ୍ରଜଣ ନର୍ତ୍ତ୍ୟକାରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଅତି ପବିତ୍ରଭାବରେ ଏହି ନୃତ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେଇଥାଆନ୍ତି ।

ଚୈତ୍ର ମଙ୍ଗଳବାର— ହିଙ୍ଗୁଳା ପଣାବିଧି, ଏ ମାସରେ ପ୍ରତିଗୃହରେ ସମ୍ମାନ ସହିତ କରିଥାଆନ୍ତି । ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନ ଏ ବିଧି ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ମାସରେ ଦଣ୍ଡଯାତ୍ରା ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତି ପୂର୍ବଦିନ ମେରୁ ଯାତ୍ରା କରାଯାଇ ଦଣ୍ଡ ଲୁଗୁଇ (ଉଭେଇ) ଦିଆଯାଏ । ଦଣ୍ଡ ଯାତ୍ରାରେ ପାଟ-ଖେଳଗଡ଼ା ସହିତ ଦଣ୍ଡୁଆମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କାଷ୍ଟ ସହିତ ଉପବାସ ରହି ସାମାନ୍ୟ ଖଇ ଓ ପଣା ପିଇ ୨୧ ଦିନଯାଏ 'ଦଣ୍ଡ' ସହି ଦଣ୍ଡ ଉତ୍ସବ କରିଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରତି ରାତ୍ରି ଦଣ୍ଡ ନାଚ ହୋଇଥାଏ ।

ବୈଶାଖ

ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟା (ଦେଖ)— କୃଷକ ଏହି ଦିନ ବଳକୁ ଅକ୍ଷିମୁଠି ଯେତେ (ଦେଖ) ଶୁଭ ଅନୁକୂଳ କରିଥାଆନ୍ତି । ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରା ଏବଂ ରଥ ଅନୁକୂଳ ଏହି ଦିନଠୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଘରେ ଘରେ ଘଡ଼ି କାଞ୍ଜୁଳି (ସରା, ବଡ଼ା)ରେ ଲିଆ, ମୁଢ଼ି ଭରି ପ୍ରତିପରିବାର ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟିଥାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଉତ୍ସବ ଚମତ୍କାର ହୋଇଥାଏ ।

ଏ ମାସରେ ନୃସିଂହ ଜନ୍ମ, ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ଏବଂ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀରେ ସୀତାଜନ୍ମ ପାଳନ କରାଯାଏ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା (ମହା ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ମେଷସଂକ୍ରାନ୍ତି) ଏ ମାସରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଗ୍ରୀଷ୍ମାଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁ ଏହି ଦିନରୁ ଜଳସତ୍ର ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥାଏ ।

ବୁଦ୍ଧ ଜନ୍ମ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ— (ଏହି ମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ) । ଏହା, ପୂର୍ବେ ବିଷ୍ଣୁରୂପୀ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଲାଗି ମହାବୈଶାଖ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଜାତୀୟ ପର୍ବ ।

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ

ଏହି ମାସରେ ସାବିତ୍ରୀ ବ୍ରତ ବା ସାବିତ୍ରୀ ଓଷା ଓଡ଼ିଶାର ନାରୀମାନଙ୍କର ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପବାସ ତିଥି । ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ନାରୀମାନେ ସାବିତ୍ରୀ ଏବଂ ଯମଙ୍କ ପୂଜା କରିଥାଆନ୍ତି । କେବଳ ଫଳମୂଳରେ ଏ ବ୍ରତ ପାଳନ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀରେ ଶିବ-ଗୌରୀ-ବିବାହ (ଦେବ ବିଭା), ତତ୍‌ପରଦିନ ଶୀତଳ ଷଷ୍ଠୀ ଉତ୍ସବ ଯାତ୍ରା, ଉତ୍କଳରେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ପୁରୀ ଶାସନମାନଙ୍କରେ, ସମ୍ବଲପୁରରେ ଏବଂ ବହୁ ଗ୍ରାମ ଜନପଦରେ ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ନାନା ବାଣ ଲାଗିଥାଏ । ଦ୍ୱାଦଶୀରେ ରୁକ୍ମିଣୀ-ବିବାହ, ବିଖ୍ୟାତ ଯାତ୍ରା । ଚମ୍ପାଫୁଲରେ ଏହି ଉତ୍ସବ ସମାହିତ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ଏହାର ନାମ ଚମ୍ପକ ଦ୍ୱାଦଶୀ । ଏହିମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଦିନ ଦେବସ୍ନାନ, ଏ ମାସର ମହାବିଧି । ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ଦାରୁମୂର୍ତ୍ତିମାନେ ଦେବସ୍ନାନ ମଣ୍ଡପରେ ସ୍ନାନ କରିଥାନ୍ତି ।

ଆଷାଢ଼

ରଜପର୍ବ— ଏହି ମାସର ମିଥୁନସଂକ୍ରାନ୍ତି ଯୋଗେ ଉତ୍କଳରେ ରଜପର୍ବ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପର୍ବ ଉତ୍କଳର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାତୀୟ ପର୍ବ ।

"ବୃଷାନ୍ତେ ମିଥୁନସ୍ୟାଦୌ ତଦ୍ଦ୍ୱିତୀୟେ ଦିନତ୍ରୟମ୍
ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ୟାତ୍ ପୃଥିବୀ କୃଷିକର୍ମ ବିଗର୍ହିତମ୍ ।
ହଳାନାଂ ବାହନଂ ଚୈବ ବୀଜାନାଂ ବପନଂ ତଥା
ତାବଦେବ ନ କୁର୍ବୀତ ଯାବତ୍ ପୃଥ୍ୱୀ ରଜସ୍ୱଳା ।"

ଏହି ମଣ୍ଡଳ ଅତି ସତର୍କତାରେ କରାଯାଇଥାଏ । ରେଖା ଯେପରି ବଙ୍କା ନ ହୁଏ । ପଞ୍ଚ ମୁରୁଜରେ ଫାଳିଫରୁଆ, ଗୋଟା ଫରୁଆ, ଶୂନ୍ୟ, ଆଡ଼କଣ ଏପରି ସବୁ ରଖାଯାଇ ୫.୭, ୯.୧୩, ୧୭, ୧୯.୨୧ କୋଠିରେ ଏହି ମଣ୍ଡଳ ହୋଇଥାଏ ।

ନାନାପ୍ରକାରରେ ଘରେ ଘରେ ଏହା କରାଯାଇଥାଏ । ବାଲିତ୍ରୃତୀୟା ପରି ନାରୀପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ନିଷ୍ଠାମୂଳକ ବ୍ରତ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ।

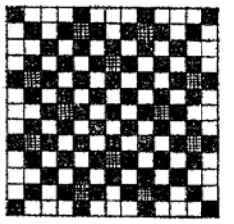

୧୩ କୋଠିର ମଣ୍ଡଳ

ଉପରେ ବାଲୁକାଲିଙ୍ଗ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ । ମୁଆଁ, ଉଖୁଡ଼ା, କାକରା, ପୁଆମଣ୍ଡା, ରସିଲଡ଼ୁ, ନାନା ଫଳମୂଳ, ଦଧି, ଛେନା ଆଦି ଭୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ସୁବେଶା ନାରୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ଚିରନ୍ତନ ଏବଂ ଅଧିକ ପ୍ରୀତି ଲାଭ କରିବାକୁ ଏହି ବ୍ରତ କରିଥାନ୍ତି ।

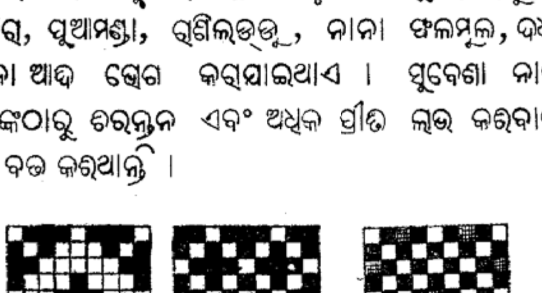

୯ କୋଠିର ମଣ୍ଡଳ

ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ—ଗଣେଶ-ପୂଜା କେବଳ ଯେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରମାନେ କରିଥାଆନ୍ତି ତା ନୁହେଁ, ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଏହି ଗଣଦେବତା ବିନାୟକଙ୍କର ପୂଜା ମହାଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ହୋଇଥାଏ ।

ଋଷି ପଞ୍ଚମୀ—(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଋଷିଙ୍କ ପୂଜା) ଏହା ଆଉ ଆଜିକାଲି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଷଠୀଓଷା—ଷଷ୍ଠୀଦେବୀ ପୂଜା । ମାଟିର ଛଅଟି ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି, ଗୃହିଣୀ ଛଅଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନର ମୃତ୍ତିକାରେ ଗଢ଼ି, ସେମାନଙ୍କୁ ହଳଦିଆ କନାରେ ସୁବେଷ୍ଟିତ କରି ଏକ ନୂତନ ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ାରେ ସଜାଇ ରଖି ଦିଅନ୍ତି । ୧—ବାଉଁଶଡାଳ, ୨—ଅଁଳାଡାଳ, ୩—ଅପାମାରଙ୍ଗ ଡାଳ ୪—ବଜ୍ରମୂଳୀ ଗଛ, ୫—ଅମରକୁଇ, ୬—ବଣସାରୁ ନାଡ଼କୁ ଏକତ୍ର କରି ତାହା ଷଠୀଙ୍କ ନିକଟରେ ରଖାଯାଏ । ହଳଦିଆ ସୂତା ୬ ସୋରିରେ ଛଅ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ପ୍ରତି ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସେଥିରୁ ଦୁଇ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି ଲଗାଇ ଦିଆଯାଏ ।

ସେ ଦିନ ଶିଶୁମାନେ ହଳଦୀ ଲଗାଇ ସ୍ନାନକରି ହଳଦିଆ ବସ୍ତ୍ରପିନ୍ଧି ମାଆ ଭଉଣୀ ଆଦି ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଷଠୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବନ୍ଦାପନା ପାଇଥାଆନ୍ତି । ଷଷ୍ଠୀ-ପୂଜା ସରିଲେ ପିଲାଙ୍କ ପିଠିରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଡାଳଗୋଛାରେ ଛଅ ଛଅ ଥର ପ୍ରତ୍ୟେକେ ମାଡ଼ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ଶିଶୁ ପ୍ରତିଥର ଜୀ, ଜୀ. କହେ । ତା'ପରେ ଷଠୀ ଡୋର ଯାହା ଦେବୀ ଲଗାଇଥାଆନ୍ତି ତାହା ଗୁଙ୍ଗୁଡାରୁ ଆଣି ଶିଶୁ ବେକରେ ବା ହାତରେ ବାନ୍ଧି ଦିଆଯାଏ । ଛଅ ଦିନ ପରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଯାବତୀୟ ଜିନିଷ ସହିତ ଶିଶୁ ଲଗାଇଥିବା ଡୋରିକୁ ଗୃହିଣୀ ଜଳରେ ଭସାଇ ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ମାଆ ମଲା ପିଲାର ଷଷ୍ଠୀଘର ନ ଥାଏ ବା ଷଷ୍ଠୀ-ପୂଜା ହୁଏ ନାହିଁ । ପିଲାଙ୍କୁ ଷଷ୍ଠୀ-ମାଡ଼ୁଆ କୁହାଯାଏ ।

ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀ ଷୋଡ଼ଶମାତୃକା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମାତୃକା-ବିଶେଷ । ଏହି ଦେବୀ ପ୍ରକୃତିର ଷଷ୍ଠୀ କଳା । ଶିଶୁମାନଙ୍କର ପ୍ରତିପାଳନକାରିଣୀ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ଦେବୀଙ୍କର ଶିଶୁ ଜନ୍ମର ଛଅ ଦିନ ରାତ୍ରିରେ ପୂଜା ହୋଇଥାଏ । ତା'ଛଡ଼ା ପ୍ରତି ମାସରେ ମଧ୍ୟ ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀରେ ସନ୍ତାନକାମୀ ନରନାରୀ ଏହାଙ୍କର ପୂଜା କରିଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ

ଧେୟଂ ଭାଦ୍ରପଦେ ଶୁକ୍ଳା ଷଷ୍ଠୀ ଭରତସତ୍ତମ
× × ×
ମାତୃକାସୁ ପୂଜ୍ୟତମା ଯା ଷଷ୍ଠୀ ପରିକୀର୍ତ୍ତିତା
ଶିଶୁନାଂ ପ୍ରତିବମ୍ପେଷୁ ପ୍ରତିପାଳନକାରିଣୀ ।
ପୂଜା ଚ ସୂତିକାଗାରେ ପରା ଷଷ୍ଠଦିନେ ଶିଶୋଃ ।
ଭାଦେ ଚ ଷଷ୍ଠୀ ବିଖ୍ୟାତା × × +

(ବ୍ର: ବୈ: ପୁରାଣ)

ଏହି ମାସରେ ସୋମନାଥ ବ୍ରତ, କୁକ୍କୁଟୀବ୍ରତ, ତାଳନବମୀ ଦୁର୍ବାଷ୍ଟମୀ, ରାଧାଷ୍ଟମୀ, ଦୁର୍ଗାଶୟନ ବିଧି, ବଡ଼ ଏକାଦଶୀ, ବାମନଜନ୍ମ, ନବାନ୍ନ, ଅନନ୍ତବ୍ରତ, ଭାଗବତ ଜନ୍ମ (ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ଇନ୍ଦ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ସମାରୋହରେ ପାଳିତ ହୁଏ) ଇନ୍ଦ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ବା ଇନ୍ଦ୍ର ପୁନିଅଁ, ବୁଧେଇ ଓଷା, ଖୁଦୁରୁକୁଣୀଓଷା (ଦେଖ) ଆଦି ବହୁ ପର୍ବ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ନୂଆଁଖିଆ ବିଧି ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଜାତୀୟ ପର୍ବ । ଏହି ଦିନ ଘରେ ଘରେ ଖିରି ଖେଚେଡ଼ି ପିଠାପଣା ହୋଇଥାଏ । ପାଏକ, ଦଳବେହେରା, ବେହେରା ପ୍ରଧାନମାନେ ରାଜାଙ୍କ ଦରବାରରୁ ବନ୍ଧାଣ ପାଇଥାଆନ୍ତି । ଚଣ୍ଡି ନାମଧରି ଡାକେ ଏବଂ ଖୁଣ୍ଟିଆ ପଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଦିଏ । ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ହଳଦିଆ ଅରୁଆ ଚାଉଳ, ଦୂବ ଏବଂ ବରକୋଳି ପତ୍ରରେ ବନ୍ଧାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଦେବତ୍ତା ଦ୍ଵାରା ଲିଖିତ ରାଜନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପତ୍ର ସେନାପତି ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜକୀୟ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କୁ ଦିଆ-ଯାଇଥାଏ । ରାଜା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଖଣ୍ଡି ଉପରେ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ଵର ଅଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥାନ୍ତି । ଗଜପତି ରାଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ ଏହି ଉତ୍ସବକୁ ଗୃହେ ଗୃହେ ଅଦ୍ୟାପି ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସମ୍ମାନିତ କରାଯାଉଅଛି ।

ଆଶ୍ଵିନ

ଷୋଳ ଦିନ ଧରି ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଏହିମାସର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପର୍ବ । ମୂଳାଷ୍ଟମୀ କୃଷ୍ଣ-ଅଷ୍ଟମୀ ଦିନ ହୁଏ । ତା' ପୂର୍ବରୁ ଅଶ୍ଵ ପଞ୍ଚମୀରେ ଅଶ୍ଵପୂଜା, ଗଜ-ଷଷ୍ଠୀରେ ଗଜପୂଜା କରାଯାଇ ଅଷ୍ଟମୀରେ ଦୁର୍ଗାଦେବୀଙ୍କର ସହସ୍ରକୁମ୍ଭାଭିଷେକ ବିଧି କରାଯାଏ । ଏହି ଷୋଡ଼ଶଦିନାତ୍ମକ ପୂଜାରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଦେବୀ ଷୋଡ଼ଶ ଜାତିର ପୁଷ୍ପ ହାର ଲଗାଇଥାଆନ୍ତି । ହୋମ, ଅର୍ଚ୍ଚନା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଧିରେ କରାଯାଏ । ରାଜଗୁରୁ ବର୍ଦ୍ଧନ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଲିଖିତ ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଅନୁସାରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରେ ପୂଜାବିଧି ହୁଏ ।

ଦୁର୍ଗା ପୂଜା ମଧ୍ୟରେ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ପୋଥିବସା, ଘଟବସା, ଖଣ୍ଡାବସା ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଏକାନ୍ତ ଉତ୍ସାହ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକେ ନବମୀ ଦିନକୁ ମାତ୍ର ପାଳନ କରିଥାଆନ୍ତି । ଭଣ୍ଡାରି ଯେପରି ତାର ମୁଠିକୁ ଶୁଦ୍ଧପୂତ କରି ନୂତନ ଆସନରେ ଥୋଇ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରେ, ଖଣ୍ଡାୟତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସେପରି ନିଜର ଆୟୁଧ ଖଣ୍ଡା, ତରବାରି, ଢାଲ, କାତି, ଶୂଳ, କୁନ୍ତ ଆଦିକୁ ଉତ୍ତମ ଆସନରେ ଥୋଇ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରିଥାଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପଞ୍ଜିକା ସରସ୍ଵତୀ ନାମରେ ପୋଥିମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କରିଥାଆନ୍ତି ।

ମହାଷ୍ଟମୀକୁ ବୀରାଷ୍ଟମୀ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । (ଏହି ବୀରାଷ୍ଟମୀ ବାଲେଶ୍ଵର ଆଦି ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ସମାରୋହରେ କରାଯାଇଥାଏ)

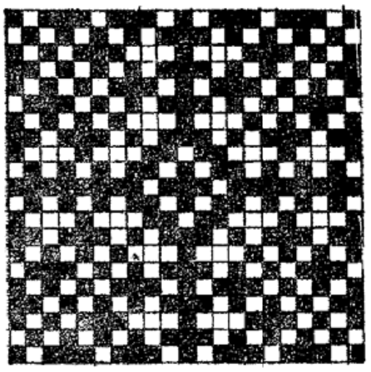

ଦୁର୍ଗା ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି (୨୧ କୋଠି)

କୁମାରୀ ଅବିବାହିତା କନ୍ୟାମାନେ ଏବଂ ଗୃହିଣୀମାନେ ଏ ଦିନ ସକାଳେ ନଦୀ ତୁଠରେ ବା ପୁଷ୍କରିଣୀ ଜଳରେ ସ୍ନାନ

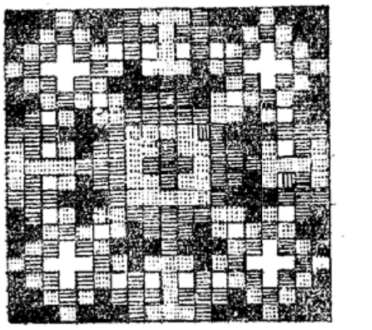

ଦୁର୍ଗା ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି (୧୯ କୋଠି)

ସାରି ଓଷା ମନସା କରିଥାଆନ୍ତି । ଫୁଲ, ଫଳ, ନୂତନ ଡାଲାରେ ଥୋଇ ଏକ ଏକ ପଦାର୍ଥ ଛୁଇଁ ସ୍ଵାମୀ, ଗୃହ, ସମ୍ପତ୍ତି ଆଦିର ସମୃଦ୍ଧି ଲାଗି ମନାସିଥାଆନ୍ତି । ଯେପରି ଗଣେଶ ମୂର୍ତ୍ତି ଛୁଇଁ କହନ୍ତି —"ଯିଏନେ ଗଉରୀ ଗଣେଶମୂର୍ତ୍ତି, ମତେ କରିଥିବ ସିନ୍ଦୂର

ଗଦା କରି ତାହା ମହାବେଧିରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରି ସାରି ବିତରଣ କରାଯାଏ । ଶାଗରୁଚି ନାମରେ ୫୬ ପ୍ରକାର ଶାଗ ଏକତ୍ର କରି ଏକ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଏହି ପର୍ବରେ କରାଯାଏ ।

ଏ ମାସରେ ଗର୍ଭିଣୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ଗର୍ଭ ପୂର୍ଣ୍ଣକରି ଭୋଜନ କରିବା ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ବିଧି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି—ଏ ମାସରେ ଯେ ଯେପରି ଭାବରେ ଆନନ୍ଦରେ ବା ଅସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରିବ, ସମ୍ବତ୍ସର ତମାମ ସେହିପରି ଅତିବାହିତ କରିବ ।

"ଯୋ ଯୋ ଯାଦୃଶଭାବେନ ତିଷ୍ଠତ୍ୟସ୍ୟାଂ ଯୁଧିଷ୍ଠିର
ହର୍ଷଦୈନ୍ୟାଦିନା ତେନ ତସ୍ୟ ବର୍ଷଂ ପ୍ରଯାତି ହି ।"
(ମହାଭାରତ)

ନାଗଲ ଚଉଠି—ଏମାସ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀରେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ନାଗନାଗୁଣୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଏ । ବହୁ ପରିବାରରେ ଖଟୁଲୀରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟାଦି ଧାତୁର ନାଗ ମୂର୍ତ୍ତି ରହିଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହି ଦିନ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧରେ ପୂଜା କରାଯାଇଥାଏ । ନାଗ ଭୟରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ଏବଂ ଚକ୍ଷୁ ଲାଭହେବା ଓ ଚକ୍ଷୁର ଦୀପ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏ ପୂଜା ହେଉଥିବାର ଏହି ବ୍ରତର ଗଳ୍ପରେ କୁହାଯାଏ ।

କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ଶ୍ୟାମା ବା କାଳୀ ପୂଜା ହୁଏ । ନଗରମାନଙ୍କରେ ଏ ବିଧି ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଶୁକ୍ଳପ୍ରତିପଦା ଦିନ ବୋଇତ ବନ୍ଦାଣ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ପର୍ବ । ପୂର୍ବଦିନ ଅପରାହ୍ଣରେ ଶିଶୁ, କନ୍ୟା ଏବଂ ଗୃହିଣୀମାନେ ବେଶଭୂଷାରେ ଭୂଷିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ସିଙ୍ଗାରକୁ କୁଆଁଚକ୍ଷଣ କୁହାଯାଏ । କୁଆଁମାନଙ୍କର ଚକ୍ଷଣ କାନ୍ତି ଏହି ଋତୁରେ ଦେଖାଯାଏ । କାନ୍ତିମଣିଷ ଶୀତାରମ୍ଭରେ ଖାସୁରିଆ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ସଜବାଜକୁ ଗାଁ ଗହଳରେ କୁଆଁଚକ୍ଷଣ କୁହାଯାଇଥାଏ । ରାତି ଥାଉ ଥାଉ ପ୍ରତିପଦାଦିନ ଘରର ସମ୍ପତ୍ତିମାନ ଚଟାରେ ଲେଖାଥିବା ବୋଇତ ଉପରେ ଥୋଇ ବନ୍ଦାପନା କରାଯାଏ । ପୂଜା ପୂଜି ସରିଲେ ସମ୍ପତ୍ତି ଗୃହକୁ ଫେରାଇ ନିଆଯାଏ । ଏହି ବିଧି ପୁରାତନ ବୋଇତ ବନ୍ଦାଣ ସ୍ମୃତିରେ କରାଯାଇଥାଏ ।

ପର୍ବଣଶ୍ରାଦ୍ଧ ଓ ଦୀପାବଳୀ—କାର୍ତ୍ତିକ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ପିତୃଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦୀପଦାନ କରାଯାଏ । ସର୍ବସାଧାରଣ ଏହାକୁ ବଡ଼ବଡ଼ୁଆଙ୍କୁ ଦୀପଦାନ କହିଥାଆନ୍ତି । କ୍ରତୁ, ଦକ୍ଷ, ବସୁ, ସତ୍ୟ, କାଳ, କାମ, ଧୁରି, ଲୋଚନ, ପୁରୁରବା, ମାଦ୍ରବ—ଏହି ଦଶ ବିଶ୍ୱେଦେବା ଯେ କି ମନୁଷ୍ୟର ବିଶ୍ୱ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଆଦିଦେବ, ସନକ, ସନନ୍ଦ, ସନାତନ, କପିଳ, ଆସୁରି, ବୋଢ଼ୁ, ପଞ୍ଚଶିଖ ଏହି ସାତଜଣ ଆଦିମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ନିଜର ପିତୃମାତୃ ତିନି ତିନି ପୁରୁଷକୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ଦୀପଦାନ ବିଧି ମହାସମାରୋହରେ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାକୁ ଋଷି ଶ୍ରାଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ତେଣୁ ପ୍ରବଚନ ଅଛି "ଋଷିଶ୍ରାଦ୍ଧେ ବନ୍ଧାରମ୍ଭଃ ଲଘୁର୍ନହି ଧ୍ରୁବା ।"

ସାଧବ ପୁଅ ପକ୍ଷଟିଏ ମାତ୍ର ଘରେ ରହେ ବୋଲି କଥା ଅଛି । ତେଣୁ ପୂର୍ବେ ଦୀପାବଳୀ ଅମାବାସ୍ୟାଯାଏ ବୋଇତ ଫେରିଆସିବାର ଧାର୍ଯ୍ୟ ଦିବସ ସ୍ୱରୂପ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଥିଲା । ଏବଂ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ପାହାନ୍ତାରୁ ପୁଣି ବୋଇତ, ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲା । ସେ ସ୍ମୃତି କଦଳୀ-ବାସୁଙ୍ଗା, ସୋଲ, କାଗଜ ଆଦିରେ ବୋଇତ କରି ସେଥିରେ ଦୀପ ଥୋଇ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଏବେ ମଧ୍ୟ ସ୍ରୋତଧାରରେ ଭସାଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଏପରି ବିଧି ଭାରତରେ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ସ୍ମୃତି ସ୍ମୃତିରେ ହିଁ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ବୋଇତଆଳ—ସାଧବ ଓଡ଼ିଆ-ଜାତି, ଆଜି ଏ ବାଣିଜ୍ୟବୃତ୍ତି ହରାଇ ଅତି ଦୁଃଖରେ କାଳଯାପନ କରୁଅଛି ।

ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷରେ ଗୋଷ୍ଠାଷ୍ଟମୀ, ଅଁଳାନବମୀ (ଦେଖ) ଶରତ୍ ରାସ, ଉତ୍ଥାପନ ଏକାଦଶୀ, ବକପଞ୍ଚକ, ଏବଂ ବଡ଼ଓଷା ବିଧିମାନ ଅତୀବ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ପୂର୍ବେ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଯାଏ ଶରତ୍ ଋତୁର ଅବସ୍ଥିତି ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ଶରତ୍ ରାସ ଏ ମାସରେ କରାଯାଏ । କଟକଜିଲ୍ଲା ଧବଳେଶ୍ୱରଙ୍କ ପୀଠରେ ବଡ଼ଓଷା ଅତି ବଡ଼ ପର୍ବ ଏବଂ ଯାତ୍ରା । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ ଏ ବିଧି ମାନିଥାଆନ୍ତି ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଗୁରୁବାରରେ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପୂଜା ସୁଦଶାବ୍ରତ ନାମରେ କରାଯାଏ । ତା'ଛଡ଼ା ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ପଞ୍ଚମୀରେ ଗୁରୁବାର ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା ଗୁରୁ-ପଞ୍ଚମୀ ନାମରେ କରାଯାଇଥାଏ ।

ସ୍ୱନକ୍ଷତ୍ର ବିଧି ଓଡ଼ିଶାରେ ଘରେ ଘରେ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉତ୍ସବ । ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଦେବତା ପୂଜା କରାଯାଇ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆୟୁ, ଆରୋଗ୍ୟ କାମନା କରାଯାଇଥାଏ ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଶ୍ରାଦ୍ଧତିଥି, ଗ୍ରହଣ, ପର୍ବ ପ୍ରଭୃତିରେ ମେଳା ମଉଚ୍ଛବ କରି ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକେ ଏହି ପର୍ବପର୍ବାଣି ଏବଂ ଓଷା ଉପାସ ମାଧ୍ୟମରେ ବର୍ଷସାରା ଜୀବନକୁ ବିଚିତ୍ରଭାବରେ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ଆନନ୍ଦ ସେମାନେ ନିଜ ପରିବାର ବା ନିଜ ଗାଆଁ ମାଟିରୁ ପାଉଥିଲେ । ଆଜିକାଲି ପରି ସିନେମାରେ ଟିକଟ କିଣି ସେମାନେ ଆନନ୍ଦ ଖୋଜି ଯାଉ ନ ଥିଲେ । ତା'ଛଡ଼ା ପ୍ରତି ପର୍ବ ଓ ଓଷା ଭିତରେ ଋତୁ-ଉପଯୋଗୀ ଏପରି ବିଚିତ୍ର ଓ ସୁଷମ ଖାଦ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖା ଯାଇଥିଲା ଓ ସେଥିରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମାଜର ସମସ୍ତଙ୍କର ଭାଗ ଏପରି ଖଞ୍ଜା ଯାଇଥିଲା ଯେ, ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଏକ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ଏକକ ଭାବରେ ଚାଲୁଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ପିଠାପଣା

ପିଷ୍ଟକ ଏବଂ ପ୍ରପାନକ, ଏହି ଉଭୟ ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ ପିଠାପଣା ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ଥିଲେହେଁ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭିନ୍ନ ପିଠାକୁହିଁ 'ପିଠାପଣା' କୁହାଯାଏ ।

ଗହମ, ଚାଉଳ, ବିରି, ମୁଗ ଓ ପାଳୁଅ ଆଦି ଚୂନା ବା ପିଠଉହିଁ ଓଡ଼ିଶୀ ପିଠାର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ି, ତେଲ ବା ଘିଅରେ ଭାଜି ବା ଚୁଲି କିମ୍ବା ଅଧାର ବାମ୍ଫରେ ସିଝାଇ, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପିଠା କରାଯାଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଋତୁ ଅନୁକ୍ରମେ, ପର୍ବ ଅନୁକ୍ରମେ ଏବଂ ଉତ୍ସବ ଅନୁକ୍ରମେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପିଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଉଦାହରଣ-ସ୍ୱରୂପ, ମାର୍ଗଶୀର ମାସରେ ନୂତନ ଆମଦାନି ହୋଇଥିବା ବିରିର ପିଠା ପ୍ରଶସ୍ତ । ପୌଷ ମାସରେ ନୂଆ ଚାଉଳ-ଚୂନାର ବଉଳ ଦିଆ ଗଇଣ୍ଠା ଓ ମଣ୍ଡା ଏବଂ ପୋଡ଼ପିଠା, ମାଘରେ ସରପୁଳି, ଫଗୁଣରେ ଛେନାପୋଡ଼, ଚୈତ୍ରରେ ନିମକଡ଼ିଦିଆ ଚକୁଳି, ବୈଶାଖରେ ଛୁଞ୍ଚି-ପତ୍ର, ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ ପାଳୁଅ କଣ୍ଟା ଓ ପାଳୁଅ ମଣ୍ଡା, ଆଷାଢ଼ରେ ବିରି ଲଡ଼ୁ, ଶ୍ରାବଣରେ ଚଡ଼ୋଇ, ଭାଦ୍ରବରେ ପୁର-ଗହମ-କାକରା ଏବଂ ତାଳ-କାକରା, ଆଶ୍ୱିନରେ ଆରିଷା, ନାନମାନ, କାର୍ତ୍ତିକରେ ମୁଗ ଚକୁଳି ଓ ମାଲପୁଆ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପର୍ବାନୁସାରେ କରା-ଯାଇଥାଏ ।

ଆରିଷା, କାକରା, ଏଣ୍ଡୁରି, ଚକୁଳି, ପୋଡ଼ପିଠା, ମଣ୍ଡା ଏବଂ ଚଡ଼ୋଇ ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ସାଧାରଣ ପିଠାପଣା । ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତି ପ୍ରାନ୍ତର ଲୋକେ ବିଭିନ୍ନ ଜମିଦାର ଓ ଓଷା ଆଦିରେ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅତି ଶୁଦ୍ଧପୂତ ଭାବରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ ଓ ପରିପୋଷକ ଖାଦ୍ୟ ଭାବରେ ପରମ୍ପରା ଧରି, ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହିସବୁ ପିଠାପଣା ଧର୍ମାଦିଭେଦନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତେ କରିଥାଆନ୍ତି ।

କେତୋଟି ପ୍ରଧାନ ଓଡ଼ିଶୀ ପିଠାର ତିଆରି ପ୍ରଣାଳୀ—

(୧) ଆରିଷା—ଚାଉଳ ଚୂନା, ଗୁଡ଼, ମସଲା ଗୁଣ୍ଡ, ଘିଅ ବା ତେଲ ହେଲେ ଆରିଷା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଖଳି କରାଯାଇ ଆରିଷା ଛଣା ହୁଏ । ଆରିଷାରେ ପ୍ରଚୁର ଘିଅ ବା ତେଲ ଓ ଗୁଡ଼ର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପିଠା ମାସ ମାସ ଧରି ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ପଚିଯାଏ ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରଚୁର ଘୃତ ଓ ଶର୍କରା ତାର ଦୀର୍ଘ ସଂରକ୍ଷଣରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଏହି ପିଠା କରିବାରେ ଆଦୌ ପାଣି ଲାଗେ ନାହିଁ । ଏହା ଠିକ୍ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କର କେକ୍ ପରି । ଓଡ଼ିଶା କମିଶନର ରେଭେନ୍‌ସା ସାହେବ ୧୮୮୨ ମସିହାଯାଏଁ ଏ ପିଠା ନରସିଂହପୁର ରାଜା ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରଙ୍କଠାରୁ ପାର୍ଶଲରେ ବିଲାତକୁ ନେଉଥିବାର ଶୁଣାଅଛି ।

(୨) କାକରା—'ବାଞ୍ଝ' ଏବଂ 'ପୁର' ନାମରେ ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଚାଉଳ ଚୂନା ଓ ଗହମ ଚୂନାରେ ଗୁଡ଼, ଆମ୍ବରସ, ପଣସ ରସ, ତାଳରସକୁ ଅଲଗା ଅଲଗା ଦେଇ ଏହା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ କରାଯାଇଥାଏ । ପୁର-କାକରାରେ ଛେନା ଓ ନଡ଼ିଆର ପୁର ଦିଆଯାଏ । ବାଞ୍ଝ—କାକରାରେ ପୁର ନ ଥିବାରୁ ତାହା ପାତଳ କରି ଗଢ଼ା ହୁଏ । ଏହା ଘିଆଇବାବେଳେ ଫୁଲି ଉଠିଲେ କାକରା ସିଦ୍ଧ ହେବାର ଜଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ପୁର-କାକରାରେ ଚଞ୍ଚୁ (ଟେଫା) ପଡ଼ିଲେ ତାହା ସିଦ୍ଧ ହେଲା ବୋଲି ଜାଣିପାରିବ ।

ବିବାହ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟର ସାତମଙ୍ଗଳା ଦିନ ଉଆଚାଉଳ କ୍ଷୀରରେ ଚାଉଳଚୂନା ସହିତ ଗୁଡ଼ ଦେଇ ଚକଟି ଉକ୍ତ ଖଳିରେ ଯେଉଁ କାକରା କରାଯାଏ ତାକୁ ଠୋଲା କହନ୍ତି । ଏହି ଠୋଲା ଶିଶୁମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ ।

୩—ଏଣ୍ଡୁରି—ଏହି ପିଠା ବିରି ଓ ଉଷୁନା ବା ଅରୁଆ ଚାଉଳ ଚୂନାରେ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଅଧାର ବାମ୍ଫରେ

ସିଝେ । ପୁର ଏଣ୍ଡୁରି, ପତ୍ର ଏଣ୍ଡୁରି, ନଖଦ୍ର ଏଣ୍ଡୁରି, ବୁଢ଼ା ଏଣ୍ଡୁରି, ମୁଆଁ ଏଣ୍ଡୁରି ଏହିପରି ନାନାପ୍ରକାର ଏଣ୍ଡୁରି କରାଯାଏ । ମିଠାଦିଆ ଦୁଧରେ ବୁଡ଼ାଯାଇ ଏଣ୍ଡୁରି ଖାଇବା ଅତି ରୋଚକ । ଏଣ୍ଡୁରି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ଘରେ ହୋଇଥାଏ । ଦକ୍ଷିଣୀମାନଙ୍କର ଏହି ଏଣ୍ଡୁରି ହିଁ ଇଡ଼ଲି ନାମ ଧାରଣ କରି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରାତରାଶ ବା ବ୍ରେକ୍‌ଫାଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଇଣ୍ଡୁରୀ ବା ଏଣ୍ଡରୀ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଣ୍ଡୁରି ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାରୁ ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ପିଠା ବୋଲି ମନେହୁଏ । ଏଣ୍ଡୁରି ବାମ୍ଫରେ ସିଝୁଥିବାରୁ ଅତି ସହଜ-ପାଚ୍ୟ ଓ ବିରି ଗୁଣ୍ଡା ବା ବଟାରେ ହେଉଥିବାରୁ ଅତି ପୁଷ୍ଟିକର ମଧ୍ୟ । ସ୍ୱା'ସଙ୍ଗେ ବାଜେ ତେଲରେ ଛଣା ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପୁରିର ତୁଳନା ହୋଇ ନପାରେ । ଦକ୍ଷିଣୀମାନେ ଏହାକୁ ବ୍ୟାପକଭାବରେ ଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

(୪) ଚକୁଳି—ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ଦୈନିକ ପିଠା କହିଲେ ଚଳେ । ବିରି, ଚାଉଳ, ଗହମ, ମୁଗ, ମାଣ୍ଡିଆ, ମକା ଚୂନା ବା ବଟାରେ ଏହା ପତଳା ବା ମୋଟା ଆକାରରେ କରାଯାଏ । ସରୁ, ବୁଢ଼ା, ପୁର, ମିଠା, ମଇଦା, ଗହମ, ମାଣ୍ଡିଆ ଓ ମୁଗ ଚକୁଳି ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ହୋଇଥାଏ । କେବଳ ଚାଉଳ ବଟାରେ ଘୃତାକ୍ତ ବା ତୈଳାକ୍ତ ପଲମରେ ଛୁଅଁ ଛୁଅଁ ଯେଉଁ ଅତି ପତଳା ଚକୁଳି ହୁଏ, ତାହା ଛୁଞ୍ଚିପତର ବା ଛୁଞ୍ଚାପତର ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଦୁଧସର ସହିତ ଛୁଞ୍ଚିପତ୍ର ଭୋଜନ ଯେପରି ରୁଚିକର, ଖାଦ୍ୟ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଛେନା-ନଡ଼ିଆ-ପୁର ଦେଇ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଛୁଞ୍ଚିପତ୍ର ସର ସହିତ ଖାଇବା ଆହୁରି ଅଧିକ ଉପାଦେୟ ଓ ସ୍ୱାଦୁ । ଦକ୍ଷିଣୀମାନଙ୍କର 'ଦୋସା' ଏହି ଛୁଞ୍ଚିପତ୍ରର ଏକ ସ୍ଥୂଳ ସଂସ୍କରଣମାତ୍ର ।

(୫) ପୋଡ଼ପିଠା—ଛେନା, ଗହମ, ଚାଉଳ, ବିରି, ସରୁ ଉଆ ଚାଉଳ ଗୁଣ୍ଡାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପୋଡ଼ପିଠା ହୋଇଥାଏ । ବିରି-ପୋଡ଼ପିଠା, ଗହମ-ପୋଡ଼ ପିଠା, ଛେନା ପୋଡ଼ପିଠା, ଦ୍ୱାଦଶୀ-ପୋଡ-ପିଠା, ଦୋରୁଅ-ପୋଡ଼ପିଠା କୁଣ୍ଡା-ପୋଡ଼ପିଠା, ମାଣ୍ଡିଆ ପୋଡ଼ପିଠା-ଏପରି ନାନାଭଳି ପୋଡ଼ପିଠା କରାଯାଏ । ଲାଉ, ଖୁସ୍ଖୁଣ୍ଡି (ତାଳଟାକୁଆର ଶସ) ନୋଳିଚକଖାରୁ, ଅମୃତଭଣ୍ଡାରେ ମଧ୍ୟ ପୋଡ଼ପିଠା କରାଯାଇଥାଏ । ଲାଉ, କଖାରୁ, ଅମୃତଭଣ୍ଡା ସିଝାଇ ଓ ସିଝାକୁ ବାଟି, ଚୂନାରେ ମିଶାଇ ମିଠା ଓ ଘିଅ ଦେଇ ପୋଡ଼ପିଠା କଲେ ତାହା ଅତି ସୁକୋମଳ ହୋଇଥାଏ । ଖୁସ୍ଖୁଣ୍ଡି ପୋଡ଼ପିଠା ଏକାନ୍ତ ରୁଚିକର ସୁଖାଦ୍ୟ । ଛେନାରେ ସାମାନ୍ୟ ମଲୁଖ (ସୁଜି) ମିଶାଇ ଚକଟି, ମିଠା ଓ ମସଲା ଗୁଣ୍ଡ, ମିଳାଇ ତେଜପତ୍ର-ଖଲି ତଳେ ଓ ଉପରେ ଦେଇ,ରନ୍ଧନାଆଁରେ ଛେନାପୋଡ଼ ହୋଇଥାଏ । ଭଜା ଗହମ ଚୂନା, ଛେନା, ଦୁଧସର ସହିତ ମିଠା ଏବଂ ପ୍ରଚୁର ସୌଖୀନ ମସଲା ଗୁଣ୍ଡରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ରଥଯାତ୍ରା ବେଳେ, ଦ୍ୱାଦଶୀ ପୋଡ଼ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଘରେ ଘରେ କେବଳ ଚାଉଳ ବିରିର ପୋଡ଼ପିଠାହିଁ ଦୈନିକ ଓ ସୁଷମ ଜଳଖିଆରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । କାଣ୍ଡିଆ ଉଆକୁଣ୍ଡାର ପୋଡ଼ପିଠା ଗ୍ରାମଦେବତୀଙ୍କୁ ଭୋଗ ଲାଗେ ଏବଂ ତାହା ଅଜ୍ଞାତରେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଦେହରେ ଭିଟାମିନ୍ 'ବି' ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦିଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟ କେକ୍ ଶ୍ରେଣୀର ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ।

(୬) ମଣ୍ଡା—ଚାଉଳ ଚୂନା, ଗହମ ଚୂନା ଏବଂ ପାଳୁଅରେ ମଣ୍ଡା ହୁଏ । ଗହମ ଚୂନାକୁ ଗୁଡ଼ରେ ଖଳି କରି ପୁର ଦେଇ ଘିଅରେ ଗୋଲଗାଲ କରି ଛାଣିଲେ ତାକୁ ଗହମ ମଣ୍ଡା ବା ମୋଦକ କୁହାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଚାଉଳ ଚୂନାର ଖଳିରେ ପୁର ଦେଇ ଅଥାରରେ ଥୋଇ ବାମ୍ଫରେ ସିଝାଇ ସାଧାରଣତଃ ସିଝା ମଣ୍ଡା କରାଯାଏ । ପାଳୁଅ ଖଳି ଅଧିକ ଉଷୁମ ଥାଉ ଥାଉ ପୁର ଭର୍ତ୍ତି କରି ତତ୍ପରତାରେ ରଖି ନ ଦେଲେ ଉତ୍ତମ ହୁଏ ନାହିଁ । ପାଳୁଅ-ଖଳି ଶୀତଳ ହେବା ମାତ୍ରେ ଟାଣ ହୋଇଯାଏ । ଛେନାମଣ୍ଡା, ମୁଗମଣ୍ଡା, ରାଶିମଣ୍ଡା, ନଡ଼ିଆ ପୁର ମଣ୍ଡା, ଧୋବ ଖଳିମଣ୍ଡା, ଉଦୁରୁଛି ମଣ୍ଡା, ଘୋରିଖଳି ମଣ୍ଡା, ତାଳ ସୋରୁଅ ମଣ୍ଡା, ପଣସ ସୋରୁଅ ମଣ୍ଡା, ଆମ୍ବ ସୋରୁଅ ମଣ୍ଡା, ଇତ୍ୟାଦି ନାନାଭଳିର ମଣ୍ଡା କରାଯାଏ । ବଟା ବିରିରେ ପୁର ଦେଇ ଅଥାର ସିଝାରେ ଉଦୁରୁଛି ମଣ୍ଡା କରାଯାଇଥାଏ ।

(୭) ଚଡୋଉ—ସାଧାରଣତଃ ନଡ଼ିଆ, ଚାଉଳ ବଟା ହୋଇ ପଲମରେ ଘୋଡ଼ଣି ଦେଇ ଚଡୋଉ କରାଯାଏ ।

ଓଖର, ଚିନି, ବିରି, ଚାଉଳ ଚୂନା ଏକାଠି କରି ମଧ୍ୟ ଚଟୋଉ ହୁଏ। କଥାରେ ଅଛି 'ଚଟୋଉ ପିଠା ଅଣଲେଉଟା'।

ଉପର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଓଡ଼ିଶାର ସାଧାରଣ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କେତୋଟି ପିଠା ବ୍ୟତୀତ ଲଡୁ, ପୁରି, ଲୁଚି, ଖଲିରୁଟି, ରୁଟି, ବାରବରା, ଅମାଲୁ, ଝିଲି, କାନ୍ତି, ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ପିଠା ଓଡ଼ିଶାରେ କରାଯାଏ। 'ସରସ୍ୱତିଆ' ନାମକ ପିଠା ବିବାହାଦି ଶୁଭକର୍ମରେ ସର୍ବପ୍ରଥମରୁ କରାଯାଉଥିଲା। ତାହା ଚାଉଳ ଚୂନାରେ ମିଠାଦେଇ ଗେଣ୍ଡିଆ- ସମ୍ବଲପୁରରେ, ଗନିଅରି କହନ୍ତି) ତାଙ୍କର ନାଲ ଏବଂ ଦୁଧସର ମିଶାଇ ଘିଅରେ ଛଣା ଯାଉଥିଲା। କେବଳ ସମ୍ବଲପୁରରେ ତାହା ଏବେଯାଏ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି।

ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ, ଖଜା, ଗଜା, ଖୁରୁମା; ମଗଜ ଲଡୁ, ଛେନାତାଡ଼ିଆ, ତପୁରି, ଛେନାମାଣ୍ଡୁଅ, ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତି, କୋରା; ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପୀନାଥଙ୍କର ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ, ସରପୁଳି, ଡାଲିମ୍ବ, ଅମୃତରସାବଳୀ ଏବଂ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କର କୋରା, ବସନ୍ତ, ବସନ୍ତ ଆରିଷା, କାନ୍ତି ଓ ଡାଲିମ୍ବ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ।

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଏହି ପିଠାପଣାଦିର ଉପାଦାନ ଓ ନିର୍ମାଣପ୍ରଣାଳୀ ଆଲୋଚନା କଲେ, ସେମାନଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟ-ଶରୀରର ପ୍ରୟୋଜନାଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ କିପରି ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ ଥିଲା, ତାହା ଭାବିଲେ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ହୁଏ। ସାଧାରଣତଃ ଆମର ଦୈନନ୍ଦିନ ଖାଦ୍ୟ ଭାତରୁ ତପେଜ ଗାଳିଦେଇ ଆମେ ତାକୁ ବଳହୀନ କରିଦେଉଁ। କ୍ୱଚିତ୍ ଆମେ ଘିଅ ବା ଫଳମୂଳ ଖାଉଁ। ଆମର ପୂର୍ବପୁରୁଷ, ପିଠାରେ ଏହିସବୁ ଅଭାବ ପୂରଣ କରାଇ ନେଉଥିଲେ ଓ ବର୍ଷସାରା ନାନା ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପିଠାକୁ ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କରି ଜାତିକୁ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ସୁସ୍ଥ ଓ ଓ ବଳଶାଳୀ କରି ରଖୁଥିଲେ। କାରଣ ପିଠାରେ ଥିବା ଶସ୍ୟଚୂର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗାଏ ପ୍ରଚୁର କାର୍ବୋହାଇଡ୍ରେଟ୍, ଘିଅ ଯୋଗାଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସୁପାଚ୍ୟ ଫ୍ୟାଟ୍ ବା ସ୍ନେହ, ନଡ଼ିଆ ବା ଛେନାର ପୁର ଯୋଗାଏ ପ୍ରୋଟିନ୍। ଦୁଧ ବା ଦୁଧସର ବା ଦହିଦେଇ ଖାଇଲେ ଏସବୁ ଚମତ୍କାର ସୁଷମ ଖାଦ୍ୟ ହୋଇଉଠେ। ପିଲାଙ୍କ ଦେହ ଚର୍ବି, ଶ୍ୱେତସାର, ଶର୍କରା ଓ ପ୍ରୋଟିନ୍ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଦରକାର କରେ। ସେଥିପାଇଁ ପିଲାଏ ଭାତ ଛାଡ଼ି ପିଠାପାଇଁ ପାଗଳ ହୋଇଥାଆନ୍ତି। ଏହି ପିଠା ତିଆରି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଗୃହିଣୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିହିତ ଥାଏ। ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଘରେ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଭାବରେ ବିରି ଖିଆଯାଉଥିଲା, ବିଶେଷତଃ ପିଠାପଣା ନେଇ। ବିରି ପ୍ରୋଟିନ୍-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଖାଦ୍ୟ। ଏହା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଉଭୟଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପାଇଁ ନିତାନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ। ପୁଣି ବିରି ଓ ଚାଉଳକୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ବାଟିବାରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଶରୀର ଯଥେଷ୍ଟ ବ୍ୟାୟାମ ପାଉଥିଲା। ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ନିତି ବାରରକମ ପିଠାପଣା କରିବା ବନ୍ଦହୋଇ ଆସିବା ଫଳରେ ସମଗ୍ର ଜାତିର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅବନତିପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି।

ଓଡ଼ିଶାର ମଣ୍ଡନକଳା

କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ଖଚିତ କରିବାକୁ ମଣ୍ଡନକଳା କୁହାଯାଏ। ମଣ୍ଡନକରିବା ମାନବର ପ୍ରବୃତ୍ତିଗତ। ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ଡାଳର ଶେଷାଂଶକୁ ଗୋଟିଏ ପଶୁ ବା ପକ୍ଷୀର ରୂପଭଳି ଗଠନ କରି ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲା। ଏବେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି କାରିଗର କାଠ ବା ପଥର ଖଣ୍ଡେ ଦେଖିଲେ ତାହା ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ କିଛି ରୂପ ଗଢ଼ିବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରେ।

ଓଡ଼ିଶାର ସହସ୍ର କଳାସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ମଣ୍ଡନକଳାର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଯେ କେହି ବିସ୍ମିତ ହେବ। ଘରର ଓରା, ସାକରପଟାଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ପୂଜା, ପାର୍ବଣ, ବ୍ରତ, ଏପରି କି ନିଜ ଦେହ ଓ ସକଳପ୍ରକାର ହର୍ମ୍ମ୍ୟ, ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ବିଚିତ୍ର ନକ୍ସା ଓ ପ୍ରତୀକବାଦୀ ବହୁ ଚିହ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ। ଗୋଟିଏ ଉତ୍କଳୀୟ ବିବାହ କଥା ଧରାଯାଉ। ଏହି ଉତ୍ସବରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାରହାଣ୍ଡିଗୁଡ଼ିକ ନାନା ରୀତିରେ ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ପିଠଉରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥାଏ। ମଣ୍ଡନ କରିବାର ଏ ଅନୁରାଗ ଉତ୍କଳର ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ରୀତି। ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ତାମ୍ବୁଲ ଦେଇ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରିବା ପାଇଁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ପାନଖିଲି ନାନା ବିଚିତ୍ର ଢଙ୍ଗରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ତିଆରି କରୁଥିଲେ। ସେ ସମସ୍ତ ଗୋଟିଏ ଲତା ଦେହରେ ଝୁଲାଇ

ରଖାଯାଉଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଝିଲଟି କିଏ ଚଉକଣିଆ, କିଏ ତିନିକୋଣିଆ, କିଏ ବା ଶମ୍ବୁକାକାର ହୋଇଥାଏ, ଏବଂ ଲତାଟି ସେହି ପାନଶିରରେ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ଜାମାତା ଉପବେଶନ କରିବା ସ୍ଥାନରେ ପଦ୍ମ, ଓଲଟ ଶୁଆ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଏକକ ଦ୍ୱାରା ଚିତା କରାଯାଇ ତାହା ଉପରେ ଆସନ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ପାଇଁ ଥାଳରେ ପଠାଇବା ସମୟରେ ଏପରି ଖଡ଼ିକାକୁଞ୍ଚ କରି ଲୁଗାଟିକୁ ଗଣ୍ଠି ତଉଡେଇ ସାମାନ୍ୟ ଟଣକା ଦ୍ୱାରା ତାକୁ ବନ୍ଧ କରି ଦିଆଯାଇଥାଏ ଯେ, ଅନେକ ସମୟରେ ତାକୁ ଖୋଲି ପିନ୍ଧିବା ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ଜ୍ୱାଇଁ ଗାଧୋଇ ଓଦାଲୁଗାରେ ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ଠିଆହେଲେ, ଥଟ୍ଟା କରୁଥିବା ଝିଅମାନେ ସୁକୁଟ ଦେଖନ୍ତି ଓ ଜ୍ୱାଇଁକୁ ଟାପରା କରନ୍ତି ।

ବିବାହ ସମୟରେ ଅତିଥି ବସିଥିବା ସ୍ଥାନରେ ପିଲିସଜଟି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନିମନ୍ତ୍ରିତ-ଚିତା ଉପରେ ରଖାଯାଇଥାଏ । "ଠା'ପିଢ଼ା' ଓ ଖାଇବା ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ, ଚିତା ଉପରେ ରଖାଯାଇଥାଏ । ଏହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଜ୍ଞାନ ଆମ ଘରର ଝିଅ ବୋହୂମାନେ ଏପରି ଆୟତ୍ତ କରିଥିଲେ ଯେ, ସେମାନେ ଏସବୁ ମଣ୍ଡନଚିହ୍ନ ଅତି ଅନାୟାସରେ କରିପାରୁଥିଲେ । ମଣ୍ଡନ-କଳାର ବହୁତ ପ୍ରମାଣ ଉତ୍କଳର ମନ୍ଦିରଗାତ୍ରରେ ଯେପରି ମିଳେ, ନାନା ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ସେହିପରି ଦେଖାଯାଏ । ମନ୍ଦିର-ଗାତ୍ରରେ ଥିବା ଟିପେସ୍ଥାନ ବିନା ମଣ୍ଡନରେ ଛାଡିଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ଏପରିକି ବଡ଼ ବଡ଼ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ବହୁ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ଗଢ଼ାଦିବା ପରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ପିନ୍ଧିଥିବା ବସ୍ତ୍ରର ଦେହରେ ଏପରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ନକ୍ସା ଖୋଦନ କରାଯାଇଥାଏ ଯେ, ଦେଖିଲେ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ପୂର୍ବେ ଗାଁ ଗହଳର ଝିଅ-ବୋହୂମାନେ ଆପଣା ଦେହରେ ନାନାପ୍ରକାର ଯେଉଁ ଚିତା କୁଟାଉଥିଲେ; ତାହା ଏହି ମଣ୍ଡନପ୍ରୀତିର ହିଁ ଚିହ୍ନ । ଚିତାକୁ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ—ଝୋଟି ଚିତା, ମୁରୁଜ ଚିତା ଓ କୁଟେଇ ଚିତା । ଏଗୁଡ଼ିକ କୁଟାଇବା ପାଇଁ ଆମର ଦେଶର କେଳୁଣୀମାନେ ବେତକଣ୍ଟା ଓ କଳରା-ପ୍ରହରସ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ନକ୍ସା, ପଶୁପକ୍ଷୀର ରୂପ, ନରନାରୀ ରୂପ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ କୁଟାଯାଇଥାଏ ।

ମାର୍ଗଶିର ମାସରେ ପିଠୋଉ ସାହାଯ୍ୟରେ ପାହାନ୍ତିଆରୁ କେରକେର ଧାନଶିଷାର ଚିତ୍ର ଦୁଆର ମୁହଁରେ ପକାଇବା ଓ କାନ୍ଥ ଏବଂ ପିଣ୍ଡା ଅଗଣା ସବୁଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଆଗମନ ପାଇଁ ଘରକୁ ମଣ୍ଡନ କରିବା ଅତି ସାଧାରଣ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସାଧାରଣ ଝୋଟି ମଧ୍ୟରେ ଅସାଧାରଣ ମଣ୍ଡନ-କଳାର ପରିପାଟୀ ଅତୀବ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ।

ଜହ୍ନିଓଷା, ଖରଖରି ଓଷା, ଷଠୀଓଷା, ଦ୍ୱିତୀୟା ଓଷା, ଖଦୁରକୁଣୀ ଓଷା, ବୁଧେଇ ଓଷା ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ରୂପାଙ୍କନ ଓ ପ୍ରତୀକ ଦେଖାଯାଏ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମ ହିଁ ପ୍ରଧାନ । ଏହା ପବିତ୍ରତା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସ୍ମାରକ । ତା'ପରେ ରଥ, ଧ୍ୱଜ, କଳସୀ, ଓଲଟ ହଂସ, ଓଲଟ ଶୁଆ, ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରା, ଛତି, ତରାସ, ଆଲଟ, ଗୁମର, ଆକାଶ ଦୀପ, ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ, ଅକ୍ଷତ, ଦୂବ, ବଳିତା, କୁଡ଼ଆଘର, ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦଳ, ତ୍ରିଶୂଳ, ଗରୁଡ଼-ଖମ୍ବ, ଅରୁଣ ଖମ୍ବ, ପାଦପଦ୍ମ, ଧାନଶିଷା, ବୋଇତ, କାପ୍ତାକାପ୍ତି, ହାତୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ, ଟିପଚିହ୍ନ, ଯୂଇଲତା, ଫୁଲ, ଫଳ ଇତ୍ୟାଦି ଚିତାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଓଡେ଼ସା—କୃଷ୍ଣସାଗର ତୀରରେ ସୋଭିଏଟ୍‌ରୁଷ୍‌ର ଇଉକ୍ରେନ୍ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ଓ ସହର । ବହୁ କଳକାରଖାନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବହୁମୁଖୀ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ଭେଷଜ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଓ ନୌ-ବିଦ୍ୟାଳୟ, ରୁଷ୍‌ଦେଶରେ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ସହରଟି ବିଚିତ୍ର ପରିପାଟୀ ସହିତ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ର ଶିଖରଦେଶରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସମୁଦ୍ରବେଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପି ଯାଇଅଛି । ବହୁଳ ଶସ୍ୟ ରପ୍ତାନି ଯୋଗୁ ହିଁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଏହି ସହରଟି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲଭ କରିଅଛି । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସାତଲକ୍ଷ ।

ଓଡ୍ଡାଡ଼ି—ଆଧୁନିକ ଭିଇଜାଗ୍‌ପଟ୍ଟମ ଜିଲ୍ଲାର ବୀରବଲ୍ଲୀ ତାଲୁକାର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୪୩୫ ବେଳକୁ ଏହା ବିମରେଡ଼ି ନାମକ ଜନୈକ ସାମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୪୪୮ରେ ସମ୍ରାଟ

କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଅଭିଯାନ କରି ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଶକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ସାମିଲ କରିଥିଲେ । ସାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ୁଆଡ଼ି ଶିବପୁରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ହୁଏତ ଏ ସେହି ରାଜ୍ୟ । ଭୀମ ଏହି ରାଜ୍ୟକୁ ଚଣ୍ଡାଳମାନଙ୍କ ହାତରୁ ରକ୍ଷାକରି କଷ୍ଟୁକର ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ଦାନ କରିଥିବା ବିଷୟ ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

ଓଧ—ମତ୍ସ୍ୟ-ଭୋଜୀ, ଉଭଚର, ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀ । ପଛ ଗୋଡ ସାମନା ଗୋଡ଼ଠାରୁ ବହୁତ ବଡ଼, ଲାଞ୍ଜ ମୋଟା,

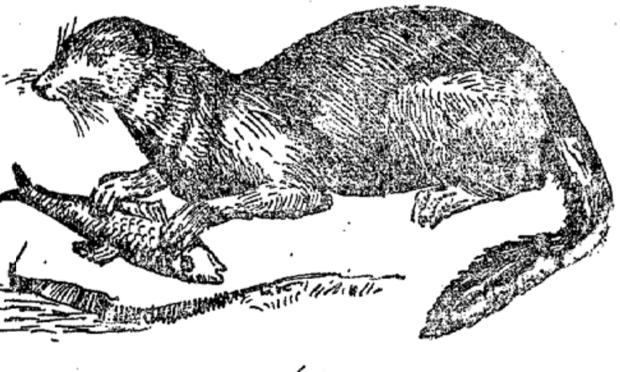

ଓଧ

ଓ ମୁଣ୍ଡ ଚେପ୍ଟା । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଭିନ୍ନ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶରେ ଓଧ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ମୋଟ ୧୭ ଜାତି ଓଧ ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଓଧର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ, (*Lutrogale Perspicillata*) । ମୁଣ୍ଡ ଓ ଦେହର ଲମ୍ବ, ୨୫-୨୯ ଇଞ୍ଚ । ବର୍ଣ୍ଣ, କଳାଆସିଆରୁ ଲାଲ-ବାଦାମୀ; କାହିଁ କାହିଁ ବାଲିରଙ୍ଗ ପରି ବା ଫିକା-ହଳଦିଆ-ବାଦାମୀ । ଓଜନ ୮-୧୦ ସେର । ବାସଭୂମି ସମଗ୍ର ଭାରତ, ବର୍ମା, ମାଳୟ ଓ ଇଣ୍ଡୋ-ଚୀନ । ପ୍ରଧାନତଃ ସମତଳ ଭୂମିର ପ୍ରାଣୀ ହେଲେ ମଧ, ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ମରୁଭୂମି ଅଞ୍ଚଳ ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଶୁଷ୍କ ଭୂମିରେ ମଧ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ହ୍ରଦ, ନଦୀ, ବଡ଼ ପୋଖରୀ ଓ କେନାଲ-କୂଳରେ ବାସକରନ୍ତି । ଏକାଧିକ ଓଧ ପରିବାର ଏକତ୍ର ହୋଇ ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତାକାରରେ ପହଁରି ମାଛଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇ, ଧରନ୍ତି । ଭୀତ ହେଲେ ଓଧ ହୁଇସିଲ ପରି ଏକପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ କରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ କରିଦିଏ । ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ସିନ୍ଧୁରେ ଧୀବରମାନେ ଓଧ ପାଳୁଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଜାଲ ଆଡ଼କୁ ମାଛଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇ ଆଣିବାରେ ନିୟୋଗ କରାଯାଉଥିଲା ।

କାଶ୍ମୀର, ହିମାଳୟ, ଆସାମ, ଦକ୍ଷିଣଭାରତ, ଇଉରୋପ, ଉତ୍ତର-ଆଫ୍ରିକା, ମେରୁ-ସାଗର-କୂଳର ଦେଶ ଓ ଏସିଆର ଅନେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜାତିଏ ଓଧ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ଓ ଦେହର ଲମ୍ବ ୨ରୁ ୨ ଫୁଟ ୮ ଇଞ୍ଚ; ଲାଞ୍ଜ ୧½ ଫୁଟ; ଓଜନ ୧୦ରୁ ୧୨½ ସେର ।

ଏକ ଜାତି ସମୁଦ୍ରବାସୀ ଓଧ, ପୂର୍ବେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରର ଉତ୍ତର-ଭାଗର କୂଳମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଉଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାମ, (*Latax lutris*) । ଲମ୍ବା ୮ ଫୁଟ ଯାଏ, ସେଥିରୁ ଲାଞ୍ଜ ୧ ଫୁଟ । ଓଜନ ପ୍ରାୟ ୩୫ ସେର । ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଲୋମାବୃତ ଚମଡ଼ା ଲାଗି ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ମରାଯିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ବଂଶ ପ୍ରାୟ ଲୋପ ପାଇଅଛି ।

ଓନିଲ୍, ଇଉଜିନ (୧୮୮୮-୧୯୫୩)—ଆମେରିକାର ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ନାଟ୍ୟକାର । ୧୯୩୬ରେ ସାହିତ୍ୟ-ପାଇଁ ନୋବେଲ୍ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲେ । ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ନାଟକମାନ—'ସମ୍ରାଟ୍ ଜୋନ୍ସ୍,' 'ଆନାକ୍ରାଇଷ୍ଟି,' 'ମୋର୍ଣ୍ଣିଂ ବିକମସ୍ ଇଲେକ୍ଟ୍ରା', 'ଲଷ୍ଟ ହୋରାଇଜନ୍' ଇତ୍ୟାଦି । ତାଙ୍କର "ଡିଜାୟାର୍ ଅଣ୍ଡର୍ ଦ' ଏଲ୍ମସ୍" ଅଭିନୟ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ନିଷିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ନାଟକାବଳୀ ଆମେରିକାସ୍ଥ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ବିବର୍ତ୍ତନରେ ବହୁତ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛି ।

ଓପୋର୍ଟୋ—ପର୍ତ୍ତୁଗାଲର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଗର ଓ ବନ୍ଦର । ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ପୋର୍ଟ' ମଦ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ ଓ ରପ୍ତାନିର ସ୍ଥାନ । ଉପକୂଳରେ ପ୍ରଚୁର ମାଛ ଧରାଯାଏ । ବସ୍ତ୍ରବୟନ, ଟୋପି, ବାସନକୁସନ ଓ କର୍କ୍ ଆଦିର ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ବିଖ୍ୟାତ । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ତିନି ଲକ୍ଷ ।

ଓଫିର (*Ophir*)—ବାଇବଲ୍ର ପୁରାତନ ଅଂଶରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ । ସେଠାରୁ ମୟୂର ଓ ଚନ୍ଦନ ପ୍ରଭୃତି ଇହୁଦୀ ରାଜ୍ୟକୁ ଆସୁଥିଲା । ସ୍ଥାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । କାହାରି କାହାରି ମତରେ ଏହା ଭାରତର

ସୌବୀର ରାଜ୍ୟ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମତରେ ଆରବର କୌଣସି ଅଂଶ ।

ଓବେରାମର୍‌ଗାଉ— ଜର୍ମାନୀର ବାଭେରିଆ ପ୍ରଦେଶରେ ଆଲ୍‌ପ୍‌ସ୍ ପର୍ବତମାଳା ତଳେ ଏକ ଗ୍ରାମ । ଥରେ ସଂକ୍ରାମକଭାବରେ ପ୍ଲେଗ୍‌ରୋଗ ବ୍ୟାପିଥିଲାବେଳେ ଏହି ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ଗ୍ରାମର ଗୀର୍ଜାଘରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ ଯେ, ଯଦି ସେ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ଲେଗ୍ ନ ପଶେ, ତେବେ ସେମାନେ ଯୀଶୁ-ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଜୀବନଚରିତକୁ ବରାବର ଅଭିନୟ କରିବେ । ୧୬୩୪ରୁ ସେହି ଗ୍ରାମବାସୀ ପ୍ରତି ଦଶବର୍ଷରେ ବର୍ଷେ ଏହି ନାଟକର ଅଭିନୟ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ଓ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ଅଭିନୟ ପାଇଁ ଏହା ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଉଠିଛି । ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଏ ଅଭିନୟର ପାଳି ପଡ଼େ, ସେହି ବର୍ଷଯାକ ତାହା ଚାଲେ ଓ ପୃଥିବୀର ସବୁ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଲୋକେ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆସନ୍ତି ।

ଓଭିଡ୍ (ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୪୩-୧୭)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରୋମୀୟ କବି । ତାଙ୍କର ତିନି ଶ୍ରେଣୀର ରଚନା ଅଛି । ଯଥା, ପ୍ରେମମୂଳକ, ପୌରାଣିକଗଳ୍ପମୂଳକ, ତୃତୀୟରେ, ନିର୍ବାସିତ ଜୀବନର ରଚନା । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ହେରୋଇଡ଼ିଜ (କାଳ୍ପନିକ ପ୍ରେମପତ୍ର; ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧା ନାୟିକାମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରବାସୀ ସ୍ୱାମୀ-ମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଲେଖିଥିବା କାଳ୍ପନିକ ପତ୍ରାବଳି) ଆମୋରେସ୍ (କବିଙ୍କର କାଳ୍ପନିକା ପ୍ରଣୟିନୀ ପ୍ରତି ପ୍ରେମକବିତାଦି) 'ମେଡିକା-ମେନ୍‌ଟିଆ' (ପ୍ରସାଧନ ଦ୍ରବ୍ୟ), 'ଆର୍‌ସ୍ ଆମାଟୋରିଆ' (ପ୍ରେମ କଳା), 'ରମେଡିଆ ଆମୋରିସ୍' (ପ୍ରେମର ପ୍ରତିକାର) ଇତ୍ୟାଦି, ପ୍ରଧାନ । ତାଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ 'ମେଟାମରଫୋସିସ୍' (ରୂପାନ୍ତର)ରେ ସେହି ସବୁ ଗଳ୍ପ ବର୍ଣ୍ଣିତ, ଯେଉଁଥିରେ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ରୂପାନ୍ତର ଘଟିଛି । ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ହେଉଛି, 'ଟ୍ରାଇଷ୍ଟା' ଓ 'ଏପିଷ୍ଟୋଲ ଏକ୍ସପଣ୍ଟୋ' । ଏଥିରେ ଲେଖକ, ଚିଠି ଆକାରରେ ନିଜର ନିର୍ବାସିତ ଜୀବନର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଶେଷ ଜୀବନରେ ସେ ଏକ ରହସ୍ୟମୟ କାରଣ ଯୋଗୁଁ ଦେଶରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଥିଲେ । ଉତ୍କଳୀୟ କବି ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କର କେତେକ କାବ୍ୟର ଗଳ୍ପାଂଶ ଓଭିଡ଼ଙ୍କ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । କବି ଓଭିଡ଼, ତତ୍କାଳୀନ ରୋମ୍ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଗଷ୍ଟସ୍‌ଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇଥିଲେ ।

ଓମ୍‌ସ୍କ—ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷର ରୁଷୀୟରାଜ୍ୟ ସାଇବେରିଆର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ସହର । ଇରଟିଶ୍-ଓମ୍‌ନଦୀ ଦ୍ୱୟର ସଙ୍ଗମସ୍ଥାନରେ ଓ ଟ୍ରାନ୍‌ସ-ସାଇବେରିୟାନ୍ ରେଳପଥ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଶାଖା ରେଳପଥ ଉରାଲ୍ ଶିଳ୍ପକେନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱେର୍‌ଡ୍‌ଲୋଭ୍‌ସ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଛି । ସୋଭି-ଏଟ୍ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଓମ୍‌ସ୍କ ଶିଳ୍ପ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ବିଷୟରେ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୩ଲକ୍ଷ । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରୁଷ୍ ଔପନ୍ୟାସିକ ଦସ୍ତୟଭସ୍କି, ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିଥିଲେ ।

ଓମାର ଖୈୟାମ୍—(ଆନୁମାନିକ, ୧୦୬୧-୧୧୨୩)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପାରସୀକ କବି, ଜ୍ୟୋତିଷୀ ଓ ଗାଣିତିକ । ଇରାନ୍ (ପାରସ୍ୟ)ର ଖୋରାସାନ୍ ପ୍ରଦେଶର ନିଶାପୁରରେ ଜନ୍ମ । 'ଖୈୟାମ୍'-ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ତମ୍ବୁ-କାରୀ' । ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କର ପିତା ତମ୍ବୁ ତିଆରି କରୁଥିଲେ ଓ ସେହିଯୋଗୁ 'ଖୈୟମ୍', ପାରିବାରିକ ସଂଜ୍ଞା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଓମାର୍, ପାରସୀକ ପଞ୍ଜିକା ସଂଶୋଧନ କରିଥିଲେ ଓ ଗଣିତ-ଶାସ୍ତ୍ର ଉପରେ ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଥିଲେ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଉରୋପୀୟ ପଣ୍ଡିତ ମହଲରେ ସେ ଖଣ୍ଡିଏ ବୀଜଗଣିତ ପୁସ୍ତକର ଲେଖକ ଭାବରେହିଁ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଇଂରେଜ୍ ଲେଖକ ଫିଟ୍‌ଜେରାଲ୍‌ଡ୍ ତାଙ୍କର କେତେକ ରୁବାଇୟାତ୍ ବା ଚତୁଷ୍ପଦୀ କବିତାର ସାରାଂଶ ଅନୁବାଦ କରି ପ୍ରକାଶ କରିବା ଫଳରେ ଓମାର୍ ଖୈୟାମ୍ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାଭାଷୀ ଜଗତରେ ସ୍ୱାଧୀନ୍-ଚେତା ଓ ସ୍ୱପ୍ନବାଦୀ କବି ଭାବରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ କେହି କେହି କେବଳ ମଦ୍ୟ ଓ ନାରୀର ଗାଥା ବୋଲି ଓ କେହି କେହି ମଦ୍ୟକୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତୀକ ଧରିନେଇ ଏହା ସୁଫୀ ରହସ୍ୟ-ବାଦର କାବ୍ୟ ବୋଲି କହିଥାଆନ୍ତି । ଫିଟ୍‌ଜେରାଲ୍‌ଡ୍‌ଙ୍କ ଅନୁବାଦରେ ନୈରାଶ୍ୟ-ବାଦ ତଳେ ମଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରେମର ମାଧ୍ୟମରେ ଆନନ୍ଦ ସଂଗ୍ରହହିଁ ବିଶେଷଭାବରେ ଫୁଟି ଉଠିଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଏହି କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ଭାରତର-ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ କବି, ନିଜରାଜ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା, ରାଜ୍ୟ ବାହାରେ ଅଧିକ ସମ୍ମାନ ପାଉଅଛନ୍ତି ।

ଓରାମ୍—ଭାରତର ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଛୋଟନାଗପୁରର ଓରାମ୍ ଅନ୍ୟତମ । ଏମାନେ ନିଜକୁ 'କୁରୁଖ୍' ବୋଲି କହିଥାଆନ୍ତି । କୁରୁଖ୍-ଭାଷାର ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତୀୟ କାନାରିଜ୍ ଭାଷା ସହି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଦ୍ରାବିଡ଼ଗୋଷ୍ଠୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଏହି ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଜାତି ବିହାର, ବଙ୍ଗଳା, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ଆସାମ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସକରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ, ବିଶେଷତଃ ସମ୍ବଲପୁର ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ରେ ଏମାନେ ବହୁଳଭାବରେ ବାସକରନ୍ତି । କୃଷି ଏମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଜୀବିକା ହେଲେହେଁ ଖଣି ଓ ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଏମାନେ ନାନାବିଧ ଶ୍ରମ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ ଅତି ଉନ୍ନତ । ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟ 'ମହାତୋ' ଓ ପୂଜକ 'ବଇଗା' ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଓରାମ୍‌ମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଜୀବନର କେନ୍ଦ୍ର, 'ଧୁମ୍‌କୁରିଆ' ବା 'ଧାଙ୍ଗଡ଼ାବସା' ଏବେ ପ୍ରାୟ ଲୁପ୍ତ । ନାନାବିଧ ଭୂତ ପ୍ରେତ ଏମାନଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ ହେଲେହେଁ 'ଧର୍ମେଶ' ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଏମାନଙ୍କର ଇଷ୍ଟଦେବତା । ହିନ୍ଦୁ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଧର୍ମ ପ୍ରଭାବରେ ଓରାମ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ଭଗତ୍' ନାମକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ୧୯୧୫ ମସିହାରେ ଭଗତ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଛୋଟନାଗପୁରରେ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । 'ଭଗତ' ମାନେ ଶୁଦ୍ଧପୂତ ଭାବରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରିଥାଆନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ଓ ସାଧୁତା ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏମାନେ ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଅଜସ୍ର ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଖଣି ଓ ଶିଳ୍ପ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି, ଓରାମ୍‌ମାନେ ଅତି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଉନ୍ନତି କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଓରାଂଉଟାଁ—ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଓ ସୁମାତ୍ରାର ଜଙ୍ଗଲରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବାନରଜାତି ବିଶେଷ । ମାଲୟ ଭାଷାରେ ଓରାଂଉଟାଁର ଅର୍ଥ 'ବଣ ମନୁଷ୍ୟ' । ମନୁଷ୍ୟର ମସ୍ତିଷ୍କ ସହିତ ଏହାର ମସ୍ତିଷ୍କର ବହୁ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ବୟସ୍କ, ପୁରୁଷ ଓରାଂଉଟାଁର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ୪½ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ । ଓଜନ ପ୍ରାୟ ଦୁଇମହଣ ପାଞ୍ଚ ସେର । ମାଈ ଓରାଂର ଓଜନ ପ୍ରାୟ ୪୨ ସେର ହୁଏ । ଏମାନଙ୍କର ହାତ ଏତେ ଲମ୍ବା ଯେ,

(ଓରାଂଉଟାଁ ।)

ସିଧା ଛିଡ଼ା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ହାତ ଆଙ୍ଗୁଳି ଭୂମିରେ ଲାଗିଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ଲାଲ-ଆସିଆ ବାଦାମୀବର୍ଣ୍ଣର ଲୋମଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ, ମୁହଁରେ ସାଧାରଣତଃ ଲୋମ ନ ଥାଏ । ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ପୁରୁଷ ଓରାଂ ମୁହଁରେ ଲମ୍ବା, ଲାଲ୍ ନିଶଦାଢ଼ି ଦେଖାଯାଏ । ଏମାନେ ବଣରେ ଗଛଦେହରେ ଡାଳପତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ବାସସ୍ଥାନ ନିର୍ମାଣ କରି ରହିଥାଆନ୍ତି । ତଳେ ଭଲ ଚାଲି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଫଳମୂଳ ଏବଂ ଗଛପତ୍ର ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ । ଏମାନେ ମଣିଷର ନାନା କ୍ରିୟା ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ଏବଂ ଖୁବ୍ ଭଲ ପୋଷା ମାନନ୍ତି । ଲଣ୍ଡନର ଚିଡ଼ିଆଖାନାରେ ଗୋଟିଏ ଓରାଂଉଟାଁ ତିରିଶ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚିଥିଲା ।

ଓରେଗନ୍—ମାର୍କିନ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାସ୍ଥିତ ରାଜ୍ୟ । ଲମ୍ବରେ ଏହା ୩୭୫ ମାଇଲ୍ ଏବଂ ଚଉଡ଼ା ୨୯୦ ମାଇଲ୍ । ସମଗ୍ର ପ୍ରଦେଶଟିର ଆୟତନ ୯୬୯୮୧ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଏବଂ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୫ ଲକ୍ଷ ୨୧ ହଜାର । ଏହି ପ୍ରଦେଶର ଉପକୂଳ ୨୯୬ ମାଇଲ୍ । ଏହାର ଉତ୍ତରସୀମା ଦେଇ କଲମ୍ବିଆ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ଏବଂ

ଏହି ନଦୀରେ ଏକ ବିରାଟ ବନ୍ଧ ବନ୍ଧାଯାଇଅଛି । ସୁନା, ରୁପା ଓ ତମ୍ବା ହେଉଛି ଏ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଖନିଜ ଓ କାଠ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ରପ୍ତାନିଦ୍ରବ୍ୟ । କୃଷି ଓ ପଶୁପାଳନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ସହର ହେଉଛି ପୋର୍ଟଲଣ୍ଡ, ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୩୭୧୦୦୦ ଏବଂ ରାଜଧାନୀ ହେଉଛି ସାଲେମ୍ । ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୫୦ ହଜାର ।

ଓଲନ୍ଦାଜ—(ହଲାଣ୍ଡ ଦେଖ)

ଓଳିଆ—ଶସ୍ୟ ସାଇତି ରଖିବାପାଇଁ ପାଳରେ ତିଆରି କମଳାଲେମ୍ବୁ ଆକୃତିର ଏକ ବୃହତ୍ ପୋଟଳା ବିଶେଷ । ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଘରେ ଘରେ ଓଳିଆରେ ନାନା ଶସ୍ୟ ସାଇତା ହୋଇ ରହିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଓଳିଅରେ ଧାନ, ଚାଉଳ, ବିରି, ମୁଗ, ଚଣା, ହରଡ଼, ଆଦି ଶସ୍ୟମାନ ସାଇତି ରଖିଲେ ତାହା ଦୀର୍ଘକାଳ ନୂଆପରି ରହିପାରେ । ଏପରି ରଖିବାଦ୍ୱାରା ଶସ୍ୟର ଗନ୍ଧ, ସ୍ୱାଦ ଏବଂ ଗୁଣ ନଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ । ବାଇଗଣ, ଲଙ୍କାମରିଚ ଆଦି ଅନେକ ଫଳ ମଧ୍ୟ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ କୃଷକମାନେ ଓଳିଆରେ ସାଇତି ରଖି ବର୍ଷତମାମ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି ।

ଓଳିଆ ବାନ୍ଧିବାଲାଗି ପ୍ରଥମେ ଆଠଖଣ୍ଡ ଦଉଡ଼ିକୁ ଛକ ପକାଇବା ଭଳିରେ ସଜାଡ଼ି ରଖାହୁଏ । ତାହା ଉପରେ ଉଷୁମା ପାଳମାନ ଚଉଦିଗକୁ ଛତାପରି ବିଛାଇ ରଖି ପୂର୍ବରୁ ରଖାଯାଇଥିବା ପାଳମୋଡ଼ା ଗୁଡ଼ାଇ ଗୁଡ଼ାଇ କ୍ରମଶଃ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମିତ ଶସ୍ୟ ରଖିସାରି ତା ମୁହଁକୁ ପାଳରେ ବନ୍ଦକରି ଦିଆଯାଏ । ତା'ପରେ, ଉକ୍ତ ସଞ୍ଚା ଦଉଡ଼ିର ଦୁଇମୁଣ୍ଡକୁ ଟାଣରେ ଭିଡ଼ି ଦିଆଯାଏ । ଓଳିଆକୁ ପିଟଣାରେ ପିଟି ସଙ୍କୁଚିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଦୃଢ଼ ବନ୍ଧନରେ ରହିବାରୁ ଏହି ପାଳର ପୁଡ଼ା ବା ଓଳିଆରେ ସଞ୍ଚିତ ଚାଉଳ ଏବଂ ଶସ୍ୟ ଆଦି ଅବିକୃତ ରହେ ଓ ତାହା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ବୋଲି କଥିତ ହୁଏ ।

ଓଲ୍ଡ଼୍‌ଭିକ୍—ଲଣ୍ଡନର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଏଟର୍, ଯେଉଁଠାରେ କେବଳ ସେକ୍ସପିୟର୍‌ଙ୍କର ନାଟକାବଳୀହିଁ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥାଏ । ଇଂଲଣ୍ଡର୍ ବିଖ୍ୟାତ ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀଗଣହିଁ ଏହିଠାରେ ଅଭିନୟ କରନ୍ତି । ନୂତନ ଅଭିନୟକାରୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହା ଏକ ତାଲିମ୍‌କେନ୍ଦ୍ର ।

ଓସାକା—ଓସାକା ଉପସାଗରର କୂଳ ଓ ୟେଡୋ ନଦୀର ମୁହାଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ଜାପାନର ବିଖ୍ୟାତ ବନ୍ଦର ଓ ଶିଳ୍ପ ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ବିରାଟ କେନ୍ଦ୍ର । ଏହା ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ନବମ ଓ ଏସିଆର ତୃତୀୟ ମହାନଗରୀ । ଏଠାରେ ସାତ ହଜାରରୁ ଅଧିକ ଶିଳ୍ପକାରଖାନା, ଆୟୁଧାଗାର ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି । ବହୁ ସିଣ୍ଟୋ ଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଅଛି । ଜନସଂଖ୍ୟା-୧୭ ଲକ୍ଷ । ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ—ଧାତୁଦ୍ରବ୍ୟ, ଚମଡ଼ା ସାମଗ୍ରୀ, କାଚଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ବିଶୋଧିତ ଚିନି । ଜାପାନ ସରକାରଙ୍କର ମୁଦ୍ରାନିର୍ମାଣଶାଳା ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଓସିଆନିଆ (*Oceania*)—ଦକ୍ଷିଣ ଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରର ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ । ଏହି ବିଶାଳ ଗୋଷ୍ଠୀରେ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ନିଉଜିଲାଣ୍ଡଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କ୍ଷୁଦ୍ର ସାମୋଆ ଦ୍ୱୀପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ ଦ୍ୱୀପ ରହିଅଛି । ଜାତିତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ଦ୍ୱୀପଗୁଡ଼ିକର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ କରାଯାଇଅଛି; ଯଥା—

୧—ଅଷ୍ଟ୍ରେଲେସିଆପୁଞ୍ଜ—ଏହା ନିଉଗିନୀଠାରୁ ମାର୍କ୍ୱେସ୍ ଦ୍ୱୀପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ନିଉଜିଲାଣ୍ଡ ଏଥିରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

୨—ମାଇକ୍ରୋନେସିଆନ୍‌ପୁଞ୍ଜ—ଏହା କ୍ୟାରୋଲାଇନ ଦ୍ୱୀପରୁ ଫ୍ରେଂଣ୍ଡ୍‌ଲି ଦ୍ୱୀପଯାଏ ବିସ୍ତୃତ । ଫିଜି ଓ ସାମୋଆ ଦ୍ୱୀପ ଏଥିରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

୩—ପେଲ୍-ମ୍ୟାରିଆନାପୁଞ୍ଜ—ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଦ୍ୱୀପ ମ୍ୟାରିଆନା ଓ ଆଗ୍ନେୟଗିରି ଦ୍ୱୀପ ।

୪—ହାୱାଇ ଓ ଏସିଆନ୍ ଦ୍ୱୀପକୁ ନେଇ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଶାନ୍ତମହାସାଗରୀୟ ପୁଞ୍ଜ ।

୫—ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରଶାନ୍ତମହାସାଗରୀୟପୁଞ୍ଜ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଦ୍ୱୀପ—ଇଷ୍ଟର, ସୋସାଇଟି, କୁକ୍, ଫିନିକ୍ସ, ଫ୍ୟାନିଂ ।

ଜାତିତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ଦ୍ୱୀପମାନଙ୍କର ଅଧିବାସୀମାନେ ମ୍ୟାଲେନେସିଆ, ମାଇକ୍ରୋନେସିଆ ଓ ପଲିନେସିଆ ଗୋଷ୍ଠୀଭୁକ୍ତ । ରାଜନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ, ଯଥା, ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍, ଫ୍ରାନ୍ସ, ଆମେରିକା,

ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଚିଲି ପ୍ରଭୃତି ରାଜଶକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଂଶିକ ବା ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଶାସିତ ।

ଓସିରସ୍(*Osiris*)—ମିଶର ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ଦେବତାଙ୍କର ନାମ । ପୃଥିବୀ ଓ ଆକାଶର ପୁତ୍ର ଅସିରସ୍, ନିଜ ଭଗିନୀ ଆଇସିସ୍‌ଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଦିବସର ପିତା ହେବାରୁ, ସେ ଅନ୍ଧକାରର ମଧ୍ୟ ଦେବତା । ତାଙ୍କ ନିଜ ଭାଇ ସେଟ୍, ଏହାଙ୍କୁ ୧୪ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ଏକ ସିନ୍ଦୁକରେ ପୂରାଇ ନୀଳ ନଦୀରେ ଭସାଇ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଭଗିନୀ ଆଇସିସ୍ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ୧୩ ଖଣ୍ଡି ଅଙ୍ଗ ଏକତ୍ର କରି ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ବଞ୍ଚାଇଦେଲେ । ଏଇଥିପାଇଁ ମିଶର ଦେଶରେ ଅମୃତତ୍ତ୍ୱର ଓ ପୁନର୍ଜନ୍ମର ଦେବତା, ପୁଣି ପ୍ରେତାତ୍ମାଙ୍କର ବିଚାରକ ବୋଲି ତାଙ୍କର ପୂଜା କରାଯାଉଥିଲା । ପରେ ତାଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦେବତା ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମିଶରର ଲୋକେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଓସ୍‌ମାନ୍—ଓଡ଼ିଶାର ପଠାଣ (ଆଫଗାନ୍) ନେତା ଖ୍ୱାଜାଇଶାଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଖ୍ରୀ: ୧୫୯୦ରେ ଓଡ଼ିଶାର, ପଠାଣମାନେ ମୋଗଲମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇ ସନ୍ଧି କଲେ । ଖ୍ୱାଜାଇଶା ବଞ୍ଚିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସନ୍ଧି ସର୍ତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ରହିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓସ୍‌ମାନ୍ ଓଡ଼ିଶାରେ ପୁଣି ଉତ୍ପାତ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେ ଓ ତାଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହୀ ସାଥିମାନେ ଆଗପରି ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ଅଧିକାର କରି ଧନରତ୍ନ ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ ଓ ଦେବମୂର୍ତ୍ତିର ଅବମାନନା କଲେ ।

ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ଖ୍ରୀ: ୧୫୯୨ରେ ମୋଗଲ୍ ସେନାପତି ମାନସିଂହ ପୁନର୍ବାର ବିହାର ଓ ବଙ୍ଗର ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ଓଡ଼ିଶା ଆସିଲେ । ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା କୂଳରେ ମାଲଣାପୁର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ପଠାଣ ଓ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, ସେଥିରେ ଆଫଗାନ୍‌ମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାଜିତ ହେଲେ । ଓସ୍‌ମାନ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ ।

ଓହ୍‌ମ୍ (*Ohm*) - ବୈଦ୍ୟୁତିକ ମାପର ଏକକ ବିଶେଷ । ସାଧାରଣତଃ ଯେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ତଡ଼ିତ୍-ପ୍ରବାହକୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବାଧା ଦେଇଥାଏ । ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥର ଏହି ବାଧା ଦେବା ଶକ୍ତି ଯେତେ କମ୍, ସେହି ପଦାର୍ଥ ସେତେ ବେଶି ତଡ଼ିତ୍-ପରିବାହୀ । ତଡିତ୍ ଶକ୍ତି ପରିବହନରେ ପଦାର୍ଥର ଏହି ସ୍ୱାଭାବିକ ବାଧା- ପରିମାପର ଏକକକୁ ଓହ୍‌ମ୍ କୁହାଯାଏ । ଜର୍ମାନର ବିଖ୍ୟାତ୍ ପଦାର୍ଥବିତ୍ ଜର୍ଜ ଓହ୍‌ମ୍‌ଙ୍କ (ନିମ୍ନରେ ଦେଖ) ନାମାନୁସାରେ ଏହି ଏକକ ନାମିତ ହୋଇଛି । କୌଣସି ତଡିତ୍‌ପରିବାହୀ ପଦାର୍ଥରେ ଯଦି ଗୋଟିଏ ଭୋଲ୍ଟ (ଦେଖ) ଚାପ ଫଳରେ ସେଥିମଧ୍ୟରେ ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଆମ୍ପିୟାର (ଦେଖ) ତଡ଼ିତ୍ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥାଏ; ତେବେ ସେହି ବାଧାକୁ ଏକ ଓହ୍‌ମ୍ କୁହାଯାଏ । ଏହି ଏକକକୁ ଅନ୍ୟ ଏକପ୍ରକାରରେ ମଧ୍ୟ ବୁଝାଯାଇପାରେ । ୧୦୬.୩ ସେଣ୍ଟିମିଟର୍ ଲମ୍ବ ଓ ୧୪.୪୫୨୧ ଗ୍ରାମ୍ ପିଣ୍ଡବିଶିଷ୍ଟ ବିଶୁଦ୍ଧ ପାରଦର ପ୍ରତିରୋଧକ ଶକ୍ତିକୁ ଏକ ଓହ୍‌ମ୍ କୁହାଯାଏ ।

ଓହ୍‌ମ୍, ଜର୍ଜ ସାଇମନ୍ (୧୭୮୭-୧୮୫୪)— ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜର୍ମାନ ବୈଜ୍ଞାନିକ । ସେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବିଜ୍ଞାନରେ ଗଭୀର ଗବେଷଣା କରି ୧୮୨୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏକ ସୂତ୍ର ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସୂତ୍ର ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ 'ଓହ୍‌ମ୍ ସୂତ୍ର' ନାମରେ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କର ଆବିଷ୍କୃତ ସୂତ୍ର ଦ୍ୱାରା ବହୁ ଜଟିଳ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ତଥ୍ୟମାନଙ୍କର ସମାଧାନ ହୋଇଅଛି ।

ଓହିଓ—ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ରାଜ୍ୟ । ୧୭୮୮ରେ ପ୍ରଥମ ଉପନିବେଶ । ୧୮୦୩ରେ ଇଉନିୟନଭୁକ୍ତ । ଆୟତନ- ୪୧୨୨୨ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଜନସଂଖ୍ୟା ୮୦ ଲକ୍ଷ । ଓହିଓ ନଦୀ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବସୀମା ରଚନା କରେ ଓ ସେହି ନଦୀର ନାମରୁ ରାଜ୍ୟର ନାମ ହୋଇଅଛି । ବଡ଼ ସହର କ୍ଲିଭ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ ଓ ସିନ୍‌ସିନାଟି । ଏହି ରାଜ୍ୟରେ କୋଇଲା, ପେଟ୍ରୋଲିଅମ୍ ଓ ଲୌହପିଣ୍ଡ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । ବହୁ ଶିଳ୍ପର ଏହା କେନ୍ଦ୍ର । ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଲିଭ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡ; ଲୌହପିଣ୍ଡ ବା ଲୁହାପଥରର ଆମଦାନି-ରପ୍ତାନିର ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ । କୃଷି ଓ ଗୋପାଳନ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଅଗ୍ରଣୀ ।

ଔ

ଔ ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଣ୍ଣ । ଅ + ଓ = ଔ । ଏହା ଓକାର ପରି କଣ୍ଠୌଷ୍ଠ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟକ୍ଷର ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ଔଚିତ୍ୟ—ଔଚିତ୍ୟ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି, 'ଉଚିତ'ର ଭାବ । ଉଚିତ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବା ଯାହା ନିୟମତଃ ଘଟୁଛି ବା ଘଟେ ବୋଲି ସର୍ବସମ୍ମତଭାବେ ଚଳି ଆସୁଛି । କ୍ଷେମେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମତରେ

"ଉଚିତଂ ପ୍ରାହୁରାଚାର୍ଯ୍ୟାଃ ସଦୃଶଂ କିଲ ଯସ୍ୟଯତ୍
ଉତ୍କଟସ୍ୟ ଚ ଯୋ ଭାବସ୍ତଦୌଚିତ୍ୟଂ ପ୍ରଚକ୍ଷତେ ।"

ତେଣୁ ଦେଶ, କାଳ ଓ ପାତ୍ର ଭେଦରେ ଯାହା ଘଟିବାହିଁ ଯୁକ୍ତି-ଯୁକ୍ତ ଓ ଭୂୟୋଦର୍ଶନ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରମାଣିତ, ତାହାକୁ ଯଥା-ଯଥଭାବେ କାବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବା ହିଁ ଔଚିତ୍ୟ । ବସନ୍ତକାଳରେ ଦକ୍ଷିଣରୁ ପବନ ବହିବା ସ୍ଵାଭାବିକ ବା ଉଚିତ; ପରନ୍ତୁ ଯଦି କେହି ପୂର୍ବରୁ ପବନ ବହୁଥିବା ବର୍ଣ୍ଣନା-କରେ ତାହା ଉଚିତ ନୁହେଁ ଅର୍ଥାତ୍ ସେଠାରେ କବି, ଔଚିତ୍ୟ-ଭଙ୍ଗ କଲେ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ସେହିପରି ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତିର ବହିର୍ଭୂତ କୌଣସି କ୍ରିୟାର ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟ ଅନୌଚିତ୍ୟ ଦୋଷର ଉତ୍ପାଦକ ।

ଧ୍ଵନ୍ୟାଲୋକକାର ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ କହିଅଛନ୍ତି—

"ଅନୌଚିତ୍ୟାଦୃତେ ନାନ୍ୟଦ୍‌ରସଭଙ୍ଗସ୍ୟ କାରଣମ୍"

ଅର୍ଥାତ୍ ଔଚିତ୍ୟ ରକ୍ଷିତ ନହେବାହିଁ କାବ୍ୟ ଓ ନାଟକରେ ରସଭଙ୍ଗର ଏକମାତ୍ର କାରଣ । କ୍ଷେମେନ୍ଦ୍ର ଏହି ଔଚିତ୍ୟ-ମତର ପୋଷକ । ତାଙ୍କ "ଔଚିତ୍ୟ ବିଚାର ଚର୍ଚ୍ଚା"-ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ପରି "ଧ୍ଵନି, କାବ୍ୟର ଆତ୍ମା" ବୋଲି ସେ ସ୍ଵୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଔଚିତ୍ୟ, କାବ୍ୟର ୨୭ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗରେ ରକ୍ଷିତହେବା ବିଧେୟ । ସେହି ଅଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି—ପଦ, ବାକ୍ୟ, ପ୍ରବନ୍ଧାର୍ଥ, ଗୁଣ, ଅଳଙ୍କାର, ରସ, କ୍ରିୟା, କାରକ, ଲିଙ୍ଗ, ବଚନ, ବିଶେଷଣ, ଉପସର୍ଗ, ନିପାତ କାଳ, ଦେଶ, କୁଳ, ବ୍ରତ, ତତ୍ତ୍ଵ, ସତ୍ତ୍ଵ, ଅଭିପ୍ରାୟ, ସ୍ଵଭାବ, ସାରସଂଗ୍ରହ, ପ୍ରତିଭା, ଅବସ୍ଥା, ବିଚାର, ନାମ ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ । ଏଗୁଡ଼ିକରେ ଔଚିତ୍ୟ ରକ୍ଷିତ ନ ହେଲେ କାବ୍ୟର ଆତ୍ମଭୂତ ରସ ଅପକୃଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଔଚିତ୍ୟ ବିଚାରଚର୍ଚ୍ଚା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସୋଦାହରଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାହିଁ ଔଚିତ୍ୟ ମାର୍ଗର ସାରକଥା ।

ଔରସ—(ପୁତ୍ର,ଦେଖ) ।

ଔର୍ବ—ପୌରାଣିକ ଋଷି, ଭୃଗୁଙ୍କ ନାତି ଓ ଊରୁଙ୍କ ପୁତ୍ର । ମହାଭାରତ ମତରେ ଏ ଚ୍ୟବନଋଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଆରୁଷୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ । ମହାଭାରତରେ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ-ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଏହିପରି ଅଛି—ବଦାନ୍ୟ, ରାଜା କୃତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର, ନିଜ କୁଳର ପୁରୋହିତବଂଶକୁ (ଭୃଗୁ ବଂଶକୁ) ବହୁ ଦାନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ରାଜା କୃତବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଦରିଦ୍ର ହୋଇଯିବାରୁ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିଲେ । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେକ ଧନକୁ ପୋତିଦେଲେ ଓ ଆଉ କେତେକ ଦେଲେନାହିଁ । ତହୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ରାଗି ଭୃଗୁବଂଶକୁ ବାଳବୃଦ୍ଧ ନିର୍ବିଶେଷରେ ନାଶ କରିବାରେ ଲାଗିବାରୁ ଭୃଗୁବଂଶୀୟା ଜଣେ ମହିଳା ନିଜ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁକୁ ଊରୁଦେଶରେ ଲୁଚାଇ ରଖିଲେ । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ତାହା ଜାଣିପାରି ତାକୁ ବଧକରିବାର ଯତ୍ନ କଲେ । ପରନ୍ତୁ ସେହି ଶିଶୁ, ମାତାଙ୍କ ଊରୁଦେଶରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ଏପରି ତେଜ ବିକିରଣ କଲେ ଯେ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କ କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ଦେବମାନଙ୍କର ଆତଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି କଲା । ତହୁଁ ପିତୃଗଣ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ କଲେ । ତାଙ୍କ କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ସମୁଦ୍ରରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହେଲା । ତାହାହିଁ ବାଡ଼ବାଗ୍ନି ନାମରେ ପରିଚିତ । ସେଥିପାଇଁ ବାଡ଼-ବାଗ୍ନିର ଅନ୍ୟ ନାମ ଔର୍ବ । ଔର୍ବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଋଚୀକ । ଏହି ଋଚୀକ ଜମଦଗ୍ନିଙ୍କ ପିତା ।

ଅଂ, ଅଃ— ଂ ଓ ଃ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ଵୟକୁ ଅଯୋଗ-ବାହ ବର୍ଣ୍ଣ କୁହାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣର ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇପାରନ୍ତି । 'ଅଂ' ଓ 'ଅଃ' ରେ ଥିବା ଅ'କାର, ଂ (ଅନୁସ୍ଵାର) ଓ ଃ (ବିସର୍ଗ)କୁ ଉଚ୍ଚାରଣ ଯୋଗ୍ୟତା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଲିଖିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଂ ଓ ଃ ହିଁ ଏ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରସଙ୍ଗାଗତ ବର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଛି । ଁ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଚିହ୍ନଟି ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା 'ଂ' ବା 'ଃ' ପରି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ, ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଏହା ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାର ଆନୁନାସିକ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ । ଅନୁସ୍ଵାର ଓ ବିସର୍ଗର, ସନ୍ଧିରେ ରୂପାନ୍ତର ଘଟେ । କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁର ତାହା ଘଟେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖର ସହିତ ଜଣାଉଛୁଁ ଯେ, ସର୍ବବିଧ ସାବଧାନତା ସତ୍ତ୍ୱେ ପୁସ୍ତକରେ କେତୋଟି ମୁଦ୍ରଣ-ପ୍ରମାଦ ରହିଯାଇଛି । ପାଠକମାନେ ଦୟାକରି ନିମ୍ନଲିଖିତମତେ ସଂଶୋଧନ କରି ପାଠକରିବେ ।

ପୃଷ୍ଠା	ଧାଡ଼ି	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
୭	ବା ୧	Anacyclus Pyrethrum	*Pistacia integerrima*
୯	ବା ୫	୧୯୦୨	୧୭୦୨
୧୧	ବା ୨୨	Grandiflora	*Sesbania grandiflora*
୩୨	ଡ଼ା ୩୦	*Saccharum Arundina*	*Saccharum arundinaceum*
୪୧	ଡ଼ା ୫	*Usitatissimum liun*	*Linum usitatissimum*
୪୫	ଡ଼ା ୩	ଫସ୍‌ଫରସ୍‌ରୁ ଏପର	ଏପର
୭୯	ଡ଼ା ୧୭	*Clitoria pernata*	*Clitoria ternatea*
୮୮	ଡ଼ା ୨୫	Cardiospermusn halicacalrum	*Bryophyllum pinnatum*
୯୭	ବା ୨୭	ଶତାବ୍ଦୀ	ବର୍ଷ
୧୦୮	ବା ୨	ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର	ଶତାବ୍ଦୀର
୧୮୫	ବା ୧୩	ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର	ଅବ୍ଦର
୨୩୦	ଡ଼ା ୯	*Solanum tuberasu*	*Solanum tuberosum*
୨୬୬	ବା ୨୮	୧୮୮୫	୧୪୮୫
୨୭୪	ଡ଼ା ୧୭	କାସ୍ତୁ	ବାସ୍ତୁ
୨୭୭	ବା ୩୦	୧୮୭୧	୧୮୬୧
୨୯୧	ଡ଼ା ୨୮	ସ୍ପ୍ରିଡେନ	ସ୍କ୍ରିଏନ୍
୩୦୬	ବା ୧୩	୧୫ ଲକ୍ଷ	୧.୫ ଲକ୍ଷ
୩୨୪	ଡ଼ା ୧୯	ଇାଲେଶ୍ୱର	ବାଲେଶ୍ୱର
୩୨୮	ବା ୧୫	North Eastern Agency	North East Frontier Agency
୩୪୨	ଡ଼ା ୨	କାଫନ୍	କାଫିନ୍
୩୪୩	ଡ଼ା ୨୩	୧୯୧୯	୧୯୩୯
୩୪୪	ବା ୧୫	୧୯୧୯	୧୯୩୯
୩୫୦	ବା ୧୯	୩୫°	୩୫.୦°
,,	ଡ଼ା ୮	ଠିକ୍ ବସ୍ତୁର	ବସ୍ତୁର
୩୬୬	ଡ଼ା ୮	କୁରୁଡ଼ାଙ୍କ	କୁକୁଡ଼ାଙ୍କ
୩୮୧	ଡ଼ା ୪	୨ ଓଡ଼ାଙ୍କ ୩ ମେଣ୍ଢାଙ୍କ	୧ ଓଡ଼ାଙ୍କ ୨ ମେଣ୍ଢାଙ୍କ